Ex Libris
Dr. David Jeselsohn

מספרי דוד יסלזון

JB 930.1

הספר הזה שייך להאלוף והקצין
הר״ר בענדיט ווירמש

B. M. Worms

תס״ה = 1705

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל לפ"ק:

חמשה חומשי תורה

מסיני במסרה • מקוטעים ומלובשים בעטרה לבושי אורה •
ופירושי תפארת יקרה : והמה שלשה מיני תרגומא • תרגום
אונקלוס ותרגום יונתן ב"ע ותרגום הירושלמי
ושלשה גדולי ראשי המפרשים רש"י והרשב"ם והראב"ע
חכמי חרשים : ושלשה המה כבאין קטני ארץ • והם גודרין כל גדר
ועומדין בפרץ : המסורת סייג לתורה • ופירוש הרב בעל
הטורים : מבאר דברי חכמים וחדותם מן המקרא • ופי'
תולדת אהרן לבריו מאירי כספירים • לאמר על אופן גדלתי
חז"ל בכל ספרי הסדרים : והעשירי יהיה קדש בתוך פי' הרד"ק
על ההפטרות • סבה לאל אשר ברא עליו בעטרה מאלהים :
כרוך ותני בשני כרכים : לפקל על עובדי אלהים : וזה

חלק ראשון

נדפס פה ק"ק ברלין בעיר המהוללה והמעטירה •

שנת ולברך את כל מעשה ידיך לפ"ק

5465

תחת ממשלת אדונינו המלך האדיר והמיוחס החסיד הגדול
פרידריך הראשון ירום הודו ותנשא מלכותו
מעלה מעלה אמן סלה :

ועל טוב יזכר שם האדון החסיד המתפשט עם בני עמינו ועם כל אדם •
המלומד הגדול והחכם בחכמת הדקדוק יאבלאנסקי האף
פרידיגר אשר כבר יצא שמעו בעולם ע"י הביבליא שלו כ"ד
ספרי קדש בלשון הקדש וגם הראה גודל בקיאותו וחכמתו בנקודת וטעמי
המקרא • והפליא לעשות להכיר מדרך בקם ומנולתו • ולהריס כל
מכשול • ועתה העיר ה' את רוחו ועוד ידו נטויה להראות העמים והשרים
את יקר תפארת גדולות חכמתו בזה הספר הקדש וקרא ושנה כל דף
ודף בעיון גדול ונמפום אחר חפוש במגיהים ודקדק עמהם כחוש
השערה להפיג כל נקודה ועמם על איתן מושבו לעלם
תקיה תורת ה' תמימה מכל מום כרצון
אל עליון • וכן נמצא
לו אפריון • יחופיהו
יושב בסתר
עליון :

אלה העדת והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים :

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים :

זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב :

[stamp] Neubel...

בית המדרש ...

26615

הקדמה

הקדמה וגזירת החרם על משך חמשה עשר שנים מיום כלות ההדפסה · אשר ניתן על יד המו"צ לאור משפט הספר ומעשהו · הוא הגאון המפורסם מופת הדור ועטרת החכמים מר ניהו רבה ורב יהודאי די בארעא דישראל ודי ברוב קהילות וגלילות הגולה כמהור"ר דוד · אופנהיים נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק נ"ש וטרינת מערהרין ושארי קהלות קדושות מפורסמות בישראל אשר כבודו נוגה עליהם : וכעת משכן דבירו לאב"ד בק"ק פראג יע"א :

ברכי נפשי את ה'

ברכת הכהנים מראיתו באספקלרי' המאירה לארץ ולדרים דירות קבע קבעו מסמורת נטועים נטע רבעי וקדש הלולים הלל הגדול שגדלו בשם משמואל הרמתי כי שם ביתו בית אחד הוא בונה אריח ע"ג לבינה ואבני שיש ומרמרא ושם הגדולה ואבן השוהם אבנים שלימות שלימה משכתו ואבני מלואים מלא ברכת ה' ים ודרום ירשה ירושה שאין לה הפסק מפסיק מבעוד יום הוסדה הארץ טובה ורחבה מני ים הגדול ורחב ידים עמקניות בקדשים ובחלבים חלב דגן ותירוש חמרא חוורין עתיק יומין יום יום ידרושון דרישה וחקירה וקבלנות קבל האמת ממי שאמרו אמירה נעימה נעים זמירות זמרת הארץ אשר אבניה ברזל בברזל יחד חד חד כחית לעומקא דתהום רבה ומשכה מרביתא בחד ידא ומפקנא ברמגא דפרזלא ומשתכח ליה בפרוותא דמשמהיג ובפרוור דירושלים מן הצופים ולפנים צופים אמורים כופת צופים צוף של דבש הוי ביגון חיבור לטהרה ומטהר באשבורן ובזוחלין ובכוטפין ובחרדלית של גשמים גשמי ברכה בריכה עליונה וטובלין בראשין ובכיפין ע"ג כיפין כנגד האטוס ברואה באספקלריא ובטבלא וקערה של זכוכית סכוכית מסוכסכת עולה ויורד לאמת הזכ"ד ומהדרי לעין עיטם והכי סילמא דפרת כיהכו שמימיו פרין ורבין כאדם גדול בענקי' לגרגרותיו מגרגר בראש הזית הנטופה והאגורי אגור ויקא מתמד ומוציא יותר מכדי מדתו של תורה אבילה מרובה מפסולת של לוחת האבן כתובים מזה ומזה כל זה בכתבים כתב יושר דברי אמת אמת תפסו להאי תפסת מרובה ויש לו תפיסות הבית מבטל רשות רבים שטו ולקטו אורו ומבטל כל חמירא דאיכא ברשותא רשויות דאורייתא הן הן הדברים שנאמרו בעליות בית המוקד ואש המערכה ואליתא ומחמם כנגד המדורה להפשיר המים נוזלים מן לבנון והרב הטוב ומטיב שכותן לגבורה של תורה הלכה כשמואל בדינא ולו באיסורו איסור מוסיף ואיסור כולל ודופק על פתחי שמאי והלל הגדול וקטן שם שם לו חק ומשפט משפטי שמואל :

ויהי כי זקן שמואל ולו הלכו פניו בדרכיו דרחים דרבנן בשבע דרכים שבודקין בדיקה יפה לנר אבוקה דלוקה וגבורי' חיל ומושך גבורא משך תורה דקדש בכתב"א כתב אשורית וכתב ליבונאי אמת מלבן לבוני לבינה ע"ג אריח ע"ג קורא משום הכיר ונראה מבפנים ושוה מבחוץ תשכיל חריף וחרוץ בעל פיפיות ואומר שיש לו קרנים קרני הוד והדר לקול חסידיו קול ההולך על כנפו' הארץ וקרסולין וכנפים כנפי ישרים חופי' את רובא דמבכר הכיר ציר ורוטבו ואלל האור והרוטב רטובי דפסא ליה דוכתא ומכיר את מקומו שאדם מכבדו מכבדו בדרכים דרך היחיד ודרך הרבים לשבילי דמתא ושבילי דרקיע אשר מתקרע וחזי' ברקאי יחידאי ורקיע בטהרתה טהרה של מזבח מחוט הסיקרא ולפנים הניתנן למטה בשפיכה אחת וניתנין למעלה במתן תמי"ס ומתן ארבע אבות משיגי"ס ונתערבו במתן שבע ביום הלתך ומתערבין ויוצאין לנחל קדרון היורד מן ההר כיגון וקטפרס ומשקה טופח על מנת להטפיח וכל זמן שנזרקת נזרק מפי תבורה ות"ס מפקיד פקיד תם ויושר בספר היושר שמואל כתב ספרו עליה וזיינא כאן נמלא וכאן היה ומחזיקין בתומה תומות ישרים ממקום למקום חשוב ומקום ארבע אמות של הלכה פסוקי והלכות גדולות שכו כאן עומד ועבודתו בידו ונודע לו ידיע' שתים

שהן

הקדמה

שכן כרכה וכסה את עין הארץ כיסוי בדבר המוסיף הכל וטמון באם דת הניתן במושן עדות לכל באי עולם ועדות בכל אסתן ותאם ר׳ טובייה דחכימי מאוסר וחכים יתקרי שמואל :

אמר שמואל יכולני לתקן את כל הגולה לשרי מקלט ושרי בצורת ושרי פרסות פרוס מאהבה אהבת המקום גורם גרם המעלות בית מרון כל שעולים בחבל של חמשי׳ שערי בינה שערים המצויינים בהלכה בפתח אולם מתקנים את הדרכי׳ וממחי׳ את הסיד ושופכים על מקום גבורו התאווה אשר שעם מתאווים לשתות שתיה כדי גמיע ומומים עליונים הם שותים גשמי ברכה יורה ומלקוש בניסן הלא קציר חטים היום קורא ש׳ ה׳ ונותן קולות ומטר כמאמר שמואל

והנה שמואל יוצא לקראתם לעלות הבמה ושמוש עלה ראשו למעלה ומעיל עטוף פעיטוף סופרים ותיקון סופרים סופר ומוכה במכין הראוי פוטר מים ראשית גבורי אדמה אדמת קודש במעלת הר הבית וע״ג בי כנישתא והיכא אימתא דשכינה ובעותא דמקום גבוה ובעותא דשמואל רבי׳ אמר ליה שמוש שזכנא היסך בחמימי חם כונא כדגים הכאחזים ואחוז באמת הבכין ובאמה שיורד לנחל קדרון וכהני׳ ממנו ונמכר לגננים כהנה ולא פגם פגימות המשבח דקלסי׳ דשמוש ועובדא הו׳ בדורא דרעותא דשמוש עביד לחיים שיש בהן רוח חיים הם למוצאיהם בפה שעתיד לדבר עם השכינה וה׳ גלה את אוזן שמואל :

אמר שמואל נהירי לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדע״ה וביניהם יתירה נודעת ידיעו׳ במקלת ומקלתו ככולה ומנו שקול אמרו אמירה נעימה וסימנך שמוש לא פסק פומיה כולה פרקיה ושואל בי׳ פרקים פרקו נאה ויאה איבו יאי וגולתא יאי גמשי׳ דין שיעורי׳ כסק המטלטל מלא ברכת ה׳ ומלא מטכסא ושירא פרגלא ולשון ארגוון ותכלת משכיר לבן שבו מלבן לבוני כעמר נקי שמכוונין למילתא אלבישיהו יקירא ושפירא וכהיר הי׳ אותו לילה אמר הורה גבר הורא לאיסור ולהיתר ואין כופין פסכתר מפרק הרי בתר ומקדרין בהרים ושמוש נקי בהטיי׳ לטובה ע״פ שנים יקום הדבר קימה שיש בה בידור תדיר ושאינו תדיר ומקודש ביתר שאת יתר וקשת להיות רובה קשת במדבר בלשון עמו טעמו עמו וכימוקו כמוק והולך מהלך שבילי דעת על יתידות הדרכים דרכי חכמה דכך הרבים בין דיומדין ועמודי דאורייתא והאריך בפסין פסי בירא׳ות באר מים חיים ויין קונדיטין חמרא דשקוט על דורדייא שקול אמרו אמירה נעימה וכתיבה יהיבה ומיניה אנו שותין של גאון עוזינו מרנא ורבנא רבינו שמוש בן מרנא ורבנא מה״ר בן נתן של המאור הגדול עיני הגולה רבינו שלמה יצחקי אשר חבר מחברת הקדש על התורה ועל העבודה עבודת הכרם עזן גדי מוזקר בבת ראש שבטי ישרא׳ הוא דן ידין כאחד והולך וסובב בית ש׳ והמצפה ותשובתו הרמתה כי שם ביתו בית ועד לחכמים והוא יושב ברמה ושמואל מוכנו חטפתו שיכה בים ולא בים ונתבקש בישיבה של מעלה ונר אלקים טרם יכבה ושמואל :

שמואל אזל לחגר מות והחיים ביד הלשון לדיק ואמ׳ שמוש בעינא אבא דיהיב מטרה לחן שכון וחן בחו״ט גלמאי ונפקא מיניה ריחא שיש בו ממש דמודבין באטליזא ונשקלין בליטרא וכי טורטני וטורטני דטורטני יכנס הכנסת עטרה עיטר בתלמידים כפלי גלימייהו ובשי אבקי לויוא רבא במערבא סהדא רבה פרת ספרה ורבה ועל יובל ישלח שרשיו שרשרות גבלות גביל לתור״ה ולתעודה ונפקין מני׳ בכין דמורין כאמר מורה בשמואל :

שמואל שיר עולם כזר ה׳ על ראשו יהיל נרו גלי דרעיה כפיל נהוריה בי׳ מדרשא ונורא לעמר וצפון דלקה בי׳ דליקה מגויה אבוקה דלוקה כאור פי הכבשן העשוי להאיר בהיר בשחקים ושם המזלות קבועים מדשמוש ים מזל לישרא׳ ועולה מזל טלה חלב שהקריב שמוש בחוץ תרומה חכמתו חכמת המשכן דשכונה גואי הוי יתבי אגודא דנהרא אבלט ושמואל

ויאמר שמואל תנו את המנה של קודש כפול קנטרין האמור באורייתא כמה ככרין דכרד למרא דבי מור ואכלות אוכל של שם שם חוק ומשפט : ויאמר שמוש ש׳ כל העם הראיתם אשר בחר בו ה׳ ותניא בבחירתא כוותיה אי תניא תניא ותלה תניא בדלא תניא ואזדא שמוש לטעמיה טעם טעים וקלסי׳ משמיה דשמוש : ואמר שמוש הרוגה למטעם טעם לשבח משביח את מקחו בשבח קרקע ופירות גבוסר על כתפיו ומביא וקורא קריאה לשון חיבה שמוש שמוש : אמר שמוש כולי שקיינ׳ מעלי מדבחא משקין בית מדבחייא ומטבחייא מוכשרי׳ לקבל טהרה ומשוי׳ ליה אוכלא אוכל ומשקי׳ עלולים לקבל באמת ממי שאמרו המאור והדם מכפנים ואותמין בקול קולות וברקים קול רעם ורעש המתגלגל ונקיות לבבל וכבר דיעה אמרא דשמואל

הקדמה

אמר שמואל יכולני למפעל פעולה מעשיות מעשה רב כמו שבאו זל בני ישרא' תאמר אשירה רכה רך וטוב לדרשה דרש מהאי גיסא הילולא וחנגא הכינ אחריו ברכה פירוש על התורה לפי פשוטו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו ופשטו בשוק העליון שוק הימין וזרוע כטויה ויד רמה יהל פה מפיק מרגליות ואבן שהם וישפה יש פה ועלייתו לתרופה להתיר פה שלמעלה עשן וענן קטורת מוקטרת מור ולבונה ומעלה אבק אבקת רוכל המחזיר העיירות המקיפו' חומה וערי פרזי מימות יהושע בן נון לא תאמר כותים ומעתתא פהירין ביה מדרשא ובפירוש ההוא מביא איזה פעמי' שפלפל בחכמה עם אביו וזקנו מאור עיני הגולה רש"יז"ל והודה לו ואמר שמוא' נאמן עלי אבא ורואה בוך"ר זגדע ה'גפומי' מחכים עליו ויתנו עידיהן וילקו ועד יעלה מן הארץ"ש ארשת שפתי דע"ת ברור מלולו מולל וזורק ברשות הרבים ועמוד גבוה מוכח ע"ג יתידות ותל ברשות היחיד המתלקט במלקט ורהיטני הבית ואזיל ועיניהו מטייפו טיף להדי טיף ככחל שוטף שטפא דגרסא למגרס ולעיוני בעלמא דכולי' קשוט מפקידה לפקידה מעתלעת ועונה עונת ת"ם וכל מקום שנתנו חכמים את עיניהם עיני פקיחא ומשוטטות בכל הארץ מטפס ועולה מטפס ויורד מקבר ועולה במעלת בית מרון ושונה לתלמידי' בדרך קצרה בדרך שאדם רוצה לילך להבין פשוטו של מקרא ושום שכל ועיטור ועיטוף סופרים ומקרא הוא דורש ומבקש להעמידו בדבר שיש בו רוח חיים ורוח ממללא לווח חי מדבר דבר ולא חצי דבר ושילא את ביאורו ובא"ר בשדה אח"ד חקל תפוחין בית השלחין ובית הבעל ועושה עוגיות לגפנים גפן פוריה כפלים לתושיה ואיכו זו עד שעשאן כסולת נקיה והרוצה ליהנות יהנה כשמואל :

שמואל עה"ו כאה הנאה הבאה לאדם מאליו כנכנסו לתיבה ותיבה קולטתו קלוטה כמי שהונחה הנחה ע"ג מקום חשוב ונעץ קונדיסין בר"ה וסיכך ע"ג אכסדרה דבי רב מביות קולות קולן של סופרים ומשנים שמבו את כל אותיות שבתורה ומדקדק ופושט בשבטא דכדכדא ואנך בידו מאזני צדק אמר יברא ברי לגוף עדיף ודיאו כודף משתעלה תמרתו מתמר ועולה במקל שקוד ומקלו יגיד לו מקל שעשאו בית יד לקורדום לחתוך בו אליתא מן העץ הדעת ועץ החיים הנטוע בתוך הגן הנטוע לרדים ערוגה שהכל מתבשמין ממנו והכל דשין כיון דדש דש וזורה וכורר אוכל מכל אילן מאכל עץ הנושה פירות פירותיו משתמרין בשמירה מעולה ועולה כפרצידא דתותי קלא אילן מאכל הנטוע תוך הגן של חמשה חומשי תורה ונטע שמשה גפנים בכרם בית ישרא' ונטע ארזים דבי נטע כטיעה בפורים הוא הגורל לה' אשר עלה בימינו והגורל נוח שלא מעריס ראשיכם והכניסו הכנסת עטרה ליושנה וישן תוציאו מפני חידו"ש שנתחדשו דברים שנאמרו בעליה מעולה שנכנסים דאית לבון אחריות טוב רגאי שכל הרואה ראי' מרובה נעשה בעל קריין וכתיבין ולא כהלין כתבא למקרא כוטלין שכר מלאכת החפצים והלשכות הגזית ומשם יוצא האש מבין הכפים ואבנים אבני קודש ושאלא פירושו דהאי קרא כאשר ירדוף הקורא בהרים הרי המודיעים מודעא רבא לאורייתא קורא משו' מחילה רחבה וארבע אלו עולין מכאן ואוכלין לחם תמודות ובשרא שמינה ואלו עולין מכאן ואוכלין פירות גינוסר והמרא כקידא וכולם משווי' להו רשות אחת וכוקע ועולה עד לרקיע ונמירא משמיא מיהב יהיב ואי לאו דאשתכח סימן ומטבע שטבעו חכמים לא מצאנו ידינו והגליכו להביא ביכורים פרי אדמת קדש מתמרים שבעמקים ופירו' שבהרים פר גריזי' ראש הרדי קדם קדמאה ואזלא גירג"ם לשם גירופין גרסה כפשו לתאוה בשר תאוה הוא לעיני עין רוא' יראה יראה פנימית וירא' כל העם מאוד את ה' ואת שמוא' :

ויאמר שמוא' כל ישרא' יש להם חלק כחלק לחם שתרים יכעס פת תיעין וככר ירד מן שמים לחם אבירים שנבלע באיברים ופריו מתוק לחיך כל הטועמו לי לי אני אומר לגלגלת ומעלה בזכורו ועולה כדהבו ומדבר מבין שתי שיחה גאה אשר משיח לפי תומו תומת ישרים אדם ישר וקדמון קדמאי ואתיא דרך שיבור לו האדם וחי בהם מי יחיה משמוא' בקראי שמו קריאה לשון חיבה שמוא' לא פסיק באורייתא הפסקתי דהבא דדקלא אמרי מיגר הרבים וחורי ר"ה ודבילה שמינה שומן פותם וכוקב ויורד עד תהום רבה ובי' קבר קרנא דתורה ורומא לקרנא שמעבד דשעבודו לאורייתא קרן הפוך בה דכולה בה וקרן אופל וקרן אור וכבר נשמע ביבנה קול קרנא ושמוא' הוי יתבא אגודא דנהר דיגר ודליא מיא מים גלולים ומתוקים בטגרא תקיפא והכה כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מחיבורו דמרנא ורבנא הרשב"ם המקבר ועולה לאכול קורצי' ביה מלכא אוכליה דקצרי' לילך אחר מקוצרים באמרים אומר הסוך לגדים גדיש' דשיעורין דרבנן ובכל יום הסופר מאריך והמוצרות

מקצרין

הקדמה

מקרין מגלי אקירי ומריעי ומטיבין ליה הטבה כהטבת הקטרת טוב · למאכל אוכל מרובה תנא
תוספתא וספרא בבירה בוצר לגת דרוכים מעשה מוציא מידי מחשבה מחשבת אוכלין · מהאוכל יצא
מאכל ומעז יצא מתוק בפירושו על התורה ממנו תראה שכל מה · שהוא מפורש על הש"ס · אשר בא
שמוע והעמידן על ששה עזרה כנעלת שערי חכמה ודעת חוסן ישועות ששה סדרי משנה ותלמוד ערוך
בידינו ידות הכלים בית · הגביעה והשקפה הראשונה אשר נשקף ע"פ הישימון נראה כאלו · האריכו
הבדים וזכרונו מרחיב ויקראו שמו רחובות ומרגלא בפומי דאינשי שהרשב"ם הוא מאריך וכד מעיינת
שפיר וידו מלוחלחת לחלה וחבור בתם וביוסף במחברת הקדם והבין ממנו · הבאה מרובה · ולא בדילי
אינשי מיניה ואתו להפות מכל דיבור ודיבור ובין טיפה לטיפה לא נתחלף · ומדקדק טיפה זו · מה תהא
עליה חכם וגבור בגבורה של תורה ובפטיש יפוצץ סלע כנא ועד אין לו הפסק בכללות כמרגלית ופוסקין
על השער שבשוק ושער בת רבים צריכין לו הכל צריכין למרי חיטי · ושערי דשיעורי · דרבנן וכמה
ספסלי אתוספו בבית המדרש ומקום אחד נקרא מוציא דין סדם ויקרא · שם המקום ההוא · דין הנא
הנאה רבה ומפיו אנו חיים מפה מפיק מרגליות ואבן יקרה אגב יוקרא · וזולא הוא דמוזיל גבייהו יקר
מזולג חכם כולל כייל ליסכי ודריש תורה בדיקולא · סליק לאגרא ונסיב דרגא דרך גג ויטמנם בפשוטי
עץ המגין על דורו מפני חרב וחץ שנון ומפן כדעבד לבכתיה · שמואל

ואמר שמואל שאלתינהו לכל נחותי ימא ים הגדול · שם רמש ואין מספר לגדודיו שמה תרמוש · כל
חיתו יער הלבנון מוציא פירו' בעונתו' ועידנא דקביע ליה ותליא במגוד הניחו בקופסא דק
מחספס כתיב והיה בכתיב בלדתו יש אם למקרא ויש אם למסורת והעוף · כאכל במסורת אין עוף אלא
תורה חדשה מאתו תצא שמואל כתב ספר אוהב ארדוף אשיג אחלק · דיעקב ואפילים בישראל שמעתת'
מבדרין בעלמא וכשי' לאבקא וכ"ע כותלין מיניה לבני אבנים לבנין ושואר של קורו ורצפו בלחיים ופס
ארבע אמות של הלכה אף הוא בוטל את העוררין · ואת הבוקפין נוקב ויורד עד התהום אומר עיין בי
ותמנא שמפרק כלאחר יד הבותבת ובכותבת מייתביה דעתיה דעת חכמים ממנו נוחה · נייחא עילאי
ותתאי גבר ואשר הלא דבה בין דין לדין ובין דם לדם אשרי תמימי דרך ולו הכל בכריעה מכריע להלכה
ובעשה הכל במישור מישרים דובר נכוחות לשונו לשון דשבה גרם המעלות ואודא · התמיהא אשר מדכר
דכירי אינשי זכרון אחד עולה ואת תורת העולה על רוחו רוח מגויה דיבשה וים הגדול · ים התלמוד
עייליה שמוע לביתא · דשב ליבבי וחד אריא · ארוחות תמיד שחר ובין הערביים לא · נכרא ליליא אלא
לגרסא הא למיגרס הא לעיוני שקידה בעלמא דאתיא דרך עקלתון ודרך משובש הוא מביאו לדרך אשר
ישכון אור ואנטמיד חאבי' דמקטע הגליבון דבר אינשי רגל ישרה וחיילי דכרעי' עד ארעא · ואתהפוך
כרעי' ממעל לנתר הבן הוא רופא יתקרי ורפא ירפא רפואות נפש עד שלא לן אדם · ואמר צר לי
המקום שאלין שם מקום ליכא גורס מקום פיתא · גורס ולא אייתי נהמא · לבי מדרשא · ניחא להו נוח
לשמים ולבריות טובות שברא הקב"ה בעולמו וכל דבריו מתום ואין בו שום יתר ויתר כנטול · ומעולם
לא יצא מפיו הקדוש שום דבר לבטלה במדות טובות ושמואל ביומא דעבד מלתא · אלבישייהו · מלבים
ערומי' לחכמה אני שכנתי בשכונה נוואי ותוך תוכו לג"ם כולן שוין לטובה · ושוין לכל נפש האדם ונפש
בהמה מימים לו חומר וכורה דשמעתתא מבין מדעתו ומסתכל באבובה באבובה · כל חכמה · כל כתב
יושר דברי אמת משל היה מטה מושלים ויצץ ציץ ופרח למטה שמעון בן עמיהוד · שמואל :

ואמר שמואל האי פוגלא חורפא מעלי ומעלין ליוחסין ייחוס עצמו עצם היום ושמעתתא דיממא
דקריבין שמעתתא והבין ממנו זיקוקין דנורא ביה פלגיא ואור הגדול אור ששבת שלהבתא
ירד מן השמים והכינין בו והאי נורא מרבנן דזבין קניא לזבין קניא אריכא קנה חכמה · וקנה בינה
קניא ביה קניא דרבא ואריכא מגולא שמעתתא רווחא ומופת · חותך פוק חזי הקיצור נמרץ · שמקצר
בפירושו שמפרש על התורה ואיכו דין שיוכף המקצר על המאריך אריך אנפין אפי רברבי · כאפי דבר
יוכני וכרביא באה לעולם תנחומי של הבל פיו עוף הפורח כשרף בכינוכות שים בבן ממש · היואלין מפיו
ומבעה זה איש וזה אדם גדול וגובה ארזים קומתו יודע לשער שיעו' קומה מספר קומה ומגדל בלוריתו
ושער נקי תלתלים שחורות במלחמה של תורה זאת תורת האדם ואי הבן חיי · ומזוני דאורייתא להיות
כיזון שלא בשער ולזון עיניו פקיחין פקח עיניך וראה טול קורה בעיניך · לדקדק בפירוש מרנא ורבנא
רשב"ם אשר מימיו מקלחין לברכים ומסתפקין ממנו אחינו · שבברכים מים ומזון מעדני מלכים · בים

התלמוד

הקדמה

בתלמוד וקמי' שבור מלכא אמרוס ומכו שמואל אריוך ויפה קורין אותו אריה שלבו כלב אריה ושמא אריה שאג מי לא ירא ויעלה מורא על ראשו והמורה יורה כחץ וחרב חדה חריף ושנון וכל דבריו מוכה ושופר וכנכנסין לדיר להתעשר ומכין פוטר מים ראשית מדין על דברי תורה ומוכחים בתמהו וקנין וביזוכין מן התמהוי משבת לשבת כעוכת ת"ח אשר פריו יתן בעטו עט סופר מהיר ולשון מדברת גדולות לשון של זהורית על פתח היכל ואוגם כל דבריו צריכין לימוד ועלהו לא יבול אפילו שיחת חולין הוא לומר שבא בדרך ארוכה וכל השנה הוא בא בדרך קצרה וכימיו לא כמלא כותר ויתרון הוא הכשר חכמה וזרח השועף תוריה ע"פ תבל והאיר ברקאי עד שבחברון חיבר לעזרה מחברת הפרחון פרח בכולי' טהור ולכלהו אית להו פרחא בר מדשמואל :

ויקרא שמואל אל ה' ויתן קולות קול לו קול אליו איל של יצחק שלא יצא ממנו דבר לבטלה ולא תותירו ממנו עד בוקר בקרו של משיח את האים ואת שיחו שיחה כאה במדבר ומביא קרבן שזה מדבר ומביא קרבן ובכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור פיגול הוא לא ירצה וכל המהרהר חוץ למקומו חוץ לזמנו שא כוליה לגבוה סלקא וכולה כליל תכלית היוצא ולן איכו פוסל שמן הראוי ומוחזק להיות לן בעומק הלכה ואז כיער משכתו ואמר אימא אימא מפנקותא יתירה חזיא בי' בשמואל משום הכי לא אסקי' עד השתא עד שעמד על העיון ועל הבאר מים חיים מעין היוצא משדה הקדש ושם הכהר הדקל שמימיו חדים וקלים מאליהם כל הקומר בקדש וכמצא חומרו קולו על ראשו ראש צדיק ומאן יהיב לן מעפרי' דשמואל עפר קדש למלאות עין רואה כמלא עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיו בספר וספיר גזרתו ואת גזר ואת תרמוד תרי מילי דסתרי סותר ובונה באמת הבנין שבידו אלון והודו הוד זה מדבר וזה בא בקורתו קורא זכר חכמי' פוטרי' פטרי' וקמיעי' מן המומחה דאתמחי גברא והופיע רוח הקדש בבית מדרשו של שמואל :

והנה האלקים אנה לידי דאתא לידי משמע ספר הזה דפוס בכתב אמת כתוב בדיו על הגויל ועל הדפתרא ודוכסוסטוס וקלף שמואל סדר שלש עשרה גוילי' גויל וגזית היוצאים מלשכ' הגזית משם יוצא אורה אור בעד אור זה לי עשרים שנה שהייתי בבית ככואות וספרי דבי רב אשר כללו כגורלי וספר שמואל ראשון היה מונח בקרן זויות ובאלכסון וכנגד ראש תורה כשמע בארצינו בעיר ואם בישראל עיר מולדתי ומקום גידולי ק"ק ווירמייזא יע"א אשר לפנים בישראל היתה כלילת יופי ועוד ידם נטויה בהטיה לטובה ומעולם לא פסקה מעל שולחנם שלחן הטהור וזר סביב זהו כתר תורה שהיו שם מחזיקי ישיבות מגדולי עולם מימות חורבן בבית השקיף עליהם ממרום קדשו וברוך ה' אשר לו השבית גואל והיה שם החרש והמסגר מסגרת טופח פאשר עוד היום כותלי בית המדרש יוכיחו בית המדרש של שם ועבר רוח טהרה טהור יומא מאיר עיני הגולה רש"י ז"ל ובמקום העץ יפול הנופל כדי נפילה אפילת אפים ולו הכל בנפילה כי יפול הנופל בגורל תחלק הארץ ארשת שפתים יושק כל עם ה' ומנייהו פרחי פרח שעשועים עדיין שם ספרים מגדולי הדור אשר מימיהם אין שותים בצמא ואותן הספרים עדיין לא באו בדפוס מעולם ויהי היום ואתהלך בגן לטייל בצילו של היכל וצילו של שבח וסולם של עלייה לעיין בצורתא דשמעתתא ויקן דוד את מצודת ציון המצויינים בהלכה להיות דבר תורה הנגבהה קני' וקונה שמח בשמחת תורה ולאסף הביתה ספרים הנמצאים לדוד עבדו עבד עולם וקרקע עולסערונה שהכל דשין דש בעירו נשאתי כפי להיות מתברך מכי פי' המברך ומרכיב ונוטע אוזן לשמוע דברי חכמים איש אשר כמוני כתת יכתת בספרים הנה אנכי יוצא העינה אם יקרה ה' לפני איש אשר יאמר כי הוא זה להשקות מים מבור בית לחם יהודא ולחם שעונין עליו דברים הרבה מכריכן של הראשונים כרישן הרחבה מכי יש עוד אני מדבר על לבי ואיש יצא מבין מחנה העברים האי נורבא מרבנן חד מספרייא דמתא כאין פשוט ומלתו בפיו מי אדון לנו מי אדון בדבר הזה לעמוד על המקום בשעה שיש לו תמים יחדיו ספרים כתובים על הקלף והוותא מוכיח שמבין ראשונים וגדולי עולם הן הן הדברים ומאתם יצאו כבושים כבשי דרחמנא כבשים ושלקות שהשה מוככים לאדם וכשמעו דברים הללו שו הדברים שאין להם שיעור לשער בערכין ומדות תמיד להביא בכורות כאן קדשים כתתי שמחה בלבי ואמרתי ברוך ה' אשר לא עזב חסדו והביאני חדריו ומחדרי' אימה ורתת וזיע כיום קבלת התורה קנקן ישן מלא חמר חדת ועתיק ומשלחן גבוה קא זכיתי מבמשיחה משיחות רקיקין להלך ברקק רחב ארבע אשר כיסה את עין הארץ : והלכתי עמו בדרך שאדם רוצה בתו הספר והן היום הקריב לפני

תל

הקדמה

אלף תלפיות של ספרים ישן נושן תלתא טרפי והנה עלה טרף בפיו ומחש נפל עליהם מפולת בחד יד
בכ ותבת ואותיות פורחו' למעלה ונחתו עד שרישומן ניכר תעלומות מביט ושוקר בסקירא אחת
ומעלה אבק עליהם רוס אנבעיים והני עכברי רשיעי אפילו גליא גוייא פשטו ידיהן בזבול ואבד
ע"י טובות הרבה חבל על דאבדין ולא משתכחין תמורה והמורס מהם כיוצא בהן כי יש אחד ואין שני
לו בעולם שום העתק שיהיה נקרא בכפליו וקנת מהן אכלו עש וסלט בהן הרקבון ואמר שמואל
ועד השתא מאן נטריכהו כטירותי' מעליותא והוא כשגגה היוצאת מלפני השליט בעולמו יודע מהם
היום קובל קבלנות קבלות אורייתא אלו נשאר עוד באופן הזה יום או יומיים יומא אריכא טמי' כלה
ונהרבה ונשתכחו תורה מישרא' ח"ו ונאר בן גברא לאמר מה לך נרדם קום עלה בית אל והנה מזבח לה'
להעלות עליו ספרי דבי רב האוכל חובלים ונועם בדברים שבאים בביסח הדעת לך וזכי במקחך מקח
דאתי' לידי והנטה קני' ואני עמדתי מרעיד כאילן שכחו יפה להיות נושרין הפירות פרי צדיק עץ חיים
ולקטתי והוצאתי וגאלתי ולקחתי כבקרת רועה עדרו קמא קמא דמטי ואתי לידו פירוש הרמ"בם על
התורה שהיה בכתובים ונשארו במחנה העבריים פירש"י ואחר כלות פירוש רש"י על כל סדר וסדר
סדורים מסכת לשבת בכתב פירוש מרנא ורבנא הרשב"ם ז"ל וקראתי בו ומצאתי שקריאתן הוא הלוקן
דברים נחמדים ונפלאים אז ברכתי ברכת המוגמר ברוך אתה ה' למדני חוקיך חוקים ומשפטים ישרים
וראותי את לבת אש בוער בסנה עמדתי מרעיד ואשתומם כשעה חדא וכרעתי לאחורי והצצתי בו
וראיתי שהוא מלא תם וישר וירוק רוק הטפל מעלי לכולא גופא רוקו מתמם בלב תמימי ישרי' ונשאתי
ידי לשמים ברוך ה' אשר הקרה בחלקת השדה היום יצאתי והיום באתי ומצאתי את שאהבה נפשי ואחר
כל השבח הזה בא לידי ספר מחזור ויטרי המובא באוצרו מקוזן של שבחים בתוספות ובפוסקי' קדמאי
וכיוצא בזה עוד ספרים רבים ושמעתי מפה המוכר שבאו לידו תכריך של ספרים מהפקר והפקרא
כיחא ליה שמנאן ומשכח ליה איסרין וסימן במטבע זו שקבעו חכמים ע"ג מעלות הר הבית ע"ג
עליה של בית הכנסת דק"ק וורמייזא אשר שמה היה אסיפות עדרים עדרי צאן קדשים כמה אלפים
ככרין דכרר למרי דיכי ∴ ואמר שמואל כתבים יש לכן שמירה בקרקע האידנא דשכיחא טפוחאי
מטפח על יד המרפה לבדוק בדיקות והשבתת שיעור שעורי דאורייתא ומה היו מונחים במקו' גניזה
מהכי אמוראי דכחתי לימא רבה והוציאו יקר יתנו לב עליהן אבותינו גנזו למעלה והנה עדיין לא נאמר
בו כי טוב כי איננו בתכלית השלימות ועם יציאתי נגמרו גמר מלאכה מכה בפטיש וגן היוצא שהכנין
לאורו כי נטלו שני ושלשה גרגרים בראשית נח לך שחסר ולא מטיבותי' שדי' אחיסרי ולקה בחסר
חסורי מחסרי והכי קתני והוא חסרון שאינו יוכל להמנות וכי אין עוד מלבדו שום העתק והחסרון
הוא בעו"ה כדי רביעית של תורה ונעשה ע"י הנהו עכברי שבכר נכנס ושבכר יוצא וניכר שפיו כנרו
של תורה ועלה טרף בפיה פגו' נכנס ופגום יוצא ונראה קש"ת בפגימתה פגימות שכין סכינא חריפא
פסקי' לקרא ועוד מה שנשתייר בקולמוס היה מראהו עמוק מן האור וחק תוכות ומחק בן יומו ורוב
ימים ידברו דיבור לשון קשה קשיא ליה ידי' דמשמשי ביה ופרמיכהו לפירמא רבא וזוטרא ונפל
תלחא תלחא ואותיות בולטות ונטשטשו כי היו מונחים על איסקופת העזרה ונתגלגל הספר מיד
האדם והיה מונח אזרוכקי' ובמקום שאינו משתמר שמי רה בבעלים ואין מאסף הביתה בית ועד
לחכמים ואדעתא דרבנן ועל ידיהו נתקרע בקרע בית ומחוץ מכופה במקום הנחת פה שלאי על גבי
שלאי טלוא ונקוד כל זה בכתבים ונשתנון הכתב ואותיות אינן נקנות במסירה ובדוחק גדול שהיה
רשומו ניכר ודורשי' רשומות אמרו הן הן הדברים כהווייתן וצריך רחמנא דיהביה לן ולא לעפרא כי
שלטו בו רקבון כי לו היה סימן יפה שהגשמים היו מזלפין על מדתו של שמואל בתורה יפתח בתורה
פתיחת הלב וברוב הימים אשר מצאו במדבר בלשון עמו היה יורד הדלף של גשמים טיף להדי טיף
ונשבר ונשבה ואין רואה ראה ולאה איה ודיה למוכה ומצא מין את מינו וניעור משכתו מסכת חסידים
שנו כאן מצילין מפני הדליקה ומן מפולת כל כתבי הקדש ואומר באו והצילו עמי במלאכה מלאכת
שמים וברוך אל עליון שהניח שיריים על האישים כשירי מנחות שנאכלין לכל אדם ויגעתי ומצאתי
להביא בהעתקה למען ירדוף בו הקורא תגר ולו ילד ולד שכלו חדשים ונגמר בכי טוב מה דקא ילדה
בחמשה חומשי תורה ולא זו בלבד אמרו חכמים אלא אף זו כזו ראה וקדש וחדש חידושים נפלאים
גליא דרעיה ונפל בהורא ביה מדרשא ונתמלא כל בית אור ויהי אור ולכל בני ישראל היה אור

במשבותם

במשכנותם מושבת דכתב ראמנא וכיה מאיר ובא בפירושו מדרש לפירושים ויהי כי ארכו הימים עד שהגיע לחצי שנים של חוקת דפרשאי דמחוקי כלמחוקי איכשי או רבים אומרים לנפשי כתבית יהבית מה זה בידך עד מתי יהיה טמון בידך שפוני טמוני חול ועוד היום בכוף לעמוד עמידת השמש ולא אן לבוא והאיר מזורח לדק וכהור כהוריך כשרגא בטיהרא טהר יומא וגילהי דלילא ובליוני הוא דאתחזי והמה דברו על לבי שלא להיות ושם סתר להיו' מסתתר דוד במצודות ציון ולן בסתר המדרגה מדרגת גפנים ואפי פירות וערם יצועי אהלי אוהל של תורה ושלא להיות למס מרעהו חסד ולהיות הגשה לפיוס בקרן מזרחית צפונית צפון ונעלם יהיה עתה בגלוי וכראה בעליל ובגלוי הוי קאי ואיכו אסור משום גילוי ולהביא על מזבח הדפוס כי אפשר לקבוע בדפוס ויעשה כוין בעליתא פתח להכות מאור הגדול ולהתחמם כנגדו להכות מפריו ולשבוע מטובו טוב הארץ תאכלו אכילה גסה גם גם קא הוינא:

ויהי בדברם אלי יום יום יביע אומר פעם ראשונה ושניה הייתי מסרב באומרי פן לא ניחא למרייהו דלימרי הכי ואפשר מרוב ענותנותם והכל לפי רוב ענוה והיה מן הצנועים המושכים את ידיהם ועשאוהו לאוצר בלום וכתנו בלחישה ודבר שבצינעה כוהג ואין רוח חסידי' נוחה לעשות בפומבי ובמשוך היובל המה יעלו בהר העברים ואדריסות רגל קפדי שלא לבא לבית רואי שמש שיזום תלמידי חכמים:

אחרי סמוך ומופלג וכיון דאפליג אפליג והגיע לפלגות כחלי שמן אמרתי אל תהיה מפליג לכל דבר ורעיוני על משכבי סליקו זו אסור האי אשלא לעבור בל תאחר אפילו רגל אחד רגלי דתרמודאי ורגל האוסרת במקומה שלא ליהוי כמתנה טמירתא וכמציץ מבין החרכי' ובין תיכי חלילתא וחלוני שקופים אטומים חלון שנעשה למאור בראש אדם גדול גלי' שוקו והלכו לאורו שלשה פרסאות ורקיע בתריה ואדרכיה אדרכתא אנכסים אלו ערבאין לאלתר דמתבעי תגון מובילין מוביל שי למורה הוראה ועת לדבר דבר ואין עת לחשות כי יום בשורה לבשר צדק צדק תרדוף הלך אחר שמואל לנהרדעה וביכה אתרא דשמואל הוה או דלגתי כאיל תחלתו בפסיעה וסופו בעונש אם לא יגיד ומלה בסלע ושתקי דאורייתא עובר לסוחר דר וסוחרת ווימי לא עברתי על דברי חכמים המקשיבים לקולי ותלמידי יותר מחבירי ונמיש להו ריסא במודים דרבנן כי האמת יורה דרכו דניחא לאינש למעבד מצוה בעדנא דעסיק ביה. ולימרי כל הכי שמעתתא אשמייהו דשמואל להיות שפתותיו ושפתי צדיק מרחשן בקבר ויקוים אגורה באהליך עולמים וגם יהיה גלוי לכל עם ה' יסוד שמואל מה שיסד יסודות הבית בית שמואל ולהבין פשוטו של מקרא ושום שכל ולהיות תוקע לדבר הלכה תקיעה של מצוה ושלוף דוץ בקני קנה חכמה קנה מנורה הטהורה להעלות נר תמיד ככתן כוליתא ורבים ילכו לאורו ולהזכיר מדתו יום ולילה לא ישבותו שביתת כלים והכנה דרבה ובפרטות בדברים שרבים צריכין לו ויד הכל ממשמשין בו ודבר שיש ידיעה לתינוקות של בית רבן למקרא צריך לברך על המוגמר על כן עברתי ערקומא דמיא ואזרתי כגבר חלצי ומסרתי מגילת ספר זה ה"ה פי' רש"י עם פירש הרשב"ם שני גיזרין מעץ הדעת ועץ החיים וכל רואיו יהללו בהלל הגדול ואומרים לייתיכהו להכהו כללי דכייל שמואל כשאתי וכתתי ביד' ונתתי בכתיבה ומסירה מסירת קולמוס כדי להביא להדפיסו ידי אדם הדפסה מרובה ובייחוד אמרתי שמאחר שכדר שהותר מקצתו הותר כולו ואכנס ברשות כמה דבעי שהדי מצאתי באיזה חיבורים ובתוך הבאים ספר שנבא רזא שמעתיק כמה דברים מספר הרשב"ם ומלקט לקט לקיטו אכורו ומכיא פיאה ושלולית מפסיק וגבה טורא ועתה שבא לידי המצוה בל אחמכה ושהיי' אסורה אפי' במיעוט קמא:

והנה אלקא דמאיר עכני שתרד אם דת מן שמים שכבר נתנו לכו ועכני שלא יאמרו מעשה כתבי' כזבים בן ולאו הרשב"ם חתום עלי' כשתקע הדבר ולא כאמר ולשמעי' לאמור' מיני' ויסכרו פיהם כי ספר הזה עידי חתימה גרסי מיום על כל סדר וסדר יש סדר למשנה ונמצא כתו' מפורש שיוצאים מפה קדוש מפי הרשב"ם ז"ל ודבריהם הן הן זכרונן וחזותא מוכיח שאומן קונה בשבח כלי ואדם גדול אומרו ושמואל כתב ספרו ועד כאמן כל מה שמצאתי בספרים הנדפסים בשם הרשב"ם נמצא בחיבור זה כאן נמצא וכאן היה: ונאמן עלי הדיין שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא ואין כאן שום פנייה אחרת רק כל פונות לדרך ימין ה' רוממה לרומם בית אלקינו ולכבוד הקב"ה ותורתו שלא יהיה האדם יושב ודומם רק יושב ושוכה מסכת קבע ויהיו לרצון אמרי פי משמע תפלה וסוף דבר הכל נשמע ואחת שאלתי מה' אותה אבקש לא ימוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם ויפוצו מעייני חוצה להיו' מעיין פתוח פתיחות הלב ולשלות את ביאורי וחיבורי אשר כנת פתוחי' לפני על פני הדביר ולהיות כות

לשמים ולבריות ולא אכשל בדבר הלכה ולהגות מתוך שמחה לוד שמח בשמחת תורה :

והנה תוך הדברים וירד יוסף ויבא יוסף הכיתה ה"ה הרב הגדול מוהר"ר יוסף דרשן ז"ל בעל מחבר ספר כתונת פסים ושארי חיבורים אשר היה מהדר במצוה זו כמהדרין מן המהדרין ומוסיף והולך ולסייע בדבר הזה להביא לדפוס ועשה שטר פסי' שטר אמנה להביא על ידי עושי מלאכה מלאכת הדפוס ספר הנ"ל בדפו' הנאה ומשובח בק"ק ברלין ושלחתיו לשם ע"י איש עתי שלא יפגע בו בער ניכה או חמה ונמצא חסר בריה בעולם ואחריות עליכו עד שעשאו דפי דפי וקבעהו בדפוס ועשאו כבריה אחרת להיות חק ירכות ומק תוכו' וטרח הרב מוהר"ר יוסף ז"ל הנ"ל במצוה זו וזכרה לו אלקים לטובה ואחריו קמו יורשיו לסעדו וליעלו ייעודי דאורייתא כי יורש סומך ולרבות כל בעלי חוברין לסמיכה סמוכי' לאורייתא והמה אומרים על המוגמר ואף דשכר בהאי עלמא ליכא מכל מקום ראוי שלא להיות שלוחי מצוה ניזוקין בהיזק ניכר ובריא היזיקו כי ראה זה דבר חדש שמדפיסין ע"י דפסת אדם בשתא על החומש איכוון דברי תורה בריכה כונה עם השלשה תרגומי' ומעלין לי' מיכי' תרגיה' ועם פירש"י ופירש הרשב"ם ופירש א"ע ועוד תוספ' כופך בהוד והדר לקול חסידו פן יבא איש אשר לא עמל בו וידפוס שניות מדברי תורה ומדברי סופרים ועל הניזק להרחיק את עצמו ויחנו בחרדה וחרדה מסלקת דמים ויבאו ח"ו להיזק גדול ע"כ תפלתם שגורה בפיהם ובלשונם יכתבו לו בעתר חלו ולשונו' של תפלה להצילם מיד הרועה בשדה אחר ולהיות פוטרות חמשה עשרה שנים שלא יהיו נקיים לבתיהם נקי מנכסיהם אמרתי לשואל כענין משיבין כהלכה והנני מסכים בגזירת עירין פתגמא שלא להדפיס ספר הנ"ל כתבניתו וצורתו צורת הארץ ואף גם פירש הרשב"ם לבד מהיום עד כלות חמשה עשרה שנה וכל העובר ליטרקי' חויא דרבנן דלית ביה אסותא ויכוס בו כבוכנא באסיתא וכפו לי' אסיתא כפיות הר כגיגית שמטילין בו שכר ולא הפסד ולהיות כבור סיד וטר כסיד שאינו מאבד טיפה וכל השומע לאלה הדברים יהיה בכלל ברוך ובפרט ימיו יאריך : ובפיו יהיה תלמודו ערוך : ואל יכנס בלבו מורך : ואשרי תמימי דרך הלא כה דברי דוד הראשונים וחותם גוכלית ובעברא דדשא דרך שם שם חוק ומשפט משפטי שמואל פי המדבר לכבוד התורה וכל מאן דעסקין באורייתא לסדר הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו יום שנכפל בו כי טו"ב כ"ף וי"ו כסלו כל הנשמה **תהל"ל** לפ"ק :

נאם דוד הקטן בן המנוח הקצין המפורסם מוהר"ר אברהם אופנהיים זלה"ה תוק"עם אני יושב עדת ישורן פה ק"ק פראג יע"א ודגל אהבה פרושה על ק"ק כ"ש ובכל מדינת מעהררין יע"א ועיני מנפות ומיחלות לעלות לציון ברינה ולראות עבודה ביד זרעיה דאהרן : כהנים לעבודתן ולוים למחלוקתם כאשר יסד שמואל הרואה אנשי משמר אנשי מעמד ואנשי בית אב ולהיות תמיד לפני ה' לזכרון :

לוח הטעות

ע"א שורה י"ב סילמא נ"ל סולמא : שם שורה י"ז שכותן נ"ל שכיתן : שם שורה כ"ד רטובי נ"ל רטיבי : ע"ב שורה כ"ח שוכנו חטפתו נ"ל שוכב וחטפתו : ע"ג שורה כ"ג כפרנידא נ"ל כפרנודא : ע"ד שורה ך' בושל נ"ל ביטל : שם שורה כ"ג דשבר נ"ל תשבר : ע"ה שורה ל' אין נ"ל אנו : שם שורה ל"ד מכי פי' נ"ל תיבה א' מכיפי' : שם שורה מ' וכשמעו נ"ל וכשמעי :

הסכמת וגזירת החרם מהגאון הגדול המופלג ברורו מוהר"ר נפתלי הכהן שהיה אב"ד ור"מ בק"ק פוזנא והגליל יצ"ו ועתה איתן מושבו על כסא מלכותו בקהלא קדישא ומפוארה ק"ק פרנקפורט דמיין ואגפיה :

ויהי יי' את יוסף ויהי איש מצליח במילי דשמיא ה"ה מהו' האלוף המרומם הרב הדרשן המופלג באברך כ"ש מוהר"ר יוסף נר"ו מק"ק פרמיסלא שתקע אהלו כעת בק"ק ברלין יצ"ו אשר זכה וזיכה את הרבים שחיבר ואשר ליקט כמה חיבורים נאים כמפורסם לכל רואי שמש והנה כעת העיר יי' את רוחו ונדבת לבו הטהור לזכות את הרבים עוד להיות זכות הרבים מסייעתו וצדקתו עומדת לעד לדפוס חמשה חומשי תורה עם ג' תרגומי' ומצד אחד יהיה פירש"י ז"ל ומצד השני פירוש הרשב"ם וכראותי כל זה תגלגל עצמותי ותעלוזנה כליותי והסכימה דעתי להדפיס הנ"ל ולחוק עליו בעט ברזל ועופרת ובאתי בגזרתי תוקף נח"ש חו"י דרבנן דלי' ביה אסותא על כל אדם מישראל שבכל

מדינה ומדינה עיר ועיר יהיה מי שיהיה שחלילה חולין הוא לגרום היזק או צררי דניזקין להרב מהר"ר
יוסף הנ"ל ולהשיג גבולו להעלו' על מחשבתו להדפיס הנ"ל כולו או מקצתו משך ט"ו שנים מיום כלות
הדפסת הספר הנ"ל והעובר יחולו על ראשו החרמו' ושמתו' שנעשו מיום שמת משה רבינו ועד עכשיו
ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב · אני אני המדבר לכבוד התורה ולומדי' היום יום החמישי ו'
אב לסדר "כי "יי "אלהיך "ברכך "בכל מע"שה "ידיך לפ"ק : נאם נפתלי בן לא"א הרב הגדול
המופלג בדורו מוהר"ר יצחק כ"ץ זלה"ה החונה בק"ק פוזנן יע"א והגליל יצ"ו

הסכמת וגז"ת מהמאור הגדול אב"ד ור"מ דק"ק וורמיישא כמוהר"ר הירש סג"ל נר"ו:

הנה כמה יגיעות יגע אשר חרש מלאכת מחשבת אורה תורה מעשה חרש וחשוב בתהלות רבות
יקרות נכבדות מדובר בו ביופי פאר המעלות להחומש הלז אשר נדפס בברלין והם חמשה
חומשי תורה עם ג' תרגומים : וגם מחומשים הפירושים חמשה : רש"י וא"ע ורשב"ם ובעל הטורים
ומסורת : ושפה מי יודע מול שיתא סדרי תולדת אהרן : וגם ההפטורת עם פי' רד"ק : וראה זה
דבר חדש הוא לא היה לעולמים · כי פי' הרשב"ם ז"ל עדיין לא נמצא נדפס לגמרי : וגרוב
המלאות והוצאות שיהיה דפוס ועומד עלה סך רב : ויש לחוש עתה שאיש אחר יקחנו ויחככנו :
ולמדפיס הראשון יתקלקלו בהילול ופגם וניזקין בכולה נזיקין חדא ועוד קאמרינן שהובטח להמדפיס
קודם ההתחלה על סוף המעשה לעשות מעשה רב לגזור בחרמות נידויי' ושמתות על שינוי החוזר
וגם ידי היתה במועיל ראשונה למועיל בתועלת לעסק ההדפסה : ועתה יש לחוש פן ישחת נחלת
מדפיס הראשון : בכן גם אנכי אהיה סניף לגדולים להסכים שלא יודפס בתמונת החומש הנ"ל :
או גם להדפיס פי' הרשב"ם אבל המקרא לבד או עם עוד פי' אחד במשך חמשה עשר שנים אחר גמר
ההדפסה בגזירת דרבנן נידוי חרם שמתא דלטרקינהו כח"ם דרבנן אם יוסיפו סרה להסיר מדברינו
אלה היום יום ה' א' דר"ח כסלו של פרישות נשיק"ה לפ"ק :

נאם אברהם נפתלי הירש לוי רעכן שפיץ חונה פה ק"ק ווירמיישא והגלילות :

הסכמת וגז"ת מהרב הגדול מוהר"ר אהרן נר"ו ה"ה חתנא דבי נשיאה הקצין והטפסר נגיד ומצוה המנוח מהר"ר יודא ברלין זלה"ה ובן הגאון בעל המחבר ספר נחלת בנימין לע"ע יושב אהל בבה"מ ק"ק ברלין יא"ע

ויבא יוסף הביתה לעשות מלאכתו שבתורה מלאכת מחשבת המועיל לד"ת עשה סמוכין בהדין
דקיימין מניה במח' ה"ה הדרשן המנוח הרב מוהר"ר יוסף ז"ל ויהי כאשר בא לבית
מלונו גבול קודש של הגאון נשיא ישראל ראש הגולה המפורסם כבוד מחותני מוהר"ר דוד נר"ו
אב"ד דק"ק פראג וירא את בית גנזותו בית מלא ספרים ושם יקננו ספרים אדומים ונפלאים והמה
בכתובים והשיגה ידו ומצא ספר הטהור ונחמד פי' הרשב"ם בעל תוספות על התורה בכ"י וכלום
חסר משלחנו של מלך : ויהי יוסף נושא חן בעיני הרב לזכותו במתנה יפה מנה של קודש להתגלגל
זכותו על ידו כי התורה החתומה ה"ה ספר הנ"ל נמסר לידו מידי אביר יעקב רועה ישראל הגאון
הנ"ל אשר עין לא ראתה וכל ישרא' תאוו להיות להם תאות גבעות עולם ס' הנחמד הנ"ל ותהיין על
ראש יוסף ולהוציאו לאור תעלומה : והנה מסר וקבל והלך לדרכו והתחיל להדפיסו וטרם נגמרה
מלאכתו והנה יוסף איננו כי לקח אותו אלקים ותשלם המלאכה ע"י אשתו אשת חיל בנת' דמוריינן
וע"י פועל ידיה הקימה בית יוסף חכמת נשים בנתה ביתה ודבר זה התחיל במועד ודגיל בעסקי
הדפוס ה"ה הרב המנוח הנ"ל ונסתיים בתמה שאינה חריפה לרמיה אנפשה עבודת משא עבודה
קשה והנוגשים אצים לאמור כלו מעשיכם · והנה האשה הנלבבת בזה עומדת בתפילתה להסכים
את חוץ מגדרי כי מי אנכי לעמוד במקום גדולים : אך כאשר הרב דקהילתינו יצ"ו איננו פה
נו : וכי מימנו אשמת' מימנו כי מי ימלא את ידו להסכים על דברי הספר ולאמור זו נאה : לכן
ני ידי ואכנפותי להסכי' על החרם הנ"ל שלא יבא הספ' הנ"ל ע"י שום אדם לבית הדפוס או אפי'

הרשב"ם לבד במשך ט"ו שנים מיום כלות הדפסת הספר הנ"ל ופורץ גדר ישכנו נחש תווי' דרבנן
כ"ד המדבר לכבוד אכסניא של תורה היום יום ב' כ"ג סיון תס"ה לפ"ק   נאם אהרן בה"ה מהור"ר
יצחק בנימין וואלף זלה"ה יושב אהל של תורה בב"המ דק"ק ברלין יע"א :

אל עין הקורא להודיע קושט אמרי יושר דברי הספר מי התחיל במלאכתו : ומי אשר נדבה לבו והוהו לגמור מצותו :

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה' ברכת התורה שמורה בכל וערוכה : דבר חדש אשר כבר לא
היה לעולמים' מאז ועד עתה היו הדברים סתומים ותמומים' באוצר החכם שבחכמים
מחוכמים' אשר אור תורתו ומעשיו הטובים מפורסמים ה"ה הנשר הגדול בעל כנפים הוא רבן של כל
בני הגולה יתברכו יי' מעלה מעלה תורה וגדולה בקנה א' עולה אב"ד דק"ק פראג המעטיר' והמהוללה
ואיתן מושבו כשב על כסא מלכותו. לאב"ד ור"מ בק"ק כ"ש פרא' עם סגול' אתר דמר זייני תלה' וכל
מדינת מערהרין בסרים אל משמעתו בכללה : אשרי ילוד אשה שזכה לישיבת שתים' ועוד בו שלישיה
שהוא בכיבין' נכיב מלך ומלודתו פרוסה בירושלי' יוסיף לו יי' כבוד וחיים : ה"ה הרב המופלג כ"ש
כמוהר"ר דוד אופנה"יים נר"ו' ויהי כי ישב המלך בביתו בית מלא כל טוב של תורה' ונתמלא כל
הבית אורה' ובלמודו חתם תורה' ומרוב ענותנותו לא הוציא כולה לאורה' עד כי עבר עליו איש
קדוש ומעשיהו מה נורא' הוא הרב הגדול החריף כ"ש מהור"ר יוסף דרשן נקרא : הלא שמו נודע
בשערים' ע"י חובר חבורים' ולא שם בשלשה ספרים : (כתונת פסים) : (וצפנת פענח) : (וחלוקא
דרבנן) : וארבעה מטיבי לכת' הוא (הכתר יוסף) ותלה בו ג' כתרים' בכתר תורה ובכתר כהונה'
וכתר מלכות מעוטרים : וכלא' וא' בביאור הטיב מבוארים : ויהי כי טוב לב המלך ביין יינה של תורה
ויבא אותו החדרה' ויראהו את כל בית נכאתו' וכל כלי חמדתו' וכל יקר עינו ראתה : הוא המאור
הגדול הרשב"ם ז"ל פי' נחמד על ה' חומשי תורה : ויהי כראות יוסף את דברי הספר הנחמד להשכיל
וכי תאוה הוא לעינים' ובבא עם הספר אמר למלך ויתחנן לו להביאו לבית הדפוס לזכות את הרבים :
וימצא יוסף חן בעיני שר המשקה ודולה מים חיים של תורה' לעמו יפה וברה' ויאמר המלך לעבדו'
כן בלי לאחרה : ויקוד לפניו ויאמר הפעם אודה את יי' אשר הקרה לפני מקרא קודש וטהור זה ספר
הרשב"ם ז"ל' ככר הגאון רש"י ז"ל אשר האיר עיני כל בני הגולה' אשר שלשלת זהב יחוסי חכמי
בניהם מדפי"ם ועולה וישא משלו ויאמר יוסף אל אחיו יען כי ראה ראיתי ראיות הרבה פירושי יקרים
וישרים' בספרים מפוזרים' ולא קרב זה אל זה בחבורם' ואין יד כל אחד משגת לקנות כל הסדרים'
ויישר בעיניו יחד לחברם' למען יהא הספר בכלל נגיון מכלל יופי והדורים' נעטרה לבושים יקרים
ומפוארים : והמה חמשה חומשי תורה' אשר נתן לנו עוטה כשלמה אורה' באותיותיהם ובנקודותיה
ובטעמיהם בכללה ובפרטה' קולע אל השערה ולא יחטא' ותלו בו זיינא' הני תלתא מתורגמנא
ת"א ותיב"ע ות"י אשר באו בהרמנא' דמלכא עילאי די שמיא וארעא ברא וקנה' ואחריהם ובאו
שלשה ראשי הגבורים' לגלות רזין נסתרים' הראשון מן השלשה הכי נכבד' הוא אשר האיר אל עבר
עיני כל ישראל המאור הגדול רש"י ז"ל בפי' נחמד' ואחריו יצא החכם הגדול הבקי בכל החכמות'
כאשר נראה מדבריו הנחמדים מזהב ומפז רב האיכות ומעט הכמות' ה"ה הספרדי ר"א בן עזרא'
הוציא תעלומו לאורה' ושלישי על כלו' אשר היה טמון ומכוסה באוצר סגולה' הוא הגאון הרשב"ם
ז"ל בפירושו מאד נעלה' רזי עילאי גילה' בחכמת הדקדוק פי' כל זרה מלה' וגלל במים אדירים
ומרגניתא בידו העלה' גם עשינו סייג לתורה' והעמדנו בגדר המסורה' למען לא יהיה ממניין
עשרה חסרים' חברנו להם פי' הרב בעל הטורים' וגם התולדות אהרן על סדר חמשה סדרים' נוסף
על זה אגיד לך הרשום בכתב אמת הפסוקים ע"פ סדר א"ב בכל שלשה המפרשים וגם בתרגום' ועוד
נוסף עליהם דברים רבים בנה חמש מגילות עם פירש"י והרא"בע ומתורגמנא ולמען לא יחסר כל בו
בלגנו ההפטרות עם פי' המדקדק הגדול (הרד"ק)' לכן אתה הקורא מהר קני וחזק' ויען בהיות
הדרשן הגדול מהרר"י הנ"ל התחיל במצוה הזאת כאשר הזכרנו· ולא זכה לגמור אף חלק אחד ממנו'
כי לקח אותו אלהי' ואיננו' והנה עתה נקנה תשובה גבר היא אשתו' כגופו דית' מכבדו בחייו ובמותו

הביא אחריו ברכה ׳ ועתה אל עליה לגמור את המלאכה ׳ מעשה והצליחה ׳
אשת חיל מי ימצא כמות׳ ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה לכן תנו לה מפרי ידיה ויהללו בשערים מעשיה ׳ הלא היא הגבירה הרבנית בת מלך מלכי רבנן חיילה בת הרב הגדול המופלג בחכמה ובזקנה · הגיע לג״ז שנה · הוא מוהר״ר אברהם ז״ל שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לובלין ואגפיה : ה״ה חתן הגאון מוהר״ר משה כ״ץ שהיה אב״ד ור״מ בק״ק לווב כבד הגאון המפורסם בעל המחבר שארית יוסף מחשפחת פרענקליך חתן חתנו של הגאון מוהר״ם ז״ל בן הקצין השר והטפסר הגיד ומנוה מוהר״ר שואל וואלס ז״ל מעיר ואסביסראל ק״ק בריסק דליטא :

ועתה אנכי עפר ואפר בכ״ל פחל בן חפר תלמיד תלמידיהון מתנא דרבנן קשישאי כפתולי אהים נפתלתי ונתחברתי במחברת הקודש ש׳ בת הגבירה הנ״ל אשר ילדה לבעלה הראשון הרב המופלג אשר הרביץ תורה בכמה קהילות קדושות ואחרי מות חמיו נתקבל לאב״ד ור״מ במקומו ק״ק לובלין ונפש נתבקש בישיבה של מעלה ואלי״ש · ה״ה מוהר״ר אברהם בן הרב המופלג החריף המפורסם הגאון מוהר״ר משה חריף אשר ישב על כסא ממלכתו בקהלא קדישא ק״ק וועגגרוב ואגפיה · והנה ראה ראיתי שתי ראיות · אחת כי מצוה לקיים דברי המת בעל חמותי הדרשן המופלג מהרר״י ז״ל שצוה לפני מותו לאמר כתוב זאת זכרון · זכרון זוגתו היא חמותי להעלות שמה על הספר · באשר שהיא היתה לו לעזר ולתועלת ומעשיה הטובי׳ גרמו לכל הפעולות · ואף כי אחרי מות אישה שכל טורח המלאכה והוצאות בית הדפוס עליה מוטלת · ומ״ה אשה משכלת · ואמרתי אזכירה לברכה על סמונא אגב שבאתי לבית הדפוס להתעסק במלאכת שמים · להגיה ולהבנות באמרי ספר הנכבד הזה · אך לא להתפאר באתי ח״ו בדבר שאינו מעשה ידי · כי לא על ידי היתה תחלת תכלית המלאכה מלאכת ספר הקדש הזה · כי כמה ידות היו ממשמשות בו הבקיאי׳ במלאכה זו טרם באי · ולא נשאר לפני כי אם חמשה או ששה סדרים לתשלום ספר ויקרא · ובמה שטרחתי עליו אתן שבחי ואקוה לש׳ שלא יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידי · ואל אבי שבשמים · יזכני לגמור ע״י עוד חומשים שנים ·· ובימינו תושע יהודה וירושלים : כ״ד עבדיכם שלמה זלמן במהור״ר יונתן׳ ז״ל מעירא דמן טבריא דיינא במקום קדוש ק״ק ליסא ועתה מתגורר כגר וכאורח נטוי ללון בק״ק ברלין :

בשם האל הגדול והנורא
אחל לפרש פירוש התורה

אנא אלהי אבי אברהם	:	עשה חסד עם עבדך אברהם
ויהי פתח דבריך מאיר	:	לעבדך בן עבדך מאיר
ומישועת פניך תבא עזרה	:	לבן אמתך הנקרא בן עזרא

נאם אברהם הספרדי הנזכר מפרשי התורה הולכים על חמשה דרכים :
הדרך האחת ארוכה ורחבה · ומכשלות אנשי דורנו נשגבה · ואם באמת כנקודה בתוך העגולה · וזאת הדרך כקו סובב הוא החוט הסובב בתחלה : והנה דרכו גדולים והמה חכמי הישיבות במלכות ישמעאלים : כרב יצחק שחבר שני ספרים · מבראשית עד ויכלו · ועוד לא כלה מרוב דברי׳ · ובפסוק יהי אור · אמר׳ בעלי האור · והחשך הזכיר · והוא הולך בחשך ולא הכיר · ובפי׳ תוצא הארץ מלבו הוציא מלים · וידבר על הצמחים והחיות קטנים וגדולים · ובפירוש נפשות החיות : הביא חכמות נכריות ובהבלה הואת עלה : רב סעדיה גאון הגולה · ובפי׳ יהי מאורות : הביא דעות אחרות : לדעת המדות הנזכרו׳ · ע״פ חכמי הספירות · גם רב שמואל בן חפני אסף רוח בחפניו בפי׳ ויצא יעקב ברוב עניניו · כי הזכיר כל נביא בשמו : וכמה פעמים גלה ממקומו : כמה תועלות יש בהליכות הדרך · ואין תועלת לפי׳ הזה כי אם אורך : ועם ויתלום

הקדמה · הנה גם הואלתי לדבר · כי לא בינת אדם לי · וחיילים לנגד · גם כי לא מלין לנגד · כי נער אנכי אחים ולא ידעתי חכמה ואין בידעה ומזמה ולא אמי ידע

כתב פתרון החלומות · ולמה יראו בתמונות : והרוצה לעמוד על אמות חיצונות
ילמדם מספרי אנשי תבונות · אז יתבונן בראיותם אם הן נכונות : כי הגאונים בלי
ראיות בספריהם הביאום : ויש מהם שלא ידעו דרך חכמי קדם ואין הוציאום :

הדרך הב' בתרוה פתלתולי' · ואם הם ישראלי' . אשר חשבו כי עמדו על הנקודה
בעצמ' · והם לא ידעו את מקומ' · וזאת דרך הצדוקים כענן ובימין : וכן
משיח וישועה וכל מין אשר בדברי מעתיקי הדת לא יאמין והוא נוטה להשמאי' או להימי' :
וכל איש כרצונו יפרש הפסוקים · גם במצות ובחקים · והם מדעת תולאות לשון הקדש
ריקים · על כן יחטאו גם בדקדוקי' · ואיך יסמכו במצות על דעתם · וכל רגע יהפכו מצד
אל צד כפי מחשבתם · בעבור שלא תמצא בתורה · מצוה אחת בכל צרכיה מבוארת · ואחת
משנה הוציר , והיא גדולה למכיר · כי תחתיה כרת על אכילת יום הכפורים , וחמץ
בפסח שלא עשוהו טהורים · ושביתת ימים שבעה · וקרבנות ושנה ותרועה · כי אין
בתורה חקי השנה מפורשים · ואיך נחשוב החדשים · ועניי הדעת מרודים · שמו אותותם
מפסוק לאותות ולמועדים · ולא ידעו כי זהיז לשון רבים · ועל המאורות והכוכבים ·
והאומר כי וי"ו ולמועדים נוסף · כי לאות עם מועד נאסף : יבקש אדם שיהיה אוהבו ·
אולי יאמין בו · ואם מצאנו שנים ושלשה ווי"ן נוספין מי יודיענו כי זה הוא"ו מהעודפים
אחר היות ווי"ו הטעם לאלפים · ואין פי' עשה ירח למועדים · כדברי אלה שמתניהם
מועדים · ואילו היה כתוב והיתה הלבנה לאות למועדי' החדשים · מי יתן לנו אות שהם
מועדי השם המקודשי' ; כי יש מועדים רבים · בתורה ובמקרא ובכתובים · ואלו היה
למועדי השם מבואר · עוד הדבר הגדול נשאר · אם החדש עד שוב הלבנה גלגל המזלותי
שהם שבעה ועשרים יום ושעות מוגבלות · ואם עד שוב גובה גלגל היוצא , אשר מוצקו
רחוק ממוצק הארץ ימצא . או עד שוב גלגל הקטן כדעת חכמים · כי מהלך הגלגל הקטן
שפך זה באמת ובתמים ; ואם נסמוך על דעת התחברות המאורות · גם הנה ג' מחברות :
מחברת בגלגליהם תיכונ' , ומחברת כנגד עליון באמונה · ומחברת שנוי מחוה · ולא נדע
אי זה יכשר הזה או זה · ואשר אמרו כי הדבר תלוי על מראה עינים נשאו · כי עינים להם
ולא יראו · אולי יראונו בתורה ובתעודה · המקו' שמצאו שם זאת האבדה · ולא דברו בפי'
אדם בחדשו כנונה : כי אין הכתוב זכר ללבנה : רק פירושו לעשות כל דבר בעתו · יום
ביומו שבת בשבתו , וידוע כי פעם יהיה בין המולד לעת הפקיעה שש שעות · ותראה
הלבנה אך על חקות ידועות : ופעם ביניהם שלשים שעות · ולא תראה אפי' בגבעות · כי
מהלוכו' הלבנה : מפאת גלגלה וגם גלגל השמש משתנות · וגם מפני ארך ורחב המדינות :
ואם שכנה על הארץ עננה · ולא נראה בראש אלול ותשרי הלבנה : הנתענה ג' ימים
בכפורים , ועוד מי סיפר לנו כי ימי החדש על שלשים יום ספורים : כי הנה יהודה
שפרסי חבר ספר · ובחשבון השמש השנה והחדשים סופר : גם לא נדע מהתורה עדות
החדש · ומי העדו ואם ילך דרך רב ביום קדש : ואם נקבל עדות אב ובנו וגרים ונשים ·
ואם היו כל אלה מפורשים : עוד דבר קשה · איננו מפורש בתורת משה : לדעת כמה
חדשי השנה · ואם היא באביב נסמכה : הפוא חטים או שעורים · ומתי יבוקש ואנה
שעורים : ואם היתה שנת בצורת בארץ ישראל ומסביב · והנה אין זרע אף כי אביב :
הנקבע השנה פשוטה או מעוברת · גם אין ספירה נספרת : ואין חג שקראנוהו עצרת ·
וכל אלה המצות צריכות לקבלה ומסורת : והאומרים והנה אנשי המשנה · מעידי' על
ראיית הלבנה · והנה בתשובה נכונה : אם היא עדותם בעיניהם כאמנה , יקבלו עדות
צרכי השנה : כי ע"פ קריאת ב"ד היא נתונה : כי יסוד העיבור · על אביב ותקופה וצרכי
צבור : ולמה במצות נגע צרעת מבוארים המשפטים · שהיא מצוה לאדם אחד ולפרקים
מעטים

עד מה , אמנם במעט לה נפשי ונשרי לך כמה אף אם נסתר' ממני ונעלמה , כי היא מלאכת שמים , וכל דבריה על אפנים כדרשת היא לכל שואל נא על ירכים : ולכל אשר יטה לה אזנים · כי לא מעבר לים היא לא בשמים · אכן קרובה היא לכל אשר יקרב אלים נלב ובשפתים · אשר יעזנב' יום היא תעזבנו יומים · אחד המרנה וא' הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים · על כן כדנם רוחי לקרבה אל המלאכה נתעמים וברגלים · ולעשותה בלב שלם ובמעשה הידים · והנה ראיתי את הים הגדול ורחב ידים · פי' התורה לרב הגדול הרמב"ן ז"ל גדול הגוב' ורב כנפים ונפשי אות' לעניר בו אף במי

מעשים: ומצות המועדים חיוב לכל ישראל בכל זמן · ולמה אין בתורה עליהם על נאמן
רק נאפש כה וכה ראיות · ולמה בדברי תורה תמימה כזאת: וזה לנו האות שסמך משה על
תורה שבעל פה · שהיא שמחה ללב ולעצם מרפא: כי אין הפרש בין שתי התורות · ומידי
אבותינו שתיהן לנו מסורות: ופסח חזקיהו יחזיק ידי אמונה · כי נעשה ע"י בעלי עצה
וזקנה: ולא הקריב הפסח במועדו · ולאכול חמץ בחדש הראשון שלא ידו: ופסח שני
כראשון שבעת ימים עשה · ויש ראיות רבות שקבל מעשיו רם ונשא: כי ב"ד היה · ואין
ברוחו רמיה:

הדרך הג' חשך ואפלה · והיא מחוץ לקו העגולה: והם הבודאי' מלבם לכל הדברים
סודות. ואמונת' כי התורות והמשפטים חידות: ולא אצריך להשיב עליהם:
כי עם תועי לבב הם: כי הדברים על צדק לא חלקו · בלתי בדבר אחד צדקו: אשר כל דבר
מצוה קטנה או גדולה · בכף מאזני הלב תהיה שקולה: כי יש בלב דעה · מחכמת יושב
קדם נטועה: ואם הדעת לא תסבול הדבר: או ישחית אשר בהרגשות יתבר: אז יבקש לו
סוד. כי שקול הדעת הוא היסוד: כי לא נתנה התורה לאשר אין דעת לו · והמלאך בין
אדם ובין אלהיו הוא שכלו: וכל דבר שהדעת לא תכחישנו · כפשוטו ומשפטו כפרשנו:
ונעמידנו על מתכונתו · ונאמין כי ככה אמתו: ולא נגשש קיר כעורים · ולפי צרכנו
נמשוך הדברים · ולמה נהפוך הנראין לנסתרים: ואם יש מקומות שהם באמת נתברים ·
ושניהם נאמנים ברורים: מהם בגופות ומהם מחשבות · כמלת בשר וערלת לבבות:
ובעץ הדעת סוד יכנעם · גם הדברים אמת כמשמעם: ואם יש איש לא יכילו זה רעיוניו ·
אם הוא חכם יפקח את עיניו: כי ימצא בתולדות רבים נוצרים · בכתיריים והלשון
והרגליים לשני דברים:

הדרך הד' קרובה אל הנקודה · ורדפו אחריה אגודה: וזאת דרך החכמי' · בארצות
יונים ואדומים: שלא יביטו אל משקל מאזנים · רק יסמכו על דרך דרש
בלקח טוב ואור עינים: ואחר שימצאו המדרשי' בספרי הקדמונים, למה ייגיעונו לכתבם
שנית אלה האחרונים: ויש דרש הפך דרש, ויש לו סוד איננו מפורש: כדרש שהתורה
קדמה אלפים שנה קודם העולם, וזה אמת רק על סוד דרך הנעלם: ורבים לא יבינוהו
כן, ולהיות כמשמעו לא יתכן: ובעבור כי השנה מימים במספר היא מחוברת, ומדת
הרגע והיום בתנועת הגלגל נספרת: ואם אין גלגל אין יום אף כי יומים, או שנה או
מספר אלפים: והשואל מה היה העולם בתחלה הלא יתביים, למען אשר יבקש לאין יש:
ומשיבין שברא השם את העולם בעת שידע כי טוב הוא, גם זו תשובה בנויה על אבן בהו:
וכן האומרים שברא להראות גבורתו, לאדם שהוא שורש יצירתו: והנה שמו תשובתם
האמולה, חלק קטן מהשאלה הגדולה: כי יש ראיות גמורות, לאשר עינים להם ולא
לעורות: כי היישוב חצי שפית הארץ באמונה, וכלה כנקודה של מסבה אשר עליה נתונה
ואף כי המסבה העליונה: ואם מדרך הישרה, אין דרש יום כדרש כדרך שנקרא: כי אלו
היה הטעם לאלפים 'היה כתוב יומים: כי פירוש יום יום בכל יום ויום: וכן איש אים
ונרוץ יי' יום יום' גם סוף הפסוק יוכיח משחקת לפניו בכל עת והנה אחריו כתוב לשקוד
על דלתותי יום יום: א"כ נשמור התורה הנאמנה' עד אלפים שנה: ועוד כי אלף שנים
בעיניך איננו לנכח השם ' וימצאהו בפירושי בספר תהלות אשר יבקשם: וגם יש דרש
להרויח נפש מלומה' בהלכה קשה: ויש דרש מסכרא ידועה ' ויש שהוא כהלכה אינה
קבועה: גם יש דרש שהוא טוב לאחרים 'וידריך בדרך תבונה את הנערים: כי יש עוף
שאינו רואה ביום בנגוהות' ובלילה רואה מפני שעיניו כהות: כדרש שהעולם נברא
בני"ם בעבור ברכה' ואם הדבר ככה: שנה נוקק שארץ ובולקה' ואשיתהו נתה: ונטלו
בשובכות

מתנים ·
ואירא כי
גדול מאד
ונאו המים·
ואומר אכ
לי על
השפתים ·
כי על שפתו
עץ רב מאד
חזה וחזה
כחמדסוא
למשכיל
ותאוה
לעינים ·
ואקח מפריו
מלא כפי'
ואוכל ותהי
כי למשיב
נפש
ולפקוח
עינים ·
ולשעוע
בלמודים
העיר לי
אזנים· ותחי
רוח יעק"ב
ותהי לי פי
שנים · כי
יחיה כל
אשר ינא
שמה כחלי'ב
לכן תחלת
דברי
אני מבקש
רשות מאת
הרב הנזכר
ואחר כך מפני
מחלה פני
כלקורי'
בחבורי זה
לבל ידינני
לכף חובה
לאמר
שעשיתיו
להתגדל בו
כי לא
עשיתי דבר
ארור
להתגדל בו
שאינו אלא
כמלקט אוכל
מתוך אוכל
ולואי ולא

הקדמה

שטוחנות בל ידעום משחת בלי בלו שמלותיכם בלע יי׳ בלל יו׳ · ובתוך וברא אתכן
בין בתריו בזיון וקצף ילדו לנבלה בלהות אתנך ׳ ואם הרי״ם ריפיה די דהנא׳ הנה אים
רע׳בליעל בעל פעור כרע בל כהני נמות ואשר מעט השכל בלבו ׳ ואף כי אשר חכמת
אלהים נקרבו ׳ יוכל להוציא מדרשי׳ וכלם כנגד הגוף הפשוט הם כמלבושים ׳ וקדמונינו
זכרם לברכה ׳ אמרו על ככה : אין מקרא יוצא מידי פשוטו ׳ דרש בראשית בתורה שנא׳ יי׳
קנני ראשית דרכו : אחר העולם נברא על לויתן שנ׳ הוא ראשית דרכי אל ׳ אחר העולם
נברא שיראו מלפניו כי כן כתיב ראשית חכמה יראת יי׳ : אחר העולם נברא בעבור
הבכורים שנ׳ ראשית בכורי אדמתך ׳ ולמה בי״ת בתחלה להורות כי יי׳ אחד והנבראי׳ שנים
שהם עלם והגור או שני עולמות ׳ ולמה בי״ת ואחריו רי״ש אל״ף שי״ן ואח״כ יו״ד ותי״ו רמז
שהבית הראשון יעמוד ארבע מאות וי׳ שנים כי הוא קודם השמים והארץ ואחר כך ישום
הבית וזה הוא והארץ היתה תהו ובהו ׳ וחשך שבא חשך לעולם כאשר נסתלקה השכינה ׳
ורוח אלהים שנחה רוח החכמה והבינה על מפרשי התורה הנמשלת למים ובסוף יהי אור
על ימות המשיח ׳ אז יבדיל יי׳ בין המקוה לישועתו ובין אשר במחשך מעשיהם דרש
בראשית שתי מלות שהכל היה מהאש והוא היסוד אחר שית כמו אמין שית שהם שש
הקצוות הנמצאות לכל גוף וחשבון ראשי מלות פסוק בראשית כנגד כל האותיות והמלות
שבע כשבעה מלכים או כשבעה ככבי לכת ׳ והאותיות שמנה ועשרים כנגד מחנות הלבנה
וכן מספר העתים בקהלת ׳ ותחלת הכ״ד בי״ת וסופו מ״ם כנגד השם המפורש היוצא
מפי כהן גדול ביום הכפורים ׳ ובסיני נתן למשה וכן כתוב יי׳ בם סיני בקדש ׳ ובתחלה
בראשית ולבסוף ישראל כי הם עלו במחשבה בראשית העולם ׳ וסוף דבר אין לדרש סוף :

הדרך החמישית ׳ מוסד פירושי עליה אשית ׳ והיא הישרה בעיני ׳ נכח פני יי׳ : אשר ממנו לבדו אירא ׳ ולא אשא פנים בתורה ׳ ואחפש היטב דקדוק כל
מלה בכל מאדי ׳ ואחר כן אפרשנה כפי אשר תשיג ידי ׳ וכל מלה שתבקשנה בפירוש
המלה הראשונה תמצאנה ׳ כפירוש שמים תמצאנו בפסוק הראשון ׳ ועל זה המשפט כל
הלשון ׳ ולא אזכיר טעמי אנשי המסורת ׳ למה זאת מלאה ולמה נחסרת ׳ כי כל טעמיהם
כדרך הדרש הם ׳ כי הכותב פעם יכתוב המלה מלאה מבוארה ׳ ופעם יחסר אות נעלם
לאחז דרך קצרה ׳ ואחר שידרשו טעם למלאים ולחסרים ׳ יורונו איך יוכל לכתוב
הספרים ׳ ומשה כתב בלא וי״ו ויי׳ ימלך ׳ ומעתיק משלי כתב בוי״ו תחת עבד כי ימלוך ׳
ושנים רבות בין שניהם ׳ רק לתינוקות טעמיהם טובים הם ׳ גם בפירושים הישרים ׳ אין
צורך לתיקון סופרים ׳ ומתרגם התורה ארמית תרגם אמת ׳ ובאר לנו כל נעלמת ׳
ואם דלג במקומות אחרי מדרשים ׳ ידענו כי יותר ממנו ידע הפרשים ׳ רק חפץ להוסיף
טעמים אחרים ׳ כי פשוטו יבינוהו אפילו הנוערים ׳ כמו עירה שלא תרגמו כבן אתון ׳
ותרגם בני יבנון ואתונו שער האיתון ׳ ובעבור בדרש דרך הפשט איננה סרה ׳ כי שבעים
פנים לתורה ׳ רק בתורות ובמשפטים ובחקים ׳ אם מצאנו שני טעמים לפסוקים ׳
והטעם האחד כדברי המעתיקים ׳ שהיו כלם צדיקים נשען על אמתם בלי ספק בידים
חזקים ׳ וחלילה חלילה מלהתערב עם הצדוקים ׳ האומרים כי העתקתם מכחשת הכתוב
והדקדוקים ׳ רק קדמונינו היו אמת וכל דבריהם אמת ויי׳ אלהים אמת ׳ ינחה עבדו
בדרך אמת :

הייתי מחני׳ אוכל לפסולת ואין כונתי בזה רק כי יען כפלאו ממני דברי הרב והם סתומי׳ אחרי׳ שקטה מהם הדברי׳ הפשוטי׳ ואזהיר הכתומי׳ כי בגודולא נאה נפשי לחצן היות נקל בעיני ללמוד ואם מצאתי פשט או טעם במקום אחר חברתיו עמו ואף כי הם מעטים ועל כן לא הזכ׳ תי׳ שם הרב ברוב כי רוצם דבריו ולא הזכרתי רק במקום הצריך כפי הענין · וראיתי עוד לכתוב תחלת סדר וסדר מעט פרפראת מגימטריאו׳ וטעמי המסורות להמשיך הלב ואשר כל מחשבות לב גלוי׳ חוקר טיהות נכליות הוא

ודע כל מחשבתי והוא יחזיק ידי ברפות ויאמץ ברכי הכושלות • להוציא מחשבתי זאת אל הפועל ויטה לבבי ליראתו :
ויקרבני לעבודתו ׳ ויאיר עיני במאור תורתו :

י דוד לכל דרכיו משכיל וה׳ עמו׳ ודוד עושה משפט וצדקה לעמו׳

דוד מצליח בכל אשר יעשה ובכל מקום הלכה כמותו : וצדקתו יעמוד לאחריתו׳

זה
ספר הרש״בם

כאשר נמצא באוצר ספרי קודש אדונינו מורינו ורבינו · רבן של כל בני הגולה מהורר דוד אפנ״הייס כר״ו ה״ה אב״ד ור״מ דק״ק ניקלשפורג ודגלת אהבה פרוסה בכל מדינות מערהרין ונתן רשות להדפיסו בעזרת שוכן מעונים · ויוסיף ה׳ לו ימים ושנים׃ ויזכה לראות בנים ובני בנים אמן סלה

שלשה סדרות ראשונות אשר חסרים מספר הרש״בם נלקח תמורתן מספר אבן עזרא ז״ל :

בראשית

ב' ג' נ"ס"פ ברא* אלהים את *השמים *ואת
פ"ר פ' ג' לס' הארץ: ב והארץ היתה תהו
ב' נ' ח' ובהו וחשך על־פני תהום ורוח
אלהים מרחפת על־פני המים:

ויאמר

בקדמין

ברא יי ית שמיא וית ארעא: ב סוכה מ"פ ר"ה ל"ב
וארעא הות צדיא וריקניא וחשוכא מגילה כ'
פריש על־אפי תהומא ורוחא מן ב"ק נ"ה מגילה ט'
קדם יי מנשבא על־אפי מיא: חגיגה י"ב תמיד ל"ב

ואמר

רשי

בראשית אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא) שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנ' להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא· אין המקרא הזה אומר אלא דורשני כמו שדרשו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו (משלי ח') ובשביל ישראל שנקראו ראשי' תבואתו (ירמיה ב')· ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשי' בריית שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור· ולא בא המקרא להורו' סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונ' ברא את השמים וגו' שאין לך ראשי' במקר' שאינו דבוק לתיב' של אחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים ראשית ממלכתו (שם כו) ראשי' דגנך (דברים י"ח) אף כאן אתה אומר בראשי' ברא אלהים וגו' כמו בראשי' ברוא ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע

אבן עזרא

חכמינו אמרו שהב"ית נוסף כב"ית בראשונ[ה] כי כמצא ראשונה יסעו ואלו הי[ה] טעמו כן היה הב"ית קמוץ בקמץ גדול ויש אומרים כי בראשית לעולם סמוך והטעם בראש[ית] הערב או הלילה או החשך והנה שכחו ויר[ד] ראשית לו ויש אומרים שהב"ית נושא בלי טע[ם] וטעמם שלא יעלה על לב שאין ראשית לשמי[ם] ולארץ על כן אמר בראשית ולפי דעתי שהו[א] סמוך כמו בראשית ממלכת יהויקים ואל תתמ[ה] איך נסמך על פועל עבר והנה כן תחלת דבר י[י] קרית חנה דוד והטעם יתברר לך בפסוק הסכ[ת] ברא' רובי המפרשים אמרו שהבריאה להוצ[יא] יש מאין וכן אם בריאה יברא ה' והנה שכחו ויב[רא] אלהים את התנינים ושלש בפסוק אחד ויב[רא] אלהים את האדם וברא חשך שהוא הפך הא[ור] שהוא יש וזה דקדוק המלה ברא לשני טעמ[ים] זה האחד והשני לא ברה אתם לחם וזה הש[ני] אלף תחת ה"א כי כמוהו להברות את דוד כי הו[א] מהבנין הכבד הנוסף ואם היו בא"לף היה כ[מו] להבריאכם ומצאנו מהבנין הכבד ובראת [...] ואיננו כמו ברו לכם איש רק כמו וב[...] אתהן וטעמו לגזור ולשום גבול כגזר והמשכיל יבין: אלהים אחר שמצאנו אלוה ידענו כי אלה[ים] לשון רבים ושרש זה מדרך הלשון כי כל לשון יש לו דרך כבוד וכבוד לשון לועז שיאמר הקטן לגד[ול] הגדול לשון רבים ובלשון ישמעאל דרך כבוד שידבר הגדול כמו המלך בלשון רבים ובלשון הקדש דר[ך] כבוד לומר על הגדול לשון רבים כמו אדניו ובעליו שאמרו אדנים קשה ולקח בעליו וכן מ[...] אליו ועדיו על כן אמר הכתוב ברא ולא בראו ומדרך התושיה ידענו כי הדבורים יקראו שפה שיראו שממנה יצאו וכן נשמת האדם העליונה תקרא לב והלב גוף והיא איננה גוף בעבור ה[...]

במרכבת

מן אוּלָא

בְּחוּכְמָא

ב' רבתי מן אלפא ביתא רבתי: בראשית ברא בגימ' בראש השנה נברא העולם: בראשית ר"ת בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל תורה:

בְּרָא יְיָ יַת שְׁמַיָא וְיַת אַרְעָא: והארץ וְאַרְעָא הֲוַת תַּהְיָא וּבַהְיָא צַדְיָא מִבְּנֵי נַשׁ וְרֵיקַנְיָא מִן כָּל בְּעִיר וְחֲשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחַ רַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ מְנַתְּבָא עַל אַנְפֵּי מַיָא:

ויאמר

בראשית ברא אלהים סופי תיבות אמת מלמד שברא העול' באמת כמו שנ' ראש דברך אמת: וכן יש הרבה פסוקי' סופי תיבות אמת:

בְּרָא יְיָ: וְאַרְעָא הֲוַת תַהְיָא וּבַהְיָא וְצָדוּ מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא וְרֵיקַנְיָא מִכָּל בְּעִיר וְרוּחָא דְרַחֲמִין מִן קֳדָם יְיָ הֲוַת מְנַשְּׁבָא עַל אַפֵּי מַיָא:

ירושלמי

רשי

ב' בהושע (ס"א) כלומר תחלת דבורו של הק"בה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו' וא"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשי' הכל ברא אלו ויש לך מקראו' שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אח' כמו כי לא סגר דלתי בטני (איוב ג') ולא פי' מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח') ולא פי' מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקרי' (עמוס ו') ולא פי' אם יחרוש אדם בבקרים וכמו מגיד מראשית אחרי' (ישעיה מ"ו) ולא פי' מגיד מראשי' דבר אחרית דבר. א"כ תמה על עצמך שהרי המי' קדמו שהרי כתוב ורוח אלהים מרחפת על פני המי' ועדיין לא גלה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרי' כלום בריי' המי' מתי היתה הא למדת שקדמו המי' לארץ ועוד שהשמי' מאש ומים נבראו ע"כ לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים לא אמר ברא יי' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת דין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למ"הד והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים: (ב) תהו

אבן עזרא

המרכבת הראשונה לה ובעבור היות כל מעשה השם ביד המלאכים עושי רצונו נקרא כן ובפסוק כי שמי בקרבו אבאר קצת סוד השם ואל תשים לבך אל דברי הגאון שאמר שהאדם נכבד מן המלאכים וכבר ביארתי בספר היסוד כי כל ראיותיו הפוכות וידענו כי אין בבני אדם נכבדים כמו הנביאים ויהושע נפל על פניו לפני מלאך ה' והשתחוה ואמר מה אדני מדבר אל עבדו וכן זכריה ודניאל ולוה אחריך וטעם אלהי ה' הצבאות כמו אלהי האלהים וטעם אלהים כמו מלך ובני אדם המתעסקים במשפט אלהים יקראו כן וזה השם תאר ואיננו עצם ולא ימנא ממנו עבר או עתיד ואל תחשוב שהמלאכים הם מאש ורוח בעבור שמצא עושה מלאכיו רוחות כי אין ככה דרך פשוטו רק דבר דוד בתחלה על מעשה בראשית והחל מהאור ואמר עוטה אור ואחר כן נוטה שמים והוא הרקיע והמים עליו והאש והשלג והרוח ואמר כי הרוח שלוחו של השם ללכת אל מקום שישלחנו וכן האש משרתיו ...וד יחד ארץ על מכוניה וזאת היא היבשה וכן כתוב רוח סערה עושה דברו וטעם את כמו עצם ...דבר והוא מיון עם הפעול כמו את השמים ופעם יחסרוהו כמו אשר ברא אלהים אדם וכמצא עם הפועל ...מו לא האדי ואת הדוב והם מתי מספר ויהיה תחת עם ותחת מן: השמים ב"הא הידיעה להורות ...על אלה הנראים ידבר ולעולם לשון רבים ויתכן להיות משטרו משטר כל אחד ואחד וטעם שמים ...בה ומעלה וכן בלשון ישמעאל שרובה על מתכונת לשון הקדש ויש שמי השמים ולא יתפרדו כרחים ...הרים ואנשי המדות יבינו אלה הסודות ויאמר הגאון כי הארץ כנקודה והשמים כחוט הסובב ואחר שאין ...ביון הנראים יהיה כל אשר בתוכם נברא כמים וכאש ואחרים אמרו כי המים בכלל הארץ והרוח בכלל ה... ...שמים ולפי דעתי כי אלה הם ים והארץ הם הרקיע והיבשה כי לא נברא ביום אחד כי אם דבר אחד

ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־
אוֹר׃ ד וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־
הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים
בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃ ה
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ
קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר
יוֹם אֶחָד׃ פ ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי
מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ ז וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל
בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ
וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
וַיְהִי־כֵן׃ ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־
בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ

מסרה: כ"פ · ט' נתורה · ג' · ד' קמ"ל וסי' · ג"ב · כ"ל רפי ל' · י' · ג' ס'

אונקלוס

ג וַאֲמַר יְיָ יְהֵא נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא:
ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב
וְאַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא:
ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא
קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר
יוֹם חַד: ו וַאֲמַר יְיָ יְהֵא רְקִיעָא
בִּמְצִיעוּת מַיָּא וִיהֵי מַפְרֵישׁ בֵּין
מַיָּא לְמַיָּא: ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא
וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מִלְּרַע
לִרְקִיעָא וּבֵין מַיָּא דְּמִלְּעֵל לִרְקִיעָא
וַהֲוָה כֵן: ח וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא
שְׁמַיָּא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם
תִּנְיָן:

ואמר

תולדות אהרן: מנחות י"ב · תמיד ל"א · ע"א כ"ט · יומא ל"ח · סוטה י"ב · ב"ק נ"ה · פסחי' נ' · מגילה כ' · זוהר פ' אמור · ברכות נ' · שבת י' · פסחי' פ"א · מגילה י"ב · נזיר ז' · חולין פ"ג · מגילה כ"ב · חגיגה ט"ו · שבת ק"ס · פרה כ' · תקונים

רשי

(ב) תהו ובהו · תהו לשון תמה ושממון שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה: תהו אשטורדי"שון בלעז: בהו · לשון רקות וצדו: (ס"א): על פני תהום · על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת · כסא הכבוד עומד באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן אקו"בטיר בלעז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל · אף בזה אנו צריכים לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא · ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה: (ה) יום אחד · לפי סדר לשון הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי · למה כתב אחד לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני כך מפורש בב"ר: (ו) יהי רקיע · יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום א' עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באומרו יהי רקיע וזה"ש (איוב כ"ו) עמודי שמי' ירופפו כל יום א' ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו: בתוך המים · באמצע

המים

אבן עזרא

הראשון האור ובשני הרקיע ובג' הצמחי' וברביעי המאורות ובחמישי ובששי נפשות החיות והמזמור הנזכר לעד ולא יתכן להיות הקו הסובב קודם הנקודה או הוא קודם הקו על כן אמרו שנבראו השמים והארץ בפעם אחת והעד קורא אני אליהם יעמדו יחדיו וזאת העדות איננה ברורה בעבור שפירוש הפסוק איננו כן כי איך יאמר אליהם לאשר איננם ואיך יקרא לתוהו רק פירושו אני בראתים ובעת שאקראם יעמדו יחדו לפני שניהם כעבדים לעשות רצוני כטעם דברך נצב בשמים ואחר כן הזכיר הארץ ואמר אחר ש[illegible] כי גם היום יעמדו לעשות משפטם שתנום: (ב) והארץ · המלה הזאת זרה בעבו[illegible] עם הה"א בכל מקום ואיננו כן הארץ [illegible] והארץ הזאת: תהו אמר הגאון [illegible] שהוא מתהו [illegible] וזה לא יתכן כי מ"ם תהום שורש כמו [illegible] ובספר יצירה תהו זה קו ירוק ובהו אלו אבנים מפולמות והנכון כאשר אמר המתרגם ארמית וכן ובתהו יליל ישימון וכן אחרי בתהו שאין ממש: ובהו אחי תהו והוי"ו תחת הא' כוי

וישתחו

ויאמר ואמר יי יהי נהורא לאנהרא עלמא ומן יד הוה נהורא : וירא וחמא
יי ית נהורא ארום טב ואפריש יי בין נהורא ובין חשוכא : ויקרא וקרא
יי לנהורא יממא ועבדיה למפלח ביה דיירי עלמא ולחשוכא קרא ליליא
ועבדיה למינח ביה ברייתא והוה רמש
והוה צפר יומא חד : ויאמר ואמר יי
יהי רקיעא במציעות מיא ויהי מפריש
ביני מוי עלאי לביני מוי תתאי : ויעש
ועבד יי ית רקיעא סומכיה תלת
אצבעתא ביני סטרי שמיא למוי
דאוקיינוס ואפריש ביני מיא דמלרע
לרקיעא וביני מיא דלעיל בקובתא
דרקיעא והות כן : ח וקרא יי לרקיעא שמיא והוה רמש והוה צפר
יום תניין :

ירושלמי

והוה רמש והוה צפר סדר עובד
בראשית יום קדמי :
ויהי מפריש בין מיא עילאי ובין
מיא ארעאי :

ט ואמר

ורוח אלהים מרחפת בגי' זו רוחו שלמשיח: את המאור בגי' בתורה ועולם מכין תר"יג: את האור כי טוב סופי תיבות ברית : כמנין ויבדל מבדילין בשפה במוצאי שבתות: כ' נמסרה כאן ואידך ויהי קול מעל לרקיע: וכמו שאין דורשין במעשה בראשית כך אין דורשין במעשה מרכבה: תזריע זרע למינהו ר"ת מזל שאין לך עשב שאין לו מזל:

רשי

במים שיש הפרש בין מים העליוני' לתחתוני' לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך : (ז) ויעש אלהים את הרקיע · תקנו על עמדו והיא עשייתו כמו ועשתה את צפרניה: מעל לרקיע· על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוין באויר · ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי ה התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום : (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים · שא מים שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים : (ס"א שמים · שם מים · ד"א אש ומים) (ט) יקוו

אבן עזרא

וישתחו באחו והטעם כי בראשי' בריאת הרקיע והיבשה לא היה בארץ יישוב כי היתה מכוס' וכן שם אלהים כח תולדתה להיות למטה מהמים ואל תתמה על וי"ו והארץ. כי פירושו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ואיד יעלה מן הארץ כי לא דבר משה על העולם הבא שהוא עולם ה המלאכי' כי אם על עולם ההויה וההפסד והמפרשים שהשמים בפסוק הראשון הם שמי השמים מה יעשו בארץ והנה ראיו' גמורו' לחכמי שיקול הדעת שאי' שם רק ארץ אחת ודרש שבע ארצות הוא שהיישוב נחלק על שבעה ובי' המקדש היה באמצע היישוב כי רחוק הו' מאמצע הארץ : ורוח אלהי' סמך הרוח אל השם בעבור היותו שליח כאשר השם לייבש המים והמים לשון רבי' גם לא יתפרדו והם על בנין שני' כי הם זכרי' ונקבו' ונמצא על לשון יחיד לא זורק עליו וטעם מרחפת נוסבת למעלה במי' וכן על גוזליו ירחף : (ג) ויאמר· אמר הגאון כי פי' ויאמ' כמו וירצה ואלו היה כן היה ראוי להיות אור רק הוא כמשמעו יכן בד' יו'שמי' כעשו כי הוא גוף וכבראו והטע' כנוי על המעש' שלא היה ביניהם ועל דרך משל [illegible] משרתיו וזה האור היה למעלה מן הרוח: (ד) וירא' כמו וראיתי אני והיא במחשבה· וטעם ויב[illegible] את השמו' : (ה) ויקרא· הא לילה נוסף כי הוא מלעיל ולעולם לשון זכר הוא : ערב· קרוב מטעם חשך ונקרא כן שנתערבו בו הצורו' ובקר הפך ערב שיוכל אדם לבקר בינות הצורות וטעם יום אח' הוא על תנוע' הגלגל ויש סוד לדרש שתא אלפי ואחר שאמ' שהאור יקרא יום לא יתכן שיקר' הערב יום רק פי' היה ערב גם היה בקר של יום אחד ואילו היה הערב והבקר יום אח' מה טעם יום שנ[illegible] (ו) ויאמר· אמר הגאון על הרקיע דברים שלא היו רק פירושו דבר כטוו

ט ויאמר אלהים יקוו המים
מתחת השמים אל־מקום
אחד ותראה היבשה ויהי־כן:
י ויקרא אלהים ׀ ליבשה
ארץ ולמקוה המים קרא ימים
וירא אלהים כי־טוב: יא
ויאמר אלהים תדשא הארץ
דשא עשב מזריע זרע עץ פרי
עשה פרי למינו אשר זרעו־
בו על־הארץ ויהי־כן: יב
ותוצא הארץ דשא עשב
מזריע זרע למינהו ועץ עשה־
פרי אשר זרעו־בו למינהו וירא
אלהים כי־טוב: יג ויהי־
ערב ויהי־בקר יום שלישי: פ
יד ויאמר אלהים יהי מארת
ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת
ולמועדים ולימים ושנים:

ס״ | ל׳ רפי | ל׳ זחדל | ט׳ו | ל׳ נמתג | כ׳: | ב׳ ל׳ | ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר | י״ל | ט׳ כתורס | ב׳ חס׳ דחס׳ | ב׳ בטע׳ | ל חס׳ בתו׳ | ב׳:

ט ואמר יי יתכנשון מיא מתחות
שמיא לאתרא חד ותתחזי יבשתא
והוה כן: י וקרא יי ליבשתא
ארעא ולבית כנישת מיא קרא
ימַמֵי וחזא יי ארי טב: יא ואמר
יי תדאית ארעא דיתאה עסבא
דבר זרעיה מזדרע אילן פירין
עבד פירין לזניה דבר זרעיה ביה
על ארעא והוה כן: יב ואפיקת
ארעא דיתאה עיסבא דבר זרעיה
מיזדרע לזנוהי ואילן עבד פירין
דבר זרעיה ביה לזנוהי וחזא יי
ארי טב: יג והוה רמש והוה
צפר יום תליתאי: יד ואמר
יי יהון נהורין ברקיעא דשמיא
לאפרשא בין יממא ובין ליליא
ויהון לאתין ולזמנין ולמימני
בהון יומין ושנין: טו ויהון
לנהורין

אהרן | פרס כ׳ | מקוואות פ״ג | ר״ה י״א | חולין פ״ס | חולין ס׳ | ר״ה י״א

טו והיו

רשי

(ט) יקוו המים. היו שטוחין על פני כל הארץ והקווס באוקיינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: (י) קרא ימים. והלא ים אחד הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מן הים באספמיא: (יא) תדשא הארץ דשא עשב. לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומר תעשיב הארץ שמיני דשאין מחולקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים: תדשא הארץ. תתמלא ותתכסה לבוש עשבים בלשון לעז נקרא דשא ארב״איזי כלן בערבוביא וכל שורש לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע. שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקום אחר: עץ פרי. שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא שתוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם
על

אבן עזרא

נטוי כמו וירקעו ארקעם וכן וימתחם כאהל לשבת ומה ככבד דבר האור שקלות השמש עם קלות מימי אוקינוס וזהו הרקיע הוא האויר כי כאשר התחזק האור על הארץ והרוח יבש מהארץ נהפך הלהט ונעשה הרקיע וכן אמר במזמור עם נוטה שמים כיריעה המקרה במים והזכיר העבי׳ והרוח ויסד ארץ והיא גבוה׳ על המים וכן כתוב כי הוא על ימים יסדה לרוקע הארץ על המים וכן כל הולך אל הים יורד יקרא וטעם הקורא למי הים שיעלו והם העננים ואחר כן וישפכ׳: (ז) ויעש יש הבדלה בבין עם למ״ד כמו בין מים למי׳ בין קדש לחול ויש עם בין ובין כמו פה ויבדל בין המים אשר מתח׳ לרקיע ובין המים וגו׳ ויש עם שניהם כמו ביניכם לבין אלהיכם וטעם ויהי כן דבק עם הבא אחריו כאשר היה
כן

ט וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְשׁוּן מַיָּן תַּתָּאִין דְּאִשְׁתָּאֲרוּ מִן לְרַע לִשְׁמַיָּא לְדוּכְתָּא חַד
וְתִתְנַגֵּב אַרְעָא דְּתִתְחָמֵי יַבֶּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן : י וּקְרָא יְיָ לְנְגִיבְתָּא אַרְעָא
וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָּן קְרָא יַמְמֵי וַחֲמָא יְיָ אֲרוּם טָב : יא וַאֲמַר יְיָ תַּרְבֵּי
אַרְעָא דִּיתְאִין עִשְׂבָּא דְּבִיזְרֵיהּ מִזְדְּרַע וְאִילָן פֵּירֵי עָבֵיד פֵּירֵי לִזְנֵיהּ
דְּבִזְרֵיהּ בֵּיהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן : יב וְהַנְפְּקַת אַרְעָא דִּיתְאִין עִיסְבָּא
דְּבִזְרֵיהּ מִזְדְּרַע וְאִילַן עָבֵיד פֵּירֵי לִזְנֵיהּ וַחֲמָא יְיָ אֲרוּם טָב : יג וַהֲוָה
רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תְּלִיתָאֵי : יד
וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא
לְמַפְרְשָׁא בֵּינֵי יְמָמָא וּבֵינֵי לֵילְיָא
וִיהוֹן לְסִימָנִין וּלְזִמְנֵי מוֹעֲדִין
וּלְמִימְנֵי בְּהוֹן חוּשְׁבַּן יוֹמִין וּלְמִקְדְּשָׁא
רֵישֵׁי יַרְחִין וְרֵישֵׁי שְׁנִין עִבּוּרֵי יַרְחִין
וּמוֹלַד סִיהֲרָא וּמַחֲזוֹרִין :

ירושלמי

וִיהוֹן לְאָתִין וּלְמוֹעֲדִין וּלְמַקְדְּשָׁא
בְּהוֹן רֵישֵׁי יַרְחִין וּשְׁנִין :
וְעִיבּוּרֵי שְׁנִין וְתְקוּפוֹת שִׁמְשָׁא

טו ויהון

מאורת חסרי שלא נברא להאיר אלא ששמש וירח לא נברא אלא כדי שלא יעבדו לחמ׳ אם תהיה יקידה : מכאן שאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו והעוף ב׳ והעוף ירב׳ והעוף אוכל אותם׃ זאת תורת הבהמה

והעוף׳ רמז למה שאמר שעופות טהורות מרובין על הטמאין זהו והעוף ירב פי׳ שהן מרובין אי זה והעוף אוכל אותם פי׳ אותם טהורין׳ וכן זאת תורת וגו׳ איירי בטהורים :

רשי

על עונו כשפקדה גם היא (על עונה) (ס״א איכו ודוק) ונתקללה : (יב) אשר זרעו בו׳ הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעין אותו : ותוצא הארץ וגו׳ אע״פ שלא נאמר למיניהו בדשאין בציווין שמעו שנצטוו האילנות על כן ונשאו ק״ו בעצמן כדמפרש באגדה בשחיטת חולין : (יד) יהי מאורות וגומר׳ מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה : יהי מארת חסר וי״ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא ששנינו בד׳ היו מתענים על אסכרה שלא תפול בתינוקות : להבדיל בין היום ובין הלילה׳ משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה׳ והיו לאותות׳ כשהמאורות לוקין סי׳רע הוא לעולם שנ׳ מאותות השמים אל תחתו (ירמיה י׳) בעשותכ׳ רצון הק״בה אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות : ולמועדים׳ על שם העתיד שעתידי׳ ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה : ולימים׳ שמוש החמה חצי היום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם : ושנים׳ לסוף שס״ה ימים (ס״א ורביע יום) יגמרו מהלכתם בי״ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה : (ס״א שוא שס״ה יום ורביע יום וחוזרים ומתחילים פעם שנייה

אבן עזרא

כן קראו שמים: (ח) ויקרא׳ חמש׳ דברי׳ קרא השם כי אין אדם והם אור וחשך ושמים וארץ וימי׳ ואדם כן: (ט) ויאמ׳ כפי דעתי שזו הפרש׳ דבק׳ עם אשר עליה כי הרקיע לא נעש׳ עד אשר יבשה הארץ והעד ביום עשות יי׳ אלהים ארץ ושמי׳ והנה ביום אחד נעשו והראות דבר נסתר והקוות מפוזר איננה בריאה וכן טעמו וכבר אמר אלהים יקוו המים ויש כמוהו בתורה למאות והנה בפרש׳ בראשי׳ אתן לך עדים שנים האחד וישם שם את האדם אשר יצר ואחרי כן ויצמח יי׳ אלהים וקוד׳ האד׳ הצמיחם והעד השני שצוה אדם שלא יאכל מעץ הדעת ואחריו כתוב וייצר יי׳ אלהים מן האדמ׳ רק פירושו וכבר יצר ועל זה הפי׳ יהי וירא אלהים כי טוב דבק עם בריאת יום שני ותדשא הארץ תחלת יום שלישי ופי׳ יקוו יתחברו וכן ונקוו אליה׳ ואמר ימים בעבור שאין שם ים שיקיף כל הארץ׳ (יא) ויאמר׳ אמר הכתוב תדשא הארץ ישרצו תוצא והנה שם כח בארץ ובמים לעשות במצות השם וזו היא ה התולדתי׳ טעם תדשא כמו תצמיח : אשר זרעו בו׳ שהזרע בפרי וכל א׳ שומר מינו : (יד) ויאמ׳ מלת יהי יהיה בעבו׳ שידברו בה הרב׳ ה א ליחיד ולרבי׳ גם לנקב׳ כי יהיה נער׳ ב בעולם : לאותו׳ רגעי׳ : ולמועדי׳ שעות

ויתבן

טו והיו למאורת ברקיע
השמים להאיר על הארץ
ויהי כן : טז ויעש אלהים
ג' חס' | את שני המארת הגדלים
ג' חס' בתו' | את המאור הגדל לממשלת
את המאור י' ואת י' | היום ואת המאור הקטן
ג' | לממשלת הלילה ואת
הכוכבים : יז ויתן אתם
אלהים ברקיע השמים להאיר
ל' חסר | על הארץ : יח ולמשל
פ' | ביום ובלילה ולהבדיל בין
האור ובין החשך וירא אלהים
כי טוב : יט ויהי ערב ויהי
בקר יום רביעי : פ
כ ויאמר אלהים ישרצו המים
ל' | שרץ נפש חיה ועוף יעופף
על הארץ על פני רקיע
השמים : כא ויברא אלהים
ג' חס' | את התנינם הגדלים ואת כל
ו' תנינם | נפש החיה הרמשת אשר
ג' חס' | שרצו המים למינהם ואת כל
ג' | עוף כנף למינהו וירא אלהים
ל' | כי טוב : כב ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו
ג' ה' דגש ג' | ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ : כג ויהי
ערב ויהי בקר יום חמישי : פ כד ויאמר אלהים תוצא
הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ למינה
ויהי כן :

ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא
לאנהרא על ארעא והוה כן :
טז ועבד יי ית תרין נהוריא
רברביא ית נהורא רבא למשלט
ביממא וית נהורא זעירא למשלט
בליליא וית כוכביא : יז ויהב
יתהון יי ברקיעא דשמיא לאנהרא
על ארעא : יח ולמשלט
ביממא ובליליא ולאפרשא בין
נהורא ובין חשוכא וחזא יי ארי
טב : יט והוה רמש והוה צפר
יום רביעאי : כ ואמר יהוה
ירחשון מיא רחיש נפשא חיתא
ועופא דפרח על ארעא על אפי
רקיע שמיא : כא וברא יי ית
תניניא רברביא וית כל נפשא
חיתא דרחשא די ארחישו מיא
לזניהון וית כל עופא דפרח לזנוהי
וחזא יי ארי טב : כב ובריך
יתהון יי למימר פושו וסגו ומליות
מיא בימיא ועופא יסגי בארעא :
כג והוה רמש והוה צפר יום
חמישאי : כד ואמר יי תפיק
ארעא נפשא חיתא לזנה בעיר
ורחיש וחית ארעא לזנה
והוה כן : כה ועבד

כה ויעש

אהרן | חולין ס"ס | תענית י"ט סס | חולין ל' | בתרא ע"ג | כלה ל"ג | כלה סס

רשי

שניה לסבב בגלגל כמהלכן כראשון : (טו) והיו למאורות. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם : (טז) המאורות הגדולים. שוים נבראו ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד : ואת

הכוכבים

אבן עזרא

ויתכן להיות לאותו' על קדרות הלבנ' ו... ודלוג דמות הכוכבים כי הכוכבי' סבת דמות ... כטע' מאותות השמים והאומ' כי אח"ד לא ... נוסף לא אמ' כלו' : והיו אמ' הכס גדול ...

פי

טו ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא למנהרא עלוי ארעא והוה כן : טז ועבד יי ית תרין נהוריא רברביא והוון שוין באיקרהון עשרין וחד שעין בציר מנהון שית מאה ותרין ושובעין חולקי שעתא ומן בתר כן אשתעית סיהרא עילוי שמשא לישן תליתאי ואזדערת ומני ית שמשא דהוה נהורא רבה למשלט ביממא וית סיהרא דהוה נהורא זעירא למשלט בליליא וית כוכביא : יז וסדר יתהון יי על שטריהון ברקיעא דשמיא למנהרא על ארעא : יח ולמשמשא ביממא ובליליא ולמפרשא בין נהורא דיממא ובין חשוך ליליא וחמא יי ארום טב : יט והוה רמש והוה צפר יום רביעאי : כ ואמר יי ירחשון רקקי מוי רחיש נפשא חייתא ועופא דטיים ושרכפתיה על ארעא ושביל טייסה על אויר רקיע שמיא : כא וברא יי ית תניניא רברביא ית לויתן ובר זוגיה דמתעתדין ליום נחמתא וית כל נפשתא חיתא דריחשא דארחישו מיא צלילתא לזניהון זני דכיין וזני דלא דכיין וית כל עוף דטיים בגדפין לזנוהי זני דכיין וזני דלא דכיין וחמי יי ארום טב : כב ובריך יתהון למימר פושו וסגו ומלו ית מיא ביממיא ועופא יפשי בארעא : כג והוה רמש והוה צפר יום חמשאי : כד ואמר יי תהנפק ארעא נפשת ברייתא ליזניה זני דכיין וזני דלא דכיין בעירי וריחשי ובריית ארעא ליזניה והוה כן : ויעש

באל' אותיו' אלמה שנראו מן האלמה • אל' נוטריקון אפר דס מרה ורדו בגנת הים שנים במסור' הכ' ורדו גת פלשתים אג"ו זכיתם תרדו אף בגנת היסואם לאו ירדו גת • כלומר תשתינכלו לפלשתים • פרי עץ עשי' במסור' אשר נופרי עץ • פרי עץ הדר רמז • למ"ד אילן שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה •

זכר נגימט' ברכה • ונקבה בגימט' קללה • יום השש' ויכלו השמים ר"ת שם בן ד' אותיות שחתם בו מעשה בראשית • וכן ישמחו השמים ותגל הארץ ר"ת שם בן ד' אותיות שחתם העול' בשם של ד' אותיות • ויכל אלהים תרגום ירושלמי וחמד והו שאמר חמדת ימים. אותו קראת •

רשי

הכוכבים. על ידי שמיעט את הלבנה הרבה צבאיה לפייס דעתה : (כ) נפש חיה • שיהא בה חיות : שרץ • כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ : בעוף כגון זבובים : בשקצים • כגון נמלים וחיפושי' ותולעים : בבריות • כגון חולד ועכבר והומט וכיוצא בהם וכל הדגים : (כא) התנינים • דגים גדולים שבים • ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלח' לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם' התנינ' כתי' : נפש חיה נפש שיש בה חיו' : (כב) ויברך אותם לפי שמחסרי' אותם ונדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהא הוא בכלל : פרו • לשון פרי כלומר עשו פירות • ורבו • אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד הרבה : (כד) תוצא הארץ • הוא שפירשתי שהכל נברא מיום ראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם : נפש חיה • שיש בה חיות : ורמש • הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאלו נגררים שאין הלוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשונכו קונמו"ברי"ה : ויעש

אבן עזרא

כי הרקיע נחלק על שמנה חלקים לז' הכוכבי' ומגלגל המזלו' וזה לא יתכן כי אין גוף למעלה מגלגל המזלות והנה הכתוב אומר ברקיע השמים שיורה שיש שמים למעלה ממנו וכן שמי השמים לרוכב בשמי שמי קדם וקדם במקום הזה איננו מורח והגאון רב סעדיה ז"ל ברח מזה המקום והנכון בעיני שהשמש והלבנה וכל הככבים הם מאורות ברקיע כי שם יראו : (טז) ויעש • נקראו השנים הגדולים כנגד הככבים וכן נקראו שלשה בני ישי הגדולים כנגד האחרים ואליאב היה הבכור גדול מכולם ולא זה גדול מזה יש לו סוד ממשלת השמש ביום ולא בלילה כי אין לה אור גם ללבנה וככבים לא יראה אורם ביום ואם ישאל שואל הלא אמרו חכמי המפירות שככב נדק וכל הככבים חוץ מככב וכוגה גדולים מהלבנה ואיך כתוב הגדולים התשובה אין פי' גדולים על מדתם בגופם רק על אורם ואור הלבנה כפלי כפלים בעבור היותם קרובה מהארץ וכן כתוב מאור : (יז)

ל׳ זק׳ כה ויעש אלהים את חית
הארץ למינה ואת הבהמה
למינה ואת כל רמש האדמה
למינהו וירא אלהים כי טוב: כו
ויאמר אלהים נעשה אדם
ל׳ בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת
ג׳ הים ובעוף השמים ובבהמה
ה״פ ובכל ובכל ובכל הארץ ובכל הרמש
הרמש על הארץ: כז ויברא
ל׳ אלהים את האדם בצלמו
ג׳ בצלם אלהים ברא אתו זכר
ונקבה ברא אתם: כח
ויברך אתם אלהים ויאמר
כ״ב להם אלהים פרו ורבו ומלאו
ע״מ ספ׳ ג׳ את הארץ וכבשה ורדו
ג׳ בדגת הים ובעוף השמים
ובכל חיה הרמשת על
הארץ: כט ויאמר אלהים
הנה

אונקלוס

כה ועבד יי ית חות ארעא
לזנהוית בעירא לזנהוית כל
ריחשא דארעא לזנוהי וחזא יי
ארי טב: כו ואמר יי נעביד
אינשא בצלמנא כדמותנא
וישלטון בנוני ימא ובעופא
דשמיא ובבעירא ובכל ארעא
ובכל ריחשא דרחיש על
ארעא: כז וברא יי ית אדם
בצלמיה בצלם אלהים ברא יתיה
דכר ונוקבא ברא יתהון: כח
ובריך יתהון יי ואמר להון יי
פושו וסגו ומלו ית ארעא
ותקיפו עלה ושלוטו בנוני
ימא ובעופא דשמיא ובכל
חיתא דרחשא על ארעא:
כט ואמר יי הא יהבית לכון
ית כל עיסבא דבר זרעיה
מיזדרע דעל אפי כל ארעא
וית כל אילנא דביה פירי
אילנא דבר זרעיה מיזדרע
לכון

תולדות אהרן

ויעש אלהים כלה כב
ואת כל נדה סט
נעשה אדם מגלה ט סנהדרין לח
ויברא אלהים כתובות ח סנהדרין לח ולט כלה כב
בצלם אלהים ערכין יח
ויברך אותם שבת קיא יבמות סה גטין מג קדושין לה
ומלאו את יבמות סה קדושין לה
ורדו בדגת סנהדרין נט
ובעוף השמים סנהדרין סט
ובכל חיה סנהדרין סט

רשי

(כה) ויעש. תקנם בצביונם בקומתם:
(כו) נעשה אדם. ענותנותו של הקב״ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מלכים א׳ כב) ראיתי את יי׳ יושב על כסא וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילין לחובה. וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית: נעשה אדם. אע״פ שלא סייעוהו ביצירתו. לא נמנע הכתוב מלמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר
עם

אבן עזרא

ויתן. אל תתמה על מלת ויתן כי כן כתוב את קשתי נתתי: (יח) ולמשול. יום האור׳ משע׳ צאת השמש עד בואה והלילה מעת ראות הככבים ונלכדו האומרים על פי שלשה עדים ודע כי עת שתחשך השמש יהיה ערב עד שעה ושליש שעה שיראה כמו אור בעבים וכן בבקר אור קודם זריחת השמש ובצאת אור השמש ביום ואור הלבנה בלילה יבדילו בין האור ובין החשך: (כ) ויאמר. ישרצו פועל יוצא וכמוהו ושרץ היאור צפרדעי׳ וטעם ישרצו תולדת עם הגבהה. והכתוב כי העוף יעופף על פני הרקיע לעד על פי׳ רקיע ואמר הגאון כי על פני הוא עם פני אם כן פני השמים למטה הם ופי״א יעופף כפול כנו״ן עד יכונן: (כא) ויברא.
הרומשת

יונתן בן עוזיאל

כה ויעש וַעֲבַד יְיָ יַת חֵיוַות אַרְעָא לִזְנַהּ וְזֵנֵי דְכַיַין וְזֵנֵי דְלָא דַכְיַין וְיַת בְּעִירָא לִיזְנַהּ וְיַת כָּל רְחִישׁ אַרְעָא לִזְנַהּ זְנֵי דַכְיַין וְזֵנֵי דְלָא דַכְיַין וַחֲמָא יְיָ אֲרוּם טַב: כו וַאֲמַר יְיָ לְמַלְאֲכַיָּא דִמְשַׁמְשִׁין קוֹמוֹי דְאִתְבְּרִיוּ בְּיוֹם תִּנְיָן לִבְרִיַּית עַלְמָא נַעֲבֵיד אָדָם בְּצַלְמָנָא בִּדְיוּקְנָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִבְאֲוֵיר שְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל רִיחֲשָׁא דְרָחֵישׁ עֲלוֹי אַרְעָא: כז וּבְרָא יְיָ יַת אָדָם בִּדְיוּקְנֵיהּ בְּצַלְמָא יְיָ בְּרָא יָתֵיהּ בְּמָאתָן וְאַרְבְּעִין וּתְמָנֵי אֵיבָרִין בִּתְלַת מְאָה וְשִׁיתִּין וְחַמְשָׁא גִידִין וּקְרַם עֲלוֹי מוֹשְׁכָא וּמְלֵי יָתֵיהּ בִּסְרָא וְאַדְמָא דְכַר וְנוּקְבָא בְּגַוְהוֹן בְּרָא יַתְהוֹן: כח וּבָרֵיךְ יַתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יַת אַרְעָא בְּנִין וּבְנָן וּתְקוּפוּ עֲלָהּ בְּנִכְסִין וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבְכָל רִיחְשָׁא חַיְתָא דְרָחְשָׁא עֲלוֹי אַרְעָא: כט וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית

ירושלמי

וּבְרָא מֵימְרָא דַיְיָ יַת אָדָם בִּדְמוּתֵיהּ בִּדְמוּת מִן קֳדָם יְיָ בְּרָא יָתֵיהּ דְּכַר וְזוּגֵיהּ בְּרָא יַתְהוֹן:

רשי

עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובתו כתב בצלו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו: בצלמנו. בדפוס שלנו: כדמותינו. להבין ולהשכיל: וירדו בדגת הים. יש בלשון הזה לשון רידוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו: (כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו. בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנ' (תלי' קל"ט) ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשויה על ידי רושם שקורין קוני"ו וכן הוא אומר (איוב ל"ח) תתהפך כחומר חותם: בצלם אלהים ברא אותו. פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: זכר ונקבה ברא אותם. ולהלן הוא אומר (בראשית ב') ויקח אחת מצלעותיו וגו': מדרש אגדה שבראו שני פרצופים בבריה ראשונה ואח"כ חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פי' לך כיצדברייתן ופירש לך במקום אחר: (כח) וכבשה. חסר וי"ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יוצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה: (כט) לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם

אבן עזרא

הרומשת כטעם הולכ' ויש אומרים שהשי"ן תחת סמ"ך: (כב) ויברך. טעם פרו ורבו תפרו ותרבו וכן ומות בהר כי אין זה בכחו ובידו: (כד) ויאמר נפש חיה. כלל לאשר הוליד האש והמים והארץ גם האדם: בהמה. שהם עם בני אדם לברכ' לרכוב' ולאכול: ורמש. הם הקטנים ההולכים על הארץ: וחיתו ארץ. שהם בשדה שאין שם יישוב והוי"ו האחרון נוסף במלת וחיתו כמו למעיינו מים בנו בעור: (כו) נעשה אדם. יש אומ' כי מלת נעשה שם התאר מבנין נפעל כמו ואשר היה נעשה ליום אחד: ואמרו כי בצלמינו כדמותינו דברי משה ופירושו ויברא אלהים את האדם בצלמו שהוי"ו שב אל האדם ויפרשו בצלם אלהים שהאלהים דבק עם עשה כאילו אמר כי האלהים עשה את האדם בצלם וזה הפירוש חסר לב כי היה הראשון ראוי להיות כן ויאמר אלהים יהי נעשה אדם וכן עשהו בצלמו גם וי"ו בצלמו איך ישוב אל האדם והנה יש לו צלם קודם שיהיה ומה טעם יש כי שופך דם האדם באדם ישפך דמו בעבור שנברא האדם בצלם גם לכל נפש חיה צלם ויאמר הגאון כי פי' בצלמנו כדמותנו בממשלה וטעמו בצ"ם שראה בחכמה כי טוב הוא ובעבור כבוד האדם שמנו אל אלהים וכן ומארצו יצאו כי ליי' הארץ ומלואה ואמר במלת נעשה ואם היא לשון

בעל הטורים

ג נרש' ויכלו נ' פעמים מלאכתו · בנג' מלאכות שבנת מהם שהם שמים וארץ וים · ואין כתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי לפי שמוסיפין מחול על הקדש · וישבות ב' במסורת שבא ואידך וישבות העם והיינו דכתיב בפרשת המן הוא אשר

דבר ה' שבתון שבת קדש · ולא מצינו שאמר להם משה זה מקודם אלא כרמז בששת ימי בראשי' · וישבות ביום השביעי · וישבות העם · דבר אחר מלמד שהמן פסק מלירד בשבת כדמוכח בקדושין · ד"א רמז למה שדרשו ברכו במן וקדשו במן ·

הנה נתתי לכם את־כל־עשב
זרע זרע אשר על־פני כל־
הארץ ואת־כל־העץ אשר־בו
פרי־עץ זרע זרע לכם יהיה
לאכלה: ל ולכל־חית הארץ
ולכל־עוף השמים ולכל
רומש על־הארץ אשר־בו
נפש חיה את־כל־ירק עשב
לאכלה ויהי־כן: לא וירא
אלהים את־כל־אשר עשה
והנה־טוב מאד ויהי־ערב
ויהי־בקר יום הששי: פ
ב
א ויכלו השמים והארץ וכל־
צבאם: ב ויכל אלהים ביום
השביעי מלאכתו אשר עשה
וישבת ביום השביעי מכל־מלאכתו אשר עשה: ג
ויברך אלהים את־יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת
מכל־מלאכתו אשר־ברא אלהים לעשות: פ רביעי
ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות
יהוה

אונקלוס

לכון יהון למיכל: ל ולכל־
חית ארעא ולכל עופא דשמיא
ולכלי דרחיש על ארעא דביה
נפשא חיתא ית כל ירוק
עיסבא למיכל והוה כן: לא
וחזא יי ית כל דעבד והא תקין
לחדא והוה רמש והוה צפר יום
שתיתאי: א ואשתכללו
שמיא וארעא וכל חיליהון:
ב ושיצי יי ביומא שביעאה
עבידתיה דעבד ונח ביומא
שביעאה מכל עבידתיה דעבד:
ג ובריך יי ית יומא שביעאה
וקדיש יתיה ארי ביה נח מכל
עבידתיה דברא יי למעבד:
ד אילין תולדת שמיא וארעא
כד אתבריאו ביומא דעבד יי
אלהים ארעא ושמיא:

רשי

לאדם ולאשתו לבהמות בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל:

(לא) יום הששי. הוסיף ה׳ בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. דבר אחר יום הששי כלם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששה בסיון (ס״א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירת בראשית ונחשב כאילו נברא העולם עתה

וזהו

אבן עזרא

דנים שכן מנהג המלכים לדבר וכמוהו ונתנה לך גם את זאת כאמר קדם מלכא אולי אוכל נכה בו ואלה העדים עדי שקר הם כי ונתנה לך בניין נפעל וכמוהו והעיר נתנה ובוי״ו השיבו לעתיד כמשפ׳ כל פעל עבר והטעם ותנתן לך ונכה בו והו׳ ומחכהו או יהיה שם הפעל כמו ונקה לא אנקך ואף כי שמלאכו לא נכו כי לא יבא בנין שלא נזכ׳ שם פועלו כי אם מהכבד ורבי משה הכהן והספרדי שעה בספרו ומלת כאמר קדם מלכא ארמית היא ואיך ידבר דניאל בלשון גדול׳ עם נבוכד נצר שהיה מלך מלכים ועתה אפרש דע כי כל מעשה בראשית לכבוד האדם נברא במצות השם והנמצאים הוציאה אותם הארץ והמים וכל נפשות החיות ואחר כן אמר השם למלאכים נעשה אדם אנחנו נתעסק בו ולא המים והארץ ואחר שידענו שהתורה דברה בלשון בני אדם כי המדבר אדם גם כן השומע ולא

יוכל

יונתן בן עוזיאל

יְהָבִית לְכוֹן יַת כָּל עִיסְבָּא דְבִיזְרֵיהּ מִזְדְּרַע דְּעִילוֹי אַנְפֵּי כָּל אַרְעָא וְיַת כָּל
אִילָנֵי סְרָקָא לְצְרוֹךְ בִּנְיָינָא וּלְאַסְקוּתָא וּדְבֵיהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְבִזְרֵיהּ מִזְדְּרַע
לְכוֹן יְהֵי לְמֵיכַל : ל וּלְכָל חֵיוַת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְכָל דְּרָחֵישׁ
עַל אַרְעָא דְבֵיהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יַת כָּל יְרוֹקֵי עִסְבִּין וַהֲוָה כֵן : לא וַחֲזָא יְיָ
יַת כָּל דְעָבַד וַהֲוָה טַב לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם שְׁתִיתָאי : א
וּשְׁלִימוּ בִּרְיָיתֵי שְׁמַיָא וְאַרְעָא וְכָל חֵילְוָותְהוֹן : ב וּשְׁלִים יְיָ בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה עֲבִידְתֵּיהּ דַעֲבַד וְעִישַׂרְתֵּי עִיסְקִין דִּבְרָא בֵּינֵי שִׁמְשָׁתָא וְנַח
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִידְתֵּיהּ דַעֲבַד : ג וּבְרִיךְ יְיָ יַת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה
מִן כּוּלְהוֹן יוֹמֵי שְׁבִיעֲתָה וְקַדִּישׁ יָתֵיהּ אֲרוּם בֵּיהּ נַח מִכָּל עֲבִידְתֵּיהּ דִּבְרָא
יְיָ וְעָתִיד לְמֶעְבַּד : ד אִלֵּין תוֹלְדַת שְׁמַיָא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיוּ וּבְיוֹמָא
דַעֲבַד

ויברך אלהים ב' דסמיכי הכא ואידך ויברך אלהים אתם כם ואידך ויברך אלהים את יצחק בשנה שברא העול' פירן השבת והעולם · וביומי כח שאכלו כל הראשונים נהיה העולם אדם סונרך

לגרון פיעם שנית ונירך את אברהם כמו שים במדרש · על עתם הייתי זקיק לברך את בריותי מכאן ואילך הברכו' יהיו מסורים בידך · בהבראם · אותיות באברהם · בזכו' אברהם

רשי

וזהו יום הששי שאותו יום ששי בסיון) המוכן למתן תורה : (ב) ויכל אלהים ביום השביעי · ר' שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום : ד"א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה : (ג) ויברך ויקדש · ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגלגלת ובששי לחם משנה וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת והמקרא כתוב על העתיד : אשר ברא אלהים לעשות · שמלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בבראשית רבה : (ד) אלה · האמורים למעלה : תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' · למדך שכלם נבראו בראשון · ד"א בהבראם בה' בראם שנא' כיה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו) בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"ה : (ס"א רמז כמו שה' פתוחה למטה כך העולם פתוח לשבים בתשובה ועולם הבא נברא ביו"ד לומר שצדיקים שבאותו זמן מועטים כמו י' שהיא קטנה באותיות) רמז שירדו למטה לראות שחת כה"א

זאת

אבן עזרא

יוכל לדבר איש דברים בגבוה עליו או בשפל ממנו רק על דרך דמות האדם וכן אמר פי הארץ יד הירדן וראש עפרות תבל וחלילה חלילה להיות דמות לשם וכן אמר ואל מי תדמיוני ובעבור שנשמת האדם העליונה שאיננה מתה כמשלת בחייתה לשם ושאיננה גוף והיא מלאה כלו וגוף האדם כעולם קטן יהי השם מבורך אשר בגדול החל ובקטן כלה וגם אמר הנביא שראה כבוד אלהים כמראה אדם והשם הוא האחד והוא יוצר הכל והוא הכל ולא אוכל לפרש ואדם נברא בתחל' בשני פרצופין והנו אחד וגם הוא שנים ושנה בצלם אלהים מלאך והוא נברא זכר ונקבה ומלת פריה ורביה באדם ברכה היא כמו בבריאות המים רק היא מצוה העתיקוה קדמונינו ז"ל ושמו זה הפסוק זכר לדבר : (כט) ויאמר אלהים הנה נתתי לכם · התיר לבני אדם ולכל שיש בו נפש חיה לאכול כל עשב וכל פרי עץ מותר לאדם והעשב הירק לחיות ולכל רומש ועד כה לא התיר הבשר עד אחר המבול : (לא) וירא יום הששי · יש אומרי' שיום סמוך והטעם לגלגל הששי וכן יום השביעי ואין זה אמת ובעל יום הששי על דעת אנשי המזלות יוכיח רק פירושו יום שהוא ששי ליום הראשון וכן יום השביעי ובמה כן איש הישראלי ורבים כמוהם גם כן רקיע השמי' הרקיע שהוא שמים : ויכלו (א) מהבנין שלא נקרא שם פועלו ומטעלו ויכסו כל ההרים וטעמו נשלמו והים בכלל הארץ כי הם כאגודה אחת : (ב) ויכל אלהים ביום השביעי · יש אומרים כי הימים נבראים ובבריאת יום שביעי שלמה המלאכה וזה הפי' תפל ויש אומרים כי יש בי"ת שטעמו קודם כמו לא תחכם שור בדישו אך ביום הראשון תשביתו שאר ולמה זאת הגזרה וכלוי מעשה איננו מעשה כאילו אמר לא עשה מעשה

וכן

מסרה

ל' יהוה אלהים ארץ ושמים:
ה' ר"פ נס' ה וכל שיח השדה טרם
י"א פסו' ריש' ומנעו' וכל וכל יהיה בארץ וכל עשב השדה
טרם יצמח כי לא המטיר
ט' יהוה אלהים על הארץ ואדם
ג' א' פתח אין לעבד את האדמה: ו
ב' א' מ"ל וא' פס' . ג' וא' מפק ואד יעלה מן הארץ והשקה
את כל פני האדמה: ז
תרי יודין וייצר יהוה אלהים את האדם
ב' עפר מן האדמה ויפח באפיו
נשמת חיים ויהי האדם לנפש
ג' חיה: ח ויטע יהוה אלהים
גן בעדן מקדם וישם שם את
האדם אשר יצר: ט
ויצמח וחד ויצמח ב' ויצמח יהוה אלהים מן האדמה
כל עץ נחמד למראה וטוב
למאכל ועץ החיים בתוך
הגן ועץ הדעת טוב ורע: י
ד' ונהר יצא מעדן להשקות
ט' י' את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים: יא שם
ד' י"ג מס' י"ב האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר

אונקלוס

וכל אילני חקלא עד לא הוו
בארעא וכל עיסבא דחקלא
עד לא צמח ארי לא אחית יי
אלהים מטרא על ארעא ואינש
לית למפלח ית אדמתא:
ו ועננא הוה סליק מן ארעא
ומשקי ית כל אפי אדמתא: ז
וברא יי אלהים ית אדם עפרא
מן ארעא ונפח באפוהי
נשמתא דחיי והות באדם לרוח
ממללא: ח ונצב יי אלהים
גנתא בעדן מלקדמין ואשרי
תמן ית אדם דברא: ט
ואצמח יי אלהים מן ארעא
כל אילן דמרגג למחזי וטב
למיכל ואילן דחיי במציעות
גינתא ואילן דאכלי פירוהי
חכמין בין טב לביש: י
ונהרא הוה נפק מעדן
לאשקאה ית גינתא ומתמן
מתפרש והוה לארבעה רישי
נהרין: יא שום חד פישון

תולדות אהרן

וכל שיח חולין ס
ואד יעלה סכה יא ר"ה יא תענית ט
וייצר ה' ברכות סא עירובין יח סנהדרין לח חולין כז נדה כב
ויהי האדם תענית כב
ויטע ה' פסחים כב נדרים לט
ונהר יוצא ברכות לד תענית י סנהדרין נט

שם

רשי

זאת שסתומה מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם: (ה) טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוה ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון (שמות ט) עדין לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ כשנגמרה בריית עולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח ובג' שכתו' תוצא הארץ לא יצאו על פתח קרקע עמדו עד יום ששי ולמה כי לא המטיר ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהן וירדו וצמחו האילנות והדשאים: יי' אלהים. יי' הוא שמו אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום שהיא פשוטו יי' שהוא אלהים: ואד יעלה. לענין ברייתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה

אף

אבן עזרא

וכן פי' ויכל גם וישבת וטעם מלאכתו אשר עשה ביום הששי טרם יום השבת וטעם וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו מכל הבריאות שברא: (ג) ויברך אלהים. פי'

ברכה

פישון הוא דמקיף ית כל ארע הינדיקי דתמן דהבא: יב ודהבא
דארעא ההיא בחיר תמן בידילחא ואבנין טבין דבורלין: יג ושום
נהרא תניינא גיחון הוא דמקיף ית כל ארעא דכוש: יד ושום נהרא
תליתאה דיגלת הוא דמהליך למידנח אתור ונהרא רביעאה הוא פרת:
טו ודבר יי אלהים ית אדם מן טוור פולחנא אתר דאתבריא מתמן
ואשריה בגינוניתא דעדן למהוי פלח
באורייתא ולמנטר פקודהא: טז
ופקיד יי אלהים על אדם למימר מכל
אילן גינוניתא מיכל תיכול: יז
ומאילן דאכלין פירוהי חכמין למידע
בין טב לביש לא תיכול מניה ארי
ביומא דתיכול תהי חייב קטול: יח
ואמר יי אלהים לא תקין דיהי אדם
דמיך בלחודוהי אעביד ליה איתא
דתהי סמיך בקבליה: יט וברא יי
אלהים מן אדמתא כל חיות ברא וית כל עופא דשמיא ואייתי לות אדם
למיחמי מה יהי קרי ליה וכל דקרי ליה אדם נפשא מן חייתא הוא
שמיה

ירושלמי

ונסב יי אלהים ית אדם
ואשרייה בגינתא דעדן
ואצנע יתיה למהוי פלח
באורייתא ולמטור: אעביד
ליה בר זוג כד נפיק ביה:
ולאדם לא אשכח בר זוג כד
נפיק ביה: על כן ישבוק גבר
בית מדמכא דאבוי ואימוי:

בעל הטורים

אלה שהיה
אלתו של
עולם · יפרד
ב' במס' הכא
ואידך ולך
מרעהו יפרד
כשנעש' אדם
הראשון ילך
מן המכות
כפרד מן הגן
הנכולה ב'
במס' הכא
ואידך ועינו
כעין הבדולח
אומר שאבני'
טובות
ואבני' ירדו
עם המן:
ולאדם לא
מצא עזר ב'
הכא ואידך
ולאדם אמר
כי שמעת
לקול אשתך ·
ולאדם שלא
עמל בו

יתכנו חלקו'
ולאדם לא
היה לו עזר ·
וה' עשה עמו
טובה ונרה
האשה לעזר
וחטא על ידה
וזהו ולאדם
אמר כי
שמעת
וחטאת ע"י
העזר על כן
ולאדם שלא
עמל בו
יתכנו חלקו
שנקנס' עליו
מיתה · ויפל
ה' אלהים ג'
הכא ואידך
ויפל עליו
וימת · ויפל
בקרב מחנהו
זהו שדרז"ל
באחד שהרג
שונא ואחד
מזי' שהקב"ה

רשי

ליכנס: (יח) לא טוב היות וגו'. שלא יאמרו
שתי רשויות הן הקב"ה בעליוני' יחיד ואין לו זוג וזה
בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא
זכה כנגדו להלחם: (יט) ויצר מן האדמה היא
יצירה היא עשייה האמורה למעלה ויעש אלהים את
חית הארץ וגו' אלא בא ופי' שהעופות נבראו מן
הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר
מן

אבן עזרא

האדמה והצמיחה והגאון אמר כי פירו' ולא
אד יעלה מן הארץ: (ז) וייצר. בכת
המאורות וייצר מהפעלי' שהפ"א שלהם יו"ד
מהבנין הקל כמו וייקץ נח וטעם באפיו
שבהם יחיה האדם כי הם יוציאו האויר החם
מקום הלב ויביאו אויר אחר וטעם לנפש
חיה שהלך מיד כמו החיות ולא כתינוקים:
(ח) ויטע. וכבר נטע גן במקום שנקרא
עדן מפאת מזרח ועתה שם בו האדם ופי' גן בעדן גן אלהים הבי"ת משרת עצמו ואחר עמו בעדן כגן
אלהים וכמוהו מאל אביך ויעזרך ורבים אחרים וה"א האדם יש לו סוד גם נמצא שבט המנשה הארוכה
וגם יתכן להיותו כן בעבור שהוא שם נלקח מהאדמה והוא יהיה שם עצם ושם תאר: (ט) ויצמח.
ובעת שהצמיח כל עץ מהאדמה כן צמח בגן ועוד בתוכו שנים עצים: ועץ הדעת. לפי דעתי צריך
להוסיף דעת להיות כן ועת הדעת דעת טוב ורע כי איך יהיה סמוך והוא נודע בתחלה וכן הארון הברי'
והנבואה עודד הנביא ורבים כאלה: (י) ונהר. וטרם שיברא האדם היה הנהר משקה הגן לכל צד
ואל"ף מלת ראשים שרש ונראה במלת מראשותיכם וטעמו מכובד הראש: (יא) שם האחד. אמר הגאון
כי פישון יאור מצרים וידוע כי גיחון קרוב מארץ ישראל כי כן כתוב והורדתם אותו אל גיחון והוא בא
מפאת מזרחית דרומית גם פרת כן והוא אחרי' גבול הארץ מפאת מזרח. ומפרשים אמרו כי חדקל
הוא הנהר השני העובר על בגד"אד עם נהר פרת אם כן הנם שלשתם מזרחיים ויאור מצרים יוצא מהר
הלבונה רחוק מקו השוה בכל נגב והראיה גדולו בקיץ וידענו כי גן עדן תחת הקו השוה שלא יוסיף היום
ולא יחסר כל ימות השנה וריקי מוח תמהו איך יתכן זה והראיות גמורות בלי ספק יש עליהם א"כ ירד

לראות מה יקרא לו וכל
ז אשר יקרא לו האדם נפש
ג חיה הוא שמו: כ ויקרא האדם
ט' מלאים בתורה שמות לכל הבהמה ולעוף
השמים ולכל חית השדה
ולאדם לא מצא עזר כנגדו:
ד' כא ויפל יהוה אלהים
ג' תרדמה על האדם ויישן ויקח
ע' ג' אחת מצלעתיו ויסגר בשר
יג תחתנה: כב ויבן יהוה אלהים
מלרע את הצלע אשר לקח מן
ג' חס' האדם לאשה ויבאה אל
האדם: כג ויאמר האדם
א' זאת הפעם עצם מעצמי ובשר
ע' יג' רפי מבשרי לזאת יקרא אשה כי
יג מאיש לקחה זאת: כד
על כן יעזב איש את אביו
ג' ואת אמו ודבק באשתו והיו
ג' מל' ודגש אחר שורק לבשר אחד: כה ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו
ע' יג ולא יתבששו: ג א והנחש היה ערום מכל חית השדה
אשר

אונקלוס

הוא שמיה: כ וקרא אדם
שמהן לכל בעירא ולעופא
דשמיא ולכל חיות ברא
ולאדם לא אשכח סמך
בקבליה: כא ורמא יי אלהים
שינתא על אדם ודמוך ונסיב
חדא מעלעוהי ומלי בסרא
תחותה: כב ובנא יי אלהים
ית עילעא דנסיב מן אדם
לאיתתא ואתיה לות אדם:
כג ואמר אדם הדא זמנא
גרמא מגרמי ובסרא מבסרי
לדא יתקרי איתתא ארי
מבעלה נסיבא דא: כד על
כן ישבוק גבר בית משכבי
אבוהי ואמיה וידבק באתתיה
ויהון לבסרא חד: כה והוו
תרויהון ערטילאין אדם
ואיתתיה ולא מתכלמין:
א וחויא הוה ערים מכל
חיות

תולדות אהרן

ויפל ה' סנהדרין לט
ויסגו' בשר ברכות סא
ערובין יח כלה מה
ויבן ה' ברכות סא
שבת נה
ערובין יח כלה מה
ויבאה אל ערובין יח
זאת הפעם יבמות סג
על כן סנהדרין נח
ודבק באשתו סנהדרין נח
והיו לבשר סנהדרין נח
וקד' כח

רשי

מן הארץ כנראה · ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן
מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם :
ובדברי אגדה יצירה זו לשון רדוי וכבוש כמו כי תצור
אל עיר (דברים כד) שכבשן תחת ידו של אדם · כל
אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו' סרסהו ופרשהו כל
נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם :
(כ) ולאדם לא מצא עזר · ויפל יי' אלהים תרדמה ·
כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר
לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל : (כא)
מצלעותיו · מסטריו כמו ולצלע המשכן (שמות כו)
ז"ש שני פרצופין נבראו : ויסגור · מקום החתך ·
ויישן ויקח שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת
ותתבזה

אבן עזרא

פישון לפאת דרומית מערבית ואחר כן ישוב
דרך צפוני' ואין ראיה על פישון שהוא היאור
רק שתרג' החוילה כפי דרכו כי אין לו קבלה
וכן עשה במשפחות ובמדינו' ובחיות ובעופו'
ובאבנים אולי בחלום ראם וככר טעה
במקנתם כאשר אפרש במקומו א"כ לא נשען
על אלוותיו אולי עשה כן לכבו' השם בעבור
שתרגם התורה בלשון ישמעא ובכתיבת' שלא
יאמרו כי יש בתורה מלות לא ידענום והזכיר
הזהב בעבור כבוד הככר היוצא מהגן : (יב)
וזהב · אמר הגאון כי הבדולח הם האבנים
הקטנים עגולים היוצאים מהמים שהם דקי'
ודמה המן אליהם והכתוב אחר על עין המן

שְׁמֵיהּ: כ וּקְרָא אָדָם שְׁמָהָן לְכָל בְּעִירָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְכָל חֵיוַת
בָּרָא וּלְאָדָם לָא אַשְׁכַּח עַד הַשְׁתָּא סְמִיךְ בְּקִבְלֵיהּ: כא וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים
שִׁינְתָּא עֲמִיקְתָּא עֲלוֹי אָדָם וּדְמַךְ וּנְסֵיב חֲדָא מֵעִלְעוֹהִי הִיא עִלְעָא
תְּלֵיסְרֵית דְּמִן סְטַר יַמִּינָא וְאַחַד בְּבִשְׂרָא: כב וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יַת עִילְעָא
דִּנְסַב מִן אָדָם לְאִתְּתָא וְאַתְיָא לְוַת אָדָם: כג וַאֲמַר אָדָם הָדָא זִמְנָא וְלָא
תוּב תִּתְבְּרֵי אִתְּתָא מִן גְּבַר הֵיכְמָא דְּאִתְבְּרִיאַת דָּא מִנֵּי גַּרְמָא מִגַּרְמַיי
וּבִשְׂרָא מִבִּשְׂרִי לְדָא חָמֵי לְמִיקְרֵי אִתְּתָא אֲרוּם מִגְּבַר אִתְנְסִיבַת דָּא: כד
בְּגִין כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר וּמִתְפְּרַשׁ מִן בֵּית מַדְמְכֵיהּ דַּאֲבוּהִי וּדְאִימֵיהּ וְיִתְחַבַּר
בְּאִינְתְּתֵיהּ וִיהוֹן תַּרְוֵיהוֹן לְבִשְׂרָא
חַד: כה וַהֲווֹ תַּרְוֵיהוֹן חַכִּימִין
אָדָם וְאִנְתְּתֵיהּ וְלָא אַמְתִּינוּ
בִּיקְרֵיהוֹן: א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים
לְבִישׁ מִכָּל חֵיוַת בָּרָא דַּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא רַק שְׁמַע דַּאֲמַר יְיָ
אלהים

ירושלמי

וְלָא הֲווֹ יָדְעִין מָה הִיא בַּהֲתָתָא:
וְעָבְרוּ לְהוֹן אִיצְטְלָוָן:

רשי

ותתבוה עליו: (כב) ויבן. כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכביד משאו על קירותיו: ויבן את הצלע לאשה. להיות אשה כמו ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח׳) להיות אפוד: (כג) זאת הפעם. מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו בהם: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳. לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון הקדש: (כד) על כן יעזוב איש. רוח הקדש אומרת כן לאסור על בני נח העריות: לבשר אחד. הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם אחד: (כה) ולא יתבוששו. שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע״פ שנתנה בו דעה לקרוא לו שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע: (א) והנחש היה ערום. מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא

למדך

אבן עזרא

לבדו ואמר כי הפשט אגן יקרא לנהר והיא נחה ואנחנו לא נדע. ופי׳ קדמת אשור הטי״ו קדמה תחת ה״א והספרד בינו ובין קדם כי ה״א קדמה תחת אל הפתוח בפתח קטן וכן וירד אברם מצרימה כמו של מצרים והנה קדמת אשור אל מזרח אשור ודע כי מהפסוק הראשון עד לעשות הזכיר הכתוב אלהי׳ ואחר כן השם הנכבד והנורא עמו. ומה יקרו דברי קדמונינו ז״ל שאמרו נקרא שם מלא על עול׳ מלא כי לא היה שם כח מקב׳ זה השם ונפרש׳ ואלה שמות אפרש סוד השם ואם הוא סמוך אם יעזרני השם ודע כי מקום שאדמ׳ שנברא ממנה אדם קרוב אל גן עדן כי יש אומרי׳ כי האדמה היא ארץ ישראל והנה שכחו ויהי בנסעם מקדם: (טו) הגן. לשון זכר ונקבה וכן שבורו גנים גנות והאומרים כי לעבדה ולשמרה שב אל האדמה איך יתכן לעבוד ולשמור מקום גדול ממקום קטן ואחר שחטא והוציאו לעבוד את האדמה וכבר היה עובד האדמה רק פירוש לעבדה על הגן שמפריו יאכל ואחר שחטא שב לאכל את עשב השדה והוא הלחם וטעם לעבדה להשקות הגן ולשמרה מכל החיות שלא יכנסו שם ויטנפוהו ויש אומרים כי כן פירושו לעבוד מצותו והמצוה לא תעבד: (יז) ויצו. מלת צווי עם על מצות לא תעשה וכן על העבי׳ אצוה אע״פ שהתרתי לך פרי עץ הגן לא תאכל מפרי עץ הדעת ואחר שאמר מעץ הדעת לא תאכל מה צורך למלת ממנו רק הוסיף לבאר וכן ותפתח ותראהו את הילד או טעמו אפי׳ מעט ממנו ודקדוק ממנו בספר היסוד תמצאנו ודע כי אדם מלא דעת היה כי השם לא יצוה לאשר אין לו דעת רק דעת טוב ורע בדבר אחד לבדו לא ידע הלא תראה שקרא שמות לכל הבהמה והעוף כפי תולדת כל אחד ואחד והנה חכם גדול היה ולולי שהיה

כן

בעל הטורים

מזמנה כפונדק אחד ועולה כפולם וכו׳ וזהו ויפל בקרב מחנהו שהקב״ה מזמנן במחנהו׳. כ׳ ויסגור במסור׳ הכא ויסגור בשר תחתנה ואידך ויסגו׳ יי׳ בעדו רמז לסגירת בשר שהיו אסורים בתשמיש מטה כתיב׳ פסגר יי׳ בעדו אז ויסגור בשר. ויבאה כתיב חסר והנא עולה כ״ד שקשטה בכ״ד קשוטין והביאה לו. ויביאה ד׳ במס׳ ויבאה אל האדם ויבאה יצחק האהלה ויבי׳ אה אל שלמה ויסקף יי׳ על פרעה ויביאה. וקודם שכנסה בת פרעה מאל בעליוני׳

אֲשֶׁר עָשָׂה יְהֹוָה אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־
ל' אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃ ב וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־
ג' וחד נו' הַגָּן נֹאכֵל׃ ג וּמִפְּרִי הָעֵץ
ו' אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים
לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ
פולס חסר וי"ו קדמאה במ"א בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן׃ ד וַיֹּאמֶר
הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת
ג' תְּמֻתוּן׃ ה כִּי יֹדֵעַ
אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ
י"ג וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם
ג' כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃
ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב
הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא
ד ב' קמץ וב' פתח לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל
כ"כ פתח וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־
באתנחתא ל' ג' כ"כ לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ (וירעו)
ג' כתיב ה' ל' חסר כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃

אונקלוס

חִיוַת בָּרָא דַּייָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילַן גִּינְתָא׃ ב וַאֲמַרַת אִתְּתָא לְחִיוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן גִּינְתָא נֵיכוֹל׃ ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בִּמְצִיעוּת גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִינֵּיהּ וְלָא תִקְרְבוּן בֵּיהּ דִּילְמָא תְמוּתוּן׃ ד וַאֲמַר חִיוְיָא לְאִתְּתָא לָא מְמָת תְּמוּתוּן׃ ה אֲרֵי גְּלֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִינֵּיהּ וְיִתְפַּתְּחָן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין חַכִּימִין בֵּין טָב לְבִישׁ׃ ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טָב אִילָנָא לְמֵיכַל וַאֲרֵי אַסּוּ הוּא לְעֵינִין וּמְרַגַּג אִילָנָא לְאִסְתַּכָּלָא בֵיהּ וּנְסֵיבַת מֵאִבֵּיהּ וַאֲכָלַת וִיהַבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכַל׃ ז וְאִתְפַּתַּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן

תולדות אהרן

אמר אלהים סנהדרין כט

ויתפרו עלה ברכות מ סנהדרין ע

וישמעו

רשי

למדך מאיזו עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועוסקי' בתשמיש לעין כל ונתאו' להם: ערום מכל. לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערו' מכל ארור מכל: אף כי אמר וגו'. שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' ואע"פ שראה אותם אוכלי' משאר פירו' הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: (ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנא' אל תוסף על דבריו: (ד) לא מות תמתון. דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה: (ה) כי יודע. כל אומן שונא את בני אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם: והייתם כאלהים. יוצרי עולמות

אבן עזרא

כן לא הביא השם את בריאותיו אליו לראות מה יקראם והוא יודע ממנו שהוא בער גם השם הראה לו עץ הדעת כי הנה אשתו ידעה שהוא בתוך הגן: (יח) ויאמר. טעם לא טוב לאדם ועזר. כטעם טובים השנים מן האחד ולמ"ד אשר יקר' לו האדם מוסך עצמו ואחר עמו וכן הוא אשר יקרא לו האדם לנפש חיה כי יש בו תוספת באור כמו ותפתח ותראהו ורבים כמוהו וזולת לכל הבהמה גם היא מוסכת עצמה ואחרת עמה כי טעמו ולכל עוף השמי' וכן ויהי מתיו מספר וכן ולא למדתי חכמה ורבים כאלה וטעם ולאדם לא מנא

אלהים לא תיכלון מכל אילן גינוניתא : ב ואמרת איתתא לחיויא
משאר פירי אילן גינוניתא אית לן רשו למיכל : ג ומפירי אילנא
דבימציעות גינוניתא אמר יי לא תיכלון מניה ולא תקרבון ביה דילמא
תמותון: ד בי היא שעתא אמר חיויא דלטור על בריה ואמר לאתתא
לא ממת תמותון ברם כל אומנא סני בר אומנותיה: ה ארום גלי קדם
יי ארום ביומא דתיכלון מניה ותהון במלאכין רברבין דחכמין למגדע בין
טב לביש: ו וחמת אתתא ית סמאל מלאך מותא ודחילת וידעת ארום
טב אילנא למיכל וארום אסו הוא לנהורא דעיינין ומרגג אילנא
לאיסתכלא ביה ונסיבת מאיביה ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה ואכל :
ז ואתנהרן עיני תרויהון וידעו ארום ערטלאין אינון דאיתערטלו מן
לבוש טופרא דאיתבריאו ביה והוון דמיין בהתתהון וחטיטו להון מטרפי

וזהו דונמא אדם הראשון שנטרד מן העליונים ע"י חוה ונינחק היה נהפך · כי כיון היתה במקום שרה כלאי' במדר': והיו לבשר אחד · וסמיך ליה ויהיו שניה' ערומי' רמז למה שאמרו הוא ננגלו והיא בננלה יונית ויתן כתונה

לזאת · ב' במ' הכא לזאת יקרא אשה ואידך לזא' יחרד לבי לזאת שהוה היתה' לחררת אדם · לעיני' ד' במס' · הכא וכי תאוה הוא לעינים · כי האדם יראה לעיני' ומתוק האור וטו' לעינים · כעשן לעינים האדם יראה לעינים ·

רשי

עולמות: (ו) ותרא האשה · ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו: כי טוב העץ להיות כאלהים · וכי תאוה הוא לעינים · כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם · ונחמד להשכיל · כמו שאמר לה יודעי טוב ורע · ותתן גם לאישה · שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת גם לרבות בהמה וחיה : (ז) ותפקחנה וגו' לענין החכמה דבר הכתו' ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח : וידעו כי ערומים הם · אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי ערומי' הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה : עלה תאנה · הוא העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרס' העץ שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו

אבן עזרא

תנין

מצא ולנפשו לא מצא כי כן מנהג לשון הקדש כמו וישלח יי' את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ורחוק הוא בעיני שישוב על השם ופה אמר כי העוף נוצר מהאדמה ולמעלה מהמים כי משניהם נוצר: (כא) ויפל מהבנין הכבד הנוסף וכן ויסב אותם אברם : תרדמה · יותר משינה ושינה יותר מתנומה והתי"ו נוסף : אחת מצלעותיו . שתי צלעות היו כענין ולצלע המשכן השנית ומלת צלע לשון נקבה והטעם לד : תחתנה · מקומה והו' לשון יחיד הנו"ן נוסף ותחתיה לשון רבי' וכן תחתני גם תחתי : (כב) ויבן · מהבנין הכבד גם מהבנין הקל כמו ויפן ויקן . ויבאה · חשב בהקיצו בראותו אותה כי הובאה אליו כאשר הובאו הבהמות והכתוב דבר על מחשבתו וכן והאנשים רדפו אחריהם או שנשאה חוץ לגן ואחרי כן הובאה אליו וכאשר השתכל ידע שנגזרה ממנו כי נלעו האחת עם בשרה איננה והרגים שבשר אחר הובא בו : (כג) ויאמר · אז אמר זאת הפעם מצאתי עזר כנגדי כמוני כי ממני היה ודבר לילית דרש : לזאת · בעבור זאת וכן אמרי לי אחי הוא ודגשות שי"ן אשה תמורת היו"ד הנח הנעלם שהוא באיש ויתכן ששבת דבור אשה דגוש ולא רפה שלא יתערב עם אישה שהוא בעלה כי פעם יחסרו הראות הה"א ונשים מן אנוש ואנשים וטעם יקרא על שם ולא נדגש קו"ף לקחה זאת להקל על הלשון והוא מהבנין הכבד ואם לא נמצא וטעם והיו לבשר אחד כאילו הם או שילמו כאשר היו ויש אומרים שיולידו אחר והוא רחוק : (כה) ערומים · שם התאר וכן ובגדי ערומי' תפשיט ויש אומרי' כי גם ערו' ראה רעה ויסתר כמוהו וטעמו שהרות ערום בלי מכסה כדמות העין : יתבששו · מבושת והוא מהשכים שים כח נעלם ביניהם והאות האחרון כפול כמו יתבונן ונקמץ השי"ן בעבור שהוא סוף פסוק : (א) והנחש · יש אומרים כי האשה היתה מבינה ויודעת לשון החיות ויפרשו ויאמר הנחש ברמיז' ואחרי' אמרו שהוא שטן ואיך לא יראו סוף הפרשה כי איך ילך השטן על גחון ואיך יאכל עפר ומה טעם לקללת הוא ישופך ראש ורבים השתבשו לחקור למה היה ·

ח וישמעו את־קול יהוה
ג׳ אלהים מתהלך בגן לרוח
היום ויתחבא האדם ואשתו
ג׳ בתורה מפני יהוה אלהים בתוך עץ
הגן: ט ויקרא יהוה אלהים
אל־האדם ויאמר לו איכה:
ב׳ חס׳ י ויאמר את־קלך שמעתי
מלעיל וכל איוב דכוות׳ בגן ואירא כי־עירם אנכי
בת״א ואחבא: יא ויאמר מי הגיד
י״ל זקפין בתורה לך כי עירם אתה המן־העץ
ב׳ מ״ל אשר צויתיך לבלתי אכל־
ממנו אכלת: יב ויאמר
האדם האשה אשר נתתה
עמדי הוא נתנה־לי מן־העץ
ואכל: יג ויאמר יהוה
ב׳ אלהים לאשה מה־זאת עשית
ותאמר האשה הנחש
ג׳ ומ״ל · ב׳ חס׳ השיאני ואכל: יד ויאמר
יהוה אלהים ׀ אל־הנחש כי
עשית

אונקלוס

וידעו ארי ערטילאין אינון
וחטיטו להון טרפי תאנין
ועבדו להון זרזין: ח ושמעו
ית־קל מימרא דיי אלהים
דמהלך בגינתא למנח יומא
ויקרא ח׳ סנהדרין לח ואטמר אדם ואתתיה מן קדם
יי אלהים בגו אילן גינתא:
ט וקרא יי אלהים לאדם
ואמר ליה אן את: י ואמר
ית־קל מימרך שמעית בגנתא
ודחלית ארי ערטילאי אנא
המן העץ חולין קל״ט ואטמרית: יא ואמר מן חוי
לך ארי ערטילאי את המן־
אילנא דפקידתך בדיל דלא־
למיכל מיניה אכלת: יב
האשה אשר ואמר אדם איתתא דיהבת
תהלים מ׳ עמי היא יהבת לי מן־אילנא
ואכלית: יג ואמר יי אלהים
לאיתתא מה־דא עבדת
ואמרת איתתא חויא אטעיני
ואכלית: יד ואמר יי אלהים
לחויא ארי עבדת דא ליט את
מכל

רשי

ילו מדרש רבי תנחומא: (ח) וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו. מה שמעו שמעו את קול הקב״ה שהיה מתהלך בגן: לרוח היום. לאותו רוח שהשמש באה משם: (ס״א לשם ודוק כי כן עיקר) וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו בעשירית: (ט) איכה. יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך (בראשית ד׳) וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך (במדבר כב) ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקיה בשלוחי מרודך בלאדן: (יא) מי הגיד לך מאין לך
לדעת

אבן עזרא

קולל הנחש ואם היתה לו דעת שלמה או צווה שלא ישיא האשה ויאמר רב סעדיה גאון אח׳ שהתברר לנו שאין דבור דעת כי אם באדם לבדו נצטרך לומר כי הנחש גם האתון לא דברו רק מלאך דב׳ בשבילם והשיב עליו רב שמואל בן חפני והנה קם רבי שלמה הספרדי בעל השירים השקולים וחכם גדול היה והשי׳ על רב שמואל והישר בעיני שהם הדברים כמשמע׳ והנחש היה מדבר והיה הולך בקומה זקופה והשם דעת באדם שם בו והנה הפסוק העיד כי היה ערום מכל חית השדה רק לא כאדם ופירוש ערום חכם שיעשה דבריו בערמה ואל תתמה בעבור היות ערום אחרי ערומים והם שני טעמים כי באלה הנמות
בלשון

תנין ועבדו להון קמורין: ח ושמעו ית קל מימרא דיי אלהים מטייל בגינוניתא למנח יומא מטייל בגינתא לתוקפא דיומא ואיטמר אדם ואנתתיה מן קדם יי אלהים במציעו אלוני גינוניתא: ט וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה הלא כל עלמא דבריתי גלי קדמי חשוכא כנהורא והיך אנת סבר בלבך לאיטמרא מן קדמי הלא אתר דאנת מטמר ביה אנא חמי ואן אינון פקודיא דפקידתך: י ואמר ית קל מימרך שמעית בגינוניתא ודחלית ארום ערטולאי ומצותא דפקדתני אעברית מיני ואיטמרית מן כיסופא: יא ואמר מן חוי לך ארום ערטילאי את דלמא מן פירי אילנא דפקידתך דלא למיכל מניה אכלת: יב ואמר אדם איתתא דיהבת גביי היא יהבת לי מן פירי אילנא ואכלית: יג ואמר יי אלהים לאתתא מה דא עבדת ואמרת איתתא חויא אשייני בחוכמתיה ואטעייני ברשעותיה ואכלית: יד ואייתי יי אלהים תלתיהון לדינא ואמר לחויא ארום עבדת דא ליט את מכל בעירא ומכל חיות ברא על מיעך תהא מטייל ורגלך יתקצצון ומשכך תהא משלח

חדא

ירושלמי

וקרא מימרא דיי אלהים לאדם ואמר ליה הא עלמא דברית גלי קדמי חשוכא ונהורא גליאו קדמי ואיך את סבר דלית גלי קדמי אתרא דאת בגויה הן היא מצותא דפקידית יתך:

ויהי כד יהוון בניא דאתתא לעין באוריתא ועבדין פקודיא יהוון מתכוונין ומחיין יתך לרישך וקטלין יתך וכד ישבקון בניא דאתתא מצותא דאורייתא ולא יעבדון פקודיא תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקבהון ומפרע יתהון ברם יהוי אסו לבנהא דאתתא ולך חויא לא יהוי אסו ברם עתידין הינון אילין לאילין למיעבד שפויתא בעיקבא בסוף עקב יומיא ביומוי דמלכא משיחא:

וכובין ודרדרין תרבי לך ותיכול

ית

בעל הטורים

על כן לפי רחותו מתוק וטוב לעינים אכל אחריתו כעשן לעיני' שגרמו מיתה לכל: המן ג' נמסר הכא המן העץ ואידך המן הסלע הזה המן הגורן או מן היקב כמאן דאמר אילן שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה וזהו המן הגורן וכיון שנכנס עליו מיתה בשביל המן העץ גם התם כקנסה מיתה על ידי המן הסלע אשר צויתיך לבלתי אכול סופי תיבות רכיל שהלכה בעצת רכיל ויאמר האדם האשה אשר נתת וגו' זהו שאמר הכתוב משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה

מניתו סופי תיבות אשה שהיה כפוי טובה באשה שנתן לו לעזר היא נתנה לי מן העץ ואוכל לפי הפשט שהכית כיכען עד שממיתי לדבריה עקב ג' ואתה תשופנו עקב הגדיל עלי עקב והוא ינוד עקב זהו שדרשו רבותינו על נחש חגל על שמש גדול שאכל מן הגית וזהו גם איש שלומי וגו' הגדיל עלי עקב ועוד אמרו גבי ברכת השבטים אע"פ שדמה יהודה לאריה ונפתלי לאילה חזר וברכם כולם בברכה אחת דכתי' איש אשר כברכתו ברך אותם:

רשי

לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ. בתמיה: (יב) אשר נתת עמדי. כאן כפר בטובה: (יג) השיאני. הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיהו (ישעי' ל"ו): (יד) כי עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמי' דברי מי שומעין: מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקלל מחיה

אבן עזרא

בלשון כמו בלחי החמור חמור חמורתי וכן על שלשים עיירים ושלשים עיירים להם ועוד אם המלאך דבר על פיו אין חטא לנחש וזה המלאך לא יתכן להיות שלוחו של השם ואין המלאך ממרה פי השם והשואלים איך מצא הנחש את האשה איננה שאלה וטעם אף כי יורה כי דבר דברים אחרים ואמר בסוף קל וחומר שאמר לכם לא תאכלו פרי כל עץ כלל לא הזכיר הנחש השם הנכבד והנורא כי לא ידעו גם האשה הוסיפה על מצות השם ולא תגעו בו וכן הוסיפה אשת מנוח על יום מותו: (ה) והייתם כאלהים. כמלאכים: (ו) ותרא האשה. בלבה: ונחמד העץ. בעבור שתשכיל ותפקחנה עיניה וטעם עמה שיאד אכלוהו וגלת' לו סוד הנחש והנה לא היה

עשית ל' עשית זאת ארור אתה מכל
הבהמה ומכל חית השדה
ג' וחס' על גחנך תלך ועפר תאכל
י' ומ"ג וכל כל ימי חייך: טו ואיבה
עז' דכו' אשית בינך ובין האשה ובין
זרעך ובין זרעה הוא ישופך
י' ראש ואתה תשופנו עקב:
י' ר"פ ס טז אל האשה אמר
י' ומ"ג ג' הרבה ארבה עצבונך והרנך
וחסר בעצב תלדי בנים ואל אישך
תשוקתך והוא ימשל בך:
ס יז ולאדם אמר כי
שמעת לקול אשתך ותאכל
ג' מ"ג מן העץ אשר צויתיך לאמר
לא תאכל ממנו ארורה
צ' ומ"ג האדמה בעבורך בעצבון
תאכלנה כל ימי חייך: יח
ג' וקוץ ודרדר תצמיח לך
ג' מ"ג בלש' ואכלת את עשב השדה: יט
בזעת אפך תאכל לחם
י"ג מלעיל עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה
ואל

אונקלוס

מכל בעירא ומכל חיות ברא
על מעך תיזיל ועפרא תיכול
כל יומי חייך: טו ודבבו
אשוי בינך ובין אתתא ובין
בנך ובין בנהא הוא יהי דכיר
לך מה דעבדת ליה מלקדמין
ואת תהיא נטר ליה לסופא:
טז לאתתא אמר אסגאה
אסגי צעריכי ועידוייכי בצער
תלדין בנין ולות בעליך תהי
תיובתיך והוא ישלט ביך:
יז ולאדם אמר ארי קבילתא
למימר איתתך ואכלת מן
אילנא די פקידתך למימר לא
תיכול מניה ליטא ארעא
בדילך בעמל תיכלינה כל
יומי חייך: יח וכובין ואטדין
תצמח לך ותיכול ית עשבא
דחקלא: יט בזיעתא דאפך
תיכול לחמא עד דתיתוב
לארעא דמינה איתבריתא
ארי

תולדות אהרן

ארור אתה סוטה ט' בכורות ח
ואיבה אשית סוטה ט
אל האשה פרונין ק'
בעצב פסחים קי"ח
ואל אישך יבמות סב
בעצבון פסחים קי"ח
וקוץ ודרדר פסחים סח
בזעת אפך ברכות כז
כי עפר שבת קנב

רשי

מחיה לא כל שכן העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים: על גחונך תלך. רגלים היו לו ונקצצו: (טו) ואיבה אשית. אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית: ישופך. יכתתך: כמו ואכות אותו (דברים ט') ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו עקב. לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם

אבן עזרא

היה אדם שוגג על כן נענש ורבים אמרו כי עץ הדעת עץ תאנה בעבור שמצאו ויתפרו עלה תאנה ואלו היה כן היה הכתוב אומר ויתפרו עלה עץ הדעת גם רבים אמרו שחטה היה והנכון בעיני ששני עצים הם בתוך גן עדן ואינם במקום אחר על כל פני האדמה והאחד עץ הדעת והוא יוליד תאות המשגל ועל כן כסו האדם ואשתו ערותם ופי' ויתפרו ידוע וכן שק תפרתי עלי גלדי והמבקשי' מחט מהבילי' כי בעץ דק יעשו נרכס וכאשר אכל אדם מעץ הדעת ידע את אשתו וזאת הידיעה' כנוי למשגל ובעבור עץ הדעת נקרא כן גם
הנער

לומר שהשוס
לנכורה אריה
ולקלות אילה
וזהו והוא
ינול עקב
א״ע״פ שדמה
לן לנחש כלל
גם גל
באותה ברכה
הרכה ארכה
ב' במס' הכא
הרבה ארבה
עצבונך
ואילן הרבה
ארבה את
זרעך פירוש
עצבונך הוא
דסנדות רמז
למה שאמרו
כל אשה
שמתיה
מרובי' בניה'
מרובים ·
וקוץ ודרדר
תצמיח לך ·
על אדמת
ישראל מדבר
בא״ה שהן
כקוץ ודרדר
לישראל ורמז
בכאן קוץ
ודרדר שהן
האומות
תצמיח לך ·

חרא לשב שנין ואריסא דמותא בפמך ועפרא תיכול כל יומי חייך: טו ודבבו אישוי בינך ובין אתתא בין זרעית בנך ובין זרעית בנהא ויהי כד יהון בנתא דאתתא נטרין מצוותא דאורייתא יהוון מכוונין ומחיין יתך על רישך וכד שבקין מצוותא דאורייתא תהוי מתכוין ונכית יתהון בעקביהון ברם להון יהא אסו ולך לא יהא אסו ועתידין אינון למעבד שפיותא בעיקבא ביומי מלכא משיחא:

טז לאנתתא אמר אסגא אסגי סיגופיך באדם בתולין ועידוייך בצער תלדין בנין ולות בעליך תהי מתויך והוא יהי שליט ביך למזכי ולמחטי: יז ולאדם אמר ארום קבלת למימר אנתתך ואכלת מן פירי אילנא דפקידתך למימר לא תיכול מניה ליטא ארעא בגין דלא חויאת לך חובך בעמל כל יומי חייך: יח וכובין ואטדין תצמח ותרבי בדילך ותיכול ית עשבא דעל אפי ברא עני אדם ואמר בבעו רחמין מן קדמך יי דלא נתחשב כבעירא דניכול עיסבא דאפי ברא ניקום כען ונלעי בליעות ידיי וניכול מזון מן מזונא דארעא ובכן יתאפרש כען קדמך בין בני אינשא ובין בני בעירא: יט בליעות כף ידך תיכול מזונא עד דתיהדור לעפרא דמינה איתבריאת ארום עפרא אנת ולעפרא תתוב

ית עישרא דבאפי ברא עני אדם ואמר בבעו ברחמין מן קדמך יי לא נתחשב קדמך מן בעירא למיכל ית עישבא דבאפי ברא ניקום כען ונלעי מליאות ידיי וניכול מזון מן פירי ארעא ובכדין יהוי מפרש קדמך בין אנשא ובין בעירא:

ואמר מימרא דיי אלהים הא אדם דבריית יתיה יחידי בגו עלמי היך מה דאנא יחידי בשמי מרומא עתידין אימין סגיאין למיקם מיניה מיניה תקום אומה דידעה למפרשא בין טב לביש וכדון טב דנטרור יתיה מן גינתא דעדן מן קדם עד לא יפשוט ידיה ויסב לחור מן פירי אילנא חייא ויכול ויחי לעלם: ויגרש

רשי

בשניהם: (טו) עצבונך · זה צער גידול בנים: והרונך · זה צער העבור: בעצב תלדי בנים · זה צער הלידה: ואל אישך תשוקתך · לתשמיש ואע״פ״כ אין לך מצח לתובעו בפה. אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך · תאותך כמו נפש שוקקה (ישעיה כט): (יז) ארורה אדמה בעבורך · תעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך · הארץ כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין על ידי תקון: ואכלת את עשב השדה · ומה קללה זו היא והלא בברכ' נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמר כאן בראש הענין ארור' האדמ' בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצ' זיא לך כשתזרענ' קטני' או ירקו' גנה היא תצמיח לך קוצי' ודרדרי' ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם: (יט) בזעת אפיך ·

רמן

אבן עזרא

הנער כאשר ידע הטוב והרע אז יחל לתאות המשגל: ועץ החיים · שיוסיף חיים ויחי' האדם שנים רבות ואין מלת לעולם עד עולם ועד והנה כן ועבדו לעולם ויושב שם עד עולם ורבי' אחרים ומפרשים אמרו בפסוק כי ביום אכלך ממנו מות תמו' כי לא נבר' על מתכונת

סימות

וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃ כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי׃ כא וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם
כ' וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
כ' חסר וַיַּלְבִּשֵׁם׃ פ כב וַיֹּאמֶר׀ יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה
י"ב פתחין כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה׀ פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם
י"ס חסר מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם׃
ד' כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה
ו"פ' אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃ כד
ג' ר"פ' כ' וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם
כ"ל התורה חסר לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט

אחרן אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב׃ כ וּקְרָא אָדָם שׁוּם
כי היא כתובות סא אִתְּתֵיהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוָת אִמָּא דְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃ כא
ויעשה' סוטה יד נדה כא וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִתְּתֵיהּ לְבוּשִׁין דִּיקָר עַל מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבֵּשִׁינוּן׃
כב וַאֲמַר יְהוָה אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידַי בְּעָלְמָא מִינֵּיהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט יְדֵיהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן חַיַּיָּא וְיֵיכוֹל וְיֵחֵי לְעָלַם׃ כג וְשַׁלְּחֵיהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּנְּתָא דְּעֵדֶן לְמִפְלַח יָת אַדְמְתָא דְּאִתְנְסֵיב מִתַּמָּן׃ כד וְתָרֵיךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִנְּתָא דְעֵדֶן יָת
ואת להט סנהדרין סז כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא

רשי

לאחר שתטריח בו הרבה: (כ) ויקרא האדם. חזר הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקי' בתשמיש נתאו' לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה: חוה נופל על לשון חיה שמחי'את ולדותיה כאשר תאמר מה הווה לאדם בלשון היה: (כא) כתנות עור. יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו

אבן עזרא

שימות רק כאשר חטא כנגזר עליו המות ורבי' ישאלו מה חטאת זרעו ואלה דברי רוח כי רוח אחד לאדם ולבהמה שנה יקיה וירגי' בעולם הזה וכמות זה כן מות זה מלבד החלק העליון שיש לאדם מותר מן הבהמה וככר הביא אחד מרופאי יון ראיות גמורות שלא יהיה לחיי האדם קצב: (ח) וישמעו מתהלך בגן. קול השם וזה היה סמוך לערב בעת התנופף רוח היום ומצאנו לקול הליכה כמו קולה כנחש ילך קול השופר הולך וחזק מאד ויאמר ר' יונה המדקדק הספרדי כי הטעם והאדם מתהלך בגן גם הוא אמר שפי' ביום אכלך ממנו אלף שנים כדרך הדרש ואחרים אמרו כי ביום ששה נברא וביום ששה מת ואחרים אמרו אז תהיה חייב מיתה ואחרים אמרו כי יש מות עונש כמו כי בן מות האיש העושה זאת ואחרים אמרו כי מאז תחל שתמות והביאו ראיה מהתינוק והישר בעיני מה שאמרו הקדמונים שעשה תשובה כטעם רגע אדבר: (ט) ויקרא. טעם איכה פתחון בדברים וכן אי הבל אחיך והנה כמשפט קין והשיב לו השם קול דמי אחיך צועקים: (יא) לבלתי. עם למ"ד כטעם שלא ובלא למ"ד כטעם רק אך: אכל ממנו. שם הפועל וכן לבלתי שמור מצותיו: (יב) אשר נתתה עמדי. אתה נתת הנותנת לי וטעם עמדי בגן והוא כמו עמי אכן לא מצאנוהו כי אם בלשון יחיד המדבר: ואוכל באלף סימן המדבר ובאה הנעלם שיש אחריו תמורת אלף השרש ובא עם קמץ קטן נענו' שהוא סוף פסוק

דמן עפרא אנת עתיד למיקום למיתן דינא וחושבנא על כל מה דעבדת ביום דינא רבא: כ וקרא אדם שום איתתיה חוה ארום היא הות אימא דכל בני נשא: כא ועבד יי אלהים לאדם ולאנתתיה לבושין דיקר מן משך חויא דאשלח מניה על משך בשריהון חלף שופריהון דאשתלחו ואלבישינון: כב ואמר יי אלהים למלאכיא די משמשין קדמוי הא אדם חוה יחידיי בארעא היכמא דאנא יחידי בשמי מרומא ועתידין למיקום מניה דידעין למפרשא בין טב לביש אילו נטר מצותא פקידתיה אית הוא חי וקיים כאילן חייא עד לעלמין וכדון עד דלא נטר מה דפקידתא נגזור עלוהי ונטרדיה מן גנתא דעדן קדם עד לא יפשוט ידיה ויסב מן פירי אילן חייא דהא אין אכיל הוא מינה הוי חי וקיים עד לעלמין: כג ותרכיה יי אלהים מגנתא דעדן ואזל ויתיב בטור מוריה למפלח ית אדמתא דאתברי מתמן: כד וטרד ית אדם מן דאשרי יקר שכינתיה מן לקדמין בין תרין כרוביא קדם עד לא ברא עלמא ברא אורייתא אתקין גינתא דעדן לצדקייא דייכלון ויתפנקון מן פירי אילנא על די פלחו בחייהון באולפן אורייתא בעלמא הדין וקיימו פקודיא אתקין גיהנם לרשיעייא דמיתלא לחריבא שנינא אכלה מתרין סטרין אתקין בגווה זיקוקין דינור וגומרין דאשתא למדן בהון לרשיעייא דמרדו בחייהון באולפן אורייתא טבתא היא אורייתא לפלחה מן פירי אילן חייא דאתקנהא

מימר·

ירושלמי

ויגרש וטרדית אדם ואשרי יקר שכינתיה מן לקדמין ממדנח לגנתא דעדן מעילוי תרין כרוביא קדם עד לא נברא עלמא תרין אלפין שנין ברא אורייתא ואתקין גיהנם וגנתא דעדן אתקן גנתא דעדן לצדיקיא דייכלון ויתפנקון מן פירי אילנא על דנטרו מצוותא דאורייתא בעלמא הדין אתקן גיהנם לרשיעיא דהיא מדמיא לחרבא שנונא אכלה מתרין סטרה אתקן בגוה זיקוקין דנורא וגומרין מבערן לרשיעיא להתפרע מנהון לעלמא דאתי על דלא נטרו מצוותא דאורייתא בעלמא הדין ארום אילן דחייא היא אורייתא כל דנטר לה בעלמא הדין הוי חי

וקיים

רשי

היו מדובקי' על עורן· וי"א דבר הבא מן העור כגון צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו: (כב) היה כאחד ממנו· הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו· ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה: ויש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על פשוטו: (כד) מקדם לגן עדן· במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הכרובים· מלאכי חבלה: החרב המתהפכת· ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן תרגום להט שנן

שנן

·אבן עזרא·

פסוק ולא יתכן שיבא וי"ו קמוץ עם הפועל כי לעולם הוא בשו"א: (יג) השיאני· פתני: (יד) ארור· לכחש שיהיו חייו קצרים והנכון שיהיה חסר בהליכתו:

על

בעל הטורים

דיקרא את את שמה חוה ועל שם שמתוה· וזהו שאמרו י' קנין שיתה ירדו לעולם· תשעה כתלו בשי' וילבשם שניס נאמ' הכי ואידך נני אהרן וילבישם בתכני' מלמד שעש' הקב"ה לאדם הראשון בגדי כהונה· ואיתא בב"ר שבהם היו עובדין הבכורו' וא' תיבות בזה הפסוק כנגד שמונה בגדי כהונה· תשוקתו שני' נאמ' הכי ואידך אני לדודי ועלי תשוקתו והוא שאמרו חז"ל שני תשוקות הן תשוקתן של רשעים לעבירה שנ' ואין תשוקתו תשוקתו של הקב"ה על ישראל שנא' אני לדודי ודודי לי ועלי תשוקתו לשמר את דרך עץ החיי'· לשמרי נוטריקון נ"לין שדין מזיקין ורוחין:

להט החרב המתהפכת
י"ג דכו' לשמר את דרך עץ החיים׃
ל כת' קמץ ס ד א והאדם ידע את
חוה אשתו ותהר ותלד את
ס' קין ותאמר קניתי איש את
פ' ר"פ יהוה׃ ב ותסף ללדת את
אחיו את הבל ויהי הבל רעה
י"ח צאן וקין היה עבד אדמה׃
ג ויהי מקץ ימים ויבא קין
ג"ס מפרי האדמה מנחה ליהוה׃
ג' ד והבל הביא גם הוא
ע' ג' לא דגש מבכרות צאנו ומחלבהן
וישע יהוה אל הבל ואל
ג' ובעניין מנחתו׃ ה ואל קין ואל
מנחתו לא שעה ויחר לקין
מאד

אונקלוס

דמתהפכא למיטר ית אורח
אילן חייא׃ א ואדם ידע ית
חוה איתתיה ועדיאת וילידת
ית קין ואמרת קניתי גברא מן
קדם יי׃ ב ואוסיפת למילד
ית אחוהי ית הבל והוה הבל
רעי ענא וקין הוה גבר פלח
בארעא׃ ג והוה מסוף יומין
ואיתי קין מאיבא דארעא
תיקרובתא קדם יי׃ ד
והבל איתי אף הוא מבכירי
עניה ומשמניהון והות
רעוא מן קדם יי בהבל
ובתיקרובתיה׃ ה ובקין
ובתיקרובתיה לא הות רעוא
ותקיף לקין לחדא
ואיתכבישו אפוהי׃
ואמר

תולדות אהרן

ותוסף ללדת יבמות סב

והבל הביא זבחים קיז

רשי

שכן כמו שלף שנכנס בסנהדרין ובלשון לעז לא"מה ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו׃ (א) והאדם ידע׳ כבר קודם הענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים׃ קין על שם קניתי׃ את ה׳ כמו עם ה׳ כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו׃ את קין את אחיו את הבל׳ ג׳ אתים רבויים הם מלמד שתאומה נולדה

אבן עזרא

על גאונך׳ החזה ולא נדע עם הכו"ן שרש כאדון או נוסף כזדון והאומר שנקרא כן בעבור הרוח שיניח ממנו זה דרך דרש וכן אמרו על גיחון גם פישון מגזרת כי תפושו גם פרת מגזרת פרו ורבו והנה הנהר הגדול הוא חדקל עומד בפניהם ולא יכלו לעבור ויאמרו שתי מלות הן שהמים חדים וקלים׃ (טו) ואיבה הוא ישופך ראש׳ זרעה יככה בראש וכן אשר בסערה ישופני הלא תראה מהכתוב אחריו ויחסר הבי"ת כמו בי"ת הנמצא בית יי׳׃ עקב׳ הוא הרגל ואם הראש ראשון זה אחרון וכן את עקבו מים׃ (טז) הרבה ארבה׳ שם הפועל׃ עצבונך׳ בעת העבוי בצאת דם בתולים׃ והרונך׳ הנו"ן נוסף כי ההריון שבד על האשה וכן הלידה׃ תשוקתך׳ ומשמעתך והטעם שתשמעי כל אשר יצוה עליך כי את ברשותו לעשות חפצו׃ (יז) ולאדם ארורה האדמה׳ שלא תוציא תבואה רבה׃ בעצבון תאכלנה׳ תאכל תבואת׳ והיא דרך קצרה וכן והיו באוכלי שולחנך׃ (יח) וקוץ׳ גדול וקטן ממנו דרדר והוא לבדו דר כי אחיו נעדר וטעם בעצבון לפתח ולשדד ולזרוע ועוד רעה חולה שיצמח קוץ בתוך התבואה וטעם את עשב השדה הוא הלחם כי בגן עדן חיותו מפרי העץ וטעם בזעת אפך שהוא צריך לטרוח לזרות ולטחון וללוש ולבשל ולא כמאכל הבהמות ופי׳ בזעת ידוע מדברי ז"ל והוא על משקל שינה ושרשו יזע וכמוהו לא יחגרו ביזע עד שיבואו לידי זיעה ואחר שידענו שהאדם נברא מהד׳ שרשים יזה טעם כי ממנה לקחת והתשובה כי העצמות תולדותם מהעפר ועל כן הם כבדות ואין להם הרגשה וגם

שופלי

יונתן בן עוזיאל

מימר דיי לנטורהא דיהי קיים ומטייל בשבילי ארחא דחיי לעלמא דאתי:

א ואדם ידע את חוה אתתיה דהוה חמידת למלאכא ואעדיאת וילידת ית קין ואמרת קניתי לגברא ית מלאכא דיי: ב ואוסיפת למילד מן בעלה אדם ית תיומתיה וית הבל והוה הבל רעי ענא וקין הוה גבר פלח בארעא:

ג והוה מסוף יומיא בארבסר בניסן ואייתי קין מאיבא דארעא מזרע כיתנא קרבן בכוריא קדם יי: ד והבל אייתי אף הוא מבכירי ענא ומפטימהון והוה רעוא קדם יי וסבר אפין בהבל ובקרבניה: ה ולקין ולקרבניה לא סבר אפין ותקיף לקין לחדא ואיתכבישו אקונין

דאפוהי

ירושלמי

וקיים באילנא דחייטבא היא אורייתא לפלחה בעלמא הדין היך פרי אילן דחייא לעלמא דאתי: הלא הלא אין תיטיב עובדך בעלמא הדין ישתרי וישתבק לך לעלמא דאתי ואין לא תיטיב עובדך בעלמא הדין ליום דינא רבא חטאך נטיר ועל תרע לבא רביע ברם בידך מסרית רשותיה דיצרא בישא ואת תהוי שליט ביה בין למזכי בין למחטי: ואמר קין להבל אחוי איתא ונפוק לאפי ברא והוה כד נפקו תרויהון לאפי ברא עני קין ואמר להבל אחוי לית דין ולית דיין ולית עלם אוחרן ולא

למתן

רשי

נולדה עם קין ועם הבל נולדו שתי' לכך נאמר ותוסף: (ב) רועה צאן. לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה. מן הגרוע ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה (ד"א מפרי מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר:) (ד) וישע. ויפן: (וכן לא שעה אל מנחתו לא פנה (שמות ה') וכן אל ישעו (איוב י"ד) אל יפנו) וכן שעה מעליו פנה

מעליו

אבן עזרא

יוסדי הגוף הלא תראה ותקרבו עצמו' עצם אל עצמו כי הם דמות בית בנוי ואחר כן והנה עליהם גידים ובשר עלה ויקרם עליהם עור וכן והעליתם את עצמותי: (כ) ויקרא חוה. הוי"ו והיו"ד מתחלפים וכן הנה יד יי' הויה ואתה הוה להם למלך ולא קראה ביו"ד כי מה הפרש יש בין שמה ובין שם החיות: אם כל חי. מבני אדם: (כא) כתנות עור. יש אומר כי בתחלה היו עצם ובשר ועתה קרם עליהם עור ויש אומרים כתנות לעורם ואחרים אומרים כי יש בהמה בדמות אדם והשם נוה ובפשט עורה ואין לנו לבקש בזאת רק נאמין שהשם עשה לאדם גם לאשתו כתנות עור ומי ימלל גבורותיו ומי יספר מעשיו ונפלאותיו ואין חקר לגדולתו: (כב) ויאמר כאשר יהיה אחד בפתח קטן יהיה בטעם ועניינו מוכרת ואם יהיה בפתח גדול יהיה סמוך וכן כאחד שבטי ישראל על כן לא יתכן מדקדוק הלשון להיות פירושו כמו א' ומה טעם יהיה לו והיה בעל הטעמים ראוי להדביק ממנו עם לדעת ופי' ממנו לשון רבים כמו איש ממנו וכבר ביארתי בספר היסוד למה נדגש הנ"ן הרבים ואכפי מורת הקוראים אותו בלא דגש יטעו וטעם הפסוק כמו והייתם כאלהים יודעי טוב ורע או פי' על מחשבתו ואל תתמה על ממנו כי כמוהו נעשה אדם בצלמנו הנה הרדה וזה דבור השם עם המלאכים: כג) וישלחהו. כל שלוח ואחריו מ"ם כמו גרוש והוא לגבהי כמו שלח מעל פני ולא כאשר אמר חכם גדול ספרדי שהוא לשון כבוד כמו הולך עמם לשלחם וכמו וישלחהו וילך בשלו' שאם כן יהיה כבוד האדמה גדול מכבוד גן עדן ואם אמר למה כתב ויגרש את האדם עם פירושו וישלחהו ויגרשהו כן פירושו כאשר גרשו השכין את הכרובים ואלת כרובים יש אומרים כנערים תרגום ארמי' כרביא ולפי דעתי שהיא מלת כלל צורות כולם ויחזקאל שאמר בתחלה ופני שור לא התחלפ' הצורה שהעגל לא נעשה ביניו ואחר כן באמרו פני הכרוב בה"א הידיעה הצור' צורת שור כאלו אמר הצורה שהזכרתי בתחלה

על

מסרה	בראשית
י׳נ	מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃ ו וַיֹּאמֶר
ב׳ הסיטב	יְהוָה אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ
י״נ תלאים בתו׳	וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ׃ ז הֲלוֹא
י״ו מנ׳ פסו׳ י׳ נ׳	אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא
	תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ
ב׳ י׳ נ׳	וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה
	תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר קַיִן
כ״ח פסו׳ פסקי׳ באמצע׳פסו׳	אֶל־הֶבֶל אָחִיו ∘ וַיְהִי בִּהְיוֹתָם
	בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
	וַיַּהַרְגֵהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה
ה׳ וכל אימוה דכו׳	אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר
י׳נ רפי	לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃
	י וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל
ב׳ וחסר	דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן
	הָאֲדָמָה׃ יא וְעַתָּה אָרוּר

אתה

אונקלוס

ו ואמר יי לקין למה תקיף
לך ולמא אתכבישו אפך׃
ז הלא אם תוטיב עובדך
ישתביק לך ואם לא תוטיב
עובדך ליום דינא חטאך נטיר
דעתיד לאתפרעא מינך אם
לא תתוב ואם תתוב ישתביק
לך׃ ח ואמר קין להבל אחוהי
והוה במהויהון בחקלא וקם קין
על הבל אחוהי וקטליה׃
ט ואמר יי לקין אן הבל
אחוך ואמר לא ידענא הנטר
אחי אנא׃ י ואמר מה
עבדתא קל דם זרעין
דעתידין למיפק מן אחוך
קבלין קדמי מן ארעא׃ יא
וכען ליט את מן ארעתא

דפתחת

(Onkelos margin:) אהרן | הלא אם ברכות סא יומא כב קדושין סא | לפתח חטאת יומא כ׳ קדושין ל סנהדרין נא כדס ל | קול דמי סנהדרין לז

רשי

מעליו: וישע ירדה אש וליחכה מנחתו: (ז) הלוא אם תטיב. כתרגומו פירושו: לפתח חטאת רובץ. לפתח קברך חטאך שמור: ואליך תשוקתו. של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך. ואתה תמשול בו. אם תרצה תתגבר עליו: (ח) ויאמר קין. נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו להרגו ויש בזה מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא: (ט) אי הבל אחיך. להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב:

אבן עזרא

על כן כל צורת מור כרוב ואין כל כרוב צורת שור והראייה הגמורה שאמר באחרונה כי כרובים המה ושם אמור הכרובים והם המלאכים הידועים ובידם חרב יש לה להט ולה שתי פיות וזה פיר׳ המתהפכ׳ והמפרשים שאומרים כי על השמש דבר איננו אמת:
(כד) מקדם. פי׳ ממזרח ודע כי כל מה שמצאנו כתו׳ הוא אמת וכן היה ואין בו ספק ויש לו סוד כי מאור השכל יצא החפץ ומהשכי העולה למעלה כי תנועת החפץ לפנים היא גם עלה תאכה לאות ונקרא השלישי בשם הבחינה כי בתחלה יש כח בלי מפעל והמבין זה הסוד יבין איך יפרד הנהר ומה סוד גן עדן וכתנות העור גם יורה זה הסוד שיש יכולת באדם שיחיה לעולם והמשכיל יבין כי זה כל האדם: (א) והאדם. כאשר ראה שלא יחיה בגופו בעצמו לעולם הוצרך להחיות המין על כן אמרה קניתי איש את יי׳ ואין שם זכר מלת אלהים כי הנה נמצא בארץ נמין כאשר הוא במעלה בעצמי׳ ומלת טוב כלל וכן כתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ורע חלק: (ג) ויהי מקץ ימים. שעבד קין את האדמה הביא המנחה אל המקום שקבע לתפלתו ולא ישרו בעיני דברי האומרים כי המנחה הביאה אל אביו ובעבור שכתוב מבכורות צאנו יש סמך כי לא הביא קין מן הבכורים: (ד) וישע. על משקל ויחר לקין וטעמו כמו קבל והקרוב שיו שעו מני כדרך סוד הקרבן ויתכן שירדה אש ודשנה מנחת הבל ולא מנחת קין ועל דעתי כי נקראת השנה תמימה ימים וכן כתוב ימים תהיה גאולתו בעבור שישובו הימים באורך או בקוצר כאשר היו
בתחלה

יונתן בן עוזיאל

דאפוהי: ו ואמר יי לקין למה תקיף
לך ולמה אתכבישו איקונין דאנפך:
ז הלא אם תיטיב עובדך ישתביק
לך חובך ואין לא תיטיב עובדך
בעלמא הדין ליום דינא רבא חטאך
נטיר ועל תרעי ליבך חטאה רביע
ובידך מסרית רשותיה דיצרא בישא
ולוותך יהי מתויה ואנת תהא שליט
ביה בין למזכי בין למחטי: ח ואמר
קין לות הבל אחוהי איתא ונפוק
תרוינן לברא והוה כד נפקו תרויהון
לברא עני קין ואמר להבל מסתכל
אנא דברחמין אתברי עלמא אבל
לא כפירי עובדין טבין הוא מדבר
ומתיב אפין אית בדינא מן בגלל מה
אתקבל קרבנך וקרבני מני לא אתקבל
ברעוא עני הבל ואמר לקין ברחמין
אתברי ע' לאו כפירי עובדין טבין הוא
מדבר ומסב אפין לית בדינא ועל דהוו
פירי עובדי טבין מדידך וקדמין לדידך
אתקבל ברעוא קרבני עני קין ואמר
להבל לית דין ולית דיין ולית עלם
אחרן ולית למיתן אגר טב לצדיקיא
ולית למפרעא מן רשיעיא עני הבל
ואמר לקין אית דין ואית דיין ואית
עלם אחרן ואית למיתן אגר טב
לצדיקיא ואית למתפרעא מן רשיעיא
ועל עיסק פתגמיא האלין הוו מתנציין
על אנפי ברא וקם קין על הבל אחוהי
וטבע אבנא במצחיה וקטליה: ט
ואמר יי לקין אן הבל אחוך ואמר לא ידענא דלמא נטיר אחי אנא:

צועקים ג' במסו' הכא צועקים אלי ואידך על כן הם צועקים וגו' ופרש"י התם מלמד שנגטרע והיה שוחט תינוקות של ישראל ורוחץ בדמם וזה הוא קול דמי אחיך צועקי' · מוצאי ב' במסור' הכא ואידך כי מוצאי מצא חיים וזה הוא שאמרו חכמינו ז"ל למיימיני' בה כמא דחיי · לאשמאילי' בה סמא דמותא · אשו והיה כל

ירושלמי

למתן אגר טב לצדיקיא ולא
לאתפרע מן רשיעיא ולא
ברחמין איתברי עלמא ולא
ברחמין היא מדבר מן בגלל מה
אתקבל קורבנך מינך ברעו ומני
לא אתקבל ברעוא עני הבל
ואמר לקין אית דין ואית דין
ואית עלם אחרן ואית תמן אגר
טב לצדיקיא ולאיתפרע
מרשיעיא וברחמין איתברי
עלמא וברחמין היא מדבר ברם
בפירי עובדין טבין הוא מדבר
על דהוון עובדיי הקנין מן דידך
אתקבל קרבני מני ברעוא ומינך
לא אתקבל ברעוא והוו תרויהון
מנצין באפי ברא וקם קין על
הבל אחוי וקטל יתיה: קול
קל ארמיהון דאוכלוסין צדיקיא
דהוון עתידין למיקם מן הבל
אחוך: ואמר קין קדם יי סגין
אנון חוביי למסבול ברם אית
יוכלא קדמך למשרי ולמשבק לי:
ונפק קין מן קדם יי ויתיב בארעא
גלי ומטלטל מן מדנח לגינתא
דעדן והוה קדם עד לא קטל קין
להבל אחוי הות ארעא מרביא
ליה פירין בפירי גינתא דעדן מן
דחטא וקטל לאחוי חזרת למסקא
כובין ודרדרין:

תמני

מוצאי יהרגני: הכה בשמים על"י בנמטר' חנו"ך · וקהדי' בניט' מטטרון שלקח הקב"ה אחד מאותן של קודם דור המבול ואחד של אחד דור המבול · להיינו חנוך ופנחס והעל' לשמי' שיעידו עליו ונחר בחנוך שהיה דור שביעי שהקב"ה חפץ בשביעיות · וכן משה שהיה שביעי לאבות כתיב ביה ומשה עלה אל האלהים:

ואמר

רשי

ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך: לא ידעתי · נעשה כגונב דעת העליונה: השומר אחי · לשון תימה וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח: (י) דמי אחיך · דמו ודם זרעיותיו ד"א שעשה בו פצעים הרבה שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה: מן האדמה יותר ממה שנתקללה היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטוא: (יא) אשר פצתה את פיה · לקחת את

אבן עזרא

בתחלה וכן מימים ימימה ופי' שנתים ימים ימים שלמים שנתים ואם נכתב שנתים יתכן שאינן

דמי

אתה מן האדמה אשר פצתה
את פיה לקחת את דמי
אחיך מידך: יב כי תעבד
את האדמה לא תסף תת
כחה לך נע ונד תהיה בארץ:
יג ויאמר קין אל יהוה
גדול עוני מנשא: יד הן
גרשת אתי היום מעל פני
האדמה ומפניך אסתר והייתי
נע ונד בארץ והיה כל מצאי
יהרגני: טו ויאמר לו יהוה
לכן כל הרג קין שבעתים יקם
וישם יהוה לקין אות לבלתי
הכות

ג' חסר מלרע ופי' מילא למילתא רוחא · ג' · ג' ומסר · יו · יו · ג' · ג' · ו'

דפתחת ית פומה למיסב ית
דמי אחוך מן ידך: יב ארי
תפלח ית ארעא לא תוסיף
למיתן חילה מטלטל וגלי תהי
בארעא: יג ואמר קין קדם
יי סגי חובי מלמשבק: יד
הא תריכתא יתי יומא דין
מעל אפי ארעא ומן קדמך
לית אפשר לאטמרא ואהי
מטלטל וגלי בארעא ויהי כל
דישכחינני יקטלינני: טו
ואמר ליה יי בכין כל דיקטול
קין לשבעא דרין יתפרע
מניה ושוי יי לקין אתא בדיל
דלא למקטל יתיה כל
דישכחיניה

אהרן · גדול עוני סנהדרין קא · ערכין טו · והייתי נע סנהדרין לז · והיה כל כלדים מא

רשי

דמי אחיך וגומר · והכני מוסיף לה קללה אלך לא תוסף תת כחה: (ס"א הכל לדור א' ממן האדמה ע"כ): (יב) נע ונד · אין לך רשות לדור במקום אחד: (יג) גדול עוני מנשוא · בתמיה אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון: (טו) לכן כל הורג קין · זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו: לכן כל הורג קין · לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו: שבעתים יוקם · איני רוצה להנקם מקין עכשיו לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקר' שאמ' שבעתים יוקם והיא נקמ' הבל מקין למדנו התחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור (שמואל ב' ה') ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנו' ויקרב אל השער ויכבשוני ואת העורים

אבן עזרא

שאינן שלימו' מיום אל יום וכן עד חדש ימים שישוב החדש כאשר היה על כן אמרתי בפי' דניאל כי ימים אלף ומאתים וצ' שהם ימים ולא שנים בעבור שהם במספר: (ז) הלוא · ופי' שאת על דעת מפרשים רבים שאת עונך והנכון בעיני שאת פנים כי כתוב בתחלה ויפלו פניו וזה דרך בושה כטעם אשא פניו וטעמו אם עשית טוב תשא פניך וכן כי אז תשא פניך ממום: חטאת רובץ · יש אומר שחטאת תחת עון גם יש מפרשים לפתח הקבר ירבץ עונך ביום הדין ויפרשו וי"ו תשוקתו על הבל וטעם למה חרה לך שקבלתי מנחת הבל והוא סר אל משמעתך ואתה כמו מושל בו ואחרים אמרו על היצר ואיננו כתוב ואלה אמרו כי לפתח ביתך חטאתך רובצת והיא הולכת עמך ויש אומר לפתח הפ"ה כטעם שמור פתחי פיך והנכון בעיני שחטאת שמוך ויצר לב האדם הוא רובץ עמו: ואליך תשוקתו · כי היצר ישוב אל משמעתך ברצונך גם יש בך כח למשול בו: (ח) ויאמר קין · הקרוב אלי שאמר לו כל התוכחות שהוכיחו השם ושואליה כולדו ביום שנגדיר ישאלו איך הכהו ואין חרב וזאת שאלת תהו כי יהרגהו בידו בחנק ואלף עץ ואבן כמלאים: וטעם אי שמו איה ומלא איפה מורכבת ממלות שתים: (י) צועקים אלי · איננו דבק עם קול וכן קול דודי הנה זה בא אל דודי הוא שב בא כאשר פירשתי בשיר השירים והטעם כי שמע נען' דמיו שנשפכו על האדמה

והמתרגם

וְאָמַר מַה עֲבַדְתָּ קַל דְּמֵי קְטִילַת אָחוּךְ דְּאִתְבַּלְעוּ בְּגַרְגִּישְׁתָּא צְוָחִין קֳדָמַי
מִן אַרְעָא: יא וּכְעַן חֲלַף דִּקְטַלְתֵּיהּ לַיִיט אַתְּ מִן אַרְעָא דִּפְתַחַת יַת
פּוּמָא וְקַבִּילַת יַת דְּמֵי דְּאָחוּךְ מִן יְדָךְ: יב אֲרוּם תִּפְלַח יַת אַרְעָא לָא
תוֹסִף לְמִיתַּן חֵיל פֵּירָהָא לָךְ מְטַלְטַל
וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא: יג וְאָמַר קַיִן קֳדָם
יְיָ סַגִּי תַּקִּיף מְרוֹדִי מִלְּמִסּוֹבְלָא בְּרַם
יוּכְלָא קַמָּךְ לְמִסְבְּלֵיהּ יָתֵיהּ: יד
הָא טָרַדְתָּ יָתִי יוֹמָא דֵּין מֵעַל אַנְפֵּי
אַרְעָא מִן קֳדָמָךְ הַאֶפְשַׁר דְּאִיטַּמַּר
וְאִין אֱהֵי מְטַלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא כָּל זַכַּאי
דְּיִשְׁכְּחִינַנִי יִקְטְלִינַנִי: טו וְאָמַר לֵיהּ יְיָ הָא בְּכֵן כָּל דְּקָטִיל קַיִן לְשַׁבְעָא
דָּרִין יִתְפְּרַע מִנֵּיהּ וּרְשַׁם יְיָ עַל אַפֵּי דְקַיִן אָתָא מִן שְׁמָא רַבָּא וְיַקִּירָא בְּגִין
דְּלָא לְמִקְטוֹל יָתֵיהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחוּנֵיהּ בְּאִסְתַּכָּלוּתֵיהּ בֵּיהּ: טז וּנְפַק קַיִן
מן

ירושלמי

תְּמֵנֵי מְאָה שְׁנִין וּבְרַהוֹן כְּשַׁנְיָא
הֲוָה מוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן
וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ מִן גּוֹ עָלְמָא:
ופלח

רשי

העורים וגומר וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא דוד אל תוך הבית המכה את אלו אני אעשנו ראש ושר כאן קצר דבריו ובדברי הימים פי' יהיה לראש ולשר: ויסם ה' לקין אות. חקק לו אות משמו במצחו: (ס"א ד"א כל מוצאי יהרגני הבהמות והחיות אבל בני אדם עדיין לא היו שיירא מהם רק אביו ואמו ומהם לא היה ירא שיהרגוהו אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות כמ"ש ומוראכם כו' ועכשיו בשביל עון זה לא יראו ממני החיות
ויהרגוני

אבן עזרא

והמתרג' אמר על בניו שהיו בכחו להולידם: (יא) ומן' ארו' מן האדמ' שיבא לו חסרו' מפאת האדמ' שיזרע ויטע כי הוא היה עובד אדמה ולא תתן האדמה עוד קציר ופרי ויצטרך ללכת אל ארץ רחוקה ממקום אדם אביו שהוא קרוב אל הגן ולא ישקוט במקום אחד רק ינוע: (יב) וי"א כי וכד מקונן כמו לנוד לו ועל דעתי שכד אחי נע וכמוהו הנה ארחי' כדוד. ופי' גדול עוני מנשוא על דעת כל המפרשים שהודה חטאו. ופי' נשוא כטעם סלוח כמו נושא עון ולפי דעתי שהעברים יקראו העקב שכר והעונש יקראו הרע הבא בעבור העון והחטאת וכן כי לא שלם עון האמורי אם יקרך עון ויגדל עון בת עמי והטעם כי זה העונש גדול לא אוכל לסבלו ויורה על אמתת זה הפי' הפסוק הבא אחריו. ופי' פצתה פתחה וכן הבל יפצה פיהו (יד) וטעם ומפניך אסתר שים מקום יקבל כח ותראה בו גבור' השם ואם הכל מלא כבודו: (טו) שבעתים. עד שבעה דורות כי אין זאת המלה ארבעה עשר ולא שלש מאות ומ"ג והעד ואור החמה יהיה שבעתים ואחר כן ביאר הנביא דברו ואמר כאור שבע' הימים. וטעם יקם שתלקח נקמתו וכן לא יקם והטעם כי השם האריך אפו על קין עד שבעה דורות ואל תתמה לחשוב איך חיה כל אלה השנים והנה שת אחיו חיה עם נח שנים רבות גם יתכן שיקרא זרע קין בשם אביהם כמו ישרא'. ויש אומר כי האות קרן ואחרים אמרו שנתן חוזק בלבו והסיר פחדו ממנו והנכון בעיני שהש' עשה לו אות עד שהאמין והכתוב לא גלה האות: (טו) בארץ נוד. קראו כן בעבור שהיה נע ונד: קדמת עדן. מזרח עדן והוא צפון מהגן. ויקרא שם העיר חנוך כשומרון על שם שמר וכן מצרים ולמך ששה לקין ושביעי לאדם. וטעם עדה וצלה אל תשים לבך לשמוע אל דברי הגאון בשמות כי אלו היינו יודעים כל לשון הקדש מאין נוכל לדעת כל הקורות כטעם משה ויששכר ופי' אני ראשון וכמוהו אב גם אביב ולעולם לא יסמך כי אם [illegible]:

ו' חסר הכות אתו כל מצאו: טז ויצא
קין מלפני יהוה וישב בארץ
ע' ומ"נ נוד קדמת עדן: יז וידע קין
את אשתו ותהר ותלד את
חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם
ל' העיר כשם בנו חנוך: יח
ג' ר"פ ויולד לחנוך את עירד ועירד
ע' ע' ילד את מחויאל ומחייאל
ה' זוגין מן ב"ב בחד ענין קדמאה ותניינא ילד את מתושאל ומתושאל
ילד את למך: יט ויקח לו
למך שתי נשים שם האחת
עדה ושם השנית צלה:
ג' כ ותלד עדה את יבל הוא
היה אבי ישב אהל ומקנה:
כא ושם אחיו יובל הוא
היה אבי כל תפש כנור
כ' פ' חסר ועוגב: כב וצלה גם הוא
ל' חסר ילדה את תובל קין לטש
כל חרש נחשת וברזל
י' ואחות תובל קין נעמה:
כג ויאמר למך לנשיו עדה
וצלה שמען קולי נשי למך
כ' נסיב · ל' האזנה אמרתי כי איש הרגתי
לפצעי

דישכחיניה: טז ונפק קין
מן קדם יי ויתיב בארעא גלי
ומטלטל דהוה עבידא עלוהי
מלקדמין בגנתא דעדן: יז
וידע קין ית איתתיה ועדיאת
וילידת ית חנוך והוה בני
קרתא וקרא שמא דקרתא
כשום בריה חנוך: יח
ואיתיליד לחנוך ית עירד
ועירד אוליד ית מחויאל
ומחייאל אוליד ית מתושאל
ומתושאל אוליד ית למך:
יט ונסיב ליה למך תרתין
נשין שום חדא עדה ושום
תניתא צלה: כ וילידת
עדה ית יבל הוא הוה רבהון
דיתבי משכנין ומרי בעיר:
כא ושום אחוהי יובל הוא
הוה רבהון דכל דמנגן על
פום נבלא וידעי זמר כינורא
ואבובא: כב וצלה אף היא
ילידת ית תובל קין רבהון
דכל דידעי עבידת נחשא
ופרזלא ואחתיה דתובל קין
נעמה: כג ואמר למך
לנשוהי עדה וצלה שמען קלי
נשי למך אציתא למימרי לא
גברא

אהרן

וישב בארץ סנהדרין לז

*

ויאמר למך סנהדרין לח

רשי

ויהרגוני מיד וישם ה' לקין אות החזיר מורהו על
הכל: (טז) ויצא קין יצא בהכנעה כגונב דעת
העליונה: בארץ נוד בארץ שכל הגולים נדים שם:
קדמת עדן שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא
הגן שים ללמוד שהיה אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנאמר אז יבדיל
משה וגו' מזרחה שמש (דברים ד') דבר אחר בארץ נוד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו
והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו: (יז) ויהי קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר
בנו חנוך: (יח) ועירד ילד יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלידה
משמשת שתי לשונות לידת האשה כיש"טרא בלעז וזריעת תולדות האיש איגנ"ראר בלעז כשהוא אומר
הוליד

אבן עזרא

ואחיו אח: (כא) כנור ועוגב מיני כלי
נגינות והיא חכמה גדולה: (כב) לוטש
כמו

מן קדם יי ויתיב בארעא טלטול גלותיה דהוות עבירא עלוהי מלקדמין
בגינוניתא דעדן : יז וידע קין ית אנתתיה ואעדיאת וילידת ית חנוך
והוה בני קרתא וקרא שום קרתא כשום בריה חנוך : יח ואיתיליד
לחנוך ית עירד ועירד אוליד ית מחויאל ומחייאל אוליד ית מתושאל
ומתושאל אוליד ית למך : יט ונסיב ליה למך תרתין נשין שום חדא
עדה ושום תנייתא צלה : כ וילידת עדה ית יובל קין הוא הוה רב
בהון דכל יתבי משכנין מארי בעיר : כא ושום אחוהי יובל הוא הוה
רב בהון דכל דממנן לזמרא בכנורא ואבובא : כב וצלה אף היא ילידת
ית תובל קין רב לכל אומן דידע בעבידת נחשא ופרזלא ואחתיה דתובל
קין נעמא היא הות מרת קינין וזמרין : כג ואמר למך לנשוי עדה וצלה
קבילן קולי נשי למך אציתן למימרי ארום לא גברא קטלית דנתקטלא
תחותוהי ואוף לא עולימא חבילית דבגניה יהובדון זרעי :

ארום

רשי

הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הולי' את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלעז אנייׄריר : (יט) ויקח לו למך · לא היה לו לפרש כל זה אלא למדנו מסוף העניין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך לאחר שהוליד בנים ועשה דור שביעי והרג את קין זהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי וגו' : שתי נשים · כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמי' משקה כוס של עקרין : (ס"א איכו) כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב (סי' כד) כמו שמפורש באגדת חלק : עדה היא של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרה מאצלו (ס"א ממאכלו) עדה תרגום של סורה :צלה היא של תשמיש על שם שיושבת תמי' בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה : (כ) אבי יושב אהל ומקנה · הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אוהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקו' זה הולך ותוקע במקו' אחר ומדרש אגדה בונה בתים לע"א כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנא (יחזקאל ח') וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לע"א : (כב) תובל קין · תובל אומנותו של קין תובל לשון תבלין תובל והתקין אומנותו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים · לוטש כל חורש נחשת וברזל · מחדד אומנות נחושת וברזל כמו ילטוש עיניו לו (איוב טז) · חורש איננו לשון פועל אלא לשון פועל בגרי שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל : נעמה · היא אשתו של נח בב"ר : (כג) שמען קולי · שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא

אבן עזרא

כמו מחדד וכמוהו ללטוש איש את מחרשתו ודע כי ויאמר למך מאוחר בפרשה וכבר הזכרתי כמוהם שנים וכמוהו ויקח האיש נזם זהב וכן אומר אל בני ישראל אתם עם קשה עורף וכן ואתחנן והטעם כאשר אמרו חכמינו כי עדה וצלה נמנעו כי פחדו להוליד בנים בעבור שיהיו שביעיים לקין ויהרגו או ימותו ועל כן אמר למך לנשיו אני הוא באמת השביעי ואם יפצעני אדם שהוא גדול או ילד יעשה לי חבורה אז הרגתיו · ומלת הרגתי תמורת אהרוג וכמוהו נתתי כסף השדה אשר לקחתי מיד האמורי ורבי' כמוה' · ואם עד שבעתים יקם קין למך על שבעים ושבעה בעבור שהוא הרג בזדון ואני לא הרגתי והטעם שאמר לנשיו כי כבר בטלה הגזרה על קין ובאמת כי בני למך וכל זרעו מתו במבול ולא נשאר לקין שם ושארית אחיו · וטעם תחת

בכל

קין

ג׳ · ע לפצעי וילד לחברתי: כד
כי שבעתים יקם קין ולמך
שבעים ושבעה: כה וידע
אדם עוד את אשתו ותלד בן
ז׳ ותקרא את שמו שת כי שת
י״א לי אלהים זרע אחר תחת
הבל כי הרגו קין:
כו ולשת גם הוא ילד בן
בלס מ״ע ויקרא את שמו אנוש אז
ע הוחל לקרא בשם יהוה:
ג׳ ס ה זה ספר תולדת
אדם ביום ברא אלהים אדם
בדמות אלהים עשה אתו:
ב זכר ונקבה בראם ויברך
אתם ויקרא את שמם אדם
ית׳ בהנרא׳ ביום הבראם: ג ויחי אדם
שלשים ומאת שנה ויולד
ע בדמותו כצלמו ויקרא את
נ׳ שמו שת: ד ויהיו ימי
אדם אחרי הולידו את שת
נ׳ חסר שמנה מאת שנה ויולד בנים
ו׳ ננ״ר ובנות: ה ויהיו כל ימי אדם
אשר חי תשע מאות שנה
ושלשים שנה וימת: ס
א״ל נ״ע ה׳ נטע׳ ו ויחי שת חמש שנים
ומאת שנה ויולד את אנוש:
ז ויחי שת אחרי הולידו
כל אורייתא חסר את אנוש שבע שנים ושמנה
מאות שנה ויולד בנים ובנות:
ו׳ בענין ח ויהיו כל ימי שת שתים
עשרה שנה ותשע מאות שנה וימת: ס ט ויחי

גברא קטלית דבדיליה אנא
סביל חובין למְמת ואף לא
עולימא חבילית דבדיליה
ישתיצי זרעי: כד ארי
לשבעה דרין איתליאו לקין
הלא ללמך בריה שבעין
ושבעא: כה וידע אדם עוד
ית איתתיה וילידת בר וקרת
ית שמיה שת ארי אמרת יהב
ליי בר אוחרן חלף הבל
דקטליה קין: כו ולשת אף
הוא איתיליד בר וקרא ית
שמיה אנוש בכן ביומוהי חלו
בני אנשא מלצלאה בשמא
דיי: א דין ספר תולדת
אדם ביומא דברא יי אדם
בדמות אלהים עבד יתיה: ב
דכר ונוקבא ברא אנון ובריך
יתהון וקרא ית שמהון אדם
ביומא דאתבריאו: ג וחיא
אדם מאה ותלתין שנין ואוליד
בדמותיה דדמי ליה וקרא ית
שמיה שת: ד והוו יומי
אדם בתר דאוליד ית שת
תמני מאה שנין ואוליד בנין
ובנן: ה והוו כל יומי אדם
דחיא תשע מאה ותלתין שנין
ומית: ו וחיא שת מאה
וחמש שנין ואוליד ית אנוש:
ז וחיא שת בתר דאוליד
ית אנוש תמני מאה ושבע
שנין ואוליד בנין ובנן:
ח והוו כל יומי שת
תשע מאה ותרתא עשרי
שנין ומית: ט וחיא אנוש
תשעין

אהרן
כי שת יבמות סב
זה ספר סנהדרין לח
המלנלים ה׳
זכר ונקבה ברכות סא
ערובין יח
מגלה ט
יבמות סג
כתובות ח
ויחי אדם ערובין יח

כד ארום קין דחב ותב בתיובתא עד שובעא דרין אתליו ליה ולמך בר בריה דלא חב דינא הוא דיתלי ליה עד שובעין ושבעא: כה וידע אדם תוב ית אנתתיה לסוף מאה ותלתין שנין דאתקטיל הבל וילידת בר וקרת ית שמיה שת ארום אמרת יהב לי יי בר אוחרן חלף הבל דקטליה קין: כו ולשת אף הוא אתיליד בר וקרת ית שמיה אנוש הוא דרא דביומוהי שריאו למטעי ועבדו להון טעוון ומכנין לטעוותהון בשום מימרא דיי: א דין ספר ייחוס תולדת אדם ביומא דברא יי אדם בדיוקנא דיי עבדתיה: ב דכר ונוקבא בראנון ובריך יתהון בשום מימריה וקרא ית שומהון אדם ביומא דאתבריאו: ג וחיא אדם מאה ותלתין שנין ואוליד ית שת דדמי לאיקוניה ולדמותיה ארום מן קדמת דנא אולידת חוה ית קין דלא דמי ליה והבל אתקטיל על ידוי וקין אטרד ולא אתייחסו זרעיתיה בספר ייחוס אדם ובתר כן אוליד ית דדמי ליה וקרת ית שמיה שת: ד והוו יומי אדם בתר דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן ח והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתיסרי שנין

ומית

ירושלמי

ופלח חנוך בקושטא קדם יי והא ליתוהי ארום איתנגר במימר מן קדם יי:

ואמר

רשי

קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן: שמען קולי · להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמיה והלא שוגג אני ולא מזיד לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי: פצע · מכת חרב או חץ מקא״ דורה בלשון לעז: (כד) כי שבעתים יקם קין · קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה: שבעים ושבעה · לשון רבוי שביעיות אחז לו כך דרש ר' תנחומא · ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את הכל והוא אומר להן וכי איש הרגתי לפצעי וגו' וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות אני שלא הרגתי לא כ"ש שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו ק"ו של שטות אם כן אין הקב"ה גובה את חובו ומקיים את דברו: (כה) וידע אדם וגו' · בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו' · ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה על תאותו כב"ר: (כו) אז הוחל · לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות: (א) זה ספר תולדות אדם · זו היא ספירת תולדות אדם ומדרש אגדה יש רבים: ביום ברוא וגו' · מגיד שביום שנברא הוליד: (ג) שלשים ומאת שנה · עד כאן פירש מן האשה:

ויתהלך

אבן עזרא

הבל במקומו · ודקדוק הוחל מפעלי הכפל ולולי היות החי"ת מהגרון היה כדגש והוא מגזרת תחלה והטעם שהחלו להתפלל ואלו היה מחילול היה השם סמוך אל המלה: (א) זה ספר תולדות אדם · שהבנים ובני בנים שהוליד רק הוא לא הולידו אב ואם

רק

אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
קֵינָן׃ י וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת׃ יא וַיִּהְיוּ כָּל־
יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס יב
וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד
אֶת־מַהֲלַלְאֵל׃ יג וַיְחִי קֵינָן
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל
אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר
שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃
ס טו וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ
שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
יָרֶד׃ טז וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ יז וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ
כל אורייתא חסר — וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת
ס' נטע' — שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס יח וַיְחִי־יֶרֶד
שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃ יט
ו' מקפי' בענינ' — וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת׃ כ וַיִּהְיוּ כָל־
יְמֵי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃
ס כא וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשָׁלַח׃
ג' ר"פ — כב וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
מְתוּשָׁלַח.

תְּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־קֵינָן׃
י וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־קֵינָן תַּמְנֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ
עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃
יא וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע
מְאָה וְחָמֵשׁ שְׁנִין וּמִית׃
יב וַחֲיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין
וְאוֹלִיד יָת־מַהֲלַלְאֵל׃ יג
וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־
מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יד
וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה
וְעַשְׂרָא שְׁנִין וּמִית׃ טו
וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וְחָמֵשׁ
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־יֶרֶד׃ טז
וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד
יָת־יֶרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ יז
וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי
מְאָה וְתִשְׁעִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין
וּמִית׃ יח וַחֲיָא יֶרֶד מְאָה
וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד
יָת־חֲנוֹךְ׃ יט וַחֲיָא יֶרֶד בָּתַר
דְּאוֹלִיד יָת־חֲנוֹךְ תַּמְנֵי מְאָה
שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃ כ
וַהֲווֹ כָּל־יוֹמֵי יֶרֶד תְּשַׁע מְאָה
וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית׃
כא וַחֲיָא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ
שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת־מְתוּשֶׁלַח׃
כב וְהַלֵּיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא
דַּיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת־מְתוּשֶׁלַח
תְּלָת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
ובנן

מתושלח שלש מאות שנה
ויולד בנים ובנות: כג ויהי
ג' כל ימי חנוך חמש וששים
שנה ושלש מאות שנה:
כד ויתהלך חנוך את
י"ג האלהים ואיננו כי לקח אתו
י"מ"ג אלהים: ס כה ויחי מתושלח שבע ושמונים שנה
ומאת

אונקלוס

ובנן: כג והוה כל יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמש שנין: כד והליך חנוך בדחלתא דיי וליתוהי ארי לא אמית יתיה יי: כה וחיא מתושלח מאה ותמנין ושבע
שנין

יונתן בן עוזיאל

ומית: ט וחיא אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן: י וחיא אנוש בתר דאוליד ית קינן תמני מאה וחמיסר שנין ואוליד בנין ובנן: יא והוו כל יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית: יב וחיא קינן שובעין שנין ואוליד ית מהללאל: יג וחיא קינן בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה וארבעין שנין ואוליד בנין ובנן: יד והוו כל יומי קינן תשע מאה ועשר שנין ומית: טו וחיא מהללאל שתין וחמש שנין ואוליד ית ירד: טז וחיא מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן: יז והוו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית:
יח וחיא ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך: יט והוו כל יומי ירד תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית: כ וחיא חנוך שתין וחמש שנין ואוליד ית מתושלח: כא ופלח חנוך בקשוט קדם יי בתר דאוליד ית מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן: כב והוו כל יומי חנוך עם דיירי ארעא תלת מאה ושתין וחמש שנין: כג ופלח חנוך בקושטא קדם יי והא ליתוהי עם דיירי ארעא ארום אתנגיד וסליק לרקיעא במימר קדם יי וקרא שמיה מיטטרון ספרא רבא: כד וחיא מתושלח מאה ותמנין ושבע שנין ואוליד ית למך: כה וחיא מתושלח
בתר

רשי

ויתהלך חנוך · צדיק היה וקל (ס"א וקבל) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו: (כד) כי לקח אותו · לפני זמנו כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך · (יחזקאל כד)
ויולד

אבן עזרא

רק בדמות אלהים כעשה · ומה טעם להזכיר ויולד בדמותו בצלמו שנתן בו השם כח תולדה להוציא דמותו עד שידמה מעשהו לעליון ולא הזכיר כן על קין והבל גם לא הזכיר כמה שנים חיה קין וכן כמה שנים היה כשהוליד בנו חנוך בעבור שנמחה שם הבל גם קין במבול והזכיר הריגת קין להראות כדק השם ואם האריך אפו הענישו בסוף בטעם ונקה לא ינקה: חנוך בן ירד נכתב עליו ויתהלך חנוך את האלהים כטעם אחרי יי' אלהיכם תלכו וכן כתוב על נח את האלהים התהלך נח ויש מפרשים התהלך נח כמו הרגיל: (כד) כי לקח אותו אלהים · מת וכן קחנא את נפשי הנני לוקח ממך את מחמד
עיניך

ומאת שנה ויולד את־למך:
כו ויחי מתושלח אחרי
הולידו את־למך שתים
ושמונים שנה ושבע מאות
שנה ויולד בנים ובנות:
כז ויהיו כל־ימי מתושלח
תשע וששים שנה ותשע
מאות שנה וימת: ס כח
ב' כטע' ויחי־למך שתים ושמנים שנה
ומאת שנה ויולד בן: כט
ב' נב' טע' ויקרא את־שמו נח לאמר זה
ל' · ו'מ"ל ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו
ל' ומפי' הא מן־האדמה אשר־אררה
יהוה: ל ויחי־למך אחרי
הולידו את־נח חמש ותשעים
שנה וחמש מאת שנה ויולד
ג' בנים ובנות: לא ויהי כל־
ימי־למך שבע ושבעים שנה
נ' חסר ושבע מאת שנה וימת:
את י"ב ס לב ויהי־נח בן־חמש
פסוק דאית מאות שנה ויולד נח את־שם
בהון את את ואת את־חם ואת־יפת: ו א
כלם כן · בט"א לרוב ויהי כי־החל האדם לרב על־
אחיו ל' פני האדמה ובנות ילדו להם: ב ויראו בני־האלהים
נ' חסר את־בנות האדם כי טבת הנה ויקחו להם נשים מכל

אשר

אונקלוס

שנין ואוליד ית למך: כו
וחיא מתושלח בתר דאוליד
ית למך שבע מאה ותמנין
ותרתין שנין ואוליד בנין
ובנן: כז והוו כל יומי
מתושלח תשע מאה ושתין
ותשע שנין ומית: כח
וחיא למך מאה ותמנין
ותרתין שנין ואוליד בר:
כט וקרא ית שמיה נח
למימר דין ינחמיננא
מעובדנא ומלאות ידנא מן
ארעא די לטיה יי: ל
וחיא למך בתר דאוליד ית נח
חמש מאה ותשעין וחמש
שנין ואוליד בנין ובנן: לא
והוו כל יומי למך שבע מאה
ושבעין ושבע שנין ומית:
לב והוה נח בר חמש מאה
שנין ואוליד נח ית שם ית חם
וית יפת: א והוה כד
שריאו בני אינשא למסגי על
אפי ארעא ובנתא איתילידו
להון: ב וחזו בני רברביא
ית בנת אינשא ארי שפירן
אנון ונסיבו להון נשין מכל
דאתבחרו

תולדות אהרן

זה ינחמנו סנהדרין קח

ויהי נח סנהדרין סט

ויהי כי מגלה י בתרא ין

רשי

ויולד בן. שממנו נבנה העולם: (כט) זה ינחמנו. ינח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה

צריך

אבן עזרא

עיניך ואח"כ פי' מה היה ותמות אשתו וזאת הלקיח' על חנוך אין שם זכר מגפה ולא וימת והטעם אשר כתוב בדברי אסף ואחר כבוד תקחני וכן במזמור בני קרח אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול כי יקחני סלה והמשכיל יבין וטעם זה ינחמנו ממעשינו שידע עליד אדם

כי

בָּתַר דְּאוֹלֵיד יַת לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וּתְמָנַן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלֵיד בְּנִין וּבְנָן :
כז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתֵּין וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית :
כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנַן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלֵיד בָּר : כט וּקְרָא יַת
שְׁמֵיהּ נֹחַ לְמֵימָר דֵּין יְנַחֲמִינָנָא מִפּוּלְחָנָנָא דְּלָא מַצְלְחָא וּמִלֵּיעוּת יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּלְטָא יְיָ בְּגִין חוֹבֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא : ל וַחֲיָא לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלֵיד יַת נֹחַ חֲמֵשׁ מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלֵיד בְּנִין וּבְנָן : לא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית : לב וַהֲוָה נֹחַ בַּר חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלֵיד נֹחַ יַת שֵׁם וְיַת חָם וְיַת יָפֶת : א וַהֲוָה אֲרוּ שְׁרִיאוּ בְּנֵי נְשָׁא לְמִסְגֵּי עַל אַנְפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא שַׁפִּירָתָא אִיתְיְלִידוּ לְהוֹן : ב וְחָמוֹן בְּנֵי רַבְרְבַיָּא יַת בְּנַת אֱנָשָׁא אֲרוּם שַׁפִּירָן הִינוּן וְכַחֲלָן וּפַקְסָן וּמְהַלְּכַן בְּגִילוּי בִּשְׂרָא וְהַרְהִירוּ לְזְנוּ וּנְסִיבוּ לְהוֹן נְשִׁין מִכָּל דְּאִתְרְעִיוּ :

ואמר

ירושלמי

וַאֲמַר מֵימְרֵיהּ דַּיְיָ לָא יִתְדִּינוּן דָּרַיָּא דַּעֲתִידִין לְמֵיקָם מִן בָּתַר דָּרָא דְּמַבּוּלָא לְמוֹבְרָא לְמִשְׁתֵּיצָאָה וּלְמִימְחָא גְּמִירָא הֲלָא רוּחִי יְהָבִית בִּבְנֵי אֱנָשָׁא מִן בִּגְלַל דְּאִינוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן עוֹבָדִין בִּישִׁין הָהָא יְהָבִית לְהוֹן אַרְכָּא מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין דִּילְמָא דְּיַעַבְדוּן תְּתוּבָא וְלָא עֲבָדוּ :

וַהֲוַת תָּהֵי מִן קֳדָם יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ אֲרֵי עֲבַד יַת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר וְעַדַיִין עִם לִבֵּיהּ :

וְנֹחַ עַל דַּהֲוָה צַדִּיק בְּדָרֵיהּ אַשְׁכַּח חִנָּא וְחִסְדָּא קֳדָם יְיָ :

ואתמליאת

רשי

צריך לקרות שמו מנחם : (לב) בן חמש מאות שנה. א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות. אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע (ס"א זרע של צדיק זה) לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כבש את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעי' סה) ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה : את שם את חם ואת יפת. והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו' בב"ר : (א) בני האלהים. בני השרים והשופטים. ד"א בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם. כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלהים (שמות ד') ראה נתתיך אלהים (שם ז'). כי טובות הנה. א"ר יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותם מקושט' ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה : מכל אשר בחרו. אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה : (ג) לא ידון רוחי באדם. לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם : לעולם. לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים : בשגם הוא בשר. כמו בשגם בשגו"ל כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואע"פ כן איני נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה. כיוצא בו עד שקמתי

אבן עזרא

כי כניא היה כי על יד זה הנולד תחי' האדמה או ראו זה בדרך חכמה וכן היה כי על ידו נתקיים העולם גם הוא היה איש האדמה כי כן כתיב גם יתכן שנקרא שמו נח כמו ירובעל אחר שעבד האדמה והצליח' וכא הפך העצבון והטעם זה ינחמנו וכנוח מעצבון ידינו גם נחמה מפורש מעצבון הלב כי העברים ישמרו הטעמים ולא המלות והעד ירבשת וירבעל והשואלים מי היתה אשת קין

ושת

ג' אשר בחרו: ג ויאמר יהוה
ע' ג' לא ידון רוחי באדם לעלם
ע' בשגם הוא בשר והיו ימיו
מאה ועשרים שנה: ד
ג' הנפלים היו בארץ בימים ההם
ג' נמג' וגם אחרי כן אשר יבאו בני
ג' האלהים אל בנות האדם
וילדו להם המה הגברים
ע' וא' אנשי אשר מעולם אנשי השם:
פס' ל' דס' כמו' פ ה וירא יהוה כי רבה
ג' דס' רעת האדם בארץ וכל יצר
ע' מחשבת לבו רק רע כל היום:
ו וינחם יהוה כי עשה את
ע' ג' דס' האדם בארץ ויתעצב אל לבו:
ג' ז ויאמר יהוה אמחה את
האדם

אונקלוס

דאתבחרו: ג ואמר יי לא
יתקיים דרא בישא הדין קדמי
לעלם בדיל דאינון בשרא
ועובדיהון בישיא ארכא
יהיבנא להון מאה ועשרין
שנין אם יתובון: ד גבריא
הוו בארעא ביומיא האינון
ואף בתר כן דעללין בני
רברביא לבנת אינשא וילידן
מנהון אינון גיבריא דמעלמא
אינשין דשמן: ה וגלי קדם
יי ארי סגיאת בישת אינשא
בארעא וכל יצרא מחשבת
ליביה לחוד ביש כל יומיא:
ו ותב במימריה ארי עבד
ית אדם בארעא ואמר
במימריה למתבר תוקפיהון
כרעותיה: ז ואמר יי אמחי
ית

תולדת אהרן

ויאמר ה' סנהדרין קו וקח
בשגם הוא חולין קלט
וירא ה' מגלה י סנהדרין קח
רק רע סכה נב קדושין ל נדרים יז
וינחם ה' סנהדרין קח

רשי

דבורה (שופטים ה') כמו שקמתי · וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו' · עד ק"ך שנה אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליהם מבול · וא"ת משנולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזירה גזורה כ' שנה קודם שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם יש מדרשי אגדה רבי' בלא ידון אבל זה הוא צחות פשוטו: (ג) הנפלים · על שם שנפלו והפילו את העול' ובלשון עברי' לשון ענקים הוא: בימים ההם · בימי דור אנוש ובני קין: וגם אחרי כן · אף על פי שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם: אשר יבואו · היו יולדות ענקים כמותם: הגבורים · למרוד במקום: אנשי השם · אותם שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו ע"ש אבדן שנמוחו והותשו: ד"א אנשי שממון ששממו את העולם: (ה) וינחם ה' כי עשה · נחמה היתה לפניו שבראו בתחתוני' שאלו היה מן העליונים היה ממרידן בבראשית רבה: ויתעצב · האדם אל
לבו

אבן עזרא

ושת מה טעם לשאלה הזאת כי כתוב באדם ויולד בנים ובנות וכן כלם: ומלת החל מתחלה והוא מבנין הפעיל: (א) לרוב · שם הפועל: (ב) בני האלהים · בני השופטים שהיו עושים בארץ משפט אלהים ויש אומרים כי האלהים במקום הזה קדש והבנים הם הקדושים אשר בארץ כטעם בני' אתם ויש אומרים כי בני האלהים בני שת ובנות האדם בנות משפחת קין והישר בעיני להיות בני האלהים היודעים דעת עליון בחרו להם נשים שהיתה מערכת שמים כל אחת כמשלת לכל אחד והתולדת כתולדת על כן יצאו מהם גבורים ויתכן שלקחו הנשים גם בחזקה: (ג) לא ידון רוחי · יש אומר שהוא כמו וישב חרבו אל נדנה כי הגוף לרוח כנדן והעד איתכרית רוחי רק יהיה ידון שורש אח' כמו אם יעלה לשמים שיאו שהוא מנחי העין וכמהו נשא ורבים אחרים ויש אומרי' שמשקלו כמו וישב העפר
והוא

בעל הטורים

הכפלים ג' אחד מלא ושני' חסרים הנפלים היו בארץ חסר ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים מלאים וזה סימן ועוג כו' כדאיתא

ב נדה' סיחון ועוג בני שמחזאי ועזאל ונפלו מן השמים בימי דור המבול לכן כתיב כאן הנפלים היו בארץ חסר :

יונתן בן עוזיאל

ג ואמר יי במימריה לא יתדנון כל דריא בישיא דעתידין למיקם בסדר דיניא דדרא דמבולא למובדא ולמשתיצי מגו עלמא הלא יהבית רוח קדשי בהום מן בגלל די יעבדון עובדין טבין והא אבאישו עובדיהון הא יהבית להון ארכא מאה ועשרין שנין מן בגלל דיעבדון תתובא ולא עבדו : ד שמחזאי ועזיאל הינון נפילין מן שמיא והוו בארעא ביומיא האינון ואוף בתר כן דעלון בני רברביא לות בנת אינשא וילידן להון והינון מתקרין גברין דמעלמא אינשי שמהן : ה וחמא יי ארום סגיאת בישת אנשא בארעא וכל יצרא דמחשבת ליביה לחוד ביש כל יומא :

ו ותב יי במימריה ארום עבד ית אינשא בארעא ואידיין עליהון במימריה : ז ואמר יי אבטיל אנשא במימרי דבריתי מעל אנפי ארעא

מאינשא

רשי

לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום להעציבו זהו תרגום אונקלוס · ד"א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות ובן אדם ויתנחם (מדבר כ"ג) ועל עבדיו יתנחם (דברים ל"ב) וינחם ה' על הרעה (שמואל א' ט"ו) נחמתי כי המלכתי (שם ב' י"ט) כלם לשון מחשבה אחרת הם : ויתעצב אל לבו · נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו : וזו כתבתי לתשובת אפיקורוס אחד ששאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא אמר לו כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן (ועיין ברא"ם) בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם : (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם · הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי:

מאדם

אבן עזרא

והוא מגזרת דין כי הרוח ידין בגוף : בשגם · השי"ן כמו שככה ויהיה טעמו לא יעמד רוחי שמאתו היתה וכן קהלת אמר והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה רק רוח האדם לבדו בעבור זה הקמח ועוד בעבור שהאדם בשר והוא יגיע עד עת ויחסר כאשר יכלה העשוי לעושה : והיו ימיו · יש אומרים שזה קצב כל האדם ואם מצאנו יותר כן מצאנו מעט רק על הרוב ידבר ואין זה אמת כי הנה שם חיה שש מאות וכל הדורות אחריו היו שנים רבות ובימי פלג חסרו השני' ומימו' דוד עד היום שבעים או שמונים והאמת מה שאמר המתרגם ארמי' שנתן קץ לאדם כטעם עוד ארבעים יום ואם ישובו ימלטו ואם לא ישובו וימותו ואל תשים לבך אל מספר ויהי נח בן חמש מאות שנה כי אין מוקדם ומאוחר בתורה והנה כתוב וימת תרח בחרן ואחריו ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך ואנחנו נדע כי לא מת תרח עד שהיה יצחק בן חמש ושלשים שנה ורבים כמוהו · ופי' נפילי' שיפול לב הרואה אותם שיתמה מגובה קומתם · וטעם אחרי כן אחר המבול והנה בני ענק בתחלה היו ממשפחת בני האלהים :

(ו) וינחם ה' · ידוע כי לא אדם הוא להנחם רק דברה תורה כלשון בני אדם כי המשחית מה שעשה יראה שנחם · וטעם ויתעצב אל לבו הפך ישמח ה' במעשיו כי טוב בעיניו שיקבלו נבראיו חסדיו ויש אומרים כי וינחם כמו מתנחם לך להרג' ויפרשוהו ועד ואמרו כי לבו הוא הנביא ואלו היה כן לא היה אחר ויתעצב מלת אל והנה מצאנו שנקרא הנביא לב : (ז) ויא ר · אל לבו או אמירה לא אכים

וי"א -

האדם אשר בראתי מעל פני
האדמה מאדם עד בהמה
עד רמש ועד עוף השמים
ל׳ כי נחמתי כי עשיתם: ח
ג׳ר״פ׳ק״ט ונח מצא חן בעיני יהוה:

קמ״ו · אחני״ה · יחזקי״הו ·
ומפטירין בישעיה כה אמר סימן מ״ב :

פ פ פ

ל׳ ט אלה תולדת נח נח
איש צדיק תמים היה
ל׳ וחסר בדרתיו את האלהים התהלך
נח: י ויולד נח שלשה
בנים את שם את חם ואת
ל׳ יפת: יא ותשחת הארץ
ל׳ ל׳ לפני האלהים ותמלא הארץ
חמס: יב וירא אלהים את
ל׳ הארץ והנה נשחתה כי
השחית כל בשר את דרכו
על הארץ: ס יג ויאמר
כ״ה אלהים לנח קץ כל בשר
בא

ית אינשא די בראתי מעל
אפי ארעא מאינשא עד
בעירא עד ריחשא ועד עופא
דשמיא ארי תבית במימרי
ארי עבדתינון: ח ונח
אשכח רחמין קדם יי:

פ פ פ

ט אלין תולדת נח נח גבר
זכאי שלים הוה
בדרוהי בדחלתא דיי הליך
נח: י ואוליד נח תלתא בנין
ית שם ית חם וית יפת:
יא ואתחבלת ארעא קדם
יי ואיתמליאת ארעא חטופין:
יב וחזא יי ית ארעא והא
איתחבלת ארי חבילו כל
בישרא אינש ית ארחיה על
ארעא: יג ואמר יי לנח
קיצא דכל בישרא על לקדמי
ארי איתמליאת ארעא
חטופין מן קדם עובדיהון
בישיא והא אנא מחבילהון
עם

אהרן
כי נחמתי סנהדרין קח
ונח מצא סנהדרין סט
איש צדיק האלילים כא
זבחים קיז
תמים היה ערובין יח
סנהדרין קט
האלילים ו
וד׳ נח זבחים קיז
ותשחת סנהדרין נז
כי השחית סנהדרין נז
וירא קח
האלילים כב
חולין כב
בכורות כז
תמורה כח
ויאמר אלהים סנהדרין קח

רשי

מאדם ועד בהמה · אף הם השחיתו דרכם · ד״א הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו · כי נחמתי כי עשיתים · חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים :

אבן עזרא

וי״א לנח והנכון בעיני שהוא דבוק עם לבו הכתוב למעלה : (ח) חן · מגזרת רחמים וממנו תחנ׳ ומשקלו חן ושניה׳ מפעלי הכפל וטעם מציאת חן כמו לא חסה עליך עין :

הרשב״ם · נלקט מספר פענח רזא :

לא ידון רוחי באדם · לשאת ולתת בדינם אם אמחה או לא אמחה בשגם הם פתותים וגרועים ובשר ואעפ״כ הם גוזלים וחומסים לכן בודאי אמחה · יזו״ן אותיות כדוי וגלות מכפרים מחלה :

חסלת בראשית

אלה תולדות כמו הקורות בטעם מה ילד

הסלת בראשית

אלה (ט) תולדות נח נח איש צדיק · הואיל והזכירו ספר בשבחו שנ׳ זכר צדיק לברכה · (משלי)

דבר

אלה תולדות נח ד' דסמיכי · אלה תולדות השמים· אלה תולדות נח · אלה תולדות שם · אלה תולדו' יעקב (נכון) פסו' שלפניו: אלה תולדו' השמי' פסו' תוהו ובהו · אלה תולדות נח · פסו' דורות שלפניו· אלה תולדות שם פסו' בני חם	מֵאֱינָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִיחֲשָׁא וְעַד עוֹפָא דִשְׁמַיָא אֲרוּם תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרוּם עֲבַדְתִּינוּן: ח וְנֹחַ דַהֲוָה צַדִּיק אַשְׁכַּח חִינָא קֳדָם יְיָ: פ פ פ ט אֵלֶּה תולדות נח אִלֵּין יִחוּסִין דִּגְנִסַת נֹחַ נֹחַ הֲוָה גְּבַר זַכַּאי שְׁלִים בְּעוּבָדִין טָבִין הֲוָה בְּדָרוֹהִי בִּדְחַלְתָּא דַיְיָ הַלִּיךְ נֹחַ: י וְאוֹלִיד נֹחַ תְּלָתָא בְנִין יַת שֵׁם יַת חָם וְיַת יָפֶת: יא וְאִתְחַבָּלַת אַרְעָא בְּנִין דְּיָרַהָא דְּסָטוּ מִן אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ וְאִתְמַלִיאַת אַרְעָא חֲטוּפִין: יב וַחֲמָא יְיָ יַת אַרְעָא וְהָא אִתְחַבָּלַת אֲרוּם חַבִּילוּ כָּל בִּשְׂרָא כָּל חַד וְחַד יַת אוֹרְחֵיהּ עַל אַרְעָא: יג וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ סוֹפָא דְכָל בִּשְׂרָא מָטָא מִן קֳדָמַי אֲרוּם ירושלמי וְאִיתְמְלִיאַת אַרְעָא חוּמְסִין וְגוּזְלִין: אִיתְמְלִיאַת תֵּיבוּתָא דְאָעִין דְּקַדְרִינוּן:	ובני יפת · אלה תולדות יעקב פסו' עשו ואלופיו נח נח וגו' ב"פ כתי' נח בפסו' שראה ב' עולמות : ד"א שהיה משלשה של אחד הציל ב' בזכותו · נח הציל ב' בניו שהם שם וחם ויפת· דניאל הציל חנניה מישאל ועזריה בחלום· איוב הציל שלשת רעיו אליפז

רשי

ד"א ללמדך שעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים: בדורותיו. יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדי' יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום: את האלהים התהלך נח. ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו (בראשית כד) נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו: התהלך. לשון עבר וזהו שמושו של ל' בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון א' קום התהלך (שם י"ג) להבא התהלך נח לשעבר התפלל בעד עבדיך (שמואל א' י"ב) להבא ובא והתפלל אל הבית הזה (מלכים א' ח') לשון עבר אלא שהוי"ו שבראשו הפכו להבא: (יא) ותשחת. לשון ערוה וע"א (ס"א) ערוה כי השחית כל בשר את דרכו וע"א) כמו פן תשחיתון: (דברים ז) ותמלא הארץ חמס. גזל: (ס"א שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם) (יב) כי השחית כל בשר. אפילו בהמה וחיה ועוף נזקקין לשאינן מינן: (יג) קץ כל בשר. כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרלומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים: כי מלאה הארץ חמס. לא נחתם גזר דינן אלא על הגזל: את הארץ. כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר (שמות ט) וחלה את רגליו מן רגליו (מלכים א' ח') ד"א את הארץ עם הארץ שאף ג' טפחים של עומק המחרישה

אבן עזרא

ילד יוס וכמוהו אלה תולדות יעקב: איש צדיק. במעשיו: תמים. בלבו ותמים תאר השם מפעלי הכפל והוא תמים. וטעם בדורותיו בדורו בעת המבול ובדורות שהיו אחריו כי הוא חיה עד שהיה אברהם בן נ"ח שנה והסימן היה ואברהם אבינו בן נ"ח כאשר מת נח: (יא) ותשחת הארץ. הטעם אנשי הארץ וכן ארץ כי תחטא לי וכל הארץ באו. ויש אומרים כי טעם לפני האלהים בפרהסיא ואחרים אמרו כי הטעם שנשחתו בסתר ובדברים מכוסים שלא ידעם כי אם השם והקרוב אלי שהתורה דברה כלשון בני אדם על דרך שיבינו השומעים כעבד שיעשה עבירה לפני רבו ולא ייראנו והאומרים כי האלהים במקום הזה איננו קדש לא אמרו מאומה: חמס. בגזל ועשק ולקחת גם הנשים בחזקה. ומה שאמרו קדמונינו ז"ל כי טעם השחית כל בשר את דרכו שכל חי לא שמר דבק תולדתו ועות הכתיב הנטוע הידוע נכון הוא ומה נכבד דרש שדרשו שהשחיתו במים ולכן השם במים וכאמ' מימיהם ממעל ומתחת כן היו המים שהשחיתם בם: (יג) ויאמר קץ כל בשר. הוא הגוף ושעם בא הגיע קץ אדם: את הארץ. מן הארץ וכן כצאתי את העיר או עם כמו את יעקב איש

וביתו

בא לפני כי־מלאה הארץ
נ׳ חמס מפניהם והנני משחיתם
נ׳ את־הארץ: יד עשה לך
תבת עצי־גפר קנים תעשה
את־התבה וכפרת אתה
מבית ומחוץ בכפר: טו
וזה אשר תעשה אתה שלש
מאות אמה ארך התבה
חמשים אמה רחבה ושלשים
ב׳מ׳נ׳נ׳דס׳ אמה קומתה: טז צהר
תעשה לתבה ואל־אמה
י׳ודנש׳ ה׳ תכלנה מלמעלה ופתח
י׳ י׳ התבה בצדה תשים תחתים
י׳ ב׳ י׳ שנים ושלשים תעשה: יז
ואני הנני מביא את־המבול
מים על־הארץ לשחת כל־
בשר אשר־בו רוח
חיים מתחת השמים כל אשר־
בארץ יגוע: יח והקמתי
ז׳בטע׳בתר׳ את־בריתי אתך ובאת אל־
התבה אתה ובניך ואשתך
ב׳ר״פ׳ י׳ ונשי־בניך אתך: יט ומכל־החי מכל־בשר שנים מכל
י׳נ תבא אל־התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: כ
צ׳חסרים עס רב י׳ י׳ד מהעוף למינהו ומן־הבהמה למינה מכל רמש האדמה
למינהו

עם־ארעא: יד עיבד לך
תיבותא דאעין דקדרום
מרורין תעביד ית תיבותא
ותחפי יתה מגיו ומברא
בכופרא: טו ודין דתעביד
יתה תלת מאה אמין אורכא
דתיבותא חמשין אמין פותיה
ותלתין אמין רומה: טז
ניהור תעביד לתיבותא
ולאמתא תשכללינה מלעילא
ותרעא דתיבותא בסטרה
תשוי מדורין ארעאין תנינין
ותליתאין תעבדינה: יז
ואנא הא אנא מייתי ית
טופנא מיא על־ארעא לחבלא
כל־בסרא דביה רוחא דחיי
מתחות שמיא כל דבארעא
ימות: יח ואקים ית קימי
עמך ותיעול לתיבותא את
ובנך ואתתך ונשי בנך
עמך: יט ומכל־דחי
מכל־בסרא תרין מכולא
תעיל לתיבותא לקימא עמך
דכר ונוקבא יהון: כ מעופא
לזנוהי

אחרן
עשה לך סנהדרין מ
צהר תעשה שם עג
ואני הנני שם עט
ובאת אל שם עג
ומכל החי האלילים ט וד כא זבחים קיו
להחיו אתך האלילים ו וד כא זבחים קיו
מהעוף סנהדרין נו

רשי

שמחריסה כמות וכשטשטשו: (יד) עשה לך תיבת. הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק״כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב״ה להביא מבול לעולם אולי ישובו: עצי גופר. כך שמו ולמה מעין זה על שם גפרית שנגזר עליהם למחות בו: קנים. מדורים לכל בהמה וחיה:

בכפר

אבן עזרא

וביתו. והנכון בעיני שמלת משחיתם מושכת עצמה ואחרת עמה וכן אלהים נצבות כסאך אלהים והוא כן והנני משחיתם ומשחית את הארץ: (יד) גפר. שם עץ קל הוא על פני מים ואין ריע לו במקרא: קנים. להיות כל חיה ועוף ובהמה אים ואשתו שהם זכר ונקבה לבדו. ושם תיבה ולא ספינה כי איננה על

צורת

אתמליאת ארעא חטופין מן עובדיהון בישיא והא אנא מחבל להון עם
ארעא : יד עיבר לך תיבותא דקיסין קדרונין מאה וחמשין קולין
תעביר לתיבותא בשמאלה ותלתין ושית בפותיה ועשרה קנין במציעא
לאצנעא בהון מזונא וחמש אפוטניותא בימינא וחמש בשמאלה ותישוע
יתה מן גיו ומברא בחימרא : טו איזל לפישון וסב מתמן יוהרא
ותשויניה בתיבותה לאנהרא לכון ולגרמידא תשיצינה מלעיל ותרעא
דתיבותה בצטרא תשוי מרורין תתאין תנינין ותליתאין תעבדינה :
יז ואנא האנא מיתי ית טובענא מיא על ארעא למכלא כל בשרא
דביה רוחא דחיי מן תחות שמיא כל דבארעא יתנגד : יח ואקים ית
קיימי עמך ותיעול לתיבותא אנת ובנך ואנתתך ונשי בנך עמך : יט
ומן כל דחי מכל בשרא תרין מכולא תעול לתיבותא לקיימא עמך דכר
ונוקבא יהון : כ מעופא לזניה ומבעירא לזניה ומכל ריחשא דארעא
לזניה תרין מכולא יעלון לותך על יד מלאכא דאחד ומיעל יתהון לך
לקיימא

התיבה ונגלל הגופי וגופר בכנעתי · ד"א כח לשמים כח לבריות כח לעליונים כח לתחתונים כח בעה"ז וכח בעה"ב · תמים היה · הי"ה · עולה למנין עשרי' לומר שהיה תמים בכל עשרים דורו' מאדם עד אברהם · אבל משנה אברה' לא כתוב

תמים · את האלהי' התהלך כח סופי תיבות חכם · וזה הוא שכ' ולוקח נפשו' חכם ותמלא הארץ ג' דסמיכין הכא ואידך ותמלא הארץ אותם · שהארץ צומחה היתה מלאה מהם שהיו יולדות בשדה ששה בכרס · אחד והיו כנלצי' תחת הקרקע ואח"כ שנכנסים ויצולי' והכא

רשי

בכפר · זפת בלשון ארמי · ומצינו בגמרא כופרא בתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשי'ליה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ · ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ : (יו) צהר · י"א חלון וי"א אבן טובה המאירה להם : ואל אמה תכלנה מלמעלה · כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה : (ס"א איכו) מכאן ומכאן : בצדה תשים · שלא יפלו הגשמים בה : תחתים שנים ושלישים · ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמצעים למדור · תחתיים לזבל : (יז) ואני הנני מביא · הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני ואמרו לפני כבר מה אנוש כי תזכרנו : (תלים ח') מבול · שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך וזהו לשון אונקלוס שתרגם טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה לכך נקראת שנער שננערו שם כל מתי מבול · (ס"א מימי וכן הגיע ר"ש בא"ש במסכת שבת): (יח) והקמותי את בריתי · ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור : אתה ובניך ואשתך · האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה : (יט) ומכל החי · אפי' שדים : שנים מכל · מן הפחות שבהם לא פחתו משנים א' זכר וא' נקבה : (כ) מהעוף למינהו ·
אותן

אבן עזרא

צורת אניה ואין לה משוטי' : וכפרת אותה יש אומרים שהיא מגזרת כפרת והטעם מכסה משיחה ויש אומרי' שהכופר כדמו' זפת ויש אומרים שיש טיט בארץ מהעפר והוא מדביק ועומד כזפת ויש אומרים שהוא הנקרא בלשון ישמעאל בתמורת הכף בקו"ף והנכון שמלת וכפר' מגזר' בכופר : מבית · כמו לפני' : (טו) וזה אשר תעשה · טעמו וזה השיעור אשר תעשה והנה קומתה עשירי' ארכה שתהיה צפה על פני המים ולא יהפכנה רוח : (טז) צהר · מקום שיכנס ממנו האור והוא מגזרת צהרים והוא נעשה למעלה כמשפט ואחר שהיה למעלה אמה אחת בארך היה ברחב ששית אמה והנה התיבה כדמות משלש וראש חד וכן מקצועותיו על כן לא תתהפך והפתח בצד האח' והיה עולה אליו בסלם וידענו כי התיבה גדולה מאד גם יתכן להיות קומת נח גדולה מקומתינו כי האמה היא כמדתו ויתכן היותה כאשר היא נחלקת על שלש גובה התחתיים עשר אמות ויש אומרים כי רבים היו והכתו' אחז דרך קצרה: תחתיים · תואר השם וכן שניים וכן שלישים והשואלים למה לא אמר ושלישיי' עיניהם להם ולא יראו הלא יראו שלא קשת גנב תאר השם
ונגיד

למינהו שנים מכל יבאו אליך
להחיות: כא ואתה קח
כ"ג לך מכל מאכל אשר יאכל
ק' ואספת אליך והיה לך ולהם
י"פ לאכלה: כב ויעש נח ככל
י"ל אשר צוה אתו אלהים כן
ד' דס' ללמ"ד כליס' עשה: ז א ויאמר יהוה
לנח בא אתה וכל ביתך אל
התבה כי אתך ראיתי צדיק
לפני בדור הזה: ב מכל
ב' מ"ל הבהמה הטהורה תקח לך
שבעה שבעה איש ואשתו
ה' נ' מסר ומן הבהמה אשר לא טהרה
הוא שנים איש ואשתו: ג
גם מעוף השמים שבעה
שבעה זכר ונקבה לחיות זרע
על פני כל הארץ: ד כי
לימים עוד שבעה אנכי
ממטיר על הארץ ארבעים
ג' ומ"ל יום וארבעים לילה ומחיתי
את כל היקום אשר עשיתי
מעל פני האדמה: ה ויעש
י' נח ככל אשר צוהו יהוה:
ג' ר"פ ו ונח בן שש מאות שנה
י"ג והמבול היה מים על הארץ:
ז ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה
ב' מ"ל מפני מי המבול: ח מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה
אשר

לזנוהי ומן בעירא לזנה ומכל
ריחשא דארעא לזנוהי תרין
מכולא יעלון לותך לקימא:
כא ואת סב לך מכל מיכל
דמתאכיל ותכנוש לותך ויהי
לך ולהון למיכל: כב ועבד
נח ככל דפקיד יתיה יי כן
עבד: א ואמר יי לנח עול
את וכל אנש ביתך
לתיבותא ארי יתך חזיתי זכאי
קדמי בדרא הדין: ב מכל
בעירא דכיא תיסב לך שבעא
שבעא דכר ונוקבא ומן
בעירא דליתוהי דכי תרין
דכר ונוקבא: ג אף מעופא
דשמיא שבעא שבעא דכר
ונוקבא לקימא זרעא על אפי
כל ארעא: ד ארי לזמן
יומין עוד שבעא אנא מחית
מיטרא על ארעא ארבעין
יממין וארבעין לילוון ואמחי
ית כל יקומא דעבדית מעל
אפי ארעא: ה ועבד נח
ככל דפקדיה יי: ו ונח בר
שית מאה שנין וטופנא הוא
מיא על ארעא: ז ועאל נח
ובנוהי ואיתתיה ונשי בנוהי
עמיה לתיבותא מן קדם מי
טופנא: ח מן בעירא דכיא
ומן

כי אותך ערובין יח מכל הבהמ' סנהדרין קח
לחיות זרע החלילים ה ו וד כח זבחים קיא
ונח בן סנהדרין סט
מן הבהמה פסחים ג בתרא קכג

רשי

אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו דרכם ומאליהם באו וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה: (א) ויעש נח. זה בנין התיבה: ראיתי צדיק. ולא נאמר צדיק
תמים

אבן עזרא

ונגיד ופקיד וחסיד וחכם ונכון תאר השם וכל מלה כפי משקלה ומערכתה ומשקל שלישים כמשקל נגידים חסידים כי האחד
היא

לקיימא : כא ואנת סב לך מכל מיכל דמיתאכיל ויהי לך ולהון למיכל :
כב ועבד נח ככל דפקדיה יי : א ואמר יי לנח עול אנת וכל אינש
ביתך לתיבותא ארום יתך חמיתי זכאי קדמי בדרא הדין : ב מכל
בעירא דכיא תסב לך שובעא שובעא דכר ונוקבא ומן בעירא דליתה
דכיא תרין דכר ונוקבא : ג ברם מן צפרי שמיא שובעא שובעא דכר
ונוקבא לקיימא מנהון זרעא על ארעא : ד ארום הא אנא יהיב לכון
ארכא שובעא יומין אין יתובון ישתבק להון ואין לא יתובון לזמן יומין
תוב שובעא אנא מחית מטרא על ארעא ארבעין יממין וארבעין לילוון
ואישצי ית כל גוית אינש ובעיר ארעא : ה ועבד נח ככל דפקדיה יי :
ו ונח בר שית מאה שנין וטובענא הוה מיא על ארעא : ז ועל נח
ובנוהי ואנתתיה ונשי בנוי עמיה לתיבותא מן קדם מוי דטובענא :
ח מן בעירא דכיא ומן בעירא דליתא דכיא ומן עופא וכל דרחיש על
ארעא.

כמו הארץ עצמה היתה מלאה חמס שהיה מפקיד כיסו אצל חבירו והאפרסמון עמו והיה הנפקד מניח הכיס עם האפרסמון תחת הקרקע עם אוצרותיו והמפקיד בא בלילה ומריח האפרסמון ולוקח הכל · חמס · בגימ' מי נח' שאמר שפרע להם מדה במדה · חמס בגימט' ביהכס · מלאה שגרותיהן כלונו · ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר רמז לו לימי המבול שהם כמנין קץ ארבעים יום של מטר וק"נ של תגבורת · כי מלאה הארץ חמס מפניהם · בגימ' גלוי עריות · והנני משחיתם · והנני ג' במסו' והנני משחיתם · והנני אומר לבנות בית בשילה · והנני מקוששת עצים שנים · אמר הקב"ה אני אמרתי לבנות שיהיה עולם בנוי וקלקלו מעשיהם והנני משחיתם . והנני מקושש' לומר לך שלא נשאר שום אילן עומד אלא כלם נתלשו · משחיתם בגימט' היא ג' טפחים · משחיתם את הארץ ראשי תיבות מאה לומר לך שהשחית קומתן

רשי

תמים · מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו : (ב) הטהורה · העתידה להיות טהורה בישראל למדנו שלמד נח תורה : שבעה שבעה · כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו : (ג) גם מעוף השמים וגומר · בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן המפורש : (ד) כי לימים עוד שבעה · אלו ז' ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות בא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת ת"ר שנה לחיי נח : כי לימים עוד · מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על ק"כ שנה : ארבעים יום · כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים : (ה) ויעש נח · זה ביאתו לתיבה : נח ובניו · האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער : (ו) מפני מי המבול · אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים :

באו

אבן עזרא

הוא שלים כמו חסיד או יתכן שיו"ד שנים משמשת עצמה ומלת שליש' עמה אולי תנוח דעת השואלים : (יז) ואני · מלת מבול יש אומרים שהדגש תחת נו"ן מובלע כמו מבוע והוא מגזרת אבלה נבלה הארץ ויש אומרים שהוא מגזרת בלולה בשמן והיה ראוי להיות על משקל מסלול וכמוהו המסור והחולם והשורק מתחלפים · וטעם המבול מים דרך קצרה וכן הוא המבול מבול מים וכן למן היום הוסדה שטעמו ולמן היום הוסדה :
(יח) והקימותי את בריתי · לאות שהשם נשבע לו שלא ימות הוא ובניו במבול ואם לא נמצא בתחלה מפורש כאשר מצאנו במשנה התורה נשלחה אנשי' לפנינו ומלת והקימותי שאקיים את שבועתי והקרוב אלי שזאת הברית רמז לקשת · וטעם ברית הסכמה ודבר שגזרו שנים והוא מגזרת ברו לכם איש והמלה בסמוך ובמוכרת שוה וכן שבית יעקב ובנותיו בשבית ויש אומרים שברית גבול כרות · ואחר שאמר שנים ביאר שיהיו זכר ונקבה ואחר שאמר כלל מכל החי מכל בשר פרט אחר כן מהעוף למינהו ומן הבהמה למינה ומכל רמש שהוא על האדמה זה כלל לחיות השדה וכן קטן וגדול שהוא נולד מזכר ונקבה ויצאו כל הנולדים בלי התחברות שנים וכן חיות המים שגם הדג יקרא בשר והעד שאמר משה ואתה אמרת בשר אתן להם הצאן ובקר וגו' אם את כל דגי הים וגו' · ומלת תביא אל התיבה מצוה על נח שלא יעזבם רק יביאם עמו להחיות זרע כל מין ·

אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף
וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃
ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ
אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ י וַיְהִי
ח' לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ
ג' עַל־הָאָרֶץ׃ יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־
מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם
ו' לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־
ג' חסר דחס' מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת
הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃ יב וַיְהִי
הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ יג
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־
ו' וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ
וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־
י' כ"פ הַתֵּבָה׃ יד הֵמָּה וְכָל־
הַחַיָּה לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ
י"ו עַל־הָאָרֶץ לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף
ט' א"ב נת' לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃
טו וַיָּבֹאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה
שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר
אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים׃ טז
ב' ר"פ וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־
בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ
ב' י' חסר אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ׃
יז וַיְהִי הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים
יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל
הָאָרֶץ׃ יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ
התיבה

וּמִן בְּעִירָא דְלֵיתָהָא דָכְיָא וּמִן
עוֹפָא וְכֹל דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא׃
ט תְּרֵין תְּרֵין עָלוּ עִם נֹחַ
לְתֵבוּתָא דְּכַר וְנוּקְבָא כְּמָא
דְפַקֵּיד יְיָ יָת נֹחַ׃ י וַהֲוָה
לִזְמַן שִׁבְעָא יוֹמִין וּמֵי טוֹפָנָא
הֲווֹ עַל אַרְעָא׃ יא בִּשְׁנַת
שֵׁית מְאָה שְׁנִין לְחַיֵּי נֹחַ
בְּיַרְחָא תִּנְיָנָא בְּשִׁבְעָה עֲשַׂר
יוֹמָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא הָדֵין
אִתְבְּזַעוּ כָּל מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא
רַבָּא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא אִתְפְּתַחוּ׃
יב וַהֲוָה מִטְרָא נָחֵית עַל
אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין
לֵילָוָן׃ יג בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
עַאל נֹחַ וְשֵׁם וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי נֹחַ
וְאִתַּת נֹחַ וּתְלָת נְשֵׁי בְנוֹהִי
עִמְּהוֹן לְתֵבוּתָא׃ יד אִנּוּן
וְכָל חַיְתָא לִזְנַהּ וְכָל בְּעִירָא
לִזְנַהּ וְכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל
אַרְעָא לִזְנוֹהִי וְכָל עוֹפָא
לִזְנוֹהִי כֹּל צִפַּר כָּל דְּפָרַח׃
טו וְעָלוּ עִם נֹחַ לְתֵבוּתָא
תְּרֵין תְּרֵין מִכָּל בִּשְׂרָא דְבֵיהּ
רוּחָא דְחַיֵּי׃ טז וְעָלַיָּא דְּכַר
וְנוּקְבָא מִכָּל בִּשְׂרָא עָלוּ כְּמָה
דְפַקֵּיד יָתֵיהּ יְיָ וְאַגֵּין יְיָ
בְּמֵימְרֵיהּ עֲלוֹהִי׃ יז וַהֲוָה
טוֹפָנָא אַרְבְּעִין יְמָמִין עַל
אַרְעָא וּסְגִיאוּ מַיָּא וּנְטַלוּ יָת
תֵּיבוּתָא וְאִתְרָמַת מֵעַל אַרְעָא׃
יח וּתְקִיפוּ מַיָּא וּסְגִיאוּ
לַחֲדָא עַל אַרְעָא וּמְהַלְכָא
תיבותא

ויהי לשבע' סנהדרין קח
בשנת שש ר"ה י"א
נבקעו כל יומא עו סנהדרין קח
וארבות יומא סס
והבאים זכר זבחים קיו

קומתו שהית' נבוהה מאה אמה · וזה אשר תעשה ג' דסמיכי הכא ואידך וזה אשר תעשה על המזבח · לומ' כששהמזבח מכפר כך אתה צריך לבנות מזבח לכפר עליו כשתצא · צהר בגימט' לאור האבן · ושלישים תעשה ב' במסור' הכא ואידך ושלישי' ישעו · רמז למאן דאמר שהדגלים נסעו כתיב' מרובע' · ד"א שבזכות הדגלי' כלולי' תעשה ואתי

אַרְעָא: ט תְּרֵין תְּרֵין עָאלוּ לְנֹחַ לְתֵיבוּתָא דְּכַר וְנוּקְבָא הֵיכְמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יַת נֹחַ: י וַהֲוָה לִזְמַן שׁוּבְעָא יוֹמִין מִן בָּתַר דִּשְׁלִים אוּבְלֵיהּ דְּמְתוּשָׁלַח חֲסָא יְיָ וְהָא לָא תָבַן בְּנֵי נְשָׁא וּמוֹי דְטוֹבְעָנָא הֲווֹ נַחֲתִין רְתִיחִין מִן שְׁמַיָּא עִילוֵי אַרְעָא: יא בִּשְׁנַת שִׁית מְאָה שְׁנִין לְחַיֵּי נֹחַ בְּיַרְחָא תִּנְיָינָא הוּא יֶרַח מַרְחֶשְׁוָן דְּעַד כְּדוּן לָא הֲווֹ מִתְמַנַּן יַרְחַיָּא אֱלָהֵן מִתְּשְׁרֵי דַהֲוָה רֵישׁ שַׁתָּא לְשִׁכְלוּל עָלְמָא בְּשַׁבְסְרֵי יוֹמִין לְיַרְחָא בְּיוֹמָא הָהֵין אִתְבְּזָעוּ כָּל מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא רַבָּא וַהֲווֹן בְּנֵי גּוּבְרַיָּא מְשַׁוְויַן תַּמָּן בְּנֵיהוֹן וּסְתָמִין יַתְהוֹן וּבָתַר הָכֵי חֲרַכֵּי שְׁמַיָּא אִתְפַּתָּחוּ:

ירושלמי

וַחֲרַכֵּי שְׁמַיָּא אִתְפַּתָּחוּ:

יב וַהֲוָה מִטְרָא נָחִית עַל אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן: יג בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין עַל נֹחַ שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת בְּנֵי נֹחַ וְאִיתַּת נֹחַ וּתְלַת נְשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ לְתֵיבוּתָא: יד הִינוּן וְכָל חַיְתָא לִזְנָהָא וְכָל בְּעִירָא לִזְנָהָא וְכָל רִיחֲשָׁא דְּרָחִישׁ עַל אַרְעָא לִזְנֵיהּ כָּל עוֹפָא לִזְנֵיהּ כֹּל צִפּוֹר כֹּל דְּפָרַח: טו וְעָלוּ לְוַת נֹחַ לְתֵיבוּתָא תְּרֵין מִכָּל בִּשְׂרָא דְּבֵיהּ רוּחָא דְחַיֵּי: טז וְעָלַיָּא דְּכַר וְנוּקְבָא מִן כָּל בִּשְׂרָא עָאלוּ הֵיכְמָא דְּפַקֵּיד יָתֵיהּ יְיָ וְאַגִּין מֵימְרָא דַּיְיָ יַת תַּרְעָא דְּתֵיבוּתָא בְּאַנְפֵּיהּ: יז וַהֲוָה טוֹבְעָנָא אַרְבְּעִין יְמָמִין עַל אַרְעָא וּסְגִיאוּ מַיָּא וּנְטָלוּ יַת תֵּיבוּתָא וְאִיתְרָמַת מֵעַל אַרְעָא: יח

ירושלמי

וְחָס מֵימְרֵיהּ דַּיְיָ עֲלוֹהִי:

וְתַקִּפוּ מַיָּא וּסְגִיאוּ לַחֲדָא עַל אַרְעָא

סמך ואחר לתעש' לומר שאכימשייעך בעשייתה · שאלמלא כן לא היה יכול לעשו' אותה · להחיות אתך זכר ונקבה · מהעוף למינהו רמז לו שהעוף ישכן אצלו · וזה הוא של' וישלח את היונה מאתו מלמד שהית' שכונה אצלו ולהם שלשה במסרה הכא והיה לך ולהם לאכלה ובני יוסף ולהם לבדם · ולהם ולגמליהם אין מספר כמו בני יוסף שאכל

רשי

(ט) באו אל נח. מאליהן: שנים שנים. כלם הושוו במנין זה מן הפחות היו שנים: (יא) בחדש השני. רבי אליעזר אומר זה מרחשון ר' יהושע אומר זה אייר: נבקעו. להוציא מימיהן: תהום רבה. מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה: (יב) ויהי הגשם על הארץ. ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול: ארבעים יום וגומר. אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות נמצאו מ' יום כלים בכ"ח בכסלו לרבי אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסלו: (יג) בעצם היום הזה. למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותו והורגין אותו אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום: (יד) צפור כל כנף. דבק הוא צפור של כל מין כנף לרבות חגבים: (כנף לשון כולה ושסע אותו בכנפיו שאפילו כולתה עולה אף כאן צפור כל מין מראות כולה): (טז) ויסגור ה' בעדו. הגין עליו שלא שברוה הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגות בהם ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא בעד כל רחם (בראשית כ') בעדך ובעד בניך. עור בעד עור (איוב ב') מגן בעדי (תהלים ג') התפלל בעד עבדיך (שמואל א' י"ב) כנגד עבדיך: (יז) ותרם מעל הארץ. משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה במים ומקראו שלפניו יוכיחו: (יח) ויגברו. מאליהן:

אבן עזרא

ומלת יבאו אליך שהם יבאו מעצמם ולא ייגע לבקש אותם בחיים ולצוד כל מיני העוף. וצוה שיתקן מיני מאכל לכל ותועי רוח ישאלו מה אכל כל עוף דורס וכל חיה כמו האריה שלא יחיה כי אם מבשר וזאת איננה שאלה כי

מי

התבה על־פני המים: יט
ל' והמים גברו מאד מאד על־
נ' הארץ ויכסו כל־ההרים
הגבהים אשר־תחת כל־
השמים: כ חמש עשרה
אמה מלמעלה גברו המים
ויכסו ההרים: כא ויגוע
כל־בשר הרמש על־הארץ
בעוף ובבהמה ובחיה ובכל־
השרץ השרץ על־הארץ וכל
האדם: כב כל אשר
נשמת־רוח חיים באפיו מכל
אשר בחרבה מתו: כג
ג' ומ"נ וימח את־כל־היקום אשר
ב' פסו' דאית בהון עד עד ועל: על־פני האדמה מאדם עד־
בהמה עד־רמש ועד־עוף
השמים וימחו מן־הארץ
ע' וישאר אך־נח ואשר אתו
בתבה: כד ויגברו המים
על־הארץ חמשים ומאת יום:
ד' דס' כתו' ח א ויזכר אלהים את־
נח ואת כל־החיה ואת־כל־
ט' הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על־
ע"ב ו' חס' הארץ וישכו המים: ב ויסכרו מעינת תהום וארבת
השמים

תיבותא על אפי מיא: יט
ומיא תקיפו לחדא לחדא על־
ארעא ואיתחפיאו כל טוריא
רמיא דתחות כל שמיא:
כ חמש עשרי אמין מלעילא
תקיפו מיא ואתחפיאו טוריא:
כא ומית כל בשרא
דרחיש על ארעא בעופא
ובבעירא ובחיותא ובכל־
ריחשא דרחיש על ארעא
וכל אינשא: כב כל
דנשמתא רוחא דחיי באפוהי
מכל די ביבשתא מיתו:
כג ומחא ית כל יקומא
די על אפי ארעא מאנשא
עד בעירא עד ריחשא ועד
עופא דשמיא ואתמחיאו מן
ארעא ואשתאר ברם נח
ודעמיה בתיבותא: כד
ותקיפו מיא על ארעא מאה
וחמשין יומין: א ודכיר יי
ית נח וית כל חיתא וית כל־
בעירא דעמיה בתיבותא
ואעבר יי רוחא על ארעא
ונחו מיא: ב ואסתכרו
מבועי

חמשעשרה יומא כא
כל אשר יומא פה
סוטה מה
מכל אשר קדושין יג
סנהדרין קח
זבחים קיג
בכורות מז
וימח את ברכות סא
שבת קיג
ערובין יח
סנהדרין קח
וישכו המים ר"ה יב
סנהדרין קח
זבחים קיג

רשי

(כ) חמש עשרה אמה מלמעלה · של כל גובה כל ההרים לאחר שהשוו המים לראשי ההרים: (כב) נשמת רוח חיים · נשמה של רוח חיים: אשר בחרבה · ולא דגים שבים: (כג) וימח · לשון ויפעל הוא ואינו לשון ויפעיל והוא מגזר' ויפן ויבן · כל תיבה שסופה ה"א כגון בנה מחה קנה כשהוא נותן וי"ו יו"ד בראש נקוד בחירק תחת היו"ד: אך

נח

אבן עזרא

מי שלא ימצא בשר יאכל העשב ופרי העץ כאשר ירעב וכן דרש שיש בבהמות גדול והו' רועה אלף הרים טוב הוא להשמעת אזניים וכן עוף שיכסה אור השמש בכנפיו שלו סוד ואיננו כמשמעו · והשם צוה אל נח לעשות התיבה ימים רבים קודם בא המבול וכאשר קרבו הימים צוהו השם הנכבד שילך נח הוא

וביתו

ארעא והות תיבותא מהלכא סחיא על אפי מיא: יט ומיא תקיפו לחדא
על ארעא ואתחביאו כל טוריא רמיא דתחות כל שמיא: כ חמיסרי
גרמידין מלעיל תקפו מיא ואיתחביאו טוריא: כא ואתחמסי כל בשרא
דרחיש על ארעא בעופא ובבעירא ובחיתא ובכל רחשא דרחיש על
ארעא וכל בני נשא: כב כל דנשמת רוח חיין באנפוי מכל דיבשתא
מיתו: כג ושיצית כל גווית אינש ובעיר דעל אנפי ארעא מאינשא
עד בעירא עד ריחשא ועד עופא דפרח באויר שמיא ואשתיצי מן ארעא
ואשתאר ברם נח ודעימיה בתיבותא: כד ותקיפו מיא על ארעא מאה
וחמשין יומין: א ודכיר יי במימריה ית נח וית כל חיתא וית כל בעירא
דעמיה בתיבותא ואעבר יי רוח רחמין על ארעא ואשתדכו מיא:
ב ואסתגרו מבועי תהומא וחרכי שמיא ואתמנע מטרא מלמיחת

מן

פוא לבדו · והמזריים לבדם · כן נח ובניו והחיו' והבהמות כל אחד לבדו · לכל א' כפי מאכלו · וזה הוא ולהם ולגמליהם בהכני' ומורו' לפילים · ומאכל לגמלי' וכן לכל מין ומין · להחיות אתן · בגימ' לא טריפה

ולא מחוסר אבר · היקום אשר עשיתי · בגימטרי' לא חיים לתחיית המתים · היקום שלשה במסורת ומחיתי את כל היקום וימח את כל היקום ואת כל היקום אשר ברגליה' לומר כשם שמטאו דור המבול מפני רוב טובה

רשי

נח · לבד נח זהו פשוטו ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות · וי"א שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם : (א) ויזכור אלהים · זה השם מדת הדין היא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפילת הצדיקים ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמ' וירא יי' כי רבה רעת האדם · (בראשית ו') ויאמר יי אמחה והוא שם מדת רחמים : ויזכור אלהים את נח וגו' מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שמשו בתבה : ויעבר אלהים רוח · רוח תנחומין והנחה עברה לפניו : על הארץ · על עסקי הארץ : וישכו · כמו כשוך חמת המלך (אסתר) לשון הנחת חמה) : (ב) ויסכרו מעינות · כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם צורך לעולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן : ויכלא · וימנע כמו לא תכלא

אבן עזרא

וביתו אל התיבה ובעבור צריכת הקרבן צוה השם הנכבד שיקח מן הבהמה הטהורה ומן העוף הטהור שבעה זכרים ושבעה נקבות : (ד) כי לימים עוד שבעה · כי ביום השביעי ימטיר עד סוף ארבעים יום והנה זה היה בעשר' לחדש השני ובסוף המ' יום מהתחלה ישוב האמצעי אל הנכח והוא סוד · ומלת היקום לא מצאנוה כי אם בפרש' הזאת ושרשו מהפעלי' שהפ"א שלהם איננו שלם על משקל כרוב וי"א שהוא מהפעלים נחי העי"ן והוא הפוך כמו ריבה יי' את יריבי · ומלת יקום כלל לכל חי שהוא על האדמה : (ה) ויעש נח · כאשר צוה ובא עם ביתו קרוב של התיבה: מפני קרוב המבול · מפני פחד מי המבול והנה באותם השבעה ימים באו מעצמם מן הבהמה הטהורה רבות וכן מהעוף הטהור ומהאחרים וכל רומש זכר ונקבה באו : (י) ויהי ביום השביעי נבקעו כל מעינות תהום רבה · מעינות סמוך באין מעינות מוכרת : תהום · לשון זכר ונקבה וכן תהום רוממתהו ולא הזכיר הנחלים כי מהמעינות יצאו וכאשר נבקעו עלו המי' ונפתחו חלונות האוצרות בשמים וירדו המים ונתבלבלה הארץ ואין מבדיל בין יום ובין לילה והעד שאמר יום ולילה לא ישבתו וכאשר נפסקו מימי השמים אז ידע נח כי עברו ארבעים יום וארבעים לילה · כי השם גלה לו זה הסוד : וארבות · כמו הנה יי' עושה ארבות והאוצר והחלון כלשון בני אדם ומשפטם ויש אומ' שהא"לף שורש כמו כבודות וי"א שהאל"ף נוסף כמו אלף אגודות והם מפעלי הכפל ובוי' י"ז שהחל המבול נכנס נח וביתו בתיבה והנכים בתוכה החיה והבהמה והרמש והעוף · ומלת צפור שם כלל לאשר יש לו כנף · והפלא שבאו כלם מעצמם שנים שנים : (יו) והבאים זכר ונקבה טעמו הבאים בתיבה · וטעם ויסגור יי' בעדו הוא לשבח שהסגירה בעת הזאת טובה יותר מהפתיחה ובעת אחרת לגנאי יסגור על איש ויסך אלוה בעדו והעד ראש הפסוק והנה סגר הפתח והשם עזרו שלא נפתח בתיבה מקום כי מיד היו כלם מתים

וגבר

ג' הטע הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־
הַשָּׁמָיִם׃ ג וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם
ד'מ"ג · ג' מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב
וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים
ב' נתו' וּמְאַת יוֹם׃ ד וַתָּנַח הַתֵּבָה
ע ליהסהרות בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר
ד' יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃
ה וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר
עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי
ד' בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי
ב' ר"פ בספ' הֶהָרִים׃ ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים
י' יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן
הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ז
ב"ב · ג'מ"ג וד' חסר וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא
וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל
כ"כ הָאָרֶץ׃ ח וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה
י' מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ט וְלֹא־
י' · י' מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ
וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי מַיִם
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ
כ"פ · ט' וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה׃ י וַיָּחֶל עוֹד
שִׁבְעַת

מַבּוּעֵי תְהוֹמָא וְכַוֵּי דִשְׁמַיָּא
וְאִתְכְּלֵי מִטְרָא מִן־שְׁמַיָּא׃
ג וְתָבוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא
אָזְלִין וְתַיְבִין וַחֲסַרוּ מַיָּא מִסּוֹף
מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין׃ ד וּנְחַת
תֵּיבוּתָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה
בְּשַׁבְעַת־עֲשַׂר יוֹמָא לְיַרְחָא
עַל טוּרֵי קַרְדוּ׃ ה וּמַיָּא הֲווֹ
אָזְלִין וְחַסְרִין עַד יַרְחָא
עֲשִׂירָאָה בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַד
לְיַרְחָא אִתְחֲזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא׃
ו וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין
וּפְתַח נֹחַ יָת כַּוַּת תֵּיבוּתָא
דִּי עֲבַד׃ ז וְשַׁלַּח יָת־עוֹרְבָא
וּנְפַק מִיפַּק וְתָאֵיב עַד דִּיבִישׁוּ
וישלח את מַיָּא מֵעַל אַרְעָא׃ ח וְשַׁלַּח
סנהדרין קח יָת־יוֹנָה מִלְּוָתֵיהּ לְמֶחֱזֵי אִם־
קַלּוּ מַיָּא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא׃
וישלח את ט וְלָא־אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנָח
סנהדרין סט לְפַרְסַת־רִיגְלַהּ וְתָבַת לְוָתֵיהּ
לְתֵיבוּתָא אֲרֵי מַיָּא עַל־אַפֵּי
כָל־אַרְעָא וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וּנְסַבַהּ
וְאָעֵיל יָתַהּ לְוָתֵיהּ לְתֵיבוּתָא׃
י וְאוֹרִיךְ עוֹד שַׁבְעָא יוֹמִין
אחרנין

רשי

תכלא רחמיך (תהלים מ') לא יכלא ממך (בראשית כג): (ג) מקצה חמשים ומאת יום. התחילו לחסור והוא אחד בסיון. כיצד בכ"ז בכסלו פסקו הגשמים הרי ג' מכסלו וכ"ט מטבת הרי ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי ק"נ: (ד) בחדש השביעי. סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים: בשבעה עשר יום. מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקע' במים י"א אמה. שהרי כתי' בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם היו גבוהים על ההרים
חמש

אבן עזרא

וכבר נכתב ויהי הגשם על הארץ ארבעי' יום וארבעים לילה אם כן מה טעם ויהי המבול על הארץ ארבעים יום וכן פירושו כאשר היה המבול ארבעים יום על הארץ רבו המי' ונשאו התבה ונגבהה מעל הארץ וזה אות כי על ארבעים יום לא זזה ממקומה: (יט) מאד מאד. פעמים שאין לרוב ממנו וכן אחר שאמר ויכסו כל ההרים הגבוהים למה אמרו ויכסו ההרים וכן פירושו כל הר גבוה כסה במים וחמש עשרה אמה כסו ההרים הנזכרים
ואנחנו

מִן שְׁמַיָא: ג וְתָאִיבוּ מַיָא מֵעֲלוֹי
אַרְעָא אָזְלִין וְתַיְיבִין וַחֲסָרוּ מַיָא מִסוֹף
מְאָה וְחַמְשִׁין יוֹמִין: ד וְנָחַת
תֵּיבוּתָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הוּא יַרְחָא
דְּנִיסָן בְּשַׁבְסְרֵי יוֹמִין לְיַרְחָא עַל טוּרֵי דְּקַרְדוֹן שׁוּם טוּרָא חַד קַרְדַנְיָא
וְשׁוּם טוּרָא חַד אַרְמִינְיָא וְתַמָּן מִתְבַּנְיָא קַרְתָּא דְּאַרְמַנְיָא בְּאַרְעָא
מַדִּינְחָא: ה וּמַיָא הֲווֹ אָזְלִין וְחָסְרִין עַד יֶרַח עֲשִׂירָאי יֶרַח תַּמּוּז בְּתַמּוּז
בְּחַד לְיַרְחָא אִתְחֲמִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָא: ו וַהֲוָה מִסוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וּפְתַח
נֹחַ יַת כַּוַּת תֵּיבוּתָא דַּעֲבַד: ז וְשַׁדַּר יַת עוֹרְבָא וּנְפַק מִיפַּק וְתָאִיב עַד
דִּיבִיאִישׁוּ מַיָא מֵעִילוֹי אַרְעָא: ח וְשַׁדַּר יַת יוֹנְתָא דְּבֵייתָא מְלָוְותֵיהּ
לְמֶחֱמֵי אִין אִתְקוֹלָלוּ מַיָא מֵעִלוֹי אַנְפֵּי אַרְעָא: ט וְלָא אַשְׁכַּחַת יוֹנְתָא נַיְיחָא
לְפַרְסַת רִיגְלָא וְתָבַת לְוָתֵיהּ לְתֵיבוּתָא וְאוֹדְעַת אֲרוּם מוֹי עַל אַנְפֵּי כָּל
אַרְעָא וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וּנְסֵיבְתָּא וְאָעֵיל יָתָהּ לְוָתֵיהּ לְתֵיבוּתָא: י וְאוֹרִיךְ

וְאִדְכַּר בְּרַחֲמוֹי טָבָא דְּאִית
עִמֵּיהּ יַת נֹחַ וְאַעֲבַר יְיָ רוּחָא
דְּרַחֲמִין:

ושרי

ועושר שהיה להסכן קרח מרוב עושר שהיה לו הטתר' וחטא לשנע' הימים בגימט' לימי אבל מתושלח בשנעה עשר יום לחדש • וזה הואיכלו בטוב ימיהם במכין טוב לחדש ירד במבול • והרוכות השמי' בגמט' שלקח שני ככבים ממזל

כימה והבאי' שני' במסור' הכא והבאים זכר ונקבה ואיכן והבאי' עם זרובבל • לומר כמו בכאן באו מאליהם כך הת' כמי עלו מאליהם • וזה הוא כמאן דאמר עלו מאיהם • ולא פמ"ד שעזרא העלם • וישאר • אך נח אין מיעוט אחר מיעוט אלא

הוב

רשי

חמש עשרה אמה וחסרו מיום אחד בסיון עד א' באב חמש עשרה אמה לששים יום הרי אמה לד' ימי' נמצא שבי"ו בסיון לא חסרו אלא ד' אמות ונחה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת י"א אמה במים שעל ראשי ההרים: (ה) בעשירי נראו ראשי ההרים • זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם • וא"ת הוא אלול ועשירי לכסלו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי איפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ' של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי איפשר למנו' אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה • ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן: (ו) מקץ ארבעים יום • משנראו ראשי ההרים: את חלון התיבה אשר עשה לצהר • ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה: (ז) יצוא ושוב • הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק: עד יבשת המים • פשוטו כמשמעו • אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר (מלכים א' י"ז): (ח) וישלח את היונה • לסוף ז' ימים שהרי כתיב ויחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים: וישלח • אין זה לשון שליחות אלא לשון שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו: ויחל • לשון המתנה וכן לי שמעו ויחלו והרבה יש במקרא: טרף בפיה • אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים לשון זכר ופעמי' לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשון נקבה

כמו

אבן עזרא

ואנחנו נאמין בדברי שהיו וכעזוב הבלי בני האדם שיאמרו על הר אחד גבוה שהוא במלכות יון • ופי' ויגוע וכבר גוע ורבים בתורה כמוהו כמו ואתחנן וכן וימטר עליהם מן על פי' האמת ומלת ויגוע מיתה ובפי' ויגוע וימת אבאר לך זה • והנה ברור לך שמלת רמש כלל לעוף ולבהמה ולחיה ולשרץ שהוא דק ולאדם • ויתכן להיות כל אשר נשמת רוח חיים באפיו שב אל האדם כי לא מצאנו נשמה חוץ מנשמת האדם ורבים אמרו

שנקראת

שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף
שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה׃
ג׳ חס׳ נתו׳ יא וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת
ו׳ באטרופי עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף
בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם
ע׳ מֵעַל הָאָרֶץ׃ יב וַיִּיָּחֶל עוֹד
שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח
ע׳ אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־
אֵלָיו עוֹד׃ יג וַיְהִי בְּאַחַת
ז׳ ח׳ וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
ל׳ נספר בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם
מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־
מִכְסֵה הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה
חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ יד
ה׳ ר״פ וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה
ע׳ וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה
הָאָרֶץ׃ ס טו וַיְדַבֵּר
ג׳ דס׳ נתו׳ אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃ טז
צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ
וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יז
י״ונתו׳ כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־
בָּשָׂר

אחרנין ואוסיף שלחית יונה אהרן
מן תיבותא: יא ואתת
לותיה יונה לעידן רמשא והא
טרף זיתא תבירא מחית בפומה
וידע נח ארי קלו מיא מעל והנה עלה ערובין יח
ארעא: יב ואוריך עוד
שבעא יומין אוחרנין ושלח
ית יונה ולא אוסיפת למיתב
לותיה עוד: יג והוה בשית
מאה וחד שנין בקדמאה בחד ויהי באחד
לירחא נגיבו מיא מעל ארעא ר״ה י
ואעדי נח ית חופאה
דתיבותא וחזא והא נגיבו אפי
ארעא: יד ובירחא תנינא
בעשרין ושבעא יומא לירחא
יבישת ארעא: טו ומליל יי
עם נח למימר: טז פוק מן
תיבותא את ואיתתך ובנך
ונשי בנך עמך: יז כל
חיתא דעמך מכל בשרא
בעופא ובבעירא ובכל
ריחשא דרחיש על ארעא צא מן
אפיק עמך ויתילדון בארעא סנהדרין סא
ויפשון ויסגון על ארעא:
ונפק

רשי

כמו כיונים על אפיקי מים (שיר ה׳) רואלות כיונות הגאיות כלם הומו׳ (יחזקאל ז׳) וכמו כיונה פותה (יהושע ז׳): (יא) טרף · חטף ומדרש אגדה לשון מזון ודרשו בפיה לשון מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב״ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם: (יב) וייחל הוא לשון ויחל אלא שזה לשון ויפעל זה לשון ויתפעל ויחל וימתן וייחל ויתמתן

אבן עזרא

שנקראת כן בעבור שהי׳ מן השמים ואם הם שני פרשים ימלא כמוהו: (כג) וימחו מן הארץ · נמחה שמם מן הארץ כי אין להם זרע ונשאר רק נח לבדו ואשר אתו והנה זאת תשובה גמורה על חסידי הדעת מאחינו שאומרים שלא היה המבול בכל הארץ: (כד) ויגברו המים חמשים ומאת יום: בעבור שנבקעו המעינות גם היה גשם יורד יו׳ אחד ופוסק יום אחד כי פי׳ אכי ממטיר תמיד בלי הפסקה ובעל שאמר ויכלא הגשם: (א) ויזכור שהיה את נח · גם בניו והנשים בכלל נח שהוא העקר: ואת כל החיה · כלל לחית השדה ולעוף השמים ולכל שורץ על הארץ וטעם ויזכור השבועה שנשבע לנח: ויעבר אלהים רוח · העבירו תמיד: וישכו המים

וישכו

תוב שובעא יומין ואוסיף לשדרא ית יונתא מן תיבותא: יא ואתת לותיה יונתא לעדונ' רמש' והא טרפא דזית' לקיט תביר ומחית בפומה דנסבתיה מן טוור מישחא וידע נח ארום אתקוללו מיא מעילוי ארעא: יב ואוריך תוב שובעא יומין ואוסיף לשדרא ית יונתא ולא אוסיפת למיתב לותיה תוב: יג והוה בשית מאה וחדא שנין בתשרי בחד לירחא בריש שתא נגובו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתיבותא וחמא נגובו אפי ארעא: יד ובירח מרחשון בעשרין ושובעא יומין לירחא איתבשת ארעא: טו ומליל יי עם נח למימר: טז פוק מן תיבותא אנת ואנתתך ובנך ונשי בנך עמך: יז כל חיתא דעמך מכל בשרא בעופא ובבעירא ובכל ריחשא דרחיש על ארעא הנפק עמך ויתילדון בארעא

ורבותי' לומר שאף עוג נשאר · אך נח בגימ' עוג ותנח שנים במסור' ותנח התיבה · ותנח עליהם רוח · לומר רוח הקדש נחה על אותם אשר נשארו כתיב' וזה הו' ותנח עליהם הרוח

אררט שלשה במסור' הכא ושנים גבי סנחריב ויהי וגו' בית נסרוך אלהיו וגו' והמה נמלטו ארץ אררט · ואמרו חכמינו ז"ל לקח נסר א' מן התיבה · ואמר דין אלה דשיזביה לנח מטופנא

רשי

ויתמתן : (יג) בראשון · לר"א הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן : חרבו · נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה : (יד) יבשה · נעשה גריד כהלכת': בשבעה ועשרים · וירידתן בחדש השני בי"ז · אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה : (טז) אתה ואשתך וגו' · איש ואשתו כאן התיר להם תשמיש המטה : (יז) הוצא · הוצא כתיב היצא קרי היצא אמר להם שיצאו הוצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה : ושרצו בארץ ולא בתיבה מגיד שאף הבהמ' והעוף נאסרו בתשמי':

למשפחותיהם

ויפשון אבן עזרא

ויכוחו ולא גברו וכן וחמת המלך שככה ודגשות הכ"ף לחסרון הנו"ן ושניהם מהבנין הקל : (ב) ויסכרו · כמו ויסגרו ואין הכף מתחלפת בגימ"ל רק הם שתי מלות והטעם אחד כי לא יתחלפו חוץ מאותיות יהו"א ושמ"ך בשי"ן : ויכלא הגשם · כלא בתוך האוצר : וישבו המים · למטה מהארץ כמשפטם בסוף חמשים ומאת יום גם זה החשבות בדרך נבואה ידעו והאומרים כי הנה מלאכו מאה וחמשים יום חמשה חדשים וזה לנו לאות שהם חדשי חמה והנה לא דברו נכונה על דבריהם כי שנים ימים יחסרו גם האומר כי בחשבון העבור היה עושה ויהיה בחדש השני מרחשון ותהיה השנה שלימה ולמה כל זה ואפי' היה כתוב כי נח היה חשבונו על החמה או תחלת השנה מתשרי לא נתנו המועדים על יד נח גם יתכן על מנות התיבה לדבר דברי' ארוכים לכן לא יועילו ולא יצילו כי תהו המה : בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים · והנה נח קבע אחד לחדש ולא ראה הלבנה כי עוד לא פתח חלון התיבה ובעשור לחדש שבט שלח את העורב ותמיד היה הולך ושב עד שיצא נח כי כן אמר עד יבושת המים וביום שיבשה הארץ יצא נח וכל אשר אתו ואחר שבעת ימים ששלח את העורב שלח את היונה וזה היה ביום שבעה עשר לשבט שהוא החדש העשירי מיום המבול והנה הוא על המשפט המרובע והעד שאמר ויחל עוד שבעת ימים אחרים · ומלת ויחל עוד על דעתי מתחלה כי אילו היה מגזרת תוחלת היה וייחל כמו וייקץ או ויחל כמו וישב יעקב ויתכן להיותה מלה זרה בדקדוק :

(י) ויוסף שלח את היונה מן התיבה · בארבעה ועשרים בשבט : (יא) טרף בפיה · י"א שהיא מלה מוכפלת בטעם כמו אדמת עפר ויפרשו טרף כמו עלה זית וכן כל טרפי צמחה והראי' שיש תחת הרי"ש קמץ גדול כמו זהב ועשן והנכון בעיני שיהיה הבי"ת נוסף כבי"ת ברוחו שמים שפרה והוא באחד ובא בקמץ כמו כי הוא טרף אחרי שאג וחבריהם או יהי' טרף קמוץ בעבור שהוא תואר השם כמו חכם והטעם כמו טרוף כי יש תואר דומה לפועל ויש תואר דומה לפעול : (יב) וייחל · מבנין נפעל ובא מלעיל כמו וילחם וילמד ויש מזה הבנין שהו' מלרע כמו ויפקד מקו' דוד ובא יו"ד וייחל בשרשו השלם כיו"ד או ירה יירה: ובאחד באדר שלח את היונה ולא יספה כמשפטה לשוב אליו עוד לעולם וכן עוד טומאתו בו עוד כל ימי הארץ : (יג) חרבו המים · לכן לא תוכל הרגל לדרוך על הארץ שהיא רכה כי פניה חרבו לבדם

בשר בעוף ובבהמה ובכל־
הרמש הרמש על־הארץ
סיפא ק׳ הוצא אתך ושרצו בארץ
ופרו ורבו על־הארץ׃ יח
ב׳ חי׳ א׳ בט׳ ויצא נח ובניו ואשתו ונשי־
ל׳ פסו׳ כל גל וכלכל בניו אתו׃ יט כל־החיה
כל־הרמש וכל־העוף כל
ב׳ מ״ג רומש על־ הארץ
ב׳ חל חסר וחד מלא למשפחתיהם יצאו מן
התבה׃ כ ויבן נח מזבח
ליהוה ויקח מכל הבהמה
ב׳ מ״ג נתו׳ הטהרה ומכל העוף הטהור
ב׳ בנליו ויעל עלת במזבח׃ כא וירח
יהוה את־ריח הניחח ויאמר
ב׳ נתו׳ · ג׳ כתי׳ כנתו׳ יהוה אל־לבו לא אסף לקלל
עוד את־האדמה בעבור
ג׳ האדם כי יצר לב האדם רע
ב׳ ב׳ חס׳ · ג׳ מנעריו ולא־אסף עוד להכות
את־כל־חי כאשר עשיתי׃
י״ל חסר כב עד כל־ימי הארץ זרע
ב׳ בס׳ · ג׳ · ג׳ דס׳ וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום
ולילה לא ישבתו׃ ט
ג׳ א ויברך אלהים את־נח ואת־
ב״ג בניו ויאמר להם פרו ורבו
ומלאו את־הארץ׃ ב
ב׳ · ג׳ · ג׳ ומוראכם וחתכם יהיה על כל־חית הארץ ועל כל־עוף
השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל־דגי הים בידכם
י׳ פסוק ריש וסוף נתנו׃ ג כל־רמש אשר הוא־חי לכם יהיה לאכלה

אונקלוס

יח ונפק נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה׃ יט כל חיתא כל רחשא וכל עופא כל דרחיש על ארעא לזרעיתהון נפקו מן תיבותא׃ כ ובנא נח מדבחא קדם יי ונסיב מכל בעירא דכיא ומכל עופא דכי ואסיק עלון במדבחא׃ כא וקביל יי ברעוא ית קורבניה ואמר יי במימריה לא אוסף למילט עוד ית ארעא בדיל חובי אנשא ארי יצרא לבא דאנשא ביש מזעיריה ולא אוסף עוד למימחי ית כל דחי כמא דעבדית׃ כב עוד כל יומי ארעא זרועא וחצדא וקורא וחומא וקיטא וסיתוא ויממם ולילי לא יבטלון׃ א ובריך יי ית נח וית בנוהי ואמר להון פושו וסגו ומלו ית ארעא׃ ב ודחלתכון ואימתכון תהי על כל חית ארעא ועל כל עופא דשמיא בכל די תרחיש ארעא ובכל נוני ימא בידכון יהון מסירין׃ ג כל רחשא דהוא חי לכון יהי למיכל כירוק עשבא יהבית לכון ית כולא׃

ברם

תולדות אהרן

למשפחתי׳ יצאו סנהדרין סח
ויבן נח זבחים קח
ויקח מכל זבחים קטו
וירח ה׳ ערכין טו זבחים מו
כי יצר סכה נב חגיגה י״ו קדושין ל׳
ויום ולילה סנהדרין נח
ומוראכם שבת קנא

כירק

רשי

(יט) למשפחותיהם · קבלו עליהם על מנת לידבק במינן : (כ) מכל הבהמה הטהורה · אמר לו נח

לא

אבן עזרא

ואחר כך יבשה הארץ והאומרים על שנת הלבנה נסתו בעבור עשרה ימים שהם נוספי

בעב

יונתן בן עוזיאל

וְיִפְשׁוּן וְיִסְגּוּן עַל אַרְעָא: יח וּנְפַק נֹחַ וּבְנוֹי וְאִנְתְּתֵיהּ וּנְשֵׁי בְּנוֹי עִמֵּיהּ:
יט כָּל חַיְתָא כָּל רִיחֲשָׁא וְכָל עוֹפָא דְּרָחִישׁ עַל אַרְעָא לְזַרְעִיָּתְהוֹן נְפָקוּ
מִן תֵּיבוּתָא: כ וּבְנָא נֹחַ מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ הוּא מַדְבְּחָא דִּבְנָא אָדָם בְּעִידָן
דְּאִיטְרַד מִן גִּנְּתָא דְעֵדֶן וְאַקְרִיב עֲלוֹי קֻרְבְּנָא וְעֲלוֹי אַקְרִיבוּ קַיִן וְהֶבֶל יַת
קֻרְבָּנֵיהוֹן וְכַד נַחְתּוּ מוֹי דְטוֹפָנָא אִיתְצַד וּבְנְיֵיהּ נֹחַ וּנְסַב מִכָּל בְּעִירָא
דַּכְיָא וּמִן כָּל עוֹף דְּכֵי וְאַסֵּיק אַרְבַּע עַל הַהוּא מַדְבְּחָא: כא וְקַבֵּיל יְיָ
בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנֵיהּ וַאֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לָא אוֹסִיף לְמִילַט תּוּב יַת אַרְעָא בְּגִין
חוֹבֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲרוּם יִצְרָא דְלִבָּא דֶאֱנָשָׁא בִּישׁ מִטַּלְיוּתֵיהּ וְלָא אוֹסִיף
תּוּב לְמִמְחֵי יַת כָּל דְּחַי הֵיכְמָא
דַּעֲבָדִית: כב עוֹד כָּל יוֹמֵי אַרְעָא
דְּרוּעָא בִּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי וַחֲצָדָא
בִּתְקוּפַת נִיסָן וְקוֹרָא בִּתְקוּפַת טֵבֵת
וְחוּמָא בִּתְקוּפַת תַּמּוּז וְקַיְטָא וְסִתְוָא
וְיָמְמֵי וְלֵילֵי לָא יִתְבַּטְלוּן: א וּבְרִיךְ
יְיָ יַת נֹחַ וְיַת בְּנוֹי וַאֲמַר לְהוֹם פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יַת אַרְעָא: ב וְדַחַלְתְּכוֹן
וְאֵימַתְכוֹן יְהֵי עַל כָּל חֵיוַת אַרְעָא וְעַל כָּל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא מִכָּל דְּתַרְחֵשׁ
אַרְעָא וּבְכָל נוּנֵי יַמָּא בְּיֶדְכֶם יִתְמַסְרוּן: ג כָּל רִחֲשָׁא דְּהוּא חַי דִּלְכוֹן יְהֵי
לְמֵיכַל

ירושלמי

וְשָׁרֵי לְמִימְנֵי:
עוֹד כָּל יוֹמֵי אַרְעָא מִן בְּרוֹן
זַרְעִין וַחֲסָדִין וְצִינָתָא וְשׁוּרְבָא
וְיֵימָם וְלֵילְיָא לָא פַּסְקִין:

בעל הטורים

נסרוך לשון ויכלא כסר · ויכלא שני׳ במסורת הכא ויכלא הגשם מן השמים ואידך ויכלא העם מהביא · לומר לך שבזכות ישראל כלא הגשם · ושוב ב׳ וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב · ויבא יונה ושוב עד יבושת המים והחיות רצוא ושוב · זה הוא שאמרו שמזיעת החיות יוצא · נהר דינור · כמו ושוב דהכא איירי בנהר אף
התם כמי : יבשת המים בגימט׳ כתל כרית · אש׳ לו הקב״ה אתה מזומן בשליחו׳ אחר׳ בימי אליהו · יבשת · אותיו׳ תשבי · טרף שנים במסור׳ הכא והנה עלה זית טרף בפיה · ואידך כי הוא טרף וירפאנו מה התשלשון שביר׳ אקיה״ב שהיא שברתו מן האילן ולא מצאה אותו צף על המים ובזה הכיר כי קלו המים · וירח שנים במסור׳ וירח

רשי

לי הקב״ה להכנים מאלו ז׳ אלא כדי להקריב קרבן מהם: (כא) מנעוריו · מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע: לא אוסף ולא אוסף · כפל הדבר לשבועה הוא שכתוב אשר נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה וכן דרשו חכמים במ״ס: (כב) עוד כל ימי הארץ וגו׳ לא ישבותו · ו׳ עתים הללו שני חדשים לכל אחד וא׳ כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור כו׳ בב״מ (ס״א עוד כל ימי כלומר תמיד כמו עוד טומאתו בו) קור · קשה מחורף: חורף · עת זרע שעורים וקטנית החריפין להתבשל מהר קור הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן: (מהרש״ל) קציר חצי ניסן ואייר וחצי סיון: קיץ · הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשים אותן בשדות ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים (שמואל ב׳ י״ו): חום · הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במ״י שלהי קיטא קשי מקיטא: ויום ולילה לא ישבותו · מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא נכר בין יום ובין לילה: לא ישבותו · לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן: (ב) וחתכם · ואימתכם כמו תראו חתת · ואגד׳ לשון חיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן העכברים שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה · אימתי יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם קיים: (ג) לכם יהיה לאכלה · שלא הרשיתי לאדם הראשון בשר אלא ירק עשב ולכם כירק עשב

אבן עזרא

בעבור שנת החמה צריכים להיות שנתם שלימה ועוד מי מלא להם ששנה עמד נח בתיבה רק עמד שנת החמה ועוד י׳ ימים: (יז) הוצא · כמו השלם וכן הישר לפני דרכך: ושרצו · יולידו: (יט) למשפחותיהם · כמו למינם ויש אומרים שהולידו בתבה וכל משפחה יצאה ולא התערבה באחרת וזה איננו רחוק: (כ) הבהמה הטהורה · עשר · ולא נדע מספר העוף הטהור כי הוא יותר מהטמא · והנה המזבח בנהו באח׳ הרי אררט: (כא) וירח · על משקל וינח בכל גבול מצרים

כִּירֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־
כֹּל׃ ד אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ
כ׳ ר״פ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃ ה וְאַךְ
אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם
ג״פ אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ
בפסוק מיד מיד מיד וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו
י״ג דס׳ אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם׃
י״ג ו שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם
ב׳ דס׳ דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים
עָשָׂה אֶת־הָאָדָם׃ ז וְאַתֶּם
י״ג פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־
ב״ה בָהּ׃ ס ח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר׃
ב״ג ט וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־
י״ג וחד את בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם
אַחֲרֵיכֶם׃ י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ
י״ג הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף
ב׳ דגש׳ בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ
אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל
חַיַּת הָאָרֶץ׃ יא וַהֲקִמֹתִי
ד׳ אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת
קכ״ג פסוק ולא ולא כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת ולא יהיה
הָאָרֶץ׃ יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־ שבועות לו
אני

ד ברם בשרא בנפשיה אהרן
דמיה לא תיכלון׃ ה וברם כירק עשב
ית דמכון לנפשתיכון אתבע סנהדרין נז נז ונט
מיד כל חיתא אתבעיניה אך בשר
ומיד אנשא מיד גבר דישוד סנהדרין נט
ית דמא דאחוהי אתבע ית ואך את
נפשא דאנשא׃ ו דישוד בבא קמא צא סנהדרין נז
דמא דאנשא בסהדין על שופך דם
מימר דיניא דמיה יתשד ארי יבמות סג סנהדרין נז
בצלם אלהין עבד ית אנשא׃ נז עב
ז ואתון פושו וסגו איתילידו כי בצלם
בארעא וסגו בה׃ ח ואמר ברכות סא יבמות סג
יי לנח ולבנוהי עמיה למימר׃ אבות ג
ט ואנא הא אנא מקים ית ואתם פרו יבמות סג
קימי עמכון ועם בניכון סנהדרין נט
בתריכון׃ י ועם כל נפשא האלילים ה שרצו בארץ
חיתא דעמכון בעופא סנהדרין נז
בבעירא ובכל חית ארעא
דעמכון מכל נפקי תיבותא
לכל חית ארעא׃ יא ואקים
ית קימי עמכון ולא ישתיצי
כל בשרא עוד ממי טופנא
ולא יהי עוד טופנא לחבלא ולא יכרת
ארעא׃ יב ואמר יי דא את שבועות לו
קיים

רשי

עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל : בשר בנפשו · אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר : (ד) בנפשו דמו בעוד נפשו בו : בשר בנפשו לא תאכלו · הרי אבר מן החי ואף בנפשו דמו לא תאכלו הרי דם מן החי : (ה) ואך את דמכם · אע"פ שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו : לנפשותיכם · אף החונק עצמו אע"פ שלא יצא ממנו
דם

אבן עזרא

מצרים ונפתח הרי"ש בעבור החי"ת שהיא מהגרון כמשפט לשון הקדש וחלילה חלילה להיות השם מריח ולא אוכל כי כן כתוב אשר חלב זבחימו יאכלו רק הטעם שקבל העולה וישרה לפניו כאדם שמריח ריח טוב והוא ערב : הניחוח · מלשון מנוחה והחי"ת כפול כהכפל פ"א ונאפופיה והטעם שהניח הריח מהזעף או שיניח נח עליון : אל לבו : כמו
עם

לְמֵיכַל כִּירוֹק עִסְבָּא יְהָבִית לְכוֹן יַת כּוּלָא: ד בְּרַם בִּשְׂרָא דְתָלִישׁ מִן
חֵיוְתָא חַיָא בִּזְמַן דִבְנַפְשֵׁיהּ בֵּיהּ אוֹ דְתָלִישׁ מִן חֵיוְתָא נְכִיסְתָא וְעַד דְלָא
נְפַקָא כּוּלָא נִשְׁמָתָא לָא תֵיכְלוּן: ה וּבְרַם יַת דִמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן
אֶתְבְּעֵי מִן יְדָא דְכָל חַיְתָא דְקַטְלָא לְבַר נָשָׁא אֶתְבְּעֵינֵיהּ לְאִתְקַטְלָא
עֲלֵיהּ וּמִידָא דְאֱנָשָׁא מִיַד גְבַר דְיֵישׁוֹד יַת דְמָא דַאֲחוּי אֶתְבַּע יַת נַפְשָׁא
דְאֵינָשָׁא: ו דְיֵישׁוֹד דְמָא דְאֵינָשָׁא בְּסָהֲדִין דַיָינַיָא מְחַיְיבִין לֵיהּ קְטוֹל
וּדְיֵישׁוֹד בְּלָא סָהֲדִין מָרֵי עַלְמָא עָתִיד לְאִתְפְּרָעָא מִנֵיהּ לְיוֹם דִינָא רַבָּא
אֲרוּם בִּדְיוּקְנָא יְיָ עֲבַד יַת אֵינָשָׁא: ז וְאַתּוּן פּוּשׁוּ וּסְגוּ אִתְיַלְדוּ בְּאַרְעָא
וּסְגוּ בָהּ: ח וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ וְלִבְנוֹי עִמֵיהּ לְמֵימָר: ט אֲנָא הָא אֲנָא מְקַיֵים
קְיָמִי עִמְכוֹן וְעִם בְּנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן: י וְעִם כָּל נַפְשַׁת חַיְיתָא דְעִמְכוֹן
בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְכָל חַיַת אַרְעָא דְעִמְכוֹן מִכָּל נַפְקֵי תֵיבוּתָא לְכָל חַיַת
אַרְעָא: יא וַאֲקַיֵים יַת קְיָמִי עִמְכוֹן וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי כָּל בִּשְׂרָא עוֹד מִמוֹי
דְטוֹבְעָנָא וְלָא יְהֵי עוֹד טוֹבְעָנָא לְחַבָּלָא אַרְעָא: יב וַאֲמַר יְיָ דָא אָת
קְיָמָא דַאֲנָא מְקַיֵים בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין כָּל נַפְשַׁת חַיְתָא דְעִמְכוֹן
לדרי

עלן כשהריח ריח נגדיו אז וירח יי׳: מכעורין · נ׳ במסורת כי יצר לב האדם רע מנעוריו · איש מלחמה מנעוריו · שאנן מואב מנעוריו שמנעוריו צריך אדם להלחם עם יצר הרע ואם יגבר עליו והוא יכנחו · שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא על שמריו ·

את ריח ניחוח · ולפיכך וירח ... את ריח ניחוח ... הוא ... מדרשו רז״ל לפי פושעי ישראל עתידין ... שתכן ריח ... וזה הוא וירח את ריח ... בגלוין · אל תקרי בגלוין אלא בגלוין · וירח יי׳ את ריח הניחוח שעתידין ליתן ריח ניחוח ... דבר אחר ... רמז שבככם ... עמירים גן

רש״י

דם: מיד כל חיה · לפי שחטאו דור המבול והופקרו לאכל חיות רעות לשלוט בהן שנא׳ נמשל כבהמות נדמו (תלים מ״ט) לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות: מיד האדם · מיד ההורג במזיד ואין עדים אני אדרוש: ומיד איש אחיו · שהוא אוהב לו כאח והרגו שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב״ה דורש ממנו · כמו שדרשו רבותינו והאלהים אנה לידו במסכת מכות הקב״ה מזמנן לפונדק אחד וכו׳: (ו) באדם דמו ישפך · אם יש עדים המיתוהו אתם למה כי בצלם אלהים וגו׳: עשה את האדם · זה מקרא חסר וצריך להיות עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא: (ז) ואתם פרו ורבו · לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך דמים: (ט) ואני הנני · מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב״ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה · ובאחרונה אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחוזק ברית להבטחתי ואתן לך אות: (י) חית הארץ אתכם · הם המתהלכים עם הבריות: מכל יוצאי התיבה · להביא שקצים ורמשים: חית הארץ · להביא המזיקין שאינן בכלל החיה: אשר אתכם · שאין הלוכן עם הבריות: (יא) והקמותי · אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמסיים והולך: (יב) לדרת עולם · נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו

אבן עזרא

עם לבו ואחר כן גלה סודו לנח כי נביא היה · וטעם לא אוסיף עוד לקלל כאשר קללה ע״י אדם כי כן כתוב ארורה האדמה: יצר · היא התולדות אשר נוצרה לו: ולא אוסיף עוד · על המבול · ומלת עוד לעולם או פעם שנית וכן ויבך על צואריו עוד: (כב) עוד כל ימי הארץ · לאות כי יש לה קץ קצוב ומה נכבד דרש סביב שמנה עשרה אלף רק לא ידענו אחד מני אלף: זרע וקציר · חלק השנה לשנים ואחר כן לארבעה: קור · כנגד החום: וקיץ · כנגד החורף והם כנגד ד׳ תקופות בשנה וכלם יום ולילה יחלקו כי מה שחסר מזה נוסף בזה ואחר כן ישוב העודף ויחסר ויוסיף על החסר עד היותם בשוה: (ב) וחתכם · מפעלי הכפל מגזרת תראו חתת כמו חתתכם: בכל אשר תרמש האדמה · הטעם על האדמה או תהיה האדמה פועלת: בידכם נתנו · כי בידכם ויש אומרים כי בי״ת בכל

ג׳ אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־
ל׳ חסר נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת
ע׳ וא׳ וקשתי עוֹלָם׃ יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי
בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי
ע׳ וּבֵין הָאָרֶץ׃ יד וְהָיָה בְּעַנְנִי
ג׳ עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה
הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן׃ טו וְזָכַרְתִּי
אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר
ע׳ רפי וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל
לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר׃ טז וְהָיְתָה
ג׳ ומ״ל׳ כו׳ חסר הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר
בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין
כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר
כ״ס עַל־הָאָרֶץ׃ יז וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־
ג׳ גע׳ א״ס הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי
וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־
הָאָרֶץ׃ פ יח וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ
ל׳ סס זר בסקתא הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם
וָיָפֶת וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן׃
יט שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ
ג׳ ס׳ וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָל־הָאָרֶץ׃ כ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה

ויחל נח בסנהדרין ע

אונקלוס

קים די אנא יהיב בין מימרי
ובינֵיכון ובין כל נפשא חיתא
דעמכון לדרי עלמא׃ יג
ית קשתי יהבית בעננא ותהי
לאת קים בין מימרי ובין
ארעא׃ יד ויהי בעננותי
עננא על ארעא ותתחזי
קשתא בעננא׃ טו ודכירנא
ית קימי די בין מימרי
ובינֵיכון ובין כל נפשא חיתא
בכל בשרא ולא יהון עוד מיא
לטופנא לחבלא כל בשרא׃
טז ותהי קשתא בעננא
ואחזינה לדוכרן קים עלם בין
מימרא דיי ובין כל נפשא
חיתא בכל בשרא די על
ארעא׃ יז ואמר יי לנח דא
את קים די אקימית בין
מימרי ובין כל בשרא די על
ארעא׃ יח והוו בני נח די
נפקו מן תיבותא שם וחם
ויפת וחם הוא אבוהי דכנען׃
יט תלתא אילין בני נח
ומאילין איתבדרו כל ארעא׃
כ ושרי נח גבר פלח בארעא
ונציב

אהרן

ויטע

רשי

היו כמו דורו של חזקיהו מלך יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי: (יד) בענני ענן · כשתעלה במחשבה לפני להביא חשך ואבדון לעולם: (יו) בין אלהים ובין כל נפש חיה · בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין נפש חיה · אלא

אבן עזרא

בכל ובכל מקום ווי״ן והקרוב נ״ה א׳ דגש עם מוראכם: (ג) כל רמש · שם כלל לחית השדה ולבהמת היישוב ולכל עוף ולכל דג והנה הכל מותר לאכילה: כירק · על פני משקלו וכן תנור עשן כבשן הכבשן: (ד) אך בשר בנפשו דמו · כן טעמו אך בשר עם נפשו שהוא דמו לא תאכלו כטעם לא תאכל הנפש עם הבשר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא וזאת הנפש המתנועעת והמרגשת היא גוף: (ה) ואך את דמכם · פירושו התרתי לכם לשפוך דם כל חי
זולתי

יונתן בן עוזיאל

לדרי עלמא: יג ית קשתי יהבית בעננא ותהי לסימן קיים בין מימרי
ובין ארעא: יד ויהי כד אפרוס ענני יקרא עלוי ארעא ותתחמי קשתא
ביממא עד לא יטמע שמשא בעננא: טו ודכירנא ית קימי דבין מימרי
וביניכון ובין כל נפשת חיתא בכל בסרא ולא יהי תוב מיא לטובענא
לחבלא כל בישרא: טז ותהי קשתא בעננא ואחמינה למדכר קיים
עלם בין מימרא דיי ובין כל נפשת חיתא בכל בישרא דעל ארעא: יז
ואמר יי לנח דא את קיים דקיימית בין מימרי ובין מימר כל בסרא דעל
ארעא: יח והוו בני נח דנפקו מן תיבותא שם וחם ויפת וחם הוא אבוי
דכנען: יט תלתא אלין בנוי דנח
ומאלין אתבדרו למיתב בכל ארעא:
כ ושרי נח למהוי גבר פלח בארעא
ואשכח גופנא דמושכיה נהרא מן
גינוניתא

ירושלמי

ושרי נח גברא צדיקא למהוי
ונציב כרמא:
והוו

בעל הטורים

וקציר שנים במסור' הכא ואידך נפרש' וינס' ואך ג' במס' הכא ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל חיה ואידך ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם• ואך את הדבר לומר כמו שאסור להרג עצמו כן אסור לקלל עצמו• והוא אך את דמכם לנפשותיכם• ואך את הדבר שאמר הדבו' אדרוש ואך אם טמאה• לומר שמכל חיה אדרשנו נין טמאה נין טהורה מקום את בריתי אתכם סופי תיבות מתי' רמז לתחיית המתי' שהשם מקים להם בריתו

רשי

אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם אני רואה את האות וזוכר: (יז) זאת אות הברית• הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי: (יט) וחם הוא אבי כנען• למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדין לא כתב תולדת חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען: (כ) ויחל• עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת: איש האדמה• אדוני האדמה כמו איש נעמי (רות א'): ויטע כרם• כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי

אבן עזרא

זולתי דמכם של נפשותיכם שאתם אדם לא התרתי רק אדרשנו כטעם דורש דמים• וזה כלל ואחר כן ביאר ומיד האדם אם יהרגו רבים את יחיד או יחיד את יחיד אני אדרש הדם גם אדרשנו מיד כל חיה שאצוה לאחרת שיהרגנה והנה החיות מותרות לכם ולא אתם לבן והמפרש דמכם לנפשותיכם זה ההורג נפשו הוא רחוק בעיני והוסיף לבאר או היא מצוה לבני נח והוא הישר להרוג ההורג• וטעם באדם בעדים או לעיני הכל או בעבור האדם שנשפך דמו וכמוהו רבים: (ח) ויאמר אלהים אל נח ואל בניו• על ידי אביהם• ויש אומרים שארבעתם נביאים: (ט) ואת זרעכם• עם ואתכם השלישי שהיה אתכם או ככפל לתוספת ביאור והברית שאקים היא שלא יכרת כל בשר• ומלת בשר גוף כי הוא מרגיש כי הענם לא ירגיש והנה הברית שלא יכרת גוף במימי מבול ויתכן שימלטם אם יבא מבול הכנים בברית שלא יהיה עוד מבול ועל זאת הברית כאמר אשר נשבעתי מעבור מי נח: אות• זכר ונקבה: (יג) את קשתי• הנה נתתי עתה קשת בענן ואין פירושו כאשר אמר הגאון כי בתחלה היתה: (יד) בעננו ענן• קל הנו"ן הראשון והיה ראוי להדגש בעבור שהוא מהבנין הכבד כמו בדברי אתך: ונראתה הקשת• אילו היינו מאמינים בדברי חכמי יון שמלהט השמש תולד הקשת יש לומר כי השם חזק אור השמש אחר המבול והיא דרך נכונה למבין• מלת יהיה עם המים איננה ראיה כי השמים לשון יחיד וכן ויהי אנשים וטעם והיתה הקשת בענן שהיא לעולם שם בסתר והשם רואה אותה: (יז) ויאמר אלהים אל נח• זאת הברית שאמרתי לך וזו השבועה שהקימותי: (יח) וחם הוא אבי כנען• ללמד שמניהם רעים וכמעשה אבות יעשו בנים והזכיר כנען ולא כוש בעבור שיקלל כנען ונכתב' זאת הפרשה להודיע כי הכנענים מקוללים וכן בנותיהם מימות נח וכן אמר אברהם לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וכן רבקה מבנות חת כאלה ושמא ישאל שואל מה חטאו בני חת למה לא פקח עיניו כי החתי והאמורי ואחרים כלם בני כנען הם על כן יאמר הכתוב אל ארץ כנען: (כ) ויחל• מתחלה מפעלי הכסל.

ג' ויטע כרם: כא וישת מן־
י"ג · היין וישכר ויתגל בתוך
ל' כתיב כ"ן אהלה: כב וירא חם אבי
כנען את ערות אביו ויגד
לשני־אחיו בחוץ: כג ויקח
שם ויפת את־השמלה וישימו
על־שכם שניהם וילכו
ו' אחרנית ויכסו את ערות
ט' אביהם ופניהם אחרנית
ג' וערות אביהם לא ראו:
י"ג · י"ג מ"ג כד וייקץ נח מיינו וידע את
אשר־עשה לו בנו הקטן:
כה ויאמר ארור כנען עבד
עבדים יהיה לאחיו: כו
ג' מלעיל ויאמר ברוך יהוה אלהי שם
נג' ויהי כנען עבד למו: כז
י"ג · י"ג וחס' וכל יפת אלהים ליפת וישכן
סא"ר וישכן באהלי־שם ויהי כנען עבד
למו: כח ויחי־נח אחר
המבול שלש מאות שנה
ויהיו ע"ל וחמשים שנה: כט ויהי כל־
הפסוקה ימי־נח תשע מאות שנה
וחמשים שנה וימת: פ
א ואלה תולדת בני־נח
י"ג וכל קרי' שם חם ויפת ויולדו להם בנים אחר המבול: ב
דכות א' נס"ח ג' בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס: ג ובני
גמר

ונציב כרמא: כא ושתי מן
חמרא ורוי ואתגלי בגו
משכניה: כב וחזא חם
אבוהי דכנען ית ערייתא
דאבוהי וחוי לתרין אחוהי
בשוקא: כג ונסיב שם ויפת
ית כסותא ושויאו על כתף
תרויהון ואזלו מחזרין וכסיאו
ית עריתא דאבוהון ואפיהון
מחזרין ועריתא דאבוהון לא
חזו: כד ואתער נח
מחמריה וידע ית דעבד ליה
בריה זעירא: כה ואמר ליט
כנען עבד פלח יהי לאחוהי:
כו ואמר בריך יי אלהיה
דשם ויהי כנען עבדא להון:
כז יפתי יי ליפת וישרי
שכינתיה במשכניה דשם
ויהי כנען עבדא להון: כח
וחיא נח בתר טופנא תלת
מאה וחמשין שנין: כט
והוו כל יומי נח תשע מאה
וחמשין שנין ומית: א
ואלין תולדת בני נח שם חם
ויפת ואתילידו להון בנין
בתר טופנא: ב בני יפת
גומר ומגוג ומדי ויון ותובל
ומשך ותירס: ג ובני גומר
אשכנז

אהרן
וישת מן ברכות מ
סנהדרין ע
וירא חם סנהדרין סס
ויקח שם סנהדרין סס
ועריות אביהם ברכות כח
שבת קכ
ויקץ נח סנהדרין ע
ויאמר ארו' סנהדרין נח
יפת אלהים יומא ט מגילה ט
בני יפת יומא י

רשי

ויחורי תאנים: (כא) אהלו · אהלה כתיב רמז לי' שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה שגלו על עסקי היין שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו'): ויתגל · לשון ויתפעל: (כב) וירא חם אבי כנען · יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו

אבן עזרא

מהבנין הכבד הכוסף כמו ויפך בדלתים יש:
(כ) איש האדמה · יודע עבוד' האדמה והיא חכמה גדולה והדרש שביום שנטעו שתה מיינו יש לו סוד ואיננו כמשמעו וכן ותהר האשה ותלד בן לא היה ביום אחד:
ויתגל

גִיגוּנִיתָא דְעֵדֶן וְנַצְבֵיהּ לְכַרְמָא וּבֵיהּ בְּיוֹמָא אַנִיצַת וּבְשִׁילַת עִנְבִין
וְעַצְרִינוּן: כא וּשְׁתֵי מִן חַמְרָא וְרָוֵי וְאִתְעַרְטַל בְּגוֹ מַשְׁכְּנֵיהּ: כב
וַחֲמָא חָם אֲבוּי דִכְנַעַן יַת עֶרְיְיתָא דַאֲבוּי וְחַוֵי לִתְרֵי אֲחוֹהִי בְּשׁוּקָא: כג
וּנְסַב שֵׁם וְיֶפֶת יַת אִסְטְלָא וְשַׁוִיו עַל כְּתַף תַּרְוֵיהוֹן וְאָזְלוּ מְאַחֲזָרִין וְכַסִּיאוּ
יַת עִירְיְיתָא דַאֲבוּהוֹן וְאַפֵּיהוֹם מְאַחוֹרִין וְעִרְיְתָא דַאֲבוּהוֹן לָא חָמוֹן:
כד וְאִתְעַר נֹחַ מִן חַמְרֵיהּ וִידַע בְּאִשְׁתְּעוּת חֶלְמָא יַת דְעָבַד לֵיהּ חָם
בְּרֵיהּ דְהוּא קְלִיל בִּזְכוּתָא דִגְרַם לֵיהּ דְלָא יוֹלִיד בַּר רְבִיעָיי: כה וַאֲמַר
לִיט כְּנַעַן דְהוּא בְרֵיהּ רְבִיעָיי עֲבִיד מְשַׁעְבֵּד יְהִי לְאָחוֹי: כו וַאֲמַר בְּרִיךְ
יְיָ אֱלָהָא דְשֵׁם דַעֲבִידְתֵיהּ צַדִיקָא וּבְגִין יְהֵוֵי כְנַעַן עֲבִיד לֵיהּ: כז יַשְׁפַּר
יְיָ תְּחוּמֵיהּ דְיֶפֶת וְיִתְגַיְירוּן בְּנוֹי וְיִשְׁרוּן בְּמִדְרָשָׁא דְשֵׁם וִיהֵי כְנַעַן עֲבִיד
לְהוֹן: כח וַחֲיָא נֹחַ בָּתַר טוֹבְעָנָא תְּלַת מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין: כט וַהֲווֹ
כָּל יוֹמֵי נֹחַ תְּשַׁע מְאָה וְחַמְשִׁין שְׁנִין
וּמִית: א אִלֵין תּוֹלְדַת בְּנוֹי דְנֹחַ
וְאִתְיְלִידוּ לְהוֹן בְּנִין בָּתַר טוֹבְעָנָא:
ב בְּנוֹי דְיֶפֶת גּוֹמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן
וְתוּבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס וְשׁוּם אַפַּרְכְיוֹתְהוֹן
אפריקי

ירושלמי

בְּנוֹי דְיֶפֶת גּוֹמֶר וְשׁוּם
אַפַּרְכְיוּתְהוֹן אַפְרִיקִי וְגַרְמַנְיָא
וּמָדַי וּמַקְדוֹנְיָא וְיַתְנִיָא
ואנסייא

רשי

לאביו לכך החכר על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו · יש אומרים סרסו וי"א רבעו: (כג) ויקח שם ויפת · אין כתיב ויקחו אלא ויקח לימד על שם שנתאמץ במצו' יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית ויפת זכה לקבורה לבניו שנא' אתן לגוג מקום שם קבר · וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו': (יחזקאל ל"ג) ופניהם אחורנית · למה נאמר פעם שנייה מלמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית: (כד) בנו הקטן · הפסול והבזוי כמו הנה קטן נתתיך בגוים בזוי (ירמי' מ"ט) (כה) ארור כנען · אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני ארור בכך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולי' שהוטל עליה' טורח עבודתי מעתה · ומה ראה חם שסרסו אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בני' היו לו והרג זה את זה בשבי' ירושת העולם ואבינו יש לו ג' בנים ועודנו מבקש בן רביעי: (כו) ברוך ה' אלהי שם · שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו לתת להם את ארץ כנען: ויהי · להם כנען למס עובד: (כז) יפת אלהים ליפת · מתורגם יפתי ירחיב: וישכון באהלי שם · ישרה שכינתו בישראל · ומדרש חכמים אע"פי שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם: ויהי כנען עבד · אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען: (ב) ותירס · זו פרס:

אבן עזרא

(כא) ויתגל · מלשון גלוי מבנין התפעל וכן ואל יתעל · וה"א אהלה מקום וי"ו וכן את קול העם ברעה כי פרעה אהרן: על שכם שניהם · כל אחד שם קצת השמלה על שכמו ומלת שכם לא תתחבר: (כג) אחורנית · הפך הילוך האדם כי כל תנועתו לפנים: (כד) וייקץ נח · הכתוב לא גלה מה נעשה והעושה היה כנען וכן היה כי חם ראה ולא כסהו כאשר עשו אחיו רק גלה הדבר ושמע כנען ולא נדע מה עשה · וטעם בנו הקטן לעד כי כן הוא אומר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען גם וי"ו בנו שב אל חם הנזכר על

כן

בעל הטורים

להקיותם · ויטע שלשה במסו' ויטע כרם · ויטע ה' אלהים גן עינקן · ויטע אהל · דרש ו רבותינו מהיכן לקח הנטיעה מגן עדן וכן אברהם לקח האשל מגן עדן: ויתגל אות י' גליות שגלו נרמז גלוי' על ידי היין · היין בגימט' יללה עבד עבדים יהיה · יהיה עולה שלשים רמז לדתי שקלים של עבד ·

גמר אשכנז וריפת ותגרמה:
ד ובני יון אלישה ותרשיש
כתים ודדנים: ה מאלה
נפרדו איי הגוים בארצתם
איש ללשנו למשפחתם
בגויהם: ו ובני חם כוש
ומצרים ופוט וכנען: ז ובני
כוש סבא וחוילה וסבתה
ורעמה וסבתכא ובני רעמה
שבא ודדן: ח וכוש ילד
את־נמרד הוא החל להיות
גבר בארץ: ט הוא־היה
גבר־ציד לפני יהוה על־כן
יאמר כנמרד גבור ציד לפני
יהוה: י ותהי ראשית
ממלכתו בבל וארך ואכד
וכלנה בארץ שנער: יא
מן־הארץ ההוא יצא אשור
ויבן את־נינוה ואת־רחבת
עיר ואת־כלח: יב ואת־
רסן בין נינוה ובין כלח הוא
העיר הגדלה: יג ומצרים
ילד את־לודים ואת־ענמים
ואת־להבים ואת־נפתחים:
יד ואת־פתרסים ואת־
כסלחים

מסרה:
ג׳ וחס׳ י׳ ג׳
ב׳ חל חסר וחלמל׳ כל״ה
ג׳ ב׳ ר״פ
ב׳ חל כתי׳ ה׳ וחל א׳:
ורעמה מס דגש וג׳ כתי׳ ב׳ ה״א בסו׳: ב׳
חל א׳ וחל ה׳
ג׳ חסר
ג׳ י׳ ימ״נ בתורה:
כ״ח
ג׳ ר״פ בתורה י׳ א׳
י׳ג חסר
ב׳
ג׳ ר״פ
ב׳
ג׳ אכ״ן דג״ש

אונקלוס

אשכנז וריפת ותוגרמה:
ד ובני יון אלישה ותרשיש
כתים ודדנים: ה מאילין
אתפרשו נגוות עממיא
בארעתהון גבר ללישניה
לזרעיתהון בעממיהון: ו
ובני חם כוש ומצרים ופוט
וכנען: ז ובני כוש סבא
וחוילה וסבתה ורעמה
וסבתכא ובני רעמה שבא
ודדן: ח וכוש אוליד ית־
נמרוד הוא שרי למהוי גבר
תקיף בארעא: ט הוא הוה
גבר תקיף קדם יי על כן
יתאמר כנמרוד גבר תקיף
קדם יי: י והוה ריש
מלכותיה בבל וארך ואכד
וכלנה בארעא דבבל: יא
מן ארעא ההיא נפק אתוראה
ובנא ית נינוה וית רחבת
קרתא וית כלח: יב וית
רסן בין נינוה ובין כלח היא
קרתא רבתא: יג ומצרים
אוליד ית לודאי וית ענמאי
וית להבאי וית נפתוחאי: יד
וית פתרוסאי וית כסלוחאי
דנפקו

תולדת אהרן:
ובני חם כתובות קיב סוטה לד
נמרוד ערובין נג
ותהיו אשו׳ יומא׳

רשי

(ח) להיות גבור · להמריד כל העולם על הקב״ה בעצת דור הפלגה: (ט) גבור ציד · צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום: לפני ה׳ · מתכוין להקניטו על פניו: על כן יאמר · על כל אדם מרשיע בעזו׳ פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד: (יא) מן הארץ · כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום

אבן עזרא

כן קולל כנען והאומר שקלל נח את בן בנו בעבור שבירך אלהים את בניו זה דרך דרש: (כה) עבד עבדים · טעמו עבד כאחד העבדים ואילו היה עבד העבדים היה עבד לעבדים והעד קדש קדשים בקדש הקדשים וטעם לאחיו לכוש ומצרים ופוט שהם בני אביו ויש אומר כי הכושים הם עבדי׳ בעבור שקלל

יונתן בן עוזיאל

אפריקי וגרמניא והמדיי ומקדוניא ויתיניא ואוסיא ותרקי: ג ובנוי דגומר אשכנז וריפת ותוגרמא: ד ובנוי דיון אלישא אלס וטרסס אכזיא ודורדניא: ה מאלין אתפרשו גניסי נגוות עממיא כל חד ללישניה ליחוסיהום בעממיהום: ו ובנוי דחם כוש ומצרים ופוט וכנען ושום אפרכיותהום ערביא ומצרים ואליחרוק וכנען: ז ובנוי דכוש סבא וחוילה וסבתא ורעמא וסבתכא ושום אפרכיותהום סיניראי והנדקי וסמדאי ולובאי וזינגאי ובנוי דמוריטינוס זמרגד ומזג: ח וכוש אוליד ית נמרוד הוא שרי למהוי גיבר בחטאה ולמרדא קדם יי בארעא: ט הוא הוה גיבר מרודא קדם יי בגין כן יתאמר מן יומא דאתברי עלמא לא הוה כנמרוד גיבר בצידא ומרודא קדם יי: י והוה שרוי מלכותיה בבל רבתי והדס ונציבין וקטספון בארעא דפונטוס: יא מן ארעא ההיא נפק נמרוד ומלך באתור דלא בעא למהוי בעיטת דרא דפלוגתא ושבק ארבע קורין אלין ויהב ליה יי בגין כן אתרא ובנא ארבע קורין אחרנין ית נינוה וית פליטיאת קרתא וית פריות: יב וית תלסר דמתבניא ביני נינוה וביני חדיית איהי קרתא רבתא: יג ומצרים אוליד ית גיוותאי וית מריוטאי וית ליווקאי וית פנטסכינאי: יד וית נסיוטאי וית

פנטפולוטי

ירושלמי

ואנסייא ותרקי: ובנוי דגומר ושום אפרכיותהון אסייא ופרכון וברבריאה: ובנוי דיון אלישה ושום אפרכיותהון אלסטרסוס ודורדניא:

ירושלמי

הוא הוה גבר בצידא בחטאה קדם יי דהוה צייד בני אינשא בלישנהון ואמר להון רחוקו מן דינו דשם ואדבקו בדינו דנמרוד בגין כדין יתאמר כנמרוד גברא גבר בצדיא בחטאה קדם יי: והות שירוי מלכותיה בבל והדס ונציבין וקטיספו בארעא דבבל: מן ארעא ההיא נפק אתורייה ובנא ית נינוה וית פלטייתא דקרתא וית חריית: ואת וית תלאסר בין נינוה ובין חריית היא קרתא רבתא:

ומצרים

בעל הטורים

יאמ' ג' במס' על כן יאמר כנמרוד על כן יאמר בספ' מלחמו' ה' ולציון יאמר איש ואיש יולד בה מלמד שהיה נמרוד איש מלחמה ולוכד עירי' כדכתיב ותהי ראשית ממלכתו בבל וזה הוא על כן יאמר בספר מלחמות ה' ולציון יאמר שיהא כל הילוד בה גבור ונכנס קומה כנמרוד ויהא גיבור ויאמרו שכל זה ילד בה:

רשי

במקום לבנות המגדל יצא מתוכם: (יב) העיר הגדולה · היא נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים: (יג) להבים · שפניהם דומים ללהב: (יד) פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים · משניהם

אבן עזרא

שקלל נח את חם והנה שכחו כי המלך הראשון אחר המבול היה מכוש וכן כתוב ותהי ראשית ממלכתו בבל: (כו) ברוך ה' אלהי שם · חייבין אנו להוסיף תודות לשם שהוא אלהי שם והוא ישים כנען עבד לו ולשם והטעם שיכריתהו לעבו' את שם כי מלת למו כמו להם ובוי"ו נוסף כוי"ו תביאמו לכן בחסרון ה"א ובלא וי"ו לא ימצא והזכיר עם שם השם הנכבד והנורא בעבור כבוד שם ואין יפת כמוהו ואמר הגאון כי תחסר מלת אבי והיה ראוי להיותו ארור אבי כנען אמר כי כמוהו לעיני חנמאל דודי שהוא בן דודו ויתכן שהיה גדול מירמיה בשני' והיה קורא אותו בשם אביו בעבור כבוד האב וכן אשת אחי האב קראה

הכתוב

ג' כסלחים אשר יצאו משם
ג' פלשתים ואת כפתרים :
ס טו וכנען ילד את
צידן בכרו ואת חת : טז
ס' י' ז' ואת היבוסי ואת האמרי
ואת הגרגשי : יז ואת
ס' בקמץ החוי ואת הערקי ואת הסיני :
ב' מלאים יח ואת הארודי ואת
הצמרי ואת החמתי ואחר
ג' מלא בתור' נפצו משפחות הכנעני :
יט ויהי גבול הכנעני מצידן
ג' כתיב הא באכה גררה עד עזה באכה
ב' וחסר סדמה ועמרה ואדמה וצבים
תנינים ק' נ' עד לשע : כ אלה בני חם
למשפחתם ללשנתם
ל' בארצתם בגויהם : ס כא
ל' ולשם ילד גם הוא אבי כל
ס'א'ג בתור' בני עבר אחי יפת הגדול :
כב בני שם עילם ואשור
וארפכשד ולוד וארם : כג
ג' פתח וחד קמץ ומש חבי' ובני ארם עוץ וחול וגתר ומש : כד וארפכשד ילד
את שלח ושלח ילד את עבר : כה ולעבר ילד שני
בנים

אחרן דנפקו מתמן פלשתאי וית
קפוטקאי : טו וכנען אוליד
ית צידון בוכריה וית חת : טז
וית יבוסאי וית אמוראי וית
גרגשאי : יז וית חיואי וית
ערקאי וית אנתוסאי : יח
וית ארודאי וית צמראי וית
חמתאי ובתר כן איתבדרו
זרעית כנענאי : יט והוה
תחום כנענאי מצידון מטי
לגרר עד עזה מטי לסדום
ועמורה ואדמה וצבוים עד
לשע : כ אילין בני חם
לזרעיתהון ללישנהון
בארעתהון בעממיהון : כא
ולשם איתיליד אף הוא
אבוהון דכל בני עבר אחוהי
דיפת רבא : כב בני שם
ולשם יולד עילם ואשור וארפכשד ולוד
סנהדרין סט וארם : כג ובני ארם עוץ
וחול וגתר ומש : כד
וארפכשד אוליד ית שלח
ושלח אוליד ית עבר : כה
ולעבר

רשי

משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין
משכב נשותיהם אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים :
(יח) ואחר נפוצו · מאלה נפוצו משפחות הרבה :
(יט) גבול · סוף ארצו כל גבול לשון סוף וקצה :
באכה · שם דבר · ול"נ כאדם האומר לחבירו גבול
זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני : (כ) ללשונתם
בארצותם · אף על פי שנחלקו ללשונות וארצות כלם
בני חם הם : (כא) אבי כל בני עבר · הנהר היה
שם : אחי יפת הגדול · איני יודע אם יפת הגדול
אם שם כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגומר שנתים
אחר

אבן עזרא

הכתוב דודתך וזה אבי כנען איננו כן · ופי'
יפת מן יפה ולא פירש יפה רק הוא כמו ירחי'
ובלשון ארמית כמוהו והוא מהבנין הכבד
הכוסף כמו ומלכים ירד ובפסוק הזה ברך
יפת גם שם כי פי' וישכון באהלי שם שישכון
שהיה באהלי שם כי בפסו' הראשון ברך השם
ויהי כנען עבד למו · לשם וליפת גם לאחיו
והנה הוא עבד עולם כי משה נצה כל הארץ
וזה הדבר היה אחר שנים רבות אחר המבול :
(ד) כתים · שם והוא בן יון על כן אמרתי
בפי'

יונתן בן עוזיאל

פנטפולוטי דנפקו מתמן פלשתאי
וית קפורקאי : טו ובנען אוליד ית
צירון בוכריה וית חת : טז וית
יבוסאי וית אמוראי וית גרגשאי :
יז וית חואי וית עירקאי וית
אנטוסאי : יח וית לוטסאי וית
חומצאי וית אנטכואי ובתר כדין
אתבדרו זרעייתהון דכנענאי : יט
והוה תחום כנענאי מן כותניים מעלך
לגרר עד עזה מעלך לסדום ועמורא
ארמא וצבויים עד קלדהי : כ
אילן בנוי דחם לזרעית יחוסיהום
ללישנהום במותב ארעתיהון בגניסת
עממיהון : כא ולשם איתיליד אף
הוא בר הוא אבוהון דכל בני עבראי
אחוי דיפת רבה ברחלתא דייי : כב
בנוי דשם עילם ואתור וארפכשד
ולוד וארם : כג וארפכשר אוליד
ית שלח ושלח אוליד ית עבר : כד
ולעבר אתילידו תרין בנין שום חד
פלג

ירושלמי

ומצרים אוליד ית מריוטאי
וית פנטפוליטאי וית לוסטאי:
וית פילוסאי וית פנטסכנאי
דנפקו מתמן פלשתאי וית
קפורקאי :
וית טריפולאי וית ערקאי וית
כפרוסאי :
וית אנטרידנאי וית חמצאי
וית אנטוכיא מן בבל מן בתר
כדין אתפרעו ניסי אומיא :
והוון כל דרייא דארעא לישן
חד וממלל חד ועיצה חדא
ארום בלישן קודשא הוו
ממללין דבה אתברי עלמא
מן שרויא :
כד אטעו לבהון מן בתר
מימרא דמאן דאמר והוה
עלמא מן שירויא ואשכחו
בקעא בארעא דפונטוס ושרון
תמן :
ואמרין

רשי

אחר המבול הני אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה כמלאת שהגדול בבניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול : אחי יפת · ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו : (כה) נפלגה · נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהי' עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו
כסדר

אבן עזרא

בפי' ספר דניאל כי מלכות יון ורומי אחת היא : (ח) נמרוד · אל תבקש טעם לכל השמות אם לא נכתב והוא החל להראות גבורות בני אדם על אחיו' כי היה גבור ציד · וטעם לפני ה' שהיה בונה מזבחו' ומעלה אותם החיו' עולה לשם וזו דרך הפשט והדרש דרך אחרת : (ט) על כן יאמר · משל היה גם בימי משה · וטעם מן הארץ ההיא יצא אשור הוא בן יפת וזה היה את' הפלגה והמלך אשר מלך על בבל בתחלה היה נמרוד ובעל סדר עולם פיר' כי בימיו נפלגה הארץ שהוא היה מלך על השבעים : (יב) היא העיר הגדולה · הקרוב אלי שהוא דבק עם ויבן את נינוה ולהיותו דבק עם רסן או עם כלח איננו רחוק : (יג) ומצרים ילד את לודים · על דעתי שאלה שמות מדינות בכל מדינה משפחה על כן הם כלם לשון רבים גם פתרוסים לעד והראי' הגמורה אשר יצאו משם ושם רמז למקום גם כפתורים ילדם מצרים ובעבור שהבן מאון האב ומכחו בצלמו בדמותו יאמר לו ילד :
(יט) באכה גררה · אל גרר : אלה בני חם ללשונתם · וכן אמר על בני יפת ועל בני שם · וטעם אבי כל בני עבר להודיע אבי העברים כי אין למעלה ממנו והשם שאביו וכן כתוב כה אמר ה' אלהי העברים וכנען אבי חם שאין למטה ממנו ואין ראוי להתערב קדם בחול · וטעם אחי יפת הגדול שהיה יפת טוב
והכתוב

ל' בנים שם האחד פלג כי
ג' בימיו נפלגה הארץ ושם אחיו
יקטן: כו ויקטן ילד את־
ג' מ"ג אלמודד ואת־שלף ואת־
חצרמות ואת־ירח: כז
ג' מ"ג ואת־הדורם ואת־אוזל ואת־
דקלה: כח ואת־עובל
י"ג ומ"ג ואת־אבימאל ואת־שבא:
י"ג חסר יוד כט ואת־אופר ואת־חוילה
ואת־יובב כל־אלה בני יקטן:
ל ויהי מושבם ממשא
י"ג ומלעיל באכה ספרה הר הקדם:
לא אלה בני־שם
למשפחתם ללשנתם
י"ג וסא"ה בארצתם לגויהם: לב אלה
בגויה' ה' משפחת בני־נח לתולדתם
בגויהם ומאלה נפרדו הגוים
בארץ אחר המבול: פ
יא א ויהי כל־הארץ
ד' ג' שפה אחת ודברים אחדים:
ג' ועכן י"' ב ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער

ולעבר אתילידו תרין בנין אחרן
שום חד פלג ארי ביומוהי
איתפליגת ארעא ושום אחוהי
יקטן: כו ויקטן אוליד ית
אלמודד וית שלף וית
חצרמות וית ירח: כז וית
הדורם וית אוזל וית דקלה:
כח וית עובל וית אבימאל
וית שבא: כט וית אופיר
וית חוילה וית יובב כל אילין
בני יקטן: ל והוה מותבניהון
ממשא מטי לספר טור
מדינחא: לא אילין בני
שם לזרעיתהון ללישנהון
בארעתהון בעממיהון:
לב אילין זרעית בני נח
לתולדתהון בעממיהון
ומאילין אתפרשו עממיא
בארעא בתר טופנא: א
והוה כל ארעא לישן חד
וממלל חד: ב והוה
במיטלהון בקדמיתא ואשכחו
בקעתא בארעא דבבל ויתיבו
תמן

ויהי בנסעם
חנילה י
שנער
סנת קיג
וישבו

רשי

בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שא"ת בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו'. ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו: (כח) יקטן. שהיה עניו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: חצרמות. על שם מקומו

אבן עזרא

והכתוב הקדים להזכיר שם שהוא קטן קודם יפת שהוא הגדול בעבור כבודו והעד שאמר הכתוב כי נח היה בן חמש מאו' שנה כשהחל להוליד ואין בזה מקום לטעון כי אין פחות מת"ק שנה ובשנת ת"ר שנה בא המבול ובצאת נח מהמבול היה שם בן מאת שנה ושנה אחת והכתוב אמר שנתים אחר המבול ויש מפרשי' כי אחי יפת הגדול ממנו הוא שם על כן הזכירו הכתוב בתחלה ואמר כי כאשר נולד שם לא נכנסו משנת ת"ק לנח כי אם ימים מועטים כי יום אחד בשנה חשוב שנה ונח נולד באייר ושם בניסן וכשבא המבול היו לנח תקצ"ט שנים וימים והנה אין לשם צ"ט שנה שלימות לפני המבול ויהיה שם כשנולד ארפכשד בן מאת שנה וחדשים: ופי' שנתים שנכנסה

יונתן בן עוזיאל

פלג ארום ביומוי איתפליגת ארעא ושום אחוי יקטן: כה ויקטן אוליד ית אלמודד דמשח ית ארעא באשלון וית שלף דשלף מוי דנהרוותא וית חצרמות וית ירח: כו וית הדורם וית אוזל וית דיקלא: כז וית עובל וית אבימאל וית שבא: כח וית אופיר וית חוילא וית יובב כל אילן בנוי דיקטן: כט והוה בית מותבניהון מן מישא מעלך לספרוואי טור מדינחא: ל אלין בנוי דשם ליחוסיהון במותב ארעיתהון לגניסת עממיהון: לא אלין יחוסי בנוי דנח ליחוסיהון בעממיהון ומאלין אתפרשו עממיא בארעא בתר טובענא: א והוה כל ארעא לישן חד וממלל חד ועיטא חדא בלישן קודשא הוו ממללין דאתברייא ביה עלמא מן שרויא: ב והוה במיטלהון ממדניחא

ירושלמי

ואמרין אתון כען ונבני לנא קרייא ומגדל ורישיה ממטי עד צירת שמיא ונעביד לן בגויה בית סגידו בראשיה ונתן חרבא בגו ידיה ותהא עבדא לקבליה סדרא קרבא קדם עד דלא נתבדר על אפי כל ארעא:

בעל הטורים

שפה אחת ודברי' אחדי' והכלי' ודברי' הרבה שהרגו לדבר הכלים הרבה · שפה אחת בגימט' לשון הקדש · בנסעם ב' במס' הכא בנסעם מקדם ואידך בנסע' מן המחנה · זה הוא שדרשו רבותינו ז"ל אותו היום סרו מאחרי ה' · משל לתינו' שבורח מן הספר · פי' בנסעם מקדמונו של עולם · איש אל רעהו הבא סופי תיבות שלוה · מפני שלוה יתירה שהיה להם חטאו · לאבן שנים במסו' ותהי להם הלבנה לאבן · וימת לנו בקרבו ותהי לאבן נבל כבל מה להלן מיתה אף כאן מיתה שיותר

רשי

מקומו דברי אגדה: (א) שפה אחת · לשון הקודש: דברים אחדים · באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה · דבר אחר על יחידו של עולם · דבר אחר ודברים אחדים (ס"א ודברים חדים) אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמוכות ב"ר: (ב) בנסעם מקדם · שהיו יושבים שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם

אבן עזרא

שנכנסה המנה השנית מחשבון ראשית המבול גם יש אומרים כי אחר חמשה חדשים מיום המבול שחסרו המים הרתה אשת שם והנה היה שם בן מאת שנה וכחשבון הזה ימצא בספר מלכים בעשרה מקומות: (א) שפה אחת · בפתח קטן תחת האלף כשהוא מוכרת ואם הוא נסמך יבא בפתח גדול ובספר הדקדו' בארתי למה חסר דל"ת אחת והפלגה היתה כראות משקול הדעת כי אחר מאת שנה אחר המבול היתה ונקרא פלג כי בעת הולדו נפלגה הארץ כתרגום ארמית חצי וכמוהו פלגי מים הם חלקי המים שהנהר יחולק וכן אי כבוד גם עמנואל שהוא בן הנביא גם דברי סדר עולם נכונים ועליו נסמו' ואם כן הוא היה אברהם מבוני המגדל ואל תתמה כי נח ושם היו שם כי לא מת שם עד שהיה יעקב אבינו בן חמשים ויותר · וטעם שפה אחת לשון אחת והקרוב אלי שהיה לשון הקדש ושם אדם וחוה וקין גם שת ופלג לעדים · וטעם דברי' אחדים בעבור שימצא היום בכל לשון דברים שלא יבינום כל אנשי הלשון ובימים ההם דברי חכם וכסיל היו אחדים והם רבים מגזרת אחד וזה שאמר הכתוב בנסעם מקדם לאות כי הרי אררט במזרח · וטעם וימצאו בקעה שבקשו מקום טוב לבנות מדינה עד מצאו זאת הבקעה ופיר' בקעה ערבה ישרה הפך ההרים וכן כבהמה בבקעה תרד ויתכן שהיא בין הרים וכאילו נבקעו בתוך: (ג) נלבנה · מגזרת לבנים ואף על פי שהחבור עם מ"ם לשון נקבות הן כמו נשים ופלגשים והנה שרפו הלבנים עד שעמדו וזהו הבניין התקיף שלא ימס במים ולא באש: ותהי להם הלבנה לאבן · תחת אבן: והחמר · תחת טיט ופי' כמשמעו בלשון ישמעאל ושב בוני המגדל לא היו טפשים שיחשבו לעלות אל השמים גם לא פחדו ממבול בי נח וכבר נשבע להם כי שם היו וכולם היו סרים אל משמעתם כי בניהם היו והנה הכתוב גלה חפצם וסוף דעתם לבנות עיר גדולה למושבם ולבנות מגדל גבוה להיות להם לאות ולשם ולתהלה לדעת

וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים
וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם
הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה
לָהֶם לַחֹמֶר: ד וַיֹּאמְרוּ
הָבָה ׀ נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל
וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ
שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־
הָאָרֶץ: ה וַיֵּרֶד יְהוָה
לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־
הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם:
ו וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן עַם אֶחָד
וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם
לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם
כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת: ז
הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם
אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת
רֵעֵהוּ: ח וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם
מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר: ט עַל־
כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם
בָּלַל יְהוָה שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ
וּמִשָּׁם הֱפִיצָם יְהוָה עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ: פ י אֵלֶּה
תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן־מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשָׁד
שְׁנָתַיִם

אונקלוס

תַּמָּן: ג וַאֲמַרוּ גְּבַר
לְחַבְרֵיהּ הָבוּ נִרְמֵי לְבֵנִין
וְנוֹקְדִינוּן יוֹקְדָתָא וַהֲוַת לְהוֹן
לְבֵינְתָא לְאַבְנָא וְחֵימָרָא הֲוָה
לְהוֹן לְשִׁיעַ: ד וַאֲמַרוּ הָבוּ
נִבְנֵי לָנָא קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא
וְרֵישֵׁיהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָּא
וְנַעְבֵּיד לָנָא שׁוּם דִּילְמָא
נִתְבַּדַּר עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא:
ה וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא
עַל עוֹבָדֵי קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא דִּי
בְנוֹ בְּנֵי אֱנָשָׁא: ו וַאֲמַר יְיָ
הָא עַמָּא חַד וְלִישָּׁן חַד לְכוּלְּהוֹן
וְדֵין דְּשָׁרִיאוּ לְמֶעְבַּד וּכְעַן
לָא יִתְמְנַע מִנְּהוֹן כֹּל דְּחַשִׁיבוּ
לְמֶעְבַּד: ז הָבוּ נִתְגְּלֵי
וּנְבַלְבֵּל תַּמָּן לִישָּׁנְהוֹן דְּלָא
יִשְׁמְעוּן גְּבַר לִישַּׁן חַבְרֵיהּ:
ח וּבַדַּר יְיָ יָתְהוֹן מִתַּמָּן עַל
אַפֵּי כָל אַרְעָא וּמְנַעוּ לְמִבְנֵי
קַרְתָּא: ט עַל כֵּן קְרָא
שְׁמַהּ בָּבֶל אֲרֵי תַמָּן בַּלְבֵּל יְיָ
לִישַּׁן כָּל אַרְעָא וּמִתַּמָּן
בַּדְּרִינוּן יְיָ עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא:
י אִלֵּין תּוֹלְדַת שֵׁם שֵׁם
בַּר

הבה נבנה מגילה י · הבה נבנה לנו סנהדרין קט · וירד ה' סנהדרין סט · הבה נרדה מגלה ט סנהדרין לח · ויפץ ה' שם קט · בבבל שם כל כי שם שם קט · ומשם הפיצם שם קז וקט · אלה תולדות שם סט

רשי

להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער: (ג) איש אל רעהו. אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען: הבה. הזמינו עצמכם. כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא. הבה הזמינו אפר"קלייר בלע"ז: לבנים. שאין אבנים בבבל שהיא בקעה: ונשרפה לשרפה. כך עושין הלבנים שקורים טו"לש

פורסין

אבן עזרא

לדעת מקום העיר להולכים חוצה כרועי המקנה גם יעמד שמם אחריהם כל ימי המגדל וזהו שאמר הכתוב ונעשה לנו שם. ומלת הבה כמו תנה ושרשו יהב והעד השלך על ה' יהבך ובעבור שידברו בה הרבה תמצא כן לשון רבים הבה נתחכמה גם לנקבה הבה נא תבא אליך. ואל תתמה על מלת וראשו

ב שמים

מִמַּדִּינְחָא וְאַשְׁכְּחוּ בִּקְעֲתָא בְּאַרְעָא דְבָבֶל וְיָתִיבוּ תַמָּן : ג וַאֲמָרוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ הָבוּ נִרְמֵי לִיבְנִין וְנִישְׁוֵי יַתְהוֹן כְּאַתּוּנָ׳ וַהֲוָה לְהוֹן לְבֵינְתָּא לְאַבְנָא וְטִינָא הֲוַות לְהוֹם לְשִׁיעַ : ד וַאֲמָרוּ הָבוּ נִבְנֵי לָנָא קַרְתָּא וּמִגְדְּלָא וְרֵישֵׁיהּ מָטֵי עַד צֵית שְׁמַיָּא וְנַעֲבֵיד לָנָא סִגְדּוּ בְּרֵישֵׁיהּ וְנִשְׁוֵי חַרְבָּא בִּידֵיהּ וּתְהֵי עֲבְדָא לְקִיבְלָא סִדְרֵי קְרָבָא קֳדָם עַד לָא נִתְבַּדַּר מֵעִילָוֵי אַנְפֵּי אַרְעָא : ה וְאִתְגְּלֵי יְיָ לְאִתְפְּרָעָא מִנְהוֹן עַל עוֹבַד קַרְתָּא וּמוּגְדְּלָא דִבְנוּ בְּנֵי נָשָׁא : ו וַאֲמַר יְיָ הָא עַמָּא חַד וְלִישָׁן חַד לְכֻלְּהוֹם וְדָא אִתְחַשְׁבוּ לְמֶיעְבַּד וּכְדוֹן לָא יִתְמְנַע מִנְהוֹן כָּל דְּחַשִּׁיבוּ לְמֶעְבַּד : ז אֲמַר יְיָ לְשַׁבְעִין מַלְאֲכַיָּא דְקַיְימִין קוֹמוֹי אֵיתוּן כְּדוֹן וְנֵחוֹת וּנְעַרְבְּבָא תַמָּן לִישַׁנְהוֹן דְּלָא יִשְׁמְעוּן אֱינַשׁ לִישַׁן חַבְרֵיהּ : ח וְאִיגְלִיאַת מֵימְרָא דַיְיָ עֲלוֹי קַרְתָּא וְעִמֵּיהּ שׁוּבְעִין מַלְאֲכַיָּא כָּל קְבֵל שׁוּבְעִין עַמְמַיָּא וְכָל חַד וְחַד לִישַׁן עַמְמֵיהּ וּמִשָׁם כְּתַפֵּיהּ בִּידֵיהּ וּבַדְּרִינוּן מִתַּמָּן עַל אַנְפֵּי כָּל אַרְעָא לְשַׁבְעִין לִישָׁנִין וְלָא הֲוָה יָדַע חַד מַה דְּיֵימַר חַבְרֵיהּ וַהֲווֹ קַטְלִין דֵּין לְדֵין וּפְסָקוּ מִלְּמִבְנֵי קַרְתָּא : ט בְּגִין קְרָא שְׁמָהּ בָּבֶל אֲרוּם תַּמָּן עַרְבֵּיב יְיָ לִישַׁן כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא וּמִתַּמָּן בַּדְּרִינוּן יְיָ עַל אַפֵּי כָּל אַרְעָא : י אִלֵּין גְּנִיסַת שֵׁם שֵׁם בַּר מְאָה שְׁנִין כַּד דְּאוֹלִיד יַת אַרְפַּכְשַׁד תַּרְתֵּין שְׁנִין בָּתַר טוֹבְעָנָא

ירושלמי

וַהֲוַות שָׂרַי עַקְרָא לָא הֲוָה לָהּ בַּר :

רשי

שורפין אותן בכבשן : לחמר · לטוח הקיר : (ד) פן נפוץ · שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן : (ה) וירד יי' לראות · לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו · במדרש רבי תנחומא : בני האדם · אלא בני מי שמא בני חמרים וגמלים שא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול : (ו) הן עם אחד · כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר זה החלו לעשו': החלם · כמו אמרם עשותם להתחיל הם לעשות : לא יבצר מהם וגו' לעשות · בתמיה יבצר לשון מניעה כתרגום ודומה לו יבצור רוח נגידים : (ז) הבה נרדה · בבית דינו כמלך מענותנותו יתירה : הבה · מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה : ונבלה · ונבלבל נו"ן משמש בלשון רבים וה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה : לא ישמעו · זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו : (ח) ויפץ יי' אותם משם · בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו : ומשם הפיצם · למד שאין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיק' להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו · ואלו היו נוהגים אהבה וריעו ביניה' שנ' שפה אחת ודברים אחדים · למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום : (י) שם בן מאת

אבן עזרא

בשמים כי הנה כן דבר משה ערים גדולות ובצורות בשמים ואלה הבונים ראו בעצתם שלא יפרדו והשם לא יעץ כן והם לא ידעו · ומלת וירד ה' בעבור שכל מעשה התחתיים תלויים הם בכח הגבוהים ומהשמים יתכנו כל העלילות על כן נקרא השם רוכב שמים היושבי בשמים וכלדרך לשון בני אדם אמר הכתוב וירד : (ו) ויאמר יי' הן עם אחד · זה הדבר אמר למלאכי' וזה טרם וירד וטעמו

ירד

בעל הטורים

היה קש' להם מן המות בשנפל' לנכה מן המגדל : ויפץ שלשה במסור' ויפץ ה' אותם ויפץ העם בכל ארץ מצרים ויפץ העם מעליו גבי שאול · וזהו שאמרו חכמינו ז"ל ראוין אנשי מגדל ואנשי מצרים לפורענות אחת · ואלו נפוצו מן המגדל' ואלו ממצרים · וזהו ויפץ העם מעליו · ויחדלו שנים במסור' הכא ויחדלו לבנו' העיר · ויחדלו הקולות והברד מלמד שאף אלו כלוכו בקולו' וברד' שנתי' אחד · שנים דסמיכי שנתים אחר המבול · שנתים אחר הרעב שגם במבול היה רעב גדול :

שנתים אחר המבול: יא
ויחי־שם אחרי הולידו את־
ארפכשד חמש מאות שנה
ויולד בנים ובנות: ס יב
וארפכשד חי חמש ושלשים
שנה ויולד את־שלח: יג
ויחי ארפכשד אחרי הולידו
את־שלח שלש שנים וארבע
מאות שנה ויולד בנים
ובנות: ס יד ושלח חי
שלשים שנה ויולד את־עבר:
טו ויחי־שלח אחרי הולידו
את־עבר שלש שנים וארבע
מאות שנה ויולד בנים ובנות:
ס טז ויחי־עבר ארבע
ושלשים שנה ויולד את־פלג:
יז ויחי־עבר אחרי הולידו
את־פלג שלשים שנה וארבע
מאות שנה ויולד בנים ובנות:
ס יח ויחי־פלג שלשים
שנה ויולד את־רעו: יט
ויחי־פלג אחרי הולידו את־
רעו תשע שנים ומאתים שנה
ויולד בנים ובנות: ס כ
ויחי רעו שתים ושלשים שנה
ויולד את־שרוג: כא ויחי רעו אחרי הולידו את־שרוג
שבע שנים ומאתים שנה ויולד בנים ובנות: ס כב ויחי
שרוג

מסרה

ע' קמץ זקף וכל אתנחת' דכו'

ג' נטעס

ג' כט' נטעין

אונקלוס

בר מאה שנין ואוליד ית
ארפכשד תרתין שנין בתר
טופנא: יא וחיא שם בתר
דאוליד ית ארפכשד חמש
מאה שנין ואוליד בנין ובנן:
יב וארפכשד חיא תלתין
וחמש שנין ואוליד ית שלח:
יג וחיא ארפכשד בתר
דאוליד ית שלח ארבע מאה
ותלת שנין ואוליד בנין ובנן:
יד ושלח חיא תלתין שנין
ואוליד ית עבר: טו וחיא
שלח בתר דאוליד ית עבר
ארבע מאה ותלת שנין
ואוליד בנין ובנן: טז וחיא
עבר תלתין וארבע שנין
ואוליד ית פלג: יז וחיא
עבר בתר דאוליד ית פלג
ארבע מאה ותלתין שנין
ואוליד בנין ובנן: יח וחיא
פלג תלתין שנין ואוליד ית
רעו: יט וחיא פלג בתר
דאוליד ית רעו מאתן ותשע
שנין ואוליד בנין ובנן: כ
וחיא רעו תלתין ותרתין שנין
ואוליד ית שרוג: כא וחיא
רעו בתר דאוליד ית שרוג
מאתן ושבע שנין ואוליד בנין
ובנן: כב וחיא שרוג תלתין
שנין:

רשי

שנת׳ כשהוליד את ארפכשד שנתים אחר המבול:
על

אבן עזרא

ירד בעבור שאמר כן: (ו) עם אחד ׳ שיש להם דת אחת כי בהשתנות הדתות תתחדש הקנאה והשנאה גם כן בהשתנות הלשון על כן צוה מלך מדי ופרס ומדבר כלשון עמו ׳ ונפתח ה״א החלם

טובענא: יא וחיא שם בתר דאוליד ית ארפכשד חמש מאה שנין
ואוליד בנין ובנן: יב וארפכשד חיא תלתין וחמש שנין ואוליד ית
שלח: יג וחיא ארפכשד בתר דאוליד ית שלח ארבע מאה ותלת שנין
ואוליד בנין ובנן: יד ושלח חיא תלתין שנין ואוליד ית עבר: טו
וחיא שלח בתר דאוליד ית עבר ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן:
טז וחיא עבר תלתין וארבע שנין ואוליד ית פלג: יז וחיא עבר בתר
דאוליד ית פלג ארבע מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן: יח וחיא
פלג תלתין שנין ואוליד ית רעו: יט וחיא פלג בתר דאוליד ית רעו
מאתן ותשע שנין ואוליד בנין ובנן: כ וחיא רעו תלתין ותרתין שנין
ואוליד ית שרוג: כא וחיא רעו בתר דאוליד ית שרוג מאתן ושבע
שנין ואוליד בנין ובנן: כב וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית
נחור

רשי

(כח) על פני תרח אביו · בחיי אביו · ומדרש אגדה י"א שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם בנו

אבן עזרא

החלם בפתח גדול בעבור' הה"א שהוא אחריו וכן האלותי · ומלת יבצר כמו ימנע וכמוהו ערים בצורות וזה הטעם אם אעזבם יחשבו שיוכלו לעשות כל חפצם · ומלת יזמו כמו זממו והם שני שרשים: (ז) הבה נרדה · דבור השם עם המלאכים · ומלת ונבלה שם שפתם כל המדקדקים אומר שהוא מבנין נפעל וכמוהו ונבקה רוח מצרים וכן אבלה נבלה וזה רחוק כי מה טעם נרד ותתבלבל לשונם ולשונם לא נבלה בעבור הירידה רק ונבלה כמו ונעשה והראיה שאמר בסוף כי שם בלל ה' וזה דקדוקו הוא מבנין הפעיל והיה ראוי להיותו שלם ונבלילה ובבילוע הכפל ונבלע על משקל ונסבה את ארון יי' ובחסרון הכפל ונבלה שם ויפה תרגמו הזקנים ואבלה תמת ונבלה ואילו היה כדברי המדקדקים למה חסרו הנו"ן ויש אומרים שנהפך לבם לשנוא זה את זה וכל אחד חדש לשון ויש אומרים כי המלמד לאדם דעת שכחם דעת לשונם והנכון בעיני שנפוצו משם ואחר שנפצו מלך נמרוד על בבל וקמו מלכים אחרים ובימים רבים במות הדור הראשון נשכח' הלשון הראשונה והשם הפיצם והוא טוב להם וכן אמר ומלאו את הארץ · וטעם ויחדלו לבנות העיר להשלימה כי כבר בנו קצת העיר וקצת המגדל כי כן כתוב אשר בנו בני האדם או יהיה פי' אשר בנו בני האדם במחשבתם וכן וילחם בישראל על בלק והראשון נכון בעיני: (ט) בבל · שתי מלות והאלף חסר · וכן בגד ובמה · ופי' שנתים בפסוק אחי יפת הגדול ויתכן שנקרא פלג בשם הזה ביום שנאסף כי שם חיה ת"ק שנה אחר המבול וארפכשד תל"ח שנה ושלח בנו תל"ג ועבר בנו תס"ד והנה כל ימי פלג רל"ט שנה והנה הם חצי ימי אבותיו גם רעו בנו חי אחריו כמספר שני פלג וגם שרוג קרוב מהם וזה הכלל אין אחר פלג מי שחיה רל"ט שנה כמו פלג כי אם בנו לבדו ויש אומרים כי שבעים היו בוני המגדל ועל כן נפוצו לשבעים לשונות וכשאתה סופר בני שם גם בני יפת גם בני חם תמצאם שבעי' וזה איננו נכון כי פי' כפתורים ופתרוסים איננו שני אנשים ועוד שלא הביא במספר נח ובניו ועל דעת סדר עולם יהיו לאלפים ורבבות בוני המגדל · ואברהם נולד במקום נקרא אור כשדים וכמוהו על כן באורים כבדו יי' והקרוב שהיה לו שם אחר כי כשדים מבני נחור אחי אברהם רק משה כתב השם הנודע בימיו והעד כי שם נולד אברהם ששם מת הרן אחיו וכתוב בארץ מולדתו ויתכן שאור עשו הכשדים במקום הנזכר ונקרא כן כמו אשר אור לו בציון · וטעם על פני לפני אביו שמת ואביו רואה וכמוהו על פני אהרן אביהם · והזכיר שם אשת נחור להודיע יחוס רבקה ורחל ולאה וקדמונינו ז"ל אמרו שיסכה היא שרה ואם קבלה נקבל · והאומרים כי אברהם היה עקר ולא שרה אמרו הפך הכתוב והעד ישמעאל בנו ובני קטורה והאומרים כי שרה היתה אחות אברהם איננו ישר בעיני זה הטעם

ואילו

שרוג שלשים שנה ויולד
את־נחור׃ כג ויחי שרוג
אחרי הולידו את־נחור
מאתים שנה ויולד בנים
ובנות׃ ס כד ויחי נחור תשע
ועשרים שנה ויולד את־תרח׃
כה ויחי נחור אחרי הולידו
את־תרח תשע־עשרה שנה
ומאת שנה ויולד בנים ובנות׃
ס כו ויחי־תרח שבעים
שנה ויולד את־אברם את־
נחור ואת־הרן׃ כז ואלה
תולדת תרח תרח הוליד
את־אברם את־נחור ואת־
הרן והרן הוליד את־לוט׃ כח
וימת הרן על־פני תרח אביו
בארץ מולדתו באור כשדים׃
כט ויקח אברם ונחור להם
נשים שם אשת־אברם שרי
ושם אשת־נחור מלכה בת־
הרן אבי־מלכה ואבי יסכה׃ ל
ותהי שרי עקרה אין לה ולד׃
לא ויקח תרח את־אברם בנו
ואת־לוט בן־הרן בן־בנו ואת
שרי כלתו אשת אברם בנו
ויצאו אתם מאור כשדים
ללכת ארצה כנען ויבאו עד־חרן וישבו שם׃ לב ויהיו
ימי־תרח חמש שנים ומאתים שנה וימת תרח בחרן׃

שנין ואוליד ית נחור׃ כג
וחיא שרוג בתר דאוליד ית
נחור מאתן שנין ואוליד בנין
ובנן׃ כד וחיא נחור עסרין
ותשע שנין ואוליד ית תרח׃
כה וחיא נחור בתר דאוליד
ית תרח מאה ותשע עסרי
שנין ואוליד בנין ובנן׃ כו
וחיא תרח שבעין שנין ואוליד
ית אברם ית נחור וית הרן׃
כז ואילין תולדת תרח תרח
אוליד ית אברם ית נחור וית
הרן והרן אוליד ית לוט׃
כח ומית הרן על אפי תרח
אבוהי בארעא ילדותיה
באורא דכשדאי׃ כט ונסיב
אברם ונחור להון נשין שום
איתת אברם שרי ושום איתת
נחור מלכה בת הרן אבוהא
דמלכה ואבוהא דיסכה׃
ל והות שרי עקרה לית לה
ולד׃ לא ודבר תרח ית
אברם בריה וית לוט בר הרן
בר בריה וית שרי כלתיה
איתת אברם בריה ונפקו
עמהון מאורא דכשדאי למיזל
לארעא דכנען ואתו עד חרן
ויתיבו תמן׃ לב והוו יומי
תרח מאתן וחמש שנין ומית
תרח בחרן׃

נ״ת נטעס תגיר נעבין
ג׳ נטעס
י״ב פסו׳ את את ואת את ג׳ מנה
ע׳
ע׳
ט״ז
ס׳ ג׳
נון הפוכה

ואלה תולדות סס
אבי מלכה מגילה י״ד ותהי שרי יבמות סס

קמ״ג נגלה״ל . סימן א״בי יסכ״ה נו״ס ׃ (ומפטירין רני עקרה בישעיה בסימן נ״ד)׃

נחור : כג וחיא שרוג בתר דאוליד ית נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן : כד וחיא נחור עשרין ותשע שנין ואוליד ית תרח : כה וחיא נחור בתר דאוליד ית תרח מאה ושתסרי שנין ואוליד בנין ובנן : כו וחיא תרח שובעין שנין ואוליד ית אברם וית נחור וית הרן : כז ואלין גניסת תרח תרח אוליד ית אברם ית נחור וית הרן והרן אוליד ית לוט: כח והוה כד רמא נמרוד ית אברם לאתונא דנורא דלא פלח לטעוותיה ולא הוה רשותא לנורא למוקדיה ובכן אתפלג לבנה דהרן למימר אילו נצח נמרוד איהי מן סיעתיה ואילו נצח אברם איהי מן סיעתיה וכד חמון כל עממיא דהוו תמן דלא שלטת נורא באברם אמר בלבהון הלא הרן אחוי דאברם מלא קוסמין וחרשין ואיהו לחש עלוי אישתא דלא למיקד ית אחוי מן יד נפלת אישתא מן שמיה מרומא וגמרתיה ומית הרן למיחמי תרח אבוי היך איתוקד בארעא ילדותיה באתון נורא דעבדו כשדאי לאברם אחוי : כט ונסיב אברם ונחור להון נשין שום אתת אברם שרי ושום אתת נחור מלכא ברת הרן אבוי דמלכה ואבוי דיסכה היא שרי : ל והות שרי עקרא לית לה ולד : לא ודבר תרח ית אברם בריה וית לוט בר הרן בר בריה וית שרי כלתיה איתת אברם בריה ונפקו עמהון מאורא דכשדאי למיעל לארעא דכנען ואתו עד חרן ויתיבו תמן : לב והוו יומי תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח בחרן :

שרה · בא"ת ב"ש נג"ן שהו' בגימט' יסכה · זה הוא רמז למה שאמרו חכמים זכרם לברכה יסכה זו שרה :

רשי

בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומ' בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים · ומנחם פי' אור בקעה וכן באורי' כבדו ה' (ישעי' כו) וכן מאורת צפעוני (שם יא) כל חור ובקע עמוק קרוי אור : (כט) יסכה · זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביופיה (פ"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה · ועוד יסכה לשון נסיכו' וכן הוא בסנהדרין להדיא) כמו שרה לשון שררה: (לא) ויצאו אתם · ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי : (לב) וימת תרח בחרן · לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר מס' שנה שהרי כתוב ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן ותרח בן ע' שנה היה כשנולד אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתו' מת · שהרשעים אף בחייהם קרוים מתים והצדיקים אף במיתתן קרוי' חיים שנאמ' ובניהו בן (ס"א ועיד) יהוידע בן איש חי : בחרן · הנו"ן הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום :

אבן עזרא

ואלו היה כן היה הכתוב אומר ויקח תרח את אברם בנו ושרי בתו אשת אברם בנו ג"כ אלו היתה אחות לוט היה הכתוב אומר ואת שרי בת בנו כאשר כתב על לוט ויתכן שנאמר בנו הלך בתחלה אל חרן או בא אחר אביו והנכון בעיני שפרשת לך לך שאמר השם לאברהם קודם זה הפסוק שהוא ויקח תרח וכמוהו בתורה בא' לחדש השני בשנה השנית ואחר כן בחדש הראשון בשנה השנית והעד שאמר הכתוב ללכת ארצה כנען וכאשר בא תרח אל חרן ישר המקום בעיניו וישב שם ומת ואין מוקדם ומאוחר בתורה :

חסלת פרשת נח

פ פ פ   פ פ פ

יב א ויאמר יהוה אל־
אברם לך־לך   ל' וחד ולך לך
מארצך וממולדתך ומבית   ע' ו' מ"נ
אביך אל־הארץ אשר אראך: ל' ג' כספר'
ב ואעשך לגוי גדול   ג'
ואברכך ואגדלה שמך והיה   ג' · ג'
ברכה: ג ואברכה מברכיך   ג'
ומקללך אאר ונברכו בך כל
משפחת האדמה: ד וילך   ג'
אברם כאשר דבר אליו יהוה
וילך אתו לוט ואברם
בן־חמש שנים ושבעים שנה
בצאתו מחרן: ה ויקח
אברם את־שרי אשתו ואת־   ע' · ג'
לוט בן־אחיו ואת־כל־רכושם
אשר רכשו ואת־הנפש   ג'
אשר־עשו בחרן ויצאו ללכת
ארצה כנען ויבאו ארצה כנען: ו ויעבר אברם בארץ   ח' לס' נתור'

ואמר יי לאברם איזיל לך מארעך ומילדותך ומבית אבוך לארעא דאחזינך: ב ואעבדינך לעם סגי ואברכינך וארבי שמך ותהא מברך: ג ואברך מברכך ומלטטך אילוט ויתברכון בדילך כל זרעית ארעא: ד ואזל אברם כמא דמליל עמיה יי ואזל עמיה לוט ואברם בר שבעין וחמש שנין במפקיה מחרן: ה ודבר אברם ית שרי איתתיה וית לוט בר אחוהי וית כל קנינהון דיקנו וית נפשתא דשעבידו לאוריתא בחרן ונפקו למיזל לארעא דכנען ואתו לארעא דכנען: ו ועבר אברם בארעא

ויאמר ה' ר"ה י"ו
ואברכך פסחים קיז
ואברכה ברכות נה
סוטה לא
ונברכו בך יבמות סג
חולין פט
ואת הנפש סנהדרין צט
תהלים ט
ויעבור סוטה לב ולג

רשי

לך לך (א) להנאתך ולטובתך · ושם אעשך לגוי גדול · כאן אי אתה זוכה לבנים · ועוד שאודיע טבעך בעולם : (ב) ואעשך לגוי גדול · לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם לכך הוזקק לשלשה ברכות הללו שהבטיחו על הבנים על הממון ועל השם (ס"א וזהו ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה רמ"ח כנגד אבריו של אדם ברש"י ישן) ואברכך · בממון ב"ר : והיה ברכה · הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ ב"ר · דבר אחר ואעשך לגוי גדול זה שאומרים

אבן עזרא

השם צוה לאברהם ועודנו באור כשדים שיעזוב ארצו ומקום מולדתו גם בית אביו והטעם שידע השם שתרח אחר שיצא ללכת אל ארץ כנען ישב בחרן ותרח לא מת עד אחרי ששים שנה שיצא אברהם מבית אביו מחרן רק הכתוב לא פי' שניו בצאתו מאור כשדים · ואחר שאמר אשר אראך גלה לו הסוד כי כן כתוב ויצאו ללכת ארצה כנען או יהיה טעם אראך הוא שאמר לו כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה : (ג) מברכיך · רבים : ומקללך · יחיד : (ה) רכושם · מקנה וכן כי היה רכושם רב : ואת הנפש · עבדים ילידי בית אוצעו כמו קנו וכן

פ פ פ

יונתן בן עוזיאל

ויאמר וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָם אִיזֵיל לָךְ מֵאַרְעָךְ אִתְפָּרַשׁ מִן יַלְדוּתָךְ פּוּק מִבֵּית אֲבוּךְ זִיל לְאַרְעָא דְאַחֲזִינָךְ : ב וְאַעֲבִידְנָךְ לְעַם רַב וְאִיבָרְכִינָךְ וְאַרְבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵי מְבָרֵךְ : ג וַאֲבָרֵךְ יַת כַּהֲנַיָא דְפַרְסִין יְדֵיהוֹן בִּצְלוֹ וּמְבָרְכִין יַת בְּנָךְ וּבִלְעָם דִמְלַטֵט יַתְהוֹן אֵילוּט וְיִקְטְלוּנֵיהּ לְפִתְגַם דְחֶרֶב וְיִתְבָּרְכוּן בָּךְ כָּל זַרְעִית אַרְעָא : ד וְאָזַל אַבְרָם הֵיכְמָא דְמַלֵיל יְיָ לֵיהּ וְאָזַל עִמֵיהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר שׁוּבְעִין וְחָמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְקֵיהּ מֵחָרָן : ה וּדְבַר אַבְרָם יַת שָׂרַי אִנְתְּתֵיהּ וְיַת לוֹט בַּר אָחוּי וְיַת כָּל קִנְיָנֵיהוֹן דִיקְנוּ וְיַת נַפְשָׁתָא דִי גַיְירוּ בְחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנָעַן : ו וַעֲבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מישר

ירושלמי

לך לך ואעשך : וְאֶמְנֵי יָתָךְ לְאוּמָה רַבָּא וַאֲכַלֵיךְ יָתָךְ וְאַתְקֵף וְיֶהֱוֵי אַבְרָם לְבִירְכַן סַגְיַין : וַאֲבָרֵךְ מַאן דִי בָּרִיךְ יָתָךְ וּמָן דְלַיֵיט יָתָךְ יְהֵוֵי לִיט וְיִתְבָּרְכוּן בִּזְכוּתָךְ כָּל זַרְעֲיַית אַרְעָא : וְיַת נַפְשָׁתָא דְגַיְירִין : מְשְׁרֵי חֲזוֹזָא :

בעל הטורים

לך לך פתח באמיר' בלשון שכברא בו העולם שבעשרה מאמרות נבר' העולם וכול ולא נבר' אלא בזכות אברהם לכך כתיב עליו מאמר לך לך׳ רמז לו שתהיה בן מאה כמנין לך לך או ואעשך לגוי גדול שנולד לו יצחק ד"א

רמז לו שלאחר שתלך מארצ' תהיה כמנין לך לך שהרי בן חמש' ושבעי' שנים היה כשיצא וכל שנותיו מאה וה' ושבעים ד"א רמז לו הגליו' השכ' שנ"פ ילכו ישרא' בגולה · ד"א רמז לו שאחר חמ שי' דורות כמנין לך ילכו בגלות בימי צדקיהו

ובזכותך שלברתי עמך בן ע"ה שנה בברית בין הבתרים ישובו לאחר שבעים · ולכך סמך ללך לך לפי שחרון אפו של הקב"ה בע"ה גלו ואעשך לגוי גדול כו' ברכו כאן שבעה ברכות והם אלו · ואעשך לגוי גדול והיא הגדולה שבכלם שיעשהו לגוי שעם זאת ככלל השעבוד והשחרור · והשנית שבהיות אברם טרם הכנסו בברית יברכהו וברכ' הממון כמו שכא' ואברם כבד מאד · והשלישי שיגדל שמו מאברם לאברהם · והרביעי שיהיה הוא בעצמו ברכה · והחמישי שיברך השם מבורכיו · והששי שיאור כל מנקשי רעתו · והשביעי שיתברכו בו כל משפחות האדמה : אשר אראך שנים במסורת הכא ואידך בזכריה גבי נליות · מלמד שהראה הקב"ה לאברהם

רשי

שאומרי' אהי אברהם · ואברכיך זה שאומרי' אהי יצחק · ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב : יכול יהיו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ולא בהם : (ג) מארצך · והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך : אשר אראך · לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק (בראשית כג) כיוצא בו על אחד ההרים אשר אומר אליך (שם) כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך (יונה ג') : (ד) ונברכו בך · יש אגדות רבות וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה (שם ל"א) : (ה) אשר עשו בחרן · שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית י"ג) (לשון קנין) וישראל עושה חיל (מדבר כ"ד) לשון קונה וכונס : (ו) ויעבור אברם בארץ · נכנס לתוכה : עד מקום שכם · להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם לשכם : אלון מורה · הוא שכם הראהו הר גריזי' והר עיבל ששם קבלו ישרא' שבועת התורה : והכנעני ·

אבן עזרא

וכן עשו לי את החיל הזה ויש אומרי' הנפשות שהורום האמת לעבוד את השם · וטעם ויצא ללכת אל המקום אשר אמר השם גם זה המקום שכם משה קראו כן כי שכם לא היה בימי אברהם : (ו) אלון · כמו אלה והם עצים ויש אומרים שדה כמו איל פארן : מורה · יש אומרים שהוא ממרא בעל ברית אברם ויתכן שהוא אח' ויהי שון מורה שם מקום : והכנעני אז בארץ · יתכן שארץ כנען תפשה כנען מיד אחר ואם איננו כן יש לו סוד והמשכי' ידום : (ז) וירא ה' · בדרך נבואה והמלה מבנין נפעל

בארץ עד מקום שכם עד
אלון מורה והכנעני אז בארץ:
ג' ז וירא יהוה אל אברם
ויאמר לזרעך אתן את הארץ
הזאת ויבן שם מזבח ליהוה
ג' הנראה אליו: ח ויעתק
י"ג משם ההרה מקדם לבית אל
ד' כ"כ ויט אהלה בית אל מים והעי
מקדם ויבן שם מזבח ליהוה
ויקרא בשם יהוה: ט ויסע
ד"מ"ל י"ל ג' אברם הלוך ונסוע הנגבה:
ג' פ י ויהי רעב בארץ וירד
כ"ה אברם מצרימה לגור שם כי
כבד הרעב בארץ: יא ויהי
כאשר הקריב לבוא מצרימה
ויאמר אל שרי אשתו הנה
נא ידעתי כי אשה יפת מראה
את: יב והיה כי יראו אתך
ה' המצרים ואמרו אשתו זאת
ג' והרגו אתי ואתך יחיו: יג
ג' אמר לחכמה אמרי נא אחתי את למען
ג' ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי
ג' ג' מלאים בגללך: יד ויהי כבוא
אברם מצרימה ויראו
המצרים

בארעא עד אתר שכם עד
מישר מורה וכנענאה בכין
בארעא: ז ואיתגלי יי
לאברם ואמר לבנך אתן ית
ארעא הדא ובנא תמן מדבחא
קדם יי דאיתגלי ליה: ח
ואיסתלק מתמן לטורא
ממדנח לבית אל ופרסיה
למשכניה בית אל ממערבא
ועי ממדינחא ובנא תמן
מדבחא קדם יי וצלי בשמא
דיי: ט ונטל אברם אזיל
ונטיל לדרומא: י
ויהי רעב ג"ק ס והוה כפנא בארעא ונחת
אברם למצרים לאיתותבא
תמן ארי תקיף כפנא בארעא:
יא והוה כד קריב למיעל
הנה נא למצרים ואמר לשרי
נתרא י"ו אתתיה הא כען ידענא ארי
אתתא שפירת חיזו את:
יב ויהי כד יחזון יתך מצראי
וימרון אתתיה דא ויקטלון
יתי ויתיך יקיימון: יג
אמרי כען אחתי את בדיל
דיוטיב לי בדילך ותתקיים
נפשי בפתגמייכי: יד והוה
כד עאל אברם למצרים וחזו
מצראי ית אתתא ארי
שפירא

רשי

והכנעני אז בארץ. היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנא' ומלכי צדק מלך שלם (בראשית י"ג) לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם: (ז) ויבן שם מזבח. על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל: (ח) ויעתק משם. אהלו.
מקדם

אבן עזרא

נפעל והנח נעלם בין היו"ד והרי"ש תחת הדגש הראוי להיות ברי"ש להתבלע נו"ן נפעל: הנראה אליו. שם התאר מהבנין הנזכר וכמוהו ואשר היה נעשה: (ח) ויעתק. מהבנין הכבד הנוסף והוא פועל יוצא כי ויעתק נור ממקומו עומד והפעול אהלה וגם הוא פעל ויט. וטעם ויעתק ויסע
והנו

יונתן בן עוזיאל

מֵישַׁר דַּהֲוָה מַיְירֵי וּכְנַעֲנָאִין בְּכֵן הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּעַד כְּדוֹן לָא מְטָא זִמְנָא
דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵירְתָא : ז וְאִתְגְּלֵי יְיָ לְאַבְרָם וְאָמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יַת אַרְעָא
הָדָא וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְּאִתְגְּלֵי לֵיהּ : ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא
דְּמִמַּדְנַח לְבֵית אֵל וּפְרַסֵיהּ מַשְׁכְּנֵיהּ בֵּית אֵל מִן מַעַרְבָא וְעַי מִמַּדִּינְחָא
וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ : ט וּנְטַל אַבְרָם אָזִיל וְנָטִיל
לְדָרוֹמָא : י וַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִיתְנַתְּבָא תַמָּן
אֲרוּם תַּקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא : יא וַהֲוָה כְּמָא דְקָרִיב לְמֵיעַל לִתְחוּם
מִצְרַיִם וּמְטוֹ לְנַהֲרָא וּגְלִיאוּ בִּשְׂרֵיהוֹן לְמֶעְבַּר וְאָמַר אַבְרָם לְשָׂרַי אִנְתְּתֵיהּ
הָא עַד כְּדוֹן לָא אִסְתַּכְּלִית בְּבִשְׂרִיךְ וּכְדוֹן יַדְעִית אֲרוּם אִנְתְּתָא שַׁפִּירַת
חֵיזוּ אַנְתְּ : יב וִיהֵי אֲרוּם יִסְתַּכְּלוּן בִּיךְ מִצְרָאֵי וְיֶחֱמוּן יַת שׁוּפְרִיךְ
וְיֵימְרוּן אִנְתְּתֵיהּ דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּימוּן : יג אֱמַרִי בְּבָעוּ דַּאֲחָתִי
אַנְתְּ בְּגִין דְּיֵיטִיב לִי בְּגִינִיךְ וְתִתְקַיֵּים נַפְשִׁי אַמְטוּלְתִיךְ : יד וַהֲוָה כַּד
עַל אַבְרָם לְמִצְרַיִם וְחָמוּן מִצְרָאֵי יַת אִנְתְּתָא אֲרוּם שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא :

וחמון

בעל הטורים

לאברהם אגליות · ארחך בגימ' בעבד"ו מלמד שהיו העבדי' הולכי' לפניו ומראים לו הדרך · ואיעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך ג' ברכו' כנגד ג' ברכת כהנים · וכן מברכיך ג' תגין על ד' פ לומר לך כי ג"פ כ' השם כנגד ששי' אותיו' נברכ' כהנים והשם יברכך יאר ישא ואברכך בגימ' אברה' ואברכך מברכיך בגימט' יהיה כהנים המברכים בניך · על כן מברכיך לשון רבי' ומקללך לשון יחיד · מקללך אחר בגימ' בלעם הבא לקלל בניך · והיה ה' במ' והיה ברכה · והיה תמים · והיה

רש"י

מקדם לבית אל · במזרחה של בית אל בואת בית אל במערבו הוא שנאמר בית אל מים : אהלו · אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו ב"ר : ויבן שם מזבח · נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם : (ט) הלוך ונסוע · לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (פירש ירושלים היה באמצע העולם וסוף ארץ ישראל ה"פ בישעיה) שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל הר המוריה שהיא נחלתו ברא שית רבה :

(י) רעב בארץ · באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה : (יא) הנה נא ידעתי · מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכי' בה ע"י מעשה · דבר אחר מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתנוול וזאת עמדה ביופי' · ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאג על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשי' שחורים ומכוערים אחיהם של כושים ולא הורגלו באשה יפה · ודומה לו הנה נא אדני סורו נא (בראשית י"ט) : (יג) למען ייטב לי בעבורך · יתנו לי מתנות : (יד) ויהי כבוא אברם מצרימה · היה לו לומר כבואם מצרימה אלא למד שהטמין אותה בתיבה

אבן עזרא

והבוא כעלם אחר יוד ויט תחת נון שהוא פ"א הפעל וכן ויז נצחם ושניהם פעלים יוצאים · וטעם מים ממערב כי למערב ארץ ישראל הוא הים הגדול הספרדי ואיננו ים אוקיינוס כי רחוקה היא הארץ הנזכר' ממנו והנה נסע ממזרח בית אל אל מערבה עד שב העי מזרח למחנהו · וטעם ויקרא בשם יי תפלה או קריאת בני אדם לעבוד השם · (ט) הנגבה · פאת דרום ונקרא כן בלשון ארמית נגיבו מיא כי נגד דרום חם ומרוב החום ייבש וכן טעם כי ארץ הנגב נתתני : (י) ויהי רעב בארץ · בארץ כנען : (יא) כאשר הקריב · מחנהו או הוא מהפעלי' העומדים כי ימצאו פעלים שיצאו ויעמדו · ומלת נא כמו עתה וכן הנה נא זקנתי אוי נא לנו והיא הפוכה בלשון ישמעאל · וטעם הנה נא ידעתי שהיה כיופי שרה באשה רק במצרים וארץ הנגב לא היה כמוה כי הצורות משתנות בעבור האויר · וטעם ואותך יחיו שיתנו לך כל צרכיך כי ימי רעבו' היו · ובאה מלת אחותי את מלעיל בעבור היו' הטעם במלה שלאחריה באות הראשון וכן קרא לילה וזה משפט הלשון ודגשות תי"ו את להתבלע הנו"ן כי אתה מגזרת אני : (יג) בגללך · ובעבורך לא יבאו כי אם בני"ת והשר המסיר הבי"ת

המצרים את האשה כי יפה
הוא מאד: טו ויראו אתה
שרי פרעה ויהללו אתה אל
פרעה ותקח האשה בית
פרעה: טז ולאברם היטיב
בעבורה ויהי לו צאן ובקר
וחמרים ועבדים ושפחת
ואתנת וגמלים: יז וינגע
יהוה את פרעה נגעים גדלים
ואת ביתו על דבר שרי אשת
אברם: יח ויקרא פרעה
לאברם ויאמר מה זאת
עשית לי למה לא הגדת לי
כי אשתך הוא: יט למה
אמרת אחתי הוא ואקח אתה
לי לאשה ועתה הנה אשתך
קח ולך: כ ויצו עליו פרעה
אנשים וישלחו אתו ואת
אשתו ואת כל אשר לו:

יג א ויעל אברם
ממצרים הוא ואשתו וכל
אשר לו ולוט עמו הנגבה:
ב ואברם כבד מאד במקנה
בכסף ובזהב: ג וילך
למסעיו מנגב ועד בית אל
עד המקום אשר היה שם
אהלה בתחלה בין בית אל
ובין העי: ד אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה
ויקרא שם אברם בשם יהוה ה וגם ללוט ההלך את

אונקלוס

שפירא היא לחדא: טו
וחזו יתה רברבי פרעה ושבחו
יתה לפרעה ואדברת אתתא
לבית פרעה: טז ולאברם
אוטיב בדילה והוו ליה עאן
ותורין וחמרין ועבדין ואמהן
ואתנן וגמלין: יז ואיתי יי
על פרעה מכתשין רברבין
ועל אנש ביתיה על עיסק
שרי אתת אברם: יח וקרא
פרעה לאברם ואמר מה דא
עבדת לי למא לא חויתא לי
ארי אתתך היא: יט למא
אמרת אחתי היא ודברית
יתה לי לאנתו וכען הא
איתתך דבר ואיזיל: כ
ופקיד עלוהי פרעה גוברין
ואלויאו יתיה וית אתתיה
וית כל דליה: א וסליק
אברם ממצרים הוא ואתתיה
וכל דליה ולוט עמיה לדרומא:
ב ואברם תקיף לחדא
בבעירא בכספא ובדהבא:
ג ואזל למטלנוהי מדרומא
ועד בית אל עד אתרא
דפרסיה תמן משכניה
בקדמיתא בין בית אל ובין
עי: ד לאתר מדבחא די
עבד תמן בקדמיתא וצלי תמן
אברם בשמא דיי: ה ואף
ללוט דאזיל עם אברם הוו
עאן

מסרה

ד׳
ע׳ נחות
כל חס׳ מרים ספר׳ עד ויפרון הק״ם ב׳
ב׳
ו׳ ג׳ ר״פ רפי׳
ה׳ ג׳
י״ג פסוקי׳ ... בית ... ג׳ על
ד׳ ג״כ
ג׳ ר״פ ג׳

תולדות אהרן

ולאברם מציעא נט
וינגע ה׳ ערכין ט״ו
ויצו עליו סוטה מו
וילך ערכין ח
עד המקום ערכין טז
וגם ללוט ב״ק נג

אברם

רשי

בתיבה ועל ידי שתבעו את המכס פתחו וראו אותה:
ויהללו

אבן עזרא

בוא סדמעם • וטעם ייטב לי דורון ומנחה
ובן

טו וְחַמוּן יָתַהּ רַבְרְבֵי פַּרְעֹה וְשַׁבָּחוּ יָתַהּ לְפַרְעֹה וְאִידְּבָרַת אִנְתְּתָא
לְבֵית מַלְכוּתָא דְּפַרְעֹה: טז וּלְאַבְרָם אוֹטֵב פַּרְעֹה בְּגִינָהּ וַהֲווֹ לֵיהּ
מְדִילֵיהּ עָאן וְתוֹרִין וַחֲמָרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וְאַתְנָן וְגַמְלִין: יז וְגָרֵי
מֵימְרָא דַּיְיָ בְּפַרְעֹה מַכְתְּשִׁין רַבְרְבִין וְיַת אֱינַשׁ בֵּיתֵיהּ עַל עֵיסַק שָׂרַי אִתַּת
אַבְרָם: יח וּקְרָא פַּרְעֹה לְאַבְרָם וַאֲמַר מַה דָּא עֲבַדְתָּא לִי לְמָא לָא חַוִּיתָ
לִי אֲרוּם אִנְתְּתָךְ הִיא: יט לְמָא אֲמַרְתְּ אַחְתִּי הִיא וּדְבָרִית יָתַהּ לִי
לְאִנְתּוּ וּמִן יַד אִתְגְּרִיאַת בִּי מַכְתְּשָׁא וְלָא קְרֵיבִית לְוָתַהּ וּכְדוּן הָא אִנְתְּתָךְ
דְּבַר וְאִיזֵיל: כ וּפַקִּיד עִילוֹי פַּרְעֹה גּוּבְרִין וְאַלְוִיאוּ יָתֵיהּ וְיַת אִנְתְּתֵיהּ
וְיַת כָּל דִּילֵיהּ: א וּסְלֵיק אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִנְתְּתֵיהּ וְכָל דִּילֵיהּ
וְלוֹט עִמֵּיהּ לְמֵיעַל לְדָרוֹמָא: ב וְאַבְרָם תַּקִּיף לַחֲדָא בְּגֵיתֵי בְּכַסְפָּא
וּבְדַהֲבָא: ג וַאֲזַל לְמַטְלָנוֹי מִדָּרוֹמָא וְעַד בֵּית אֵל וְתַב עַד אַתְרָא
דְּפַרְסֵיהּ תַּמָּן לְמַשְׁכְּנֵיהּ מִן אַוּוּלָא בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין עַי: ד לְאָתַר
מַדְבְּחָא דַּעֲבַד תַּמָּן בְּשֵׁירוּיָא וְצַלִּי תַמָּן אַבְרָם בִּשְׁמָא דַּיְיָ: ה
וְאוּף לְלוֹט דַּהֲוָה מְדַבַּר בִּזְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָם הֲווֹ עָאן וְתוֹרִין וּמַשְׁכְּנִין:
ו וְלָא סוֹבָרַת יַתְהוֹם אַרְעָא לְמֵיתַב כַּחֲדָא אֲרוּם הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי וְלָא
יְכִילוּ

ככון לנקל עלה אלי הסרה ופיה שם והיה לי לאב אסתהי' תמי' ונכון אז תהיה ברכה ועלה אלי והיה לי לאב· ואברכה ב' שם' ואברכ' מברכ' ואידך ואברכה שמך לעולם. שברכו ברכה שאין לה הפסק· וזהו ואברכה שמך לעולם· הכראה שנים במסור' הכא חד ואידך

ויעקב לומר כשם שברתה לאברהם כשגלה כך נרתה ליעקב כשגל' ואותך שנים במסו' הכא ואותך יחיו ואידך יחיו דגן ויפרחו כגפן שכינו שימיו אותקית כו לך מתנות שלו וכרמים· אחותי את· שנים במסו' הכא ואידך אמור לחכמה אחותי את· לומ' שאברהם ונם שרה היו גדולי' בחכמה

ולך ה' במסורת הכא הנה אשתך קח ולך· הנה רבקה לפניך קח ולך· כתב ולך באגיסב השונמית מלמד שהית' צדקת כמו האמהות· קח משגנתי בידך ולך· המגלה אשר קראת בה קחנ' בידך ולך· מלמד שאע"פ שאינו מפורש בכאן שנתן לו מתנות כמו באבימלך ודאי נתן לו וזהו קחנה בידך ולך שנתן לו דבר הניתן מיד ליד· ולא נשא שנים במס' הכא ולא נשא אותם הארץ ואידך ולא נשא דוד מספרם שהיה להם רכוש הרבה אין מספר· רעי שנים במס' בין רועי ואידך ולא דרשו רעי את באכי מלמד שהצדיקים על שלא היו רועים

רשי

(טו) ויהללו אותה אל פרעה· הללוה ביניהם לומר הגונה זו למלך: (יז) ולאברם הטיב· פרעה בעבורה: (יז) וינגע ה' וגו'· במכת ראתן לקה שהתשמיש קשה לו בראשית רבה: (ואת ביתו כתרגומו ועל איניש ביתיה ומדרשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו ברש"י ישן·) על דבר שרי· על פי דבורה· אומרת למלאך הך והוא מכה: (יט) קח ולך· לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ' וזרמת סוסים זרמתם (יחזקאל כ"ג): (כ) ויצו עליו· על אודותיו לשלחו ולשמרו: וישלחו· כתרגומו ואלויאו: (א) כבד מאד· טעון משאות:

(ב) ויעל אברם הנגבה· לבא לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה· ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ: (ג) וילך למסעיו· כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו· דבר אחר בחזרתו פרע הקפותיו: מנגב· ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען: (ד) אשר עשה שם בראשונה· ואשר קרא שם אברם בשם ה'· וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה': (ה) ההולך את אברם מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם:

אבן עזרא

וכן כתוב ולאברם היטיב בעבורה: (טו) ויהללו· קל הלמ"ד הראשון להקל על הלשון והוא ראוי להדגש וכמוהו ואתפללה בבואל: ותקח האשה· מהבנין הכבד הכוסף ואם לא נמצא והשלם ותושלכי: (יז) וינגע יי' את פרעה על דבר שרי· כמו בעבור והטעם על זה הדבר· ואולת הגלת מבעלי הנוני"ן· וטעם ואקח אותה לי לאשה שלקחה להיותה אשתו לשכב עמה

ולא

אברם היה צאן ובקר
ואהלים: ו ולא נשא אתם
הארץ לשבת יחדו כי היה
רכושם רב ולא יכלו לשבת
יחדו: ז ויהי ריב בין רעי
מקנה אברם ובין רעי מקנה
לוט והכנעני והפרזי אז ישב
בארץ: ח ויאמר אברם אל
לוט אל נא תהי מריבה ביני
ובינך ובין רעי ובין רעיך כי
אנשים אחים אנחנו: ט
הלא כל הארץ לפניך הפרד
נא מעלי אם השמאל ואימנה
ואם הימין ואשמאילה: י
וישא לוט את עיניו וירא את
כל ככר הירדן כי כלה
משקה לפני שחת יהוה את
סדם ואת עמרה כגן יהוה
בארץ מצרים באכה צער:
יא ויבחר לו לוט את כל
ככר הירדן ויסע לוט מקדם
ויפרדו איש מעל אחיו: יב
אברם ישב בארץ כנען ולוט
ישב בערי הככר ויאהל עד
סדם: יג ואנשי סדם רעים
וחטאים

מסרה: קל"ג פסו' דלית בהון ולא ולא · רב לרב לו' קמצין · ג' · ג' · ג' · י' · ט' נסים' · ז' פסו' דלית בהון את את את ואת · ו' כ"ב · ז' ר"פ · ה · ד' ר"פ

אונקלוס:

ענן ותורין ומשכנין: ו
ולא סוברת יתהון ארעא
למיתב כחדא ארי הוה
קנינהון סגי ולא יכילו למיתב
כחדא: ז והות מצותא בין
רען בעירה דאברם ובין רען
בעיריה דלוט וכנענאה
ופריזאה בכן יתיב בארעא:
ח ואמר אברם ללוט לא
כען תהי מצותא ביני ובינך
ובין רעותי ובין רעותך
ארי גוברין אחין אנחנא: ט
הלא כל ארעא קדמך אתפרש
כען מלותי אם את לצפונא
אנא לדרומא ואם את
לדרומא אנא לצפונא: י
וזקף לוט ית עינוהי וחזא ית
כל מישר ירדנא ארי כולה
בית שקיא קדם דחביל יי ית
סדום וית עמרה כגינתא דיי
כארעא דמצרים מטי לצוער:
יא ובחר ליה לוט ית כל
מישר ירדנא ונטל לוט
בקדמיתא ואתפרשו גבר
מלות אחוהי: יב אברם
יתיב בארעא דכנען ולוט
יתיב בקרוי מישרא ופרס
עד סדום: יג ואנשין
דסדום בישין בממונהון
וחיבין

תולדות אהרן: כי אנשים יבמות יו · וישא לוט נזיר כג הוריות י · וירא נזיר ס"ס · את כל ס"ס · כי כלה ס"ס · כגן ה' כתובות קי · סוטה לב · ויאהל עד יומא לח · ואנשי סדום יומא ס"ס סנהדרין קז וקט · תהלים יט

רשי

(ו) ולא נשא אותם· לא היתה יכולה לספק
מרעה למקניהם· ולשון קצר הוא וצריך להוסיף
עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתב
ולא נשא בלשון זכר: (ז) ויהי ריב· לפי שהיו
רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדו' אחרים
ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים
נתנה

אבן עזרא

עמה והשם הביא עליו נגעים שלא יגע בה
והנגעים שלחם השם לשמו' אשת אוהבו והיו
הנגעים גדולים ולא יכול לגעת בה וכמוהו
וחפשת בה ולקחת לך לאשה· ואחר אחר
כן והבאת אל תוך ביתיך ונגלחה ואחר כן
תבוא אליה ובעלתה· וקמצות וי"ו ולך בעבור
הטעם

יונתן בן עוזיאל

יכילו למיתב כחדא : ז והוה דיינין בין רעאי גיתיה דאברם ובין רעאי גיתיה דלוט דרעאי דאברם הוו מיפקדין מניה לא תהכון בכנענאי ובפריזאי דעד כדון אית להוסרשותא בארעא והוו זממין בעיריהון דלא ייכלון גזלה עד דהוו אתיין לאתר מרעיהון ורעי דלוט הוו מבקרין ואזלין ואכלין בחקלי כנענאי ופריזאי דעד כדון יתבין בארעא : ח ואמר אברם ללוט לא כען תהי מצותא בינא ובינך ובין רעוותי ובין רעוותך ארום גוברין אחין אנחנא : ט הלא כל ארעא קדמך אתפרש כדון מיני אם אנת לצפונא ואנא לדרומא אם אנת לדרומא ואנא לצפונא : י וזקף לוט ית עינוי לזנו וחמא ית כל מישר ירדנא ארום כולה בית שקייא קדם עד לא חבל יי ברוגזיה ית סדום וית עמורה הות ארעא ההיא משבחא באילניא כגינוניתא דיי וכעללתא בארעא דמצרים מעלך לצוער : יא ובחר ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט ממדינחא ואתפרשו אינש מעל אחוי : יב אברם יתיב בארעא דכנען ולוט יתיב בקרווי מישרא ופרס למשכניה עד סדום : יג ואנשין דסדום בישין בממונהון דין לדין וחייבין

ירושלמי

ואידברת אתתא לפלטין דפרעה : סגולתהון : והוה דיינין בין רעוי נכסוי דאברם ובין רעוי נכסוי דלוט רעווי דאברם הוון זממין בעיריהון עד זמן דהוון אתין לאתר מרעי רעווי דלוט לא הוון זממין בעיריהון אלא מבקרין ואזלין ברם מפוקדין הוון רעווי דאברם מן אברם צדיקא ריבוניהון לא תהכון לכנענאי ולפריזאי עד כען אית להון רשו בארעא :

כל

בעל הטורים

רועים הכנען
כראוי ועל
זה היה הריב
וזהו ולא
דרשו רועי
את נאכי :
ויפרדו א"ש
מעל אחיו
אברם סופי
תיבות שלום
לותר לך
כדי לעשות
שלו' נתפרדו
וגם רמז לו
שיהיה שלום
בניני וזהו
שכת' אל תכר
את מואב :
אברם ב' ריש
פסוק הכא
ואידך אברם
הוא אברהם
וזהו שדרשו
רבותינו ז"ל
כל מי שאמר
כו הוא הוא
בצדקו
מתחלה ועד
סוף · וזהו
אברם הוא
אברה' בצדקו
מתחלה ועד
סוף וע"כ
אברם ישב
ליפרד מלוט
הרשעי' ואנשי
סדו"ג' ואנשי
ריש פסוק
הכא ואידך
ואנשי קדם
תהיין לי
ואידך ואנשי
תמיד יבדילו
עונרי' בארץ
פירוש ואנשי
קדם ונשר
בשלה טריפה
זה אבר מן
החי זה הוא
ואנשי תמיד
יבדילו שהיו
מזהירים
להיותם
קדושים שלא
להטמאי ונם
הקברים ילכו
אחרי
הסרונים ·
ואנשי סדום
רעי' וחטאים
אם היתה
רעתם
מעכבים
העונרים

רשי

כתבה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין : (ח) אנשים אחים · קרובים · ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים : (ט) אם השמאל ואימינה · בכל אשר תשב (ואשב) לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנ' וישמע אברם כי נשבה אחיו וגומר : ואימינה · אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי · ואם תאמר היה לו ליכתב ואימנה כך מכינו במקום אחר אם יש להימין ואין נקוד להימין:

אבן עזרא

שטעם הבקרא ענין מוכרת וכן לחם ויין : (כ) וישלחו אותו · דרך לווי בכבוד וכן ואברהם הולך עמם לשלחם והנכון בעיני להיות פירוש ויצו עליו בעבור היו' על אחרי' המצוה שהזהיר וגוה להכריז שלא יגע איש בו ובאשתו ולקדוש ויעל פירשתיו בספר הישו' : (ב) ואברם כבד מאד · שיש לו כבודה רבה ומי שיש לו כן תנועתו כבדה הלא תראה כי כבוד מגזר' כובד אבן וקלון מגזרת קל ברגליו

(י) כי כלה משקה · ארץ נחלי מים : לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה · היה אותו מישור כגן ה' לאילנות : כארץ מצרים · לזרעים : באכה צער · עד צער : ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם במסכת הוריות : (יא) ככר · מישור כתרגומו : מקדם · נסע מאצל אברם (ממזרח) והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב · ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו : (יב) ויאהל · נטה אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום : (יג) ואנשי סדום רעים · ואעפ"כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם · ורבותינו למדו מכאן שם רשעים

וחטאים ליהוה מאד : יד
ג"כ בתו' ויהוה אמר אל־אברם אחרי
הפרד־לוט מעמו שא נא
עיניך וראה מן־המקום אשר־
אתה שם צפנה ונגבה וקדמה
ני' ג"ר"פ' ר"ד וימה : טו כי את־כל־הארץ
אשר־אתה ראה לך אתננה
ולזרעך עד־עולם : טז
ושמתי את־זרעך כעפר
הארץ אשר | אם־יוכל איש
ו' למנות את־עפר הארץ גם
ט' ר"פ זרעך ימנה : יז קום התהלך
צ' י"נ בארץ לארכה ולרחבה כי
ג' לך אתננה : יח ויאהל
מלא בתגיר אברם ויבא וישב באלני
מלא בגרנא ממרא אשר בחברון ויבן־שם
מזבח ליהוה : פ יד
ס' י"נ א ויהי בימי אמרפל מלך
שנער אריוך מלך אלסר
י"נ כדרלעמר מלך עילם ותדעל
ב' ר"פ מלך גוים : ב עשו מלחמה
את־ברע מלך סדם ואת־
י"נ ברשע מלך עמרה שנאב |
י"נ מלך אדמה ושמאבר מלך
מ"ו פסק' י"נ צביים ומלך בלע היא־צער : ג

אונקלוס

וחיבין בגויתהון קדם יי אהרן
לחדא : יד ויי אמר לאברם וה' אמר
בתר דאתפרש לוט מעמיה יומא לח
זקוף כען עינך וחזי מן אתרא
דאת תמן לצפונא ולדרומא
ולמדינחא ולמערבא : טו
ארי ית כל ארעא דאת חזי
לך אתנינה ולבנך עד עלמא:
טז ואשוי ית בנך סגיאין
כעפרא דארעא כמא דלית
איפשר לגבר למימני ית
עפרא דארעא אף בנך לא
יתמנון : יז קום הליך קוםהתהל'
בארעא לאורכה ולפותיה סנת קיח
ארי לך אתנינה : יח ופרס בתרא טו ויו
אברם ואתא ויתיב במישרי ופו וק
ממרא דיבחברון ובנא תמן סנהדרין קיא
מדבחא קדם יי : א והות
ביומי אמרפל מלכא דבבל
אריוך מלכא דאלסר
כדרלעומר מלכא דעילם ויהי בימי
ותדעל מלכא דעממין : ב ערובין נג
סדרו קרבא עם ברע מלכא מגילה י
דסדום ועם ברשע מלכא
דעמורה שנאב מלכא עשומלחמ'
דאדמה ושמאבר מלכא תגלה סס
דצבוים ומלכא דבלע היא
צוער : ג כל אלין

ג כל־אלה חברו אל־

עמק

רשי

רשעים ירקב: (משלי ט') רעים בגופם וחטאים בממונם: לה' מאד · יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו: (יד) אחרי הפרד לוט · כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו: (ולעיל שהיה לוט אצלו וכתיב וירא ה' אל אברם באותה שעה כשר היה וק"ל): (יז) אשר אם יוכל איש · כשם שאי

אפשר

אבן עזרא

ברגליו והוא היה בעל מקנה רב גם כסף וזהב הרבה היה לו: (ג) למסעיו · שנסע מסעים רבים כאשר שב מפאת דרום אל בית אל שהיא בצפון ובא אל מקום המזבח לאהלו' לשם שבא בשלום: ואהלים · לפי דעתי שלמון יחיד על משקל קדם · והוא הנמצא

והרבים

באָרץ שלא
יכנס להם
אורחים וזהו
ואנשי תמיד
יבדילו
עונרי' בארץ
הם סדומיים
הבלין
ובמעבכין
העוברים
בארץ וחטאי'
ארבעה
נאמר' הכא
רעי' וחטאים
ואידך ושגר
פושעים
וחטאים
ועוזני ה'
יכלו וחטאים
אלין ישובו ·
וחטאים
בעדתנדיקי'
פי' רעים
וחטאי' על כן
פושעים
וחטאים יחדו
יכלו אבל אם
יעשו תשובה
כדכתיב

וחטאי' אלין
ישובו יהי'
בעדתנדיקי'
כדכתיב
וחטאים
בעדתנדיקי'
נפוכה ונגנה
וקלמה ויאמי'
וליעקב אמר
יאמ וקלמה
ונפוכ' ונגנה
לא נרמם
התחיל
להראות זכות
הקרבנות
שנשחטים
בצפון ·
וליעקב הרא'
שבזכותו
ויעברו הים ·
והיינו דכתי'
וירא ישראל
את היד
הגדולה וגו'
ישראל הכא ·
ויבן שם מזבח
וסמיך ליה
ויהי בימי
אמרפל מלך

וחייבין בגופהון בגלוי עריתא ושדייות ארם זכאי ופלחן פולחנא
נוכראה ומרדין לשמא דיי לחדא : יד וייי אמר לאברם בתר דאתפרש
לוט מניה זקוף כדון עינך ותחמי מן אתרא דאנת תמן לציפונא ולדרומא
ולמדינחא ולמערבא : טו ארום ית כל ארעא דאנת חמי לך אתנינא
ולבנך עד עלמא : טז ואשוייה בנך סגיאין כעפרא דארעא דהיכמא
דאית אפשר לגבר למימניית עפרא דארעא אף בן בנך אפשר דיתמנון:
יז קום טייל בארעא ועבר בה חזקתא לארכא ולפותיא ארום לך
אתנינה : יח ופרס אברם למשכניה תירין אימור (ס"ב ומשכנין לתורי
ואמרי) ואתא ויתיב בחיזוי ממרא די בחברון ובנא תמן מדבחא קדם יי :
א והוה ביומי אמרפל הוא נמרוד דאמר למירמי אברם לנורא הוא
מלכא דפונטוס אריוך דהוה אריך בגיוברייא מלכא דתלסר כדרלעומר
דהוה קישר מתהפיך בעומרין מלכא דעילם ותדעל רמאה כתעלא
מלכא דעממיא משתמעין ליה : ב עבדו קרבא עם ברע דעובדוי
בביש מלכא דסדום ועם ברשע דעובדוי ברשיעא מלכא דעמורה
שנאב דאפילו לאבוי הוה שני מלכא
דאדמה ושמאבר דמחבל אבריה
ליזניה מלכא דצבוים ומלכא דקרתא
דבלעת דיירהא היא זוער : ג כל
אלין אתחברו למישר פרדסיא דהוא
אתר

ירושלמי

כל אלין אתחברו למישר
פרדסיא : וקטילו ית זיבריא
דבעשתרות קרנים וית
זוויתניא

רשי

אפשר לעפר ליאכות כך זרעך לא ימנה : (יח)
ממרא · שם אדם : אמרפל · הוא נמרוד שאמר
לאברהם פול לתוך כבשן האש : מלך גוים · מקום
יש שמו גוים על שם שנתקבצו שמה מכמה אומות
ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו תדעל בראשית
רבה : (ברע רע לשמים ורע לבריות · ברשע
שנתעלה ברשע) : (ב) שנאב · שונא אביו שבשמים :
שמאבר · שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה :
בלע · שם העיר : (ג) עמק השדים · כן שמו על
שם שהיה בו שדות הרבה ומדרשי אגדה הרבה: הוא ים
המלח · לאחר זמן נהפך הים לתוכו ונעשה ים המלח:
ומדרש

אבן עזרא

והרבים כי באהלי' כ... בקדשים לא יאכל
ואהלים בחולם בין האלף והוי"ו לשון יחיד
כמו גורל ואם לא נמצא : (ו) יחדו · לשון
שנים ורבים ויענו כל העם יחדו והיא מלה
זרה ואין פירוש' כמו יחד רק כמו יחיד ·
וטעם והכנעני והפריזי כטעי ויתכן היו'
הפריזי מבני כנען והוא א' מהנזכרים ויש לו
שני שמות כאשר מצאנו שני שמות לבן שאול
וג' לאבי אביו : (ט) ואימינה · מגזרת ימין
ונראה אל"ף שמאל ולא ידענו אם הוא שרש
כי נעדר מתלת הימיני השמאלי : (י) ככר
הירדן · מקום נמתים והכ"ף כפול או נעדר
ונכר נרחב וכן בת עין מן בבת עינו : משקה · זכר אחר נקבה וכן תאכלהו אם לא נפח : לפני שחת
יי' · קודם שיסחית והוא שם הפועל מהבנין הכבד הדגוש : (יא) ויסעלוט מקדם · כי סדום מערב
בית אל : (יב) ויאהל · נטה אהליו : (יג) רעים · לבני אדם ויחזקאל פירש זה ויד עני ואביון
לא החזיק' : (טו) לך אתננה · בדבור וכן נתן אותם על ראש השעיר ופה פירש
כי אלוני ממרא בחברון היא : (א) מלך גוים · שם מדינה כמו עילם כי שושן הבירה ארמון היא
בתוכה או מלך גוים ולא הזכירם והטעם כי הם אחרים מהשנעריים ותגיריהם : (ג) חברו · מהבנין
הקל

ג' עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃
שדים כתיב · ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ
בינה חלא · אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה
לתרין סוגי' לא לפסקין · שָׁנָה מָרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע
ב' ר"פ · עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר
י"ד פסו' את ואת ואת · וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־
רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם
ל' ג' ל · וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים
ב' מ' בנ"ך · בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ ו וְאֶת־
ג · הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל
ל' בט' · פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר׃
ל · ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין
מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־
פ' בתורה · כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־
ג' חסר וחד מ"ג · הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר׃
ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ
עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ
צבויים ק' · צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר
וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק
ג' · ג' ר"פ · הַשִּׂדִּים׃ ט אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר
מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם
ל · וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ
מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים
אֶת־הַחֲמִשָּׁה׃ י וְעֵמֶק
ג' · ג' · הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר
ב · וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־
ל' רפ' · שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הֶרָה נָּסוּ׃
ויקחו

אונקלוס

אהרן · אִיתַּכְנָשׁוּ לְמֵישַׁר חַקְלַיָּא הוּא
אֲתַר יַמָּא דְמִלְחָא׃ ד
את כדר · תַּרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין פְּלַחוּ יָת
קולין פה · כְּדָר לָעוֹמֶר וּתְלַת עַשְׂרֵי
שתי' עשרה · שְׁנִין מְרַדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע
סגת יא · עַשְׂרֵי שְׁנִין אֲתָא כְּדָר לָעֹמֶר
וּמַלְכַיָּא דְעִמֵּיהּ וּמְחוֹ יָת
גִּיבָּרַיָּא דִי בְעַשְׁתְּרַת קַרְנַיִם
וְיָת תַּקִּיפַיָּא דִבְהָמְתָא וְיָת
אֵימְתָנֵי דִבְשָׁוֵה קִרְיָתַיִם׃
ו וְיָת חוֹרָאֵי דִי בְטוּרַיָּא
דְשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן
דִסְמִיךְ עַל מַדְבְּרָא׃ ז וְתָבוּ
וַאֲתוֹ לְמֵישַׁר פִּלוּג דִינָא הִיא
רְקַם וּמְחוֹ יָת כָּל חַקְלֵי
עֲמַלְקָאָה וְאַף יָת אֱמוֹרָאָה
דְיָתֵיב בְּעֵין גֶּדִי׃ ח וּנְפַק
מַלְכָּא דִסְדוֹם וּמַלְכָּא
דַעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְאַדְמָה
וּמַלְכָּא דִצְבוֹיִים וּמַלְכָּא
דְבֶלַע הִיא צוֹעַר וְסַדַּרוּ
עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא׃
ט עִם כְּדָרְלָעוֹמֶר מַלְכָּא
דְעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְעַמְמִין
וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְבָבֶל וְאַרְיוֹךְ
מַלְכָּא דְאֶלָּסָר אַרְבְּעָה מַלְכִין
לָקֳבֵיל חַמְשָׁא׃ י וּמֵישַׁר
חַקְלַיָּא בֵּירִין בֵּירִין מַסְּקָן
חֵמָרָא וְעָרַקוּ מַלְכָּא דִסְדוֹם
וַעֲמוֹרָה וּנְפַלוּ תַמָּן
וּדְאִשְׁתְּאָרוּ לְטוּרָא עֲרַקוּ׃
ושבו

רשי

ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו: (ד) שתים עשרה שנה עבדו · חמשה מלכים הללו את כדרלעומר ובארבע
עשרה

אבן עזרא

הקל: השדים · כמו ושדת אותם בשו
ותשם בשד רגלי כמו פת פתים: ועמק ·
מושך עצמו ואחר' עמו כמו ש' באפך תוכיחני
וכן

יונתן בן עוזיאל

אתר דמסיק פרקטונין דמיין ושדי להון לימא דמלחא : ד תרתי סרי שנין פלחו ית כדרלעומר ובתליסרי שנין מרדו : ה ובירביסרי שנין אתא כדרלעומר ומלכיא דעמיה ומחו ית גבריא דבעשתרות קרנים וית תקיפיא דבהמתא וית אימתני דבשוה קריתים : ו וית חוראי דבטווריא רמיא דגבלא עד מישר פארן דיסמיך לצטר מדברא : ז ורכו ואתו לאתרא דאתפליג דינא דמשה נביא על עינא דמי מצותא היא רקם ומחו ית כל חקלי עמלקאי ואוף ית אמוראי דיתיב בעין גדי : ח ונפק מלכא דסדום ומלכא דעמורא ומלכא דאדמה ומלכא דצבויים ומלכא דקרתא דבלעת דירהא איהי זוער וסדרו עמהון סדרי קרבא במישר פרדסיא : ט עם כדרלעומר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממיא משתמעין ליה ואמרפל מלכא דפונטוס ואריוך מלכא דתלסר ארבעת מלכין סדרו קרבא לקביל חמשא : י ומישר פרדסיא בירין בירין מליין חימרן ועריקו מלכא דסדום ועמורא ונפלו תמן ודישתארו לטווריה ערקו :

ירושלמי

זויתניא די בהון וית אמתניא אילין דשריין דבנוה קרתא : וית חורנאי אילין דשריין בטורא דגבלא עד מישר חוזא דסמיך על מדברא : ואמרפל מלכא דפונטוס ואריוך מלכא דאלסר ארבע מלכין לקביל חמשא סידרו סידרי קרבא : ומישר פרדיסיא בירון בירון מליא חמר :

מרביצי

בעל הטורים

שנער וגו' • עשו מלחמה • רמז שצריכים להביא קרבן קודם שיצאו למלחמה [illegible] והיינו דכתי' יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגול • ויהי בימי חמשה דסמיכי הכא ויהי בימי אמרפל • ואידך, ויהי בימי שפוט השופטים • ויהי בימי אחשורוש כדאי' מדרש שכולן היתה בימיהן ווי •

ובארבע עשרה' שנים ריש פסוק • ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב לומר לך כשם שבאו הא ונו' על חזקיהו ונפלו בידו כן באו על אברה' ונפלו בידו • ויבא הפלי' בפרקי דרבי אליעזר בשעה שהפי' הקב"ה לסמאל ממקומו אחז בכנפו' מיכא' להפילו עמו ופלטו הקב"ה מידו וכן ביחזקאל בא עלי הפליט לאמר הכתה

ונסיבו

רשי

עשרה שנה למרדן בא כדר לעומר לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס בעובי הקורה : (ה) והמלכים • אלו שלשה מלכים : זוזים • הם זמזומים : (ו) בהררם • בהר שלהם : איל פארן • כתרגומו מישור • ואומר אני שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכלם מתורגמין מישור וכל א' שמו עליו : על המדבר • אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב') (ז) עין משפט היא קדש • על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה • ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט : שדה העמלקי • עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד : בחצצון תמר • הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים ביהושפט (סימן כב) : (ט) ארבעה מלכים וגו' • ואף על פי כן נצחו המועטים להודיעך שגבורים היו ואף על פי כן לא נמנע אברה' מלרדוף אחריהם : (י) בארות בארות חמר • בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין • ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדי' מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע: הרה נסו • להר נסו' הרה כמו להר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: ויש לחלוק בין הרה להררה שה"א שבסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבראשה אבל (ס"א זו) אינה עומדת במקום

אבן עזרא

וכן הוא עמק ים המלח • וטעם ושלש עשרה בשלש עשרה כמו כי ששת ימים עשה ה' ובעל סדר עולם חבר' ודעתו רחב' מדעתינו • (ה) רפאים • שכל הרואה אותם ימות לבו ויחשב מהרפאים שהם מתים : באימים • שיש מהם אימה : (ו) בהררם • מהבנין הדגוש כמו בדברים ופי' בעלות' אל הר שעיר :

את

יא ויקחו את־כל־רכש סדם
ג' ועמרה ואת־כל־אכלם וילכו:
יב ויקחו את־לוט ואת־
רכשו בן־אחי אברם וילכו
והוא ישב ה' בטע' כתו' והוא ישב בסדם: יג ויבא
הפליט ויגד לאברם העברי
והוא שכן באלני ממרא
ה' חסר האמרי אחי אשכל ואחי ענר
והם בעלי ברית־אברם: יד
ג' וישמע אברם כי נשבה אחיו
וירק את־חניכיו ילידי ביתו
שמנה עשר ושלש מאות
ל' וירדף עד־דן: טו ויחלק
עליהם | לילה הוא ועבדיו
ל' ומ"ל ויכם וירדפם עד־חובה אשר
משמאל לדמשק: טז וישב
את כל־הרכש וגם את־לוט
אחיו ורכשו השיב וגם את־
י"ל הנשים ואת־העם: יז ויצא
מלך־סדם לקראתו אחרי
ל' ומ"ל שובו מהכות את־כדרלעמר
ואת־המלכים אשר אתו אל־
עמק שוה הוא עמק המלך:
ומל' מל' י' צדק יח ומלכי־צדק מלך שלם
הוציא

יא ושבו ית כל קנינא
דסדום ועמורה וית כל
מיכלהון ואזלו: יב ושבו
ית לוט וית קניניה
בר אחוהי דאברם ואזלו והוא
יתיב בסדום: יג ואתא
משיזבא וחוי לאברם עיבראה
והוא שרי במישרי ממרא
אמוראה אחוהי דאשכול
ואחוהי דענר ואינון אינשי
קימיה דאברם: יד ושמע
אברם ארי אשתבי אחוהי
וזריז ית עולימוהי ילידי ביתיה
תלת מאה ותמני עסר ורדף
עד דן: טו ואתפלג עליהון
ליליא הוא ועבדוהי ומחנון
ורדפינון עד חובה דמציפונא
לדמשק: טז ואתיב ית כל
קנינא ואף ית לוט בר אחוהי
וקניניה אתיב ואף ית נשיא
וית עמא: יז ונפק מלכא
דסדום לקדמותיה בתר דתב
מלממחי ית כדר לעמר וית
מלכיא דעמיה למישר מפנא
הוא אתר בית ריסא דמלכא: יח
ומלכי צדק מלכא דירושלם
אפיק לחים וחמר והוא
משמש קדם אל עלאה:
וברכיה

ויבא הפלי
כלק ספ
וירק א
כלריס לג
וירדוף ע
סנהדרין
ויחלק
סנהדרין

רש"י

למ"ד (ס"א לנקוד) ונקודה פתח תחתיה והרי
הרה כמו להר אבל כמו אל הר ואינו מפרש לאיזה הר
אלא שכל אחד נס באשר מצא הר תחלה וכשהוא
נותן ה"א בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו
כמו אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו של ידוע ומפורש בפרשה : (יג) והוא יושב בסדום · מי
גרם לו זאת ישיבתו בסדום : (יג) ויבא הפליט · לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב
כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים וזהו נשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות
קרנים

אבן עזרא

(ט) את כדר לעומר · כמו עם באר נח
המקרא נובעת והיא מפוכה בעבור הסמיכה
(י) ויפלו שמה · ברצונ' להמלט וכן ויפ
על

יא ונסיבו ית כל קנייניא דסדום ועמורא וית כל מזונהון ואזלו : יב
ושבו ית לוט וית קנייניה בר אחוי דאברם ואזלו והוא יתיב בסדום : יג
ואתא עוג דאישתזיב מן גובריא דמיתו בטובענא ורכב עילוי תיבותא
והוה גננא על רישיה והוה מתפרנס מן מזונוי דנח ולא בזכותיה אישתזיב
אלהין דיחמון דיירי עלמא גבורתא דיי ויימרון הלא גיבריא דהוו מלקדמין
מרדו במארי עלמא ושיציאונון מן ארעא וכד אגחו מלכיא האילין הנדה
עוג עמהון אמר בלביה איזיל ואחוי לאברם על עיסק לוט דאשתבי וייתי
לשיזבותיה מן ידהון דמלכיא ויתמסר בידיהון ואתא במיעלי יומא
דפסחא אשכחיה דהוה עביד גריצן פטירן בכן חוי לאברם עיברא והוא
הוה שרי בחזוי ממרא אמוראה אחוי דאשכול ואחוי דענר והינון הוו
מארי קיימיה דאברם : יד וכד שמע אברם ארום אשתבי אחוי
וזיין ית עולימוי דחניך לקרבא
מרביני ביתיה ולא צבו למהלכה
עימיה ובחר מנהון ית אליעזר בר
נמרוד דהוה מתיל בגבורתא בכלהון
תלת מאה ותמניסר ורדף עד דן :
טו ואתפליג להום ליליא בארחא
פלגותא אגחן עם מלכיא ופלגותא
אצטנעא למימחי בוכריא במצרים
וקם איהו ועבדוי ומחינון ורדפינון מה
דאשתאר מנהון עד דאידכר חובא
דעתיד למהוי בדן דמציפונא
לדרמשק : טז ואתיב ית כל קנייניא
ואוף ית לוט אחוי וקנייניה אתיב ואוף
ית נשיא וית עמא : יז ונפק מלכא דסדום לקדמותיה בתר דתב
מלממחי ית כדרלעומר וית מלכיא דעמיה למישר מפנא דהוא בית ריסא
דמלכא : יח ומלכא צדיקא הוא שם בר נח מלכא דירושלם נפק
לקדמות

ירושלמי

מרביצי ביתיה תמני עשרי
ותלת מאה ורדף בתריהון עד
דן דקיסריון :
ורדפינון עד עוורתא דמצפון
לדמשק :
וית מלכיא דעימיה למישר
דחוזא דהוא בית מישרא
דמלכא :
ומלכי צדק מלכא דירושלם
הוא שם רבה הוה כהין עילאה:
וסנו לא דבר לך : אם

רשי

קרנים תנחומא' ומדרש בראשית רבה זה עוג שפלט
מדור המבול וזהו מיותר הרפאים שנאמר הנפילים
היו בארץ וגו' ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה:
העברי · שבא מעבר הנהר : בעלי ברית אברם שכרתו עמו ברית (ס"א ד"א שהשיאו לו עצה על המילה
כמו שמפורש במקום אחר) : (יד) וירק · כתרגומו וזריז וכן והריקותי אחריכם חרב (ויקרא כו)
אזדיין בחרבי עליכם וכן אריק חרבי (שמות ט) וכן והרק חנית וסגור (תהלים לה) : חניכיו ·
חנכו כתיב (ס"א קרי) זה אליעזר שחנכו למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות
שהוא עתיד לעמוד בה וכן חנוך לנער (משלי כב) חנכת המזבח (מדבר ז) חנכת הבית (תהלים
ל) ורבותינו אמרו אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא
של

אבן עזרא

על פניו : הרה כשו . אל ההר כשו והיא מלה
זרה : (יב) והוא יושב · והוא היה ביום
ההוא

בעל הטורים

העיר · לדמסק' שניס במסר' הכא אחר מ שמאל לדמסק · והגלתי אתכ' מהלאה לדמסק · בשביל חטא שעשו נדמסק גלו וזה חונה אחר משמאל לדמסק' מלך שלם · ראשי תיבות שם ואמר לך שזה שם בן נח · ברוך אברם לאל עליון שנים פסוקי' כתורה שכתוב ברכה לקב"ה ברוך יי' אלהי שם וברוך אל עליון ויאמר ברוך יי' אלהי אדוני אברהם : ואקול ואשתחוו ליי' ואברך · ויאמר יתרו ברוך יי' · ואכלת ושבעת וברכת את יי' ולנגד אמר ברוך ובהם אלה תיבות כנגד אלף ברכות שבכל יום ושבעה פסוקי' כנגד ז' ברכות שבשבת וי"ט ובמשתה ש הפסוק אל ברוך כנגד חמשה חומשי תורה שצריך לברך עליהם תחלה · ואם תדרוש עמהם וברוך על עליון יהיו ששה כנגד ששה סדרים : הריאותי ב' במסו' הכא ואידך כאשר

תולדות אהרן	אונקלוס		מסרה
והוא כהן נדרים לב	יט וברכיה ואמר בריך	ז' הוציא לחם ויין והוא כהן לאל	
ויברכהו נדרים שם]	אברם לאל עילאה דקנינה	עליון: יט ויברכהו ויאמר	ג"א
מכות יב	שמיא וארעא: כ ובריך אל	ברוך אברם לאל עליון קנה	כולם חס' בר מן ל' ח"ג בליש'
וברוך אל נדרים שם	עילאה דמסר סנאך בידך	שמים וארץ: כ וברוך אל	ג'ר"פ
	ויהב ליה חד מן עסרא	עליון אשר מגן צריך בידך	
	מכולא: כא ואמר מלכא	ויתן לו מעשר מכל: כא	ג'נ'רפי'
	דסדום לאברם הב לי נפשתא	ויאמר מלך סדם אל אברם	
	וקנינא סב לך: כב ואמר	תן לי הנפש והרכש קח לך:	
תן לי נדרים שם	אברם למלכא דסדום ארימית	כב ויאמר אברם אל מלך	
	ידי בצלו קדם יי אלהא עילאה	סדם הרמתי ידי אל יהוה אל	ג' חסר
	דקנינה שמיא וארעא:	עליון קנה שמים וארץ: כג	
הרימותי סוטה לו	כג אם מחוטא ועד ערקת	אם מחוט ועד שרוך נעל	ג'נ'גת"ק
קונה שמי' פסחים פח	מסנא ואם אסב מכל די לך	ואם אקח מכל אשר לך ולא	ל' אם ואם
אם מחוט סוטה יז	ולא תימר אנא עתרית ית	תאמר אני העשרתי את	ג'
חולין פט	אברם: כד בר מדאכלו	אברם: כד בלעדי רק אשר	
	עולימיא וחולק גובריא דאזלו	אכלו הנערים וחלק האנשים	
	עמי ענר אשכל וממרא אינון	אשר הלכו אתי ענר אשכל	ה'
בלעדי רק חולין שם	יקבלון חולקהון: א בתר	וממרא הם יקחו חלקם:	ט'
	פתגמיא האילין הוה	טו ס אחר הדברים	ג'ר"פ
	פתגמא דיי עם אברם	האלה היה דבר יהוה אל	
	בנבואה למימר לא תדחל	אברם	
	אברם מימרי תקוף לך		
	אגרך סגי לחדא:		
	ואמר		

רשי

של שמו: עד דן. שם תשש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל: (טו) ויחלק עליהם. לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגין אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן: לילה. כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם. ומ"א שנחלק הלילה ובחצו הראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים: עד חובה. אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם ע"א שעתידה להיות שם: (יז) עמק שוה. כך שמו כתרגומו למישר מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול: עמק המלך. בית ריסא דמלכא בית ריס אחד שהוא שלשה קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם: ומ"א עמק ששוו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין: (יח) ומלכי צדק. מ"א הוא שם בן נח: לחם ויין. כן עושים

אבן עזרא

ההוא יושב בסדום: ופי' הפליט שנברא ונמלט מבני סדום וכן בא אלי הפליט מירושלים ויש דרך דרש: (יד) וירק. שנתן להם כלי מלחמה כטעם והרק חנית ויש אומרים להוציא החרב מתערה כטעם על הארץ יריקו מריקים שקיה'. גם יש לחניכת כן: חניכיו. שחנכם פעמים רבות במלחמה ולא הזכיר וחשבון אותיות אליעזר דרך דרש כי אין

לקדמות אברם ואפיק ליה לחם וחמר ובההיא זימנא הוה משמש קדם
אלהא עילאה: יט וברכיה ואמר בריך אברם מן יי אלהא עילאה
דבגין צדיקיא קנא שמיא וארעא: כ ובריך אלהא עילאה דעבד סנאך
כתריסא דמקבל מחתא ויהב ליה חד מן עשרא מכל מהדאתיב: כא
ואמר מלכא דסדום לאברם הב לי נפשת אינשא דעמי דאתיבתא
וקניינא דבר לך: כב ואמר אברם למלכא דסדום ארימית ידי בשבועה
קדם יי אלהא עילאה דבגין צדיקיא קנא בקנייניה שמיא וארעא: כג
אין מן חוטא ועד סנדלת רצועה אין
אסב מכל דילך ולא תהי מתרברב
למימר אנא אעתרית מן דידיה
אברם: כד הלא לית לי רשו
בכלא ארעה דבר מני אכלו עולמיא
וחולק גובריא דאזלו עמי ענר אשכול
וממרא אף הינון יסבון חולקהון:
א בתר פתגמיא האילין מן
דאתכנשו מלכיא ונפלו קומי אברם
וקטלו ארבעה מלכין ואהדר תשע
משיריין חשב אברם בלביה ואמר ווי
כען לי דלמא אתקבלת אגר מצוותי
בעלמא הדין ולית לי חולק בעלמא
דאתי או דלמא יזלון אחיהון וקריביהון
דאילין

ירושלמי

אם מחוטא ועד רצועא
דסנדלא אם אסב מכל דילך
ולא תהוי מתרברב ואמר אנא
עתרית ית אברם:
מן בתר פתגמיא האילן מן
דאתכנשו כל מלכיא דארעא
ושלטוני מדינתא וסדרו
קרבא לקבל אברם צדיקא
ונפלו קדמוי וקטל מנהון
ארבעה מלכין וחזר תשע
משריין חשב אברם צדיקא
בליביה ואמר ווי כען עלי
דלמא

בעל הטורים

הרימותי קולי ואקרא וזה שאמרו חכמים זכרם לברכה שאשת פוטיפרע נתכונה לטובה כמו שנתכון אברהם לשם שמים· ערירי ב' במסורת הכא ואידך כי כתבו את האיש הזה ערירי' ביהויכין שהראוהו לו גלות יהויכין שאברהם יצא מאור כשדים והם גלו לכשדים שהוא בבל· ויוצא אותו החוצה בגימטריא מאיצטגנינו' כה יהי' זרעך פיר' כשיהיה לו עוד כ"ה שנים כמנין כה יהיה לו זרע שהרי בברית בין הבתרי' היה אברהם בן ע"ה שנה· יהיה בגימט' עולה למנין שלשים לומר לך שאין דור שאין בו ל' צדיקים· וכן נאמר כמנין יהיה צדיקים יהיו בזרעך שנ' ויאמר לו כה יהי' זרעך ויחשבה לו צדקה ב' במסו' הכא ויחשבה לו צדקה ואידך ויחשבה לזונ' גבי תמר· ויחשבה עלי לשכור' גבי חנה· היינו דא"ר יוסי יהא חלקי עם מי שחושדי' אותו ואין בו שהרי תמר בשביל שחשד'

רשי

עושים ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו: ומ"א רמז לו על המנחות ועל הנסכי' שיקריבו שם בניו: (יט) קונה שמי' וארץ כמו עושה שמים וארץ (תהלים קלד) ע"י עשייתן קנאן להיות שלו: (כ) אשר מגן· אשר הסגיר· וכן אמגנך ישראל (הושע יא): ויתן לו· אברהם מעשר: מכל אשר לו· לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש (הגופים מן) השבי שלי שהצלת החזר לי הגופים לבדם: (כב) הרמותי ידי· לשון שבועה· מרים אני את ידי לאל עליון וכן בי נשבעתי (בראשית כ"ג) נשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני (ירמיה כב) נותן אני לך כסף השדה וקחהו ממני: (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל· אעכב לעצמי מן השבי· ואם אקח מכל אשר לך· ואם תאמר לתת לי שכר מבית גנזיך לא אקח: ולא תאמר וגו'· שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנא' ואברכך וגו': (כד) הנערים· עבדי אשר הלכו אתי· ועוד ענר אשכול וממרא וגו' אע"פ שעבדי נכנסו למלחמה שנא' הוא ועבדיו ויכם וענר וחביריו ישבו על הכלים לשמור אפילו הכי הם יקחו חלקם· וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו (שמואל א ל) ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט (שם) ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן החוק בימי אברהם: (א) אחר הדברים האלה· כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג·

אבן עזרא

אין הכתוב מדבר בגימטריא כי יכול יוכל הרוצה להוציא כל שם לטוב ולרע רק השם כמשמעו: (יח) ומלכי צדק· נקרא כן בעבור שהוא מלך על מקום צדק וי"א כי הוא שם· ושלם היא ירושלם והעד ויהי בשלם סכות: והוא כהן· כדברי המתרגם ארמית
וכן

ג' אברם במחזה לאמר אל־
תירא אברם אנכי מגן לך
שכרך הרבה מאד׃ ב
ד' בתורה ויאמר אברם אדני יהוה מה־
י"מ"ל בתור' תתן־לי ואנכי הולך ערירי
בליש' : ג' ובן־משק ביתי הוא דמשק
אליעזר׃ ג ויאמר אברם
ג' לשרה אסתן הן לי לא נתתה זרע והנה בן־
ביתי יורש אתי׃ ד והנה
ג' אליהו דבר־יהוה אליו לאמר לא
ג' מוקפים יירשך זה כי־אם אשר יצא
ל' כס' י"ב מ"ל ממעיך הוא יירשך׃ ה ויוצא
י"ן אתו החוצה ויאמר הבט־נא
י"א השמימה וספר הכוכבים אם־
תוכל לספר אתם ויאמר לו
ל' וחסר כה יהיה זרעך׃ ו והאמן
ג' ביהוה ויחשבה לו צדקה׃ ז
ויאמר אליו אני יהוה
ג' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את־הארץ הזאת
ח לרשתה׃ ח ויאמר אדני יהוה במה אדע כי
אירשנה

ב ואמר אברם יי אלהים
מה תתן לי ואנא אזיל בלא
ולד ובר פרנסא הדין דבביתי
הוא דמשקאה אליעזר׃ ג
ואמר אברם הא לי לא יהבת
ולד והא בר ביתי ירית יתי׃
ד והא פתגמא דיי עמיה
למימר לא ירתינך דין אלהין
בר דתוליד הוא ירתינך׃
ה ואפיק יתיה לברא ואמר
איסתכי כען לשמיא ומני
כוכביא אם תיכול למימני
יתהון ואמר ליה כדין יהון
בנך׃ ו והימין במימרא דיי
וחשבה ליה לזכו׃ ז ואמר
ליה אנא יי דאפקתך מאורא
דכשדאי למיתן לך ית ארעא
הדא למירתה׃ ח ואמר יי
אלהים

הוא דמשק יומא כח
ודנה בן שבת קנו
כי אם שבת קנו
ויוצא אותו שבת סס נדרים לב
והאמינה' שבת כו
ויאמר ה' ברכות ז תענית כז מגלה לא נדרים לב

רשי

ב"ר אחר הדברים האלה· אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשו' שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד: הולך ערירי· מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש וחבר לו ער ועונה (מלכים) ערירי בלא יורש כאשר תאמר ובכל תבואתי תשרש (איוב לא) תעקר פרשיה כך לשון ערירי חסר בנים ובלעז דושפנטין· ולי נראה ער ועונה מגזרת ולבי ער (שיר)· וערירי לשון חרבן וכן ערו ערו (תהלים קל) וכן ערות יסוד (חבקוק ג') וכן ערער תתערר (ירמיה נא) וכן כי ארזה ערה: וכן משק ביתי· כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו כמו ועל פיך ישק (בראשית מא) אפוטרופא שלי ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי: דמשק· לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק· ובגמרא שלנו דורשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים: הן לי לא נתת זרע· ומה תועלת בכל אשר תתן לי: (ג) ויוצא אותו החוצה·

אבן עזרא

וכן כל כהן והעד והכהו לי ופי' על דברתי מלכי צדק בספר תהלות כי כהונן דבר ויפה עשה שבירך אברהם בתחלה בעבור שהתנדב להושיע אשר כשבו ואחר כן אמר וברוך השם שעזרו ונתן צריו בידיו:(ב) מגן כמו נתן וכן עטרת תפארת תמגנך והמ"ס שורש ואברהם הוציא המעשר לכבוד השם ולא מצא אדם ראוי

יונתן בן עוזיאל

דאילין קטיליא ויצטרפון בלגיונין וייתון עלי או דלמא בזמנא ההוא אשתכח עמיה אגר זכוון קלילן ונפלו קדמי ובזמנא תניינא לא משתכח עמי אגרא ויתחל בי שום שמיא ובכן הוה פתגמא דיי עם אברם בחיזונא למימר לא תדחל דאף על גיבריהון מצטרפין בלגיונין ואתיין עלך מימרי תריס לך ואף על גב דאינון נפלין קומך בעלמא הדין אגר עובדך טביא נטיר ומתקן קדמי לעלמא דאתי סגי לחדא : ב ואמר אברם יי אלהים סגין ברכותא יהבת לי וסגין אית קדמך למיתן לי ברם מה הנייה אית לי דאנא עביר מן עלמא בלא בנין ואליעזר בר פרנסת ביתי דעל ידוי אתעבידו לי ניסין בדרמשק מסכי למירת יתי : ג ואמר אברם הא לי לא יהבת בר והא בר פרנסת ביתי ירית יתי : ד והא פתגמא מן קדם יי ליה למימר לא ירתינך דין אלהין בר דתוליד הוא ירתינך : ה ואפיק יתיה לברא ואמר אסתכל כדון לשמיא ומני כוכביא אין תיכול לממני יתהון ואמר ליה כדין יהון בנך : ו והות ליה הימנותא במימרא דיי וחשבה ליה לזכו דלא אטח לקמיה במלין : ז ואמר ליה אנא יי דאפיקתך מאתון נורא דכשדאי למתן לך ית ארעא הדא למירתא : ח ואמר יי

אלהים

ירושלמי

דלמא דאתקבלת אגר מצותא בעלמא הדין ולית לי חולק בעלמא דאתי או דילמא דייזלון אחיהון וקריביהון דקטיליא האילין דנפלו קדמוי ויחון בכרכיהון ובמדינתהון ויצרפו עמהון לגיונין סגיין וייתון עלי או דילמא הוו בידי מצוון קלילין בזימנא קדמיא דנפלו קדמוי ואיתקיימו עלי או דילמא אשתכח לי זכו בזמנא קדמיא דנפלו קדמוי או דילמא די לא ישתכח לי בזימנא תיניניא ויתחלל בי שום שמיא בגין כדין הוה פתגם נבואה מן קדם יי על אברם צדיקא למימר לא תידחל אברם אף על גב דאינון מתכנשין ואתיין עלך לגיונין סגיין מימרי פרס תריס לך בעלמא הדין ומגן עלך כל יומא לעלמא דאתי ואף על גב דמסרית בעלי דבבך קדמך בעלמא הדין אגר עובדך טביא מתקנין לך קדמוי לעלמא דאתי : ואמר אברם בבעו קדמך רחמין יי אלהים סגין בירכן יהבת לי וסגין אית קדמך למתן ברם מה הנייא אית לי דאנא אזיל

מגו

בעל הטורים

יהודה זכתה ויצאו ממנה פרץ וזרח שיצאו ממש מלכי׳ ונביאי׳ ותמר בשביל שחסדה. עלי זכתה ויצא ממנה שמואל בשני׳ שכתבו לווכה ולשכור׳ כתשב להן לצדקה. אנוכי אני הרב רבינו אשר. במה אדע כי אירשנה.

במה אדע בגי׳ סי״ן ועולה לחשבון ארבע מאות לכך נגזר על בניו גרות ארבע מאות חשבון במה אדע שנים שהם מתשים ושנים לא עבר איש ביהודה ושבעים שנה היו נגלות :

רשי

לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן. שרי לא תלד אבל שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל. דבר אחר הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה : (ו) והאמין בה׳. לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע : ויחשבה לו צדקה. הקב״ה

אבן עזרא

ראוי לתתו לו כמלכי צדק : (כב) הרימותי ידי. שבועה כמו כי אשא אל שמים ידי. וטעם

אִירָשֶׁנָּה׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו
ג׳ קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז
ג׳ וא׳ והחוט המשולש מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר
וְגוֹזָל׃ י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־
ע׳ : ה׳ אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן
ע׳ אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ
ג׳ דסמ׳ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃ יא
ד׳ : י׳ וחד ישב רוחו וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב
אֹתָם אַבְרָם׃ יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ
לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־
אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה
כ״ל חסר פת״ד מ״ל גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ יג
וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־
גֵר ׀ יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע
מֵאוֹת

אֱלָהִים בְּמָה אֵידַע אֲרֵי
אֵירְתִינַהּ׃ ט וַאֲמַר לֵיהּ
קָרֵיב קֳדָמַי עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין
תְּלָת וְדִכְרִין תְּלָתָא וְשַׁפְנִינָא
וּבַר יוֹנָא׃ י וְקָרֵיב קֳדָמוֹהִי
יָת כָּל אִלֵּין וּפַלֵּיג יָתְהוֹן
בְּשָׁוֵי וִיהַב פַּלְגָּא פַּלְגָּא לָקֳבֵיל
חַבְרֵיהּ וְיָת עוֹפָא לָא פַלֵּיג׃
יא וּנְחַת עוֹפָא עַל פַּלְגַיָּא
וְאַפְרַחִית יָתְהוֹן אַבְרָם׃ יב
וַהֲוָת שִׁמְשָׁא לְמֵיעַל וְשִׁינְתָא
נְפַלַת עַל אַבְרָם וְהָא אֵימְתָא
קְבַל סַגִּי נָפְלַת עֲלוֹהִי׃ יג
וַאֲמַר לְאַבְרָם מִדַּע תִּדַּע
אֲרֵי

אהרן
קחה לי מגלה סה
ידוע תדע שבת פט
סוטה יא
ועבדום ברכות ט
סוטה מו
סנהדרין נו
עדיות ג

רשי

הקב״ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו • דבר אחר במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב״ה בזכות הקרבנות : (ט) עגלה משולשת • שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה : ועז משולשת • רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד : ואיל משולש • אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד : ותור וגוזל • תור ובן יונה : (י) ויבתר אותם • חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להורים לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת יי׳ את אברם ברית לאמר וגומר ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנא׳ להלן העוברים בין בתרי העגל (ירמיה לד) אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש : ואת הצפור לא בתר • לפי שהאומות נמשלו לפרים ואילים ושעירים שנא׳ סבבוני פרים רבים וגו׳ (תהלים כב) • ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס (דניאל ח) • ואומר והצפיר השעיר מלך יון • וישראל נמשלו לבני יונה שנ׳ יונתי בחגוי הסלע (ש״ר ג׳) לפיכך בתר הבהמות רמז שיהיו האומות כלין והולכין : ואת הצפור לא בתר׳ רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם : (יא) העיט • הוא עוף ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות לטוש עלי אוכל וכמו ותעט אל השלל (שמואל טו): על הפגרים • על הבתרים : ש״א הפגרים מתרגמינן פוגריא אלא מתוך שהורגלו לתרגם איש בתרו ויהב פגלייא נתחלף להם תיבת פגליא לפלגיא ותרגומו הפגרים פלגיא וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרים לפגרים שבתרים תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו

אבן עזרא

וטעם אל עליון כי שנה כשבעתי בשם שברכני זה הכהן : (כג) אם מחוט • שמעכו תופרין כל בגד : שרוך • הטור הקושר הנעל : (כד) אך בלעדי • אשר לקחו והוא שאכלו עבדיו : (א) במחזה • במראות הנבואה • וטעם אנכי מגן לך אנכי הייתי מגן לך והצלתיך מיד המלכים גם אתן לך שכר שנדבה רוחך להושיע

ויהי השמש
לבוא ב' במס'
הכא ואידך
ויהי השמש
באה. כנגד
שני מקדשים
כדכתיב
ושמתי כדכד
שמשותיך
ושעריך
לאבני אקדח
וכתרבו • כי
גר קופי
תיבות עולה
לאכין רד"ו •
ודור שנים
במסו' • הכא
ודור רביעי
ישובו הנה
ואידך דור
הולך ודור בא
פי' דור הולך
כי עדין יגלו
בניך מהארץ
ודור אחר בא
לרשת את
הארץ • ודור
רביעי ישובו
הנה • דור
שנים יהיו
שמה ואח
ישובו הנה •
ועלטה היה
והנה תנור
ראשי תיבות
בהפך תוהו
שבראה לו
הגליון שדומין

אֱלֹהִים בְּמָא אִנְדַע אֲרוּם אֵירְתִינָהּ: ט וַאֲמַר לֵיהּ סַב לִי תִּקְרוּבְתִּין וְקָרֵיב קֳדָמַי עֶגְלָא בְּרַת תְּלַת שְׁנִין וּבַרְחָא בַּר תְּלַת שְׁנִין וְעִיזָא בְּרַת תְּלַת שְׁנִין וְשַׁפְנִינָא וְתַסִילָא בַּר יוֹון: י וְקָרֵיב קוֹמוֹי יַת כָּל אִלֵּין וּפְסַג יַתְהוֹן בִּמְצִיעָא וְסָדַר פַּסְגָא דְחַד כָּל קֳבֵיל חַבְרֵיהּ וְיַת עוֹפָא לָא פְּסַג: יא וּנְחַתוּ אוּמַיָא עע"א הִינוּן מְרַמְיָין לְעוֹפָא מְסָאֲבָא לְמִיבַז נִכְסֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוַת זְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם מַגְנָא עֲלֵיהוֹן:

יב וַהֲוָה שִׁמְשָׁא קְרִיבָא לְמִטְמוּעַ וְשִׁינְתָא עֲמִיקְתָא מִתַּרְמְיַית עַל אַבְרָם וְהָא אַרְבַּע מַלְכְוָן קַיְימִין לְמִשְׁעְבְּדָא יַת בְּנוֹי אֵ מְרַתָא דָא הִיא בָבֶל קַבְלָא דָא הִיא מָדֵי סַגִיאָה דָא הִיא יָוָן נָפְלָה דָא הִיא פָּרַס דַּעֲתִידָא לְמִיפַּל וְלֵית לֵיהּ זְקִיפָא וּמִתַּמָּן עֲתִידִין לְמִיסַק עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל: יג וַאֲמַר לְאַבְרָם מִינְדַע תִּנְדַּע אֲרוּם דַּיָּירִין יְהוֹן בְּנָךְ בְּאַרְעָא דְלָא דִלְהוֹן חֲלַף דְּלָא הֵימְנַת וְיִשַׁעְבְּדוּן בְּהוֹן וִיסַגְּפוּן יַתְהוֹם אַרְבַּע מְאָה

מִגּוֹ עַלְמָא דְלָא בְּנִין וֶאֱלִיעֶזֶר בַּר בֵּיתִי דְעַל יְדוֹי אִתְעֲבֵיד לִי נִיסִין בְּדַמֶּשֶׂק וְהוּא סְבַר בִּגְרְמֵיהּ לְמֵירַת יָתִי: וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא יְיָ דְאַפֵּקִית יָתָךְ מֵאַתּוּן נוּרֵיהוֹן מֵאוּר דְּכַשְׂדָּאֵי: וְשׁוֹפְנִין וּבַר יוֹון: וְקָרֵיב קֳדָמוֹי יַת כָּל אִילֵין וּפְסַג יַתְהוֹן לְפִסְגִין וְשַׁוֵּי גְּבַר פַּסְגֵיהּ לְקָרְמוּת חַבְרֵיהּ וְיַת עוֹפָא לָא פְּסַג: וְכַד נְחַת טַיְיסָא לָא הֲוָה קְרַב לְפַסְגַיָא וְהָדֵין טַיְיסָא הוּא עוֹפָא מְסַאֲבָא וְהָדֵין עוֹפָא מְסַאֲבָא אִילֵין אִינוּן מַלְכְּוָתָא דְּאַרְעָא עע"א וִיהֵי כַּד יְהֶוְיָן עֵיצִין עֵיצַן בִּישָׁן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל זְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם צַדִּיקָא מְבַטְלָא יַתְהוֹן: וַהֲוַת שִׁמְשָׁא אָזְלָא לְמִטְמָעָא וְשֵׁינָא עֲמִיקָא בְּסִימָא נָפְלַת עַל אַבְרָם וְהָא אַבְרָם חֲזֵי אַרְבַּעְתֵּי מַלְכְוָתָא דַּעֲתִירִין לְמֵיקָם לְמִשְׁעַבְדָא בִּבְנוֹי

לתוהו • ושרי
שנים במסו'
ושרי אשת
אברם • ושרי
כי שככר עם
לבורה • מלמד
שהית' חשובה
כאמהות •
ולא ארבע
במקרא ולא
שפחה מצרי'
ולא שתי פיו'
ולא אמר עלי
לשלום • ולא
נפין ארבע
בחיה שראה
דניאל וזהו
שדרשו ותלך
ותתע שחזר'
לגלולי אביה
והיינו ולא
שתי פיות
שחזרה לה
פה אחר
להודו' לע"א
וכיון שעשתה
תשובה חזר
ולקחה כמו
שאמר'
קטור' זו הגר
וזה הוא ולא
אמר עלי
לשלום ולא
נפין ארבע
איירי נס כנ
במלכות
ישמעאל:

אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדוֹלָה נוֹפֶלֶת עָלָיו אֵימָה דְּהָא הִיא בָּבֶל חֲשֵׁיכָה דְּהָא הִיא מָדַי גְּדוֹלָה דְּהָא הִיא יָוָן נוֹפֶלֶת דְּהָא הִיא מַלְכְוָתָא דְפַרְסָאֵי דַּעֲתִידָא לְמִפְּלָא וְלָא תֶהֱוֵי לָהּ תְּקוּמָה לְעָלְמֵי עָלְמִין: וְהָא שִׁמְשָׁא אָזְלָא לְמִטְמָעָא וְקַבְלָא הֲוָה וְהָא אַבְרָם חֲזֵי עַד דִּי סַפְסְלִין אִיסְתַּדְרוּ וְכוּרְסַוָון רְמִיו וְהָא גֵּיהִנָּם דְּאִתְעַתְּדָא לְרַשִׁיעַיָא לְעָלְמָא דְאָתֵי כְּתַנּוּרָא מַקְפָן שְׁבִיבִין דְּנוּר וְשַׁלְהֵבִין דְּאֶשָּׁא דִּבְגַוָּהּ נָפְלוּ רַשִׁיעַיָא עַל דְּמָרְדוּ בְּאוֹרַיְתָא בְּחַיֵּיהוֹן וְצַדִּיקַיָא דְּנָטְרוּ יָתָהּ מִן עַקְתָא יִשְׁתֵּיזְבוּן כָּל בְּדִין יִתְחֲזֵי לְאַבְרָם כַּד הֲוָה עָבַר בֵּינֵי פַּסְגַיָא הָאִילֵין:

וית

רשי

תרגומו פלגיא לשון פיגול כמו פיגול הוא לשון פגר: וישב • לשון נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו (תלים קל"ו) רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח: (יב) והנה אימה וגומר • רמז לצרות וחשך של גליות: (יג) כי גר יהיה זרעך • משנולד יצחק עד שיצאו ישראל

אבן עזרא

להושיע בן אחיך במתי מעט ונשענת עלי • ויו"ד ערירי כיו"ד אכזרי וסר ממלת עררים יהיו והטעם כאשר אמר המתרגם: (ג) משק ביתי

מְאוֹת שָׁנָה׃ יד וְגַם אֶת־
הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי
וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃
טו וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ
בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃
טז וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה
כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֺן הָאֱמֹרִי עַד־
הֵנָּה׃ יז וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה
וַעֲלָטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן
וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין
הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה׃ יח בַּיּוֹם
הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם
בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר
מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־
פְּרָת׃ יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־
הַקְּנִזִּי

ב' לשון דין | קמץ | ל"ל | ל"ח כמ' · ב' | ל' | ב' · ל' מ"ל נתו' | פס מלעיל | בת"א מלרע | ל' | ל' | ל' | ב' וכסע | ב"ל מ"ל

ארי דיירין יהון בנך בארעא
דלא דילהון ויפלחון בהון
ויענון יתהון ארבע מאה שנין:
יד ואף ית עמא דיפלחון
בהון דאין אנא ובתר כן יפקון
בקנינא סגי: טו ואת
תתכניש לות אבהתך בשלם
תתקבר בסיבו טבא: טז
ודרא רביעאה יתובון הכא
ארי לא שלים חובא דאמוראה
עד כען: יז והות שמשא
עלת וקבלה הוה והא תנור
דתנן ובעור דאשא דעברא
בין פלגיא האלין: יח
ביומא ההוא גזר יי עם אברם
קיים למימר לבנך יהבית ית
ארעא הדא מנהרא דמצרים
ועד נהרא רבא נהרא דפרת:
יט ית שלמאי וית קניזאי
וית

ואתה תבא ברכות סל מועד קטן כו ודור רביעי עליונה ג'

רשי

ממצרים ארבע מאות שנה. כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב. ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ. ובמצרים היו מאתים ועשרה כמנין רד"ו הרי ת' שנה. ואם תאמר במצרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה: בארץ לא להם. ולא נאמר בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק ויגר אברהם וגומר ויגר יצחק בגרר ויעקב גר בארץ חם (תלים ק"ה) לגור בארץ באנו: (יד) וגם את הגוי. וגם לרבות ד' מלכיות שאף הן כלים על ששעבדו את ישראל: דן אנכי. בעשר מכות: ברכוש גדול. בממון גדול כמו שנאמר וינצלו את מצרים: (שמות י"ג) (טו) ואתה תבא. ולא תראה כל אלה: אל אבותיך. אביו עע"ז והוא

מבשרו

אבן עזרא

ביתי. על משקל מכם והוא מפעלי הכפל מגזרת שוקק בו כטעם דבק נפשו. וכן מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ובן משק ביתי הוא בן דמשק אליעזר: (ד) ממעיך. כנוי לאבר בעבור היותו קרוב: (ו) צדקה. כמו וצדקה תהיה לנו וצדק ומשפט אחים רק בדברי קדמונינו ז"ל דרך צדקה אחרת:
(ז) אשר הוצאתיך מאור כשדים. לטעני פרשת לך לך נאמרה שם כאשר פירשתי ולא נאמר בחרן ואברהם האמין בשם כי נתנו יירשנו ועל ירושת הארץ בקש אות כאשר עשה גדעון וצול כי טעם שבועת השם שיהי' הדבר בלא תנאי כי כלל כל נבואות הם על תנאי והנה לא חטא אברהם בעבור שבקש לכרות אתו ברית: (ט) עז משולשת. יש אומרים ג' עזים והישר בעיני בת שלש שנים: ואיל. הוא הכבש הגדול: וגוזל. בן יונה כי אלה לבדם הנזכרים בבהמה ובעוף העולות

וכל

מאה שנין : יד ואוף ית עמא דיפלחון להום דיין אנא במאתן וחמשין
מחן ומן בתר כן יפקון לחירותא בנכסין סגיאין : טו ואת תתכנש לות
אבהתך בשלם תנוח נפשך ותתקבר בסבו טבא : טז ודרא רביעאה
דבנך יתובון הכא למירתא ארום לא שלים חובא דאמוראה כדון : יז
והות שמשא טמעא וחומטא הות והא חמא אברם גהינם מסיק תננא
וגומרין דאשא ומבעיר שביבין דנור למידן ביה רשיעיא והא עבר בין
פסגיא האלין : יח ביומא ההוא גזר יי עם אברם קיים דלא למידן ביה
בנוי ולמפרוקינון מן מלכותא למימר לבנך אתן ית ארעא הדא מנילוס
דמצרים עד נהרא רבא נהרא פרת : יט ית שלמיא וית קנזאה וית
קדמונאה

רשי

מבשרו שיהא אליו למלך שעשה תרח תשובה : תקבר בשיבה טובה· בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ושלא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו : (טז) ודור רביעי· לאחר שיגלו למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת בריתו זו כדכתיב לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן ירד יעקב למצרים צא וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה: כי לא שלם עון האמורי· להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה (ישעיה כ"ז) (יז) ויהי השמש באה· כמו ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מ"ב) ויהי הם קוברים איש (מלכים ב' י"ג) כלומר ויהי דבר זה : (יז) השמש באה· שקעה : ועלטה היה· חשך היום : והנה תנור עשן וגו'· רמז לו שיפלו המלכיות ע"א בגיהנם: באה· טעמו למעלה לכך הוא מבואר שבא כבר ואם היה טעמו למטה באלף היה מבואר כשהיא שוקעת· ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר שכאן היתה נמצא שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה לשון נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה קמה אומתי הנה שבה יבמתך וכשהטעם למטה הוא לשון הווה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן· בערב היא באה ובבוקר היא שבה : (יח) לזרעך נתתי· אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה : הנהר הגדול (הוא פרת)· לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת· משל הדיוט עבד מלך מלך הדבק לשחוור וישתחוו לך : (יט) את הקיני· עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קניזי
קדמוני

אבן עזרא

וכל קרבן : (י) ויבתר· חתכם והפרידם וכמוהו על הרי בתר בן בתריו : ויתן איש בתרו· דע כי מלת איש כמו בעל וכן איש מלחמה והאיש גבריאל ופי' בעל כמו עלם הדבר וכן איש בליעל סמוך· גם כן בחיות וביריעות אשה אל אחותה נתן בתר כל איש לקראת רעהו כי הבהמה והאדם שנים המה : הצפור לא בתר· התור והגוזל כי צפור שם כלל : (יא) העיט· העוף וכן העיט צבוע נחלתי : על הפגרים· על הגופות : וישב· בדגשות השי"ן תחת הנו"ן הנובלע כמו יגרש וישלח מהפגרים וכן ישב רוחו או השיב הפגרים להבריח העוף : (יב) ויהי השמש לבא· זה לנו לאות כי ויקח לו את כל אלה ביום אחר שהקיץ ממחזה הנבואה : (יג) כי גר יהיה זרעך· נקרא בלשון הקדש האיש שיש לו משפחה כסעיף שהוא דבק בשרש על כן נקרא אזרח כי טעמו כאזרח רענן· וטעם גר כמו הנרגיר שנכרת מן הסעיף ויש חסרי לב שם הטעם רחו' בעיניהם ואלו היו יודעי' טעם כל אות וגזרתו אז יכירו האמת : ארבע מאות שנה· עד סוף זה הקץ מהיום· (יד) אשר יעבדו· שיהיו להם עבדים (טו) תבא
אל

ג' חסר הקנזי ואת הקדמני: כ ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים: כא ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי: ס
טז א ושרי אשת אברם לא ילדה לו ולה שפחה מצרית ושמה הגר: ב ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני יהוה מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וישמע אברם לקול שרי: ג ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען ותתן אתה לאברם אישה לו לאשה: ד ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה: ה ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך אנכי נתתי שפחתי בחיקך ותרא כי

הרתה

וית קדמונאי: כ וית חיתאי וית פריזאי וית גבראי: כא וית אמוראי וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי:
א ושרי אתת אברם לא ילידת ליה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר: ב ואמרת שרי לאברם הא כען מנעני יי מלמילד עול כען לות אמתי מאים אתבני מינה וקביל אברם למימר שרי: ג ודברת שרי אתת אברם ית הגר מצריתא אמתה מסוף עשר שנין למיתב אברם בארעא דכנען ויהבת יתה לאברם בעלה ליה לאינתו: ד ועאל לות הגר ועדיאת וחזת ארי עדיאת וקלת ריבונתה בעינהא: ה ואמרת שרי לאברם דין לי עלך אנא יהבית אמתי לך וחזת ארי עדיאת וקלית בעינהא ידין יי ביני ובינך:

ואמר

רשי

קדמוני ועתידי להיות ירושה לעתיד שכ' אדו' ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: (כ) ואת הרפאים. ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים: (א) שפחה מצרית. בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: (ב) אולי אבנה ממנה. לימד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס. אבנה ממנה בזכות שאכניס צרתי לתוך ביתי: לקול שרי. לרוח הקדש שבה: (ג) ותקח שרי. לקחתה בדברים אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה: מקץ עשר שנים. מועד הקבוע לאשה

ששהתה

אבן עזרא

אל אבותיך. כנוי על המיתה כדרך כל הארץ. וטעם בשלום שתהיה בכבוד ולא כמו זרעך: (טו) ודור רביעי. רבי המפרשים הסתבכו בפי' דור והנה אמרו הקדמונים עשרה דורות ונמצא לשף דור ובאיוב ארבעה דורו' והנכון בעיני כי פי' דור כמו יושב מדור באהלי רשע ומדתו הקץ שידור אדם בחלדו ויש ארוך ויש קצר ודור רביעי אחר היות זרעו גר והטעם על מצרים וכן כתוב כי גר היית בארצו וכן היה קהת גר ועמרם ומשה גם אהרן ובניהם שבו אל ארץ כנען: עון

האמורי

לשבת ב' במסו' מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען אשר כנגד לשבת ערימי שנשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה דהיינו לשבת עד ישא אחרת: ואין ישיבת ח"ל עולה מן המנין דכתי' לשבת אברם בארץ כנען תי' כשיושב בארץ כנען:

קדמונאה: כ ויית חתאי וית פריזאי וית גבראי: כא וית אימוראי
וית כנענאי וית גרגשאי וית יבוסאי: א ושרי אתת אברם לא ילידת
ליה ולה אמתא מצריתא ושמה הגר ברת פרעה דיהבא ליה לאמהו בזמן
דנסבה ואתכתש במימר מן קדם יי:
ב ואמרת שרי לאברם הא כדון
מנעני יי מלמילד עול לות אמתי
ואחררינה מאים אתבני מינה וקביל
אברם למימר שרי: ג ודברת שרי
אתת אברם ית הגר מצריתא אמתה
מסוף עשר שנין למיתב אברם
בארעא דכנען וחררתא ויהבא יתה
לאברם בעלה ליה לאנתו: ד
ועאל לות הגר ואעדיאת וחמת ארום
אעדיאת וזלזלת איקר רבונתהא
בעינהא: ה ואמרת שרי לאברם
כל עולבני מינך דהוינא רחיצא
דתעבר דיני דאנא שבקית ארעי ובית
אבא ועלית עמך לארע נוכריתא
וכדון בגין דלא הוינא ילדא חררית
אמתי ויהבית למשכוב בעיטפך וחמת
ארום עברת ויתבזי איקרי באנפהא
וכדון יתגלי קדם יי עולבני ויפרוס
שלמיה ביני ובינך ותתמלי ארעא
מיננן ולא נצטרך לבנהא דהגר ברת
פרעה
עלמא מיני ומינך ולא נצרוך לבנה דהגר מצריתא אמהתא דהיא מן
בניהון דעממיא דזרקו יתך לאתון נוריהון דכשדאין: שור חלוצת:

ירושלמי

וית כל בני מדינחא:
ואמרת שרי לאברם דיני
ועולבני מסרין בידך שבקית
ארעי ובית תולדתי ובית
דאבא ואתית ליעמך
בהימנות שמיא עיילית עמך
וקדם פרעה מלכא דמצרים
וקדם אבימלך מלכא
דפלשתאי ואמרית עלך אחי
הוא מן בגלל דלא יקטלון יתך
וכדון חמית דלא הוינא
מעברא נסיבית הגר מצריתא
אמתי ויהבית יתה לך לאינתו
ואמרית היא תליד ואנא אירבי
מרה דילדא דאתבני לחוד
מינה וחמרת ארום עברת
ובזיית וזלת יקרי באפה וכדון
יתגלי יי וידון ביני ובינך
ויתמלי רחמין עלי ועלך ויפרש
שלמיה ביני לבינך ויתמלי
ואודיית

רשי

שהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא
אחרת: לשבת אברם וגומר. מגיד שאין ישיבת
חוצה לארץ עולה מן המנין לפי שלא נאמ' לו ואעשך
לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל: (ד) ויבא אל
הגר ותהר. מביאה ראשונ': ותקל גבירתה בעיניה.
אמרה שרה זו אין סתרה כגלויה מראה עצמה כאלו
היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השני'
הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה: (ה) חמסי
עליך. חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש
כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי
לא

אבן עזרא

האמורי מפורש בפסוק גדול עוני מנשוא.
והזכיר האמורי בעבור תקפו והכה משה הרג
המלכים הגדולים והם מלכי האמורי וחמשת
מלכי האמורי נתחברו על יהושע ויש ראיות
אחרות וכן אמר הנביא אשר כגבה ארזים
גבהו והמפרש האמורי מגזרת אומר לא אמר
כלום: (יז) ויהי השמש באה. בתחלה
עודנה לא באה וכן כתוב לבוא: ועלטה.
חשך וריעו ביחזקאל והטעם כי הלילה
מעונן או פירושו אחר בוא האור הנראה
בעבים

יג הרתה ואקל בעיניה ישפט
ג'מ"ל נתו' יהוה ביני וביניך: ו ויאמר
בקוד על י' אברם אל־שרי הנה שפחתך
בתרא: בידך עשי־לה הטוב בעיניך
בעיניך ב' א' בפסוק קמץ ותענה שרי ותברח מפניה:
ג' ז וימצאה מלאך יהוה על־
עין המים במדבר על־העין
בדרך שור: ח ויאמר הגר
ג'קמ' נחסו' שפחת שרי אי־מזה באת
ואנה תלכי ותאמר מפני שרי
גברתי אנכי ברחת: ט
ויאמר לה מלאך יהוה שובי
נ' אל־גברתך והתעני תחת
ידיה: י ויאמר לה מלאך
כ' נתו' יהוה הרבה ארבה את־זרעך
ולא יספר מרב: יא ויאמר לה
ג' וחסר מלאך יהוה הנך הרה וילדת
ל' בן וקראת שמו ישמעאל כי־
שמע יהוה אל־עניך: יב
ג' דגש והוא יהיה פרא אדם ידו בכל
ויד כל בו ועל־פני כל־אחיו
ישכן: יג ותקרא שם־יהוה
נ' חטף קמ' הדבר אליה אתה אל ראי כי
אמרה

ו ואמר אברם לשרי הא אמתיך אהרן
בידיך עבידי לה כדתקין
בעיניכי ועניתה שרי וערקת
מן קדמהא: ז ואשכחה
מלאכא דיי על־עינא דמיא
במדברא על־עינא באורחא
דחגרא: ח ואמר הגר
אמתא דשרי מנן את אתיא
ולאן את אזלא ואמרת מן ויאמר הגר
קדם שרי רבונתי אנא ערקא: ב'ק קף מו
ט ואמר לה מלאכא דיי
תובי לות רבונתיך
ואשתעבידי תחות ידהא:
י ואמר לה מלאכא דיי
אסגאה אסגי ית בניכי ולא
יתמנון מסגי: יא ואמר לה
מלאכא דיי הא את מעדיא
ותלדין בר ותקרין שמיה
ישמעאל ארי קביל יי צלותיך:
יב והוא יהא מרוד באנשא
הוא יהא צריך לכולא ואף
אנשא יהון צריכין ליה ועל
אפי כל אחוהי ישרי: יג
וצליאת בשמא דיי דאיתמלל
עמה אמרת את הוא אלהא
חזי כולא ארי אמרת הבדם
הכא שריתי חזיא בתר
דאיתגלי

רשי

לא התפללת אלא עליך והיה לך התפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך. ועוד דבריך אתה חומס ממני שאתה שומע בזיוני ושותק: אנכי נתתי שפחתי וגומר. ביני וביניך. כל ביניך שבמקרא חסר וזה מלא. קרי ביה וביניך (ר"ל נוכח לנקיבה) שהכניסה ע"ה בעיבורה של הגר והפילה עוברה הוא שהמלאך אומ' להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שנהרה אלא מלמד שהפילה הריון הראשון: (ז) ותענה שרי. היתה משעבדת בה בקושי

אבן עזרא

בעבים: והנה תנור עשן. כדמות תנור העולה עשן ממנו ובתוכו לפיד אש: בין הגזרים. בין הבתרים וזאת היא השבועה וכן בעגל אשר כרתו לשנים על כן כתוב אחרי זאת ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית: (יח) מנהר מצרים. הוא שיחור ולא היאור: וקיני וקנזי וקדמוני מבני כנען ויש להם שני שמות. והרפאים זה שכתוב ארץ רפאים תחשב ואל תתמה בעבור שכתוב הכנעני והיבוסי

פַּרְעֹה בַּר נִמְרוֹד דְּטַלְקָךְ לְאַתּוּנָא דְנוּרָא : ו וְאָמַר אַבְרָם לְשָׂרַי הָא
אַמְתִּיךְ בִּרְשׁוּתִיךְ עֲבִידִי לַהּ דְּתַקִּין בְּעֵינָיְכִי וְסַגִּפְתָּא שָׂרַי וַעֲרַקַת מִן
קֳדָמָהָא : ז וְאַשְׁכְּחָא מַלְאֲכָא דַיְיָ עַל עֵינָא דְמַיָא בְּמַדְבְּרָא עַל עֵינָא
דִּבְאוֹרַח חַגְרָא : ח וַאֲמַר הָגָר אַמְּתָא דְשָׂרַי מִן הָאן אַנְתְּ אַתְיָא וּלְאָן
תֵּיזְלִין וַאֲמָרַת מִן קֳדָם שָׂרַי רִבּוֹנְתִּי אֲנָא עָרְקַת : ט וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא
דַיְיָ תּוּבִי לְוַת רִבּוֹנְתִּךְ וְאִתְכְּנִשִׁי תְּחוֹת יְדָהָא : י וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ
אַסְגָּאָה אַסְגֵּי יַת בְּנַיְיכִי וְלָא יִתְמְנוּן מִסְּגֵי : יא וַאֲמַר לַהּ מַלְאֲכָא דַיְיָ הָא
אַנְתְּ מְעַבְּרָא וְתֵלְדִין בַּר וְתִקְרִין
יַת שְׁמֵיהּ יִשְׁמָעֵאל אֲרוּם גְּלֵי קֳדָם יְיָ
סִיגוּפִיךְ : יב וְאִיהוּ יְהֵוֵי מְדַמֵּי לַעֲרוֹד
בִּבְנֵי נְשָׁא יְדוֹי יִתְפַּרְעוּן מִן בַּעֲלֵי דְבָבוֹי
וִידֵי דְבַעֲלֵי דְבָבוֹי יִתּוֹשְׁטוּן לְאַבְאָשָׁא
בֵּיהּ וְעַל אַנְפֵּי כָּל אֲחוֹי יִתְעָרְבֵב
וְיִשְׁרֵי : יג וְאוֹרִיאַת קֳדָם יְיָ דְמֵימְרֵיהּ
מִתְמַלֵּיל לַהּ וְכֵן אַמְרַת אַנְתְּ הוּא חַי
וְקַיָים דְחָמֵי וְלָא מִתְחֲמֵי אֲרוּם אַמְרַת
הא

ירושלמי

וְאוֹדְיַית הָגָר וְצַלְיַית בְּשֵׁם
מֵימְרֵיהּ דַיְיָ דְּאִתְגְּלֵי עֲלַהּ
אָמְרָה בְּרִיךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא
קַיָים כָּל עַלְמַיָא דִי חֲמִית
בְּצַעֲרִי אֲרוּם אָמְרַת דָּא לְחוֹר
עֲלַי אִתְגְּלֵיתָא הֵיךְ בָּתַר
דְּאִתְגְּלֵיתָא עַל שָׂרַי רִבּוֹנְתִּי :
ואיתדכין

רשי

בקושי : (ח) אי מזה באת מהיכן באת · יודע היה
אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים · ולשון אי
מזה איה המקום שתאמר עליו מזה אני באה : (ט)
ויאמר לה מלאך וגומר · על כל אמירה היה שלוח לה
מלאך אחר לכך נאמר מלאך בכל אמירה ואמירה :
(יא) הנך הרה · כשתשובי תהרי כמו הנך הרה
דאשת מנוח : ויולדת בן · כמו ויולדת ודומה לו
יושבת בלבנון מקוננת בארזים : וקראת שמו · צווי
הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו יצחק : (יב)
פרא אדם · אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב
וישב במדבר פארן · ויהי רובה קשת : ידו בכל ·
לסטים : ויד כל בו · הכל שונאין אותו ומתגרין בו :
ועל פני כל אחיו ישכון · שיהיה זרעו גדול : (יג)
אתה אל ראי · נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר
אלוה הראיה שרואה בעלבון של עלובין (ס"א ד"א
אתה אל ראי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר
רואה אותו) הגם הלם · לשון תימה וכי סבורה הייתי
שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי
רואי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה
לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראותם שהרי
מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו
ראתה

אבן עזרא

והיבוסי אחריו דע כי השבעה גוים כנעניים
הם כלם ועשתי עשר בנים היו לכנען ואת'
שהזכיר השם יאמר הכנעני על הנשארים
וכן בפרשה הזאת הם עשרה בפרט ובמקום
אחר בכלל וכן יהודה וישראל רבים אף על פי
שיהודה מישראל הוא : (ב) אולי אבנה ·
מגזרת בן ועוד יתכן שהבן הוא כדמות בניין
והאב כמו היסו' וכן חסרה א' וכן כל אי תאמר
או פעל עבר : וישמע אברם · אמר לה כן :
(ג) מקץ עשר שנים · העתיקו קדמונינו
ז"ל שלא ישבה אדם עם אשתו יותר מעשר
שנים אם לא תלד וזה הפסוק הוא כדמות
אסמכתא וטוב הוא : (ד) ותקל · הנא
הנעלם אשר בין האות המשר' ואות השרש
תחת הדגש הכתוב להתבלע אות הכפל והוא
מבנין נפעל : (ז) וימצאה · מלה זרה כי המשפ'
כמו וישנאה : אי מזה · כמו איה וכן אי הבל ·
וטעם מזה מקו' כשו אמר אי מזה מקו' באת :
(ח) בורחת · נפתח הרי"ש בעבור או הגרון
שהוא אחריו וכן בורחת כל העיר והיא
כפורחת פרחת ובמזרח וכן יודעת איש
בעבור

בעל הטורים

פרתה כ"פ נפרש' מכאן רמז לפרש"י שהכניס' בה עין הרע והפיל' וחזר' ונתעברה · חמשי שנים במשו' חמשי עליך' חמשי ושארי על בבל תאחר ושכתניון · מקים שרה לציון כאחר בשרה כי שרי עקרה · וציון עקרה · ומה שרי הכניסה ברה · אף ישרא' האומו' בן נריהן · על עין המים ג' במסורת
וימצאה מלאך יי' על עין המים · הנה אנכי נצב על עין המים שטוב הוא להתפלל על המי' כדכתי' מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות ה' · וכן התפלה כמשלה לגוים דכתי' שפכי כמים לבך · בורחת שנים במסור' הכא ואידך מקול פרש ורומי קשת בורחת כל העיר נעפני שהרה הבריחה את

י״כ וחס׳ בלי אמרה הגם הלם ראיתי אחרי
ראי: יד על כן קרא לבאר
ל׳ באר לחי ראי הנה בין קדש
ע ובין ברד: טו ותלד הגר
כל סס קמץ לאברם בן ויקרא אברם שם
בס״ו פתח בנו אשר ילדה הגר ישמעאל:
וסי׳ אברס
אברהס כתר טז ואברם בן שמנים שנה
קרתא לבריה ושש שנים בלדת הגר את
נוכרא : ישמעאל לאברם: ס יז
א ויהי אברם בן תשעים
ג׳ שנה ותשע שנים וירא יהוה
אל אברם ויאמר אליו אני
אל שדי התהלך לפני והיה
כל אל׳ קמ׳ תמים: ב ואתנה בריתי
ע · ז׳מ״ג ביני ובינך וארבה אותך
בתו׳בלי׳זכר במאד מאד: ג ויפל אברם
על פניו וידבר אתו אלהים
לאמר: ד אני הנה בריתי
ג׳וס״ד א״ג אתך והיית לאב המון גוים:
כ״א ה ולא יקרא עוד את שמך
אברם והיה שמך אברהם כי
אב המון גוים נתתיך: ו
ג׳ ג׳ א״ג והפרתי אתך במאד מאד
וחד חסר ונתתיך לגוים ומלכים ממך
ב׳ובעני
ד׳: כ״ל כ״ג יצאו: ז והקמתי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך
כ״ג אחריך לדרתם לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך
אחריך: ח ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגריך

אונקלוס

דאתגלי לי: יד על כן קרא לבירא בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה הא היא בין רקם ובין חגרא: טו וילידת הגר לאברם בר וקרא אברם שום בריה דילידת הגר ישמעאל: טז ואברם בר תמנן ושית שנין כד ילידת הגר ית ישמעאל לאברם: א והוה אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי יי לאברם ואמר ליה אנא אל שדי פלח קדמי והוי שלים: ב ואתן קיימי בין מימרי ובינך ואסגי יתך לחדא לחדא: ג ונפל אברם על אפוהי ומליל עמיה יי למימר: ד אנא הא גזר קיימי עמך ותהי לאב סגי עממין: ה ולא יתקרי עוד ית שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי לאב סגי עממין יהבתיך: ו ואפיש יתך לחדא לחדא ואתנינך לכנשן ומלכין דשליטין בעממיא מינך יפקון: ז ואקים ית קיימי בין מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקיים עלם למהוי לך לאלהא ולבנך בתרך: ח ואתן לך ולבנך

תולדות אהרן

ואברהם בן מגלה יז
אני אל מנחה יג
התהלך כלרים לא ולב
מכות כד
ואתנה כלרים לב
והיית לאב כלרים סס
ולא יקרא נרכות יג
כלרים סס
והיה שמך נרכות סס
כלרים סס
אב שבת קה
להיות לך יבמות מב
סוין

את

רשי

ראתה ד׳ זה אחר זה ולא חרדה: (יד) באר לחי. כתרגומו: (טו) ויקרא אברם שם וגו׳ אע״פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל

שרתה

אבן עזרא

בעבור אותיות הגרון שהם אחה״ע וכן משפט הלשון אין זר אתנו: (יא) הנך י לנקבה כי הן מלת ענין כמו עם ומשקלו עמך :

ישמעאל

חָאבְרָם הָכָא אִתְגְלִיאַת יְקַר שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בָּתַר חֶזְוָא : יד בְּגִין כֵּן
קְרָא לְבֵירָא בֵּירָא דְאִתְגְלִי עֲלָהּ חַי וְקַיָם וְהָא הִיא יְהִיבָא בֵּין רְקַם וּבֵין
חֲלוּצָא : טו וִילֵידַת הָגָר לְאַבְרָם בַּר וּקְרָא אַבְרָם שׁוּם בְּרֵיהּ דִילֵידַת
הָגָר יִשְׁמָעֵאל : טז וְאַבְרָם בַּר תַּמְנָן וְשִׁית שְׁנִין כַּד יְלֵידַת הָגָר יַת
יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם : א וַהֲוָה אַבְרָם בַּר תִּשְׁעִין וּתְשַׁע שְׁנִין וְאִתְגְלֵי יְיָ
לְאַבְרָם וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא אֵל שַׁדַי פְּלַח קֳדָמַי וֶהֱוֵי שְׁלִים בְּבִשְׂרָךְ : ב וְאֶתֵּן
קְיָימִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וְאַסְגֵי יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא : ג וְעַל דְלָא הֲוָה אַבְרָם
גְזִיר לָא הֲוָה יָכִיל לְמֵיקַם וּנְפַל עַל אַנְפּוֹי וּמַלֵיל עִמֵיהּ יְיָ לְמֵימַר : ד אֲנָא
הָא גְזַר קְיָימִי עִמָּךְ וּתְהֵי לְאַב סַגֵי עַמְמִין :
ה וְלָא יִתְקְרֵי תוּב יַת שְׁמָךְ אַבְרָם וִיהֵי שְׁמָךְ
אַבְרָהָם אֲרוּם לְאַב סַגֵי סוֹגְעֵי עַמְמִין מַנִיתָךְ : ו וְאַפֵּישׁ יָתָךְ לַחֲדָא לַחֲדָא
וְאֶתְנִינָךְ לְכִנְשִׁין וּמַלְכִין שַׁלִיטִין בְּעַמְמַיָא מִנָךְ יִפְקוּן : ז וַאֲקִים יַת
קְיָימִי בֵּין מֵימְרִי וּבֵינָךְ וּבֵין בְּנָךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן לִקְיַם עָלַם לְמֶהֱוֵי לָךְ
לֶאֱלָהָא

בעל הטורים: ישמעאל · לפיכך נרחו ישראל מפניו פירומי קשת הוא ישמעאל כדכתיב ניה רובה קשת: וקראת ד' במסורת וקראת שמו ישמעאל · וקראת אתכם הרעה וקראת שמו עמנו אל · וקראת ישועה חומותיך · שע"י קריאת ישמעאל קראת הרע' אבל על ידי קריאת עמנו אל קריאת ישועה: שני פעמים, של המון נפרש והוא עולה בחשבון יצחק ובן תרנס בגימט' יצחק

רשי

שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל: (יז) ואברם בן שמונים וגו' · לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג שנה כשנמול ולא עכב: (א) אני אל שדי · אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו והכל לפי הענין: התהלך לפני · כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי: והיה תמים · אף זה צווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי · ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני · ד"א והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' אברים ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין אבריך: (ב) ואתנה בריתי · ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו: (ג) ויפול אברם על פניו · ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו וזהו שנא' בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר"א מצאתי כן: (ה) כי אב המון גוים · לשון נוטריקון של שמו ורי"ש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם ואפילו רי"ש שהיה בו מתחלה לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע: (ו) ונתתיך לגוים · ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו: (ז) והקימותי את בריתי · ומה היא הברית להיות לך לאלהים: לאחזת עולם · ושם אהיה לכם לאלהים אבל הדר בחוצה לארץ כמו שאין לו אלוה: (ט) ואתה · וי"ו זו מוסף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה הוי זהיר

אבן עזרא

ישמעאל · בהעלם הא"לף להקל על הלשון: (יב) פרא אדם · חפשי בין האדם כטעם מי שלח פרא חפשי והטעם שלא ימשול בו זר ממשפחתו ויש אומר פרא ואדם כמו שמש ירח עמד זבולה · ובעבור שהוא פרא ידו בכל ובעבור שהוא אדם ויד כל בו והנכון בעיני שיהיה בין האדם כפרא שינצח הכל בכחו ואחר כן ויד כל בו וכן מפורש בדניאל כי הוא החיה הרביעית: ועל פני כל אחיו · שהם בני קטורה וכן כתוב על פני כל אחיו נפל וכן בני מדינים מבני קטורה ונקראו ישמעאלים בתור' ובספר שופטים: (יג) אל ראי · על משקל רעה עני כטעם אל מראה: הגם הלום · כמו עתה והנכון שהוא כמו פה וכן הבא עוד הלום איש והטעם הגם פה ראיתי מלאך השם אחר שראה השם בעיני כי הוא ראי תמיד: (יד) ובאר לחי · לאשר יהיה

י׳ את כל־ארץ כנען לאחזת
ג׳ עולם והייתי להם לאלהים:
כ״פ ט ויאמר אלהים אל־
אברהם ואתה את־בריתי
תשמר אתה וזרעך אחריך
לדרתם: י זאת בריתי
אשר תשמרו ביני וביניכם
ובין זרעך אחריך המול לכם
י׳ כל־זכר: יא ונמלתם את בשר
ל׳ וא׳ והיתה וסי׳ מילה בזכר: ערלתכם והיה לאות ברית
י׳ ר״פ ביני וביניכם: יב ובן־שמנת
ימים ימול לכם כל־זכר
ל׳ לדרתיכם יליד בית ומקנת־
כסף מכל בן־נכר אשר לא
מזרעך הוא: יג המול ימול יליד
ביתך ומקנת כספך והיתה
בריתי בבשרכם לברית עולם:
יד וערל זכר אשר לא־ימול
את־בשר ערלתו ונכרתה
הנפש ההוא מעמיה את־
ל׳ מגותי בריתי הפר: ס טו ויאמר
אלהים אל־אברהם שרי
ז׳ אשתך לא־תקרא את־שמה
שרי כי שרה שמה: טז
וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה
לגוים

בתרך ית ארע תותבותך ית
כל ארעא דכנען לאחסנת
עלם ואהוי להון לאלהא: ט
ואמר יי לאברהם ואת ית
קימי תיטר את ובנך בתרך
לדריהון: י דין קימי
דתטרון בין מימרי וביניכון
ובין בנך בתרך למגזר לכון
כל דכורא: יא ותגזרון ית
בשרא דעורלתכון ויהי לאת
קים בין מימרי וביניכון:
יב ובר תמניא יומין יתגזר
לכון כל דכורא לדריכון יליד
ביתא וזבין כספא מכל בר
עממין דלא מבנך הוא: יג
אתגזרא יתגזרון יליד ביתך
וזבין כספך ותהי קימי
בבשריכון לקים עלם: יד
וערל דכורא דלא יגזר ית
בשרא דעורלתיה וישתיצי
אנשא ההוא מעמיה ית קימי
אשני: טו ואמר יי לאברהם
שרי אתתך לא תקרי ית שמה
שרי ארי שרה שמה: טז
ואברך יתה ואף יהבית מינה
לך בר ואברכינה ותהי
לכנשן ומלכין דשליטין
בעממיא

ואתה את סנהדרין נט החלילים כ״ו וכ״ז מנחות נג
המול לכם שבת קלג קדושין כט
בן שמונת שבת סט
המול ימול יבמות עב החלילים כו מנחות מג
וערל זכר שבת קח קדושין כט
את בריתי יבמות עב סנהדרין לח מד כט
שרי ברכות יג ר״ה י״ו
שרה ברכות שם
וברכתי ר״ה שם

רשי

לשמרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו
המול לכם וגו׳: (י) ביני וביניכם וגו׳ · אותם של
עכשיו: ובין זרעך אחריך · העתידין להולד אחריך:
המול · כמו להמול כמו שאתה אומר עשות כמו
לעשות: (יא) ונמלתם · כמו ומלתם והנו״ן בו
יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כגון נ׳ של נושך ונ׳

אבן עזרא

יהיה חי לפני האחרת כטעם כה לחי כי בכל
שנה היו חוגגים הישמעאלים אל הבאר הזאת
גם היום יקרא באר זמזם: (א) אל שדי ·
שם התאר וטעמו תקי׳ וכן כקול שדי והיה שדי
בצריך כי טעמו כטעם ושית על עפר בצר
ושדי על משקל לבי דוי ורבים פירשוהו

לֶאֱלָהָא וּלִבְנָךְ בַּתְרָךְ : ח וְאֶתֵּן לָךְ וְלִבְנָךְ בַּתְרָךְ יַת אֲרַע תּוֹתָבוּתָךְ יַת כָּל אַרְעָא דִּכְנַעַן לְאַחְסָנַת עָלַם וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהָא : ט וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם וְאַנְתְּ יַת קְיָימִי תִּיטוֹר אַנְתְּ וּבְנָךְ בַּתְרָךְ לְדָרֵיהוֹן : י דָּא קְיָימִי דְּתִטְּרוּן בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן וּבֵין בְּנָךְ בַּתְרָךְ מִגְזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא אִין לֵית לֵיהּ אַבָּא לְמִגְזְרֵיהּ : יא וְתִגְזְרוּן יַת בִּישְׂרָא דְּעוּרְלַתְכוֹן וִיהֵי לְאָת קְיָים בֵּין מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן : יב וּבַר תְּמַנְיָא יוֹמִין יִגְזוֹר לְכוֹם כָּל דְּכוּרָא לְדָרֵיכוֹן מַרְבִּיָּינֵי בָּתֵּיכוֹן וּזְבִינֵי כַסְפְּכוֹן מִן כָּל בַּר עַמְמִין דְּלָא מִבְּנָךְ הוּא : יג מַאן דְּהוּא גְזִיר יִגְזַר מַרְבִּיָּינֵי בָּתֵּיכוֹן וּזְבִינֵי כַסְפֵּיכוֹן וּתְהֵי קְיָימִי בְּבִישְׂרְכוֹן לִקְיָם עָלַם : יד וְעַרְלָאָה דְּכוּרָאָה דְּלָא יִגְזַר יַת בִּשְׂרָא דְּעוּרְלָתֵיהּ וְאִין לֵית לֵיהּ מַן דְּיִגְזַר וְיִשְׁתֵּיצֵי בַּר נְשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ יַת קְיָימִי אַשְׁנִי : טו וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם שָׂרַי אִנְתְּתָךְ לָא תְהֵי קָרֵי יַת שְׁמַהּ שָׂרַי אֲרוּם שָׂרָה שְׁמַהּ : טז וַאֲבָרֵךְ יָתַהּ בְּגוּפַהּ וְאַף אֶיתֵּן מִנַּהּ לָךְ בַּר
ואברכיניה

ספר שנים נמסור' הכא את בריתי : ואילך ואת מנותו הספר פדורש אותו במדרש על המוסן

ערלתו · כאן ספר דהכא בברית מילה אך חנותי הספר בברית מילה : ואת בריתי אקים את יצחק :

רשי

של נושא (ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יפעל כמו יעשה יאכל : (ברש"י ישן איכו) (יב) יליד בית · שילדתו השפחה בבית : מקנת כסף שקנאו משנולד : (יג) המול ימול יליד ביתך · כאן כפל עליו ולא אמר לשמונה ימים ללמדך שיש יליד בית נמול לאחר שמנה ימים כמו שמפורש במסכת שבת : (יד) וערל זכר · כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא ניכר בין זכר לנקיבה : אשר לא ימול · משיגיע לכלל עונשין ונכרתה · אבל אביו אין ענוש עליו כרת אבל עובר בעשה : ונכרתה הנפש · הולך ערירי ומת קודם זמנו : (טו) לא תקרא את שמה שרי דמשמע שרה לי ולא לאחרי' כי שרה סתם שמה שתהא שרה על כל : (טז) וברכתי אותה · ומה היא הברכה שחזרה לנערותה שנאמר היתה לי עדנה (בראשית יח) : וברכתיה · בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה של יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרי' בניכו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא שנאמר היניקה בנים שרה ב"ר רמזו
במקנת

אבן עזרא

מגזר' שודד שהוא מגלח ומתגבר וטעם להזכיר השםהזה בפרשה הזאת לירא אברהם וימול והנכון כי השם הנכבד והנורא נקרא כנגדו וזה שהתאר כנגד המעשה כי העולם עומד על אלה שני השמות והמבין סוד השם יאמין : והיה תמים · שלא תשאל למה המילה : (ה) אברהם · עם תוספ' הרי"ש אביר המון גוים ולא בא השם לחסר משמו אות כי אם להוסיף : ושרה · שם תאר כלל לא כשרי וברוך השם אשר לו נתכנו עלילות שהקדים וצוה אברהם להמול קודם שתהר שרה להיות זרעו קדוש · ומלת המול לכם כמו להמול והוא שם הפועל מהפעלים השניי' הנראי' כמו וימל את בשר ערלתם ומשקלו להכון : (יא) ונמלתם · כמו ונשמרתם והנו"ן שרש וכן לא ידון רוחי עם כלנה : (יב) ימול לכם ימנכין נפעל וכן המול ימול ומה טעם לאמר המול ימול יליד ביתך פעם שנית וכן הפירוש וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר כל מי שהוא לכם מזרעכם גם כן יליד בית או מקנת כסף ואתה אברהם המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך היום ואם הם גדולים : (יד) וערל זכר אשר לא ימול · פי' ימול יפעול כמו כי ידור נדר והוא מן ונמלתם את בשר ערלתכם וטעמו אם היה בר מצוה ולא ימול את בשר ערלתו יש עליו כרת כי מצו' הנער הקטן על האב ואם אביו לא מלהו ימול עצמו בהיותו ברשותו וכרת בידי שמים והטועי' יחשבו כי אם מת הנער ולא נמול אין לו חלק לעולם הבא ואין פי' הנפש כרגונם כי נפש כמו איש וטעמו גוף שיש לו נפש וכן נפש כי תחטא וי"א כי כרת המת
קודם

לגוים מלכי עמים ממנה יהיו:
יז ויפל אברהם על פניו
ויצחק ויאמר בלבו הלבן
מאה שנה יולד ואם שרה
הבת תשעים שנה תלד:
יח ויאמר אברהם אל
האלהים לו ישמעאל יחיה
לפניך: יט ויאמר אלהים
אבל שרה אשתך ילדת לך
בן וקראת את שמו יצחק
והקמתי את בריתי אתו
לברית עולם לזרעו אחריו:
כ ולישמעאל שמעתיך
הנה ברכתי אתו והפריתי
אתו והרביתי אתו במאד
מאד שנים עשר נשיאם יוליד
ונתתיו לגוי גדול: כא ואת
בריתי אקים את יצחק אשר
תלד לך שרה למועד הזה
בשנה האחרת: כב ויכל
לדבר אתו ויעל אלהים מעל
אברהם: כג ויקח אברהם
את ישמעאל בנו ואת כל
ילידי ביתו ואת כל
מקנת כספו כל זכר באנשי
בית אברהם וימל את בשר
ערלתם בעצם היום הזה כאשר דבר אתו אלהים: כד
ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו:
וישמעאל

מסרה:
חד מן י"ב
פתח
באתנחתא
דספרא
ז' כת' בטעם
י"ג
י"ג רפי
כ"כ: חד מן
י"ח יתירים:
ג' נא' וילדת
בזהוא לזרעו
אחריו:
כ'
ג'
י'
ד' חסר י'
בתרא נתו'
י'
ג' בליסניה
י"ח פסוקים
את ואת
ואת ואת
י"ג
ג' זוגין
קדמא' לא
כסב את
תנינכסב את

אונקלוס:
בעממיא מינה יהון: יז
ונפל אברהם על אפוהי וחדי
ואמר בלביה הלבר מאה
שנין יהי ולד ואם שרה הבת
תשעין שנין תליד: יח
ואמר אברהם קדם יי לוי
ישמעאל יתקיים קדמך:
יט ואמר יי בקושטא שרה
אתתך תליד לך בר ותקרי ית
שמיה יצחק ואקים ית קיימי
עמיה לקיים עלם לבנוהי
בתרוהי: כ ועל ישמעאל
קבילית צלותך הא בריכית
יתיה ואפשית יתיה ואסגית
יתיה לחדא לחדא תרין עשר
רברבין יוליד ואתניניה לעם
סגי: כא וית קיימי אקים
עם יצחק דתוליד לך שרה
לזמנא הדין בשתא אוחרנתא:
כב ושיצי למללא עמיה
ואסתלק יקרא דיי מעלוהי
דאברהם: כג ודבר אברהם
ית ישמעאל בריה וית כל
ילידי ביתיה וית כל זביני
כספיה כל דכורא באנשי
בית אברהם וגזר ית בשרא
דעורלתהון בכרן יומא הדין
כמא דמליל עמיה יי: כד ואברהם
בר תשעין ותשע שנין כד
גזר

תולדות אהרן:
ויפל סנהדרין פט
ואם שרה מגילה יד

רשי

במקלת: (יז) ויפול אברהם על פניו ויצחק. זה
ת"א לשון שמחה וחדי ושל שרה לשון מחוך למדת
שאברהם האמין ושמח ושרה לא האמינה ולגלגה

אבן עזרא

קודם כ"ב שנה וי"א כי כרת שיכרת שמו כמו
זרעו על כן אמר הכתוב מעמיה כי מי שיש
לו בנים כאילו הוא חי ושמו לא נכרת: (טו)

וגם

ואברכיניה ביה ותהי לכנשין ומלכין שליטין בעממיא מינה יהון : יז
ונפל אברהם על אנפוי ותמה ואמר
בליביה חלבר מאה שנין יהי וולד ואין
שרה הברת תשעין שנין תוליד :
יח ואמר אברהם קדם יי הלואי
ישמעאל יתקיים ויפלח קומך : יט ואמר יי בקושטא שרה אנתתך
תליד לך בר ותקרי ית שמיה יצחק ואקים ית קיימי עמיה לקיים עלם
לבנוי בתרוי : כ ועל ישמעאל קבילית צלותיך הא בריכית יתיה
ואפיש יתיה ואסגי יתיה לחדא לחדא תריסר רברבין יוליד ואתניניה
לעם סגי : כא וית קיימי אקיים עם יצחק דתוליד לך שרה בזימנא הדין
בשתא אוחרנתא : כב ופסיק מלמללא עמיה ואסתלק יקרא דיי מעלוי
אברהם : כג ודבר אברהם ית ישמעאל בריה וית כל מרביני ביתיה
וית כל זביני כספיה כל דכורא באינשא ביתא דאברהם וגזר ית בשרא
דעורלתהון בכרן יומא הדין כמא דמליל עמיה יי : כד ואברהם בר
תשעין

ירושלמי

ואתרכין אברם על אפוי ותמה :

אקים נוטריקון אשר קדש ידיד מבטן :

רשי

וזהו שהקפי' הקב"ה על שרה ולא הקפי' על אברה': הלבן · יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי (שמואל א' ב') הרואה אתה (שם כט) אף זו היא קיימא וכן אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב"ה עושה לי: ואם שרה הבת תשעים שנה · היא' כדאי לילד ואע"פ שדורו' הראשוני' היו מולידין בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח לעולם וצא ולמד מי' דורו' שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן בני ס' ובני ע' : (יח) לו ישמעאל יחיה · הלואי שיחיה ישמעאל איני כדי לקבל מתן שכר כזה : יחיה לפניך · יחיה ביראתך כמו התהלך לפני פלח קדמי: (יט) אבל · לשון אמתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו (בראשית כ') אבל בן אין לה (מלכים ב' ד') : וקראת את שמו יצחק · על שם הצחוק · וי"א על שם הי' נסיונות וצ' שנה של שרה וח' ימים שנמול וק' שנה של אברהם: (ס"א ואת בריתי למה נאמר כבר כתיב ואתה בריתי תשמו' אתה וזרעך וגו' אלא לפי שאומר הקימותי יגו' יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום ת"ל והקימותי את בריתי אתו ולא עם אחרים ואת בריתי אקים את יצחק למה נאמר אלא לומר שהיה קדוש מבטן · ד"א אמר רבי אבא מכאן למד ק"ו בן הגבירה מבן האמה כתיב כי הנה ברכתי אותו והרבתי והפרתי אותו זה ישמעאל וק"ו ואת בריתי אקים את יצחק : (כ) את בריתי · ברית המילה תהא מסורה לזרעו ליצחק : (כא) שנים עשר נשיאים · כעננים יכלו כמו נשיאים ורוח (משלי כה) : (כב) מעל אברהם · לשון נקיה הוא כלפי שכינה ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום : (כג) בעצם היום · בו ביום שנצטווה ביום ולא בלילה לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אלו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום : וימל · לשון ויפעל : בהמולו · בהפעלו · כמו בהבראם · (בראשית ב) : (כד) בהמולו את בשר ערלתו · (נטל אברהם שכין ואחז בערלתו
ורצה

אבן עזרא

וגם נתתי · כמו נתתי כסף השדה והנה שניהם על לשון עבר במקום עתיד : (יז) הלבן מאה שנה יולד · תמה בעבור היות זרע הזקן קר על כן לא יוליד והתימה הגדול איך תלד אשה שנפסק דמה והבן מהדם יבנה ויכונן וכאשר תסתכל ותרא כי דבר שרה נפלא מדבר אברהם כי הנה מצאנו אבו' שכל אחד הוליד בן והוא גדול יותר מתשעים שנה וחיי הדורות בימי אברהם ארוכים מחיי דור ודור וכאשר נסתלק המלאך מיד מל בנו וכל ילידי ביתו ומקנ' כספו : (כו) בעצם היום הזה · ולא אחר לעשות הדבר והנה היו שמנה
עשר

כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ
אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃
יע״ל כו בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל
אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ׃ כז
ס״ר פ״נ ספ׳ וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת
ג׳ וּמִקְנַת־כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר
יע וחסר נִמֹּלוּ אִתּוֹ׃

יח פ פ פ

ג׳ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי
מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב
ב׳ גע׳ ב׳ לס׳ פֶּתַח־הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם׃
ב׳ סלי תרי ב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה
שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו
ב׳ אברהם לוט׳ ויקס׳ וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח
הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה׃ ג
ס׳ כתו׳ יקל״ד וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי
חֵן

תולדות אהרן גְּזַרִית בִּשְׂרָא דְעָרְלְתֵיהּ׃
כה וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵיהּ בַּר
תְּלָת עַשְׂרֵי שְׁנִין כַּד גְּזַר
יָת בִּשְׂרָא דְעָרְלְתֵיהּ׃
כו בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אִתְגְּזַר
אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵיהּ׃
כז וְכָל אֱנָשֵׁי בֵיתֵיהּ יְלִידֵי
בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בְּנֵי
עַמְמַיָּא אִתְגְּזָרוּ עִמֵּיהּ׃

פ פ פ

וירא אליו סוטה יד וְאִתְגְּלִי לֵיהּ יְיָ בְּמֵישְׁרֵי
מציעא פו מַמְרֵא וְהוּא יָתֵיב
כחום היום ברכות כז בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמֵיחַם יוֹמָא׃
וישא עיניו ב וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא
מציעא שם תְּלָתָא גּוּבְרִין קָיְמִין עִלָּווֹהִי
וַחֲזָא וּרְהַט לְקַדָּמוּתְהוֹן מִתְּרַע
מַשְׁכְּנָא וּסְגִיד עַל אַרְעָא׃
ג וַאֲמַר יְיָ אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית
ויאמר ה׳ שבת קכז רַחֲמִין קֳדָמָךְ לָא כְעַן תִּעְבַּר
מציעא שם מעל
שבועות לה

רש״י

ורצה לחתוך והיה מתירא שהיה זקן מה עשה הקב״ה שלח ידו ואחז עמו שנא׳ וכרות עמו הברית לו לא נאמר אלא עמו ב״ר רמ״י ישן)· באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך ע״י תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את ב״ר׃ (כו) בעצם היום הזה· שמלאו לאברהם צ״ט שנה ולישמעאל י״ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו׃

הפלת לך לך

רש״י

וירא (א) אליו· לבקר את החולה· אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו׃ באלוני ממרא· הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו׃ יושב· ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתי׳ אני להתיצב בעדת הדיינים והן יושבין שנא׳ אלהים נצב בעדת אל׃ פתח האהל· לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו׃ כחום היום· הוציא הקב״ה חמה

רשב״ם

פירוש הרשב״ם והוא מיסוד רבינו שמואל בר מאיר נכד מאור הגולה רש״י ז״ל

וירא אליו ה׳· האיך שבאו אליו שלשה אנשים שהיו מלאכים· שבהרבה מקומות כשנראה המלאך קוראו בלשון שכינה כדכתיב כי שמי בקרבו שלוחו כמותו· וכן וירא אליו מלאך ה׳ בלבת אש מתוך הסנה וכתב

וירא אליו סמך כמולו אצל וירא • אלמד שברא' לו בשביל המולה לנקרו (כ"ל המילה) ד"א כמולו אתו • וסמיך ליה והוא יושב פתח האהל כחם היום • זה הוא שאמרו חז"ל שאברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח לחי שנימול ליכנס ששחוץ אחי שבא על הנויה שנמשכה ערלתו ואינו מכירו • וירא אליו ה' •

תִּשְׁעִין וְתֵשַׁע שְׁנִין כַּד גְּזַר בִּשְׂרָא דְעוּרְלְתֵיהּ : כו בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין בְּאַרְבַּעַת עֲשַׂר שְׁנִין גְּזַר אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּרֵיהּ : כז וְכָל אִינְשֵׁי בֵיתֵיהּ מַרְבְּיָינֵי בֵיתָא וּזְבִינֵי כַסְפָּא מִן בַּר עַמְמִין אִתְגְּזָרוּ עִמֵּיהּ :

פ פ פ

וַיֵּרָא וְאִתְגְּלֵי עֲלוֹחִי יְקָרָא דַיְיָ בְּחֵיזְוֵי מֵמְרֵא וְהוּא מְרַע מִכִּיבָא דִמְהוּלְתָּא יָתִיב תְּרַע מַשְׁכְּנָא לְתוּקְפָּא דְיוֹמָא : ב וּזְקַף עֵינוֹי וְחָמָא וְהָא תְלָתָא מַלְאָכִין בִּדְמוּת גוּבְרִין קַיְימִין קוֹמוֹי דְאִשְׁתַּלְחוּ לְצָרוֹךְ תְּלַת מִילַיָא אֲרוּם לֵית אֶפְשַׁר לְמַלְאָכָא דְשֵׁירוּתָא דְמִשְׁתַּלְיְחָא לְיַתִּיר מִן מִילָא חַד חַד אָתָא לְמִבַשְּׂרָא יָתֵיהּ דְהָא שָׂרָה יָלְדָה בַר דְכַר וְחַד אֲתָא לְמִשֵׁיזְבָא יַת לוֹט וְחַד אָתָא לְמֵיהְפַּךְ יַת סְדוֹם וְיַת עֲמוֹרָה וְכַד חֲמִינוּן רְהַט לְקַדְמוּתְהוֹן מִתְּרַע מַשְׁכְּנָא וּסְגֵיד עַל עַל אַרְעָא : ג וְאָמַר בְּבָעוּ בְּרַחֲמִין מִן קֳדָמָךְ יְיָ אִין כְּדוֹן אַשְׁכָּחִית חִינָא

קומך

ירושלמי

תְּלָתָא מַלְאָכַיָּא אִשְׁתַּלְחוּ לְוַת אֲבוּנָן אַבְרָהָם וּתְלָתֵיהוֹן אִשְׁתַּלְחִין לִתְלַת מִילִין אֲרוּם לֵית אֵיפְשַׁר לְחַד מִן מַלְאֲכֵי מְרוֹמָא דְיִשְׁתַּלַּח בִּידֵיהּ יַתִּיר מִן מִילָא חֲדָא מַלְאָכָא קַדְמָאָה אִשְׁתַּלַּח לְבַשְּׂרָא לַאֲבוּנָא אַבְרָהָם דְהָא שָׂרָה יָלְדָה לְיִצְחָק מַלְאָכָא תִּנְיָנָא

אישתלח

רש"י

חמה מכרתיקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא המלאכים עליו בדמות אנשים : (ב) והנה שלשה אנשים • אחד לבשר את שרה ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות • תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירין בלשון רבים ויאכלו ויאמרו אליו ובבשורה כאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי • ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט הוא שנא' ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל : נצבים עליו • לפניו (כמו ועליו מטה מנשה) • אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים : וירא • מהו וירא וירא שני פעמים • הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומ' לכבודו לסראותו שלא רצו להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הגירסא ברש"י ישן) בבבא מציעא כתי' נצבים עליו וכתיב וירץ לקראת' כד חזיוה דהוה שרי ואסי' פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם : (ג) ויאמר אדני אם נא וגו' • לגדול שבהם אמר וקראם כלם אדוני'

ולגדול

רשב"ם

וכתוב שם וירא ה' כי סר לראות : כחם היום מה צורך לכתוב היום אלא להודיעך כי בלוט כתי' ויבאו המלאכים סדמה בערב ולכך אמר להם לוט סורו נא אל בית עבדכם ולינו אלא אברהם לפי שבאו אליו כחם היום בבקר שאין דרך אורחים ללון אלא לאכול ולעבור לפיכך לא אמר להם ללון אלא וסעדו לבכם ואחר

תעבורו

אבן עזרא

עשר ושלש מאות ילידי ביתו חוץ ממקנת כספו ואחר כן נמול אברהם גם ביום בעצמו וישמעאל בנו וילידי ביתו ומקנת כספו כלם כמולו אתו ברצונם הטעם שלא הכריחם רק מהרו כלם לעשות ולמלאת רצון השם : (כז) נמלו אתו • מבנין נפעל מן נמול וכן ונשלות ספרים : (פרשת וירא)

וירא הנה קצת אמרו כי השם ג' אנשי' הוא אחד והוא ג' ולא יתפרדו • והנה שכחו ויבאו שני המלאכים

פלואה

סופי תיבות אוה' תלמל שאוה לשכון באהלו של אברהם • וירא אליו בגימטרי' זה בכבוד מילה נגלה אליו • וירא אליו ה' באלני בגימ' לנקר בחולה יושב פתח האהל בגימ' לקבלים את האורחים • כחם ארבעה במקרא • פתח האהל כחם היום • כחם השמש • כחם בח עלי אור • ויבאו אל בית איש בושת כחם היום • שאברהם

ס״ל חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל
ג׳ וסימן מני דנבר׳ פרזלא עַבְדֶּךָ׃ ד יֻקַּח־נָא מְעַט־
ג׳ · ע מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ
ע תַּחַת הָעֵץ׃ ה וְאֶקְחָה פַת־
ע׳ · ג׳ · פ׳ מל׳ עטור סופרים לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר
תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־
ע עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ ו וַיְמַהֵר
פ׳ אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה
ע · ע וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח
ע סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃ ז
ג׳ קמ׳ וסימן שמואל טליא בחירה רהט ואפכת ח׳ תוכחה וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־
הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃
ח וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־
הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת
הָעֵץ

מֵעַל עַבְדָּךְ׃ ד יִסְּבוּן כְּעַן
זְעֵיר מַיָּא וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן
וְאִסְתְּמִיכוּ תְּחוֹת אִילָנָא׃
ה וְאֶסַּב פִּיתָּא דְלַחְמָא
וּסְעִידוּ לִבְּכוֹן בָּתַר כֵּן
תְּעִיבְרוּן אֲרֵי עַל כֵּן עֲבַרְתּוּן
עַל עַבְדְּכוֹן וַאֲמָרוּ כֵּן תַּעֲבֵיד
כְּמָא דְמַלֵּילְתָּא׃ ו וְאוֹחִי
אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוָת שָׂרָה
וַאֲמַר אוֹחִי תְּלָת סְאוִין קִמְחָא
דְּסוֹלְתָּא לוּשִׁי וַעֲבִידִי גְּרִיצָן׃
ז וּלְוָת תּוֹרֵי רְהַט אַבְרָהָם
וּנְסֵיב בַּר תּוֹרֵי רַכִּיךְ וְטָב וִיהַב
לְעוּלֵימָא וְאוֹחִי לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ׃
ח וּנְסֵיב שְׁמַן וַחֲלַב וּבַר
תּוֹרֵי דַּעֲבַד וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן
וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עִילָּוֵיהוֹן תְּחוֹת
אִילָנָא

יקח נא מניעא פס
ורחצו מניעא פס
ואקחה פת פס פו
אחר תעבורו כלריס לו
כן תעשה מניעא פו
קמח סלת פס פו
ואל הבקר פס פו ופ״ו
ויתן אל פס פו
ויקח חמא׳ פס פוופו
והוא עומד קדושין לב מניעא פו

רשי

ולגדול אמר לכלם תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא חול. ד״א קודש הוא והיה אומר להקב״ה להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים ואע״פ שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כגון שפירשתי אצל לא ידון רוחי באדם שכתב אחר ויולד נח וא״א לומר אלא אם כן קודם גזירת כ׳ שנה ושתי הלשונות בב״ר׃ (ד) יוקח נא. על ידי שליח והקב״ה שלם לבניו על ידי שליח שנא׳ וירם משה את ידו ויך את הסלע׃ ורחצו רגליכם. כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע״א לביתו. אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנא׳ ולינו ורחצו רגליכם׃ תחת העץ. תחת האילן׃ (ה) וסעדו לבכם. בתורה בנביאי׳ ובכתובים מצינו דפתא סעדתא דלבא. בתורה וסעדו לבכם. בנביאים סעד לבך פת לחם (שופטים יט) בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד) אמר רבי חמא לבבכם אין כתיב אלא לבכם מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים׃ אחר תעבורו. אחר כן תלכו׃ כי על כן עברתם. כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי׃ כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא כי ע״כ באו בצל קורתי

רשב״ם

תעבורו׃ ו קמח סלת. קמח של חטים של מקום שכתיב סלת מחטים הוא כדדרשינן ממלואים דכתיב סלת חטים תעשה אותם׃ כי על כן עברתם על עבדכם. וכן כי על כן באו בצל קורתי. כי על אשר באו. דרך המקרא לחסר אשר ברוב מקומות׃ ז ואל הבקר רץ אברה׳ לפי שאמר להם פת לחם דבר מועט לפי שדרכם נחוץ ללכת הוצרך לרוץ ולמהר לפי שאמ׳ להם מעט ועשה הרבה׳ ולהגיל חשיבותו של אברהם נכתב כל זה׃ ח עומד עליהם. כשאים יושב ואחד עומד קורלו

קומך לָא כְּרוֹן תִּסַלֵק אִיקַר שְׁכִינְתָּךְ מֵעִילוּי עַבְדָּךְ עַד דְּאֵיכְנוֹס עִיבוּרַיָּא תְּחוֹת אִילָנָא : ה וְאֶסַב סְעִיד דִּלְחֵם וּסְעִידוּ לִבְּכוֹן וְאוֹדוּ לְשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ וּבָתַר כְּדֵין תִּתְעַבְרוּן אֲרוּם בְּגִין כְּדֵין בְּאִישׁוּן שֵׁירוּתָא אַזְדַמַנְתּוּן וְעַבַרְתּוּן עַל עַבְדְּכוֹן בְּדִיל לְמִסְעוֹד וְאָמְרוּ יָאוּת מַלֵּילְתָּא עֲבִיד כְּפִתְגָּמָךְ : ו וְאוֹחִי אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לְוַת שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא תְּלַת סְאִין סְמִידָא דְסוּלְתָּא פְּתוֹכֵי וַעֲבִידִי גְרִיצָן : ז וּלְבַקְרוּתָא רְהַט אַבְרָהָם וּנְסַב בַּר תּוֹרֵי רַכִּיךְ וּשְׁמֵין וִיהַב לְעוּלֵימָא וְאוֹחִי לְמֶעֱבְדֵי תַּבְשִׁילִין : ח וּנְסֵיב לְוָואֵי שָׁמִין וְחַלַב וּבַר תּוֹרֵי דְעָבַד עוּלֵימָא תַּבְשִׁילִין וְסַדַר קָדָמֵיהוֹן כְּאוֹרַח הִילְכַת בְּרִיַּית עָלְמָא וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמֵיהוֹן וְאִינוּן יָתְבִין תְּחוֹת אִילָנָא

ורמי

כיה ויושב פתח האהל ואינו מגיח לתי שכימול ניכנס כחס היום אלא כחום נת עלי אור · דהיינו גנן עדן · כדכתי' והיה לך יי' לאור עולם · אבל אים בושת · פיר' שבא על הגויה שאין לך בושת גדול ממי שבא על הגויה · כחום ספמא יכנס לגיהנם דכתיב הנה יום בא בוער כתנור כחום היום בגימטרי' זהו בגיהנם ·

אִישְׁתַּלַח לְשֵׁיזָבָא יַת לוֹט מִגּוֹ הֲפֵיכְתָא מַלְאָכָא תְּלִיתָאָה אִשְׁתַּלַח לְמֵהְפַּךְ לִסְדוֹם וַעֲמוֹרָא אַדְמָה וּצְבוֹיִים בְּגִין כֵּן הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ לְוַת אַבְרָהָם צַדִּיקָא וְאִתְגְּלֵי עִילָוֵיהּ מֵימְרָא דַיְיָ בְּמֵישְׁרֵי חֲזוֹזָא וְהִיא הֲוָה יָתִיב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא מִתְחַמֵּם מִן גְּזֵירוּתֵיהּ לְתוֹקְפָא דְיוֹמָא :

וַאֲמַר מִתַּחוֹר אֲחַזוֹר לְוָתָךְ בְּעִידָן הָדֵין דְּאַתּוּן קַיָּימִין וְהָא בַּר דְּכַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה הֲוָת שָׁמְעַת לִתְרַע מַשְׁכְּנָא וְיִשְׁמָעֵאל הֲוָה קָאִים מִן בַּתְרָא : וְחַיְיכַת שָׂרָה בְּלִבָּהּ לְמֵימַר בָּתַר דְּסֵבִית אִיפְשַׁר דְּאַחֲזוֹר לְיוֹמֵי טַלְיוּתִי לְמֶהֱוֵי לִי עִידּוּי

ואברהם

ובגימט' דם מילה : והנה שלשה בגימטר' אלו מיכאל גבריאל ורפאל · יקח נ' במסו' · יוקח נא מעט מים · ברזל מעפר יוקח גם שנינגור יוקח פי' גם השני בליק גבור יקח בזוית יוקח נא מעט מים · ברזל מעפר יוקח פירוש ברזל חרב של פורענות יוקח מישראל שכמשלו לעפר בזכות אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר · יוקח נא

רשי

קורתי כי על כן ראיתי פניך · כי על כן לא כתתיה · כי על כן ידעת חנותנו : (ו) קמח סלת · סלת לעוגות קמח לעמלן של טבחים לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמא : (ז) בן בקר רך וטוב · ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל : אל הנער · זה ישמעאל לחנכו במצות : (ח) ויקח חמאה וגו' · ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזרה לה אורח

כנשים

רשב"ם

קורא עומד עליו · וכך ראיתי ה' יושב על כסא · שרפים עומדים ממעל לו · וכן במיכה וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו :

ח ויקח חמאה וחלב · לפי פשוטו של מקרא לא הוצרך לפרש שהביא את פת לחם על השלחן אלא התוספות שלא אמר להם הוצרך לומר שהביא · הבאת פת על השלחן אינו חידוש אבל החמאה והחלב והבשר שאינו

מזומן לכל האורחים הוצרך לפרש : תחת

הען

אבן עזרא

שלומה ומפרשים אמרו שהשם נראה אליו במראות נבואה ואחר כן נשא עיניו וראה ג' מלאכים האחד בא לבשר שרה והשנים הלכו לסדום האחד להשחית והשני להציל את לוט ופי' ויאכלו כי נאכל הלחם כטעם אשר תאכל האש · ופי' כי על כן עברתם כדברי קדמונינו ז"ל הואיל ועברתם כמו כי על כן באו:

ה כן תעשה · דרך מוסר שפת לחם די : ו לושי · כמו ותלש : י כעת חיה · כעת הזאת בשנה האחרת ושרה חיה כמו כה לחי : והוא אחריו · זה המלאך המדבר עם אברהם היה אחרי האהל ואברהם יושב בפתח האהל ולא ראה שרה ויש אומרים פתח האהל שלה היה אחרי אהל אברהם :

יא באים בימים · הגיעו לימים רבים : יב היתה לי · כמו תהיה לי : ועדנה · כמו עדון ועגוג וכן ויתעדנו והטעם אחרי שבליתי וזקנתי איך תתחדש לי עדון ועגוג הנוער ועוד כי אדוני זקן · וטעם

 בקרבה

מסרה	תורה	אונקלוס	תלדות אהרן
	הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃ ט וַיֹּאמְרוּ	אילנא ואכלו׃ ט ואמרו	אהרן
נקוד על איו	אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ	ליה אן שרה אתתך ואמר הא	ויאמרו יבמות כו
ו׳ קמץ	וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ י וַיֹּאמֶר	במשכנא׃ י ואמר מיתב	
	שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה	איתוב לותך בעידן דאתון	
	וְהִנֵּה בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה	קיימין והא בר לשרה אתתך	
י׳	שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא	ושרה שמעת בתרע משכנא	
ב׳ ר״פ	אַחֲרָיו׃ יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה	והוא אחורוהי׃ יא ואברהם	
	זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל	ושרה סיבו עאלו ביומין פסק	
ל׳ לחסר׳ ג׳	לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים׃	מלמהוי לשרה אורח כנשיא׳	
י׳	יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ	יב וחייכת שרה במעהא	
ג׳ וחסר	לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי	למימר בתר דסיבית תהא לי	ותצחק מגלה ט מציעא פז אחרי
ג׳	עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃ יג וַיֹּאמֶר	עולימו ורבוני סיב׃ יג	יומא פג
	יְהוָה אֶל אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה	ואמר יי לאברהם למא דנן	מציעא סס
	צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף	חייכת שרה למימר הברם	ואדוני זקן יבמות סס
ג׳ וכל האמנ׳ דכוו׳ ל׳ פתח	אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃ יד	בקושטא אליד ואנא סבית׃	מציעא עז ויאמר ה׳ מציעא סס
דספר׳ · ג׳	הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד	יד היתכסי מן קדם יי	ואני זקנתי יבמות סס מציעין סס
	אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה	פתגמא לזמן איתוב לותך	למועד ר״ה יא
ב׳	וּלְשָׂרָה בֵן׃ טו וַתְּכַחֵשׁ	בעידן דאתון קיימין ולשרה	
	שרה	בר׃ טו וכדיבת שרה למימר	
		לא חייכית ארי דחילת ואמר	
		לא	

רשי

כנשים אותו היום ונטמאת העיסה׃ חמאה · שומן החלב שקולטין מעל פניו׃ ובן הבקר אשר עשה · אשר תקן קמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמייהו׃ ויאכלו · נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג׃ (ט) ויאמרו אליו · נקוד על אי״ו שבאליו ותניא ר׳ שמעון בן אליעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו׳ וכאן הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איה אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש · בבבא מציעא אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה · א״ר יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה׃ הנה באהל · צנועה היא׃ (י) כעת חיה · כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן כעת אלא כעת · כעת חיה כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כלכם שלמים וקיימים׃ שוב אשוב · לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה׳ הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו

רשב״ם

העץ · אילנות שבפרדס׃ ט איה שרה אשתך · אע״פ שהיו יודעים היו שואלים כדרך שמכניסו בשיחה שאומר לאדם איכה · וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך · וכן ישעיה שהיה יודע שאל כך לחזקיה בשלוחי אויל מרודך · וכל זה דרך התחלת הדבור׃ י והוא אחריו · הפתח של אהל שרה היה אחרי המלאך לפיכך שמעה שרה את דבריהם · כעת חיה · כעת יולדת כדכתב כעת יולדה יולדה וכן בהלכה

ורמי ליה כאלו אכלין : ט ואמרו
ליה האן שרה אנתתך ואמר הא היא
במשכנא : י ואמר חד מנהון מיתב
איתוב לותך לשתא דאתיא ואתון
קיימין והא בר לשרא אנתתך ושרה
הוות שמעא בתרע משכנא וישמעאל
קאי בתריה וציית מה דאמר מלאכא :
יא ואברהם ושרה סבין עלו ביומי
פסק מלמהוי לשרה אורח סובתא
כנשיא : יב ותמהת שרה בליבה למימר בתר די סיבית הוי לי עדויין
ורבוני אברהם סיב : יג ואמר יי לאברהם למה דנן גחכת שרה למימר
הברם בקשוט אוליד ואנא סבית : יד האפשר דיתכסי מן קדם יי
מדעם לזמן הגא איתוב לותך בעידנא הדין ואתון קיימין ולשרה בר :
טו וכפרת שרה למימר לא תמהית ארום דחילה ואמר מלאכא לא
תרחלין

ואברהם סיב :
ואדיקו :
ויי במימריה אמר המכסי
אנא מאברהם רחמיי מה
דאנא עביד הואיל וכרכא
דסדום בגו מתנתא די יהבית
ליה דינא הוא דלא נפיך יתה
עד זמן דאודע יתיה :
אתגלי

מעט מים
בגימ' מכאן
זכו לבאר ·
מרקוורגליכ'
ג' נמסרה
הכא ואידך
נהא יפרשת'
בני לוט ·
מהכא ילפינן
שחשש לע"ז
מלוט הקדי'
לינה לרחיצה
ואברהם
הקדי' רחיצה
ללינה מלמד
שהיה חושש
שמא ערביים
הם ויכניסו
ע"א לתוך
ביתו ·
ואקחה פת
לחם היה לו
לומר קחו
פת לחם
מכאן רמז
מנעל הבית
נוזע לנכס .
ג' נמסו' הכא
וסיצרו לנכס
ואידך שיתו
לנכס לחילה
ירחיתם ושם
לנכס וזה
הוא שאמרו
שהי' מנטער
על שלא בא
לו אורחים
וזהו שיתו
לנכס שהיא
מנטער בלבו
ביון שראה
אלו ושם

רשי

של מקום אף כאן בשליחו של מקום אמר לו כן ב"ר :
(אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את
חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב
בשפחתך אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו
למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם
חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל אני
בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד
הזה וגומר) והוא אחריו · הפתח היה אחר המלאך:

רשבם

קרוי' יולדת וקרוב לדבר כי חיות הנה כעי
מילדת: יב עדנה · יתעדן הבשר ויתפשטו
הקמטין: יג ויאמר ה' · המלאך · גדול
שבהם : ואני זקנתי · שאמרה אחרי בלותי
וגו' : יד היפלא מה' · ששלחנו אליך דבר ·
וכן וה' המטיר על סדום גפרית ואש מאת ה'
מן השמים · הראשון שבפסוק הוא גבריאל ·
והשני

(יא) חדל להיות · פסק ממנה : אורח כנשים · אורח נדות : (יב) בקרבה · מסתכלת במעיה ואמרה
אפשר הקרבים הללו טוענין ולד השדים הללו שצמקו מושכין חלב תנחומא: עדנה · צחצוח בשר ולשון
משנה משיר את השער ומעדן את הבשר · דבר אחר לשון עידן זמן וסת נדות : (יג) האף אמנם ·
הגם אמת אלד : ואני זקנתי · שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן : (יד) היפלא ·
כתרגומו היתכסי וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני : למועד · לאותו מועד
המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת : (טו) · כי יראה כי נחקת · הראשון משמש
לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר ונכחש שרה לפי שיראה והשני משמש בלשון אלא ויאמר לא כדברך
הוא

אבן עזרא

בקרבה בנפשה והשם גלה סודה למלאך : יג ואני זקנתי · פירושו אחרי בלותי והמלאך אמר אמת
ומ"ם אמנם נוסף כמ"ם שלשם ומפרשים אחרים אמרו כי אלו ג' אנשים נביאים היו ואם טען טוען
והלא אברהם נביא היה ואיך בא נביא אל נביא רק אם היה גדול ממנו בנבואה כמשה ואהרן ותשובתם
שלא באו לאברהם רק לשרה וכן אמרו איה שרה אשתך והשנים הלכו אל סדום ואל תתמה על מלת כי
משקיתים אנחנו כי כן כתוב ומשה ואהרן עשו את כל המופתים והשם עשאם ושמכם אליהם בעבור
שנעשו על ידם · והנה יהיה פי' ויאכלו כמשמעו · ופי' ויאמר אדני אם נא מצאתי חן אינני קדש רק הוא
כמו

ע שרה לאמר לא צחקתי כי
ע ג' יראה ויאמר לא כי צחקת:
טז ויקמו משם האנשים
ע' וחסר וישקפו על פני סדם ואברהם
ג' הלך עמם לשלחם: יז
ג' כ' ויהוה אמר המכסה אני
מאברהם אשר אני עשה:
ב' כתי' ל' בתור' תסיה לפים: יח ואברהם היו יהיה לגוי
גדול ועצום ונברכו בו כל
ל' גויי הארץ: יט כי ידעתיו
ו' פסוק' למען למענ' ל' כתי' למען אשר יצוה את בניו
ו' ואת ביתו אחריו ושמרו דרך
ג' דס' יהוה לעשות צדקה ומשפט
ס' ע למען הביא יהוה על אברהם
את אשר דבר עליו: כ
ג' ויאמר יהוה זעקת סדם
ג' מלעיל ועמרה כי רבה וחטאתם כי
כבדה מאד: כא ארדה נא

ואראה

לאברם חייכת: טז וקמו מתמן גובריא ואסתכיאו על
אפי סדום ואברהם אזיל עמהון
לאלויותהון: יז וייי אמר
המכסי אנא מאברהם דאנא
עביד: יח ואברהם מיהוא
יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון
בדיליה כל עממי ארעא:
יט ארי גלי קדמי בדיל די
פקיד ית בנוהי וית אנש
ביתיה בתרוהי ויטרון אורחן
דתקנן קדם יי למעבד
צדקתא ודינא בדיל דייתי יי
על אברהם ית דמליל עלוהי:
כ ואמר יי קבילת סדום
ועמורה ארי סגיאת וחובתהון
ארי תקיפת לחדא: כא
איתגלי כען ואידון
הכקבלתהון דעלת לקדמי
עבדו אעביר עמהון גמירא
אם לא תייבין ואם תייבין לא

אתפרע

אהרן
הולך עמם ממיעה פו
וה' אמר יומא לח
ואברה' היו יומא סס
כי ידעתיו יומא סס יבמות עט כתובות ח סנהדרין כו ונז מכות כד
ויאמר ה' יומא סס סנהדרין קט

רשי

הוא אלא צחקת: שאמרו רבותינו כי משמש בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא: (טז) וישקיפו. כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך: (דברים כ"ו) שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים: לשלחם. ללוותם כסבור אורחים הם: (יז) המכסה אני. בתמיה אשר אני עושה בסדום לא יפה לי לעשו' דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן שנא' גבול הכנעני מצידון בואכה סדומה ועמורה וגומר. קראתי אותו אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי: (יח) ואברהם היו יהיה. מדרש אגדה זכר צדיק לברכה הואיל והזכירו ברכו. ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו.

לשון

רשב"ם

והשני שבפסו' הוא הקב"ה וכן הוא מפור' בס' האגדה: טו כי צחקת שלא צחקת. רוב כי שאחר לא מתפרשים שא. שהרי כי משמש בארבעה לשונות אי דלמא אלא דהא. וכן לא תשתחוה לאלהיהם כי הרס תהרסם. לא תקפוץ את ידך כי פתח תפתח וגו'. וילכו משם האנשי' שנים מהם הלכו לסדום כדכתיב ויבאו שני המלאכים סדמה וגדול שבהם היה מדבר עם אברהם. וזהו שכתב בו וה' אמר המכסה אני וגו' וכן ואברהם עודנו עומד לפני ה'. שני פסוקים אלו מדברים שלישי: המכסה אני מאברהם מה שאני רוצה להפוך את סדם ואני יודע שבניו ישמרו דרך ה' ויזכו להביא עליהם את אשר דבר לאברהם לתת להם את ארץ כנען ואלו העיירות מנחלת בניו הם כדכתיב

בגבול

לנכנס · ואל
הנקר שלשה
תנים על
הקוף לומר
שלשה הייו
ונוכות זה
ניתן לו בן
לשאה שנה ·
ואל הנקר רץ
אותיות ואל
הנקר רץ ·
שרץ אחריו
לתערה · ואל
הנקר רץ
נגימטר' רץ
לתערה ·

תַּדְחֲלִין אֲרוּם בְּקוּשְׁטָא גְּחַכְתְּ : טז וְקָמוּ מִתַּמָּן מַלְאֲכַיָּא דַּהֲווֹ מְדַמְיָין
לְגֻבְרַיָּא דֵּין דְּבַשַּׂר יַת שָׂרָה סָלִיק לִשְׁמֵי מְרוֹמָא וּתְרֵין מִנְּהוֹן אוֹדִיקוּ עַל
אַנְפֵּי סְדוֹם וְאַבְרָהָם אָזִיל עִמְּהוֹן לְאַלְוָאֵיהוֹן : יז וַיְיָ אָמַר בְּמֵימְרֵיהּ לֵית
אָוּשַׁר לִי לְמִכַסְיָא מִן אַבְרָהָם מַה דַּאֲנָא עָבִיד וּמִן דִּינָא הוּא דְּלָא נַעֲבֵיד
עַד דְּנוֹדַע יָתֵיהּ : יח וְאַבְרָהָם עָתִיד דִּיהֵי לְעַם רַב וְתַקִּיף וְיִתְבָּרְכוּן
בְּדִילֵיהּ בִּזְכוּתֵיהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא : יט אֲרוּם גְּלֵי קֳדָמַי חֲסִידוּתֵיהּ בְּגִין
דִּיפַקֵּד יַת בְּנוֹי וְיַת אֱנַשׁ בֵּיתֵיהּ בַּתְרֵיהּ וְיִטְּרוּן אָרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָם יְיָ
לְמֶעְבַּד צְדָקְתָא וְדִינָא בְּגִין דְּיַיְתֵי יְיָ עִילוּי דְּאַבְרָהָם יַת דְּמַלֵּיל עִלּוֹי :
כ וְאָמַר יְיָ לְמַלְאֲכֵי שֵׁירוּתָא קְבֵילַת סְדוֹם וַעֲמוֹרָה דְּאָנְסִין מִסְכְּנִין
וְגָזְרִין דְּכָל דְּיָהִיב פִּתָּא לְעַנְיָא יִיקַד בְּנוּרָא אֲרוּם סַגִּיאַת וְחוֹבַתְהוֹן אֲרוּם
תַּקִּיפַת לַחֲדָא : כא אִתְגְּלֵי כְדוֹן וְאֶחְמֵי הָא כִּקְבֵילְתָא דְּרִיבָא פְּלֵיטִית
דעלת

ויאכלו והאר
ויאמרו אליו
רמז למה
שאמרו אין
מסיחין
בסעודה שמא
יקדים קנה
לושט · ויאמרו
אליו בגימט'
אמרו אליו
איה · אותו
כנגים ·
ראשי תיבות
וסופי תיבו'
בגימ' כילם ·
ואלכי וקן

רשי

לשון חבה כמו' מודע לאישה (רות ב') הוא בועז מודעתנו ואדעך בשם ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגומר אין למען נופל על הלשון: יצוה לשון הווה כמו ככה יעשה איוב (איוב סימן א') (ע"פ ה' יחכו) למען הביא·כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגומר על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת: (כ) ויאמר ה' אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו: כי רבה · כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבית לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה בריש לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפירשתי ויהי השמש באה הנה שבה יבמתך:(כא) ארדה נא · למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה · דבר אחר ארדה נא לסוף מעשיהם : הכצעקתה · של ריבה : הבאה אלי עשו. וכן עומדים במרדם כלה אני עושה בהם · ואם לא יעמדו במרדן אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן · וכיוצא בו מצינו במקום אחר ועתה הורד עדייך מאליך (שמות ל"ג) ואדעה מה אעשה לך · ולפיכך יש הפסק
נקודת

רשב"ם

בגבול בנימן כנען בפ' נח ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה באכה סדמה ועמורה אדמה וצביים עד לשע' ואיך אחריב קרקע שלא ולא קרקע שכניו שלא מדעתו : כ ויאמר ה' · המלאך לאברהם · שלוחים אללו אני שולח בשביל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנשי סדם רעים וחטאים ·
עשו

אבן עזרא

כמו רבותי על כן פתוח הנו"ן ולא נקמץ כמשפטו ובספרים שהוא קמוץ יהיה פירושו כבית השם · וטעם בעיניך שדבר בתחלה עם הגדול שבהם ואחר כן עם כלם ומלאכו שנקרא הנביא מלאך בחגי ויש אומרי' כי אברהם בקש רשות מהשכינה ויש אומרי' שהוא מוקדם ומאוחר וכן הוא וישא וכבר נשא עיניו ועשה כן וכן ואחר כך נראה אליו השם ואמר המכסה אני מאברהם גם זעקת סדום ואלו ההולכים הגיעו אל סדום ואברהם עודנו עומד לפני יי' ועל כל פנים ויי' אמר עם אברהם ידבר או עם המלאכים שיאמרו לו רק ויאמ' יי' זעקת סדום עם אברהם דבר ואברהם נגש ואמר האף תספה · והנכם פסוק ויפנה משם האנשים להודיע כי בעת שבאו אל סדום אז אמר השם לאברהם זעקת סדום · וכן אמור לנער ויעבר לפניכו ויעבור ואתה עמוד כיום ואין לנו צורך לתקון סופרים והעד שאמר באחרונה אל המקום אשר עמד שם את פני ה' והנכון בעיני תמלאכו רמוז בפרשת ואלה שמות · ומלת היפלא היעלם וכן עשה
פלא

ה' ל' נ' נט' אלתל : ואראה הכצעקתה הבאה
אלי עשו | כלה ואם לא
ל' וחד אדעה : כב ויפנו משם
סוליעני ואדעה' ג' האנשים וילכו סדמה
י"ח מלין ואברהם עודנו עמד לפני
תקון סופרי' יהוה : כג ויגש אברהם
ג' ג' כתו' ויאמר האף תספה צדיק עם
רשע : כד אולי יש חמשים
צדיקם בתוך העיר האף
ג' תספה ולא תשא למקום
ו' למען חמשים הצדיקם אשר
לנוקד' דפסו' בקרבה : כה חללה לך
ג' חס' מעשת כדבר הזה להמית
הת וא' : צדיק עם רשע והיה כצדיק
ג' חסר : ע' כרשע חללה לך השפט כל
הארץ לא יעשה משפט :
כו ויאמר יהוה אם אמצא
בסדם חמשים צדיקם בתוך
ע' העיר ונשאתי לכל המקום
בעבורם : כז ויען אברהם
ג' א' · ג' ויאמר הנה נא הואלתי לדבר
ובתקין י"ד כתו' ב' אל אדני ואנכי עפר ואפר : כח אולי יחסרון חמשים
ע' הצדיקם חמשה התשחית בחמשה את כל העיר

ויאמר

אחרן אתפרע : כב ואתפניאו
מתמן גובריא ואזלו לסדום
ואברהם עד כען משמש
בצלו קדם יי : כג וקריב
אברהם ואמר חברגז תשיצי
זכאה עם חיבא : כד מאים
אית חמשין זכאין בגו קרתא
החברגז תשיצי ולא תשבוק
לאתרא בדיל חמשין זכאין די
בגוה : כה קושטא אינון
דינך מלמעבד כפתגמא
הדין לשיצאה זכאה עם
חיבא ויהי זכאה כחיבא
חלילה לך האלילים ז קושטא אינון דינך דדאין כל
ארעא לא יעביר דינא : כו
ואמר יי אם אשכח בסדום
חמשין זכאין בגו קרתא
ואשבוק לכל אתרא בדילהון :
כז ואתיב אברהם ואמר
הא כען אסגיתי למללא קדם
יי ואנא עפר וקטם : כח מאים
ונשאתי סנהדרין נג יחסרון מחמשין זכאין חמשא
התחבל בחמשא ית כל
קרתא ואמר לא אחבל אם
אשכח

ואנכי עפר סוטה יז

רשי

נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד תיבה מחברתה ורבותינו דרשו הכצעקת' צעקת ריבה אחת שהרגו מיתה משונה על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק : (כב) ויפנו משם · ממקום שאברהם ליווס שם : ואברהם עודנו עומד לפני ה' · והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה אשר הפכוהו רז"ל לכתוב כן : (כג) ויגש אברהם · מצינו הגשה למלחמה ויגש יואב

רשב"ם

כא עשו כלה · פסק יש בנתיים להפריד את הדבר כלומר אם כן עשו אעשה אותם כלה : כג תספה · תכלה · כדכתיב אספה עלימו רעות חצי אכלה בם · אכלה כפל לשון של אספה : כד בתוך העיר : שלשו מלך סדם היה ראש לכל המלכיו' שבמקום ההוא : השופט

ונומר

דעלת קומוי עבדו גמירא הינון חייבין ואם עבדין תתובא הלא הינון קדמי זכאין כמא דלא ידעיה ולא אתפרע : כב ואתפניאו מתמן מלאכיא דדמיין לגובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כדון בעי רחמין על לוט ומשמש בצלו קדם יי : כג וצלי אברהם ואמר הרוגזך שציא זכאי עם חייב : כד מאים אית חמשין זכאין בגו קרתא דיצלון קדמך עשרה לכל קרווא בכל קבל חמשא קוריין סדום ועמורה אדמה וצבויים וזוער הרוגזך שציא ולא תשבוק לאתרא בגין זכוות חמשין זכאין דבגווה : כה חולין הוא לך למעבד כפתגמא הדין למקטל זכאי עם חייב ויהי זכאי היך חייב חולין הוא לך האפשר מאן דדאין כל ארעא לא יעביד דינא : כו ואמר יי אין אשכח בסדום חמשין זכאין בגו קרתא דיצלון קדמי ואשבוק לכל ארעא בגינהום : כז ואתיב אברהם ואמר בבעו ברחמין הא כדון שריתי למללא קדם יי ואנא מתיל לעפר וקטם : כח מאים חסרין מן חמשין

אתגלי כען ואחמי הא כקבלתהון דעמא דסדום ועמורה מלקת קדמוי כלייה עבדו גמירא אינון חייבין מרמין אינון בנפשתיהון דילמא לית עובדיהון בישיא גלן קדמוי ואין בעו למעבר תתובא הא אינון יהבין כדלא ידעתינון :

ולוט

שוחן ולא פולט : על פני סדום · סופי תיבות מילה תשיגור מיל הלך עמם לשלחם דשיגור לויה מיל · הולך עמם לשלחם · ה׳ מאלף ששכיכה אלוה לצדיקי׳ ואנכי עפר ואפר מ״אן זכה לאפר פרה · ועפר סוטה · עפר נגיע׳ לסוטה ואפר נגיע׳ נפרה · עפר ואפ׳ נ׳ נגעם׳ הכא ואידך כאיוב · ונחמתי על עפר ואפר·

ונהונה שאמרו גדול מה שנ׳ נאי׳ ממה שנאמר באברהם ואנכרהם יצ׳ ראה פסוק ואברה׳ ושרה זקנים · ואברהם היו יהיה · ואברהם זקן פיר׳ א׳נ״פ שא רהם ואדה זק יס אברהם היו יהיה לגוי גדול היו יהיה לגוי בגימ׳ק׳ פי׳ כשיהיה בן ק׳ אז יהיה לגוי גדול וזהו שנאמ׳ כי כן יבורך גבר · אשר ירא ה׳

רש״י

וגומר· (שמואל א׳ ז׳) הגשה למלחמה · ויגש אליו יהודה · והגשה לתפלה ויגש אליה הנביא (מלכים א׳ י״ח)· ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה : האף תספה · הגם תספה ולתרגום של אנקלוס שתרגומו לשון רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע : (כה) אולי יש חמשים צדיקים · עשרה צדיקים לכל כרך וכרך כי ה׳ מקומות יש : חלילה לך · ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים : (כו) חלילה לך · חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנותו שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה : כדבר הזה · לא הוא ולא כיוצא בו : חלילה לך · לעולם הבא : השופט כל הארץ · נקוד בחטף פתח ה׳ של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת : (כו) אם אמצא בסדום וגומר · לכל המקום · ולכל הכרכים לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב · הואלתי · רציתי כמו ויואל משה : (ואנכי עפר ואפר · וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרוד לולי רחמיך אשר עמדה לי) :

(כח) התשחית בחמשה · והלא הן ט׳ לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם : אולי

רשב״ם

כה השופט כל הארץ שמלאך כאן לא יעשה משפט : כו ויאמר ה׳ המלאך : כב עומד לפני ה׳ לפני המלאך לבקש פניו :

כי

אבן עזרא

פלא וי״א איננו דבר פלא בעיני השם לעשות כן ואילו היה כן לא היה מ״ש דבק עם השם : יח ונברכו בו׳ מבנין נפעל וטעמו שיהיו מבורכים בשבילו ומלת והתברכו איננה כן רק הם מתברכים בו · ופירו׳ זעקת סדום שדברו דברים כנגד השם או זעקת החמס: כ וחטאתם כי כבדה · ולא תכילנה הארץ · וי״א הכצעקתה הבאה אלי אם כן עשו אעשה בהם כלה: כא ואם לא אדעה · ארחם אותם וכן יפרשו וידע אלהי׳ ועל דעתי פירושו אראה אם עשו כלם כרעה הזאת כי האמת שהכל ידע כל חלק על דרך כל·

ולא

סי' סע"ע ויאמר לא אשחית אם אמצא
ס"פ: שם ארבעים וחמשה: כט
מ"ל ויסף עוד לדבר אליו ויאמר
ל' וסי' מלכ"ו אולי ימצאון שם ארבעים
ג' ויאמר לא אעשה בעבור
ג הארבעים: ל ויאמר אל־
ל' נא יחר לאדני ואדברה אולי
סע"ע ס"פ ימצאון שם שלשים ויאמר לא
אעשה אם אמצא שם
שלשים: לא ויאמר הנה־
ב' ונעני' נא הואלתי לדבר אל־אדני
אולי ימצאון שם עשרים
ויאמר לא אשחית בעבור
ב' העשרים: לב ויאמר אל־
נא יחר לאדני ואדברה אך־
הפעם אולי ימצאון שם
עשרה ויאמר לא אשחית
ב' בעבור העשרה: לג וילך
יהוה כאשר כלה לדבר אל־
כל אורי' חס' אברהם ואברהם שב למקמו:
יט א ויבאו שני המלאכים
ג' סדמה בערב ולוט ישב
בשער־סדם וירא־לוט ויקם
ל' ודגש לקראתם וישתחו אפים ארצה: ב ויאמר הנה נא־
ל' פתח ג' חול אדני סורו נא אל־בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם
והשכמתם

אשכח תמן ארבעין וחמשא:
כט ואוסיף עוד למללא
קדמוהי ואמר מאים ישתכחון
תמן ארבעין ואמר לא אעביד
גמירא בדיל ארבעין: ל
ואמר לא כען יתקף קדם ד״י
ואמליל מאים ישתכחון תמן
תלתין ואמר לא אעביד
גמירא אם אשכח תמן
תלתין: לא ואמר הא כען
אסגיתי למללא קדם י״י מאים
ישתכחון תמן עסרין ואמר
לא אחבל בדיל עסרין: לב
ואמר לא כען יתקף קדם ד״י
ואמליל ברם זמנא הדא מאים
ישתכחון תמן עסרא ואמר
לא אחבל בדיל עסרא: לג
ואסתלק יקרא ד״י כד שצי
למללא עם אברהם ואברהם
תב לאתריה: א ועאלו
תרין מלאכיא לסדום ברמשא
ולוט יתיב בתרעא דסדום
וחזא לוט וקם לקדמותהון
וסגיד על אפוהי על ארעא:
ב ואמר בבעו כען רבוני
זורו כען לבית עבדכון וביתו
ואסחו

אהרן
ויבאו שני חזיעהפו

רשי

(כט) אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו ד' הכרכים. וכן ל' יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או י' יצילו אחד מהם: אולי ימצאון שם עשרה. על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו ח' נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורם ועל ט' על ידי צרוף כבר בקש ולא מצא: (לג) וילך ה' וגומר. כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין: ואברהם שב למקומו. נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית: (א) א' להשחית את סדום וא' להציל את לוט והוא אותו
שבא

רשב"ם

ב כי ברחוב נלין. אלא ברחוב נלין:
כל

חמשין זכאין חמשא התחביל בגין חמשא דחסרין לזוער ית כל קרתא
ואמר לא איחבל אין אשכח תמן ארבעין וחמשא : כט ואוסיף תוב
למללא קודמוי ואמר מאין ישתכחון תמן ארבעין עשרא עשרא דכל
קרתא לארבעת קוריין וזוער דחובהא קלילין שבוק לה בגין רחמך ואמר
לא אעביד גמירא בגין זכוות ארבעין : ל ואמר לא כדון יתקוף רוגזא
דריבון כל עלמיא יי ואמליל מאים ישתכחון תמן תלתין דיצלון עשרא
עשרא לכל קרתא לתלת קוריין וצבוים וזוער שבוק להום בגין רחמך
ואמר לא אעביד גמירא אין אשכח תמן תלתין : לא ואמר בבעו
ברחמין הא כדון שריתי למללא קדם רבון כל עלמיא יי מאים ישתכחון
עשרין דיצלון עשרא עשרא לתרתין קוריין ולתלת שבוק להום בגין
רחמך ואמר לא איחבל בגין זכוות עשרין : לב ואמר בבעו ברחמין מן
קדמך לא כדון יתקוף רוגזא דרבון
כל עלמיא יי ואמליל ברם זמנא הדא
מאים ישתכחון תמן עשרא ונהי אנא
ואינון ונבעי רחמין על כל אתרא
ותשבוק להום ואמר לא אחביל בגין
זכוות עשרא : לג ואסתלק יקרא
דיי כד פסק למללא עם אברהם
ואברהם תב לאתריה : א ואתו
תרין מלאכיא לסדום ברמשא ולוט
יתיב בתרעא דסדום וחמא לוט
וקם לקדמותהון מתרע משכנא וסגיד
אנפוי על ארעא : ב ואמר
בבעו כדון רבוני זורו כדון מיכא
ועולו לבית עבדכון וביתו ושזוגו
ריגליכון

ירושלמי

ולוט יתיב בפילי דסדום וחמא
יתחון ורהט ושאיל בשלמהון
וסגיד על אפוי על ארעא :
ואסחו ריגליכון וסחון בצפרא
ותיזלון למשכניכון בשלם
ואמרו לא ארום בפלטיוות
קרתא נבית :
והוו מתחמיין היך אכלין והיך
שתיין : ואמר להון לוט
אמרתינו הכא קליל זעיר עד
דנבעי רחמין מן קדם יי :
דלא חכמו תשמיש לגבר :
בסנורים

את פניו
סופי תיבות
תורה · אשר
יעזה בגימט'
תורה ובנימ'
גרית : כי
ר"כ: בגימט'
נקטא רינה'
צדיקים
הצדיקים
כנגד דיינים
שה ו נקלוס
וכ"ס חסרים
דסאכי
דנהתא הוו:

רשי

שבא לרפאות אברהם) והשליש שבא לבשר את שרה
כיון שעשה שליחותו נסתלק לו : המלאכים · ולהלן
קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים·
ד"א אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין
אצלו כאנשים קראם אנשי' ואצל לוט קראם מלאכי':
בערב · וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום
אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם
ללמד עליהם סניגוריא : ולוט יושב בשער סדום ·
ישב כתיב אותו היום מינוהו שופט עליהם : וירא
לוט וגומר · מבית אברהם למד לחזור על האורחים :
(ב) הנה נא אדני · הנה נא אתם אדונים לי אתר
שעברתם

אבן עזרא

ולא על דרך תלק והעד כי זה הפרוש הוא
האמת ואם הוא סוד גדול שאמ' אברהם האף
תספה ונפתח ה"א האף ואם הוא לתימא
בעבור הא"לף שהוא מהגרון שמשפט לשון
הקד' להרחיב אשר לפניו : כג תספה' פועל
יוצא וטעמו תכלה וכן אספה עלימו רעות
ואם הם שני בנינים : כד ולא תשא למקום·
כטעם תסלח כמו נושא עון ולמקום הוא
סדום כי בעבורו נגש אברהם להציל את לוט:
כה חלילה · דבר שלא יתכן וי"א שהמלה
כטעם חליל שאין בו כלום : והיה כצדיק

ג׳ וְהַשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם
ג׳ בתוסי׳ לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי
ד׳ מ״ל י׳ ד׳ בָרְחוֹב נָלִין׃ ג וַיִּפְצַר־בָּם
מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־
בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה
ג׳ בלי את׳ ג׳ וס״ וחסה: וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃ ד
ג׳ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר
ד׳ וכל מלכי׳ ויסיעי׳ דכו׳ כמ״ל בהבית אַנְשֵׁי סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת
מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם
נ׳ ס״פ מִקָּצֶה׃ ה וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט
וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
י׳ כ״כ בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם
פ׳ אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם׃ ו וַיֵּצֵא
אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת
כ׳ נ״ס פתח סָגַר אַחֲרָיו׃ ז וַיֹּאמַר אַל־
ח׳ נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃ ח הִנֵּה־
ה׳ נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־
ג׳ יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא אֶתְהֶן
אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב
עלו
י״ד נ׳ ג׳ בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ
בצל

אחרון וְאַסְחוּ רַגְלֵיכוֹן וְתַקְדְּמוּן
וּתְהָכוּן לְאוֹרְחַתְכוֹן וַאֲמַרוּ לָא
אֱלָהֵן בִּרְחוֹבָא נְבִית׃ ג
ויפצר גם סס סו וְאַתְקֵיף בְּהוֹן לַחֲדָא וְזָרוּ
לְוָתֵיהּ וְעָלוּ לְבֵיתֵיהּ וַעֲבַד
לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וּפַטִּיר אֲפָא
לְהוֹן וַאֲכָלוּ׃ ד עַד לָא
שְׁכִיבוּ וֶאֱנָשֵׁי קַרְתָּא אֱנָשֵׁי
סְדוֹם אַקִּיפוּ עַל בֵּיתָא
מֵעוּלֵימָא וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא
מִסּוֹפֵיהּ׃ ה וּקְרוֹ לְלוֹט
וַאֲמַרוּ לֵיהּ אָן גּוּבְרַיָּא דַּאֲתוֹ
לְוָתָךְ בְּלֵילְיָא אַפֵּקִינּוּן לְוָתַנָא
וְנִדַּע יָתְהוֹן׃ ו וּנְפַק לְוָתְהוֹן
לוֹט לְתַרְעָא וְדָשָׁא אֲחַד
בַּתְרוֹהִי׃ ז וַאֲמַר בְּבָעוּ
כְעַן אַחַי לָא תַבְאֲשׁוּן׃ ח
הָא כְעַן לִי תַּרְתֵּין בְּנָן דְּלָא
יְדַעוּנוּן גְּבַר אַפֵּיק כְּעַן יָתְהֶן
לְוָתְכוֹן וְעִיבִידוּ לְהֶן כִּדְתָקֵין
בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגוּבְרַיָּא הָאִלֵּין
לָא תַעְבְּדוּן מִדַּעַם אֲרֵי עַל כֵּן

רשי

שעברתם עלי • דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה הוגנה: סורו נא • עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו בראשית רבה: לינו ורחצו רגליכם וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך רוחץ׳ ועוד שהרי אברהם אמר ליה תחלה רחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיבאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהן שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואחר כך רחצו: ויאמרו לא • ולאברהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול: כי ברחוב נלין • הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו • עקמו את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה • פסח היה:
(ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום • כך
נדרש

רשב״ם

ד כל העם מקצה • להודיע שאפילו אחד או עשרה שאמר לאברהם לא נמצא בהם:
ה ונדעה אותם • משכב זכר • וכן בפילגש בגבעה: ח כי על כן באו:
גם

ריגליכון ותקדמון ותהכון לארחתכון ואמרו לא ארי בשוקא נבית : ג ופייס בהום לחדא וזרו לוותיה ועלו לביתיה ועבד להום משתיא ופטירי אפא להום ודמי ליה כאילו אכלין : ד עד דלא שכיבו ואנשין רשיעין דבקרתא אינשי סדום אחזרו על ביתא מטליא ועד סבא כל עמא מסיפא: ה וקרו ללוט ואמרו ליה מאן גובריא דעלו לותך ליליא דין אפיקינון לוותן ונשמיש עמהון : ו ונפק לוותהום לוט לתרעא ודשא אחד בתרוי: ז ואמר בבעו לא כדון אחוי תבאישון : ח הא כדון אית לי תרתין בנן דלא שמישו עם גבר אנפיק כדון יתהין לוותכון ועיבידו להין כדתקין קומיכון לחוד לגובריא האילין לא תעבדון מידעם ביש ארום בגין כן עלו

מצות · ג' נחבו' ומצות אפה ויאכלו' ואידך נלי אם ומצות אלמדשכתפסם היה דילפינן ומצות דהכא מתנו' דהתם ישכבו · ג' במסורת טרם ישכבו ·

ערליםישכבו יחד על עפר ישב: ו·גיהכם ביחזקאל פי' ערליםישכבו האומו' שהם כאנשי סדום כי על סדומי' ובינא בהם כאיר אותו פסוק : יחזקאל נ'

למיבת

רשי

נדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה· מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד אין בהם: (ה) ונדעה אותם· במשכב זכר כמו אשר לא ידעו איש: (ח) האל כמו האלה: כי על כן באו · כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי תרגום בטלל שריתי תרגום של קורה שריתא :

ויאמרו גש הלאה · קרב להלאה כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו זרה הלאה הנה הקצי ממך והלאה (שמואל א' כ') גש הלאה (ישעיה מט) המשך להלן בלשון לע"ז טרי"טי דנו"ש ודבר נזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרב אליך אל תגע בי· וכן גשה לי ואשבה המשך לצדדין בעבורי ואשב אצלך · אחד בא לגור· אדם נכרי יחידי אתה מלין על האורחין איך מלאך לבך · על שאמר להם על הבנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת ועל שאתה ביניכו שבאת לגור וישפוט שפוט ונעשית מוכיח אותנו

אבן עזרא

כרשע · כאשר יתחברו שני כפי"ן היא דרך קצרה והטעם והיה הצדיק כרשע והרשע כצדיק וכן כי כמוכה כפרעה כעמי כעמך כתשכה כאורה· ואיך יתכן שלא יעשה משפט מי שהוא שופט כל הארץ· וטעם בתוך העיר שהם יראים את השם בפרהסיא וכן שוטטו בחוצות ירושלם · ואין מלת הואלתי כמו התאלתי רק פירושה רציתי וכן הואיל משה · וכף מלת אנכי כיסף או הם שתי מלות והטעם אחד · וטעם ואנכי עפר ואפר כי עפר הייתי ואפר אשוב והעקר על יסוד הגוף והם העצמות : כח אולי יחסרון חמשה · והטעם אולי יחסר עשירית מהמספר· וטעם התשחית בחמש בעבו' החמשה שיחסרו את הכל ואחר כן אמר אולי יחסרון התשיעי' מהמספר אשר אמרתי אם ימצאון שם לא אשחיתם · וטעם לא אעשה בעבור הארבעי' לא אעשה השחתה ושלא יאריך חבר שני החסרונים אחר כן אם יחסר הרביעית גם השלישית גם החצי וי"א למה לא הפחי' מעשרה בעבו' היות שנים בכל עיר כי חמש ערים היו וזה איננו נכון בעבור שאמר בסדום לבדה ואף על פי שמכחישו ז"ל העתיקו שאין תפלה בצבו' פחות מעשרה גם זה הפסוק יחזיק ידי אמונתינו : לג

ואברהם שב למקומו · אל חברון וזאת המראה היתה במקום שהלך אברהם לשלוח המלאכי' ומשם ישקיף על פני סדום ואף על פי שהוא כתוב וישכם אברהם בבקר וישקף על פני סדום אחר צאת השמש היה כי לא נהפכה סדום בלילה כי כן העיד הכתוב · ופי' בערב בפסח מצרים : אפים · עד שם אפיו בארץ והם הנקידי' שהם נבוהים על הפנים : ב הנה נא אדני · רבותי לשון חול וכאשר תמצא מלת סור ואחריה מ"ם היא כמשמעה ואם אחריה אל"ף הפתוח בפתח קטן טעמה שיסור ממקומו וילך אל הקורא

אלו

מסרה	מקרא
וחילופ׳ גש	בצל קרתי: ט ויאמרו גש־
פגע בו :	הלאה ויאמרו האחד בא־
	לגור וישפט שפוט עתה נרע
פ׳ קמץ	לך מהם ויפצרו באיש בלוט
	מאד ויגשו לשבר הדלת:
ל׳ נתו׳	י וישלחו האנשים את־
ס״ו מ״ל בתו׳ :	ידם ויביאו את־לוט אליהם
ו״ט	הביתה ואת־הדלת סגרו:
ג׳	יא ואת־האנשים אשר־
ג׳	פתח הבית הכו בסנורים
ל׳	מקטן ועד־גדול וילאו למצא
	הפתח: יב ויאמרו האנשים
ס״ל חסרי ג׳	אל־לוט עד מי־לך פה חתן
	ובניך ובנתיך וכל אשר־לך
ה׳	בעיר הוצא מן־המקום: יג
פ׳	כי־משחתים אנחנו את־
ג׳	המקום הזה כי־גדלה צעקתם
	את־פני יהוה וישלחנו יהוה
	לשחתה: יד ויצא לוט
ג׳	וידבר אל־חתניו לקחי
כ׳ דגש	בנתיו ויאמר קומו צאו מן־
פ״ל	המקום הזה כי־משחית יהוה
כ׳	את־העיר ויהי כמצחק בעיני
ג׳	חתניו: טו וכמו השחר
ל׳	עלה ויאיצו המלאכים בלוט
	לאמר

אהרן

עלו בטלל שריתי: ט
ואמרו קריב להלאה ואמרו
חד אתא לאיתותבא והא
דאין דינא כען נבאיש לך
מדילהון ואתקיפו בגברא
בלוט לחדא וקריבו למיתבר
דשא: י ואושיטו גובריא
ית ידיהון ואעילו ית לוט
לותהון לביתא וית דשא
אחדו: יא וית גובריא
דבתרע ביתא מחו בשברירא
מזעירא ועד רבא ולאיאו
לאשכחא תרעא: יב ואמרו
גובריא ללוט עוד מאן לך
הכא חתנא ובנך ובנתך וכל
דלך בקרתא אפיק מן אתרא:
יג ארי מחבלין אנחנא ית
אתרא הדין ארי סגיאת
קבלתהון קדם יי ושלחנא יי
לחבלותה: יד ונפק לוט
ומליל עם חתנוהי נסבי
בנתיה ואמר קומו פוקו מן
אתרא הדין ארי מחבל יי ית
קרתא והוה כמחאיך בעיני
חתנוהי: טו וכמיסק צפרא
הוה ודחיקו מלאכיא בלוט
למימר קום דבר ית אתתך
וית תרתין בנתך דאשתכחא
מהימנן עמך דילמא תלקי
בחובי

ויאיצו
פסוקים נד

רשי

אותנו: דלת · הסובבת לנעול ולפתוח: פתח · הוא
החלל שבו נכנסין ויוצאין: (יא) בסנורים · מכת
עורון: מקטן ועד גדול · הקטנים התחילו בעבירה
תחילה שנ׳ מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענו׳
מהם: (יב) עוד מי לך פה · פשוטו של מקרא מי
יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית:
חתן

רשב״ם

ט גם הלאה · כדכתיב קרב אליך אל תגע
בי כי קדשתיך · התקרב לצד הלאה · כלומר
ברח לך מאצלנו: בא לגור · לוט היה זר
בסדום: נרע לך מהם · יותר מהם נעשה לך
רעה: יא בסנורים · מכת עורון ושמיון:
וילאו · פירוש לא יכלו עוד למצוא הפתח לא
בקשו

נמסורת כל העם מקצה כי נלכלה עיר ומקצה גני כנוכל נאמר לומר לך שראויין אנו למפולת כאלו · ועוד כי כשכשו נכאן נלכלה נס עירס מקצה ימי לך פה בניחט' נועו רמז לנועו פינא· קומו צאו מן המקום · ב' ב מסור' הכא ואידך קומו צאו מתוך עמי מלמד שנתחלקו ישרא לכתות ומהם שלא היו רוצים לצאת ומתו בשלשה ימי אפילה :

לְמִיבַת תְּחוֹת טְלַל כְּשׁוּרָא הָדָא דִּי לִי : ט וְאָמְרוּ קְרִיב לְהָלָא וְאָמְרוּ הֲלָא בִלְחוֹדוֹי אָתָא הָדֵין לְאִיתּוֹתְבָא בֵּינָן וְהָא אִיתְעֲבִיד דַּיָּינָא וְדָאִין לְכוּלָנָא וּכְדוּן נַבְאִישׁ לָךְ יַתִּיר מִדִּלְהוֹן וְאַתְקִיפוּ בְּגַבְרָא בְּלוֹט לַחֲדָא וְקָרִיבוּ לְמִתְבַּר דַּשָּׁא : י וְאוֹשִׁיטוּ גוּבְרַיָּא יַת יְדֵיהוֹן וְהַנְעִילוּ יַת לוֹט לְוַותְהוֹן לְבֵיתָא וְיַת דַּשָּׁא אֲחָדוּ :
יא וְיַת גּוּבְרַיָּא דִּבְתְרַע בֵּיתָא מְחוּ בְּחַוַורְוַרַיָּא מִטַּלְיָא וְעַד סָבָא וְאִשְׁתַּלְהִיוּ לְהַשְׁכָּחָא תַּרְעָא : יב וַאֲמָרוּ גוּבְרַיָּא לְלוֹט תּוּב מַאן אִית לָךְ בְּקַרְתָּא קָרִיב אוֹ אָחָא הָכָא חַתְנָךְ בְּנָךְ וּבְנָתָךְ הַנְפֵּק מִן אַתְרָא : יג אֲרוּם מְחַבְּלִין אֲנַחְנָא יַת אַתְרָא הָדֵין אֲרוּם סַגִּיאַת קְבִלְתְּהוֹן קֳדָם יְיָ וְשַׁדְּרָנָא יְיָ לְחַבְּלוּתָא : יד וּנְפַק לוֹט וּמַלֵּיל עִם חַתְנוֹי דִּנְסִיבוּ בְּרָתוֹי וְאָמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִן אַתְרָא הָדֵין אֲרוּם מְחַבֵּל יְיָ יַת קַרְתָּא וַהֲוָה פִּתְגָּמָא כְּתִימְהָא כִּגְבַר מְגַחֵיךְ בְּעֵינֵי חַתְנוֹי : טו וּכְאִישׁוּן מֵיסַק קְרֵיצְתָא הֲוָה לְמֵיסוֹק וּדְחִיקוּ מַלְאָכַיָּא בְּלוֹט לְמֵימָר קוּם דְּבַר יַת אִנְתְּתָךְ וְיַת תַּרְתֵּין
בנתך

ירושלמי

בסנורים בְּחַרְבָּרֵיהּ : וּכְאִישׁוּן לְמֵיסַק עַמּוּדָא שַׁחֲרָא :

רשי

חתן בניך ובנותיך · אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום : ובניך · בני בנותיך הנשואות · ומ"א עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות קרי ביה מי לך פה : (יד) חתניו · שתי בנות נשואות היו לו בעיר : לוקחי בנותיו · שאותן שבבית ארוסות להם : (טו) ויאיצו כתרגומו ודחיקו מהרוהו : הנמצאות · המזומנות לך בבית להצילם

רשב"ם

בקשו הפתח · וכן נלאו מצרים לשתות מים מן היאור · לא יכלו לשתות מאחר שהיה הדם וכן מוכיח לבסוף ולא יכלו לשתות ממי היאור · ובכמה מקומות לשון נלאו מכופל כמו כל כל לא אוכל · וכן והיה כי נראה כי נלאה מואב אל הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל · וכן הכסה דבר אליך תלאה ועצור במילין לא יוכל · כלומר בשביל שנסה אותך הקב"ה ביסורים אתה נלאה · כלומר אין אתה יכול להיות שותק וחשבת בלבך ואמרת ועצור במילין מי יוכל : יב עוד מי לך פה · העוד לך קרובים בעיר מלבד אלו שבבית : יג וישלחנו · משקל דגש · ואע"פ שכל שליחות של שלוחים החוזרים כתוב בהם וישלח משקל רפי באלו כתב משקל דגש · לפי שהוא שילוח של השחתה כדכתיב ושן בהמות אשלח בם · ישלח בהם ערוב : טו וכמו השחר עלה · נכתב פסוק זה בשביל שכתב לפנינו השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה להודיע שכל כך המתינו לו המלאכים בשביל חבתו של אברהם :
אל

אבן עזרא

או אל המקום הנקרא כמו סורה אלי : ויאמרו לא · אם לא תפגר וזאת המלה רבוי דברים כטעם פיוסים וכן ואון ותרפים הפגר : ד נסבו מבנין נפעל : כל העם מקצה · שלא היו סמוכים אל הבית : ה ונדעה אותם · כנוי לשכיבה : ו הפתחה · אל הפתח תי"ו דלת סימן נקבה ונמצא חסר : ח ידעו איש · לשון רבים ורבות בפעל שעבר בלא תוספת וי"ו פתוח שוה : האל · כמו האלה ; ויאמר הגאון כי בעבור השלישי שלא בא אמר כן וזה הטעם רחוק כי גם שתי הלשונות תמצאם בלשון ארמית : יא בסנורים · מלה רביעית וחברתה במעשה אלישע ופירושו מחשך העין נבלב : יב עוד מי לך פה ·
אם

ז' לאמר קום קח את אשתך
ג' חסר ואת שתי בנתיך הנמצאת
פן תספה בעון העיר : טז
ויתמהמה ׀ ויחזיקו האנשים
בידו וביד אשתו וביד שתי
ל' בנתיו בחמלת יהוה עליו
ג' · ז' חסר ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר :
ג' יז ויהי כהוציאם אתם
החוצה ויאמר המלט על
ב' על הפרק נפשך אל תביט אחריך ואל
י"ג תעמד בכל הככר ההרה
המלט פן תספה : יח ויאמר
קד"ש קל"ד לוט אלהם אל נא אדני :
ז' ר"פ נפש' יט הנה נא מצא עבדך חן
ג' בעיניך ותגדל חסדך אשר
עשית עמדי להחיות את
נפשי ואנכי לא אוכל להמלט
ל' ההרה פן תדבקני הרעה
ג' חסר' ותפ' תולי' ל' ומתי : כ הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה
ד' פסו' שמה שמה · ג' והוא מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי
נפשי

כחובי קרתא : טז ואתעכב
ואתקיפו גובריא בידיה ובידי
אתתיה ובידי תרתין בנתיה
ברחמם יי עלוהי ואפקוהי
ואשרוהי מברא לקרתא :
יז והוה כד אפיק יתהון
לברא ואמר חוס על נפשך
לא תסתכי לאחורך ולא תקום
בכל מישרא לטורא אשתיזב
דלמא תלקי : יח ואמר לוט
להון בבעו כען ריבוני : יט
הא כען אשכח עבדך רחמין
קדמך ואסגיתא טיבותך די
עברת עמי לקימא ית נפשי
ואנא לית אנא יכיל
לאשתזבא לטורא דילמא
תערעינני בישתא ואימות :
כ הא כען קרתא הדא
קריבא למערוק לתמן והיא
זעירא אשתיזב כען לתמן
הלא

אהרן
הנמצאות
יבמות עז
ויאמר לוט
שבועות לה
הנה נא
שבועות שם
הנה נא
שבתי
אמלטה נא
שבת שם

רשי

להצילם ומ"א יש וזה ישובו של מקרא : תספה · תהיה כלה על שם כל הדור מתורגם עד דסף כל דרא : (טז) ויתמהמה · כדי להציל את ממונו : ויחזיקו · אחד מהם היה שליח להצילו וחבירו להפוך סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו : (יז) המלט על נפשך · דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון : אל תביט אחריך אתה הרשעת עמהם ובזכו' אברהם אתה נצו' אינך כדי לראו' בפורענותם ואתה נצול : בכל הככר · ככר הירדן : ההרה המלט · אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנא' ויעתק משם ההרה · ואף עכשיו היה יושב שם שנא' אל המקום אשר היה שם אהלו בתחלה ואע"פ שכתוב ויאהל אברהם וגו' אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון : המלט · לשון השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אשמוטי"ר בלע"ז וכן והמליטה זכר (ישעיה סו) שנשמט העובר מן הרחם · כצפור נמלטה ולא יוכלו מלט משא להשמיט משא הרעי שבמעיהם : (יח) אל

רשב"ם

יז אל תביט אחריך · בשביל לצער אותך שבעיר · ועוד כי המביט אחריו מתעכב בדרך גם שלא להסתכל במלאכים ובמעשיהם שלא לצורך כדכתי' מות נמות כי ה' ראינו וכן ביעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי · כ הלא מצער הוא · עמה מועטים ויכול אתה להניחה עכשיו שאין בה רוב חוטאים

בנתך דהשתכחן גבך דלמא תשתצי בחובי יתבי קרתא : טו ואשתהי ואתקיפו גובריא בידיה ובידא דאינתתיה ובידא דתרתין ברתוי כד הייסא מן קדם יי הות עלוי ואפקוהי ואשריוהי מברא לקרתא : יז והוה באפקותהון יתהון לברא וחדר חד מנהון לסדום לחבלותא וחד אשתאר עם לוט ואמר ליה חוס על נפשך לא אסתכל לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטוורא אשתזיב דלמא תשתצי : יח ואמר לוט לותיה בבעו מינך אמתין לי שעא זעירא עד דנתבוע רחמין מן קדם יי : יט הא כדון אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך דעבדתא עמי לקיימא ית נפשי ואנא לא יכילנא לאשתיזבא לטוורא דלמא תירעינני בישתא ואימות : כ הא כדון בבעו קרתא הדא קריבא מותבהא וחמי למיערוק לתמן והיא ציבחר וקלילין חובהא אישתזיב כדון תמן הלא

ציבחר

ירושלמי

אמרתינו : הכא קליל ועיר עד דנבעי רחמין קדם יי ומימריה דיי הוה מחית על עמא דסדום ועמורה מיטרין דרעווא דילמא דיעברון תתובא מן עובריהון בישיא וכיון דחמיין מטרא דרעווא הוו אמרין דלמא דלית עובדינן בישיא

גלן

רשי

נא אדוני · רבותינו אמרו שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען יי׳ : אל נא · אל תאמרו אלי להמלט ההרה : נא · לשון בקשה : (יט) פן תדבקני הרעה · כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל · וכשאבא אצל צדיק אני כרשע · וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני (מלכים ב יו) עד שלא באת אצלי היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני צדקת ביניה׳ ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה : (כ) העיר הזאת קרובה · קרובה ישיבתה נתיישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ״ב שנה שפלג מת בשנת מ״ח לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר״ט שנה צא מהם ל״ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל׳ הרי ס״ב ומנחו׳ עד שנולד תרח כ״ט הרי צ״א ומשם עד שנולד אברהם ע׳ הרי קס״א תן להם מ״ח הרי ר״ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה ובשנחרב׳ סדום היה אברהם

בן

אבן עזרא

אם יש לך חתן ובניך או חזנים שהם כבניך ובבנותיך והנה פה טענה על האומר כי המ׳ הלך להציל את לוט כי הנה שניהם דברו אליו ועוד כי משחיתים אנחנו גם המא׳ שדבר לוט אחר כן עמו שאמר לו ותגדל חסדך הוא אמר כי לא אוכל לעשות דבר : יד לוקחי בנותיו · ב׳ בנות אחרות היו לו ומתו בסדום והטעם הנמצאות · ויאמר ר׳ יונה הספרדי המדקדק כי לא יתכן לאמר וכמו עלה השחר ושכח ורבו כמו רבו : טו ויאיצו · כמו ויליקו · כמו אנים לאחר ותמה מהפי׳ שחבר בן אפרים שאמר כי ויתמהמה מגזרת מה והנה שכח כי שני ההה״ין מפיקין רק הוא לשון עבר ושרשו משולש והפ״א כפול : טז ויחזיקו · יבאר שפחד ואין בו כח לברוח · ומלת כהוציאם שם הפועל כמו להוציאם מארץ מצרים והמ״ם סימן הפועלים והם המלאכים ואותם פעולים : יז אל תביט אחריך · אנה וכל אשר לך וכן לא תאכל ממנו : יח אל נא אדני · חול ונקמץ בעבור שהוא סוף פסוק ויאמר רבי שמואל הספרדי הנגיד

ז״ל

נפשי: כא ויאמר אליו הנה
נשאתי פניך גם לדבר הזה · י"ט
לבלתי הפכי את־העיר אשר
דברת: כב מהר המלט
שמה כי לא אוכל לעשות
דבר עד־באך שמה על־כן · ג' חסר כתו'
קרא שם־העיר צוער: כג
השמש יצא על־הארץ ולוט · ג' סבירין יבאה:
בא צערה: כד ויהוה · י' ז' בטעם רביע ר"פ
המטיר על־סדם ועל־עמרה
גפרית ואש מאת יהוה מן־
השמים: כה ויהפך את־ · כ'
הערים האל ואת כל־הככר · ח' גלוי' תול
ואת כל־ישבי הערים וצמח · ג'
האדמה: כו ותבט אשתו
מאחריו ותהי נציב מלח:
כז וישכם אברהם בבקר
אל־המקום אשר־עמד שם
את־פני יהוה: כח וישקף · ד'
על־פני סדם ועמרה ועל־כל־
פני ארץ הככר וירא והנה
עלה קיטר הארץ כקיטר · ד' ג' וחסר וחד נקיטר
הכבשן: כט ויהי בשחת
אלהים את־ערי הככר ויזכר · ל'
אלהים

אונקלוס

הלא זעירא היא ותתקיים נפשי: כא ואמר ליה הא נסיבית אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית קרתא דבעיתא עלה: כב אוחי אישתזב לתמן ארי לא איכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן קרא שמא דקרתא צוער: כג שמשא נפק על ארעא ולוט עאל לצוער: כד ויי אמטר על סדום ועל עמורה גפריתא ואישתא מן קדם יי מן שמיא: כה והפך ית קרויא האילין וית כל מישרא וית כל יתבי קירויא וצמחא דארעא: כו ואסתכיאת אתתיה מבתרוהי והות קמא דמלחא: כז ואקדים אברהם בצפרא לאתרא דמשמש תמן בצלו קדם יי: כח ואסתכי על אפי סדום ועמורה ועל כל אפי ארעא דמישרא וחזא והא סליק תננא דארעא כתננא דאתונא: כט והוה בחבלות יי ית קרוי מישרא ודכיר יי ית אברהם ושלח ית לוט מגו הפכתא כד הפך ית
קרויא

תולדת אהרן
וה' חסיר סנהדרין לח יקל
ויהפך את מדינתא פו
ותבט ברכות כו
וישכם ברכותו כה כח
עלה קיטור מנחות כו
ויהי בשחת ברכות נד

רשבם

חוטאים: כד וה' המטיר · המלאך גבריאל מאת ה' שכינה ממש · וכן הוא בבר' רבה ובתנחומא: כח וישקף לדעת אם נמצא שם עשרה ויצולו

רשי

בן נ"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה וצוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדו' וחברותיה שנה אחת הוא שנ' אמלטה נא · נא בגי' חמשי' ואחד · הלא מצער היא · והלא עונותיה מועטין ויכול אתה להניחה: ותחי נפשי בה זהו מדרשו · ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה: (כא) גם לדבר הזה · לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגללך: הפכי · הופך אני כמו עד בואי אחרי רואי מדי דברי בו: (כב) כי לא אוכל לעשות ·

זה

צִיבְחַר הִיא וְתִתְקַיֵים נַפְשִׁי : כא וַאֲמַר לֵיהּ. הָא נְסִיבִית אַפָּךְ אוּף לְפִתְגָמָא הָדֵין בְּדִיל דְלָא אֶהְפוֹךְ יַת קַרְתָּא דְמַלֵילְתָּא לְאִשְׁתֵּזָבָא בָּהּ :

כב אוֹחִי אִשְׁתְּזִיב לְתַמָן אֲרוּם לָא יָכִילְנָא לְמֶעְבַּד מִדַּעַם עַד מֵיעָלָךְ לְתַמָן בְּגִין כֵּן קָרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא זוֹעַר : כג שִׁמְשָׁא עֲבַרִית יַמָּא וּנְפַק עַל אַרְעָא בְּסוֹף תְּלַת שָׁעִין וְלוֹט עַל לְזוֹעַר : כד וּמֵימְרָא דַיְיָ אַחֵית

גְלַן קָדָמַי חָזַר לְמֶהֱוֵי מַחִית עֲלֵיהוֹן גוּפְרִיתָא וְאִישָׁתָא מִן קֳדָם יְיָ מִן שְׁמַיָא :

עַל דַחֲטַת אִתְּתֵיהּ דְלוֹט מִן בְּנֵי בְנֵיהוֹן עַמָא דִסְדוֹם אִסְתַּכְּלַת מִן בַּתְרָהּ לְמֵיתְמֵימָה הֲוֵי בְסוֹף בֵּייתֵיהּ דְאָבוּי וְהָא הִיא קַיְימָא עַמוּד דְמָלַח עַד זְמַן דִתְחַיְי תְחִיַית דְיֵיתוֹן מֵתַיָא :

וגבר

מִיטְרִין דְרַעֲוָא עַל סְדוֹם וְעַל עֲמוֹרָא עַל מְנַת דְיַעַבְדוּן תְּתוּבָא וְלָא עֲבָדוּ אֲרוּם אָמְרוּ לָא גְלֵי קֳדָם יְיָ עוּבְדִין בִּישַׁיָא הָא בְכֵן נַחְתוּ עֲלֵיהוֹן כִּבְרִיתָא וְאֶשָׁא מִן קֳדָם מֵימְרָא דַיְיָ מִן שְׁמַיָא : כה וַהֲפַךְ יַת קִרְוַיָא הָאִלֵין וְיַת כָּל מֵישְׁרָא וְיַת כָּל יָתְבֵי קִירְוַיָא וּצְמְחָא דְאַרְעָא : כו וְאִסְתַּכְּלַת אִנְתְּתֵיהּ מִבָּתַר מַלְאָכָא לְמִנְדוֹעַ מַה הֲוֵי בְסוֹף בֵּיתֵיהּ דְאִיבָהּ דְהִי הֲוַות מִבְּנַתְחוֹן דִסְדוֹמָאֵי וּמְטוּל דְחָטַת בְּמִלְחָא בְּפִירְסוּמֵי עַנְיָא הָא הִיא עֲבִירָא עַמוּד דִמְלַח : כז וְאַקְדֵים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְשַׁמֵּשׁ תַּמָן בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ : כח וְאוֹדֵיק עַל אַנְפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל כָּל אַנְפֵּי אֲרַע מֵישְׁרָא וַחֲמָא וְהָא סָלִיק קוּטְרָא דְאַרְעָא הִיא כְּקוּטְרָא דְאַתּוּנָא : כט וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת יְיָ יַת קִירְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר יְיָ יַת זְכוּתֵיהּ דְאַבְרָהָם וְשַׁלַח יַת לוֹט

שמנס שמתו שניעט' של עירית . שמש יצא אכו' שפסוק הוא מתחיל בס'א ומסי' בה"א שלמד שנא ה' מילין קודם שיצא [illegible] :

רשי

אבן עזרא

זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן : כי לא אוכל לשון יחיד מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד : על כן קרא שם העיר צוער . על שם והיא מצער : (כד) וה' המטיר . ד"מ שנ'וי' הוא ובית דינו : המטיר על סדום . בעלות השחר כמו שנא' וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרי' אלו היתה בלילה כשהלבנה מושלת לא הייתו חרבין . ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא הייתו חרבין לכך כתוב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמ' והלבנה מושלי' : המטיר גפרית ואש . בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש : מאת יי' דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשי . וכן אמר דוד קחו עמכם מעבדי אדוניכם ולא אמר מעבדי . וכן אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי . אף כאן אמר מאת יי' ולא אמר מאתו : מן השמים . והוא שאמר הכתו' כי בם ידין עמים וגו' כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדו' . וכשבא להוריד המן מן השמים הנני ממטיר לכם לחם מן השמים : (כה) ויהפוך את הערים וגו' . ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכן שלמעלה למטה שנ' בחלמיש שלח ידו וגו' : (כו) ותבט אשתו מאחריו . מאחריו של לוט : ותהי נציב מלח . במלח חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה : (כח) קיטור . תימור של עשן טורק"א בלע"ז : כבשן . חפירה ששורפין שם את אבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה : (כט) ויזכור

ז"ל כי אל כא מגזרת הואל ועל דעתי שהוא כמו לא כי כשאמרו לו הבורח המלט השיב לא כן

כ"ג אלהים את־אברהם וישלח
י"ג את־לוט מתוך ההפכה
כל ליש' חסר בהפך את־הערים אשר־ישב
במ"ג ת"ל : בהן לוט : ל ויעל לוט
י' ח ט"ו קח' ונ' פתחים : מצוער וישב בהר ושתי
ג' מ"ג נלנס בנתיו עמו כי ירא לשבת
ג' מ"ל בצוער וישב במערה הוא
ושתי בנתיו : לא ותאמר
הבכירה אל־הצעירה אבינו
זקן ואיש אין בארץ לבוא
ג' עלינו כדרך כל־הארץ :
לב לכה נשקה את־אבינו יין
ג' ונשכבה עמו ונחיה מאבינו
ג' זרע : לג ותשקין את־אביהן
ל' חס' כתו' יין בלילה הוא ותבא הבכירה
י"א ותשכב את־אביה ולא־ידע
נקוד על ו' בשכבה ובקומה : לד ויהי
ממחרת ותאמר הבכירה
אל־הצעירה הן־שכבתי
אמש את־אבי נשקנו יין גם־
ל' חס' בפע' הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה
קדל ת"ל : ג' מאבינו זרע : לה ותשקין גם
ע' בלילה ההוא את־אביהן יין
ותקם הצעירה ותשכב עמו
ע' חסר ולא־ידע בשכבה ובקמה :

דין

לו ותהרין שתי בנות־לוט מאביהן : לז ותלד
ט"ו מיקלין הבכירה בן ותקרא שמו מואב הוא אבי־מואב עד־היום :
והצעירה

אונקלוס:

אהרן קריא דהות יתיב בהן לוט :
ל וסליק לוט מצוער ויתב
בטורא ותרתין בנתיה עמיה
ארי דחיל למיתב בצוער
ויתיב במערתא הוא ותרתין
בנתיה : לא ואמרת רבתא
לזעירתא אבונא סיב וגבר
לית בארעא למיעל עלנא
באורח כל ארעא : לב
איתא נשקי ית אבונא חמרא
ונשכוב עמיה ונקיים מאבונא
בנין : לג ואשקיאה ית
אבוהן חמרא בליליא ההוא
ועלת רבתא ושכיבת עם
אבוהא ולא ידע במשכבה
ובמקימה : לד והוה ביומא
דבתרוהי ואמרת רבתא
לזעירתא הא שכיבית רמשא
עם אבא נשקיניה חמרא אף
ובקופה נזיר כג הוריות בליליא ועולי שכובי עמיה
ונקיים מאבונא בנין : לה
ואשקיאה אף בליליא ההוא
ית אבוהן חמרא וקמת
זעירתא ושכיבת עמיה ולא
ידע במשכבה ובמקימה : לו
ועדיאה תרתין בנת לוט
מאבוהן : לז וילידת רבתא
בר וקרת שמיה מואב הוא
אבוהון דמואבאי עד יומא

מואב ב"ק לח הוריות יא

רשב"ם רש"י

אלהים את אברהם · מהו זכירתו של אברהם ויצילו אם לאו : ל כי ירא לשבת בצוער · שלא
על בקיום המלאך אלא שלא היה לו פנאי להמלט ההרה
ועכשיו שהיה לו פנאי קיים דברי המלאך לשבת בהר אולי יהפוך העיר : לא ואיש אין בארץ · סבורות
היו שהעולם נהפך שהביא מבול של אש : לז עד היום בימי משה · וכן

מרק פניס נמסו' כדרך כל הארץ · כדרך יום כה נני שליומה כאן תשמיש המטה אף כאן וזהו מה שאמרז"ל שנתאוו לעריו' בשלת השלו' ונכתיב נ' במסור' ב' נכאן ואידך ונקיה פוס ופרד ולא נכרית מהבהמה אלמד שעשו נכות לנו מעשה בהמה ונקומה נקוד על ה'או

מגו הפיכתא כד חפך ית קרויא דיהוה יתיב בהון לוט : ל וסליק לוט מן זוער ויתיב בטוורא ותרתין בנתיה עמיה ארום הוורה דחיל למיתב בזוער ויתיב במערתא הוא ותרתין בנתיה : לא ואמרת רבתא לזעירתא אבונא סיב וגבר לית בארעא למיעל עלנא כאורח כל ארעא : לב איתא נשקי ית אבונא חמר וכד יהי רוי נשמיש עמיה ונקיים מאבונא בנין : לג ואשקיאן ית אבוהון חמר בלילא ההוא ורוא וקמת רבתא ושמישת עם אבוהא ולא ידע במשכבה ולא ידע במיקמה : לד והוה מיומחרא ואמרת רבתא לזעירתא הא כבר שמשית רמשי עם אבא נשקיניה חמרא אוף בלילא דין וירוי ועולי שמושי עמיה ונקיים מאבונא בנין : לה ואשקיאן אוף בלילא ההוא ית אבוהון חמר ורוי וקמת זעירתא ושמישת עמיה ולא ידע במשכבה ולא במיקמה : לו ואתעברן תרתין בנת לוט מאבוהון : לז וילידת רבתא בר וקרת שמיה מואב ארום מאבוהא אתעברת הוא אבוהום

ירושלמי

וגבר לית בארעא למיזדמנא לוותן כנימוס כל ארעא : מלכא דערר :

לומר שזכפה עמו קודם ו' מצות וקול' מכות געול שטכתו חוק ועל כן לא ידע בקומה שכל רות לא פכנה עם בועז אלא לאחר שם מצות והי' כת דכתי' ותקם בטרם יכיר איש את רעהו נו"ן שלא קמה עד לאחר שם מצות ועל כן ידע בקומה הנעידה הן שכנתי אמש סופי תיבות

רשי

על לוט נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברה' ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו : (ל) כי ירא לשבת בצוער · לפי שהיתה קרובה לסדום : (לא) אבינו זקן · ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מהוליד : ואיש אין בארץ · סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול בראשית רבה : (לג) ותשקין וגו' · יין נזדמן להן במערה להוציא מהן ב' אומות : ותשכב את אביה · ובצעירה כתיב ותשכב עמו · צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה חסך עליה הכתוב ולא פי' גנותה · אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש · ובקומה של בכירה נקוד (והרי כאלו נכתב ובקומה) לומר שבקומה ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשתות : (א"ר לוי כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו) : (לו) ותהרין וגו' · אע"פ שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן (ס"א עדותן) לחוץ ועברו מביאה ראשונה : (לז) מואב · זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה היא · אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלו שכר בימי משה שנ' בבני עמון אל תתגר בם כלל ובמואב

אבן עזרא

כן רבותי · ואמר לאחד מהם עבדך שחשב בעיניו שהוא גדול גם יש במלאכים שרים · ותי"ו מות נוסל' בתי"ו ומתי כי בתי"ו וסיו"ד סימן היחיד בפעלי' והיה כן בעבור התחברו' שני תוי"ן וכן אותו תשחית וכרת : כ מצער · קטנה מגזר' צעיר והוא תאר השם ובא בלא סימן נקבה כמו סגל : כד מאת יי' · לשון נחות והטעם מאתו וכן תמצא בפסוק אחד ה' פעמים בני ישראל : כה וצמח האדמה · נשרפו האילנות : כו מאחריו · מאחרי לוט : נציב · כטעם מצבה כי נשרפו עצמיה בגפרית והיתה עם מלח כי כן כתוב גפרית ומלח וגו' כמהפכת סדום · גם זה הפסוק יורה שנמלטה צוער גם כן אמר המלאך : כח כקיטור · כעשן מגזרת קטור' : הכבשן · מקום אש דולקת תמיד : כט אשר ישב בהן · באחת מהן וכן ויקבר בערי גלעד בן אתוכו' באש ישרפו אותו ואתהן : לא ותאמר הבכירה · יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה והבנות חשבו כי אש וגפרית היה בכל הארץ כמבול המים : לג בשכבה · שם הפועל ואם הוא בחירק

וכן

לח והצעירה גם הוא ילדה
בן ותקרא שמו בן עמי הוא
אבי בני עמון עד היום :
כ ס א ויסע משם
ל' אברהם ארצה הנגב וישב
ע בין קדש ובין שור ויגר בגרר :
ב ויאמר אברהם אל שרה
אשתו אחתי הוא וישלח
אבימלך מלך גרר ויקח את
שרה : ג ויבא אלהים אל
ג'יתיר אבימלך בחלם הלילה
ויאמר לו הנך מת על האשה
מ מתניתים אלמדוסעני' אשר לקחת והוא בעלת
בעל : ד ואבימלך לא קרב
ב'נת' · ע חסי אליה ויאמר אדני הגוי גם
צדיק תהרג : ה הלא הוא
ל'א כתני' מאורע : אמר לי אחתי הוא והיא גם
הוא אמרה אחי הוא בתם
ע וחסר לבבי ובנקין כפי עשיתי זאת :
ו ויאמר אליו האלהים
בחלם גם אנכי ידעתי כי
בתם לבבך עשית זאת
ספר מ' ל'א מ"ז נג' ואחשך גם אנכי אותך מחטו
בר · ג' ג' לי על כן לא נתתיך לנגע אליה : ז ועתה השב אשת
ב'רפי' האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה ואם אינך משיב

אונקלוס

דין : לח וזעירתא אף היא ילידת בר וקרת שמיה בר עמי הוא אבוהון דבני עמון עד יומא דין : א ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויתיב בין רקם ובין חגרא ואתותב בגרר : ב ואמר אברהם על שרה אתתיה אחתי היא ושלח אבימלך מלכא דגרר ודבר ית שרה : ג ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה הא את מאית על עיסק איתתא דדברתא והיא אתת גבר : ד ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול : ה הלא הוא אמר לי אחתי היא והיא אף היא אמרת אחי הוא בקשיטות לבי ובזכאות ידי עבדית דא : ו ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא יתך מלמחטי קדמי על כן לא שבקתך למקרב לותה : ז וכען אתיב אתת גברא

ארי

אהרן
בן עמי ב"ק סס
ואדיות מ
הנרפסת
מכות ע
והיא בעול'
כתובות סמ
קדשין ג ע
אדני הגוי
ב"ק נג
מכות ע
הלא הוא
ב"ק סס
שבות סס
סחטוא לי
מכות סס
ועתה השב
ב"ק סס
מכות סס
כי נביא
ב"ק סס

רש"י

לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אלא לצערן התיר לו : (א) ויסע משם אברהם · כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם · ד"א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו : (ב) ויאמר אברהם · כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא

רשב"ם

וכן כל עד היום שבספר עד ימי הסופר שכתב את הדבר : ד ואבימלך לא קרב אליה · להעיד מה שהקב"ה אומר על כן לא נתתיך לנגוע אליה : ז כי נביא הוא · לשון ניב שפתים · רגיל אצלי ומדבר את דברי ואני אוהב את דבריו ושומע תפלתו · ויתפלל בעדך שהרי היה צריך רחמים ככתוב לפניהו כי עצור עצר וגו'

יונתן בן עוזיאל

אֲבוּהוֹם דְמוֹאֲבָאֵי עַד יוֹמָא דֵין : לח וְזְעֵירְתָא אוּף הִיא יְלֵידַת בַּר וּקְרַת
יַת שְׁמֵיהּ בַּר עַמִּי אֲרוּם בַּר אֲבוּהָא הִיא חוּא אֲבוּהוֹן דְעַמָּא מוֹאֲבָאָה עַד
זְמַן יוֹמָא דֵין : א וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם לְאַרַע דָרוֹמָא וִיתִיב בֵּינֵי רְקַם
וּבֵינֵי חַגְרָא וְאִתְּנְתַב בִּגְרָר : ב וְאָמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אִנְתְּתֵיהּ אֲחוּתִי
הִיא וְשַׁדַר אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִגְרָר וּדְבַר יַת שָׂרָה : ג וְאָתָא מֵימַר מִן קֳדָם
יְיָ לְוַת אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְלֵילְיָא וְאָמַר לֵיהּ הָא אַנְתְּ מָיֵית עַל עֵיסַק אִנְתְּתָא
דְאַנְסַתְּ וְהִיא מְבַעֲלָא לִגְבַר : ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵיב לְגַבָּהּ לְמִסְאֲבָהּ
וְאָמַר יְיָ הֲבַר עַמְמִין דְלָא חַב אוּף חַמִילֵיהּ לְמִזְכֵּי בְּדִינָא אִתְקְטִיל : ה
הֲלָא הוּא אָמַר לִי דְאַחַת הִיא וְהִיא אוּף הִיא אָמְרַת אָחִי הוּא בְּקַשְׁטוּת
לִבָּבִי וּבְזַכָּאוּת יְדַיי עֲבָדִית דָא : ו וְאָמַר לֵיהּ מֵימְרָא דַייָ בְּחֶלְמָא אוּף
קֳדָמַי גְלֵי אֲרוּם בְּקַשִׁיטוּת לִבָּךְ עֲבַדְתְּ דָא וּמְנָעִית אוּף אֲנָא מִלְמֶחְטֵי
קֳדָמַי בְּגִין כֵּן לָא שְׁבַקְתִּיךְ לְמִקְרַב לְגַבָּהּ : ז וּכְעַן אָתֵיב אִיתַּת גַּבְרָא
אֲרוּם נְבִיָּא הוּא וִיצַלֵּי עֲלָךְ וְתֵיחֵי וְאִין לֵיתָךְ מָתִיב דַע אֲרֵי מֵימְמַת תְּמוּת

אנת

רש״י

שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבי׳ פרעה ע״י כן : א שרה אשתו · על שרה אשתו וכיוצ׳ בו אל הלקח ארון וג׳ (שמואל ד׳): וגו׳ מות חמיה · שניהם בלשון על: (ד) לא קרב אליה · המלאך מנעו כמו שנא׳ לא נתתיך לנגוע אליה : (ה) הגוי גם צדיק תהרג · אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומו׳ חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני : גם היא · לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה (שוזרי גמלים ורועי חמרים) את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא · בתם לבבי · שלא דמיתי לחטוא : ובנקיון כפי · נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה : (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו׳ · אמת שלא דמית מתחלה לחטוא אבל נקיון כפים אין כאן (הדא אומרת שמשים ידים יש כאן) · לא נתתיך · לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא : ולא נתתי לך כח · וכן לא נתנו אלהים (בראשית ל״א) וכן לא נתנה אביה לבא (שופטים ל״ט) : (ז) השב אשת האיש · ואל תהא סבור שמא תתגנ׳ בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך · (א״ל אבימלך ומי מפקסיוו שלא נגעתי בה א״ל) כי נביא הוא

אמרי לי · בשבילי וכן ואמר פרעה לבני ישראל :

אבן עזרא

וכן נשברי לבם : לז מואב · כמו מאב · וטעם עד היום שלא התערב עמם גוי זר או זה שדבר ידוע עד היום : ב אל שרה אשתו · כמו על וכן אל הנער הזה · ובא המלאך בחלום אל אבימלך בעבור כבוד אברהם ופה כתוב לקיחה וכן עם פרעה רק על פרעה הביא נגעים גדולים ועל ביתו ונגעי אבימלך וביתו לא היו כן כי צדיק היה מפרעה · וטעם הגוי גם צדיק תהרוג בעד נפשו וביתו וממלכתו וכן כתוב ואל תשמע אל דברי חולם החלום המחליף מלה במלה שפיר׳ הגוי איש ובמלת לעם נכרי אאריך מעט : ו לנגוע · ולגעת כמו לנטוע ולטעת וכלם הם שמות פועל : ט מה עשית לנו · בפתח קטן תחת מה בעבור אות הגרון הבא אחריו וכן משפט : יב אחותי בת אבי · י״א שהוא כמו אלהים אבי אברהם והנכון בעיני שדחה אבימלך בדברים כפי צורך השעה ובפסוק אחר [illegible] כדורך אני חברים : יג התעו אותי [illegible] לשון קדש וטעם שהוא נוסע ממקום למקו׳ ולא ידע אנה ילך וכן והנה תועה בשדה ואין זו התעייה בלב גם כן כתוב למה תתענו יי׳ : טז הנה הוא לך כסות עינים · י״א כי הוא ראו על כבות עיני בנה וזה דרך דרש ויוסר בעיני שיהיה כסות עינים מוסף עצמו ואחר עמו כמו אל

בקנפך

בעל הטורים

ומפרעה שנה נומר לן שטן היה ולא מתים נה · שנוי נשנדיק מתרוג · פי׳ פס תהרגנ שותינם · אנרהם הנדיק מהרוג כי הוא פסע נגרסלי ושת ויתפלל ג׳ נמסורת ויתפלל שנלדן אידן ויסגור ויסגרו

ויתפלל · ויתפלל ניגרה מתידי מלחד שהיה אבימלך צריך לפיים לאברהם שיתפלל בעלו וזהו ויסגור לו וישתחוו ויתפלל אלה כאותם שאם לגב אלה מקיד כיון צריך לתפלתו כדכתיב ויתפלל נגנא תעיר ·

דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ׃ ח וַיַּשְׁכֵּם
אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־
עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־
פ׳ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם
כל או׳ מ״ג וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃ ט
וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־
חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי
ג׳ וחד נקי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה
הכיותמלכתי מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ
עִמָּדִי׃ י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי
עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יא
וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק
ג׳ אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם
ב׳ חד מ״ג הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי׃
וחד חסר יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־
דרקנעס חס׳ אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי
פ׳ בטעם וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה׃ יג וַיְהִי
בספר כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים
קו״פ מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ
ב׳ היטנת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־
ג׳ בספר הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה
כל ספר מ״ג אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא׃ יד וַיִּקַּח
אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים
ושפחת

אחרן ארי נביא הוא ויצלי עלך
ותיחי ואם ליתך מתיב דע
ארי ממת תמות את וכל־
דלך׃ ח ואקדים אבימלך
בצפרא וקרא לכל עבדוהי
ומליל ית כל פתגמיא האילין
קדמיהון ודחילו גובריא
לחדא׃ ט וקרא אבימלך
לאברהם ואמר ליה מה עבדת
לנא ומה חבית לך ארי
איתיתא עלי ועל מלכותי
חובא רבתא עובדין דלא
כשרין לאתעבדא עבדת
עמי׃ י ואמר אבימלך
לאברהם מה חזית ארי עבדת
ית פתגמא הדין׃ יא ואמר
אברהם ארי אמרית לחוד לית
דחלתא דיי באתרא הדין
ויקטלונני על עיסק אתתי׃
יב וברם בקושטא אחתי
וגם אמנה סנהדרין נח בת אבא היא ברם לא בת
אמי והות לי לאינתו׃ יג
והוה כד טעו עממיא בתר
עובדי ידיהון יתי קריב יי
לדחלתיה מבית אבא ואמרית
לה הדין טיבותיך דתעבדין
עמי לכל אתרא דנהך לתמן
אמרי עלי אחי הוא׃ יד
ודבר אבימלך ען ותורין
ועבדין ואמהן ויהב לאברהם
ואתיב ליה ית שרה אתתיה׃
ואמר

רש״י

הוא ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך: (ט) מעשים אשר לא יעשו. מכה אשר לא הורגל' לבא על בריה באה לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם: (יא) רק אין יראת אלהים. אכסנאי

רשב״ם

וגו': יב אחותי בת אבי. כי בני בנים הרי הם כבנים והיא היתה בת הרן בן תרח: אך לא בת אמי. לא אחותי ממש שיצאת מבטן אמי והיא מותרת לי ותהי לי לאשה: יג כאשר התעו אותי. הגלני ממקומי שנא' לך לך מארצך וזהו שכתב ארמי אובד אבי משם שהוגלה משם כי התעו אותי ואובד אבי כפל לשון הוא כדכתיב תעיתי כשה אובד

והרגוני ב'
במסורת
והרגוני על
דבר אשתי •
והרגוני
ושבו אל
ונשים נבי
ירגמו
שמות ישרא
אבותם
שונים לה"ה
ומיתו הכא
כתיב אל'
והתם חסר
שאינסרינני'
אל כן כמו

אַנְתְּ וְכָל דִּילָךְ : ח וְאַקְדִּים אֲבִימֶלֶךְ בְּצַפְרָא וּקְרָא לְכָל עַבְדוֹי וּמַלֵּיל
יַת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִילֵין קֳדָמֵיהוֹן וּדְחִילוּ גוּבְרַיָּא לַחֲדָא : ט וּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר מַה עֲבַדְתְּ לָנָא וּמָא חֲבֵית לָךְ אֲרוּם אַתֵיתָא עֲלַי
וְעַל מַלְכוּתִי חוֹבָא רַבָּא עוּבָדִין דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא עֲבַדְתְּ עִמִּי :
י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מַה חֲמֵיתָא אֲרוּם עֲבַדְתְּ יַת פִּתְגָּמָא הָדֵין :
יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרוּם אֲמָרִית בְּלִבְבִי לְחוֹד לֵית דַּחַלְתָּא דַיְיָ בְּאַתְרָא
הָדֵין וְיִקְטְלוּנַנִי עַל עֵיסַק אִנְתְּתִי : יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא אַחָתִי בְּרַת אֲחָא
דְּאַבָּא הִיא בְּרַם לָא מִגְּנִיסַת אִימָּא וַהֲוַת לִי לְאִנְתּוּ : יג וַהֲוָה כַּד בָּעוּ
לְאַטְעָאָה יָתִי פָּלְחֵי טַעֲוָתָא וּנְפַקִית מִבֵּית אַבָּא וַאֲמָרִית לָא טֵיבוּתָךְ
דְּתַעַבְדִין עִמִּי לְכָל אַתְרָא דִּינְהַךְ לְתַמָּן אֵימְרִי עֲלַי דְּאָחִי הוּא :
יד וּנְסֵיב אֲבִימֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין וְאַמְהָן וִיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתֵיב לֵיהּ יַת

א"ה' ולשרה
נ' במסורת
ולשרה אמרי
ולשרה כן
שכתוב כאן
בנבשרה •
הנה הוא לך
כסות עינים
רמז שיהיה
בן לשרה יהי'
לו כסות
עיני' דכתיב
ויהי כי זקן
יצחק ותכהן
עיניו
מראות :

רשי

אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אחותך היא : (יב) אחותי בת אבי היא • ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי עע"א • וכדי לאמת דבריו השיבם כן • וא"ת והלא בת אחיו היתה • בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו : אך לא בת אמי • הרן מאם אחרת היה : (יג) ויהי כאשר התעו אותי וגו' • אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישב עוד דבר דבור על אופניו כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט וכד ממקו' למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך: כאשר התעו • לשון רבים ואל תתמה כי הרבה מקומו' לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים • אשר הלכו אלהים • אלהים חיים • אלהים קדושים • וכל לשון אלהים לשון רבים • וכן ויקח אדוני יוסף • אדוני האדונים • אדוני הארץ • וכן בעליו עמו • והועד בבעליו • ואם תאמר מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קורא תועה • כמו ותלך ותתע (בראשית כ"א) תעיתי כשה אובד (תלים קי"ט) • יתעו לבלי אוכל (איוב ל"ח) ינאו ויתעו לבקש אכלם : אמרי לי • עלי וכן וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כ"ו) על אשתו • וכן ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד) כמו על בני ישראל • פן יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט') : (יד) ויתן לאברהם • כדי שיתפייס ויתפלל עליו :

הנה

שרה

אבן עזרא

בקלפך תוכיחני ורבים אחרים והנה הוא לך כמו מכסה עינים בעבור אברהם שהוא בעלך והטעם שלא ישא איש את עיניו אליך גם הוא כסות עינים לכל אשר אתך מהשפחות שהם נשי עבדיו ויהיה וי"ו ונוכחת כפ"א רפה בלשון ישמעאל ובמקרא אלפים כמוהו כמו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו • וטעם ונוכחת דברי משה שלא אמרה עוד שרה על אברהם אחי הוא והנה פי' ואת כל ועם כל זה נתוכחה שרה • וי"א כי הנה הוא לך על הכסף לקנות מלבוש • ומלת נתתי מושכת עצמה ואחרת עמה וכן הוא הנה נתתי אלף כסף לאחיך לקנות לך בו מכסה כמו כסות שיהיה תאוה לעינים ונתתי לכל אשר אתך ואת כל אשר נתתי לאברהם צאן ובקר ועבדים ושפחות ויותר נכון להיות פי' כאשר אמרתי כי אברהם הוא כסות עינים לך ולעבדים אשר אתך שהיו לך גם אשר נתתים גם אני • ואת כל ועם כל בני אדם הוא לך כסות עינים ונוכחת דברי משה ויעמוד טעם הוי"ו במקומו והגאון אמר שהוא מן נוכח ואין דבריו נכוחי' : יז וילדו • שב אל אשת אבימלך ואמהותיו לא אל אבימלך וכן ויסם דמי מלחמה בשלום בעמוד עכן ידבר אליהם אלה שכי עלה אשר עבדתי אותך בהן אני אברהם ואני נחור ויעבדו הלא תראה שהוא

מפורש

שפחת ויתן לאברהם וישב
לו את שרה אשתו: טו
ויאמר אבימלך הנה ארצי
לפניך בטוב בעיניך שב: טז
ולשרה אמר הנה נתתי אלף
כסף לאחיך הנה הוא לך
כסות עינים לכל אשר אתך
ואת כל ונכחת: יז ויתפלל
אברהם אל האלהים וירפא
אלהים את אבימלך ואת
אשתו ואמהתיו וילדו: יח
כי עצר עצר יהוה בעד כל
רחם לבית אבימלך על דבר
שרה אשת אברהם: כא
ס א ויהוה פקד את שרה
כאשר אמר ויעש יהוה
לשרה כאשר דבר: ב
ותהר ותלד שרה לאברהם
בן לזקניו למועד אשר דבר
אתו אלהים: ג ויקרא
אברהם את שם בנו הנולד
לו אשר ילדה לו שרה יצחק:
ד וימל אברהם את יצחק
בנו בן שמנת ימים כאשר
צוה אתו אלהים: ה ואברהם בן מאת שנה בהולד לו
את יצחק בנו: ו ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים
כל

אונקלוס

טו ואמר אבימלך הא ארעי
קדמך בדתקין בעינך תיב: טז
ולשרה אמר הא יהבית אלף
סלעין דכסף לאחיך הא
הוא ליך כסות דיקר עיינין
חלף דשלחית ודברתיך וחזית
יתיך וית כל דעימיך ועל
כל מה דאמרת איתוכחת:
יז וצלי אברהם קדם יי ואסי
יי ית אבימלך וית אתתיה
ואמהתיה ואתרוחו: יח ארי מיחד
אחד יי כל פתח ולדא לבית
אבימלך על עיסק שרה אתת
אברהם: א ויי דכיר ית
שרה כמא דאמר ועבד יי
לשרה כמא דמליל: ב
ועדיאת וילידת שרה
לאברהם בר לסיבתוהי לזמנא
דמליל יתיה יי: ג וקרא
אברהם ית שום בריה
דאתיליד ליה דילידת ליה
שרה יצחק: ד וגזר אברהם
ית יצחק בריה בר תמניא
יומין כמא דפקיד יתיה יי:
ה ואברהם בר מאה שנין
כד אתיליד ליה ית יצחק
בריה: ו ואמרת שרה חדוא
עבד

תולדות אהרן

הנה הוא פ' לה טוען ב"ק נג
ויתפלל ב"ק צ
כי עצר תענית ב"ק פס
בעד כל ב"ק פס
וה' פקד ר"ה יא ולג תענית מגלה ב"ק נ"ב
וימל קדושין כט
כאשר צוה קדושין סט
ואברהם בן מגלה

רש"י

(טו) הנה ארצי לפניך. אבל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך. לפי שנתיירא שהמצריים שטופי זמה: (יז) ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה שנתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא
הנה

רשב"ם

אובד. כאן אובדות היו עמי רועיהם התעום: אמרי לי. אמרי עלי: טז ולשרה אמר. דברי פיוסים ותנחומים הנה בקחתי אותך בפתאם לא באונס ולא בכח ולא כמנהג נישואין שהרי נתתי מהר ותתן אלף כסף לאחיך בשביל שהייתי סבור
שהיה

יונתן בן עוזיאל

שרה אנתתיה : טז ולות שרה אמר
הא יהבית אלף סלעין דכסף לאחוך
הא אינון לך תחמרא דעיינין חלף
דאתכסית מן בעליך לילייא חדא
וחמית יתיך דאילו יהבית ית כל
דהוה לי לא הוינא כמיסת ואתווכחן
מיליא וידע אברהם ארום לא קריב
אבימלך לגבי שרה אנתתיה : יז
וצלי אברהם קדם יי ואסי יי ית
אבימלך וית אנתתיה ולחינתוי
ואתרווחו : יח ארום מיחד אחיד
מימרא דיי באנפי כל ציריה בית
וולדא לנשיא דבבית אבימלך על
עיסק שרה איתת אברהם : א ויי
דכיר ית שרה היכמא דאמר ליה
ועבד יי לשרה ניסא היכמא דמליל
אברהם בצלותיה על אבימלך : ב
ואיתעברת וילידת שרה לאברהם בר
דדמי ליה לסיבתו לזימנא דמליל
יתיה יי : ג וקרא אברהם ית שום בריה
דתליד ליה דילידת ליה שרה יצחק :
ד וגזר אברהם ית יצחק בריה בר
תמניא יומין כמה דפקיד יתיה יי :
ה ואברהם בר מאה שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה : ו ואמרת

ירושלמי

ולשרה הא יהבית אלף סלעין
דכסף לאחוך הא כספא ההוא
יתיב ליך מתנה חלף
דאתכסית מן עינוי דאברהם
בעליך לליל חד ומן כל מה
דהוה עמי דעל כורא
איתווכחת הא אילו יהבית כל
מה דהוה לי לית אנא כמיסת
ואתווכחן מיליא ידע אברהם
צדיקא די לא חכמית יתך :

ומטרור טרד :

ועבד יי ניסין לשרה היך
דמליל :

ואמרת מה הוות בישרא
דבשר לרבוני לאברהם מן
שירויה ואמר עתידה היא
למנקה אחרי ילידית בר
לסיבתוהי : וחמת שרה ית
בר הגר מצריתא דילידת
לאברהם עבר עובדין בישין
דלא כשרין לאתעברא מגחך
בפולחנא נוכראה :

ושליטו

תימהא

בעל הטורים

ויי' פקד כ"ע שנא' וייסוא ובית דינו שלמדו עליה סניגוריא ואמרו אם לא תתן לה עתה בן א"כ תאמר את' הקן שנגזרת ועננו אות' ארבע מאות שנה משיהיה לו זרע והוא נאמה עתה ובר' שיתחיל מעתה' ד"א שאמרו בכות לוט שנתעברו בניאת איסור מאיהן · ושרה לא תתעבר מאברהם · ד"א שאמרו נסתרה עם אבימלך ונתנת ואם טהורה היא ונקתה ונזרעה זרע ומה שלא נפקדה אחר

הטורים: פתירת פרעה לפי שכאן היה ממשמש ידים גלא היה חש' כי אם ביאה פקד את שרה בגימט' אף כל העקרו' פקד מלל שהם במסר' בתרי' ניסני מי מלל לאברהם ואידך שומר מה מלילה שאמר מה מליל מדבר במפלת אדום לומר שבזכות אברהם יהיה מפלת אדום' מלל בגימט' ק' · לומר בשהיה אברהם בן ק' הניקה בנים שרה · מנחק' בגימ' לברת · זהו. שאז"ל שהיה יורה בו חץ כדי להורגו · ג'נמסו' גרם את האמה · גרם לו · כלם

רשי

הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים : לכל אשר אתך · יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה · עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס : ואת כל · ועם כל באי עולם : ונוכחת · יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים כברים הללו ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלע"ז אשפרו"פיר · ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי שםלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגמו והוי יתיך וית כל דעמך · ויש מדרש אגדה אבל ישוב לשון המקרא פירשתי : (יז) וילדו · כתרגומו ואתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם : בעד כל רחם · כנגד כל פתח : על דבר שרה · על פי דבורה של שרה : (א) וה' פקד את שרה וגו' · סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמי' על חבירו והוא צרי' לאותו דבר הוא נענה תחילה שנ' ויתפלל וגו' וסמי' לי' וה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם שרפא את אבימלך : פקד את שרה · כאשר אמר בהריון : כאשר דבר · בלידה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור · אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו' · דבור היה דבר ה' אל אברם בברית בין הבתרים שם נאמר לא יירשך

אבן עזרא

מפורש בפסוק הסמוך כי עצר עצר יי' בעד כל רחם לבית אבימלך ולא הזכיר אבימלך והארכתי

יצחק לי כל השמע יצחק לי: ז
ותאמר מי מלל לאברהם
ה' א"ל נליס' היניקה בנים שרה כי ילדתי
בן לזקניו: ח ויגדל הילד
ג' ג' ויגמל ויעש אברהם משתה
ג' גדול ביום הגמל את יצחק:
ט ותרא שרה את בן הגר
המצרית אשר ילדה
ב' לאברהם מצחק: י ותאמר
ג' ג' לאברהם גרש האמה הזאת
ואת בנה כי לא יירש בן
האמה הזאת עם בני עם
יצחק: יא וירע הדבר מאד
י' בעיני אברהם על אודת בנו:
ג"ס יב ויאמר אלהים אל
אברהם אל ירע בעיניך על
י' הנער ועל אמתך כל אשר
תאמר אליך שרה שמע
ל' חסר כתו' כ"ו בקלה כי ביצחק יקרא לך
ט' דס' זרע: יג וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא:

עבד לי יי כל דשמע יחדי לי:
ז ואמרת מאן מהימן דאמר
לאברהם קיים דתוניק בנין
שרה ארי ילידת בר
לסיבתוהי: ח ורבא רביא
ואתחסיל ועבד אברהם
משתיא רבא ביומא
דאיתחסיל ית יצחק: ט
וחזת שרה ית בר הגר
מצריתא דילידת לאברהם
מהאיך: י ואמרת לאברהם
תריך אמתא הדא וית ברה
ארי לא יירת בר אמתא הדא
עם ברי עם יצחק: יא
ובאיש פתגמא לחדא בעיני
אברהם על עיסק בריה:
יב ואמר יי לאברהם לא
יבאש בעינך על עולימא ועל
אמתך כל דתימר לך שרה
קביל מנה ארי ביצחק יתקרון
לך בנין: יג ואף ית בר
אמתא לעמא אשוניניה ארי
ברך

ותאמר מי — מציעא פז
ויגדל הילד — פסחים קיט — סנהדרין סט
כל אשר — מגילה יד — סנהדרין סט
כי ביצחק — נדרים לא — סנהדרין נט

וישכם

רשב"ם

שהי' אחיך כמו שאמרת לי ולא זהו מתן של נאה ונקר שנתן אבימלך לאברהם לנסו' אלא קודם שהביאה ש ביתו שאפי' פרעה שנענש יות' כתו' בו ולאברהם הטי' בעבורה קודם נישואין וכ"ש אבימלך: נתתי אלף כסף מתחלה כדכתי' בפרעה וכדכתיב הרבו עלי מהר ומתן וכדכתיב ומגדנות נתן לאחיה ולאמה. הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל. אף כסף שנתתי לאחיך מתחלה כבוד גדול הוא לך וכסות עיניהם של כל בני ביתך אשר אתך וגם לכל העולם שלא יסתכלו בך לגנאי לומר אשה זו מנהג הפקר נהג בה אבימלך כי הכל ידעו כי דרך כבוד לקחה ובעל כרחה החזירה. כסות עינים שלא יראו בך לגנאי כדכתיב וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ וכשמסתכלים באדם לבזותו כתב לראות בך. עיני תראינה בה. ותחז בציון עינינו. ונוכחת מפורסם ומתווכח יפה כי דרך כבוד נהגתי בך ואל תשימי ללבך רק טוב. זהו עיקר לפי פשוטו כי לכבוד של שרה אמר אבימלך כל זה ולא לקנתרה ולהוכיחה: (ו) צחוק שמחה של תמהון: (ז) ותאמר מי מלל לאברהם כלומר ידעו ויבינו כל השומעים מי הוא האלהים שמלל לאברהם להיות לו בן שהרי כי היניקה בנים שרה אחרי זקנתה ולזקוניו של אברהם כי אין גדול כאלהים: (ח) ויגמל נגמל מן הדדים

רש"י

זה וגו' והביא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר לאברהם: (ולאברהם בן וגו') למו עד

תימהא עבד לי יי כל דשמע יתמה עלי : ז ואמרת מה מהימן מבשרא
דבשר לאברהם ואמר עתידה דתוניק בנין שרה ארום ילידת ליה בר
לאישון סיבותיה : ח ורבא טליא ואתחסין ועבד אברהם משתיא רבא
ביומא דאתחסין ית יצחק : ט וחמת שרה ית ברא דהגר מצריתא דילידת
לאברהם מגחך לפולחנא נוכראה וגחין לייי : י ואמרת לאברהם טרוד
ית אמתא הדא וית ברא ארום לית אוושר למירות בר אמתא הדא עם ברי
ויגח קרבא עם יצחק : יא ובאיש פתגמא לחדא בעיני אברהם על עיסק
ישמעאל בריה דיפלח לפולחנא נוכראה : יב ואמר יי לאברהם לא
יבאיש בעינך על טליא די נפק
מתרבותך ועל אמתך דאנת מתרך
כל דתימר לך שרה קביל מנה
דנביאתא היא ארום ביצחק יתקרון
לך בנין ודין בר אמתא לא מתיחס בתרך : יג ואוף ית בר אמתא לעם

ירושלמי

ושליטו מיא מן קרנת וטלקת
ית טליא :

גרש יגרש · גרש את האמה הזאת ואת בנה ואז תגרש הלן ונשניל שנראה שרה להגר מניתה כענשם ונשתעבדו בניהו ונרכו להתגרש

מאס · ויכלו ג' במסורת הכא ויכלו המים ואידך ויכלו באפס תקוה · ויכלו כנוסת ימי · כיון שכלו המים מיד קלו ויכלו כנוסת שמיתת נתא שגוכה תלדה

רשי

למועד אשר דבר · ר' יודן ורבי חמא ר' יודן אומר מלמד שנולד לט' חדשים שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא ור' חמא אומר לז' חדשים) למועד אשר דבר אתו · דמליל יתיה את המועד דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל אמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד: (לזקניו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו):
(ו) יצחק לי · ישמח עלי ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם : (ז) מי מלל לאברהם · לשון שבח וחשיבות (כמו מי פעל ועשה מי ברא אלה) ראו מי הוא ומי הוא שומר הבטחתו הקב"ה מבטיח ועושה: מלל · שינה הכתוב ולא אמר דבר גימטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם : הניקה בנים שרה · ומהו בנים לשון רבים ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק והניקה אותם : (ח) ויגמל · לסוף כ"ד חדש: משתה גדול · שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: (ט) מצחק · לשון ע"א כמו שנ' ויקומו לצחק (שמואל כ"ב) · דבר אחר לשון גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי: ד"א לשון רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' · (עם בני וגו') · מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כד"א כמתלהלה היורה זקים וגו' (משלי כו) ואמר הלא מצחק אני: עם בני עם יצחק · מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי' אינו בני אין זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק ששתיהן בו : (יא) על אודות

בנו

ליסטים

רשבם

הדדים כדכתב בשמואל עד גמלך אותו · ביום הגמל שעשה אז ניסתה כמו שמצינו בשמואל כאשר גמלתו הביאתו שילה וקרבנו' עמו : (ט) מצחק · שסבר גדל הרבה ולא רצתה להשהותו עוד פן ירצה להחזי' בירושת אביו עם יצחק : (יב) יקרא לך זרע · בריתי שהקימותי לזרעך לתת להם את ארץ כנען כדכתיב כי גר יהיה זרעך וגו' על יצחק הבטחתיך

אבן עזרא

והארכתי כל כך בעבור מפרשים שהיו אומרים שהיה עצור לצאת לחוץ . ומלת כל רחם טענה עליהם · ומלת וילדו לנשים כמו ויקמו הבנאן : (ב) למועד · אשר דבר אתו המלאך ששאל איה שרה אשתך גם שב אליו

יד וישכם אברהם ׀ בבקר
נ׳ ויקח־לחם וחמת מים ויתן אל־
י׳נ הגר שם על־שכמה ואת־
ב׳וח׳ ׳ נ׳חד תתע : הילד וישלחה ותלך ותתע
במדבר באר שבע : טו
ג׳ ׳ נ׳ פת׳ג׳ ויכלו המים מן־החמת ותשלך
כ״ה ׳ נ׳ את־הילד תחת אחד השיחם :
י״כ ו׳כספר׳ טז ותלך ותשב לה מנגד
י׳נ הרחק כמטחוי קשת כי
אמרה אל־אראה במות הילד
י״ד נ׳ חסר נתו׳ : ותשב מנגד ותשא את־קלה
ותבך : יז וישמע אלהים
את־קול הנער ויקרא מלאך
נ׳ . וכל שאר מלאך האלהים אלהים ׀ אל־הגר מן־השמים
ויאמר לה מה־לך הגר אל־
ג׳ נ׳ וח׳סמ׳ את כל : תיראי כי־שמע אלהים אל־
ט״ ו׳וד׳ ונאסר : קול הנער באשר הוא־שם :
ח׳ יח קומי שאי את־הנער
נ׳ וסלהחזיקי מלנן : והחזיקי את־ידך בו כי־לגוי
י׳נ גדול אשימנו : יט ויפקח
אלהים את־עיניה ותרא באר
ג׳ מים ותלך ותמלא את־החמת מים ותשק את־הנער :

ויהי

אהרן | ברך הוא : יד ואקדים אברהם בצפרא ונסיב לחמא ורוקבא דמיא ויהב להגר שוי על־כתפה וית־רביא ושלחה ואזלת וטעת במדברא באר שבע : טו ושלימו מיא מן־רוקבא ורמת ית־רביא תחות חד מן־אילניא : טז ואזלת ויתיבת לה מקביל ארחיקת כמיגד בקשתא ארי אמרת לא־אחוי במותיה דרביא ויתיבת מקביל וארימת ית־קלה ובכת : יז ושמיע קדם־יי ית־קליה דרביא וקרא מלאכא דיי להגר מן־שמיא ואמר לה מה־ליך הגר לא תדחלין ארי־שמיע קדם־יי לקליה דרביא באתר־דהוא תמן : יח קומי טולי ית־

כי שמע ר״ה ין

רביא ואתקיפי ית־ידיך ביה ארי־לעם סגי אשויניה : יט וגלא יי ית־עינהא וחזת בירא דמיא ואזלת ומלת ית־רוקבא מיא ואשקיאת ית־רביא :

והות

רשב״ם

שנשאתיך : (יד) ותתע במדבר באר שבע. לפיכך ויכלו מים מן החמת שאלו הלכו דרך ישר היה מספיק לה החמת מים שנתן לה אברהם עד המלון : (טו) כמטחוי כתרגום : (יז) באשר הוא שם. לפי שלא היתה רואה אותו שהרי נתרחקה מאותו מקום הוצרך לומר במקום אשר הוא שם נתן לו את המים

רשי

בנו. שמשמע שיצא לתרבות רעה : ופשוטו על שאומרת לו לשלחו. שמע בקולה (בקול רוח הקדש שבה) למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות : (יד) לחם וחמת מים. ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה. ואת הילד. אף הילד שם על שכמה שהכניסה בו שרה עין הרע ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו : ותלך ותתע. חזרה לגלולי בית אבי׳ : (טו) ויכלו המים לפי שדרך חולים לשתות הרבה : מנגד. מרחוק : (טז) כמטחוי קשת. כטפי טיחות והוא לשון יריית חץ בלשון משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ. ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוי״ו ליכנס לכאן כמו

בחגוי

ליסטים אשוניה ארום ברך הוא : יד ואקדים אברהם בצפרא ונסיב
לחמא וקרווא דמיא ויהב להגר שוי על כתפה וקשר לה במותנהא
לאודועי דאמתא היא וית ריבא ופטרה בגיטא ואזלת וטעת מן ארחא
למדברא דסמיך לבירא דשבע : טו וחוו כיוון דמטו לפיתחא דמדברא
ארכרו למיטעי בתר פולחנא נוכראה ולקח ישמעאל באישא צמירתא
ושתי כל מיא עד די שלימו כל מיא מן קרווה ואתחריך ואתקליש בשריה
וסוברתיה ואשתלהיאתוקרא לדחלתא דאיבא ולא ענא יתה ומן יד
טלקת ית ריבא תחות חד מן אילניא : טז ואזלת ויתיבת לה לסטר חד
וטלקת ית פולחנא נוכראה ארחיקרת מן ברה כשיעור מיגד בקשתא
ארום אמרת לית אנא יכלא למיחמי במותא דטליא ויתיבת מקבל ברת
ואריםת ית קלה ובכת : יז ושמיע קדם יי ית קליה דטליא בגין זכותיה
דאברהם וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה ליך הגר לא
תסתיפין ארום שמיע קדם יי ית קליה דטליא ולא דן יתיה לפום עובדוי
בישיא דהוא עתיד למעבד אלהין בגין זכותיה דאברהם חס עילוי באתר
דהוא תמן : יח אזדקיפי טולי ית טליא ואתקיפי ית ידיך ביה ארום לעם
רב אשויניה : יט וגלי יי ית עינהא ואתגלי לה בירא דמיא ואזלת

רשי

בחגוי הסלע מגזרת והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ומגזרת יחוגו וינועו כשכור וכן קצוי ארץ מגזרת קצה : ותשב מנגד · כיון שקרב למות הוסיפה להתרחק : (יז) את קול הנער · מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל : באשר הוא שם · לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק (ר"ל בענין זה שאינו ראוי לעונש מיתה בצמא ודו"ק) אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכדנאצר שנאמר משא בערב ונומר (ישעי' כא) לקראת צמא התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנא' אורחות דדנים (שם כא) אל תקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח וכידו' נפוחי' כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך

אבן עזרא

אליו כי כן אמר לו ולא הוסיף השם על שם יצחק ולא החליפו כי הוא צוה לקראו כן :
(ט) מצחק · כי כן מנהג כל נער ותקנא בו בעבו' היותו גדול מבנה :(יא) אודו' כמו דבר :
(יד) וחמת מים · כלי ויתכן להיותו מעור או מעץ וכמוהו מספח חמתך ורבים יתמהו מאברהם איך גרש בנו גם שלח בנו עם אמו ריקם ואיה נדבת לבו והתימ' מאלה שיתמהו כי אברהם עשה ככל אשר צוהו יי' ואילו היה נותן ממון להגר שלא ברצון שרה לא שמר מצות השם והנה באחרונה אחרי מות שרה נתן מתנות לבני ישמעאל : לחם וחמת מים · נתן אל הגר ושם על שכמה ואמר לה קחי אתך בנך וישלח' ויתכן שנתן לה כסף וזהב ולא פי' הכתוב ונתן לה לחם ומים מה שיספי' לה עד באר שבע כי בגדר היה אברהם והנה היא הלכה ולא ידעה הדרך ותתע והנה בנה חלה מחסרון המים ואחר שלקחתו בחיקה וראתה שנפשו יוצאה בצמא השליכתו : (טו) תחת אחד השיחים · האילנים : (טז) כמטחוי קשת · גדל ישב וטעמו ידוע כהשלכת האבן :

כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר
ג' וחסר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה
ג' קַשָּׁת: כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר
פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה
ב' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: פ כב וַיְהִי
בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
ג' כ' כ' וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם
י"ג נתו' לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
אַתָּה עֹשֶׂה: כג וְעַתָּה
ד' הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־
ג' וח' יל' ג' תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי
יג כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עִמְּךָ
תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ
ג' את"ג אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ: כד וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ: כה
ג' חסר וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ
כ' ג' כ"כ בת"ג עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר
גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו
א"ז פסוקים נא נא נא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי
ג' מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־
ס' אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי
כ' חד ולא שמעתי נקול מורי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם: כז
וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן
לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
בְּרִית: כח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם
ג' חסר אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן
לְבַדְּהֶן: כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ
ב' אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע
כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ
ג' חסר ג' לְבַדָּנָה: ל וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי
יג' ג' חסר בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת:

כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵיהּ
דְּרַבְיָא וּרְבָא וִיתֵיב בְּמַדְבְּרָא
וַהֲוָה רָבֵי קַשְׁתָּא: כא וִיתֵיב
בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסֵיבָה לֵיהּ
אִמֵּיהּ אִתְּתָא מֵאַרְעָא
דְמִצְרָיִם: כב וַהֲוָה
בְּעִידָּנָא הַהִיא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ
וּפִיכֹל רַב חֵילֵיהּ לְאַבְרָהָם
לְמֵימַר מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדָךְ
בְּכֹל דְּאַתְּ עָבֵיד: כג וּכְעַן
קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַיְיָ הָכָא
דְלָא תְשַׁקַּר בִּי וּבִבְרִי וּלְבַר
בְּרִי כְּטֵיבוּתָא דִי עֲבָדִית עִמָּךְ
תַּעֲבֵיד עִמִּי וְעִם אַרְעָא
דְאִיתוֹתַבְתָּא בַהּ: כד וַאֲמַר
אַבְרָהָם אֲנָא אֲקַיֵּים: כה
וְאוֹכַח אַבְרָהָם יָת אֲבִימֶלֶךְ
עַל עֵיסַק בֵּירָא דְמַיָּא דַאֲנַסוּ
עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַאֲמַר
אֲבִימֶלֶךְ לָא יְדַעִית מָאן עֲבַד
יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וְאַף אַתְּ לָא
חַוֵּיתָא לִי וְאַף אֲנָא לָא שְׁמָעִית
אֱלָהֵין יוֹמָא דֵין: כז וּדְבַר
אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וִיהַב
לַאֲבִימֶלֶךְ וּגְזָרוּ תַרְוֵיהוֹן קְיָם:
כח וַאֲקֵים אַבְרָהָם יָת שְׁבַע
חוּרְפַן דְּעָן בִּלְחוֹדֵיהֶן: כט
וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה
אִינּוּן שְׁבַע חוּרְפַן אִלֵּין
דַּאֲקֵימְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן: ל
וַאֲמַר אֲרֵי יָת שְׁבַע חוּרְפַן
תְּקַבֵּיל מִן יְדִי בְּדִיל דִּתְהֵי לִי
לְסָהֲדוּ אֲרֵי חֲפָרִית יָת בֵּירָא
הדין

אהרן

אם תשקר סוטה י חולין ס

על

ומְלַת יַת קְרוּוה מַיָא וְאַשְקִיית יַת טַלְיָיא : כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדֵיה
דְטַלְיָא וּרְבָא וִיתֵיב בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה יָלֵיף רַבֵּי קַשְׁתָּוָתָא : כא וִיתֵב
בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן וּנְסֵיב אִיתְּתָא יַת עֲדִישָׁא וְתַרְכַהּ וּנְסֵיבַת לֵיהּ אִמֵּיהּ יַת
פַּטִימָא אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם : כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאָמַר
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכוֹל רַב חֵילֵיהּ לְאַבְרָהָם לְמֵימַר מֵימְרָא דַייָ בְּסַעֲדָךְ בְּכָל מַה
רְאַנְתְּ עָבֵיד : כג וּכְעַן קַיֵּים לִי בְּמֵימְרָא דַייָ הָכָא אִין תְּשַׁקַּר בִּי וּבִבְרִי
וּבְבַר בְּרִי כְּטֵיבוּתָא דַעֲבָדִית עִמָּךְ תַּעֲבֵיד עִמִּי וְעִם אַרְעָא דְדַרְתָּא בָּהּ :
כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אַקַּיֵּים : כה וְאִתְוַכַּח אַבְרָהָם עִם אֲבִימֶלֶךְ
עַל עֵיסַק בֵּירָא דְמַיָּא דַאֲנַסוּ לֵיהּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ : כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לָא
יְדַעְנָא מַן הוּא דַעֲבַד יַת פִּתְגָמָא הָדֵין וְאוּף אַנְתְּ לָא חַוֵּית לִי
וְאוּף אֲנָא לָא שְׁמַעְנָא מִן חוֹרָנִין אֱלָהֵין יוֹמָא דֵין מִנָּךְ :
כז וּדְבַר אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וִיהַב לַאֲבִימֶלֶךְ וּגְזָרוּ
תַּרְוֵיהוֹן קְיָם : כח וַאֲקִים אַבְרָהָם יַת שְׁבַע חוּרְפַן בִּלְחוֹדֵיהֶן וְאַפְרְשִׁינוּן
מִן תּוֹרֵי : כט וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה הִינוּן שְׁבַע חוּרְפַן הָאִילֵין
דַאֲקֵימְתָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן : ל וַאֲמַר אֲרוּם יַת שְׁבַע חוּרְפַן תְּקַבֵּל מִן יְדֵי מִן
בגלל

הגנת כל נגזלות ארץ נזכו' אברהם נבראו כל נגזלו' ארץ:

לגמדי נגיא' כן נני · הגנת ג' נאסו' הכנת אגדנה אתה

רשי

פיו ופותחו הרוח ככנסת בגופו ומת : (כ) רובה קשת · יורה חצים בקשת : קשת · על שם האומנות כמו חמר גמל צייד לפיכך השי"ן מודגשת היה יושב במדבר ומלסטם את העוברים הוא שנאמר ידו בכל וגו' : (כא) מארץ מצרים · ממקום גדולים שנא' ולה שפחה מצרית וגו' · היינו דאמרי אינשי זרוק קוטרא לאוירא אעיקריה קאי : (כב) אלהים עמך · לפי שראו שיצא מהפוכת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו : (כג) ולניני ולנכדי · עד כאן רחמי האב על הבן : כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי · שאמרתי לך הנה ארצי לפניך : (כה) והוכיח תוכח עמו על כך : (ל) בעבור תהיה לי · זאת לעדה · לשון עדות של נקבה כמו ועדה המצבה : כי חפרתי את הבאר · מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם :
אשל

רשב"ם

המים : (כ) רובה קשת מושך בקשת ושני גזרות הן · וימררהו ורבו וגם יספו עליו דפיו מלשון רבב כמו סובו מן סבב · שומו שמים מן שמם דומו יושבי אי · או דממה דקה כולם כפלים באות אחרונה · אבל רובה מגזרת רבה · עשה · בנה · קנה שיאמר עושה · בונה · קונה : (כא) במדבר פארן · כדכתיב והוא יהיה פרא אדם :
(כב) ויהי בעת ההיא שנולד יצחק משרש וידע אבימלך נסים שעשה לו הקב"ה לכך באו עתה לכרות ברית עמו · וכן כל בעת ההיא צריך לפרש לפי המאורע :
(כג) ולנכדי בן בני :
ויטע

אבן עזרא

(כ) רבה קשת · כמהו השמיעו אל בבל רבים ואם הם שני שרשים כמו שרר ושרה גם רבה ורבב מגזרת רבה : קשת · שם התאר כמו גנב : הגם הלום · שפה נראה לה המלאך בתחלה בפעם הראשונה : (כג) אם תשקור לי · מהבנין הקל ואין לו אח : ונכדי · בן בני : (כט) מה הנה · לשון נקבו' : לבדנה · עם פ"א והיא לבדה : (ל) לעדה · כמו לעדות · ודע כי מלת שבועה עקרה שבעה ובמלת או השבע שבועה אפרשנה :
אשל

ג' לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם
הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם
נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃ לב וַיִּכְרְתוּ
בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ
וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃
ג' לג וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע
וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל
ז' עוֹלָם׃ לד וַיָּגָר אַבְרָהָם
בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים׃
כב פ א וַיְהִי אַחַר
ז' הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים
ב' כתב נסה / וב' כתב נסא — נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ב
י"ד בטעם — וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ
ל"א מל מן / יד וקמין / בא' — אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־
אֶרֶץ

אונקלוס

אחרן — הדין: לא על כן קרא
לאתרא ההוא באר שבע ארי
תמן קיימו תרויהון: לב
וגזרו קיים בבאר שבע וקם
אבימלך ופיכל רב חיליה ותבו
לארע פלשתאי: לג ונצב
נצבא בבאר שבע וצלי תמן
ויטע אשל / סוטה י / ויקרא שם / סוטה — בשמא דיי אלהא דעלמא:
לד ואתותב אברהם בארע
פלשתאי יומין סגיאין: א
והוה בתר פתגמיא האילין ויי
נסי ית אברהם ואמר ליה
ויהי אחר / סנהדרין פט / והאלהים / מגלה — אברהם ואמר הא אנא: ב
ואמר דבר כען ית ברך ית
יחידך דרחמת ית יצחק ואיזל
לך לארעא פולחנא ואסקיה
קדמי תמן לעלתא על חד מן

רש"י

(לג) אשל. רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה וחד אמר פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות. ומצינו לשון נטיעה באהלים שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא): ויקרא שם וגו'. על ידי אותו אשל הוקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם: (לד) ימים רבים. מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך שנאמר ויעבור אברם. ויעתק משם. ויהי רעב וירד אברם מצרים. ובמצרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ"ט שנה

היה

רשב"ם

(לג) ויטע אשל פרדס היה להתפלל שם: (א) ויהי אחר הדברים האלה. כל מקום שנאמר אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה שלמעלה. אחר הדברים האלה שהרג אברהם את המלכים אמר לו הקב"ה אל תירא אברהם מן האומות. ויהי אחר הדברים האלה שנולד יצחק ויוגד לאברהם לאמר עוד ובתואל ילד את רבקה. וכן אחר הדברים האלה שהגיד מרדכי על בגתן ותרש גדל המלך אחשורוש את המן שרצה להרוג את מרדכי והועיל לו מה שהציל את המלך ונתלה המן. אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם ונתן לו שבע כבשות הכאן וחרה אפו של הקב"ה על זאת שהרי ארץ פלשתים. וגם ביהושע מטילים על ערי חמשת סרני פלשתים גורל בכלל גבול ישראל והקב"ה צוה עליהם לא תחיה כל נשמה לכן והאלהים נסה את אברהם קנתרו וצערו כדכתיב הנסה

בגלל דתהוי לי לסהדו ארום חפרית ית בירא הדא : לא בגין כן קרא
לבירא ההיא בירא דשבע חורפן ארום תמן קיימו תרויהון : לב וגזרו
קיים בבירא דשבע חורפן וקם אבימלך ופיכל רב חיליה ותבו לארע
פלשתאי : לג ונציב פרדיסא בבירא דשבע חורפן ואתקין בגויה
מיכלא ומשקיא לעבוריא ולתאוביא
והוה מכריז עליהון תמן אודו והימינו
בשם מימרא דיי אלהא עלמא : א
והוה בתר פתגמיא האילין מן דינצו
יצחק וישמעאל ישמעאל הוה אמר לי
חמא למירות ית אבא דאנא בריה
בוכריא ויצחק הוה אמר לי חמי
למירות ית אבא דאנא בר שרה
אנתתיה ואנת בר הגר אמתא דאמי
עני ישמעאל ואמר אנא זכאי יתיר
מנך דאנא אתגזרית לתליסרי שנין
ואין הוה צבותי למעכבא לא הוינא
מסר נפשי לאתגזרא ואנת אתגזרת
בר תמניא יומין אלו הוה בך מנדעא
דלמא לא הוית מסר נפשך לאתגזרא
מתיב יצחק ואמר הא נא יומא בר
תלתין ושית שנין ואילו בעי קודשא
בריך הוא לכולי איבריי לא הויתי
מעכב מן יד אשתמעו פתגמין האילין
קדם מרי עלמא ומן יד מימרא דיי נסי
ית אברהם ואמר ליה אברהם ואמר
ליה הא נא : ב ואמר דבר כדון ית

כרך

ירושלמי

ונציב אברהם פרדס בבאר
שבע ואתקין בגויה מאכל
ומשקה ולתחומיא והוו אכלין
ושתיין והוו בעיין למיתן ליה
טימי דיאכלו ושתו ולא צבי
למקבלא מנהון והוה אמר
להון אבונן אברהם מן מה
דאמר והוה עלמא במימריה
צלון קדם אבוכון דבשמיא
דמן דידיה אכלתון ושתיתון
ולא הוו זעין מן אתריהון עד
זמן דהוה מגייר יתהון ומליף
יתהון אורחא דעלמא ואודי
וצלי תמן אברהם בשם
מימרא דיי אלהא דעלמא :
והוה בתר פתגמא האילין ויי
מנסי ית אברהם בנסיונא
עשיראה ואמר ליה אברהם
ואמר הא אנא :
לטור מוריה :

ואמר

רשי

היה שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי
צ"ט שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על
הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם
היו מרובים עליה' שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה שגר פיל
יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים · כך בסדר עולם : (א)
אחר הדברים האלה · יש מרבותינו אומרים אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה
אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח
אותו לפני לא היה מעכב · וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא
מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב · הנני
כך היא ענייתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון : (ב) קח נא · אין נא אלא לשון בקשה אמר

אבן עזרא

(לג) אשל · אילן גם ויטע לאות : (א)
והאלהים נסה את אברהם · יש אומר כי הש"ך

תחת

לו יש א

ג' חד חסר חד מיל: י' כ"ה פת' | ארץ המריה והעלהו שם
לעלה על אחד ההרים אשר
אמר אליך: ג וישכם
אברהם בבקר ויחבש את־
חמרו ויקח את־שני נעריו
י' ג' ג' | אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי
עלה ויקם וילך אל־המקום
אשר־אמר־לו האלהים: ד
ד"פ' מ"ג | ביום השלישי וישא אברהם
את־עיניו וירא את־המקום
ו' חסר | מרחק: ה ויאמר אברהם
פ' נתו' | אל־נעריו שבו־לכם פה עם־
החמור ואני והנער נלכה
ג' ז' | עד־כה ונשתחוה ונשובה
אליכם: ו ויקח אברהם
ג' ג' | את־עצי העלה וישם על־יצחק בנו ויקח בידו את־
ג' | האש ואת־המאכלת וילכו שניהם יחדו:

ויאמר

אונקלוס

טוריא דאימר לך: ג
ואקדים אברהם בצפרא וזריז
ית חמריה ודבר ית תרין
עולימוהי עמיה וית יצחק
בריה וצלח אעי לעלתא וקם
ואזל לאתרא דאמר ליה יי:
ד ביומא תליתאה וזקף
אברהם ית עינוהי וחזא ית
אתרא מרחוק: ה ואמר
אברהם לעולימוהי אוריכו
לכון הכא עם חמרא ואנא
ועולימא נתמטי עד כא
ונסגוד ונתוב לותכון: ו
ונסיב אברהם ית אעי דעלתא
ושוי על יצחק בריה ונסיב
בידיה ית אשתא וית סכינא
ואזלו תרויהון כחדא:

ואמר

תולדות אהרן

וישכם פסחים ז סנהדרין קה חולין נא

ויאמר יבמות סב כתובו' קיא כ"ק סט נדה יז ונשתחוה מועד קטן

רשי

לו בבקשה ממך עמוד לי בזו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש: את בנך. אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור: ארץ המוריה. ירושלם וכן בדברי הימים לבנות בית יי' בהר המוריה (ס"ב). ורבותינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל. ואונקלו' תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים: והעלהו. לא אמר לו שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו: אחד ההרים. הקב"ה מתהא הצדיקים. (ס"א משהא לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות

שכרן

רשבם

דבר אליך תלאה על כסותם את יי'. מסה ומריבה בחנני יי' ונסני. כלומר נתגאית בהן שכתתיך לכרות ברית ביניהם ובין בניהם' ועתה לך והעלהו לעולה. ויראה מה הועילו כריתות ברית שלך וכן מצאתי אח"כ במ' של שמואל: ויהי ארון ה' בארץ פלשתים שבעה חדשים. כתב את שבע כבשות הצאן תקח מידי. אמר לו הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן. ד"א חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך ואלו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשה בניו. ד"א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות ואלו הן אהל מועד וגלגל נוב ושילה ובית עולמים. ד"א שארון מחזיר את השדה פלשתים שבעה חדשים:

(א) נסה קונטראדי"אה: (ב) המוריה'

האמוריה. ארץ

האמורי

ברך ית יחידך דאת רחים ית יצחק ואיזיל לך לארע פולחנא ואסיקהי תמן לעלתא על חד מן טוריא דאימר לך: ג ואקדים אברהם בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין טליווי עמיה ית אליעזר וית ישמעאל וית יצחק בריה וקטע קיסין דקיתא ותאנתא ודיקלא דחזיין לעלתא וקם ואזל לאתרא דאמר ליה יי: ד ביומא תליתאה וזקף אברהם ית עינוי וחמא ענן איקרא קטר על טוורא ואשתמודעיה מן רחיק: ה ואמר אברהם לעולימוי אוריכו לכון הכא עם חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד כא לבחוני אין יתקיים מה דאתבשרית כדין יהון בנך ונסגוד למרי עלמא ונתוב לותכון: ו ונסיב אברהם ית קיסי דעלתא ושוי עילוי יצחק בריה ונסיב בידיה ית אישתא וית

סכינא

ואמ' אברהם ממריה דיי יזדמן לי אימרא ואין לא את הוא לעלתא ברי והליכו תרויהון כחדא בלב שפי:

ופשט אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא למיכוס ית יצחק בריה עני יצחק ואמר לאברהם אבוי אבא כפות ידי יאות דלא בשעת צערי אפרכס ואערבבה יתך וישתכח קורבנך פסיל ואדחי לגובא דחבלה לעלמא ראתי עינוי דאברהם הוו משוטטין בעינוי דיצחק ועינוי דיצחק הוו משוטטין במלאכי מרומא יצחק הוה חמי יתהון אברהם לא חמי יתהון ביה בשעתא נפקו מלאכא מרומא ואמרין אילין לאילין אתון חמון תרין

צדיקין

את המקום בגימט' זה ירושלם· מרחוק חסר כתיב קריה מרחיק שהשטן היה מרחיק המקום מלפניהם· אל ארץ המוריה בגי' בירושלם· ובשובה ז' במסורת ובשתחוה ובשובה· נתנה ראש ובשובה לכו ובשובה אל עיר ה'· כחפשה דרכינו ובחקורה ובשובה השיבנו ה' אליך ובשובה· לכו ובשובה עד ה'· ג' זכו' אברהם שאמר כשתחוה ובשובה זכו ישראל לעשו' תשובה והיכנו לכו ובשובה· כחפשה דרכינו השיבנו ה' אליך ובשובה' ובזכותם הגליות מתקבצות לכו ובשובה אל עיר ה' ואם לא זכו אומר נתנה ראש ובשובה הכל בזכות אברהם: לשחוט ג' במסורת· לשחוט את בנו· לשחוט את העולה בספר יחזקאל

רשי

שכרן וכן של הארץ אשר אראך וכן בישעיה וקרא עליה את הקריאה: (ג) וישכם· נזדרז למצוה: ויחבש· הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה: את שני נעריו· ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו: ויבקע· תרגום ובלע כמו ובלחו הירדן (שמואל ב' י"ט) לשון ביקוע פיגדר"א בלע"ז: (ד) ביום השלישי· למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואלו היה לו שהות להמלך של לבו לא היה עושה: וירא את המקום· ראה ענן קשור אל ההר: (ה) עד כה· כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהיה

זרעך

רשבים

האמורי· הרבה שפי"ן חסרים· ויאמ חוסך כמו ויאמש· לא יהל· כמו לא יאהל שם ערבי: (ו) המאכלת· סכין· ע"ש ותרבי תאכל

בשר

אבן עזרא

תחת שי"ן והה"א תחת האל"ף וטעם כל הפרשה יכחישם רק נסה כמשמעו ואנשי שקול הדעת אמרו כי הדעו' הם שתים האחת דעת העתיד בטרם היותו והשנית דעת היום הנמצא וזה פי' נסה גם כי עתה ידעתי והגאון אמר שמלת נסה להראות צדקתו לבני אדם גם מלת ידעתי כטעם הודעתי והלא ידע זה הגאון כי בשע' שנעקד בנו לא היו שם אפי' נעריו ואחרים אמר כי פי' והעלהו שם לעולה שיעלהו אל ההר וזאת תחשב לו לעולה ואברהם לא ידע סוד הנבואה וימהר לשחוט אותו והשם אמר לו לא בקשתי זאת ואחרים אמר הראה שתעלהו לעולה כמו והשקית אותם יין והוצרכו אלה הגאונים לפי' האלה כי יאמרו לא יתכן לאחר שיצוה השם מצוה שיאמ' אחר כן לא תעשנה והנה לא שמו על לב הבכורי' שהחליפם

בלוים

ז ויאמר יצחק אל אברהם
ב' דגש' אביו ויאמר אבי ויאמר הנני
בני ויאמר הנה האש והעצים
ואיה השה לעלה: ח ויאמר
אברהם אלהים יראה לו
השה לעלה בני וילכו שניהם
יחדו: ט ויבאו אל המקום
אשר אמר לו האלהים ויבן
שם אברהם את המזבח
י"ג ויערך את העצים ויעקד את
יצחק בנו וישם אתו על
המזבח ממעל לעצים: י
וישלח אברהם את ידו ויקח
ג' · צ' חד זס' וחד מ"ל את המאכלת לשחט את
בנו: יא ויקרא אליו מלאך
יהוה מן השמים ויאמר
ג' סמו' מוכס' וסס' אברהם אברהם ויאמר הנני:
יב ויאמר אל תשלח ידך
ג' ר"ע אל הנער ואל תעש לו
מאומה כי עתה ידעתי כי
ד' · י"ד · מלעיל ירא אלהים אתה ולא חשכת
ב' ביא"ס את עיניו ט' את בנך את יחידך ממני: יג וישא
ד' · ג' אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך
בקרניו

אהרן ז ואמר יצחק לאברהם
אבוהי ואמר אבא ואמר הא
אנא ברי ואמר הא אשתא
השתלעו' ואעיא ואן אימרא לעלתא:
סנהדרין סט ח ואמר אברהם קדם יי
אלהי' יראה' גלי ליה אמרא לעלתא ברי
ברכות סב ואזלו תרויהון כחדא: ט
ואתו לאתרא דאמר ליה יי
ובנא תמן אברהם ית מדבחא
וסדר ית אעיא ועקד ית יצחק
בריה ושוי יתיה על מדבחא
עיל מן אעיא: י ואושיט
אברהם ית ידיה ונסיב ית
סכינא למיכס ית בריה:
וישלח יא וקרא ליה מלאכא דיי
זבחים נז מן שמיא ואמר אברהם
מנחות סב אברהם ואמר הא אנא: יב
חולין יז ואמר לא תושיט ידך
לעולימא ולא תעביד ליה
מדעם ארי כען ידענא ארי
דחלא דיי את ולא מנעת ית
ברך ית יחידך מיני: יג
וזקף אברהם ית עינוהי בתר
כי ירא אילין וחזא והא דכרא חדא
סוטה לא אחיד
נתרא עו

רשי

זרעך: ונשובה · נתנבא שישובו שניהם: (ו) המאכלת · סכין · על שם שאוכל את הבשר כמה דאימא וחרבי תאכל בשר. (דברים כ"ב) · ושמכשרת בשר לאכילה: ד"א זאת נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרם: וילכו שניהם יחדיו · אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר: (ח) יראה לו השה · כלומר יראה ויבחר לו השה

רשב"ם

בשר: (יב) כי עתה ידעתי · כלומר עתה אני רואה ונתפרסם לכל העולם כי ירא אלהים אתה: (יג) וירא והנה איל · עובר לפניו: אחר נאחז בסבך בקרניו · כלומר אחרי כן ראה את האיל אחרי עברו נאחז בסבכי היער קסבר בלבו ודאי זה המלאך בא בשליחותו של הקב"ה וזימן לי איל זה תחת בני ולכן נאחז בסבך שאוכל לקחתו ולהקריבו · וכן קדמו

יונתן בן עוזיאל

סכינא ואזלו תרויהום כחדא: ז
ואמר יצחק לאברהם אבוי ואמר אבא
ואמר הא נא ואמר הא אישתא וקיסין
והאן אמרא לעלתא: ח ואמר
אברהם יי יבחר ליה אמרא לעלתא
ואזלו תרויהום בלב שלים כחדא:
ט ואתו לאתרא דאמר ליה יי ובנא
תמן אברהם ית מדבחא דבנא אדם
ואיתפכר במוי דטובענא ותב נח ובנייה ואתפכר בדרא דפלגותא וסדר
עלוי ית קיסיא וכפת ית יצחק בריה ושוי יתיה על מדבחא לעיל מן קיסין:
י ואושיט אברהם ית ידיה ונסיב ית סכינא למיכס ית בריה עני ואמר
יצחק לאבוי כפות יתי יאות דלא אפרכיס מן צערא דנפשי ונדחי גובא
דחבלא וישתכח פסולה בקרבנך עינוי דאברהם מסתכלן בעינוי דיצחק
ועינוי דיצחק מסתכלן למלאכי מרומא יצחק הוה חמי יתהום ואברהם
לא חמי יתהום ענין מלאכי מרומא איתון חמון תרין יחידאין דאית
בעלמא חד נכיס וחד מתנכס דנכיס לא מעכב ודמתנכיס פשיט צווריה:
יא וקרא ליה מלאכא דיי מן שמיא ואמר ליה אברהם אברהם ואמר
האנא: יב ואמר אל תושיט ידך לטליא ולא תעביד ליה מדעם ביש
ארום כדון גלי קדמי ארום דחלא דיי אנת ולא עכיבתא ית ברך ית יחידך
מני: יג וזקף אברהם ית עינוי וחזא והא דכרא חד דאתברי ביני
שמשתא

ירושלמי

צדיקין יחידאין בגו עלמא חד
נכים וחד מתנכם דנכם לא
מעכב ודמתנכים פשט
צווריה:
ואמר אברהם אברהם עני
אברהם בלשן בית קודשא
ואמר הנני:
ופלח

בעל הטורים

ניקרנכות אלנו לנתזי' עכין שקרנכות מאברהם שלאמרין ומפתין היו שתמיד יד ורגל כנעקידת יצחק בן אברהם • ויקרא אליו מלאך יי' מן השמים ס"ת בג"מ' מיכאל רפאל • יי' יראה נפסק לומר לך שקרא שם המקום יי' • אהו שאמרו רז"ל אפילו שם חדש שנתיד הקב"ה לאתם לירושלם ידע וזהו שנ' ושם העיר מיום

יי' שמה • בהר יי' ג' במסו' בתור' בנביאים בכתובים • בתורה בהר יי' יראה • לנא בהר יי' בישעיה • יי' יעלה בהר יי' בכתובים כנגד ג' רגלי' שעולין להר השם לרגל • והרבה ארבה את זרעך • ג"פ כתיב זרעך בפרש' כנגד ג' פ' זרע שנקראו ישראל • כי שם זרע ברך יי' בגוים' זרע אברהם • וכתיב וזרע ברך את אברהם בכלי זרע קדש מצבתה כנגד

רשי

ואם אין שה לעולה בני • ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה: (ט) ויעקד • ידיו ורגליו מאחוריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר: (יא) אברהם אברהם • לשון חבה הוא שכופל את שמו: (יב) אל תשלח • לשחוט • אמר לו א"כ לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי • אמר ר' אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער • אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אסקתיה אחתיה: כי עתה ידעתי • מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל • מוכן היה לכך מששת ימי בראשית: אחר • אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי בתר אילין: (ס"א ולפי ההגדה
אחר

אבן עזרא

בלוים אחר שנה ואחר שהכתוב אמר בתחלה והאלהים נסה את אברהם הסרו כל הטענות והשם נסהו כדי שיקבל שכר: וטעם כי עתה ידעתי כמו ואם לא אדעה ועוד אפרש סודו בפסוק ידעתיך בשם אם יעזרני השם יודע הנסתרות: (ב) אחד ההרים • שם נבנה הבית וכן מפורש ויבן שלמה את הבית בהר המוריה ואיננו הר גבוה ובו היה גורן ארונה: (ג) ויבקע עצי עולה • ושם על החמור: (ד) ביום השלישי • שיצא מבאר שבע • יש אומרים איך אמר אברהם ונשובה ואחרי' עכו
כי

ג׳ בקרניו וילך אברהם ויקח
את האיל ויעלהו לעלה
תחת בנו: יד ויקרא
אברהם שם המקום ההוא
פס׳ יהוה יראה אשר יאמר היום
ג׳ · י״ג בהר יהוה יראה: טו ויקרא
מלאך יהוה אל אברהם
שנית מן השמים: טז ויאמר
ב׳ נתו׳ בי נשבעתי נאם יהוה כי יען
אשר עשית את הדבר הזה
ג׳ ולא חשכת את בנך את
יחידך: יז כי ברך אברכך
י והרבה ארבה את זרעך
ג׳ ככוכבי השמים וכחול אשר
ב׳ מס׳ בליש׳ על שפת הים וירש זרעך את
בלחש׳ נמ״ה שער איביו: יח והתברכו
בזרעך כל גויי הארץ עקב
אשר שמעת בקלי: יט וישב
אברהם אל נעריו ויקמו
וילכו יחדו אל באר שבע
וישב

אחיד באילנא בקרנוהי ואזל
אברהם ונסיב ית דיכרא
ואסקיה לעלתא חלף בריה:
יד ופלח וצלי אברהם תמן
באתרא ההוא ואמר קדם יי
הכא יהון פלחן דריא בכן
יתאמר ביומא הדין בטורא
הדין אברהם קדם יי פלח:
טו וקרא מלאכא דיי
לאברהם תנינות מן שמיא:
טז ואמר במימרי קיימית
אמר יי ארי חלף די עבדתא
ית פתגמא הדין ולא מנעתא
ית ברך ית יחידך: יז ארי
ברכא אברכינך ואסגאה
אסגי ית בנך ככוכבי שמיא
וכחלא די על כיף ימא ויירתון
בנך ית קירוי סנאיהון: יח
ויתברכון בדיל בנך כל
עממיא דארעא חלף
דקבלתא למימרי: יט ותב
אברהם לות עולימוהי וקמו
ואזלו כחדא לבאר שבע
ויתיב

אחרון ויעלהו · אשר יאמר · פסוקים · בהר ה׳ · כחול אשר

רשב״ם

פרים אחר נוגנים · ושנו העבים אחר הגשם · ואח״כ ובא הגשם · וכן ואחר באו משה ואהרן · כולם פירושם אחרי כן : (יד) אשר יאמר לאברהם

רש״י

אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר שענותיו של אברהם) כסבך · אילן : בקרניו · שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות : תחת בנו · מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא נקטר ונעשה דשן : (יד) ה׳ יראה · פשוטו כתרגומו ה׳ יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות : אשר יאמר היום · שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב״ה לעמו : היום · הימים העתידין כמו עד היום הזה שכל הקורא בדורות הבאים הקורי׳ את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו ומ״א ה׳ יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום בכל דורות הבאים בהר ה׳ יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה : (יז) ברך אברכך · אחת לאב ואחת לבן : והרבה ארבה · אחת לאב ואחת לבן : (יט) וישב אברהם בבאר שבע · לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב

יונתן בן עוזיאל

שמשתא דשכלול עלמא אחיד בחרישותא דאילנא בקרנוי ואזל אברהם ונסיב יתיה ואסיקהי לעלתא חלף בריה : יד ואודי וצלי אברהם תמן באתרא ההוא ואמר בבעו ברחמין מן קדמך יי גלי קדמך דלא הוה בלבבי עומקא ופניתי למעבר גזרתך בחדוא כדין כד יהון בנוי דיצחק ברי עלין לשעת אניקי תהוי מידכר להום ועני יתהום ופריק יתהום ועתידין אינון כל דריא קיימין למהוי אמרין בטורא הדין כפת אברהם ית יצחק בריה ותמן אתגלית עילוי שכינתא דיי : טו וקרא מלאכא דיי לאברהם תניינות מן שמיא : טז ואמר במימרי קיימית אמר יי חולף דעבדת ית פתגמא הדין ולא מנעת ית ברך ית יחידך : יז ארום ברכא אברכינך ואסגא אסגי ית בנך ככוכבי שמיא ויהי כחלא דעל כיף ימא ויירתון בנך ית קרוי סנאיהון : יח ויתברכון בגין זכוות בנך כל עממי ארעא חולף דקבלתא במימרי : יט ודברו מלאכי מרומא ית יצחק ואובלוהי לבי מדרשא דשם רבא והוה תמן תלת שנין ובההוא יומא תב אברהם לות עולימוי וקמו

ואזלו

ירושלמי

ופלח וצלי אברהם בשם מימריה דיי ואמר את הוא יי דחמי ולא מתחמי בבעו רחמין מן קדמך יי כולא גלי וידיע קדמך דלא הוה בלבי פלגו בזימנא דאמרת לי למקרבא ית יצחק ברי ולמעבר יתיה עפר וקטם קדמך אלא מן יד אקדימית בצפרא ועברית ית מימרך בחדוא וקיימית מימרך וכדון בבעו רחמין מן קדמך יי אלהים כד יהוין בנוי דיצחק עללין לשעת אננקי תהוי מדכר להון עקידתיה דיצחק אבוהון ושרי ושביק לחוביהון ופרוק יתהון מן כל אננקי דעתידין דריא למיקם מן בתריה למהוי אמרין בטור בית מקדשיה דיי קריב אברהם ית יצחק בריה ובטורא הדין הוא בית מקדשא איתגלית עלוי יקר שכינתא דיי :

ופלקתיה ושמה :

ומיתת

בעל הטורים

יצחק שקדש שמו של הקב"ה : כלו זרע את כנגד יעקב שהיה מטתו שלימה והיינו דכתיב תתן אמת ליעקב ונחול ב' ...מסו' וכחול אשר על

שפת הים. וכחול ארבע ימים וזה הוא שנא' כי כימי העץ ימי עמי שהנטיעו גם כן באריכות ימים. עקב אשר שמעת בקולי ס"ת ברית :

רש"י

יושב י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שנא' ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מרובים משל חברון הראשונים והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה :

אחרי

אבן עזרא

כי היה בדעתו להביא עצמותיו ואברהם לקח כדי שלא יסורו על טובו ושלא ירגיש יצחק ויברח ורבותינו ז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים ואם דברי קבלה נקבל ומדרך סברא אין זה נכון שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה ואין בכתוב מאומה על יצחק ואחרים אמרו שהיה בן חמש שנים גם זה לא יתכן בעבור שנשא עצי העולה והקרוב אל הדעת שהיה קרוב לי"ג שנים והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו ואמר אלהים יראה לו השה כי אילו אמר לו אתה העולה יתכן שיברח : (יא) אברהם אברהם. פעמים כמו בחפזון : (יד) אחר נאחז׳ אחר שנאחז בסבך בקרניו ואם הוא תי"ו נאחז קמוץ או תחסר מלת היה וכן

טעמו

אהרן

וישב אברהם בבאר שבע:
פ כ ויהי אחרי הדברים
כ"ג האלה ויגד לאברהם לאמר
הנה ילדה מלכה גם הוא
בנים לנחור אחיך: כא את
עוץ בכרו ואת בוז אחיו ואת
ב' קמואל אבי ארם: כב ואת
ג' כשד ואת חזו ואת פלדש
ל' ואת ידלף ואת בתואל: כג
ובתואל ילד את רבקה
שמנה אלה ילדה מלכה
ב' ר"פ לנחור אחי אברהם: כד
ל'חס בר כג ופילגשו ושמה ראומה ותלד
ג' גם הוא את טבח ואת גחם
ואת תחש ואת מעכה:

קמ"ו · פסוקי"ן סימן :
מפטירין ואשה אחת · במלכים ב' סימן ד' :

כג פ פ פ

ענפרים ספלוקים שגא כן ניפין ויהיו חיי שרה מאה שנה
ועשרים שנה ושבע
שנים שני חיי שרה: ב ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון

קריתארבע ערונין ג'

ויתיב אברהם בבאר שבע:
כ והוה בתר פתגמיא
האילין ואתחוי לאברהם
למימר הא ילידת מלכה אף
היא בנין לנחור אחוך:
כא ית עוץ בוכריה וית
בוז אחוהי וית קמואל אבוהי
דארם: כב וית כשד וית
חזו וית פלדש וית ידלף וית
בתואל: כג ובתואל אוליד
ית רבקה תמניא אילין ילידת
מלכה לנחור אחוהי דאברהם:
כד ולחינתיה ושמה
ראומה וילידת אף היא ית
טבח וית גחם וית תחש וית
מעכה:

פ פ פ

והוו חיי שרה מאה ועשרין
ושבע שנין שני חיי
שרה: ב ומיתת שרה
בקרית ארבע היא חברון
בארעא דכנען ואתא אברהם
למספדה

רשב"ם

היום ולמחר בהר ה' יראה · בהר ה' נראה הקב"ה לאברהם : (השלמת פ' וירא מיסוד הרשב"ם)

ויהיו חיי שרה · אע"פ שבשאר נשים לא נתפרש ימיו הייתן בשרה הוצרך לפרש בשביל שהוצרך להזכיר מיתתה בשביל קנין המערה פירוש מתי מתה לאחר תשעים של הורתה : (ב) ויבא אברהם · אפילו לא בא ממקום אחר אעפ"כ ראוי לומר

רשי

(כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו' · בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה. גם היא · אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם י"ב · מה אברהם שבטים יצאו מיעקב ח' בני הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני גבירות וד' בני פלגש : (כג) ובתואל ילד את רבקה · כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה :

השלמת פרשת וירא

חיי שרה וַאֲזַלוּ כַּחֲדָא לְבֵירָא דְשֶׁבַע וִיתֵיב אַבְרָהָם בְּבֵירָא דְשֶׁבַע : כ וַהֲוָה בָּתַר
פִּתְגָמַיָא הָאִילֵין מִן בָּתַר דְכַפַּת אַבְרָהָם יַת יִצְחָק וַאֲזַל סַטְנָא וְתַנִּי לְוַת
שָׂרָה דְאַבְרָהָם נְכַס יַת יִצְחָק וְקָמַת שָׂרָה וּפַגְנַת וְאִישְׁתַּנְקַת וּמִיתַת מִן
אֲנִיקָא וְאָתָא אַבְרָהָם וּבַת בְּאָרְחָא וְתַנְיָא לְאַבְרָהָם לְמֵימַר הָא יְלֵידַת
מִלְכָּה אוּף הִיא אִתְרְוָוחַת בִּזְכוּת דְאַחְתָהּ לְמֵימַר בְּנִין נָחוֹר אָחוּךְ : כא
יַת עוּץ בּוּכְרֵיהּ וְיַת בּוּז אָחוּי וְיַת קְמוּאֵל רַב קְסוֹמַיָא דְאַרָמָאֵי : כב וְיַת
כֶּשֶׂד וְיַת חֲזוֹ וְיַת פִּלְדָּשׁ וְיַת יִדְלָף וְיַת בְּתוּאֵל : כג וּבְתוּאֵל אוֹלֵיד יַת
רִבְקָה תְּמַנְיָא אִלֵּין יְלֵידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּי דְאַבְרָהָם : כד וּפִלַּקְתֵּיהּ
וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וִילֵידַת אוּף הִיא יַת טֶבַח וְיַת גַּחַם וְיַת תַּחַשׁ וְיַת מַעֲכָה :

פ פ פ

ויהיו חיי שרה וַהֲווֹ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה
וְעֶשְׂרִין וְשַׁבַע שְׁנִין שְׁנֵי
חַיֵּיהָא דְשָׂרָה : ב וּמִיתַת שָׂרָה
בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא
דִכְנַעַן וְאָתָא אַבְרָהָם מִן טַוַּר פּוּלְחָנָא וְאַשְׁכְּחָהּ דְמִיתַת וִיתֵיב לְמִסְפַּד
לְשָׂרָה

ירושלמי

וּמִיתַת שָׂרָה בְּקִרְיַת תַּרְתֵּין
דְגוּבְרַיָּא :
ארבע

כתיב לעיל מניה ובתואל ילד את רבקה על שלא שקיצה שמש של שרה זרחה שמשה של רבקה · שרה מאה שנה ר"ת שמש · וזהו וזרח השמש ובא השמש · שני חיי שרה ולא אמר ימי לפי שחזרה לימי נערות כשהזקינה עוד פסקו ממנה ימי הנערות' לפי' אמר שני ·

ל"א מנין ויהי"ו היה עק' שכותיה משנולד יצחק דנת תשעים ואת' כשנולד וכל ימיה קכ"ז · ולבכותה · כף קטנה שלא נכה אלא מעט לפי שהזקנה מיתה · אי כמי שהיתה כמו גורמת מיתתה מיוסרה דין ועל כן כנגשה היא תחלה · והמאכל עצמו לדינת אין מספידין

רשי

ויהיו (א) חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים · לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי : שני חיי שרה · כלן שוין לטובה : (ב) בקרית ארבע · על שם ד' ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם· ד"א על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו · אדם וחוה

אבן עזרא

טעמו אחר היותו כאחז ורבים כמוהו ויש מפרש כי אחר דבק עם וישא אברהם את עיניו ואילו היה כן היה אחרי אחר כן או אחרי זאת כמשפט הלשון בכל מוכרת : (טו) וטעם בהר ה' יראה · באלה הדברים : (יז) כי נשבעתי · זו היא השבועה הגדולה העומדת לעד : יען · מטעם ענה וזה המעשה יענה ויעיד : (יח) שער אויביו · מדינות בעלי' שערים : (יט) עקב · שכר באחרית : וישב אברהם · ולא הזכיר יצחק כי הוא ברשותו והאומ' ששחטו ועזבו ואחר כן חיה אמר הפך הכתוב : (כ) ילדה מלכה · להזכיר יחס רבקה :

השלמת פרשת וירא

חיי לשון רבים ולא יתפרדו ומנהג הלשון להקדים המספ' הרב על המעט והפך הדבר כמו שני יעקב : (ב) ארבע שם אדם גדול בענקים ולהיותו אברהם הוא על דרך דרש כי לא היה מהענקים וכאשר מתה שרה היה אברהם במקום אחר על כן אמר ויבא אברהם: ולבכותה · לבכות עליה · וכן ובכתה את אביה :

חברון בארץ כנען ויבא
ל׳ לית׳ חסר בח״ב מ״ל : אברהם לספד לשרה
ג׳ כן זעירא ולבכתה : ג ויקם אברהם
ח״ב מן חד חד : מעל פני מתו וידבר אל בני
ג׳ ר״פ חת לאמר : ד גר ותושב
אנכי עמכם תנו לי אחזת
קבר עמכם ואקברה מתי
י״ב בט״ו ר״פ מלפני : ה ויענו בני חת
את אברהם לאמר לו : ו
ל׳ ו׳ רפי׳ שמענו אדני נשיא אלהים
ל׳ ומ״ל אתה בתוכנו במבחר קברינו
ג׳ ומ״ל קבר את מתך איש ממנו
ב׳ י׳ פ׳ את קברו לא יכלה ממך
מקבר מתך : ז ויקם אברהם
וישתחו לעם הארץ לבני
י׳ חת : ח וידבר אתם לאמר
אם יש את נפשכם לקבר
ג׳ בל ד״ה דכו׳ את מתי מלפני שמעוני
ופגעו לי בעפרון בן צחר :
ל״ג ר״פ ט ויתן לי את מערת
המכפלה אשר לו אשר
ט״ו רפי׳ בקצה שדהו בכסף מלא
י״ב בתורה יתננה לי בתוככם לאחזת
קבר : י ועפרון ישב בתוך
בני חת ויען עפרון החתי את
כ״ח אברהם באזני בני חת לכל
יהביתה
ל׳ באי שער עירו לאמר : יא לא אדני שמעני השדה
נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי
נתתיה

למספדה לשרה ולמבכה :
ג וקם אברהם מעל אפי
מתיה ומליל עם בני חתאה
למימר : ד דייר ותותב
אנא עמכון הבו לי אחסנת
קבורא עמכון ואיקבר מיתי
מן קדמי : ה ואתיבו בני
חתאה ית אברהם למימר ליה :
ו קביל מיננא ריבוננא רב
קדם יי את ביננא בשפר
קברנא קבר ית מיתך אינש
מיננא ית קבריה לא ימנע
מנך מלמקבר מיתך :
ז וקם אברהם וסגיד לעמא
דארעא לבני חתאה : ח
ומליל עמהון למימר אם אית
רעוא בנפשכון למקבר ית
מיתי מן קדמי קבילו מיני
ובעו לי מן עפרון בר צחר : ט
ויתן לי ית מערת כפילתא די
ליה די בסטר חקליה בכספא
שלים יתנינה לי ביניכון
לאחסנת קבורא : י ועפרון
יתיב בגו בני חתאה ואתיב
עפרון חתאה ית אברהם קדם
בני חתאה לכל עאלי תרע
קרתיה למימר : יא לא
רבוני קביל מיני חקלא יהבית
לך ומערתא דביה לך
יהביתה לעיני בני עמי

תולדת אהרן
ויבא אברהם ד״ה ין
ב״ק נג
סנהדרין מו
ויקם אברה׳ ערכות יח
מערת ערובין נג

רשב״ם

לומר כי בא לסופדה : (ד) גר ותושב אנכי. מארץ נכריה באתי לגור כאן ונתיישבתי עמכם לכן אין

רש״י

וחוה. אברהם ושרה. יצחק ורבקה. יעקב ולאה : ויבא אברהם. מבאר שבע : לספוד לשרה

יונתן בן עוזיאל

לשרה ולמבכייה : ג וקם אברהם מן מחמי אפין על מיתיה ומליל עם
בני חתאה למימר : ד דייר ותותב אנא עמכון בבעו זבונו לי אחסנת
קבורתא עמכון ואיקבר ית מיתי תמן : ה ואתיבו בני חיתאה ית
אברהם למימר ליה : ו קביל מננא רבוננא רב קדם יי את ביננא בשפר
קיברנא קבר ית מיתך איניש מננא ית קבורתיה לא ימנע מנך בגין דלא
למיקבר מיתך : ז וקם אברהם וגחן לעמא דארעא לבני חיתאה : ח
ומליל עמהון למימר אין אית רעו עם נפשכון למיקבר ית מיתי מן מחמי
אפיי קבילו מיני ובעו עלי קדם עפרון בר צוחר : ט ויזבון לי ית מערת
כפילתא דיליה דמתבניא בסטר חקליה בכסף שלים יתנינה לי ביניכון
לאחסנת קבורתא : י ועפרון יתיב בגו בני חיתאה ואתיב עפרון
חיתאה ית אברהם באנפי בני חתאה לכל עלי תרע קרתיה למימר :
יא בבעו רבוני קביל מני חקלא יהבית לך ומערתא דביה לך יהבתה
למתנא

בעל הטורים

אותו · ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת אלמלא שאמרו לקבור לפני המת · י"פ בני חת נפרשה לפי שהמברך מקחו של ת"ח כאלו קיים עשרת הדברות שיש בהסי"פ ח' מתך · ד' נכר' וחד יחיד מתיך

ונו'ונ' דהכא חסרי דנחד מת איתי · והיא דהת' מלא דאיירי נרני' · ויש כאן רמז למה שאמרו שמתי א"י חיים תחלה דהכא כתיב מתך' והתם כתיב יחיו מתיך · פי' מתך דהכא יחיו מתיך דהתם · לא יכלה כ' לא

רש"י

לספד ולבכותה · ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה :

(ד) גר ותושב אנכי עמכם · גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם · ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת : אחזת קבר · אחוזת קרקע לבית הקברות : (ו) לא יכלה · לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך · וכמו ויכלא הגשם : נפשכם · רצונכם : ופגעו לי · לשון בקשה כמו אל תפגעי בי : (ט) המכפלה · בית ועליה על גביו · ד"א שכפולה בזוגות : בכסף מלא · שלם כל שויה וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא :

(י) ועפרן ישב · כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה : לכל באי שער עירו · שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה : (יא) לא אדני · לא תקנה אותה בדמים · נתתי לך · הרי היא כמו שנתתיה

רשב"ם

אין לי מקום קברות אבות הנה : בקרית ארבע · שם האיש ארבע כדכתיב ביהושע קרית ארבע אבי הענק כמו קרית סיחון : תנו לי אחזת קבר · הניחו לי לקנות קרק' כאן ותתרצו אתם יושבי העיר להניח לי לקבו' בה מתי ממשפחתי כי אחוז' קבר אין יכול להיות אלא ברצון כל בני העיר · וכן מוכיח לפנינו כשנתן אברהם הכסף לעפרון ויקם אברהם למקנה ואח"כ קבר אברהם וקם לו לאחזת קבר מאת כל בני חת : מלפני אוציאנו מלפני לקוברו : (ו) נשיא אלהים · ולא גר ותושב ואין אתה צריך לקנות : במבחר קברינו · במקום שקוברין שרי הארץ והוי לך קבר מזומן : (ט) מערת המכפלה · כל הבקעה קרויה מכפלה כמו ככר הירדן · וכן מוכיח לפנינו שדה עפרון אשר במכפלה : בכסף מלא · בכל שוויו · בתוככם · לעיניכם ותהיו עדים · לאחזת קבר · שתתרצו כלכם לקבור בה מתי : (יא) השדה נתתי לך · נותן אני אותו עכשיו לך · דוייג"ן ב"ל : והמערה אשר בו · אינך שואל כי אם המערה אשר בקצה השדה ובמכירה .

אבן עזרא

(ג) פני מתו · רמז לגוף ועוד תמלא פי' לאמר : (ד) גר · לבדו הוא הלן : ותושב · הוא הגר היושב בארץ אחר הנה אני תושב עמכם והמות גזור עלינו ואין לי מקום שיהיה לי אחזה כמו נחלה או מקום שאוחז אותו בכסף להיות קבר למתי : (ו) אדני · ולא אדונינו לשון המדבר ואין מדרך מוסר לשום אחרים

נְתַתִּ֥יהָ לָּ֖ךְ קְבֹ֥ר מֵתֶֽךָ׃ יב
וַיִּשְׁתַּ֙חוּ֙ אַבְרָהָ֔ם לִפְנֵ֖י עַ֥ם
הָאָֽרֶץ׃ יג וַיְדַבֵּ֨ר אֶל־עֶפְר֜וֹן
בְּאָזְנֵ֤י עַם־הָאָ֙רֶץ֙ לֵאמֹ֔ר אַ֛ךְ
ג״ר אִם־אַתָּ֥ה ל֖וּ שְׁמָעֵ֑נִי נָתַ֜תִּי
ג״ו כֶּ֤סֶף הַשָּׂדֶה֙ קַ֣ח מִמֶּ֔נִּי
י״ם פ״ס וְאֶקְבְּרָ֥ה אֶת־מֵתִ֖י שָֽׁמָּה׃
יד וַיַּ֧עַן עֶפְר֛וֹן אֶת־אַבְרָהָ֖ם
לֵאמֹ֥ר לֽוֹ׃ טו אֲדֹנִ֣י שְׁמָעֵ֗נִי
ג׳ חסר אֶ֣רֶץ אַרְבַּ֧ע מֵאֹ֛ת שֶֽׁקֶל־כֶּ֖סֶף
ד׳ ל׳ בֵּינִ֥י וּבֵינְךָ֖ מַה־הִ֑וא וְאֶת־מֵתְךָ֖
ט׳ פסו׳ מן ב׳ קְבֹֽר׃ טז וַיִּשְׁמַ֣ע אַבְרָהָם֮
חלין קדמא אֶל־עֶפְרוֹן֒ וַיִּשְׁקֹ֤ל אַבְרָהָם֙
ל׳ חסר לְעֶפְרֹ֔ן אֶת־הַכֶּ֕סֶף אֲשֶׁ֥ר דִּבֶּ֖ר
בְּאָזְנֵ֣י בְנֵי־חֵ֑ת אַרְבַּ֤ע מֵאוֹת֙
ג וכ״ב שֶׁ֣קֶל כֶּ֔סֶף עֹבֵ֖ר לַסֹּחֵֽר׃ יז
וַיָּ֣קָם ׀ שְׂדֵ֣ה עֶפְר֗וֹן אֲשֶׁר֙
בַּמַּכְפֵּלָ֔ה אֲשֶׁ֖ר לִפְנֵ֣י מַמְרֵ֑א
הַשָּׂדֶה֙ וְהַמְּעָרָ֣ה אֲשֶׁר־בּ֔וֹ
וְכָל־הָעֵץ֙ אֲשֶׁ֣ר בַּשָּׂדֶ֔ה אֲשֶׁ֥ר
א׳ חסר בְּכָל־גְּבֻל֖וֹ סָבִֽיב׃ יח
ג׳ בס׳ לְאַבְרָהָ֥ם לְמִקְנָ֖ה לְעֵינֵ֣י בְנֵי־
חֵ֑ת בְּכֹ֖ל בָּאֵ֥י שַֽׁעַר־עִירֽוֹ׃
יט וְאַחֲרֵי־כֵ֡ן קָבַ֨ר אַבְרָהָ֜ם
אֶת־שָׂרָ֣ה אִשְׁתּ֗וֹ אֶל־מְעָרַ֞ת
ג׳ דחס׳ א׳ מר ופסוק׳ ביה׃ שְׂדֵ֧ה הַמַּכְפֵּלָ֛ה עַל־פְּנֵ֥י מַמְרֵ֖א
הִ֣וא חֶבְר֑וֹן בְּאֶ֖רֶץ כְּנָֽעַן׃ כ וַיָּ֨קָם הַשָּׂדֶ֜ה וְהַמְּעָרָ֣ה אֲשֶׁר־

אונקלוס

יְהַבִיתַהּ לָךְ קְבַר מִיתָךְ׃ יב וּסְגִיד אַבְרָהָם קֳדָם עַמָּא דְאַרְעָא׃ יג וּמַלֵּיל עִם עֶפְרוֹן קֳדָם עַמָּא דְאַרְעָא לְמֵימַר בְּרַם אִם אַתְּ עָבֵיד לִי טֵיבוּ קַבֵּיל מִנִּי אֶתֵּן כַּסְפָּא דְמֵי חַקְלָא סַב מִנִּי וְאֶקְבַּר יָת מִיתִי תַמָּן׃ יד וַאֲתֵיב עֶפְרוֹן יָת אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵיהּ׃ טו רִבּוֹנִי קַבֵּיל מִנִּי אַרְעָא שְׁוְיָא אַרְבַּע מְאָה סִלְעִין דִכְסַף בֵּינָא וּבֵינָךְ מַה הִיא וְיָת מִיתָךְ קְבַר׃ טז וְקַבֵּיל אַבְרָהָם מִן עֶפְרוֹן וּתְקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן יָת כַּסְפָּא דְמַלֵּיל קֳדָם בְּנֵי חִתָּאָה אַרְבַּע מְאָה סִלְעִין דִכְסַף מִתְקַבֵּל סְחוֹרָא בְּכָל מְדִינָתָא׃ יז וְקָם חֲקַל עֶפְרוֹן דִּי בִכְפֵלְתָּא דִּי קֳדָם מַמְרֵא חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִּי בֵיהּ וְכָל אִילָנֵי דִּי בְחַקְלָא דִּי בְכָל תְּחוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃ יח לְאַבְרָהָם לִזְבִינוֹהִי לְעֵינֵי בְנֵי חִתָּאָה בְּכֹל עָלֵי תְרַע קַרְתֵּיהּ׃ יט וּבָתַר כֵּן קְבַר אַבְרָהָם יָת שָׂרָה אִתְּתֵיהּ בִּמְעָרַת חֲקַל כְּפֵלְתָּא עַל אַפֵּי מַמְרֵא הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ כ וְקָם חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִּי בֵיהּ לְאַבְרָהָם

לאחסנת

תולדות אהרן: נתתי כסף קחשין נה׳ · ארץ ארבע מ׳ ביניא טו · וישמע אברהם שמיעה · ארבע מאו׳ בכורות כ · ויקם שדה נתרה כט

כו

רשב״ם

ובמכירה אני נותן לך במתנה כל השדה והמערה: (יב) וישתחו אברהם לפני עם הארץ׳ ארץ שאינו שוה אלא ארבע מאות שקל כסף. ביני ובינך מה

היא

רש״י

שנתתיה לך: (יג) אך אם אתה לו שמעני׳ אתה אומר לי לשמוע לך ולוקח בחנם אני אי אפשי בכך אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני

ותשמעני

יכלה ממך
וקבור מתך
ושנטענרתו
לא יכלה על
בן לא יכלה
מוך מקבור
מתך כי צריך
כל אדסלירא
מן המות •
אם לאיתן
לו מקום
קבורה גם
לולא יהיה
מקו׳קבורה׳
ויקם שדה
עפרון ר״ת
נהפך עשו
רמז לעשו
סיקו׳לנרער
על סמערה׳
ואברהם והן
סמיך ליה
ויי נירך

לְמִתְּנָא בְּאַנְפֵּי בְּנֵי עַמִּי יְהַבְתָּה לָךְ אִיזַל קְבַר מִיתָךְ : יב וּגְחַן לֵיהּ
אַבְרָהָם בְּאַנְפֵּי בְּנֵי חִיתָּאָה : יג וּמַלֵּיל עִם עֶפְרוֹן בְּאַנְפֵּי עַמָּא דְאַרְעָא
לְמֵימַר בְּרַם אִם אַנְתְּ צָבֵי לְמֶעְבַּד לִי טֵיבוּ קַבֵּל מִנִּי אֶתֵּן כַּסְפָּא דְמֵי חַקְלָא
סַב מִנִּי וְאֶקְבּוֹר יַת מִיתִי תַּמָּן : יד וְאָתֵיב עֶפְרוֹן יַת אַבְרָהָם לְמֵימַר לֵיהּ:
טו רִבּוֹנִי קַבֵּל מִנִּי אֲרַע דְטִימִין דִּילָהּ אַרְבַּע מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף בֵּינָנָא
וּבֵינָךְ מַה הִיא וְיַת מִיתָךְ קְבַר : טז וְקַבֵּיל אַבְרָהָם מִן עֶפְרוֹן וּתְקַל
אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן יַת כַּסְפָּא דְמַלֵּיל
בְּאַנְפֵּיהּ בְּנֵי חִתָּאָה אַרְבַּע מְאָה
סִלְעִין דִּכְסַף טַב עָבְרִין בְּכָל פְּתוֹר
וּמִתְקַבְּלִין בְּכָל פְּרַקְמַטְיָא : יז וְקָם
זְבִין חֲקַל עֶפְרוֹן דִּי בִּכְפֶלְתָּא דִּקְדָם

ירושלמי

אַרְבַּע מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף
עָבְרִין לְכָל פְּתוֹר וּמִתְקַבְּלִין
בְּכָל פְּרַקְמַטְיָא :

מַמְרֵא חַקְלָא וּמְעָרְתָּא דְבֵיהּ וְכָל אִילָנָא דְבַחַקְלָא דְּבְכָל תְּחוּמֵיהּ חֲזוֹר
חֲזוֹר : יח לְאַבְרָהָם לִזְבִינוּי בְּאַנְפֵּי בְּנֵי חִיתָּאָה לְכָל עָלֵי תְּרַע קַרְתֵּיהּ :
יט וּמִן בָּתַר כְּדֵין קְבַר אַבְרָהָם יַת שָׂרָה אִנְתְּתֵיהּ לִמְעָרַת חֲקִיל
כְּפֵילְתָּא דְעַל אַנְפֵּיהּ מַמְרֵא הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא דִכְנַעַן : כ וְקָם חַקְלָא
ומערתא

כשהזקין ולא
יכול עוד
לבאת ולבוא
ליסא וליתן
או הוכרך
לברכה ויי
ברכו • בא
ביאיס כשבא
כמנין ימים
שני׳ברכו כנן
שכולד יצחק׳
בא ידן •
בגימט׳מילה
שהשכיעו
במילה •
המושל שכים
במסור׳ הכא
המושל בכל
אשר לו •
ואידך אם
רוח המושל
יעלה עליך •
שאמור לו.

רש״י

תשמעני : נתתי • דוכ״יש בלע״ז מוכן הוא אצלי
הלואי נתתי לך כבר : (טו) ביני ובינך • בין שני
אוהבים כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את
המכר ואת מתך קבור : (טז) וישקל אברהם
לעפרן • חסר וי״ו לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא
עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנא׳
עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש
מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין גנטי״אר״ש
בלע״ז : (יז) ויקם שדה עפרון • תקומה היתה לו
שיצא מיד הדיוט ליד מלך • ופשוטו של מקרא ויקם
השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה
ונומר : (יח) בכל באי שער עירו • בקרב כלם ובמעמד כלם הקנהו לו :

רשב״ם

היא והיה לך לקחתה ממני בחנם ואת מתך
קבור בחנם אם תרצה : (טז) וישמע אברהם׳
לחכימא ברמיזא : עובר לסוחר כסף צרוף
ומתקבל בכל מיני סחורה • וכן ביהודע
מכינו כסף עובר • טוב בכל מקום • וכן
אכנעותיו מור עובר טוב בכל מקום : (יח)
לאברהם למקנה קם לאחר נתינת הכסף
כדכתיב ונתן הכסף וקם לו. אבל לאחוז קבר
מאת בני חת לא קם והוחזק לאברה׳ עד שקבר
שרה אשתו אז ויקם לאחוזת קבר מאת בני חת:
בא

ברך

אבן עזרא

אחרים שותפים עמו : נשיא אלהים • דרך גדולה בעבור כי אתה נביא : יכלה • ימנע כי ימצא בה״א
גם כאלף באחרונה • ודקדוק וישתחו בספר היסוד והאומרים כי השתחויתו היתה לשם לא אמרו כלום
כי הכתוב אמר שהשתחוה לבני חת והשתחוי׳ שישוח ראשו וזה משפט הנותן שבח לאחר וגם משה
השתחוה לחותנו : (ט) מערת המכפלה • מערה בתוך מערה : בכסף מלא והפך חסר • לא כן אדני
אך שמעני וזאת ההשתחויה היתה לפני עם הארץ לעפרון לתת שבח לו : (יג) אך אם אתה לו שמעני •
אם אתה תעשה כן לו תשמעני או טעמו אם אתה תעשה כן לו נתתי כסף השדה : (טז) עובר לסוחר •
שלא יקח כי אם כסף נבחר : (יז) ויקם • נתקיים ועמד השדה למקנה והנה זה הפסוק דבק עם
הפסוק שהוא למעלה וכן גר ותושב אנכי והעשרה שהזכיר הגאון אינם דבקים • וטעם לעיני בני חת
את

בו לאברהם לאחזת־קבר מאת בני־חת׃ כד ס

ד׳ א ואברהם זקן בא בימים
י״ב ו׳ לנש ויהוה ברך את־אברהם בכל׃
ב ויאמר אברהם אל־עבדו
ב׳ מאו תנ׳ לנס׳ זקן ביתו המשל בכל־אשר־לו שים־נא ידך תחת ירכי׃
ו׳ גנס׳ ג ואשביעך ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא־תקח אשה לבני מבנות
י״ב מ״ל נתו׳ הכנעני אשר אנכי יושב
ה׳ פסוקי׳ ס דמ׳ וע׳ אס׳ בקרבו׃ ד כי אל־ארצי ואל־מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק׃ ה ויאמר אליו
ב״ל מ״ל כמא׳ ומא׳ א׳ מלכי ד׳ בספר׳ העבד אולי לא־תאבה האשה ללכת אחרי אל־הארץ
ע׳ הזאת ההשב אשיב את־בנך
ל׳ דס׳ בספ׳ אל־הארץ אשר־יצאת משם׃
ב׳ דס׳ בתו׳ ו ויאמר אליו אברהם השמר לך פן־תשיב את־בני
י״חס״פ שמה׃ ז יהוה אלהי השמים אשר לקחני מבית
ב׳ דס׳ אבי ומארץ מולדתי ואשר
ג׳ דס׳ דבר־לי ואשר נשבע־לי לאמר לזרעך אתן את־הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני

אונקלוס

לאחסנת קבורא מן בני חתאה׃ א ואברהם סיב עאל ביומין ויי בריך ית אברהם בכולא׃ ב ואמר אברהם לעבדיה סבא דביתיה דשליט בכל דליה שוי כען ידך תחות ירכי׃ ג ואקיים עלך במימרא דיי אלהא דשמיא ואלהא דארעא דלא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די אנא יתיב ביניהון׃ ד אלהין לארעי ולילדותי תיזיל ותיסב איתתא לברי ליצחק׃ ה ואמר ליה עבדא מאים לא תיבי איתתא למיתי בתרי לארעא הדא האתבא אתיב ית ברך לארעא די נפקתא מתמן׃ ו ואמר ליה אברהם אסתמר לך דילמא תתיב ית ברי לתמן׃ ז יי אלהא דשמיא דדברני מבית אבא ומארע ילדותי ודמליל לי ודקיים לי למימר לבנך אתן ית ארעא הדא הוא ישלח מלאכיה קדמך ותיסב איתתא לברי מתמן׃

ואם

אחרון / ואברה׳ זקן יומא כח / קדושין פג / מגילה פו / בסנהדרין קח / ברך את סוטה ב / קדושין פג בתר׳ין יו / ויאמר אברהם יומא פח / ואשביעך שבועות לו

רשב״ם

(א) בא בימים. והרי הגיע עת להשיא את בנו בחייו: וה׳ ברך את אברהם להודיע האמור לפנינו שלא שלח עבדיו לקחת אשה ממשפחתו מחמת חוסר נשים בארץ כנען שלא יהו רוצים להזדווג לו שהרי נתברך בכל וכל העולם מתאווים להזדווג לו אבל הוא לא רצה כי אם ממשפחתו. וזהו שאמר

העבד

רש״י

(א) ברך את אברהם בכל. בכל עולה בגי׳ בן ומאחר שהיה לו בן היה צרי׳ להשיאו אשה׃ (ב) זקן ביתו. לפי שהוא דבוק נקוד זקן׃ תחת ירכי. לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו ע

ידי

וּמְעַרְתָּא דְבֵיהּ לְאַבְרָהָם לְאַחְסָנַת קְבוּרְתָּא מִן בְּנֵי חִתָּאָה : א וְאַבְרָהָם
סִיב עַל בְּיוֹמִין וּמֵימְרָא דַיְיָ בָּרִיךְ יַת אַבְרָהָם בְּכָל מִינֵי בִרְכְתָא : ב וַאֲמַר
אַבְרָהָם לֶאֱלִיעֶזֶר עַבְדֵיהּ סָבָא
דְבֵיתֵיהּ דְשַׁלִיט בְּכָל אַפּוֹתִיקֵי דִילֵיהּ
שַׁוִי כְּדוֹן יְדָךְ בִּגְזֵירַת מְהוּלְתִי : ג
וְאוֹמֵינָךְ בְּשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָא
דְמוֹתְבֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא הוּא אֱלָהָא
דְשׁוּלְטָנֵיהּ עַל אַרְעָא דִילָא תִסַּב
אִיתְּתָא לִבְרִי מִבְּנַתְהוֹן דִכְנַעֲנָאֵי דִי
אֲנָא יָתֵיב בֵּינֵיהוֹן : ד אֱלָהֵן לְאַרְעִי
וּלְבֵית גְנִיסָתִי תֵיזִיל וְתִסַּב אִתְּתָא
לִבְרִי לְיִצְחָק : ה וַאֲמַר לֵיהּ עַבְדָא
מָאִים לֵית צְבוּת אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַתְרַיי
לְאַרְעָא הָדָא הַאֲתָבָא אָתֵיב יַת בְּרָךְ
לְאַרְעָא דִי נְפַקְתָּא מִתַּמָּן : ו וַאֲמַר לֵיהּ אַבְרָהָם אִסְתַּמַּר לָךְ דִילְמָא
תָתֵיב יַת בְּרִי לְתַמָּן : ז יְיָ אֱלָהָא דְמוֹתְבֵיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דְדַבְּרַנִי מִן
בֵּית אַבָּא וּמִן אֲרַע יַלְדוּתִי וּדְמַלֵיל לִי וּדְקַיֵים עֲלַי לְמֵימַר . לִבְנָךְ אֶתֵּן יַת
ארעא

ירושלמי

וַאֲמַר אַבְרָהָם לְעַבְדֵיהּ
שַׁלִיטָא דַהֲוָה שַׁלִיט בְּכָל מַה
דִירֵיהּ שַׁוִי כְּעַן יְדָךְ תְּחוֹת
יַרְכִי קְיָימִי :
וְכָל שְׁפַר אַפּוֹתִיקֵי דְרִיבּוֹנֵיהּ
בִּידֵיהּ וְקָם וַאֲזַל לַאֲרָם דְעַל
פְּרַת נַהֲרַיִם :
וְזַרְזַת וְאַחֲזַרַת מוּרְבֵּיהּ לְגוֹ
שַׁקְיָא וּמְלַת וְאַשְׁקַת לְכָל
גַמְלוֹהִי :

רש"י

ידי נער והיתה חביבה עליו וכשלה : (רצונו לתרץ
מה שלא אמר תחת ירכיך וה"ל להשביע העבד
במילתו לפי שהל אברהם היתה ראשונה לו קודם
מילת העבד וק"ל) : (ז) ה' אלהי השמים אשר
לקחני מבית אבי · ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה
אמר ואשביעך וגו' · אמר לו עכשיו הוא אלהי
השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל
כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי
הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה
רגיל בארץ : מבית אבי · מחרן : ומארץ מולדתי ·
מאור כשדים : ואשר דבר לי · לצרכי · כמו אשר
דבר
קורא אותו השבה הואיל והיה אברהם שם : (ז) ה' אלהי השמים · שהביאני כאן ונתן לזרעו זאת הארץ
דעתי שאינו רוצה שירחק זרעו מכאן שא"כ מה לו להקב"ה להביאני כאן לפיכך יודע אני שישלח
מלאכו

רשב"ם

העבד וה' ברך את אדני מאד ויגדל ולכך
הוצרך לפרש תחלה ברך את אברהם בכל ·
כיוו ואם אבי כנען : (ב) שים נא ידך תחת
ירכי · וכן ביוסף כשנשבע ליעקב כריתות
ברית ושבועה של בן ועבד לאדוניו כך היתה
שדומה ענין השעבוד וכן כתב בן יכבד אב
ועבד אדוניו · אבל תקיעת כף אל כף או
כריתות ברית דבר לשנים ולעבור בין בתריו
מצויה כשאר בני אדם : (ד) כי אל ארצי ·
ולא לאותם שאינם קרובי אלא למולדתי
שבארצי תלך : ההשב אשיב את בנך · אל ארץ
אבתיך · ואע"פ שזרעו של אברהם לא היה שם

אבן עזרא

את אנשי המקום · וטעם לכל באי שער עירו כל עובר ושב : (יט) ואחרי כן קבר אברהם את שרה ·
ואז נתקיים השדה לאחוזת קבר לו ולזרעו ונזכרה זאת הפרש' להודיע מעלת ארץ ישראל על כל הארצות
לחיים ולמתים ועוד לקיים דבר ה' לאברהם להיות לו נחלה : (א) ברך את אברהם בכל · באורך ימים
עושר וכבוד ובניו מכל חמדת האדם ודרש שבתו היתה שמה בכל צריך להוסיף בי"ת משרת : (ב) שים
נא

בעל הטורים (right margin, partly cut off):
אברהם אפי' אם רוח ... השוגל או שם אוכם ישלה עלין ... אותך אל ... הבחתמ! את לך ... לארני · ... ישלח מלאכו ... ויוסף לו ... שכתוב כי ... ... מלאכי ... לפניך · הגל ... לא אותו ... שכתוב בו ... לאן ושלחתי ... לפניך ת"! אן ... בני פינחים ... כתיב מלאכי ... נפרשה ... שנקש על ... שניס אחד ... בהליכה ואח' ... בחזרה : עפרן חסר ... כתיב נעית'

עיזרע יעולה ת' כנגד ד' מחות סקלי' שלקח כמינרה : וכל טוב אדני' במסור' הכא ואידך וכל טוב דמשק אליעזר לקח נאמטוב דמשק' · ענם אדוני אברהם · ס"ת מים · לומר נשכם יוקח נא מעט מים שגבהו על המים : וכשתוסיף דלי"ת של חסד יהיה ס"ת דמים שאמר בזכות דמו שנשפך

ג׳ר״פ בענין — לבני משם: ח ואם לא
תאבה האשה ללכת אחריך
ג׳ ג׳ וחסר — ונקית משבעתי זאת רק את
ל׳קמ׳ומלר׳ — בני לא תשב שמה: ט וישם
העבד את ידו תחת ירך
אברהם אדניו וישבע לו על
הדבר הזה: י ויקח העבד
עשרה גמלים מגמלי אדניו
ב׳ דמפסק — וילך וכל טוב אדניו בידו
ויקם וילך אל ארם נהרים אל
ג׳ — עיר נחור: יא ויברך הגמלים
ג׳ — מחוץ לעיר אל באר המים
ג׳ וחסר ג׳ — לעת ערב לעת צאת
ר״פ בטעם מלעי׳ ופסק׳ — השאבת: יב ויאמר יהוה
ג׳ — אלהי אדני אברהם הקרה
נא לפני היום ועשה חסד עם
ג׳ ר״פ בפס׳ — אדני אברהם: יג הנה אנכי
נצב על עין המים ובנות אנשי
י״ג חסר — העיר יצאת לשאב מים: יד
דחסר רה ק׳ — והיה הנער אשר אמר אליה
ע׳ ע׳ — הטי נא כדך ואשתה ואמרה
ע׳ וחסר יב׳ — שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה
אדע

ח ואם לא תיבי איתתא
למיתי בתרך ותהי זכאה
ממומתי דא לחוד ית ברי לא
תתיב לתמן: ט ושוי עבדא
ית ידיה תחות ירכא דאברהם
רבוניה וקיים ליה על פתגמא
הדין: י ודבר עבדא עשרא
גמלין מגמלי ריבוניה ואזל
וכל שפר ריבוניה בידיה וקם
ואזל לארם דעל פרת לקרתא
דנחור: יא ואשרי גמליא
מברא לקרתא עם בירא
דמיא לעידן רמשא לעידן
דנפקן מלייתא: יב ואמר
יי אלהיה דריבוניה אברהם
זמין כען קדמי יומא דין
ועיבד טיבו עם ריבוני אברהם:
יג הא אנא קאים על עינא
דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן
לממלי מיא: יד ותהי
עולימתא דאימר לה ארכיני
כען קולתיך ואשתי ותימר
אשת ואף גמלך אשקי יתה
זמינת לעבדך ליצחק ובה
אידע

אהרן — ואם לא קדושין סא — והיה הנער תענית ד

רשב״ם

מלאכו להצליח דרכיך לקיים לי מבטחתו על הדבר הזה על התנאי שפי׳ לו אברהם: (י) וכל טוב אדניו. האנשים החשובים של בית אברהם הוא שנאמר לפנינו והאנשים אשר עמו: ויברך הגמלים שני ברכים יש לגמל זה על גב זה וצריך להבריכו פעמים קודם שישתה מפני גובהו והוא שאמרו חכמים בשחיטת חולין וכנגבו בגמל ניכר: אותה

רש״י

דבר עלי. וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בלשון על. ותרגום שלהם (רצונו שדרך התרגום להשתמש למ״ד במקום בעבור וק״ל) עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אצל אמירה נופל לי ולו ולהם: ואשר נשבע לי: בין הבתרים: ונקית משבועתי וגו׳ וקחת לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא: רק את בני וגו׳ רק מעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור. (י) מגמלי אדניו. ניכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות

אַרְעָא הָדָא הוּא יַזְמִין מַלְאֲכֵי לְקַמָּךְ וְתִיסַב אִיתָא לִבְרִי מִתַּמָּן : ח וְאִם
לֵית צְבוּת אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרָךְ וְתִזְדְּכֵי מִמּוֹמָתִי דָא לְחוֹד יַת בְּרִי לָא
תְּתִיב לְתַמָּן : ט וְשַׁוִּי עַבְדָּא יַת יְדֵיהּ בִּגְזֵרַת מְהוּלְתָּא דְאַבְרָהָם רִבּוֹנֵיהּ
וְקַיֵּים לֵיהּ עֵיסַק פִּתְגָּמָא הָדֵין : י וּדְבַר עַבְדָּא עַשְׂרָא גַמְלִין מִן גַּמְלֵיהּ
רִבּוֹנֵיהּ וַאֲזַל כָּל שְׁפַר אַפּוֹתִיקֵי דְרִבּוֹנֵיהּ בִּידֵיהּ וְקָם וַאֲזַל לַאֲרָם דְעַל פְּרָת
לְקַרְתָּא דְנָחוֹר : יא וְאַרְבַּע גַּמְלַיָּא מִבָּרָא לְקַרְתָּא לְבֵירָא דְמַיָּא לְעִדָּן
רַמְשָׁא לְעִדָּן דְנַפְקָן מַלְיָאתָא : יב וַאֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְרִבּוֹנִי אַבְרָהָם
זַמִּין כְּעַן אִיתָא מְהַגְנָא קוּמִי יוֹמָנָא וְעִיבַד טִיבוּ עִם רִבּוֹנִי אַבְרָהָם :
יג הָא אֲנָא קָאֵי עַל עֵינָא דְמַיָּא וּבְנַתְהוֹן דַאֲנָשֵׁי קַרְתָּא נַפְקָן לְמִמְלֵי
מוֹי : יד וּתְהֵי רִיבְבָא דְאֵימַר לָהּ אַרְכִינִי כְּדוֹן לְגִינִיךְ וְאֶשְׁתֵּי וְתֵימַר שְׁתֵי
וְאוּף גַּמְלָיךְ אַשְׁקֵי יָתָהּ זַמִּינְתָּא בְּמַזָּלָא לְעַבְדָּךְ לְיִצְחָק וּבָהּ אִינְדַּע אֲרוּם
עבדתא

כפחד סעקידה ענני · ונה שלשה במסו' הכאונה אדע כי עשית חסד · ואידך ונה ויחסו ענני עמו · ונה אנן · פירו' ונה אדע כי עשית חסד · אם תהיה צדקת גומלת חסדים ונה · אבן יקרה שנתן לה כלי כסף וזהב ואבן יקרה והכי איתא בב"ר רבי הונא בשם ר' יוסי אומר אבן יקרה היתה משקלה בקע לא ידעה ב' במסור' הכא בתולה ואיש לא ידעה · והמלך לא ידעה · אח להלן לא ידעה בין כדרכה בין

רשי

בשדות אחרים : וכל טוב אדניו בידו · שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם : ארם נהרים · בין שתי נהרות יושבת : (יא) ויברך הגמלים · הרביצם : (יד) אותה הוכחת · ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי ליכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת ביררת אפרובי"ר בלע"ז : ובה אדע · לשון תחנה הודע לי בה: כי עשית חסד · אם תהי' ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד : (טז) בתולה · ממקום בתולים : ואיש לא ידעה : שלא כדרכה לפי שבנות הכנענים היו משמרות מקו' בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד על זו שנקייה מכל : (יז) וירץ העבד לקראתו · לפי שראה שעלו המים לקראתה : הגמיאיני נא · לשון גמיעה הומיי"ר

אבן עזרא

נא ידך תחת ירכי · יש אומר רמז למילה ואילו היה כן היה נשבע בברית המילה לא בשם והקרוב אלי שהיה משפט בימים ההם לשום אדם ידו תחת ירך מי שהוא ברשותו והטעם אם אתה ברשותי שים נא ידך תחת ירכי והאדון יושב והירך על היד כטעם הנה ידי תחת רשותך לעשות רצונך וזה המשפט עדיין הוא בארץ הודו · וטעם אלהי השמים ואלהי הארץ במקום הזה כי בת פלוני לפלוני בארץ מן השמים והוא סוד : (ג) הכנעני · כלל לעשתי עשר גוים : (ד) כי אל ארצי · זאת חרן שדר שם : מולדתי · אור כשדים : (ה) אולי · ימצא על טעמים רבים וכן אולי יעשה זרים · נפתח ה"א ההשב בפתח קטן בעבור שיש ה"א הבנין קמוץ ואילו נפתח בפתח גדול היה כבד על הלשון · כל השמר מלעיל מלשון שמירה ואשר מלרע לשון שמרים כמו השמר והשקט כטעם שקט הוא על שמריו: (ז) הוא ישלח מלאכו · תפלה ואילו היתה נבואה למה אמר ואם לא תאבה האשה: (ח) לא תשב שמה · שיעמוד בארץ ישרא' · וטעם לא תשב בעבור אברהם שהוא העיקר : (יא) ויברך הגמלים · הבריכם על ברכיהם : (יב) הקרה נא לפני · כטעם הכן חפצי לפני וכן כי הקרה ה' אלהיך : (יד) אתה הוכחת · נסמך העבד על תפלת הנביא שהשם עננו והוכיח בחלום על יד המלאך שהוא שליח השם לעזרו והעבד חשב בלבו כי אין עם נדיב כמו משפחת אדוניו ורבים יתמהו באמרו שלא שאל כהוגן ולא ידעתי למה כי אילו היתה נערה אחרת שתשקהו ותשקה לגמליו ומצאה שהיא ממשפחה אחרת היה עוזב אות' ולא הפסיד כלום כי ויאמר בת מי את פירושו וכבר אמר לה קודם שיתן לה כלום וכן אמר ואשאל אותה ואשים הנזם וכלל הדבר שהתפלל לשם שיוכיח את ממשפחת אדוניו והכוכחה שתעשה דרך מוסר כמו בת נדיב והשם שמע תפלתו ודרך יהוכתן אחרת : (טז) ואיש לא ידעה · רחוק אידבר הכתוב על חוץ הדרך רק פי' שיתכן שתהיה הנערה בתולה וישכב עמה איש גם תהר ואין ראוי לגלות דבר ערוה : (כא) והאיש משתאה · כמו משתומם מגזרת שאו ערים תשאה שממה · וטעם לה כמו בשבילה וכן אשתומם כשעה

אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי׃
טו וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה
כ"ל חסר במ"ב מ"ל לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת
אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־
מִלְכָּה אֵשֶׁת נָחוֹר אֲחִי
אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ׃
רה · ג' חסר ק' · ו' טז וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה
מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא
ג' יְדָעָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא
כַדָּהּ וַתָּעַל׃ יז וַיָּרָץ הָעֶבֶד
ג' ומ"ל לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא
מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃ יח וַתֹּאמֶר
ב' ג' חסר וחד מ"ל שְׁתֵה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד
כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ וַתַּשְׁקֵהוּ׃ יט
ג' וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם
ג' לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ
ו' חסר · ג' ומ' תער לִשְׁתֹּת׃ כ וַתְּמַהֵר וַתְּעַר
ג' כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד
ג' · ג' אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב
לְכָל־גְּמַלָּיו׃ כא וְהָאִישׁ
ג' מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת
ג' · ו"פ הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃
כב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים
לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב
כ' גלגלות בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים
עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃
כג וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי

אֵידַע אֲרֵי עֲבַדְתְּ טֵיבוּ עִם רִבּוֹנִי׃ טו וַהֲוָה הוּא עַד לָא שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא וְהָא רִבְקָה נָפְקַת דְּאִתְיְלִידַת לִבְתוּאֵל בַּר מִלְכָּה אִתַּת נָחוֹר אֲחוּהִי דְּאַבְרָהָם וְקוּלְתַהּ עַל כַּתְפַּהּ׃ טז וְעוּלֵימְתָּא שַׁפִּירַת חֵיזוּ לַחֲדָא בְּתוּלְתָּא וּגְבַר לָא יְדָעַהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלַת קוּלְתַהּ וּסְלֵיקַת׃ יז וּרְהַט עַבְדָּא לְקַדָּמוּתַהּ וַאֲמַר אַשְׁקִינִי כְעַן זְעֵיר מַיָּא מִקּוּלְתִיךְ׃ יח וַאֲמַרַת אִשְׁתְּ רִבּוֹנִי וְאוֹחִיאַת וַאֲחֵיתַת קוּלְתַהּ עַל יְדַהּ וְאַשְׁקְתֵיהּ׃ יט וְשֵׁיצִיאַת לְאַשְׁקָיוּתֵיהּ וַאֲמַרַת אַף לְגַמְלָךְ אֲמְלֵי עַד דְּיִסְפְּקוּן לְמִשְׁתֵּי׃ כ וְאוֹחִיאַת וּנְפַצַת קוּלְתַהּ לְבֵית שַׁקְיָא וּרְהַטַת עוֹד לְבֵירָא לְמִימְלֵי וּמְלַת לְכָל גַּמְלוֹהִי׃ כא וְגַבְרָא שָׁהֵי בַהּ מִסְתַּכַּל שָׁתִיק לְמִידַּע הַאַצְלַח יְיָ אוֹרְחֵיהּ אִם לָא׃ כב וַהֲוָה כַּד סְפִיקוּ גַמְלַיָּא לְמִשְׁתֵּי וּנְסֵיב גַּבְרָא קְדָשָׁא דְּדַהֲבָא תִּקְלָא מַתְקְלֵיהּ וּתְרֵין שֵׁירִין עַל יְדַהָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין דְּדַהֲבָא מַתְקְלְהוֹן׃ כג וַאֲמַר בַּת מַאן אַתְּ חַוִּי כְעַן לִי הַאִית בְּבֵית אֲבוּךְ
אתר

אחרן

והנערה יבמות סט

הגמיאני שבת עו

נא

רשב"ם

(יד) אותה הוכחת · כלומר אותה שהוכחת ליצחק היא תאמר לי כן ולא אשה אחרת שלא הוכחת:
(טו) ואיש לא ידעה · אפי' מעשה חידודין · כי כנוער

רשי

הומיו"ר בלע"ז: (יח) ותרד כדה · מעל שכמה: עד אם כלו · הרי אם משמש בלשון אשר אם כלו די ספקן שזו היא גמר שתייתן כשסתו

עברת טיבוי עם ריבוני : טו והוה בשעא קלילא הוא עד כדון לא
פסק למללא והא רבקה נפקת דאתילידא לבתואל בר מלכה אנתתיה
דנחור אחוי דאברהם ולגינתא על כתפהא : טז וריבא שפירא למיחמי
לחדא בתולתא וגבר לה ידעה במשכבה ונחתת לעיינא ומלת לגנתא
וסליקת : יז ורהט עבדא לקדמותהא ואמר אטעמני כדון קליל מוי מן
לגיניתיך : יח ואמרת שתי רבוני ואוחיאת ואחיתת לגינתא על ידה
ואשקיתיה : יט ופסקת לאשקיותיה ואמרת אוף לגמלך אימלי עד די
ספקון למשתי : כ ואוחיאת ורוקינת לגינתא למורכיות בית שקתי
ורהטת תוב לבירא לממלי ומלת לכל גמלוי : כא וגברא חוה ממתין
לה ושתיק למנדע האצלח יי ארחיה אין לא : כב והוה כד ספיקן
גמליא לממלי ונסיב גברא קדשא דדהבא דרכמונא מתקליה קביל
דרכמונא לגלגלתא דאיטמוסין בנהא למיתב לעיבידת משכנא ותרין
שירין יהב על ידהא מתקל עשר סלעין דדהבא סכום מתקלהון קבל תרין
לוחיא דכתיבין בהון עשרתי דבריא : כג ואמר ברת מאן את תני כדון
לי

שלא כדרכה · אף פ"כ איש לא ידעה אין בדרכה אין שלא כדרכה · ותכל שנים במסור' הכא ותכל להשקותו ואידך ותכל דוד לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת ותכל דוד לצאת למה ותכל להשקותו כי שתה כוס תנחומין על אמנון בקע שנים׳ במסו׳ הכא בקע משקלו ואידך בקע לגלגול׳ שרמז לה זכות השקלי׳ ולרבקה ב׳ במסורת חד ריש פסוק ולרבקה אח׳ וחד סוף פסו׳ ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה · כהו עיניו מעשן ע"ז של עשו אבל לרבקה לא הזיק לפי שהיא רגילה כן בבית אביה · שהיה

רשי

כששתו ד' ספוקן : (כ) ותער · לשון כפילה והרבה יש בלשון משנה המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי (תהלים קמא) אשר הערה למות נפשו (ישעיה נג) : שוקת · אבן חלולה ששותים בה הגמלים : (כא) משתאה לשון שאיה כמו שאו ערים · תשאה שממה : משתאה · משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח אבל איננו יודע עם ממשפחת אברהם היא אם לאו · ואל תתמה בתי"ו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומדברת בלשון מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין ב' אותיו׳ של עקר היסוד כגון משתא׳ משתולל מגזר׳ שולל וישתומם מגזרת שממה וישתמר חקות עמרי מגזרת וישמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה וכשם שאתה מוצא לשון משומם באדם כבהל וכאלם ובעל מחשבות כמו על יומו נשמו אחרונים (איוב יח) שומו שמי' (ירמיהו ב) אשתומם כשעה חדא (דניאל ג') כך תפרש לשון שאייה באדם בהול ובעל מחשבות · ואונקלוס תרגם לשון שהיה וגברא שהי שוהא ועומד במקום אחד לראות ההצליח יי' דרכו ואין לתרגם שתי שפרי איכו לשון שתיי׳ שאין אלף נופלת בלשון שתיי' · משתאה לה משתומם אליה כמו אמרי לי אחי הוא (בראשי' כ) וכמו אנשי המקו' לאשתו : (כב) בקע · רמז לשקלי ישרא׳ בקע לגלגלת : ושני צמידים · רמז לב׳ לוחות מצומדים : עשרה זהב משקלם · רמז לעשרת הדברות שבהן : (כג) ויאמר בת מי את · לאחר שנתן לה שאלה

רשב״ם

נכונה היתה : (כ) ותעריכמו ותערה · כמו ותכל ותכלה מגזרת וקיר ערה מגן : השוקת מלשון וישק נאן לבן · שם דבר כמו נושת מלשון נס בוש לא יבושו : (כא) והאיש משתאה · מלשון תשאה שממה והתי"ו כמו תי"ו בישתבח מן שבחי וישתמר חוקת עומרי מלשון שמר · כלומר משתומם ומחשב על שאמר' לו זאת הנערה : (יט) גם לגמליך אשאב · הבין שזימן לו הקב"ה מה שביקש והמפרש לשון שתייה אי אפשר מפני שהאל"ף שבו לא תהיה בלשון שתייה · ועוד שלא אמרה לו רבקה להשקות את גמליו עד לאחר שתייתו ואז התחיל להיו׳ מחשב ותוהא : (כב) ויקח איש נזם זהב · יש לומר שאחר ששאל לה בת מי את נתן לה כמו שכתב לפנינו בסיפור

אבן עזרא

תלא והתי"ו מנכי התפעל כמו נתרא׳ פנים ולא יתכן היותו מן שתה : (כב) נזם · יש נזם שהוא באף

גם

נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם
לָנוּ לָלִין׃ כד וַתֹּאמֶר אֵלָיו
בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה
אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃ כה
וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־
מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם
לָלוּן׃ כו וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ
לַיהוָה׃ כז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־
עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי
אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית
אֲחֵי אֲדֹנִי׃ כח וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ
וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ כט וּלְרִבְקָה אָח
וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ
הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן׃ ל וַיְהִי׀
כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־
הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ
וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה
אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי
הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה
עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן׃
לא וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה
לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי
פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים׃
לב וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה
וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן
וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר
אִתּוֹ׃

מסרה:
פיסק מן כ"ו דכל חד וחד לית דכו׳ :
י"ב פסוקים גם גם קדמאה ללין תנינא ללון ופ"ס חלילו
קדמאה אחי תני׳ אחי דלכיו ופ"ס אחי ורא"ע:
ג׳ ר"פ ופ׳ ס"פ ותחיין מרת רוח · י"ו · ב׳
ב׳ חסר פני אבי ודרבכי ג׳ ופ׳ ׳ קדמ׳ :
ג׳
י"ג מ"ל · ב׳
ג׳ · ב"לוחב יוקו :
ב׳ בתרי ליש׳
ג׳ כ"ב

אונקלוס:
אֲתַר כְּשַׁר לָנָא לִמְבָת׃ כד
וַאֲמַרַת לֵיהּ בַּת בְּתוּאֵל אֲנָא
בַּר מִלְכָּה דִּילֵידַת לְנָחוֹר׃
כה וַאֲמַרַת לֵיהּ אַף תִּבְנָא
אַף כִּסָּתָא סַגִּי עִמָּנָא אַף
אֲתַר כְּשַׁר לִמְבָת׃ כו וּכְרַע
גַּבְרָא וּסְגִיד קֳדָם יְיָ׃ כז
וַאֲמַר בְּרִיךְ יְיָ אֱלָהֵיהּ דְּרִבּוֹנִי
אַבְרָהָם דִּי לָא מְנַע טֵיבוּתֵיהּ
וְקוּשְׁטֵיהּ מִן רִבּוֹנִי אֲנָא
בְּאוֹרַח תַּקְנָא דַּבְּרַנִי יְיָ בֵּית
אֲחוּהִי דְּרִבּוֹנִי׃ כח וּרְהַטַת
עוּלֵימְתָּא וְחַוִּיאַת לְבֵית אִמַּהּ
כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃ כט
וּלְרִבְקָה אֲחָא וּשְׁמֵיהּ לָבָן
וּרְהַט לָבָן לְוָת גַּבְרָא לְבָרָא
לְעֵינָא׃ ל וַהֲוָה כַּד חֲזָא
יָת קְדָשָׁא וְיָת שֵׁירַיָּא עַל יְדֵי
אֲחָתֵיהּ וְכַד שְׁמַע יָת פִּתְגָּמֵי
רִבְקָה אֲחָתֵיהּ לְמֵימַר כְּדֵין
מַלֵּיל עִמִּי גַּבְרָא וַאֲתָא לְוָת
גַּבְרָא וְהָא קָאֵים עִלָּוֵי גַּמְלַיָּא
עַל עֵינָא׃ לא וַאֲמַר עוּל
בְּרִיכָא דַּייָ לְמָא אַתְּ קָאֵים
בְּבָרָא וַאֲנָא פַּנֵּיתִי בֵּיתָא
וַאֲתַר כְּשַׁר לְגַמְלַיָּא׃ לב
וְעָאל גַּבְרָא לְבֵיתָא וּשְׁרָא
גַּמְלַיָּא וִיהַב תִּבְנָא וְכִסָּתָא
לְגַמְלַיָּא וּמַיָּא לְאַסְחָאָה רַגְלוֹהִי
וְרַגְלֵי גּוּבְרַיָּא דְּעִמֵּיהּ׃

ושויו

רשב"ם

בסיפור דבריו · אלא שלא להפסיק סדר דבריו ותשובת דבריה · לכן הקדים מעשה לכתיבתה שכתן

רש"י

שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו : ללין · לינה אחת · לין

שם

לִי הַאִית בֵּית אֲבוּךְ אֲתַר כָּשַׁר לָנָא לִמְבַּת : כד וַאֲמָרַת לֵיהּ בְּרַת
בְּתוּאֵל אֲנָא בַּר מִלְכָּה דִילֵידַת לְנָחוֹר : כה וְתָנַת לְמֵימַר לֵיהּ אוּף
תִּיבְנָא אוּף אַסְפַּסְתָּא סַגִּי עִמָּנָא אוּף אֲתַר כָּשַׁר לִמְבַּת : כו וּגְחַן גַּבְרָא
וּסְגֵיד קֳדָם יְיָ דְּזַמִּין קֳדָמוֹי אִתְּתָא מְהַגְנָא : כז וַאֲמַר בְּרִיךְ שְׁמָא דַּיְיָ
אֱלָהֵיהּ דְּרִיבּוֹנִי אַבְרָהָם דִּילָא מְנַע טֵיבוּתֵיהּ וְקוּשְׁטֵיהּ מִן רִבּוֹנִי אֲנָא
בִּזְכוּתֵיהּ בְּאוֹרַח תַּקְנָא דַּבְּרַנִי יְיָ בֵּית אֲחוֹי דְּרִיבּוֹנִי : כט וּלְרִבְקָה אָחָא
וּשְׁמֵיהּ לָבָן וּרְהַט לָבָן לְוָת גַּבְרָא לְבָרָא לְעֵינָא : ל וַהֲוָה כַּד חָמָא יַת
קְדָשָׁא וְיַת שֵׁירַיָּא עַל יְדֵי אַחְתֵיהּ וְכַד שְׁמַע יַת פִּתְגָּמֵי רִבְקָה אַחְתֵיהּ
לְמֵימַר כְּדוֹן מַלֵּיל עִמִּי גַּבְרָא וְאָתָא לְוָת גַּבְרָא וְהָא קָאֵי עִלְוֵי גַמְלַיָּא עַל
עֵינָא : לא וְחָשִׁיב לָבָן דְּהוּא אַבְרָהָם וַאֲמַר עוּל בְּרִיכָא דַּיְיָ לְמָא אַתְּ
קָאֵי בְּבָרָא וַאֲנָא פַנִּיית בֵּיתָא מִפּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה וַאֲתַר אַתְקֵינִית לְגַמְלַיָּא :
לב וְעַל גַּבְרָא לְבֵיתָא וְשָׁרֵי זְמָמֵי גַמְלַיָּא וִיהַב לָנָא תִּבְנָא וְאַסְפַּסְתָּא
לגמליא

כומר לע"ז ועל כן הקדי' הכתו' שם יצחק לומר שלא היו מורת רוח לרבקה כמו ליצחק : אי נמי רמז למה שאמרו שכונסת אשה יבדו' נאחיה שרוב בנים דומין לאחי האם · ובשביל שהיה אחיה רשע ילדה עשו הרשע · וזהו ולרבקה אח ושמו לבן · ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה · ומקום ב' הכא ומקום לגמלים · ואידך ומקום לזהב יזקו · ובשביל מקום לזהב שראה מה שנתן לאחותו פינה מקום לגמלים · ויפתח שנים ויפתח

רשי

שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות : (כד) בת בתואל · השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון : (כה) מספוא · כל מאכל הגמלים קרוי מספוא כגון תבן ושעורים : (כז) בדרך · דרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך · וכן כל בי"ת ולמ"ד וה"א המשמשים בראש התיבה ונקודים בפתח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא נזכר וניכר באיזו הוא מדבר :
(כח) לבית אמה · דרך הנשים היתה להיות להן בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה : (כט) וירץ · למה רץ ועל מה רץ ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון : (ל) על הגמלים · לשמרן כמו והוא עומד עליהם לשמשם : (לא) פניתי הבית · מעבודת אלילים · (לב) ויפתח · התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים :

עד

רשב"ם

לה : בקע חצי שקל · כמו כטה ידך על הים ובקעהו : (כג) מקום לנו ללין · מקום לנו בביתך ולמה אנו צריכין ללין · לבית לינה שם דבר הוא · כמו כי יהיה ריב בין אנשים מן וירב בלבן · בין דין לדין · שם דבר מן וילן שם בלילה הוא · אבל היא שאמרה גם מקום ללון · פירושה ללון גופני כמו לקום לשוב מערימה ואלו אי אמרה גם מקום לכם כמו שאמרו הם מקום לנו היה לה לומר ללין כמו שאמרו הם שהיה משמע גם מקום לכם ולמה לבית לינה · אבל ללון אין צריך פי' שהרי משמע ללון בו בני אדם · זהו עיקר פשוטו למדקדק לשון הקודש : (כה) גם תבן · שלא שאלת גם מקום ללון שאלת דרך המקרא לכפול כמו גם לי גם לך : (לב) ויפתח · כמו אל יתהלל חוגר כמפתח · התיר חבישתם :

עד

אבן עזרא

גם באזן ושיבל האף ירד מעל פתיל קשור במלח : בקע · חצי שקל מגזרת כבקע : וצמידים · מגזרת צמיד פתיל כי על היד האחת הצמיד האחד הוא שנים וצורתו ידועה : (כג) ללין · מן הבנין הכבד הנוסף כי ללון מן הקל : (לב) ומספא · שם מאכל בהמות והוא שם כלל ותחתיו שעורה : (לג) ויישם · מהבנין שלא נזכר שם פועלו כמו ויושב את משה ויש אומרים כי טעם עבד אברהם אנכי כדבק עם דבר המאכל והטעם כי יש מאכלים אסורים לנו והנכון שדבריו כמשמעם : (מא) אז תנקה מאלתי · ולא איור משבועתי והטעם כי אפחד מאדני ומאלתו :

ויושם ק׳ | אתו: לג ויישם לפניו לאכל
י״ג ויאמר לא אכל עד אם־
דברתי דברי ויאמר דבר:
לד ויאמר עבד אברהם
ז׳ נסעסר״פ י״נ אנכי: לה ויהוה ברך את־
אדני מאד ויגדל ויתן־לו צאן
ג׳ וחסר ובקר וכסף וזהב ועבדם
כ״ג חסר על ויפרון האיש ושפחת וגמלים וחמרים:
לו ותלד שרה אשת אדני
בן לאדני אחרי זקנתה ויתן־
לו את־כל־אשר־לו: לז
ג׳ וחסר וישבעני אדני לאמר לא־
תקח אשה לבני מבנות
הכנעני אשר אנכי ישב
ח׳ ר״פ בארצו: לח אם־לא אל־בית־
אבי תלך ואל־משפחתי
ולקחת אשה לבני: לט
מ״ח מלין מיתלין קס״ו ואמר אל־אדני אלי לא־תלך
האשה אחרי: ס ויאמר
אלי יהוה אשר־התהלכתי
לפניו ישלח מלאכו אתך
והצליח דרכך ולקחת אשה
לבני ממשפחתי ומבית אבי:
ד׳ מא אז תנקה מאלתי כי
כל אורי׳ מ״ג במ׳ ז׳ י״ן תבוא אל־משפחתי ואם־לא
במני׳ פסו׳ יתנו לך והיית נקי מאלתי:
ט׳ חסרי י״נ מב ואבא היום אל־העין
ואמר יהוה אלהי אדני
אברהם אם־ישך־נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה:
ד׳ ר״פ נספ׳ ג׳ כ״ל חסר נמ״ה מג הנה אנכי נצב על־עין המים והיה העלמה היצאת
לשאב ואמרתי אליה השקיני־נא מעט־מים מכדך:
ואמרה

אהרן לג ושויו קדמוהי למיכל
ואמר לא איכול עד דאמליל
פתגמי ואמר מליל: לד
ואמר עבדא דאברהם אנא:
ויאמר עבד ב״ק נג לה ויי בריך ית רבוני
לחדא ורבא ויהב ליה ען
ותורין וכסף ודהב ועבדין
ואמהן וגמלין וחמרין: לו
וילידת שרה איתת רבוני בר
לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה
ית כל דיליה: לז וקיים
עלי רבוני למימר לא תסב
איתתא לברי מבנת כנענאי
די אנא יתיב בארעהון: לח
אלהן לבית אבא תיזיל
ולזרעיתי ותיסב איתתא לברי:
לט ואמרית לרבוני מאים
לא תיתי איתתא בתרי: מ
ואמר לי יי די פלחית קדמוהי
ישלח מלאכיה עמך ויצלח
אורחך ותיסב איתתא לברי
מזרעיתי ומבית אבא: מא
בכן תהי זכאי ממומתי ארי
תהך לזרעיתי ואם לא יתנון
לך ותהי זכאי ממומתי:
מב ואתית יומא דין לעינא
ואמרית יי אלהיה דרבוני
אז תנקי אברהם אם אית כען רעוא
קדושין סא קדמך לאצלחא אורחי די אנא
אזיל עלה: מג הא אנא
קאים על עינא דמיא ויהא
ואבא היום עולימתא דתיפוק למימלי
סנהדרין צה ואימר

מד ואמרה אלי גם אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה

ואימר לה אשקיני כען זעיר מיא מקולתיך: מד ותימר לי אף

יונתן בן עוזיאל

לגמלייא ומוי למשזוג רגלוי ורגלי גובריא די עמיה: לג וסדרו קומיה למיכול תבשילה דביה סמא דקטול וארגיש ביה ואמר לא איכול עד דאמליל פתגמי ואמר מליל: לד ואמר עבדא דאברהם אנא: לה וה' בריך ית רבוני לחדא ורבא ויהב ליה עאן ותורין וכספא ודהבא ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין: לו וילידת שרה איתת רבוני בר לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה ית כל דיליה: לז ואומי יתי רבוני למימר לא תסב איתתא לברי מבנת כנענאי דאנא יתיב בארעהון: לח אלהן לבית איבא תיזיל ולייחוסי ותסב איתא לברי: לט ואמרית לרבוני מאים לא תיתי איתתא בתרי: מ ואמר לי יי דפלחית קומוי יזמין מלאכיה עמך ויצלח ארחך ותסב איתתא לברי מן יחוסי ומגניסת בית איבא: מא בכין תזדכי ממומתי אין תיעול לבית יחוסי ואין לא ינתנון לך ותהי זכאי ממומתי: מב ואתית יומנא לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני אברהם אין איתך כדון מצלח ארחי דאנא אזיל עלה: מג הא אנא קאי על עינא דמיא ותהי ריבא דתיפוק למימלי ואמר לה אשקיני כדון קליל מוי מן לגיניתיך: מד ותימר לי אוף אנת שתי אוף לגמלך אמלי היא אנתתא

דזמין

בעל הטורים

בגמלים • ויפתח על הלוחות ידותיה נגנין הנית ספסת' לשון ניור אף הכא בין הגמלים של אברהם מגויירין ומסומכין וניכרין לכל שהיו שלו שהגמלים לא היו רועים בשדו' אחרים ויושם כתיב אלחד שנתנו לו סם המות בקערה ומיהרו עליו לאכול כדי

שלא ירגיש • ויושם שנים דסמיכי ויושם הכא ואידך ויושם בארון רמז שרצו להמיתו ול' יתנו בארון והוא הרגיש ואמר לא אוכל עד אם דברתי דברי • כי עבד אברהם אנכי הכנתי בביתו שלא לאכול עד שאדב' דברי ברכת כשילת ידים וברכת המוציא ונזה חשב כי ינגל

רשי

(לג) עד אם דברתי • הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי כמו עד כי יבא שילה (בראשית מט) וה"ם חז"ל כי משמש בד' לשונות והאחד אי והוא אם: (לו) ויתן לו את כל אשר לו • שטר מתנה הראה להם: (לז) לא תקח אשה מבנות הכנעני • אם לא תלך תחילה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך: (לט) אולי לא תלך האשה • אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך: (מב) ואבא היום • היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ • אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבו' לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה: (מד) גם אתה • גם לרבות אנשים שעמו ; הוכיח • ביר[ר] והודיע וכן כל הוכחה שבמקרא ברור דבר :

טרם

רשב"ם

(לג) עד אם דברתי דברי • אחרי שראה שהסכים הקב"ה על ידו לא היה לו להתעסק באכילה ושתיה תחילה: (לה) ברך את אדוני • לכן הקדים למעלה ברך את אברהם בכל ויגדל וכל אנשי המלכות היו חפצים להזדווג עמו אך איני חפץ: (לו) ויתן לו את כל אשר לו • לא יחלקו אחיו עמו: (מ) ישלח מלאכו • יודע אני שיתנו לך: (מב) ואמר ה' אלהי אדוני אברהם וגו' כל אריכות דברים להודיעם שמאת הקב"ה יצא הדבר :

בדרך

אבן עזרא

(מט) חסד • דבר שאינו חיוב: ואמת • לקיים דבר החסד והמלה מגזרת אמונה והתי"ו לשון נקבה :

דבר

ג׳ וחסר ו׳ האשה אשר־הכיח יהוה לבן־
ג׳ אדני׃ מה אני טרם אכלה
לדבר אל־לבי והנה רבקה
כ״ל חסר נא״ה יצאת וכדה על־שכמה ותרד
העינה ותשאב ואמר אליה
השקיני נא׃ מו ותמהר
ג׳ מ״ל ו׳ נ׳ חסר ותורד כדה מעליה ותאמר
ד׳ שתה וגם־גמליך אשקה
ג׳ ואשת וגם הגמלים השקתה׃
מז ואשאל אתה ואמר
בת־מי את ותאמר בת־בתואל
בן־נחור אשר ילדה־לו מלכה
פ׳ חסר ואשם הנזם על־אפה
והצמידים על־ידיה׃ מח
ג׳ ואקד ואשתחוה ליהוה
ג׳ ואברך את־יהוה אלהי אדני
ס׳ אברהם אשר הנחני בדרך
אמת לקחת את־בת־אחי
אדני לבנו׃ מט ועתה אם־
ג׳ ישכם עשים חסד ואמת את־
אדני הגידו לי ואם־לא
ג׳ הגידו לי ואפנה על־ימין או
ל׳ פסו׳ ויען ויאמרו׃ על־שמאל׃ נ ויען לבן
ובתואל ויאמרו מיהוה יצא
ג׳ וא׳ יכל דבר׃ הדבר לא נוכל דבר אליך
חל מן י״א פתקי׳ רע או־טוב׃ נא הנה־רבקה
ק׳ י״ד לפניך קח ולך ותהי אשה
לבן־אדניך כאשר דבר יהוה׃
נב ויהי כאשר שמע עבד
אברהם את־דבריהם וישתחו
י״ג פ׳ ארצה ליהוה׃ נג ויוצא העבד כלי־כסף וכלי זהב

אף את אשתי ואף לגמלך
אמלי היא איתתא דזמין יי
לבר רבוני׃ מה אנא עד
לא שיציתי למללא בלבי והא
רבקה נפקת וקולתה על־
כתפה ונחתת לעינא ומלת
ואמרית לה אשקיני כען׃
מו ואוחיאת ואחיתת
קולתה מינה ואמרת אשת
ואף גמלך אשקי ושתיתי ואף
גמליא אשקיאת׃ מז
ושאילית יתה ואמרית בת מן
את ואמרת בת בתואל בר
נחור דילידת ליה מלכה
ושויתי קדשא על אפה
ושיריא על ידהא׃ מח
וכרעית וסגדית קדם יי
וברכית ית יי אלהיה דרבוני
אברהם דדברני באורח קשוט
למיסב ית בת אחוהי דרבוני
לבריה׃ מט וכען אם
איתיכון עבדין טיבו וקשוט
עם רבוני חוו לי ואם לא חוו לי
ואתפני על ימינא או על־
שמאלא׃ נ ואתיב לבן
ובתואל ואמרו מן קדם יי
נפק פתגמא לית אנחנא
יכלין למללא עמך ביש או
טב׃ נא הא רבקה קדמך
דבר ואיזיל ותהי אתתא לבר
רבונך כמא דמליל יי׃ נב
והוה כד שמע עבדא דאברהם
ית פתגמיהון וסגיד על־
ארעא קדם יי׃ נג ואפיק
עבדא מנין דכסף ומנין דדהב

אהרן
וכדה על הלילוים נג
ויען לבן מועד קסוף

ובגדים

ג׳ אל חסר וחד מלא

ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה ולאמה: נד ויאכלו

וישתו

ולבושין ויהב לרבקה ומגדנין יהב לאחוהא ולאמה : נד

ואכלו

בעל הטורים

שכו׳ של ברכה לטובה מצטרף ולא לרעה׳ וכן היה לו שלא אלא קן והחזיר פה המות לגל כתואל ואכל ומת׳ ו״ת שנתנו לו דבר אסור ואחר לא אוכל עד אם דברתי דברי עבד אברהם אנכי ואיני אוכל דבר איסור׳ או תנקה משתי ואברה׳ אמר משבועתי שהוא המתי׳ עליהם לומר

שהביאו בלא שהיה חמור׳ יותר כלי שיתרגמו׳ כי תבוא אל משפחתי ולא על בית אבי לומר שאשלא ימינא מבית אב יקח מבית אם : נאשם הכנס חסרין ל לומר שלא כ״ע בבשרא מחיתה בפיעותי על ימין או על שמאל ר״ת בגימטריא ישמעאל א בגימ׳ בעמון ומואב׳ אל

יונתן בן עוזיאל

דזמין יי במזלא לבר רבוני : מה אנא עד לא פסקית למללא עם הרהורי לבי והא רבקה נפקת ולגינתא על כספא ונחתת לעיינא ומלת ואמרית לה אשקיני כדון: מו ואוחיאת ואחיתת לגינתה מינה ואמרת שתי ואוף גמליך אשקי ושתיתי ואוף גמלייא אשקיית : מז ושאילית יתה ואמרית ברת מאן אנת ואמרת ברת בתואל בר נחור דילידת ליה מלכה ושוית קדשא על אפה ושיריא על ידהא : מח וגחנית וסגידית קדם יי ובריכית ית יי אלהיה דריבוני אברהם דדברני באורח קשוט למיסב ית ברת אחוי דריבוני לבריה : מט וכדון אין איתיכון עבדין טיבו וקשוט עם רבוני תנו לי ואין לא תנו לי ואיפני על דרומא או על ציפונא : נ ואתיב לבן ובתואל ואמרו מן קדם יי נפקפתגמא דרבקה אתיהבת ליצחק אנן לא ניכול למללא לך ביש או טב : נא הא רבקה קומך דבר ואיזיל ותהי איתא לבר רבונך כמא דמליל יי : נב והוה כד שמע עבדא דאברהם ית פתגמיהון וסגיד על ארעא קדם יי : נג והנפק עבדא מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ויהב לרבקה ודורונין יהב לאחוהא ולאמה : נד ואכלו ושתו הוא וגובריא דעמיה ובתו וקמו

בצפרא

רש״י

(מה) טרם אכלה׳ טרם שאני מכלה וכן כל לשון הווה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר (איוב סימן א׳) הרי לשון עבר׳ ככה יעשה איוב הרי לשון עתיד ופי׳ שניהם ל׳הווה כי אומ׳ הי׳ איוב אולי חטאו בני והיה עושה כך: (מז) ואשאל ואשים׳ שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא : (מט) על ימין מבנות ישמעאל : על שמאל׳ מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב״ר : (נ) ויען לבן ובתואל׳ רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו: לא נוכל דבר אליך׳ למען בדבר הזה לא ע״י תשובת דבר רע ולא ע״י תשובת דבר הגון וניכר לפי שמה׳ יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך: (נב) וישתחוו ארצה׳ מכאן שמודים על בשורה טובה : (נג) ומגדנות׳ לשון מגדים שהביא עמו מיני פירות של א״י : (נד) וילינו׳ כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד

רשב״ם

(מח) בדרך אמת׳ שנאמנו דברי הקב״ה לעשות חסד לאברהם ולכם : על ימין או על שמאל׳ על שאר קרובים שיש לאדוני: (נ) לא נוכל דבר אליך רע או טוב׳ לא הסתירה ולא הבנין תלוי ברצונינו כי על כרחינו רוצים ולא רוצים כי הקב״ה עשה שהיכולת בידו : (נג) כלי כסף וכלי זהב׳ תכשיטי נשים של כסף וזהב כדכתיב איש אשר מצא כלי כסף וכלי זהב ושמלות אצעדה וגו׳ וכתיב ושאלה אשה משכנתה ומגורת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם :

ויה׳

אבן עזרא ז כב

(נא) דבר ה׳׳ גזר וכן בדבר ה׳ שמים נעשו או הוכיח במלו׳ : (נג) ומגדנות׳

מגזרת

וישתו הוא והאנשים אשר־
עמו וילינו ויקומו בבקר
ויאמר שלחני לאדני : נה
ויאמר אחיה ואמה תשב
הנער אתנו ימים או עשור
אחר תלך : נו ויאמר
אלהם אל־תאחרו אתי
ויהוה הצליח דרכי שלחוני
ואלכה לאדני : נז ויאמרו
נקרא לנער ונשאלה את־
פיה : נח ויקראו לרבקה
ויאמרו אליה התלכי עם־
האיש הזה ותאמר אלך :
נט וישלחו את־רבקה
אחתם ואת־מנקתה ואת־
עבד אברהם ואת־אנשיו :
ס ויברכו את־רבקה
ויאמרו לה אחתנו את היי
לאלפי רבבה ויירש זרעך
את שער שנאיו : סא ותקם
רבקה ונערתיה ותרכבנה
על־הגמלים ותלכנה אחרי
האיש ויקח העבד את־רבקה
וילך : סב ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב
בארץ

מסרה: י"א וכל ד"ס דכו׳ ט׳ מ"ל · ג׳ חד מ"ל וחד ח׳ קמא ח׳ : · רא ק׳ · ג׳ ומ"ל · רא ק׳ · ג׳ · ל׳ דס׳ · ל׳ דס׳ · ג׳ · ג׳ בפס׳ ב׳ ח׳ וח׳ מ"ל · ג׳ · ד׳ · ז׳ נפתח י ו בחולם :

אונקלוס:
ואכלו ושתיאו הוא וגובריא
די עמיה ובתו וקמו בצפרא
ואמר שלחוני לות רבוני :
נה ואמר אחוהא ואמה
תתיב עולמתא עמנא עידן
בעידן או עסרא ירחין בתר
כן תיזיל : נו ואמר להון
לא תאחרון יתי ויי׳ אצלח
אורחי שלחוני ואיהך לות
רבוני : נז ואמרו נקרי
לעולמתא ונשמע מה דהיא
אמרה : נח וקרו לרבקה
ואמרו לה התיזלין עם גברא
הדין ואמרת איזיל : נט
ושלחו ית רבקה אחתהון וית
מינקתה וית עבדא דאברהם
וית גברוהי : ס וברכו
ית רבקה ואמרו לה אחתנא
את הוי לאלפין ולרבוון וירתון
בנייכי ית קרוי סנאיהון : סא
וקמת רבקה ועולמתהא
ורכיבא על גמליא ואזלת
בתר גברא ודבר עבדא ית
רבקה ואזל : סב ויצחק אתא
כמתוהי מבירא דמלאך
קימא אתחזי עלה והוא יתיב
בארע

תולדת אהרן: ויאמר אחיה כתובות נ׳ אחר חלק כלדרים נ׳ · ותקם רבקה פסחים ג ותלכנה ברכות סא ערובין יח

רשב"ם

(נו) וה׳ הצליח דרכי · אין הקב"ה רוצה שיהא איחור בדבר שאין זה עיקר הצלחה אם יתעכב : (נז) נקרא לנערה · אם תרצה להתעכב ימים או עשור כדבריכו או מיד ליל כדבריך · דרך ארץ הוא כן כלומר אע"פ שהקב"ה חפץ בזיווג זה אעפ"כ אמרי לכו התלכי מיד עם האיש הזה או עם אדם אחר לאחר ימים או עשור ואעפ"כ שמנהג הוא כמו שמניכו נותנים לבתולה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה : (נח) ותאמר אלך · איני חוששת להתעכב בשביל קשוטי עצמי : (ס) את היי לאלפי רבבה וירש זרעך · ממך יצאו אותם הבנים שנאמר בהם

רשי

אחד : (נה) ויאמר אחיה ואמה · ובתואל היכן היה הוא רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו :
ימים

בשעת

בצפרא ואמר שדרוני לרבוני : נה ועל דהוו ממללין בר משא בתואל
הוה אכיל מה דהוא תבשילא ואשכחונוהי בקריצתא דהא מית ואמר
אחוהא ואימא תיסב ריבא עמנא יומי שתא חדא או עשר ירחין ובתר
כדין תיזיל : נו ואמר להום לא תעכבון יתי ויי אצלח אורחי אלוווני
ואיזיל לרבוני : נז ואמרו נקרי לריבא ונשמע מה דהיא אמרה : נח
וקרו לרבקה ואמרו לה התיזלי עם גברא הדין ואמרת איזיל : נט
ואלוויו ית רבקה אחתהום וית פרגוותה וית עבדא דאברהם וית גוברוי :
ס ובריכו ית רבקה ואמרו לה עד כדון הוית אחתן וכדון את אזלא
ומתנסבא לצדיקא יהי רעוא דמינך יפקון אלפין דריבוון ויירתון בנייכי
ית קודיי סנאיהום : סא וקמת רבקה ורבתהא ורכבן על גמליא ואזלן
בתר גברא ודבר עבדא ית רבקה
בהדיה וטייל והיכמא דאתקטעא ליה
ארחא במיזליה לפדן ארם היכדין
אתקטעא ליה במתביה דביומא חד
אזיל וביומא חד תב : סב ויצחק
הוה אתי מבי מדרשא דשם רבא
מעלנא דבירא דאתגלי עלוי חי וקיים
רחמי

ירושלמי

ויצחק הוה אתי מן בית
מדרשא דשם רבא לבארא
דאיתגלית עלוהי שכינתיה
דיי והוא הוה שרי בארעא
דרומא :
ונסיבת

בעל הטורים

תאחרו אותי ויי״ס ״ת לוית שליווהו · עם הפים הזה ב״ת משה · הלך כדת משה וישראל את היי׳ היי בנימעי׳כה כלומר תזכי למה שנא׳כה יהיה זרעך · רבבה ד׳ במסור׳ היי לאלפי רבבה ושנים יניסו רבבה · ואחה מכם רבבה ירדפו · רבבה כצמח השדה נתתיך שאמרו לה שתהיי מאותם שכתו׳ יניסו רבבה ורבבה כצמח השדה · לשוח בשדה הייכו שיצחק תקן תפלת המנחה ואז כזדמנה לו רבקה · והיכו דכתיב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא דהייכו אשה דכתיב מצא אשה מצא טוב · לפנות ערב ב׳ במסור׳ לשוח בשדה לפנות ערב · והיה לפנות ערב ירחץ במים · רמז למה שאמרו חז״ל טובלים מן המנחה ולמעלה לחם

רשי

ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) שכך נותנין לבתולה זמן י״ב חדש לפרנס עצמה בתכשיטים : או עשור · י׳ חדשים וא״ת ימים משמע אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה : (נז) ונשאלה את פיה · מכאן שאין משיאין האשה אלא מדעתה : (נח) ותאמר אלך · מעצמי ואף אם אינכם רוצי׳ : (ס) את היי לאלפי רבבה · את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנא׳ לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך ויאמר יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת : (סב) מבא באר לחי רואי · שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה : יושב בארץ הנגב · קרוב לאותו באר שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ושם היה הבאר שנא׳ הנה בין קדש ובין ברד

רשבם

בשעת עקידה וירש זרעך את שער אויביו · זה פירוש ר׳ יוסף בר שמעון קרא : (סב) ויצחק בא מבא · כמו באשכה שלישה · ויצחק באותו היום שבא העבד בא מבאכה של באר לחי ראי שהרי יצחק יושב בארץ הנגב ששם באר לחי ראי כדכתיב על העין בדרך שור · וכתי׳ ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ולפי שבא משם ביום ההוא ולא היה יודע מה היו עושים פועלים שלו היו כוטעים

אבן עזרא

מגורת מגדים או פי׳ מלבושים ככבדים ויהיה הנו״ן סרש כמו מטפחות : (נה) ויאמר אחיה ואמה · הם שקבלו המתנו׳ והאב מחרים ויתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל : (נט) מניקתה · בימים הקדמונים : (סא) ותרכבנה על הגמלים · שהביא העבד : וילך פתוח ואם הוא סוף פסוק ולא נקמץ כי בתחלה היה בפת״ח קטן ולא יוכל לעלות שתי מדרגו׳ וכן כל ויאמר · וטעם ויקח העבד את רבקה וילך הוא היה הולך עם רבקה ולא הרגיש עד בא יצחק : (סב) בא מבוא · שם מקום יקרא בב׳ שמות וי״א בא מבא מבפנים וכן יפרשו סוגר כל בית מבוא והישר בעיני שהוא

בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ סג וַיֵּצֵא יִצְחָק
ג׳ לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב
ס׳ פ׳ את וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים
בָּאִים׃ סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה
אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק
וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ סה
וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ
ב׳ פסלוגות הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה
לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא
ע אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס׃
סו וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק
י״ג ח׳ אלה אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃
ב׳ ח׳ בספר ח׳ סז וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה
שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה
ג׳ סמכוני וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ
ב׳ סלרע וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃
כ״ו ח׳ נמ״ו **כה** פ א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם
וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה׃
ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־
ג׳ נ׳ ג׳ יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־
ג׳ יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃ ג וְיָקְשָׁן
יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי
ב׳ב ג׳ לים י״ל׳ דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם
ג׳ ק׳ כליסנא וּלְאֻמִּים׃ ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע
וְאֶלְדָּעָה

בְּאַרְעָ דָרוֹמָא׃ סג וּנְפַק יִצְחָק לְצַלָּאָה בְּחַקְלָא לְמִפְנֵי רַמְשָׁא וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַמְלַיָּא אָתַן׃ סד וּזְקָפַת רִבְקָה יָת עֵינָהָא וַחֲזַת יָת יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַּמְלָא׃ סה וַאֲמַרַת לְעַבְדָּא מָאן גַּבְרָא רֵיכִי דִּמְהַלֵּךְ בְּחַקְלָא לְקַדָּמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסֵיבַת עִיפָא וְאִתְכַּסִּיאַת׃ סו וְאִשְׁתָּעֵי עַבְדָּא לְיִצְחָק יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא דַּעֲבַד׃ סז וְאַעֲלַהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא וַחֲזָא וְהָא תַּקְנִין עוֹבָדָהָא כְּעוֹבָדֵי שָׂרָה אִמֵּיהּ וּנְסֵיב יָת רִבְקָה וַהֲוָת לֵיהּ לְאִנְתּוּ וְרַחְמַהּ וְאִתְנְחֵם יִצְחָק בָּתַר דְּמִיתַת אִמֵּיהּ׃ א וְאוֹסֵיף אַבְרָהָם וּנְסֵיב אִתְּתָא וּשְׁמַהּ קְטוּרָה׃ ב וִילֵידַת לֵיהּ יָת זִמְרָן וְיָת יָקְשָׁן וְיָת מְדָן וְיָת מִדְיָן וְיָת יִשְׁבָּק וְיָת שׁוּחַ׃ ג וְיָקְשָׁן אוֹלִיד יָת שְׁבָא וְיָת דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הֲווֹ לְמַשִּׁירִין וְלִשְׁכוּנִין וְלִנְגָוָון׃ ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָא וְעֵפֶר וַחֲנוֹךְ

תולדות אהרן: ויצא יצחק ברכות כו׃ פסחים פח האליוס׃ ויביאה נ״ק נג ויוסף אברהם נ״ק סס זנחים סג

רשב״ם

רש״י

נוטעים גנות ופרדסים׃ (סג) ויצא יצחק לשוח בשדה · כדכתיב וכל שיח השדה · כלומר לטעת אילנות ולראות עינייני פועליו ואז בהיותו בשדה ראה גמלים באים והלך לקראת לראות אם הם גמלי אביו שהוליך העבד׃ (סד) ותפול מעל הגמל · לצניעות לפי שהיתה רוכבת כמו איש משום ביעותא דגמלא כדמפרש בפסחים · מרחוק רגיל לומר כן · וכן בעל החלומות הלזה בא · אבל כשאדם בקרוב אומר המן הרע הזה׃ (סו) ויספר העבד ליצחק · להודיעו ניסים שנעשו לו לדעת כי בת מזלו היא׃ (א) קטורה · לפי הפשט אין זו הגר׃ הפילגשים

ברך׃ (סג) לשוח · לשון תפלה כמו ישפוך שיחו (תלים ק״ב)׃ (סד) ותרא את יצחק · ראתה

יונתן בן עוזיאל

דְחָמֵי וְלָא מִתְחָמֵי וְהוּא הֲוָה יָתֵיב בְּאַרַע דָרוֹמָא : סג וּנְפַק יִצְחָק
לְצַלָאָה בְּאַנְפֵּי בָרָא לְעִידוּנֵי רַמְשָׁא וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲמָא וְהָא גַמְלַיָא אָתְיָן :
סד וּזְקַפַת רִבְקָה יַת עֵינָהָא וַחֲמַת
יַת יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַמְלָא :
סה וַאֲמָרַת לְעַבְדָא מַן גַבְרָא הַדוֹר
וְיָאֵי דִמְטַיֵיל בְּחַקְלָא לְקַדְמוּתָנָא
וַאֲמַר עַבְדָא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסֵיבַת רְדִידָא וְאִתְעַטִיפַת בֵּיהּ : סו וְתַנֵי
עַבְדָא לְיִצְחָק יַת כָּל פִּתְגָמַיָא דְעָבַד : סז וְאָעֲלָהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא
דְשָׂרָה עִמֵיהּ וּמִן יַד נְהַרַת בּוֹצִינָא דְטָפַת בִּזְמַן דְמִיתַת שָׂרָה וּנְסֵיב יַת
רִבְקָה וַהֲוַת לֵיהּ לְאִנְתּוּ וְרִיחֲמָא בְּגִין דְחָמָא עוֹבָדָהָא דְתַקְנַן כְּעוֹבָדֵי
אִמֵיהּ וְאִתְנְחַם יִצְחָק בָּתַר דְמִיתַת
אִמֵיהּ : א וְאוֹסֵיף אַבְרָהָם וּנְסֵיב
אִיתָא וּשְׁמָהּ קְטוּרָה הִיא הָגָר
דִקְטִירָא לֵיהּ מִן שֵׁירוּיָא : ב וִילֵידַת
לֵיהּ יַת זִמְרָן וְיַת יָקְשָׁן וְיַת מְדָן וְיַת
מִדְיָן וְיַת יִשְׁבָּק וְיַת שׁוּחַ : ג וְיָקְשָׁן
אוֹלֵיד יַת שְׁבָא וְיַת דְדָן וּבְנֵי דְדָן הֲווֹן תַּגָרִין וְאַמְפּוּרִין וְרֵישֵׁי אוּמִין :
ד וּבְנוֹי דְמִדְיָן עֵיפָא וָעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָעָה כָּל אִלֵין בְּנָהּ
דקטורא

ירושלמי

וּנְסֵיבַת רְדִידָהּ וְאִתְצַמְצַמַת
בֵּיהּ :

ירושלמי

וְהִיא הֲוַת הָגָר דַהֲוַת אֲסִירָא
לֵיהּ מִן שֵׁירוּיָהּ :
תַּגָרִין וְאוּמָנִין וְרֵישֵׁי אוּמִין :
בכפרניהון

רשי

ראתה אותו הדור ותוהא (ס"א ותמהא) מפניו : ותפול · השמיטה עצמה לארץ כתרגומו ואיתרכינת הטתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וארכין לשון מוטה לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל (תלים ל"ח) כלומ' אם יטה לארץ לא יגיע על הקרקע : (סה) ותתכס · לשון ותתפעל כמו ותקבר ותשבר : (סו) ויספר העבד · גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו : (סז) האהלה שרה אמו · ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו בראשית רבה : אחרי אמו · דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ומשמתה הוא מתנחם באשתו : (א) קטורה · זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם : (ג) אשורים ולטושים · שם
ראשי

אבן עזרא

שהו' שם הפועל וכן טעמו בא מבוא באר לחי : והוא יושב · כי בימים ההם שם היה דר והוא בפאת נגב מארץ ישראל : (סה) לשוח · ללכת בין השיחים : לפנות ערב · קרוב מביאת השמש וההפך לפנות בקר ובפרש' כי תצא אבארנו באר היטב : (סו) וטעם ותפל מעל הגמל · ברצונה כמו ויפל על פניו והפסוק הנא מאוחר הוא מוקדם כי ותאמר אל העבד וכבר אמרה אל העבד : (סז) ותתכס · מבנין התפעל התי"ו הראשון לנקבה שאיננה כמנאה והשני להתפעל : (סט) האהלה שרה אמו · דרך קצרה האהלה אהל שרה אמו וכן הנבואה עולל הנביא כסאך אלהים : (א) קטורה · איננה הגר כי כתוב ולבני הפלגשים נתן אברהם ופירוש פילגש שפחה וזה השם איננו נופל על זכר ונופל לפרש על פלגשים נשים : (ג) אשורים · יש אומרים כי אושרים שהיו יודעים הדרכים ולטושים · צופי' מרחוק והנכון בעיני כי הם
שמות

בעל הטורים

הבא מנחה יצחק תקן תפלת המנחה אף התם כמי מנחה · וינשא ל' נמש' נפר' נראשית · וכתו' חסר ונולה כ"ל מלמל שקשט' נכ"ל קשוטים · האהלה · ח' נמש' · רמז שנשמונה מקומות שרתה שכינה משכן · גלגל · שילה · נוב · גבעון · בית ראשון : בית שני · ולעתיד לבא · והוא יושב בארץ הנגב · וסמיך ליה ויצא יצחק לשוח בשדה · רמז למה שא' הרוצה שיחכי' ידרי' ויאהבה שני' ותהילו לאשה ויאהבה ויאהבה אמנו' · התם היתה אהבה התלויה בדבר על כן בטלה אבל הכא איכה תלויה בדבר על כן לא בטלה · וינחם ב' וינחם יצחק וינחם כרב חסדיו וינחם יצחק למה ברוב חסדי'

ואלדעה כל־אלה בני
קטורה: ה ויתן אברהם
את־כל־אשר־לו ליצחק: ו
ב׳מ״ל דח״ל סוחר : ב׳ח׳ וסוכה ולבני הפילגשים אשר
לאברהם נתן אברהם מתנת
ח׳ וישלחם מעל יצחק בנו
בעודנו חי קדמה אל־ארץ
י״ור״פ קדם: ז ואלה ימי שני־חיי
אברהם אשר־חי מאת שנה
ושבעים שנה וחמש שנים:
ח ויגוע וימת אברהם
בשיבה טובה זקן ושבע
ל׳ מלעי׳ וכ׳ מלרע : ויאסף אל־עמיו: ט ויקברו
אתו יצחק וישמעאל בניו אל־
מערת המכפלה אל־שדה
ל׳ ח׳ עפרן בן־צחר החתי אשר
על־פני ממרא: י השדה
אשר־קנה אברהם מאת בני־
ג׳ · ג׳ וחד ולחנרה׳ ושרה זקנים חת שמה קבר אברהם ושרה
אשתו: יא ויהי אחרי מות
ג׳ אברהם ויברך אלהים את־
יצחק בנו וישב יצחק עם־באר
ו׳ נחו״ס לחי ראי: פ יב ואלה
ג״ח׳ דח׳ תלדת ישמעאל בן־אברהם
אשר ילדה הגר המצרית
שפחת שרה לאברהם: יג ואלה שמות בני ישמעאל
בשמתם

אונקלוס

תולדות אהרן וחנוך ואבידע ואלדעה כל־
אילין בני קטורה: ה ויהב
ויתן אברה׳ סנהדרין נ״א אברהם ית כל די ליה ליצחק:
ולבני הפלגשים סנהדרין נ״א ו ולבני לחינתא די לאברהם
יהב אברהם מתנן ושלחינון
מעל יצחק בריה בעוד דהוא
קיים קידומא לארע מדינחא:
ז ואילין יומי שני חיי
אברהם דחיא מאה ושבעין
וחמש שנין: ח ואתנגיד
ומית אברהם בסיבו טבא סיב
ושבע יומין ואתכניש
לעמיה: ט וקברו יתיה
יצחק וישמעאל בנוהי במערת
ויקברו נתרא יו כפלתא בחקל עפרון בר־
צוחר חתאה די על אפי
ממרא: י חקלא די זבן
אברהם מן בני חתאה תמן
אתקבר אברהם ושרה
השד׳ אשר קדושין ג אתתיה: יא והוה בתר
דמית אברהם ובריך יי ית
יצחק בריה ויתיב יצחק עם
בירא דמלאך קימא אתחזי
ויהי אחרי קדושין ל״ו עלה: יב ואילין תולדת
ישמעאל בר אברהם די ילדת
הגר מצריתא אמתא דשרה
ואלה סנהדרין נ״א לאברהם: יג ואילין שמהן
בני ישמעאל בשמהתהון
לתולדתהון

רשב״ם

(ו) הפילגשים. הגר וקטורה. מתנות. ממון הרבה. קדמה אל ארץ קדם. שירשו בניו נחלתיו שיש לו שם: (ח) בשיבה טובה. כמו שאמר לו הקב״ה ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה שלא אירע העיכוי בימיו: (יב) אשר ילדה הגר המצרית. כלומר אין זה בנו הנקרא על שם זרעו אלא בן שפחה. אבל ביצחק כתב לפיכך אלה תולדות

רשי

ראשי אומות. ותרגום של אונקלוס אין לי ליישבו על לשון המקרא: (ספירת למספרין לשון

פי' שהיתה מקטרת וחסידה · אתהי לו לאשה ויסף אברהם דרך ארץ שמי שמתה אשתו והניחה לו בנים ישיאם קודם שישא אחרת · ד"א זהו שאמר שתין תכלי מטייה לכלא

דִקְטוּרָה : ה וִיהַב אַבְרָהָם בְּמַתְנָה יַת כָּל דִילֵיהּ לְיִצְחָק : ו וְלִבְנֵיהוֹם
דְפַלַקְתִּין דִלְאַבְרָהָם יְהַב אַבְרָהָם נִיכְסִין וּמְטַלְטְלִין לְמַתְּנָן וְתָרִיכִינוּן
מֵעִילוֹי יִצְחָק בְּרֵיהּ עַד דְהוּא בְּחַיֵי וְאָזְלַן לְמֵיסַב קִידוּמָא לְאַרַע מַדִינְחָא :
ז וְאִלֵין סְכוּם יוֹמֵי חַיֵי אַבְרָהָם דְחַיָא מְאָה וְשׁוּבְעִין וְחַמֵשׁ שְׁנִין : ח
וְאִתְנְגִיד וּמִית אַבְרָהָם בְּשֵׂיבוּ טָבָא סִיב וּשְׂבַע כָּל טוּבָא בְּרַם יִשְׁמָעֵאל
עֲבַד תְּתוּבָא בְּיוֹמוֹי וּבָתַר כֵּן אִתְכְּנַשׁ לְעַמֵיהּ : ט וְקָבְרוּ יָתֵיהּ יִצְחָק
וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹי לִמְעָרַת כָּפֵילְתָּא לַחֲקַל עֶפְרוֹן בַּר צוֹחַר חִתָּאָה דְעַל אַנְפֵּי
מַמְרֵא : י חַקְלָא דִזְבַן אַבְרָהָם מִן בְּנֵי חִיתָּאָה תַּמָן אִתְקְבַר אַבְרָהָם
וְשָׂרָה אִנְתְּתֵיהּ : יא וּמִן בִּגְלַל דְלָא הֲוָה אַבְרָהָם צָבֵי לְבָרְכָא יַת יִשְׁמָעֵאל
בְּגִין כֵּן לָא בָּרֵיךְ יַת יִצְחָק דְאִין הֲוָה מְבָרֵךְ לְיִצְחָק וְלָא מְבָרֵךְ לְיִשְׁמָעֵאל
הֲוָה נְטִיר לֵיהּ בָּבוּ וּבָתַר דְמִית אַבְרָהָם בָּרֵיךְ יְיָ יַת יִצְחָק וִיתֵיב יִצְחָק
סָמִיךְ לְבֵירָא דְאִתְגְלֵי עֲלוֹי יְקַר חַי וְקַיָים דְחָמֵי וְלָא אִתְחָמֵי : יב וְאִלֵין
תּוֹלְדַת יִשְׁמָעֵאל בַּר אַבְרָהָם דִילֵידַת הָגָר מִצְרֵיתָא אַמְתָא דְשָׂרָה
לְאַבְרָהָם : יג וְאִלֵין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמָהוֹן לְתוֹלְדָתְהוֹן בּוּכְרָא
דִישְׁמָעֵאל

דקל אכריה שמע ואיהו לא אכיל : על פני כל אחיו · וסמיך ליה אלה תולדו' יצחק לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימים אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק :

רש"י

לשון מחנה · ואע"פ שאינו כן מפני האלף שאינה יסודית הרי לנו תיבות שאין בראשם אלף והוסיפה אלף בראשם כמו חומת אנך שהוא מן נכה רגלים וכמו אסיך שמן שהוא מן ורחצת וסכת · ולטושים הם בעלי אהלים המתפזרים אנה ואנה ונוסעי' איש באהלי אפדנו וכן הוא אומר והנה הם נטושים על פני השדה שכן למ"ד ונו"ן מתחלפות זו בזו) :
(ה) ויתן אברהם וגומר · אמר רבי נחמיה ברכה דייתיקי שאמר לו הקב"ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורו' בידך לברך את מי שתרצ' ואברהם מסרן ליצחק : (ו) הפלגשים · חסר כתיב שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה : נשים בכתובה · פלגשים בלא כתובה· כדאמרי' בסנהדרין בנשים ופלגשים דדוד : נתן אברהם מתנות · פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם : ד"א מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם : (ז) מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים · בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא : (ט) יצחק וישמעאל · מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה טובה שנאמרה באברהם : (יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' · נחמו תנחומי אבלים · ד"א אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו : (יג) בשמותם לתולדותם · סדר לידתן זה אחר זה : בחצריהם · כרכים שאין להם חומה

אבן עזרא

שמות ואין בהם תארשם : (ו) מתנו' · ממון נתן להם : קדמה · פי' אל ארץ קדם וכן אשר לא יעבדו אתו את נבוכד נאצר וקדם מזרח ארץ ישראל וי"א אל מקום בני ישמעאל והראשון נכון : (ח) מלת ויגוע באת הרוח מהגיף רגע אחד בלי עכוי ועכוב הלא תראה ויאסוף רגליו אל המטה ומיד גוע והנה כל גויעה מיתה ואי' כל מיתה גויעה על כן כתוב במבול ויגוע : ופי' וימת אברהם · שמת בשיבה טובה : ויאסף אל עמיו · יש אומרים כי על כבוד הנפש אמר כי בהיותו מתעסק עם הגוף הוא כחלק נפרד ובהפרד מהגוף יאסף הכבוד אל עמיו ויש אומר כי זה משפט הלשון והטעם על לכתו בדרך אבותיו כאלו יתחבר אליהם וכן ואתה תבא אל אבותיך בשלום : (טז) ובטירותם · ארמונים כמו טירת כסף : לאמותם · בשורק מנאנו אמות ואומים ולמ"ד לאמותם נוסף כלמ"ד לגויהם ואיננו

ג' ח' כתו' בשמתם לתלדתם בכר
נ' ח' · ג' ישמעאל נבית וקדר ואדבאל
נ' וחד משמע ודומה והוא חדמן"ל פסו' כתו' מן ג' מלון : ומבשם : יד ומשמע ודומה
ומשא : טו חדד ותימא
יטור נפיש וקדמה : טז אלה
הם בני ישמעאל ואלה שמתם
נ' בחצריהם ובטירתם שנים
ל' כ"כ כתו' נ' וחד לאמתם יאמרו : עשר נשיאם לאמתם : יז
ואלה שני חיי ישמעאל מאת
שנה ושלשים שנה ושבע
ב' מלעי' שנים ויגוע וימת ויאסף אל
נ' עמיו : יח וישכנו מחוילה
עד שור אשר על פני מצרים
נ' מת' ס' · נ' באכה אשורה על פני כל
אחיו נפל :

ק"ה יהוי"דע סימן :
ומפטירין והמלך דוד זקן במלכים בסימן א'

פ פ פ

יט
ואלה תולדת יצחק בן
אברהם אברהם הוליד את יצחק : כ ויהי
נ' יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל
הארמי

לתולדתהון בוכרא דישמעאל
נביות וקדר וארבאל ומבשם :
יד ומשמע ודומא ומשא :
טו חדד ותימא יטור נפיש
וקדמה : טז אילין אינון
בני ישמעאל ואילין שמהתהון
בפצחיהון ובכרכיהון תרין
עסר רברבין לאומיהון :
יז ואילין שני חיי ישמעאל
מאה ותלתין ושבע שנין
ואתנגיד ומית ואיתכניש
לעמיה : יח ושרו מחוילה
עד חגרא דעל אפי מצרים
מטי לאתור על אפי כל
אחוהי שרא :

פ פ פ

יט
ואילין תולדת יצחק בר
אברהם אברהם
אוליד ית יצחק : כ והוה
יצחק בר ארבעין שנין כד
נסיב ית רבקה ברת בתואל
ארמאה

אהרן
ואלה שני מגילה י"ז
ואלה סנהדרין צ"א
אברהם מגילה י"ז
ויהי יצחק יבמות ס"ד

רשב"ם

תולדו' יצחק בן אברהם. כיצד היה בנו. אברהם הוליד את יצחק. כלומר זה הוא עיקר הולדתו של אברהם כמו פרץ הוליד את חצרון וגו': (יז) ואלה שני חיי ישמעאל. חכמים פירשו במגילה למה נמנו שנותיו של ישמעאל. ולפי הפשט לכבודו של אברהם הוא"ל ובא לפרש שעת לידתו ואברהם בן שמנים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל וגם שעת מילתו כדכתיב וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה וגו' חוזר עתה ופי' כל ימי חייו: (יח) על פני כל אחיו נפל ישכן. כדכתיב על פני כל אחיו ישכן:
ואלה

רש"י

חוזה. ותרגומו בפצחיהון שהם מפולשי' לשון פתיחה כמו פצחו ורננו: (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו'. א"ר חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבי' עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל שנא' וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת: (ורש"י הביאו סוף פ' תולדות) ויגוע. לא נאמרה גויעה אלא
בצדיקים

יונתן בן עוזיאל

דְּיִשְׁמָעֵאל נְבוּי וַעֲרַב וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם :
יד וּצְמִיתָא וּשְׁתוּקָא וְסוּבְרָא :
טו חֲרִיפָא וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ
וְקֵדְמָה : טז אִלֵּין הִינוּן בְּנוֹי
דְּיִשְׁמָעֵאל וְאִלֵּין שׁוּמְהוֹן בְּכוּפְרָנֵיהוֹן
וּבְקַסְטְרָוָותְהוֹן תְּרֵיסַר רַבְרְבִין
לְאוּמַּתְהוֹן : יז וְאִלֵּין שְׁנֵי חַיֵּי
יִשְׁמָעֵאל מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין וְהָדַר בִּתְיוּבְתָּא וְאִיתְנְגִיד וְאִתְכְּנֵשׁ
לְעַמֵּיהּ : יח וּשְׁרוֹ מִן הִנְדְּקִי עַד חֲלוּצָא דְּעַל אַנְפֵּי מִצְרַיִם מַעֲלָךְ
לְאַתּוּר עַל אַנְפֵּי כָּל אֲחוֹי שְׁרָא בְּאַחְסַנְתֵּיהּ :

ירושלמי

בְּכַפְרָנֵיהוֹן וּבְקַסְטְרָוָתֵיהוֹן
תְּרֵי עֲשַׂר רַבְרְבִין לְאוּמֵּיהוֹן :
וּשְׁרוֹן מִן הִינְדְּקָיָא עַד חֲלוּצָה
דְּאִית כָּל קֳבֵיל מִצְרַיִם מַעֲלָךְ
אַתּוּרַיָּיה קֳדָם כָּל אֲחוּהִי
שְׁרָא :

פ פ פ

יט **ואלה** וְאִלֵּין תּוֹלְדַת יִצְחָק בַּר
אַבְרָהָם וּמִן בְּגַלַל דַּהֲוָה
אִיקוּנִין דְּיִצְחָק מְדַמְיָין לְאִיקוּנִין
דְּאַבְרָהָם הֲוַן בְּנֵי נָשָׁא אָמְרִין בְּקוּשְׁטָא אַבְרָהָם אוֹלֵיד יַת יִצְחָק : כ
וַהֲוָה יִצְחָק בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמִסְבֵיהּ יַת רִבְקָה בְּרַת בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה דְּמִן
פדן

ירושלמי
וְאִילֵין יִיחוּס תּוֹלְדַת :
ואדחקוא

רשי

נלדיקים : (יט) כפל · שכן · כמו מדין ועמלק ובני קדם כופלים בעמק · כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן אומר על פני כל אחיו ישכון · עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל :

חסלת פרשת חיי שרה

ואלה (יט) תולדות יצחק · יעקב ועשו האמורים בפרשה · אברהם הוליד את יצחק · (לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחר כך הוליד את יצחק · דבר אחר) על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדו' יש שאברהם הוליד את יצחק : (כ) בן ארבעים שנה · שהרי כשבא אברהם מהר המוריה

רשבים

ואלה (יט) תולדת יצחק · אברהם הוליד את יצחק · לפי פשוטו של מקרא לפי שאמר למעלה בישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית · אבל כאן יצחק עיקר בן היה לאברהם שהוא הוליד את יצחק מאשתו גמורה כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע · וכן בדברי הימים לאחר שכתב כי בני אברהם היו יצחק

אבן עזרא

ואיננו כלמ"ד בלאמי' כי הוא שרש כמו ולאם מלאם יאמץ והטעם שהוא בלמ"ד ובחסרונו שוה והם שמי שרשים : (יח) על פני כל אחיו · הם זמרן ויקשן : נפל · חלקו או גורלו או שרוב בני ישמעאל נוסעי' ממקום אל מקום כטעם אל הכשדים אתה נופל וזה מעט רחוק בעבור שאחיו במזרח ומצרים ואשור למערב לא"י ויתכן שהכתוב דבר על ישמעאל שמת בחיי אחיו אחר שנפל כי לא ידענו סבת מותו :
ואלה אחר שהזכיר תולדו' ישמעאל שב להזכיר תולדו' יצחק שהם עשו ויעקב וי"א כי טעם הוליד

בעל הטורים (שוליים ימניים):
הוליד בגימ' דומה שהיה זיו איקונין של יצחק דומין לאברהם · נקחתו ב' במס' נקחתו את רבקה · נקחתו והוא אבור בזיקי' בני ירמי' מה קחתו זהתם אסור אף הכא אסור ללמד שאף יצחק עקור היה ולפיכך ממכות ביכח' כתיב הכא ויעתר יצחק וכתיב התם ויעתרת כוח לנן הא' ימי' אותיות

בעל הטורים (שוליים שמאליים):
הרמאי' כי עקרה היא הוא כתיב לזוור לך שאף הוא היה עקור ואית דדריש המקרא לומ' היא ולא הוא דהא כתיב כי ביצחק יקרא לך זרע אלמא לאו עקור הוה · ותהר רבקה אשתו אשתו בגימט' קם ואם · וזאת בית יעקב אש ובית עשו לקש · ויתרוננו זה הולך אחר גו את בני

הארמי מפדן ארם אחות לבן
הארמי לו לאשה׃ כא
ד׳ ויעתר יצחק ליהוה לנכח
ס׳ אשתו כי עקרה הוא ויעתר
לו יהוה ותהר רבקה אשתו׃
ע׳ כב ויתרצצו הבנים בקרבה
ותאמר אם כן למה זה אנכי
כ״ל אורייתא ח׳ נח״ב׃ גויס ק׳׃ ותלך לדרש את־יהוה׃
כג ויאמר יהוה לה שני גיים
בבטנך ושני לאמים ממעיך
כ״ל ס׳ נח״א יפרדו ולאם מלאם יאמץ ורב
פ״ל ל׳ ורפי ניקמן נוקפ׳ יעבד צעיר׃ כד וימלאו
י״ל י׳כ״כ וא׳ תאומים ג ימיה ללדת והנה תומם
בבטנה׃ כה ויצא הראשון
אדמוני כלו כאדרת שער
נ׳ ויקראו שמו עשו׃ כו ואחרי
ג׳ כן יצא אחיו וידו אחזת
בעקב

אונקלוס

ארמאה מפדן ארם אחתיה אהרן
דלבן ארמאה ליה לאינתו׃ ויעת׳ יצחק
כא וצלי יצחק קדם יי סכה י״ל
לקביל איתתיה ארי עקרה יבמות סס
היא וקביל צלותיה יי ועדיאת ויעתר לו
רבקה אתתיה׃ כב ודחקין כתרא פד
בניא במעהא ואמרת אם כן
למה דנן אנא ואזלת למיתבע
אולפן מן קדם יי׃ כג ואמר
יי לה תרין עממין במעייכי שני גיים
ותרתין מלכון ממעיכי ברכות נו
יתפרשן ומלכו ממלכו תתקף האלילים יא
ורבא ישתעביד לזעירא׃ ולאספלאם
כד ושלימו יומהא למילד פסחים וג
והא תיומין במעהא׃ כה מגלה ו
ונפק קדמאה סמוק כוליה סוטה מא
כגלים דשער וקרו שמיה סנהדרין גג
עשו׃ כו ובתר כן נפק וימלאו
אחוהי וידיה אחידא בעקבא ברכות ס
דעשו ויצא פסחים ה

רשב״ם

יצחק וישמעאל ובני קטורה חוזר וכותב סתם ויולד אברהם את יצחק בן ארבעים שנה וכתב בן ששים שנה בלדת אותם יושני הפסוקים הללו למדנו שהיתה עקרה עשרים שנה׃ (כא) ויעתר ׳ רבוי דברים דכתיב העתרתם עלי דבריכם׃ לנכח ׳ בשביל׃ (כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה ׳ לשון רץ לקראת רץ שהיו רצים ומתנענעים בתוך גופה כדרך עוברים ׳ וכן מן קש מתקוממים ׳ מן לו מתלוננים ׳ אבל אלשון רצץ עוגב דלים הי׳ לו לומר ויתרצצו כמו בטרם יתנגפו רגליכם ׳ לדרוש את ה׳ אל הנביאים שבאותן הימים כדכתיב לדרוש את ה׳ מאתו ׳ וכתיב כי יבא אלי העם לדרוש את ה׳׃ (כג) ויאמר ה׳ לה ׳ ע״י נביא׃ שני גויים ׳ אל תיראי כי צער העיבור שלך בשביל שני תאומים יש בבטנך שמרובה צער העיבור של שנים מעיבור אחד׃ ושני לאמים ׳ מלכיות ׳ כדכתיב מלכי ארץ וכל לאמים כפל לשון הוא ׳ אבל לאמים הוא עמים ומתוך שהנביא התחיל לומר לה גמר ופירש לה כל העתידו׳׃ ורב יעבוד צעיר ׳ ולכך אהבה את יעקב שאהבו הקב״ה וכדכתיב ואהב את יעקב׃ (כד) והנה תומם ׳ בכל דבר חדוש רגיל לומר כן ׳ וכן ויהי בבקר והנה היא לאה כי עד עד עתה היה סבור שהיא רחל וכן ויקץ פרעה והנה חלום כי לא היה סבור שהיה חלום ׳ שביעור משנתו׃ (כה) אדמוני ׳ רו״ש בל״ל׃
באדרת

רש״י

המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל״ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה ש מתה שרה ל״ז שנה ובת צ׳ היתה כשנולד יצחק ובת קכ״ז כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו׳ הרי ליצחק ל״ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה עד שתהא ראוי׳ לביאה ג׳ שנים ונשאה׃ בת בתואל מפדן ארם אחות לבן ׳ וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל
ואחות

יונתן בן עוזיאל

פדן ארם אחתיה דלבן ארמאה ליה לאנתו : כא ואזל יצחק לטוור פולחנא אתר דכפתיה אבוי והפך יצחק בצלותיה דעתיה דקב״ה ממה דגזר על אנתתיה ארום עקרא הות גביה עשרין ותרתין שנין ואתהפיך בגינה דעתיה דקב״ה ממה דגזר עליה דאף היא הוה עקר ואתרווח ואיתעברת רבקה אנתתיה : כב ואידחיקו בניא במיעהא היכגוברין עבדו קרבא ואמרת אם כדין הוא צערה דילידתא למה דין לי בנין ואזלת לבי מדרשא דשם רבא למבעי רחמין מן קדם יי : כג ואמר יי לה תרין עממין במעייכי ותרין מלכוון ממעייכי יתפרשון ומלכו ממלכו יהי אלים ורבא יהוי משתעביד לזעירא אם בנוי דזעירא נטרין פקודיא דאורייתא : כד ושלימו מאתן ושובעין יומי עיבורהא למילד והא תיומין במעהא : כה ונפק קדמאה סומוקריי כוליה כלן דשער וקרו שמיה עשו מן בגלל דאתיליד כוליה גמיר בשיער רישא ודיקנא ושינין וככין : כו ובתר כדין נפק אחוי

ירושלמי

ואדחקוא בנייה במעיה ואמרת אין כדין היא צעריהון דילידתא למה כען לי חיין למהוי לי בנין ואזלת למתבוע רחמין מן קדם יי בבית מדרשוי דשם רבא : ונפק קדמייא סמקריי כוליה כבלן דשער וקרון שמיה עשו :

רש״י

ואחות לבן מפדן ארם של״א להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם : מפדן ארם· על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן לשון צמד בקר תרגום פדן תורין ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן : (כא) ויעתר· הרבה והפציר בתפלה : ויעתר לו· נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא וכן עתר ענן הקטרת (יחזקאל י״ז) מרבית עלית העשן וכן העתרתם עלי דבריכם (שם ל״ה) וכן נעתרות נשיקות שונא (משלי כ״ז) דומות למרובות והנס למשא אנקרי״שר״א בלע״ז : לנכח אשתו· זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוי׳ זו ומתפללת : ויעתר לו· ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה : (כב) ויתרוצצו· ע״כ המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב א״כ למה זה אנכי· רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת של פתח ע״א ועשו מפרכס לצאת· ד״א מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות : ותאמר אם כן· גדול צער העבור· למה זה אנכי· מתאוה ומתפללת על הריון : ותלך לדרוש· לבית מדרשו של שם : לדרוש את ה׳· שיגיד לה מה תהא בסופה : (כג) ויאמר ה׳ לה· ע״י שליח לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה : שני גוים בבטנך· גיים כתיב כמו גאי׳ שו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמי׳ : ושני לאומים· אין לאום של״א מלכות : ממעיך יפרדו· מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו : מלאום יאמץ· לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה (יחזקאל כ״ו) לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלים : (כד) וימלאו ימיה· אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז׳ חדשים ילדתם : והנה תומים· חסר· ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן א׳ צדיק וא׳ רשע : (כה) אדמוני·

אבן עזרא

את יצחק שהיה דומה לאביו וכל רואיו יעידו כי אברהם הולידו וי״א כי טעם הוליד גדל ורבה

בעל הטורים

ישראל וזה הולך אחר ע״ז· דכתיב הואיל הולך אחר צו זה אתיר בזויו של זה וזה מתיר בזויו של זה· גוים גיים כתיב רמז לעשרה אומות שבאו להחרי׳ ב״ה אהלי אדום וישמעאלים וכו׳ והם עשרה י״ד א׳ גיים עולה ס״ג זה נתברך בן ס״ג וזה כא נס״ג אומות בחרבן בית שני דו׳ אומו׳ כעקרו והיינו דכתיב בכל

ס״ג יחלו כאלחו· שני גוים בגימ׳ ר׳ יהודה ואנטונינוס ולאום מלאו יאמץ· יגבר על חבירו ויחריבו· והיכודכתי׳ אמלאה החרבה· תומם חסר יו״ד ואלף שחברה י״א כנגד י״א שב וים שהיתה ראוי׳ להוליד כד אית׳ במדרש· אדמוני ב׳ במסור׳ ויצא הראשון אדמוני· והו׳ אדמוני

ג׳ פסוק ח׳ את׃ בעקב עשו ויקרא שמו יעקב
ב׳ ויצחק בן־ששים שנה בלדת
אתם׃ כו ויגדלו הנערים
ויהי עשו איש ידע ציד איש
י״ל שדה ויעקב איש תם ישב
ל׳ אהלים׃ כח ויאהב יצחק
את־עשו כי־ציד בפיו ורבקה
ג׳ אהבת את־יעקב׃ כט ויזד
יעקב נזיד ויבא עשו מן־
ג׳ השדה והוא עיף׃ ל ויאמר
ג׳ עשו אל־יעקב הלעיטני נא
ג׳ ג׳ מן־האדם האדם הזה כי
ג׳ עיף אנכי על־כן קרא־שמו
אדום׃ לא ויאמר יעקב
ג׳ רפה וחד מפיק הא׃ מכרה כיום את־בכרתך לי׃
לב ויאמר עשו הנה אנכי
הולך

דעשו וקרא שמיה יעקב
ויצחק בר שתין שנין כד
ילידת יתהון׃ כז ורביאו
עולימיא והוה עשו גבר
נחשירכן גבר נפיק חקלא
ויעקב גבר שלים משמש
בית אולפנא׃ כח ורחים
יצחק ית עשו ארי מצידיה
הוה אכיל ורבקה רחימת ית
יעקב׃ כט ובשיל יעקב
תבשילא ואתא עשו מן חקלא
והוא משלהי׃ ל ואמר עשו
ליעקב אטעימני כען מן
סמוקא סמוקא הדין ארי
משלהי אנא על כן קרא
שמיה אדום׃ לא ואמר
יעקב זבין כיום דילהין ית
בכירותך לי׃ לב ואמר עשו
הא אנא אזיל למימת ולמה
דנן

אהרן
ויצחק בן ששים
ויעקב איש נתרא קנג
ויזד יעקב סוטה יא סנהדרין פט בתרא יו
ויבא עשו בתרא יו
הנה אנכי סוטה יג בתרא יו

רשב״ם

כאדרת שער שלובשים הרועים׃ ויקראו׳ כל העולם שמו עשו׳ אדם עשו ונגמר שהיה בעל שער׃ (כז) יודע ציד׳ לצוד ציד להביא׳ יושב אהלים׳ רועה צאן אביו׳ כמו שפירשתי איש יושב אהל ומקנה׃ (כח) ציד בפיו׳ פשוטו כתרגו׳׃ אוהבת את יעקב׳ שהיתה מכרת בתומתו וגם ממה שאמר הקב״ה ורב יעבוד צעיר והוצרך להקדים כאן אהבת יצחק לעשו ורבקה אהבת את יעקב להודיע מה שכתב לפנינו יצחק רצה לברך עשו ורבקה הערימה לברך את יעקב׃ (ל) מן האדם האדם הזה׳ דרך אדם המבהל לשאול אדם מחבירו כופל את דבריו וזה שהיה רעב הרי הוא כאומר תן לי לי מהרה לאכול׃ על כן קרא שמו אדום׳ הוא אלמוני נתאוה לאכול אדום׳ ובשביל רעבתנותו מכר בכורתו ולשם בזיון קרא לו כן שבשביל מאכל אדום מכר בכורתו׃ (לא) מכרה כיום׳ כלומר לאלתר מיד מכור לי חלק בכורתך הראוי לך ממון אבי במאון שאתן לך ואחר כך אתן לך המאכל לעדות ולקיום. כדרך שמצינו ויאכלו שם על הגל לקיום ברית בין לבן ליעקב׃ (לב) הנה אנכי הולך למות׳ בכל יום אני הולך לצוד חיות ביערים המצויים

רשי

סימן הוא שיהא שופך דמים׃ כלו כאדרת שער׳ מלא שער כטלית של צמר המלא שער פלוקי״רא בלע״ז׃ ויקראו שמו עשו׳ הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שני׳ הרבה׃ (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו׳׳ שמעתי מדרש אגדה נדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השנייה צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן לה שתי אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנס׳ אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין׃

בעקב

אחוי וידיה אחידא בעקיבא דעשו וקרא שמיה יעקב ויצחק בר שיתין
שנין כד ילידת יתהום: כז ורביאו טליא והוה עשו גבר נחשירכן
למיצוד עופן וחיוון גבר נפיק חקל קטיל נפשן דהוא קטל ית נמרוד וית
חנוך בריה ויעקב גבר שלים בעובדוי ומשמש בבית מדרשא דעבר תבע
אולפן מן קדם יי: כח ורחים יצחק ית עשו ארום מלי רמיותא בפומיה
ורבקה רחימת ית יעקב: כט ובההוא יומא דמית אברהם בשיל יעקב
תבשילי דטלופחי ואזל לנחמא לאבוי ואתא עשו מן ברא והוא משלהי
ארום חמש עבירן עבר בההוא יומא פלח פולחנא נוכראה שפך אדמא
זכיא ועל על עולימתא מארשה וכפר בחיי עלמא דאתי ובזא ית
בכירותא: ל ואמר עשו ליעקב אטעים יתי כדון מן תבשילא סמוקא
הדין ארום משלהי אנא בגין כן קרא שמיה אדום: לא ואמר יעקב זבין
יומנא ביום דאנת עתיד למיחסן ית בכירותך לי: לב ואמר עשו הא
אנא

עם יפה
עינים גבי
דוד כשראה
שמואל את
דוד אדמוני
אמר זה
שופך דמים
כעשו ועל כן
נאמר עם
יפה עינים
עם דעת
סנהדרין והוא
עושה
שנקראו
עינים שנא'
ואם מעיני
העדה.
אדמוני מלשל
שהשמי' דמם

אמו נתגולל
בדם. ד"א
אדמוני אל'
אדם שיצא
בעל שער
כאדם גדול
והיינו:
כאדרת שער
שהיה מלא
שערות
כאדרת שאם
הוא מלשון
אודם אדרת
שער איכה
אדומה' עשו
שהיה עשוי
וכגוור' עשו
בגימט' שלום
שאלמלא שמו

רש"י

(בעקב עשו. סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו) ויקרא שמו יעקב. הקב"ה (אמר אתם קריתון לבכוריכם שם אף אני אקרא לבני בכורי שם הה"ד ויקרא שמו יעקב): ד"א אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב: בן ששים שנה. י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וראויה להריון וי' שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעבר' ידע שהיא עקרה ונתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה: ויגדלו. ויהי עשו. כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פי' לע"א: יודע ציד. לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות: איש שדה. כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות: תם. אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: יושב אהלים. אהלו של שם ואהלו של עבר: (כח) בפיו. כתרגומו בפיו של יצחק. ומדרש בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו: (כט) ויזד. לשון בישול כתרגומו: והוא עיף. ברציחה כמה דתימא כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד'): (ל) הלעיטני. אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדום האדום. עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיח הקב"ה לפיכך קצר הקב"ה ה' שנים משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאבלות גלגל שחוזר בעולם: (ועוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להברות האבל בתחלת מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל שלשת ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל בתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' ברש"י ישן): מכרה כיום. כתרגומו כיום דילהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה: (לא) בכורתך. לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה: (לב) הנה אנכי הולך למות. (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא יהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותם ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו

אמר

אבן עזרא

ורבה כמו יולדו על ברכי יוסף והעד שאמר וישלחם מעל יצחק בנו: (כ) מפדן. שדה וכן בלשון ישמעאל: אחות לבן. הוא ידוע ונכבד מאביה וכן אחות נחשון: (כא) ויעתר. מבנין הקל כי העתירו אל ה' מהכבד וטעמו שרבה הפעם בדבריהם: ויעתר. ויתרצה מבנין נפעל: (כב) ויתרוצצו. מלשון מרוצה והצ"די כפול.

מסרה	מקרא	אונקלוס	
ט' מ״ל כתו' ד' לס'	הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה׃	דֵּין לִי בְּכֵירוּתָא׃	תולדות
	לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃	לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּים לִי כְּיוֹם דִּלְהֵין וְקַיֵּים לֵיהּ וְזַבִּין יָת בְּכֵירוּתֵיהּ לְיַעֲקֹב׃	אהרן
ל'			וימכור את בכורתו
ז' י״ג נענין	לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃	לד וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָׂו לַחְמָא וְתַבְשִׁיל דִּטְלוֹפְחִין וַאֲכַל וּשְׁתִי וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָׂו יָת בְּכֵירוּתָא׃	ערשים נתרה
ס״ג	כו פ א וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃	א וַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא בַּר מִכַּפְנָא קַדְמָאָה דַּהֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוָת אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִפְלִשְׁתָּאֵי לִגְרָר׃	
ג' ג' כ״ח	ב וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃	ב וְאִתְגְּלִי לֵיהּ יְיָ וַאֲמַר לָא תֵיחוֹת לְמִצְרָיִם שְׁרֵי בְּאַרְעָא דְּאֵימַר לָךְ׃	
ג׳ר״פ כתרי ליסנא׃ י״ב כל אורי' ח' בח״א מ״ל ג' ח'	ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ׃	ג דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וִיהֵי מֵימְרִי בְסַעֲדָךְ וַאֲבָרְכִנָּךְ אֲרֵי לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וַאֲקַיֵּים יָת קְיָמָא דְּקַיֵּימִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ׃	גור בארץ סנהדרין קא כי לך שבת קיט
ח' רפסמין על סון אלה׃	ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃	ד וְאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃	
ג' ג' מ״ל תו'׃	ה עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי	ה חֲלָף דְּקַבֵּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וּנְטַר מַטְּרַת מֵימְרִי פיקודי	עקב אשר יומא כח נדרים לב קדושין פב

רשב״ם

המצויים שם דבים ואריות וחיות רעות ואני מסוכן למות למה זה להמתין חלק בכורה לאחר מיתת אבינו. כך פי' אבי הרב רבי מאיר מ״ס: (לד) ויבז עשו את הבכורה. וימכור את בכורתו בדמים. ואחר כן ויעקב נתן לעשו וגו' כמנהג בני אדם לקיום דבר: ויבז עשו. לפי שלסוף נתחרט על כך כדכתיב את בכורתו לקח. לכן הקדים כאן להודיע שטותו

רשי

אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה א״כ מה חפץ לי בה: (לד) ויבז עשו: העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה. שהיה דעתו לרדת מצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל

אנא אזיל לממת ולית אנא חיי תוב בעלם אחרן ולמא דנן לי בכירותא וחולקא בעלמא דאת אמר : לג ואמר יעקב קיים לי כיום דיהי וקיים ליה וזבין ית בכירותיה ליעקב :
לד ויעקב נתן לעשו לחם ותבשיל דטלופחי ואכל ושתי וקם ואזל ושט עשו ית בכירותא וחולק עלמא דאתי:
א והוה כפנא תקיף בארעא דכנען בר מכפנא קדמאה דהוה ביומוי דאברהם ואזל יצחק לות אבימלך מלכא דפלשתאי לגרר : ב והוה בלביה דיצחק למיחות למצרים ואתגלי ליה יי ואמר לא תיחות למצרים שרי בארעא דאימר לך : ג דור בארעא הדא ויהי מימרי בסעדך ואבריכינך ארום לך ולבנך אתן ית כל ארעתא האלין ואקיים ית קיימא דקיימית לאברהם אבוך : ד ואסגי ית בנך הי ככוכבי שמיא ואתן לבנך ית כל ארעתא האלין ויתברכון בגין בנך כל עממי ארעא :
ה חולף דיקביל אברהם במימרי ונטר מטרת מימרי פיקודי קיימיי ואורייתי

ירושלמי

וקם ואזל ובזי עשו ית בכורותא ואפס חולקיה בעלמא דאתי וכפר בתחיית מתיא :

שהוא שלום היה מחריב העולם · ד"א עשו ע' שנו סוף זה הפסוק לע' אומות שנראתי בעולם · ואחרי כן יצא אחיו · כן עולה ע"פ גי' אומות הן חוץ מיעקב · וידו ג' במ' וידו אוחזת בעקב עשו · וידו חלקתה להם ויפיעה במפלת האומות שנשבעת ליתן רמז שיפלו ביד האומות : איש תם : ס"ת שם שישב באהלי שם ללמוד ת"ס שנים יושב משכנכשו לארץ עד שנכנס הבית רמז לאחר ת"ס שנים : יושב אהלים של שכינה : יושב אהלים עולה ת"י שכן שרתה שכינה באהל יעקב בגימ' מלאך אלהים בגימט' הגן עדן ובגימ'

רשי

תרד מצרימה · שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך : (ג) האל · כמו האלה : (ד) והתברכו בזרעך · אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישראל לאמר ישימך וגו' ואף לענין הקללה מצינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעיה ס"ה) · שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך :
(ה) שמע אברהם בקולי · כשנסיתי אותו · וישמור משמרתי · גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת : מצותי · דברים שאילו לא נכתבו ראוין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים : חקותי · דברים שיצר הרע ואומו' העולם

רשבם

שטותו עתה בשביל אכילה ביזה את הבכורה אבל לבסוף היה מתחרט : ויבז · כמו ויבוז מן דבר אשר בזה כמו ויקן מן קנה : (א) מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם · כדכתיב ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה · לא הוצרך פסו' זה אלא להודיעך שכשם שאברהם אביו היה הולך בשביל הרעב למצרים כך יצחק היה יורד למצרים דרך ארץ פלשתים · דרך קצרה כדכתיב ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא ולכך אמר לו הקב"ה אל תרד מצרימה לפי שיודע הקב"ה שהיה יורד למצרים : (ג) כי לך ולזרעך וגו' · ובשביל שכתתי לו ולזרעו את הארץ הזאת צויתי לו לצאת מארצו וממולדתו כדכתיב שם אל הארץ אשר אראך : (ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי · על העקידה דכתיב עקב אשר שמעת בקולי : וישמור משמרתי · כגון מילה דכתיב בה ואתה את בריתי תשמור : מצותי כגון מצות שמונה ימים דכתיב

אבן עזרא

כפול ואחיו כברקים ירוצצו ונקראו בנים על שם סופם וכן ובגדי ערומים תפשיט והיא שאלה לנשים שילדו אם ארע להם ככה ותאחרנה לא · וטעם ותאמר אם כן הדבר והמכאב למה זה אנכי בהריון משונה : (כג) ויאמר ה' לה · על ידי נביא או אברהם בעצמו כי לא מת עד שהיו בניה בני ט"ו שנה : ורב · הוא הפועל וכן דן יכבד אב ועוד אפרש זה הפסוק : (כד) תומים · בחסרון אלף השורש כמו אם

ג': כ"כ ורתורתי: ו וישב יצחק
בגרר: ז וישאלו אנשי
המקום לאשתו ויאמר אחתי
היא כי ירא לאמר אשתי פן
ג'קמ"צ ג' יהרגני אנשי המקום על־
רבקה כי־טובת מראה היא:
ח ויהי כי ארכו־לו שם
ל' הימים וישקף אבימלך מלך
פלשתים בעד החלון וירא
ג' והנה יצחק מצחק את רבקה
אשתו: ט ויקרא אבימלך
ליצחק ויאמר אך הנה אשתך
היא ואיך אמרת אחתי היא
ויאמר אליו יצחק כי אמרתי
כ'ל'ח"ל פן־אמות עליה: י ויאמר
במ'א ח'יטב אבימלך מה־זאת עשית לנו
כא עכלן כמעט שכב אחד העם את־
ואחת בעירי חד מן כ"ה אשתך והבאת עלינו אשם:
פתחין: יא ויצו אבימלך את־כל־
פ' קמץ העם לאמר הנגע באיש הזה
ג' ובאשתו מות יומת: יב
ג"ר"פ ויזרע יצחק בארץ ההוא
וימצא בשנה ההוא מאה
ג' גליפ" שערים ויברכהו יהוה: יג ויגדל

האיש

פיקודי קיימי ואוריתי: ו
ויתיב יצחק בגרר: ז ושאילו
אינשי אתרא על עיסק
אתתיה ואמר אחתי היא ארי
דחיל למימר אתתי דלמא
יקטלונני אינשי אתרא על־
רבקה ארי שפירת חזו היא:
ח והוה כד סגיאו ליה תמן
יומיא ואסתכי אבימלך מלכא
דפלשתאי מן חרכא וחזא
והא יצחק מחאיך עם רבקה
אתתיה: ט וקרא אבימלך
ליצחק ואמר ברם הא אתתך
היא ואיכדין אמרת אחתי היא
ואמר ליה יצחק ארי אמרית
דילמא אתקטיל עלה: י
ואמר אבימלך מה דא עבדת
לנא כזעיר פון שכיב דמיחד
בעמא עם אתתך ואיתיתא
עלנא חובא: יא ופקיד
אבימלך ית כל עמא למימר
דינזיק לגברא הדין ולאתתיה
אתקטלא יתקטיל: יב וזרע
יצחק בארעא ההיא ואשכח
בשתא ההיא על חד מאה
בדשערוהי ובברכיה יי: יג
ורבא גברא ואזיל אזיל ורבי
עד די רבא לחדא:

והוה

רשב"ם

דכתיב כאשר צוה אותו אלהים: חקותי ותורותי ·
לפי עיקר פשוטו הניכרות כגון גזל ועריות וחימוד
ודינין והכנסת אורחים כלם היו נוהגין קודם מתן
תורה אלא שנתחדשו ונתפרשו לישראל וכרתו ברית לקיימו: (ח) ויהי כי ארכו לו שם הימים ונוהג
מעתה כל כך שלא להתכבד עם אשתו מכבר איסות מאחר שלא נתנו לב לגוזלה ממנו: מצחק · תשמיש
כדכתיב בא אלי העבד אשר הבאת לנו לצחק בי · ובמקום אחר הוא אומר בא אלי לשכב עמי: (יג)
בארץ ההיא · א"י שהארץ קשה היא: בשנה ההיא · שע"פ שהוא שנת בצורת ורעבון: ראוה שעריסי

רשי

העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר
ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזרת
המ[לך]

לדס

ואורייתי : ו ויתיב יצחק בגרר : ז ושאילו אינשי אתרא על
אינתתיה ואמר אחתי היא ארום דחיל למימר לא אינתתי ארום חשיב
בליביה דלמא יקטלונני אינשי אתרא על עיסק רבקה ארום שפירת חיזו
היא : ח והוה כד סגו ליה תמן
יומיא למשרי ואודיק אבימלך מלכא
דפלשתאי מן חרכא וחמא והוה יצחק
חאיך עם רבקה אנתתיה : ט וקרא
אבימלך ליצחק ואמר ברם הא
אינתתך היא והיכדין אמרת אחתי
היא ואמר ליה יצחק ארום אמרית
בלבבי דלמא אתקטיל בגינה : י
ואמר אבימלך מה דא עבדת לנא כזעיר פון שכיב מלכא דמיחד בעמא
עם אנתתך ואייתיתא עלנא חובא : יא ופקיד אבימלך ית כל עמא
למימר דיקרב לביש בגברא הדין ובאנתתיה אתקטלא יתקטל : יב
וזרע יצחק לצדקתא בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על חד מאה
בדשערוי וברכיה יי : יג ורבא גברא ואזל אזיל ורבי עד די רבא

ירושלמי

ואדיק :

ואמר אבימלך מה היא דא
דעבדתא לן הא קליל וזעיר
אילו שימש חד טליא עם
אתתך וחוית מיתית עלנא
חובא רבא :

רשי

המלך וחקותיו על עבדיו : ותורותי · להביא תורה
שבעל פה הלכה למשה מסיני: (ז) לאשתו · על
אשתו כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ) : (ח)
כי ארכו · אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא
אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר : וישקף
אבימלך וגו' · ראהו משמש מטתו : (י) אחד
העם · המיוחד בעם זה המלך: והבאת עלינו אשם
אם שכב כבר הבאת אשם עלינו : (יב) בארץ
ההיא · אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה
כארץ שבעה גוים : בשנה ההיא · אע"פ שאינה
כתקנה שהיתה שנת רעבון : בארץ ההיא בשנה
ההיא · שניהם למה לומ' שהארץ קשה והשנה קשה :
מאה שערים · שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה
על אחת שאמדוה מאה · ורבותינו אמרו אומד זה
למעשרותהי': (יג) כי גדל מאד · שהיו אומרי' זבל
פרדותיו

אבן עזרא להרא

אם לא שריתיך לטוב שפירושו כתתי שאיריתיך
לטוב · יו"ד אדחוני נוסף כיו"ד אכזרי · ואין
מלת כאדרת סמוכה רק טעמו כלו שער
כאדרת ועל דעת אחרים שהיא סמוכה :
(כה) ויקראו שמו · רואיו ויתכן שפירושו
מעשה בפני עצמו ופליאה גדולה היתה זאת
הלידה בעבור שכל בן אדם יוצא בשלייא שהיא
מכסה עליו והנה שתי השליות כפתחו רגע
אחד : ויקרא שמו · הקורא או יצחק אביו :
(כז) יודע ציד · לעולם מלא מרמות כי רוב
החיות בדרך מרמ' יתפשו · ויעקב הפך עשו כי
הוא איש תם גם עשו איש שדה ויעקב יושב
אהלים ויתכן להיות פירושו כמו יושב אהל
ומקנה : (כח) כי ציד בפיו · היה מביא ציד
בפיו : (כט) והוא עיף · כטעם בארץ עיפה
רעב וצמא : (ל) הלעיטני · אין לו חבר
והטעם האכילני · וטעם נזיד תבשיל רק ויזד מהשניים הנחים והם שני שרשים ובפירוש אחד וכן לא
ידון רוחי עם כדכ': (לא) מכרה · בחי"רק כמו שלחה הנער שכבה עמי והבכורה שיקח פי שנים
בממון אביו ויש אומרים שיש לבכור לעולם מעלה על הצעיר לקום מפניו ולשרתו כבן לאב · וטעם הנה
אנכי הולך לאות שבכל יום ויום הוא מסתכן בעצמו כאשר יצא לצוד שמא יהרגוהו החיות ויתכן שימות
קודם אביו: (לד) ויבז עשו · גם זאת הבכורה בעבור שראה שאין לאביו עושר ורבי' יאמרו כי עזב

בעל הטורים

וירחק לא
יאסף :
לדרוש· בני'
מן שם בן נח
נזיד בגימ' ט'
אכלו :
הלעיטני נא
מן ר"ת המן
לומר כשם
שיעקב קנה
מעשו
בכורתו
גלאסועדשי'
כן קנה
מרדכי את
המן לעבד
בפת לחם :
ו'מה זה · בי'
נמסו' ולמה
זה לי בכורה
ולמה זה הבל
תהבלו ולמה
שכפרנציקר
והלך אחרי
ההבל : ויבז
ב' ויבז עשו
ויבז בעיניו
בני המן ·
דהיינו בוזה
בן בוזה זה
המן שיצא
מעשו : ויהי
רעב סמך
לויבז עשו
וזהו שנאמר
בבא רשע
בא גם בוז ·
הארצת האל
רמז ל"א
מלאכים ·
הארצת חסר
וי"ו שיתכנה
לו לאהרן'
דורות והם
יצחק יעקב
גוי קהת
עמרם שהי'
עקב אשר

האיש וילך הלוך וגדל עד כי-
גדל מאד : יד ויהי-לו
מקנה-צאן ומקנה בקר
ועבדה רבה ויקנאו אתו
פלשתים : טו וכל-הבארת
אשר חפרו עבדי אביו בימי
אברהם אביו סתמום
פלשתים וימלאום עפר : טז
ויאמר אבימלך אל-יצחק לך
מעמנו כי-עצמת ממנו מאד :
יז וילך משם יצחק ויחן
בנחל-גרר וישב שם : יח
וישב יצחק ויחפר את-בארת
המים אשר חפרו בימי
אברהם אביו ויסתמום
פלשתים אחרי מות אברהם
ויקרא להן שמות כשמת
אשר-קרא להן אביו : יט
ויחפרו עבדי-יצחק בנחל
וימצאו-שם באר מים חיים :
כ ויריבו רעי גרר עם-רעי
יצחק לאמר לנו המים ויקרא
שם-הבאר עשק כי התעשקו
עמו : כא ויחפרו באר אחרת
ויריבו גם-עליה ויקרא שמה שטנה : כב ויעתק משם
ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות
ויאמר

יד והוו ליה גיתי ענא וגיתי
תורי ופולחנא סגי וקניאו ביה
פלישתאי : טו וכל בירי
דחפרו עבדי אבוהי ביומי
אברהם אבוהי טמונין
פלשתאי ומלונין עפרא :
טז ואמר אבימלך ליצחק
איזיל מעמנא ארי תקיפתא
מיננא לחדא : יז ואזל
מתמן יצחק ושרא בנחלא
דגרר ויתיב תמן : יח ותב
יצחק וחפר ית בירי דמיא
דחפרו ביומי אברהם אבוהי
וטמונין פלשתאי בתר דמית
אברהם וקרא להין שמהן
כשמהן די קרי להין אבוהי :
יט וחפרו עבדי יצחק בנחלא
ואשכחו תמן בירא דמיין
נבעין : כ ונצו רעותא
דגרר עם רעותא דיצחק
למימר דילנא מיא וקרא
שמא דבירא עסק ארי
אתעסקו עמיה : כא וחפרו
בירא אוחרי ונצו אף עלה
וקרא שמה שטנה : כב
ואסתלק מתמן וחפר בירא
אוחרי ולא נצו עלה וקרא
שמה

רשב״ם | רש״י

שדה ששיערוהו שיוציא כור א׳ הוציא מאה כורין : פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך:
(יד) ועבדה רבה. עבודת שדה וכרמים. כי פתם ועבודה
עבדה עבודת קרקע היא : (טו) סתמום פלשתים. שלא יחזיקו בניו בהם אחרי מותו והוצרך לכתוב
בשביל שכשנתרחק משם שב וחפרם דוגמת ואם הוא אבי כנען : (יח) אשר קרא להם אביו. כדי
שלא יוכל אדם לערער עליהם : (כב) ולא רבו עליה. לפי שנתרחק מגרעיתם

לחרא : יד והוו ליה גיתי ען וגיתי תורין ופולחנא סגיאה וקניאו יתיה
פלשתאי : טו וכל בירין דחפרו עבדי אבוי ביומי אברהם אבוי
טמונינון פלישתאי ומלונון עפרא : טז ואמר אבימלך ליצחק איזל
מעמנא ארי תקיפתא מיננא בניכסין לחרא : יז ואזל מתמן יצחק
ושרא בנחלא דגרר ויתיב תמן : יח ותב יצחק וחפר ית בירין דמוי די
חפרו עבדי אבוי ביומי אברהם אבוי וטמונינון פלשתאי בתר דמית
אברהם וקרא להון שמהן היכשמהן די הוה קרי להון אבוי : יט וחפרו
עבדי יצחק בספר נחלא ואשכחו תמן ביר מוי נבעין : כ ונצו רעוותא
דגרר עם רעוותא דיצחק למימר די לנא מיא והוה צבו מן שמיא ויבשת
ובכן אהדרו יתה ליצחק ונבעת וקרא שמא דבירא עסק ארום אתעסקו
עלה עמיה : כא וחפרו ביר אוחרי ונצו אוף עלה ויבשת ותולא נבעת
וקרא שמיה שטנא : כב ואסתלק מתמן וחפר ביר אוחרי ולא נצו עלה
הי כקדמאי וקרא שמא רווחתא ואמר ארום כדון ארווח יי לנא ויפשיננא
בארעא

בעל הטורים: שמע וכו' יש בפסוק י' תיבות כנגד עשרת הדברות שהם עק"ב תיבות וכנגדם נתנסה עשר נסיונות וקיים עולם שנברא בי' מאמרו' עקב שנים שמע בקולי דכנג' שנים הכיר בוראו ושכותיו קע"ה עקב אשר שמע

אברהם בני' קיים אף עירובי תבשילין. ומתוסף לו ה"א יתירה על שמו כנגד בקולי משמרתי מצותיחקותי ותורתי · מצחק · ב' והנה יצחק מצחק · אשר ילדה לאברה' מצחק מלמד שהיה ישמעאל כד כשי'נחת בעליהן וחוכה עמהן

רשי

ועבדה רבה · פעולה רבה בלשון לע"ז אובריי"נא עבודה משמע עבדה אחת · עבודה משמע פעולה רבה : (טו) סתמום פלשתים · מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסו' הבאות עלינו טמוכין פלשתאי לשון סתימה ובלשון התלמוד מטמטם את הלב :
(יז) בנחל גרר · רחוק מן העיר : וישב ויחפור · הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו · ופלשתים סתמום וקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן :
(כ) עשק · ערער : כי התעשקו עמו · נתעסקו עמו עליה במריבה וערער : (כא) שטנה · נוסימנ"ט :
(כב) ופרינו בארץ · תרגומו וניפוש בארעא ·

אבן עזרא

לו אברהם ממון רב וכאילו לא ראו בימיהם עשיר גדול בנעוריו ובא לידי עוני בזקוניו והעד שהיה יצחק אביו אוהב את עשו בעבור צידו ואילו היה הלחם רב בבית אביו והוא נכבד בעיניו לא מכר בכורתו בעבור נזיד ואם היה אביו אוכל בכל יום מטעמים מה טעם אמר הביאה לי ציד ולמה לא היה ליעקב בגדי' חמודו' ולמה לא נתנה לו עמו כסף וזהב כדרך שהוא אומר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ולמה לא שלחה אליו הון והיא אוהבת אותו כי הוצרך לשמור הצאן והפסוק שאמו' ויגע' האיש קודם זקנותו ועורי לב יחשבו כי

ואחזת

העושר מעלה גדולה לצדיקים והנה אליהו יוכיח ועוד ישאלו למה חסר השם ממון ליצחק אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו ואל ידחונו בקנה של דרש כי יש לו סוד ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח בדעת האדם להבינם וכן אחרים אמרו הנה צאן יש לו כי רבקה אמר ה לו לך נא אל הצאן ויתכן שנשאר לו מקנה מעט גם נכון הוא להיות פי' לך נא אל הצאן אל מקום הצאן שהן נמכרו' : (ה) וישמור משמרתי · שם כלל כל מה שהוא חייב לשמור מצות וחוקים ותורות ויתכן המצו' לך לך גם קח נא את בנך : והחוקים · הם חוקות השם שילך האדם אחרי מעשיו כאשר אפרש בפסוק אעטנו ואלה החוקות נטועות בלב והתורה שמל עצמו ובניו ועבדיו ובפסוק התורה והמצוה אבארם היטב : (ו) וישב יצחק בגרר · עשה כאשר ציוהו השם : (ז) לאשתו · בעבור אשתי כמו פן יאמרו לי : כי ירא · פועל עבר ויהי כי זקן יצחק ותחסר מלת כי · אמר פן יהרגוני וכן כי הפרני אלהים : (יב) מאה שערים · בדברי קדמונינו ז"ל שיעור כי מלא מאה משיעור הזרע והוא מגזרת כי כמו שיער בנפשו :
(יג) וגדל · פועל עבר : (יד) ועבדה · עבדים ושפחות שיעבדוהו והוא תואר השם או שם כמו סגולה · בא שמיכות בארות על שני דרכים : (יט) מים חיים · שהם נובעים תמיד : (כ) עשק ידוע בדברי קדמונינו רק נעקרת אין לו ריע :

וינכו ·

ויאמר כי עתה הרחיב יהוה
ג' ומ"ל לנו ופרינו בארץ: כג ויעל
משם באר שבע: כד וירא
אליו יהוה בלילה ההוא
ויאמר אנכי אלהי אברהם
י"ו אביך אל תירא כי אתך אנכי
וברכתיך והרביתי את זרעך
בעבור אברהם עבדי: כה
ויבן שם מזבח ויקרא בשם
יהוה ויט שם אהלו ויכרו שם
עבדי יצחק באר: כו
ואבימלך הלך אליו מגרר
ג' סוס כר אינס · ג' ואחזת מרעהו ופיכל שר
צבאו: כז ויאמר אלהם
יצחק מדוע באתם אלי ואתם
ג' ומ"ל שנאתם אתי ותשלחוני
ל' כ' כתי' כו' וכ' כס' מאתכם: כח ויאמרו ראו
ראינו כי היה יהוה עמך
ג' כ' מ"ל ו' חסר ונאמר תהי נא אלה בינותינו
כ' למ"ל כמא בינינו ובינך ונכרתה ברית
ה' ד' קמץ עמך: כט אם תעשה עמנו
ג' ומ"ל רעה כאשר לא נגענוך
י"ב נתוי וכאשר עשינו עמך רק טוב
ג' · ג' ונשלחך בשלום אתה עתה
ג' ברוך יהוה: ל ויעש להם
משתה ויאכלו וישתו: לא
וישכימו בבקר וישבעו איש
לאחיו וישלחם יצחק וילכו
ב' ועלי ספב מאתו בשלום: לב ויהי
ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק
כ' ג' כ' כמג ויגדו לו על אדות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו
מים

שמה רחובות ואמר ארי כען
אפתיא יי לנא ונפוש
בארעא: כג וסליק מתמן
לבאר שבע: כד ואתגלי
ליה יי בליליא ההוא ואמר
אנא אלהיה דאברהם אבוך
לא תדחל ארי בסעדך מימרי
ואברכינך ואסגי ית בנך
בדיל אברהם עבדי: כה
ובנא תמן מדבחא וצלי
בשמא דיי ופרסיה תמן
למשכניה וכרו תמן עבדי
יצחק בירא: כו ואבימלך
אתא לוותיה מגרר וסיעת
מרחמוהי ופיכל רב חיליה:
כז ואמר להון יצחק מה דין
אתיתון לותי ואתון סניתון
יתי ושלחתוני מלותכון:
כח ואמרו מחזא חזינא ארי
הוה מימרא דיי בסעדך
ואמרנא תתקיים כען מומתא
דהות בין אבהתנא בינגא
ובינך ונגזר קיים עמך: כט
אם תעבד עמנא בישא כמא
דלא אנזיקינך וכמא דעבדנא
עמך לחוד טב ונשלחינך
בשלם את כען בריכא דיי:
ל ועבד להון משתיא ואכלו
ושתיאו: לא ואקדימו
בצפרא וקיימו גבר לאחוהי
ושלחינון יצחק ואזלו מלותיה
בשלם: לב והוה ביומא
ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו
ליה על עיסק בירא דחפרו
ואמרו ליה אשכחנא מיא:

וקרא

באַרְעָא : כג וסליק מתמן לבירא דשבע : כד ואתגלי ליה יי בליליא
ההוא ואמר אנא אלהא דאברהם אבוך לא תדחל ארום בסעדך מימרי
ואברכינך ואסגי ית בנך בגין זכוותא דאברהם עבדי : כה ובנא תמן
מדבחא וצלי בשמא דיי ופרס תמן משכניה וחפסו תמן עבדי יצחק
בירא : כו ובר נפק יצחק מגרר אתיבשן ביריהון ואילניהון לא עבדו
פירין וארגישו דבגין דתריכו יתיה הוה להון כל דא ואזל אבימלך לוותיה
מגרר ואתקיף ברחמוי למיזל עמיה ופיכל רב חיליה : כז ואמר להון
יצחק מה דין אתיתון לוותי דאצלי עליכון ואתון סניתון יתי ותרכתוני
מלוותכון : כח ואמרו מחמא חמינא ארום הוה מימרא דיי בסעדך
דבזכותך הוות לן כל טבתא וכדו נפקתא מן ארען יבישו בירן ואילננא
לא עבדו פירין ואמרנא והדריניה לוותנא ותתקיים כדון מומתא דהוות
בינן ומבכין תהי בינן ובינך ונגזור קים עמך : כט אם תעביד עמנא
בישא היכמא דלא קריבנא בך לביש והיכמא דעברנא עמך לחוד טב
ושילחנך פון בשלם אנת כדון בריכא דיי : לא ואקדימו בצפרא וקיימו
גבר לאחוי ופסג מתגא דחמריה ויהב פסגא חדא לדהום לסהדו וצלי
עליהום יצחק ואתרווחו ואלוינון יצחק ואזלו מלוותיה בשלם : לב
והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק ותנו ליה על עיסק בירא דחפסו
ואמרו ליה אשכחנא מוי : לג וקרא יתה שבעה בגין כן שמא דקרתא

ביר

מהמצחק הכא אשת איש אקחתם אשת איש · א' העם נ' כי בא א' העם והתם איירי ביעוד המלך כשלק' החכי' מראשותיו של שאול מה התם איירי במלך אף הכא אמר בשביל עצמו שהוא המלך: ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל ש שה גדולו' כנגד ג' ברכות שנתברך בעקידה כי ברך אברכך והתברכו בזרעך ·

ועגלה רמז שבי' במסרה ואידך באיוב מה הת' גדול מכל בני קדם אף הכא היה גדול מכל א' מאבימלך שהיה מלך · וימלאום ב' וימלאו' למלך שאול גבי מאה ערלות של פלשתים רמז מה שנותנין הערל' בעפר ד"א לפי שעבר אבימלך על שבועתו ומלא הכורי' עפר · מלא דוד לשאול ק' ערלות פלשתים בכפל' ונתן

רשי

(כו) ואחזת מרעהו · כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו : ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון כדי שתהיה תיבת ואחזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו אא"כ כל סיעת אוהביו הולך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים לכן יש לפותרו בלשון הראשון) ואל תתמה על ת"ו של אחזת ואע"פ שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עזרת מצר (תלים ס') ושכורת ולא מיין (ישעיה נא) אחזת · לשון קבוצה ואגודה שנאחזין יחד : (כח) ראה ראינו · ראה באביך ראינו בך : תהי נא אלה בינותינו וגו' · האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך : (כט) לא נגענוך · כשאמרנו לך לך מעמנו : אתה · גם אתה (ס"א עתה) עשה לנו כמו כן :

שבועה

רשב"ם

ממרעיתם דכתיב ויעתק משם : (כד) ויעל משם באר שבע · כי היה מתיירא משם שכן מוכיח שא"ל הקב"ה אל תירא כי אתך אני כמלא שהיה מתירא : (כה) ויכרו שם עבדי יצחק באר · ולא קרא לו יצחק שם עד לבסוף שאבימלך הלך אליו מגרר ונשבעו איש לאחיו ואז באו עבדיו והגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו ואז קרא לו שבעה על שם השבועה שנשבעו הוא ואבימלך : (כו) ואחזת מרעהו · בתרגו' חבורת אוהביו · כמו ויתנה למרעהו · והמ"ם כמו מ"ם של מרי"ע ותוקע · וכמ"ם של אככי מס"ב כלי מלחמה · וכן יתר מ"רעהו צדיק ודרך רשעים תתעם · הצדיק יתר ויכוין דרך יתר את מרעהו כמו ויתורו את ארץ כנען אבל דרך רשעים לעצתם ולשכיניהם תתעם : כייט אפגרור בלע"ז · יתר הוא את עצמו · ידבר הוא את אחרים כמו ישוב ישיב יקום יקים זה פועל וזה מפעיל : (כח) תהי נא אלה אשר בינותינו · ביני ובין אביך שתתקיים גם עתה שכן היה תנאי אם תשקור לי ולניני ולנכדי : (כט) אתה · עתה ברוך ה' כמו כן כדות ברית עמנו ושלחנו בשלום כמו ששעינו לך · אתה שאתה ברוך ה' דוגמת בא

ברוך

ג' פוס באר מָיִם: לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה
עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע
עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ס לד וַיְהִי
עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח
ל' · ג' אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי
ג' כ"כ בתור' הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן
הַחִתִּי: לה וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ
ג' לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה: כז ס
א וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ
ג' חסר עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו ׀
בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר
כל ליש' פתח הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם
מוֹתִי: ג וְעַתָּה שָׂא־נָא
ג' · ג' הלחס כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא
ס' יתירה הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִּי צָיִדה: ד
ג' ר"פ · ה' וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר
ג' אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה
בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם
ב' ר"פ · ו' א' קמצין פתח אָמוּת: ה וְרִבְקָה שֹׁמַעַת
ג' ספתין בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ
עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד
ג' ר"פ לְהָבִיא: ו וְרִבְקָה אָמְרָה
אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־

אונקלוס

לג וּקְרָא יָתַהּ שִׁבְעָה עַל כֵּן שְׁמָא דְקַרְתָּא בְּאֵרָא דְשֶׁבַע עַד יוֹמָא הָדֵין: לד וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסֵיב אִתְּתָא יָת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה: לה וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמַרְגְּזָן עַל מֵימַר יִצְחָק וְרִבְקָה: א וַהֲוָה כַּד סֵיב יִצְחָק וְכָהֲיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת עֵשָׂו בְּרֵיהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵיהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵיהּ הָא אֲנָא: ב וַאֲמַר הָא כְעַן סֵיבִית לֵית אֲנָא יָדַע יוֹמָא דְאֵימוּת: ג וּכְעַן סַב כְּעַן זֵינָךְ סַיְפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוֹק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא: ד וַעֲבֵיד לִי תַּבְשִׁילִין כְּמָא דִרְחֵימִית וְתַעֵל לִי וְאֵיכוֹל בְּדִיל דִּי תְבָרְכִינָּךְ נַפְשִׁי עַד לָא אֵימוּת: ה וְרִבְקָה שְׁמַעַת כַּד מַלֵּיל יִצְחָק עִם עֵשָׂו בְּרֵיהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַד צֵידָא לְאַיְתָאָה: ו וְרִבְקָה אֲמַרַת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ לְמֵימַר הָא שְׁמָעִית יָת אֲבוּךְ מְמַלֵּיל עִם

עשו

ויהי כי · יומא דה · מנלהט · ותכהן · ב"ק נג

רשב"ם

ברוך ה' שכתב בלבן · וכן עשה יצחק וילכו מאתו בשלום: (לג) על כן שם העיר באר שבע · ואין זו אותו באר שבע של אברהם כי שני באר שבע היו כדכתיב ויבא באר שבע אשר ליהודה: (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה · ואז היה יצחק בן מאה כי בן ששים היה בלדת רבקה אותם · להודיענו בא מה שכתב אחריו ויהי כי זקן יצחק : ויקח אשה את יהודית

רשי

(לג) שבעה · ע"ש הברית: (לד) בן ארבעים שנה · עשו היה נמשל לחזיר שנא' יכרסמנה חזיר מיער החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור כך אלו גוזלים וחומסים מראים עצמם כשרים כל מ' שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותם כשהיה בן מ' אמר אבא בן מ' שנה נשא אשה אף אני

עשו

יונתן בן עוזיאל

בֵּיר שְׁבַע עַד יוֹמָא הָדֵין : לד וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסֵיב אִיתְּא
יַת יְהוּדִית בְּרַת בְּאֵרִי חִיתָּאָה וְיַת בָּשְׂמַת בְּרַת אֵילוֹן חִיתָּאָה : לה
וַהֲוָון מְגַחֲנָן בְּפוּלְחָנָא נוּכְרָאָה
וּמִתְכַּוְּונָן לְאַמְרָדָא בְּעוֹבָדֵיהוֹן
בִּישַׁיָּא לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה : א וַהֲוָה כַּד
סִיב יִצְחָק וְכַהֲיָין עֵינוֹי מִלְּחֲמֵי דְּכַד
כַּפְתֵּיהּ אָבוּי אִסְתַּכַּל בְּכוּרְסֵיהּ יְקָרָא
וְשָׁרְיָין מֵהַהוּא זִמְנָא עֵינוֹי לְמִכְהֵי
וּקְרָא יַת עֵשָׂו בְּרֵיהּ רַבָּא בְּאַרְבֵּיסַר בְּנִיסָן וְאָמַר לֵיהּ בְּרִי הָא לֵילְיָא דֵּין
עִילָּאֵי מְשַׁבְּחִין לְמָארֵי עָלְמָא וְאוֹצְרֵי טַלִּין מִתְפַּתְּחִין בֵּיהּ וְאָמַר לֵיהּ הָא
נָא : ב וַאֲמַר הָא כְדוּן סֵיבַת לֵית אֲנָא יָדַע יוֹם מוֹתִי : ג וּכְדוּן סַב כְּדוּן
מָאנֵי זֵינָךְ בֵּית גִירָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוּק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא : ד וְעִיבַד לִי
תַּבְשִׁילִין הֵיכְמָא דִּרְחֵימִית וְתֵיעוֹל לְוָתִי וְאֵיכוּל בְּגִין דִּתְבָרְכִינָךְ נַפְשִׁי עַד
לָא אֵימוּת : ה וְרִבְקָה שַׁמְעַת בְּרוּחַ קוּדְשָׁא כַּד מַלֵּיל יִצְחָק עִם עֵשָׂו
בְּרֵיהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַד צֵידָא לְאַיְתָאָה : ו וְרִבְקָה אָמְרַת לְיַעֲקֹב
בְּרַהּ לְמֵימַר הָא לֵילְיָא הָדֵין עִלָּאֵי מְשַׁבְּחִין לְמָרֵי עָלְמָא וְאוֹצְרֵי טַלִּין
מתפתחין

ירושלמי

וַהֲוַיִין סָרְהֲבָנִין וְאַפְחַרַת רוּחַ
בְּפוּלְחָנָא נוּכְרִיָּיא וְלָא הֲווּ
מְקַבְּלָן אוּלְפָן לָא מִן יִצְחָק וְלָא
מִן רִבְקָה :

בעל הטורים

...ל נמקום ...' · עסק כנגד כבל עסקו את נית יהודה ...יד עסקיה' כח · שטנה כנגד המן שכתב שטנה על ירושלם · ולכן שטנה ג' להכא · והיא להת' רחוני' כנגד יונסגזרו שלא יעבלו למוכעס מפריה ...ניה וכעס' להסכם ...כוזמן להם ...קוה כל א' ואחד וזהו ...פרינו נא"ן

שבעה כנגד אדום על כן בכלם כתי' שמה או ששי וכאן כתי' ויקרא אותם שבעה ולא כתי' ששמו' קטון כתיך בגוי' ולא שם לו על פני חוץ' ראו די נמסר' שנים כתיבי בור"ו וכי נה"א ראי ראיכו וראו ראו : ראה ראיתי אם ראה תראה בעני אותך · וחד שיתי וראה תנות השמש הנך לא ירי

רשי

אני כן : (לה) מרת רוח · לשון (המראות רוח כמו ממרים היית' כל מעשיהן היו להכעיסו לעצב ן: ליצחק ולרבקה · שהיו עובדות ע"א : (א) ותכהין · בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לע"ז) : (ד"א כשנעקד ע"ג המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמי' וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו) · ד"א כדי שיטול יעקב את הברכות : (ב) לא ידעתי יום מותי · א"ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניהן וחמש לאחר כן ויצחק היה בן קכ"ג (כי יעקב בן ס"ג כשנתברך דוק ברש"י סוף הסדר) אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה בת קכ"ז והריני בן חמש שנים סמוך לפרק' לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא : (ג) תליך · חרבך שדרך לתלותה : שא נא · לשון השחזה כאותה ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה : וצודה לי · מן ההפקר ולא מן הגזל : (ה) לצוד ציד להביא · מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל : (ז) לפני ה' · ברשותו

רשבם

יהודית : (לה) ותהיין מורת רוח · לפי שעתיד לומר אם לוקח יעקב אשה מבנו' כנען כאלה לכך הוצרך לפרש תחלה מרת רוח · כמו מן עושה יאמר לדבר עושה דברו לנקיבה · וכשהוא דבוק יאמר עושת · כן יאמר מן מורת לשון ממרה · מן ימרה את פיך יאמר מורה לנקיבה וכשהוא דבוק יאמר מורת רוח קונט"רריא"ן אבל לא יודע מרת כפשו חטף קמץ לפי שהוא שם דבר לשון מררות אבל זה מלאפום הוא לשון פועל ומגזרת כי מר"ם מריתי מחטופה ליוד פעל : (א) ותכהין עיניו · מן הזקנה כמו שמצינו בספר שמואל ועיניו החלו כהות : (ב) הנה נא · אני מבקש ממך בשביל שזקנתי ואני רוצה לתת לך ברכות אשר בידי לחלוק לך בחיי כמו דכתב אברהם וירושת הארץ : (ג) שא נא כליך · כופל נא
שני

אבן עזרא

(כה) ויכרו · חפרו וכן אשר כריתי לי וכן כי יכרה כורת שחת : (כח) בינותינו · ריבוי אחר ריבוי:
(לג) באר שבע · נקרא כן על ב' דברים או היא עיר אחרת : (לד) יהודית · שם

ג׳ עשו אחיך לאמר: ז הביאה
ה׳ לי ציד ועשה לי מטעמים
ואכלה ואברככה לפני יהוה
לפני מותי: ח ועתה בני
ג׳ שמע בקלי לאשר אני מצוה
אתך: ט לך נא אל הצאן
י״ג : ג׳ וקח לי משם שני גדיי עזים
ח׳ ח׳ טבים ואעשה אתם מטעמים
פ׳ לאביך כאשר אהב: י
והבאת לאביך ואכל בעבר
ל׳ אשר יברכך לפני מותו:
ג׳ יא ויאמר יעקב אל רבקה
ג׳ ח׳ אמו הן עשו אחי איש שער
ג׳ קמצי ואנכי איש חלק: יב אולי
ה׳ מי׳ בליש׳ ימשני אבי והייתי בעיניו
ג׳ ורפ׳ מתעתע כמתעתע והבאתי עלי קללה
ולא ברכה: יג ותאמר לו
אמו עלי קללתך בני אך
י״ח שמע בקלי ולך קח לי: יד
כ״ח וילך ויקח ויבא לאמו ותעש
אמו מטעמים כאשר אהב
אביו: טו ותקח רבקה את
בגדי עשו בנה הגדל החמדת
אשר אתה בבית ותלבש
את יעקב בנה הקטן: טז
ואת ערת גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת

עשו אחוך למימר: ז איתי
לי צידה ועביד לי תבשילין
ואיכול ואבריכנך קדם יי קדם
מותי: ח וכען ברי קביל
מיני למא די אנא מפקדא
יתך: ט איזיל כען לות
ענא וסב לי מתמן תרין גדיין
בר עזין טבין ואעביד יתהון
תבשילין לאבוך כמא דרחים:
י ותיתי לאבוך וייכול בדיל
דיברכינך קדם מותיה: יא
ואמר יעקב לרבקה אמיה הא
עשו אחי גבר שערן ואנא גבר
שעיע: יב מאים ימושינני
אבא ואיהי בעינוהי כמתלעב
ואיתי עלי לוטין ולא ברכן:
יג ואמרת ליה אמיה עלי
אתאמר בנבואה דלא ייתון
לוטיא עלך ברי ברם קביל
מיני ואיזיל סב לי: יד ואזל
ונסיב ואיתיה לאמיה ועבדת
אמיה תבשילין כמא דרחים
אבוהי: טו ונסיבת רבקה
ית לבושי עשו ברה רבא
דכיתא די עמה בביתא
ואלבישת ית יעקב ברה
זעירא: טז וית משכי גדיי
בר עיזי אלבישת על ידוהי
ועל צואריו

אולי ימשני מכות כג והייתי בעיניו סנהדרין ת

ואת עורת חולין קכ

רשב״ם

שני בכאן כמו שפירשתי אצל הנה. לא ידעתי. כי
אשה יפת מראה את: תליך אשפתו שתלויים בה
החצים. תליך מגורת ושר האופנים תלה וכן שפייך
בן אביטעם. מגורת שוה עבה. (ז) לפני ה׳.
בשם ה׳. אכל כמרוד גבור ציד לפני ה׳. פירושו
בכל

רש״י

שיסכים על ידי: (ט) וקח לי. משלי הם
ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול
שני גדיי עזים בכל יום ב״ר: שני גדיי עזים
וכי שני גדיי עזים היה מאכל של יצחק אלא
(פסח היה) האחד הקריב לפסחו והאחד עשה
מטעמים

מִתְפַּתְּחִין בֵּיהּ וְשַׁמְעִית יַת אֲבוּךְ מְמַלֵּיל עִם עֵשָׂו אָחוּךְ לְמֵימַר : ז
אַעֵל לִי צֵידָה וְעִיבֵּד לִי תַּבְשִׁילִין וְאֵיכוּל וַאֲבָרְכִינָךְ קֳדָם יְיָ קֳדָם דְּאֵמוּת :
ח וּכְעַן בְּרִי קַבֵּיל מִנִּי לְמַה דְּאֲנָא מְפַקֵּיד יָתָךְ : ט אֵיזִיל כְּדוּן לְבֵית
עָנָא וְסַב לִי מִתַּמָּן תְּרֵי גַּדְיֵי עִזִּין שַׁמְנִין חַד לְשׁוּם פִּסְחָא וְחַד לְשׁוּם קָרְבַּן
חַגָּא וְאַעְבֵּיד יַתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לְאָבוּךְ הֵיכְמָא דִּרְחִים : י וְתָעֵיל לְאָבוּךְ
וְיֵיכוּל בְּגִין דִּיבָרְכִינָךְ קֳדָם מוֹתֵיהּ : יא וְעַל דַּהֲוָה יַעֲקֹב דְּחִיל חִיטְאָ
דְּחִיל דִּלְמָא יְלַטְטִנֵּיהּ אָבוּי וַאֲמַר הָא עֵשָׂו אָחִי גְּבַר שַׂעֲרָן וַאֲנָא גְּבַר
שְׁעִיעַ : יב מָאִים יְגַשְׁשִׁינַנִי אַבָּא וְאֵיהֵי דָמֵי בְּעֵינוֹי הֵי כְּמַגְחֵךְ בֵּיהּ
וְאַיְיתִי עֲלַי לְוָטִין וְלָא בִּרְכָּן : יג וַאֲמַרַת לֵיהּ אִין בִּרְכָן יְבָרְכִינָךְ יֵיתוּן
עֲלָךְ וְעַל בְּנָךְ וְאִין לְוָטִין יְלַטְטִינָךְ יֵיתוּן עֲלַי וְעַל נַפְשִׁי בְּרַם קַבֵּיל מִנִּי וְאֵיזִיל
סַב לִי : יד וַאֲזַל וּנְסֵיב וְאַיְיתִי לְאִמֵּיהּ וַעֲבַדַת אִמֵּיהּ תַּבְשִׁילִין הֵיכְמָא
דִּרְחֵים אָבוּי : טו וּנְסֵיבַת יַת רִבְקָה לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרָהּ רַבָּא מְרַגְגַן דַּהֲוָה
מִן אָדָם קַדְמָאֵי וְהַהוּא יוֹמָא לָא אַלְבְּשִׁינוּן עֵשָׂו וְאִשְׁתְּאָרוּ גַּבָּהּ בְּבֵיתָא
וְאַלְבֵּישַׁת יַת יַעֲקֹב בְּרָהּ זְעֵירָא : טז וְיַת מַשְׁכֵי דִגְדָיֵי בְּנֵי עִזֵּי אַלְבֵּישַׁת
עַל

בניס כמו רמו ורמינו ורמו רמו כתינינו א"ו והנך דאיירי ביחיד כתיני בה"א' דיש אם למקרא קרי ניהו אם שהוא לשון יחיד : אתה עתה נ' במסרה הכא אתה עתה נרוך יי' אידן את ה עתה תעשה מלוכה את ה עתה הקלמן בעול מלחד שהמליכו

ליצחק עליה' וזהו אתה עתה תעשה מלוכ' והקילו עולם מעליך נרוך יי' נ' במסרה הכא אתה עתה נרוך יי' כא נרוך יי לנמר כמושכוונתה של נבוכדנצר להרוג לצדיקים' בדפריסית וייטב לפניו לאכל כדסיה כונת אבימלך להרוג את יצחק' וסכי מוכח קרא דכתי' ונאמר

רשי

מטעמים בפרקי דרבי אליעזר : כאשר אהב · כי טעם הגדי כטעם הצבי : (יא) איש שעיר · בעל שער : (יב) ימושני · כמו ממשש בצהרים : (טו) החמודות · הנקיות כתרגומו דכייתא · דבר אחר שחמד אותן מן נמרוד : אשר אתה בבית · והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי

רשב"ם

בכל העולם · וכן נינוה היתה עיר גדולה לאלהים · בכל עולמו של הקב"ה לא היתה עיר גדולה כנינוה : (ט) לך נא אל הצאן · ממקום אומנותו שהיה יושב אהלים : גדיי העזים · בשביל העורות שהשער קשה כשער אדם לקח עזים ולא כבשים : (יב) ימשני אבי · מן ממשש כצהרים · כמו ימששו ערבי נחל · מן
שנג דגש תחת אות החסרה : (יג) עלי קללתך · עלי ועל צוארי כלומר כי היתה בוטחת במה שאמר לה הקב"ה ורב יעבוד צעיר : (טו) החמודת · שהיה עובד כהן אביו בשעת אכילה : ואכלה

אבן עזרא

שם ולא הוליד ממנה · ובעבור היא עלה ויש לה שני שמות ובמקרא כמצאין למאות כן : (לה) מורת רוח · כל אחת מהן ויש אומרי' מלשון סורר ומורה ועל דעתי שהוא מגזירת מרה כלענה כטעם מרירות נפש וכן כתוב כי רעות בנות כנען וכתבה זו הפרשה שישמרו בני ישראל מבנות כנען : (ג) הנה נא · כמו עתה : (ג) כליך · יתכן היותו שם כלל והפרט תליך וקשתך : ותליך האשפה התלויה פשט בחני' או תליך כמו חרב ויחסרו וי"ו מן תליך כאדם שת אנוש : (ה) ורבקה שומעת · היתה שומעת : (ז) לפני מותי · כמו בטרם אמות : (יא) שעיר · בעל שער והפך חלק ויתכן שנקרא כן בעבור היות החלק חלק' ו שוים : (יב) ימושני · כמו ימוששו ממשש בצהרים : כמתעתע · כפול מגזרת תועה כאיש שמתעה אחר : (יג) עלי קללתך : אל תפחד שיקלל ואם יקלל תהי קללתו עלי ולא עליך וזה משפט דברי הנשים והגאון פי' עלי להסר קללתך ויש אומרים חלילה לכזב הנביא רק הוא כן : אנכי · מי שאנכי ועשו בכורך ואחרים אמרו כי בנחת אמר אנכי ובשא קול במלת עשו בכורך ואלה דברי רוח כי הנביאים יתחלקו לב' חלקים החלק הא' שליח במצות והחלק השני נביאי העתיד ואם יצטרכו לאמר דבר שאיננו כהוגן לא יזיק רק השליח לא יתכן שיכזב כלל גם הנה דוד נכתב עליו איש האלהים ואמר

צואריו: יז ותתן את־
המטעמים ואת־הלחם אשר
ס״פ ז עשתה ביד יעקב בנה: יח
ויבא אל־אביו ויאמר אבי
ב׳ זגש ויאמר הנני מי אתה בני: יט
ויאמר יעקב אל־אביו אנכי
עשו בכרך עשיתי כאשר
דברת אלי קום־נא שבה
ואכלה מצידי בעבור תברכני
ד׳ נפשך: כ ויאמר יצחק אל־
ג׳ · ב״לח׳ בנו מה־זה מהרת למצא בני
ד׳ זס׳ כמו׳ ויאמר כי הקרה יהוה אלהיך
לפני: כא ויאמר יצחק אל־
ג׳ · ג׳ומ׳ יעקב גשה־נא ואמשך בני
ד׳ · ו׳ס״ע האתה זה בני עשו אם־לא:
כב ויגש יעקב אל־יצחק
פ׳ס׳בלש׳ · אביו וימשהו ויאמר הקל קול
ו׳פ׳בלש׳ : יעקב והידים ידי עשו: כג
ד׳ ולא הכירו כי־היו ידיו כידי
ג׳ פ׳ בלש׳ עשו אחיו שערת ויברכהו:
ד׳ כד ויאמר אתה זה בני עשו
ל״ג ויאמר אני: כה ויאמר
ב וס׳ הגשה לי ואכלה מציד בני
ס׳ פתח וסי׳ למען תברכך נפשי ויגש־לו
... סמך ויאכל ויבא לו יין וישת: כו
יוסף פר ויאמר אליו יצחק אביו גשה־
תענית׳ · לו נא ושקה־לי בני: כז ויגש
י״ד בטעמא נתרין אנדרין : וישק־לו וירח את־ריח בגדיו
ויברכהו ויאמר ראה ריח בני
ג׳ · ד׳ כריח שדה אשר ברכו יהוה:
ל״ג כח ויתן־לך האלהים מטל

השמים

ועל שעיעות צורהי: יז
ויהבת ית תבשיליא וית
לחמא די עבדת בידא דיעקב
ברה: יח ועל לות אבוהי
ואמר אבא ואמר הא אנא
מאן את ברי: יט ואמר
יעקב לאבוהי אנא עשו
בוכרך עבדית כמא דמללתא
עמי קום כען אסתחר ואיכול
מצידי בדיל די תברכינני
נפשך: כ ואמר יצחק
לבריה מה דין אוחיתא
לאשכחא ברי ואמר ארי זמן
יי אלהך קדמי: כא ואמר
יצחק ליעקב קריב כען
ואמושינך ברי האת דין ברי
עשו אם לא: כב וקריב
יעקב לות יצחק אבוהי
ומשייה ואמר קלא קליה (הקל קול גטין נו)
דיעקב וידיא ידוהי דעשו:
כג ולא אשתמודעיה ארי
הוו ידוהי כידי עשו אחוהי
שעירן וברכיה: כד ואמר
את דין ברי עשו ואמר אנא:
כה ואמר קריב לי ואיכול
מצידא דברי בדיל די
תברכינך נפשי וקריב ליה
ואכל ואיתי ליה חמרא ושתי:
כו ואמר ליה יצחק אבוהי
קריב כען ונשק לי ברי: כז
וקריב ונשק ליה וארח ית
ריחא דלבושוהי וברכיה (וירח את סנהדרין לז)
ואמר חזי ריחא דברי כריחא (ראה ריח תענית כט)
דחקלא די ברכיה יי: כח
ויתן לך יי מטלא דשמיא
ומטובא דארעא וסגיאות

עיבור

(תולדת אהרן)

יונתן בן עוזיאל

עַל יְדוֹי וְעַל שְׁעִעוּת צַוְורֵיהּ : יז וִסְדְרַת יַת תַּבְשִׁילַיָא וְיַת לַחְמָא דִי
עֲבָדַת בְּיַד יַעֲקֹב בְּרָהּ : יח וְעָאל לְוַת אָבוּי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָאַנָא מַן
אַנְתְּ בְּרִי : יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאָבוּי אֲנָא עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבַדְנָא הֵיכְמָא
דְמַלֵילְתָּא עִמִּי קוּם כְּדוּן אַסְתְּחַר וְתֵיכוּל מִצֵּידִי בְּגִין דִּתְבָרְכִינַנִי נַפְשָׁךְ :
כ וַאֲמַר יִצְחָק לִבְרֵיהּ מַה דֵּין אוֹחִיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וַאֲמַר אֲרוּם יְזַמֵּן
יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמַי : כא וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרִיב כְּדוּן וְאַמוּשִׁינָךְ בְּרִי הָאַנְתְּ
דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִין לָא : כב וּקְרֵיב
יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אָבוּי וְגַשְׁשֵׁיהּ וַאֲמַר
קָלָא הָדֵין קָלֵיהּ דְּיַעֲקֹב בְּרַם מַמַּשׁ
יְדוֹי בְּמִימַשׁ יְדוֹי דְעֵשָׂו : כג וְלָא
אִשְׁתְּמוֹדְעֵיהּ אֲרוּם הֲוָה יְדוֹי כִּידֵי
עֵשָׂו אָחוּי שַׂעֲרָנַיִין וּבָרְכֵיהּ : כד
וַאֲמַר אַנְתְּ הוּא דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר
אֲנָא : כה וַאֲמַר קָרִיב לִי וְאֵיכוּל מִצֵּידָא דִבְרִי בְּגִין תְּבָרְכִינָךְ נַפְשִׁי
וְקָרִיב לֵיהּ וַאֲכַל וְלָא הֲוָה חַמְרָא גַבֵּיהּ וְאִזְדַמַּן לֵיהּ מַלְאָכָא וְאַיְיתִי מִן
חַמְרָא דְּאִצְטְנַע בְּעִינְבוֹי מִן יוֹמֵי שֵׁירוּי עָלְמָא וְיַהֲבֵיהּ בְּיַד יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב
אַמְטֵי לֵיהּ לְאָבוּי וּשְׁתִי : כו וַאֲמַר לֵיהּ יִצְחָק אָבוּי קְרִיב כְּדוּן וְשַׁק לִי
בְּרִי : כז וְקָרִיב וּנְשֵׁיק לֵיהּ וְאָרַח יַת רֵיחָא דִלְבוּשׁוֹי וּבָרְכֵיהּ וַאֲמַר חָמוּן
רֵיחָא דִבְרִי כְּרֵיחָא דִקְטוֹרֶת בּוּסְמַנַיָּא דַּעֲתִידָא מִתְקָרְבָא בְּטַוּר בֵּי
מַקְדְּשָׁא דְאִתְקְרֵי חֲקִיל דִּבְרִיךְ יָתֵיהּ יְיָ וְאִתְרְעִי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָּן :
כח וְיִתֵּן לָךְ מֵימְרָא דַיְיָ מִטּוּב טַלִּין דְנַחְתִּין מִן שְׁמַיָא וּמִטּוּב מַבּוּעִין
דִסַלְקִין

ירושלמי

מְמוּשׁ יְדוֹי מְמוּשׁ יְדוֹי דְעֵשָׂו : כְּרֵיחַ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין טָבִין דַּעֲתִידִין לְמִקְרְבָא בְּטוּר בֵּית מוּקְדְּשָׁא דִּבְרָךְ יָתֵיהּ חַי קַיָּים :

רשי

נקי כמעשיהן ותוםלן : (יט) אנכי עשו בכורך · אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך : עשיתי · כמה דברים כאשר דברת אלי : שבה לשון מיסב על השלחן לכך מתורגם אסתחר : (כא) גשה נא ואמשך · אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו וזה אומר כי הקרה ה' אלהיך : (כב) קול יעקב · שמדבר בלשון תחנונים קום נא אבל עשו בלשון קנטוריא יקום אבי : (כד) ויאמר אני · לא אמר אני עשו אלא אני : (כז) וירח וגו' · והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן : כריח שדה אשר ברכו ה' · שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים כך דרשו רז"ל : (כח) ויתן לך · יתן ויחזור ויתן בראשית

רשב"ם

(ך) ואכלה מצידי · חטף קמץ לפי שהוא לשון צווי כמו אכול בשמחה לחמך · אבל ואכלה מציד בני הוא מלאפום שהוא לשון אפעל · כמו זכור ה' לדוד יאמר זכרה לחסדי דוד לשון ציווי : (כב) הקל קול יעקב : לפי שתאומים היו היה קולן דומה קצת זה לזה ולכך טעה יצחק בקולו מאחר שמצאו איש שער על צואריו : (כד) אתה זה בני עשו · כראה שאתה בני עשו : (כז) ריח בגדיו · החמודות ובגדיהם היו מבושמים במוגמר : אשר ברכו ה' · את השדה שהוא מלא נרד וכרכום קנה וקנמון · וכן פייט רבי אליעזר הקליר שדה מבורך כהריח ברכו במתן טל : (כח) ויתן לך · מוסב על ברכו ה' והוא ה"ק

אבן עזרא

דוק ה' לנר כי בלבל דבריו עם אחימלך ואמר ויהיו כלי הנערים קדש לצורך שעה גם אלישע שאמ' לחזא לך

בעל הטורים

נגענוך כלותר לא עשינו עמך רעה כמו שהיה נגעתיוך עשינו עמך רק טוב · אנכי אלסי אברהם אביך אלא כתב יי אלהים כמו באברהם ויעקב לפי שנתיימר כייסורין כלי מגת ויחחים נאמרי ב' במסור' הגא נת נאמרי אחתי ואליכך הושע בן נאמרי · אחר הושע לפני הקב"ה החליפם גאומה אחר בזרעו של עשו ותכהין עיניו מראות · משום דכתי' כי השוחד

יעור · · · לקח שוחד פעמו · ותכהין עיניו מראות בני' כעשן הגלתי' שא נא כליך כלוחר חדד סכינך כתו משיאה על גבי מגרתי' ציד · ציד כתי' ב' יתירה שלמדו חמשה הלכו' שחיטה וה' סימני טהרה ניצוף · מינו דורס אננא יתירה וזפק' קורקבנו נקלף · מינו חולק את רגליו ונחים מפרסת פרסה אינלה גרה ואין לה סימני למעלה קרני' וגשרים הולך שתי ועורב תחת העוקץ ·

ס"א ואמתני ו' הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב
ג' ח' דָּגָן וְתִירֹשׁ: כט יַעַבְדוּךָ
ו' ק' י"ח מלין דאי' עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה
ו' גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי
ג' וח' אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ
ואורריך בָּרוּךְ: ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה
ט' יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי
ו' ב' ס' אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי
ב' יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא
מִצֵּידוֹ: לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא
כ"א מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר
ג' ח' לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד
ג' ח' בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרְכַנִּי נַפְשֶׁךָ:
לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו
מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ
ג' בְכֹרְךָ עֵשָׂו: לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק
ל' אורי חס' בא"ל מ"ל חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר
ג' מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא
ג' מלרע לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא
כ"א קמץ וא' פתח וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה:
ג' ר"פ וחד לד כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי
כתי"נ חסר אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו

ברכני

אונקלוס

אהרן עיבור וחמר : כט יפלחונך עממין ושתעבדון לך מלכון הוי רב לאחוך ויסגדון לך בני אמך ליטך יהון ליטין ומברכך יהון בריכין : ל והוה כד שיצי יצחק לברכא ית יעקב והוה ברם מיפק נפק יעקב מן קדם יצחק אבוהי ועשו אחוהי אתא מציריה : לא ועבד אף הוא תבשילין (טאת פני סוכה ח) ואעיל לאבוהי ואמר לאבוהי יקום אבא ויכול מצידא דבריה בדיל די תברכינני נפשך :

לב ואמר ליה יצחק אבוהי מן את ואמר אנא ברך בוכרך עשו : לג ותוה יצחק תוהא רבא עד לחדא ואמר מאן הוא דיכי דצד צידא ואעיל לי ואכלית מכולא עד לא תיעול ובריכתיה אף בריך יהי :

לד כד שמע עשו ית פתגמי (טי איפוא) אבוהי וצוח צוחא רבתא (נתרא טו) ומרירא עד לחדא ואמר (ואוכל מכל סוטה ה) לאבוהי ברכני אף אנא אבא : (נתרא ח)

ואמר

רשב"ם

ד"ק יתן לך מעל מטל השמים כעין ברכת השדה : (כט) בני אמך · אבל ביעקב שהיה לו כשיש הרבה כתב בו וישתחוו לך בני אביך : (ל) ויהי אך יצא יצא · להגיד נסים שנעשו ליעקב בא הכתוב שאלו הקדים עשו לבא רגע אחד קודם לא נתברך יעקב: (לג) ויחרד יצחק · על שמצא שער בחלקת צוואריו של יעקב : מי אפוא · תיקון לשון הוא כמו איזי שבתלמוד אימא לי איזי את נורש כל : גם ברוך יהיה · שמיהר לעוברי ונם ידע שבעלת רבקה עשה הכל והיא היתה מכרת בו שראוי לברכות :

שכי

רש"י

בראשית רבה · ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגומר · מטל השמים כמשמעו ומדרשי אגדה יש להרבה פנים : ד"א מהו האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הבית סידור תפלתו ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבב:

יונתן בן עוזיאל

כ׳ דסלקין ומרביין צמחי ארעא מל רע
וסוגעי עבור וחמר : כט ישתעבדון
לך אומיא כל בנוי דעשו ויגחנון
קימך מלכותא כל בנהא דקטורה רב
ושליט תהי על אחך ויהון מקדמין
למשאל בשלמך בני אמך לייטך ברי
יהון ליטין כבלעם בר בעור ומברכך
יהון בריכן כמשה נביא ספרהום
דישראל : כט והוה כד שיצי יצחק
לברכא ית יעקב והוה ברם מיפק נפק
יעקב ברתרתין טפוחין מלות יצחק
אבוי ועשו אחוי על מצידיה : ל
ועשו אתא מן צידא : ל

ירושלמי

יפלחון קדמך אומיא כל בנוי
דאחוך וישתעבדון לך כל
מלכיא כל בנוי דישמעאל
הוי רב ושליט על בני קטורה
יהון מקדמין ושאילין בשלמך
כל בנוי דלבן אחוה דאמך
מאן דליט יתך יעקב ברי יהוי
כבלעם בן בעור ומאן דמברך
יתך יהוי בריך כמשה נביא
ספרהון דישראל :

ועביב מימרא דיי מניה צירא דכיא ואשכח כלבא חדא וקטליה ועבד
אף הוא מניה תבשילין ואיתי לאבוי ואמר לאבוי יקום אבא וייכול
מצידא דבריה בדיל דיתברכינני נפשך : לא ואמר ליה יצחק אבוי
ואמר ליה מאן אנת ואמר אנא ברך בוכרך עשו : לב ואזדעזע יצחק
זעזוע סגי ברי שמע ית קליה דעשו וריח תבשיליה עדרת באנפוי
היך ריחא דיקידת גהנם ואמר מאן הוא דכי דצד צידא ואעיל לי ואכלית
מכל דאיתי עד דלא עלת ובריכתיה ואפילו הכי בריך יהי : לד כדי
שמע עשו ית פתגמי אבוי וצוח צווחתא רבתא ומרירתא עד לחדא ואמר
לאבוי

בעל הטורים

בעל
..נר · כ׳
ירבקה
..תיתכל ר
..חק ל עפו
..גו׳ יאירך
ותיצליונה
..יותי גלגר
ספתים
מיפרי׳
..אמר׳ליצק׳
..גליזנה את
..כל׳ מושרי׳
..נחק כדי
..פורכך׳לנו׳
..עים׳מן נזל
..כיא כנים׳
..נור׳הביא׳
..הכפהביא׳
..נ נוד ·
..ביא׳לחופר
..נקהאורת
..לאוניהם
..ביא׳וכאתה
פאתרה לו
..קההביאה
..אוסר לכך
יקחמוסרי
..מע בקולו
והביאם
..ניקשיאכל

הטורים
ויפתה · לך
כא אל הנאך
ר״ת כאה
פי׳ כאה לך
ונאה לבניך
כי פסח היה
ולקחן ב׳ א׳
לפסח וא׳
לחגיגה יקח
לי משם שני
ר״ת משלי
משם בגימט׳
משליפך
כתב לה
בכתונתה :
בכורך ב׳ עשו
בכורך׳ אנכי
הורג את
בנך בכורך
שאמר יעקב
אני הוא שכ׳
עלי אני !
בכורי ישראל
אבל עשו
בנך בכורך
כאמר ע״ן
הככי הורג
את בנך
בכורך :
ויאמר תי

רשי

בנו אבל בכרי מחוסר אמנה לפיכך אמר ואתה
שמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי
אין ראוי בין שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך
תגר כדת״ יישן מדויק) : (כט) בני אמך · ויעקב
אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה
אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אומר בני
אמך : אורריך ארור ומברכיך ברוך · ובבלעם הוא
אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור הצדיקים תחלתם
יסורים וסופן שלוה אורריהם ומצעריהם קודמים
למברכיהם לפיכך יצחק מקדים קללת אוררים
לברכת מברכי׳ והרשעי׳ תחלתן שלוה וסופן יסורין
לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה : (ל) יצוא
יצא · זה יוצא וזה בא : ויחרד · כתרגומו ותוה לשון
תמיה׳ ומדרשו ראה גהינם פתוחה מתחתיו :
(לג) מי איפא · לשון לעצמו משמש עם כמה
דברים איפא איה פה מי הוא ואיפה הוא הצד ציד :
ואוכל מכל · מכל טעמים שבקשתי לטעום טעמתי

אבן עזרא

לך אמור לו חיה תחיה אף על פי שפירושו חיה
תחיה מחולי זה והראני השם כי יהרג וכן
מיכיהו אמר תפלת שוא עלה והצלח דרך מוסר
וכן אמר דניאל מרי חלמא לשנאך ולהיותו כנגד
השם דרך דרש וכן אמר אברהם וגם אמנה
ונשתחוה ונשובה : (יט) ואכלה מצידי · כמו
זכרה לי אלהי לטובה והאל״ף שורש : (כא)
ואמושך · קל השי״ן להקל על הלשון : (כה)
ואכלה מציד בני · האלף סימן המדבר והנא
הנעלם שהוא אחריו תחת אלף השורש וכן
אומרה לאל סלעי · דגשות נו״ן תברכני
לחסרון נו״ן הנוסף כמו יסובבנהו וכן
ישמרונכי · נשיקה עם למ״ד ביד או בכתף או
בצואר ובלי למ״ד בפה : (כז) וירח · בפתח
הרי״ש בעבור אות הגרון וכן ויבע לבבו וינח
בכל גבול מצרים ובלם מהשניים הנראי׳ : ראה ·
דבור עם הלב והיה ריח טוב בבגדים כאשר

ברכני גם אני אבי: לה ויאמר
ג' בא אחיך במרמה ויקח
ג' פ'וסי' יעקב פלח תלת סנין בשוחל': ברכתך: לו ויאמר הכי
קרא שמו יעקב ויעקבני זה
ג' קל' זק' פעמים את בכרתי לקח והנה
ג' עתה לקח ברכתי ויאמר
ג' הלא אצלת לי ברכה: לז
ויען יצחק ויאמר לעשו הן
ג' ג' גביר שמתיו לך ואת כל
אחיו נתתי לו לעבדים ודגן
ג' ותירש סמכתיו ולכה אפוא
מה אעשה בני: לח ויאמר
ג' עשו אל אביו הברכה אחת
הוא לך אבי ברכני גם אני
כל אוריי' ח' כמ'א: אבי וישא עשו קלו ויבך:
לט ויען יצחק אביו ויאמר
אליו הנה משמני הארץ יהיה
ג' ינ' קמ' מושבך ומטל השמים מעל:
ג' מ ועל חרבך תחיה ואת
ג' אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך:

אונקלוס

לה ואמר על אחוך בחוכמא
וקביל ברכתך: לו ואמר
יאות קרא שמיה יעקב
וחכמני דנן תרתין זימנין ית
בכירותי נסיב והא כען קביל
ברכתי ואמר הלא שבקת לי
ברכתא: לז ואתיב יצחק
ואמר לעשו הא רב שויתיה
לך וית כל אחוהי יהבית ליה
לעבדין ועיבור וחמר
סעדתיה ולך כען מה אעביד
ברי: לח ואמר עשו לאבוהי
הבירכתא חדא היא לך אבא
ברכני אף אנא אבא וארים
עשו קליה ובכא: לט ואתיב
יצחק אבוהי ואמר ליה הא
מטובא דארעא יהי מותבך
ומטלא דשמיא מלעילא:
מ ועל חרבך תחי וית
אחוך תפלח ויהי כד יעברון
בנוהי על פתגמי אורייתא
ותעדי

אחוך | חכמני קדמ ברכתי | ואריםו בכהזרין | הברכה בכהזרין | ותהיהכאשר בנת סט

וישטם

רשב"ם

(לו) הכי קרא שמו יעקב · בתמי' הלמען אשר קרא שמו יעקב בשעת לידה בשביל שידו אוחזת בעקבי וכמצאתי אני בכור והוא פשוט והיה לו ליטול פחות ממני יטול פי שנים ממני וכן הכי אחי אתה ודייך ליטול שכר הרבה · ועבדתני חנם בתמיה וכן בבבא בתרא שנינו בפ' מי שמת בזמן שהבנים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו · נכסים מועטים · הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים · אדמון אומר וכי בשביל שאני זכר ויפה כחי בנכסי' מרובים הורע כחי בנכסי מועטים בתמיה: (לז) נתתי לו לעבדים · מה שקנה עבד קנה רבו: (מ) על חרבך תחיה · אומנותך שיהיה לך חיות בכלי

זייכך

רשי

בו: גם ברוך יהיה · שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את הברכות לכך הסכים וברכו מדעתו: (לה) במרמה · בחכמה: (לו) הכי קרא שמו · לשון תימה הוא כמו הכי אחי אתה שמא לכך נקרא שמו יעקב על שם סופו שהוא עתיד לעקבני · תנחומא למה חרד יצחק אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים · אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו את בכורתי לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשיו לבכו' ברכתי גם ברוך יהיה: ויעקבני · כתרגומו

וכמכי

יונתן בן עוזיאל

לְאָבוּי בָּרִיכְנִי אוּף לִי אַבָּא : לה וַאֲמַר עַל אָחוּךְ בְּחָכְמְתָא וְקַבֵּיל מִינִי בִּרְכָתָךְ : לו וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא קְרָא שְׁמֵיהּ יַעֲקֹב וְשַׁקַּר בִּי דְנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין יַת בְּכֵירוּתִי נְסִיב וְהָא כְדוּן קַבֵּיל בִּרְכָתִי וַאֲמַר הֲלָא שְׁבַקְתָּא לִי בִּרְכְתָא : לז וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא שַׁלִּיט מִנִּיתֵיהּ עֲלָךְ וְיַת כָּל אֲחוּי שַׁוֵּיתִי קוּמוֹי לְעַבְדִין וְעִיבוּר וַחֲמַר סַעֲדָתֵיו וְאָזִיל וְתִיטְרַד מִנִּי דְמַה אַעֲבֵיד לָךְ בְּרִי : לח וַאֲמַר עֵשָׂו לְאָבוּי הֲבִרְכְתָא חֲדָא הִיא לָךְ אַבָּא בָּרִיכְנִי אוּף לִי אַבָּא וַאֲרֵים עֵשָׂו קָלֵיהּ וּבְכָא : לט וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא בְּטוּב פֵּירֵי אַרְעָא יְהֵי מוֹתְבָךְ וּמִטַּלְיָא דִשְׁמַיָא מִלְּעֵילָא : מ וְעַל סַיְיפָךְ תְּהֵי רְחִיץ עֲלִיל לְכָל אֲתַר וּמַרְכִיךְ וְתֵאי וּלְאָחוּךְ תְּהֵי מִשְׁתַּעְבֵּד וִיהֵי אִין רַשִׁיעֵי וְתַחֵירַת יַת בְּנוֹי מִלְּמִיטַּר פִּקּוּדֵי אוֹרַיְיתָא בְּכֵן תְּהֵי פָּרִיק נִיר

ירושלמי

וְעַל מָנֵי זֵיינָךְ תְּהִי וְקָדָם אָחוּךְ תֶּהֱוֵי מִשְׁתַּעְבֵּד וִיהֱוֵי כַּד יֶהֱוֹן בְּנוֹי דְיַעֲקֹב לָעֵיין בְּאוֹרַיְיתָא וְנַטְרֵיהּ פִּקּוּדַיָּא יֶהֱווֹן מְשַׁוְיִין נִיר שִׁעְבּוּדָא עַל צַוְורָךְ וְכַד יִמְנְעוּן גַּרְמֵיהוֹן בְּנוֹי דְיַעֲקֹב דְלָא לְמִלְעֵי בְּאוֹרַיְיתָא וּלָא לְמִטַּר פִּקּוּדַיָּא הָא בְּכֵן תֶּהֱוֵי

פָּרִיק נִיר שִׁעְבּוּדְהוֹן מֵעִילָוֵי צַוְורָךְ :

בעל הטורים

(left margin column:)
נסיכו לכתי׳
ונא הלחם
כעמלק׳ וירת
ב׳ נחסרת
וירת ריח
בגדיו וירת יי׳
את ריח
הכיתושלת׳
שנכנס׳ עמו
ריח גן עדן
וירח בנית׳
נ״ל פסח ·
כריח ב׳כריח
שדה · כריח
לבכין סוכות
ריח ניחוח
העולה מן
לבנון · פי׳
כ״ה עתד לו
ויתן לך · י׳
תיבו׳ נפסוק
וי״ב ברכות׳
כמנין כנגד
עשרת
הדברות

(right margin column:)
איפוא׳ ר״ת
... מי נעג׳
סרשור כדבר
רבקה ·
איפוא בגימ׳
ני... שנכנסה
ני... כס עמו׳
ונא בינמסו׳
ונא השדה
ונא הלחם
כה... ׳נכ׳ר :
כ... וה בכל
ש... ו שם כלי
נ״... תליק זה
... ע״ש השמן
... מדי ·
קשתך זה יון
השדה זה
... ם ורמז
לו בל ארבע׳
גליות
שעתידין
ליפול ניד
... שהקב״ה
ו... בשם

רש״י

וכמני ארבני וארב וכמן ויש מתרגמין וחכמני נשחכם לי : אצלת · לשון הפרשה כמו ויאצל : (לז) הן גביר · ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה אלא אמר לו מה תועלת לך בברכ׳ אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו : ולך איפוא מה אעשה · איה איפא אבקש מה לעשות לך . (לח) הברכה אחת · ה״א זו משמשת לשון תמיה כמו הבמחנים : השמנה היא (במדבר י״ג) · הכמות ככל (שמואל ג) : (לט) משמני הארץ׳ וגו׳ זו איט״ליאה של יון : (על חרבך׳ כמו בחרבך יש על שהוא במקו׳ אות ב׳ כמו ועמדתם על חרבכם בחרבכם על צבאותיכם בצבאותיכם : (מ) והיה כאשר תריד · לשון צער כמו אריד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו׳

אבן עזרא

חשב בלבו שהוא עשו והוא בא מהשדה הריחו בגדיו כריח ציצי האילנים כי יתכן כי זה המעשה היה בחדש הראשון · מ״ש מטל מוסף עצמו ואחר עמו וכן האתן בכורי פשעי : (כט) לאחיך · בני הפילגשים : בני אמך · עשו ובניו : אורריך ארור · כל אחד מאורריך וכן וצדיקים ככפיר יבטח ורבים ככה וכן ותברכיך : (לג) מי איפה · מי זה ואכא הוא שתי מלות וי״ו ואברכהו קמוץ בעבור היותו פועל עבר ואלו היה בפתח גדול היה לעתיד : (לה) במרמה · שלא דבר אמת : (לו) הכי · כמו אמת וכן הכי אחי אתה : קרא · הקורא שמו יעקב : ויעקבני · כמו מרמה וכן בעקבה ויתכן היותו מגזר׳ עקוב הלב והעקוב הפך המישור : אצלת לי · עזבת לי אצלך והוא וגזרת ואצלתי מן הרוח : (לז) הן גביר שמתיו לך : בברכתי גם כן נתתי לו בדבור · יש אומרים כי איפא עם אלף בסוף מלה אחת כמו עתה : (מ) והיה כאשר תריד · כמו תרדה והם ב׳ שרשים וי״א שהוא כמו אריד בשיחי והטעם כאשר תריד לשם ירחמך : ופרקת · מגזרת מפרק הרים ומהם מפרקתו ויש בברכות אלו כמה שאלות קשות אם הברכה היתה נבואה איך לא ידע את מי יברך והשיבו נבוני הדור כי השם אמר לו כשבא יעקב ברך את זה ואילו היה כן היה אומר יצחק לעשו השם צוני ועוד למה בירך לעשו בעבור שבכה ואחרים אמרו כי

ג׳ מא וישטם עשו את־יעקב
על־הברכה אשר ברכו אביו
במיר׳ בלבנו׳ ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי
ג׳ אבל אבי ואהרגה את־יעקב
אחי: מב ויגד לרבקה את־
דברי עשו בנה הגדל ותשלח
ותקרא ליעקב בנה הקטן
ל׳ יוסד והנה עשו כל׳ ועניו ותאמר אליו הנה עשו אחיך
ג׳ מתנחם לך להרגך: מג
ועתה בני שמע בקלי וקום
ט׳ ברח־לך אל־לבן אחי חרנה:
ד׳ מד וישבת עמו ימים אחדים
עד אשר־תשוב חמת אחיך:
מה עד־שוב אף־אחיך ממך
ושכח את אשר־עשית לו
ושלחתי ולקחתיך משם
ג׳ למה אשכל גם־שניכם יום
ה׳ אחד: מו ותאמר רבקה אל־
ק׳ זעירא יצחק קצתי בחיי מפני בנות
פ׳ ותפר חת אם־לקח יעקב אשה
מבנות־חת כאלה מבנות
ג׳ הארץ למה לי חיים:

כח

א ויקרא יצחק
ג׳ בתו׳ אל־יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו לא־תקח אשה
מבנות

אונקלוס

אהרן ותעדי נידיה מעל צוארך:
וישטמשו מא ונטר עשו דבבו ליעקב
נרכות על ברכתא די ברכיה אבוהי
ואמר עשו בלביה יקרבון יומי
אבלא דאבא ואקטול ית
יעקב אחי: מב ואתחוה
לרבקה ית פתגמי עשו ברה
רבא ושלחת וקרת ליעקב
ברא זעירא ואמרת ליה הא
עשו אחוך כמין לך למקטלך:
מג וכען ברי קביל מיני
וקום איזיל לך לות לבן אחי
לחרן: מד ותתיב עמיה
יומין זעירין עד דתתוב
חימתא דאחוך: מה עד
דיתוב רוגזא דאחוך מינך
ויתנשי ית דעבדת ליה
ואשלח ואדברינך מתמן למה
אתכל אף תרויכון יומא חד:
למתאשנל טועסיג מו ואמרת רבקה ליצחק
עקית בחיי מן קדם בנת
חתאה אם נסיב יעקב אתתא
מבנת חתאה כאלין מבנת
ארעא למא לי חיין: א
וקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה
ופקדיה ואמר ליה לא תיסב
איתתא

רשב״ם

זיינך: כאשר תריד: כמו אריד בשיחי בשיעבוד בן בפרך לא תוכל לסבול: ופרקת עלו: (מה) גם שניכם: אם יהרוג אותך גם הוא יהרג על ידי גואלי הדם: (מו) אם לקח יעקב. דרך חכמה אמרה רבקה ליצחק להרחי׳ יעקב מעשו ולא גילתה לו שבשביל שטימת אחיו עשתה כן:

לרשתך

רשי

וגו׳ (מא) יקרבו ימי אבל אבי: כמשמעו שלא אצער את אבא ומ״א לכמה פנים: (מב) ויגד לרבקה: ברוח הקדש הגיד לה מה שעשו מהרהר בלבו: מתנחם לך: נחם על האחוה לחשב מחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך: ומ״א כבר אתה מת בעיניו ושתה

עליך

פריק ניר שעבודיה מעל צוורך : מא ונטר עשו שנא בלביה על יעקב אחוי על סדר בירכתא די ברכיה אבוי ואמר עשו בלביה לית אנא עביד היכמא דעבד קין דקטל ית הבל בחיי אבוי והדר אבוי ואוליד ית שת ברם מתעכב אנא עד זמן דימטון יומי אבלא דמיתת אבא ובכן אנא קטיל ית יעקב אחי ואנא משתכח קטיל וירית : מב ואתחווא לרבקה ברוח קודשא ית פתגמי עשו ברה רבה דחשיב בלביה למקטול ליעקב ושדרת וקראת ליעקב ברה זעירא ואמר ליה הא עשו אחוך כמין לך כמן ומתיעט עלך למקטלך : מג וכדון ברי קביל מני קום ערוק לך לנפשך ואיזיל לות לבן אחי לחרן : מד ותיתיב עמיה יומין קלילין עד די תשדוך ריתחא דאחוך : מה עד דנוח רוגזא דאחוך מינך ויתנשי ית מה דעבדת ליה ואשדר ואידברינך מתמן למה איתכל אוף תרויכון יומא חד דאנת מתקטיל והוא מטרד היכמא דאתכלת חוה מן הבל דקטליה קין ואיטרדו תרויהון מן אפי אדם וחוה כל יומי חייהום דאדם וחוה :
מו ואמרת רבקה ליצחק איתעקית בחיי מן קדם רגוז בנת חת אין נסיב יעקב איתא רשיעתא מבנת חת כאלין מבנתהון דעמא דארעא למה לי חיין : א וקרא יצחק ליעקב ובריך יתיה ופקדיה ואמר ליה לא

ירושלמי

עד זמן דתחזור כולתיה דאחוך מינך :

בעל הטורים

שעתידין בניו לקבל · שישתחוו · לך חסר ו' כנגד ו' דורו' שמדול עד כורש שעבדו אדום את ישראל ומכאן ואילך פשעו בו ויש בזו הברכה כ"ו תיבות לומר לך שברכו בשם הוי"ה שעולה כ"ו · הוה ב' במס' הוה גביר לאחיך : כי לשלג יאמר הוה ארץ · בזכות יעקב יורד גשם ושלג : ואברכהו ב' במס' תנא ואברכהו' כי אדקראתיו

ואברכהו גם אברהם רמז ברכת אברה' ברך את יעקב וכתי' כמו ויתן לך את ברכת אברהם · במרמה ב' במסורת גא אחיך במרמה ויענו בניחת במרמ' בשביל שהוא בא לאגיו נאמר מ' כשלו בניו · במרמה ברכתך ב' במסו' ויקח ברכתך ועל עמך ברכתך סלה שמזו הברכה היא לפניו ברכה סלה' ברכתי שלשה במסו' לקח ברכתי קח נא את

תסב

רשי

עליך כוס של תנחומים · ולפי פשוטו לשון תנחומי' מתנחם הוא על הברכות בהריגתך : (מד) אחדי' מועטים : (מה) למה אשכל · אהיה שכולה משניכם · (לימד על) הקובר את בניו קרוי שכול כן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי : גם שניכם · אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאה שביום א' ימותו כמו שמפורש פ' המקנא לאשתו : (מו) קצתי בחיי · מאסתי בחיי :

פדנה

אבן עזרא

לא היה יצחק נביא וברכתו לא נתקיימה גם אלה טעו כי הנה הכתוב אמר וירא ה' אלין גם אמר דוד ובנביאי אל תרעו ואחרים אמרו מה תועלת יש בדברים אחרי שהיתה מחשבתו על עשו והנה הדבר היה בספק אצלו כי כן אמר הקול קול יעקב ובירך מי שיהיה מהם כי בניו היו שניהם ויש אומרים איך אמר השם ורב יעבד צעיר ג"כ אמר יצחק ואת אחיך תעבד · והגאון דחה זו השאלה בקנס רצון בעבו' שמכא וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו והנה שכח וישתחו ארצה שבע פעמי' והכוון בעיני שברכת הנביא כעין תפל' היא והשם שמע תפלתו כי עיקר זאת הברכ' על זרעם ויש' שלא הקינו משכת האולת יחשבו כי אנחנו בגלות אדום ולא כן הדבר רק אדום היה תחת יד יהודה וכן כתוב ויפשע אדום מתחת יד יהודה גם יואב הכרי' כל זכר באדו' ובעבור שהיו תחת יד יהודה שמחו ביום אידינו והיו אומרים לבבליים ערו ערו עד היסוד בה ויותר היה קשה על ישראל החרפה שהיה אדום מחרף אותם מרעתם וכן טעם שישי ושמחי בת אדום ג"כ תשמח לבני יהודה גם בימי הורקנוס הזקן שמם שומרי ירושלם והכניסם בברית מילה גם בימי אגריפס כאשר נלכדה ירושלם באו גדודי אדום לעזור ליהודה ורומי שהגלתנו היא מזרע כתים וכן אמר המתרגם וצים מיד כתים והיא מלכות יון בעצמה כאשר פירשתי בספר דניאל והיו אנשים מתי מספר שהאמינו באיש שעשוהו אלוה וכאשר האמינה רומי בימי קוסטנטין שחדש כל עדת ושם על דגלו צורת האיש ההוא · ולא היו

ט' ר"פ מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ ב קוּם לֵךְ
ל' פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי
ל"ב אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה
מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ ג
ג' וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ
ג' וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃
ל"ג ר"פ ד וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת
אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ
לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ
פ' אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃
ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב
ל' וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־
בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה
ג' אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃ ו וַיַּרְא
ל"ג עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב
וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם
ל' ופקו' נקמין לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ
ב' פרעה תגניס׃ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח
אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ ז וַיִּשְׁמַע
יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ
פַּדֶּנָה אֲרָם׃ ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי
רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו׃ ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־ וילך עשו מגלהית ב"קנ"ב
יִשְׁמָעֵאל

אהרן אִתְּתָא מִבְּנָת כְּנָעַן׃ ב
קוּם אֵיזֵיל לְפַדַּן אֲרָם לְבֵית
בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְאִמָּךְ וְסַב לָךְ
מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנָת לָבָן
אֲחוּהָא דְאִמָּךְ׃ ג וְאֵל שַׁדַּי
יְבָרֵךְ יָתָךְ וְיַפְשִׁינָךְ וְיַסְגֵּינָךְ
וּתְהֵי לִכְנִשַׁת שִׁבְטִין׃ ד
וְיִתֵּן לָךְ יָת בִּרְכְּתָא דְאַבְרָהָם
לָךְ וְלִבְנָךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ יָת
אֲרַע תּוֹתָבוּתָךְ דִּי יְהַב יְיָ
לְאַבְרָהָם׃ ה וּשְׁלַח יִצְחָק
יָת יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם לְוָת
לָבָן בַּר בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא
דְרִבְקָה אִמֵּיהּ דְיַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃
ו וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בָרֵיךְ יִצְחָק
יָת יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יָתֵיהּ לְפַדַּן
וירא עשו מגלהין אֲרָם לְמִסַּב לֵיהּ מִתַּמָּן אִתְּתָא
כַּד בָּרֵיךְ יָתֵיהּ וּפַקֵּיד עֲלוֹהִי
לְמֵימַר לָא תִסַּב אִתְּתָא
מִבְּנָת כְּנָעַן׃ ז וְקַבֵּיל יַעֲקֹב
מִן אֲבוּהִי וּמִן אִמֵּיהּ וַאֲזַל
לְפַדַּן דַּאֲרָם׃ ח וַחֲזָא עֵשָׂו
אֲרֵי בִישָׁן בְּנָת כְּנַעַן בְּעֵינֵי
יִצְחָק אֲבוּהִי׃ ט וַאֲזַל עֵשָׂו
לוּת

רשב"ם

(ד) לרשתך את ארץ מגריך · מאחר שלא תקח אשה מבנות כנען שהיו עבדים כמו שציוה אברהם ליצחק׃ (ו) וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב · בברכות אחרונות הללו נתן לו את ארץ כנען שניתנה לאברה' וגם אמר לו לקחת אשה ממשפחתו וגם ציוהו שלא לקחת מבנות כנען חשב עשו בלבו מה שנשאתי מבנות כנען גזל ממני ברכת אברהם ואלך אקח את בת ישמעאל ממשפחת אברהם חשב בלבו שמא מעתה אזכה לנחלת אברהם׃ (ט) אחות נביות לפי שהיה ראשון שבבני ישמעאל קורא אותה
אחות

רשי

(ב) פדנה · כמו לפדן׃ ביתה בתואל · לבית בתואל כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה' בסופה׃ (ג) ואל שדי · מי שדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך׃ (ד) את ברכת אברהם · שאמר לו ואעשך לגוי גדול' ונתברכו בזרעך · יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך׃ (ה) אם יעקב ועשו · איני יודע מה מלמדנו׃ (ו) וישמע יעקב · מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו'
וכי

יונתן בן עוזיאל

תסב איתא מבנתהום דכנענאי : ב קום איזיל לפדן דארם לבית
בתואל אבוהא דאמך וסב לך מתמן איתא מבנת לבן אחוהא דאמך :
ג ואל שדי יברך יתך בנכסין סגיאין ויפשינך ויסגינך לתריסר שבטין
ותהי זכי לכנשת דבני סנהדרין דסכומהון שובעין כמניינא עממיא :
ד ויתן לך ית ברכתא דאברהם לך ולבנך עמך ותיבינך למירתך ית
ארע תותבותך די יהב יי לאברהם : ה ושדר יצחק ית יעקב ואזל לפדן
ארם לות לבן בר בתואל ארמאה אחוהא דרבקה אימא דיעקב ועשו :
ו וחמא עשו ארום בריך יצחק ית יעקב ושדר יתיה לפדן ארם למיסב
ליה מתמן איתא כד בריך יתיה ופקיד עלוי למימר לא תסב איתא
מבנתהון דכנענאי : ז וקביל יעקב במימר אבוי ובמימר אמיה ואזל
לפדן ארם : ח וחמא עשו ארום בישן בנתהון דכנענאי קדם יצחק
אבוי : ט ואזל עשו לות ישמעאל ונסיב ית מחלת היא
בשמת

(בעל הטורים, בשולי העמוד:)

ברכתיו וגם ברוך יהיה. את נרכתי והקב"ה גוה את נרכתי לא חס כלום מכל הדורין ברכתי ויצא יעקב שלם : קנתי נחיי קו"ף קטנה סרחתה

שמעתי לאחרף חיי מה ונשמ ק' אמה וקו"ף שלל ודרור קן לה גדולה שנקם דוד על ההיכל שנונהו ק' אמה שלא יחרב :

רשי

וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל : (ט) אחות נביות · ממשמע שנא' בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו קודם נישואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב שי"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי ע"ד שנותיו ושנותיו קל"ז שנ' ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב בשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ואח"כ הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנא' עבדתיך י"ד שנה בשתי בנותיך ושם שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן ל' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים ז' של שבע וב' של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה צא ותשוב י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משמלך עד שבא יעקב הרי נ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי"ו והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים · (אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ז עד ל"ט כנגד כ"ב שפיר' יעקב מאביו ולא כבדו והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך כדכתי' ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ופי' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח בדרך דבית הוה בימות הגשמים וסכות הוו בימות החמה ולחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל גושפיר' מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים שהם

אבן עזרא

בעולם שישמרו התורה הקדש' חוץ מאדומיי' מעטים על כן נקראה רומי מלכות אדום נ"כ יקראו היום אנשי מצרים ושבא וארץ עילם ישמעאלים ואין בהם מי שהוא מזרע ישמעאלי' כי אם מתי מעט : (מא) וישטום · כטר איבה וכן וישטמוהו : ויאמר עשו בלבו · יתכן שגלה סודו לאחד מאוהביו ויש אומרים על דרך נבואה היה והראשון קרוב : (מב) מתנחם · מגזרת נחמה והטעם זאת היא נחמתו שיוכל להרגך והגאון אמ' מגזרת וע"ד בלשון ערבי : (מד) ימים אחדים · כמו ימים תהיה גאלתו שנים מועטות והאחדים פחותי' מעשר : (מה) למה אשכל · פחדם שמא יהרוג זה את זה או יהרגוהו אם יהרוג אותך ויש דרש שביו' אחד מתו שניהם : (מו) קצתי בחיי · כמו הפוך וכן נעלה ביהודה ונקיצנה וכן אמר הכתוב אשר אתה קץ · וכאשר שמע עשו שציוה יצחק עוד את אחיו וצוה שלא יקח אשה מבנות כנען הלך אל דודו ולקח בתו ושמה בשמת גם מחלת כמו יתרו שהוא על דעתי חובב :

אחות

ישמעאל ויקח את מחלת ו
בת ישמעאל בן אברהם
ג' אחות נביות על נשיו לו
לאשה :

הפטרת תולדות בת"ע משא דבר ה' כמנהגי נפי'א :

ס ס ס

סד יוןפתחיי דסמ' ויצא יעקב מבאר שבע וילך
ג' חרנה : יא ויפגע
במקום וילן שם כי בא השמש
ויקח מאבני המקום וישם
סי' חס' וס' מ"ל מראשתיו וישכב במקום
ג' ההוא : יב ויחלם והנה סלם
י' מצב ארצה וראשו מגיע
השמימה

אהרן לות ישמעאל ונסיב ית מחלת
בת ישמעאל בר אברהם
אחתיה דנביות על נשוהי
ליה לאתו :

ס ס ס

ונפק יעקב מבארא דשבע
ואזל לחרן : יא
ויצא יעקב ועדע באתרא ובת תמן ארי
סנהדרין נה עאל שמשא ונסיב מאבני
חולין נח אתרא ושוי איסדוהי ושכיב
ויפגע באתרא ההוא : יב וחלם
ברכות כו והא סולמא נעיץ בארעא
סנהדרין צה ורישיה מטי עד צית שמיא
חולין צא והא מלאכיא דיי סלקין
ויקח מאבני ונחתין
חולין צא
ויחלום
והנה צא

רשב"ם

אחות נביות · וכן ותקח מרים הנביאה אחות אהרן · לפי שאהרן נולד קודם משה קורא לה אחות אהרן · אבל במקום שהזכיר משה ואהרן בפסוק אחר קורא אותם אחותם כדכתיב ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם · וכן ואחות לוטן תמנע · לפי שהיה ראשון כדכתיב לוטן ושובל וצבעון וענה :

רש"י

שמם אנו מוצאים עוד י"ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה מדה כנגד מדה ע"כ מצאתי ברש"י ישן) על נשיו · הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו כבר וק"ל) שלא גרש את הראשונות :

מיסודי רבינו שמואל

ויצא (י) וילך חרנה · הלך לצד חרן : (יא) ויפגע במקום · אירע לו דרכו במקום אחד חוץ מעיר לוז : כי בא השמש · ולא היה לו פנאי ליכנס בעיר ביום · כדאמר רב יהודה לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב · ויקח אחת מאבני המקום כדכתיב ויקח את האבן אשר שם מראשותיו : (יב) סלם מצב ארצה · מוצב על ידי אחרים · כנצב מעצמו וכן נגש אל הערפל מעצמו · מוקטר ומגש על ידי אחרים · וכן אשר הראה בהרי אחרים הראו לו · אבל נראה מעצמו : עולים ויורדים · לפי הפשט אין לדקדק במה שהקדים עולים ליורדים שכן דרך ארץ להזכיר עלייה קודם ירידה

חסלת ואלה תולדת

ויצא (י) יעקב · על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו' ומשגמר חזר לענין הראשון : ויצא · לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה · וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי

יונתן בן עוזיאל

בשמת בת ישמעאל בר אברהם אחתיה דנביות מן אמיה על נשוי ליה לאנתו :

ס ס ס

י ויצא חמשא ניסין אתעבידו ליעקב בזמן דנפק מן בירא דשבע : ניסא קמא אתקצרו שעוי דיומא וטמע שימשא בלא אשוניה מן קדם דהוה דבירא מתחמד למללא עמיה : ניסא תניינא ארבעתי אבניא דשוי איסדוי אשכחיתהון בצפרא לאבנא חדא : ניסא תליתאה אבנא דהוו כל עדריא מתכנשין ומגלגלין לה מעילוי פם בירא גלגל יתה בחדא מן דרעוי : ניסא רביעאה דטפת בירא וסליקו מיא לאנפוי והוות טייפא כל יומין דהוה בחרן : ניסא חמישאה קפצת ארעא קומוי ובההוא יומא דנפק אזל לחרן : יא וצלי באתר בי מוקדשא ובית תמן ארום טמע שמשא ונסיב ארבעה מאבני אתרא קדיש ושוי איסדוי ושכיב באתרא ההוא : יב וחלם והא סולמא קביע בארעא ורישיה מטי עד צית שמיא והא תרין מלאכיא דאזלו

ירושלמי

חמשא ניסין אתעבידו לאבונן יעקב בזמנא דנפק מבאר שבע למיזל לחרן : ניסא קדמאה אתקצרו ליה שעוי דיומא וטמעת ליה שמשא דילא באישונה מן בגלל דהוה דבוריה מתחמדא למללא עמיה : ניסא תנינא כיון דנטל אבונן יעקב רגלוי מבאר שבע קפצת ארעא קדמוי ואשתכח יתיב בחרן : ניסא תליתיא אבניא דנסב יעקב אבונן ברמשא ושוי יתהון תחות יסודי רישיה וכיון דקם בצפרא ואשכח דכולהון לאבן חדא והיא אבנא דאקים קיימא קמא ואריק משח על רישה : ניסא רביעאה דהוון כל רעיא מתכנשין עלה דאבנא לגללא יתה

רשי

בנעמי ורות : וילך חרנה · יצא ללכת לחרן : (יא) ויפגע במקום · לא הזכיר הכתוב באי זה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנ' בו וירא את המקום מרחוק : ויפגע · כמו ופגע ביריחו ופגע בדבש' · ורבותינו פירשו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ולמדנו שתקן תפלת ערבי' ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה : כי בא השמש · היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע שבשקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם : וישם מראשותיו · עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו. וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וזהו שכת' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו : וישכב במקום ההוא · לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה : (יב) עולים ויורדים · עולים תחלה ואח"כ יורדים

אבן עזרא

(ט) אחות נביות · כנגד היה מכל אחיו או שהיו לישמעאל נשים רבות וזאת היתה אחות נביות : ויצא

אמר הגאון כי וילך חרנה ללכת ואיננו רק כמשמעו ושב לבאר מה שפגע בדרך

בעל הטורים

ויצא יעקב יש אומרים שפרשה זו סתומה והטעם לפי שיצא בסת' ונרקנה חנא לעיל מיניה כתי' לו לאשה וסמיך ליה ויצא יעקב שיצא ליקח אשה · ויצא יעקב מבאר שבע בגימט' פנה זיוה פנה הדרה יעקב מבאר שבע · סופי תיבות ענרי שנטמן בבית עבר · ויצא יעקב מבאר שבע ס"ת ארבע מבאר שבע וזי"ן של שבע עשר · שי"ד שנים נטמן בבית עבר · מבאר שבע ר"ת שם שנים נטמן בבית שם · וילך · בגימ' נביות ובזנים ויפגע במקום ב"פ כתי' מקום בפסוק רמז לג' רגלים שיעלו בכית למקום ההוא כי בא השמש ר"ת כבה שכבה מאור השמש שלא בעונתו · סלום בגימ' זהו כבוד אלה· סלם בגימט' זה כסא הכבוד · סלם בגימט' קול שקול תפלת הצדיקי' הוא ס"ס למלאכי' לעלו' כוונן ע"ה המלאך כל ה' הקרנן והתפלה הוא העבודה לכך כל מי שמתכוי' בתפלתן הסולם שלם בעליותיו ויכול' לעלו בו · סלם בגימט' ממון

י"א · ב' לס' השמימה והנה מלאכי אלהים
ל' עלים וירדים בו: יג והנה
יהוה נצב עליו ויאמר אני
יהוה אלהי אברהם אביך
ואלהי יצחק הארץ אשר
אתה שכב עליה לך אתננה
ולזרעך: יד והיה זרעך
כעפר הארץ ופרצת ימה
פ' נחו' וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו
ג' בך כל משפחת האדמה
פ' ובזרעך: טו והנה אנכי
ג' עמך ושמרתיך בכל אשר
ו' תלך והשבתיך אל האדמה
ג' הזאת כי לא אעזבך עד אשר
אם עשיתי את אשר דברתי
י"ט · ג' לך: טז וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יהוה במקום
הזה

ונחתין ביה: יג והא יקרא
דיי מעתד עלוהי ואמר אנא
יי אלהיה דאברהם אבוך
ואלהיה דיצחק ארעא דאת
שכיב עלה לך אתנינה ולבנך:
יד ויהון בנך סגיאין
כעפרא דארעא ותתקף
למערבא ולמדינחא ולציפונא
ולדרומא ויתברכון בדילך
כל זרעית ארעא ובדיל בנך:
טו והא מימרי בסעדך
ואטרינך בכל אתר די תהך
ואתיבינך לארעא הדא ארי
לא אשבקינך עד די אעביד
ית דמלילית לך: טז ואיתער
יעקב משנתיה ואמר בקושטא
אית יקרא דיי שרי באתרא
הדין

תולדות אהרן
והנה סס
והנה ה'
נצב סס
הארץ אשר
סנהדרין קיא
חולין סס
ופרצת ימה
סנת קיח
והנה אנכי
ברכות ז
סנהדרין מז

רשב"ם

ירידה: (יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך
אתננה ולזרעך· ואם תאמר דבר מועט הוא·
ופרצת ימה וקדמה· לארבע רוחות העולם: (יד)
ונברכו· לשון מבריך ומרכיב· כלומר יתערבו
במשפחתך משפחות האדמה· שהרי משקל רש הוא
וכבר פירשתיו בפ' לך לך: (טו) כי לא אעזבך·
בדרכים עד אשר עשיתי את אשר דברתי עליך·
להשיבך אל האדמה הזאת כי בדרכים אתה צריך
שמירת מלאכים יותר· כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך
לשמרך בכל דרכיך: (טז) אכן יש ה' במקום·
לא כמה שהייתי סבור כששכבתי כאן שהוא מקום
חול אך כן הוא שהוא מקום קודש· וכן כל אכן
שבמקרא אך כן ולא כמו שהייתי סבור· וכן אכן
נודע

רשי

יורדים· מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאין
חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה
לארץ ללוותו: (יג) נצב עליו· לשמרו:
ואלהי יצחק· אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד
הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי
פלוני משום שנא' הן בקדושיו לא יאמין כאן
ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא
בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו·
תנחומא: שוכב עליה· קיפל הקב"ה כל ארץ
ישראל תחתיו רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו
(כ"ד אמות שזה מקומו של אדם): (יד)
ופרצת וחזקת כמו וכן יפרוץ: (טו) אנכי
עמך· לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: עד אשר
אם עשיתי· אם משמש בלשון כי: דברתי לך
לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך
זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על זה
יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי· שאם ידעתי לא ישנתי במקום
קדוש

בעל הטורים

וכנגדו עוני
כיוצא ישפיל
וזה ירים ·
סלם אותיות
סמל שהראהו
היאך בניו
עובדי ע"ז
והנה סלם
בגימ' וקן
שהראהו קיני
הגל ו' סלם
בגימ' סיני ·
שהראהו
מעמד הר
סיני: סולם
מוצב בגימ'
מה כנוי מוצב
ג' הכא ואידך
אלון מוצב
אשר נצבים ·
ונרתי עליך
מוצב
שהראהו
ביאת הארץ
היינו מוצב
אשר נצבים
שאותו מקום
כנגדו תפלה
ותפלת ממנה
היינו ונרתי
עליך מוצב ·
סלם אותיות
לאם שרמז לו
גלות ורמז
לו הקרבנות
והנה סלם

יונתן בן עוזיאל

דאזלו לסדום ואיטרדו מן מחיצתהון
מן בגלל דגליין מסטירין דמרי עלמא
והוו מטרידין ואזלין עד זמן דנפק
יעקב מבית אבוי והינון לוון יתיה
בחיסדא עד בית אל ובההוא יומא
סלקון לשמי מרומא ענין ואמרין
איתון חמון יעקב חסידא דאיקונין די
ליה קביעא בכורסי יקרא דהוייתון
מתחמדין למחמי יתיה בכן שאר
מלאכיא קדישיא דיי נחתין
למסתכלא ביה : יג והא יקרא דיי
מעמד עילוי ואמר ליה אנא יי אלהיה
דאברהם אבוך ואלהיה דיצחק ארעא
דאנת שכיב עלה לך אתנינה ולבנך :
יד ויהון בנך סגיאין הי כעפרא
דארעא ותתקף למערבא ולמדינחא
ולציפונא ולדרומא ויתברכון בגין
זכותך כל ייחוסי ארעא ובגין זכוות
בנך : טו והא מימרי בסעדך
ואמרינך בכל אתר דתהך ואתיבינך
לארעא הדא ארום לא אשבקינך עד
זמן די אעביד ית דמלילית לך :
טז ואיתער יעקב מדמכיה ואמר
בקושטא אית יקר שכינתא דיי שרי
באתרא

ירושלמי

יתה מעילוי פומא דבירא ולא
הוו יכלין וכיון דאתא אבונן
יעקב וארים יתה כחדא ידיה
ואשקי ית ענא דלבן אחוי
דאימוי : ניסא חמישיא כיון
דארים אבונן יעקב ית אבנא
מעילוי פומא דבירא טפת
בירא והות טייפא עשרין שנין
כל יומין דהבא אבונן יעקב
יתיב בחרן : אילין חמשא
ניסיא אתעבידו לאבונן יעקב
בזמנא דנפק מבאר שבע
למיזל לחרן :
וחלם והא סולמא קביע
בארעא ורישיה מטי עד צית
שמיא והא מלאכיא דילוון
יתיה מביתיה דאבוי סליקו
למבשרא למלאכי מרומא
למימר אתון חמון ליעקב
גברא חסידא דאיקונין דידיה
בכורסי דיקרא דהוייתון
מתחמדין למיחמי יתיה והא
מלאכין קדישין מן קדם יי
סלקין ונחתין ומסתכלין ביה :
לא

הטורים

מוצב בגימ'
הכנס ארצה
רמז למזבח
אדמה ·
וראשו מגיע
השמימה ·
רמז לריח
הקרבנות
שעולה השמי'
ד"א והנה
סלם בגימט'
זהו מזבח
שעולה והנה
מלאכי
אותיות אלו
הכהנים
שעולין
ויורדין בכבש
מוצב ארצה
וראשו מגיע
השמימ' רמז
למי שמושלך
לארץ לפי
שעה יעלה
השמימה ·
מלאכי אלהי'
סני' דסיני
הכא ויפגעו
בו מלאכי
אלהים זהו
שאמ' במדרש
מלאכים
שליווהו לא"י
לא ליווהו
ח"ל זהו
מלאכי אלהי'

רשי

קום כזה : (יז) כי אם בית אלהים · אמר רבי
אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד
בבאר שבע ואמצע שפועו מגיע כנגד בית המקדש
שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים
בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימן ובית אל היה
בצפון

אבן עזרא

בדרך ולא הלך ביום אחד כי בדרך לן · וטעם
פתאות ב"ת במקום דברי משה והטעם
במקום הידוע היום וכן אמר הושע ושם ידבר
עמנו כי הוא התנבא על ירבעם בן יואש והוא
היה בבית אל ואמר לשון רבי בעלו ובעד עמוס
ובספר עמוס מבוא' ועל דרך הפשט לא יתכן
להיות ויפגע כמו ואל תפגע בי כי לא מצאנו במקרא שנקרא השם מקום ואל תשים לבך לדרש ממקום
אחר כי איננו כלל על השם ומלת אחר לעד : (יא) מאבני המקום · טעמו אחת מאבני המקום :
מראשותיו · לשון רבים כמו מרגלותיו והתימה מרב שמואל שערב חלומות בני אדם עם חלום הנבואה ·
ודרך סלם להיות משל או על מספר סיני דרש הוא וה"ר שלמה הספרדי אמר כי סלם רמז לנשמה
העליונה ומלאכי אלהים מחשבות החכמה ויאמר רבי ישועה כי טעם סולם שעלתה בו תפלתו וירדה
ישועתו מן השמים ואלה המפרשים לא ראו נבואת זכריה ועמוס וירמיה והטעם דרך משל כי כל דבר
לא יכחד מן השם ודברי מטה תלוי' בעליונים וכאילו סלם ניצב שיעלו המלאכים בו להודיע הדברים
אחר

הזה ואנכי לא ידעתי: יז
י"ג ויירא ויאמר מה נורא המקום
ה' הזה אין זה כי אם בית אלהים
וזה שער השמים: יח וישכם
יעקב בבקר ויקח את האבן
ט' אשר שם מראשתיו וישם
אתה מצבה ויצק שמן על
ו' ראשה: יט ויקרא את שם
המקום ההוא בית אל ואולם
ב' זוגין מתחלפין לוז שם העיר לראשנה: כ
ג' וידר יעקב נדר לאמר אם
יהיה אלהים עמדי ושמרני
ט' מ"ל כתו' בדרך הזה אשר אנכי הולך
ונתן לי לחם לאכל ובגד
ב' את שנגדי' ב' ללבש: כא ושבתי בשלום
ב' אל בית אבי והיה יהוה לי
ב' ונעכין לאלהים: כב והאבן הזאת
אשר שמתי מצבה יהיה בית
ה' אלהים וכל אשר תתן לי
ב' עש' תעשר עשר אעשרנו לך: **כט**
א וישא יעקב רגליו וילך
ארצה

הדין ואנא לא הויתי ידע:
יז ודחיל ואמר מה דחילו
אתרא הדין לית דין אתר
הדיוט אלהין אתרא דרעוא
ביה מן קדם יי ודין תרע קביל
שמיא: יח ואקדים יעקב
בצפרא ונסיב ית אבנא דשוי
איסדוהי ושוי יתה קמא ואריק
משחא על רישה: יט וקרא
ית שמא דאתרא ההוא בית
אל וברם לוז שמא דקרתא
מלקדמין: כ וקיים יעקב
קיים למימר אם יהא מימרא
דיי בסעדי ויטרינני באורחא
הדא דאנא אזיל ויתן לי
לחמא למיכל וכסו למלבש:
כא ואתוב בשלם לבית
אבא ויהי מימרא דיי לי
לאלהא: כב ואבנא הדא
די שויתי קמא תהי דאהי
פלח עלה קדם יי וכל דתתן
לי חד מן עשרא אפרשיניה
קדמך: א ונטל יעקב
רגלוהי ואזל לארעא בני
מדינחא

אהרן

ויקח את
חולין נא

רשב"ם

מודע את הדבר: (יח) ויצק שמן על ראשה משח אותה לקדשה להקריב עליה קרבנות כשובו כדכתיב במשכן וכליו וימשחם ויקדש אותם וכן מוכיח לפנינו: אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה וגו' יהיה בית אלהים לקרבנות: (יט) ואולם ואלא לוז שם העיר ועל שם המקום שחוץ לעיר שסכב שם יעקב נקרא שם העיר עצמה בית אל: (כא) ושבתי בשלום כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה הזאת והיה ה' לי לאלהים שיסייעני בכל מעשיו: (כב) עשר אעשרנו לך: להקריב לפניך עולה: (א) וישא יעקב רגליו מתוך

שמבטיחו

רשי

בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין ובין בני יוסף נמצא שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל ואמצע שפועו כנגד ירושלים ולפי שאמרו רבותינו שאמ' הקב"ה צדי' זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה ועוד אמרו יעקב קראו לירושלם בית אל וזו לוז היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום וא"ת וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו

שם

באַתְרָא הָדֵין וַאֲנָא לָא הֲוֵית יָדַע : יז ודְחִיל וְאָמַר מַה דָחִיל וּמְשַׁבַּח
אַתְרָא הָדֵין לֵית דֵין אֲתַר חוֹל אֱרוּם אֱלָהֵן בֵּית מִקְדָשׁ לִשְׁמֵיהּ דַיְיָ וְדֵין
כָּשַׁר לְצַלוֹ מְכוּוָן כָּל קֳבֵיל תְּרַע שְׁמַיָא מְשַׁכְלַל תְּחוֹת כּוּרְסֵי יְקָרָא : יח
וְאַקְדִים יַעֲקֹב בְּצַפְרָא וּנְסֵיב יַת אַבְנָא מִן דְשַׁוִי אִיסָדוֹי וְשַׁוִי יָתַהּ קָמָא
וְאָרִיק מִשְׁחָא עַל רֵישָׁהּ : יט וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא בֵּית אֵל וּבְרַם
לוּז שְׁמָהּ דְקַרְתָּא מִן קַדְמַת דְנָא : כ וְקַיֵים יַעֲקֹב קְיָים לְמֵימַר אִין יְהֵי
מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדִי וְיִטְרִינַנִי מִשְׁפִיכוּת אֲדָם זַכַּאי פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה וְגִילוּי
עֶרְיָתָא בְּאוֹרְחָא הָדֵין דַאֲנָא אָזִיל וְיִתֵּן לִי לְחֵם לְמֵיכוֹל וּכְסוּ לְמִילְבּוּשׁ :
כא וְאִיתוּב בִּשְׁלָם לְבֵיתֵיהּ דְאַבָּא וִיהֵי יְיָ לִי לֶאֱלָהָא : כב וְאַבְנָא
הָדָא דְשַׁוִיתִי קָמָא תְּהֵי מְסַדְרָא בְּבֵי מוּקְדְשָׁא דַיְיָ וִיהוֹן דָרַיָא פַּלְחִין עֲלָהּ
לִשְׁמָא דַיְיָ וְכָל דְתִתֵּין לִי חַד מִן עַסְרָא אַפְרְשִׁינֵיהּ קֳדָמָךְ : א וּנְטַל
יעקב

עמים אותם שליווהו בארץ ויש בגו בו מלאכי אלהים היינו מלאכי אלהים שעלו לא פגעו בו עתה ללוותו בארץ עולים ויורדים בגי׳ גלגל מדי ויון ופחד יצחק: תימה ולמה לא אמר יצחק אביך כמו באברהם. וי״א לפי

שאמר באברהם אני יי׳ אמר אלהי אברהם אביך וביצחק שלא אמר אני ה׳ לא אמר אלהי אביך ופרצת ימה בגימט׳ קריעת ים. והשיבותי אל ישראל ישרא׳ שנא. והשיבותי אל האדמה בגי׳ זה שארבע מלכיות.

רשי

שם איהו לא יהיב ליביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנ׳ כי מטא לחרן אמ׳ אפש׳ שעברתי על מקו׳ שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו · יהב דעתיה למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ · (בית אל לא זה הוא הסמוך לעי אלא לירושלם וע״ש שהיתה עיר האלהים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן נאמר׳ לכו ונעלה וגו׳ לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אל׳ כיעקב שקראו בית אל ע״כ פרש״י מדוייק) : (יז) מה נורא · תרגום מה דחילו אתרא הדין · דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו וכסו למלבש : וזה שער השמים · מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה · ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה : (כ) אם יהיה אלהים עמדי · אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך : ושמרני · כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך: ונתן לי לחם לאכול · כמו שאמר כי לא אעזבך ומבקש לחם הוא כעזוב שנ׳ ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם : (כא) ושבתי · כמו שאמר לי והשיבותיך אלא האדמה : בשלום · שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן : והיה ה׳ לי לאלהים · שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי כמ״ש אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנ׳ להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך : (זרעך מיוחס שלא ימצא בו שום פסול) : (כב) והאבן הזא׳ כך מפורש ויו של והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת ; והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגומר · כתרגומו אהא פלח עלה קדם ה׳ וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה ויסך עליה נסך: (א) וישא יעקב רגליו · משנתבש׳ בשורה טובה

אבן עזרא

אחר שהתהלכו בארץ גם כן כתוב ומלאכים אחרים יורדים למלאת שליחות השם כדרך מלך עם משרתיו : (יד) ופרצת · כמו ורבית וכן ויפרוץ האיש : (טז) אכן יש ה׳ · הטעם בעבור שימצאו מקומות יראו שם נסים ולא אוכל לפרש למה זה כי סוד מופלא הוא : (יז) כי אם בית אלהים · שיתפלל אדם בו בשעת צרכו ותשמע תפלתו כי המקום נבחר · ורבים יתמהו איך הקים יעקב מצבה והנה שמו כי י״ב מצבות הקים משה והכתוב לא אסר לשום מצבה לשם רק אמר לא תקים לך מצבה אשר שנא ובנעתי אל מקומו אפרשנו : (יח) ויצק שמן על ראשה · להכירה בשובו · וטעם והיה ה׳ לי לאלהים זה השם הנכבד כי כן כתוב והנה ה׳ נצב עליו ובפרשת ושה שמות אפרשנו · וטעם יהיה בית אלהים מקום קבוע לתפלתי ולהוציא שם מעשר מכל אשר תתן לי ממון לתתו למי שהוא ראוי לקחתו לכבוד ה׳ ולהיות לוי עשירי דרך דרש כי אין בתורה שיתן האדם מעשר

בניו

ארצה בני־קדם: ב ויּרא
והנה באר בשׂדה והנה־שם
שלשה עדרי־צאן רבצים
עליה כי מן־הבאר ההוא
ישקו העדרים והאבן גדלה
על־פי הבאר: ג ונאספו־
שמה כל־העדרים וגללו את־
האבן מעל פי הבאר והשקו
את־הצאן והשיבו את־האבן
על־פי הבאר למקמה: ד
ויאמר להם יעקב אחי מאין
אתם ויאמרו מחרן אנחנו:
ה ויאמר להם הידעתם
את־לבן בן־נחור ויאמרו
ידענו: ו ויאמר להם
השלום לו ויאמרו שלום
והנה רחל בתו באה עם־
הצאן: ז ויאמר הן עוד היום
גדול לא־עת האסף המקנה
השקו הצאן ולכו רעו: ח
ויאמרו לא נוכל עד אשר
יאספו כל־העדרים וגללו
את־האבן מעל פי הבאר
והשקינו הצאן: ט עודנו
מדבר עמם ורחל באה עם־
הצאן אשר לאביה כי רעה
הוא: י ויהי כאשר ראה
יעקב את־רחל בת־לבן אחי
אמו ואת־צאן לבן אחי אמו
ויגש יעקב ויגל את־האבן
מעל פי הבאר וישק את־צאן לבן אחי אמו: יא וישק
יעקב

מסרה (בשוליים): ג | ל | י ר״פ מ״ג חלק ומלה עכויכי פסה | ג׳ וחסר | כ״ג נ׳ נקרי׳ | [illegible] בטעם אלרע | ג׳ וכל סוס | ג׳ ר״פ בטעם זרקא | ב׳ ונעכיין | ג׳ ימ״ג | ה׳ | ב׳ נג׳ לס׳ | ו׳ פסוי׳ את ואת את את | יפתרי לס׳

מדינחא: ב וחזא והא
בירא בחקלא והא תמן תלתא
עדרין דען רביעין עלה ארי
מן בירא ההיא משקן עדריא
ואבנא רבתא על פומא
דבירא: ג ומתכנשין תמן
כל עדריא ומגנדרין ית אבנא
מעל פומא דבירא ומשקן
ית ענא ומתיבין ית אבנא
על פומא דבירא לאתרה:
ד ואמר להון יעקב אחי מנן
אתון ואמרו מחרן אנחנא:
ה ואמר להון הידעתון ית
לבן בר נחור ואמרו ידעין:
ו ואמר להון השלם ליה
ואמרו שלם והא רחל ברתיה
אתיא אם ענא: ז ואמר הא
עוד יומא סגי לא עידן
למיכנש בעיר אשקו ענא
ואזילו רעו: ח ואמרו לא
ניכול עד דיתכנשון כל
עדריא ויגנדרון ית אבנא
מעל פומא דבירא ונשקי
ענא: ט עד דהוא
ממליל עמהון ורחל אתת
עם ענא די לאבוהא ארי
רעיתא היא: י והוה כד
חזא יעקב ית רחל ברת לבן
אחוהא דאימיה וית ענא
דלבן אחוהא דאימיה וקריב
יעקב וגנדר ית אבנא מעל
פומא דבירא ואשקי ית ענא
דלבן אחוהא דאימיה: יא
ונשיק יעקב לרחל וארים ית
קליה ובכא: יב וחוי יעקב
לרחל

(בשוליים: אהרן | ויהי כאשר מגלה)

יַעֲקֹב בְּקַלִּילוּתָא רִיגְלוֹי לְטַיְלָא וַאֲזַל לְאַרְעָא בְּנֵי מַדִינְחָא : ב וַחֲמָא
וְהָא בֵּירָא בְחַקְלָא וְהָא תַמָּן תְּלָתָא עֶדְרִין דְּעָאן רְבִיעִין עֲלָהּ אֲרוּם מִן
בֵּירָא הַהִיא מַשְׁקַן עֶדְרַיָּא וְאַבְנָא רַבְּתָא מַחְתָא עַל פֻּם בֵּירָא : ג
וּמִתְכַּנְשִׁין תַּמָּן כָּל עֶדְרַיָּא וּמְגַלְגְּלִין יַת אַבְנָא מֵעַל פֻּם בֵּירָא וּמַשְׁקַן יַת
עָנָא וּמְתִיבִין יַת אַבְנָא עַל פֻּם בֵּירָא לְאַתְרַהּ : ד וַאֲמַר לְהוֹם יַעֲקֹב אַחַי
מְנָן אַתּוּן וַאֲמַרוּ מֵחָרָן אֲנַחְנָא : ה וַאֲמַר לְהוֹם הַיְדַעְתּוּן יַת לָבָן
בַּר נָחוֹר וַאֲמַרוּ יְדַעְנָא : ו וַאֲמַר לְהוֹם הַשְׁלָם לֵיהּ וַאֲמַרוּ שְׁלָם וְהָא רָחֵל
בְּרַתֵּיהּ אַתְיָא עִם עָנָא : ז וַאֲמַר הָא עַדַּן יוֹמָא סַגִּי לָא עִידַּן לְמִיכְנַשׁ
בְּעִיר אַשְׁקוּ עָנָא וְאִיזִילוּ רְעוּ : ח וַאֲמַרוּ לָא נִיכּוּל עַד דְּיִתְכַּנְשׁוּן כָּל
עֶדְרַיָּא דִּמְגַלְגְּלוּן יַת אַבְנָא מֵעַל פֻּם בֵּירָא וְנַשְׁקֵי יַת עָנָא : ט עַד דְּהֻוָה
מְמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְרָחֵל אָתַת עִם עָנָא דִּלְאָבוּהָ אֲרוּם רָעִיתָא הִיא בְּהַהוּא
זִמְנָא אֲרוּם הֲוָא מַחְתָא דַּייָ בְּעָנָא דְּלָבָן וְלָא אִשְׁתַּיְירוּ מִנְּהוֹן אֱלָהֵן קַלִּילִין
וְתָרִיךְ רַעְיָא דִילֵיהּ וּמַה דְּאִישְׁתְּאָרוּ שַׁוִּי קֳדָם רָחֵל בְּרַתֵּיהּ : י וַהֲוָה
כַּדִי חָמָא יַעֲקֹב יַת רָחֵל בְּרַת לָבָן אֲחוּהָא דְּאִמֵּיהּ וְקָרִיב יַעֲקֹב וְגַלְגֵּיל יַת
אַבְנָא בַּחֲדָא מִן אֶדְרָעוֹי מֵעִילוֹי פֻּם בֵּירָא וְטָפַת בֵּירָא וּסְלִיקוּ מַיָּא לְאַנְפּוֹי
וְאַשְׁקֵי יַת עָנָא דְּלָבָן אֲחוּהָא דְּאִימֵּיהּ וַהֲוַת טַיְיפָא עֶשְׂרִין שְׁנִין : יא וּנְשַׁק
יעקב

בעל הטורים:
ויקן יעקב תשכתו ויאמר ס"נ כנור לומר שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא בניגור : משכתו' קרי ניה מתסכתו פתיך שהוא פונה נתורה ניוס גס בלילה לא שכב לבו שלהנו' בו בחלומו' וזה שער השמים שיכנס לומר שנצלו' השחר פותחין שער השמים והיא זמן טוב לתפלה • ויחר שלשה

במסור' וידר יעקב וידר ישראל וידר יפתח לומר שהצדיקי' היו נודרים והראשון שנדר היה יעקב והוא אשר כשבע לי' כדר לאביר יעקב למה אמר אביר יעקב לפי שהוא פתח בנדרי' תחלה' והכא ה' ל' במסרה והכה ה' נצב עליו והכה ה' נצב על המזבח והכה ה' עושה אזונו' בשמי' ה"כ כתי' וזה

רשב"ם

שהבטיחו הקב"ה הלך בשמחה ובמרוצה : בני קדם • ארם כדכתיב ארם מקדם : (ג) רובצים עליה • ממתינים : (ח) עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן • והאבן גדולה על פי הבאר • שלא יפול אדם או שלא ישאבו ממנה שאר בני אדם : (י) ויגל את האבן לבדו • להודיע גבורתו בא הכתוב :
את

רשי

שהובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת • כך מפורש בבראשית רבה : (ב) ישקו העדרים • משקים הרועים את העדרים והמקרא דבר בלשון קצרה : (ג) ונאספו • רגילים היו ליאסף לפי שהיתה האבן גדולה : וגללו • וגוללין ותרגומו מגנדרין • כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות : והשיבו • תרגומו ומתיבין:

נאה עם הנאן • הטעם בשף ותרגומו אתיא • ורחל באה • הטעם למעלה בבי"ת ותרגומו אתת • הראשון לשון עושה והשני לשון עשתה : (ז) הן עוד היום גדול • לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצי' לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום • ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו' • ב"ר : (ח) לא נוכל • להשקות לפי שהאבן גדולה : וגללו • זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא לשון עתיד : (י) ויגש יעקב ויגל • כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול : (יא) ויבך • לפי שצפה ברוח הקדש שאינה

אבן עזרא

בניו רק מעשר בקר וצאן ותבואה : (ב) וירא • מלה זרה בעבור שנפתח היו"ד והמלה מהבנין הקל ואין אחר היו"ד אחת מאותיות הגרון שהיא משפט להרחיב את אשר לפניהם ואין ראוי לאדם לחסר הוי"ו או שיאמ' כן עם חברי היו"ד שהם סימני המשרתים ולפי דעתי כאשר רצו לאמר מן ראה על משקל וישב ממנו שבין והנה חסר ה"א ראה גם לא יתכן שיהיה הא"לף נרא' בסוף המלה והנה ישאר בחירק תחת היו"ד והנה יהיה משקלו וייף בגדלו ויתערב עם לשון ירה על כן פתחו היו"ד : (ג)
וגללו

כל אורייו' ח' בא"ה יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת־קֹלוֹ
וַיֵּבְךְּ׃ יב וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל
פסו' הוא הוא כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן־
רִבְקָה הוּא וַתָּרׇץ וַתַּגֵּד
לְאָבִיהָ׃ יג וַיְהִי כִשְׁמֹעַ לָבָן
ל' אֶת־שֵׁמַע ׀ יַעֲקֹב בֶּן־אֲחֹתוֹ
וַיָּרׇץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֶּק־לוֹ
ס"ת ל' וַיְנַשֶּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ
וַיְסַפֵּר לְלָבָן אֵת כׇּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה׃ יד וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן
אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב
עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים׃ טו וַיֹּאמֶר
י"ד זקפי' לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה
וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי מַה־
ג' קמץ וא' משכרתך שלמה מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ׃ טז וּלְלָבָן שְׁתֵּי
בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם
ג' ר"פ הַקְּטַנָּה רָחֵל׃ יז וְעֵינֵי לֵאָה
ב' אם ידבר אליך רכות רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר
וִיפַת מַרְאֶה׃ יח וַיֶּאֱהַב
יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל וַיֹּאמֶר
אֶעֱבׇדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל
בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה׃ יט וַיֹּאמֶר
ג' לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה
עִמָּדִי׃ כ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו

כְּיָמִים

אונקלוס

לְרָחֵל אֲרֵי בַּר אֲחַת אֲבוּהָא אחרן
וַאֲרֵי בַּר רִבְקָה הוּא וּרְהָטַת ויגד יעקב מגלה ית. בתרא קט
וְחַוִּיאַת לַאֲבוּהָא׃ יג וַהֲוָה כַּד
שְׁמַע לָבָן יָת שֵׁמַע יַעֲקֹב בַּר
אֲחָתֵיהּ וּרְהַט לְקַדָּמוּתֵיהּ
וְגַפֵּיף לֵיהּ וְנַשֵּׁיק לֵיהּ וְאַעֲלֵיהּ
לְבֵיתֵיהּ וְאִשְׁתָּעִי לְלָבָן יָת
כׇּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין׃ יד
וַאֲמַר לֵיהּ לָבָן בְּרַם קָרִיבִי
וּבִשְׂרִי אַתְּ וִיתֵיב עִמֵּיהּ יְרַח
יוֹמִין׃ טו וַאֲמַר לָבָן לְיַעֲקֹב
הֲמִדְּאָחִי אַתְּ וְתִפְלְחִינַנִי מַגָּן
חַוִּי לִי מָה אַגְרָךְ׃ טז וּלְלָבָן
תַּרְתֵּין בְּנָן שׁוּם רַבְּתָא לֵאָה
וְשׁוּם זְעֵירְתָא רָחֵל׃ יז
וְעֵינֵי לֵאָה יָאֲיָן וְרָחֵל הֲוָת
שַׁפִּירָא בְרֵיוָא וְיָאְיָא בְחֵיזוּא׃
יח וּרְחֵים יַעֲקֹב יָת רָחֵל
וַאֲמַר אֶפְלְחִנָּךְ שְׁבַע שְׁנִין
בְּרָחֵל בְּרַתָּךְ זְעֵירְתָא׃ יט ועיני לאה בתרא קכ
וַאֲמַר לָבָן טַב דְּאֶתֵּן יָתַהּ לָךְ
מִדְּאֶתֵּן יָתַהּ לִגְבַר אוֹחֲרָן תִּיב
עִמִּי׃ כ וּפְלַח יַעֲקֹב בְּרָחֵל
שְׁבַע שְׁנִין וַהֲווֹ בְעֵינוֹהִי
כְּיוֹמִין זְעִירִין בִּדְרַחֵים יָתַהּ׃

ואמר

רשב"ם

(יג) את כל הדברים האלה שאביו ואמו שלחוהו אל אנשי משפחתו: (יד) אך עצמי ובשרי אתה וגו' ויפה כוונת לבא אלי: (טו) וללבן שתי בנות והפסיק תשובת דבריו של יעקב כי לפי שהיה לו שתי בנות והקטנה מצאה חן בעיניו לפיכך את הקטנה: (יז) רכות נאות וורש בלע"ז וכלה שעיניה נאות אין כל גופה צריך בדיקה ועינים

שחורות

רש"י

שאינה נכנסת עמו לקבורה יד"א לפישנא בידים ריקניות: אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי

והעני

יעקב לרחל ואדים ית קליה ובכה : יב ותני יעקב לרחל ארום
לאיתקרבא עם אבוהא אתא ולמיסב חדא מן ברתוי ענתה רחל ואמרת
לית אפשר לך למיתב עמיה ארום גבר רמאי הוא אמר לה יעקב אנא
רמאי וחכים יתיר מניה ולית ליה רשו לאבאשא לי ארום מימרא דיי
בסעדי וכדי ידעת ארום בר רבקה הוא ורהטת ותניאת לאבוהא : יג
והוה כמישמע לבן ית שמע גבורתיה וחסידותיה דיעקב בר אחתיה היך
נסיב ית בכירותא וית סדר ברכתא מן יד אחוי והיך אתגלי ליה יי בבירת
אל והיך גדר ית אבנא והיך טפת בירא וסליקת לאנפוי ורהט לקדמותיה
ונפיק ליה ונשיק ליה ואעליה לביתיה ותני ללבן ית כל פתגמיא האילין :
יד ואמר ליה לבן ברם קריבי ודמי לי אנת ויתב עמיה ירח יומין :
טו ואמר לבן ליעקב המדאחי אנת
חשיב ותפלחינני מגן תני לי מן יהי
אגרך : טז וללבן הוון תרתין בנן
שום רבתא לאה ושום זעירתא רחל :
יז ועיני לאה הוון צירנייתן דבכיא
ובעיא מן קדם יי דלא יזמן לה לעשו
רשיעא ורחל הות יאיא בריוא
ושפירא בחיזווא : יח ורחם יעקב ית
רחל ואמר אפלחינך שב שנין בגין רחל ברתך זעירתא : יט ואמר לבן
ברמיו טב דאיתן יתה לך מן דאיתן יתה לגבר אוחרן תיב עמי : כ
ופלח יעקב בגין רחל שב שנין והוו דמיין בעינוי כיומין קלילין מדרחים
יתה

ירושלמי

לא אישון למיבנשא :
ועיני דלאה הוון רכיכן על
דהוות בכיא ומצליא דלא
תיסוק במזליה דעשו ורחל
הות יאיא בריוא ושפירא
בחזווא :

רשי

והעני חשב כמת : (יב) כי אחי אביה הוא · קרוב לאביה כמו אנשים אחים אנחנו ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה : ותגד לאביה · לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו : (יג) וירץ לקראתו · כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים : ויחבק כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו : וינשק לו · אמר שמא מרגליות הביא והם בפיו : ויספר ללבן · שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו ממונו ממנו : (יד) אך עצמי ובשרי · מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו : (טו) הכי אחי אתה · לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני חנם : ועבדתני · כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסף וי"ו בראשה והיא הופכת התיבה להבא: (יז) רכות · שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן : תואר · הוא צורת הפרצוף לשון יתארהו בשרד קונפא"ש בלע"ז : מראה · הוא זיו קלסתר : (יח) אעבדך שבע שנים · הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו

אבן עזרא

וגללו הרועים את האבן : (ד) מאין · שאלה על מקום ולאמרו בלא מ"ם לא יתכן כי אז יהיה לאין גם נמצא כן עם מ"ם הן אתם מאין : (ו) והנה רחל בתו באה · מלרע שהוא תאר השם כמו פועל : (ט) ורחל באה · מלעיל והוא פועל עבר : (יב) ויגד יעקב לרחל · מאוחר וטעמו וכבר הגיד יעקב

בעל הטורים

שער השמים וכן והנה ה' עומד דאיירי במרכבה אף בכא והנה סולם מוצב ארצה במעשה מרכבה · ללבוש פנים במסור' הכא ואידך ללבוש את הבגדים מלמד שיעקב היה כהן גדול כדאיתא בב"ר · אמר הקב"ה למיכאל אתה עשית יעקב כ"ג פלי' בעל מו'שהו' בולע עליך כו חייך שאתה צריך להיות כ"ג למעלה במקומו וזהו שאמר וכתן ניחח לאכול ובגד ללבוש שתקיים לי הכהונה שקניתי מיעשו שהעבודה היתה בבכורות · עשרא יעשרנו בגימ' זה כל המבוננו אל יבונו יותר תחומש · וירא והנה באר בשדה ואמרה לו אמו כמו שאני יפית תואר ובודמנתי על הבאר כן יהי' לך מבנו' אחי אם תרא' שהיא כתארי היא בת מזלך · והנה באר בשדה רמז לבאר שהיה לישרא' במדברים ל"מ' עדרי בגימ' זה אהרן משה ומרים · כימן הבאר ההיא בגימ' משה · והאבן

כימים אחדים באהבתו אתה:
כא ויאמר יעקב אל לבן
ג׳ נטעת׳ הבה את אשתי כי מלאו ימי
חלרע ל׳ ואבואה אליה: כב ויאסף
פרוג הספר זוקף׳ לבן את כל אנשי המקום
כ״ח ויעש משתה: כג ויהי בערב
ויקח את לאה בתו ויבא
אתה אליו ויבא אליה: כד
ויתן לבן לה את זלפה
ג׳ שפחתו ללאה בתו שפחה:
ג׳ כה ויהי בבקר והנה היא
לאה ויאמר אל לבן מה זאת
עשית לי הלא ברחל עבדתי
ג׳ ואתה עמך ולמה רמיתני: כו
סתול ג׳ ויאמר לבן לא יעשה כן
ג׳ וכ״כ במקומנו לתת הצעירה לפני
ד׳ תנסי הבכירה: כז מלא שבע
ג׳ זאת ונתנה לך גם את זאת
כ״ל ק׳ נמ״ג בעבדה אשר תעבד עמדי
עוד שבע שנים אחרות:
ט׳ דנסי כח ויעש יעקב כן וימלא
כ״ל ק׳ שבע זאת ויתן לו את רחל
בתו לו לאשה: כט ויתן
ג׳ לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה: ל ויבא
גם

כא ואמר יעקב ללבן הב אהרן
ית איתתי ארי שלימו יומי
פולחני ואעול לותה: כב
וכנש לבן ית כל אינשי
אתרא ועבד משתיא: כג
והוה ברמשא ודבר ית לאה
ברתיה ואעיל יתה לותיה
ועאל לותה: כד ויהב לבן
לה ית זלפה אמתיה ללאה
ברתיה לאמהו: כה והוה
בצפרא והא היא לאה ואמר
ללבן מה דא עבדת לי הלא
ויהי בבקר חנלה סס ברחל פלחית עמך ולמא
נתו״ה סס שקרת בי: כו ואמר לבן
לא יתעביד כדין באתרנא
למתן זעירתא קדם רבתא:
כז אשלים שבועתא דדא
ונתן לך אף ית דא בפולחנא
דתפלח עמי עוד שבע שנין
אוחרנין: כח ועבד יעקב
כן ואשלים שבועתא דדא
ויהב ליה ית רחל ברתיה ליה
לאנתו: כט ויהב לבן
לרחל ברתיה ית בלהה
אמתיה ליה לאמהו: ל
ועאל אף לות רחל ורחים אף
ית

רשב״ם

שחורות אינן רכות כלבנים: יפת תואר כמו במחוגה יתארהו: דפוס הפוטס וכמלח ויפה

רשי

עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו

ובלחיים: יפת מראה: לבן ואדמדם: (כא) כי מלאו ימי שבע שנים עבדתיך: (כה) והנה היא לאה בדבר שלא נודע תחלה אומר והנה׳ ובן והנה חלום: (כז) מלא שבוע זאת שבעת ימי המשתה של לאה: ונתנה׳ ונתנו לך גם את זאת מיד בעבודה אשר תעבוד עמדי אחרי נשואי רחל עוד שבע שנים אחרות: כדכתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחוני וגו׳ כי עכשיו הושלמו ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך: (ל) ויאהב גם את רחל וגם אהבה יותר מלאה
כלומר

יָתָה: כא וַאֲמַר יַעֲקֹב לְלָבָן הַב יַת אִנְתְּתִי אֲרוּם אַשְׁלִימוּ יוֹמֵי פּוּלְחָנִי
וְאֵיעוֹל לְוָותָהּ: כב וּכְנַשׁ לָבָן יַת
כָּל אֱינָשֵׁי אַתְרָא וַעֲבַד לְהוֹן שֵׁירוּ עָנֵי
וַאֲמַר לְהוֹם הָא שַׁב שְׁנִין דְּאָתָא יַעֲקֹב
לְגַבָּן בֵּירָן לָא חֲסָרוּ וּבֵית שַׁקְיוּתָן סַגוּ
וּכְדוֹן אִיתוּ נִתְיָעַט עֲלֵיהּ עֵיטָא
דְּרַמְיוּ דִּי יִמְתַּן לְגַבָּן וַעֲבָרוּ לֵיהּ עֵיטָא
דְּרַמְיוּ לְאַתְאָבָא לֵיהּ לֵאָה חוֹלַף רָחֵל:
כג וַהֲוָה בְּרַמְשָׁא וּדְבַר יַת לֵאָה
בְּרַתֵּיהּ וְאָעֵיל יָתַהּ לְוָתֵיהּ וְעַל לְוָתָהּ:
כד וִיהַב לָבָן לֵיהּ יַת זִלְפָּה בְּרַתֵּיהּ
דִּילֵידַת לֵיהּ פִּילַקְתֵּיהּ וּמְסָרָהּ לְלֵאָה
בְּרַתֵּיהּ לְאַמְהוּ: כה וַהֲוָה לְעִידוּנֵי
צַפְרָא וְאִסְתַּכַּל בָּהּ וְהָא הִיא לֵאָה דְּכוּלָּהּ לֵילְיָא הֲוָה חָשִׁיב דְּרָחֵל הִיא מִן
בִּגְלַל דְּמָסְרַת לָהּ רָחֵל כָּל מִלַּיָּא דִּמְסַר לָהּ יַעֲקֹב וְכַד חֲמָא כֵּן אֲמַר לְלָבָן
מָה הָא עֲבַדְתְּ לִי הֲלָא בְּגִין רָחֵל פְּלָחִית עִמָּךְ וּלְמָא שַׁקַּרְתְּ בִּי: כו וַאֲמַר
לָבָן לָא מִתְעֲבֵיד כְּדֵין בְּאַתְרִין לְמִיתַּן זְעֵירְתָּא קֳדָם רַבְּתָא: כז אַשְׁלֵם
כְּדוֹן שַׁבְעָתֵי יוֹמֵי מִשְׁתַּיָּא דְּדָא וְנִיתַּן לָךְ אוּף יַת דָּא בְּפוּלְחָנָא דְּתִפְלַח
עִמִּי תּוּב שְׁבַע שְׁנִין אוֹחֲרָנִין: כח וַעֲבַד יַעֲקֹב כְּדֵין וְאַשְׁלִים שַׁבְעָתֵי
יוֹמֵי מִשְׁתַּיָּא דְּלֵאָה וִיהַב לֵיהּ יַת רָחֵל בְּרַתֵּיהּ לְאִנְתּוּ: כט וִיהַב לָבָן
לְרָחֵל בְּרַתֵּיהּ יַת בִּלְהָה בְּרַתֵּיהּ דִּילֵידַת לֵיהּ פִּילַקְתֵּיהּ וּמְסָרָהּ לָהּ לְאַמְהוּ:
ל וְעַל אוּף לְוַת רָחֵל וְרָחִים אוּף יַת רָחֵל מִלֵּאָה וּפְלַח עִמֵּיהּ בְּגִינָהּ תּוּב
שיב

ירושלמי

וּכְנַשׁ לָבָן יַת כָּל עַמָּא דְּאַתְרָא וַעֲבַד שֵׁירוּי עָנֵי לָבָן וַאֲמַר לְהוֹן הָא שְׁבַע שְׁנִין אִית לֵיהּ לְגַבְרָא צַדִּיקָא הָדֵין מִן דַּאֲתָא לְוָותָן שַׁקְוָותָן לָא חָסְרוּ וּמַבּוּעֵינָן סַגִּיין וּכְדוֹן אַתּוֹן הָבוּ לִי עֵצָה דִּנְכַבּוֹשׁ יָתֵיהּ גַּבָּן עוֹד שְׁבַע שְׁנִין וִיהָבוּ לֵיהּ עֵיצָה דִּרְמִיּוּ לְמִסְבָּהּ לֵיהּ לְלֵאָה חֲלַף רָחֵל:

בעל הטורים

נ׳ נפ׳ של פס שני לוחות א׳ נים׳ ז״פ נאמר נפ׳ כנגד ז״ ימ׳ שחג שמנסכים נסס מים וכנג׳ שבעה שקורין כתו׳ גשנת וה׳ מהם הנאמר כנגד ה׳ שקורין בי״ט וג׳ מהם על פי הנאמר כנגד ג׳ שקורין בחול ויאמרו שלום ולא אמרו שלום לו כי אין שלו׳ אמר אל׳ לרשעים כי רועה היא שניס נתסו שנ׳ רעה • גלמוערת אותו פסוק בדרש נגלין׳ אך כי רעה היא דומה בג״ר נגלין׳ וינל ג׳ נמש׳

הכא ואידך וינל כנולי • שכיון שראה את השרתה עליו רוח הקדש והו וינל כנולי׳ כדכתיב עורה כנודי ד״א מיותי וינל כנודי׳ כשיתקיים וינל את האבן כשיסי׳ יכר שריג שדומה לאבן את שמע כ׳ נמשו׳ שמע יעקב כאשר שמע למצרי׳ יחילו לשמע נור • מתי יהיה זה מקויים • כשתנא שמועת גאולת יעקב׳ ויתנק לו וינשק לו תהלה מנקו לראות את היה חנור מיעוינמתכין

רשי

ויהיו בעיניו כימים אחדים: ברחל בתך הקטנה • כל הסימנין הללו למה לפי שהוא יודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק ת״ל בתך ושמא תאמר אחליף לאה שמה ואקרא שמה רחל ת״ל הקטנה ואעפ״כ לא הועיל שהרי רימהו: (כא) מלאו ימי • שאמרה לי אמי • ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ״ד שנה ואימתי אעמיד י״ב שבטים וזהו שנ׳ ואבואה אליה והלא קל שבקלי׳ אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אמר כן: (כה) ויהי בבקר והנה היא לאה • אבל בלילה לא היתה לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: (כז) מלא שבוע זאת • דבוק הוא שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת
וכן

אבן עזרא

יעקב לרחל ואחר כן וישק ורבי׳ כמוהו: (יג) את כל הדברים האלה • דברי הברכה: (יד) אלם ימים כבר פירשתיו: (טו) השכרתך על משקל מתכונת הלבני׳: (טז) רכות • כמשמעו ויש שואלים למה היו כן בעבור שחשבו שמחשבות השם כמחשבותיהם וכל הנבראים ראויות בורתן להיות שוות וכן אפרים אמר שהוא חסר אלף וטעמו ארוכות והוא היה חסר אלף: יפת תאר • כמו ותאר לכם הגבול כל אבר כעין והאף והפה יפה ומראה הכל יפה או מראה על עין הפנים הנראה: (יח) ויעבד יעקב ברחל. בעבור רחל: (כז) מלא שבוע זאת ז׳ ימי המשתה וזאת על לאה: (ל) יאהבני • בפתחות הבי״ת כמו פן תדבקני הרעה:
יגוה

ד' גם אל רחל ויאהב גם את
רחל מלאה ויעבד עמו עוד
שבע שנים אחרות: לא
דיבתוי וירא יהוה כי שנואה לאה
פ' ויפתח את רחמה ורחל
עקרה: לב ותהר לאה
ט' ותלד בן ותקרא שמו ראובן
ג"ו פסו' כי כיכי: כי אמרה כי ראה יהוה בעניי
ג' ח' כי עתה יאהבני אישי: לג
ותהר עוד ותלד בן ותאמר
כי שמע יהוה כי שנואה אנכי
ויתן לי גם את זה ותקרא
שמו שמעון: לד ותהר עוד
ותלד בן ותאמר עתה הפעם
ג' ילוה אישי אלי כי ילדתי לו
שלשה בנים על כן קרא שמו
ג' נטעמ' לוי: לה ותהר עוד ותלד בן
ותאמר הפעם אודה את
ג' קן יהודה יענך יהוה על כן קראה שמו
יהודה ותעמד מלדת:
ל א ותרא רחל כי לא
ילדה ליעקב ותקנא רחל
באחתה ותאמר אל יעקב
ג' מלרע הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי: ב ויחר אף יעקב
ברחל

אחרן ית רחל מלאה ופלח עמיה
עוד שבע שנין אחרנין:
לא וחזא יי ארי שנואתא
וירא ה' לאה ויהב לה עידוי ורחל
בתרא סס עקרא: לב ועדיאת לאה
ויפתח את וילידת בר וקרת שמיה ראובן
בתרא סס ארי אמרת ארי גלי קדם יי
גבורות סס עולבני ארי כען ירחמינני
בעלי: לג ועדיאת עוד
וילידת בר ואמרת ארי שמיע
קדם יי ארי שנואתא אנא
ויהב לי אף ית דין וקרת
שמיה שמעון: לד ועדיאת
עוד וילידת בר ואמרת הדא
זימנא יתחבר לי בעלי ארי
ילידית ליה תלתא בנין על כן
קרא שמיה לוי: לה
ועדיאת עוד וילידת בר
ואמרת חדא זימנא אודי קדם
יי על כן קרת שמיה יהודה
הפעסאורת נרכות ז וקמת מלמילד: א וחזת
רחל ארי לא ילידת ליעקב
וקניאת רחל באחתה ואמרת
ליעקב הב לי בנין ואם לא
מיתא אנא: ב ותקיף רוגזא
דיעקב ברחל ואמר המיני את
בעיא

הבנה לי נדרים של האליליסה

רשב"ם

כלומר בא אליה וגם אהבה · רוב גם הפוכים כן
בתורה · וכן וברכתם גם אותי · גם תברכו אותי
וכן גם אותך הרגתי · הכה לאנתי רגלך ונעשיתה
ספי ופסח גם עדיין הייתי הורג אותך: (לא)
ורחל עקרה · בשביל שכתוב לפניכו שאמרה ליעקב
הבה לי בנים כתב כן: (לב) יאהבני כמו יאהבני · וכן והבדל יבדולכי · כמו יבדילכי: (לד) על כן
קרא שמו לוי · יש לומר שיעקב קרא לו שם: (א) מתה אנכי · טעמו למטה שהוא פועל · אבל מתה עלי
רחל

רשי

וכן שבעת ימי המשתה בגמ' ירושלמי במועד
קטן: (וא"א לומר שבוע אחת שא"כ היה צריך
לינקד בפתח השי"ן ועוד שהשבוע ל' זכר כדכתי'
שבעה שבועות תספר' לפיכך אין משמ' שבוע
אלא

יונתן בן עוזיאל

שיב שנין אוחרנין: לא וגלי קדם יי ארום לא הוה לאה רחימתא באנפי
יעקב ואמר במימריה למיתן לה בנין ורחל הות עקרה: לב ואתעברת
לאה וילידת בר וקרת ית שמיה ראובן ארום גלי קדם יי עולבני ארום
כדון ירחמינני בעלי והיכמא דאתגלי קדם יי עולבני היכדין יהוי גלי
קדמוי עולבנהון דבני כד יהון משתעבדין בארעא דמצראי: לג
ואתעברת תוב וילידת בר ואמרת ארום שמיע קדם יי ארום שניתא אנא
ויהב לי אוף ית דין והכדין ישתמע קדמוי קלהין דבני כד יהון
משתעבדין במצרים וקרת שמיה שמעון: לד ואתעברת תוב וילידת
בר ואמרת הדא זמנא יתחבר עמי בעלי ארום ילדית ליה תלתא בנין
והיכדין עתידין בנוי למהויהון מתחברין לשמשא קדם יי בגין כן קרא
שמיה לוי: לה ואתעברת תוב וילידת בר ואמרת הדא זמנא אודי
קדם יי דמן בריה דין עתיד למיפק מלכין ומיניה יפוק דוד מלכא דעתיד
לאודויי קדם יי בגין כן קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד: א וחמת
רחל ארום לא ילידת ליעקב וקניאת רחל באחתה ואמרת ליעקב צלי קדם
יי ויהב לי בנין ואין לא הי כמיתא אנא חשיבא: ב ותקיף רוגזא דיעקב
ברחל ואמר עד דאנת בעיא מני בעי מן קדם יי דמן קדמוי הינון בניא

בעל הטורים

וכולא מנא כס׳ זו לרחות אס יש אכן טונה נפיו ויחנק לו וינסק לו כנים' חנקו לנזול מה תגליו ועיני לאה רכות ג' פסוקי' הכא ועיני ישראל כנדו מזיקן ועיני רשעי' תכלינה · למה היו עיניה רכות לפי שהיתה יראה שמא תכנס לגעשו וכן ועיני יש' כנדו מזוקן לפי שראה ירנע' ואחא' יצאו ממנו וזה הוא ועיני לאה רכות ועיני ישראל כבדו כשניל ועיני רשעי' רכות ב' ועיני לאה רכות · כי יזכר אליך רות אע"פ כן לא היה אוהב אותה וירא ה' כי שנואה ס"ת אהיה לפי שאחז' יעקב כיון שהפקירה עצמה לו כן הפקירה עצמה אחר לכן העיד הקב"ה שמו עליה ·

רשי

אלא שבועה שמייכא בלע"ז) : ונתנה לך: לשון רבים: כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה לשון ונתן ונתנה ונומר: גם את זאת: מיד לאחר ז' ימי המשתה ותעבוד לאחר נישואיה: עוד שבע שנים אחרות: אחרות הקישן לראשונות מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה ואע"פ שברמאות נא עליו: (לב) ותקרא שמו ראובן: רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור: (לד) הפעם ילוה אישי: לפי שהאמהות נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים: על כן: כל מי שנאמר בו ע"כ מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שהארון היה מכלה בהם: קרא שמו לוי · בכולן כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה שמלאך הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: (לה) הפעם אודה: שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: (א) ותקנא רחל באחותה: קנאה במעשיה הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים: הבה לי וכי כך עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה: מתה אנכי מכאן למי שאין לו בנים שחשוב כמת: (ב) התחת · וכי במקומו אני: אמר מונע ממך את

אבן עזרא

(לב) ילוה אישי · כמו ונלוו עליך: (לג) הפעם אודה את יי' · כטעם הפע' הזאת אחר שיש לי ארבעה בנים אודה השם כי לא אחמוד להיות לי עוד כאומר אודה את השם שנתן לי כל זה ויספיק לי על כן עמדה מלדת: (א) הבה לי בנים · שתתפלל לשם כאשר עשה אביך: (ב) התחת אלהים אנכי · כאילו אני במקום השם ויתכן שהתפלל ולא הגיע עת שמוע תפלתו : (ג) ואבנה · מפורש בדברי שרה: (ו) דנני · דגשו הנו"ן לחסרון הנו"ן הכוסף: (ח) נפתולי · שם מבנין נפעל וטעמו כאלו' שיאבק עם אחר ויפתל לנצח אותו כדי להפילו וכן תתפל · וטע' זכר אלהי כי לכבוד השם נתתי ספתי או השם עוזרני בהאבקי: (יא) בגד ·

בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים
ג' דס' וא' אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי־ פרי בטן
בָטֶן: ג וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי
ג' ופי בִלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל־
ג' בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַם־אָנֹכִי מִמֶּנָּה:
ד וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה
שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
יַעֲקֹב: ה וַתַּהַר בִּלְהָה
וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן: ו וַתֹּאמֶר
ל' דנג רָחֵל דָּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע
ג' בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן עַל־כֵּן קָרְאָה
שְׁמוֹ דָּן: ז וַתַּהַר עוֹד
כל בן מוקף וַתֵּלֶד בִּלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן
בר"נס"ד: שֵׁנִי לְיַעֲקֹב: ח וַתֹּאמֶר
ו' י' ג' רָחֵל נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי
ג' חסר עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ נַפְתָּלִי: ט וַתֵּרֶא לֵאָה
ד' וחד כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח אֶת־
ועחד' לפני זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ
המנן: לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה: י וַתֵּלֶד
זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן:
בא גד ק' יא וַתֹּאמֶר לֵאָה בָּגָד
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד: יב
וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב: יג וַתֹּאמֶר
לֵאָה

בבעיא הלא מן קדם יי תבעין
דמנע מניך ולדא דמעין:
ג ואמרת הא אמתי בלהה
עול לותה ותליד ואנא ארבי
ואתבני אף אנא מינה: ד
ויהבת ליה ית בלהה אמתה
לאנתו ועאל לותה יעקב:
ה ועדיאת בלהה וילידת
ליעקב בר: ו ואמרת רחל
דנני יי ואף קביל צלותי ויהב
לי בר על כן קרת שמיה דן:
ז ועדיאת עוד וילידת
בלהה אמתא דרחל בר תניין
ליעקב: ח ואמרת רחל
קביל יי בעותי באתחננותי
בצלותי חמידת דיהי לי ולד
כאחתי ואף אתיהיב לי וקרת
שמיה נפתלי: ט וחזת לאה
ארי קמת מלמילד ודברת ית
זלפה אמתא ויהבת יתה
ליעקב לאנתו: י וילידת
זלפה אמתא דלאה ליעקב
בר: יא ואמרת לאה אתא
גד וקרת ית שמיה גד: יב
וילידת זלפה אמתא דלאה בר
תניין ליעקב: יג ואמרת
לאה

רשב"ם

רחל טעמו למעלה שהוא לשעבר: (ח) נפתולי אלהים נפתלתי. חיבור. ה"ק נתחברתי. נו"ן ראשונה בשביל נו"ן שנייה. וכן נכסוף נכספת. נשאל נשאל דוד: (יא) בא גד. בא אליהו מזל טוב כמו העורכים לגד שלחן. וכן במס' שבת גד גדי וסינוק לא. וכן בב"ב אתא מזלא דביתא. ופירש לשון גדוד טועה הוא שאע"פ שהשמות

מעין

רש"י

אומרת שאעשה כאבא. אני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים. ממך מנע ולא ממני: (ג) על ברכי. כתרגומו ואנא ארבי: ואבנה גם אנכי. מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה. אמר לו זקנתי הכניסה צרתה לביתה. אמרה לו אם הדבר הזה

מעכב

והוא מנע מניך פרי מעיא : ג ואמרת הא אמתי בלהה עול לוותה ותיליד ואנא אירבי ואתבני אוף אנא מינה : ד ושחררת ליה ית אמתה בלהה ומסרה ליה לאנתו ועל לוותה יעקב : ה ואעדיאת בלהה וילידת ליעקב בר : ו ואמרת רחל דן יתי יי ברחימוי טביא ולחוד שמע בקול צלותי ויהב לי בר והיכדין עתיד למידן על יד שמשון בר מנוח דמן זרעייתיה ולא מסר בידיה ית עמא דפלשתאי בגין כן קרת שמיה דן :

ז ואתעברת תוב וילידת בלהה אמתא דרחל בר תניין ליעקב : ח ואמרת רחל מרחקא רחיקית קדם יי בצלו ברם קביל בעותי דיהי לי בר כאחתי אוף יהב לי תרין והיכדין עתידין בנוי לאתפרקא מן יד בעלי דבביהום ברתקותהון בצלו קדם יי וקרת שמיה נפתלי : ט וחמת לאה ארום קמת מלמילד ושחררת ית זלפה אמתה ויהבת יתה ליעקב לאנתו :

י וילידת זלפה אמתא דלאה ליעקב בר : יא ואמרת לאה אתא מזלא טבא ברם בנוי עתידין למירות אחסנתהון בקדמיתא מעברא לירדנא וקרת שמיה גד : יב וילידת זלפה אמתא דלאה בר תניין ליעקב : יג ואמרת לאה תושבחתא

הות

בעל הטורים

ותקרא שמו ראובן ואחר כן כתיב כי אמרה ונאחרים אינו כן א״א תח״ה הוא מפרש טעם השם ואח״כ השם · הנה אמתי בלהה ולא אמרה ספחתי כנכתי׳ בהגר לפי שהיתה נת לבן נפלגש :

ירושלמי

ואמר לאה אתא גדא טבא דעתיד למגרעא משתווייהון דאימיא וקרת :

ואמר

רש״י

מעכב הנה אמתי · ואבנ׳ גם אנכי ממנה כשרה : (ו) דנני אלהים · דנני וחייבני וזכני : (ח) נפתולי אלהים · מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים · ואני מפרשו לשון עקש ופתלתול נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי : גם יכולתי · הסכים על ידי ואנקלוס תרגום לשון תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי : נפתלתי נתקבלה תפילתי ומ״א יש רבים בלשון נוטריקון : (י) ותלד זלפה · בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהית׳ בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנה לקטנה : (יא) בא גד · בא מזל טוב כמו גד גדי ושנוק לא ודומה לו העורכי׳ לגד שלחן (ישעיה סה) ומ״א שנולד מהול כמו גידו אילנא (דניאל ג) ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת · דבר אחר למה נקראת תיבה אחת בגד כמו בגדת כי בשבאת אל

שפחתי

רשב״ם

מעין האמירה · כמו ראובן · כי ראה ה׳ בעניי · ושמעון כי שמע ה׳ · אמירת האשה אין לנו לכותבה אלא כעין עיקר הדיבור · וגד אינו יכול להיות לשון גדוד בלא כפולות של שני דלת״א · יגודו על נפש צדיק דגש תחת דל״ת שני החסרה · כמו וימקו וימכו בעונם · ויסולו · עלי אורחות אידם : יסובו עליו רכיו · בכלם ג״ג · דגש תחות אות החסרה : (יג) באשרי אני עומדת במישור ובשבח שמאשרות אותי

בנות

אבן עזרא

שתי מלות וה״אלף חסר וכן בכל וכן במה כאשר מפורש ביחזקאל וטעם גד גדוד כי יש לה גדוד בני׳ ויש אומרים שפי׳ גד מזל טוב כאשר הוא בלשון ישמעאל וכמוהו העורכים לגד שלחן והוא ככב צדק והנכון להיותו כמו גדודי השמים : (יג) באשרי בעבור אשרי : (יד) דודאים · אמר המתרג׳

יברוחין

ג׳ · ג׳ לאה באשרי כי אשרוני בנות
י׳ דס׳ ותקרא את שמו אשר׃ יד
וילך ראובן בימי קציר חטים
ג׳ · כ״ח וימצא דודאים בשדה ויבא
אתם אל לאה אמו ותאמר
רחל אל לאה תני נא לי
מדודאי בנך׃ טו ותאמר
ג׳ לה המעט קחתך את אישי
ד׳ ופיון ולקחת גם את דודאי בני
יגרופי ליוס׳ ותאמר רחל לכן ישכב עמך
נגוסן לרצוה הלילה תחת דודאי בנך׃
ב׳ מקוין מלי׳ א׳ טז ויבא יעקב מן השדה
מא׳ יכין נין בערב ותצא לאה לקראתו
מן׳ א׳ זרקא ותאמר אלי תבוא כי שכר
דקוריית׃ נ׳ וס׳ שכרתיך בדודאי בני וישכב
ד׳ עמה בלילה הוא׃ יז וישמע
אלהים אל לאה ותהר ותלד
ליעקב בן חמישי׃ יח
ג׳ ותאמר לאה נתן אלהים
שכרי אשר נתתי שפחתי
לאישי ותקרא שמו יששכר׃
ו׳ יט ותהר עוד לאה ותלד
מדמן ד׳ בן ששי ליעקב׃ כ ותאמר
מפקין וקמץ ג׳ · ג׳ לאה זבדני אלהים אתי זבד
ג׳ טוב הפעם יזבלני אישי כי
ילדתי לו ששה בנים ותקרא
ט׳ כ״כ את שמו זבלון׃ כא ואחר
ד׳ ילדה בת ותקרא את שמה דינה׃ כב ויזכר אלהים
את

אונקלוס

לאה תושבחא הות לי ארי אהרן
בכן ישבחונני נשיא וקרת ית
שמיה אשר׃ יד ואזל וילך ראובן
ראובן ביומי חצר חטין סנהדרין נט
ואשכח יברוחין בחקלא
ואייתי יתהין ללאה אמיה
ואמרת רחל ללאה הבי כען
לי מיברוחי דבריך׃ טו
ואמרת לה הזעיר דדברת
ית בעלי ולמיסב אף ית
יברוחי דברי ואמרת רחל בכן
ישכוב עמיך בליליא חלף
יברוחי דבריך׃ טז ואתא
יעקב מן חקלא ברמשא
ונפקת לאה לקדמותיה ותצא לאה
ואמרת לותי תיעול ארי מיגר עירובין ק
אגרתיך ביברוחי דברי ושכיב וישכב עמה
עמה בליליא הוא׃ יז וקביל נדה לא
יי צלותה דלאה ועדיאת
וילידת ליעקב בר חמישאי׃
יח ואמרת לאה יהב יי אגרי
דיהבית אמתי לבעלי וקרת
שמיה יששכר׃ יט ועדיאת
עוד לאה וילידת בר שתיתאי
ליעקב׃ כ ואמרת לאה יהב
יי יתי לי חולק טב הדא
זימנא יהי מדוריה דבעלי
לותי ארי ילידית ליה שיתא
בנין וקרת ית שמיה זבולן׃
כא ובתר כן ילידת ברתא
וקרת ית שמה דינה׃ כב ועל
דוכרנא
ואחר ילדה ברכות ס
ויזכר אלהי׳ ר״ה יא

רשב״ם

בנות׃ (יד) דודאים ׳דודאי תאנים׳ כדכתיב הדודאים נתנו ריח׃ (יח) יששכר׳ שני שכרים א׳ שכר

רשי

(יד) ׳שפחתי כלים שכנגד באשת נעורים׃ בימי קציר חטים׳ להגיד שבחן של שבטים שעת

הֲוַת לִי אָרוּם שַׁבְּחוּ לִי בְּנַת יִשְׂרָאֵל וְהֵיכְדֵין עֲתִידִין בְּנוֹי לְשַׁבָּחָא קֳדָם יְיָ
עַל טַב פֵּירֵי אַרְעֲהוֹם וּקְרַת יַת שְׁמֵיהּ אָשֵׁר : יד וַאֲזַל רְאוּבֵן בְּיוֹמֵי כִּיוַן
בִּזְמַן חֲצַר חִטִּין וְאַשְׁכַּח יַבְרוּחִין בְּחַקְלָא וְאַיְתִי יַתְהוֹם לְלֵאָה אִימֵיהּ
וַאֲמָרַת רָחֵל לְלֵאָה הַבִי כְדוֹן לִי מִן
יַבְרוּחֵי דִבְרִיךְ : טו וַאֲמָרַת לַהּ
הַזְעֵיר הוּא דִנְסֵיבַת יַת בַּעְלִי וְאַנְתְּ
בָּעְיָא לְמִיסַּב אוּף יַת יַבְרוּחֵי דִבְרִי וַאֲמָרַת רָחֵל בְּגִין כֵּן יִשְׁכּוּב עִמָּךְ
בְּלֵילְיָא הָדֵין חוּלַף יַבְרוּחֵי דִבְרִיךְ : טז וְעַל יַעֲקֹב מִן חַקְלָא בְּרַמְשָׁא
וּשְׁמָעַת לֵאָה קַל נְהִיקֵיהּ דַחֲמָרָא וִידַעַת דְהָא יַעֲקֹב אָתָא וּנְפָקַת לֵאָה
לְקַדְמוּתֵיהּ וַאֲמָרַת לְוָתִי תֵיעוֹל אֲרוּם מֵיגַר אַגַרְתִּיךְ בְּיַבְרוּחֵי דִבְרִי מִן
רָחֵל אַחָתִי וּשְׁכֵיב עִמָּהּ בְּלֵילְיָא הַהוּא : יז וְקַבֵּיל יְיָ צְלוֹתָא דְלֵאָה
וְאִתְעַבְּרַת וִילֵידַת לְיַעֲקֹב בַּר חֲמִישָׁאי : יח וַאֲמָרַת לֵאָה יְהַב יְיָ אַגְרִי
דִיהָבַת אַמְתִי לְבַעְלִי וְהֵיכְדֵין עֲתִידִין בְּנוֹי לְקַבְּלָא אַגַר טַב עַל דְאִינוּן
עֲסִיקִין בְּאוֹרַיְיתָא וּקְרָא יַת שְׁמֵיהּ יִשָּׂשכָר : יט וְאִתְעַבְּרַת תּוּב לֵאָה
וִילֵידַת בַּר שְׁתִיתָאי לְיַעֲקֹב : כ וַאֲמָרַת לֵאָה עֲבַדְיָתִי יְיָ זְבוּדִין טָבִין
מִבְּנִין זִמְנָא הָדָא יְהֵי מְדוֹרֵיהּ דְבַעְלִי עִמִּי אֲרוּם יְלֵידַת לֵיהּ שִׁיתָא בְּנִין
וְהֵיכְדֵין עֲתִידִין בְּנוֹי לְקַבְּלָא חוּלַק טַב וּקְרַת שְׁמֵיהּ זְבוּלֻן : כא וּמִן
בָּתַר כְּדֵין יְלֵידַת בְּרַת וּקְרַת יַת שְׁמָהּ דִינָה אֲרוּם אֲמַרַת דִין הוּא מִן קֳדָם
יְיָ דִיהוֹן מִנִּי פַּלְגוּת שִׁבְטַיָא בְּרַם מִן רָחֵל אַחָתִי יִפְקוּן תְּרֵין שִׁבְטִין הֵיכְמָא
דִנְפָקוּ מִן חֲדָא מִן אַמְהָתָא וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ צְלוֹתָא דְלֵאָה וְאִתְחַלְּפוּ
עוּבָּרַיָיא בִּמְעֵיהוֹן וַהֲוָה יְהִיב יוֹסֵף בִּמְעָהָא דְרָחֵל וְדִינָה בִּמְעָהָא דְלֵאָה :
כב וְעַל דוּכְרָנָא דְרָחֵל קֳדָם יְיָ
וּשְׁמִיעַ קֳדָמוֹי קַל צְלוֹתָהּ וַאֲמַר
בְּמֵימְרֵיהּ

ירושלמי

בִּשְׁבוּעָה יְזַרְמַן לְוָתִיךְ :

ירושלמי

אַרְבְּעָה מַפְתְּחִין דְאִינוּן מסירין

(בעל הטורים:) דודאים בגי' כאדם · וכל שמו' השבטים אין שין ולא ניוסף רמז שהוא שטנו של עשו · ונכל' שאין בין א א · שמיגין על ה ועין כואף שמו'ה כ'ף יתום מגנשה לזמרי · לכן ישכב עמך הלילה וע'כ לא נקברה עמו ומערס · לכן גימט' יולה כתלה · בלוי כתיב כי ילדתי ג' וביששכר כתיב כי ילדתי לו ו'כשילדה ג' אמרה הרי ילדתי ג' שהם חלקי וכשיל' עו'ג אמרתי הרי ילדתי ג' חלקים :

רש"י

שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו : דודאים · סיגלי עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמ"ין : (טו) ולקחת גם את דודאי בני · בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב : לכן ישכב עמך הלילה · שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו : (יו) שכר שכרתיך · נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא · הקב"ה סייעו שיצא משם יששכר : (יז) וישמע אלהים אל לאה · שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים : (כ) זבד טוב · כתרגומו : יזבלני · לשון זבול הירבירגי"ה בלע"ז בית מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי בנים כנגד כל נשיו : (כא) דינה פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפכה לנקבה (כב) ויזכור אלהים

רשב"ם

שכר הדודאים וא' שכר שנתתי שפחתי לאישי : (כ) זבד · לשון חלק ומנה יפה לפי הענין : יזבלני · כמו בנה בניתי בית זבול לך · לשון דירה : (כא) ותקרא את שמה דינה · ולא נכתבה הודאה על לידת הבת לדעת למה נקראת כן שאין מודים על הבת כמו על הבן ולהודיעך בא שכל בני יעקב היו זכרים חוץ מזו · וכן בת אשר סרח · בכל שבטים

י"ט פסוקים בספ' דמיין י"א בלש' יוסיפי וכולהו' חסר במ"ג ח"ל׃

ס"ו קמצין • ג'

ג'

ג"א • ג' סרנא

אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים
וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ כג
וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף
אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ כד
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר
יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ כה
וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־
יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן
שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי
וּלְאַרְצִי׃ כו תְּנָה אֶת־נָשַׁי
וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ
בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ
אֶת־עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃
כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי
וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃ כח
וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקְנְךָ
אתי

ודוכרנא דרחל קדם יי וקביל
צלותה יי ויהב לה עידוי׃
כג ועדיאת וילידת בר
ואמרת כנש יי ית חיסודי׃
כד וקרת ית שמיה יוסף
למימר יוסף יי לי בר אוחרן׃
כה והוה כד ילידת רחל ית
יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני
ואיהך לאתרי ולארעי׃ כו
הב ית נשיי וית בני די פלחית
יתך בהן ואזיל ארי את ידעת
ית פולחני דפלחתך׃ כז
ואמר ליה לבן אם כען
אשכחית רחמין בעינך נסיתי
וברכני יי בדילך׃ כח ואמר
פריש אגרך עלי ואתן׃ כט
ואמר ליה את ידעת ית
דפלחתיך וית דהוה בעירך
עמי

וישמע תענית ג
ויהי כאשר נתרא קנג
ויברכני ה' ברכות מב סנהדרין לט
נקבה כדה לא

רשב"ם

שבעים נפש לא היו רק שתי בנות, יוכבד וסרח׃ (כג) אסף אלהים כמו ואספת אל תוך ביתך׃ וכמו כי אספתי שלומי הכנסת והשמת את חרפתי שהייתי נקראת עקרה׃ (כד) ותקרא את שמו יוסף׃ על שאמרה אסף אלהים את חרפתי׃ ואם כן תקראהו וסף יוד של יוסף למה על שם שהתפללה יוסף ה' לו בן אחר׃ הרי שם זה משום שני אמירת אסף ויוסף׃ (כה) שלחני כי עתה כשנולד יוסף כשלמו שבע שנים אחרות של רחל׃

לרגלי

רש"י

אלהים את רחל׃ זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ושהיתה מצירה שמא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים׃ הוא שייסד הפייט האדמון כנש שלא חלה נכה לקחתה לו ונבהלה׃ (כג) אסף׃ הכניסה במקום שלא תראה ופן אסוף חרפתינו ולא יאסף הביתה אספו נגהם (יואל ד') וירחך לא יאסף (ישעיה ס) ולא יטמן׃ חרפתי׃ שהייתי לחרפה שאני עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע׃ ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו בנך׃ (כד) יוסף ה' לי בן אחר׃ יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא י"ב שבטים אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא נתפללה אלא על בן אחר׃ (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף׃ משנולד שטנו של עשו שנ' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש אש בלא להבה אינו שולט למרחוק

משנולד

יונתן בן עוזיאל

במימריה למיתן לה בנין : כג ואיתעברת וילידת בר ואמרת כנש יי ית חיסודי והיכדין עתיד יהושע בריה דיוסף למכנוש ית חיסודא דמצרים מעל בני ישראל ולמגזר יתהום מעוברא לירדנא : כד וקרת ית שמיה יוסף למימר יוסיף יי לי על דין בר אוחרן : כה והוה כדי ילדת רחל ית יוסף ואמר יעקב ברוח קודשא דבית יוסף עתידין למהוי כשלהוביתא לנמרא ית דבית עשו אמר מכען לית אנא מסתפי מן עשו ולגיונוי ואמר ללבן שלחני ואיהך לאתרי ולארעי : כו הב לי ית נשי וית בניי דפלחית יתך בגינהון ואיזיל ארום אנת ידעת פולחני די פלחתך : כז ואמר ליה לבן אין כרון אשכחית רחמין בעינך הא אטירית קוסמין וברכני יי בגינך : כח ואמר קטע אגרך עלי ואיתן : כט ואמר ליה אנת ידעת ית די פלחתך וית

דהוה

ירושלמי

מסירין ביד ריבון כל עלמא יי ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף מפתח מטרא מפתח פרנסה מפתח קבריא מפתח עקרתא׳ מפתח מטר׳ דכן כתב׳ מפרש יפתח יי לך את אוצרו הטוב וגומר : מפתח פרנסה דכן כתבא מפרש פותח את ידיך וגומר : מפתח קבריא דכן כתבא מפרש בפתחי את קברותיכם וגומר : מפתח עקרתא דכן כתבא מפרש ויזכור אלהים את רחל וגומר : ואידכר מימרא דיי ברחמוי טביא ית רחל ושמיע מימרא דיי בקל צלותה ואמר במימריה למיתן לה בנין :

אטירית :

כל

רש״י

שנולד יוסף בטח יעקב בהק״בה ורוצה לשוב : (כו) תנה את נשי וגו׳ · איני רוצה לצאת כי אם ברשות : (כז) נחשתי · מנחש הייתי נסיתי בניחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה · כשבאת לכאן לא היה לי בנים שנאמ׳ והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים · עכשיו היו לו בנים שנ׳ וישמע את דברי בני לבן : (כח) נקבה · כתרגומו פרש אגרך : (כט) ואת אשר היה מקנך אתי · את חשבון מעוט מקניך שבא לידי מתחלה

כמה

אבן עזרא

יברוחין וכן יקראו בלשון ישמעאל׳ ויש להם ריח טוב וכן כתוב הדודאי׳ נתנו ריח׳ והם על צורת בן אדם כי יש להם דמות ראש וידים ואנכי לא ידעתי למה יועילו להריון בעבור שתולדתם קרה : (טו) תחת דודאי בנך · חלף ושכר : (כ) זבדני אלהים · כטעם נתן לי חלק ואין לו אח במקר׳ : יזבלני · יזבול עמי יהיה זבולו עמי תמיד כמו בנה בניתי בית זבול וכמוהו בני יצאוני יצאו ממני ויבואוני כלם הם פעלי׳ עומדי׳ : (כא) ואחר ילדה בת · יש אומרים כי עם זבולון היתה בבטן אחת : (כג) אסף אלהים את חרפתי · כטעם כרת וכן ונאסף שמחה וגיל ואחרים אמרו כי השם ראה החרפות שהיו הנשים מחרפות אותי בעבור היותי עקרה וכאילו נאספו ונתחברו אצל השם והכ׳ נולדו ליעקב י״ב בנים בז׳ שנים וכאשר ספרום הקדמוני׳ מצאום בני שבע חדשים וימי׳ במספר ויתכן שנתנה לאה שפחתה ליעקב קודם שנולד נפתלי גם הרתה רחל קודם שנולד זבולן וגם דינה לא ידענו מתי נולדה : (כו) אשר עבדתי אותך בהן · שב אל נשי לא אל ילדי כמו ויפש דמי מלחמה בשלום : (כז) נחשתי כמו נסיתי כי הולך היה לקראת נחשי׳ ויש לו תרפי׳ : (כח) נקבה · לשון צווי במשקל זכר׳ לי אלהי לטובה ופי׳ פרש וכן

אשר

אתי: ל כי מעט אשר היה
לך לפני ויפרץ לרב ויברך
יהוה אתך לרגלי ועתה מתי
אעשה גם אנכי לביתי: לא
ויאמר מה אתן לך ויאמר
יעקב לא תתן לי מאומה
אם תעשה לי הדבר הזה
אשובה ארעה צאנך אשמר:
לב אעבר בכל צאנך היום
הסר משם כל שה נקוד
וטלוא וכל שה חום בכשבים
וטלוא ונקד בעזים והיה
שכרי: לג וענתה בי
צדקתי ביום מחר כי תבוא
על שכרי לפניך כל אשר
איננו נקד וטלוא בעזים
וחום בכשבים גנוב הוא אתי:
לד ויאמר לבן הן לו יהי
כדברך: לה ויסר ביום
ההוא את התישים העקדים
והטלאים ואת כל העזים
הנקדות והטלאת כל אשר
לבן בו וכל חום בכשבים
ויתן ביד בניו: לו וישם דרך שלשת ימים בינו ובין
יעקב

עמי: ל ארי זעיר די הוה
לך קדמי ותקף לסגי ובריך יי
יתך בדילי וכען אימתי
אעביד אף אנא לביתי:
לא ואמר מה אתן לך ואמר
יעקב לא תתן לי מדעם אם
תעביד לי פתגמא הדין אתוב
ארעי ענך אטר: לב
אעיבר בכל ענך יומא דין
העדי מתמן כל אימר נמור
ורקוע וכל אימר שחום
באמריא ורקוע ונמור בעזיא
ויהי אגרי: לג ותסהד בי
זכותי ביומא דמחר ארי
תיעול על אגרי קדמך כל
דליתוהי נמור ורקוע בעזיא
ושחום באמריא גניבא הוא
עמי: לד ואמר לבן ברם
לוי יהי כפתגמך: לה
ואעדי ביומא ההוא ית
תישיא רגוליא ורקועיא וית
כל עיזיא נמורתא ורקועתא
כל די חיור ביה וכל דשחום
באמריא ויהב ביד בנוהי:
לו ושוי מהלך תלתא יומין
בינוהי ובין יעקב ויעקב רעי
ית

רשב"ם

(ל) לרגלי בשבילי. דוגמת לרגל המלאכה אשר לפני: (לא) לא תתן לי מאומה. מכל הנאן שיש לך עכשיו שכרי עבדתיך. בשביל כוותיך אבל ממה שארעה צאנך מכאן ולהבא תן לי העקודי' והנקודים. ואותן עקודים ונקודים שיש עכשיו בצאנך הסר משם ותן ביד בניך שלך להפרידם מיד. העקודים להוולד מעכשיו שיהיו שכרי: (לב) נקד

רש"י

כמה היו: (ל) לרגלי. עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אלך הברכה כמו העם אשר ברגליך. לעם אשר ברגלי הבאים עמי: גם אנכי לביתי. לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני. וצריך אני להיו' עושה גם אני עמה' לסומכן וזהו גם: (לב) נקוד' מנומר בחברבורו' דקות כמו נקוד פונטור"א בלע"ז

דהוה בעירך נטיר עמי : ל ארום קליל דהוה לך עאן קדמי ותקיף לסגי
ובריך יי יתך בריגלי דאהניית לך מדעלית בביתך וכדון אימת אעביד
אוף אנא עיבידתא ואנא זקיק לפרנסא אינשי ביתי : לא ואמר מה
איתין לך ואמר יעקב לא תיתן לי מדעם אוחרן אין תעביד לי פתגמא
הדין איתוב ארעי ענך אטר : לב אעיבר בכל ענך יומא דין אעדי
מתמן כל אימר גמור וקרוח וכל אימר לחוש באימריא וקרוח וגמור
בעזיא ויהי אגרי : לג ותסהד בי זכוותי ליום מחרא ארום תהוי על
אגרי לקמך כל דליתוהי נמור וקירוח בעזיא ולחוש באימריא גניבא הוא
למהוי דילי : לד ואמר לבן יאות
לואי דיהי כפתגמך : לה ואפריש
ביומא ההוא ית ברחיא דסימנא
ברגליהון וקרוחיא וית כל עיזיא
גמורתא וקרותתא כל די שומא
חיוורא ביה וכל דילחוש באימריא ויהב בידא דבנוי : לו ושוי מהלך
תלתא יומין ביני עניה וביני יעקב ויעקב רעי ית ענא דלבן סבאן ומרעאן
דאשתארו

ירושלמי

כל אימר קרוח ונמור וכל אימר לחוש באימריא וקרוח וגמור בעיזיא :

ביום מחר ג' נמסרה הכא ואידך אל. תתהלל ביום מחר · אייר הקב"ה ליעקב וכי אתה יודע מה יהיה בין אל תתהלל ביום מחר למחר בתוך דינה יוצא' מחך : הנטופים

רש"י

בלע"ז: טלוא · לשון טלאים חברבורות רחבות · חום · שחום דומה לאדום רוש"ו בלע"ז · לשון שחמומית וכמראת לבנה לענין התבואה: והיה שכרי · אותן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים יהו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש מהם והפקיד' ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אילו שם מתחל' ועוד שלא תאמר לי ע"י הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנ' הנקבו' דוגמתן מכאן ואילך: (לג) וענתה בי וגו' · אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי כי תבא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי: (לד) הן · לשון הן קבלת דברים: לו יהיה כדברך · הלואי שתחפוץ בכך: (לה) ויסר · לבן ביום ההוא וגו' תישים · עזים זכרים: כל אשר לבן בו · כל אשר היתה בו חברבורת לבנה: ויתן · לבן ביד בניו: (לו) הנותרות · הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שירים אותן מסר לו:

מקל

רשב"ם

נקד · נראה לי טלאי הקדקד והצואר · שהרי ויקד ארצה כפיפת הצואר והקדקד · והוא כדגש שהוא כמו ויפול · מגזרת נפל: ונקוד · מן ויקוד הוא על שם הקדקוד · כמו עקוד ברגל: על שם ויעקוד את יצחק קשירה ברגל: (לב) הסר משם לצורכך: והיה שכרי · מכאן ולהבא אותן שיוולדו: (לג) וענתה בי צדקתי · היום ולהבא לפניך: כשתבא לראות שכרי ולא תמצא בהם אלא נקודים ועקדים: חום בכשבים: אבל לא בעזים כי רובם חום הם: (לה) ויתן ביד בניו: של לבן · (לו) ובין יעקב · זה לבן שהי' רועה כשרחוק דרך שלשה ימים

מנאנו

אבן עזרא

אשר פי יי' יקבנו ודגשות הק"וף להתבלע הנו"ן בו כמו אשר ידבנו לבו: (ל) לרגלי · בעבור רגלי כי דרך בני אדם לומר רגל טובה יש לפלוני והטעם כי התברכתי מעת שבאתה לביתי · ה"א מאומה נוסף ונמצא חסר: (לט) עקדים · ברגל והטעם שומה שעקדה הרגל: ונקדים · שיש בו נקודות

יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן
לָבָן הַנּוֹתָרֹת׃ לז וַיִּקַּח־לוֹ
יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז
וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת
לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר
עַל־הַמַּקְלוֹת׃ לח וַיַּצֵּג אֶת־
הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים
בְּשִׁקְתוֹת הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאןָ
הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן
וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת׃ לט
וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת
וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים
וּטְלֻאִים׃ מ וְהַכְּשָׂבִים
הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן
אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם בְּצֹאן לָבָן
וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא
שָׁתָם עַל־צֹאן לָבָן׃ מא וְהָיָה
בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת
וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת
לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת׃ מב וּבְהַעֲטִיף
הַצֹּאן

ף' רבתי מאותיות גדולות:

מסרה:
י"ד
ג' ב' ח' ו' נת' וחד מ"ל
ג' · ג'
ג"ן ג' · ג"פ"ל
ל' · ג'
ג' ות' המקלו' ב':
ג' ומ"ל · ג'
כ"ב ושאר תנאתנה כתי'
ג'
ג' וכ"כ
ג'
ג'
ג' · ג'
ג'
ג' ומ' סתם תפלתי:
ג'
ח'
ב' · ג' · ג' בי
אתה בת שי·

יַת עָנָא דְלָבָן דְּאִשְׁתְּאָרָא׃
לז וּנְסֵיב לֵיהּ יַעֲקֹב חוּטְרִין
דִּלְבַן רְטִיבִין וּדְלוּז וּדְדִלּוּב
וְקַלֵּיף בְּהוֹן קְלָפִין חִוָּרִין קְלוֹף
חִוַּר דִּי עַל חוּטְרַיָּא׃ לח
וְדָעִיץ יַת חוּטְרַיָּא דִּי קַלֵּיף
בְּרָהֲטַיָּא אֲתַר בֵּית שַׁקְיָא
דְמַיָּא אֲתַר דְּאָתְיָן עָנָא לְמִשְׁתֵּי
לָקֳבְלְהוֹן דְּעָנָא וּמִתְיַחֲמָן
בְּמֵיתֵיהֶן לְמִשְׁתֵּי׃ לט
וְאִתְיַחֲמָא עָנָא בְּחוּטְרַיָּא
וִילִידָן עָנָא רְגוֹלִין נְמוֹרִין
וּרְקוּעִין׃ מ וְאִימְּרַיָּא
אַפְרֵישׁ יַעֲקֹב וִיהַב בְּרֵישׁ עָנָא
כָּל דִּרְגוֹל וְכָל דִּשְׁחוֹם בְּעָנָא
דְלָבָן וְשַׁוִּי לֵיהּ עֶדְרִין
בִּלְחוֹדוֹהִי וְלָא עָרְבִינוּן עִם
עָנָא דְלָבָן׃ מא וַהֲוֵי בְּכָל
עִידָּן דְּמִתְיַחֲמָן עָנָא מְבַכִּירָיָא
וְשַׁוִּי יַעֲקֹב יַת חוּטְרַיָּא לְעֵינֵי
עָנָא בְּרָהֲטַיָּא לְיַחֲמוּתְהֶן
בְּחוּטְרַיָּא׃ מב וּבְלַקִּישׁוּת
עָנָא

רשב"ם

מצאנו של לבן העקודים והנקודים שהסיר מצאנו של לבן: (לז) מקל לבנה: לפי שהוא דבוק מקל של לבנה לפיכך הוא פתח: וכן מעשר בקר · מספד תמרורים ובלא דבקים ויך את האתון במקל · בכל רחובות מספד · מעשר מן המעשר · לח · שאינו יבש: מחשוף גילוי: כמו וזרועך חשופ': חשף ה' את זרוע קדשו: (לח) ויחמנה כמו וישרנה הפרות: ומלכיות אגור יעפנה · חמיים לשון זכר וחמיים לשון נקבה שהיה לו לומר כמו ותקרבנה בנות צלפחד: (לט) ויחמו הצאן: כולן לשון זכר: (מ) והכשבים הפריד יעקב · העקודים והנקודים הפריד מצאן

לבן

רש"י

(לז) מקל לבנה · עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימ' תחת אלון ולבנה (הושע ד') ואומר אני הוא שקורין טרימבל"א שהוא לבן: לח · כשהוא רוטב: לוז · ועוד לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים קולדר"י בלעז: וערמון · קשטני"ר בלע"ז: פצלות · קילופים קילופים שהיה עושהו מנומר: מחשוף הלבן · גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף: (לח) ויצג · תרגומו ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמי' והרבה יש בגמר' דצה ושלפה דן בי'

מידי

דאשתארו : לז ונסיב ליה יעקב חטר דפרח לבן ורלוז וארדפוי וקליף
בהון קליפין חיוורין לגלאה חיוורא דעל חוטריא : לח ונעץ ית חוטריא
דיקליף במורכייתא בשקייתא דמיא אתר דאתיין ענא למשתי תמן
שווינון לקיבליהן דענא והוון מתיחמן במיתיהן למשתי : לט ואתיחמן
ענא לקבל חוטריא וילידן ענא רגולין דסימנא בריגליהון וקרוחין ונביהון
חיוורין : מ וטלייא אפריש יעקב ויהב בריש ענא משכוביתא כל ית
דרגול וכל דלחוש בענא דלבן ושוי
ליה עדרין בלחודוי ולא ערביבנון עם
ענא דלבן : מא והוי בכל עידן
דמתיחמן ענא מבכרתא ומשוי יעקב ית חטריא לעיני ענא במורכייתא
ליחמותהן קבל חטריא : מב ובלקושי ענא לא משוי והוון לקישייא
ללבן

ירושלמי

במרכיותא :

רש"י

מודי הבה כמו דעבה אלא שמקצר את לשונו : ברהטים במרוצות המים בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הצאן : אשר תבאן וגומר · ברהטים אשר תבאנה הצאן לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן: ויחמנה וגו' · הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו · רבי הושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו': (ור"ל בתיבה זו נתחברו לשון זכר ונקבה כמ"ש הראב"ע) של המקלות · אל מראות המקלות: (לט) עקודים · משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם: (מ) והכשבים הפריד יעקב · הנולדים עקודים נקודים הבדיל והפרים לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן של העקודים וכל חום שמצא בצאן לבן : וישת לו עדרים כמו שפירשתי : (מא) המקושרות · כתרגומו הבכירות ואין לו עד במקרא · ומנחם חברו עם אחיתופל בקשרי' ויהי הקשר אמיץ אותן המתקשרות יחד למהר עיבורן: (מב) ובהעטיף · לשון איחור כתרגומו בלקישות · ומנחם חברו עם המחלצות והמעטפות

רשב"ם

לבן שנה ראשונה ושניה והיה נותן את פני הצאן לבן אליהם כדי שיראה אותם ותתעברנה כמותם · וגם המקלות היה נותן בשקתות המים · שני מעשים הללו היה עושה כדי שתלדנה עקודים ונקדים : (מא) המקושרות · בזמן שרוכן רגילות להתעבר ביחד: (מב) ובהעטיף · כשעבר זמן המבכירות

אבן עזרא

נקודו' וברודים · מגזרת ברד שיש לו שומו' לבנו' ומלת טלוא שם כלל והו' מגזרת טלו' ומטולאו' והטעם כמו שומות וטעם כל שה נקוד וטלוא תיש וכן כתו' שה כשבי' ושה עזי' ואחר שם טלוא כלל הנה פי' כל תיש נקוד ועקוד וברוד : (לב) וכל שה חום · הוא השחרות ויתכן שנקרא השחרות כן מפני החום כי השחרות יותר חום מן הלבן : וטלוא ונקוד בעזים · עקוד וברוד ונקוד : (לג) אשר איננו נקוד וטלוא · נקוד וברוד ועקוד : בעזים · זכרים ונקבות : (לה) ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלואים · שפי' ונקודים וברודים : הנקודו' והטלואות · פירוש העקודות והברודו' וזה טעם כל אשר לבן בו וכל שה חום כנגד שחור והוא שם תאר כמו פעול ומשקלו סוג לב · ומלת הסר משם על דעת מדקדק גדול שם הפועל להסיר משם ואלה שכרי · ופי' ויתן ביד בניו של יעקב רק וישם דרך שלשת ימים על לבן הוא וזה הפי' איננו נכון כי אין ליעקב בן גדול מראובן ועוד אין לו ז' שנים וכן פי'

ג' דין חסר נרענ : הַצֹּאן לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים
ג' לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִים לְיַעֲקֹב : מג
ל' וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד
ג' מ"לנספר' וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת
וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים :

לא א וַיִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי
בְנֵי לָבָן לֵאמֹר לָקַח
יַעֲקֹב אֵת כָּל אֲשֶׁר לְאָבִינוּ
ג' וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת
ג' חסר כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה : ב וַיַּרְא
ג' יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ
ח' נתו' ג' מ"ג : עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם : ג
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יַעֲקֹב שׁוּב
ג' ח' ל' וסימן אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ
הדר תלכא לשלמא : וְאֶהְיֶה עִמָּךְ : ד וַיִּשְׁלַח
ג' יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה
ג' דט' הַשָּׂדֶה אֶל צֹאנוֹ : ה וַיֹּאמֶר
ל"ג לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת פְּנֵי אֲבִיכֶן
כִּי אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם
וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי : ו
ג' וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל כֹּחִי
עָבַדְתִּי אֶת אֲבִיכֶן : ז
ג' ל' וח' וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת
ג' ח' ל' כ' ח' מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים

אונקלוס

אחרן עָנָא לָא מְשַׁוֵּי וַהֲוָאָה לַקְשַׁיָּא
לְלָבָן וּבְכִירַיָּא לְיַעֲקֹב : מג
וּתְקֵיף גַּבְרָא לַחֲדָא לַחֲדָא
וַהֲווֹ לֵיהּ עָאן סַגִּיאָן וְאַמְהָן
וְעַבְדִּין וְגַמְלִין וַחֲמָרִין :
א וּשְׁמַע יָת פִּתְגָּמֵי בְנֵי
לָבָן דְּאָמְרִין נְסֵיב יַעֲקֹב יָת
כָּל דִּי לַאֲבוּנָא וּמִדִּי לַאֲבוּנָא
קְנָא יָת כָּל נִכְסַיָּא הָאִלֵּין :
ב וַחֲזָא יַעֲקֹב יָת סְבַר אַפֵּי
דְלָבָן וְהָא לֵיתְנִין עִמֵּיהּ
כְּמֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי : ג
וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב תּוּב לְאֲרַע
אֲבָהָתָךְ וּלְיַלָּדוּתָךְ וִיהֵי מֵימְרִי
בְּסַעְדָּךְ : ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב
וּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה לְחַקְלָא
לְוָת עָנֵיהּ : ה וַאֲמַר לְהֶן
חָזֵי אֲנָא יָת סְבַר אַפֵּי אֲבוּכֶן
ויקר' לרחל ברכות ח אֲרֵי לֵיתְנוּן עִמִּי כְּמֵאִתְמָלֵי
וּמִדְּקַדְמוֹהִי וֵאלָהֵיהּ דְּאַבָּא
הֲוָה בְּסַעֲדִי : ו וְאַתִּין
יְדַעְתִּין אֲרֵי בְּכָל חֵילִי פְלָחִית
יָת אֲבוּכֶן : ז וַאֲבוּכֶן שַׁקַּר
בִּי וְאַשְׁנִי יָת אַגְרִי עֲשַׂר זִמְנִין
וְלָא שַׁבְקֵיהּ יְיָ לְאַבְאָשָׁא עִמִּי :
ח אִם כְּדֵין הֲוָה אָמַר
נְמוֹרִין יְהֵי אַגְרָךְ וִילִדָן כָּל
ענא

כמ"ח: ס' ל' רפת' וְלֹא נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי : ח אִם כֹּה יֹאמַר
ג' נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם כֹּה יֹאמַר
עקדים

רשב"ם

המבכירות להתעבר לא היה חושש על המאחרות : (א) הכבוד עושה ממון · כמו ואכרס ככל המקנה בכסף ובזהב : (ה) ואלהי אבי היה עמדי אע"פ שפניו רעים אני לא גזלתי ממנו כלום אלא הקב"ה

רש"י

והמעטפות (ישעיה ג') לשון עטיפת כסות כלומ' מתעטפות בעורן ובצמרן ואינן מתאוות להתיחם ע"י הזכרים : (מג) צאן רבות · פרות ורבות משאר צאן : ושפחות ועבדים
מוכר

ללבן ובכירייא ליעקב : מג ותקיף גברא לחדא לחדא והוו ליה ען
סגיאין ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין : א ושמע ית פתגמי בני לבן
דאמרין נסיב יעקב ית כל די לאבונא עבר ליה ית כל יקר נכסיא האילין:
ב וחמא יעקב ית סבר אפוי דלבן והא ליתנון שפיין לקבליה
כדאיתמלי והי כדקדמוי : ג ואמר יי ליעקב תוב לארע אבהתך
ולילדותך ויהי מימרי בסעדך : ד ושדר יעקב ית נפתלי דהוא עזגר
קליל וקרא לרחל וללאה ועלן לחקלא לות עניה : ה ואמר להין חמי
אנא ית סבר אפי אבוכון והא ליתנון שפיין עמי הי כדאיתמלי והי
כדקדמוי ואלהא דאבא הוא מימרא בסעדי : ו ואתון ידעתין ארום
בכל חילי פלחית ית אבוכון : ז ואבוכון שקר בי ושלחיף ית אגרי עשר
חולקין ולא יהב ליה יי רשו לאבאשא עמי : ח אם כדין הוה אמיר
קרוחין יהי אגרך וילדן כל ענא קרוחין ואם כדין יימר מאן דשומא
בריגליהון

העטופים
שכים בת'
עטופים
ללבן
העטופים
גרעב' פי'
שנתן לו
הכתובים
שמתו גרעב'
א'כנגשיל ·
שעשה יעקב
דנר שנראה
נראה' גרס
לבניו
שנעטפו
נרעב ·
ואתנה ג'
ואתנה

וידעתן
ואתנה נאמי
וכאן מרעיתי
נגשם שטף
ואנכי אנכיה
תכלינה מם
נאן מרעיתי
דלהן מלנר
בישראל
אף כאן
האמור כאן
דורש במדרש
על הגלות
גשם שוטף ·
ואנכי אנכים
שאמר להן
אתם ידעתן

רש"י

מוכר לאכו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה : (א)
עשה כנס כמו ויעש חיל ויך את עמלק : (ג)
שוב אל ארץ אבותיך · ושם אהיה עמך אבל בעודך
מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך :
(ד) ויקרא לרחל וללאה · לרחל תחלה ואחר
כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדווג
יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים כרחל
וכלאה אשר בנו שתיהן וגומר הקדימו רחל ללאה : (ז) עשרת מונים · אין מונים פחות מעשרה :
מונים · לשון סכום כלל החשבון ומן עשיריות למדנו שהחליף תנאו ק' פעמים : (י) והנה העתודים ·
אע"פ שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד
לבן לעדר שביד יעקב : וברודים · תרגומו ופציחין פיים"יר בלעז חוט של לבן מקיף את גופו סביב
חברבורת

רשב"ם

הקב"ה היה עמדי וכתן לי : (ז) מנים
מנייכים · עשר אינו דוקא · כמו עשר נשים
לחמם · עשר פעמים פעמים תכלימוני ·
כלומר הרבה מנייכים . (ח) וילדו כל הצאן
נקדים · בזה לא הועיל מחשף הלבן ·
ויגל

אבן עזרא

פי' הפרשה הסר משם כמשמעו לשון נווי · וטעם והיה שכרי כאלה אחר שתסירם : (לג) וענתה בי
צדקתי · לפניך היא תעיד כאשר תבא ותראה שכרי והוא העדר שאפריד לכבשי אם לא מצאת התישים
והעזים עקודים נקודי' וברודים והכבשי' שחורים גנוב הוא אתי והנה אתה הסירות מן הצאן כל
עקוד ונקוד וברוד בעזים וכל חום בכשבים: (לד) ויאמר לבן הן · כמו הנה כי הה"א נוסף כמו
האלה האל: (לה) ויסר ביום ההוא · לבן הסיר : (לו) וישם · גם הוא לבן : מקל · בפתח הקוף
בעבור שהוא סמוך : (לז) לבנה לוז וערמון · עצים הם רק לא שם התואר והגאון אמר כי לוז
שקדים בעבור שנקר' כן בלשון ישמעאל כי הב' לשונות והארמית ממשפחה אחת היו : מחשף הלבן ·
שחשף הקלף כמו חשף יי' : (לח) פצל · הטעם כרת כריתות קטנות: ברהטים · מקום חבור המים
שישתו הצאן שם : ויחמנה · התחברו פה לשון זכרים ונקבות כמו וישרנה הפרו' : (לט) ויחמו ·
נתעברו ובאה זאת המלה מסוכה בנקוד בעבור אות הגרון והיה ראוי להיות כמו וישבו לאכל לחם ואל
תתמה בעבור שאמר על הצאן לשון זכרים כי משפט הלשון להפריש בין זכרים לנקבות בלשון יחיד רק
בלשון רבים לא יחושו : (מ) אל המקלות · מן המקלו' ורבים יתמהו ויאמרו כי זה פלא ואמת שהוא
מכלאות
ולדו

עקדים יהיה שכרך וילדו כל
הצאן עקדים: ט ויצל
ג' כתו' מ"ס בנקמות אלהים את מקנה אביכם
ב' ונעינן ויתן לי: י ויהי בעת יחם
הצאן ואשא עיני וארא
בחלום והנה העתדים העלים
על הצאן עקדים נקדים
ב' ונעינן וברדים: יא ויאמר אלי
ס' מלאך האלהים בחלום יעקב
ואמר הנני: יב ויאמר שא
נא עיניך וראה כל העתדים
כ"לח' נמ"כ דכתס' העלים על הצאן עקדים
ג' נקדים וברדים כי ראיתי את
כל אשר לבן עשה לך: יג
אנכי האל בית אל אשר
משחת שם מצבה אשר
נדרת לי שם נדר עתה קום
צא מן הארץ הזאת ושוב אל
ארץ מולדתך: יד ותען
ל"כ נתור' רחל ולאה ותאמרנה לו
העוד לנו חלק ונחלה בבית
י"נמ"ל נתו' אבינו: טו הלוא נכריות
ג' נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל
מ"ל נקי' ג' גם אכול את כספנו: טז
ק"ל נתור' כי כל העשר אשר הציל
אלהים מאבינו לנו הוא
ב' · ולבנינו ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה: יז
ה' נת' ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים:

אונקלוס

ענא נמורין ואם כדין הוה אמר רגולין יהי אגרך וילדן כל ענא רגולין: ט ואפריש יי מן בעירא דאבוכון ויהב לי: י והוה בעידן דאתיחמא ענא וזקפית עיני וחזית בחלמא והא תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין: יא ואמר לי מלאכא דיי בחלמא יעקב ואמרית הא אנא: יב ואמר זקוף כען עינך וחזי כל תישיא דסלקין על ענא רגולין נמורין ופציחין ארי גלי קדמי ית כל די לבן עביד לך: יג אנא אלהא דאתגליתי עלך בבית אל די משחתא תמן קמא דקיימתא קדמי תמן קיים כען קום פוק מן ארעא הדא ותוב לארע ילדותך: יד ואתיבת רחל ולאה ואמרא ליה העוד כען לנא חולק ואחסנא בבית אבונא: טו הלא נוכראן איתחשבנא ליה ארי זבננא ואכלא אף מיכל ית כספנא: טז ארי כל עותרא דאפריש יי מאבונא דילנא הוא ודבננא וכען כל דאמר יי לך עביד: יז וקם יעקב ונטל ית בנוהי וית נשוהי

וינהג

רשב"ם

(ט) ויצל · הפרים וכן כל לשון ישועה והמלטה וחליצה לשון הפרשה הם: (יג) אשר משחת · להקדישה

רשי

חברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו ואין לי לפרש עד מן המקרא: (יג) האל

פסיה גשם סוטף ותנכים יורדים עלי נהיותי בשדה יעם הנלן: כי

ברגליהון יהי אגרך וילידן כל ענא
מאן דשומא ברגליהון : ט ורוקן יי
ית ביתא דאבוכון ויהב לי : י והוה
בעידן דאת חמא ענא וזקפית עיני
וחמית בחלמא והא ברחיא דסלקין
על ענא שומא ברגליהון וקירוחין
וגביהון חיוורין : יא ואמר לי
מלאכא דיי בחלמא יעקב ואמרית
האנא : יב ואמר זקוף כדון עינך
וחמי כל ברחיא דסלקין על ענא
שומא ברגליהון וקרוחין וגביהון חיוורין ארום גלי קדמיית כל אונסא
דלבן עביד לך : יג אנא היא אלהא דאתגליתי עלך בבית אל די
רבית תמן קמא דקיימית קדמי תמן קיים כדון קום פוק מן ארעא הדא
ותוב לארע ילדותך : יד ואתיבת רחל באסכמותא דלאה ואמרן ליה
האפשר דעד כדון אית לנא חולק
ואחסנא בבית אבונא : יה הלא
נוכריתא אתחשבנא ליה ארום זבננא
ואכל אוף מיכל ית כספנא : יו
ארום כל עותרא דרוקן יי מן אבונא
דילנא הוא ודבננא וכדון כל דאמר
יי לך עביד : יז וקם יעקב וסובר
ית בנווית נשוי על גמלייא :

ורבר

ירושלמי

ופרג :

ורוקן מימרא דיי :

עני יעקב בלשן קודשא ואמר

הנני :

הלא נוכראין איתחשבינן ליה
ארי זבן יתן והא לא בעי
למיהב לחור כתובתן :

סגוליה :

ירושלמי

והוה כד אתכנישו רעייא
בעיין למשתן ענא ולא הוו
יכלין ואמתינו תרין ותלתא
יומין דילמא תטיף בירא ולא
טפת ובכן אתנו ללבן ביומא
תליתאה ארום ערק יעקב :

אית

רש"י

האל בית אל · כמו אל בית אל הה"א יתרה ודרך
מקראות לדבר כן כמו אתם באים אל הארץ כנען
(במדבר ל"ו): משחת שם · לשון רבוי וגדולה
כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות
משוחה למזבח: אשר נדרת לי · וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות:
(יד) העוד לנו · למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכרי'
(טו) הלא נכריות נחשבנו לו · אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נישואין
נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (שעבדת אותו די"ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר הפעולה: את
כספנו · שעכב דמי שכר פעולתך: (יו) כי כל העושר · כי זה משמש בלשון אלא · כלומר משל אבינו
אין לנו כלום אלא מה שהציל הק"בה מאבינו שלנו הוא : הציל · לשון הפריש וכן כל לשון הצלה
שנמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן הרעה ומן האויב : (יז) את בניו ואת נשיו · הקדים זכרים
לנקבות

רשב"ם

להקדישה ועדיין לא הקרבת עליה כדריך :
(טו) כספנו שנשתכר בנו בנישואינו
שהיה לך להשתכר ביגיע כפך ולפרנסינו :

ותגנוב

אבן עזרא

התולדות וכן המשפט אפי' האשה שנכראת בגלם האלהים : ופלואים · הם הברודים כי שם כלל
הוא

ה׳ קמץ בזקף והוא חד מן ה׳ פסו׳ דמין מן ג׳ מלין קדמ׳ קמץ תני פתח: ה׳ ג׳ ג׳ וח׳ כל לית ח׳ כת״א מ״ג:

יח וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ
וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ
מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן
אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו
אַרְצָה כְּנָעַן׃ יט וְלָבָן הָלַךְ
לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל
אֶת־הַתְּרָפִים אֲשֶׁר
לְאָבִיהָ׃ כ וַיִּגְנֹב
יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־ ג׳ דסמי׳
בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא׃ פול׳ חס׳
כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־
לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר
וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד׃
כב וַיֻּגַּד לְלָבָן בַּיּוֹם כ״ל
הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב׃ כג
וַיִּקַּח אֶת־אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף
אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים
וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד׃ ב׳ גמו׳
כד וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן
הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר ב׳ חס׳
לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־
יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ כה וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב

נְשׁוֹהִי עַל גַּמְלַיָּא: יח וּדְבַר
יָת כָּל גֵּיתוֹהִי וְיָת כָּל קִנְיָנֵיהּ
דִּקְנָא גֵּיתוֹהִי וְקִנְיָנֵיהּ דִּקְנָא
בְּפַדַּן אֲרָם לְמֵיתֵי לְוָת יִצְחָק
אֲבוּהִי לְאַרְעָא דִּכְנָעַן: יט
וְלָבָן אֲזַל לְמֵיגַז יָת עָנֵיהּ
וּנְסֵיבַת רָחֵל יָת צַלְמָנַיָּא דִּי
לַאֲבוּהָא: כ וְכַסִּי יַעֲקֹב מִן
לָבָן אֲרַמָּאָה עַל דְּלָא חַוִּי לֵיהּ
אֲרֵי אָזֵיל הוּא: כא וַאֲזַל הוּא
וְכָל דְּלֵיהּ וְקָם וַעֲבַר יָת פְּרָת
וְשַׁוִּי יָת אַפּוֹהִי לְטוּרָא
דְּגִלְעָד: כב וְאִתְחַוָּא לְלָבָן
בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה אֲרֵי אֲזַל
יַעֲקֹב: כג וּדְבַר יָת אֲחוֹהִי
עִמֵּיהּ וּרְדַף בָּתְרוֹהִי מַהֲלַךְ
שִׁבְעָה יוֹמִין וְאַדְבֵּיק יָתֵיהּ
בְּטוּרָא דְּגִלְעָד: כד וַאֲתָא
מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת לָבָן
אֲרַמָּאָה בְּחֶלְמָא דְּלֵילְיָא
וַאֲמַר לֵיהּ אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא
תְּמַלֵּיל עִם יַעֲקֹב מִטַּב עַד
בִּישׁ: כה וְאַדְבֵּיק לָבָן יָת
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב פְּרַס יָת מַשְׁכְּנֵיהּ
בטורא

רשב״ם

(יט) ותגנוב רחל את התרפים שלא יגידו ויודיעו ללבן כי רוצה יעקב לברוח כענין שנאמר אין אפוד ותרפים כי התרפי׳ דברו און רגילים היו לקסום בהם : (כג) דרך שבעת ימים · כי יעקב היה הולך לאט בשביל צאנו ולבן שהיה רחוק ממנו הלך לגזו׳ את צאנו כדכתי׳ וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב והוא מיהר לרדוף והשיגו לסוף שבעת ימים : (כט) ואלהי אביכם · וגו׳ ואני חולק לו כבוד : (לא) כי יראתי גו׳ : (לב) עם אשר תמצא · השיב על ראשון ראשון ועל אחרון

רש״י

לנקבות ועשו הקדים זכרים לנקבות שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגומר (בראשית ל״ו) : (יח) מקנה קנינו׳ מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים : (יט) לגזוז את צאנו · שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב: ותגנוב רחל את התרפים · להפריש את אביה מע״א נתכוונה : (כב) ביום השלישי · שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם : (כג) את אחיו · קרוביו : דרך שבעת ימים · כל אותן ג׳ ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב

יח ודבר ית כל בעירא וית כל נכסוי דיקנא גיתוי ונכסוי דיקנא
בפדן ארם למיתי לות יצחק אבוי לארעא דכנען : יט ולבן אזל למיגז
עניה וגניבת רחל ית צלמנייא דהוון נכסין גברא בוכרא וחזמין רישיה
ומלחין ליה במילחא ובוסמנין וכתבין קוסמין בציצא דדהבא ויהבין
תחות לשניה ומקימין ליה בכותלא וממליל עמהון ואילין הוון דהוה גחין
להון אבוהא : כ וגנב יעקב ית דעתיה דלבן ארמאה על דלא חוי ליה
ארום אזל הוא : כא ואזל הוא עם כל דיליה וקם ועבר ית פרת ושוי ית
אנפוי למיסוק לטוורא דגלעד ארום חמא ברוח קודשא דתמן עתיד למהוי
שיזבותא לבנוי ביומי יפתח דמין גלעד : כב ובתר דאזל יעקב קמו רעייא
על בירא ולא אשכחו מיא ואמתינו תלתא יומין דלמא תהי טייפא ולא
טפת ובכן איתוי ללבן ביומא תליתאה וידע ארום ערק יעקב דבזכותיה
הוה טייפא עשרין שנין : כג ודבר ית קריבוי עמיה ורדף בתרוי מהלך
שובעא יומין וארע יתיה דשרי בטוור גלעד מודי ומצלי קדם אלהיה :
כד ואתא מלאכא במימר מן קדם יי ושלף חרבא על לבן רמאה
בחילמא דליליא ואמר ליה טור לך דלמא תמליל עם יעקב מן טב עד
ביש : כה וארביק לבן ית יעקב ויעקב פרס ית משכניה בטוורא ולבן

אשרי

רש"י

לדרכו כמהלך יעקב רחוק מלבן שלשה ימים ובשבעה השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד (שנאמר וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו ז' ימים : (כד) מטוב ועד רע · כל טובתן של רשעים רעה היא

אבן עזרא

הוא : (מ) והכשבים הפריד יעקב · ועוד עשה דבר אחר שהפריד הכשבים ונתן מהם כל עקוד וכל חום ושם פני הצאן שיהם עד שתלדנה כן והנה היו לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן · וי"א כי וישת לו עדרים תאוחר כי הכשבים הפרידם מעדרים שלו :

(מא) הצאן המקושרות · בימי ניסן וכל אשר תלדנה היו חזקים ובריאים : (מב) ובהעטיף הצאן · הם בימי תשרי וזה עשה יעק' שלא ירגיש לבן בדבר המקלות : העטופים · שאין כח בהם כמו נפשם בהם תתעטף : (א) דברי בני לבן · בנים זכרים היו לו וכן הוא אומר ויתן ביד בניו : (יט) ולבן הלך לגזוז את צאנו · שהיה ביד בניו רחוק שלשה ימים כאשר הוא כתוב על כן ויגד ללבן ביום השלישי : (ה) את פני אביכן · ראיתי בפניו שאיננו עמי כתמול שלשום או ישוב איננו אל פני כמו פני יי' אלקים : (ו) הנה בי · מלא זרה בעבור היות התי"ו רפה כי עיקרו להדגש כמו ויהתל בהם אליהו דרך לעג : עשרת מונים · מלשון מנה את העם והטעם עשרה במספר או הזכיר עשרה בעבור היותו סך חשבון · וזה שאמר עקדים יהיה שכרך ידוע שהחליף משכרתו לקחת עקדים לבדם וכן פעם אחרת נקדים : (ט) ויצל אלהים · כטעם וינצלו את מצרים ושניהם מגזרת הצילני נא ואם הוא מעט רחוק · וזה שאמ' יעקב לנשיו גם הוא אמת שראה זה בחלום כי השם יעזרהו לחזק הצאן ולהוליד גם בלא מקלות : (יג) אנכי האל בית אל · טעמו האל אל בית אל וכן ועץ הדעת דעת טוב ורע : (טו) כי מכרנו · כאילו מכרנו שלא עשה כמשפט האבות עם הבנות רק אחר שמור צאני וקח בנותי במשכרתך : (יח) רכש · מגזרת רכוש : (יט) · התרפי' י"א שהוא כלי נחשת העשוי לדעת חלקי השעות ואחרים אמרו כי יש כח בחכמי המזלות לעשות צורה בשעו' ידועות תדבר הכורה והעד שלהם כי התרפים דברו און ופי' הפסוק איננו כן והקרוב אלי שהתרפים הם על צורת בני אדם ופית

ט גרש שני' נמשו כי גרש יעקב כי גרש הנס אית' במדרש שנתלק הבי' ללבן על גרית יעקב' גם לפרעה על גריתת ישרא' כי גרש גנים' עמלק עשה ל' במסורת השכלת עשה למען עשה ביום הזה · עשה שטים סכלתי עשה עקס' הכא איירי ברמאותו של לבן וכן כיוסף אשלום אחיו

שרמאות כדכת' ב ואת' חשבתם עלי רע וכן עשה שטים שכאתי אות שעושין רמאות גנבו וכיוצא בו · עשה נדקה זה שעשה נדקה עם אחיו שהם חשבוכו לריגה והוא תפנק לטופה גוף

תקע את אהלו בהר ולבן
תקע את אחיו בהר הגלעד ׃
כו ויאמר לבן ליעקב מה
ג׳ כתו׳ עשית ותגנב את לבבי
ג׳ח׳ו׳ קדמ׳ ותנהג את בנתי כשביות
ל׳ דסמי׳ חרב ׃ כז למה נחבאת
לברח ותגנב אתי ולא הגדת
ב׳א׳מ׳ל וא׳ לי ואשלחך בשמחה ובשרים
קמ׳ בתף ובכנור ׃ כח ולא
נטשתני לנשק לבני ולבנתי
ד׳ג׳ כתי׳ ה׳ וה׳ו׳ עתה הסכלת עשו ׃ כט
יש לאל ידי לעשות עמכם רע
ואלהי אביכם אמש ׀ אמר
ה׳ דגש אלי לאמר השמר לך מדבר
עם יעקב מטוב עד רע ׃ ל
ג׳ ועתה הלך הלכת כי נכסף
ל׳ וב׳ מ״ל ה׳ נכספתה לבית אביך למה
גנבת את אלהי ׃ לא ויען
יעקב ויאמר ללבן כי יראתי
ג׳ מ״ל כי אמרתי פן תגזל את
בנותיך מעמי ׃ לב עם אשר
י״ח תמצא את אלהיך לא יחיה
כ׳ נגד אחינו הכר לך מה עמדי
י״ג י״ח וקח לך ולא ידע יעקב כי
ג׳ קמ׳ כ׳ כפס׳ רחל גנבתם ׃ לג ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה
ב׳א׳מ׳ל וא׳ חסר ובאהל שתי האמהת ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא
באהל

תולדת

אהרן בטורא ולבן אשרי ית אחוהי
בטורא דגלעד ׃ כו ואמר
לבן ליעקב מה עברת וכסיתא
מיני ודברת ית בנתי
כשביית חרבא ׃ כז למה
אטמרת למיזל וכסיתא מיני
לס׳ נחבאת תנחות׳ מנ ולא חויתא לי ושלחתך פון
בחדוא ובתושבחן בתופין
ובכנרין ׃ כח ולא שבקתני
לנשקא לבני ולבנתי כען
אסכלתא למעבד ׃ כט
אית חילא בידי למעבד
עמכון ביש ואלהא דאבוכון
ברמשא אמר לי למימר
אסתמר לך ממלללא עם
השמר לך יבמות קג יעקב מטב עד ביש ׃ ל
מזי״כג וכען מיזל אזלת ארי חמדא
חמידתא לבית אבוך למה
נסבתא ית דחלתי ׃ לא
ואתיב יעקב ואמר ללבן ארי
דחילית ארי אמרית דילמא
תנוס ית בנתך מני ׃ לב
עם דתשכח ית דחלתך לא
יתקיים קדם אחנא אשתמודע
לך מה דעמי וסב לך ולא ידע
יעקב ארי רחל נסיבתינון ׃
לג ועל לבן במשכנא דיעקב
ובמשכנא

רשב״ם

אחרון אחרון · לא יקיה · כלומר אני אעשה נקמה בגופו ׃ (לג) ויבא לבן באהל יעקב ואח״כ באהל לאה ואח״כ באהל שתי השפחות ולמה לא מצאם באהל רחל שהרי כשיצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ישבה רחל על כר הגמל שהתרפים בתוכו ויצא מאהל

רש״י

היא אצל הצדיקים ׃ (כו) כשבויות חרב ׃ כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב ׃ (כז) ותגנוב אותי · גנבת את דעתי ׃ (כח) יש לאל ידי · יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע וכל אל שהוא לשון קדש על שם עיזוז ורוב

אשריית אחוי בההוא טוורא הגלעד : כו ואמר לבן ליעקב מה עברת
וגנבת דעתי ודברת ית בנתיי כשבית חרבא : כז למא איטמרת
למיזל וגנבת דעתי ולא תנית לי ואילו תניתא לי שלחתיך פון בחדוא
ובתושבחן בתופין ובכינרין : כח ולא אמהנתני לנשקא לבני ברתי
ולברתי ברון אסכלת מה דעבדת : כט אית ספיקא בידי למעבד עמכון
בישא ואלהא דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך מלמללא עם
יעקב מטב ועד ביש : ל וכדון מיזל אזילתא ארום מתחמרא חמירתא
לבייתיה דאבוך למא גנבת ית צילמי טעוותי : לא ואתיב יעקב ואמר
ללבן ארום אסתפיתי ואמרית דלמא תינוס ית בנתך מני : לב עם כל
מאן דתשכח ית צלמי טעוותך ימות בלא זימניה כל קבל אחנא
אשתמודע לך מאן דעימי מן דילך וסב לך ולא ידע יעקב ארום רחל
גנבתנון : לג ועל לבן במשכנא דיעקב ובמשכנא דלאה ובמשכנהון
דתרתין לחינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא דלאה
ועל

לוא שכים
כמסו' מלאי'
לוא אוכל
לקום מפני'
אם לוא יגיד
ונשא עונו
לומר לוא
אוכל לקום
מפניך מפני
התרפי' אבל
מפני אחר
אקום כי
היכידלרשינן
התם אם לא
יגיד פירש
לדיינים ונשא
עונו אבל
לאחר אם לא
יגיד בשביל
זה לא ישא

עונו: מאהל
ד' במס' ויצא
מאהל לאה.
מאהל מועד
אמרי' ואהיה
מתהלך מאהל
לאהל' יתנכף
לגנת ויסחף
מאהל פירוש
כשעה שהוק'
המשכן
נאסרו
הבמו' והיינו
ויקרא אליו
מאהל מועד
דוקא לאחר
שעברו
הירדן והותרו
הבמות עד
שבאו לשילה

רשי

ורוב אוכים הוא : (ל) נכספת · אוילת והרבה יש במקרא נכספה וגם כלתה נפשי (תלים פד) למעשה ידיך תכסוף (איוב י"ד) : (לא) כי יראתי וגומר · השיבו על ראשון ראשון שאמר לו ותנהג את בנותי וגומר : (לב) לא יחיה · ומאותה קללה מתה רחל בדרך : מה עמדי · משלך : (לג) באהל יעקב · הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה וכן הוא

אבן עזרא

עשויה לקבל כח עליונים ולא אוכל לפרש ובעל שהתרפים כן התרפים ששמה מיכל בת שאול במטה עד שקשבו שוחרי הבית שהם דוד והפסוק שאמר אין איפוד ותרפים יש לו ב' פירושים האחד שאמר אין מלך ואין שר בישראל כי השם לא בחר מלך רק ממשפחת דוד על כן אמר בפסוק השני ובקשו את יי' אלהיכם ואת דוד מלכם ואין זבח ומצבה לע"ז ואין אפוד שהיו עובדי הבעל עושים כדמות אפוד משה על כן אמ' אפוד ולא אמר האפוד כמו הגישה האפוד ואפוד ירד בידו איננו אפוד שעשה משה ובמקומו אפרשנו בראיות גמורות אם גומר השם עלי והפי' הב' שלא יעבדו השם ולא ע"ז והנה התרפים קראם לבן אלוהיו ויש אומרים שרחל גנבתם לבטל ע"ז מאביה ואילו היה כן למה הוליכה אותם עמה ולא טמנתם בדרך והקרוב שהיה לבן אביה יודע מזלות ופחדה שאביה יסתכל במזלות לדעת אי זה דרך ברחו · לא גנב יעקב כי אם דעתו כי עיקר הדעת בלב : (כד) ויבא אלהים אל לבן הארמי · קודם וידבק אותו ופי' וכבר בא אלהים וכבר הראיתיך רבים כמוהו ובא השם לכבוד יעקב : (כה) מטוב עד רע · שתחשוב אתה שהוא טוב לו לאתדבר לו להשיבו : (כו) ולבן תקע את אחיו · עם אחיו : אהל יעקב · מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא ויעקב תקע את אהלו בהר ולבן תקע את אהלו (כח) עם אחיו בהר הגלעד : הסכלת עשו · שם הפועל והוא סמוך ויחסר זה או כן : (כט) יש לאל · כח כמו כגבר אין איל : (ל) נכסוף · שם הפועל מבנין נפעל כמו אם נלאה נלאוס נס · ומלת נכספת כמו התאוית וכן יכסוף לטרוף : (לב) לא יחיה · רק אהרגנו ויש אומרים שהיה דרך תפלה על כן מתה רחל בדרך אם כן יודיענו מי התפלל על אשת פנחס : (לג) ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות · שאהל אחד היה לשתיהן או באהל כל אחת מהן ואחר כן פעם שנית אל אהל לאה והעד ויצא מאהל לאה גם זה נכון שהיה אהל ליעקב בין אהל לאה ובין אהל רחל והקרוב אלי שהכתוב אחז דרך קצרה ואיחר להזכיר אהל רחל וכן היה בא באהל יעקב ואח"כ באהל לאה ואחר כן באהל רחל ואחר כך באהל שתי האמהו,, והטעם שבקש באהל יעקב
ובאהל

בְּאֹהֶל רָחֵל׃ לד וְרָחֵל
לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם
בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם
וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל
וְלֹא מָצָא׃ לה וַתֹּאמֶר אֶל־
אָבִיהָ אַל־יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי
לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־
דֶרֶךְ נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא
אֶת־הַתְּרָפִים׃ לו וַיִּחַר
לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב
וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־פִּשְׁעִי מַה
חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃
לז כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי
מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ
שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ
וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃ לח זֶה
עֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ
רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי
צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי׃ לט
טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי
אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִי
יוֹם וּגְנֻבְתִי לָיְלָה׃ מ הָיִיתִי
בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח
בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי׃
מא זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה
בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ
ושש

ג׳ וח׳
ג׳ י״ב
ג׳
ב׳ מ״ל נאו׳
ב׳ בספר׳
ג׳
ה׳ ספו׳ מה מה: ג׳ פתוחי׳ סמיך לה׳:
ל׳ ומ״ל: ג׳ ומ״ל:
כו״ל מ״ל במ״ג ג׳
ב׳ קמץ וס״פ לאס הפתח
ג׳ ר״פ
ג׳ ג׳
ג׳
י״נ ק׳ כלי
ג׳ ל׳

ובמשכנא דלאה ובמשכנא
דתרתין לחינתא ולא אשכח
ונפק ממשכנא דלאה ועל
במשכנא דרחל: לד ורחל
נסיבת ית צלמניא ושויתינון
בעביטא דגמלא ויתיבת
עליהון ומשש לבן ית כל
משכנא ולא אשכח: לה
ואמרת לאבוהא לא יתקוף
בעיני רבוני ארי לא איכול
למיקם מן קדמך ארי אורח
נשין לי ובלש ולא אשכח ית
צלמניא: לו ותקיף ליעקב
ונצא בלבן ואתיב יעקב ואמר
ללבן מה חובי מה סורחני ארי
רדפתא בתרי: לז ארי
משמשתא ית כל מני מה
אשכחתא מכל מני ביתך שוי
הכא קדם אחי ואחך ויוכחון
בין תרוונא: לח דנן
עסרין שנין אנא עמך רחלך
ועזך לא אתכילו ודיכרי ענך
לא אכלית: לט תבירא לא
איתיתי לותך כד הוה שגיא
ממנינא מן ידי את בעי לה
נטרית ביממא ונטרית
בליליא: מ הויתי ביממא
אכלני שרבא וגלידא הוה
נחית עלי בליליא ונדרת
שינתי מעיני: מא דנן לי
עסרין שנין בביתך פלחיתך
ארבע

אהרן
כי דרך הנשים לי
זה לי סס ט
ואילו צאנך כ״ק סא
היתי ביום מציעא נג

רשב״ם

מאהל לאה ויבא באהל רחל כלומר אעפ״י שאמרנו למעלה באהל לאה ובאהל שתי השפחות לא כך היה אלא בתחלה כשיצא מאהל לאה נכנס באהל רחל אבל

רש״י

הוא אומר בני רחל אשת יעקב וכולן לא נאמר אשת יעקב: ויבא באהל רחל. כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שיחפש באהל

וְעַל בְּמַשְׁכְּבָנָא דְרָחֵל: לד וְרָחֵל נְסֵיבַת יַת צַלְמָנַיָא וְשַׁוִּיתִינוּן בַּעֲבִיטָא דְגַמְלָא וִיתֵיבַת עֲלֵיהוֹם וּפַשְׁפֵּשׁ יַת כָּל מַשְׁכְּנָא וְלָא אַשְׁכַּח: לה וַאֲמַרַת לָא יִתְקוֹף בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי אֲרוּם לֵית אֶפְשַׁר לְמֵיקוּם מִן קֳדָמָךְ אֲרוּם אוֹרַח נְשִׁין לִי וּפַשְׁפֵּשׁ וְלָא אַשְׁכַּח יַת צַלְמָנַיָא: לו וּתְקֵיף רוּגְזָא דְיַעֲקֹב וְאִידַיַּין עִם לָבָן וַאֲתֵיב יַעֲקֹב וַאֲמַר לְלָבָן מַה חוֹבָתִי וּמָה סוּרְחָנִי אֲרוּם אוֹחֵירְתָּ לְמֵיתֵיבַתְרִי: לז אֲרוּם פַּשְׁפַּשְׁתָּא יַת כָּל מָנַאי מַה אַשְׁכַּחְתָּא מִכָּל מָאנֵי בֵּייתָךְ שַׁוִּי כְּדוּן דִינָךְ קֳבֵל אַחַי וְאַחָךְ וְידִינוּן קְשׁוֹט בֵּין תַּרְוֵינָן: לח דְנַן עֶשְׂרִין שְׁנִין אֲנָא גַבָּךְ רַחֲלָיךְ וְעִיזַיךְ לָא אִתְכָּלוּ וְאִמְּרֵי דִיכְרֵי עָנָךְ לָא אֲכָלִית: לט דִתְבִירָא מִן חֵיוַת בָּרָא לָא אַיְתֵיתִי לְוָתָךְ דְאִין אֲנָא חָטֵי בַּהּ מִן יְדֵי הֲוֵית תְּבַע יָתָהּ מַה דְּמִתְגַּנִּיב בִּימָמָא מִבְּנֵי נָשָׁא עָלַי הֲוָה לְאַשְׁלָמָא וּמַה דַהֲוָה מִתְגְּנִיב בְּלֵילְיָא מִן חֵיוַת בָּרָא עָלַי הֲוָה לְמִשְׁלְמָא: מ הֲוֵיתִי בִּימָמָא בְּחַקְלָא אַכְלַנִי שַׁרְבָא וְקַרוּשָׁא בְּלֵילְיָא וְאִתְפַּרְדַת שֵׁינְתָא מִנִּי: מא דְנַן לִי עֶשְׂרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פְּלַחְתָּךְ אַרְבְּסְרֵי שְׁנִין בְּגִין תַּרְתֵּין בְּנָתָךְ

ירושלמי

אִית לִי חֵיל וְאוֹכְלוֹסִין: קְטִילַת לָא אַיְיתִית לְוָתָךְ כָּל חֲרָא מִנְּחוֹן דַהֲוָא עַרְקָא מִן מִינָנָא אֲנָא הֲוֵינָא מְשַׁלֵּם מִן יְדֵי הֲוֵית תְּבַע יָתָהּ וּמִן דַהֲווֹ גַנְבַיָּא גַּנְבִין בִּימָמָא וְחֵיוַת בָּרָא מִתְאַכְלָא בְּלֵילְיָא אֲנָא הֲוֵינָא מְשַׁלֵּם יָתָהּ:

ירושלמי

בעל הטורים: והיינו וינא מאהל לאה דהיינו המשכ' שיינשו שינשאו נכל"ש שנא' משנט יהודה שינא מלאה׳ וינא נאהל רחל זה שילה שנחלק יוסף ואז והיה מתהלך מאה' לאהל: משילה לנוב ומנו' לגבעון ומשם לבית העולמים ואז נאמרו בנמו' והיינו ימאן לנכח ויטש אהל שלו הוהשוס שיתר אדוני אני הרא"ש ז"ל:

רש"י

באהל האמהות (ס"א השפחות) וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיא ממשמשת: (לד) בכר הגמל לשון כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר ובעירובין שנינו הקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים בשט"ו בלע"ז: (לו) דלקת רדפת כמו על ההרים דלקונו (איכה ד) וכמו מדלוק אחרי פלשתים (שמואל א' יז): (לז) ויוכיחו ויבררו עם מי הדין אפרובי"ר בלע"ז: (לח) לא שכלו לא הפילו עיבורם כמו רחם משכיל (הושע ט) תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כ"א) ואילי צאנך מכאן אמרו איל בן יומו קרוי איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל אבל כבשים אכל א"כ גזלן הוא: (לט) טרפה ע"י ארי וזאב: אנכי אחטנה לשון קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ) אני ובני שלמה חטאים חסרים (מלכים א' א) אנכי אחסרנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה: אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא ממנייגא שהיתה נפרדת ומחוסרת כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א) תרגומו לא שגא: גנובתי יום וגנובתי לילה גנובת יום וגנובת לילה הכל שלמתי: גנובתי כמו רבתי בגוים שרתי במדינות (איכה א) מלאתי משפט (ישעיה) אוהבתי לדוש: (מ) אכלני חרב לשון אש אוכלה: קרח כמו משליך קרחו (תלים קמ"ז) תרגומו גלידא: שנתי לשון שינה: (מא) ותחלף את משכורתי היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא מעקודים

רשב"ם

אבל מפני אורך דברים שאמר לבן לרחל ורחל ללבן לא היה רוצה להפסיק את הפסוק הראשון: (לד) בכר כר או כסת שנותנים על הגמל לשבת עליו: (לח) לא שכלו מתוך חוסר מרעה ומתוך שמירה פחותה ואילי צאנך דרך רועי צאן במדבר לאכול מן הכבשים הזכרים: (לט) אחטנה כמו אחטאנה אני הפסדתי משלי כמו אני ובני שלמה חטאים הרבה אלפין חסרים: גנבתי יום יו"ד יתירה גנוב' יום וגנוב' לילה שלמתי כמו רבתי עם שרתי במדינות

ג' ושש שנים בצאנך ותחלף
ג' את־משכרתי עשרת מנים :
ז' מב לולי אלהי אבי אלהי
ג' למיוחדי אברהם ופחד יצחק היה לי
כי עתה ריקם שלחתני את־
ג' עניי ואת־יגיע כפי ראה אלהים
ג' וחד ויוכח ויוכח אמש : מג ויען לבן
ויאמר אל־יעקב הבנות בנתי
ג' והבנים בני והצאן צאני וכל
אשר־אתה ראה לי הוא
ג' ג' ולבנתי מה־אעשה לאלה
ג' היום או לבניהן אשר ילדו :
מד ועתה לכה נכרתה
ג' נ' כ' קמ' וא' פתח ברית אני ואתה והיה לעד
ביני ובינך : מה ויקח יעקב
ג' ומ' ג' אבן וירימה מצבה : מו
ויאמר יעקב לאחיו לקטו
ג' אבנים ויקחו אבנים ויעשו־גל
ויאכלו שם על־הגל : מז
ג' ג' ויקרא־לו לבן יגר שהדותא
ג' ופענין ויעקב קרא לו גלעד : מח
ויאמר לבן הגל הזה עד ביני
ובינך היום על־כן קרא־שמו
גלעד : מט והמצפה אשר
ג' אמר יצף יהוה ביני ובינך כי
ג' נסתר איש מרעהו : נ אם־
ג' קמ' הגל תענה את־בנתי ואם־תקח
יפ תלוק בו נשים על־בנתי אין איש עמנו ראה אלהים עד ביני ובינך :

ויאמר

ארבע עסרי שנין בתרתין אחרן
בנתך ושית שנין בענך
ואשניתא ית אגרי עשר
זמנין : מב אילולא פון
אלהא דאבא אלהא דאברהם
ודדחל ליה יצחק הוה בסעדי
ארי כען ריקן שלחתני ית־
עמלי וית ליאות ידי גלי קדם
הבנות יגעות כפי
יי ואוכח ברמשא : מג
ואתיב לבן ואמר ליעקב בנתא
בנתי ובניא בני ועניא עני וכל
דאת חזי דילי הוא ולבנתי מה־
אעביד לאלין יומא דין או
לבניהן דילידא : מד וכען
איתא ניגזר קים אנא ואת
ויהי לסהיד בינא ובינך :
מה ונסיב יעקב אבנא
וזקפה קמא : מו ואמר
יעקב לאחוהי לקוטו אבנין
ועבדו דגורא ואכלו תמן על־
דגורא : מז וקרא ליה לבן
יגר שהדותא ויעקב קרא ליה
גלעד : מח ואמר לבן
יגר דגורא חרין סהיד בינא ובינך
סדורתא יומא דין על־כן קרא שמיה
שבת קטו גלעד : מט וסכותא די
חגלה ט אמר יסך מימרא דיי בינא
ובינך ארי ניתכסי גבר
מחבריה : נ אם תעניית
בנתי ואם תיסב נשין על־
אם תענה יומא על ועו כתובות מו בנתי

רשב"ם

במדינות · אבל גנובתי קמץ פתרונו גנובת שלו : (מב) שלחתני · ולא בשמחה ובשירים : (מג)
מה

רשי

מעקודים לברודים : (מב) ופחד יצחק · לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב"ה מייחד
שמו

בנתך ושית שנין בגין ענך ושלחפת ית אגרי עישרתי חולקין: מב אילולי
פון אלהיה דאבא אלהיה דאברהם ודדחיל ליה יצחק הוה בסעדי ארום כדון
ריקם שלחתני ית סיגופי וית ליאות ידיי גלי קדם יי בגין כן אוכח ברמשא:
מג ואתיב לבן ואמר ליעקב בנתא דינסיבת לנשין ברתיי הינין ובניא
דילידן הי כבני חשיבין ועגא מן ענניי הוו וכל דאנת חמי מן דילי הוא
ולברתיי מה איכול למעבד לאילין יומא דין או לבניהן דילידן: מד וכדון
איתא ונגזר קיים אנא ואנת ויהי לסהיד בינא ובינך: מה ונסיב יעקב
אבנא וזקפה לקמא: מו ואמר יעקב לבנוי דהוה קרי להום אחוי לקוטו
אבנין ולקטו אבנין ועבדו אוגר ואכלו תמן על אוגרא: מז וקרא ליה
לבן אוגר סהיד ויעקב קרא ליה בלישן בית קודשא גלעד: מט וסכותא
אתקריית די אמר יסתכי יי בינא ובינך ארום נטמר גבר מן חבריה:
נ אין תסגיף ית ברתי למעבד להן עולבנא ואם תיסב על ברתיי לית
אינש למידן יתן חמי מימרא דיי סהיד בינא ובינך: נא ואמר לבן ליעקב
הא

רש"י

שמו על הצדיקים בחייהם ואף על פי שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת. יעקב נזהר לומר אלהי ואמר ופחד: ויוכח. לשון תוכחה הוא ולא לשון הוכחה: (מג) מה אעשה לאלה. איך תעלה על לבי להרע להן: (מד) והיה לעד. הקב"ה: (מו) לאחיו. הם בניו שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה: (מז) יגר שהדותא. תרגומו של גלעד: (ע"כ קרא שמו) גלעד. גל עד: והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר בהר הגלעד. וכמו שכתוב ויעבר את מצפה גלעד ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה' ביני וביניך אם תעבור את הברית. כי נסתר. ולא נראה איש את רעהו: (נ) בנותי בנותי ב"פ אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש: אם תענה את

בנותי

אבן עזרא

ובאהל לאה ובאהל. שתי האמהות ולא מצא כי לא היה שם כלום ובעת צאתו מאהל לאה ובא באהל רחל שהיו התרפים שם כבר לקחתם רחל ושמתם בכר הגמל. וי"א בכר כדמות מרדעת והנכון בעיני שכר הגמל כמו שלחו כר מושל ארץ וכן בכרכרות ומנהג הכר או הרוכב עליו יקרא הכרי והנה רחל לקחה התרפים ושמה אותם במקום שהם כר הגמל (לד) ותשב עליהם ולא היתה באהל: (לה) כי דלקת רדפת וכן ידלוק עני: (לט) אנכי אחטנה. אם היתה טרפה החטא היה עלי ופרעתי כמוה: גנבתי יום. היו"ד נוסף כיו"ד מלאתי וכן הוא גנובת יום או לילה מידי תבקשנ': (מב) ופחד יצחק יראת יצחק את השם כי אם הועילתני כי זכו' האב תועי' לבן. מ"ם ריקם נוסף והוא שם ימצא עם יחיד זכר ונקבה ועם רבי' וכן מ"ם אמנם גם אנם: (מג) ולבנותי מה אעשה. הוסיף לבאר וכן הוא ולבנותי אלה מה אוכל לעשות להם: (מד) מצבה. שהציב אותה: (מה) גל שיגולו שם אבנים עד שתתחברו גם קראה מצפה. וטעם יצף יי' יראה וכן צופה נתיבך: (מח) כי נסתר אנחנו שיהיה כל אחד ממנו רחוק מחברו ולא יראנו השם רואהו. וטעם אשר אמר שב אל לבן. ויעקב קראה מצפה בעבור שאמר לו יצף יי': (מט) אם תענה בנותי. אמר הגאון פירושו אם לא תשכב עם נשיך וזאת לשון נכריה לא נשמע כמוהו בכל המקרא ואם היה כמשמעו מה יזיק והטעם שאל יעש' להם רע ויכריחם על דבר שאינם חפיצות בו. ותרגום גלעד יגר שהדותא:
(נ) אשר יריתי. הוא ואחיו שירו אבנים מגזרת ירה בים וירים אל מקום אחד: (נח) לא אעבור.
ברית

נא ויאמר לבן ליעקב הנה
הגל הזה והנה המצבה
אשר יריתי ביני ובינך:
נב עד הגל הזה
ועדה המצבה אם אני לא
אעבר אליך את הגל הזה
ואם אתה לא תעבר אלי
את הגל הזה ואת המצבה
הזאת לרעה: נג אלהי
אברהם ואלהי נחור ישפטו
בינינו אלהי אביהם וישבע
יעקב בפחד אביו יצחק:
נד ויזבח יעקב זבח בהר
ויקרא לאחיו לאכל לחם
ויאכלו לחם וילינו בהר:
לב א וישכם לבן בבקר
וינשק לבניו ולבנותיו ויברך
אתהם וילך וישב לבן
למקמו: ב ויעקב הלך
לדרכו ויפגעו בו מלאכי
אלהים: ג ויאמר יעקב
כאשר ראם מחנה אלהים זה
ויקרא שם המקום ההוא
מחנים:

וישלח

מסרה: ה' פסו' הנה והנה: · ג' וחד יריתי לבס גורל · פ"ג ח' כמ"ג · ג' ר"פ מן ג' מלין דמיין: · קדמ' ותלית' קדמי' ומחנעי' · צפין ו' · ג' מ"ל · פ' · נ"ס' · ג' · ב' נדקמי' ג' · ב' מ' את

אונקלוס:

בנתי לית אינש עמנא חזי אהרן
מימרא דיי סהיד בינא ובינך:
נא ואמר לבן ליעקב הא
דגורא הדין והא קמתא די
אקימית בינא ובינך: נב
סהיד דגורא הדין וסהדא
קמתא אם אנא לא איעבר
לותך ית דגורא הדין ואם את
לא תעיבר לותי ית דגורא
הדין וית קמתא הדא לבישו:
נג אלהיה דאברהם
ואלהיה דנחור ידינון בינא
אלהא דאבוהון וקיים יעקב
בדדחיל ליה אבוהי יצחק:
נד ונכס יעקב ניכסתא
בטורא וקרא לאחוהי למיכל
לחמא ואכלו לחמא ובתו
בטורא: א ואקדים לבן
בצפרא ונשיק לבנוהי
ולבנתיה ובריך יתהון ואזל
ותב לבן לאתריה: ב
ויעקב אזל לאורחיה וערעו
ביה מלאכיא דיי: ג ואמר
יעקב כד חזינון משריתא מן
קדם ייי דא וקרא שמא
דאתרא ההוא מחנים:
וישלח

ויפגעו בו חולין יא · ויאמ' יעקב ברכות סב

קמ"ח אלקי מחכים סיין
ומפעירין ויברח יעקב בהושע בסימן י'

רשב"ם

מה אעשה · האיך אוכל לעשות להם רעה: (מט) והמצפה · דכתיב את מצפה גלעד יצף · אונצופה פתחיך · כמו ירב בארץ · מה פרה ורבה: (נא) יריתי · זקפתי יעקב ירה אותה בעצת לבן · כמו ירה בים: (ב) ויפגעו בו · לשומרו · כדכתיב והנה אנכי עמך:

רש"י

בנותי · למנוע מהן עונת תשמיש: (נא) יריתי כמו ירה בים כזה שהוא יורה חץ: (נב) אם אני הרי אם משמש בלשון אשר כמו עד אם דברתי דברי: לרעה · אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא: (נג) אלהי אברהם · קדש · אלהי נחור · חול: אלהי אביהם חול: (נד) ויזבח יעקב זבח ·

חא אוגר הדין והא קמא דאקימית בינא ובינך : נא סהיד אוגר הדין
וסהידא קמא אין אנא לא אעיבר לותך ית אוגר הדין ואין אנת לא תעיבר
לותי ית אוגר הדין וית קמא הדא לאבאשא : נב אלהיה דאברהם
ואלהיה דנחור ידינון ביננא אלהיה דאבוהון וקיים יעקב באלהא דדחיל
ליה אבוי יצחק : נג ונכס יעקב נכסתא בטוורא וזמן לקריבוי דאתו עם
לבן למסעוד לחמא וסעדו ובתו בטוורא : א ואקדים לבן בצפרא
ונשיק לבנוי דיעקב ולבנתיה דליה
ובריך יתהון ואזל ותב לבן לאתריה :
ב ויעקב אזל לארחיה וארעו ביה
מלאכיא דיי : ג ואמר יעקב כיון
דחמינון לא משיריין דעשו הינון
דאתיין לקדמותי ולא משריין דלבן
הינון דהדרו למרדף בתריי אלהן
משריין דמלאכיא קדישין דאשתלחו
מן קדם יי הינון בגין כן קרא שמה
דאתרא ההוא בלישן בית קודשא
מחנים :

מסני' נוטרי'
ואלות' חייל'
נסל' יעקב
מלאכים

ירושלמי

ואמר יעקב כד חמא יתהון
דילמא משריין מן לבן אחוי
דאמא אינון אתיין קדמוי
למסדרא לקבלי סידרי קרבא
למקטליתי או דילמא משיריין
דמלאכין קדישין מן קדם יי
אינון ואתיין לשיזבא יתי מן
ידיהון בגין כדין קרא שמיה
דאתרא ההוא מחנים :

רשי

שחט בהמות למשתה : לאחיו · לאוהביו שעם
לבן : לאכול לחם · כל דבר מאכל קרוי
לחם כמו עבד לחם רב (דניאל ה') נשחיתה
עץ בלחמו (ירמיה י"א) (א) ויפגעו בו
מלאכי אלהים · מלאכים של ארץ ישראל באו
לקראתו ללוותו לארץ : (ב) מחנים ·
שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו
עמו עד כאן ושל
ארץ ישראל שבאו
לקראתו :

חסלת ויצא

אבן עזרא

ברית זה הגל כמו עברו חק · וטעם לרעה
לעשות רע ויש אומר לא תעבור אלי אתה
להרע לי גם אני כן · כל אחד אמר ישפטו
בינינו אלהי אבותינו ויעקב אמר על אלהי
אברהם ולבן אמר על אלהי נחור אבי אביו
שהיה עובד ע"ז וכן העיד יהושע : (נג)
וישבע יעקב בפחד אביו · במי שהיה אביו
מפחד ממנו ויש אומר זה הפחד רמז ליום
העקידה ואיננו רחוק : (כד) לבניו ·
הם בני בנותיו : (א) ויפגעו בו מלאכי
אלהי' · לעזרו בדרך והוא לבדו ראה מחנה
המלאכים סביב מחנהו : על כן קרא שם
המקום מחנים · על שם שנים אחד שלו
ואחד של מלאכים :

חסלת ויצא

פ פ פ

ד וישלח יעקב מלאכים
לפניו אל־עשו
אחיו ארצה שעיר שדה
אדום: ה ויצו אתם לאמר
פ׳ כה תאמרון לאדני לעשו כה
אמר עבדך יעקב עם־לבן
ג׳ מלא נ״ל׳ גרתי ואחר עד־עתה: ו
ויהי־לי שור וחמור צאן ועבד
ושפחה ואשלחה להגיד
לאדני למצא־חן בעיניך:
ז וישבו המלאכים אל־
פו׳ נ״כ ב׳ נת״ח: יעקב לאמר באנו אל־אחיך
אל־עשו וגם הלך לקראתך
וארבע־מאות איש עמו:
ח ויירא יעקב מאד ויצר
ג׳ לו ויחץ את־העם אשר־אתו
ואת־הצאן ואת־הבקר
והגמלים לשני מחנות:
ד׳ כטעסר״ב ז׳ מלאים בתורה: ט ויאמר אם־יבוא עשו אל־
המחנה האחת והכהו והיה
המתנה

פ פ פ

ד ושלח יעקב אזגדין קדמוהי
לות עשו אחוהי
לארעא דשעיר
חקליה דאדום: ה ופקיד
יתהון למימר כדין תימרון
לרבוני לעשו כדנן אמר
עבדך יעקב עם־לבן דרית
ואוחרית עד כען: ו והוו
לי תורין וחמרין ען ועבדין
ואמהן ושלחית לחואה
לרבוני לאשכחא רחמין
בעינך: ז ותבו איזגדיא
לות יעקב למימר אתינא לות
אחוך לות עשו ואף אתי
לקדמותך וארבע מאה גברין
עמיה: ח ודחיל יעקב לחדא
ועקת ליה ופליג ית עמא
דעימיה וית ענא וית תורי
וגמליא לתרתין משירין:
ט ואמר אם ייתי עשו
למשריתא חדא וימחינה ויהי
משריתא דאשתארא
לשיזבא

ויירא יעקב ברכות ד

והיה המחנה סנהדרין לט׳

רשב״ם

וישלח יעקב (ה) ויצו אותם לאמר ־ ציווה
אותם ואמר להם כה תאמרון ־
והשלוחים לא יודעין דאגתו של יעקב ־ עם לבן
גרתי ־ כאשר ידעת במצות אבי ואמי שלא ישוב
בשבילי ברח: ואחר ־ כמו ואאחר כמו ואהב את יעקב
כמו ואאהב וכן ואכל ־ ואחר חסרון אלף של יסוד ־
(ז) באנו אל אחיך אל עשו ־ ומנחת חן בעיניו
כאשר אמרת וגם הנה והוא מתוך שמח בביאתך
ובאהבתו אותך הולך לקראתך וארבע מאות איש
עמו לכבודך ־ זהו עיקר פשוטו ־ וכן גם הנה הוא
יוצא

רש״י

וישלח (ג) יעקב מלאכים ־ מלאכים
ממש: ארצה שעיר ־ לארץ
שעיר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל
לה הכתוב ה״א בסופה: (ד) גרתי ־ לא
נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנוא
אותי על ברכות אביך שברכני הוה גביר לאחיך
לא נתקיים בי ־ דבר אחר גרתי בגימטריא
תר״יג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי״ג
מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים:
(ה) ויהי לי שור וחמור ־ אבא אמר לי מטל
השמים

פ פ פ

וישלח ד וּשְׁדַר יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קוּמוֹי לְוַת עֵשָׂו אָחוּי לְאַרְעָא דְּגַבְלָא
לַחֲקַלֵיהּ אֱדוֹמָאֵי : ה וּפַקִּיד יַתְהוֹם לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן
לְרִיבּוֹנִי לְעֵשָׂו כְּדְנַן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם לָבָן אִיתוֹתָבִית וְאִשְׁתְּהֵיִית עַד
כְּדוּן : ו וּמִכָּל מַה דְּבָרִיךְ יָתִי אַבָּא לֵית בִּידֵי אֱלָהֵן הֲווֹ לִי כִּזְעֵר תּוֹרִין
וַחֲמָרִין עָאן וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וְשַׁדָּרִית לְתַנָּאָה לְרִבּוֹנִי דְּלָא אֲהַנְיֵית
לִי בִּרְכְתָא הַהִיא לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָךְ דְּלָא תִינְטוֹר לִי בָּבֵין עֲלָהּ :
ז וְתָבוּ עִזְגַּדַיָּא לְוַת יַעֲקֹב לְמֵימַר אָתֵינָא לְוַת אָחוּךְ לְעֵשָׂו וְאוּף אָתֵי
לְקַדָּמוּתָךְ וְאַרְבַּע מְאָה גוּבְרִין
פּוּלְמַרְכִין עִמֵּיהּ : ח וּדְחֵיל יַעֲקֹב
לַחֲדָא עַל דְּלָא עָסַק עַשְׂרִין שְׁנִין
בִּיקָרָא דְּאָבוֹי וְעָקַת לֵיהּ וּפַלֵּיג יַת
עַמָּא דְּעִמֵּיהּ וְיַת עָנָא וְיַת תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לִתְרֵין מַשְׁרְיָין לְמוֹהֲבוֹת לְאָרָה
וּלְמוֹהֲבוֹת רָחֵל : ט וַאֲמַר אִין יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרֵי דַּחֲדָא מִנְּהוֹן וְיִמְחִינֵיהּ

ירושלמי

וְאַרְבַּע מְאָה גוּבְרִין פּוּלְמַרְכִין
עִמֵּיהּ :

ויתי

בעל הטורים

עם לבן גרתי כו' ומר אף על פי שהייתי גבי' לבן קיימתי תרי"ג מצו' ואחר עד עתה· גא"ת אסכן שקיימת המצות נא ושלחם עמי ואחר עד עתה כו' ומר אני צריך להתאח' עד שיגברו עתה ע' של בגל ות' אל מגרי' וחמש' שפים וינא א"ק הספי

שהם ימות המשיח ואמר כך ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו· ד"א גרתי אותיו' תגרי שהיה עם לבן שהיה לו עמו תגרי· ואני איש ריב ובעל מלחמה והכל כלי להפחידו גרתי שנים במסורת הכא ואירדך אויה לי כי גרתי משך בשביל שיעקב ירא מצאו וקראו אלוה והקב"ה

ר"שי

השמים ומשני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ: שור וחמור· דרך ארץ לומר על שורים הרבה שור· אדם אומ' לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים· ואשלחה להגיד לאדוני· להודיע שאני בא אליך: למצוא חן בעיניך· שאני שלם עמך ומבקש אהבתך: (ז) באנו אל אחיך אל עשו· שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע עודנו בשנאתו: (ח) ויירא ויצר· ויירא שמא יהרג· ויצר לו אם יהרג הוא את אחרים: (ס"א שמא יהרוג אחרים· ועוד גירסות אחרות וכ"ע במזרחי הכפרם שניהם) : (ט) המחנה האחת והכהו· מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה· אם תחנה עלי מחנה (תלים כ"ז) הרי נקבה· המחנה הזה (שם כ') לשון זכר וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה השמש יצא על הארץ מקצה השמים מוצאו (שם יט) הרי לשון זכר· השמש זרחה על המים הרי לשון נקבה· וכן רוח והנה רוח גדולה באה (איוב א') הרי לשון נקבה ויגע בארבע פינות הבית הרי לשון זכר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים (מלכי' א' י"ט) הרי לשון זכר ולשון נקבה· וכן אש ואש יצאה מלפני ה' (בראשית י"ז) לשון נקבה· אש לוהט (תלים ק"ח) לשון זכר: והיה המחנה הנשאר לפליטה· על כרחו כי אלחם עמו התקין עצמו לשלשה דברי' לדורון לתפלה ולמלחמה· לדורון· ותעבור המנחה על פניו· לתפלה· אלהי אבי אברהם· (בראשית כ"ט)

רשב"ם

יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו: (ח) ויירא יעקב בלבו אעפ"י שהראה לשלוחים כי לכבודו מתכוין הוא לא האמין שמחשבת עשו לטובה אלא לרעה: ויצר מגזירת צרור את המדינים· והוא ותקל גברתה· מן קלל: ויחץ· מן חצי מנה

אבן עזרא

וישלח (ג) הנה ידענו כי ארץ אדום בין חרן ובין ארץ ישראל וזאת תשובה על הגאון שאמר כי סיני ושעיר ופארן סמוכים הם ואלה המלאכים הם מעבדיו: (ד) כה תאמרון לאדני· אמר כן להם עד שיתברר אללם שהוא אדוניו וידברו עמו בדרך מוסר העבד: (ה) ואחר עד עתה· הא"לף סימן המדב' והנוח הנעל' שהוא אחריו תחת א"לף השרש וכן אני אהבי אהב כי כבד על הלשון להוציא ב' אלפי"ן והוא מהבנין הקל: (ו) שור וחמור· שם המין: (ז) ואשלחה להגיד כי רצוני לעשות

הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׃
ד׳ כתע׳ נתו׳ י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי
אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק
כו׳ל׳ח׳ כמ״כ יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב
ג׳ ו״רג לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה
ג׳ עִמָּךְ׃ יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל
ג׳ הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר
ג׳ עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי
ו׳ עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה
הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ יב
הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו
כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא
כ׳ רוטפס וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃ יג
וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב
ב׳ נגא הסמו׳ עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל
הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב׃
ג׳ יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא
וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה
לְעֵשָׂו אָחִיו׃ טו עִזִּים
ד׳ מ״ל דמ״ל נתו׳ מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים

לְשֵׁיזָבָא׃ י וַאֲמַר יַעֲקֹב אֱלָהֵיהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהֵיהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ דִּי אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלָּדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ׃ יא זְעֵירָן זָכְוָתִי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל־טָבְוָן דִּי עֲבַדְתְּ עִם־עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידַי עֲבָרִית יָת יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוֵיתִי לִתְרֵין מַשִּׁירְיָן׃ יב שֵׁיזְבִנִי כְעַן מִיְּדָא דְּאָחִי מִיְּדָא דְּעֵשָׂו אֲרֵי דָחֵיל אֲנָא מִנֵּיהּ דִּילְמָא יֵיתֵי וְיִמְחִינַנִי אִמָּא עַל־בְּנַיָּא׃ יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוֵּי יָת בְּנָךְ סַגִּיאִין כְּחָלָא דְיַמָּא דְּלָא יִתְמְנוֹן מִלְּמִסְנֵי׃ יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסֵיב מִן דְּאַיְתִי בִידֵיהּ תִּקְרוּבְתָּא לְעֵשָׂו אָחוּהִי׃ טו עִזֵּי מָאתַן וְתֵישַׁיָּא עַסְרִין רַחְלֵי מָאתַן וְדִיכְרֵי

עסרין

תולדות אהרן

קטנתי מכל תענית כ

רחלים חולין קלו

עשרים

רשב״ם

אלה מטה׃ (ט) לפליטה. שהיו רחוקים המחנות זה מזה ואם יראו פורענות יברחו׃ המחנה האחת לשון נקבה הוא כדכתב אם תחנה עלי מחנה. הנשאר. לשון זכר. הרבה הרבה מצינו תיבה פעמים זכר פעמים נקבה. כמו השמש יצא על הארץ. ותך השמש. רוח סערה עושה דברו. ורוח באה מעבר המדבר. ויגע בארבע פינות הבית׃ (י) אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק. שהבטחתני בלשון זה מצאתי נובאה שבע ויאמר אני ה׳ אלהי אברהם אביך וגו׳ ואלהי יצחק׃ (יא) קטנתי מכל אלהיות לי בחסדים וגו׳ וכן קטן מסכיל את העולה ואת השלמים

רשי

כ״ח) למלחמה. והיה המחנה הנשאר לפלטה (י) ואלהי אבי יצחק. ולמעלן הוא אומר ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגומר. אלא כך אמר יעקב לפני הקב״ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני ה׳ אלהי אברה׳ אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך. ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר ה׳ אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגומר בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך׃ (יא) קטנתי מכל החסדי

ויהי משרי דמשתאר לשיזבא : ט ואמר יעקב אלהיה דאבא אברהם
הוא אלהיה דאבא יצחק יי' דאמר לי תוב לארעך ולילדותך ואוטיב עמך:
י לית אנא כמיסת וזעיר אנא מכל טבוון ומן כל קושטא די עבדת
עם עבדך ארום בחוטרי בלחוד עברית ית יורדנא הדין וכדון הוינא
לתרתין משריין: יא שיזבני כדון מן יד אחי רבא מן יד עשו ארום מסתפי
אנא מניה דהוא עסק באיקרא דאבוי דלמא ייתי וימחינני אימא על
בניא : יב ואנת אבטחתני אוטבא אוטב עמך ואשוי ית בנך סגיעין הי
כחלא דימא דלא מתמני מסגי : יג ובת תמן בליליא ההוא ונסיב מן
דאזדמן בידיה דורון לעשו אחוי : יד עזי מאתן ורחלי עשרין רחילי
מאתן

שנטיתו כבר ושמרתיך בכל אשר תלך גרש לג"כ ושכינתו גרים נין באומות. ויהי לי שור וחמור ולא הזכיר מיני' אחרים אלא רמז ליוסף שהוא שטנו של עשו.

וליששכר שעוסקין בתורה לקרי' הקול קול יעקב בנתימלרשו' ליששר וחמור בני' שנולד יוסף שור בנימט"' קרן יוסף ויהי' לי שור ווי לי שיתחברו עתה השור

רש"י

נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו: ומכל האמת. אמיתת דבריך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני כי במקלי. לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו. ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן: (יא) מיד אחי מיד עשו. מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרש': (יב) היטיב איטיב היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך: ושמתי את זרעך כחול הים. והיכן אמר לו כן והלא לא אמר לו אלא והיה זרעך כעפר הארץ (שם כ"ח כ"ז). אלא שאמר לו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך (שם כ"ד) ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים: (יג) הבא בידו. ברשותו. וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כ"א) ומ"א מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות שאדם צר בצרור ונושאם בידו. ד"א מן הבא בידו מן החולין שנטל מעשר כמה דאת אומר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה: (יד) עזים מאתים ותישים עשרים. מאתים עזים צריכות עשרים תיישים וכן כלם הזכרים כדי צורך הנקבות. ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילי' בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון. אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה אינה מקבלת

רשב"ם

כשלמים ולפי שעשית לי חסדים ואמת יותר מן הראוי לי ואני עדיין לא קיימתי נדרי ולא עבדתיך כראוי לכך אני ירא אעפ"י שהבטחתני שאיכך דן את האדם אלא לפי מעשיו כמו שמצינו בחזקי' שאמר לו הנביא מת אתה ולא תחי' ואח"כ בתפלת חזקי' הוסיף הקב"ה על ימיו חמש עשרה שנה: (יא) פן יבא והכני לפי שקטנתי מכל החסדים כאשר פרשתי: (יב) ואתה אמרת היטב איטב עמך אעפ"י שאין אתה מחויב לקיים לי הבטחתך שהרי קטנתי וגו' אעפ"כ עשה למען כבוד שמך שתתקיים הבטחתך כמו שאמר משה להקב"ה כשרצה לכלות את ישראל ולמה יאמרו מצרים ברעה. ובמקום אחר מבלתי יכולת ה' וגומר וישחטם במדב' וגו' ואמר לו הקב"ה סלחתי כדברך וינח' ה' על הרעה: (טו) ובניהם לפי פשוטו בניהם ממש והיה בהם זכרים: וריוח תשימו.

דרך

אבן עזרא

לעשות כל אשר יצוה וזה טעם למצא חן: (ו) וגם הולך לקראתך. שהוגד לו שאתה בא: (ז) ויצר לו. זה הדבר מהבנין הכבד כמו והצר לך: ויחן. כפתח הי"וד בעבור אות הגרון הבא אחריו כמו ויעל

משה

עֶשְׂרִים׃ טו גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת
וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת
עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה׃ יז
וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר
לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ
לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין
עֵדֶר׃ יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן
לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי
וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה
תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃ יט
וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה
הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו
וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃ כ
וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־
הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים
אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר
הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו
בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃ כא וַאֲמַרְתֶּם
גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ
כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה
הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן
אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃ כב
וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו
והוא

מסרה

ג׳ ומ״ל וה׳ ה״ל בליש׳:
ב׳ ה׳
ל׳ וח׳ יוד וחד והעירם
ל׳ וח׳ רווח והכלה:
ס״ג
ל׳
ל׳ כ׳ ומלעי׳ ופל או׳ דכו׳:
ג׳
ג׳ כ׳ מ״ל וא׳ חסר
י״ב פסו׳ דאי׳ בהון גם גם גם:
ל׳
ב׳ ל׳ דגש
קמץ בז״ק
עבירה על ג׳ דס׳ בא׳ ב

אונקלוס

עַסְרִין׃ טו גַּמְלֵי מֵינְקָתָא
וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרָתָא
אַרְבְּעִין וְתוֹרִין עַסְרָא אֲתָנָן
עַסְרִין וְעִילֵי עַסְרָא׃ יז וִיהַב
בְּיַד עַבְדוֹהִי עֶדְרָא עֶדְרָא
בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר לְעַבְדוֹהִי
עִבַרוּ קֳדָמַי וְרַוְחָא תְּשַׁוּוֹן בֵּין
עֶדְרָא וּבֵין עֶדְרָא׃ יח
וּפַקֵּיד יָת קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי
יְעָרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וְיִשְׁאֲלִנָּךְ
לְמֵימַר דְּמַן אַתְּ וּלְאָן אַתְּ
אָזֵיל וּלְמַאן אִלֵּין קֳדָמָךְ׃
יט וְתֵימַר דְּעַבְדָּךְ דְּיַעֲקֹב
תִּקְרוּבְתָּא הִיא דִּמְשַׁלְּחָא
לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף הוּא
אָתֵי בַּתְרַנָא׃ כ וּפַקֵּיד אַף
יָת תִּנְיָנָא אַף יָת תְּלִיתָאָה
אַף יָת כָּל דְּאָזְלִין בָּתַר
עֶדְרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָּמָא חָדֵין
תְּמַלְּלוּן עִם עֵשָׂו כַּד תִּשְׁכְּחוּן
יָתֵיהּ׃ כא וְתֵימְרוּן אַף הָא
עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי בַּתְרַנָא אֲרֵי
אֲמַר אֲנִיחֶנֵּיהּ לְרוּגְזֵיהּ
בְּתִקְרוּבְתָּא דִּמְהַלְּכָא קֳדָמַי
וּבָתַר כֵּן אֶחְזֵי אַפּוֹהִי מָאִים
יסב

רשב״ם

דרך כבוד הוא לתחנות הרבה זה אחר זה:
(יח) למי אתה · עבד · והם השיבו לעבדך ליעקב:
(יט) מנחה כמו שפרשתי בבראשית · (כא) כי אמר אכפרה פניו · כן חשב יעקב בלבו ואין זה מדברי השלוחי׳ · וגם הנה הוא אחרינו · לפי שרצה יעקב לברוח בלילה דרך אחר׳ אם לא מפני שעכבו המלאך לכך היה מתכוין להטעותו לעשו שלא
יפגעוהו

רש״י

מקבלת זכר · ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר · ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר:
(טו) גמלים מניקות שלשים · ובניהם עמהם· ומדרש אגדה ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב:
עירים

מָאתָן וְדִיכְרֵי עֶשְׂרִין : טו גַמְלַיָא נוּקְבָן עִם בְּנֵיהוֹן הֲוֵי תְּלָתִין
תּוֹרִיתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָה אַתְנֵיי
עֶשְׂרִין וְיִלְדִין דַקִין עַסְרָא : טז
וּמְסַר בְּיַד עַבְדוֹי עֶדְרָא עֶדְרָא בִּלְחוֹדוֹי
וַאֲמַר לְעַבְדוֹי עִבְרוּ קֳדָמַי וְנִיפַשׁ תְּשַׁוּוֹן בֵּינֵי עֶדְרָא וּבֵינֵי עֶדְרָא : יז
וּפַקִיד יַת קַמָּא לְמֵימַר אֲרוּם יְעַרְעִינָךְ עֵשָׂו אָחִי וְיִבְעֵי מִנָךְ לְמֵימַר דְּמַאן
אַנְתְּ וּלְאָן אַנְתְּ מְטַיֵיל וּלְמַאן אִלֵין דִקְדָמָךְ : יח וְתֵימַר לְעַבְדָךְ לְיַעֲקֹב
דּוֹרוֹן הִיא דְמִשְׁתַּלְחָא לְרִיבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף הוּא אָתֵי בַּתְרָן : יט
וּפַקִיד אוּף יַת תִּנְיַן אוּף יַת תְּלִיתָאֵי אוּף יַת כָּל דְאָזְלִין בָּתַר עֶדְרַיָא
לְמֵימַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין תְּמַלְלוּן עִם עֵשָׂו כַּד תַּשְׁכְּחוּן יָתֵיהּ : כ
וְתֵימְרוּן אוּף הָא עַבְדָךְ יַעֲקֹב אָתֵי בַּתְרָנָא אֲרוּם אָמַר גְרָעֲיַית סְבַר אַפּוֹי
בְּדוֹרוֹנָא דִמְהַלְכָא קֳדָמַי וּמִבָּתַר כֵּן נֶחֱמֵי אַנְפּוֹי הַלְוַאי יִסְבַר לִי אַפִּין :
כא וַעֲבָרַת דוֹרוֹנָא עַל אַנְפּוֹהִי וְהוּא בָּת בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא :
וקם

ירושלמי

וִוָלְדִין דַקִין עַסְרָא :

והחמור הטמ' והטהו' יקלו' ויירא יעקב אנ"פ שנא' לו והיה זרעך כעפר הא' זאיפשר שיתקיים נזרע אחר שיוליד אחר כן · והככי שנים במשו' והככי אשיגל ננים · אם יוכל להלחם כי והככי נגי גולית לומר מה יעקב נתיירא אף דוד נתיירא

מה יעקב נרדף אף דוד נרדף · וכשם שיעקב ניצל מעשו אף דוד ניצל מגולית וזכות יעקב עמד לדוד · וכשם שבני דוד היה מלחמה אף יעקב הכין עצמו למלחמה שהתקין עצמו לג' דברי' אם על בני שני' במספרה הבא' ואידך אם על נגים רוטשה בסנחריב מלך

רש"י

עירים · חמורים זכרים : (יז) עדר עדר לבדו · כל מין ומין לעצמו : עברו לפני · דרך יום או פחות ואני אבוא אחריכם : ורוח תשימו · עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון : (יח) למי אתה · של מי את' ומי שולחך ותרגום דמאן את : ולמי אלה לפניך · למי המנחה הזאת שלוחה לם"ד משמשת בראש התיבה במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא (בראשית לא) שלי הוא לה' הארץ ומלואה של ה' (תלים כ"ד) : (יט) ואמרת לעבדך ליעקב · על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגומו דעבדך ליעקב וששאלת ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו' והנה גם הוא אחרינו יעקב : (כ) אכפרה פניו · אבטל רוגזו וכן וכופר בריתכם את מות (ישעיה כ"ח) לא תוכלי כפרה (שם מ"ז) · ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון והטא ואצל פנים כלן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה בגמ' וכפר ידיה · בעי לכפורי ידיה בההוא גברא וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק : (כא) על פניו · כמו לפניו וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד (ירמיה ו') וכן המכעיסים אותי על פני (ישעיה ס"ה)
ומדרש

רשב"ם

יפגעוהו · (כב) ויקם בלילה ההוא נתכוין לברוח דרך אחר' לפיכך עבר הנחל בלילה כמו שמצינו בדוד בברחו מפני אבשלום בדרכים הללו של ירדן ומחכים שעבר יעקב ובלילה כמו כן ויאמרו אל דוד קומו עברו את המים וגו' ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן

אבן עזרא

משה : (ח) מחנה · זכר ונקבה כבית ומקום : והיה המחנה הנשאר לפליטה · אולי יהיה שיברחו או תשוך חמת אחיו בהכותו המחנה האחת או יבא להם ריוח והצלה מהשם וכמוהו אם תחזק ארם ממני והיית לי לישועה ומה שאמ' רבינו שלמה שיהיה לפליטה בעל כרחו הוא דרך דרש ואם השם אמ' לו והיה זרעך כעפר הארץ לא ידע אם על אלה או על אחרים כי הנה יוסף כאשר נמכר היה יעקב חי והוא לא ידע כי אין הנביא יודע הנסתרות אם לא יגלה לו השם ואלישע אומר ויי' העלים ממני גם זאת תשובה לשואלים איך פחד יעקב והשם הבטיחו והוא אומרו ואהיה עמך גם זה פי' ואיטיבה עמך שיתכן שימלט הוא לבדו ועוד ידענו כי כל עון קטן וגדול כנגד השובה על כן העון הקל לגדול יקרא
גדול

ג׳ וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא
ל׳ בַּמַּחֲנֶה׃ כג וַיָּקָם ׀ בַּלַּיְלָה
ו׳ וכל הכלי׳ דכו׳ הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־
ג׳ וח׳ שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר
ג׳ ב״מ ג׳ יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃
כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל
ט׳ וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ כה
ג׳ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ
ג׳ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ כו
ר׳ וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־
ל׳ וכל יחזק׳ דכו׳ יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב
ג׳ בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ׃ כז וַיֹּאמֶר
שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר
ל׳ קמץ לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃
כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃ כט וַיֹּאמֶר
לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ
ג׳ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ
ג׳ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים
וַתּוּכָל׃ ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב
וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר
ב׳ וחד פלגו׳ לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ
אֹתוֹ שָׁם׃ לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב
שם

יְקַבֵּל אַפָּי׃ כב וַעֲבָרַת אהרן
תִּקְרוּבְתָּא עַל אַפּוֹהִי וְהוּא
בָּת בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא׃
כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר
יָת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת תַּרְתֵּין
לְחֵינָתֵיהּ וְיָת חַד עֲסַר בְּנוֹהִי
וַעֲבַר יָת מַעֲבַר יוּבְקָא׃ כד
וְדַבְּרִינוּן וְאַעְבְּרִינוּן יָת נַחְלָא
ויותר יעק׳ שם נו — וְאַעֲבַר יָת דִּילֵיהּ׃ כה
ויאבק איש — וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדוֹהִי
שם — וְאִשְׁתַּדַּל גַּבְרָא עִמֵּיהּ עַד
דִּסְלֵיק צַפְרָא׃ כו וַחֲזָא אֲרֵי
לָא יָכֵיל לֵיהּ וּקְרֵיב בִּפְרַת
בהאבקו שם — יַרְכֵּיהּ וְזָע פְּרַת יַרְכָּא דְיַעֲקֹב
ויאמר — בְּאִשְׁתַּדָּלוּתֵיהּ עִמֵּיהּ׃
שלחני שם נא ונב — כז וַאֲמַר שַׁלְּחַנִי אֲרֵי סְלֵיק
צַפְרָא וַאֲמַר לָא אֲשַׁלְּחִנָּךְ
אֱלָהֵין בָּרֵכְתְּ לִי׃ כח
וַאֲמַר לֵיהּ מַה שְׁמָךְ וַאֲמַר
יַעֲקֹב׃ כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב
כי שרית שם נג — יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֱלָהֵין
יִשְׂרָאֵל אֲרֵי רַב אַתְּ קֳדָם יְיָ
וְעִם גּוּבְרַיָּא וִיכֵלְתָּא׃ ל
וּשְׁאֵיל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי כְעַן
שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְּנַן אַתְּ
שָׁאֵיל לִשְׁמִי וּבָרֵיךְ יָתֵיהּ תַּמָּן׃
לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא
דאתרא

רשב״ם

הירדן עד אור הבוקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן וגו׳ ודוד בא מחנים ואבשלום עבר את הירדן וגו׳: מעבר יבק. מעברות המים כדי לברוח: (כה) ויותר יעקב לבדו. כלומר שהעביר כל אשר לו שלא היה עוד לעבור אלא הוא לבדו ורצה לעבור אחריהם כדי לברוח דרך אחרת שלא יפגשנו עשו כתכוון. ויאבק מלאך עמו שלא יוכל לברוח ויראה קיום של הקב״ה שלא יזיקהו עשו.

כי

רש״י

ומדרש אגדה על פניו אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה: (כג) ואת אחד עשר ילדיו. ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם. יבק. שם הנהר: (כג) את אשר לו. הבהמה והמטלטלים עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן: (כד) ויותר יעקב.

שכח

כג וקם בליליא הוא ודבר ית תרתין נשוי וית תרתין לחינתוי וית חדסרי רבוי ועבר ית מגיזת יובקא : כד ודברינון ועברינון ית נחלא ועבר ית דיליה : כה ואשתאר יעקב בלחודוי מעיברא ליובקא ואתכחש מלאכא עמיה כדמות גבר ואמר הלא אמרת לעשרא כל דילך והא אית לך תריסר בנין וברתא חדא ולא עשרתינון מן יד אפריש ארבע בוכרין לארבע אימהתא ואשתיירו תמניא ותנא למימני משמעון וסליק לוי במעשרא עני מיכאל ואמר רבוניה דעלמא דין הוא עדבך ועל עיסק פתגמיא האילין אשתהי מן האל לנחלא עד מיסק עמוד קריצתא :

כו וחמא ארי לא הוה ליה רשו להבאשא ליה וקריב בפתי ירכיה וזעזע פתי ירכא דיעקב באיתכתשותיה עמיה : כז ואמר שדרני ארום סליק עמוד קריצתא ומטא שעתא דמלאכי מרומא משבחין למרי עלמא ואנא חד מן מלאכיא משבחיא ומיומא דאיתברי עלמא לא מטא זמני למשבחא אלהן הדא זמנא ואמר ליה אנא משדר יתך אלהין בירכת יתי :

ירושלמי

וקחת כף ירכיה דיעקב בשדרותיה עמיה : ואמר שלחית יתי ארום סליק עמוד שחרא והא מטרת שעתהון דמלאכיא למשבחא ואמר לא אשלח יתך אלא הן בריכת יתי :

כח ואמר ליה מה שמך ואמר יעקב : כט ואמר לא יעקב איתאמר עוד שמך אלהן ישראל ארום אתרברבת עם מלאכיא דיי ועם גובריא ויכלת להום : ל ושאיל יעקב ואמר חוי כדון שמך ואמר למה דנן אנת שאיל לשמי ובריך יתיה יעקב תמן : לא וקרא יעקב שמא דאתרא פניאל ארום אמר חמיתי מלאכיא דיי אפין כל קביל אפין ואישתזיבת נפשי

אשור שאמר לה להשחית את ישראל כמו עשו שבא להלחם עם יעקב וכן לא תקח האם על בני' רמז לגליות · קטנתי יו"ד כתופה אף על פי שנתברכתי נעשר' ברכו' ירא אני שמא יגרום לי החטא · במקלי בגימ' יעקב · עירו' נגופי לגדוי ד"א בזכות יעקב עברו ישראל את הירדן · ולפיכך · מלא יו"ד שהתפלל שיעמדו לו עשר' כס' וכו' של אברהם · הנילני כא' אידר"תהמן רמז להמן שבא להכות אם על בנים

כלכתיב טף ונשים · מן הנא בידו מנחה לעשו שצלח לו אבניסטונו' שלדם זונרן בידו · ונחה בניא' אבנים שאיסמאתים כל הפסוק תמיים נת"ם וכן פסוק ומכתתם ונסכיהם שנשניל הבהמות שצלח לעשו והם תק"ן קרבנו' בזב' כלחפ' בפר' פנחס והם ח'ממי"ן וכנגדםחלבו שמנה מלכים כאדום לפני מלוך מלך בישראל ל"א לכך מצוים הכל נת"ם לפי שכל הבהמות שצלח לו היו בעלי מומים שלא יקריב

רש"י

שכא פחים קטנים וחזר עליהם : ויאבק איש · מנחם פירש ויתעפר איש לשון אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם ע"י נענועם · ול"נ שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק לשון עניבה שכן דרך שנים שמתעצמי' להפיל איש את רעהו שחובקו ואובקו בזרועותיו ופירשו רבותינו שהוא שרו של עשו : (כה) (ויגע בכף ירכו קולית הירך התקוע בקלבוסית קרוי כף ע"ש שהבשר עליה כמין כף של קדירה) : ותקע · נתקעקעה ממקום חברתה ודומה לו פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו') לשון הסרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן : (כו) כי עלה השחר · וצריך אני לומר שירה ביו': ברכתני · הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן : (בכאן קשה לרש"י ותברכני הל"לי אלא הודה וכו' איתא בהדיא בזוהר פרשת תזריע עמוד ע"ח ודוק) : (כח) לא יעקב · לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהק"בה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזה שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו (הושע י"ב) בכה המלאך · ויתחנן לו ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם

רשב"ם

כי לא יוכל לו המלאך ורצה לעבור ולברוח בעל כרחו · ותקע נבדלה מן הירך · כמו פן תקע נפשי ממך · (כו) כי עלה השחר · וכיון שהאיר היום

שם המקום פניאל כי ראיתי
ה׳ · ל׳ אלהים פנים אל פנים ותנצל
נפשי: לב ויזרח לו השמש
ה׳ · ג׳ וח׳ כאשר עבר את פנואל והוא
ע׳ גסע׳ מאר גדול: צלע על ירכו: לג על כן
לא יאכלו בני ישראל את
ג גיד הנשה אשר על כף הירך
עד היום הזה כי נגע בכף ירך
יעקב בגיד הנשה: לג
א וישא יעקב עיניו וירא
ג והנה עשו בא ועמו ארבע
· מאות איש ויחץ את הילדים
על לאה ועל רחל ועל שתי
ה״ח פסוקים דאית בהון אתנחתות ואת ואת: השפחות: ב וישם את
השפחות ואת ילדיהן
ה׳ · ג׳ ראשנה ואת לאה וילדיה
ז׳ · ג׳ אחרנים ואת רחל ואת
ה׳ ר״פ יוסף אחרנים: ג והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה
שבע

דאתרא פניאל ארי חזיתי
מלאכא דיי אפין באפין
ואישתזיבת נפשי: לב
ודנח ליה שמשא כד עבר ית
פנואל והוא מטלע על ירכיה:
לג על כן לא אכלין בני
ישראל ית גידא דנשיא די
על פתי ירכא עד יומא הדין
ארי קריב בפתי ירכא דיעקב
בגידא דנשיא: א וזקף
יעקב עינוהי וחזא והא עשו
אתי ועמיה ארבע מאה גברא
ופליג ית בניא על לאה ועל
רחל ועל תרתין לחינתא:
ב ושוי ית לחינתא וית
בניהן קדמיתא וית לאה
ובנהא בתראין וית רחל וית
יוסף בתראין: ג והוא
עבר קדמיהון וסגיד על ארעא
שבע

אהרן
ויזרח לו סנהדרין נה חולין צא
על כן פסחים כב חולין ז
אשר על כף חולין ז כריתות כא
הירך קדושין כא הוריות יג חולין צא ו
וקלד
והוא עבר פסחים סכה לט מגלה כא כלה סב

רש״י

ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא
רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו
ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא
רצה: ועם אנשים· עשו ולבן: ותוכל· להם
(כז) למה זה תשאל· אין לנו שם קבוע
משתני׳ שמותינו לפי מצות עבודת
השליחות שאנו משתלחים: (לא) ויזרח לו·
לצרכו לרפאת את צלעתו כמה דתימר שמש
צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג׳) ואותן
שעות

רשב״ם

שיום מעתה יש לילך לדרכך· (לג) הירך טעמו
למטה ברי״ש כי כן שמה וכן גדר מזה וכן גדל
וכשירך דבוק כהפכי׳ להיות פתח קטן וטעמו באות
האחרונה· ירך יעקב· ירך המשכן: (כו) כי אם
ברכתני שתשלחני מאתך בשלום שלא אהיה נזוק
במה שנאבקתי עמך· כי עתה עלה השחר אז ידע
יעקב שהוא מלאך (כח) כי שרית· מגזרת שרה
את אלהים כמו קנה קנית· עשה עשית· אבל וישר
אל מלאך ויוכל מגזרת שב קם רץ שיאמר ויקם
וישב וירץ ומה שלקה יעקב ונגלע לפי שהקב״ה
הבטיחו והוא היה בורח· וכן מצינו בכל ההולכים בדרך שלא ברצון הקב״ה או ממאנים ללכת שנענשו
במשה כתיב שלח נא ביד תשלח· ויחר אף ה׳ אלהים במשה· ולפי הפשט אעפ״י שאמרו חכמים בכ״מ
חרון אף עושה רושם וכאן מה רושם יש הלא אהרן אחיך הלוי עתי׳ הוא להיו׳ לוי ואתה כהן ועכשיו הוא
יהיה כהן ואתה לוי· אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל ללכת כת׳ ויהי בדרך במלון ויפגשהו ויבקש
המיתו· וכן ביונה שנבלע במעי הדגה· וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר כדכתי׳
ותלחץ

נפשי : לב ודנח ליה שמשא קדם זמניה דטמע בגיניה קדם זמניה במיפקיה מבירא דשבע כד עבר ית פניאל ושרי לטיילא והוא מטלע על ירכיה : לג בגין כן לא אכלין בני ישראל ית גידא דנשיא דעל פתי ירכא דבבעירא וחיותא עד יומא הדין ארום קריב מלאכא ואחד בפתי ירכא ימינא דיעקב באתר גידא דנשיא : א וזקף יעקב ית עינוי וחמא והא עשו אתי ועמיה ארבע מאה גוברין פולמורכין ופליג ית בניא על לאה ועל רחל ועל תרתין לחינתא : ב ושוי ית לחינתא היגן ובניהן בקדמיתא ארום אמר אילו אתי עשו לחבלא בריביא למעבד זנו בנשיא יעביר באילין ובגו פתגמא הדין נקום ונגח עמיה קרבא וית לאה וריבהא בתראין וית רחל וית יוסף בתראין : ג ואיהו עבר לקמיהון מצלי ובעי רחמין מן קדם יי וגחן על ארעא שבע זמנין עד מיקרביה עד אחוי

מהם קרנן׳ ויצו את הראשון ד״פ כנגד ד׳ מלכיות ורוח ב׳ הכא ואידך רוח והצלה יעמוד ליהודי׳ רמז לדורות שנאי׳ שיתנו שוחד לשריהם· שלוחה ג׳ במסר׳ מנחה היא שלוחה·

כפתלי אלא שלוחה׳ והכא יד שלוחה בני דניאל׳ פי׳ חה השם ספר אקראן שע״י המנח׳ כתן ל׳ אמרי ספר י׳ ובנכו ואמר לו מנחה היא שלוח׳ לאדוני לעשו׳ כה אמר עבדך יעקב וכמו התם יד שלוחה אף

רש״י

שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו : והוא צולע היה צולע כשזרחה השמש : ויזרח לו השמש· לשון בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו : (לג) גיד הנשה· ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה וכן נשתה גבורתם (ירמיה נ״א) וכן כי נשני אלהים את כל עמלי (בראשית מ״א) : (ב) ואת לאה וילדיה אחרונים· אחרון אחרון חביב : (ג) עבר לפניהם : אמר אם יבא אותו רשע להלחם ילחם בי תחלה :

רשב״ם

ותלחץ רגל בלעם וילך שפי חיגר· כמו ושופו עצמותיו· (לב) והוא צולע על ירכו· עתה כשזרח השמש ראוהו צולע על ירכו· כמו ויהי בבוקר והנה היא לאה כי עד עכשיו לא נודע שהיא לאה: (לג) על כן לא יאכלו· לזכרון גבורתו של יעקב וגם שעשה לו הקב״ה שלא

וישבקהו

אבן עזרא

גדול ויעקב פחד שמא חטא או שגג במחשבתו ובעבור זה לא יהי השם עמו ואל תתמה כי הנה משה שאין למעלה ממנו והוא שלחו להוציא את ישראל ממצרי׳ ובעבור שגגתו שלח מלאך להמיתו : (י) קטנתי· כמו גם יכלתי והטעם פחות אני וקטן עד שתעשה עמי כל החסדים וכבר פירשתי חסד ואמת: (יא) והכני· מסרת עצמו ואחר עמו כמו ושני שרי גדודים וכן הוא והכני והכה אם על בנים : (יד) עזים מאתים· בכאן שם הנקבות עשר לזכר ולפרים ד׳ ולעיירים שנים כי ידע תולדתם : (טו) ורוח תשימו· הפרש וקרו׳ ממנו כי היתה הרוחה הפרשה בין מנחה למנחה כמו ורוח לשאול : (יז) ושאלך לאמר· כמו כי אשבך : (יט) גם את כל ההולכים· כי חמש היו שם : במוצאכם· נפתח הנל״ד בעבור אות הגרון ואם אין כמוהו : (כ) כי אמר· יעקב בלבו ואלה דברי משה· ופי׳ אכפרה פניו אכסה ואסתיר· ופניו כעסו וכן ופניה לא היו לה: (כב) ויעבר את מעבר יבק· הוא עבר בתחלה ואחר כך לקח נשיו ובניו והעבירם והנה פירוש ויעבר כבר עבר ושב באחרונה לבקש אם נשאר כלום: (כד) ויאבק· מגזרת אבק על שעלה אבק ביניהם : עד עלות השחר· עד סור שחרות הלילה וי״א כי שחר דמות אור והוא שנראה בעבים טרם זרוח השמש וכן אשר אין לו שחר : (כה) כי לא יכול לו· המלאך : ויגע בכף ירכו· של יעקב : ותקע· כמו פן תקע נפשי ממך שהרה כף הירך ממקומה : (לג) בגיד הנשה· ידוע כאשר העתיקו קדמונינו ז״ל ואין בו ספק כי אם לחסרי הדעת ותולדת שמפרשים שהוא האבר ויפרשו הנשה מגזרת נשים לדעת זה המלאך שנראה ליעקב שהוא גוף יתנאר

לך

ג' שבע פעמים עד גשתו עד
אחיו: ד וירץ עשו לקראתו
ויחבקהו ויפל על צוארו
וישקהו ויבכו: ה וישא
את עיניו וירא את הנשים
ואת הילדים ויאמר מי אלה
לך ויאמר הילדים אשר חנן
אלהים את עבדך: ו
ותגשן השפחות הנה וילדיהן
ותשתחוין: ז ותגש גם
לאה וילדיה וישתחוו ואחר
נגש יוסף ורחל וישתחוו:
ח ויאמר מי לך כל המחנה
הזה אשר פגשתי ויאמר
למצא חן בעיני אדני: ט
ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי
לך אשר לך: י ויאמר
יעקב אל נא אם נא מצאתי
חן בעיניך ולקחת מנחתי
מידי כי על כן ראיתי פניך
כראת פני אלהים ותרצני:
יא קח נא את ברכתי
אשר הבאת לך כי חנני
אלהים וכי יש לי כל ויפצר בו ויקח: יב ויאמר נסעה
ונלכה

מסרה: ג' · נקוד' · ט"ו חלין · פסו' · ל' קמ' ופתח · ג' · ג' · ג' · ג' · י"ג פסוקים דאי' בהון ין ין · ג' ה' נחו' · ג' · ג' · ונסעה · ג' ד'

אונקלוס:
שבע זימנין עד מיקרביה עד
אחוהי: ד ורהט עשו
לקדמותיה וגפפיה ונפל על
צואריה ונשקיה ובכו: ה
וזקף ית עינוהי וחזא ית
נשיא וית בניא ואמר מן
אילין לך ואמר בניא דחן יי
ית עבדך: ו וקריבא
לחינתא אינון ובניהן וסגידא:
ז וקריבת אף לאה ובנהא
וסגידו ובתר כן קריב יוסף
ורחל וסגידו: ח ואמר מא
לך כל משריתא הדא
דארעית ואמר לאשכחא
רחמין בעיני רבוני: ט
ואמר עשו אית לי סגי אחי
אצלה בדילך: י ואמר
יעקב בבעו אם כען אשכחית
רחמין בעינך ותקביל
תקרובתי מן ידי ארי על כן
חזיתינון לאפך כחיזו אפי
רברביא ואתרעיתא לי: יא
קביל כען ית תקרובתי
דאתותיאת לך ארי רחם עלי
קדם יי וארי אית לי כולא ואתקיף
ביה וקביל: יב ואמר טול
ונהך

תולדות אהרן · כראת פני סוכה ה · סוטה מא · וכי יש לו סוטה ה' · גמרא יז · ויאמ' נסעה חגיגה ה · האלילים ח

רשב"ם

שלא מת: (ז) נגש יוסף ורחל· לפי הפשט דרך להזכיר את האים תחלה אבל למעלה מתוך שאמר לאה וילדיה אמר כמו כן רחל ויוסף: (ח) מי לך כל המחנה של עדרים ששלחה: (יא) חנני חנני:

עד

רש"י

ויחבקהו· נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות הללו: וישקהו· נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו· א"ר שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה פעם ונשקו בכל לבו: (ה) מי אלה לך· מי אלה להיות שלך:
(ז) נגש יוסף ורחל· בכלן האמהות נגשות לפני הבנים אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תאר

שמא

יונתן בן עוזיאל

אָחוּי : ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדְמוּתֵיהּ וְגַפֵּיף לֵיהּ וְאִתְרְכִין עַל צַוְורֵיהּ וְנַשֵּׁיק לֵיהּ וּבְכוֹן עֵשָׂו בָּכָא עַל צַעֲרָא דְשִׁינוֹי דְאִתְמַזְמִיזוּ וְיַעֲקֹב בָּכָא עַל צַעֲרָא דְצַוְורֵיהּ : ה וּזְקַף יַת עֵינוֹי וַחֲמָא יַת נְשַׁיָא וְיַת רַבְיָא וְאָמַר מָאן אִילֵין לָךְ וְאָמַר בְּנֵי הִנוּן דְאִתְיְהִיבוּ לִי בְּמֵיחוּס מִן קֳדָם יְיָ עַל עַבְדָךְ : ו וּקְרִיבַן לְחֵינָתָא הִינוּן וּבְנֵיהֶן וְגַחִינָן : ז וּקְרִיבַת אוּף לֵאָה וּבְנָהָא וּגְחִינַן וּבָתַר כֵּן קְרִיב יוֹסֵף וְאִתְעַתַּד קָמֵי רָחֵל וְכַסְיֵיהּ בְּקוֹמָתֵיהּ וּגְחִינָן : ח וַאֲמַר מַן לָךְ כָּל מַשְׁרְיֵי הָדֵין דְאַרְעִית וְאָמַר דוּרוֹן הוּא דְשַׁדְרִית לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי : ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית לִי נִכְסִין סַגִּיאִין אָחִי יִתְקַיֵּים לָךְ מַאן דְאִית לָךְ : י וַאֲמַר יַעֲקֹב לָא תֵימָא כֵן בְּבָעוּ אִין כְּדוּן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ וּתְקַבֵּל דוּרוֹנִי מִן יְדֵי אֲרוּם בְּגִין כֵּן חֲמִית סֵבַר אַפָּךְ וּדְמֵי לִיהֵי כְּמֵיחְמֵי אַפֵּי מַלְאָכָא דִידָךְ דְהָא אִתְרְעֵיתָא לִי : יא קַבֵּל כְּדוּן יַת דוּרוֹן דְאַתְּתִיָא לָךְ אֲרוּם אִתְיְהַב לִי בְּמֵיחוּס מִן קֳדָם יְיָ וַאֲרוּם אִית לִי נִכְסִין סַגִּיאִין וּדְחַק בֵּיהּ וְקַבֵּל יב וַאֲמַר נְטַיֵּיל וּנְהַךְ וְאָזִיל לְקִבְלָךְ עַד דְתִמְטֵי לְבֵי מְשׁוּרָיִיךְ : יג

ואמר

ירושלמי

וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדְמוּתֵיהּ וְחַבֵּק יָתֵיהּ וְאִתְרְכִן עַל צַוְורֵיהּ וְנַשֵּׁיק יָתֵיהּ עֵשָׂו הֲוָה בָּכֵי עַל דְקָהָן שִׁינוֹי וְיַעֲקֹב הֲוָה בָּכֵי עַל שַׁעֲשִׁיעַת צַוְורֵיהּ :

בעל הטורים

כאן שאינ"פ שלא רצה נפיו לקבלה הנה ידו שלום לקבלה ילדיו ג' נמסרה אחל עשרילדיו · כי נראותו ילדין ילדיו · ל אל ישועו · זהו שיש במדרש שראה יעקב נ' רנואו' מנני נכיו כמו שראה י"א ילדיו כן ראה רנואות שילדיו וכמו התם י' דיו שישועו גם נגאן אמר נילדין שיתפללו אל

שילים ויד עשוכתו שיש בנ"ב שהיינ כל אחד לנגדו ואמר כל אחד יתפלל לנגדו נפני עצמו · ויענירס נ' במסרה הכא ואידך ויענירס כיגשה מלאה' שכנקין לו תעני' ינוק ויגער כיגשה ויאבק בנים' כסא הכבוד מלמד שהינ'ו האבק יגד כסא הכבוד איש עמו בנים יגשו אדום · ויאבק איש עמו ס"ת

רשי

שמא יתלה בה עיניו אותו רשע אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין: (ח) מי לך כל המחנה · מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא לך פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה · ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו והן אומרים הכו הכו ואלו אומרים הניחו בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים עליו · בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין · אחיו של יעקב הוא אומרים להם אם כן משלנו אתם : (ט) יהי לך אשר לך · כאן הודה לו על הברכות : (י) אל נא · אל נא תאמר לי כן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגומר · כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצית למחול סורחני ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול איני יכול לו מעתה: ותרצני · נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא לשון פיוס אפייזמנ"טו בלעז · כי לא לרצון יהיה לכם הקרבנות באות לפיים ולרצות · וכן שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י') יודעים לפייס ולרצות: (יא) ברכתי · מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים איננה באה אלא לשאילת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה עשו אתי ברכה דסנחריב (מלכים ב' י"ח) וכן לשאול לו לשלום ולברכו (שמואל א' י"ב) דתועי מלך חמת כולם לשון ברכת שלום הן שקורין בלעז שלו"דאר אף זו ברכתי מו"ן שלו"ד : אשר הובאת לך · לא טרחת בה ואני יגעתי להגיע עד שבאה לידך: חנני · כון האשוכה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני נונין שהיה לו לומר חננני שאין חנן בלא שני נונ"ין והשלישית לשימוש כמו עשני זבלני: יש לי כל · כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי: (יב) נסעה · כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן

נסעה

אבן עזרא

לך אם השם יפקח את לבבך בפרשת כי שמי בקרבו · ושם רחל ויוסף באחרונה אולי ימלטו בעבור

ג' וְנֵלְכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: ת
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־
הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר
קמץ' ג' עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד
ח'קמ' וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן: יד יַעֲבָר־
נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי
ב' · ג' · ג' אֶתְנָהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל
ג' הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל
ה' ח' הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־
ב' אֲדֹנִי שֵׂעִירָה: טו וַיֹּאמֶר
ג' עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם
אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: טז
וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ
י"ד שֵׂעִירָה: יז וְיַעֲקֹב נָסַע
ג' · ג' סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ
ה' חסר את עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־
ב' מ"ג הַמָּקוֹם סֻכּוֹת: ס יח וַיָּבֹא
יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר
כו"ל ח' בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם
ב' נסב' וג' ובקרי' וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן
את

וְנֵהָךְ וְאֵיהָךְ לְקִבְלָךְ: יג
וַאֲמַר לֵיהּ רִבּוֹנִי יָדַע אֲרֵי־
יַנְקַיָּא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי
מֵנִיקָתָא עָלָי וְאִם אַדְחֲקִינוּן
יוֹמָא חַד וִימוּתוּן כָּל עָנָא:
יד יְעִיבַר כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם (יעבר נא המ'ליס ח)
עַבְדֵּיהּ וַאֲנָא אֲדַבַּר בִּנְיָחַ
לְרֶגֶל עֲבִידְתָּא דִּי קֳדָמַי וּלְרֶגֶל
יַנְקַיָּא עַד דְּאֵיתֵי לְוַת רִבּוֹנִי
לְשֵׂעִיר: טו וַאֲמַר עֵשָׂו (עד אשר שם כה)
אַשְׁבּוֹק כְּעַן עִמָּךְ מִן עַמָּא
דְּעִמִּי וַאֲמַר לְמָא דְּנַן אַשְׁכַּח
רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי: טז
וְתָב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו
לְאוֹרְחֵיהּ לְשֵׂעִיר: יז
וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵיהּ
בֵּיתָא וְלִבְעִירֵיהּ עֲבַד מְטַלַּן (ויעקב נסע מנלה יז מ'לילים כג)
עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא
סֻכּוֹת: יח וַאֲתָא יַעֲקֹב
שְׁלִים לְקַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי
בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן בְּמֵיתוֹהִי (ויבא יעקב שנת לג)
מִפַּדַּן אֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵיל
אַפֵּי קַרְתָּא: יט וּזְבַן יָת־
אַחְסָנַת חַקְלָא דִּי פְרַס תַּמָּן (ויחן את שם)
למשכניה

רשי

(יד) עד אשר אבא אל אדוני שעירה · הרחיב לו את הדרך: (יח) ויבא יעקב שלם · אל עיר ששמה שלם · כמו ותבאנה בית לחם ומי שמפר' שלם שלם שלםבתורתו באמונו טועה הו' לפי הפשט שאין דרך המקר' לדבר כך וגם מה צורך וכי בשביל מיעו' דורון שנתן לעשו הוצרך לכתוב כן: עיר שכם · עירו של שכם כמו כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא כדכתי' וירא אותה שכם בן חמור החוי: (ב) נשיא הארץ · והמפרש שכם שם העיר טועה הוא שלא מצינו בכל מקום עיר ציון עיר ירושלים אלא העיר נזכרת אחרי השם ואפילו אם זאת היא שכם שמא

לזכרון

רשב"ם

נסעה כמו נסע והנ"ון יסוד בתיבה ותרגום של אונקלוס טול והכך עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך · בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך: (יג) עלות עלי · הצאן והבקר שהן עלות חוטלות עלי לנהלן לאט: עלות · מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק עול ימים · שתי פרות עלות ובלשון אנפיטי"ש · ודפקום יום אחד: (ואם ידפקום יום אחד) ליגעם בדרך במרוצה ומתו כל הצאן · ודפקום · כמו קול דודי דופק

שיר

וְאָמַר לֵיהּ רִיבּוֹנִי יָדַע אֲרוּם טַלְיָיא
חַטְיָין וְעָנָא וְתוֹרֵי דְמֵינַקְן עֲלַי וְאִין
דְחִיקְנָא לְהוֹם יוֹמָא חָד וִימוּתוּן כָּל
עָנָא: יד יְעִיבַּר כְּבָעוּ רִבּוֹנִי וִיטַיֵיל קֳדָם עַבְדֵיהּ וַאֲנָא אִידְבַּר בִּנְיָיחָא
לְבִלְחוֹדוֹי לְרֶגֶל עִיבִידְתָּא דְאִית קֳדָמַי וּלְרֶגֶל אוּלְפַן טַלְיָיא עַד זְמַן דְאֵיתֵי
לְוַת רִיבּוֹנִי לְגַבְלָא: טו וְאָמַר עֵשָׂו אֶשְׁבּוֹק כְּדוּן עִמָךְ מִן פּוֹלְמוּסִין
דְעִימִי וַאֲמַר לְמָא דְנַן אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם רִבּוֹנִי: טז וְאִתְעֲבִיד נִיסָא
לְיַעֲקֹב וְתַב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵיהּ לְגַבְלָא: יז וְיַעֲקֹב נְטַל לְסוּכּוֹת
וְאִיתְעֲכַב תַּמָּן תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא וּבְנָא לֵיהּ בֵּי מֶדְרְשָׁא וּדְגִיתּוֹי עֲבַד
מַטְלָן בְּגִין כֵּן קְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא סוּכּוֹת: יח וְאָתָא יַעֲקֹב שְׁלֵם בְּכָל
דִילֵיהּ לְקַרְתָּא דִשְׁכֶם דִבְאַרְעָא דִכְנַעַן בְּמֵיתֵיהּ מִפַּדַּן אֲרָם וּשְׁרָא לְקֳבֵיל
קַרְתָּא: יט וּזְבַן יַת אַחְסָנַת חֲקַל דִפְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵיהּ מִן יַד בְּנֵי חֲמוֹר
אבוי

ירושלמי

אֲרוּם טַלְיָיא חַטְיָין:

קנו על שם נית עשו אף׳ וינע נכף ירכו לראות אם הוא מלאך כמותו אם היו לו קפני׳ שהמלאכים אין להם קפנים א״כ נפוסלו מן העבודה לפי שקנה מיעשו הבכור׳ וזכהו העבודה ׃ נכף ירכו נני׳ נפוסלו מכהונה ׃ ברכתני ׃ בגי׳ הודה לי ברכתי ששרו של עשו הוא: ויפתחו ארצה ז״פ ע׳ שם פי שבע ים׃ ל׳ נליך וקס ולהע ניר שכינה תועבו נלנו ויפקסו נקוד למעלה שכיון לנושכו ויפקסו בגי׳ לנושכיהו ׃ דור חרגות שיפי״ו נגימ׳

רש״י

(שיר ה׳) כוקש בדלת: (יד) יעבור נא אדוני ׃ אל תאריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך ׃ ואף אם תתרחק: אתנהלה ׃ אתנהל ה״א יתירה כמו ארדה אשמעה: לאטי ׃ לאט שלי לשון נחת ההולכים לאט (ישעיה ח׳) לאט לי לנער: (שמואל ב׳ י״ח) לאטי ׃ הל״מד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי: לרגל המלאכה ׃ לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך: ולרגל הילדים ׃ לפי רגליהם שהן יכולין לילך: עד אשר אבא אל אדוני שעירה ׃ הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שנ׳ ועלו מושיעם בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א׳) ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים: (טו) ויאמר למה זה ׃ תעשה לי טובה זו שאיני צריך לה: אמצא חן בעיניך ׃ ולא תשלם לי עתה שום גמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו ׃ עשו לבדו וד׳ מאות איש שהלכו עמו כשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב״ה בימי דוד שנ׳ כי אם ד׳ מאות איש אשר רכבו על הגמלים (שמואל א׳ ל׳): (יז) ויבן לו בית ׃ שהה שם י״ח חודש קיץ וחורף וקיץ׳ סכות קיץ ׃ בית חורף ׃ סכות קיץ: (יח) שלם ׃ שלם בגופו שנתרפא מצלעתו ׃ שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון ׃ שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן: עיר שכם ׃ כמו לעיר וכמוהו עד בואכה בית לחם (רות א׳): בבאו מפדן ארם ׃ כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שני אריות ובא שלם ׃ אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך: (יט)

רשב״ם

לזכרון גבורת בני יעקב שמו את שמה שכם כדכתב בלוז שנקרא בית אל וכדכתב ויקראו ללפוף דן על שם דן אביהם ׃ לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר ׃ וכדכתב ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך: (יט) קשיטה

אבן עזרא

בעבור אהבתו אותם ׃ הדרש על נקודו׳ וישקהו טוב הוא לעתיקי מגדים כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו והעד ויבכו כאשר עשה יוסף עם אחיו: (ה) מי אלה לך ׃ מי אלה עמך או מי אלה שלך הם: חנן ׃ כמו נתן וכמוהו חנונו אותם גם חנם כמו הם: (ח) מי לך ׃ מי לעולם ימצא על אדם ופי׳ מי הוא זה משגרת לו כל המחנה הזה או מי במחשבתך: (י) אל נא ׃ אל יאמר אדוני כן וכבר הודעתיך דקדוק הנגיד: כראות פני אלהים ׃ מלאך ורבי המפרשי׳ אומרי׳ כי בא המלאך ליעקב לחזק את לבו שלא יירא מאחיו כי הכה המלאך לא יכול לו אף כי בן אדם ואין מלת שרית עם אלהים

כמו

אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־
י חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה
ג' קְשִׂיטָה׃ כ וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
לד ס א וַתֵּצֵא דִינָה
בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב
ג' ומ"ג לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃ ב
וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר
ז' רפי הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ
ב' מאנון וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃ ג
וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־
רסק' יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר
רסק' עַל־לֵב הַנַּעֲרָ׃ ד וַיֹּאמֶר
ב' ונענין שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו
נ לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה
הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃ ה וְיַעֲקֹב
ט שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ
וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה
ז' מ' כלים' וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃
י וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם
אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ ז
נ' וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
נ כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־נְבָלָה
נ' עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃

וידבר

לְמִשְׁכְּנֵיהּ מִידָא דִּבְנֵי חֲמוֹר
אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם בִּמְאָה חוּרְפָן׃
כ וַאֲקֵים תַּמָּן מַדְבְּחָא וּפְלַח
עֲלוֹהִי קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל׃
א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת לֵאָה
דִּי יְלֵידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנָת
אַרְעָא׃ ב וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם
בַּר חֲמוֹר חִוָּאָה רַבָּא דְּאַרְעָא
וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכֵיב יָתַהּ וְעַנְּיַהּ׃
ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁיהּ בְּדִינָה
בַּת יַעֲקֹב וּרְחֵם יָת עוּלֵימְתָּא
וּמַלֵּיל עַל לִבָּא דְּעוּלֵימְתָּא׃
ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי
לְמֵימַר סַב לִי יָת עוּלֵימְתָּא
הָדָא לְאִתּוּ׃ ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע
אֲרֵי סָאֵיב יָת דִּינָה בְּרַתֵּיהּ
וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא
וּשְׁתֵיק יַעֲקֹב עַד מֵיתֵיהוֹן׃
ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם
לְוָת יַעֲקֹב לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ׃
ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עָאלוּ מִן
חַקְלָא כַּד שְׁמַעוּ וְאִתְנְסִיסוּ
גּוּבְרַיָּא וּתְקֵיף לְהוֹן לַחֲדָא
אֲרֵי קְלָנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל
לְמִשְׁכַּב יָת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לָא
כשר

אחר
במאה / ר' הכ"ן
ויקראלו / מגלה יח
וירא אותה / נזיר כג
סנהדרין ע / הוריות י
ויקח אותה / יומא עז
כי נבלה / בתרא טו / סנהדרין יו

רשב"ם

קשיטה מין מטבע שמה כן : (כ) אל אלהי ישראל · שהצילני מלבן ומעשו · כלומר האלהים הוא אלהי יעקב שהצילני מלבן ומעשו · וכמו שקורין שם אדם אליעזר · עמנואל כמו כן נקרא המזבח כך וכמו שפרשתי פשוטה : (א) ותצא דינה · כי חוץ לעיר היתה אהלה ויצאה משם ונכנסה לעיר : (ז) ובני
יעקב

רשי

קשיטה · מעה · א"ר ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה : (ותרגומו חורפן טובים חריפים בכל מקום כגון עובר לסוחר) : (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל · לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס. להיות
שבחו

אֲבוּי דִשְׁכֶם בִּמְאָה מַרְגָלְיָין : כ וְאָקֵים תַּמָן מַדְבְּחָא וְרַתָּמַן יְהַב מַעַשְׂרַיָא דְאַפְרֵישׁ מִן כָּל דִילֵיהּ קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל : א וּנְפָקַת דִינָא בְּרַת לֵאָה דִי יְלֵידַת לְיַעֲקֹב לְמִיחְמֵי בְּנִימוּס בְּנַת עַמֵי אַרְעָא : ב וַחֲמָא יָתָהּ שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר חִוָאָה רַבָּא דְאַרְעָא וּדְבַר יָתָהּ בְּאוֹנְסָא וּשְׁכִיב עִמָהּ וְסַגְפָהּ : ג וְאִתְרְעִיַית נַפְשֵׁיהּ בְּדִינָה בְּרַת יַעֲקֹב וְרָחֵם יַת רִיבָא וּמַלֵיל פִּיוּסִין עַל לִבָּא דְרִיבָא : ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּי לְמֵימַר סַב לִי יַת טַלְיָתָא הָדָא לְאִנְתּוּ : ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע אֲרוּם סָאִיב יַת דִינָה בְּרַתֵּיהּ וּבְנוֹי הֲווֹ עִם גֵיתוֹי בְּחַקְלָא וְשָׁתֵיק יַעֲקֹב עַד מֵיתֵיהוֹן : ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּי דִשְׁכֶם לְוַת יַעֲקֹב לְמַלָלָא עִמֵיהּ : ז וּבְנוֹי דְיַעֲקֹב עָלוּ מִן חַקְלָא כְּדֵי שָׁמְעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גּוּבְרַיָא וּתְקֵיף לְהוֹם לַחֲדָא אֲרוּם קְלָנָא עֲבַד שְׁכֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכּוּב עִם בְּרַת יַעֲקֹב

ירושלמי

מַרְגָלְיָין :

עשו ולמינ׳ נמסרה ולמי אלה לפניך ולמי כל חמדת ישרא׳ למי אני עמל׳ לומר כל חמדת ישרא׳ ונתמ׳ נטלו בני עשו וזהו ולמי אלה כל חמדת ישרא׳ ולמי אני עמל׳ ולמי אלה לפניך ד״א כך אמר יעקב למי אני עמל

לתת כל חמדת ישרא׳ למי אלה לפניך ומי לך ג׳ נמסרה מי לך כל המחנ׳ מי לך פה כי חצבת לך קבר עוד מי לך פה חתן ונכינהו פיס במדרש שהיו כתות של מלאכי השרת פוגעין בעשו ובאנשיו ומכים בהם וזהו מי לך כל המחנה שהיו

רשי

שנחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הק״בה הוא לאלהים לי ששמי ישראל · וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה׳ נסי (שמות י״ז) לא שהמזבח קרוי ה׳ אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הק״בה ה׳ הוא נסי · ורבותינו דרשו שהק״בה קראו ליעקב אל · ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים · ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי : (א) בת לאה · ולא בת יעקב · אלא ע״ש יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאני׳ הית׳ שנ׳ ותצא לאה לקראתו : (ועליה משלו המשל כאמה כבתה) : (ב) וישכב אותה · כדרכה : ויענה · שלא כדרכ׳ : (ג) על לב הנערה · דברים המתיישבים על הלב ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבז אני אשיאך ותקנה העיר וכל שדותיה : (ז) וכן לא יעשה · לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול :

רשב״ם

יעקב באו מן השדה · בתוך כך שיצא חמור לדבר אל יעקב ומצאם וידבר אתם וגו׳ בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם · בבני יעקב תלו החיתונים לכבודם לתת ולקחת · אבל כשספרו את הדבר לאנשי עירם אמרו למפרע לכבוד בני העיר שהם יהיו הלוקחי׳ והנותנים כדי לפתותם שישמעו אליהם להמול : וסתרוה חספה

אבן עזרא

כמו ויסר אבימלך על ישראל כי אין עם כמו על רק פירושו סר תחשב עם המלאכי׳ ואם אנשי׳ שרים · ושואלים ישאלו מה טעם ויזרח לו השמש והלא ברגע אחד זורחת בכל העולם ושאלתם תהו כי עת זרוח השמש בכל מקום ישתנה והנה בין ירושלם ובין זאת המדינה שחברתי בה זה הספר ושמה לוק״א שעה ושליש שעה וברחב י״ב מעלו׳ וזה הדבר ברור בלא ספק · ופי׳ והוא צולע שהי׳ הולך על צלעו האחת · וטעם על כן זכר לדבר : כשעה · יש אומרים שהוא לשון נוי כמו שלחה הנער וכן נפלו עלינו : ונלכה · כולנו ושאני אלך לנגדך לא אזוז ממך ויתכן להיותו כמו ונסעה מגזרת הוא נסע כולנו ואני אלך לנגדך : כי הילדים רכים · כי הגדול שבהם י״ב שנה יש לו וימים מספר : עלות · כמו עלות יגבל ובנה הבהמות שעלו עליהם הזכרים על כן נקראו עלות · וטעם עלי עלי לשמרם שלא יבואו לידי נזק : (יג) ודפקום · ואם דפקום המנהיגי׳ אז ימותו כל הצאן : (יד) אתנהלה · כמו אתנהל עמם : (טו) לאטי · הי״וד נוסף או יהי לשון יחיד מדבר : לרגל המלאכה · בעבור המקנה שהוא מלאכתי והקרוב אלי כי פי׳ המלאכה מה שיוכל אדם לעשות בכחו וברשותו גם הממון יקרא כך כמו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ומזאת הגזרה מלא מלאך בעבור שהוא תחת רשו׳ השולח · ויהיה לרגל כמו ויברך ה׳ אותך לרגלי ויתכן להיות

ח וידבר חמור אתם
לאמר שכם בני חשקה נפשו
בבתכם תנו נא אתה לו
לאשה: ט והתחתנו אתנו
בנתיכם תתנו לנו ואת
בנתינו תקחו לכם: י
ואתנו תשבו והארץ תהיה
לפניכם שבו וסחרוה והאחזו
בה: יא ויאמר שכם אל
אביה ואל אחיה אמצא חן
בעיניכם ואשר תאמרו אלי
אתן: יב הרבו עלי מאד
מהר ומתן ואתנה כאשר
תאמרו אלי ותנו לי את
הנער לאשה: יג ויענו בני
יעקב את שכם ואת חמור
אביו במרמה וידברו אשר
טמא את דינה אחתם: יד
ויאמרו אליהם לא נוכל
לעשות הדבר הזה לתת
את אחתנו לאיש אשר לו
ערלה כי חרפה הוא לנו:
טו אך בזאת נאות לכם
אם תהיו כמנו להמל לכם
כל זכר: טז ונתנו את
בנתינו לכם ואת בנתיכם
נקח לנו וישבנו אתכם והיינו
לעם אחד: יז ואם לא
תשמעו אלינו להמול ולקחנו
את בתנו והלכנו: יח וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני
שכם בן חמור: יט ולא אחר הנער לעשות הדבר כי

כשר לאתעבדא: ח ומליל
חמור עמהון למימר שכם ברי
אתרעיאת נפשיה בברתיכון
הבו כען יתה ליה לאתו:
ט ואתחתנון בנא בנתיכון
תתנון לנא וית בנתנא
תסבון לכון: י ועמנא
תתבון וארעא תהי קדמיכון
תיבו ועיבידו בה סחורתא
ואחסינו בה: יא ואמר
שכם לאבוהא ולאחהא אשכח
רחמין בעיניכון ודתימרון לי
אתן: יב אסגו עלי לחדא
מוהרין ומתנן ואתן כמא
דתימרון לי והבו לי ית
עולימתא לאיתו: יג ואתיבו
בני יעקב ית שכם וית חמור
אבוהי בחוכמא ומלילו די
סאיב ית דינה אחתהון: יד
ואמרו להון לא ניכול למעבד
פתגמא הדין למתן ית
אחתנא לגבר דליה עורלא
ארי חסודא היא לנא: טו
ברם בדא נתפס לכון אם
תהון כוותנא למגזר לכון כל
דכורא: טז ונתן ית בנתנא
לכון וית בנתיכון ניסב לנא
וניתב עמכון ונהי לעמא חד:
יז ואם לא תקבלון מננא
למגזר ונדבר ית ברתנא
ונזיל: יח ושפרו פתגמיהון
בעיני חמור ובעיני שכם בר
חמור: יט ולא איחר עולימא
למעבד פתגמא ארי איתרעי

חפץ

יונתן בן עוזיאל

יַעֲקֹב וְכֵן לָא הֲוָה כַּשְׁרֵי לְאִתְעֲבָדָא : ח וּמַלֵּיל עִמְהוֹן חֲמוֹר
לְמֵימַר שְׁכֶם בְּרִי רְעִיַת נַפְשֵׁיהּ בִּבְרַתְּכוֹן הָבוּ בְּבָעוּ יָתָהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ : ט
וְאִתְעָרְבוּן בְּחִיתוּנָא עִמָּנָא בְּנַתְכוֹן תִּתְּנוּן לָנָא וְיַת בְּנָתָנָא תִּסְבוּן לְכוֹן :
י וְעִמָּנָא תִּתּוּבוּן וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן בְּרַנִיחָא לְכוֹן תִּיבוּ וְעֲבִידוּ בָהּ
פְּרַקְמַטְיָא וְאַחְסִינוּ בָהּ : יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחָהָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין
בְּעֵינֵיכוֹן וּדְתֵימְרוּן לִי אֶתֵּין : יב
אַסְגוּ עֲלַי לַחֲרָא מוֹהֲרָא וּמַתְנָא וְאֶיתֵּן
הֵיכְמָא דְתֵימְרוּן לִי וְיהֲבוּ לִי יַת רִיבָא
לְאִנְתּוּ : יג וְאָתִיבוּ בְנֵי יַעֲקֹב יַת שְׁכֶם וְיַת חֲמוֹר אֲבוּי בְּחוּכְמָא וּמַלִּילוּ
בְּגִין דְּסָאֵיב יַת דִּינָה אֲחַתְהוֹן : יד וַאֲמָרוּ לְהוֹם לָא נִיכוּל לְמֶעֱבַד יַת
פִּתְגָמָא הָדֵין לְמִיתַּן יַת אֲחָתָנָא לִגְבַר דְּלֵיהּ עוּרְלְתָא אֲרוּם גְּנוּתָא הִיא
לָנָא : טו בְּרַם בְּדָא נִתְפַּיֵּיס לְכוֹן אִין תֶּהֱווֹן כְּוָתָנָא לְמִגְזוֹר לְכוֹן כָּל
דְּכוּרָא : טז וְנִיתֵּן יַת בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיַת בְּנָתֵיכוֹן נִיסַּב לָנָא וְנִיתֵּב עִמְּכוֹן
וּנְהֵי לְעַמָּא חַד : יז וְאִין לָא תְקַבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְזַר וְנִסַּב בְּתִיקְפָּא יַת
בְּרַתְּנָא וְנֵיזִיל : יח וּשְׁפָרוּ פִּתְגָמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר
יט וְלָא אִתְעַכַּב רַבְיָא לְמֶעֱבַד פִּתְגָמָא אֲרוּם צָבֵי בִּבְרַת יַעֲקֹב וְהוּא
יקיר

ירושלמי

פּוּרַן וּכְתוּבְתָא :

בעל הטורים

מכיס כהס עד שהיו מאניס להם קנריסלקנו' המתיס ונשפגת בו ורחה לו נגיס וגכות פזר מי לך פהנכיס גנות · נח קן אחרת כשהיינו נגטן אמנו פריני' על ב' עולמות שאתה היית נוחר גיעה"ג שאין בו פריה ורביה א'כ מי לקחו הנכיס · כראות פני קא'ים בנ'י

כשר שלך שרמו לו שראה שלו וכיכל חמשו אחי יהי לך אשר לך נני' זו הנרכותו לנגדך ב'כת' ואלכהלנגדך שתהן עוגותיכו לנגדך שיצוו רגה לינקעט יעקב ואמר יעקב למט תלך עוד ותכביר עוגותי ששטעתי כנד' וכשלא אהיה עמך שמא תשכח עלות וה' באמו' אליך

רש"י

(ח) חשקה : חפלה : (יב) מהר : כתובה : (יג) במרמה : בחכמה : אשר טמא : הכתוב אומ' שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה אחותם (יד) חרפה היא · שמן פסול הוא אצלנו הבא לחרף חברו היה אומר לו ערל אתה או בן ערל · חרפה בכל מקום גדוף : (טו) נאות לכם : נתרצה לכם לשון ויאותו (הכהנים ביהוידע) : להמול . להיות נמול אינו לשון לפעול אלא לשון להפעל : (יו) ונתנו נו'ן שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נונין ונתננו : ואת בנותיכם נקח לנו : אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שגלו החשיבו' בבני יעקב ליקח בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיה' יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתינו ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר נחפוץ · וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עם ספכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול :

רשב"ם

(י) וסחרוה · כמו ת גורמת · וכן מן גש · גשלוני מן שקט · שקטוהו · מן שאל · ישאלוני · משפטי צדק · מן בחר · בחרוהו · מן פעל · יפעלוהו : (טו) ונתנו דגש · כמו לתתנו פירש כיתן · וכן מצרים נתנו יד · כמו נתננו : (יט) ולא אחר · מגזרת לא תאחר שהוא משקל כבד כמו תשבר : והוא נכבד · ששמעו לו בהיותם שלמים

אבן עזרא

לרגל כמשמעו שהוליכם על רגליהם : וטעם למה זה אין לי צורך : (יח) ויבא יעקב שלם : שם התאר והטעם שבא בשלום שלא אירע לו שום מאורע כי עתה יחיל לספר מאורע דינה : (יט) חלקת השדה : חלק נשדה והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל : ומי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא : ויאמר הגאון כי ויקרא לו אל אלהי ישראל כי פירושו שקרא אל אל השם והנכון הוא שכן הוא שם המזבח וכן מזבח משה קרא שמו יי' נסי בעבור הנס שעשה השם במקום ההוא וכן בשוב השכינה אל ירושלם תהי נקראת יי' שמה וכן בעבור שעזר השם את יעקב קרא שם המזבח שעבד
שם

חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד
מִכֹּל בֵּית אָבִיו׃ כ וַיָּבֹא
חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר
עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם
לֵאמֹר׃ כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ
וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה
רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־
בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־
בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם׃ כב אַךְ־
בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים
לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם
אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר
כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃ כג
מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם
הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה
לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃ כד
וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם
בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ
כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ׃
כה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־
בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי
דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־
הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃
כו וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם
בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־
דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃ כז
בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים

בְּבַת יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל
בֵּית אֲבוּהִי׃ כ וַאֲתָא חֲמוֹר
וּשְׁכֶם בְּרֵיהּ לִתְרַע קַרְתְּהוֹן
וּמַלִּילוּ עִם אֱנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן
לְמֵימַר׃ כא גּוּבְרַיָּא הָאִלֵּין
שְׁלָמִין אִינּוּן עִמַּנָא וְיִתְּבוּן
בְּאַרְעָא וְיַעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָא
וְאַרְעָא הָא פְּתִיוּת יְדַיִן
קֳדָמֵיהוֹן יָת בְּנָתְהוֹן נִסַּב לָנָא
לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן׃
כב בְּרַם בְּדָא יִתְפַּסּוּן לָנָא
גּוּבְרַיָּא לְמִיתַב עִמַּנָא לְמֶהֱוֵי
לְעַמָּא חַד בְּמִגְזַר לָנָא כָּל
דְּכוּרָא כְּמָא דְאִינּוּן גְּזִירִין׃
כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל
בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִילָנָא אִינּוּן
בְּרַם נִתְפַּיַּס לְהוֹן וְיִתְּבוּן עִמַּנָא׃
כד וְקַבִּילוּ מִן חֲמוֹר וּמִן
שְׁכֶם בְּרֵיהּ כָּל נָפְקֵי תְּרַע
קַרְתֵּיהּ וּגְזָרוּ כָּל דְּכוּרָא כָּל
נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּיהּ׃ כה
וַהֲוָה בְיוֹמָא תְּלִיתָאָה כַּד
תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כְּאֵבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ
תְּרֵין בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי
אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּיהּ וְעָאלוּ
עַל קַרְתָּא דְּיָתְבָא לְרוֹחְצָן
וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא׃ כו וְיָת
חֲמוֹר וְיָת שְׁכֶם בְּרֵיהּ קְטָלוּ
לְפִתְגָּם דְּחָרֶב וּדְבָרוּ יָת דִּינָה
מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ׃ כז בְּנֵי
יַעֲקֹב עָלוּ לְחַלָּצָא קְטִילַיָּא וּבַזּוּ
קַרְתָּא דְּסָאִיבוּ אֲחַתְהוֹן׃
כח יָת עָנְהוֹן וְיָת תּוֹרֵיהוֹן
וית

וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃ כח אֶת־צֹאנָם
וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר
בשדה

יקיר מכל בית דאבוי : כ ואתא חמור ושכם בריה לתרע קרתיהון ומלילו עם אינשי תרע קרתהון למימר : כא גובריא האלין שלמין אינון עמנא ויתבון בארעא ויעברון בה פרקמטיא וארעא הא פתיית תחומין קדמיהון ית בנתיהון ניסב לנא לנשין וית בנתנא ניתין להום : כב ברם בדא יתפייסון לנא גובריא למיתב עמנא למהוי לעם חד במגזור לנא כל דכורא היכמא דאינון גזרין : כג גיתיהון ונכסיהון וכל בעיריהום הלא דילנא אינון ברם נתפיים להום וייתבון עמנא : כד וקבילו מן חמור ומן שכם בריה כל נפקי תרע קרתיה וגזרו כל דכורא כל נפקי תרע קרתיה : כה והוה ביומא תליתאה כד הוו מתמקמקין מן כיב גוזרתהום ונסיבו תרין מבנוי דיעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר סייפיה ועלו על קרתא דהיה יתבא לרוחצן וקטלו כל דכורא : כו וית חמור וית שכם בריה קטלו לפתגם דחרב ודברו ית דינה מבית שכם ונפקו : כז מותר בנוי דיעקב עלו לחלצא קטוליא ובזו ית קרתא דסאיבו בגווה אחתהון : כח ית ענהום וית תורהום וית חמריהום

רש״י

(כא) שלמים · בשלום ובלב שלם : והארץ הנה רחבת ידים · כאדם שידו רחבה וותרנית כלומר אל תפסידו כלום פרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים : (כב) בהמול · בהיות נמול : (כג) אך נאותה להם · לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו : (כה) שני בני יעקב · בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו : אחי דינה · לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה : בטח · שהיו כואבים · ומדרש אגדה בטוחים היו על כחו של זקן : (כז) על החללים · לפשט החללים : (כט) חילם · ממונם · וכן עשה לי את החיל הזה (דברים ח׳) וישראל עושה חיל (במדבר כ״ד) ועזבו לאחרים חילם (תלים מ״ט) : טפם · לשון טפייה לפיכך טעמו מלרע : עכרתם

רשב״ם

(כה) בהיותם כואבים · לפי דרך ארץ · ופשוטו של מקרא או היו כואבים מיום ראשון ושני : ויבואו על העיר · שהיו יושבים בטח ולא נזהרו מהם · וכן כל בטח שבכל מקום על היושבים הוא אומר בין בתורה בין בנביאים : (ל) להבאישני

אבן עזרא

שם בשם אל אלהי ישראל והטע׳ שהוא חזק ותקיף · אלהי ישראל שהצילו בדרך ובא שלם אל ארץ כנען כי שם שכם וסכות ולפי דעתי יתכן שהתעכב בעיר שכם שני רבות כי דינה לא היתה בת שבע שני׳ גם שמעון ולוי קטני׳ היו : (א) ותצא דינה · מעצמה : ויענה · כדרכה בעבור היותה בתולה : וידב׳ אל לבה · שדבר לה דברי רכים וניחומי׳ : (ה) כי טמא · שכם : (יד) חרפה · לדורות וזה טעם כי נבלה עשה בישראל · וטעם וידברו אשר טמא וידברו את שכם אשר טמא אחותם כי מלאכו דברו לשלום כמו דבר לו או טעם אשר כי ענו במרמ׳ בעבו׳ אשר טמא : אשר לו ערלה ערלת בשר וטעמו דבר שיכבד וכן ערל שפתים כי ערלה אוגם בעבור הכוסף והאומרים שהשם אמר לאברהם והיה תמים ובהמולו הנה הוא חסר הדבר הפוך והנה הבהמות יוכיחו ואם אמרו למה נחתך דבר בראו השם גם הטבור יוכיח : את נתנו · בעבור היותה קטנה והם היו מדברים בעבור אביהם : ולא אחר · איננו בדקדוק כמו ואחר עד עתה רק חן הבנין הכבד הדגוש והוא פעל עבר על משקל ברך נבות : שלמים הם · בשלום : רחבת ידים : מקומות כמו ויד תהיה לך : יאותו · מגזרת כי לך יאתה והנות הנעלם אחר האות המשרת

נאמ׳ אל אלוהי׳ ישר׳ ויוצב מצבה׳ לדרכו שניה׳ מן : כד כחל׳ העגול׳ שעירה שכאמ׳ ועלו מושעי׳ נהר ציון וגו׳ זהו עד-אמר אנה אל אדוני שעירה אל אדוני שעירה ס״ת אליה · אנה עולה ד׳ רמז לאמר ד׳ גליות · ינא אליה לפני כאשר ה׳ הנדג והכור׳

נאמ״ו פרו׳ עלות ב״פ ונדוד מאחר עלות הניאו ואידר ונמוקו ישא עלות יהכל׳ ארו׳ לדוד שתא״ד ויעקב ציו מרחמין על הנאמן והיו מרעין אותו נמרעה רך וזהו שכתוב כאן עלות ונדוד מאחר עלות הניאו ומה היו עוש׳ כרועה עדרו ירעה : שעירה ג׳

בשדה לקחו: כט ואת כל

חילם ואת כל טפם ואת

ל' מל"ע נשיהם שבו ויבזו ואת כל

אשר בבית: ל ויאמר

יעקב אל שמעון ואל לוי

ג' ג' ומ"ל עכרתם אתי להבאישני

ג' בישב הארץ בכנעני ובפרזי

ח ואני מתי מספר ונאספו עלי

ג' ומ"ל · ג' והכוני ונשמדתי אני וביתי:

ז תפו' ולוי אני : לא ויאמרו הכזונה יעשה

ג' כ' כ את אחותנו: לה פ

א ויאמר אלהים אל יעקב

קום עלה בית אל ושב שם

י"א · ג' ועשה שם מזבח לאל הנראה

ג אליך בברחך מפני עשו

אחיך: ב ויאמר יעקב אל

ג' ביתו ואל כל אשר עמו

ב' ח' ערלת לנכסדירמי הסרו את אלהי הנכר אשר

ב' ח' נתו' בתככם והטהרו והחליפו

ג' ומ"ל · שמלתיכם: ג ונקומה

ונעלה בית אל ואעשה שם

י"א · ב' מזבח לאל הענה אתי ביום

צרתי ויהי עמדי בדרך אשר

הלכתי: ד ויתנו אל יעקב

את כל אלהי הנכר אשר

בידם ואת הנזמים אשר

ח' · ג' ומ' באזניהם ויטמן אתם יעקב

תחת האלה אשר עם שכם:

ג' ה ויסעו ויהי חתת אלהים

ג' מ"ל על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב:

ד' ו ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען הוא בית אל הוא

וית חמריהון וית די בקרתא וית

וית די בחקלא בזו: כט

וית כל נכסיהון וית כל

טפלהון וית נשיהון שבו ובזו

וית כל די בביתא: ל

ואמר יעקב לשמעון וללוי

עכרתון יתי למיתן דבבו

בינא ובין יתבי ארעא

בכנענאה ובפריזאה ואנא עם

דמנין ויתכנשון עלי וימחונני

ואשתיצי אנא ואנש ביתי:

לא ואמרו הכנפקת ברא

יתעביד ית אחתנא: א

ואמר יי ליעקב קום סק לבית

אל ותיב תמן ועביד תמן

מדבחא לאלהא דאתגלי עלך

במערקך מן קדם עשו אחוך:

ב ואמר יעקב לאנש

ביתיה ולכל דעימיה אעדו

ית טעות עממיא די ביניכון

ואדכו ושנו כסותכון: ג

ונקום וניסק לבית אל ואעביד

תמן מדבחא לאלהא דקביל

צלותי ביומא דעקתי והוה

לאל הע' יוה מימריה בסעדי באורחא

סנהדרין לח דאזלית: ד ויהבו ליעקב

ית כל טעות עממיא די

בידיהון וית קדשיא די

באודניהון וטמר יתהון יעקב

תחות בוטמא דעם שכם:

ה ונטלו והות רתתא מן

קדם יי על עממיא די בקרוי

סחרניהון ולא רדפו בתר בני

יעקב: ו ואתא יעקב ללוז

וכל

ואז וצלו
מזהירים
לספות את
הריעשו ·
ננכות שבים
ואמר' ננכו'
הארץ: ננכות
אחיך אשה
נני שמשון
לומר שביל
שלא רג' ליתן
לאחיו
מכנותיו
כדאי במדרש
שהטמיאה
נתינ' מפכין
נינגש שיראה
נראו' ננכות
הארץ ונינל"
שכם: טמאו
נ' נמסרה
טמאה
פזנת' טמאו
את מקדשי
טמאו את
היכל קדשך
כ"ס נמדים
חוז טמאו
מק: שילגמשן'
מעשה שכם
ונטמאו את
היכל קדשך
נזכתי' כזיס

כניין עכו ·
טמא אחות'
ובמין את
נכנס לומר
לך שעשו
מעשה נבמה
הדכו נ'
כתוב' הרכו
על יחתל
מזר שנגנל
הרנו לפשוע
אף על פי
שזרכ"נמוס'
כמה שהרנו
נגלגלדקיינו
כיע"ז הרכו
גם שלפשוע
שהתנו עמס
שלא לענוד
כנ"ז ·
ונקומה נ'
נחסרה
ונקומה
וכינלה נית ל
שלחם הכינר
אתי ונקומה
ונקומה עליה
למלחמה
שאמר יהודה
בזכו' ונקומ'
וכינלה נית ל
שלמה הכער
ונקומה

יונתן בן עוזיאל

חֲמָרֵיהוֹם וְיַת דִּבְקַרְתָּא וְיַת דִּבְחַקְלָא בָּזוּ : כט וְיַת כָּל נִכְסֵיהוֹן וְיַת כָּל
טַפְלֵיהוֹן שָׁבוּ וּבָזוּ וְיַת כָּל דִּבְבֵיתָא :
ל וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי
עֲכַרְתּוּן יָתִי לְסַפְקָא שְׁמִי בֵּישׁ בְּיַתְבֵי
אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבִפְרִיזָאֵי וַאֲנָא עַם
דְּמִנְיָן וְיִתְכַּנְשׁוּן עֲלַוִי וְיִמְחוּנַנִי
וְאִישְׁתֵּצֵי אֲנָא וֶאֱנַשׁ בֵּיתִי : לא
עֲנוֹן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לָא יָאֵי לְמֶהֱוֵי
מִתְאַמַּר בִּכְנִישָׁתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל עַרְלָאִין
סָאִיבוּ לִבְתוּלָתָא וּפַלְחֵי צַלְמִין טַנִּיפוּ
לִבְרַתֵּיהּ דְּיַעֲקֹב אֱלָהֵן כְּדֵין יָאֵי לְמֶהֱוֵי
מִתְאַמַּר עַרְלָאִין אִתְקַטִּילוּ בְּגִין
בְּתוּלְתָא וּפַלְחֵי צַלְמִין בְּגִין בְּרַתֵּיהּ
דְּיַעֲקֹב וְלָא יְהֵוֵי שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר מִלַּגְלֵג בְּמִילֵּיהּ עֲלָנָא וּכְאִיתְּתָא מַטְעַיָּיא
נַפְקַת בָּרָא דְּלֵית לָהּ תְּבוֹעַ יַעֲבִיד יַת אַחְתָּן אִין לָא עֲבַדְנָא יַת פִּתְגָמָא
הָדֵין : א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סוּק לְבֵית אֵל וְתִיב תַּמָּן וְעָבַר תַּמָּן
מַדְבְּחָא לֶאֱלָהָא דְּאִתְגְּלֵי לָךְ בְּמֵעֲרָקָךְ מִן קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ : ב וַאֲמַר
יַעֲקֹב לֶאֱנָשֵׁי בֵּיתֵיהּ וּלְכָל דְּעִימֵּיהּ עַטְרוּן יַת טַעֲוַת עַמְמַיָּא דְּבֵינֵיכוֹן
דְּדַבַּרְתּוּן מִבֵּית טַעֲוַת שְׁכֶם וְאִדַּכּוּ מִסּוֹאֲבוּת קְטוֹלַיָּא דִּקְרַבְתּוּן בְּהוֹן
וְשַׁנּוּ כְּסוּתְכוֹן : ג וְנָקוּם וְנִסַּק לְבֵית אֵל וְאַעֲבִיד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֶאֱלָהָא
דְּקַבֵּל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דְּעַקְתִי וַהֲוָה מֵימְרֵיהּ בְּסַעֲדִי בְּאָרְחָא דְּאָזְלִית : ד
וּמְסָרוּ בְּיַד יַעֲקֹב יַת כָּל טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּבְדֵיהוֹן דְּדַבָּרוּ מִן טַעֲוַות שְׁכֶם
ויַת

ירושלמי

עֲנִיִין תְּרֵין בְּנוֹי דְּיַעֲקֹב כַּחֲדָא
וְאָמְרִין לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן לָא
יָאֵי הוּא דִּיהֱוֵי מִתְאֲמַר
בִּכְנִישָׁתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וּבְבֵית
מִדְרָשֵׁיהוֹן עַרְלִין סָאִיבוּ
בְּתוּלָא וּפַלְחֵי צַלְמִין בְּרַתֵּיהּ
דְּיַעֲקֹב בְּרַם יָאֵי הוּא דִּיהֱוֵי
מִתְאַמַּר בִּכְנִישָׁתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל
וּבְבֵית מִדְרָשֵׁיהוֹן עַרְלִין
אִתְקְטִילוּ עַל עֵסֶק בְּתוּלָא

ר"שי

(ל) עכרתם · לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו ואגדה צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפיכך היו שותקין: מתי מספר · אנשי מועטים: (לא) הכזונה · הפקר: את אחותינו · ית אחתנא: (הביא התרגום על מלת אחתנא שהוא כראה מתוך הפסוק בלשון רבים מדכתיב כאן אחותינו מלא ביוד מש"כ גבי רבקה אחותינו את היי לאלפי רבבה שם חסר יו"ד ולכן תפרש שכאן הוא לשון רבים וקאי על כל בני ישראל אחותיהם הכזונה יעשה ולכן מביא רש"י התרגום שמתרגם ית אחתנא כאן כמו להלן להורות שהוא לשון יחיד · ודוק) (א) קום עלה · לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך: (ב) הנכר · שיש בידכם משלל של שכם: והטהרו · מע"א: והחליפו שמלותיכם · שמא יש בידיכם כסות של ע"ז: (ד) האלה · מין אילן סרק:
עם

רשב"ם

(ל) להבאישני · את ואתי כמו אשר הבאשתם את ריחנו: (ב) אלהי הנכר · שלקחו בעיר:
ויקרא

אבן עזרא

המשרת תחת פ"א הפועל: (יז) לכמולי · מפורש והנה הם חשבו רעה על יעקב ובניו שאמרו מקניהם וקנינם: (כה) ביום השלישי · שלישי לעולם קשה שהוא חצי המרובע וזה המעט ·א' גר עשו שמעון
ולוי

י"ח וכל ל"ה וכל העם אשר עמו: ז
ויבן שם מזבח ויקרא למקום
אל בית אל כי שם נגלו אליו
האלהים בברחו מפני אחיו:
נ' מ' וסי' אתקנרו לברכי' דנרק ח ותמת דבורה מינקת
רבקה ותקבר מתחת לבית
ו' אל תחת האלון ויקרא שמו
ג' ג' ג' אלון בכות: פ ט ויירא
אלהים אל יעקב עוד בבאו
מפדן ארם ויברך אתו: י
ויאמר לו אלהים שמך יעקב
כ"א לא יקרא שמך עוד יעקב כי
אם ישראל יהיה שמך ויקרא
את שמו ישראל: יא
ויאמר לו אלהים אני אל שדי
ג' ג' פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה
ל' ממך ומלכים מחלציך יצאו: יב
ה' ואת הארץ אשר נתתי
ג' לאברהם וליצחק לך אתננה
ולזרעך

אהרן די בארעא דכנען היא בית אל
הוא וכל עמא די עמיה:
ויקרא ז ובנא תמן מדבחא וקרא
פסחים פח לאתרא אל בית אל ארי תמן
כי ששנגלו איתגליו ליה מלאכיא דיי
סנהדרין לח במיערקיה מן קדם אחוהי:
ח ומיתת דבורה מניקתא
דרבקה ואיתקברת מלרע
לבית אל בשפולי מישרא
וקרא שמיה מישר בכותא: ט
ואתגלי יי ליעקב עוד במיתוהי
מפדן ארם ובריך יתיה: י
ואמר ליה יי שמך יעקב לא
לא יקרא ברכות יג יתקרי שמך עוד יעקב אלהין
ישראל יהי שמך וקרא ית
שמיה ישראל: יא ואמר
אני אל שדי ליה יי אנא אל שדי פוש וסגי
יבמות סה עם וכנשת שבטין יהון מינך
ומלכין דשלטין בעממיא
מינך יפקון: יב וית ארעא
די יהבית לאברהם וליצחק לך
אתנינה ולבנך בתרך אתן
ית

רשב"ם

(ז) ויקרא למקום · שחוץ לוז שהקים מצבה שם בבאו מבית אביו · אל בית אל · כי מתחלה נקראת שם העיר בית אל · ואולם לוז שם העיר לראשונה · אבל עכשיו קרא שם המקום בית אל שחוץ לעיר אשר חלם שם אל בית אל לפי שעד עתה הוא היה בעוזרו: (ח) אלון בכות · לא נכתב שמפני שכל המקומות שהלך יעקב בתורתו הולך ומפרש: (ט) וירא אלהים אל יעקב עוד · אחר שנסע מלוז הוא בית אל · קרא עוד את המקום השני בית אל כמו שמפרש והולך:
במקום

רש"י

עם שכם · אצל שכם: (ה) חתת · פחד: (ז) אל בית אל · הקב"ה בבית אל גילוי שכינתו בבית אל יש תיבה חסרה בי"ת המשמשת בראשה כמו הנה בית מנחם בן עמיאל כמו בבית מנחם · בית אביך כמו בבית אביך: נגלו אליו האלהים · במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף אם בעליו עמו ולא נאמר בעלו וכן שבות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבי' אבל אחד מכל שאר השמות לא תמצא בלשון רבים: (ח) ותמת דבורה · מה ענין דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך · מדברי רבי משה הדרשן למדתיה: מתחת לבית אל · העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר: תחת האלון · בשיפולי מישרא שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה
ומישור

יונתן בן עוזיאל

וית קדשיא דהוו באודניהון דיתבי
קרתא דשכם דהוה צייר בהון דמות
פיסליה וטמר יתהון יעקב תחות
בוטמא דסמיכא לקרתא דשכם :
ה ונטלו מתמן מודים ומצלן קדם
יי והוה רתיתא מן קדם יי על עממיא
דבקרוי חוזרניהום ולא רדפו בתר בני
יעקב : ו ואתא יעקב ללוז בארעא
דכנען היא בית אל הוא וכל עמא
דעמיה : ז ובנא תמן מדבחא
וקרא לאתרא ההוא אל דאשרי
שכינתיה בבית אל ארום תמן
איתגליאו ליה מלאכיא דיי
במיערקיה מן קדם עשו אחוי : ח
ומיתת דבורת פידגוגתא דרבקה
ואתקברת מן לרע לבית אל בשיפולי
מישרא וברם תמן אתבשר יעקב על
מיתת רבקה אימיה וקרא שמיה
אוחרן בכיותא : ט ואתגליי יי
ליעקב תוב במיתוהי מפדן דארם
ובריך יי בשום מימריה בתר דמיתת
אמיה : י ואמר ליה יי עד כדון הוה שמך יעקב לא יתקרי שמך תוב
יעקב אלהין ישראל יהי שמך וקרא ית שמיה ישראל : יא ואמר ליה
יי אנא אל שדי פוש וסגי עם קדיש וכינשת נביאין וכהנין יהון מבנך
דאולידתא ותרין מלכין תוב מינך יפקון : יב וית ארעא דיהבית
לאברהם

ירושלמי

ופלחי צלמין על דסאיבו
לדינה בת יעקב דלא יהוי
שכם בר חמור מתגאי בלביה
ואמר כאיתא דלית לה אינש
עולבנה כן יתעביד לדינה בת
יעקב ואמרין כאיתא זני
ונפקת ברא מחשב ית אחתן :
ומיתת דבורה מרבייתא
דרבקה ואתקברת מלרע
לבית אל תחות בלוטח וקרא
שמיה בלוט בכותא : אלהא
דעלמא יהא שמיה מברך
לעלמי עלמא אליפת יתן
פיקודין יאיין וקיימין שפירין
אליפת יתן ברכת חתנא מן
אדם וזוגיה דכן כתבא מפרש
ובריך יתהון מימריה דיי
ואמר להון מימריה דיי תקופו
וסגון ומלון ית ארעא וכבושו
יתה אליפת יתן למבקרא ית
בישייא

בעל הטורים

וכן נאמתו זכו' ונקותה עליה למלחמה · והחליפו שמלותיכם · ונקומה ונעלה בית אל רמז והא דא תא נפר"ק דסנת רמ"י פזחקי ומגלי ויסעו ב' נמסרה הד ריש פסוק וחד סוף פסו' ויסעו ויהי חתת אלהים · תלה מעשי ישראל ויסעו ויעלו שהיו הדגלים נוסעין כעין מטתו של יעקב לומר מה כאן חתת אלהים על העשים אף כאן היו כל האומות יראים מהם אני אל שדי פרה ורבה הוא שם של פריה ורביה

כי כינוס שלו סי"ן דלי"ת יו"ד עולה ת"ק כמנין אנדריס שנאמר ושנאמר נויקטל גוים כנימי ירדינס ויהוא :

רש"י

ומישור של בית אל היו קורין לו אלון · ואגדה
נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה ·
ואלון בלשון יוני אבל · ולפיכך העלימו את יום
מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף
הכתוב לא פרסמה : (ט) עוד · פעם שני במקום
הזה אחד בלכתו ואחד בשובו : ויברך אותו ·
ברכת אבלים : (י) לא יקרא שמך עוד יעקב ·
לשון אדם הבא במארב ועקבה אלא לשון שר ונגיד
(יא) אני אל שדי · שאני כדי לברך שהברכות שלי :
פרה ורבה · על שם שעדיין לא נולד בנימן ואע"פ
שכבר נתעברה ממנו : גוי · בנימן : גוים · מנשה
ואפרים

אבן עזרא

ולוי לדעת אחיהם עשו דכתיב במרמה ובני
יעקב הם כלם וחרה אף יעקב על שמעון ולוי
בעבור שהם הרגו אנשי שכם : את כל אשר
בבית · פי' בבית חמור או בבית שכם : (ל)
מתי מספר · מתי כמו אנשים ודבר שיסוף
הוא מעט על כן טעם ר' אהרן הכהן ראש
הישיבה שפי' ויהי מתיו מספר כמשמעו :
להבאישני · שישנאו אותי כאשר ישנא איש
דבר שיבאש : (לא) ויאמרו · שמעון ולוי :
הכזונה יעשה · שכם את אחותנו : (ב) הסירו
את אלהי הנכר · אלילה חלילה שישבו הנביא

ולזרעך אחריך אתן את־
ל׳ נלפי הארץ: יג ויעל מעליו
אלהים במקום אשר־דבר
אתו: יד ויצב יעקב מצבה
במקום אשר־דבר אתו
ג׳ רנ״ש מצבת אבן ויסך עליה נסך
ויצק עליה שמן: טו ויקרא
יעקב את־שם המקום אשר
דבר אתו שם אלהים בית־אל:
טז ויסעו מבית אל ויהי־
עוד כברת־הארץ לבוא
אפרתה ותלד רחל ותקש
בלדתה: יז ויהי בהקשתה
בלדתה ותאמר לה המילדת
אל־תיראי כי־גם־זה לך בן:
יח ויהי בצאת נפשה כי
מתה ותקרא שמו בן־אוני
ואביו קרא־לו בנימין: יט
ותמת רחל ותקבר בדרך
אפרתה הוא בית לחם: כ
ויצב יעקב מצבה על־קברתה
היא מצבת קברת־רחל עד־
היום: כא ויסע ישראל ויט אהלה מהלאה למגדל־
עדר

אונקלוס

ית ארעא: יג ואסתלק
מעילוהי יקרא דיי באתרא
די מליל עמיה: יד ואקים
יעקב קמתא באתרא די
מליל עמיה קמתא דאבנא
ונסך עלה נסכין ואריק עלה
משחא: טו וקרא יעקב ית
שמא דאתרא די מליל עימיה
תמן יי בית אל: טז ונטלו
מבית אל והוה עוד כרוב
ארעא למיעל לאפרת וילידת
רחל וקשיאת במלדה: יז
והוה בקשיותה במילדה
ואמרת לה חיתא לא תדחלין
ארי אף דין ליך בר: יח
והוה במיפק נפשה ארי מיתת
וקרת שמיה בר דוני ואבוהי
קרא ליה בנימין: יט ומיתת
רחל ואתקברת באורח אפרת
היא בית לחם: כ ואקים
יעקב קמא על קבורתה היא
קמת קבורתא דרחל עד
יומא דין: כא ונטל
ישראל ופרסיה למשכניה
מלהלאה למגדלא דעדר:
והוה

ואביו קרא סוטה לו

רשב״ם

(יד) במקום אשר דבר אתו. כמה פעמים נאמר לשון זה בפרשה זו לפי שהיה המקום באמצע הדרכי׳ ואין שם עיר: (טז) כברת. כמו ירוע כבירים. ואוריד כביר יושבים. לשון הרב ולפי ריבוי ארץ עד אפרת נקברה בדרך. ותקש. כמו ותקשה. כמו ותלו ותלוה. ותכס. ותכסה: (יז) אל תיראי כי גם זה לך בן. כאשר התפללתה יוסף ה׳ לי בן אחר ולא חפץ להמיתך עד קבל תפילתך ולדבר על לבה נתכוונה
בנימין

רש״י

ואפרים שעתידים לצאת מיוסף והם כמנין השבטים: ומלכי. שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולדו (ופסוק זה דרשו אבכר כשהמליך איש בושת ואף השבטי׳ דרשוהו וקרבו בנימין דכתיב איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין לאשה וחזרו אמרו שאלא היה עולה מן השבטי׳ לא היה הק״בה אמר ליעקב ומלכי׳ מחלציך יצאו גוי וקהל גוי שגוי׳
עתידים

לאברהם וליצחק לך איתנינה ולבנך בתרך אתין ית ארעא : יג ואסתלק מעלוי שכינתא דיי באתרא דמליל עמיה : יד ואקים תמן קמא באתרא דמליל עמיה קמא דאבנא ונסיך עלה ניסוך חמר וניסוך מוי ארום כדין עתידין למעבר בחגא דמטלייא ואריק עלה משח זיתא :

טו וקרא יעקב ית שמיה דאתרא דמליל עימיה תמן יי בית אל : טז ונטלו מבית אל והוה תיב סוגעי אשוון עללתא דארעא במיתיה לאפרת וילידת רחל וקשית במילדה : יז והוה בקשיותה במילדה ואמרת לה חייתא לא תדחלין ארום אוף דין ליך בר דכר : יח והוה כמיפק נפשה ארום מטת עלה מותא וקרת שמיה בר דווי ואבוי קרא ליה בנימין : יט ומיתת רחל ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם : כ ואקים יעקב קמתא על בית קבורתא היא קמת בית קבורתא דרחל עד יומא דין :

כא ונטל יעקב ופרס למשכניה

מן

בישייא מן אבונן אברהם צדיקא כד איתגלית עלוי במישרי חוזא ופקידת יתיה למיגזר עורלתיה ויתיב ליה בתרע משכניה כמיחום יומא דכן כתבא מפרש ואמר ואיתגלי עלוי מימריה דיי במישרי חוזא : ועור אליפת לן למברכא ית אביליא מן אבונן יעקב צדיקא כד איתגלית עלוי במייתיה מן פדן ארם כד ארעית לדבורה מרבייתה דרבקה אמיה אורחא דעלמא ומיתת ערוי רחל באורחא ויתיב ליה יעקב אבונן צווח ומיליל לה ומספד ובכי : ואת ריבון כל עלמיא יי במכילת רחמיך טביא איתגליתא עלוי וגרימת יתיה וברכת אביליא ברכת יתי על אמיה בגין כדין כתבא מפרש ואמר ואתגלי מימריה דיי על יעקב ומן תוננות במייתיה מפדן ארם ובריך יתיה :

והוה אישון כרוב ארעא למיעל לאפרת וילידת רחל ואתקשי את במילדה : ואבוי הוה קרי ליה בלשן בית קודשא בנימין :

רש"י

עתידים בניו ליעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות וכן כל הסנהדרין שבעים : ד"א שעתידים בניו להקריב איסור במו' בגוים בימי אליהו · ברש"י ישן) אשר דבר אתו · איני יודע מה מלמדנו

(יו) כברת ארץ · מנחם פירש לשון כביר רבוי מהלך רב · ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקב' ככברה שהכביר מצוי הסתיו עבר · והשרב עדיין לא נא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ (מלכים ב'ה') ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת שדה כך במהלך אדם נותן שם מדה (קרקע כמו מהלך מיל) כברת ארץ : (יז) כי גם זה · נוסף לך על יוסף · ורבותינו אמרו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה : (יח) בן אוני · בן צערי : בנימין נאמרה בעיני לפי שהו לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנ' בנגב בארץ

רשב"ם

יח) בנימין · בן זקוניס · בן ימים כמו לקץ הימין · כמו הימים : (כ) היא מצבת קבורת רחל שאמר שמואל לשאול כשהלך ממנו לאחר שמשחו למלך : (כא) למגדל עדר · סמוך לבית לחם היה כדכתי' בתרי עשר ואתה בית לחם

עדר: כב ויהי בשכן ישראל
בארץ ההוא וילך ראובן
כ"ל מ"ג וישכב את בלהה פילגש
כת"ג: אביו וישמע ישראל ◦ פ
כ"ה פסוקי' פסקי' מכנו' פסוק: ויהיו בני יעקב שנים עשר:
כג בני לאה בכור יעקב
ד ראובן ושמעון ולוי ויהודה
נ' וחל יששכר וזבולון: נ' ויששכר וזבלון: כד בני
רחל יוסף ובנימן: כה ובני
בלהה שפחת רחל דן
נ ונפתלי: כו ובני זלפה
שפחת לאה גד ואשר אלה
בני יעקב אשר ילד לו בפדן
ארם: כז ויבא יעקב אל
נ' יצחק אביו ממרא קרית
ד הארבע הוא חברון אשר
ה גר שם אברהם ויצחק: כח
נ' ויהיו ימי יצחק מאת שנה
ושמנים שנה: כט ויגוע
ה' מלעי' י נ' יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אתו
עשו

אונקלוס

כב והוה כד שרא ישראל
בארעא ההיא ואזל ראובן
ושכיב עם בלהה לחינתא
דאבוהי ושמע ישראל ◦ והוו
בני יעקב תרי עסר: כג
בני לאה בוכריה דיעקב
ראובן ושמעון ולוי ויהודה
ויששכר וזבלון: כד
בני רחל יוסף ובנימן: כה
ובני בלהה אמתא דרחל דן
ונפתלי: כו ובני זלפה
אמתא דלאה גד ואשר אלין
בני יעקב דאיתילידו ליה
בפדן ארם: כז ואתא יעקב
לות יצחק אבוהי לממרא
קרית ארבע היא חברון דדר
תמן אברהם ויצחק: כח
והוו יומי יצחק מאה ותמנן
שנין: כט ואתנגיד יצחק
ומית ואתכניש לעמיה סיב
ושבע יומין וקברו יתיה עשו
ויעקב

אהרן
ויהי בשכן מגלה כה
וילך ראובן סנת נה
ויקברו בתוא יו

רשב"ם

לחם אפרתה וגו' וכתיב בסמוך ואתה מגדל עדר וגו': (כב) וישמע ישראל: לא נכתב זה אלא להודיעך שבשביל ששמע יעקב את הדבר אמר לו בשעת צוואתו פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך: ויהיו בני יעקב שנים עשר. עתה כשנולד בנימן היו שנים עשר ועוד שסיים כל ענין אותה הפרשה לא היה רוצה להפסיק זה: (כט) עשו ויעקב. לפי שהיה בכור ויעקב היה חולק לו כבוד בקדימו בכתוב. אבל בקבורת אברהם הקדים שכתוב יצחק לישמעאל לפי שהיה בן השפחות:

רשי

כמען הלוך וכסוע הנגבה. בנימין. בן ימין לפי שנולד בארץ כנען שהיא לימין. הדרום לשון צפון וימין אתה בראתם (תלים פט) לפיכך הוא מלא: (כב) בשכן ישראל בארץ ההיא עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה: וישכב. מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדי' באהל רחל ולא בשאר אהלי' ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל:

ויהיו בני יעקב י"ב. מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים למנות ומלמדנו שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן: (כג) בכור יעקב. אפי' בשעת

מן להלא למגדלא דעדר אתרא דמתמן עתיד דאתגלי מלכא משיחא
בסוף יומיא: כב והוה כד שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן
ובלבל ית מצעא דבלהה פלקתיה דאבוי דהוה מסדרא כל קביל מצעא
דלאה אמיה ואתחשיב עילוי כאלו שמיש עמה ושמע ישראל ובאיש
ליה ואמר ווי דלמא נפק מיני פיסולא היכמא דנפק מן אברהם ישמעאל
ומן אבא נפק עשו מתיבא רוחא דקודשא וכן אמר ליה לא תדחל
דכלהון צדיקין ולית בהון פיסולא דמבתר דאיתיליד בנימין הוו בני
יעקב תריסר: כג בני לאה בוכריה דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה
ויששכר וזבולון: כד בני רחל יוסף ובנימין: כה ובני בלהה אמתא
דרחל דן ונפתלי: כו ובני זלפא אמתא דלאה גד ואשר אלין בני
יעקב דאתילידו ליה בפדן ארם: כז ואתא יעקב לות יצחק אבוי
לממרא קרית ארבע היא חברון דדר תמן אברהם ויצחק: כח והוו
יומי יצחק מאה ותמנן שנין: כט ואתנגיד יצחק ואתכנש לעמיה

סיב

זקן ושבע ימים ג' במסו' ביצחק ובאיוב שמניהם היו צדיקים. וכן נאמר בא"ס זקן ושבע. ובצדיקים נאמר כן לשנת ונרשעים לנגלאי אדם יעוד א"ס קצר ימים ושבע רגז. ותלד יעקב בני יעקב כשהיא אומר בני לא' זה בני של וכן בכלן לפי שהם בנייני של עולם ולכך נקראו בנים אבל בני עשו אינם נקראים בני' א"א בנות כמו ולד בהמה:

רש"י

בשעת הקלקלה קראו בכור: בכור יעקב. בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים: (כז) ממרא. שם המישור: קרית הארבע. שם העיר ממרא קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע. וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר שמו כפול כגון זה וכגון בית לחם אבי עזר בית של אם הוצרך להטיל בו ה"א נותנה בראש התיבה השניה בית הלחמי בעפרת אבי העזרי (שופטים ו') בנה חיאל בית האלי (מלכים א' ט"ז): (כט) ויגוע יצחק. אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה שנ' ויצחק בן ששים שנה וגו' ויצחק מת בשנת ק"כ ליעקב. אם תוציא ששים ממאה ושמוני' שנה נשארו ק"כ ויוסף נמכר בן י"ז שנה ואות' שנה שנת מאה ושמנה ליעקב כיצד בן ששי' ושלש נתברך ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי שבעים ושבע וארבע עשרה עבד באשה ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף שנאמ' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגומר הרי תשעים ואחת. וי"ז עד שלא נמכר יוסף הרי מא' ושמנה (עוד מפורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה כ"ב שנה שנ' ויוסף בן שלשים שנה וגומר וז' שנה שובע ושנתים

רעב

אבן עזרא

עם עובדות אלהי נכר ופירושו תמצאנו בפרש' וילך משה: והטהרו. שירחצו הגוף: והחליפו שמלותיכם מזה המקום הזה נלמוד שחייב כל ישראל כאשר ילך להתפלל למקום קבוע להיות גופו נקי ומלבושיו נקיי'. דגשות תי"ו חתת להתבלע התי"ו. וטעם כי שם נגלו אליו האלהים המלאכים כמו והנה מלאכי אלהים: (י) לא יקרא שמך עוד יעקב. לבדו כי גם ישראל: (יא) פרה ורבה. ברכה כמעשה בראשית: ויתכן להיות פי' ויצב וכבר הציב בפעם הראשונה או עשה כן פעם שנית והראשון קרוב אלי: (יד) ויסך עליה נסך. מים או יין והטעם שרחץ אותה ואחר כן יצק עליה שמן ובבית אל שלם נדרו ונתן מעשר מהונו לכבוד השם למי שהיה בדור ראוי לקחתו:

(טז) כברת ארץ. יתכן להיות הכ"ף לדמות ויהיה ברת מלת המלך ואין ריע לו במקרא

(יז) בהקשותה. מהבנין הכבד הנוסף והטעם שהקשתה הלידה על נפשה וכן ותקש רק הוא מהבנין הכבד הדגוש ופמו ותכל להשקותו: (יח) בן אוני. בן אבלי וכן לחם אונים לא אכלתי באוני: (כ) קבורתה. וקברה שוים: (כב) וילך ראובן. יפה פירשו רבותינו ז"ל וכוסה קלון ערום: (כו) אשר

יולד

עשו ויעקב בניו : פ
ג' כ"כ לו א ואלה תלדות
ג' ר"פ עשו הוא אדום : ב עשו
לקח את נשיו מבנות כנען
ג' מ"ל בתו' את עדה בת אילון החתי
ואת אהליבמה בת ענה בת
צבעון החוי : ג ואת בשמת
כל אור' מ"ל בס"פ ח' : בת ישמעאל אחות נביות :
ד ותלד עדה לעשו את
אליפז ובשמת ילדה את
ג' כ"כ רעואל : ה ואהליבמה ילדה
יעוש ק' את יעיש ואת יעלם ואת
קרח אלה בני עשו אשר ילדו
לו בארץ כנען : ו ויקח עשו
את נשיו ואת בניו ואת
ג' מ"ל בתו' בנתיו ואת כל נפשות ביתו
ואת מקנהו ואת כל בהמתו
ואת כל קנינו אשר רכש
בארץ כנען וילך אל ארץ
מפני יעקב אחיו : ז כי היה
ג' קמצי' ג' רכושם רב משבת יחדו ולא
כ"ל יכלה ארץ מגוריהם לשאת
אתם מפני מקניהם : ח
וישב עשו בהר שעיר עשו
ג' כ"כ הוא אדום : ט ואלה תלדות עשו אבי אדום בהר שעיר :

ויעקב בנוהי : א ואילין
תולדת עשו הוא אדום : ב
עשו נסיב ית נשוהי מבנת
כנען ית עדה בת אילון
חיתאה וית אהליבמה בת
ענה בת צבעון חואה : ג
וית בשמת בת ישמעאל
אחתיה דנביות : ד וילידת
עדה לעשו ית אליפז ובשמת
ילידת ית רעואל : ה
ואהליבמה ילידת ית יעוש
וית יעלם וית קרח אילין בני
עשו דאתילידו ליה בארעא
דכנען : ו ודבר עשו ית
נשוהי וית בנוהי וית בנתיה
וית כל נפשת ביתיה וית
גיתוהי וית כל בעיריה וית
כל קנינייה דקנא בארעא
דכנען ואזל לארעא אוחרי
מן קדם יעקב אחוהי : ז
ארי הוה קנינהון סגי מלמיתב
כחדא ולא יכילת ארע
תותבותהון לסוברא יתהון
מן קדם גיתיהון : ח ויתיב
עשו בטורא דשעיר עשו הוא
אדום : ט ואילין תולדת
עשו אבוהון דאדומאי בטורא
דשעיר

אלה

רשב"ם

(ב) עשו לקח את נשיו מבנות כנען · המדקדק יתן לב כי בפ' ראשונה של תולדות יצחק נאמר יהודית בת בארי החתי · בשמת בת אלון החתי · מחלת בת ישמעאל · ובפ' זו לא הוזכר בת בארי כלל לא שמה ולא שם אביה · אבל וישמעאל אביהן של שתי נשיו הראשונות הוזכרו שהוחלפו שמות הבנות כאשר

מצינו נכמה

רשי

רעב הרי כ"ב וכתיב ימי שני מגורי שלשים ומאה שנה כנגד יעקב במכירתו ק"ח : (ב) עדה בת אילון · היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים לע"ז : אהליבמה · היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופר בע"ז כדי להטעות

סיב ושבע יומין וקברו יתיה עשו ויעקב בנוי : א ואלין ייחוסין דעשו
הוא דמתקרי אדום : ב עשו נסיב ית נשוי מבנת כנען ית עדה ברת
אלון חיתאה וית אהליבמה ברת ענה ברת צבעון חיואה : ג וית בשמת
ברת ישמעאל דאסיבא ליה נביות אחה : ד וילידת עדה לעשו ית
אליפז ובשמת ילידת ית רעואל : ה ואהליבמה ילידת ית יעוש וית
יעלם וית קרח אלין בנוי דעשו די אתילידו ליה בארעא דכנען : ו
ודבר עשו ית נשוי וית בנוי וית בנתוי וית כל נפשת ביתיה וית גיתוי
וית בעידוי וית כל נכסוי די קנה בארעא דכנען וטייל לארע אוחרי דהוה
רמיא עלוי אימתה דיעקב אחוהי : ז ארום הוה נכסיהון סגי מלמיתב
כחדא ולא בחילת ארעא תותבותהון לסוברא יתהום מן קדם גיתיהון :
ח ויתיב עשו בטוור גבלא עשו הוא רבא דאדומאי : ט ואלין
ייחוסין דעשו רבא דאמוראי דבית מדורהון בטוור גבלא :

ולא יכלה כי ולא יכלה ארץ מגוריה' ולא יכלה עוד הנפיכו לפי שיעקב פרתה עליו שכינה ותנריסיג נלו צ"ז ולא היה יכול לסבול · יעוש יעיש כתיב שקבן ואותו' גנא

על ישראל נקרבן הבית והם אהלי אדום וכו' י גליות גלו ישראל על ידו · יוסני

אלין

רש"י

את אביו: בת ענה בת צבעון · אם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנא' ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניה' והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרו' היו: (ג) בשמת בת ישמעאל · ולהלן קורא לה מחלת מצינו באגדת מדרש ספר שמואל ג' מוחלים להן עונותיהן גר שנתגייר והעולה לגדולה והכונס אשה ולמד הטע' מכאן לכך נקרא' מחלת שנמחלו עונותיו: אחות נביות · על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקרא על שמו:
(ה) ואהליבמה ילדה וגומר: קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו של אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין:
(ו) וילך אל ארץ · לגור באשר ימצא. (ז) ולא יכלה ארץ מגוריה' · להספיק מרעה לבהמות שלהם ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבוש' שמכר בכורתו: (ט) ואלה התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר

רשב"ם

בכמה מקומות בשמת בת אלון נקראת כאן עדה בת אלון ומחלת בת ישמעאל נקראת כאן בשמת · לכך יש לומר יהודית בת בארי מתה בלא בנים אבל בת אלון ובת ישמעאל היו להם בנים המפורשים כאן · ואהליבמה בת ענה בת צבעון החוי לקח את"כ אחר שהלך לו לשבת בהר שעיר ונתחתן בבני שעיר החוי ככתוב לפנינו כי אהליבמה היתה בת ענה בן צבעון בן שעיר החורי וגם תמנע פלגש אליפז כתובה עם בני שעיר ולפי שאהליבמה אשתו אחרונה היתה לפיכך מזכיר אותה ואת בניה בכל הפרשיות האלו לבסוף מפני יעקב אחיו כי יעקב קנה את הבכורה ודינו היה לירש את יצחק לכך ישב בארץ מגורי אביו: (ט) ואלה תולדת עשו בני בניו · כאשר פרשתי באלה
תולדת

אבן עזרא

יולד לו בפדן ארם · עשתי עש' נולדו לו שם כי בנימין נולד בארץ כנען והכתוב כתב על הרוב ורבים אראה לך עוד כמוה: (כט) ויגוע יצחק · וכאשר מת יצחק ונאסף אל עמיו קברו אותו עשו ויעקב כאשר נולדו ולמעלה את' יצחק וישמעאל בעבור היות ישמעאל בן השפחה: (א) הוא אדום · הוא אבי אדום ואל תתמה על עדה ובשמת שיש לה ב' שמות כי כן שם אם אביה גם שם אביה בד"ה איננו כמו בספר מלכי' כי שני שמות היו לה גם לאביה · וטעם ואלה שמות בני עשו על בני בניו: (ג) בת
ענה

י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו
אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו
רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃
יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן
אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃ יב
וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז
בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־
עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת
עֵשָׂו׃ יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל
נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃
יד וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה
בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת
עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעִישׁ
וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח׃ טו
אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי
אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן
אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף
קְנַז׃ טז אַלּוּף־קֹרַח אַלּוּף
גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה
אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם
אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ יז וְאֵלֶּה
בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף
נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה
אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל
בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת
אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יח וְאֵלֶּה בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף
יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח
אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃
יט אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם׃
אלה

מסרה: ה׳ ר״פ · ג׳ קמץ זקף וס״ל געיא · ג׳ פתח · ב׳ מ׳ין · פתחין · י״ז ר״פ · נתו׳ · ג׳ בני לוד · יעוש ק׳ · י״ר״פ בענין · כל לישנ״א · במ״ת · כל לישנ׳ פת׳ · י״ג

דְּשֵׂעִיר׃ י אִלֵּין שְׁמָהַת
בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר עָדָה
אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בָּשְׂמַת
אִתַּת עֵשָׂו׃ יא וַהֲווֹ בְּנֵי
אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם
וּקְנַז׃ יב וְתִמְנַע הֲוָת
לְחֵינְתָּא לֶאֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו
וִילֵידַת לֶאֱלִיפַז יָת עֲמָלֵק אִלֵּין
בְּנֵי עָדָה אִתַּת עֵשָׂו׃ יג
וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח
שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי
בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו׃ יד
וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת
עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו
וִילֵידַת לְעֵשָׂו יָת יְעוּשׁ וְיָת
יַעְלָם וְיָת קֹרַח׃ טו אִלֵּין
רַבְרְבֵי בְנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז
בּוּכְרָא דְעֵשָׂו רַבָּא תֵימָן רַבָּא
אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז׃
טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַעְתָּם
רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱלִיפַז
בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי
עָדָה׃ יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל
בַּר עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח
רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין
רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם
אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו׃
יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה
אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא
יַעְלָם רַבָּא קֹרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי
אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה אִתַּת
עֵשָׂו׃ יט אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו
וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם׃
אילין

אהרן · ותמנע סנהדרין נט

י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפָז בַּר עָדָה אִיתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בָּשְׂמַת
אִיתַּת עֵשָׂו: יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז: יב
וְתִמְנַע הֲוָת פִּלַּקְתָּא לֶאֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו וִילֵידַת לֶאֱלִיפַז יָת עֲמָלֵק הוּא אֱלִיפַז
חַבְרֵיהּ דְּאִיּוֹב אִלֵּין בְּנֵי עָדָה אִיתַּת עֵשָׂו: יג וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת
וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָשְׂמַת אִיתַּת עֵשָׂו: יד וְאִילֵין הֲווֹ בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה בְּרַת עֲנָה בְּרַת צִבְעוֹן אִיתַּת עֵשָׂו וִילֵידַת לְעֵשָׂו יָת יְעוּשׁ וְיָת
יַעְלָם וְיָת קֹרַח: טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרֵיהּ דְּעֵשָׂו
רַבָּא תֵּימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז: טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַעְתָּם
רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱלִיפַז דִּמְרוֹרְהוֹן בְּאַרְעָא דֶּאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה:
יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּה מִזָּה
אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל דִּמְרוֹרְחוֹן בְּאַרְעָא דֶּאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִיתַּת
עֵשָׂו: יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִיתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם רַבָּא
קֹרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בְּרַת עֲנָה אִיתַּת עֵשָׂו: יט אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו
ואלין

רשי

לשעיר: (יב) ותמנע היתה פילגש. להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו. תמנע זו בת אלופים היתה שנ' ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפני' אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש ובדברי הימים מונה אות' בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצא' תמנע מביניה' וכשגדלה נעשית פילגשו וזהו ואחו' לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: (טו) אלה אלופי בני עשו. ראשי משפחות:
יושבי

רשב"ם

תולדות נח: (יב) ותמנע היתה פלגש. ראיתי בשוחר טוב ותמנע מחובר גם לפסוק העליון שכן בדברי הימים צפו וגעתם וקנז ותמנע ועמלק. ואח"כ הוא אומר בבני שעיר ואחות לוטן תמנע. דוגמת אחות נביות. אחות אהרן כמו שפרשתי. ותמנע היתה פלגש. הראשון זכר מבני אליפז והשני נקבה. ואחות לוטן תמנע. וכמוהו יהושע ועתה חלק את הארץ בנחלה לתשעת השבטי' וחצי שבט המנשה עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה. על כרחיך פסוק שני חסר ממנו כי היה לו לומר וחצי שבט המנשה כבר לקחו נחלתם לפיכך יש לך לומר כי פסוק זה עונה על סוף הפסוק שכתוב בו וחצי שבט המנשה. אף על פי שמדברים הפסוקים בשני חצאי שבט מנשה לאחד מהם חילק משה ולשני חילק יהושע. ואני שמואל מצאתי פסוק שלישי בדברי הימים דוגמתו במשפחות בני יהונתן בן שאול. ובני מיכה פיתון ומלך ותארע ואחז. ואחז הוליד את יהועדה ויהועדה הוליד את עלמת וגו' ואותה פרשה נשנית וכפולה בתוך דף א' תחלת הפרשה אשר נשנית ובגבעון ישב וסוף הפרשה אלה בני אצל. וכתיב ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע. ואחר הוליד וגו' ועל כרחיך חסר ואחז מפסוק זה שהיה לו לכתוב ותחרע ואחז ואחז הוליד אלא שתיבת ואחז הוליד עונה על פסוק שלמעלה כאילו כתוב ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע ואחז גאחז הוליד וגו' שכך כתוב בפרשה ראשונה: (טו) כל אלופים שבפרשה שרי עיירות ומשפחות ואלוף קרח הנזכר בבני אליפז
נראה

אבן עזרא

ענה בת צבעון. והנה מצאנו כי יש ענה אחי צבעון גם שם בנו ענה על כן יאמר כי האב והבן או שני אחי' שמם אשה אחת והנולדי' לא נודעו בן מי הם ויתכן להיות זאת אהליבמה בת ענה שהוא בן

ס כ אלה בני־שעיר
החרי ישבי הארץ לוטן
ושובל וצבעון וענה: כא
ודשון ואצר ודישן אלה אלופי
החרי בני שעיר בארץ אדום:
כב ויהיו בני־לוטן חרי והימם
ואחות לוטן תמנע: כג
ואלה בני שובל עלון ומנחת
ועיבל שפו ואונם: כד
ואלה בני־צבעון ואיה וענה
הוא ענה אשר מצא את־
הימם במדבר ברעתו את־
החמרים לצבעון אביו:
כה ואלה בני־ענה דשן
ואהליבמה בת־ענה: כו
ואלה בני דישן חמדן ואשבן
ויתרן וכרן: כז אלה בני־
אצר בלהן וזעון ועקן: כח
אלה בני־דישן עוץ וארן:
כט אלה אלופי החרי אלוף
לוטן אלוף שובל אלוף צבעון
אלוף ענה: ל אלוף דשן
אלוף אצר אלוף דישן אלה
אלופי החרי לאלפיהם בארץ שעיר: פ לא ואלה
המלכים

ג׳ מ׳ י׳ וג׳ ח׳ דס׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ מ׳ וג׳ ח׳ כליש׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ כתי׳ · ח׳ מלעיל׳ י״ד״פ כתו׳

כ אלין בני שעיר חוראי יתבי ארעא לוטן ושובל וצבעון וענה: כא ודשון ואצר ודישן אלין רברבי חוראי בני שעיר בארעא דאדום: כב והוו בני לוטן חורי והימם ואחתיה דלוטן תמנע: כג ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם: כד ואלין בני צבעון ואיה וענה הוא ענה דאשכח ית גבריא במדברא כד הוה רעי ית חמריא לצבעון אבוהי: כה ואלין בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה: כו ואלין בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן: כז ואלין בני אצר בלהן וזעון ועקן: כח אלין בני דישן עוץ וארן: כט אלין רברבי חוראי רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה: ל רבא דשן רבא אצר רבא דישן אלין רברבי חוראי לרברבניהון בארעא דשעיר: לא ואלין מלכיא
די

אהרן · אלה בני שבת פה פסחים נד נתרא קטו · ואחות סנהדרין נט · ואלה בני פסחים נד נתרא קטו · הוא ענה פסחים סט

רשב״ם

נראה בעיני שזהו תמנע שבבני אליפז הנזכר בדברי הימים שהרי בבני אהליבמה יש קרח אחר: (כ) יושבי הארץ. מתחלה. ובני עשו ירשום כדכתיב באלה הדברים וישבו תחתם: (כד) ואיה וענה נראה בעיני כך שמן ובפסוק ושתי ואע״פ שבדברי הימים כתיב איה וענה אין לדקדק בכך כאשר כתיב בתורה עוץ וחול וגתר ומש. ובדברי
הימים

רש״י

יושבי הארץ שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותינו דרשו שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראוי לו: (כד) ואיה וענה. וי״ו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח׳) ונרדם ורכב וסוס (תלים ע״ו)
הוא

ואלין רברבנהום הוא אבא דאמוראי : כ אילן בנוי דגבל גנוסיא
דמקדמת דנא הוון יתבי ארעא ההיא לוטן ושובל וצבעון וענה : כא
ודישון ואצר ודישן אלין רברבי גינוסיא בנוי דגבל דמדורהון מן עלמין
בארעא אדומאי : כב והוו בני לוטן הורי והימם ואחתיה דלוטן
תמנע : כג ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם : כד
ואלין בני צבעון ואיה וענה הוא ענה דארבע ית ערדיא עם אתני ולזמן
אשכח ית כורנייתא די נפקו מנהון בר הוה רעי ית חמריא דצבעון
אבוי : כה ואלין בני ענה דישון ואהליבמה בת ענה : כו ואלין בני
דישן חמרן וישבן ויתרן וכרן : כז אלין בני אצר בלהן וזעון ועקן :
כח אלין בני דישן עוץ וארם : כט אלין רברבי גנוסיא רבא לוטן
רבא שובל רבא צבעון רבא ענה : ל רבא דישון רבא אצר רבא דישן
אלין רברבי גנוסיא לרברבניהום דמדורהום מן קדמת דנא בארעא
דגבלא : לא ואלין מלכיא די מלכו בארעא דאדום קדם עד לא מלך
מלכא

יושבי הארץ נוית' היו חריקי' הלר' ושה המלכים נשניל שאמר יעקב לעשו ח"פ אדוני מלכו ח' מלכים קודם ישרא' וכנגדו מלכו ח' מלכים על יהורם שבימיו פשע אדום : מבצרה ג' יובב בן זרח מבצרה חמון בג'ת: בצרה לעתיד לבא תלקה בצרה

ועם אדו' לפי שעתידה לקום מלך ומתלים להם מלך וזהו חמוץ בגדים מבצר' תלקה בצרה שנא' יובב בן זרח מבצרה בכלם מזכיר שמות מקומותיהם חוץ מבעל חנן בן עכבור לפי שלא היה לו מקום ידוע שהיו לו אויבים רבים והיה מתחבא

רשי

הוא ענה · האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה : את הימים · פרדים הרבע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה · (והלא קאחזינן דחיה א"ת וחיה אלא ומחיה כי המכה לא תרפא לעולם : ברש"י ישן) ולא הוזקק לכתוב לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפירשתי למעלה : (לא) ואלה המלכי' וגו' · שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אסא יהושפט · ובימי יורם בנו כתוב בימיו

פשע

רשב"ם

הימים וחסך והמפרש לו' יתירה ים לא תמוז מזה היה לו לכתוב ו' יתירה בזה יותר משאר בכים והראיות שמביאי' אינן כי אותן וו"ן שמביאין אינן יתירות ותשב תמר שוממה · פירשו כמו שבי אלמנה בית אביך כי השיבה היא כפל לשון של שוממה · והרי הוא כאילו כתוב ותשב בדודה ושוממה · מגערתך אלהי יעקב נרדם ורכב וסוס · כך פירושו · מגערת אלהי יעקב חיל שובאיכו הנזכר למעלה וגם רכבו וסוסיו בדכתיב סוס ורכבו רמה בים · הוא ענה שנזכר בימי משה על שם גבורתו אשר מצא את היימים הגבורים או חיות רעות ובלעם · לפי פשוטו אין לדקדק יותר : (כב) ואחות לוטן תמנע · לפי שהיה גדול שבאחיו קורא לה אחות לוטן · וכן אחות נביות · וכן מרים הנביאה אחות אהרן : (לא) לפני מלך מלך לבני ישראל · כל שרי עשו ועם קורא מלך

כי

אבן עזרא

צבעון ויחסה הכתוב לשם אביה ואבי אביה להפריש בין ענה ובין ענה ויש אומרי' כי יש קרח בן עדה ויש קרח בן אהליבמה והקרוב אלי שהוא בן אהליבמה והוא אחד והזכירו הכתו' עם אלופי אליפז שהיה דר עמהם גם יתכן שמתה אמו כי הוא הקטן מבני אהליבמה וגדלה עדה את קרח עם בניה ונכתב עליו שהוא מבני' כמו בני מיכל ויהי לה לבן ובן בכתב על עמלק מבני עדה בעבור שהוא בן שפחת בעלה · ופי' אלוף נשיא וגדול ואינו כן ככבש אלוף רק הכ"ף יתרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ככבש כאלוף כי משפט לשון הקדש לדבר כן כמו כריע כאח לי : (יט) שעיר · לא ידענו יחוסו והזכירם הכתוב להפריש יחוסי שעיר ועשו כי ישראל יגוו על בני עשו : החורי · כמו חורי יהודה וטעמו גדולה

ויתכן

המלכים אשר מלכו בארץ
אדום לפני מלך־מלך לבני
ישראל: לב וימלך באדום
נ' כתו' שום נגר מ"ל: בלע בן־בעור ושם עירו
דנהבה: לג וימת בלע
וימלך תחתיו יובב בן־זרח
ג' מבצרה: לד וימת יובב
ד' שוס נר כס נ"ח סי וכ' ס"ל: וימלך תחתיו חשם מארץ
התימני: לה וימת חשם
וימלך תחתיו הדד בן־בדד
המכה את־מדין בשדה מואב
ג' ושם עירו עוית: לו וימת
הדד וימלך תחתיו שמלה
ממשרקה: לז וימת שמלה
וימלך תחתיו שאול מרחבות
הנהר: לח וימת שאול
וימלך תחתיו בעל חנן בן
עכבור: לט וימת בעל חנן
דאו' נלהו' בן־עכבור וימלך תחתיו הדר
מ"ל דל"ה ושם עירו פעו ושם אשתו
ח' · ז' פסו' מהיטבאל בת־מטרד בת מי
וסס וסס: ג' זהב: מ ואלה שמות אלופי
ו' נתו': נ' זח' · כ"ל עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע
קמץ בס"א: אלוף

די מלכו בארעא דאדום קדם
דימלוך מלכא לבני ישראל:
לב ומלך באדום בלע בר
בעור ושום קרתיה דנהבה:
לג ומית בלע ומלך תחותוהי
יובב בר זרח מבצרה: לד
ומית יובב ומלך תחותוהי
חשם מארע דרומא: לה
ומית חשם ומלך תחותוהי
הדד בר בדד דקטל ית
מדינאי בחקלי מואב ושום
קרתיה עוית: לו ומית הדד
ומלך תחותוהי שמלה
ממשריקה: לז ומית שמלה
ומלך תחותוהי שאול
מרחובות דעל פרת: לח
ומית שאול ומלך תחותוהי
בעל חנן בר עכבור: לט
ומית בעל חנן בר עכבור
ומלך תחותוהי הדר ושום
קרתיה פעו ושום אתתיה
מהיטבאל בת מטרד בת
מצרף דהבא: מ ואילין
שמהת רברבי עשו
לזרעיתהון לאתריהון
בשמהתהון

רשב"ם

כי עד דוד · מצאתי ביוסיפון · אחרי אלו המלכי' קרוב לארבעי' מלכים בקובי שמות זה אחר זה: (לט) בת מי זהב · איני מדקדק לפי פשוטו בשמות כל כך: (מ) ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם למקומותם באלופים הללו מזכיר מקצתם של אלופי' שנאמרו' למעלה בני עשו · ויש לומר שלבסוף כשמתו אילו האחרוני' עיקר להיות אלופי עיר ועיר דכתיב כאן למקומותם בארץ אחוזתם · וראיה לדברי שבכל

פרשיות

רש"י

פשע אדום מתחת יד יהודה, וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתיב אין מלך באדום נצב מלך: (לג) יובב בן זרח מבצרה · בצרה מערי מואב היא שנ' ועל קריות ועל בצרה וגו' · ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנא' כי זבח לה' בבצרה: (לה) המכה את מדין בשדה מואב · שבאו מדין על מואב למלחמ' והלך מלך אדו' לעזור את מואב ומכאן

אנו

מתחנא היום כאן ולמחר כאן ולא הי׳ יושב במקום ידוע ושם אשתו מזכיר שם אשתו מלמד שמלך על ידה שהיתה בת גדולים ועשירים · מזכה כאן שמנה מלכים וי״א אלופי׳ וכנגדן נאמרו בישראל י״א שופטים מיהושע עד שמואל ושמונה מלכים עד יורם : וזהו ואלה לנגדן:

מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל : לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתָּא דְּבֵית מַלְכוּתֵיהּ דִּנְהָבָה : לג וּמִית בֶּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹי יוֹבָב בַּר זֶרַח מִבָּצְרָה : לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹי חוּשָׁם מֵאֲרַע דָּרוֹמָא : לה וּמִית חוּשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹי הֲדַד בַּר בְּדַד דִּקְטַל יַת מִדְיָנָאֵי בְּסִדְּרוּתֵיהּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בַּחֲקְלֵי מוֹאָב וְשׁוּם קַרְתָּא דְּבֵית מַלְכוּתֵיהּ עֲוִית : לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתֵיהּ שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה : לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹי שָׁאוּל דְּמִן רְחוֹבוֹת דְּעַל פְּרָת : לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹי בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר : לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתָּא דְּבֵית מַלְכוּתֵיהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִנְתְּתֵיהּ מְהֵיטַבְאֵל בְּרַת מַטְרֵד הוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה לָעֵי בְּמַטְרְדָה וּבְסַדְּרִיתָא וּמִן דְּעָתַר וְקָנָה נִכְסִין הֲדַר לְמֶהֱוֵי מִתְגָּאֶה בְּלִבֵּיהּ לְמֵימַר מָאן הוּא כַּסְפָּא וּמָאן הוּא דַּהֲבָא : מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְיִחוּסֵיהוֹן לְאָתַר מְדוֹרֵיהוֹן בִּשְׁמָהַתְהוֹן רַבָּא תִּמְנַע

ירושלמי

וּמְלַךְ מִן בַּתְרֵיהּ הֲדַר וּשְׁמָהּ דְּקַרְתֵּיהּ פָּעוּ וְשׁוּם דְּאִתְּתֵיהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד בְּרַתָּא דְּמִצְרַף דַּהֲוָה גַּבְרָא דַּהֲוָה לָעֵי בְּמַטְרְדָה כָּל יוֹמֵי חַיּוֹהִי מִן בָּתַר דְּאָכַל וְשָׂבַע חֲזַר וַאֲמַר מַה הוּא דַּהֲבָא וּמַה הוּא כַּסְפָּא :

רבא

רשי

אנו למידים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל : (לט) בת מי זהב · מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום : (מ) ואלה שמות אלופי עשו · שנקראו

אבן עזרא

ויתכן להיות מגזרת ואורגים חורי שהוא לובן וכן אמר התרגום וכמשלו השגכים בלובן בעבו׳ שאין בעיניים כמוהו והוא כאור והפך זה בל יתיצב לפני חשוכים : (כג) ואיה וענה · פי׳ הו״יו כה״א רפה בלשון ישמעא׳ ובדברי הימי׳ איננו : הימם · אמר המתרגם גבורים כמו האימים לפנים כי ימצא הא״לף שיתחלף בי״וד כמו יתימרו ויאמ׳ הגאון שהם פרדים · ופי׳ מצא שהוא מצא בתחלה זאת החכמה כי מין אחד עם מין אחר לא יולידו ויאזיק זה הפי׳ שאמר הכתוב ברעותו את החמורי׳ ואילו היו הימי׳ צמחים כאשר פירשו רבים מה טעם להזכי׳ החמורי׳ : (כד) ואלה בני ענה דישון ואהליבמה בת ענה · אין זה ענה הנזכר בראש הפסוק כי אילו היה הוא מה צורך להזכירו רק הוא ענה הנזכר בפסוק הראשון : (לא) ואלה המלכים · יש אומרים כי בדרך נבואה נכתבה זאת הפרשה ויצחקי אמר בספרו כי בימי יהושפט נכתבה זאת הפרשה ופי׳ הדורות כרצונו הכי קרא שמו יצחק כל השומע יצחק לו כי אמר כי הדד הוא הדר האדומי ואמ׳ כי מהיטבאל אחות תחפנחס וחלילה חלילה שהדבר כמו שדבר על ימי יהושפט וספרו ראוי להשרף ולמה תמה על שמנה מלכים שמלכו שהם רבים והנה מלכי ישראל כפלים במספר ושני אלה המלכים קרובים לשני מלכי יהודה רבי׳ הם ממלכי אדום עד ימי יושב והאמת שפי׳ לפני מלך מלך על משה מלך ישראל וכן כתו׳ ויהי בישורון מלך : (לא) בלע בן בעור · איננו בלעם גם בלעם איננו בן לבן הארמי ויתכן שדרך הדרש בעבור היותו מנחש כמוהו כי לא יכול מדברי רבותינו ז״ל ארכה גם בלעם ארמי היה וזה בלע אדומי · גם יובב בן זרח איננו איוב כאשר אמר היצחקי המהביל : (לח) מהיטבאל בת מטרד כטע׳ בת ענה בת צבעו׳ או הזכי׳ הכתוב שם אביה ושם אמה : מי זהב · כן שמו והגאון אמר צורף זהב ואחרי׳ אמרו רמז לעושים זהב מנחשת ואלה דברי רוח : וטעם ואלה שמות

אלופי

ג׳ אלוף עלוה אלוף יתת : מא
אלוף אהליבמה אלוף אלה
אלוף פינן : מב אלוף קנז אלוף
תימן אלוף מבצר : מג
אלוף מגדיאל אלוף עירם
ג׳ וח׳ אלה אלופי אדום למשבתם
בארץ אחזתם הוא עשו אבי
אדום :

קנ״ד קליטה סימן
והפטירין חזון עובדיה נת״ע :

פ פ פ

לז א וישב יעקב בארץ
מגורי אביו בארץ
ג׳ בנ׳ לישא כנען : ב אלה תלדות
ד׳ כ׳ כ יעקב יוסף בן שבע עשרה
שנה היה רעה את אחיו בצאן

אהרן בשמהתהון רבא תמנע רבא
עלוה רבא יתת : מא רבא
אהליבמה רבא אלה רבא
פינון : מב רבא קנז רבא
תימן רבא מבצר : מג רבא
מגדיאל רבא עירם אלין
רברבי אדום למותבניהון
הוא עשו מגלה י״א בארע אחסנתהון הוא עשו
אבוהון דאדומאי :

פ פ פ

א ויתיב יעקב בארע
תותבות
וישב יעקב סנהדרין קו אבוהי בארעא דכנען :
ב אלין תולדת יעקב יוסף
אלה ברכות נה בר שבע עשרי שנין כד הוה
סוטה לו עם
כתרא קנג והוא נער את בני בלהה
ואת

רשב״ם

פרשיות בני עשו ובני שעיר והמלכים אשר מלכו עד סוף הפרשה כולה · הכם כתובים בדברי הימים ופרשת אלופי בני עשו הראשונה איכה נזכרת שם כלל כי אם אלופי פרשה שנייה לבד :

חסלת וישלח מיסוד רבינו שמואל

וישב יעקב עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה : (ב) אלה תולדות יעקב · ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו · אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט וההגדות וההלכות והדינין על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי ומי״ג שלש עשרה מידות של ר׳ ישמעאל והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר ומתוך כך

רש״י

שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדד ופסקה משם מלכות והראשונים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלף תמנע וגו׳ : (מג) מגדיאל · היא רומי :

חסלת וישלח יעקב

וישב יעקב ונומר · אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו חשובים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החרי · פירש לך יישובי יעקב ותלדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם · וכן אתה מוצא בי׳ דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו · וכן בי׳ דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברה׳ האריך בו משל למרגלית שנפלה

רַבָּא עָלְוָה רַבָּא יְתֵת : מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִינוֹן : מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר : מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל הִיא הֲוָה מִתְקְרֵי מַגְדִּיאֵל עַל שׁוּם קַרְתֵּיהּ מִגְדַּל תַּקִּיף הִיא רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא אַחְסַנְתֵּיהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דְאֱדוֹמָאֵי :

פ פ פ

וישב וִיתֵיב יַעֲקֹב בְּשַׁלְוִיתָא בְּאַרַע תּוֹתְבוּרַת אָבוּי בְּאַרְעָא דִכְנָעַן :
ב אִלֵּין זַרְעֲיַית יַעֲקֹב יוֹסֵף בַּר שְׁבַסְרֵי שְׁנִין הֲוָה בְּמַפְקֵיהּ מִן בֵּית מֶדְרְשָׁא וְהוּא טְלַח מִתְרַבֵּי עִם בְּנֵי בִלְהָה וְעִם בְּנֵי זִלְפָּה נְשַׁיָּא דְאָבוּי וְאַיְיתִי יוֹסֵף יַת טִיבְהוֹן בִּישׁ וְחַמְנוּן דְאָכְלִין בִּשְׂרָא דְתְלִישׁ מִן חֵיוָא חַיָּא

יָת

וישב והו שאמר הכתוב הסיר יי' משפטין פנה אויבך משל לשדה שנקנרה והזורה אפרי' הת ן והמוץ ושליכו והתנואה נשארת נתקומה כדכתיב

כעשו ויאך ארץ אגל יעקב כתיב בית וישב יעק' ימנורי שני' כיאור' הכא ואיכך תגורי' חרב אינ"פ שסיה לו תגורי אי חרב ישב לו ביניהם משל לאזד שראה בת של כלניים ורבו לכשכו וישב ביניהם

רש"י

שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו וכשל המרגליות : (ד"א וישב יעקב הפשתני הזה נכנסו גמליו טעוני' פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה פיקח אח' משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולדו' יעקב יוסף דכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם : ברש"י ישן) : (ב) אלה תולדות יעקב ואלה של תולדו' יעקב אלה ישובותיהם וגלגוליה' עד שבאו לכלל ישוב · סבה ראשונה יוסף בן י"ז וגומר ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיו' דבר דבור על אופניו ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני

כמה

רשב"ם

לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא ולפי שאמרו חכמי' אל תרבו בניכם בהגיון · וגם אמרו העוסק במקר' מדה ואינ' מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו · ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטו של מקראות · וכדאמרי' במסכת שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינן כולה תלמודא ולא הוה ידענ' דאין מקרא יוצא מידי פשוטו · וגם רבינו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא · ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היו לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום · ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשוני' · אלה תולדות יעקב · אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב : (אלה מקראות) והנה זה

בכל

אבן עזרא

אלופי עשו למקומותם שיש להם היום מקומות ידועים ואלה דברי משה ואלה הנזכרים הם בני האלופים הכתובים למעלה ולא הזכיר כי אם מי שיש לו מקום : (לט) תמנע · במקום הזה זכר כי יש לנו שמות רני' לזכר ולנקבה שוים וכן אהליבמה או יהי' כפירו' להיות אלוף כוסף ויהיה אלוף תמנע שהיתה פילגש אליפז אלה הם אלופיה עלוה גם יתת והנה אלה נשיאי עמלק ואלופי אהליבמה היו שבעה בימי משה אנשי מקומות שלכן הוסיף לבאר במושבותם :

חסלת וישלח יעקב

וישב הזכיר שאלופי עשו ישבו בהר שעיר ויעקב ישב בארץ הכנענית · והטעם אלה תולדות יעקב אלו המאורעות שאירעו לו והמקרים שבאו עליו מגזירת מה ילד יום : (ב) והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה · בעבור היותו קטן ממנו בני השפחות שיש להם כי אם יסרת את בני הגבירה

לא

ואת־בני זלפה נשי אביו ויבא
יוסף את־דבתם רעה אל־
אביהם׃ ג וישראל אהב
את־יוסף מכל־בניו כי־בן
זקנים הוא לו ועשה לו כתנת
פסים׃ ד ויראו אחיו כי־
אתו אהב אביהם מכל־אחיו
וישנאו אתו ולא יכלו דברו
לשלם׃ ה ויחלם יוסף
חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד
שנא אתו׃ ו ויאמר אליהם
שמעו־נא החלום הזה אשר
חלמתי׃ ז והנה אנחנו
מאלמים אלמים בתוך
השדה והנה קמה אלמתי
וגם־נצבה והנה תסבינה
אלמתיכם ותשתחוין
לאלמתי׃ ח ויאמרו לו
אחיו המלך תמלך עלינו
אם־משול תמשל בנו ויוספו
עוד שנא אתו על־חלמתיו
ועל־דבריו׃ ט ויחלם עוד
חלום אחר ויספר אתו לאחיו
ויאמר

מסרה: י׳ כ״א · ג׳ · נ״ג י״ד פתחי וסי׳ ישראל נאמוהי וחל תלכא׃ · ב׳ וס׳ · נ׳ וכל כדברו דכו׳׃ · ח״ס גליס׳ · ב׳ כ״ב והוא חדמן י״א · גליס׳ י״ו · ית״ל כתב׳׃ · ג׳ · ה׳ מלעי׳ · כי׳ נ׳ כ״כ · כ״ב · ג · ג׳ רפי׳ · נ״מ נ׳ ב׳ כ״ב ונעניו׃

אונקלוס:
רעיא עם אחוהי בענא והוא רבי
עם בני בלהה ועם בני זלפה
נשי אבוהי ואיתי יוסף ית
דבהון בישא לאבוהון׃ ג
וישראל רחים ית יוסף מכל
בנוהי ארי בר חכים הוא ליה
ועבד ליה כיתונא דפסי׃
ד וחזו אחוהי ארי יתיה
רחים אבוהון מכל אחוהי
וסנו יתיה ולא צבן למללא
עמיה שלם׃ ה וחלם יוסף
חלמא וחוי לאחוהי ואוסיפו
עוד סנו יתיה׃ ו ואמר
להון שמעו כען חלמא הדין
דחלמית׃ ז והא אנחנא
מאסרין אסרן בגו חקלא והא
קמת אסרתי ואף איזדקפת
והא מסתחרן אסרתכון וסגדן
לאסרתי׃ ח ואמרו ליה
אחוהי המלכו את מדמי
למלך עלנא או שולטן את
סביר למשלט בנא ואוסיפו
עוד סנו יתיה על חלמוהי
ועל פתגמוהי׃ ט וחלם
עוד חלמא אוחרנא ואשתעי
יתיה לאחוהי ואמר הא
חלמית חלמא עוד והא
שמשא

אהרן · ויבא יוסף סנהדרין קי

רשב״ם

כהל הוא כי כל שה תולדות האמור בתורה ובכתובי׳ יש מהם שמפרש בני האדם ויש מהם רבי׳ שמפרשי׳ בני בניהם כאשר פירשתי באלה תולדות נח׳ למעלה בפ׳ בראשית כתי׳ ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת׳ ואחרי כן מפרש כי העול׳ חטאו וכה מצא חן ואחרי כן מפר׳ שה תולדות נח בני בניו האיך כי שלשה בני׳ הי׳ לו וציוה הקב״ה להכניסם בתיבה י״ב חדש ובצאתם ויולדו להם בנים

רשי

כמה דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף׃ זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב״ר׃ ועוד נדרש בו וישב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקי׳ מבקשי׳ לישב בשלוה אמר הקב״ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם

יַת אוּרְנַיָּיא וְיַת דְּנַבַּיָּא וְאַתְּתָא וְתַנֵּי פַּרְגּוֹד מְצוּיַּיר :
לְוַת אֲבוּהוֹן : ג וְיִשְׂרָאֵל רְחֵם יַת מְפַרְכִין פֵּירוּכִין :
יוֹסֵף מִכָּל בְּנוֹי אֲרוּם אִיקוֹנֵי דְיוֹסֵף דָּמְיָין לְאִיקוֹנִין דִּילֵיהּ וְעָבַד
לֵיהּ פַּרְגּוֹד מְצוּיַּיר : ד וְחָמוֹן אֲחוֹי אֲרוּם יָתֵיהּ רְחֵם אֲבוּהוֹן מִכָּל אֲחוֹי
וְנַטְרוּ לֵיהּ בָּבוּ וְלָא צָבַן לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ שְׁלָם : ה וַחֲלַם יוֹסֵף חֵילְמָא
וְתַנֵּי לְאָחוֹהִי וְאוֹסִיפוּ תוֹב לְמִנְטַר לֵיהּ בָּבוּ : ו וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַעוּ כְּדוֹן
חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵימִית : ז וְהָא אֲנַחְנָא מְפַרְכִין פֵּירוּכִין בְּגוֹ חַקְלָא
וְהָא קָמַת פּוּרְכָתִי וְאוּף אִזְדְּקַפַת וְהָא מִתְחַזְרָן פּוּרְכָתֵיכוֹן וְגַחֲנוֹן לְפוּרְכָתִי
ח וַאֲמַר לֵיהּ אֲחוֹהִי הֲלְמִמְלַךְ אַנְתְּ מְדַמֵּי עֲלָנָא אִין לְמִשְׁלַט אַנְתְּ
סְבִיר עֲלָנָא וְאוֹסִיפוּ תוֹב לְמִנְטַר לֵיהּ בָּבוּ עַל חֶלְמוֹי וְעַל פִּתְגָּמוֹי : ט
וַחֲלַם תּוֹב חֶלְמָא חוֹרַנָא וְתַנֵּי יָתֵיהּ לְאָחוֹי וַאֲמַר הָא חֲלֵימִית חֶלְמָא תּוּב
והא

כך ישב לו יעק' כנגד עשו ואלופיו · מגורי אביו בגימטר' זה חברון · וישב יעקב בארץ מגורי אביו בגימ' וישב לקיים מצות כבוד · אמר נשכר הכבוד זכה עשו לכל הכבוד הזה · מגורי יו"ד כפופה כמין כ' קאמר מה אוכל עשו לכל הכבוד הזה נשכר הכבוד ואף על פי שנרכני אני כי נשכר כרכו' הוכרפתי לשלוח ינפר' דברים כדכתיב יצוים אחתים ונו' אלך ואשוף עצמי ואכבד את אבי נחברון · דבתם רעה בגימט' שהם

רש"י

להם לע"הב אלא שמבקשים לישב בשלוה בע"הז : והוא נער · שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה : את בני בלהה · כלומר ורגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן : את דבתם רעה · כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחו' לקרותן עבדים וחשודים על העריות ובשלשתן לקה וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי · ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף · ועל העריו' שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגומר : דבתם · כל לשון דבה פרלדי"ץ בלעז כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר : דבה · לשון דובב שפתי ישנים (שיר ז') : (ג) בן זקונים · שנולד לו לעת זקנתו ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו · ד"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו : פסים · לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון ומ"א ע"ש צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים : (ד) ולא יכלו דברו לשלו' · מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב : דברו · לדבר עמו : (ז) מאלמים אלמים · כתרגומו מאסרין איסרן עמרין וכן נושא אלומותיו (תלים קכ"ו) וכמוהו בלשון משנה והאלומות נוטל ומכריז : קמה אלומתי · נזקפה : וגם נצבה · לעמוד על עומדה בזקיפה : (ח) ועל דבריו · על דיבתם רעה שהיה מביא לאביה' : (ט) ויספר אל אביו ואל אחיו

רשב"ם

בנים אחרי המבול עד שעולים לשבעים בנים שהיו שבעים אומות כדכתי' מאלה נפרדו וגו' וכן בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שנולדו לו במקום אביו ואחרי כן וילך אל ארץ וגו' וישב לו בהר שעיר וכל פרשה וכתיב אלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר · וכל פרשה שניי' זאת בבני עשו וכשם שמנינו בעשו שפירש שבניו נולדו במגורי אביו קודם שהלך אל ארץ מפני יעקב ובני בניו נולדו בהר שעיר כן ביעקב למעלה כת' ויהיו בני יעקב שנים עשר וגו' · ונפרש לבסוף אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם ויבא אל יצחק אביו וגו' הרי פיר' בניו של יעק' והיכן נולדו כאש' עשה בבני עשו ועתה כותב אלה תולדות יעקב · בני בניו שהיו שבעים והאיך נולדו כיצד יוסף הי' בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והי' לו בני' בכזיב · ובעדולם שלה ופרץ וזרח ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה ונולדו לו במצרי' מנשה ואפרים ושלא יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים וכל זה היה צריך משה רבינו לכתו' שעל זה הוכיחם בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' : בן שבע עשרה שנה · להודיעך כי עשרים ושנים שנה נעלם מאביו יעקב שהרי בן שלשים שנה הי' בעומדו לפני פרעה ושבע שנים השובע ושני שנים של רעב ואז בא אביו כדכתי' ועוד חמש שני' אשר אין חריש וקציר · היה רועה את אחיו בצאן :

אחיו

ט וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד
וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד
עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי׃
י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו
וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה
הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ
הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ
לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְךָ אָרְצָה׃ יא
וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר
אֶת־הַדָּבָר׃ יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו
לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם
בִּשְׁכֶם׃ יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים
בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם
וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי׃ יד וַיֹּאמֶר
לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם
אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם
הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ
מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה׃
טו וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ
לֵאמֹר

שמשא וסיהרא וחד עשר
כוכביא סגדין לי׃ י
ואשתעי לאבוהי ולאחוהי
ונזף ביה אבוהי ואמר ליה
מה חלמא הדין די חלמתא
המיתא ניתי אנא ואמך
ואחך למסגד לך על ארעא׃
יא וקניאו ביה אחוהי
ואבוהי נטר ית פתגמא׃
יב ואזלו אחוהי למרעי
ית ענא דאבוהון בשכם׃
יג ואמר ישראל ליוסף הלא
אחך רען בשכם איתא
ואשלחינך לותהון ואמר
ליה הא אנא׃ יד ואמר
ליה איזיל כען חזי ית שלם
אחך וית שלם ענא ואתיבני
פתגמא ושלחיה ממישר
חברון ואתא לשכם׃ טו
ואשכחיה גברא והא תעי
בחקלא ושאליה גברא
למימר מה את בעי׃ ואמר

מסרה: פסו' הכה והנה׃ ג' כ"ה ג' ב' ל' מ"ל כמ"ג׃ כ"ל נפשי ס' מלאן ס"ו נקוד בתורה ג' ג מ"ל כתו' ז' ם מ"ל כתו' ר"פ' ג' מיבלים פ"ג ג' ד' ליג' ל'קמ' וא'מ"ל ג'

אהרן | והג' השמש ברכות נה | הבוא נבוא ברכות נה מגילה כב שבועות יז | לך נא חולין צא | וישלחהו סוטה יא

רשב"ם

בני לאה לפי דרך ארץ קורא אחיו ולא בני השפחות: והוא נער את בני בלהה וגו' נערותו ורגילותו ומשמשיו היו עם בני בלהה ובני זלפה ומתוך כך התחילו אחיו בני לאה לשנוא אותו: את אחיו. עם אחיו רועה ובשמח נערותו הי' מגדל מהם ורגי' בני השפחות ולא עמהם כמו נער. כדכתיב כי נער ישראל. וכתיב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו. הולך ומוכה כל אילו ענינים שגרמו לשנוא אותו. וגם ויבא יוסף דבתם רעה. את דבתם של אחיו רעה. במדרש אגד' לפי פירושים שאמר לאביו כך חשודים הם בני השפחות אבל אני אכבדם ואני רגיל אצלם. פשטים אחרים לא עמדו על העיקר:
(ג) וישרא' אהב וגו' כל זה גרם הקנאה: בן זקוני.

כי

רשי

אחיו. לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם: ויגער בו. לפי שהיה מטיל שנאה עליו: הבוא נבוא. והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו. ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים. ויעקב נתכוון להוצי' הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל: (יא) שמר את הדבר. היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן שומר אמונים (ישעיה כ"ו) וכן לא תשמור על חטאתי (איוב י"ד) לא תמתין: (יב) לרעות את צאן. נקוד על את שלא הלכו

אלא

והא שמשא וסיהרא וחד סר כוכביא גחנן לי: י ואשתעי לאבוי
ולאחוי ונזף ביה אבוי ואמר ליה מה חלמא הדין דחלימתא המיתא ניתי
אנא ואמך ואחך למגחן לך על ארעא: יא וקניאו ביה אחוהי ואבוי
נטר בלביה ית פתגמא: יב ואזלו אחוהי למרעי ית ענא דאבוהון
בשכם: יג והוה לזמן יומין ואמר ישראל ליוסף הלא אחך רען בשכם
ודחיל דלמא ייתון חיואי וימחונון על עיסק די מחו ית חמור וית שכם וית
יתבי קרתא איתא כדון ואשלחינך לותהון ואמר ליה האנא: יד ואמר
ליה איזל כדון חמי ית שלם אחך וית שלם ענא ואתיבני פתגמא ושדריה
על עיטא עמיקתא דאתמלל עם אברהם בחברון ובההוא יומא הוה שרוי
גלותא דמצרים וקם ואתא יוסף לשכם: טו ואשכחיה גבריאל בדמות
גברא והא טעי בחקלא ושאליה גברא למימר מה אנת בעי:

ואמר

אכלו באבר מן החי· דבתם בגימ' מ"ת· מלמד שלשון הרע הורג שלשה· נער בגימט' שוטה וש"ה מוציא דבה הוא כסיל· בן זקונים· זקנים כתיב שמסר לו כל מה שקבל מזקנים שהם שם ועבר· בן זקנים הוא לו ס"ת אמון שמסר לו סתרי תורה שנא' בה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים· זקנים בגימ' עולה ד"ז שמסר לו רזי תורה ונב זר על שם עורת זקני' בני בנים· זקנים נוטריקון

רש"י

אלא לרעות את עצמן: (יג) הנני· לשון ענוה וזריזות נזדרז למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו: (יד) מעמק חברון והלא חברון בהר שנ' ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנ' לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך: ויבא שכמה· מקום מוכן לפורענות שם קלקלו השבטים שם ענו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנא'

וילך

רשב"ם

כי אחרון הי' לי"א בנים אבל בנימין לא נולד אחרי כן עד זמן ארוכה והרב' קודם שנולד בנימין הי' לו בן זקונים והתחיל לאוהבו: פסים מעיל: (ח) ועל דבריו· ויבא יוסף את דבתם רעה: (י) מה החלום הזה וגו' אפילו היתה אמו קיימת היה אומר להוכיחו: (יא) ואביו שמר את הדבר· מה צורך לכתוב זה אלא שכשבא לו את הבשורה ולא האמין לבניו שהוא חי וירא ישראל את העגלות אשר שלח פרעה כי לא נשלחו כי אם על פי המלך כמו שכתוב שם עגלות על פי פרעה אז האמין על ידי החלומו' שמוכיחין שסופו להיות מושל· ועגלות הללו על ידי מלכות וממשלה באים· ומתוך כך אמר רב עוד יוסף בני חי· כי תימה גדולה היה האיך האמין אחרי שראה כתנתו מלאה דם כמו שנחרד יצחק על יעקב בשביל שמצא שיער בחלקת צואריו: (יג) הלא אחיך רועים בשכם· במקום שהכה שהרגו אנשי המקום· זה שמעתי מר' יוסף קרא חבירנו והמלאכה לי: (יד) ויבא שכמה ולא מצאם: (טו) וימצאהו איש והנה תועה וגו'· להגיד חשיבותו של יוסף נכתב זה שלא רצה לחזור לאביו כשלא מצאם בשכם אלא בקשם עד שמצאם ואע"פ שהיה יודע שמתקנאים בו הלך ובקשם כמו שאמר לו אביו והשיבני דבר:

כדמן

אבן עזרא

לא היה דבר רע וזאת היא דבתם רעה· וטעם אהב מן האחי דרש הוא כי הכתוב לא הזכיר שאחיו חוץ מבני השפחות: (ג) כי בן זקונים הוא· כמשמעו כי הולידו והוא בן תשעים ואחת שנה גם בן אחיו בנימין קראו וילד זקונים ואחר אלה שניהם לא נולד לו: פסים· כתונת מרוקמת פסים כמו פס ידא בלשון ארמית: (ד) דברו· כמו דבר לו לשלום אפי' לשלום: (ז) מאלמים· מגזרת אלומים וכמוצא בלשון נקבה נושא אלמותיו: תסובינה· מפעלי הכפל ודגשות הבי"ת: (ח) המלוך תמלוך או משול תמשול· אמרו כשימך מלך או אתה תמשול בנו בחזקה· (י) גערה עם בי"ת דרך קלון ובלא בי"ת לשון השחתה כמו הנני גוער לכם את הזרע או הוא על דרך משל שיגער בזרע ויפחד ולא יעלה: אבי ואמך· על בלהה שפחת אמו שגדלה אותו: (יא) שמר את הדבר· בלבו וכן שמרו עבותיו על כפי

הנגון

לאמר מה־תבקש: טז
ויאמר את־אחי אנכי מבקש
הגידה נא לי איפה הם רעים:
יז ויאמר האיש נסעו מזה
כי שמעתי אמרים נלכה
דתינה וילך יוסף אחר אחיו
וימצאם בדתן: יח ויראו
אתו מרחק ובטרם יקרב
אליהם ויתנכלו אתו להמיתו:
יט ויאמרו איש אל־אחיו
הנה בעל החלמות הלזה בא:
כ ועתה לכו ונהרגהו
ונשלכהו באחד הברות
ואמרנו חיה רעה אכלתהו
ונראה מה־יהיו חלמתיו:
כא וישמע ראובן ויצלהו
מידם ויאמר לא נכנו נפש:
כב ויאמר אלהם ראובן
אל־תשפכו דם השליכו אתו
אל־הבור הזה אשר במדבר
ויד אל־תשלחו בו למען
הציל אתו מידם להשיבו אל־
אביו: כג ויהי כאשר־בא
יוסף אל־אחיו ויפשיטו את־
יוסף את־כתנתו את־כתנת
הפסים אשר עליו: כד ויקחהו וישלכו אתו הברה

והבור

טז ואמר ית אחי אנא בעי
חוי כען לי איכא אינון רען:
יז ואמר גברא נטלו
מכא ארי שמעית דאמרין
ניזיל לדותן ואזל יוסף בתר
אחוהי ואשכחינון בדותן:
יח וחזו יתיה מרחיק עד
לא קריב לותהון וחשיבו
עלוהי למקטליה: יט ואמרו
גבר לאחוהי הא מרי חלמיא
דיכי אתי: כ וכען איתו
ונקטליניה ונרמיניה בחד
מן גוביא ונימר חיתא
בישתא אכלתיה ונחזי מה
יהי בסוף חלמוהי: כא
ושמע ראובן ושיזביה
מידיהון ואמר לא נקטליניה
נפש: כב ואמר להון
ראובן לא תישדון דמא רמו
יתיה לגובא הדין די במדברא
וידא לא תושטון ביה בדיל
לשיזבא יתיה מידיהון
לאתבותיה לות אבוהי:
כג והוה כד אתא יוסף
לות אחוהי ואשלחו ית יוסף
ית כיתוניה ית כתונא דפסי
די עלוהי: כד ונסבוהי
ורמו יתיה לגובא וגובא ריקן
לית

אהרן · איפוא הם · וישמע ראובן

רשבם

בדתן לפי הפשט שם העיר וגם בשופטים היא נזכרת: (יח) ויתנכלו אותו · נתמלאו נכליות וערמומית עליו כמו וארור נוכל · בנכליהם אשר נכלו (יט) הלזה · כל הלזה כשרואין אותו מרחוק וכן מי האיש הלזה

רש"י

וילך רחבעם שכמה: (טו) וימצאהו איש · זה גבריאל שנאמר והאיש גבריאל: (יז) נסעו מזה · הסיעו עצמן מן האחוה: נלכה דותינה · לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם · ולפי פשוטו שם מקום

טז וְאַמַר יַת אַחוּי אֲנָא בָּעֵי חַוֵי כְדוֹן לִי אֵיכָן אִינוּן רָעַן : יז וַאֲמַר
גַבְרָא נַטְלוּ מִיכָּן אֲרוּם שְׁמָעִית מִבָּתַר פַּרְגוֹדָא דְהָא אִישְׁתְּרֵי מִן יוֹמָא
דֵין שַׁעְבּוּד מִצְרָאֵי וְאִתְאַמַר לְהוֹם בִּנְבוּאָה דְחִיוָאֵי בָּעַן לְמִסְדְרָא עִמְהוֹן
סִדְרָא קְרָב בְּגִין כֵּן הֲווֹ אָמְרִין נֵיזִיל לְדוֹתָן וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אָחוּי וְאַשְׁכְּחִינוּן
בְּדוֹתָן : יח וְחָמוּן יָתֵיה מֵרָחִיק וְעַד לָא קָרִיב לְוַתְהוֹם וְאִתְיְיעָטוּ עֲלוֹי
לְמִקְטְלֵיהּ : יט וַאֲמָרוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי דַהֲווֹ אַחִין בְּעֵיטְתָא גְבַר לְאָחוּי הָא
מָארֵי חֶלְמַיָא דֵיכִי אָתֵי : כ וּכְדוֹן אָתוּ וְנִקְטְלִינֵיהּ וְנִרְמִינֵיהּ בְּחַד מִן
גוּבַיָא וְנֵימַר חַיְיתָא בִּישְׁתָא אַכְלָתֵיהּ וְנִחְמֵי מַה יְהֵי פֵּשַׁר חֶלְמוֹי : כא
וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁיזְבֵיהּ מִן אִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נִקְטְלִינֵיהּ דְלָא נִתְחַיֵיב
בְּאַדְמֵיהּ : כב וַאֲמַר לְהוֹם רְאוּבֵן לָא תֵישְׁדוּן אֲדָם זַכַּאי טְלוּקוּ יָתֵיהּ
לְגוּבָא הָדֵין דִבְמַדְבְּרָא וְיַד דִקְטוֹלִין לָא תוֹשְׁטוּן בֵּיהּ בְּגִין לְשֵׁיזָבָא יָתֵיהּ
מִידֵיהוֹן לַאֲתָבוּתֵיהּ לְוַת אָבוּי : כג וַהֲוָה כַּד אֲתָא יוֹסֵף לְוַת אֲחוֹהִי
וְאַשְׁלָחוּ יַת יוֹסֵף יַת פַּרְגוֹדֵיהּ יַת פַּרְגוֹד מְצַיַיר דַעֲלוֹי : כד וְנַסְבוּ יָתֵיהּ
וּטְלָקוּ יָתֵיהּ לְגוּבָא וְגוּבָא סָרִיק לֵית בֵּיהּ מוֹי בְּרַם חִיוִין וְעַקְרַבִּין הֲווֹ בֵּיהּ :

ורעי׳ קה״פים
כשיס׳ שועות
מינל׳ עפ״ם
נוטריקון
פוטיפר
כוחרים
ישמעאלים
מדינים •
פסים עולה
כגי׳ קן רמז
לו שנל ידו
ירדו למצרים
וישתעבדו
בנין •
והקב״ה
יחס׳ מכין קן
מן השעבוד
ורמז לו
שמס׳ לו הקן
ורמז שימלוך
פ׳ שנים

ממכין פים
שהוא מכין
שכותיו י״ד א׳
פסים ל׳ פעמ׳
תמו שעל ידו
מתקודס
לאחיו׳ פסים
שגרסם וסי׳
כינו לין
אחיו׳ פסים
בגימ׳ פסיד
לו • ויצפם לו
כתונת פסי׳
בגימ׳ משקל
שני סלעים
חולת • וזהו
שאמ׳ נפר״ק
דשנת נשניל
שני סלעים
מילת שהוסי׳
יעקב ליוסף

וחזרו

רש"י

מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו : (יח) ויתנכלו • נתמלאו נכלים וערמומיות : אותו • כמו אתו עמו כלומ׳ אליו : (כ) ונראה מה יהיו חלומותיו • א״ר יצחק מקרא זה אומ׳ דרשני רוח הקדש אומרת כן • הם אומרים נהרגהו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי וא״א שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו : (כא) לא נכנו נפש • מכת נפש זו היא מיתה : (כב) למען הציל אותו • רוח הקדש העידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי : (כג) את כתנתו • זה חלוק : את כתונת הפסים • היא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו : (כד) והבור רק אין בו מים • ממשמע שנ׳ והבור רק איני יודע שאין בו מים מה ת״ל אין בו מים • מים אין בו אבל נחשים ועקרבים

רשב"ם

הלזה זיל ב״ל אבל הזה ליסט ב״ל כמו המן הרע הזה כשהוא בקרוב : (כ) לכו ונהרגהו לשון הזמנת בני אדם • וכן לכו ונמכרנו לישמעאלים • וכן הבה נא • הבה נתחכמה • וכן ראה אנכי נותן לפניכם היום : (כא) ויצילהו מידם • שלא נהרג : (כב) השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר מקום שאין בני אדם מצויין שם וימות מאליו • למען הציל הפסוק מעיד על ראובן כי להצילו נתכוון כמו שמוכיח סופו : (כג) את כתונת הפסים לא הזכירה אלא לרמוז לך שהיא גרמה תחילה השנאה וזה אינו • אלא לפי שהוא אומר לפניו וישלחו את כתונת הפסים להטעותו שיחשוב בלבו כי חיה רעה אכלתהו • כמו שאמר ויכירה ויאמר כתונ׳ בני לכך הוא מזכירה כאן : (כד) אין בו מים • שאם היה בו מים לא היו משליכין אותו

אבן עזרא

הנכון : (יג) ויאמר לו • הנני אעשה כדבריך : (טו) וימצאהו איש • דרך הפשט אחד מעוברי דרך (טז) איפה הם רועי׳ • אם תדע : (יז) דתינה • ביו״ד גם בלא יו״ד והמקום אחד : (יח) ויתנכלו • חשבו מחשבה רעה וכן וארור נוכל : (כא) לא נכנו נפש • כמו ומשרתו יהושע בן נון נער שפירושו משרתו שירות נער כי לא היה בימים ההם נער וכן לא נכנו מכת נפש להוציא נפשו : (כג) ויפשיטו פועל יוצא לשני פועלי׳ שאמרו לו שיפשיט אותה בעצמו • והכתנת בלשון הקדש החלוק הדבק לעור והנה שעריאוהו

ב׳ והבור רק אין בו מים: כה
וישבו לאכל לחם וישאו
ג׳ וחד מלעי׳ דדכים: עיניהם ויראו והנה ארחת
ישמעאלים באה מגלעד
חד מן ג׳ ווגין נתרי׳ לים׳: וגמליהם נשאים נכאת וצרי
ב׳ חי׳ ג׳ עזא: ולט הולכים להוריד
מצרימה: כו ויאמר יהודה
ב׳ אל אחיו מה בצע כי נהרג
ג׳ את אחינו וכסינו את דמו:
ב׳ ונעכין כז לכו ונמכרנו לישמעאלים
ג׳ נתו׳ וח׳ וידנו אל תהי בו כי אחינו
בשרנו הוא וישמעו אחיו:
כח ויעברו אנשים מדינים
ג׳ סחרים וימשכו ויעלו את
יוסף מן הבור וימכרו את
יוסף לישמעאלים בעשרים
ג׳ כסף ויביאו את יוסף
ב״ת מצרימה: כט וישב ראובן
אל הבור והנה אין יוסף בבור
ויקרע את בגדיו: ל וישב
ב״ת אל אחיו ויאמר הילד איננו
ב׳דס׳ ז׳ פסוקי׳ ולא׳ מני: ואני אנה אני בא: לא ויקחו
את כתנת יוסף וישחטו
שעיר עזים ויטבלו את
הכתנת בדם: לב וישלחו את כתנת הפסים ויביאו
ב׳ אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר נא הכתנת בנך
הוא

אונקלוס

לית ביה מיא: כה ואסחרו למיכל לחמא וזקפו עיניהון וחזו והא שיירת ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון טעינין שעף וקטף ולטום אזלין לאחתא למצרים: כו ואמר יהודה לאחוהי מה ממון ניתהני לנא ארי נקטול ית אחונא ונכסי על דמיה: כז איתו ונזבניניה לערבאי וידנא לא תהי ביה ארי אחונא בסרנא הוא וקבילו מיניה אחוהי: כח ועברו גברי מדינאי תגרי ונגידו ואסיקו ית יוסף מן גובא וזבינו ית יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיו ית יוסף למצרים: כט ותב ראובן לגובא והא לית יוסף בגובא ובזע ית לבושוהי: ל ותב לות אחוהי ואמר עולימא ליתוהי ואנא לאן אנא אתי: לא ונסיבו ית כיתונא דיוסף ונכסו צפיר בר עזי וטבלו ית כיתונא בדמא: לב ושלחו ית כיתונא דפסי ואיתיו לאבוהון ואמרו

תולדות אהרן

והבור רק חגיגה ג שבת כב
ויאמר יהודה סנהדרין ו
וישחטו זבחים פח ויטבלו ערכין יו
הכר נא סוטה י

רשב״ם

אותו שם שא״כ ה״ו מטביעין אותו וממיתין אותו בידם והם אמרו ויד אל תשלחו בו וידינו אל תהי׳ בו לגרום לו מיתה: (כח) ויעברו אנשים מדיני׳ בתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן

רש״י

ועקרבים יש בו: (כה) ארחת כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח: וגמליהם נושאים וגו׳ למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת

כה וְתָּבוּ לְמֵיכַל לַחְמָא וּזְקָפוּ עֵינֵיהוֹן
וַחֲמוֹן וְהָא סִיעָא דַעֲרָבָאִין אַתְיָא
מִגִּלְעָד וְגַמְלֵיהוֹן טְעִינִין שַׁעֲוָה וּשְׂרַף קְטַף וּלְטוֹם מְטַיְּלִין לְאַחֲתָא
לְמִצְרָיִם: כו וַאֲמַר יְהוּדָה לַאֲחוֹהִי מַה הֲנָיַית מָמוֹן יְהֵי לָן אֲרוּם נִקְטוֹל
יַת אֲחוּנָא וּנְכַסֵּי עַל דְּמֵיהּ: כז אִיתוּ וּנְזַבְּנִינֵיהּ לַעֲרָבָאִין וִידָנָא לָא
תְהֵי בֵיהּ לְמִקְטְלֵיהּ אֲרוּם אֲחוּנָא בִשְׂרָנָא הוּא וְקַבִּילוּ אֲחוֹהִי: כח
וַעֲבָרוּ גַבְרֵי מִדְיָנָאֵי מָרֵי פְרַקְמַטְיָא וּנְגִידוּ וְאַסִּיקוּ יַת יוֹסֵף מִן גּוּבָא וְזַבִּינוּ
יַת יוֹסֵף לַעֲרָבָאִין בְּעֶשְׂרִין מָעִין דִּכְסַף וְזַבְּנוּ מִנְּהוֹן סַנְדְּלִין וְאַיְתִיוּ יַת
יוֹסֵף לְמִצְרָיִם: כט וְתַב רְאוּבֵן לְגוּבָא אֲרוּם לָא הֲוָה עִמְּהוֹן לְמִסְעוֹד
כַּד זַבְּנוּהִי דַּהֲוָה יָתִיב בְּצוֹמָא עַל דִּבַלְבֵּל מַצַּע אֲבוּי וַאֲזַל וִיתִיב בֵּינֵי
טוּרַיָּא לְמֶהְדַּר לְגוּבָא לְאַסְקוּתֵיהּ לְאָבוּי מָאִים יִסְבַּר לֵיהּ אַפִּין וְכֵיוָן
דְּתַב וַחֲמָא וְהָא לֵית יוֹסֵף בְּגוּבָא וּבְזַע יַת לְבוּשׁוֹי: ל וְתַב לְוַת אֲחוֹי
וַאֲמַר טַלְיָא לֵיתוֹהִי וַאֲנָא לְהָן אֲנָא אָתֵי וְהֵיכְדֵין נֶחֱמֵי סְבַר אַפּוֹי דְּאַבָּא:
לא וּנְסָבוּ יַת פַּרְגּוֹדָא דְּיוֹסֵף וּנְכַסוּ צְפִיר בַּר עִיזֵי אֲרוּם אַדְמֵיהּ דָּמֵי
לִדְגַבְרָא וּטְבַלוּ יַת פַּרְגּוֹדָא בְּאַדְמָא: לב וְשַׁדָּרוּ בְּיַד בְּנֵי זִלְפָּה וּבְיַד
בְּנֵי בִלְהָה יַת פַּרְגּוֹד מְצַיַּיר וְאַיְתוֹהִי לְוַת אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ הָא אַשְׁכַּחְנָא

סִיעָא דְסַרְקָיִין:

חכם

אשתמודע

יותר משאר אחיו כתנ׳ גל הבני׳ וירדו אחיתיכו למצרים· אתו אהב אותה מכל אחיו בנים׳ שנאמר לו סול לבני נא להם לשם אשר ועולה ת׳ שנים לה׳ של שנבול ד״א קרי בו לשם שאמו לונמולו: כנגה שנים נמסור׳ הכא ופידך בית נתי׳ וינכנה לוחר שנ״י זה החלום בניננית נגל

ישר׳ אשכלכלם כשכת ריגבון לך נא ראה לומר שלא יצא אל כפי טוב כשיבה שיוכל לראות והשני כי דבר כנגבה בו רוח הקדש ששיפו לחזור אליו· יצחק בגיחו׳ רד״ו שינו ידי זה כשתינכלו רד״ו שנים ליוהו עד חברון· אמר לו אנא תזור כך· אמר ליה כתיב ידינו לא שפכו את הדם הזה שלא

רש״י

נשאת אלא כפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יזוק מריח רע: נכאת· כל כנוסי בשמי׳ הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכותה (מלכים ב׳ כ׳) מרקחת בשמיו ואנקלוס תרגם לשון שעוה: צרי· שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סמני הקטורת: ולוט· לוטיתא שמו בלשון משנה· ורבותינו פירשו שרש עשב ושמו אשטרו״לוגיאה במסכת נדה: (כו) מה בצע· מה ממון כתרגומו: וכסינו את דמו· ונעלים את מיתתו: (כז) וישמעו· מקבלין מיניה וכל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו כעשה ונשמע מתרג׳ נקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמעו את קול ה׳ אלהי׳ מתהלך בגן ורבקה שומעת וישמע ישר׳ שמעתי את תלונות כלן מתרגם ושמעו ושמע ושמע שמיע קדמי:

רשב״ם

מן הבור לבלתי אכול על הדם וממתיני׳ היו לישמעאלים שראו וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדינים אחרים דרך שם וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדינים לישמעאלים וי״ל שהאחים לא ידעו ואע״פ אשר כתב אשר מכרתם אותי מצרימה י״ל שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו· זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא כי ויעברו אנשים מדיני׳ משמע ע״י מקר׳ והם מכרוהו לישמעאלים· ואף אם באתה לומר וימכרו יוסף לישמעאלים כי אחיו מכרוהו אם כן צריך לומר שהם ציוו למדייני׳ סוחרים למושכו מן הבור ואח״כ מכרוהו לישמעאלים: (ל) אנא אני בא· למה באתי אל הבור: (לב) וישלחו· על ידי בני אדם

(כח) ויעברו אנשים מדינים· זו היא שיירה אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה: וימשכו· בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים למצרים: (כט) וישב ראובן· ובמכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד״א עסוק היה בשקו ובתעניתו על בלבול יצועי אביו: (ל) אנה אני בא· אנה אברח מצערו של אבא: (לא) שעיר עזים· דמו דומה לשל אדם: (לג) הכתנת· זה שמה וכשהיא דבוקה לתיבה אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת:

ז׳ ס״פ הוא אם לא : לג ויכירה
ויאמר כתנת בני חיה רעה
ד׳ יג׳ כאו׳ ל׳ פתח׳ אכלתהו טרף טרף יוסף :
לד ויקרע יעקב שמלתיו
כ״ לקמ׳ כחד פתחי׳ ד׳ וישם שק במתניו ויתאבל על-
בנו ימים רבים : לה ויקמו
כל בניו וכל בנתיו לנחמו
וימאן להתנחם ויאמר כי-
ל׳ יט׳ ח׳ א׳ חל : ארד אל-בני אבל שאלה
בי כלים׳ ויבך אתו אביו : לו והמדנים
ב׳ ו׳ סנורין מכריפה : מכרו אתו אל-מצרים
לפוטיפר סריס פרעה שר
הטבחים : פ לח
ג׳ א ויהי בעת ההוא וירד
ח׳ יהודה מאת אחיו ויט עד-איש
עדלמי ושמו חירה : ב וירא-
שם יהודה בת-איש כנעני
ושמו שוע ויקחה ויבא אליה :
ג ותהר ותלד בן ויקרא
את

ואמרו דא אשכחנא אהרן
אישתמודע כען הכיתונא
דברך היא אם לא : לג
ואישתמודעא ואמר כיתונא
דברי חיתא בישתא אכלתיה
מיקטל קטיל יוסף : לד
ובזע יעקב לבושוהי ואסר
שקא בחרציה ואיתאבל על-
בריה יומין סגיאין : לה
וקמו כל בנוהי וכל בנתיה
לנחמותיה וסריב לקבלא
תנחומין ואמר ארי אחות
לברי כד אבילא לשאול
ובכא יתיה אבוהי : לו
ומדינאי זבינו יתיה למצרים
לפוטיפר רבא דפרעה רב
ויהי בעת פוטה יג קטוליא : א והוה בעידנא
סנהדרין קב ההיא ונחת יהודה מלות
אחוהי וסטא עד גברא
וירא שם פסקים כ עדלמאה ושמיה חירה : ב
וחזא תמן יהודה בת גבר
תגרא ושמיה שוע ונסבה
ועאל לותה : ג ועדיאת
וילידת

רשב״ם

אדם שלא יגידו מי השולחי׳ שאמרו זאת מצאנו׳ (לה) כי ארד · לא אנחם אלא ארד על בני אבל שאולה · ויבך אותו אביו · כלומר זמן מרובה · ולפי שהוא מיותר דרשו חכמים אביו יצחק אף כי הי׳ יודע שלא נהרג : (לו) והמדינים מכרו אותו אל מדייני מצרים · מדן ומדין וישמעאלים אחים היו ומדן וישמעאים אחד הם לפי הפשט · לכך הוא אומ׳ כי מדנים מכרוהו וישמעאלים הורידוהו שנוה כי שניה׳ אחד הם לפי הפשט : (ב) כנעני כתרגומו תגרא · כמו כנעניה נכבדי ארץ כנען בידו מאזני מרמה · כי מבנות כנען היו נזהרים :
והי׳

רשי

(לג) ויאמר כתנת בני · היא זו : חיה רעה אכלתהו · נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקב״ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב״ה עמהם · אבל יצחק היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב״ה אינו רוצה לגלות לו: (לד) ימים רבים · כ״ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרי׳ שנ׳ יוסף בן שבע עשרה שנה וגו׳ ובן שלשי׳ שנה היה בעמדו לפני פרעה וז׳ שני השבע ושנתי׳ הרעב כשבא יעקב למצרי׳ הרי כ״ב שנה כנגד כ״ג שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם · כ׳ שנה שהיה בבית לבן וב׳ שנה בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמר ללבן זה לי עשרים שנה בביתך לי הן עלי וסופי ללקות כנגדן : (לה) וכל בנותיו · רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום · רבי נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין

פטרנוהו נלא לויה ונזה כפטר מסכנו ומתיק כן זוכרו והיינו דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף · וזהו שאמרו אל יפטר אדם מחבירו אל א מתוך דברי תורה שמתוך' כך זוכרו · ותשתחוינה' נחסר' הכא ואיתן לעיל ותגנן הספחות ותשתחוין לנו' שאינ"פ

אִשְׁתְּמוֹדַע כְּדוֹן הַפַּרְגוֹדָא דִּבְרָךְ הִיא אִין לָא : לג וְאִשְׁתְּמוֹדְעָהּ וַאֲמַר פַּרְגוֹד דִּבְרִי הִיא לָא חֵיוַת בָּרָא אֲכַלְתֵּיהּ וְלָא עַל יַד בְּנֵי נְשָׁא אִתְקְטֵל אֶלָּא חָמֵי אֲנָא בְּרוּחַ קוּדְשָׁא דְּאִיתְּתָא בִּישְׁתָּא קַיְימָא לְקִבְלֵיהּ : לד וּבְזַע יַעֲקֹב לְבוּשׁוֹי וְאַסַּר שַׂקָּא בְּחַרְצוֹי וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵיהּ יוֹמִין סַגִּיאִין :

חַכֵּם יָתָהּ וַאֲמַר פַּרְגוֹד דִּבְרִי הוּא לָא חֵיוַת בָּרָא אֲכָלַת יָתֵיהּ וְלָא מִיתְקְטַל בְּרִי יוֹסֵף בְּרַם חָמֵי אֲנָא בְּרוּחַ בֵּית קוּדְשָׁא הֵיךְ אִיתְּתָא בִּישָׁא קַיְימָא לְקוּבְלֵיהּ : לְפוֹטִיפַר שַׁלִּיטָא דְּפַרְעֹה רַב סַפּוּקְלַטְרַיָּא :

לה וְקָמוּ כָּל בְּנוֹי וְכָל נְשֵׁי בְנוֹי וַאֲזַלוּ לְמִנְחֲמָא לֵיהּ וְסָרִיב לְקַבָּלָא תַּנְחוּמִין וַאֲמַר אֲרוּם אֵיחוּת לְוַת בְּרִי כַּד אֲבִילְנָא לְבֵי קְבוּרְתָּא וּבְכָא יָתֵיהּ בְּרַם יִצְחָק אֲבוּי : לו וּמְדִינָאֵי זַבִּינוּ יָתֵיהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב סַפּוּקְלַטוֹרְיָא : א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה מִנִּכְסוֹי וְאִתְפָּרַשׁ מִן אֲחוֹי וּסְטָא לְוַת גַּבְרָא עֲדוּלָמָאָה וּשְׁמֵיהּ חִירָה : ב וַחֲמָא תַמָּן יְהוּדָה בְּרַת גְּבַר תַּגָּר וּשְׁמֵיהּ שׁוּעַ וְגַיְירָהּ וְעַל לְוָתַהּ : ג וְאִתְעַבְּרַת וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יַת שְׁמֵיהּ עֵר

פ"א ראה בחלום הראשון אלא רמז להשתחוות א' וזין · י"א א'ג"ע כן כל בית אביו השתחוה לו כדכתיב ותגנן הספחות הנה וילדיהן ונו' · ויגער בו כל' ואיך ויגער בים סוף · ויחרב לומר לך מה ויגער דהכא יעקב אף ויגער דהתם' איירי ביעקב שנזכות וחרב

ארום

רש"י

אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו : וימאן להתנחם · אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי : ארד אל בני · כמו על בני והרבה שמשמשין בלשון על ש שאול וש בית הדמי' (שמוא' ב' כא) אל הלקח ארון האלהים (שמואל א' כד) ואל מות חמיה ואשה : אבל שאלה · כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם : ויבך אותו אביו · יצחק בוכה היה מפני צרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי : (לו) המדנים · סוחטי בהמות המלך : (א) ויהי בעת ההיא · למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך : וירד · מאת אחיו : עד איש עדולמי · נשתתף עמו : (ב) כנעני · תגרא :

והיה

אבן עזרא

הפשיטוהו והשליכוהו ערום אל הבור : (כה) וישבו לאכל לחם · התשעה אחים : ארחת ישמעאלי' · כאשר אמר המתרגם בעבור שהיא הולכת ארחות : נכאת · אמר ר' משה הכהן ז"ל הספרדי שפי' נכאות דבר נחמד וכן ויראם את בית נכותה כי הו"יו והא"לף יתחלפו שהם מאותיות הנח : וצרי · מצאנוהו במקרא בשוא כח תחת הצרי ובקמץ חטף הצרי אין בגלעד גם בחולם שמן ודבש וצרי והגאון פי' אותו כי הוא הנעשה משבעים וחמשה עקרי' ואחרים אמרו כי הוא פרי או שמן האילן שהובא מירחו אל מצרי' על דעת יוסף בן גוריון ורבי ישמעאל אמ' שהוא שרף והכתוב נשמו על דעתו : ולוט · אמר הגאון שהוא הפרי הנקרא כן בלשון ישמעאל בתוספת בי"ת ואולי כן הוא : (כו) מה בצע · מה תועלת וקרוב מטעם מכן וכן מה בצע בדמי : (כז) כי אחינו בשרנו הוא כמו בשרנו כי מבשר אחד היינו : (כח) ויעברו · וכאשר עברו עליהם הישמעאלים הסוחרים כי המדינים יקראו ישמעאלים וכן אמר על מלכי מדין כי ישמעאלים הם : (ל) ואני אנה אני בא יזכיר אבי פעמי' והאחד רב רק דרך הלשון כך : (לג) טרף טרף · פועל שלא נזכר שם פועלו ובא כן בעבור הרים שלא ידגש וכן ומורק ושוטף : (לה) ויבך אותו אביו · קדמונינו דרשוהו על יצחק ובאמת כי לא מת · יצחק

אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ ד וַתַּהַר עוֹד
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
אוֹנָן׃ ה וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה
וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ׃
ו וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר
בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃ ז וַיְהִי
עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי
יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה׃ ח
וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־
אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם
זֶרַע לְאָחִיךָ׃ ט וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי
לֹּא לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע וְהָיָה אִם־
בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת
אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע
לְאָחִיו׃ י וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר
כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵית־אָבִיךְ
עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־
יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ
תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃ יב
וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ
אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה
וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה
רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃
ויגד

ה׳ ר״פ וכלם פ׳ כמ״ג מ״ל
ג׳ ומ״ל
ב׳ מ״ל
כול׳ ה׳ כמ״ח מ״ל
ס
ג׳ קמ׳ חטף וא׳ כתן
פיומי׳ אכאם דואג לגדליה וקטל כוניא
ל
י״ב׳ : ו׳ כלים כא :

וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵיהּ
עֵר׃ ד וְעַדִּיאַת עוֹד
וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵיהּ
אוֹנָן׃ ה וְאוֹסִיפַת עוֹד
וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵיהּ
שֵׁלָה וַהֲוָה בִּכְזִיב כַּד יְלֵידַת
יָתֵיהּ׃ ו וּנְסֵיב יְהוּדָה
אִתְּתָא לְעֵר בּוּכְרֵיהּ וּשְׁמַהּ
תָּמָר׃ ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא
דִיהוּדָה בִּישׁ קֳדָם יְיָ וְאָמִיתֵיהּ
יְיָ׃ ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן
עוֹל לְוָת אִתַּת אֲחוּךְ וְיַבֵּם
יָתַהּ וַאֲקִים זַרְעָא לַאֲחוּךְ׃
ט וִידַע אוֹנָן אֲרֵי לָא עַל־
שְׁמֵיהּ מִתְקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה כַּד
עָלֵיל לְוָת אִתַּת אֲחוּהִי
וּמְחַבֵּל אוֹרְחֵיהּ עַל אַרְעָא
בְּדִיל דְּלָא לְקַיָּמָא זַרְעָא
לַאֲחוּהִי׃ י וּבְאֵישׁ קֳדָם יְיָ
דַּעֲבַד וְאָמִית אַף יָתֵיהּ׃
יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר
כַּלְּתֵיהּ תִּבִי אַרְמְלָא בֵית־
אֲבוּיךְ עַד דְּיִרְבֵּי שֵׁלָה בְרִי
אֲרֵי אֲמַר דִּילְמָא יְמוּת אַף
הוּא כַּאֲחוֹהִי וַאֲזַלַת תָּמָר
וִיתֵיבַת בֵּית אֲבוּהָא׃ יב
וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת
שׁוּעַ אִתַּת יְהוּדָה וְאִתְנַחַם
יְהוּדָה וּסְלֵיק עַל גָּזְזֵי עָנֵיהּ
הוּא וְחִירָה רַחֲמֵיהּ עֲדוּלָּמָאָה
לתמנת

והיה אם יבמות לד
וירע בעיני כדה יג
וימת גם יבמות לב
ותמת בת סוטה י׳

רשב״ם

(ה) והיה בכזיב יהודה ושם נולד לו בן : (ט) כי לא לו יהיה הזרע ׳ ומפקידים היו בכך : (י) גם אותו דרשו חכמים כי נעשן כזה מת על שהיה משחית זרעו שלא תתעבר ותכחיש יופיה: (ט) כתן זרע חטף
קמץ

רש״י

והיה בכזיב שם המקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה כמו אכזב (ירמיה טו) אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח) ואם לא כן מה בא להודיענו
ובב״ר

וזהו שדרשו
וירא יצרא'
יצרא' שכא'
תועה · נ'
נתנו' הכא
ואיל'תמורו
תועה ואילך
אדם תועה
מדרך השכל·
נומר לך
שטעה וינא
אלם הדרך
ונכנ' אסדות
לנקם · או
תמורותועה
ואתרי' כ"ס
דאגדתנופו
שאם ראהו
חנירגהטעה
נדרך שגרי'
להשיבו
ואחיו לא
חשו לאבידת
גופו על כן
טעו מדרך

אֲרוּם בְּלָא וְלַד עָתִיד לְמִמַת : ד וְאִתְעַבְּרַת תּוּב וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יַת
שְׁמֵיהּ אוֹנָן אֲרוּם בְּרַם עֲלוֹי עָתִיד אֲבוּי לְאִתְאַבָּלָא : ה וְאוֹסֵיפַת תּוּב
וִילֵידַת בַּר וּקְרַת יַת שְׁמֵיהּ שֵׁלָה אֲרוּם
שְׁלִי יָתָהּ בַּעְלָהּ וַהֲוָה בִּפְסָקַת כַּד
יְלֵידַת יָתֵיהּ : ו וּנְסִיב יְהוּדָה אִיתְּתָא
לְעֵר בּוּכְרֵיהּ בְּרַת שֵׁם רַבָּא וּשְׁמַהּ
תָּמָר : ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִּיהוּדָה
בִּישׁ קֳדָם יְיָ עַל דְּלָא הֲוָה יָהִיב זַרְעֵיהּ לְאִנְתְּתֵיהּ וּתְקֵיף רוּגְזָא דַּיְיָ עֲלֵיהּ
וְקַטְלֵיהּ יְיָ : ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוֹל לְוַת אִיתַּת אָחוּךְ וְיַבֵּם יָתָהּ
וַאֲקֵים זַרְעָא עַל שְׁמָא דְאָחוּךְ : ט וִידַע אוֹנָן אֲרוּם לָא עַל שְׁמֵיהּ
אִיקְרוּן בְּנִין וַהֲוָה כַּד הֲוָה עָלֵיל לְוַת אִנְתְּתֵיהּ דְּאָחוּי הֲוָה מְחַבֵּל עוּבְדוֹי עַל
אַרְעָא דְּלָא לְמִקְמָא בְּנִין עַל שְׁמֵיהּ דְּאָחוּי : י וּבְאֵשׁ קֳדָם יְיָ מַה דַּעֲבַד
וְקַטַע אוּף יַת יוֹמוֹי : יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלְּתֵיהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵּית
אֲבוּיךְ עַד דְּיִרְבֵּי שֵׁלָה בְּרִי אֲרוּם אֲמַר דִּלְמָא יְמוּת אַף הוּא כְּאָחוּי וַאֲזַלַת
תָּמָר וִיתֵיבַת בֵּית אֲבוּהָא : יב וּסְגוּוֹ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת שׁוּעַ אִיתַּת
יְהוּדָה וְאִתְנְחֵם יְהוּדָה וּסְלֵיק עַל גּוֹזְזֵי עָנֵיהּ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵיהּ עֲדוּלָמָאָה
לתמנת

ירושלמי

וַהֲוָה דִּפְסָקָא :
אֲרוּם צִמְצְמַת אַפָּהָא :
דִּיהוּדָה :

השכל ·
ויפאלשו
האיש נגית'
מלאך נ ריש
שאי"ו אישם
הם רעים
כתיב תמר ·
רמז פה
התקילו
נרעה ניאי
ירגעם
שהמליכוהו
זשכם ·
ויתנאש
נדותן שם
ליסל יהודה
עלין זכית ·
ועל כן זכה
שמלכו ומורעו
שנים כמנין
ויתן מלוך
ועל נלקיתו
ונטרש יגש
גי נמשו' הכי
ואילךונטר'

רש"י

ונ"ל ראיתי ותקרא שמו שלה וגומר פסקת : (ז) רע בעיני ה' כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר נאונן וימת גם אותו כמיתתו של . ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה : (ח) והקם זרע · הבן יקרא ע"ש המת : (ט) ושחת ארצה · דש מבפנים וזורה מבחוץ: כי אמר וגו' כלומר דוחה היה אותה בקש שלא היה בדעתו להשיאה לו : (יא) כי אמר פן ימות · מוחזקת היה זו שימותו אנשיה : (יב) ויעל על גוזזי צאנו · ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו : עולה תמנתה · ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה (שופטים יד) בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן

רשב"ם

קמץ · שכל תיבת מלא פום שטעמה באות אחרונה ותיבה הסמוכה לה טעמה באות ראשונה הרי הם כמקף והמלאפום נהפך לחטף קמץ וכן ארך אפים וגדול חסד · ואם שלם אלה לא יעשה לה · אבל את שלם הערים מלאפום

אבן עזרא

עד שהיה יוסף בן כ"ט שנה ויש אומרים כי הנבואה נפתלקה משניהם בעבור אבלם ועדותם דבר אליפט: וכל בנותיו בתו ובת בנו · ואלת שאולה כמו מטה והטעם הקבר ופה טעה המתרגם לתועים שתרגם שאולה גיהנם והנה כי לא שאול תודך ואיגעה שאול הנך הכן אם אסק שמים שם אתה ערום שאול נגדו ורבי אחרים : (לו) שר הטבחים · תמצא זה הלשון על הרג ועל בישול ודברי המתרגם ארמי נכונים : (א) ויהי בעת ההיא · אין זאת העת כאשר נמכר יוסף רק קודם המכרו וכמוהו משם נסעו הגדגדה בעת ההיא הבדיל יי' את שבט הלוי ושבט הלוי נבחר בשנה השנית ונסעו אל גדגד בשנת הארבעים ובמקומו אפרשנו · ולמה הזכיר הכתוב זאת הפרשה במקום הזה והיה ראוי להיות אחר והמדני' מכרו אותו פרשת ויוסף הורד מצרימה להכרים בין מעשה יוסף נדבר אשת אדניו למעשה אחיו והוצרכתי לפי' הזה בעבור שאין מיום שנמכר יוסף עד יום רדת אבותינו במצרים רק כ"ב שנה והנה נולד אונן שהוא שני לבני יהודה וגדל עד שהיה לו זרע

כ"ל יג ויגד לתמר לאמר הנה
ג' וח' חמיך עלה תמנתה לגז צאנו:
יד ותסר בגדי אלמנותה
מעליה ותכס בצעיף
ל' ג ותתעלף ותשב בפתח עינים
ה' אשר על־דרך תמנתה כי
ג ראתה כי־גדל שלה והוא
לא־נתנה לו לאשה: טו
ל' ג' ב' ויראה יהודה ויחשבה לזונה
ה' ו' וחד ופניה לאחיו כי כסתה פניה: טז ויט
אליה אל־הדרך ויאמר הבה־
נא אבוא אליך כי לא ידע כי
כלתו הוא ותאמר מה־תתן־
לי כי תבוא אלי: יז ויאמר
אנכי אשלח גדי־עזים מן־
הצאן ותאמר אם־תתן ערבון
י"א נטעם ס"פ ל' עד שלחך: יח ויאמר מה
כ"ל מ"ל הערבון אשר אתן־לך
ל' ג' ב' ותאמר חתמך ופתילך ומטך
אשר בידך ויתן־לה ויבא
אליה ותהר לו: יט ותקם
ב ותלך ותסר צעיפה מעליה
ותלבש בגדי אלמנותה: כ
וישלח יהודה את־גדי העזים
ביד

אהרן לתמנת: יג ואתחואה
לתמר למימר הא חמויך סליק
לתמנת למיגז ענה: יד
ואעדיאת לבושי ארמלותא
ותשב מינה ואתכסיאת בעיפא
סוטה י' ואתקנת ויתיבת בפרשות
עינין די על אורח תמנת
ארי חזת ארי רבא שלה
והיא לא איתיהיבת ליה
לאיתו: טו וחזאה יהודה
ויראה חשבה כנפקת ברא ארי
מגילה י' כסיאת אפהא: טז וסטא
סוטה י' לותה לאורחא ואמר הבי כען
איעול לותיך ארי לא ידע
ארי כלתיה היא ואמרת מה־
תתן לי ארי תיעול לותי:
יז ואמר אנא אשלח גדיא־
בר־עזי מן ענא ואמרת אם־
תתן משכונא עד דתשלח:
יח ואמר מה משכונא
דאתן־ליך ואמרת עזקתך
ושושיפך וחוטרך די בידך
ויהב לה ועאל לותה ועדיאת
ליה: יט וקמת ואזלת
ואעדיאת עיפה מינה
ולבישת לבושי ארמלותה:
כ ושדר יהודה ית גדיא
וישלח בר־עזי ביד רחמיה עדולמאה
חולין קי"ג למיסב

רשב"ם

מלאמ"ס הוא: (יד) ותכס ראשה בצעיף · שאין זה דרך אלמנות ותתעלף כסתה פניה שלא יכירנה יהודה: בפתח עינים · בשער של פרשת דרכים שהכל עוברי' ונראים לעינים דרך שם · והמפרשים שם עיר טועה · שהרי כתוב לפניו היא בעינים ואילו היה שם עיר היה לו לומ' בעינים הבי"ת חטף שלא מצינו שיאמר בבית אל ביריחו בירושלים:

רש"י

מכאן ויורדין לה מכאן: (יד) ותתעלף · כסתה פניה שלא יכיר בה ותשב בפתח עינים · בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו: כי ראתה כי גדל שלה וגו' · לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו

לְתִמְנַת : יג וְאִתְנֵי לְתָמָר לְמֵימַר הָא חֲמוּיךְ סַלִיק לְתִמְנַת לְמֵינַז עָנֵיהּ : יד וְאַעְדַּת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתָא מִנַּהּ וְכַסִּיַת בְּרְדִידָא וְאִעֲטְפַת וִיתִיבַת בְּפַרְשַׁת אָרְחִין דְּכָל עַיְינִין מִסְתַּכְּלִין תַּמָּן דְּעַל שְׁבִילָא דְּתִמְנַת אֲרוּם חָמַת אֲרוּם רַבָּא שֵׁלָה וְהִיא לָא אִתְיְהִיבַת לֵיהּ לְאִנְתּוּ : טו וַחֲמִיָּהּ יְהוּדָה וַהֲוָה מְדַמָּה בְּאַנְפּוֹי כְּנַפְקַת בָּרָא אֲרוּם כְּעִיסַת אַפִּין הֲוַת בְּבֵיתֵיהּ דִּיהוּדָה וְלָא הֲוָת יְהוּדָה רָחֵים יָתַהּ : טז וּסְטָא לְוָתַהּ לְאָרְחָא וַאֲמַר הַבִי כְּדוּן אֵיעוּל לְוָתִיךְ אֲרוּם לָא יָדַע אֲרוּם כַּלְתֵיהּ הִיא וַאֲמָרַת מַה תִּתֵּן לִי אֲרוּם תֵּיעוּל לְוָתִי : יז וַאֲמַר אֲנָא אֲשַׁדַּר גֵּידְיֵי בַּר עִיזֵּי מִן עָנָא וַאֲמָרַת אִין תִּתֵּן מַשְׁכּוֹנָא עַד דְּתְשַׁדַּר : יח וַאֲמַר מָה מַשְׁכּוֹנָא דְּאֶתֵּן לִיךְ וַאֲמָרַת סִיטוּמְתָךְ וְחוּטִיךְ וְחוּטְרָךְ דְּבִידָךְ וִיהַב לָהּ וְעַל לְוָתַהּ וְאִתְעַבְּרַת לֵיהּ : יט וְקָמַת וְאָזְלַת וְעָרַת רְדִידָהּ מִנַּהּ וּלְבֵישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתָא : כ וְשַׁדַּר יְהוּדָה יַת גֵּידְיֵי בַּר עִיזֵּי בְּיַד רַחֲמֵיהּ עֲדוּלָמָאָה לְמִיסַּב מַשְׁכּוֹנָא מִידָא

יתכנפו רגליהם ונטרס תנא מרא' סנעין זה כונגלגלו הגליות ונתנגפו רגליהם · ונטרס תנא מרקטכלאי' נמדר' שכולל יוסף מכול : כתנתו שכיס כמסרה ויפשיטו את יוסף את כתנתו · קר וע את

כתנתו נגד שאול לומר שנה נכאן קרעו כתנתו שעלין למסר הדגר · ויקחהוכתי' חס' ור' ואלא לקחו אלא את' והוא שמעון וע"כ ויקח אתם את שמעון · רק שניס כמסו' והכור רק ואידך כי לא דבר רק הוא' ומכלא

רש"י

ממנו בנים : (טו) ויחשבה לזונה · לפי שיושבת בפרשת דרכים : כי כסתה פניה · ולא יכול לראות' ולהכיר' ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא חשדה : (טז) ויט אליה אל הדרך · מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ובלשון לעז דשטורני"ר : הבה נא · הכיני עצמך ודעתך לכך · כל לשון הבה הזמנה הוא חוץ ממקום שיש לתרגמו בלשון נתינה ואף אותן של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם : (יז) ערבון · משכון : (יח) חותמך ופתילך · עזקתך ושושיפך טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה : ותהר לו · גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו :

הקדשה

רשב"ם

(טו) כי כסתה פניה עכשיו לפי הפשט כדכתי' ותתעלף :(יז) עד שלחך רפי שתשלח שלוחך שיביא הגדי וגם יש רגיל לומר לשון רפי בשליחות דורון כדכתיב מנחה היא שלוחה · אני שלחתי את הגדי : (יח) חותמך טבעתך · פתילך · אזור · ומטך שלפה כלים הללו מזומנים לתת כי אינו מלבוש :

הקדשה

אבן עזרא

זרע וזה לא ימצא פחות מי"ב שנה ועוד וירבו הימי' גם הרתה תמר והולידה פרץ והוא בא אל מצרי' ויש לו שני בנים ואל יקשה עליך דבר בגלאל כי בגעתי אל מקומו אפרשנו : (ב) איש כנעני יש אומרי' סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה ועם תוספות יו"ד ולא יהיה כנעני עוד ויתכן להיו' כמשמעו · וחכמינו ז"ל אמרו כי וירד יהודה שירד מגדולתו וזה דרך דרש כי הבא מפאת צפון של עולם לדרומו הוא יורד ואנשי המחקר יבינו כי זה אמת : (ה) בכזיב · שם מקום : (ח) ויבם אותה · טעמו אחר שאתה יבמה הראה היבום וזהו בא אל אשת אחיך ובפרשת כי ישבו אחים יחדו אאריך נוע אם השם יאריך ימי עד הגיעי שם : (ט) כי לא לו יהיה הזרע · לא יקרא בשמו כטעם והיה הבכור אשר תלד : ושחת ארצה · היה משחית זרע הקרי ושופך לחוץ בארץ ואתמה מבן תמים המזרחי שפי' ושחת ארצה שעשה לה שלא כדרך הנשים בעבור שלא תהר והנה שחת הארץ שלה כי עליו היא יושבת בארץ וזה פי' שגעון וחלילה חלילה להתגאל זרע הקדש בטנוף הטנוף : נתן זרע · כמו השלם : (יא) שבי אלמנה בית אביך · נחסרון בי"ת קוד' בי"ת כמו הנמצא בית יי' :(יב) וינחם יהוד' · פי' אחר שקבל תנחומין עלה על גוזי צאנו · על תחת אל : (יד) ותכס · פועל יוצא וטעמו ותכס עצמה : ותתעלף · טעמו שהסתירה פניה וכן ויתעלף הסתיר פניו בבגדיו וקרוב מהם מעולפת ספירים : בפתח עינים · שם מקום ויש אומרי'

אהרן

ביד רעהו העדלמי לקחת
הערבון מיד האשה ולא
מצאה: כא וישאל את־
אנשי מקמה לאמר איה
הקדשה הוא בעינים על־
הדרך ויאמרו לא היתה
בזה קדשה: כב וישב אל־
יהודה ויאמר לא מצאתיה
וגם אנשי המקום אמרו לא־
היתה בזה קדשה: כג
ויאמר יהודה תקח־לה פן
נהיה לבוז הנה שלחתי הגדי
הזה ואתה לא מצאתה:
כד ויהי כמשלש חדשים
ויגד ליהודה לאמר זנתה
תמר כלתך וגם הנה הרה
לזנונים ויאמר יהודה
הוציאוה ותשרף: כה הוא
מוצאת והיא שלחה אל־חמיה
לאמר לאיש אשר־אלה לו
אנכי הרה ותאמר הכר־נא למי החתמת והפתילים
והמטה

למסב משכונא מידא
דאתתא ולא אשכחה: כא
ושאיל ית אנשי אתרה
למימר אן מקדשתא דהיא
בעינין על אורחא ואמרו
לית הכא מקדשתא: כב
ותב לות יהודה ואמר לא
אשכחיתה ואף אנשי אתרא
אמרו לית הכא מקדשתא:
כג ואמר יהודה תסב לה
דילמא נהי לחוך הא שדרית
גדיא הדין ואת לא
אשכחתא: כד והוה
כתלתות ירחיא ואתחוה
ליהודה למימר זניאת תמר
כלתך ואף הא מעדיא
מזנותה ואמר יהודה אפקוה
ותיתוקד: כה היא מיתפקא
והיא שלחת לות חמוהא
למימר לגבר דאילין דיליה
מיניה אנא מעדיא ואמרת
אשתמודע כען דמן עזקתא
ושושיפא

ב' ומ"ל ג' / ג' וק' / ג' קמץ / ג' ג' / ג' / ג' / ב' לית דמטעי' דכתיב את: ג' וא' ומצאתה לא תופל: / ג' ומ"ל / ג' ומ"ל ג' / ב' ר"פ / י"א כתיב ו' בתורה: / ב' ובתרב ג' / ומ"ל

ויהי כמשלש כה ע / ויאמר יהוד' האלילים לו / היא מוצאת ברכות מג כתובות כו / סוטה י / מציעה נט / והיא שלח' סוטה סס / הכר נא סס

רשב"ם

(כא) הקדשה. מיועדת ומזומנת לכל באיה. כדכתיב וגם קדש היה בארץ. ולא תהיה קדשה מבנות ישראל: (כג) תקח לה. מה שבידה. כי לא אשלח עוד אליה פן נהיה לבוז לחזור אחר הקדשות: (כד) זנתה תמר כלתך. וא"ת מי יודע אם אמת שזינתה תדע שהרי גם הרה היא כבר: ותשרף. לפי הפשט כך היה מנהגם מאחר שזקוקה ליבם: (כה) היא מוצאת לאחר שהוציאוה שלחה הערבון ועדיין לא רצתה לגלות אלא לאיש אשר אלה לו:

נלקה

רש"י

(כא) הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות: (כג) תקח לה. יהיה שלה מה שבידה: פן נהיה לבוז. אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשו' עוד לאמת דברי: הנה שלחתי את הגדי הזה. ולפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוהו גם הוא בגדי עזים: (כד) כמשלש חדשי'. רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ולשון כמשלש חדשים כהשתלש החדשים כמו ומשלוח מנות (אסתר ט) משלוח ידם וכן תרגם אונקלוס כתלתות ירחיא: הרה לזנונים. שם דבר מעוברת כמו אשה הרה וכמו נגדה כחמה: ותשרף. אמר אפרים מקשאה משום רבי מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה:

אנה

יונתן בן עוזיאל

מירא דאתתא ולא אשכחה : כא ושאל ית אינשי אתרה למימר האן
מטעיתא דהיא בסכות עיינין על אורחא ואמרו לא הות הכא מטעיתא :
כב ותב לות יהודה ואמר לא אשכחיתה ואוף אינשי אתרא אמרו
לא הות הכא מטעיתא : כג ואמר יהודה תסב לה משכוניא דלמא
נהוי לגחוך הא שדרית ית גדיא הדין ואנת לא אשכחתה : כד והוה
בזמן תלת ירחין אשתמודע דמעברה היא ואיתני ליהודה למימר זניית תמר כלתך ואוף הא מעבר' לזנו ואמ' יהודה הלא בת כהין היא הנפקוהא ותיתוקד:
כה תמר מתאפקא לאיתוקרא ובעת תלת משכוניא ולא אשכחתנון תלת עינהא לשמי מרומא וכן אמרת בבעו ברחמין מן קדמך יי עני יתי בהדא שעתא אננקי ואנהר עיני ואשכח תלת סהדי ואנא מקימא לך מן חרציי תלתא קדישייא דמקדשין שמך ונחתין לאתון נורא בביקעת דורא ביה שעתא רמז קודשא בריך הוא למיכאל ואנהר עיינה ואשכחתון ונתיבת יתהון וטלקת יתהון קמי ריגלי דיינייא ואמרת גברא דאלין משכוניא דידיה מניה אנא מעברא ואף על גב דאנא יקרא לית אנא מפרסמא ליה ברם מרי עלמא יתן בלבביה דיכיר יתהום וישיזיב יתי מן דינא רבא הדין וכיון דחמא יתהום יהודה אכר יתהום בכן אמר בליביה טב לי בהית בעלמא הדין דהוא עלם עביר ולא נבהית באנפי אבהתי צדיקיא בעלמא דאתי טב לי יקיד בעלמא
הדין

ירושלמי

תמר נפקת למיתוקדא בנורא ובעת תלתא סהדי ולא אשכחת יתהון תלת עיינהא למרומא ואמרת בבעו ברחמי מן קדמך יי את הוא יי אלהים דעני לעייקיא בשעת עקתהון עני יתי בהדא שעתא דהיא שעת אנניקי ואנא מקימנא לך תלתא צדיקין בבקעת דורא חנניה מישאל ועזריא בה בשעתא שמע מימריה דיי קל צלותה ואמר למיכאל חות והב יתהון להנהרין עיניה כד הוה חמרת יתהון נסיבת יתהון וטלקת יתהון קדם רגלוי דדיינייא ואמרת להון גברא דאילין דידיה מניה אנא מעברא אף על גב דיקידה לית אנא מפרסמא ליה ברם רחיצא אנא ברבון כל עלמיא יי דהוא סהיד ביני וביניה דיהב בליביה דגברא
דאילין

רשי

(כה) היא מוצאת · לישרף : והיא שלחה אל חמיה · לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו · אמרה אם יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו · מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים : הכר נא · אין נא
אלא

אבן עזרא

אומרי' כי שני מעיינות מים היו בדרך ויש להם כדמות פתח ומט' יעבור יהודה בשובו אל מקומו:
(טו) כי כסתה פניה · פי' ותתעלף והמפרש כי כסתה פניה במיני צבעונין והביא ראיה מבתו הכל הוא כי אין מביאין ראיה מן הפוטי' גם נכון הוא מה שפרשו רז"ל שהיתה צנועה
בבית ·

בעל הטורים

בור רק הוא שלא היה הבור ריקן שהרי היו בו נחשים ועקרבים מים אין בו אבל יש בו נחשים ועקרבים ועוד גמרינן אין בו מים דהכא מתים דכתיב כאן שרף ועקרב וצמאון אשר אין בו מים · מה בצע · שנים במסו' ואידך מה בצע בדמי וזהו מה בצע בדמי אם אהרוג את אחי · וימשכו שני' במסור' הכא ואידך וימשכו ויעלו את ירמיה שנפרע מירמיה מה שעשו ליוסף · בעשרי' כסף שהוסיף לו אביו משקל שני סלעים מילת ומכרוהו בכ' סלעים שהגיע לכל א' שני סלעי' ד"א דמי עורהם ב' סלעים והם שמכרוהו

נפש' הוורכו לוזל בו שלי' ד"א שכוערן מינה' עד בן כ' עשרים סלעי' · ואני אנה אני בא שאמר לא יתנו' הפרחון אלא כי יאמ' קנאתי לנבולה שנתנה לו · הכר נא שני' במסרה הכא ואידך הכר נא למי החותמת והפתילים בלשון גרימה יהודה את אביו נאמנו לשון כערע ממנו · בפתח עינים אשר ס"ת רת"ה כמנין אברה' שאמרה יהי רצון שאזקק לזרע אברה' · כי גדל ג' במסרה הכא ואידך עד כי גדל מאד · כי גדל הכא מאד בשביל שראתה כ גדלשלה גדלי הכתב שלה מאד ובזכות זה יצא ממנו מלכות בית דוד שהיה הולך וגדל ער'

ג והמטה האלה: כו ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני ולא יסף עוד לדעתה: כז ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה: כח ויהי בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשנה: כט ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ: ל ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח: ס

לט

א ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד

הישמעאלים

ג׳ וחד נקדה · י׳ · ג · ד׳ זוגין דתרין חד פ״ג וחד ס׳ · י׳ ג׳ · ג׳ ח׳ ת״ג · ג׳ ר״פ ט׳ סוספר כס״ב ג׳ · ה׳ גניקנין

ושושיפא וחוטרא האילין: כו ואשתמודע יהודה ואמר זכאה מני מעדיה אריה על כן לא יהביתה לשלה ברי ולא אוסיף עוד למידעה: כז והוה בעידן מילדה והא תיומין במעהא: כח והוה במילדה ויהב ידא ונסיבת חייתא וקטרת על ידיה זהוריתא למימר דין נפק קדמאה: כט והוה כד אתיב ידיה והא נפק אחוהי ואמרת מה תקוף סגי עלך למיתקף וקרא שמיה פרץ: ל ובתר כן נפק אחוהי די על ידיה זהוריתא וקרא שמיה זרח: א ויוסף איתחת למצרים וזבניה פוטיפר רבא דפרעה רב קטוליא גברא מצראה מיד דערבאי די אחתוהי תמן:

והוה

אהרן · ויכ׳ יהודה סוטה דף י ודף י׳ מכות כג · ולא יסף סוטה י׳ · ויוסף הורד סוטה יג

רשב״ם

(כו) צדקה ממני יותר ממני · שאני צויתיה לשבת בית אביה עד יגדל שלה היא השלימה תנאי שצויתיה אבל אני לא השלמתי לה תנאי שהתניתי לה כי לא נתתיה לשלה בני · וכן על צדקו נפשו מאלהים · יותר מאלהים · וכן בשאול ויאמר אל דוד צדיק אתה ממני · יותר ממני: לא יסף לא הוסיף שאם אתה מפרשו ולא פסק היה לו לכתוב ולא יסף עוד לדעתה: (ל) זרח בשביל השני שהוא אדום · וזרח לשון אדמומית הוא כדכתי׳ והצרעת זרחה במצחו וכן כל זריחת שמש בבקר ובערב אדום הוא וכתי׳ ויהי בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם · וכן בבבא בתרא במוכר את הספינה · האי שמשא סומקתי הוא והאי דלא סמקא אלא בצפרא ורמשא משום דבהורין לא צרי בשביל מאור היום הגדול: (א) שר הטבחים

על

רש״י

שא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל תאבד שלש נפשות: (כו) צדקה · בדבריה: ממני · היא מעוברת ורז״ל דרשו שיצתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל: כי על כן לא נתתיה · כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד · י״א לא הוסיף וי״א לא פסק: (וחבירו גבי אלדד ומידד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו): (כז) בעת לדתה · וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים: והנה תאומים · מלא ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: (כח) ויתן יד · הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר שקשרה על ידו השני

החזירה

יונתן בן עוזיאל

הרין באישא טפיא ולא ניקד בעלמא
דאתי באישא אכלא אישא דמיכלא
קביל מיכלא היא לפום דאמרית
ליעקב אבא אבר כרון פרגורא דברך
לפום בן צרכית למשמע בבי דינא
למן אינון סיטומתא וחוטיא וחוטריא
האלין : כו ואכר יהודה ואמר
זכיא היא תמר מני אתעברת וברת
קלא נפלת משמיא ואמרת דמן
קדמי הוה פתגמא ואשתזבו תרויהום
מן דינא ואמר בגין דלא יהבתה
לשלה ברי אירע יתי כדון ולא אוסף
תוב למידעה במשכבא : כז והות
בעידן מילדה והא תיומין במעהא :
כח והוה כמולדה ופשט יולדא ית
ידיה ונסיבת חייתא וקטרת על ידיה
חוט זהורי למימר דין נפק בקדמיתא :
כט והוה כד אתיב יולדא ית ידיה
והא נפק אחוי ואמרת מה תקוף סגי
תקיפתא ועלך אית למיתקוף דאנת
עתיד למחסן מלכותא וקרת שמיה
פרץ : ל ובתר כדין נפק אחוי דעל
ידיה קטיר חוט זהורי וקרת שמיה
זרח : א ויוסף איתחת למצרים
וזבניה פוטיפר על דחמייה שפיר בגין
למעבד

ירושלמי

דאילין הידיה דיחכום מן
עזקתיה ושושיפא וחוטרא
האילין :
וחכם יהודה תלתא סהדוי
וקם על רגלוי ואמר בבעו
מנכון אחי ואנשי בייתיה
דאבא קבילו מני במכילא
דאינש מכיל בה מתכיל ליה
בין מכילא טבא בין מכילא
בישא וטובוי דכל אינש
דמגלי עובדוי על דנסיבית
פרגורא דיוסף אחי ואצבעית
יתה באידמא דצפירא
וקריבית יתה קדם ריגלי
דאבא ואמר ליה חכים כען
הפרגור דברך היא דא אילא
מכילא לקבל מכילא סדרין
לקבל סדרין טב לי בהירת
בעלמא הדין ולא בהירת
לעלמא דאתי טב לי יקד
באישא טפיא ולית אנא יקיד
באישא אכלא אישא זכאי
היא תמר כלתי בבנא מיני
היא מעברא חס לה לתמר
כלתי לית היא מעברא בנין
דזנו בגין כדין לא אסבירת
יתה לשלה ברי ברת קלא נפקת מן שמיא ואמרת תריכון זכון בדינא מן
קדם יי הות פתגמא ולא אוסיף תוב למיחכום יתה :

רשי

החוזרה : פרכת . חזקת עליך חוזק : (ל) אשר על
ידו השני . ד' ידות כתובות כאן כנגד ד' חרמים
שמעל עכן שיצא ממנו . וי"א כנגד ד' דברים שלקח
אדרת שנער וב' אתיכות כסף של מאתים שקלים
ולשון זהב ב"ר : ויקרא שמו זרח . על שם זריחת
מראית השני : (א) ויוסף הורד . חוזר לענין
ראשון שא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה
למכירתו של יוסף לומר לך שבשבילו הורידוהו
מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר
למעשה תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו

אבן עזרא ומני

בבית אמיה : (יח) חותמך . מרב תאותו נתן
ג' דברים ערבון של דבר קל . ופי' קדשה בפסוק
לא יהיה קדש אפרשנו : (כג) תקח לה .
עזוב אותה ותקח הערבון : פן נהיה לבוז .
ללעג שנתתי חותם ופתיל ומטה ערבון על
דבר קל כזה ואני הנה שלחתי את הגדי הזה
ואתה לא מצאתה וזה אות כי תקח לה הערבון:
(כד) כמשלש חדשים . בתוספת מ"ס קודם

בעל הטורים

כי גדל אחד . ויחשבה ג' . נמסר' הכא . ואידך נפ' לך לקויחשבה לו צדקה ואידך ויחשבה עלי לכור' לזונה . פניה נמסר' ויחשבה לזונ' . אכם היתה לזונה . מה תמר בגזיון לנסו' בכבוד אף ירושלים בופה נכבוד כדכתיב ולכבוד אהיה נתוכה וזהו זאת קומתך דמתה לתמר . ומטך שנים נחבר ומטך אשר בידך ומטך אשר הכית בו את היאור מלמד שזה המטה שנתן בידה הוא המטה שהוכה בו היאור וכיצד בו כל הנסים . ופתילך . תעילין . פתילין . התפילין . מצאה ב' . ומסרה הכא . ואידך ואם נשדה מצאה לומר כשביל

קמט הטורים

שנשדה מצאה תחלה ויצאה חזרה לביתה יצ' כלא מצא' לנוז ב' במס' פן נהיה לבוז וכעוס לב יה יה לבוז . בשני שעירי לג אבין לומר הכר נא הכתונת נכן היא היה לבוז שאמרה לו הכר נא לפי החותמת . ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף ר"ת שם בן ארנע מלמד שהק"בה זימן לה הסימנין שכא : דומח' היא חונת כתיב חס' לומר לך שאמרה אפי' אם יציתו בה האור לא תוד' הוציאוה ותשרף פי' רש"י לפי שנתו של שם היתה וכת כהן שזינתה נשריפה .

ג' כ"ג הישמעאלים אשר הורדהו
י"ח ס"פ שמה: ב ויהי יהוה את
יוסף ויהי איש מצליח ויהי
בבית אדניו המצרי: ג וירא
אדניו כי יהוה אתו וכל אשר
הוא עשה יהוה מצליח בידו:
ד וימצא יוסף חן בעיניו
ג' וה'. ס' וישרת אתו ויפקדהו על
ג' ביתו וכל יש לו נתן בידו:
ה ויהי מאז הפקיד אתו
בביתו ועל כל אשר יש לו
ויברך יהוה את בית המצרי
ה' נטעים גדים ג' בגלל יוסף ויהי ברכת יהוה
בכל אשר יש לו בבית
ובשדה: ו ויעזב כל אשר
י"א לו ביד יוסף ולא ידע אתו
מאומה כי אם הלחם אשר
ל' מ"ג הוא אוכל ויהי יוסף יפה
תאר ויפה מראה: ז ויהי
י"ל אחר הדברים האלה ותשא
אשת אדניו את עיניה אל
יוסף ותאמר שכבה עמי:
ג' מדעיתי ופסק ח וימאן ויאמר אל אשת אדניו הן אדני לא ידע אתי
מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי:

איננו

אונקלוס

ב והוה מימרא דיי בסעדיה דיוסף והוה גבר מצלח והוה בבית רבוניה מצראה: ג וחזא רבוניה ארי מימרא דיי בסעדיה וכל דהוא עבד יי מצלח בידיה: ד ואשכח יוסף רחמין בעינוהי ושמש יתיה ומניה על ביתיה וכל דאית ליה מסר בידיה: ה והוה מעידן דמני יתיה בביתיה ועל כל דאית ליה ובריך יי ית בית מצראה בדיל יוסף והוה ברכתא דיי בכל דאית ליה בביתא ובחקלא: ו ושבק כל דליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה מדעם אלהן לחמא דהוא אכיל והוה יוסף שפיר בריוא ויאי בחזוא: ז והוה בתר פתגמיא האלין וזקפת אתת רבוניה ית עינהא לות יוסף ואמרת שכוב עמי: ח וסריב ואמר לאתת רבוניה הא רבוניה לא ידע עמי מה

בביתא

תולדות אהרן: ויברך יי ברכות תנ סנהדרין לט | ותשא אשת נזיר כג הוריות י

רשב"ם

על ידו נידונין הנרצחים. והאסורים בבית הסוהר שלו: (ו) ולא ידע אתו מאומה בבית. כי אם הלחם אשר הוא אוכל. לא היה מעיין ומביט בכל בכל צרכי ביתו מהיכן בא לו ועד שעה שרואה את מאכלו על השלחן ואוכלו. כל מיני מאכל קורא אותו לחם כדכתיב עבד לחם רב. וכן כי לפני לחמי אנחתי תבא. מאכלי לא ידע אתו מכל צורכי ביתו

לא

רש"י

לשם שמי' שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה: (ג) כי ה' אתו. שם שמים שגור בפיו: (ד) וכל יש לו. הרי לשון קצר חסר אשר: (ו) ולא ידע אתו מאומה. לא היה נותן לבו לכלום: כי אם הלחם. היא אשתו אלא שדבר בלשון נקיה: ויהי יוסף יפה תאר.

כיון

יונתן בן עוזיאל

למעבר עמיה משכביה דכורא ומן יד ארתגזר עלוי ויבישו שעבזוי
ואיסתרס והוא רבאי דפרעה רב ספוקלטוריא גבר מצראי בערבנותא
מן ערבאי דאחתוהי לתמן : ב והוה מימרא דיי בסעדא דיוסף והוה
גבר מצלח והוה בבית רבוניה מצראי : ג וחמא רבוניה ארום מימרא
דיי הוה בסעדיה וכל דהוא עביד יי מצלח בידיה : ד ואשכח יוסף
רחמין בעינוי ושמש יתיה ומנייה
אפטרופוס על בייתיה וכל דאית ליה
מסר בידיה : ה והוה מעידן דמנייה
אפטרופוס על בייתיה ועל כל דאית ליה ובריך יי ית בית מצראי בגין
זכותיה דיוסף והוה בירכתא דיי בכל מה דאית ליה בביתא ובחקלא :
ו ושבק כל דאית ליה בידא דיוסף ולא ידע עמיה מדעם אלהין
אנתתיה דשכיב גבה והוה יוסף שפיר בריוא ויאי בחזווא : ז והוה בתר
פתגמיא האילין וזקפת איתת רבוניה ית עינה ביוסף ואמרת שכוב עמי :
ח וסריב למקרבא לגבה ואמר לאיתת רבוניה הא רבוני לא ידע עמי
מרעם

ירושלמי

ומני יתיה אפיטרופוס :

בעל הטורים

והקשה הרמב"ן למה שכתוב בה כאן שזינתה נשרפ' היינו ארוסה או נשואה' א"ל שומרת יבם אין כהנת אינה אלא בלאו וכי תימא משכי שהיה יבום בבני נח ואוסרתן זו היא מיתתן הא תוכח בסנהדרין אין יבמה נוהג בבני נח כלל : ועוד קשה דכל מיתה האמור' בבני נח אינה אלא סייף: ועוד מ"ש נלקה מיכי כ"ש שהיה לה להתחייב: ופי' הוא בשביל שהיה קצין ומושל בארץ והכלה אשר תזכה עליו היכה בידו כת כמשפט אשר כו' הנוכרת אך ממנה את המלכות ועל כן אמר הוציאוה ותשרף כי.

רשי

כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו · אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד : (ז) ותשא אשת אדוניו וגו' כל מקום שנאמר אחר סמוך:

ומטאתי

אבן עזרא

שלש ובימים בתוספת מ"ם אחר שלש : (כה) היא מוצאות · היה ראוי להיו' כמו מודעת ואת לולי העלם הא"לף כמשפטה : (כו) כי על כן לא כתתיה · כמו כי על כן ראיתי פניך כטעם חכמינו הואיל ולא כתתיה או טעמו עשת' כן כי לא כתתיה : לדעתה · לשכב עמה : (כח) ויתן יד · האחד מהם ולא נזכר שמו כי עוד לא נקרא גם אלה במעשה פלא שנבקעו השליות יחד והשיב זה ידו ויצא אחיו : (כט) מה פרצת · כאדם שיפרוץ גדר ויצא ממנו והנה יש עליך משפט זה הפרץ · ואחרים אמרו שהוא כמו ופרצת והגאון אמר כי מה פרצת כמשמעו רק עליך פרץ מגזרת ויפרץ לרב : (ו) ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם · יש אומרי' שהוא כנוי לשכיבת אשתו וזה רחוק ועו' כי אדוני יוסף סריס היה והנכון בעיני שכל אשר לו היה בידו חוץ מן הלחם שלא היה אפילו נוגע בו בעבור היותו עברי כי הנה מפורש כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם כי פוטיפר ידע שיוסף עברי הוא וכן אשתו אומרת ראו הביא לנו איש עברי : (ו) ויהי יוסף יפה תאר · כאמו : (י) לשכב אצלה · אפי' לשכב במקום קרוב ממנה או להיות עמו לדבר שיחות : (יא) ויהי כהיום הזה · משבוע אחד מהיום שהחלה לדבר לו שכבה עמי או מקדם אחד או אחר שנה תמימה והוא הנכון בעיני : לעשות מלאכתו · מלאכת הבית או הממון כי פקיד היה על הכל · ודרש ואין איש דברי יחיד : (יד) הביא לנו · בעלי : (יט) ויחר אפו · ואע"פ כן לא הרגו כי בספק היה הדבר אללו : (כא) בית הסהר · לא נדע אם הוא לשון הקדש או לשון מצרים בעבור שפירשו אחריו ואמר מה הוא כמו האחשתרנים שהוא לשון פרס ופירש שהם בני הרמכי' : (כג) ואת כל אשר עושים · יש אומרים כי היה מתעסק באומנות שיחיה ממנו כאשר היו עושים האסורי' והקרוב אלי שפירושו כל אשר היו צריכים כאילו היה הוא העושה כי פקיד היה עליהם והפסוק הבא אחריו לעד : (א) חטאו · חטא מוסר המלוכה בעבור שלא ישתנה שמ"ך סריסיו הוא לאות כי היה הר"יש . ראוי להדגש ונקמץ השמ"ך בקמץ גדול לחסרון הדגש : (ג) במשמר בית שר הטבחים · מקום שיהיו שם נשמרים בעבור

שלא

ט אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה
מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה
כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־
אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי
לֵאלֹהִים׃ י וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ
אֶל־יוֹסֵף יוֹם ׀ יוֹם וְלֹא־שָׁמַע
אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת
עִמָּהּ׃ יא וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה
וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת
מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי
הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת׃ יב
וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר
שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ
וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃ יג וַיְהִי
כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ
וַיָּנָס הַחוּצָה׃ יד וַתִּקְרָא
לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם
לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ
עִבְרִי לְצַחֶק בָּנוּ בָּא אֵלַי
לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל
גָּדוֹל׃ טו וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ כִּי־
הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב
בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃
טז וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־
בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ׃ יז
וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי
אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק בִּי׃
יח וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא
וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה׃
ויהי

ל״ו ז׳ לשון מניע׳
י״ומ״ל
בלשון נקבה
טו ׳ ן׳
ז׳ ופסק
ד׳ וכל עזר׳ דכו׳:
י״ח
ו
ל׳ י׳ פ׳ כנ׳ נים׳:
ל׳ ומ״ל :
ג׳ דסמי׳
ג׳ פתחין ג׳ מנהון נטעם מלעי׳:
ג׳ כנ׳ כת׳ ודין כ״נ: י״ז
י״ג מ״ל
ל׳ ומ״ל

בְּבֵיתָא וְכֹל דְּאִית לֵיהּ מְסַר
בִּידִי׃ ט לֵיתוֹהִי רַב בְּבֵיתָא
הָדֵין מִנִּי וְלָא מְנַע מִנִּי
מִדְּעַם אֱלָהֵן יָתִיךְ בְּדִיל דְּאַתְּ
אִתְּתֵיהּ וְאֵיכְדֵין אֶעֱבֵיד
בִּשְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא וְאֶחוֹב
קֳדָם יְיָ׃ י וַהֲוָה כַּד מַלֵּילַת
עִם יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלָא קַבֵּיל
מִינַהּ לְמִשְׁכַּב לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי
עִמַּהּ׃ יא וַהֲוָה כְּיוֹמָא הָדֵין
וְעַאל לְבֵיתָא לְמִבְדַּק בִּכְתָבֵי
חוּשְׁבְּנֵיהּ וְלֵית אֱנָשׁ מֵאֱנָשֵׁי
בֵיתָא תַּמָּן בְּבֵיתָא׃ יב
וְאַחֲדַתֵּיהּ בִּלְבוּשֵׁיהּ לְמֵימַר
שְׁכוּב עִמִּי וְשַׁבְקֵיהּ לִלְבוּשֵׁיהּ
בִּידַהּ וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא׃
יג וַהֲוָה כַּד חֲזָת אֲרֵי
שַׁבְקֵיהּ לִלְבוּשֵׁיהּ בִּידַהּ וַעֲרַק
לְשׁוּקָא׃ יד וּקְרָת לֶאֱנָשֵׁי
בֵיתַהּ וַאֲמַרַת לְהוֹן לְמֵימַר
חֲזוֹ אַיְתִי לָנָא גַּבְרָא עִבְרָאָה
לְחַיָּכָא בַּנָא עַאל לְוָתִי
לְמִשְׁכַּב עִמִּי וּקְרֵית בְּקָלָא
רָמָא׃ טו וַהֲוָה כַד שְׁמַע
אֲרֵי אֲרֵימִית קָלִי וּקְרֵית
וְשַׁבְקֵיהּ לִלְבוּשֵׁיהּ לְוָתִי וַעֲרַק
וּנְפַק לְשׁוּקָא׃ טז
וְאַחֲתַתֵּיהּ לִלְבוּשֵׁיהּ לְוָתַהּ
עַד דְּעַאל רִבּוֹנֵיהּ לְבֵיתֵיהּ׃
יז וּמַלֵּילַת עִמֵּיהּ
בְּפִתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימַר
עַאל לְוָתִי עַבְדָּא עִבְרָאָה דִּי
אַיְתֵיתָא לָנָא לְחַיָּכָא בִי׃
יח וַהֲוָה כַּד אֲרֵימִית קָלִי
וּקְרֵית וְשַׁבְקֵיהּ לִלְבוּשֵׁיהּ
לְוָתִי וַעֲרַק לְשׁוּקָא׃
והוה

אהרן
ואיך אעשה ערכין טו
וחטאתי סנהדרין קט
ולא שמע יומא לה
סוטה ג
הגליונים ח
ויבא הביתה שבת מט
סוטה לו
ותתפשהו סוטה שם

מסורה

לונת' וגם

יט וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־
דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה
אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
עָשָׂה

יט וַהֲוָה כַּד שְׁמַע רִבּוֹנֵיהּ
יָת פִּתְגָּמֵי אִתְּתֵיהּ דִּי מַלֵּילַת
עִמֵּיהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָּמַיָּא
הָאִלֵּין עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקֵיף
רוּגְזֵיהּ

בעל הטורים · ירושלמי · יונתן בן עוזיאל

מדעם מה בביתא וכל דאית ליה מסר בידי : ט ליתיה רב בביתא הדין
מיני ולא מנע מיני מדעם אלהן יתיך מן בגלל דאנת אינתתיה ואיכדין
אעביד בישתא רבתא הדא ואיחוב קדם יי : י והוה כדי מלילת עם
יוסף יומא דין ויומחרא ולא קביל מינה למשכוב גבה למיהוי מתחייב
עמה ביום דינא רבא לעלמא דאתי : יא והוה ביומא הדין ועל לביתא
למיבדק בפנקסי חושבניה ולית אנש מאינשי ביתא תמן בביתא :
יב ואחדתיה בלבושיה למימר שכוב עמי ושבקיה ללבושיה בידה
ואפק לשוקא : יג והוה כדי חמת ארום שבק ללבושיה בידה ואפק
לשוקא : יד ורמת חלבונא דביעתא ברגשא וקרא לאנשי ביתא
ואמרת חמון שכבת זרעא דאטיל דין דאייתי ריבונכון לנא גבר עבראי
למגחוך בנא על לותי למשכוב עמי וקרית בקלא רמא : טו והיה כד
שמע ארום ארימית קלי וקרית ושבק
ית לבושיה לותי ואפק לשוקא :
טז ואנחת לבשא גבה עד דעל
רבוניה לביתיה : יז ומלילת ליה כפתגמיא האלין למימר על לותי
עברא עבראי דאייתיתא לנא למגחוך בי : יט והוה כדי שמע רבוניה
ית פתגמי אינתתיה דמלילת עמיה למימר כפתגמיא האלין עבד לי
עבדך

ירושלמי

וַהֲוָה כַּד אַרְעֵימִית קָלִי :

בעל הטורים (גליון ימני):

נאולפניו · לעשות לה כל · אשר יכוף · והוא חייב · אותה למעל' · במלכות · ועל דרך · ופשו שהיה · החשפט · אשר תוכה · את אשה · שמוסרי' · את לכית'ה · והוא דן · אות' לחיים · אולמות · כרמונו · והנה תמר · היתה · מיועדת · ושלה ככו · והיא לכם · נאשת איש · נשיאותיהם · ודני' יהודה · התסיד פי'

בעל הטורים (גליון שמאלי):

לא דנה · את תה יהודא · לשריפה אלא · מיסרפו לא · רוסם כין · פניה לסימן · שה"א זונה · וכאשר ידע · יהודה שהיה · מתכו ולא · היתה זונה · לא יצפו לא · דבר עוד · מקסים על · ת"ס'י · ודה · הוציאוה · ותשרף · והלא יהודה · מלך היה · ומלך לא דן · ולא דנין · אותו ועוד · בד כי נפשו' · מתחילין מן · הגדול ועוד · היאוקהיה דן

רש"י

(ט) וחטאתי לאלהים · בני נח נצטוו על העריות: (י) לשכב אצלה · אפילו בלא תשמיש: להיות עמה · לעולם הבא: (יא) ויהי כהיום הזה · כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כלם לבית ע"א אמרה אין לי יום הגון ליזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך: לעשות מלאכתו · רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשו' צרכיו עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא במסכת סוטה: (יד) ראו הביא לנו · ה"ז לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן: עברי · מעבר הנהר מבני עבר: (טז) אדוניו · של יוסף: (יז) בא אלי · לצחק בי העבד עברי אשר הבאת לנו: (יט) ויהי כשמוע אדניו וגו' בשעת תשמי' אמרה לו כן וזהו שאמרה כדברי' האלה

רשב"ם

לא היה רואה שנת אכילה: (ט) ולא חשך ממני מלהיות שליט על הכל כי אם אותך: (י) להיות עמה נזהר היה אפי' להתיחד עמה עד שארע מעשה שנשאר יחידי בעל כרחו לעשו' מלאכת צורכי הבית כדרכו ואירע באותו יום שלא נותר איש בבית · ומדרש אגדה שהלכו לראות נילוס נהר מצרים שעלה על כל גדותיו: (יד) ואקרא בקול גדול · לפי שאתם רחוקים ממני שאילו לא הרימותי קולי הי' שוכב עמי בעל כרחי :

ויפקד

עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃
כ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ
וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם
אֲשֶׁר־אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים
וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃ כא
וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו
חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־
הַסֹּהַר׃ כב וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־
הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־
הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא
הָיָה עֹשֶׂה׃ כג אֵין שַׂר בֵּית־
הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה
בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־
הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ
מ א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם
לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ ב וַיִּקְצֹף
פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר
הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאוֹפִים׃
ג וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית
שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר
מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃
ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־
יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרֶת אֹתָם וַיִּהְיוּ
יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ ה וַיַּחַלְמוּ
חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ
בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן
חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר
לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃ ו וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם
יוסף

ד׳ · אסירי ק׳ · ג׳ ומסתמט ח״ב · אסירים ק׳ · ג׳ · ו׳ · ט״ו ג׳ · ד׳ קמץ · ג׳ · ג׳ ג וח״ג · ג׳ פתח · ג׳ קמץ · ג׳ רפי · חדמן י״ז מ״ל נתן

רוּגְזֵיהּ׃ כ וּדְבַר רִבּוֹנֵיהּ
דְּיוֹסֵף יָתֵיהּ וִיהַבֵיהּ בְּבֵית
אֲסִירֵי אַתְרָא דַּאֲסִירֵי
דְמַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה תַמָּן
בְּבֵית אֲסִירֵי׃ כא וַהֲוָה
מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵּיהּ דְּיוֹסֵף
וּנְגַד לֵיהּ חִסְדָּא וִיהָבֵיהּ
לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי רַב בֵּית אֲסִירֵי׃
כב וִיהַב רַב בֵּית אֲסִירֵי
בִּידָא דְּיוֹסֵף יָת כָּל אֲסִירַיָּא
דִּי בְּבֵית אֲסִירֵי וְיָת כָּל
דְּעָבְדִין תַּמָּן עַל מֵימְרֵיהּ
הֲוָה מִתְעֲבֵד׃ כג לֵית
רַב בֵּית אֲסִירֵי חָזֵי יָת כָּל
סוּרְחָן בִּידֵיהּ בִּדְמֵימְרָא דַיְיָ
בְּסַעְדֵּיהּ וְדִי הוּא עָבֵיד יְיָ
מַצְלַח׃ א וַהֲוָה בָּתַר
פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין סְרָחוּ שָׁקְיָא
דְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמָא
לְרִבּוֹנְהוֹן לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃
ב וּרְגִיז פַּרְעֹה עַל תְּרֵין
רַבְרְבָנוֹהִי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב
נַחְתּוֹמֵי׃ ג וִיהַב יָתְהוֹן
בְּמַטְּרַת בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא
בְּבֵית אֲסִירֵי אַתְרָא דִּי יוֹסֵף
אֲסִיר תַּמָּן׃ ד וּמַנִּי רַב
קָטוֹלַיָּא יָת יוֹסֵף עִמְּהוֹן
וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ יוֹמִין
בְּמַטְּרָא׃ ה וַחֲלַמוּ חֶלְמָא
תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵיהּ בְּלֵילְיָא
חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵיהּ
שָׁקְיָא וְנַחְתּוֹמָא דִּי לְמַלְכָּא
דְמִצְרַיִם דַּאֲסִירִין בְּבֵית
אֲסִירֵי׃ ו וַאֲתָא לְוָתְהוֹן
יוסף

עַבְדָּךְ וּתְקֵיף רוּגְזֵיהּ : כ וּנְסֵיב עֲטָתָא רִבּוֹנֵיהּ דְיוֹסֵף מִן כּוּמַרְנַיָא
דְּבַדְקָן דְּחֶלְבּוֹנָא הוּא וְלָא קְטַל יָתֵהּ וְיַהֲבֵיהּ בְּבֵי אֲסִירֵי אָתַר דַּאֲסִירֵי
מַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה תַמָּן בְּבֵית אֲסִירֵי : כא וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ
דְּיוֹסֵף וּנְגַד עֲלֵיהּ חִיסְדָא וִיהַב רַחֲמוּתֵיהּ בְּעֵינֵי רַב בֵּי אֲסִירֵי : כב וּמַנֵי
רַב בֵּית אֲסִירֵי בְּיַד יוֹסֵף יַת כָּל
אֲסִירַיָא דִּבְבֵית אֲסִירֵי וְיַת כָּל
דְּעָבְדִין תַּמָּן הוּא מְפַקֵּד לְמֶעְבַּד :
כג לֵית צְרוֹךְ לְרַב בֵּית אֲסִירֵי לְמִנְטַר יַת יוֹסֵף כְּאוֹרַח כָּל אֲסִירַיָא
אֲרוּם לָא חָמֵי יַת כָּל סוּרְחָן בִּידֵיהּ בְּגִין דְּמֵימַר דַיְיָ הֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ וּדְהוּא
עָבֵיד יְיָ מַצְלַח : א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָא הָאִלֵּין וְאִתְחַוָא לְמֵימַר סָרְחוּ
רַב מְזוֹנַיָא דְּמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְרַב נַחְתּוֹמַיָא וְאִתְיַעֲטוּ לְמִרְמֵי סַמָּא
דְּמוֹתָא בְּמֵיכְלֵיהּ וּבְמִשְׁקְיֵהּ לְמִקְטַל לְרִבּוֹנְהוֹם לְמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם : ב
וּכְנַס פַּרְעֹה כַּד שְׁמַע עַל תְּרֵין רַבְרְבָנוֹי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי :
ג וִיהַב יַתְהוֹם בְּמַטְרָא בֵּי רַב סַפּוּקְלַטוֹרַיָא לְבֵית אֲסִירֵי אַתְרָא דְּיוֹסֵף
אֲסִיר תַּמָּן : ד וּמַנֵי רַב סַפּוּקְלַטוֹרַיָא יַת יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יַתְהוֹם
וַהֲווֹ יוֹמִין בְּבֵית מַטְרָא : ה וַחֲלָמוּ חֶילְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶילְמֵיהּ בְּלֵילְיָא
חַד גְּבַר חֶלְמֵיהּ וּפוּשְׁרָן חֶילְמָא דְּחַבְרֵיהּ מְזוֹנָא וְנַחְתּוֹמָא דִּי לְמַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם דַּאֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי : ו וַאֲתָא לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲמָא
יתהום

ירושלמי

בְּבֵית חֲבוּשָׁה :

רש"י

האלה עשה לי עבדך ענייני תשמיש כאלה : (כא) ויט אליו חסד · שהיה מקובל לכל רואיו לשון כלה נאה וחסודה שבמשנה : (כב) הוא היה עושה · כתרגומו במימריה הוה מתעביד : (כג) באשר ה' אתו · בשביל שה' אתו : (א) אחר הדברים האלה · לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כלם לדבר בו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם : חטאו · זה נמצא זבוב בפיילי פוטירי שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו : אופה · את פת המלך ואין לשון אפייה אלא בפת ובלעז פיסט"ור : (ד) ויפקד שר הטבחים את יוסף · להיות אתם : ויהיו ימים במשמר · י"ב חדש : (ה) ויחלמו חלום שניהם · ויחלמו שניהם חלום זהו פשוטו ומדרשו כל א' חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חברו · וזה שנ' וירא שר האופים כי טוב פתר : איש כפתרון חלומו · כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבא עליהם : (ו) זועפים · עצבים כמו סר

רשב"ם

(ד) ויפקד שר הטבחים · מוכחו כל צורכי האסורים שם · ויהיו ימים · שנה שלימה כדכתי' ימים תהיה גאולתו · וכן ימים או עשור (ה) איש חלומו · חלום הראוי לפתרון הנראה שהוא עיקר ולא חלום של הבלים :
ופותר

אבן עזרא

שלא יברחו : (ד) ויפקד שר הטבחים · והנה כאשר הושמו אלה הסריסים בבית שר הטבחים פקד את יוסף · והטעם זכר דבריו והביאו אל ביתו ושמהו בבור והוא המשמר וזאת דעת המדקדק הגדול ולפי דעתי שבית הסהר היה בבית שר הטבחים ושם היה יוסף והעד מקום אשר יוסף אסיר שם וגוי שר הטבחים להיות יוסף אתם לשרת אותם כי מעלה גדולה היתה להם בבית פרעה כי שרי' היו : (ה)
ויחלמו

בעל הטורים

על כלת' ומתרגים שיצחק ויצק' ויהוד' דכוה והתקילו ביהודה מן הכל · ונתדרס ים שזס כינבאה דנה · ואח"א נהיות כשתדקדק נחשבון הכו' דור ולור תמנה שמת פנר ות"ם נע"נתכור הנא יגל קפנו' בית דינו של שס גזרו משום מינשה דתמ' לא שהיה קיים אז כל בי' דינו אחריו נקר'

על שמו · הכר נא למי החותמת ס"ת תירא שאמר לו תירא את השם ותורה: מה פרנת רמז שהאלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו · פרץ בא"ת ב"ש יגל יל והוא כגימ' דול' הורד ב' בחסר ויוסף הורד · הורד שאול · לומר ששקול כנגו' כנגד גיהנם הורידהו שנים במספר' אשר הורידוהו שמה ·

יוסף בבקר וירא אתם והנם
זעפים: ז וישאל את סריסי
פרעה אשר אתו במשמר
בית אדניו לאמר מדוע פניכם
רעים היום: ח ויאמרו אליו
חלום חלמנו ופתר אין אתו
ויאמר אלהם יוסף הלוא
לאלהים פתרנים ספרו נא
לי: ט ויספר שר המשקים
את חלמו ליוסף ויאמר לו
בחלומי והנה גפן לפני: י
ובגפן שלשה שריגם והוא
כפרחת עלתה נצה הבשילו
אשכלתיה ענבים: יא
וכוס פרעה בידי ואקח את
הענבים ואשחט אתם אל
כוס פרעה ואתן את הכוס
על כף פרעה: יב ויאמר
לו יוסף זה פתרנו שלשת
השרגים שלשת ימים הם:
יג בעוד שלשת ימים ישא
פרעה את ראשך והשיבך
על כנך ונתת כוס פרעה
בידו כמשפט הראשון אשר
היית משקהו: יד כי אם
זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד

יוסף בצפרא וחזא יתהון והא
אינון נסיסין: ז ושאיל
ית רברבי פרעה דעמיה
במטרת בית רבוניה למימר
מה דין אפיכון בישין יומא
דין: ח ואמרו ליה חלמא
חלמנא ופשר לית ליה ואמר
להון יוסף הלא מן קדם יי
פושרן אישתעו כען לי:
ט ואישתעי רב שקי ית
חלמיה ליוסף ואמר ליה
בחלמי והא גופנא קדמי:
י ובגופנא תלתא שבשין
והיא כד אפרחת אפקת
לבלבין ואניצת נץ בשילו
אתכלהא ענבין: יא
וכסא דפרעה בידי ונסיבית
ית ענביא ועצרית יתהון
לכסא דפרעה ויהבית ית
כסא על ידא דפרעה: יב
ואמר ליה יוסף דין פושרניה
תלתא שבשין תלתא יומין
אינון: יג בסוף תלתא
יומין ידכרינך פרעה
ויתיבינך על שמושך ותתן
כסא דפרעה בידיה כהלכתא
קדמיתא דהויתא משקי ליה:
יד אלהן תדכרינני עמך
כד

אהרן

ובגפן חולין צב
והיא חולין צב
וכוס פרעה סוטה ט חולין צב

והזכרתני

רשב"ם

(ח) ופותר אין אותו. כמו ואין פותר אותו. וכן ביחזקאל ועושים אינם אותם: (י) כפורחת עלתה נצה. שכן המכתב וחנן ציץ ויגמול שקדים: (יא) ואשחט. כתרגומו: (יג) ישא פרעה את
ראשך

רש"י

סר וזעף (מלכים א' כ) זעף ה' אשא: (מיכה ז) (י) שריגים. זמורות ארוכות שקורין וידי"ץ: והיא כפורחת. דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לי בחלומי כאלו היא פורחת ואחר הפרח
עלתה

הורידוהו ב' בנימן בשביל שגרם יהודה ליוסף שהורידוהו שמה למצרים הוצרך גם הוא להוריד בנימן שמה וכל יש לו נתן בידו ס"ת לשונו מלמד שבא גבריא' ולמדו שבעים לשון ולכך הצליח בידו: כי אם הלחם אשר הוא אוכל כנוי' היא אשתו לביות עשה בניסע' לתוך גיהנם: נגנדו ב' בת' בס' משפטים הרימותי ב' נמסרה בס' לן לך' אשר אסורי המלך אסורים: אסורי' כתיב ואסירי' קרי מלמד שנצטר שנים היה אוזר על שהוציא דבה על אחיו: ועוד ב' שנים על שאמר לשר המשקי' כי אם זכרתני אסורים ג' במסור' שנים בגריון קולו' יו' מתיר אסורים: וזהו שאמרו חכמים ז"ל שאמרה לו אשתו של פוטיפר אני חובשך בבית האסורים אמר לה יי' מתיר אסורי' ואשר הוא עושה יי' מצליח ולא כתיב מצליח בידו כמו למעלה לפי שכאן היה בבית האסורי' ולא היה לו עסק בידו כמו

יתהום והא אינון בניסין: ז ושאל ית רברבי פרעה דעמיה במטרת ביתא דרבוניה למימר מדין סבר אפיכון ביש יומא דין מכל יומיא דהוייתון הכא: ח ואמרו ליה חילמא חלימנא ופשר לית ליה ואמר להון יוסף הלא מן קדם יי פושרן חלמייא אשתעו כדון לי: ט ואשתעי רב מזוגייא ית חלמיה ליוסף ואמר ליה חמי הוית בחלמי והא גופנא קדמי: י ובגופנא תלתי מצוגיא והיא כדי אפרחת אפיקת לבלוכהא ומן יד בשלו סגולייהא הוו ענבין: יא חמי הוית עד דיהבין כסא דפרעה בידי ונסיבית ית ענבייא ועצרית יתהון לכסא דפרעה ויהבית ית כסא על ידא דפרעה: יב ואמר ליה יוסף דין סוף פושרנא דחלמא תלתי מצוגיא תלתי אבהת עלמא אינון אברהם יצחק ויעקב דמן בני בניהון עתידין למשתעבדא למצרים בטינא ובליבנא ובכל פולחנא באנפי ברא ומן בתר כדון מתפרקין על יד תלת רעיין ודי אמרת נסיבית ית עינבייא ועצרית יתהום לכסא דפרעה ויהבית ית כסא לידא דפרעה היא פיילא דרוגזא דעתיד פרעה שתי בעקבא: ואת רב מזוגייא תקבל אגר טב על חלמך טב דחלמתא ופושרניה דין הוא לך תלתי מצוגייא תלתא יומין הינון לפורקנך: יג בסוף תלתי יומין ייעול קדם פרעה דוכרנך וידים ית רישך ביקר ויתבינך על שמושך ותיתן כסא דפרעה בידיה כהלכתא קדמאה דהוית מזוגיה: יד שבק יוסף ית רוחצניה דלעיל ונקט

ירושלמי

ואמר ליה יוסף דין הוא פתרוניה דחילמא תלתא שרביטיא אינון תלתא אבהתי עלמא אברהם יצחק ויעקב דמן בני בניהון עתידין למשתעבדא בארעא דמצרים ועתידין למתפרקא על ידי תלתא פרנסין מהימנין

רשי

עלתה נצה כעשו סמדר אשפני"ר בלע"ז ואח"כ הנצילו והיא כל אפרחת אפיקת לבלבין ע"כ תרגום של פורחת כן גדול מפרח כדכתיב (ישעיה י"ח) ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב (במדבר יז) ויוצא פרח והדר ויצץ ציץ: (יא) ואשחט כתרגומו ועצרית והרבה יש בלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם סי' הם לך לג' ימים ויש מדרשי אגדה הרבה: (יג) ישא פרעה את ראשך לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם. כנך בסים שלך ומושבך: (יד) אם זכרתני אתך אשר

אם

רשב"ם

ראשך כמו שא את ראש כל עדת וגו' ימנה אותך פרעה בתוך עבדיו והשיבך כדי להשיבך על כנך. וכן כתי' וישא את ראש שר המשקים בתוך עבדיו. אבל והשיבך ה'מצרים פרשו ויסב אותך: (יד) כי אם זכרתני אתך. כלומר כל כך אני בטוח שתשא חן בעיני פרעה שאם תזכרני וגו' ידעתי כי תוכל להוציאני מן הבית הזה שהרי לא פשעתי כאן כלום כשאר אסירי' וגם לא מן הדין אני עבד כי גנוב גנבתי וגו' וגם פה לא עשיתי מאומה וגו' ואיני חייב לא

פעולה

אבן עזרא

ויחלמו כטע' איש כפתרון חלומו כי ראה כל אחד בחלומו מהו פתרון חלומו לעתיד ומה שאירע לו:

ג' והזכרתני אל פרעה
פ' כי החלותי דל"ס: והוצאתני מן הבית הזה:
ג' ל' טו כי גנב גנבתי מארץ
העברים וגם פה לא עשיתי
ג' מלרע וכו' סמני כבור תחתיות: מאומה כי שמו אתי בבור:
טז וירא שר האפים כי
טוב פתר ויאמר אל יוסף
כו"ל' ג' אנסים: אף אני בחלומי והנה
ג' שלשה סלי חרי על ראשי:
יז ובסל העליון מכל
מאכל פרעה מעשה אפה
ג' והעוף אכל אתם מן הסל
כ"ל מעל ראשי: יח ויען יוסף
ויאמר זה פתרנו שלשת
י"ג ס"פ הסלים שלשת ימים הם: יט
בעוד שלשת ימים ישא
די פרעה את ראשך מעליך
י' זמ"ל עלים וזכריה' ותלה אותך על עץ ואכל
העוף את בשרך מעליך:
כ ויהי ביום השלישי יום
ג' ב"ל פ"ל דינחס: הלדת את פרעה ויעש
פ"ג ג' משתה לכל עבדיו וישא את ראש שר המשקים ואת

ראש

כד יוטיב לך ותעביד כען
עמי טיבו ותדכר עלי קדם
פרעה ותפקינני מן בית
אסירי הדין: טו ארי
מיגנב גניבנא מארע עבראי
ואף הכא לא עבדית מדעם
ארי מניאו יתי בבית אסירי:
טז וחזא רב נחתומי ארי
יאות פשר ואמר ליוסף אף
אנא בחלמא והא תלתא סלין
דחירו על רישי: יז ובסלא
עלאה מכל מיכלא דפרעה
עובד נחתום ועופא אכיל
יתהון מן סלא מעלוי רישי:
יח ואתיב יוסף ואמר דין
פושרניה תלתא סלין תלתא
יומין אינון: יט בסוף
תלתא יומין יעדי פרעה ית
רישך מינך ויצלוב יתך על
צליבא וייכול עופא ית בשרך
מינך: כ והוה ביומא
תליתאה יום בית ולדא
דפרעה ועבד משתיא לכל
עבדוהי ואדכר ית ריש רב
שקי

אהרן ו
וירא שר נרדפות נח

רשב"ם

עבודה ולא בית האיסור להיות אסור כאן: (טז) כי טוב פתר. ככרין דברי אמת: סלי חרי. מנוקבים. כמו חורי עפר וכפים. ואורגים חורי לפיכך יכול היה העוף לאכול דרך נקבי אריגת הסל: (יט) ישא פרעה את ראשך. ממש מעליך. וזה איננו נשיאות של חשבון אלא של זקיפת תלייה:

ולא

רש"י

אם זכרתני אתך מאחר שייטב לך כפתרוני הרי ועשית נא עמדי חסד: (יז) סלי חורי סלים של נצרים קלופים חורין חורין ובמקומנו יש הרבה ודרך מוכרי פת כסנין שקורין אובלי"ש לתתם באותם סלים: (כ) יום הולדת את פרעה. יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא ע"י אחרים שהחי' מילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן ומולדתך ביום הולדת אותך (יחזקאל ט"ז) וכן אחרי הוכבס את הנגע (ויקרא י"ג) שכיבוסו על ידי אחרים: וישא את ראש וגו'. מנאם עם שאר עבדיו שהיה

מונה

יונתן בן עוזיאל

זנקט רוחצניה דבר נש ואמר לרב
מזוגיא אלהן תדכרינני עמך כד
ייטב לך ותעבד כדון עמי טיבו
ותדכר עלי קדם פרעה ותהנפקינני
מן בית אסירי הדין : טו ארום
מגנב איתגניבית מן ארעא דעיבראי
ואוף הכא לא עבדית מדעם ביש
ארום שויאו יתי בבית אסירי : טז
וחמא רב נחתומי ארום יאות פשר
דהוא חמא פושרן חילמא דחבריה
ושרי למללא בלשון רוגזא ואמר
ליוסף אוף אנא חוית חמי בחלמי והא
תלתא סלין דפיתא נקיא על רישי :
יז ובסלא עלאה מכל תפנוקי
מיכל פרעה עובד נחתום ועופא אכיל
יתהום מן סלא מעילוי רישי : יח
ואתיב יוסף ואמר דין הוא פושרניה
תלתי סליא תלתי שעבודיא הינון
דעתידין לבית ישראל למשתעבדא
ואנת רב נחתומי תקבל אגר ביש על
חלמך ביש דחלמת דפשר ליה יוסף
ית מה דפשר בעינוי ואמר ליה דין לך פושרניה תלתא סליא תלת יומין
הינון לקטלך : יט בסוף תלתא יומין יעדי פרעה בסייפא ית רישך
מעילוי גופך ויצלוב יתך על קיסא וייכול עופא ית בישרך מינך : כ
והוה ביום תליתאי יום גנוסא דפרעה ועבד שירו לכל עבדוי ורומם ית

ירושלמי

מהימנין ואינון מתילין
בסגולייא ודי אמרת נסיבית
ית עינביא ועצרית יתהון
בכסא דפרעה ויהבית ית
כסא לגו כף ידוי דפרעה הוא
כסא דפורענותא דפרעה
עתיד למשתי בעיקבא :
ואת רב מזוגיא לא מוכדין
אגרך דיחלמת חילמא טבא
הדין ברם פתרוניה דחלמא
לא הוה יוסף אמר ליה ומן
בתר דין פתר ליה יוסף היך
מה דהוה שפר באפוי ואמר
ליה יוסף תלתא שרביטיא
תלתא יומין אינון :
והא תלתא סלין דריפתא
קקבטון על רישי :
ואמר ליה תלת סליא אינון
תלתא שיעבודיא תקיפיא
דעתידין מארעא לבית
ישראל

בעל הטורים

ומעלה שהיה נניתאדוניו ומתעסק נשא אדוניו לאדוניהם כ' נאמרם לאדוניהם לאלך מצרים האומרית לאדוניהם הניא' וכשת' מהלהלן על עקבי שתיה אף כאן על עקבי אתיה כמו שדרז"ל שנמצא זבוב נכנס ש"ו · זועפים ב' נמסרה הכא ואידך למה יראה את פניכ' זועפי' מהלהם על עסקי אכילה נסניל שלא רנו לאכול אי"ו פניהם זועפים אף הכא זעפו פניהם על עסקי אכילה נמצא זבוב וכו' כפרו נ"י כפרו כא ניואידך ספרו נגוים

את כבודו חד נתלים וחד נ"לדרי' הימים של הספור ש"פרוספרו נגוים ככול יו"ף שנחוהו לפני פרעה פרינס כתיב חסר נגימ' אנו' העולם דאיכא מאן דאמר אלו מאכנות· ולא זכר שר המשקים נ' נח"ר' הכא ואידך ולא זכר יואש המלך את החסד · ולא זכר הלוס · רגליו שסר המשקים היה כפוי טובה ו"א זכר הטוב שעשה לו יו"ף וכן היה יואש כפוי טובה ולא זכר הטוב' שעש' לו יהוידע הכהן והרג לזכריה בנו

ריש

רש"י

מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש לשון מנין :

ולא

אבן עזרא

(ו) זועפים · מתרעשים כטעם ויעמד הים מזעפו : ויבא אליהם · יתכן שבלילה היה לן בבור · וטעם הלא לאלהים פתרונים' כי פתרון החלומות לשם הוא כי הוא יודע העתיד והראה בחלום מה שיהיה למי שירצה ואם אני אפתור אותו לטוב או לרע לא יועיל ולא יזיק ואחר שהדבר כן ולשם פתרון כל החלומות אל תחושו שתספרו חלומותיכם לי · וכל החלומות הולכים אחר הפה דברי יחיד הם : (י) עלתה נצה · כמו הנצו הרמונים : הבשילו אשכלותיה · הפך הבוסר וכמוהו כי בשל קציר ואם הם מני ענבים : (יא) ... ואשחט אותם · כמו שוחטי הילדים ולא כאשר פי' הגאון : (יב) פתרונו · פירושו ולא מצאנו נולת פתרון כי אם עם החלום · יש שואלים מאין ידע יוסף כי שלשה שריגים הם ימים ולא חדשים או שנים · יתכן יום הלדת את פרעה כמו היום שנולד בו כי הנה היום יש מלכים שיעשו משתה ביום תקופת שנתם ויקראו לכל עבדיהם ויתנו להם מתנות או יתכן שהגבירה היתה הרה והראשון קרוב אלי :

יפה

רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ
ל"פ עֲבָדָיו׃ כא וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר
הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן
הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃ כב
וְאֵת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר
פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף׃ כג וְלֹא־
ג' זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף
וַיִּשְׁכָּחֵהוּ׃

קי"ב ינ"ק סימן

הפטרת וישב בת"ע בעמוס כי כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל׃

פ פ פ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים
ג' וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה
ל' וכל עמיד' על שפת׃ עֹמֵד עַל־הַיְאֹר׃ ב וְהִנֵּה
מן

אהרן שָׁקֵי וְיָת רֵישׁ רַב נַחְתּוֹמֵי בְּגוֹ
עַבְדוֹהִי׃ כא וַאֲתֵיב יָת
רַב שָׁקֵי עַל שַׁקְיוּתֵיהּ וִיהַב
כָּסָא עַל יְדָא דְפַרְעֹה׃
כב וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי צְלַב
כְּמָא דְפַשַּׁר לְהוֹן יוֹסֵף׃
כג וְלָא אִדְּכַר רַב שָׁקֵי
יָת יוֹסֵף וְאַנְשְׁיֵהּ׃

פ פ פ

א וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין
שְׁנִין וּפַרְעֹה
ויהי סמן חָלֵם וְהָא קָאֵים עַל נַהֲרָא׃
כיד ס ב וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע
תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן
בְּשַׂר

רשב"ם

(כג) ולא זכר שר המשקים את יוסף · איד בצאתו כמו שביקש ממנו יוסף כי אם זכרתני אתך: וישכחהו זמן מרובה אחרי כן: עד שעה שהקב"ה עשה ליוסף נסים והוצרך להזכירו:

חסלת וישב מיסוד רבינו שמואל

ויהי מקץ שנתיים ימים · שתי שנים שלמות כדכתיב ימים תהיה גאולתו · ואם לא יגאל עד מלאות לו שנה תמימה · וכן ימים או עשור · וכן למועדים מימים ימימה בפסח מדבר שהוא משנה לשנה שלימה · אבל מקץ שנתיים שלא ימים היה משמע מקץ שנה ויום כדכתיב בן שנתו בתוך השנה קורבנו בן שנתו׃ (ב) והנה מן היאור עולות

רש"י

(כג) ולא זכר שר המשקים · בו ביום: וישכחהו · לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזוכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים שנאמר (תלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מצרים הקרוים רהב׃

חסלת וישב יעקב

ויהי (א) מקץ · כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: על היאור · כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכה ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות׃ (ב) יפות מראה · סימן הוא לימי שובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה׃ בראו

אבן עזרא

(יג) ישא פרעה את ראשך · ירים הנכון שהוא בדרך מספר והעד וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האופים בתוך עבדיו ובפסוק כי תשא את ראש זה׃ ככן · ממרתך הראשונה

יונתן בן עוזיאל

ריש רב מזוגיא וית ריש רב נחתומיא בגוי עבדוי :
כא ואתיב ית רב מזוגיא על מזגיה דאשתכח דלא הוה בעיטא ההיא ויהב כסא על ידא דפרעה :
כב וית רב נחתומי צלב דיעט למקטליה הי כמא דפשר להום יוסף :
כג ובגין דשבק יוסף חסדא דלעיל ואתרחיץ ברב מזוניא בבשר עביד בגין כן לא אידכר רב מזוגייא ית יוסף ואנשייה עד זמן די מטא קיצא מן קדם יי למתפרקא :

ירושלמי

ישראל בארעא ... ים בטינא ובליבניא ובכל פולחנא דאפיברא עתיד פרעה מלכא דמצרים למהוי גזר גזירין בישן על ישראל ורמי בניהון בנהרא ברם פרעה יוביד וחילותיה ישתיצון ובני ישראל יפקון פריקין בריש גלי : ואת רב נחתומא תקביל פורענות די חלימת חילמא בישא חזין ופתרוני דחילמא לא הוה יוסף ידיע ליה ומן בתר בן פתר ליה יוסף היך מה שפר באפוי ואמר ליה יוסף דין הוא פתרוניה דחלמא תלת סליא תלת יומין אינון : שבק יוסף חסדא דלעיל בחסדא דלרע וחסדא דלוויתיה מביתיה דאבוי ואתרחץ ברב מזוגיא בבשר עביר ובשר טעם כסא דמותא ולא אידכר כתבא דכתיב ומפרש ליט יהוי גברא די יתרחיץ בבשרא וישוי בישרא רחצוחי : ובריך יהוי גברא די יתרחיץ בשם מימריה דיי ויהי מימריה דיי רוחצניה: מן בגין כן לא אדכר רב מזוגיא ית יוסף ואנשי יתיה עד זמן דמטא קציה למתפרקא :

בעל הטורים

ועל זה נסרנו כמה פסוק מישרא שהיה דמו תוסף על שנחרג הצי' חהו ולא זכר פרוס רגלין נחס אתו :

ויהי מקץ נאמר כאן מקץ ונאמר נאנרים מקץ ינסר שנים מה להן עשר אף כאן לסוף עשר שנים ופירוש ויהי מקץ שהיינו לסוף עשר ועוד שנתים ויהי מקץ שנתים ימים כנימ' מקץ יגשר שנתים :

פ　　פ　　פ

ויהי　א והוה מסוף תרתין שנין עאל דוכרנא דיוסף קדם מימרא דיי ופרעה הוה חלים והא קאי על נהרא : ב והא מן נהרא סלקן

אבן עזרא

שבע

הראשונה ומכונתך ומתכונתך ויתכן להיותו מן גזרת כן וכמוהו ועמד על כנו : (טו) מארץ העבריים אפרשנו בפסוק כי תקנה עבד עברי · ואחר כל אלוס במקרא מלת הנה טעמה כאילו : (טז) סלי חורי · אמר הגאון שהוא לחם לבן כיוו חורי יהודה : בעוד · בטרם יעוד וטעמו לו יעבור עוד כך זמן עד שיהיה זה : (יט) ישא פרעה את ראשך מעליך · ישאנו ממקומו וטעמו יסירנו או ירימנו על עץ · (כ) הלדת · שם הפועל והבנין שלא נזכר שם פועלו : (כא) על משקהו · שם כי אשר היית משקהו פועל : (כג) ולא זכר שר המשקים · לא הזכירו בפה של פרעה כן ומשא יי' לא תזכרו עוד זכר את ושתי : וישכחהו · בלב :

חסלת וישב יעקב

ויהי　(א) מקץ · לא פי' הכתוב תחלת זה החשבון וכן ויהי מקץ ארבעים שנה וכן ובעוד שנים וחמש שנה ויהי בשלשים שנה ויתכן להיות שזה החשבון ליציאת שר המשקים מבית הסהר או לשבת יוסף שם ושנים ימים כבר באתיו : ופרעה חלם היה חולם וכן ורבקה שומעת : (ב)

בא תו

מן־היאר עלת שבע פרות
יפות מראה ובריאת בשר
ותרעינה באחו: ג והנה
שבע פרות אחרות עלות
אחריהן מן־היאר רעות
מראה ודקות בשר
ותעמדנה אצל הפרות על־
שפת היאר: ד ותאכלנה
הפרות רעות המראה ודקת
הבשר את שבע הפרות יפת
המראה והבריאת וייקץ
פרעה: ה ויישן ויחלם
שנית והנה שבע שבלים
עלות בקנה אחד בריאות
וטבות: ו והנה שבע
שבלים דקות ושדופת קדים
צמחות אחריהן: ז
ותבלענה השבלים הדקות
את שבע השבלים הבריאות
והמלאות וייקץ פרעה והנה
חלום: ח ויהי בבקר
ותפעם רוחו וישלח ויקרא
את־כל־חרטמי מצרים ואת־כל־חכמיה ויספר פרעה
להם את־חלמו ואין־פותר אותם לפרעה: ט וידבר
שר המשקים את־פרעה לאמר את־חטאי אני מזכיר
היום

מסרה

ל' ומ"ל · ג' כ"כ בענין יאר היאר כל אוריח' וכל נביאים וכתובי' דכו' בר מן נמא · ל' מסר · כל אורי כ"ב · ל' · ג' מ"ל · ל' וחד שדופ' קדי' · נ' ית"ל · ג' מ"ל · ב' וחד ותתפעם בו' ל' חס' · ל' ומ"ל · ל'

אונקלוס

בשר ורעיין באחוא: ג
והא שבע תורן אוחרנין סלקן
בתריהן מן נהרא בישן
למחזי וחסירן בשר וקמא
לקבליהן דתורתא על כיף
נהרא: ד ואכלא תורתא
בישן למחזי וחסירן בשר ית
שבע תורתא שפירן למחזי
ופטימתא ואתער פרעה: ה
ודמוך וחלם תנינות והא
שבע שבלין סלקן בקניא חד
פטימן וטבן: ו והא שבע
שבלין לקין ושקיפן קדום
צמחן בתריהן: ז
ובלעא שבליא לקיתא ית
שבע שבליא פטימתא
ומליתא ואיתער פרעה והא
חלמא: ח והוה בצפרא
ומטרפא רוחיה ושלח וקרא
ית כל חרשי מצרים וית כל
חכימהא ואישתעי פרעה
להון ית חלמיה ולית דפשר
יתהון לפרעה: ט ומליל
רב שקי עם פרעה למימר
ית סורחני אנא מדכר יומא
דין

רשב"ם

עולות דרך ארץ לשתות הבהמות ביחד וחוזרות ועולות ורועות באחו · באחו מקום עשבים כדכתיב ישגא אחו בלי מים: (ד) וייקץ פרעה · ויישן מיד ויחלום וגו' בין שינת מעט לשינה שנייה דרגיל חלום להתחלף לענין אחר ועדיין אנו נותן לב להבין שזה חלום הוא עד שנגמרה שינתו וניעור לגמרי ואז

וייקץ

רש"י

באחו · באגם מריש"ק כמו ישגא אחו: (ג) ודקות בשר · טינבא"ש בלע"ז לשון דק: (ד) ותאכלנה · סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב · בקנה אחד · טוד"ל בלע"ז: בריאות · שאנו"ש בלע"ז: (ו) שדופות קלייא"ש בלע"ז שקיפן קידום חבוטות לשון

יונתן בן עוזיאל

סלקן שבע תורתי שפירן למיחמי ופטימן בשרא ורעיין בגו גומיא :
ג והא שבע תורתי חורנין סלקן מן נהרא בישן למיחמי וחסכן בבשרהון וקמן לקובליהום דתורתי על כיף נהרא : ד ואכלא תורתי דבישן למיחמי וחסירן בבישרהון ית שבע תורתי דשפירן למיחמי ופטימתא ואיתער פרעה מדמכיה : ה ודמיך וחמא חלמא תנינות והא שבעה תובלי סלקן בקניא חד פטימן וטבן :
ו והא שבעה תובלי לקין ושקיפן קידום צמחן בתריהן : ז ובלען תובלייא לקייתא ית שבע תובליא פטימתא ומליתא ואיתער פרעה והא הוה חילמא : ח והוה בצפרא ומטרפא רוחיה ושדר וקרא ית כל חרשי מצראי וית כל חכימהא ואישתעי פרעה להום ית חלמיא ולא הוה אפשר לגבר די יפשר יתיה ארום מן קדם יי אסתקף מן בגלל די מטא זמניה דיוסף למיפק מן בית אסירי : ט ומליל רב מזוגיא קדם פרעה למימר
ית

ירושלמי

והואה רעיין [illegible] גומיא :

בעל הטורים

בגע פרות עלסס ענלה יפיפיה · מנריס ולפה שנעמעל סס מנריס לודיס עכחי' להגי' כפתוקיס פתרוסיס כסלוחי' שהס ז'ון' עממיס מארן כנען יתפרכ:ו מתנריס · נקנה אחד' ג'ומש' תרי הכא ואידך גני מנורה שהזונעהות אור לעולם

קנו הטורים

ו'כן רמה כטונו' נקנ' א'ונמליפות לא רמה: בקנה א' כאזר פתרי כניתמוריא שהתלונות אוכים אחר השה :

רש"י

לשון משקוף שחבוט תמיד על ידי כדלת המכה עליו: קדים · רוח מזרחית שקורין בי"שא : (ז) הבריאות · שיי"נש בלע"ז : והנה חלום · והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים : (ח) ותפעם רוחו · ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכה כפעמון ובנבוכדנצר אומר ותתפעם רוחו (דניאל ב') לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו : חרטמי · הנחרים בטימי מתים ששואלים בעצמות טימי הן עצמות בלשון ארמי במשנה בית שהוא מלא טימיא מלא עצמות : ואין פותר אותם לפרעה · פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר :
אים

רשב"ם

וייקץ פרעה לבסוף והנה חלום אבל עד עתה לא ידע : (ה) בקנה אחד · זהו סי' לשובע לכל גרעון שבע שבלים : (ז) והנה חלום · כמו והנה היא לאה · אבל עד עתה היה סבור שראה ממש ולא חלום : (ח) ותפעם רוחו · נתחלפה דעתו טריטפשא בל' וחשב לבקר ולדעת הפתרון · וכן בדניאל ויאמר להם המלך חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום : ואין פותר אותם · דברים המתיישבים לפרעה :
פרעה

אבן עזרא

אחוי י"א עמק שבו נמחים וי"א שהוא שם צמח והבי"ת נוסף כבי"ת השביעני במרורים ועל שני הפירושים כי הוא בין אחים יפריא הוא אחיו בן אמו : (ה) שבלים · לשון רבות נקבות ואם הוא ש"ס כמו נשים ופלגשים : (ו) שדופות · שארע שדפון מרוח מזרחית כי נקרא נזרת קדם בעבור את השמש בתחלה · וטעם המלאות כמו הבריאות : (ח) ותפעם רוחו · מבנין נפעל כמו נפעמתי ולא אדבר וי"א שהכל מן גזרת הולם פעם והטעם שהרוח דומה לגוף המוכה : חרטומי · מלה מרובעת תכן להיותה ארמית או מצרית והם חכמי התולד' : ואת כל חכמיה · במזלות ופתרון חלומות :
(ט) את חטאי · אע"פ שאזכיר חטאי : (י) פרעה קצף על עבדיו · לפי דעתי כי אין פרעה שם רק שם תאר והוא מלשון מצרים כמו תירש בכוד גם היום יקרא כל מלך גדול על ישמעאל נגיד ואחוים על כן מצאנו פרעה בימי אברהם ובימי יוסף ואת פרעה וקם פרעה וכן בימי ירמיהו הלא
הכתוב תראה

הַיּוֹם׃ י פַּרְעֹה קָצַף עַל־
עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית
שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר
הָאֹפִים׃ יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם
בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ
כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ׃ יב
וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד
לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ
וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ
כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר׃ יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב
עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה׃ יד
וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף
וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה׃
טו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף
חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ
וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר
תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ׃
טז וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה
לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה
אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה׃ יז וַיְדַבֵּר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי
עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ יח
וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע
פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃

דִין׃ י פַּרְעֹה רְגֵז עַל עַבְדוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְּרַת בֵּית רַב קָטוֹלַיָא יָתִי וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי׃ יא וַחֲלַמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵיהּ חֲלַמְנָא׃ יב וְתַמָּן עִמַּנָא עוּלֵים עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קָטוֹלַיָא וְאִשְׁתָּעֵינָא לֵיהּ וּפַשַׁר לָנָא יָת חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵיהּ פְּשַׁר׃ יג וַהֲוָה כְּמָא דְפַשַּׁר לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתֵיב עַל שִׁמּוּשִׁי וְיָתֵיהּ צְלַב׃ יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת יוֹסֵף וְאַרְהֲטוּהִי מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵיהּ וְעָאל לְוָת פַּרְעֹה׃ טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵימִית וּפָשַׁר לֵית לֵיהּ וַאֲנָא שְׁמָעִית עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ שָׁמַע חֶלְמָא וּמְפַשַּׁר יָתֵיהּ׃ טז וַאֲתֵיב יוֹסֵף יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר לָא מִן חוּכְמְתִי אֱלָהֵן מִן קֳדָם יְיָ יִתְּתַב יָת שְׁלָמָא דְפַרְעֹה׃ יז וּמַלֵּיל פַּרְעֹה עִם יוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא קָאֵים עַל כֵּיף נַהֲרָא׃ יח וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן
למחזי

ושם אתנו מגילה יג
איש כחלומו ברכות נה
ויהי כאשר שם
ויגלח שם נו

והנה

רשב״ם

(י) פרעה קצף על עבדיו . כל פרעה בלשון מצרים מלך . וכן כל מלכי מצרים נקראים . ושל פלשתים אבימלך אפי׳ בימי דוד כשנותו את טעמו לפני אבימלך . ושל ירושלים מלכי צדק כיהושע
תופי

רש״י

(יא) איש כפתרון חלומו . חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו : (יב) נער עברי עבד . ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה מזכירו בלשון בזיון . נער שוטה ואין
ראוי

יַת סָהֲדָנִי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא דֵין : י מִן קֳדָם יְיָ אִסְתַּקַף דְּפַרְעֹה רְגִיז עַל
עַבְדוֹי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרָא בֵּי רַב סַפּוּקְלַטוֹרַיָּא יָתִי וְיַת רַב נַחְתּוֹמַיָּא : יא
וְחַלַמְנָא חֵילְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר חֵילְמֵיהּ וּפוּשְׁרַן חֶלְמָא
דְּחַבְרֵיהּ חֲלַמְנָא : יב וְתַמָּן עִמָּנָא טַלְיָא עִבְרָאִי עַבְדָּא לְרַב
סַפּוּקְלַטוֹרַיָּא וְאִשְׁתָּעֵינָא לֵיהּ וּפַשַּׁר לָנָא יַת חֵילְמָנָא גְּבַר הֵי כְּפוּשְׁרַן
חֵילְמֵיהּ פַּשַּׁר : יג וַהֲוָה הֵיכְמָא דְּפַשַּׁר לָנָא כְּדֵין הֲוָה יָתִי אוֹתֵיב
בְּמִילֵּיהּ עַל סְדַר שִׁמּוּשִׁי וְיָתֵיהּ צְלָב : יד וּשְׁדַר פַּרְעֹה וּקְרָא יַת יוֹסֵף
וְדַלּוּגֵיהּ מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנֵּי כְּסוּתֵיהּ וְעַל לְוַת פַּרְעֹה : טו וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵימִית וּמְפַשַּׁר לֵית יָתֵיהּ וַאֲנָא שְׁמָעִית עֲלָךְ לְמֵימַר
אִין אַנְתְּ שְׁמַע חֵילְמָא אַנְתְּ פָּשַׁר לֵיהּ : טז וְאָתֵיב יוֹסֵף יַת פַּרְעֹה
לְמֵימַר בַּר מִינִּי לָא אִית גְּבַר דְּפַשַּׁר חֶלְמִין בְּרַם מִן קֳדָם יְיָ יִתּוֹתַב שְׁלָמָא
דְּפַרְעֹה : יז וּמַלֵּיל פַּרְעֹה עִם יוֹסֵף לְמֵימַר חֲמֵי הֲוֵית בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא
קָאֵי עַל כֵּיף נַהֲרָא : יח וְהָא מִן נַהֲרָא סַלְקָן שְׁבַע תּוֹרָתֵי פַּטִּימָן בְּשַׂר

ושפירן

רש"י

ראוי לגדולה · עברי אפילו לשוננו אינו מכיר · עבד ובתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים : (ס"א שירים וכן גרס רא"ם) · איש כחלומו · לפי החלום וקרוב לענינו : (יג) השיב על כני · פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פי' מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר : מן הבור · מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שנקרא לשון גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוס"א בלע"ז : ויגלח · מפני כבוד המלכות : (טו) תשמע חלום לפתור אותו · תאזין ותבין חלום לפתור אותו : תשמע · לשון הבנה והאזנה כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו אנטינ"דרא בלע"ז : (טז) בלעדי · אין החכמה משלי אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה :

דלות

רשב"ם

אוני צדק מלך שלם · ובימי דוד על דברתי אני מבטיח שתהיה מלכי צדק מלך ירושלים · ושל עמלק אגג · בימי משה וירוס מאגג מלכו ובימי שאול אגג מלך עמלק · אף כאן פרעה לשון מלכות כי בשמו של מלך אין אומרים לפניו דוד קצף על עבדיו · אלא כך אמר לפניו אדוני קצף על עבדיו · וכן לפניכו · אני פרעה · אני אהיה המלך לבדי כדכתיב רק הכסא אגדל ממך · לכן נקרא יוסף אברך · אבי למלך · ובספר לקח טוב פירש כמותי : (יב) איש כחלומו פתר · כמשמעו חלומי פתר וגם כמו שפתר לנו כן היה : (יג) ויהי כאשר פתר וגו' אותי השיב על כני : (טו) תשמע חלום · תבין חלום ויודע לפותרו : (טז) בלעדי · אינו תלוי בי אלא הקב"ה יודיענו לפתור שלומך :

ולא

אבן עזרא

שאינו יפרש מה טעם פרעה כי הוא מלך מצרים והעד הפרע שהוא שם העצם וכן פרעה נכה כי נכה שם העצם ואל יקשה עליך דרש כסא שלמה כי לא לקחו מלך מצרים ועד שני שאמר שר המשקים פרעה קצף וכן אמר יוסף אלהים יענה את שלום פרעה הראה את פרעה ועשה פרעה ואין מדרך המוסר להזכיר עם המלכים שם העצם : (י) אותי ואת שר האופים · אמר אותי פעם שנית כי כן דרך הלשון כמו ואני אנכי אני בא : (יא) איש כפתרון חלומו · כאשר פירשתיו : (יג) אותי השיב · פרעה וי"א

והנה שבע פרות אחרות
עלות אחריהן דלות ורעות
תאר מאד ורקות בשר לא
ראיתי כהנה בכל ארץ
מצרים לרע׃ כ ותאכלנה
הפרות הרקות והרעות את
שבע הפרות הראשנות
הבריאת׃ כא ותבאנה
אל קרבנה ולא נודע כי באו
אל קרבנה ומראיהן רע
כאשר בתחלה ואיקץ׃ כב
וארא בחלמי והנה שבע
שבלים עלת בקנה אחד
מלאת וטבות׃ כג והנה
שבע שבלים צנמות דקות
שדפות קדים צמחות
אחריהם׃ כד ותבלען
השבלים הדקת את שבע
השבלים הטבות ואמר אל
החרטמים ואין מגיד לי׃ כה
ויאמר יוסף אל פרעה
חלום פרעה אחד הוא את
אשר האלהים עשה הגיד
לפרעה׃ כו שבע פרת
הטבת שבע שנים הנה ושבע
השבלים הטבת שבע שנים
הנה חלום אחד הוא׃ כז
ושבע הפרות הרקות והרעת
העלת אחריהן שבע שנים
הנה ושבע השבלים הרקות
שדפות הקדים יהיו שבע שני רעב׃ כח הוא הדבר
אשר

למחזי ובעיין באחוא׃ יט
והא שבע תורן אוחרניין
סליקן בתריהן חסיכן ובישן
למחזי לחדא וחסירן בשר לא
חזיתי דכותהן בכל ארעא
דמצרים לבישו׃ כ ואכלא
תורתא חסיכתא ובישתא ית
שבע תורתא קדמיתא
פטימתא׃ כא ועלא
למעיהן ולא איתידע ארי
עלו למעיהן ומחזיהן ביש כד
בקדמיתא ואתערית׃ כב
וחזית בחלמי והא שבע
שבלין סלקן בקניא חד מליין
וטבן׃ כג והא שבע שבלין
נצן לקיין שקיפן קדום צמחן
בתריהן׃ כד ובלעא
שבליא לקיותא ית שבע
שבליא טבתא ואמרית
לחרשיא ולית דמחוי לי׃ כה
ואמר יוסף לפרעה חלמא
דפרעה חד הוא ית דיי עתיד
למעבד חוי לפרעה׃ כו
שבע תורתא טבתא שבע
שניא אינין ושבע שבליא
טבתא שבע שניא אינין
חלמא חד הוא׃ כז ושבע
תורתא חסיכתא ובישתא
דסליקא בתריהן שבע שניא
אינין ושבע שבליא לקיותא
דשקיפן קידום יהוין שבע
שני כפנא׃ כח הוא
פתגמא די מלילית עם
פרעה דיי עתיד למעבד אחוי
לפרעה

ושפירן למחמי ורעיין בגו גומיא : יט ורהא שבע תורתי חורנין סלקן בתריהון חשיבן וכישן למחמי לחדה וחסיין בבישריהון לא חמית דכוותהון בכל ארעא דמצרים לבישו : כ ואכלן תורתי חשיכתא וכישתא ית שבע תורתי קמייתא ופטימתא : כא ועלא למעהן ולא אשתמודע ארום עלן למעהן ומחמיהן ביש היא כדבקדמיתא ואיתערית: כב וחמית בחלמי והא שבע תובלין סלקן בקניא חד מליין וטבן : כג והא שבע תובלי נצן לקיין שקיפן קידום צמחן בתריהן : כד ובלען תובלייא לקיתא ית שבע תובלייא טבתא ואמרית לחרשיא ולית דמיתני לי : כה ואמר יוסף לפרעה חילמא דפרעה חד הוא מה דיי עתיד למעבד תני לפרעה : כו שבע תורתן טבתן שבע שנייא אינין מבשרן ושבע שובלייא טבתא שבע שנייא האלין אינין מבשרן חלמא חד הוא : כז ושבע תורתא כחישתא ובשתא דסלקן בתריהן שבע שנייא חורנייתא אינין מבשרן ושבע תובלייא לקיתא שקיפן קידום הם הכי מבשרן דיהוויין שבע שני כפנא : כח הוא פתגמא דמלילית עם פרעה

כהנה ני באמר׳ הכא ואין ואם מינט ואוש יפה לך כהנה • שאומר הכתו׳ ונוכא אני מר מאות את האשה וזהו ואו יפת לך כה.ה שא: היית רעה נא ראיתי בהנה לרוע׳ שנע נמם׳ ואידך וימלאו

א׳ אמיך שנע לומר שכל כך יהיה השובע שיתמו או כל האומנות :

רש״י

(יט) דלות • כחושות כמו מדוע אתה ככה דל האמנון (שמואל ב׳ יג) : ורקות בשר • כל לשון רקות שבמקרא חסרי בשר ובלע״ז בלו״שם : (כג) צנומות • צוכמא בלשון ארמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקיין כנואין נבן שא הבן לפי שנתרוקנו מן הזרע : (כו) שבע שנים ושבע שנים • כלן אינן אלא שבע ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות החלום וגו׳ • בשבע שנים הטובות נאמר עשה לפרעה לפי שהיה סמוך • ובשבע שני רעב נאמר הראה אל פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו לשון מראה : ונשכח כל השבע • הוא

רשב״ם

(כא) ולא נודע כי באו אל קרבנה • כך אמר פרעה עכשיו • ליוסף עתה אני זכור כי בשעת החלום נדמה כאלו לא באו אל קרבנה • אבל למעלה לא היה ראוי לכתוב אלא ראיית האכילות שראה שהן אוכלות זו אבל מה שחשב פרעה בלבו על מה שהיה תמיה שמראיהן רע כבתחלה לא היה ראוי לכתוב : (כג) וצנומות פת׳ לפי ענייני ואין לו חבר במקרא • ויש לומר כי לשון צנומא שבתלמוד הוא קשים כאבן בלא ליחלוח : (כה) אשר אלהים עושה • מה שעתיד לעשות הגיד לפרעה • כי על המלך תלויים תקנות המלכות : שבע

אבן עזרא

שהוא כדבור השיב ותלה הו בפתרון : (יד) ויריצוהו • שלוחי פרעה : ויגלח • המגלח : (טו) בלעדי • מלה אחר מורכבת משתי מלות והטעם שב אל תשמע חלום לפתור אותו • אמר יוסף בלעדי פתרוני יענה אלהי׳ את שלום פרעה וי״א כי טעמו בעבור שאמ׳ לו כי אתה פותר חלום אמ׳ בלעדי הוא הפותר והוא אלהים שיענה את שלום המלך • וטעם יענה שימציא תמיד וכן כי האלהים מענה בשמחת לבו וכן והארץ תענה והוא קרוב ממשמעו • הוסיף דלות ותחת מראה אמר תאר כי זה קרוב מזה : (כא) ומראיהן • ומראה כל אחת מהן רע • ופה הוסיף לפר׳ א׳ומו שראה שבאו הפרות הטובו׳ בקרב הרעו׳ והיה כאשר היו בראשונה : (כג) צנומות • אין לו חבר במקרא וטעמו כמו רקות וי״א שפירושו גלמים כי כן בלשון ישמעאל : (כט) שבע גדול • שם כמו רעב על כן ישעה האומר בתפלת שבע ובשובע בלבלתו בוי״ו כי שובע שם הפועל הוא והבכון ושבע כלבלתו כלא וי״ו : וטעם ולא יודע השבע

אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר
ג הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־
פַּרְעֹה׃ כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים
בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ל וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי
רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־
הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה
הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ׃ לא
וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי
הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־
כָבֵד הוּא מְאֹד׃ לב וְעַל
הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה
פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם
הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים
לַעֲשֹׂתוֹ׃ לג וְעַתָּה יֵרֶא
פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם
וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד
פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־
אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי
הַשָּׂבָע׃ לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־
כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת
הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר
תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים
וְשָׁמָרוּ׃ לו וְהָיָה הָאֹכֶל
לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי
הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ
בָּרָעָב׃ לז וַיִּיטַב הַדָּבָר
בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃
לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ
אֱלֹהִים

לְפַרְעֹה׃ כט הָא שְׁבַע שְׁנַיָא אָתְיָן שׂוֹבְעָא רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא בָּתְרֵיהֶן וְיִתְנְשֵׁי כָּל שׂוֹבְעָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וִישֵׁיצֵי כַפְנָא יָת עַמָּא דְאַרְעָא׃
לא וְלָא יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דִיהֵי בָּתַר כֵּן אֲרֵי תַקִּיף הוּא לַחֲדָא׃ לב וְעַל דְּאִתְּנֵי חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרֵי תַקִּין פִּתְגָמָא מִן קֳדָם יְיָ וּמוֹחֵי יְיָ לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַרְעֹה גְּבַר סֻכְלְתָן וְחַכִּים וִימַנֵּיהּ עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ לד יַעְבֵּיד פַּרְעֹה וִימַנֵּי מְהֵימְנִין עַל אַרְעָא וִיזָרֵז יָת אַרְעָא דְמִצְרָיִם בִּשְׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא׃ לה וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל עֲבוּר שְׁנַיָא טָבָתָא דְאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְבְּרוּן עֲבוּרָא תְּחוֹת יַד מְהֵימְנֵי פַרְעֹה עֲבוּרָא בְקִרְוַיָא וְיִטְרוּן׃ לו וִיהֵי עֲבוּרָא גְנִיז לְעַמָּא דְאַרְעָא לִשְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא דִּיהֶוְיָן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְאַרְעָא בְּכַפְנָא׃ לז וּשְׁפַר פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עַבְדּוֹהִי׃ לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֲנִשְׁכַּח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהּ׃

ואמר

פַּרְעֹה מַה דַּיְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד אַחְמֵי יַת פַּרְעֹה׃ כט הָא שְׁבַע שְׁנַיָּא אַתְיַן שׁוֹבְעָא רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא מִן בַּתְרֵיהוֹן וְיִתְנְשֵׁי כָּל שׁוֹבְעָא דַהֲוָה בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וִישֵׁיצֵי כַפְנָא יַת דַּיְירֵי אַרְעָא׃ לא וְלָא יִתְיְדַע שׁוֹבְעָא דַהֲוָה בְּאַרְעָא מִן כַּפְנָא הַהוּא דִיהֵי מִן בָּתַר כֵּן אֲרוּם תַּקִּיף הוּא לַחֲדָא׃ לב וּמִן בִּגְלַל דְּאִיתְנֵי חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרוּם תַּקִּיף פִּתְגָּמָא מִן קֳדָם יְיָ וּמְזָרֵיז יְיָ לְמֶעְבְּדֵיהּ׃ לג וּכְדוּן יֶחְמֵי פַּרְעֹה גְבַר סוּכְלְתָן וְחַכִּים וִימַנִּינֵיהּ עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ לד יַעֲבִיד פַּרְעֹה וִימַנֵּי אַפּוֹטְרוֹפִּין עַל אַרְעָא וְיִפְקוּן חַד מִן חַמְשָׁא מִן כָּל עִיבוּרָא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם בִּשְׁבַע שְׁנֵי שׁוֹבְעָא׃ לה וְיִכְנְשׁוּן יַת כָּל עִיבוּר שְׁנַיָּא טָבָתָא דְאַתְיַין אִלֵּין וְיִצְבְּרוּן עִיבוּרָא תְחוֹת אַפִּיטְרוֹפִּין דְּפַרְעֹה וִישַׁווּן עִבּוּרָא בְּקִרְוַיָּא וְיִנְטְרוּן׃ לו וִיהֵי עִבּוּרָא גְנִיז בִּמְעַרְתָּא בְּאַרְעָא לְמָזוֹן מִנֵּיהּ בִּשְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא דִיתֵיהֶוְיָין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְאַרְעָא בְּכַפְנָא׃ לז וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא קֳדָם פַּרְעֹה וְקֳדָם כָּל עַבְדוֹי׃ לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדוֹי הֲנִשְׁכַּח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהּ׃

ירושלמי

יַעֲבִיד פַּרְעֹה וִימַנֵּי יָתֵיהּ אַפִּיטְרוֹפּוֹס עַל אַרְעָא חַד מִן חַמְשָׁא וִיפַלֵּיג בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בִּשְׁבַעְתֵּי שְׁנֵי שִׂבְעָנָה׃

בעל הטורים

ויפקד שנים נאמר׳ יעשה פרעה ויפק׳ פקידים ואידך ויפקד המלך פקידי׳ אחשו׳ וש׳ הפקד פקידי׳ לקבץ לו נשים ע״כ נתרושם כמו שדרשו חז״ל וישם המלך אחשורוש מס שנעשה רש׳ והיינו דכתיב אל תתן לנשים חילך׳ אכל יוסף הפקיד פק די׳ ויקבץ נר יצלכן הנשי׳ וליקט את הכסף׳ ויקבצו כ׳ נתב׳ ויקבצו את כל אוכל

ויקבצו את כל נערה וזהו שאמר הכתוב דגן ותירוש ינובב בתולו׳ ישק כ׳ על פיך ישק כל עמי׳ ספתי׳ ישק משיב דברי נכוחי׳ בשביל שהשכי׳ דברי׳ נכוחי׳ זכה על פיך ישק כל עמ׳ בפנת

רש״י

הוא פתרון הכליעה: ולא יודע השבע · הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה: נכון מזומן: וחמש · כתרגומו ויזרזון וכן חמושים: (לד) את כל אכל · שם דבר הוא לפיכך טעמו באל״ף נקוד בפתח קמן ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו בכ״ף ונקוד קמץ קטן: תחת יד פרעה · ברשותו ואוצרותיו: (לו) והיה האוכל · הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ: (לח) הנמצא כזה · הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו הנמצא כמהו · הנמצא לשון תמיהה וכן כל ה״א המשמשת בראש תיבה

רשב״ם

(כט) שבע גדול כולו קמץ כי טעמו למטה וגם דבר הוא כמו דבר נקר רעב ומהם יאמר דברך בקרך וכו׳: (ל) ונשכח כל השבע · דוגמת ולא נודע כי באו אל קרבנה: (לב) ועל השנות החלום וגומר אבל חלומות של יוסף אע״פ שנשנו בחלומות וכוכבים אלו היו בלילה אחת כאלה היו נמהרים: (מב) בגדי שש · של מצרים חשובי׳ כדכתי׳ שש ורקמ׳ ממצרים: (לג) ויפקד פקידים: וחמש · שהממונים יגבו חומש כל התבואה לצורך המלך אשר משפטו בשאר שנים לעשר כדכתי׳ בשמואל את שדותיכם יעשר · עתה יטול פי שנים וכמו כן הנהיג יוסף לבסוף על אדמת מצרים לפרעה לחומש: (לה) ויצברו בר תחת יד ממונה פרעה וכל זה היה בעל כרחם של מצרים ולכך כת׳ ויפקד פקידים ויצברו שכן מצינו באחשורוש ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבצו כל נערה וגו׳ אל יד הגי וגו׳ ויקבצו היא הגבייה מבעלי השדות: ויצברו היא האסיפה אל ידי שומרי האוצרות וכן ביוסף תמצא ויקבוץ ויצבור אכל בעירו · כי כל עיר ועיר אכלו למוכרו בשני הרעב: (לח) אשר רוח אלהים בו · בפתרון

אבן עזרא

השבע מארץ יהן רב · כאשר בתחלה: (לב) ועל השנות · בני׳ נפעל מגזרת שנים וטעמו הפרות והשבלים

אלהים בו: לט ויאמר פרעה
אל־יוסף אחרי הודיע אלהים
אותך את־כל־זאת אין־נבון
וחכם כמוך: מ אתה
תהיה על־ביתי ועל־פיך ישק
כל־עמי רק הכסא אגדל
ממך: מא ויאמר פרעה אל־
יוסף ראה נתתי אתך על כל־
ארץ מצרים: מב ויסר
פרעה את־טבעתו מעל ידו
ויתן אתה על־יד יוסף וילבש
אתו בגדי־שש וישם רבד
הזהב על־צוארו: מג וירכב
אתו במרכבת המשנה אשר־
לו ויקראו לפניו אברך ונתון
אתו על כל־ארץ מצרים:
מד ויאמר פרעה אל־יוסף
אני פרעה ובלעדיך לא־ירים
איש את־ידו ואת־רגלו בכל־
ארץ מצרים: מה ויקרא
פרעה שם־יוסף צפנת פענח
ויתן־לו את־אסנת בת־
פוטי פרע כהן אן לאשה ויצא
יוסף על־ארץ מצרים: מו
ויוסף בן־שלשים שנה בעמדו
לפני פרעה מלך־מצרים ויצא
יוסף

ס' גליש' · ג' צליש' כתו' · י' א"ר פ נתו' וכבכי' · כ' א' פתח וא' קמץ: · ג' וחסר · ס' י' ח' · ג' בפקודה אחת: · ג' י' · ג' ות"ג · ג' · ג' י' ג' · ג' ות"י וק"י כו"ל ח' בת"ג · ג' ר"פ י'

לט ואמר פרעה ליוסף
בתר דהודע יי יתך ית כל־
דא לית סוכלתן וחכים כותך:
מ את תהי ממנא על ביתי
ועל־מימרך יתזן כל־עמי
לחוד כורסי־מלכותא הדין
איהי יקיר מינך: מא
ואמר פרעה ליוסף חזי
דמניתי יתך על כל ארעא
דמצרים: מב ואעדי פרעה
ית־עיזקתיה מעל ידיה ויהב
יתה על ידא דיוסף ואלביש
יתיה לבושין דבוץ ושוי
מניכא דדהבא על צואריה:
מג וארכיב יתיה ברתיכא
תנייתא די ליה ואכריזו
קדמוהי דין אבא למלכא
ומני יתיה על כל־ארעא
דמצרים: מד ואמר פרעה
ליוסף אנא פרעה ובר־
ממימרך לא־ירים גבר ית־
ידיה למיחד זין וית רגליה־
למרכב־על־סוסיא בכל־
ארעא דמצרים: מה וקרא
פרעה שום־יוסף גברא
דמטמרן גלין ליה ויהב ליה
ית־אסנת בת פוטיפרע רבא
דאון לאתו ונפק יוסף שליט־
על ארעא דמצרים: מו
ויוסף בר־תלתין שנין כד קם
קדם פרעה מלכא דמצרים
ונפק

אהרן · ויקראו נתרא"ד · ובלעדיך סוטה לו · ויוסף בן ברכות נה מגלה יו

רשב"ם

בפתרון חלומות. וב"ש לחכמת דרך ארץ: (לט) נבון מבין עתידות ורואה הנולד. חכם. קיבץ חכמתו ממה שראה ושמע: (מ) ישק יזדרזו בכלי קרב על מלחמה. לנאת על האויבים. לשון עיר

רש"י

תיבה ונקודה בחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמוך. לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמוך: (מ) ישק. יתזן יתפרנס כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו בן משק

לט ❧ וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יַת כָּל דָּא לֵית סוּכְלְתָן וְחַכִּים כְּוָותָךְ : מ אַנְתְּ תְּהֵי אַפִּיטְרוֹפּוֹס עַל בֵּיתִי וְעַל גְּזֵירַת מֵימַר פּוּמָךְ יִתְזִינוּן כָּל עַמִּי לְחוֹד כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא אֱהֵא רַב מִנָּךְ : מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲמֵי דְּמַנִּית יָתָךְ סַרְכַן עַל כָּל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם : מב וְאַעְדִּי פַּרְעֹה יַת עִיזְקְתֵיהּ מֵעַל יְדֵיהּ וִיהַב יָתַהּ עַל יְדָא דְּיוֹסֵף וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מְנִיכָא דְּדַהֲבָא עַל צַוְּורֵיהּ : מג וְאַרְכֵּיב יָתֵיהּ בִּרְתִיכָא תִּנְיֵינָא דִּלְפַרְעֹה וַהֲווֹ מְקַלְסִין לְקָדָמוֹי דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא רַב בְּחָכְמְתָא וְרַכִּיךְ בְּשָׁנַיָּא וּמַנִּיתֵיהּ סַרְכַן עַל כָּל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם : מד וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַּרְעֹה מַלְכָּא וְאַנְתְּ אַלְקַפְטָא וּבַר מִמֵּימְרָךְ לָא יְרִים גְּבַר יְדֵיהּ לְמֵיסוֹר זַיְינֵיהּ וְיַת רִיגְלֵיהּ לְמִרְכּוֹב עַל סוּסְיָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם : מה וּקְרָא פַּרְעֹה שְׁמֵיהּ דְּיוֹסֵף גַּבְרָא דְּטְמִירָן מְפַרְסֵם וִיהַב לֵיהּ יַת אָסְנַת דִּילֵידַת דִּינָה לִשְׁכֶם וּרְבֵיתָהּ אִיתַת פּוֹטִיפֶרַע רַבָּא דְּטָנִיס לְאִינְתּוּ וּנְפַק יוֹסֵף שַׁלִּיט עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם : מו וְיוֹסֵף בַּר תְּלָתִין שְׁנִין כַּד קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִלְוַת פַּרְעֹה וַעֲבַר רַב ושליט

ירושלמי

וַהֲווֹ מְקַלְסִין קָדָמוֹי וְאָמְרִין יְחִי אֲבוּי דְּמַלְכָּא דְּרַב בְּחוּכְמָא וְרַכִּיךְ בְּשָׁנַיָּא :

רש"י

ניתי וכמו נשקו בר גרכי"שון בלע"ז : רק הכסא . שיהיו קורין לי מלך : כסא · לשון של המלוכה כמו ויגדל את כסאו מכסאך : (מא) נתתי אותך . מניתי יתך ואף על פי כן לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים : (מב) ויסר את טבעתו . נתינ' טבע' המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה : בגדי שש . דבר חשיבות הוא במצרים : רביד · ענק ועל שהוא רצוף בטבעו' קרוי רביד · וכן רבדתי ערשי רצפתי ערשי מרבפו' בלשון משנ' מוקף רובדין של אבן על הרוב' שבעזרה והיא רצפה : במרכבת המשנה · השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו : אברך · כתרגומו דין אבא למלכא רך בלשון ארמי מלך בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא · ובדברי אגדה דרש רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא לשון ברכים שהכל היו נכנסין ויוצאין תחת ידו כענין שנ' ונתון אותו ונומר : (מד) אני פרעה · שיש יכולת בידי לגזור גזרת על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש ידו בלעדיך שלא ברשותך · דבר אחר אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך ונו' וזהו דוגמת רק הכסא: את ידו ואת רגלו · כתרגימו : (מה) צפנת פענח · מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא : פוטיפרע · הוא פוטיפר ונקרא

רשב"ם

מבלר והבשן · נושקי רומי קשת : (מא) נתתי אותך · נותן אני אותך · בשעת נתינת טבעת על ידי יוסף אמר לו כך : (מב) רביד · לשון דבר הפרוש ופשוט על האדם · כמו מרבדים רבדתי ערשי : (מג) במרכבת המשנה · סוס או פרידה המיוחדת לרכוב עלי' האיש משנה למלך אשר לו : אברך הוא אב למלך כדאמרי' לא רכא ולא בר רכא · כלומר אב למלך · וזהו וישימני לאב לפרעה כי פרעה לשון מלך כמו שפרשתי למעלה · אב שר לצורך המלך : (מד) אני פרעה אני מלך וזהו רק הכסא אגדל ממך · לא ירים איש את ידו לעשות שררה כמו שכתי' בירבעם אשר הרים יד במלך דירמה ידו ושררתו על ידי המלך שלמה כמו שכתי' שם ויפקידהו לכל

בעל הטורים

צפנת פענח נגימ' אגלה נסתרים צפנת פענח נוטרי'גליק פשפש נפש תאוה פוטיפ'ענה נפשו תכם ד"א גופה פוזה כניא תומך פותר עכו כגון מוזה · וליוסף ב' נמ' וליוסף יולד וי"נכים וליוסף אמר

אבורכת וי"ה ארכו כדאמרינן כל המשתקיננו עם הכנור כני תם וגבה ורואה נכתי"ת לנור לכם תעשו נגימ' התילה תעשו שבוה אותם למול :

יוסף מלפני פרעה ויעבר
ג׳ בכל ארץ מצרים: מז ותעש
הארץ בשבע שני השבע
י׳ לקמצים: מח ויקבץ את
ג׳ זוגין מתחלפין כל אכל | שבע שנים אשר
היו בארץ מצרים ויתן אכל
בערים אכל שדה העיר
אשר סביבתיה נתן בתוכה:
ג׳ יעפר וילדה מט ויצבר יוסף בר כחול
הים הרבה מאד עד כי
חדל לספר כי אין מספר:
נ וליוסף ילד שני בנים
בטרם תבוא שנת הרעב
אשר ילדה לו אסנת בת
פוטי פרע כהן און: נא
ויקרא יוסף את שם הבכור
ג׳ מנשה כי נשני אלהים את
כל עמלי ואת כל בית אבי:
נב ואת שם השני קרא
ג׳ אפרים כי הפרני אלהים
ג׳ בארץ עניי: נג ותכלינה
שבע שני השבע אשר היה
ג׳ בארץ מצרים: נד ותחלינה
שבע

אונקלוס

ונפק יוסף מן קדם פרעה
ועבר שליט בכל ארעא
דמצרים: מז וכנשו דיירי
ארעא בשבע שני שובעא
עיבורא לאוצרין: מח
וכנש ית כל עבור שבע
שניא די הואה בארעא
דמצרים ויהב עיבורא
בקירויא עיבור חקל קרתא
די בסחרנהא יהב בגוה:
מט וכנש יוסף עיבורא
כחלא דימא סגי לחדא עד
די פסק מלמימני ארי לית
מנין: נ וליוסף אתילידו
תרין בנין עד לא עאלת שתא
דכפנא דילידת ליה אסנת
בת פוטי פרע רבא דאון:
נא וקרא יוסף ית שום
בוכרא מנשה ארי אנשיני יי
ית כל עמלי וית כל בית
אבא: נב וית שום תנינא
קרא אפרים ארי אפשני יי
בארע שעבודי: נג
ושלימא שבע שני שובעא
די הואה בארעא דמצרים:
נד ושריאה שבע שני
כפנא

תולדות אהרן

וליוסף יולד תענית יא

רשב״ם

לכל שבל בית יוסף: (מה) צפנת פענח כתרגו׳ ולשון מצרים הוא· וכן הי׳ הדרך לקרות לאדם בשעת שמחכים אותו על ביתם שם הראוי· וכן ויקרא משה ליהושע בן נון יהושע כשנעשה משרתו· וכן ויקרא לדניאל בל טשצר· כדכתי׳ די שם שמיה בל טשצר בשם אלהיה: פוטיפרע אין זה פוטיפר לפי הפשט· כהן און שר של אותה העיר כדכתיב ובני דוד כהנים היו שלטונים כן שלשים וראוי לשררה: (מו) ותעש הארץ הוציאה הרבה
תבואה

רש״י

ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שחמד את יוסף למשכב זכור: (מז) ותעש הארץ· כתרגומו ואין לשון נעקר מלשון עשייה לקמצים· קומץ על קומץ יד על יד היו אוגרים אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה· שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד את התבואה מלירקב: י״ל שהוא דעת

ר׳

ושליט בכל ארעא דמצרים : מו ואצלחת ארעא דכל תובלא עבד מלי
תרין קומצין בשבע שני שובעא עד דימלון כל אוצריא : מח וכנש
ית כל עבור שבע שני שובעא דהוו בארעא דמצרים ויהב עיבורא
בקרויא עבור חקלי קרתא דבחוזרנהא כנש בגווה : נ וליוסף
אתילידו תרין בנין עד לא עלת שתא דכפנא דילידת ליה אסנת דריבת
בבית פוטיפרע רבא דטניס : נא וקרא יוסף ית שום בוכרא מנשה
ארום אנשייני ייי ית כל ליאותי וית כל בית אבא : נב וית שום תניין
קרא אפרים ארום אמר תקיף יתי ייי בארע סיגופי והיכדין עתיד למתקוף
בית אבא הכא בסיגופיהום : נג ושלימן שבע שני שובעא דהואה
בארעא דמצרים : נד ושריאן שבע שני כפנא למיתי היכמא דאמר
יוסף

רש"י

ר' נחמיה וא"נ כלל להגיה ברש"י כאש'עלה בדעת קנתה) : (מח) עד כי חדל לספור · עד כי חדל לו הסופר לספור וה"ז מקרא קצר : כי אין מספ'· לפי שאין מספר והרי כי משמש בלשון דהא : (נ) בטרם תבא שנת הרעב · מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון :
ותרעב

רשב"ם

תבואה· כמו ועשת את התבואה לשלש השנים: לקמצים בקנה אחד מלא קומץ שבלים ולכך היה השבע גדול : (נ) בטרם תבא שנת הרעב· ולפי שבא יעקב בתחלת ימי הרעב בשנה שנייה ולסוף שבע עשרה שנה בשעת (מותו) אמר ליוסף שני בניך הנולדים לך עד באי אליך לי הם· אבל מולדתך אשר הולדת אחריהם אחרי באי אליך לך יהיו לכך פירשם כאן אפרים ומנשה נולדו לפני שנות הרעב קודם שבא יעקב אבל אחרי כן הוליד בנים ובני בנים שנקראו על שם אחיהם בנחלתם כמו שאמר יעקב : (נא) נשני מן נשה · כמו חנני אלהי'מן חנן · הדגש תחת אות החסרה ואילו היה מגזרת לא תנשני נשיתי טובה שהוא מהפעלי לא"ד פעל היה לו לומר נשני · כמו עבדי רמני · האיש אשר כלנו רמני · מן רימה את רעהו · כלנו · כלה ה'את חמתו : (נד) ובכל ארץ מצרים היה לחם · כי נתן יוסף אוכל
בערים

אבן עזרא

והשנלים גם הוא לעד כי הדבר נכון הוא · ובעבור היות שני החלומות בלילה אחד לעד כי ממהר האלהים לעשותו : (לד) יעשה פרעה · זו העצה או יקנה כמו עשה לי את החיל הזה : וחמש · שיקנה החומש : (לה) ויצברו בר · הפקידים וי"א כי טעם בר להיותו עם שבליו והנכון בעיני שנקרא בר אחר מלאכת לזרות או לבבר ושאומ'כי אויר מצרי' לא בעבור היאור ולא יעמד שם דגן ו'שני' יוכל לערבו עם דברי'שיעמידוהו : (לח) הנמצא כזה · בנין נפעל והוא פועל עבר כאומ'הנמצא בעולם כזה ויתכן להיות הנ"ון סימן המדברים הנמצא אנחנו כזה דברי פרעה אל עבדיו : (מ) אתה תהיה· שר על ביתי : ישק · דגשו'הש"ין לחסרון נו"ן נשק והוא נגיד החיל וי"א שהוא מגזרת נשיקה בדרך רמוזה : רק הכסא אגדל ממך · ידוע כי אגדל פועל עומד וטעמו לא תהיה לי גדולה ממך רק גדולת הכסא ואין כי מבעורי גדלני כאב פועל יוצא רק פירושו גדל עמי ודרך אגדל ממך במקרא ידועה כמו נופלת עליה ותאבדו דרך : (מא) ראה נתתי אותך · שמתיך למעלה על כל ארץ מצרים : (מב) בגדי שש · מפורש בפרשת ויקחו לי תרומה : רביד הזהב · כמו מרבדים רבדתי ערשי : (מג) המשנה מגזרת שנים כי המלך כאחד ואחריו המשנה כמו שני לו ואחריו השליש כמו שלישי : ומרכבת

שבע שני הרעב לבוא כאשר
אמר יוסף ויהי רעב בכל
ס' הארצות ובכל ארץ מצרים
ג' יו"ס היה לחם: נה ותרעב כל
ארץ מצרים ויצעק העם אל
ד' דגשי' פרעה ללחם ויאמר פרעה
לכל מצרים לכו אל יוסף
אשר יאמר לכם תעשו: נו
ד' גליש' והרעב היה על כל פני הארץ
ויפתח יוסף את כל אשר
ט"ו בהם וישבר למצרים ויחזק
ה' הרעב בארץ מצרים: נז וכל
כ"ח הארץ באו מצרימה לשבר
ה' אל יוסף כי חזק הרעב בכל

מב

הארץ: א וירא יעקב כי יש
שבר במצרים ויאמר יעקב
ג' ומלרע לבניו למה תתראו: ב
ויאמר הנה שמעתי כי יש
ג' גליש' שבר במצרים רדו שמה
ג' ושברו לנו משם ונחיה ולא
נמות: ג וירדו אחי יוסף
כו"ל' חסר במ"ד ה"ג י' ומ"ג עשרה לשבר בר ממצרים:
ד ואת בנימין אחי יוסף
לא שלח יעקב את אחיו כי
אמר פן יקראנו אסון: ה
ויבאו בני ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב
בארץ

אהרן כפנא למיתי כמא די אמר
יוסף והוה כפנא בכל ארעתא
ובכל ארעא דמצרים הוה
לחמא: נה וכפינת כל
ארעא דמצרים וצוח עמא
קדם פרעה על לחמא ואמר
פרעה לכל מצראי איזילו
לות יוסף די יימר לכון
תעבדון: נו וכפנא הוה
על כל אפי ארעא ופתח יוסף
ית כל אוצריא די בהון
עיבורא וזבין למצראי ותקיף
כפנא בארעא דמצרים: נז
וכל הארץ פסחים קיט יבמות יג וכל דיירי ארעא אתו
למצרים למזבן עיבורא מן
יוסף ארי תקיף כפנא בכל
ארעא: א וחזא יעקב ארי
ויאמ' יעקב תענית י' אית עיבור מזדבן במצרים
ואמר יעקב לבנוהי למא
תתחזון: ב ואמר הא
שמעית ארי אית עיבורא
מזדבן במצרים חותו לתמן
וזבונו לנא מתמן ונחי ולא
נמות: ג ונחתו אחי יוסף
עסרא למזבן עבורא
ממצרים: ד וית בנימין
אחוהי דיוסף לא שלח יעקב
עם אחוהי ארי אמר דלמא
יערעיניה מותא: ה ואתו
בני

רשב"ם

בערים: (נו) וישברו · לשון קניין מאכל ומשתה כדכתי' לכו שברו ואכלו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (נז) וכל הארץ באו מצרימה של יוסף לשבור · (א) למה תתראו · כמו לכה ונתראה פנים דאמניה שהגים

רש"י

(נה) ותרעב כל ארץ מצרים · שהרקינה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף: אשר יאמר לכם תעשו · לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו
אמר

יוסף והוה כפנא בכל ארעתא ובכל ארעא דמצרים הוה לחמא : נה
וכפינת כל ארעא דמצרים דלא הות מפקא בר זרעא וצוח עמא קדם
פרעה בגין לחמא ואמר פרעה לכל מצראי איזילו לות יוסף דיימר לכון
תעבדון : נו וכפנא הות על כל אנפי ארעא ופתח יוסף ית כל אוצרין
דבהון עיבורא וזבין למצראי ותקף כפנא בארעא דמצרים : נז וכל
דיירי ארעא עלו למצרים למיזבן עיבורא מן יוסף ארום תקיף כפנא
בכל ארעא : א וחמא יעקב ארום עלליא זבנין ומייתן עיבורא
ממצרים ואמר יעקב לבנוי למא דין אתון דחלין למיחות למצרים :
ב ואמר הא שמעית ארום אית עבורא מזדבן במצרים חותו תמן
וזבונו לנא מן תמן ולא נמות : ג ונחתו אחי יוסף עשרה למיזבון
עיבורא ממצרים : ד וית בנימין אחוי דיוסף לא שדר יעקב עם אחוי
ארום אמר הא הוא טליא ומסתפינא דלמא יארעיניה מותא : ה
ואתו בני ישראל כל חד בתרעא חד דלא ישלוט בהון עיינא בישא כד
ייעלון כחדא למזבון ביני כנענאי דעלין למזבון ארום הוה כפנא בארעא

דכנען

רש"י

אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם שני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם א"כ כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות : (נו) על פני כל הארץ · מי הם פני הארץ אלו העשירים: את כל אשר בהם · כתרגומו די בהון עיבורא :

וישבור למצרים · שבר לשון מכר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מכר · שברו לנו מעט אוכל לשון קנין · ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור ואם תדרשהו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף) :
(א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים · ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנ' הנה שמעתי וגו' ומהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו שפי' שזה יוסף : למה תתראו · למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים באותה שעה עדיין היה להם תבואה : (ול"נ פשוטו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומתמיהי' בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם ·) ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב · ודומ' לו ומרוה גם הוא יורה : (ב) רדו שמה · ולא אמר לכו רמז למאתים וי' שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו : (ג) וירדו אחי יוסף · ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם : עשרה · מה ת"ל והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לי' שלא היתה אהבת כלם ושנאת כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם בבראשית רבה : (ד) פן יקראנו אסון · ובבית לא יקראנו א"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה : (ה) בתוך הבאים · מטמינין עצמן שלא

ויכירם

רשב"ם

שהגיס דעתו להראות גדולתו ליואש מלך ישראל · אף כאן למה תתראו בפני האנשים שיש להם תבואה · כל נראה שאתם מתעכבין כאן ואין לכם תבואה וכל העם יורדי' מצרימה לקנות תבואות ואתם יושבים ומתראים כאלו

יש

אבן עזרא

עץ נתונה על ארבעה סוסים ומרכבת שלמה לעלה : אברך · כל אדם קורא לפניו אכרע ואם תאוה וזו המלה מבנין הכבד הנוסף ויברך על ברכיו מהקל וכלם מגזרת ברכי' ואמ' רבי יונה המדקדק הספרדי

כי

בארץ כנען: ו ויוסף הוא
השליט על־הארץ הוא
המשביר לכל־עם הארץ
ויבאו אחי יוסף וישתחוו־לו
אפים ארצה: ז וירא יוסף
את־אחיו ויכרם ויתנכר
אליהם וידבר אתם קשות
ויאמר אלהם מאין באתם
ויאמרו מארץ כנען לשבר־
אכל: ח ויכר יוסף את־
אחיו והם לא הכרהו: ט
ויזכר יוסף את החלמות אשר
חלם להם ויאמר אלהם
מרגלים אתם לראות את־
ערות הארץ באתם: י
ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך
באו לשבר־אכל: יא כלנו
בני איש־אחד נחנו כנים
אנחנו לא־היו עבדיך
מרגלים: יב ויאמר אלהם
לא כי־ערות הארץ באתם
לראות: יג ויאמרו שנים
עשר עבדיך אחים אנחנו
בני איש־אחד בארץ כנען
והנה

מסרה: ג' ר"פ · ב' כטנה סימנה · ג' ומ"ג · ג' וחס' ל' · ו' דמלאי י' אלים' ב' · ב' חד מ"ג וחד חסר באיוב מ"ל · ב' ר"פ כנען תעינו · פסוק ב' א' · פסק

אונקלוס

בני ישראל למזבן עיבורא
בגו עליא ארי הוה כפנא
בארעא דכנען: ו ויוסף
הוא דשליט על ארעא הוא
מזבין עיבורא לכל עמא
דארעא ואתו אחי יוסף
וסגידו ליה על אפיהון על
ארעא: ז וחזא יוסף ית
אחוהי ואשתמודעינון
וחשיב מה דממליל עמהון
ומליל עמהון קשיין ואמר
להון מנן אתיתון ואמרו
מארעא דכנען למזבן
עיבורא: ח ואשתמודע
יוסף ית אחוהי ואינון לא
אשתמודעוהי: ט ואדכר
יוסף ית חלמיא דהוה חלים
להון ואמר להון אלילי אתון
למחזי ית בידקא דארעא
אתיתון: י ואמרו ליה לא
רבוני ועבדך אתו למזבן
עיבורא: יא כולנא בני
גברא חד נחנא כיוני אנחנא
לא הוו עבדך אלילי: יב
ואמר להון לא אלהין בדקא
דארעא אתיתון למחזי: יג
ואמרו תרי עסר עבדך אחין
אנחנא בני גברא חד בארעא
דכנען

תולדת: אחרן הו' המשנ' כנהדרין מג · ויכר יוסף יבמות פח כתובות כו מציעא לט · שנים עשר יבמות יז

רש"י

יכירום לפי שנוה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח א' אלא שיכנס כל א' בפתחו כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכול' נאים וכולם גבורים: (ו) וישתחוו לו אפים · נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלי' הוא: (ז) ויתנכר אליהם · נעשה להם כנכרי בדברים לדבר קשות: (ח) ויכר יוסף וגו' לפי שהניחם חתומי
זקן

רשב"ם

יש לכם: (ז) מאין באתם · הראה להם שאינו מכירם · כי לא שאל להם למה באתם: (ח) והם לא הכירוהו · כי בא עתה לפניהם בחתימת זקן ועוד שראוהו מושל בכל המלכות בבגדי מלכות וגם מן הקול לא היו מכירים אותו כי על ידי מתורגמן היה מדבר עמהם כדכתי' כי המליץ בינותם: (ט) ערות פרצות החומות ומאיזה מקום נוחה ליכנס · כדכתי'

הִכְּנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא הֲוָה שַׁלִּיט עַל אַרְעָא וְיָדַע דְּאָחוֹי עָלִין לְמִזְבּוֹן
מַנֵי נַטוּרִין בִּתְרַעֵי קַרְתָּא לְמִכְתּוֹב כָּל דְּעָלִיל בְּיוֹמָא הַהוּא שְׁמֵיהּ וְשׁוּם
אֲבוּי וְהוּא הֲוָה מְזַבֵּן עִיבוּרָא לְכָל עַמָּא דְּאַרְעָא וְאָתוּ אֲחֵי יוֹסֵף וּבְלָשׁוּ
בִּסְרַטְיָיתָא וּבִפְלַטְיָיתָא וּבְבָתֵּי פוּנְדְּקָתָא וְלָא אַשְׁכְּחוּהוּ וְעָלוּ לְבֵיתֵיהּ
וּסְגִידוּ לֵיהּ עַל אַפֵּיהוֹם עַל אַרְעָא: ז וַחֲמָא יוֹסֵף יַת אֲחוֹי
וְאִשְׁתְּמוֹדְעִינוּן וְאִתְעֲבִיד בְּעֵינֵיהוֹם כְּחִלוֹנָאֵי וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן מִילִין
קַשְׁיָין וְאָמַר לְהוֹם מְנַן אַתְּתוּן וְאָמְרוּ מֵאַרְעָא דִּכְנַעַן לְמִזְבַּן עִבוּרָא:
ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יַת אֲחוֹהִי דְּכַד אִתְפְּרַשׁ מִנְּהוֹם הֲוָה לְהוֹם רוֹשֵׁם
דְּקַן וְאִינוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדְעוּהִי דְּלָא הֲוָה לֵיהּ רוֹשֶׁם דְּקַן וְהַהִיא שַׁעְתָּא אִית
לֵיהּ: ט וּדְכִיר יוֹסֵף יַת חֶלְמַיָּא דַּחֲלַם עֲלֵיהוֹם וַאֲמַר לְהוֹם אַלִּילֵי
אַתּוּן לְמִחְמֵי יַת עַרְיַת מַטְעִיתָא דְּאַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחְמֵי: י וַאֲמַרוּ לֵיהּ
לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ אֲתוֹ לְמִזְבּוֹן עִבוּרָא: יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד נַחְנָא
מְהֵימְנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲווֹ עַבְדָּךְ אַלִּילֵי: יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֱלָהֵין עַרְיַית
מַטְעַיַּת אַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחְמֵי: יג וַאֲמַרוּ תְּרֵיסַר עַבְדָּךְ אַחִין אֲנַחְנָא
בְּנֵי גַּבְרָא חַד בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן וְהָא זְעֵירָא עִם אֲבוּנָא יוֹמָא דֵין וְחַד נְפַק
מלוותן

בעל הטורים: וישתחוו לו בגימט' ככאן נתקיים החלו' ויכירם ויקש לקולסנסכר פנים יפות ונא התלאך שנמצאו תועה והזכירו מיד ויתנכר לוה' ולכן כתוב אחד כדויכר לשון יחיד · ויתנכר בני' עלי זיה איש נכריאל ולא הכירוהו שנים נמסר הכא ואידך גבי איוב ויראו אותו מרחוק ולא הכירוהו · מה התם לא הכירוהו בשביל שנשתנה מתחת סיסורין אף כאן לא הכירוהו בשביל שנשתנה שהיה עגל · וכ נשא פר וגדול ככל הארץ · ומיהו התם לא הכירוהו מרחוק אבל כשקרבו אליו הכירוהו אבל הכא לא הכירוהו כלל

רשי

זקן: והם לא הכירוהו · שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו בא בחתימו' זקן · ומדרש אגדה ויכ' יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה: (ט) אשר חלם להם · עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו: ערות הארץ · גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש · כמו את מקורה הערה (ויקרא כ) וכמו ערום ועריה (יחזקאל יו) וכן כל ערוה שבמקרא לשון גלוי · ות"א בדקא דארעא כמו בדק הבית רעוע הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא: (י) לא אדוני · לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבור אוכל: (יא) כלנו בני איש א'נחנו · נצנצה בהם רוח הקודש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם: כנים · אמתיים כמו כן דברת: (במדבר כז) כן בנות צלפחד דוברות (ישעיה יו) ועברתו לא כן בדיו: (יב) ערות הארץ באתם לראות · שהרי נכנסתם בי' שערי העיר למה לא נכנסתם בשער א': (יג) ויאמרו י"ב עבדיך וגו' · ובשביל אותו א' שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו:

רשב"ם

כדכתי' ערות יסוד ערו ערו עד היסוד ערות יאור · ולפי שהיו בעלי קומה וכולם עשרה כל שעה ביחד ולא היו נפרדים אלו מאלו כשאר בני אדם הבאים משאר מקומות לשבור בר אמר להם מרגלים אתם: (יא) כולנו בני איש אחד אנחנו · לכך אנו הולכים יחד ולא בשביל עצה רעה כמרגלים: (יב) ויאמר להם לא כי ערות הארץ באתם לראו' שאם כן איך לא נשאר אחד מכם את אביכם · כלומ' אצלו ולדעת אם בכימן קיים

ויאמרו

יד הוא

אבן עזרא

כי אברך שם הפועל והא'לף תחת ה"א כמו אשכם ושלוח ולפי דעתי שא'לף אשכם לשון המדבר: (מד) אני פרעה · אני לבדי המלך ואין אדם שיהיה ברשותו זולתך: וטעם רגלו לו רשות ללכת או על דרך משל והוא הנכון: (מה) צפנת פענח · אם זו המלה מצרית לא ידענו פירושה ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף ויהי פירוש פענח כאשר תרגם המתרגם ארמית והיא מלה מרובעת: כהן און · עובד השם או עובד ע"ז כי אין כהן בכל המקרא כי אם משרת על דעתי: ויצא יוסף יצא

והנה הקטן את אבינו היום
ד' ג' והאחד איננו: יד ויאמר
אלהם יוסף הוא אשר דברתי
ו"ס נתורה אלכם לאמר מרגלים אתם:
ג' טו בזאת תבחנו חי פרעה
ט' מ"ג נתו אם תצאו מזה כי אם בבוא
אחיכם הקטן הנה: טז
ג' רפי' שלחו מכם אחד ויקח את
ג' · ג אחיכם ואתם האסרו ויבחנו
ג' פתח דבריכם האמת אתכם ואם
לא חי פרעה כי מרגלים
ג' אתם: יז ויאסף אתם אל
משמר שלשת ימים: יח
ויאמר אלהם יוסף ביום
· השלישי זאת עשו וחיו את
האלהים אני ירא: יט אם
ל' וא' אחיכם באחד: כנים אתם אחיכם אחד יאסר
בבית משמרכם ואתם לכו
ג' הביאו שבר רעבון בתיכם:
ב' כ ואת אחיכם הקטן
ג' תביאו אלי ויאמנו דבריכם
ז' וס"ג ולא תמותו ויעשו כן: כא
ו' ר"פ בטע' גר' ויאמרו איש אל אחיו אבל
ג' · ג' אשמים אנחנו על אחינו
אשר ראינו צרת נפשו
ג' · י"ס פסוקים אל על על: בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה ואתיבם
הזאת

אונקלוס

דכנען והא זעירא עם אבונא
יומא דין וחד ליתוהי: יד
ואמר להון יוסף הוא דמלילית
עמכון למימר אלילי אתון:
טו בדא תתבחנון חי
פרעה אם תיפקון מכא
אלהין במיתי אחוכון זעירא
הכא: טז שלחו מנכון חד
וידבר ית אחוכון ואתון
תתאסרון ויתבחרון פתגמיכון
הקשוט אתון אמרין ואם לא
חי פרעה ארי אלילי אתון:
יז וכנש יתהון לבית מטרא
תלתא יומין: יח ואמר
להון יוסף ביומא תליתאה
דא עיבידו ואתקיימו מן
קדם יי אנא דחיל: יט אם
כיוני אתון אחוכון חד
יתאסר בבית מטרתכון ואתון
איזילו אובילו עיבורא דחסיר
בבתיכון: כ וית אחוכון
זעירא תיתון לותי ויתהימנון
פתגמיכון ולא תמותון ועבדו
כן: כא ואמרו גבר לאחוהי
בקושטא חייבין אנחנא על
אחונא די חזינא בעקת
נפשיה כד הוה מתחנן לנא
ולא קבילנא מיניה על כן
אתת לנא עקתא הדא:

רשב"ם

קיים אמר להם כן · והם השיבו שנים עשר עבדיך אנחנו וגו' · וכן כתוב לפניכו שאל שאל לנו האיש ולמולדתנו (כא) הצרה הזאת מדה כנגד מדה אנחנו השלכנוהו בבור והנה אנחנו נאסרים בבית

הסהר

רש"י

(יד) הוא אשר דברתי · הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו · ומדרשו א"ל ואלו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה תפדוהו · אמרו לו הן · א"ל

ואם

ש' א' העלו
על דעתם
שאיע יוסף
ולמעלה כזו ·
נני איש א'
נחכוו א'
אמר אנחנו
ראו שאחד
ממנו חסר
וכתכו
פגעכו .
כחכו ב'
נמסרי הכא
ולוקן כחכו
כיעבור
חלונים כחכו
פגעכו וזהו

מִלְוָותָן וְלֵית אֲנַחְנָא יָדְעִין מַה הֲוָה בְּכַסְפֵּיהּ : יד וַאֲמַר לְהוֹם יוֹסֵף הוּא דְמַלֵּלִית עִמְכוֹן לְמֵימַר אַלָלֵי אַתּוּן : טו בְּהָדָא מִילָא תִּתְבַּחֲרוּן חַיֵּי דְפַרְעֹה אִין תִּפְּקוּן מִיכָא אֱלָהֵן בְּמֵיתֵי אֲחוּכוֹן קַלִּילָא הָכָא : טז פַּטְרוּ מִנְכוֹן חַד וְיִדְבַּר יַת אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן תִּתְאַסְרוּן וְיִתְבַּחֲרוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן אִין קוּשְׁטָא עִמְכוֹן וְאִין לָא חַיֵּי דְפַרְעֹה אֲרוּם אַלָלֵי אַתּוּן : יז וּכְנַשׁ יַתְהוֹם לְבֵית מַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין : יח וַאֲמַר לְהוֹם יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָא עִיבִידוּ וְאִתְקַיִּימוּ מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחִיל : יט אִם מְהֵימְנִין אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאַסַר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אֵיזִילוּ אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דִזְבַנְתּוּן לְכַפִּינֵי בָּתֵּיכוֹן : כ וְיַת אֲחוּכוֹן קַלִּילָא תַּיְיתוּן לְוָותִי וְיִתְהֵימְנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן וְלָא תְמוּתוּן וַעֲבָדוּ כֵן : כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּי בְּקוּשְׁטָא חַיָּיבִין אֲנַחְנָא עַל אֲחוּנָא דְחָמֵינָא אַנִיקֵי דְנַפְשֵׁיהּ כַּד הֲוָה מְפַיֵּיס לָנָא וְלָא קַבִּילְנָא מִנֵּיהּ

שדרשו שאמ'
כתכו להרוג
כל העיר אם
לא יתנו לנו
וזהו נשניל
שכתכו כיננו'
חלונים
להלחם אם
לא יתנוהו
לנו לפדותו ·
מרגלי' אתם
פי' ו... אתי
שיהושע
שילא ממני
לא היה
ג...נת
בנין
מרגלים והם

רש״י

ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשו' ממון מה תעשו' אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג · אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם מכחש אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם : (טו) חי פרעה · אם יחיה פרעה · כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה : אם תצאו מזה מן המקום הזה : האמת אתכם · אם אמת אתכם · לפיכך ה"א נקוד פתח שהוא כמו בלשון תימה · ואם לא תביאוהו חי פרעה כי מרגלים אתם : (יח) משמר · בית האסורים : בבית משמרכם · שאתם אסורים בו עכשיו (יט) ואתם לכו הביאו · לבית אביכם · שבר רעבון בתיכם · מה שקניתם לרעבון אנשי בתיכם : (כ) ויאמנו דבריכם · יתאמתו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו · יאמן נא דבריך (מלכים א ח) : אבל · כתרגומו בקושט' · וראיתי בב"ר לישנא דרומאה הוא אבל ברם : (כא) באה אלינו טעמו בבית לפי שהו' בלשון עבר שכבר באה

ותרגומו

אבן עזרא

שמו · כטעם ויצא לך שם בגוים או יצא ועבר על כל מקים והכריזו עליו כדי שיכירוהו : (מח) את כל אוכל · אין פי' כל כי היו מתים ברעב וכן וכל הארץ באו רק טעמו שקבץ כל אשר יכול : (נא) כי נשני אל'הי · טעמו כי את' ויאמר רבי יהודה המדקדק הראשון כי נשני על משקל תנני ויאמר רבי משה הכהן הספרדי כי הפתח תחת חירק : (נג) ותחילנה מבנין הקל פעל הכפל : (נד) בכל הארצו' · סביבות מלכות מצרי' : (נו) ויפתח יוסף את כל · האוצרות שהיו עמם : וישבר למצרי' · פי' נתן שבר למצרים וטעמו קנין : (נז) לשבור אל יוסף · הפוך וכן הוא וכל הארץ באו מצרים אל יוסף לשבור : (א) וירא יעקב · בעבור היות ההרגשות נחברות במקו' א' יחליפו זו בזו כמו ראה ריח בני ומתוק האור וכן וירא יעקב כי אחריו כתו' הנה שמעתי : למה תתראו · לא תתראו שיש לכם הון או לא תהיו מרינים' זה עם זה כמו נתראה פנים : (ג) ושברו לנו וקנו לנו · שבר : (ד) אסון · מות : (ו) המשביר · מגזרת שבר וטעמו מוכר והוא פועל יוצא לשנים פעולי' : (ז) ויתנכר · מגזרת נכרי הראה שהוא נכרי : (ח) קשות · שם התאר והטעם מלות קשות וכן יענה עזות : ויכירים בתחלה הכיר שהם אחיו ואחר כך הסתכל בכל אחד והכירו וזהו ויכר יוסף את אחיו : (ט) ערות הארץ · בעבור היות המנהג להסתיר הערוה שהוא דבר מגונה על כן אמר דרך משל או בעבור היות הערוה נסתרת כך אתם באי' לראות סוד הארץ והוא הנכון בעיני : (יא) נחנו · בלא אלף והוא האמת : כנים · נאמנים ויתכן להיותו מגזרת כן תעשה כאשר דברת או מגזרת כן בנות צלפחד כמו האמת ; האסרו תאסרו כמו ומות בחר : (יט) רעבון בתיכם · צורך בעבור הרעב וטעמו הביאו אל בתיכם : אבל כמו אבל שרה אשתך כמו אכן :

במלין

הזאת: כב ויען ראובן אתם
לאמר הלוא אמרתי אליכם י"ג מ"ל
לאמר אל־תחטאו בילד ולא בתורה
שמעתם וגם־דמו הנה נדרש:
כג והם לא ידעו כי שמע ט"ר פנתו'
יוסף כי המליץ בינתם: כד
ויסב מעליהם ויבך וישב אלהם ל
וידבר אלהם ויקח מאתם ב'
את־שמעון ויאסר אתו
לעיניהם: כה ויצו יוסף
וימלאו את־כליהם בר
ולהשיב כספיהם איש אל־ פ"כ מלין קמץ:
שקו ולתת להם צדה לדרך
ויעש להם כן: כו וישאו ק
את־שברם על־חמריהם וילכו
משם: כז ויפתח האחד
את־שקו לתת מספוא
לחמרו במלון וירא את־כספו ב"ל כ"ב
והנה־הוא בפי אמתחתו:
כח ויאמר אל־אחיו הושב ד'
כספי וגם הנה באמתחתי ל' ומ"ל
ויצא לבם ויחרדו איש אל־
אחיו לאמר מה־זאת עשה
אלהים לנו: כט ויבאו אל־ ג' בתורה
יעקב אביהם ארצה כנען
ויגידו לו את כל־הקרת אתם ט'
לאמר: ל דבר האיש אדני
הארץ אתנו קשות ויתן אתנו ב' ר"פ ד'
כמרגלים את־הארץ: לא ג' וכ' בנין

כב ואתיב ראובן יתהון למימר אחרן
הלא אמרית לכון למימר
לא תחובון בעולימא ולא
קבילתון ואף דמיה הא
מיתבעי: כג ואינון לא
ידעין ארי שמע יוסף ארי
מתורגמן הוה ביניהון:
כד ואסתחר מלותהון
ובכא ותב לותהון ומליל
עמהון ודבר מלותהון ית
שמעון ואסר יתיה לעיניהון:
כה ופקיד יוסף ומלו ית
מניהון עיבורא ולארתבא
כספיהון גבר לסקיה ולמתן
להון זוודין לאורחא ועבד להון
כן: כו ונטלו ית עיבורהון
על חמריהון ואזלו מתמן:
כז ופתח חד ית סקיה
למיתן כיסתא לחמריה בבית
מבתא וחזא ית כספיה והא
הוא בפום טוענה: כח
ואמר לאחוהי איתותב כספי
ואף הא בטועני ונפק מדע
לבהון ותוהו גבר לאחוהי
למימר מה דא עבד יי לנא:
ויצא לבם תיבותיו ט
כט ואתו לות יעקב אבוהון
לארעא דכנען וחויאו ליה ית
כל דערעא יתהון למימר:
ל מליל גברא רבונא
דארעא עמנא קשין ויהב
יתנא כמאללי ית ארעא:
דבר האיש מכות יח
לא ואמרנא ליה כיוני
אנחנא לא הוינא אללי:
לב תרי עשר אנחנא אחין

בני
ונאמר אליו כנים אנחנו לא היינו מרגלים: לב שנים־
עשר אנחנו אחים בני אבינו האחד איננו והקטן היום

את

בגין כן אתת לנא עקתא הדא : כב ענה יתהום ראובן ואמר הלא אמרית לכון למימר לא תיחטון בטליא ולא קבילתון מיני ואוף אדמיה הא מתבעי מיננא : כג ואינון לא הוו ידעין ארום שמע הוה יוסף בלישן בית קודשא ארום הוה מנשה למתורגמן ביניהום : כד וחזר מלוותהון ובכא ותב לותהום ומליל עמהון ודבר מלוותהון ית שמעון דיעט למקטליה וכפת יתיה קמיהון : כה ופקיד יוסף לעבדוי ומלן ית מניהון עיבורא ולאתבא כספיהון דגבר לגו שקיה ולמיתן להון זוודין לארחא ועבד להום כן : כו ונטלו ית עיבוריהון על חמריהון ואזלו מתמן : כז ופתח לוי דאשתאר בלחודיה משמעון חבריה ית שקיה למיתן אספסתא לחמריה בבי מבתותא וחמא ית כספיה והא הוא בפום טוניה : כח ואמר לאחוהי איתותב כספי ואוף הא בטוני ונפק מנדע לבהון ותווהו גבר לאחוהי למימר מה דא עבד יי ולא בחובא דילנא : כט ואתו לות יעקב אבוהון לארעא דכנען ותניאו ליה ית כל דארע יתהום למימר : ל מליל גברא רבונא דארעא עמנא מילין קשין ובזי יתן כמאללי ארעא : לא ואמרנא ליה מהימני אנן לא הוינא אלילי : לב תריסר אנחנא אחין בני אבונא חד לית אנן ידעין מה הוה בסופיה וקלילא

ירושלמי

והינון לא הוון ידעין ארום הוה שמיעי יוסף בלשן בית קודשא ארום חיך במתורגמן הוה מנשה קאים ביניהון :

רש"י

ותרגומו אתת לנא : (כב) וגם דמו אתין וגמין דנויין דמו וגם דם הזקן : (כג) והם לא ידעו כי שומע יוסף · מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן : כי המליץ בינותם · כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי : המליץ · זה מנשה בנו : (כד) ויסוב מעליהם נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה : ויבך · לפי ששמע שהיו מתחרטין : את שמעון · הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא · ד"א נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניה' להרוג אותו : ויאסר אותו לעיניה' · לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו : (כז) ויפתח האחד · הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו : במלון · במקום שלנו בלילה : אמתחת · הוא שק : (כח) וגם הנה באמתחתי · גם הכסף בו עם התבו אה : מה זאת עשה אלהים לנו · להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא להתעולל עלינו :

רשב"ם

השני : (כג) כי שומע יוסף מבין · כי עד עתה המליץ בינותם כאילו איננו מבין לשונם : (כד) את שמעון · להפרידו מלוי שלא יתייעצו בין שניהם לעשות נבלה כאשר עשו בשכם : (כח) מה זאת עשה מדה כנגד מדה יש כאן להוסיף לנו ממון על פירעון עוונינו : כספיהם

ואת

אבן עזרא

המליץ · מבאר מגזרת מליצה · ולקח שמעון כי כאשר יחטאו רבי' הגדול שבהם בשנים יענש יותר ועזב ראובן כי הוא הצילו ויאמר ר' משה הכהן כי כסף וזהב לא ימצאו בלשון רבים והנה מלת כספיהם · וישאו את שברם · אשר קנו : (כז) ויפתח האח' האחד מהן ויתכן להיות ראובן כי הוא הבכור כמו

בעל הטורים

והם אמרו לא היו עבדין מרגלים פי' יהודה שהושיבו כי הוא ראש המדבריסגם מאנייכא כלנו שלא היה נינגת מרגלים · לא היו גם' כלי. והאחד איננו ושמיך ניה ויאמר אליהם יוסף שהיה מכה ננגיע ואו' אני מכתם שמי יוסף · כי אם כנגא כנגא עולה למנין י"א שלא תנאו מזה עד שינאו י"א אחיט · אל משמר שלשת ימים.כנגד ג' דברים שעשו לו · ויפשיטו את כתנתו · וישליכו וימכרו : עשה אלהים ל' במסורה מה זאת עשה אלהים לנו · ואידך אשר עשה אלהים לפרעה ולמצרים · ולכו · ג' במסור' ואת רעבון נתיכ' קחו ולכו · גם נאנכם גם שקרכם קחו ולכו · ואור לכם ולכו · מלמד שהרס אותם להוליך צאן ונקר' חע"פ שאין יתנאם ממצרים והו גם נאנכם

את־אבינו בארץ כנען: לג
ויאמר אלינו האיש אדני
הארץ בזאת אדע כי כנים
אתם אחיכם האחד הניחו
אתי ואת־רעבון בתיכם קחו
ולכו: לד והביאו את־
אחיכם הקטן אלי ואדעה כי
לא מרגלים אתם כי כנים
אתם את־אחיכם אתן לכם
ואת־הארץ תסחרו: לה
ויהי הם מריקים שקיהם
והנה־איש צרור־כספו בשקו
ויראו את־צררות כספיהם
המה ואביהם וייראו: לו
ויאמר אלהם יעקב אביהם
אתי שכלתם יוסף איננו
ושמעון איננו ואת־בנימן
תקחו עלי היו כלנה: לז
ויאמר ראובן אל־אביו לאמר
את־שני בני תמית אם־לא
אביאנו אליך תנה אתו על־
ידי ואני אשיבנו אליך: לח
ויאמר לא־ירד בני עמכם כי־
אחיו מת והוא לבדו נשאר
וקראהו אסון בדרך אשר
תלכו־בה והורדתם את־
שיבתי ביגון שאולה:

מג א והרעב כבד
בארץ: ב ויהי כאשר כלו
לאכל את־השבר אשר
הביאו ממצרים ויאמר אליהם אביהם שבו שברו־לנו

בני אבונא חד ליתוהי וזעירא
יומא דין עם אבונא בארעא
דכנען: לג ואמר לנא
גברא ריבונא דארעא בדא
אדע ארי כיוני אתון אחוכון
חד שבוקו לותי וית עיבורא
דחסיר בבתיכון סבו ואיזילו:
לד ואיתיו ית אחוכון
זעירא לותי ואדע ארי לא
אלילי אתון ארי כיוני אתון
ית אחוכון אתן לכון וית
ארעא תעבדון בה סחורתא:
לה והוה אינון מריקין
סקיהון והא גבר צרר כספיה
בסקיה וחזו ית צררי כספיהון
אינון ואבוהון ודחילו: לו
ואמר להון יעקב אבוהון יתי
אתכלתון יוסף ליתוהי
ושמעון לא הוה
הבא וית בנימין
הדברון עלי הואה כולהן:
לז ואמר ראובן לאבוהי
למימר ית תרין בני תמית
אם לא איתיניה לך הב יתיה
על ידי ואנא אתיביניה לך:
לח ואמר לא יחות ברי
עמכון ארי אחוהי מית והוא
בלחודוהי אשתאר
ויערעיניה מותא באורחא
די תהכון בה ותחתון ית
שיבתי בדווגא לשאול: א
וכפנא תקיף בארעא: ב
והוה כד שיציאו למיכל ית
עיבורא דאיתיו ממצרים
ואמר להון אבוהון תובו
זבונו לנא זעיר עיבורא:

יונתן בן עוזיאל

וְקַלִילָא יוֹמָא דֵין עִם אֲבוּנָא בְּאַרְעָא דִכְנַעַן : לג וַאֲמַר לָנָא גַבְרָא רִיבּוֹנֵי אַרְעָא בְּרָא אַנְדַּע אֲרוּם מְהֵימְנֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ עִמִּי וְיַת דִצְרִיךְ לְכַפְנֵי בָּתֵּיכוֹן סִיבוּ וְטַיִילוּ : לד וְאַיְיתִיאוּ יַת אֲחוּכוֹן קַלִילָא לְוָתִי וְאֵנְדַע אֲרוּם לָא אַלִילֵי אַתּוּן אֶלָא מְהֵימְנֵי אַתּוּן יַת אֲחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיַת אַרְעָא תִּתַגְּרוּן בִּפְרַגְמַטְיָא : לה וַהֲוָה כַּד אִינוּן מְרִיקִין דִיסְקַיְיהוֹן וְהָא גְבַר קְטַר כַּסְפֵּיהּ בְּדִיסְקַיֵיהּ וַחֲמוֹן יַת קִיטְרֵי כַּסְפֵּיהוֹן הִינוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ עַל שִׁמְעוֹן דִשְׁבַקוּ תַמָּן : לו וַאֲמַר לְהוֹם יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי אַתְכַּלְתּוּן יוֹסֵף אֲמַרְתּוּן חֵיוְתָא בִּישְׁתָא אַכְלְתֵיהּ וְשִׁמְעוֹן אֲמַרְתּוּן מַלְכָּא דְאַרְעָא כַּפְתֵיהּ וְיַת בִּנְיָמִין בְּעַיִין אַתּוּן לְמִיסַב עֲלַאי הֲוָאָה צוּקְתָא דְכוּלְהוֹן : לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְאָבוּי לְמֵימַר יַת תְּרֵין בְּנַיי תִּקְטוֹל בְּשַׁמְתָא אִין לָא אַיְתֵינֵיהּ לְוָתָךְ הַב יָתֵיהּ עַל יְדַיי וַאֲנָא אַתֵּיבִינֵיהּ לָךְ : לח וַאֲמַר לָא יֵיחוֹת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי אֲחוּי מִית וְהוּא בִלְחוֹדוֹי אִשְׁתְּאַר מִן אִמֵּיהּ וִיאַרְעִינֵיהּ מוֹתָא בְּאָרְחָא דִתְהַכִין בָּהּ וְתַחֲתוּן יַת סֵיבְתִי בְדָווֹי לְבֵי קְבוּרְתָא : א וְכַפְנָא תְּקִיף בְּאַרְעָא : ב וַהֲוָה כַּד פְּסָקוּ לְמֵיכוֹל יַת עִיבוּרָא דְאַיְיתוּ מִמִּצְרַיִם וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ זְבִינוּ

לגא

ירושלמי

וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי תְּכֵלְתּוּן יוֹסֵף מִן שַׁעְתָּא דִשְׁלַחִית יָתֵיהּ לְוָתְכוֹן לֵית אֲנָא יְדַע מַה הֲוָה בְּסוֹפֵיהּ וְיַת בִּנְיָמִין אַתּוּן בְּעַיִין לְמִיסַב וְעָלַי הִינוּן לְמוֹקְמָא תְּרֵי עֲשַׂר שִׁבְטִין :

מזון כסותיה סהם כלותי תמית נ' נמסרה את נ' בני תמית ופותה תמיתקנא"ה דורש אותו באדרש · בעלת קרש דכתיב כהו קנאה ויקנאו למשה נמתכה אלו דתן ואבירם נסכל שאמר שגי בני תמית נתקוו' נספי צ' כיו דתן ואבי ירם · את שני נגל' דתן ואבירם

נסנקרכס קוו ולכי ואמר להסם א' יאו אלא נני טוב · והו ואור להם ולכו · בולגתי שנים נמסור' הכא ואידך ואת עלית על כולנה לומר מה ססא ו' עלבנימן עלה על כל הניער שנכטינר יותר מסמינן ויוסף לפי שהוחזק בו נ"פ ואחרי' תינוק . אף ע"פ שאין נחזים סימן ד"א כלנה · כתיב חסר שגליותו!

רשב"ם

(לג) כספיהם · לפי שהסמך יובלעת את הקטף נדגשת הפ"ה של כספיהם · וכן גמן גספיהם ·

רש"י

(לד) ואת הארץ תסחרו · תסובבו · וכל לשון סוחרי' וסחורה על שם שמחזרי' וסובבים אחר הפרקמטיא: (לה) צרור כספו · קשר כספו: (לו) אותי שכלת' · ימלמ' שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף : שכלתם · וכסף כל מי שבניו אבודים קרוי שכול : (לח) לא ירד בני עמכם · לא קבל דבריו של ראובן · אמר בכור שוטה הוא זה הוא אומר להמי' בניו וכי בניו הם ולא בני : (א) כאשר כלו לאכול · יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית : כאשר כלו · כד שציאו : (והמתרגם כד ספיקו טועה כאשר כלו הגמלים לשתות מתורגם כד ספיקו כשתו די ספקם הוא גמר שתייתם · אבל זה כאשר כלו לאכול כאש' תם האוכל הוא ומתרגמינן כד שציאו:) (ג) העד העיד · לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים · וכן (דברים לא) העידותי באבותיכם (שמות יט) רד העד בעם : לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם · לא תראוני בלא אחיכם אתכם · ואונקלוס תרגם אילהן כד אחוכון עמכון ישב הדבר על אופנו ולא דקדק לתרגם אחר לשון המקרא :

לפו

אבן עזרא

אחד בחשבון : (לג) ואת רעבון בתיכם · צורך : (לו) כלנה · כל הצרות האלה : וי"א כי פי' תמית שנים ואחרים אמרו שזאת תפלה לנגד השם וכלל הדבר אילו היה מדבר כנוגה לא היה יעקב מחריש: (ח) [illegible] · דרך לשון הקדש להוסיף גם ראשון במו משל בנו גם אתה : (יא) זאת עשו · זאת [illegible] הארץ · כל דבר משובח מגזרת זמירות : צרי ולוט · כבר פירשתים : בטנים · אין

לו

מְעַט־אֹכֶל׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ
הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי
בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ד
אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ
אִתָּנוּ נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ
אֹכֶל׃ ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ
לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ
לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם
אִתְּכֶם׃ ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
לָמָה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ
הַעוֹד לָכֶם אָח׃ ז וַיֹּאמְרוּ
שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ
וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד
אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־
לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ
אֶת־אֲחִיכֶם׃ ח וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה
וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־
אֲנַחְנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃
ט אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי
תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו
אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי
לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ י כִּי לוּלֵא
הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה
פַעֲמָיִם׃ יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן אֵפוֹא
זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ
בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה

מעט

ג וַאֲמַר לֵיהּ יְהוּדָה לְמֵימַר
אַסְהָדָא אַסְהֵיד בַּנָא גַּבְרָא
לְמֵימַר לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֱלָהֵין
כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃ ד אִם
אִיתָךְ מְשַׁלַּח יָת אֲחוּנָא
עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבַּן לָךְ
עִיבוּרָא׃ ה וְאִם לֵיתָךְ
מְשַׁלַּח לָא נֵיחוֹת אֲרֵי גַבְרָא
אֲמַר לָנָא לָא תֶחֱזוּן אַפַּי
אֱלָהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן׃
ו וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָא
אַבְאֶשְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא
הַאִית לְכוֹן אֲחָא׃ ז וַאֲמַרוּ
שְׁאָלָא שְׁאֵיל גַּבְרָא לָנָא
וּלְיַלָּדוּתָנָא לְמֵימַר הַעַד כְּעַן
אֲבוּכוֹן קַיָּם הַאִית לְכוֹן אֲחָא
וְחַוֵּינָא לֵיהּ עַל מֵימַר
פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין הֲמִידַע
הֲוֵינָא יָדְעִין אֲרֵי יֵימַר אַחִיתוּ
יָת אֲחוּכוֹן׃ ח וַאֲמַר יְהוּדָה
לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא
עִמִּי וּנְקוּם וְנֵיזִיל וְנֵיחֵי וְלָא
נְמוּת אַף אֲנַחְנָא אַף אַתְּ אַף
טַפְלָנָא׃ ט אֲנָא מְעָרֵבְנָא
בֵּיהּ מִן יְדִי תִּבְעֵינֵיהּ אִם לָא
אַיְתֵינֵיהּ לָךְ וַאֲקִימִינֵּיהּ קֳדָמָךְ
וְאֵיהֵי חָטֵי לָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃
י אֲרֵי אִלּוּלֵא פוֹן כְּרָא
אִתְעַכַּבְנָא אֲרֵי כְעַן תַּבְנָא
דְנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין׃ יא
וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן
אִם כֵּן הוּא דָא עֲבִידוּ סַבוּ
מִדִּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנֵיכוֹן
וְאַחִיתוּ לְגַבְרָא תִּקְרֻבְתָּא
זְעֵיר קְטַף וּזְעֵיר דְּבַשׁ שְׁעַף
וּלְטוֹם בּוּטְנִין וְשִׁגְדִין׃

וכספא

אנכי אערבנו נתרא קינ׳ אם לא מכות יא׳

נ' נ' מעט צרי ומעט דבש נכאת
נ'ופ'·נ' נ' ולט בטנים ושקדים : יב
י' וכסף משנה קחו בידכם ואת

הכסף

יב וכספא על חד תרין תבו בידכון וית כספא דאיתותב בפום טועניכון תתיבו בידכון דילמא שלו

חות

בעל הטורים

נראה כי מספר נראה ונשנה לך אומ' נראה ונכלה שם שפתם · נראה אחרי עלפתי' ויליף שאמר אם יסף משלח נראה תמיד ונראה ביום ובלילה ממהר הדבר כמו התם נראה לילה וגם ראו למה שורשו שירדו להרוג ארץ מצרים כדכתיב נראה ונכלה שם שפתם · על פי שנים נמסר ע"פ הדברים ·

יונתן בן עוזיאל

לנא קלילו עיבורא : ג ואמר ליה יהודה למימר מסהדא אסהיד בנא
גברא למימר לא תיחמון סבר אפי בדלית אחוכון זעירא עמכון : ד
אין איתך משדר ית אחונא עמנא ניחות ונזבון לך עבורא : ה ואין
ליתך משדר לא ניחות ארום גברא אמר לנא לא תיחמון סבר אפיי
בדלית אחוכון עמכון : ו ואמר ישראל למא אבאישתון לי לחוואה
לגברא העד כדון אית לכון אחא : ז ואמרו מישאל שאיל גברא לנא
וליחוסנא למימר העד כדון אבוכון קיים האית לכון אחא ותנינא ליה על
מימר פתגמיא האילין המידע הוינא ידעין דיימר אחתו ית אחוכון : ח
ואמר יהודה לישראל אבוי שדר טליא עמי וניקום וניזיל וניחי ולא נמות
אוף אנן אוף אנת אוף טפלנא : ט אנא מערבנא ביה מן ידי תבעיניה
אין לא איתיניה לותך ואקימיניה
לקמך ונתחייב קמך כל יומיא : י ארום
אילולפון שהינא ארום כדון תבנא
דנן תרתין זמנין : יא ואמר להום
ישראל אבוהום אין כדין הוא דא עיבידו סבו ממה דמשבח בארעא והבו
במניכון ואחיתו לגברא דורונא קליל שרף קטף וקליל דבש שעוה ולטום
משח דבוטנין ומשח דלוזין : יב ובספא על חד תרין סיבו בידיכון וית

כספא

ירושלמי

נהוי מרחיק מן משאל בשלמא
דאבא כל יומיא :

על פי שנים עדים שהוצרכנו להגיד לו · ע"פ הדברי' האלה כאלו היו עדים נדברי לך כל נגי' והתועלם הזה ולנא · כי עתה שבנו זה · ס"ת שם כן ארבע לומר שהשם אלוה לנדיקים · מעט צרי ומעט דבש ו' מינים היאו לו מנחה כנגד ו' נגי' הגזירות כל א' מינא' :

רש"י

(ז) לנו ולמולדתנו · למשפחותינו : ומדרשו אפילו עצי (יש מפרשים לשון עצה שמדברי ביחידות וזהו עצה עריסותינו) עריסותינו גלה לנו : ונגד לו שיש לנו אב ואח : ע"פ הדברים האלה · על פי השאלות אשר שאל הוזקקנו להגיד : כי יאמר · אשר יאמר כי משמש בלשון אם · ואם משמש בלשון אשר ה"ז שמוש א' מד' לשונות שמשמש כי והוא אי שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי : (ח) ונחיה · נתנבא בו רוח הקדש ע"י הליכה זו תחי רוחך שנ' ותחי רוח יעקב אביהם : ולא נמות · ברעב · בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך · מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי : והצגתיו לפניך · שלא אביאנו אליך מת כי אם חי : וחטאתי לך כל הימים · לעה"ב : (ט) לולא התמהמהנו · על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו : (י) אפוא · לשון יתר הוא לתקן מלה בלשון עברי אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו עמכם צריך אני לחזור ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכם ואומר אני זאת עשו : מזמרת הארץ · מתרגם מדמשבח בארעא שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם : נכאת · שעוה כ"ר : בטנים · לא ידעתי מה הם · ובפירושי א"ב של רבי מכיר ראיתי פיסטציאש ודומה לי שהם אפרסקין : (יא) וכסף משנה · פי שנים כראשון : קחו בידכם · לשבור אוכל שמא הוקר השער : אולי משגה הוא · שמא הממונה על הבית שכחו מוגב :

רשב"ם

וכסף משנה לקנות : אולי משגה הוא · לסימן כתנוהו על פי האמתחות להכיר כל אחד איזה אמתחתו

ואל

כ׳ א׳ פת וא׳ קמץ: הכסף המושב בפי
אמתחתיכם תשיבו בידכם
ג׳ אולי משגה הוא: יג ואת
ג׳ · ג׳ מ״ג נתו׳ · ג אחיכם קחו וקומו שובו אל
האיש: יד ואל שדי יתן
לכם רחמים לפני האיש ושלח
ד׳ לכם את אחיכם אחר ואת
י״ו מ״ג · ג׳ בנימין ואני כאשר שכלתי
ג׳ שכלתי: טו ויקחו האנשים
ג׳ את המנחה הזאת ומשנה
כסף לקחו בידם ואת בנימן
ס׳ נ״ס ויקמו וירדו מצרים ויעמדו
לפני יוסף: טז וירא יוסף
י״ו מ״ג אתם את בנימין ויאמר לאשר
ח׳ ינ׳ כ׳ חס׳ וח׳ מ״ג: על ביתו הבא את האנשים
ג׳ וח לשון טבח פנח: הביתה וטבח טבח והכן כי
אתי יאכלו האנשים
י״ב בצהרים: יז ויעש האיש
כ״ח כאשר אמר יוסף ויבא האיש
ג׳ את האנשים ביתה יוסף: יח
ג׳ וח״ג וייראו האנשים כי הובאו בית
יוסף ויאמרו על דבר הכסף
ג׳ ענש כו׳ ג׳ חסר: ג׳ וחסר השב באמתחתינו בתחלה
אנחנו מובאים להתגלל
ג׳ עלינו ולהתנפל עלינו
ד׳ ולקחת אתנו לעבדים ואת
חמרינו: יט ויגשו אל האיש
י״ג אשר על בית יוסף וידברו אליו פתח הבית:
ויאמרו

הות: יג וית אחוכון דברו אהרן
וקומו תובו לות גברא:
יד ואל שדי יתן לכון
רחמין קדם גברא ויפטר לכון
ית אחוכון אוחרן וית בנימין
ואנא כמא דאתכלית
דתכולית: טו
ונסיבו גובריא ית תקרובתא
הדא ועל חד תרין כספא
נסיבו בידיהון ודברו ית
בנימן וקמו ונחתו למצרים
וקמו קדם יוסף: טז וחזא
יוסף עמהון ית בנימין ואמר
לדממנא על ביתיה אעיל
ית גובריא לביתא וכוס
נכסתא ואתקין ארי עמי
ייכלון גובריא בשירותא:
יז ועבד גברא כמא
דאמר יוסף ואעיל גברא ית
גובריא לבית יוסף: יח
ודחילו גובריא ארי איתעלו
לבית יוסף ואמרו על עיסק
כספא דאיתותב בטוענא
בקדמיתא אנחנא מיתעלין
לאתרברבא עלנא ולאסתקפא
עלנא ולמקני יתנא לעבדין
ולמדבר ית חמרנא: יט
וקריבו לות גברא די ממנא
על בית יוסף ומלילו עמיה
בתרע ביתא: כ ואמרו
בבעו רבוני מיחת נחתנא
בקדמיתא למזבן עיבורא:

וטבוח חולין פא וו׳ נא

רשבם

אמתחת שלו לפי חשבון הכסף ושכיחותו לחזור ולקחתו: (יד) כאשר שכלתי שכלתי · כמו וכאשר אבדתי

רשי

(יג) ואל שדי · מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם · אל שדי שדי

כספא דאיתותב בפום טועניכון תתובון בידיכון דלמא בשלו הוה :
יג וית אחוכון דברו וקומו תובו לות גברא : יד ואל שדי יתן לכון
רחמין קדם גברא ויפטור לכון ית אחוכון חורנא וית בנימין ואנא הא
כבר אתבשרית ברוח קודשא ארום
אין איתכלית על יוסף איתכל על
שמעון ועל בנימין : טו ונסיבו
גובריא ית דורונא הדא ועל חד תרין
כספא נסיבו בידיהון ודברו ית בנימין
ונחתו למצרים ואתעתדו קדם יוסף :
טז וחמא יוסף עמהון ית בנימין
ואמר למנשה דממנא אפיטרופוס על ביתיה אעיל ית גובריא לביתא
ופרע בית ניכסתא וסב גידא נשיא ואתקן תבשילא באפיהון ארום עמי
ייכלון גובריא באישון שירותא דטיהרא : יז ועבד גברא היכמה דאמר
יוסף ואעיל גברא ית גובריא לבית יוסף : יח ודחילו גובריא ארום
איתעלו לבית יוסף ואמרו על עיסק כספא דתב לטוננא בקדמיתא אנן
מתעלין למתעקפא עלן ולמדיינא עלן ולמקני יתן לעבדין ולמיסב ית
חמרנא : יט וקריבו לות גברא דממנא אפיטרופוס על בית יוסף
ומלילו

ירושלמי

בכיפלא :
ואנא היך מה די לא תכלית
על יוסף ברי כן לא אוסיף
למתכלא לא על שמעון ולא
על בנימין :

משכה ב' נמשנו ומשכה כ״ף ומשכה שנרון לומר לוק"ו מה הלא שבשני' את הכסף ליד אחי יוסף נתן לשלתו נכפלים כ"ש שעתידין שאומו לשלם כל הכסף שלוקחים מישרא' כפלי כפלים :

רשי

שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן יתן
לכם רחמים זהו פשוטו · ומדרשו מי שאמר לעול'
דיו יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן
צרת עשו צרת רחל צר' דינה צרת יוסף צרת שמעון
צרת בנימין : ושלח לכם · ויפטר לכון כתרגומו יפטרנו מאסוריו לשון לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום
לשון וישלח שהרי לשם הם הולכים אצלו : את אחיכם · זה שמעון : אחר · רוח הקדש נזרקה בו לרבות
יוסף ואני · עד שובכם אהיה שכול מספק : כאשר שכלתי · מיוסף ומשמעון : שכלתי · מבנימין :
(יד) ואת בנימין · מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון
ארמי בדבר הנקח ביד מתרגמינן ונסיב ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינן ודבר : (טו) וטבוח
טבח והכן · כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין טבוח לשון צווי שהיה לו לומר וטבח : בצהרים · זה מתורגם
בשירותא שהוא לשון סעודה ראשונה בלשון ארמי ובלעז די"זנר · ויש הרבה בגמ' שלא לכלבא שירותיה
נגע אכולא שירותיה · אבל כל תרגום של צהרים טיהרא : (יז) וייראו האנשים · כתוב הוא בשני
יוד"ין ותרגומו ודחילו : כי הובאו בית יוסף · ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם
בפונדקאות שבעיר : וייראו · שאין זה אלא לאספם אל משמר : אנחנו מובאים · אל תוך הבית הזה :
להתגולל · להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו ואנקלוס שתרגם ולאסתקפא
עלנא הוא לשון להתעולל כדמתרגמין עלילות דברים תסקופי מלין · ולא תרגמו אחר לשון המקרא
ולהתגולל שתרגם לאתרברבא הוא לשון גלת הזהב (קהלת יב) והצב גלתה העלתה (נחום ב) שהוא
לשון מלכות : (יט) כי אדני · לשון בעיא ותחנונים הוא בלשון ארמי בייא בייא

רשב"ם

אבדתי אבדתי · כלו' על הספק אני שולחו מה
שאירע יארע : (יט) וידברו אליו פתח הבית ·
קודם שנכנסו :
והלכי

אבן עזרא

לו דיע במקרא וי"א אגוזים · משנה · שני : (יב) חשבה משמות בעלי ה"א · וטעם ואל שדי שיש לו כח
לעשות באלה : (יד) כאשר שכלתי · במות יוסף אחשב כי שכלתי מהכל : (יח) להתגולל

ז כ ויאמרו בי אדני ירד
ירדנו בתחלה לשבר אכל :
ג' פתח דג' וקדרפי' : כא ויהי כי באנו אל המלון
ונפתחה את אמתחתינו
והנה כסף איש בפי אמתחתו
ג' כספנו במשקלו ונשב אתו
בידנו : כב וכסף אחר
ג' הורדנו בידנו לשבר אכל
לא ידענו מי שם כספנו
באמתחתינו : כג ויאמר
שלום לכם אל תיראו אלהיכם
ל' ומ"ל ואלהי אביכם נתן לכם מטמון
באמתחתיכם כספכם בא
י"ב מ"ל אלי ויוצא אלהם את שמעון :
כד ויבא האיש את האנשים
ג' ביתה יוסף ויתן מים וירחצו
רגליהם ויתן מספוא לחמריהם
: כה ויכינו את המנחה עד
י"ג מ"ל בוא יוסף בצהרים כי שמעו
כי שם יאכלו לחם : כו
י"ט י' דגש ויבא יוסף הביתה ויביאו לו
את המנחה אשר בידם
י"ס הביתה וישתחוו לו ארצה :
כז וישאל להם לשלום
ויאמר השלום אביכם הזקן
אשר אמרתם העודנו חי :
כח ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו
ו"ק' י"ו וישתחו : כט וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו את בנימין בתרא קנג

ויאמר

כא והוה כד אתינא אהרן
לבית מבתא ופתחנא ית
טוענא והא כסף גבר בפום
טועניה כספנא במתקליה
ואתיבנא יתיה בידנא :
כב וכספא אוחרנא
אחתנא בידנא למזבן
עיבורא לא ידענא מן שוי
כספנא בטוענא : כג
ואמר שלם לכון לא תדחלון
אלהכון ואלהא דאבוכון יהב
לכון סימן בטועניכון כספכון
אתא לותי ואפיק לותהון ית
שמעון : כד ואעיל גברא
ית גובריא לבית יוסף ויהב
מיא ואסחו רגליהון ויהב
כיסתא לחמריהון : כה
ואתקינו ית תיקרובתא עד
דעאל יוסף בשירותא ארי
שמעו ארי תמן ייכלון
לחמא : כו ועאל יוסף
לביתא ואעילו ליה ית
תיקרובתא די בידהון לביתא
וסגידו ליה על ארעא : כז
ושאיל להון לשלם ואמר
השלם אבוכון סבא די
אמרתון העד כען קיים :
כח ואמרו שלם לעבדך
לאבונא עד כען קיים וכרעו
וסגידו : כט וזקף עינוהי

וחזא

רשב"ם

(כג) ואלהי אביכם . ככל היו יודעים שמלומדים בנסים היו : (כה) ויכינו את המנחה . כי

בדרך

רש"י

ביאה : ירוד ירדנו . ירידה היא לנו . רגילים היינו לפרנס אחרים עכשיו אנו צריכים לך :
אלהיכם

ומלילו עמיה בתרע ביתיה : כ ואמרו במטו מינך רבוני מיחת
נחיתנא בקדמיתא למזבן עיבורא : כא והוה כד מטינא לבית
מבתותא ופתחנא ית טוננא והא כסף גבר בפום טוניה כספנא
במתקליה ואתיבנא יתיה בידנא : כב וכספא חורנא אחיתנא בידנא
למזבון עיבורא לא ידענא מן שוי כספנא בטוננא : כג ואמר שלם
לכון מן רבוני לא תידחלון אלהיכון ואלהא דאבוכון יהב לכון סימא
בטוניכון כספיכון אתא לותי ואפיק לותהון ית שמעון : כד ואעיל
גבראית גובריא לבית יוסף ויהב מוי ושזיגו רגליהון ויהב אספסתא
לחמריהון : כה ואתקינו ית דורונא עד מעל יוסף בשרותא דטיהרא
ארום שמעו מיניה ארום תמן יסעדון לחמא : כו ועל יוסף לביתא
ואעילו ליה ית דורונא דיביריהון לביתא וסגידו ליה על ארעא : כז
ושאיל להום לשלם ואמר השלם לאבוכון סבא דאמרתון לי העוד כדון
קיים : כח ואמרו שלם לעבדך לאבונא עד כדון הוא קיים וגחנו
וסגידו : כט וזקף ית עינוי וחמא ית בנימין אחוי בר אמיה ואמר הדין
אחוכון זעירא דאמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחם עלך ברי :

ואוחי

רשיי

(כג) אלהיכם · בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי אלהי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון : (כג) ויגש האיש · הגשה אחר הגשה לפי שהיו דוחפים אותו חוץ על שדברו אליו פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם נמשכו ובאו אחריו : (כד) ויכינו · הזמינו עטרוהו בכלים נאים : (כה) הביתה מפרוזדור לטרקלין : (נראה דיוקו דרש"י מהביתה נתראה ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה דק"ל הלא כבר הובאו ביתו של יוסף אלא ע"כ ל מפרוזדור לטרקלין ודוק) : (כז) ויקדו וישתחוו · על שאלת שלום · קידה כפיפת קדקד השתחואה משתטח לארץ : (כח) אלהים יחנך בני · בשאר שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים את עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה : (כט) כי נכמרו רחמיו · ששאו יש לך אח מאם א"ל אח היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמר לו יש לי י' א"ל ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו' א"ל מה טיבן של שמות הללו אמר לו כלם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו · בלע שנבלע בין האומות · בכר · שהיה בכור לאמי · אשבאל · ששבאו אל · גרא · שנתגייר באכסניא · ונעמן · שהיה נעים ביותר · אחי וראש · אחי היה וראשי היה · מופים מפי אבי למד · וחופים שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו · וארד · שירד לבין האומות כדאי' במסכת סוטה מיד נכמרו רחמיו : נכמרו · נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זתים ובלשון ארמי משום מכמר בשרא ובמקר' עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכווץ :

אבן עזרא

להתגולל · מגזר' בגלל הדבר : (יח) ולהתנפל כאדם שיתנפל מעצמו על אחר ויאמר לו אתה הפלתני : (כ) בי · לשון בקשה ולפי דעתי שהוא דרך קצרה כמו בי אדני העון וטעם עון במקום הזה כטעם גדול עוני מנשוא והטעם עשה בי מה שתרצה ותשמעני : (כג) נותן לכם מטמון · יתכן שהיה לאדם מטמון בביתו ושכחו כה"ש' שמו באוצר ויצא בגורלכם כי כספיכם בא אלי : (כד) ביתה יוסף · כמשפט הלשון אל בית יוסף : (כז) השלום אביכם הזקן · שם תחת שם התאר והיא דרך קצרה כאילו אמר השלום לאביכם וכן אתה שלום : (כח) ויקדו · שמו הקדקד בארץ ולכך השתחוו : (כט) אלהים יחנך · אין לו משקל אולי השתנה כן בעבור אות הגרון :

כי

וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן
אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר
אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃
ל וַיְמַהֵר
יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־
אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא
הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה׃
לא
וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק
וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם׃
לב
וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם
וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ
לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים
לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־
תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם׃
לג
וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ
הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ׃
לד
וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו
אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן
מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת
וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃

מד

א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־
בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־
אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל
כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים
כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃
ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף
תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן
וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר
יוֹסֵף

מסרה:
ד' רפי'
ו' פסו' מת
ב' נקו' וזעקן
ב'
י"ח ס"פ
ב' קמץ
ס'
נ'
ג' ותסר
ב' מ"ג ב' גליס'
ד' מ"ב ג' נ' מ"ל כליס' ב' י"ג פתחי'
ה'
ס' דגש
ס' ועפנון ס'
ג' י' נ' ומ"ל
ג' י' כ' נג' נס'

אונקלוס:
וחזא ית בנימן אחוהי בר
אמיה ואמר הדין אחוכון
זעירא די אמרתון לי ואמר
מן קדם יי יתרחם עלך ברי׃
ל ואוחי יוסף ארי
אתגוללו רחמוהי על אחוהי
ובעא למבכי ועאל לאדרון
בית משכבא ובכא תמן׃
לא ואסחי אפוהי ונפק
ואתחסן ואמר שוו לחמא׃
לב ושויאו ליה בלחודוהי
ולהון בלחודיהון ולמצראי
דאכלין עמיה בלחודיהון ארי
לא יכלין מצראי למיכל עם
עבראי לחמא ארי בעירא
דמצראי דחלין ליה עבראי
אכלין׃ לג ואסחרו
קדמוהי רבא כרביותיה
וזעירא כזעירותיה ותמהו
גובריא גבר לחבריה׃ לד
ונטל חולקין מן קדמוהי
לקדמיהון וסגי חולקא דבנימן
מחולקי דכולהון חמשא
חולקין ושתיאו ורויאו עמיה׃
א ופקיד ית די ממנא
על ביתיה למימר מלי ית
טועני גובריא עיבורא כמא
די יכלין למטען ושו כסף
גבר בפום טועניה׃ ב
וית כלידי כלידא דכספא
תשוי בפום טוענא דזעירא
וית כסף זבינוהי ועבד
כפתגמא דיוסף די מליל׃

צפרא

תולדות אהרן: ו' י"ש משאת פניו לו; מדינות מ"ב; יסכות יט; וישתו; ט"ת קי"ט

רשבם

בדרך בקשת הוכחת יופי הפירות׃ (לב) כי תועבה וכיתוב ובזוי היו למצרים לאכול עם אנשי עבר

רש"י

(לא) ויתאפק׃ נתאמץ וכוא לשון (איוב יב) אפיקי מגינים חוזק וכן (שם מא) ומזיח אפיקים

ל וְאוֹחִי יוֹסֵף אֲרוּם רְחִשׁוּ רַחֲמוֹי עַל אָחוּי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעַל לְקִיטוֹנָא
דְבֵי מִדְמְכָא וּבְכָא תַמָן : לא וְשַׁזֵג אַפּוֹי מִן דִמְעוֹן וּנְפַק וְאִזְדְרַז וַאֲמַר
שַׁווּ לַחְמָא : לב וְשַׁוִיו לֵיהּ בִּלְחוֹדוֹי
וּלְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְאָכְלִין
עִמֵיהּ בִּלְחוֹדֵיהוֹן אֲרוּם לָא כַשְׁרִין
מִצְרָאֵי לְמֵיכוֹל עִם יְהוּדָאֵי לַחְמָא אֲרוּם בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַחְלִין לֵיהּ
יְהוּדָאֵי אָכְלִין : לג וְאַחֲזָרוּ קֳדָמוֹי רַבָּא כְּהִלְכַּת רַבְּנוּתֵיהּ וּזְעֵירָא
כְּהִלְכַּת זְעֵירוּתֵיהּ וַהֲוָה נָקִיט כַּסָא דְכַסְפָּא בִּידֵיהּ וּמְקַשְׁקֵשׁ כִּמְנַחֵשׁ
בְּנָהָא דְלֵאָה סַדַר מִצִיטְרָא חֲדָא וּבְנָהָא דְזִילְפָּה מִצִיטְרָא חֲדָא וּבְנָהָא
דְבִלְהָה מִצִיטְרָא חֲדָא וּבִנְיָמִין בַּר רָחֵל סָדַר לִצִיטְרֵיהּ וְתַמְהוּ גוּבְרַיָא
אֱינַשׁ בְּחַבְרֵיהּ : לד וּנְטַל חוּלָקִין מֵעַל פָּתוֹרֵיהּ וְשַׁדְרִינוּן מִן קֳדָמוֹי
לִקְדָמֵיהוֹן וּסְגָא חוּלְקָא דְבִנְיָמִן מִן חוּלְקֵי כּוּלְהוֹן חַמְשָׁא חוּלָקִין חוּלַק חַד
חוּלְקֵיהּ וְחוּלַק חַד מִן דִילֵיהּ וְחוּלַק חַד מִן אִנְתְּתֵיהּ וְתַרְתֵּין חוּלָקִין מִן
תְּרֵין בְּנוֹי וּשְׁתִיו וּרְוִיו עִמֵיהּ דְמִן יוֹמָא דְאִתְפָּרְשׁוּ מִינֵיהּ לָא שְׁתוֹ
חַמְרָא לָא הוּא וְלָא הִינוּן עַד יוֹמָא הַהוּא : א וּפְקִיד יַת מְנַשֶׁה דִמְמַנָא
אַפִּיטְרוֹפוֹס עַל בֵּיתֵיהּ לְמֵימַר מְלֵי יַת דִיסַקַיָא גוּבְרַיָא עִיבוּרָא הֵיכְמָא
דְאִינוּן יָכְלִין לְסוֹבְרָא וְשַׁוִי בְּסַף גְבַר בְּפוּם טוֹנֵיהּ : ב וְיַת אוּגְבִינִי
אוּגְבִין דְכַסְפָּא שַׁוִי בְּפוּם טוֹנָא דִזְעֵירָא וְיַת כְּסַף זַבִינוֹי וַעֲבַד כְּפִתְגָמָא

דיוסף

ירושלמי

לְקִיטוֹנָה וְשַׁזֵי :

יחנך ב׳
נאסור הכא
ואידך חנון
יחנך לקול
ועקן זהו
סים נמדרם
שאו כמה
נניס יש לך
ומה שאם
ואמר לו
שלום קרא
שמות על
שם הנדות
שאירעו
לאחיו וזהו
נקול זעקך
שאמר לו
שהי׳ מצטער
על אחיו
כנמרו
ורחמיו ואמר
לו אלהים
יחנך בני
ויתאפק
שניס בת בן
הנה ואידך
ויתאפק
מן וינא לו

נימוחה
הכא תחלה
ניגד וסופו
שמחה
בסהוליעם
אחוה יוסף
אף התם
תחלה ניגד
וסופו שמחה
ושמן
ניהוליס
והצעיר שני
במסורה
והצעיר
כצעירתו
והצעיר לגני
עגוש בכיון
שהיה נע ילד
עצמו נגזל
מכלם
כדכתיב
ותרב משאת
בכיון
ממשאות
כלם משאת
שכים כמן
ויפא משאות

רש"י

אפיקים דפה : (לב) כי תועבה הוא · דבר שנאוי הוא למצרי׳ לאכול את העברים ואונקלוס נתן טעם לדבר : (לג) הבכור כבכורתו · מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהו׳ סדר תולדותיכם וכן כלם · כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי : (לד) משאות · מנות : חמש ידות · חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנשה ואפרים : וישכרו עמו · ומיום שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היום שתו : (ב) גביעי · כוס ארוך וקורין לו מדיר"נו

רשב"ם

עבר הנהר כי נבזים היו בעיניה׳ ואנשי מצרים גסי רוח היו כדכתי׳ קראתי לזאת (רהב) הם שבת · וכן כי תועבת מצרים כל רועה צאן · מבזים היו בעיניהם הרועים (כי) הצאן היה מאוס בעיניהם · כדכתי׳ הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם (לעורנו) ולא יסקלונו · דבר המשוקץ למצרים ומאוס נזבח לעיניהם לעורינו ולא יבזו אותנו לסוקלנו באבנים דרך בזיון כמו שמצינו בשמעי בן גרא יצא יצא ויסקול · קילל דוד וסיקל בעפר דרך בזיון : (לג) וישבו לפניו · צוה יוסף להושיבם כך ויתמהו · שאלי כולם נולדו בשבע שנים ואין להבחין איזה קודם לזה : (לד) ותרב · במו ותרבה בתרבתה מתכתו · וכן ותכל עבודת אהל מועד · נשתלמה ·

בבקר

אבן עזרא

(ל) כי נכמרו · בערו ויקדו וכן עורנו כתנור נכמרו : (לד) וישא משאות · דורון : ידות · חלקים: משאות כלם · מדורון כל אחד מהם כי רחוק לתת לו חמש ידות על כל חלק וחלק: (ב) גביעי · כוס: (ה) והוא נחש ינחש בו · הוא נסה אתכם בו לדעת אם אתם גנבים · כמו נחשתי וכן כי נחש ינחש

וטעמו

ג׳ ר״פ יוסף אשר דבר: ג הבקר
ל׳ וחסר אור והאנשים שלחו המה
וחמריהם: ד הם יצאו את
העיר לא הרחיקו ויוסף אמר
ג׳ וחסר לאשר על ביתו קום רדף
אחרי האנשים והשגתם
ואמרת אלהם למה שלמתם
רעה תחת טובה: ה
י״ג מ״נגנתי הלוא זה אשר ישתה אדני
בו והוא נחש ינחש בו
הרעתם אשר עשיתם: ו
ה׳ קס׳ גליס׳ וישגם וידבר אלהם את
הדברים האלה: ז ויאמרו
אליו למה ידבר אדני כדברים
האלה חלילה לעבדיך
מעשות כדבר הזה: ח הן
כסף אשר מצאנו בפי
ג׳ ול׳כ אמתחתינו השיבנו אליך
מארץ כנען ואיך נגנב מבית
אדניך כסף או זהב: ט
אשר ימצא אתו מעבדיך ומת
ג׳ וגם אנחנו נהיה לאדני
לעבדים: י ויאמר גם עתה
ג׳ כדבריכם כן הוא אשר ימצא
ב׳ זקף קמץ אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו
ובניגון ג׳ חסר׳ נקים: יא וימהרו ויורדו
איש את אמתחתו ארצה
ב׳ בטע׳ ויפתחו איש אמתחתו: יב ויחפש בגדול החל ובקטן
כלה

ג צפרא נהר וגובריא
איתפטרו אינון וחמריהון:
ד אינון נפקו מן קרתא
לא ארחיקו ויוסף אמר לדי
ממנא על ביתיה קום רדף
בתר גובריא ותדבקינון
ותימר להון למא שלמתון
בישתא חלף טבתא: ה
הלא דין דשתי רבוני ביה
והוא בדקא מבדק ביה
אבאשתון די עבדתון: ו
וארבקינון ומליל עמהון ית
פתגמיא האילין: ז ואמרו
ליה למא ימליל רבוני
כפתגמיא האילין חס לעבדך
מלמעבד כפתגמא הדין:
ח הא כספא די אשכחנא
בפום טוענא אתיבנהי לך
מארעא דכנען ואיכדין
ניגנוב מבית רבונך מנין
דכסף או מנין דדהב: ט
די ישתכח עימיה מעבדך
יתקטיל ואף אנחנא נהי
לריבוני לעבדין: י ואמר
אף כען כפתגמיכון כן היא
די ישתכח עימיה יהי לי
עבדא ואתון תהון זכאין:
יא ואוחיאו ואחיתו גבר
ית טוענה לארעא ופתחו
גבר טועניה: יב ובלש
ברבא שרי ובזעירא שצי
ואישתכח

אהרן
הבקר אור פסחים כ תענית י
ויחפש פסחים עג וח

רשב״ם

(ג) הבקר אור · האיר כמו ראו כי אורו עיני לסעבר · וכן מה טובו אהליך יעקב : יגאו

רשי

מלי״רכו : (ז) חלילה לעבדיך · חולין הוא לנו לשון גנאי ; ותרגום חס לעבדיך חס מאת הקב״ה

דיוסף דמליל : ג צפרא נהיר וגברייא איתפטרו הינון וחמריהון :
ד הינון נפקו מן קרתא. לא ארחיקו ויוסף אמר למנשה די ממנא
אפיטרופוס על ביתיה קום רדף בתר גוברייא ותדביקינון ותימר להום
למא שלימתון בישתא חולף טבתא : ה הלא דין דהוה שתי רבוני ביה
והוא מטיירא הוה מטייר ביה אבאשתון מה דעבדתון : ו ואדביקינון
ומליל עמהון ית כל פתגמיא האילן : ז ואמרו ליה למא ימליל רבוני
כפתגמיא האלין חס לעבדך מלמעבד כפתגמיא הדין : ח הא כספא
דאשכחנא בפום טוננא אתיבניה לך מארעא דכנען והיכדין ניגנוב
מבית ריבונך מנין דכסף או מנין דדהב : ט די ישתכח עמיה מעבדך
יהי חייב קטול ואוף אנן נהי לרבוני לעבדין : י ואמר אוף כדין היא
כפתגמיכון כן יהי דישתכח עמיה יהי לי עבדא ואתון תהון זכאין :
יא ואוחיאו ואחיתו גבר טוניה
לארעא ופתחו גבר טוניה : יב
ופשפש בראובן שרי ובבנימין פסק
ואישתכח אוגבין בטונא דבנימין :

ירושלמי
ופשפש :
והוא מטייריה מטייר ביה :

יג ובזעו לבושיהון ואיתיהב להון כח גבורתא וטענו גבר על חמריה
ותבו לקרתא : יד ועל יהודה ואחוהי לבית יוסף והוא עוד כדון תמן
ונפלו

משאת שוא ומדוחים · כדאיתא במדרש שהיה מכה בגביע ואומר פלוני ופלוני מאם אחד ישבו ביחד ואני אין לי אח מאמי בנימין אין לי אח מאמו ישב ביחד וזה היה משאות שוא ומדוחים : פרשת ויגש

רש"י

הק"בה יהי עלינו מעשות זאת והרבה יש בגמ' חס ושלום : (ח) הן כסף אשר מצאנו · זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה · וכלן מנויין בבראשית רבה : (יד) גם עתה כדבריכ' · אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים בדבר י' שהנמצאת גנבה ביד א' מהם כלם נתפסים · אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד : (יב) בגדול החל · שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא : (יג) ויעמס איש על חמורו · בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את זה לטעון וישובו העירה · מטרופולין היתה והוא אומר העירה העיר כל שהוא שא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של י' בני אדם לענין המלחמה :

רשב"ם

(ד) יצאו את העיר · כמו עברו את העיר · וכן כצאתי את העיר · כמו כי יצאוני · יצאו ממני : (ה) והוא נחש ינחש בו · יש לומר שהיו מראה עצמו לעיניהם כיודע עניינים על ידי קוסם · ויש מפרשים חכם כמותי ינחש על ידי הכוס אי גנבו ממני לפי שכתי' לפניו כי נחש ינחש איש אשר כמוני ואין כתו' שם ינחש בו : (י) כדבריכ' כן הוא שהרי כולכם שותפים וכן מנהג סוחרים ללקות זה על זה אבל איני חפץ אלא הוא לבדו יהיה לי עבד :
איש

(יד) עודנו שם · שהיה ממתין להם : בלא

אבן עזרא

וטעמו למה לא פחדתם כי לנסותכם שמתי גביע הכסף לפניכם והעלמתי עיני עד שתקחוהו · ויאמ' ר' יונה כי פי' בו בעבורו וכן הוא טעמו והוא ישאל למנחשים בעבורו · גם כי נחש ינחש כי איש כמוני יש לו מנחשי' וי"א כי הגביע היה מצוייר ובו היה מסתכל לפני אחיו ואומר זה הוא הגדול וזה נולד אחריו

ו׳ כלה וימצא הגביע באמתחת
בנימן: יג ויקרעו שמלתם
ג׳ וקס׳ וחד יעמס: ויעמס איש על־חמרו וישבו
ט׳ העירה: יד ויבא יהודה
ואחיו ביתה יוסף והוא עודנו
שם ויפלו לפניו ארצה: טו
כ׳כ ויאמר להם יוסף מה־
המעשה הזה אשר עשיתם
י״ג נ״ל נתו׳: הלוא ידעתם כי־נחש ינחש
כל אור חס׳ איש אשר כמני: טז ויאמר
יהודה מה־נאמר לאדני מה־
ג׳ נדבר ומה־נצטדק האלהים
ג׳ דגשי׳ מצא את־עון עבדיך הננו
עבדים לאדני גם־אנחנו גם
אשר־נמצא הגביע בידו:
יז ויאמר חלילה לי מעשות
זאת האיש אשר נמצא הגביע
ג׳ יקמ׳ זקף בידו הוא יהיה־לי עבד ואתם
ג׳ דטעמ׳ זקף בספר: עלו לשלום אל־אביכם:

קמ״ו · יחזקיהו · אמצי״ה · יהיה לי עג״ד כיזן
ותיבות אלפים כ״ה: הפטורת מקץ במלכים א׳
בסימן ג׳ ויקץ שלמה:

ס ס ס

יח ויגש אליו יהודה ויאמר
ו׳ בי אדני ידבר־נא
עבדך

ואשתכח כלידא בטוענא דבנימן: יג ובזעו לבושיהון ורמו גבר על חמריה ותבו לקרתא: יד ועל יהודה ואחוהי לבית יוסף והוא עד כען תמן ונפלו קדמוהי על ארעא: טו ואמר להון יוסף מה עובדא הדין די עבדתון הלא ידעתון ארי בדקא מבדק גברא דכותי: טז ואמר יהודה מה נימר לרבוני מה נמלל ומה נזכי מן קדם יי אשתכחת חובא דעבדך הא אנחנא עבדין לרבוני אף אנחנא אף דאשתכח כלידא בידיה: יז ואמר חס לי מלמעבד דא גברא די אשתכח כלידא בידיה הוא יהי לי עבדא ואתון סקו לשלם לות אבוכון:

אהרן · מה נדבר שנת קה

ס ס ס

וקריב לותיה יהודה ואמר בבעו רבוני ימליל כען עבדך פתגמא קדם רבוני ולא יתקף רוגזך בעבדך ארי כפרעה כן את:
רבוני

רש״י

(טו) הלא ידעתם כי נחש ינחש וגומר · הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא ובינה כי אתם גנבתם הגביע: (יג) האלהים מצא · יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו: מה נצטדק׳
לשון

רשב״ם

(טו) איש אשר כמוני · כי דרך השרים לקסום קסם כמו שמצינו כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסום קסם · והגבי׳ עליו מי גונב ממוני:

חסלת ויהי מקץ מיסוד רבינו שמואל

ויגש (יח) כי כמוך כפרעה · הרי אתה כמלך
ויר׳א

יונתן בן עוזיאל

ויגש א״ו וְנַפְלוּ קֳדָמוֹי עַל אַרְעָא: טו וַאֲמַר לְהוֹם יוֹסֵף מַה עוֹבָדָא הָדֵין דַעֲבַדְתּוּן הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲ״וֹם מִטְ״יָרָא יַטַיֵּיר גְּבַר דִכְוָותִי: טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה נֵימַר לְרִבּוֹנִי עַל כַּסְפָּא קַדְמָאָה נְמַלֵּיל עַל כַּסְפָּא בַתְרָאָה וּמַה נִזְדַכֵּי עַל אוֹגְבִין מִן קֳ״ם יְיָ אִשְׁתְּכַח חוֹבָא עַל עַבְדָךְ הָא אֲנַחְנָא עַבְדִין לְרִבּוֹנִי אוּף אֲנַן אוּף מַאן דְאִשְׁתְּכַח כַּלִידָא בִּידֵיהּ: יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְמֶעְבַּד דָא גַבְרָא דְאִשְׁתְּכַח כַּלִידָא בִּידֵיהּ הוּא יְהִי לִי עַבְדָא וְאַתּוּן סַקוּ לִשְׁלָם לְוַת אֲבוּכוֹן:

ס ס ס

ויגש יח וּקְרֵב לְוָתֵיהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּמָטוּ רִיבּוֹנִי יְמַלֵּיל בְּמָטוּ עַבְדָךְ פִּתְגָמָא בְּמַשְׁמָעֵיהּ דְרִבּוֹנִי וְלָא יִתְקוֹף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָךְ אֲרוּם מִן שַׁעֲתָא דְאָתֵינָן לְוָתָךְ הֲוַת אֲמַר לַן מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחִיל וּכְדוֹן חָזְרוּן רִינָיךְ

ירושלמי

וּקְרִיב לְוָתֵיהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּבָעוּ מִינָךְ רִיבּוֹנִי יְמַלֵּיל כְּעַן עַבְדָךְ פִּתְגָם בְּמַשְׁמָעֵיהּ דְרִיבּוֹנִי וְלָא יִתְקֵף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָךְ הֲלָא מִן זִימְנָא קַדְמָיָא דְנַחְתְּנָן לְוָתָךְ

לְמִצְרַיִם הֲוֵיתָא אָמַר לַן מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחִיל וּכְדוֹ חָזְרוּ דִינָךְ לְמֶהֱוֵי מְדַמְיָין לְרִיבְּנוֹי דְפַרְעֹה רַבָּךְ דְאַתְּ יְימֵי בֵיהּ אֲרוּם יַקִּיר אֲנָא כְּוָותָךְ וְאַבָּא יַקִּיר כְּוָות פַּרְעֹה רַבָּךְ דְאַתְּ יְימֵי בֵיהּ הֲלָא אֲנָא מִשְׁתְּבַע בְּחַיֵּי רֵישֵׁיהּ דְאַבָּא וְלֵית אֲנָא מְשַׁקֵּר דְאִין שָׁלִיף אֲנָא חַרְבִּי מִן גּוֹ תִיקָא לֵית אֲנָא מַחֲזִיר יָתָהּ לְתִיקָא עַד זְמַן דְנִימְלֵי כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם קְטוֹלִין לֵית אֲנָא מַחֲזִיר יָתָהּ לְתִיקָא עַד זְמַן דְנַעֲבִיד כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם צָדוּן מִן דַיָּיר מִינָךְ

רש״י

לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסוד׳צדי והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי״ת במקום תי״ו ואינה נותנ׳ לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר כגון נצטדק מגזרת צדק ויצטבע מגזרת צבע ויצטירו מגזרת ציר אמונים והצטיידנו מגזרת צדה לדרך · ותיבה שתחילתה סמך כשהיא מתפעלת התי״ו מפרדת את אותיות העקר כגון ויסתבל החגב (קהלת יב) מסתכל הוית בקרניא (דניאל ז) · וישתמר חקות עמרי (מיכה ו) מגזרת שמר וסר מרע משתולל (ישעיה נט) מגזרת מוליך יועצים שולל · מסתולל בעמי מגזרת דרך לא סלולה (ירמיה יח):

חסלת ויהי מקץ

ויגש (יח) אליו · דבר באזני אדוני · יכנסו דברי באזניך: ואל יחר אפך · מכאן אתה

אבן עזרא

אחריו · (טו) טי״ת נצטדק תחת תי״ו התפעל בעבור הצ״די: האלהים מצא · על דרך משל כי עון היה לנו וכאילו נשכח ואיננו והיום נמצא · או יהיה פי׳ עון עבדיך כמו גדול עוני מנשוא:

חסלת ויהי מקץ

ויגש (יח) כי כמוך כפרעה אתה כמלך והמלך כמוך וכן כל שני כפי״ן שהם זה אחר זה כמו כעמי כעמך והיא דרך

בעל הטורים

ויגש א״ו בגי׳ זהו להלחם עם יוסף · ונגימט׳ גם כה כסלפייהו דלפלפה דברי׳ בכנס׳ ויגש א״ו יהודה ב״ת מה שאמר לו אני שוס לך · שכמו שאתה מ״ך גם אני מלך ועל זה דורש במדרש פי׳ הנה המלכים נועדו · כי אהוכי׳ פירי׳ כי עשה מה שתרצה והנער יעל עם אחיו · ואל יחר פניס במסו׳ ואל יחר אפך בעבדך ואידך ואל יחר בעיניכ׳ כיא כרתם אותי הנה כי למקיה

שלחני לקים לפניכם · ודרשינן מ״מל שכשתכו פניכה כקדם י׳ פי׳ על׳ מי ה׳ה להם לחרית ה״כ אמר לו יהודה אל ישתכו פניך צריך אני לדבר אתם · כמוך כפרעה · בגימ׳ בך אתחל · היה לכם אב או אח ועל אם לא של כי ידעתם כר מתחי׳ וילד׳ ב׳ במסורה הכא וילד זקונים קטן ואידך כי אין הרנתי לפניעי וילד לחנורתי שאם בנית לבניתן כאן הרי כאי״נו

עבדך דבר באזני אדני ואל-
יחר אפך בעבדך כי כמוך
ג' כפרעה: יט אדני שאל
את-עבדיו לאמר היש-לכם
אב או-אח: כ ונאמר אל-
ג' אדני יש-לנו אב זקן וילד
ג, סב"ר זקנים קטן ואחיו מת ויותר
ב' ג' דקמ' נא יו"ט י"ד הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: כא
ב' כ"ו ותאמר אל-עבדיך הורדהו
ב' נסבין אלי ואשימה עיני עליו: כב
כ"ט ונאמר אל-אדני לא-יוכל
הנער לעזב את-אביו ועזב
את-אביו ומת: כג ותאמר
אל-עבדיך אם-לא ירד
אחיכם הקטן אתכם לא
ב' ל"פ תספון לראות פני: כד
ב' לאבו' את ויהי כי עלינו אל-עבדך אבי
פסקן: ונגד לו את דברי אדני:
בו' ל' ק' נמג ויאמר אבינו שבו כה
שברו-לנו מעט-אכל: כו
ונאמר לא נוכל לרדת אם-
יש אחינו הקטן אתנו וירדנו
כי-לא נוכל לראות פני האיש
ואחינו הקטן איננו אתנו:
ויאמר

יט רבוני שאיל ית עבדוהי
למימר האית לכון אבא או
אחא: כ ואמרנא לרבוני
אית לנא אבא סבא ובר
סיבתין זעיר ואחוהי מית
ואשתאר הוא בלחודוהי
לאימיה ואבוהי רחים ליה:
כא ואמרת לעבדך אחתוהי
לותי ואשוי עיני עלוהי:
כב ואמרנא לרבוני לא
יכול עולימא למשבק ית
אבוהי ואם ישבוק ית אבוהי
ומית: כג ואמרת לעבדך
אם לא יחות אחוכון זעירא
עמכון לא תוספון למחזי אפי:
כד והוה כד סליקנא לות עבדך
אבא וחוינא ליה ית פתגמי
רבוני: כה ואמר אבונא
תובו זבונו לנא זעיר
עיבורא: כו ואמרנא לא
ניכול למיחת אם אית אחונא
זעירא עמנא ונחות ארי לא
ניכול למחזי אפי גברא
ואחונא זעירא ליתוהי עמנא:
כז ואמר עבדך אבא לנא
אתון ידעתון ארי תרין
ילידת לי אתתי: כח ונפק
חד מלותי ואמרית ברם
מיקטל

רשב"ם

ויראתי מחרון אפך (יט) אדוני שאל אתה גרמת לנו להביאו הנה וחולין הוא לך שעלכו: (כא) ואשימה עיני עליו אפי' פשט גנאי הוא למושל הארץ להכרית דבריו: (כב) ועזב את אביו ומת אביו ימות:
ונפשו

רש"י

אתה למלך שדבר אליו קשות: כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו. ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ע"י זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה. דבר אחר מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה אף אתה כן. וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו. דבר אחר כי כמוך כפרעה
אם

בעל הטורים

כרנתי אים דהיינו ויעקב נעכעי וילד לחנורתי דהיינו בנימין כי א׳ל להם להיות זה נלא זה • וילד זקנים חסר שמבר נוכל אם ש מל מוקנים והיינו שם ועגר ויותר ב׳ במסורה הנה ויותר הוא לבדו ואידך ויותר יעקב לבדו מה התם מלחמה וכת׳ ויא״ק איש עמו אף הנה הכין יוכתו ולהלחמה׳ לא תוסיפון וראת פני שניס נמסר׳ הנה ואידך לא תוסיפו ן לשוב ינוד נידך הנ׳ז שאמר להם ולא די שלא תראו ענ״ד את פני אלא נכל הדרך לא תוסיפו עוד :

יונתן בן עוזיאל

דינך למהוי מרמיין לריבנוי דפרעה:
יט רבוני שאיל ית עברוי למימר
האית לכון אבא או אחא : כ
ואמרנא לרבוני אית לן אבא סבא
ובר סיבתין קליל ואחוי מית ואשתאר
הוא בלחודוי מן אמיה ואבוי בגין כן
רחים ליה : כא ואמרת לעבדך
אחתוהי לותי ואשוי עינוי לטבתא
עלוי : כב ואמרנא לרבוני לית
אפשר לטליא למשבוק ית אבוי דאין
שביק ית אבוי מיית הוא : כג
ואמרת לעבדך אין לא ייחות אחוכון
זעירא עמכון לא תוספון למיחמי סבר
אפי : כד והוה כד סליקנא לעבדך
אבא ותנינא ליה ית פתגמי רבוני :
כה ואמר אבונא תובו זבונו לנא
קליל עיבורא : כו ואמרנא לית
אפשר לנא למיחות אין אית אחונא
זעירא עמנא וניחות ארום לית אפשר
לנא למיחמי סבר אפי גברא ואחונא
זעירא ליתוי עמנא :

ואמר

ירושלמי

מינך קדמוי אנא משרי
ומפרעה רבך אנא מחסיל על
מנרת מיעבר על כורחיה
דאבא או דילמא דלא
אשתמע לך ולא אתני לך מה
דעבדו תרין אחוי שמעון
ולוי דעלו לכרכא דשכם
דהוה יתיב בשלוה וקטלו כל
דכורא לפתגם דחרב על ידי
דסאיבו לדינה אחתהון דלא
הויא מתמניא בשיבטייא
ולא מקבלא חולקא ואחסנא
עמן בפלוג ארעא על חד
כמה וכמה דבנימין אחונן
מתמני עמן בשיבטיא ומקבל
חולקו ואחסנא עמן בפילוג
ארעא ואנא דחילי קשי
מדירהון דערבית לטליא מן
ירוי דאבא ואמרית ליה אין
לא איתיתיה יתיה לותך
ואקימית יתיה קדמך נהוי
חטי לך ומרחק מן שאילת
שלמך כל יומיא או דלמא דלא אשתמע לך ולא אתני לך ארום מלכין
ושלטונין אנן כותך בארעא דכנען : כד חמא יוסף הכהבא ויקירא
דסליקת גבורתיה דיהודה אתוי ונפקין שערתיה דלביה ובזעו לבושיה
ביה בשעתא רמז יוסף למנשה בוכריה ורפס במסאניה ורעדת כל
פלטין דיוסף ביה בשעתא אמר יהודה אילולי דהוה עלע מן בית אבא
לא הוה כשר למתעבדא כן בכדין שרי יהודה מרכיך במילוי ואמר רבוני
שאיל ית עבדוי למימר האית לכון אב או אח :
מחום עיני עלוי :

רש״י

אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדונך : (יח) אדוני שאל את עבדיו • מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים או אחותנו אתה מבקש ואעפ״כ ונאמר אל אדוני לא נכחדנו ממך דבר : (כ) ואחיו מת • מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא
קיים

אבן עזרא

דרך קצרה : (כ) אב זקן • כי הגדול שבכולם הוא בן מ״ה שנים ויתכן להיות אביהם בחור : (כא) ואשימה עיני עליו • שאראה אותו : (כב) ועזב את אביו ומת • ולמה לא הביא המזכיר הקמצה שאין להם הכרע כמו וישלוף נעלו וזה עמהם : (כח) אך טרף טרף
מר Xx והעד

כז ויאמר עבדך אבי אלינו
אתם ידעתם כי שנים ילדה־
לי אשתי׃ כח ויצא האחד
מאתי ואמר אך טרף טרף
ולא ראיתיו עד־הנה׃ כט
ולקחתם גם־את־זה מעם פני
וקרהו אסון והורדתם את־
שיבתי ברעה שאלה׃ ל
ועתה כבאי אל־עבדך אבי
והנער איננו אתנו ונפשו
קשורה בנפשו׃ לא והיה
כראותו כי־אין הנער ומת
והורידו עבדיך את־שיבת
עבדך אבינו ביגון שאלה׃
לב כי עבדך ערב את־
הנער מעם אבי לאמר אם־
לא אביאנו אליך וחטאתי
לאבי כל־הימים׃ לג ועתה
ישב־נא עבדך תחת הנער
עבד לאדני והנער יעל עם־
אחיו׃ לד כי־איך אעלה אל־
אבי והנער איננו אתי פן
אראה ברע אשר ימצא את־
אבי׃ מה א ולא־יכל
יוסף להתאפק לכל הנצבים
עליו ויקרא הוציאו כל־איש
מעלי ולא־עמד איש אתו
בהתודע יוסף אל־אחיו׃ ב
ויתן את־קלו בבכי וישמעו
מצרים וישמע בית פרעה׃ ג
ויאמר יוסף אל־אחיו
אני יוסף העוד אבי חי ולא־יכלו אחיו לענות אתו כי

מתקטל קטיל ולא חזיתיה עד כען׃ כט ותדברון אף ית דין מן קדמי ויערעיניה מותא ותחתון ית שיבתי בבישתא לשאול׃ ל וכען כמיתי לות עבדך אבא ועולימא ליתוהי עמנא ונפשיה חביבא ליה כנפשיה׃ לא ויהי כד יחזי ארי לית עולימא וימות ויחתון עבדך ית שיבת עבדך אבונא בדוונא לשאול׃ לב ארי עבדך מערב בעולימא מן אבא למימר אם לא איתיניה לותך ואהי חטי לאבא כל יומיא׃ לג וכען יתב כען עבדך חלף עולימא עבדא לרבוני ועולימא יסק עם אחוהי׃ לד ארי איכדין אסק לות אבא ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבישתא דתשכח ית אבא׃ א ולא יכיל יוסף לאתחסנא לכל דקימין עלוהי וקרא אפיקו כל אנש מעלוי ולא קם אנש עמיה כד אתידע יוסף לאחוהי׃ ב ויהב ית קליה בבכיתא ושמעו מצראי ושמע אנש בית פרעה׃ ג ואמר יוסף לאחוהי אנא יוסף העד כען אבא קיים ולא יכילו אחוהי לאתבא יתיה פתגם ארי אתבהילו מן קדמוהי׃

ואמר

נבהלו

כז וַאֲמַר עַבְדָּךְ אַבָּא לָנָא אַתּוּן יְדַעְתּוּן אֲרוּם תְּרֵין בְּנִין יְלֵידַת לִי
אִנְתְּתִי : כח וּנְפַק חַד מִלְוָתִי וַאֲמָרִית בְּרַם מִיקְטַל קְטִיל וְלָא חֲמִיתֵיהּ
עַד כְּדוּן : כט וְתִדְבְּרוּן אַף יַת דֵּין מִן קֳדָמַי וִיאַרְעִינֵיהּ מוֹתָא וּתְחַתּוּן
יַת סֵיבָתִי בְּדָווּ לְבֵי קְבוּרְתָּא : לב אֲרוּם עַבְדָּךְ מְעָרַב בְּטַלְיָא מִן אַבָּא
לְמֵימַר אִין לָא אַיְיתֵינֵיהּ לְוָתָךְ וְנִתְחַיַּיב קֳדָם אַבָּא כָּל יוֹמַיָּא : לג
וּכְדוּן יְתִיב בְּבָעוּ עַבְדָּךְ חוּלַף טַלְיָא עַבְדָּא לְרִבּוֹנִי וְטַלְיָא יִסַּק עִם אֲחוֹהִי :
לד אֲרוּם הֵיכְדֵין אֶסַּק לְוַת אַבָּא וְטַלְיָא לֵיתוֹהִי עִמִּי דִּלְמָא אֶחְמֵי
בְּבִישְׁתָּא דְּתִתְכַּרַּז יַת אַבָּא : א וְלָא יָכִיל יוֹסֵף לְמִסּוֹבְרָא דְּלָא לְמִבְכֵּי מִן
בְּגְלַל כָּל מַן דְּקַיְימִין קֳדָמוֹי וַאֲמַר הַנְפִּיקוּ כָּל אֱנָשׁ מִן קֳדָמַי וְלָא קָם אֱינַשׁ
עִמֵּיהּ כַּד אִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף לְאַחוֹי : ב וַאֲרִים יַת קָלֵיהּ בִּבְכוּתָא וּשְׁמָעוּ
מִצְרָאֵי וּשְׁמַע אֱינַשׁ בֵּית פַּרְעֹה : ג וַאֲמַר יוֹסֵף לְאַחוֹי אֲנָא הוּא יוֹסֵף
הַעוֹד כְּדוּן אַבָּא קַיָּים וְלָא יָכִילוּ אַחוֹי לְאָתָבָא לֵיהּ פִּתְגָם אֲרוּם אִתְבְּהִילוּ
מִן

בעל הטורים: והורדתם ג' במסרה והורדתם את שיבתי והורדתם את אחי הנה · משל לפרה שאינה רוצה ליכנס לשחיטה הכניסו את ולדה והיא נכנסה · כך יעקב לא רצה לירד למצרים וכששמע שיוסף שם נכנס מיד ·

קשורה ג' במסרה הנפש ואידך תולת קשורה בנב כנערשהו א' גנער' ואקפא לקח הנגיע מעני אולתו שקשורה בה א' כמפני שאולתו ק' ורס צריך שתהא נפשו קשור' בנפשו של אביו לחנכו ונקניר ג' ומ' הכא אסר אין תריס וקניר' נח' לן

רש"י

קיים יאמר הביאוהו אלי : לבדו לאמו · מאותו האם אין לו עוד אח : (כח) ועזב את אביו ומת · אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה : (כט) וקראו אסון · שהשטן מקטרג בשעת הסכנה : והורדתם את שבתי וגו' עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי שמלשתן מתו ביום א' : (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת · אביו מצרתו : (לב) כי עבדך ערב את הנער · ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחיהם כלם מבחוץ ואני נקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני עולמות : (לג) ישב נא עבדך וגו' לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש : ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים : לא היה יכול לסבול שיהיו מצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם : (ב) וישמע בית פרעה · ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו : ואין זה לשון בית ממש אלא כמו בית ישראל : בית יהודה מישנ"דה בלעז : (ג) נבהלו מפניו : מפני הבושה :

רשב"ם

(ל) ונפשו קשורה בנפשו ולכך בראותו כי אין הנער ומת : (לב) כי עבדך · לכך אני מדבר יותר מכל אחי · ואהי' עבד תחתיו :

(א) ולא יוכל יוסף להתאפק · עוד · כי עד עתה היה עושה יוכל מעשיו על ידי שהיה מתאפק בלבו כמו שכתוב למעלה ויתאפק ויאמר שימו לחם : לכל הנצבים עליו · בפני כל הנצבים עליו ולא יכול עוד להתאפ' ויקרא למשרתיו הוציאו כל הנצבים עלי מן הבית· כך עיקר פשוטו : (ב) וישמעו מצרים · אנשי העיר · ואח"כ וישמע בית פרעה :

כי

גשו

אבן עזרא

ועד כי לא ראיתיו עד הנה : (א) להתאפק : לסבול : לכל הנצבים עליו : טעמו עד שיצאו כל הנצבים עליו והוצרך לקרוא להוציאם : (ב) בבכי : במקום הפסקה וכמוהו ראה עני : (ח) כי האלהים שלחני : לאב : טעמו למורה וכן אבי כל תופש : (יא) פן תורש : כמו תברת וכן להוריש גוים : (יב) כי פי · ידוע כי פה מוכרת וכאשר יהיה סמוך ישוב הה"א הנעלם לי"וד נעלם כמו כי פי צדיק גם כן לשון רבים ופי רשעים ובהתחבר זה הי"וד עם יו"ד סימן המדבר יחסרו האחד כמו כי פי המדבר והטעם שהיה מדבר בלשונם עמם בלא מליץ : (יד) צואר יתכן לשון רבים ויחיד ועם תוספות נו"ן אכן הא"לף לא נעדר : (יז) טענו : שימו משא ומטועני חרב קרוב ממנו · בעירכם :

בהמתכם

נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו׃ ד וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי
וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם
אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה׃
ה וְעַתָּה ׀ אַל־תֵּעָצְבוּ וְאַל־
יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי
הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים
לִפְנֵיכֶם׃ ו כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם
הָרָעָב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד
חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ
וְקָצִיר׃ ז וַיִּשְׁלָחֵנִי אֱלֹהִים
לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית
בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם
לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה׃ ח וְעַתָּה
לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה
כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב
לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ
וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט
מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי וַאֲמַרְתֶּם
אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי
אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל־מִצְרָיִם
רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד׃ י
וְיָשַׁבְתָּ בְאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ
קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֵי
בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ׃ יא וְכִלְכַּלְתִּי
אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים
רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ אַתָּה וּבֵיתְךָ
וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ יב וְהִנֵּה
עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם׃
יג וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־
אשר

ד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹהִי
קְרִיבוּ כְעַן לְוָתִי וּקְרִיבוּ וַאֲמַר
אֲנָא יוֹסֵף אֲחוּכוֹן דִּזְבֵינְתּוּן
יָתִי לְמִצְרָיִם׃ ה וּכְעַן
לָא תִתְנַסְסוּן וְלָא יִתְקַף
בְּעֵינֵיכוֹן אֲרֵי זַבֵּינְתּוּן יָתִי
הַלְכָא אֲרֵי לְקַיָּמָא שַׁלְחַנִי יְיָ
לִקְדָמֵיכוֹן׃ ו אֲרֵי דְנַן
תַּרְתֵּין שְׁנִין כַּפְנָא בְּגוֹ אַרְעָא
וְעוֹד חֲמֵשׁ שְׁנִין דְּלֵית זְרוֹעָא
וַחֲצָדָא׃ ז וְשַׁלְחַנִי יְיָ
קֳדָמֵיכוֹן לְשַׁוָּאָה לְכוֹן שְׁאָרָא
בְּאַרְעָא וּלְקַיָּמָא לְכוֹן לְשֵׁיזָבָא
רַבָּא׃ ח וּכְעַן לָא אַתּוּן
שְׁלַחְתּוּן יָתִי הַלְכָא אֱלָהֵן מִן
קֳדָם יְיָ וְשַׁוְּיַנִי לְאַבָּא לְפַרְעֹה
וּלְרַבּוֹן לְכָל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ
וְשַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
ט אוֹחוּ וְסַקוּ לְוָת אַבָּא
וְתֵימְרוּן לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר בְּרָךְ
יוֹסֵף שַׁוְּיַנִי יְיָ לְרַבּוֹן לְכָל
מִצְרָאֵי חוּת לְוָתִי לָא
תִתְעַכַּב׃ י וְתֵתֵיב
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וּתְהֵי קָרִיב לִי
אַתְּ וּבְנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ וְעָנָךְ
וְתוֹרָךְ וְכָל דְּלָךְ׃ יא וַאֲזוּן
יָתָךְ תַּמָּן אֲרֵי עוֹד חֲמֵשׁ שְׁנִין
כַּפְנָא דִּלְמָא תִתְמַסְכַן אַתְּ
וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ וְכָל דְּלָךְ׃ יב
וְהָא עֵינֵיכוֹן חָזְיָן וְעֵינֵי אָחִי
בִנְיָמִין אֲרֵי בְּלִישָׁנְכוֹן אֲנָא
מְמַלֵּל עִמְּכוֹן׃ יג וּתְחַוּוֹן לְאַבָּא
יָת כָּל יְקָרִי בְּמִצְרַיִם וְיָת כָּל
די

כי זה — תהלים ט
והנה עיניכם — מגילה טז

נ' אֲשֶׁר רְאִיתֶם וּמִהַרְתֶּם
וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה׃
נ' יד וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן־
טייחילאין אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־
צַוָּארָיו

דִּי חֲזֵיתוּן וְתוֹחוּן וְתַחֲתוּן יָת אַבָּא הַלְכָא׃ יד וּנְפַל עַל צַוְּרָא דְּבִנְיָמִן אֲחוּהִי וּבְכָא וּבִנְיָמִן בְּכָא עַל צַוְּרֵיהּ׃

תולדת אהרן ויפל על׳ מגלה ין ונשיק

יונתן בן עוזיאל

מִן קַדְמוֹי׃ ד וַאֲמַר יוֹסֵף לַאֲחוֹי קְרִיבוּ בְּבָעוּ לְוָתִי וְחָמוּן גְּזִירַת מְהוּלְתִּי
וּקְרִיבוּ וַאֲמַר אֲנָא יוֹסֵף אֲחוּכוֹן דִּי זַבִּינְתּוּן יָתִי לְמִצְרַיִם׃ ה וּכְדוּן לָא
תִתְנַסְסוּן וְלָא יִתְקוֹף בְּעֵינֵיכוֹן אֲרוּם זַבִּינְתּוּן יָתִי הַלְכָא אֲרוּם לְקִיּוּמָא
יָתְכוֹן שַׁדְרַנִי יְיָ קֳדָמֵיכוֹן׃ ו אֲרוּם דֵּין תַּרְתֵּין שְׁנִין כַּפְנָא בְּגוֹ אַרְעָא
וְעוֹד חָמֵשׁ שְׁנִין דְּלָא רַדְיִין וְלָא חַצְדִין׃ ז וְשַׁדְרַנִי יְיָ קֳדָמֵיכוֹן לְשַׁוָּאָה
לְכוֹן שְׁיוּרָא בְּאַרְעָא וּלְקַיְּמָא לְכוֹן לְשֵׁיזָבָא רַבָּא׃ ח וּכְדוּן לָא אַתּוּן
שַׁדַּרְתּוּן יָתִי הַלְכָא אֱלָהֵן מִן קֳדָם יְיָ אִסְתַּקַּף פִּתְגָּמָא וְשַׁוְיַנִי לְרַב לְפַרְעֹה
וּלְרַב עַל כָּל בֵּיתֵיהּ וְשַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ ט אוֹחוּ וְסַקוּ לְוַת
אַבָּא וְתֵימְרוּן לֵיהּ כְּדְנַן אֲמַר בְּרָךְ יוֹסֵף שַׁוְיַנִי יְיָ לְרַב לְכָל מִצְרָאֵי חוּת
לְוָתִי לָא תִתְעַכַּב׃ י וְתִתֵּיב בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וּתְהֵי קָרִיב לְוָתִי אַנְתְּ וּבְנָךְ
וּבְנֵי בְנָךְ וְעָנָךְ וְתוֹרָךְ וְכָל דִּילָךְ׃ יא וְאֵיזוֹן יָתָךְ תַּמָּן אֲרוּם עַד כְּדוּן
חָמֵשׁ שְׁנִין כַּפְנָא דִּלְמָא תִתְמַסְכַּן אַנְתְּ וֶאֱנַשׁ בֵּיתָךְ וְכָל דִּילָךְ׃ יב
וְהָא עֵינֵיכוֹן חָמְיָין וְעֵינֵי אָחִי בִּנְיָמִין אֲרוּם פּוּמִי בְּלִישָׁן בֵּית קוּדְשָׁא מְמַלֵּיל
עִמְּכוֹן׃ יג וּתְחַוּוֹן לְאַבָּא יָת כָּל אִיקָר דְּאִית לִי בְּמִצְרַיִם וְיָת כָּל רְבוּתִי
דַּחֲמִיתּוּן וְתוֹחוּן יָת אַבָּא הַלְכָא׃ יד וְאִתְרְכִין עַל פְּרִיקַת צַוְּרוֹי
דְּבִנְיָמִין אָחוּי וּבְכָא דְּעָתִיד בֵּית מוּקְדְּשָׁא לְמֶהֱוֵי מִתְבְּנֵי בְּחוּלָקֵיהּ
דְּבִנְיָמִין

בעל הטורים

עוד כל ימי הארץ זרע וקציר ודאי לא בא יוסף לבטל גזירת אלקים זרע וקציר לא ישבתו ע"כ אמר אשר אין חרים וקציר כי ודאי לא ישבתו זרע וקציר וכשירדו יעקב ובניו לא רבו לזרוע שאירדו ושב שנסתלקה שגידנו ממנה שנורענאותו וזהו לא נתיב עד

שנקנו ע"כ אמר חריש וקציר ולא אמר זרע וקציר: רדה שנים בממו' הכא רדה לי אל תעמוד ואידך רדה והסכנה את ערלים בני כגזכד כנגד שירד בני הכ' לומר לן שסקול סילות כנגד ניקנס · פן תורש ב' נת"בר' הכא ואידך אל תאכב שינא פן תורש זה הוא שאמר יקרעי'

רש"י

(ד) גשו נא אלי · ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול: (ה) למחיה · להיות לכם למחיה: (ו) כי זה שנתים הרעב · עברו משני הרעב: (ז) לאב · חבר ופטרון: (ט) ועלו אל אבי · ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: (יא) פן תורש · דלמא תתמסכן לשון מורים ומעשיר: והנה עיניכם רואות · בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ככם · ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש: ועיני אחי בנימין · השוה את כלם יחד לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתי כך אין בלבי שנאה עליכם: (יד) ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך · על שני מקדשות שעתידין

רשב"ם

(ה) כי למחיה שלחני · הקב"ה עשה כל זאת לטובתם: (ח) כי האלהים אל האלהים: (יא) פן תורש · תתגרש מן הארץ על ידי רעבון · כמו והורשתם והאבדתם מהר · אגודת ירש: יאמר · תורש · מן יקשבו: (יב) כי פי המדבר אליכם ועד עתה על ידי מליץ · ולפי עיקר פשוטו · בשורה שתאמרו לאבי לא מפי שמועה שמעת' מאחרים שהרי אתם בעיניכם רואים' ומכירים' כי אני יוסף · שאיכם מדבר עמכם ולפיכך והגדתם את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם: (יג) את כל כבודי · לא ידאג לבא כיום בא ויכולת להטיב לו: (יט) ואתה צויתה: עתה אני מצוה אותך לקחת עגלות ובפיעות

צַוָּארָיו׃ טו וַיְנַשֵּׁק לְכָל־
י"נ חס' נחו' אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן
ג'א' חס' וא' דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ׃ טז וְהַקֹּל
מ"ג ודין חד אנו מכרים כלים': נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ
אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה
ו' וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו׃ יז וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־
ג' אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת־
ג' בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה
ח' כְּנָעַן׃ יח וּקְחוּ אֶת־אֲבִיכֶם
וְאֶת־בָּתֵּיכֶם וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה
י"ט בליש' לָכֶם אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם
ג' וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃ יט
ג' וְאַתָּה צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־
לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת
ג' לְטַפְּכֶם וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם
אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם׃ כ
ג' י' ג'חס' וְעֵינְכֶם אַל־תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם
כִּי־טוּב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם
הוּא׃ כא וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת
עַל־פִּי פַרְעֹה וַיִּתֵּן לָהֶם צֵדָה
ג' ר"פ לַדָּרֶךְ׃ כב לְכֻלָּם נָתַן
ג'ג' ג' כ"כ לָאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת
וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף
ב' חס' דחס' וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת שְׂמָלֹת׃ כג
ג' וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה
י"ע בליש' חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם

ועשר

טו וְנַשֵּׁיק לְכָל אֲחוֹהִי וּבְכָא
עֲלֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן מַלִּילוּ אֲחוֹהִי
עִמֵּיהּ׃ טז וְקָלָא אִשְׁתְּמַע
בֵּית פַּרְעֹה לְמֵימַר אֲתוֹ אֲחֵי
יוֹסֵף וּשְׁפַר בְּעֵינֵי פַרְעֹה
וּבְעֵינֵי עַבְדוֹהִי׃ יז וַאֲמַר
פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֵימַר לַאֲחָךְ דָּא
עִיבִידוּ טְעִינוּ יָת בְּעִירְכוֹן
וְאִזִּילוּ אוֹבִילוּ לְאַרְעָא
דִכְנָעַן׃ יח וּדְבָרוּ יָת
אֲבוּכוֹן וְיָת אֱנָשׁ בָּתֵּיכוֹן
וְאִיתוֹ לְוָתִי וְאֶתֵּן לְכוֹן יָת טוּב
אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְתֵיכְלוּן יָת
טוּבָא דְאַרְעָא׃ יט וְאַתְּ
מְפַקַּד דָּא עִיבִידוּ סָבוּ לְכוֹן
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עֶגְלָן
לְטַפְלְכוֹן וְלִנְשֵׁיכוֹן וְתִטְלוּן
יָת אֲבוּכוֹן וְתֵיתוֹן׃ כ
וְעֵינְכוֹן לָא תְחוּס עַל מָנֵיכוֹן
אֲרֵי טוּב כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם
דִּילְכוֹן הוּא׃ כא וַעֲבָדוּ כֵן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהַב לְהוֹן יוֹסֵף
עֶגְלָן עַל מֵימְרָא דְפַרְעֹה
וִיהַב לְהוֹן זְוָדִין לְאוֹרְחָא׃
כב לְכוּלְּהוֹן יְהַב לִגְבַר
אִצְטְלָן דִּלְבוּשִׁין וּלְבִנְיָמִין
יְהַב תְּלָת מְאָה סִלְעִין דִּכְסַף
וְחַמְשָׁא אִצְטְלָן דִּלְבוּשִׁין׃
כג וּלְאֲבוּהִי שְׁלַח כְּדָא ולבנימין
עַסְרָא חֲמָרִין טְעִינִין מִטּוּב מגילה יו
דְמִצְרַיִם וַעֲסַר אַתְנָן טְעִינָן ולאביו
עִבּוּר וּלְחֵם וּזְוָדִין לַאֲבוּהִי סס עג
לְאוֹרְחָא׃

ושלח

רש"י

שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופו ליחרב: ובנימין בכה על צואריו · על משכן שילה

רשב"ם

ובהמות למשוך · כי לא היה אדם יכול להוציא מן המלכות עגלה בי אם על פי פרעה · ודוגמא זו בתלמוד

דִבִנְיָמִין וְעָתִיד לְמֶחְרוּב תַּרְתֵּין זִמְנִין וּבִנְיָמִין בְּכָא עַל פְּרִיקַת צַוְורֵיהּ
דְיוֹסֵף דְחָמָא מַשְׁכְּנָא דְשִׁילֹה דַעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּחוּלְקֵיהּ דְיוֹסֵף וְעָתִיד
לְמֶחְרַב : טו וּנְשִׁיק לְכָל אֲחוֹי וּבְכָא עֲלֵיהוֹן דְחָמָא דְמִשְׁתַּעְבְּדִין לְבֵינֵי
עַמְמַיָא וּמִן בָּתַר כְּדֵין מַלִילוּ אֲחוֹי עִמֵיהּ : טז וְקָלָא אִשְׁתְּמַע בֵּית
מַלְכוּתָא דְפַרְעֹה לְמֵימַר אָרְתוּ אֲחֵי יוֹסֵף וּשְׁפַר פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי פַּרְעֹה
וּבְעֵינֵי עַבְדוֹי : יז וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֵימַר לְאָחָךְ דָא עִיבִידוּ טְעִינוּ יַת
בְּעִירְכוֹן וְטַיְילוּ אוֹבִילוּ לְאַרְעָא דִכְנַעַן : יח וְדַבָּרוּ יַת אֲבוּכוֹן וְיַת אֱינַשׁ
בָּתֵּיכוֹן וְאַיְיתוּ לְוָתִי וְאֵיתֵן לְכוֹן יַת שְׁפַר אֲרַג אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְתֵיכְלוּן יַת
שַׁמְנוּנִיתָא דְאַרְעָא : יט וְאַנְתְּ יוֹסֵף מְפַקֵּד בְּאִיקַר אַבָּךְ בְּגִין כֵּן אֵימַר
לְאָחָךְ דָא עִיבִידוּ סִיבוּ לְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם סַדְנֵי דְמִינַגְדָן בְּתוֹרְתֵּי
לְסוֹבְרָא בְּהוֹן יַת טַפְלֵיכוֹן וְיַת נְשֵׁיכוֹן וְתִטְלוּן יַת אֲבוּכוֹן וְתֵיתוּן : כ
וְעֵינֵיכוֹן לָא תֵיחוּס עַל מָנֵיכוֹן אֲרוּם שְׁפַר אֲרַג כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִילְכוֹן
הוּא : כא וְעָבְדוּ כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהַב לְהוֹם יוֹסֵף סַדְנֵי עַל מֵימְרָא
דְפַרְעֹה וִיהַב לְהוֹן זְוָודִין לְאָרְחָא : כב לְכָלְהוֹן יְהַב לְגַבְרָא אִסְטְלֵוִי
וּלְבוּשׁ וּלְבִנְיָמִין יְהַב תְּלַת מְאָה סַלְעִין דִכְסַף וְחַמְשׁ אִיסְטוּלֵי דִלְבוּשִׁין :
כג וּלְאָבוּי שַׁדַּר דוֹרוֹן כְּדֵין עַשְׂרָא חֲמָרִין טְעִינִין חַמְרָא וּמְטוּבָא
דְמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר אַתְנָן טְעִינָן עִיבוּר וּלְחֵם וּזְוָדִין לְאָבוּי לְאָרְחָא :

וְשַׁדַּר

תלניס כנגד נגמלך כל היטן בבית המדרש תורינו נעשי'קרעי' ק רעים וזהו א: תהה כ פיגה בבית המדרס פן תורס תלמודך' וכן אמר יוסף ליעקב אוטוב פתנה נכאן אף נלכת ח"ל פן תורס מאורה כי לא תוכלו ללמוד מס מפני הרעב עיניכס רואות' בני' הרא תילכם אתילה כי פי הא'לנר אליכס בבית' בעגל'ערופה שסימן זה מסר להס לאביו שעירס חמכו בעגלה ערופה ומזון שכיס כמכור' הפא נר ו'אס וחזון לאביו ואידך וחזון לכולא זיה אע"פ שאמר ומזון לאביו ומזון לכולא ביה ששלח מזון לפרנס כלס · אל תרגזו י"א של תסמכו עלי לומר אחיכו גדול הארץ לעשות יכול לסוס אדם של אל תרגזו

רשי

שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב :
(ולעד"ן דיוקו של רש"י דביוסף כתיב ויפול ויבך
תרתי משמע אשני מקדשות ולכן עשה ב' פיגולות
ע"ז ברמז · מש"כ בבנימין דלא כתיב רק ובנימין
בכה פעולה אחת שלא רמז רק על חרבן א' ועיין
בביאור ת"י שגם הוא בדרך דרש) : (טו) ואחרי
כן · מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם : דברו
אחיו אתו · שמתחלה היו בושים ממנו : (טז) והקול
נשמע בית פרעה · כמו בבית פרעה וזהו לשון בית
ממש : (יז) טענו את בעירכם · תבואה : (יח)
את טוב ארץ מצרים · ארץ גושן · ניבא ואינו יודע מה ניבא סופם לעשותה כמצולה שאין בה דגים :
חלב הארץ · כל חלב לשון מיטב הוא : (יט) ואתה צויתה מפי לומר להם : זאת עשו · כך אמור להם
שברשותי הוא : (כג) שלח כזאת · כחשבון הזה · ומהו החשבון י' חמורים וגו' : (רצונו שמלת כזאת
המיותרת ובכף הדמיון תורה על כי מעולם לא שלח לו י' חמורים וי' אתונות רק הכי קאמר קרא ולאביו
שלח בעגלות כזאת וגו' כלומר כחשבון הזה שהוא משא י' חמורים וי' אתונות והשתא א"ש דלא מציכו
נכתב שא ויירא את העגלות ולא שום חמורים ואתונות וק"ל בשם הגאון מהר"ל) : מטוב מצרי' מציכו
בנת'

רשב"ם

בתלמוד · אין פרה וחזירה יוצאה ממצרים שלא
אם כן נטלה האם שלה : (כג) כזאת · כמו
כן · עשרה חמורים לעשרה אחיו · ואע"פ
שבנימין חזר עמהם לא רצה להטריחו · אמרי'
בתלמוד · קללת חכם אפילו על תנאי והשלים
תנאו היא באה מנלן מיהודה שאע"פ שהחזיר
את בנימין לאביו היו עצמותיו מגולגלין
בארון וכו' : (כד) וישלח את אחיו · כל לשון
לוויה משקל דגש · לשון שליחו' של חזור משקל
רפי

אבן עזרא

בהמתכם וכן אכתנו ובעירנו : (יח) חלב הארץ · כמו שומן : (כב) חליפות שמלות · מלבושי' אין זה
כמו זה והפחות שתים · וטעם כזאת מחליפות שמלות והטובות שהיו במצרים : (כג) בר · דגן :
ולחם

ג' ג' ועשר אתנת נשאת בר ולחם
ג' ומזון לאביו לדרך: כד
כ"ב וישלח את אחיו וילכו ויאמר
ג' אלהם אל תרגזו בדרך:
כה ויעלו ממצרים ויבאו
ה' סידין ארנה: ד' חסר ארץ כנען אל יעקב אביהם:
כו ויגדו לו לאמר עוד
ג כ' מארי"ח יוסף חי וכי הוא משל בכל
ג' ג ארץ מצרים ויפג לבו כי לא
האמין להם: כז וידברו
י' אליו את כל דברי יוסף אשר
כי ס"ג נתו דבר אלהם וירא את העגלות
ג' כ"ל אשר שלח יוסף לשאת אתו
ג ותחי רוח יעקב אביהם: כח
ויאמר ישראל רב עוד יוסף
ג' בני חי אלכה ואראנו בטרם
אמות: מו א ויסע ישראל
ג' ג' מלעיל ול מלרע וכל אשר לו ויבא בארה
שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו
פסק ג' יצחק: ב ויאמר אלהים
לסמיך ד' ב' חס' וג' לישראל במראת הלילה
מ"ל: ויאמר יעקב יעקב ויאמר
בי נית אל הנני: ג ויאמר אנכי האל
אלהי אביך אל תירא מרדה
מצרימה כי לגוי גדול
ואשימך

כד ושלח ית אחוהי ואזלו
ואמר להון לא תתנצון
באורחא: כה וסליקו
ממצרים ואתו לארעא דכנען
לות יעקב אבוהון: כו
וחויאו ליה למימר עד כען
יוסף קים וארי הוא שליט
בכל ארעא דמצרים והוו
מליא פיגן על לביה ארי לא
הימין להון: כז ומלילו
עמיה ית כל פתגמי יוסף די
מליל עמהון וחזא ית עגלתא
דשלח יוסף למטל יתיה
ושרת רוח קודשא על יעקב
אבוהון: כח ואמר ישראל
סגי לי חדוא עד כען יוסף
ברי קים איזיל ואחזיניה עד
לא אמות: א ונטל ישראל
וכל דליה ואתא לבאר שבע
ודבח דבחין לאלהא דאבוהי
יצחק: ב ואמר יי לישראל
בחזוא דליליא ואמר יעקב
יעקב ואמר הא אנא: ג
ואמר אנא אל אלהא דאבוך
לא תדחל מלמיחת למצרים
ארי לעם סגי אשוינך תמן:
אנא

אהרן
אל תרגזו תענית י'
ויאמר אלהים ברכות נו סנה' פט

רשב"ם

רפי: אל תרגזו אל תריבו כלום בדרך מפני לסטים כי שלום לי מכל צד · וכן רגזו ואל תחטאו · היו יראים מן הקב"ה ולא תחטאו · וכן ונתן ה' לך לב רגז · דחיל כתרגו' · וכן ירגזון ירועת · לשון פיחוד · פחד במתירא · וכן רגזה בוטחות המרגיז ארץ ממקומה · אבל רגוז רגוש של תרגום של דפי"א

רש"י

בגמ' ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו · ומ"א גריסין של פול: בר ולחם ומזון כתרגומו · ליפתן (כך גירסת רא"ם) (כד) אל תרגזו בדרך · אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך: ד"א אל תפסיעו פסיעה גסה והכנסו בחמה לעיר ולפי פשוטו של מקרא

כד וְשַׁדַּר יַת אֲחוֹי וַעֲיַילוּ וַאֲמַר לְהוֹם לָא תִתְנַצוּן עַל עֵיסַק זְבִינְתִּי
דִּלְמָא יִרְגְּזוּן בְּכוֹן עָבְרֵי אוֹרְחָא : כה וּסְלִיקוּ מִמִּצְרַיִם וְאָתוּ לְאַרְעָא
דִּכְנַעַן לְוַת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן : כו וְתַנִּיאוּ לֵיהּ לְמֵימַר עַד כְּדוּן יוֹסֵף קַיָּים
וַאֲרוּם הוּא שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם
וּפְלִיג לִבֵּיהּ אֲרוּם לָא הֵימִין לְהוֹם :
כז וּמַלִּילוּ עִמֵּיהּ יַת כָּל פִּתְגָּמֵי
יוֹסֵף דְּמַלֵּיל עִמְּהוֹן וַחֲמָא יַת סַדְנַיָּיא
דְּשַׁדַּר יוֹסֵף לְמִיטוֹל יָתֵיהּ וּשְׁרַת רוּחַ
נְבוּאָה דְּאִיסְתַּלְּקַת מִינֵיהּ בְּעִידָן
דְּזַבִּינוּ יַת יוֹסֵף וְתָבַת עֲלוֹי יַעֲקֹב
אֲבוּהוֹן : כח וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל סַגִּין
טַבְוָון עֲבַד עִמִּי יְיָ שֵׁיזְבַנִי מִן יְדוֹי דְעֵשָׂו וּמִן יְדוֹי דְּלָבָן וּמִן יְדוֹי דִּכְנַעֲנָאֵי
דִּרְדָפוּ בַּתְרַאי וְסַגִּין נְחַמִין חָמֵית וְסָבֵיתִי לְמֶחְמֵי וּלְדָא לָא סָבֵית דְּעַד כְּדוּן
יוֹסֵף בְּרִי קַיָּים אֵיזִיל כְּדוּן וְאַחְמִינֵיהּ קֳדָם דְּאָמוּת : א וּנְטַל יִשְׂרָאֵל
וְכָל דִּילֵיהּ וְאָתָא לִבְאֵר שֶׁבַע וְדַבַּח דִּבְחִין לֶאֱלָהָא דְּאָבוּי יִצְחָק : ב
וַאֲמַר יְיָ לְיִשְׂרָאֵל בִּנְבוּאָה בְּלֵילְיָא וַאֲמַר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַאֲמַר הָא נָא : ג
וַאֲמַר אֲנָא הוּא אֵל אֱלָהֵיהּ דְּאָבוּךְ לָא תִדְחַל מִלְמֵיחוֹת לְמִצְרַיִם עַל עֵיסַק
שִׁעֲבוּדָא דִּי פְּסָקִית עִם אַבְרָהָם אֲרוּם לְעַם סַגִּי אֲשַׁוִּינָךְ תַּמָּן :

ירושלמי

וְאַפְלַג לִבֵּיהּ :
וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל סַגִּין טָבָן וְנַחֲמָן
סַכֵּיית לְמֶחֱמֵי וְהָדָא לָא סַכֵּית
דְּהָא עַד כְּדוּן יוֹסֵף בְּחַיִּין
נֵיזִיל וְנֶיחֱמֵי יָתֵיהּ עַד לָא
נָמוּת :

רש״י

יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו
בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על
ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו
לשנאתו : (כו) וכי הוא מושל · ואשר הוא מושל :
ויפג לבו · נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו
פונה אל הדברים לשון מפיגין טעמן בלשון משנה ·
וכמו מאין הפגות (איכה ג) וריחו לא נמר (ירמיה
מח) מתרגימינן וריחיה לא פג : (כז) את כל
דברי יוסף · סימן מסר להם במה היה עוסק
כשפירש ממנו בפ׳ עגלה ערופה זהו שנ׳ וירא את
העגלות אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה:
ותחי רוח יעקב · שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו:
רב לי · רב לי עוד שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני
חי : (א) בארה שבע · כמו לבאר שבע ה״א בסוף
תיבה במקום למ״ד בתחילה : לאלהי אביו יצחק ·
חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך
תלה ביצחק ולא באברהם · (ב) יעקב יעקב ·
לשון חבה : (ג) אל תירא מרדה מצרימה · לפי
שהיה מצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ :

ואנכי

רשב״ם

אנא

דיאל ושל עורא לשון כעס שרגל לע״ז
של רוגז על כ״ד ספרים : (כו) וכי הוא
מושל · ואל תירא מלבא אליו : ויפג לבו ·
החליף לבו לומר אין זה אמת : כי לא האמין
להם · כמו אל תתני פוגת לך · וריחו לא נמר
מתורגם וריחי׳ לא פג : (כז) את כל דברי
יוסף שאלו דברי׳ שדיבר אליהם הכתובי׳ למעלה
שבכה על צואריהם והכירו בודאי שהוא
אחיהם · וגם ראה את העגלות אשר שלח יוסף
על פי פרעה: ותחי רוח יעקב כי שמר את
הדבר שסוף יוסף להיות מושל אינן יוצאות
ממצרים כי אם על פי מושל כמו שפירשתי
למעלה : (כח) רב די בפוגת לבי שלא האמנתי
שא ודאי עוד יוסף בני חי · פשטות אחרים של
ערמומיות הום והכס הבל׳ ואני הצעיר שמעתי
רב עוד יוסף בני חי אתם אומרי׳ עוד יוסף
חי וכי הוא מושל רב לי כמה שהוא עדיין חי
אפילו אינו מושל · אלכה ואראנו
בטרם אמות וגו׳: (א) לאלהי · אביו יצחק ·

Ty מה שעשה

לשום אדם
בדרך גילך
על שלה
זרוע׳ י״ד א
אמר להם אל
תתעצקו
בדבר הלכה׳
אליהם אל
תרגזו בדרך
נביא׳ וזהו אל
תדברו
בהלכ׳ איסם
אל תרגזו
בדרך נני׳ א
תפסעו
פסיעה גסה
ויגלו׳
מסר יו״ד
שלא הגידו
לו על
שהתירו
החרם
שהחרימו
נעשרה׳ ד׳
פעמי׳ כתוב
עגלו׳ כפרש׳
וד״פ כתוב

עגלה
ערופה שפי׳
ממכו בפ׳
עגל׳ ערופה
וירא את
העגלו׳ כני׳
ראש כי
בהלכ׳ עגלה
ערופה׳
ישראל
במראות
הלילה. ז׳
תגין נשין
על שם כי
שבע יפה
נאיך וקס
שנאמר עליו
שבעה נראת
וכוכל אהם
תמולכן
מלאך דיכה
יוסף שמעון
ונכינן ׳ גם
עלה כתיב
בה״א רמז
לאחר הי׳
דורו׳ יעקב

אֲשִׂימְךָ שָׁם׃ ד אָנֹכִי אֵרֵד
עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ
גַם־עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־
עֵינֶיךָ׃ ה וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר
שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־
נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח
פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ׃ ו
וַיִּקְחוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־
רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרָיְמָה יַעֲקֹב
וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ׃ ז בָּנָיו וּבְנֵי
בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו
וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרָיְמָה׃
ס ח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב
וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן׃ ט
וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן
וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל
וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל
בֶּן־הַכְּנַעֲנִית׃ יא וּבְנֵי לֵוִי
גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי׃ יב
וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה
וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן
בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ
חֶצְרֹן וְחָמוּל׃ יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר
תּוֹלָע וּפֻוָה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן׃ יד
וּבְנֵי זְבֻלוּן סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל׃
טו אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר
יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו
וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ׃

ד אֲנָא אֵיחוֹת עִמָּךְ לְמִצְרַיִם
וַאֲנָא אַסֵּיקִנָּךְ אַף אַסָּקָא
וְיוֹסֵף יְשַׁוֵּי יְדוֹהִי עַל עֵינָךְ׃
ה וְקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא
דְשָׁבַע וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת
יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן וְיָת טַפְלְהוֹן
וְיָת נְשֵׁיהוֹן בַּעֲגָלָתָא דִּי
שְׁלַח פַּרְעֹה לְמִטַּל יָתֵיהּ׃
ו וּדְבַרוּ יָת גֵּיתֵיהוֹן וְיָת
קִנְיָנֵיהוֹן דִּי קְנוֹ בְּאַרְעָא
דִּכְנַעַן וַאֲתוֹ לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב
וְכָל בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ׃ ז בְּנוֹהִי
וּבְנֵי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ בְּנָתֵיהּ
וּבְנָת בְּנוֹהִי וְכָל זַרְעֵיהּ אַיְתִי
עִמֵּיהּ לְמִצְרָיִם׃ ח וְאִלֵּין
שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעָאלוּ
לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב וּבְנוֹהִי בּוּכְרֵיהּ
דְּיַעֲקֹב רְאוּבֵן׃ ט וּבְנֵי
רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרוֹן
וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן
יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר
וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנֵיתָא׃ יא
וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי׃
יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן
וְשֵׁלָה וּפֶרֶץ וְזָרַח וּמִית עֵר
וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן וַהֲווֹ
בְּנֵי פֶרֶץ חֶצְרוֹן וְחָמוּל׃ יג
וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב
וְשִׁמְרוֹן׃ יד וּבְנֵי זְבוּלֻן
סֶרֶד וְאֵילוֹן וְיַחְלְאֵל׃ טו
אִלֵּין בְּנֵי לֵאָה דִּילֵידַת
לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְיָת דִּינָה
בְּרַתֵּיהּ כָּל נְפַשׁ בְּנוֹהִי
וּבְנָתֵיהּ תְּלָתִין וּתְלָת׃

אנכי ארד ברכות נו
ושאול בן סנהדרין פב

וּבְנֵי

יונתן בן עוזיאל

ד אנא הוא דבמימרי איחות עמך למצרים ואיחמי סיגופיהון די בנך ומימרי יעלינך תמן ואוף אסיק ית בנך מתמן וברם יוסף ישוי ידיה על עינך : ה וקם יעקב מבירא דשבע ונטלו בני ישראל ית יעקב אבוהון וית טפלהון וית נשיהון בסדנא דשדר פרעה למיטל יתיה : ו ודברו ית קניניהון וית נכסיהון די קנו בארעא דכנען ואתו למצרים יעקב וכל בנוי עמיה : ז בנוי ובני בנוי עמיה בנתיה ובנת בנוי וכל זרעיה איתי עמיה למצרים : ח ואילין שמהת בני ישראל דעלו למצרים יעקב ובנוי בוכרא דיעקב ראובן : ט ובנוי דראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי : י ובנוי דשמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצוחר ושאול הוא זמרי דעבד עובדא דכנענאי בשטים : יא ובנוי דלוי גרשון וקהת ומררי : יב ובנוי דיהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומית ער ואונן על עיסק עובדיהון בישייא בארעא דכנען ושלה וזרח לא אולידו בנין בארעא דכנען והוו בני פרץ דנחתו למצרים חצרון וחמול : יג ובנוי דיששכר חכימין ומרי חושבנא ושומהון תולע ופוה ויוב ושמרון :

יד ובנוי דזבולון תגרין מרי פרקמטיא מפרנסין ית אחוהון בני יששכר ומקבלין אגר כותהון ושומהון סרד ואלון ויחלאל : טו אלין בני לאה דילידת ליעקב בפדן דארם וית דינה ברתיה כל נפשת בנוי וברתיה

בעל הטורים

נוי קהת
עמרם משה
ויוסף ישית
ידו על
עיניך עניס
עיניך
כשתמות
הנטיתו שלא
ימות נקיין:

תלתין

רש"י

(ד) ואנכי אעלך · הבטיחו להיות נקבר בארץ : (ו) אשר רכשו בארץ כנען · אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי וזהו אשר כריתי לי העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו : (ז) ובנות בניו · סרח בת אשר ויוכבד בת לוי : (ח) הבאים מצרימה · על שם השעה קורא להם הכתוב באים · ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו : (י) בן הכנענית · בן דינה שנבעלה לכנעני · כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה

רשב"ם

שעשה עם יצחק מזבח בבאר שבע בשנגלה לו הק"בה כמה שכ' בפרשת אלה תולדות יצחק ועשה גם הוא שם זבחים כמו שעשה אביו : (ד) אעלך גם עלה · כלומר ארד עמך וגם עלה אעלך · כמו וברכתם גם אותי · גם עלה שנקבר עם אבותיו במערת המכפלה : ישית ידו על עיניך על עיניך ורכיך ישתדל לעשותם כדכתי' ישית ידו על עיניו : (ח) יעקב ובניו יעקב מחשבון שבעים נפש כאו שחוביה לפניו לפי הפשט : כל נפש בניו ובנותיו של יעקב ולאה הכל ל' וג' עם יעקב ורבותינו פירשו זו יוכבד שנולדה בין החומות

יוצאי

אבן עזרא

ולחם · כמשמעו : ומזון · אפונים ופול ועדשים ודחן וכסמין ותאנים וצמוקי' ותמרים כי אלה לבדם הם מזון חוץ מדגן ושעורה · (כד) וטעם אל תרגזו שיכעוס איש על אחיו בעבור מכירתו : (כו) ויפג לבו · מגזרת אל תתני פוגת לך והטעם שעמד לבו ודמה כטעם ויאמן לבו כי לא האמין ויהי כראותו העגלות ותחי רוחו ואל תתמה על מלת ויפג כי כן דרך הנביאי' לדבר כמו ונשמה לא נשארה בי : (כח) רב עוד יוסף · רב לי זאת השמחה : מרדה · מקור והוא חסר הפ"א כמו אשר תנה הודך · וטעם אעלך גם עלה שיקבר בארץ ישראל : (ה) ויוסף ישית ידו על עיניך · במותך כי כן מנהג החיים עם המתים : (ח) בנותיו · היא דינה לבדה ויתכן שהיו לדינה שפחו' קטנות גדלו עמה ובעבור כת קראם

טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי
וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃
יז וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה
וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם
וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל׃
יח אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־
נָתַן לָבָן לְלֵאָה בִתּוֹ וַתֵּלֶד
אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
נָפֶשׁ׃ יט בְּנֵי רָחֵל אֵשֶׁת
יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כ וַיִּוָּלֵד
לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר
יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי
פֶרַע כֹּהֵן אֹן אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־
אֶפְרָיִם׃ כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע
וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי
וָרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדְּ׃
כב אֵלֶּה בְּנֵי רָחֵל אֲשֶׁר יֻלַּד
לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה
עָשָׂר׃ כג וּבְנֵי־דָן חֻשִׁים׃
כד וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי
וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם׃ כה אֵלֶּה בְּנֵי
בִלְהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְרָחֵל
בִּתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב
כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה׃ כו כָּל־
הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב
מִצְרַיְמָה יֹצְאֵי יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי
בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים
וָשֵׁשׁ׃ כז וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֻלַּד־לוֹ בְמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנָיִם
כל

מסרה

ג׳ וח״ג
ג׳ וחס׳ ות׳ אכנן׃
פו ג׳ כתי׳ סי״ן כמ״א ופרחהצירק
ז״ז נ״ת סי׳ זלפה זקן פלהה תניר׃
ל׳ ר״פ
ל׳ בטע׳
ג
ג׳ חס׳ יב׳ כ
ג׳ ר״פ
ל׳
כ׳ ומנ׳ לים׳ לענה׳ ל ג׳ ל י״ן
ל׳ פנירין וכן
בי׳ נב׳ לים׳
ג׳ מלרע
כ״ו

אונקלוס

טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי
שׁוּנִי וְאֶצְבּוֹן עֵרִי וַאֲרוֹדִי
וְאַרְאֵלִי׃ יז וּבְנֵי אָשֵׁר
יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה
וְשֶׂרַח אֲחַתְהוֹן וּבְנֵי בְרִיעָה
חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל׃ יח אִלֵּין
בְּנֵי זִלְפָּה דִיהַב לָבָן לְלֵאָה
בְרַתֵּיהּ וִילֵידַת יָת אִלֵּין
לְיַעֲקֹב שִׁתָּא עֲשַׂר נַפְשָׁן׃
יט בְּנֵי רָחֵל אִתַּת יַעֲקֹב
יוֹסֵף וּבִנְיָמִין׃ כ וְאִתְיְלִידוּ
לְיוֹסֵף בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
דִּילֵידַת לֵיהּ אָסְנַת בַּת
פּוֹטִיפֶרַע רַבָּא דְאוֹן יָת
מְנַשֶּׁה וְיָת אֶפְרָיִם׃ כא
וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל
גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וְרֹאשׁ מֻפִּים
וְחֻפִּים וָאָרְדְּ׃ כב אִלֵּין בְּנֵי
רָחֵל דְּאִתְיְלִידוּ לְיַעֲקֹב כָּל
נַפְשָׁתָא אַרְבְּעַת עֲשַׂר׃
כג וּבְנֵי דָן חֻשִׁים׃ כד
וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר
וְשִׁלֵּם׃ כה אִלֵּין בְּנֵי בִלְהָה
דִּיהַב לָבָן לְרָחֵל בְּרַתֵּיהּ
וִילֵידַת יָת אִלֵּין לְיַעֲקֹב כָּל
נַפְשָׁתָא שִׁבְעָא׃ כו כָּל
נַפְשָׁתָא דְּעָלָא לְיַעֲקֹב
לְמִצְרַיִם נַפְקֵי יַרְכֵּיהּ בַּר מִנְּשֵׁי
בְנֵי יַעֲקֹב כָּל נַפְשָׁתָא שִׁתִּין
וְשִׁית׃ כז וּבְנֵי יוֹסֵף
דְּאִתְיְלִידוּ לֵיהּ בְּמִצְרַיִם
נפשתא

תולדות אהרן

ובני בנימן סוטה לו
ובני דן בתרא קמג

רשב״ם

(כו) יוצאי ירכו הבאים מצרימה כל נפש ששים ושש׳ כי יעקב סבורה מחשבון של שלשים ושלש של לאה

רש״י

שיש אחיה ב״ר : (יז) אלה בני לאה · ואת דינה בתו · הזכרים תלה בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך

תְלָתִיןוּתְלַת : טו וּבְנוֹי דְגָד צִפְיוֹן וְחַגִי שׁוּנִי וְאֶצְבוֹן עֵרִי וַאֲרוֹדִי
וְאַרְאֵלִי : יז וּבְנוֹי דְאָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחַתְהוֹן
דְאִידְבָרִית כַּד הִיא קַיְימָא לְגִינוּנִיתָא עַל דְבַשְׂרַת לְיַעֲקֹב דְיוֹסֵף קַיָים הִיא
שֵׁיזִיבַת לְיַתְבֵי אָבֵל מִדִין קְטוֹל בְּיוֹמֵי יוֹאָב וּבְנוֹי דִבְרִיעָה דְנַחֲתוּ לְמִצְרַיִם
חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל : יח אִלֵין בְּנֵי זִלְפָּה דִיהַב לָבָן לְלֵאָה בְּרַתֵּיהּ וִילִידַת יַת
אִלֵין לְיַעֲקֹב שִׁיתַּסַר נַפְשִׁין : יט בְּנוֹי רָחֵל אִתַּת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִין ׃
כ וְאִתְיְלִיד לְיוֹסֵף בְּנִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִילֵידַת לֵיהּ אָסְנַת בְּרַת דִינָה
וְרָבַת בְּבֵית פּוֹטִיפֶרַע רַבָּא דְטָנִיס יַת מְנַשֶׁה וְיַת אֶפְרָיִם : כא וּבְנוֹי
דְבִנְיָמִין עַשְׂרָא וְשׁוּמְהוֹן עַל פְּרִישׁוּתָא דְיוֹסֵף אֲחוּי בֶּלַע דְאִתְבְּלַע מִנֵיהּ ׃
וָבֶכֶר ׃ דְהוּא בוּכְרָא דְאִמֵיהּ ׃ וְאַשְׁבֵּל דְהַלִיךְ בְּשִׁיבְיָיתָא ׃ גֵרָא ׃
דְאִיתְגַר בְּאַרְעָא גוּכְרָאָה ׃ וְנַעֲמָן ׃ דַהֲוָה נָעִים וְיַקִיר ׃ אֵחִי ׃ דְהוּא אֲחוּי
בַּר אִמֵיהּ ׃ וָרֹאשׁ ׃ דַהֲוָה רֵישׁ בְּבֵית אֲבוֹי ׃ מוּפִּים דְאִזְדַבַּן בְּמוּף ׃ חֻפִּים ׃
דִבְזְמַן דְאִתְפָּרַשׁ מִנֵיהּ הֲוָה בַּר תַּמְנֵיסַר שְׁנִין וְחָזֵי לְכִילַת חִילוּלָא ׃ וְאַרְדְ
דְנַחַת לְמִצְרַיִם : כב אִלֵין בְּנֵי רָחֵל דְאִתְיְלִדוּ לְיַעֲקֹב כָּל נַפְשָׁתָא
אַרְבְּסְרֵי : כג וּבְנוֹי דְדָן זְרִיזִין וְאַמְפּוּרִין וְלֵית סְכוּם לְמִנְיָנֵיהוֹם ׃ כד
וּבְנוֹי דְנַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵם : כה אִלֵין בְּנֵי בִלְהָה דִיהַב לָבָן
לְרָחֵל בְּרַתֵּיהּ וִילֵידַת יַת אִלֵין לְיַעֲקֹב כָּל נַפְשָׁתָא שׁוּבְעָא : כו כָּל
נַפְשָׁתָא דְעָלָא עִם יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם נַפְקֵי יַרְכֵיהּ בַּר מִנְשֵׁיהוֹן דִבְנֵי יַעֲקֹב
כָּל נַפְשָׁתָא שִׁיתִין וְשִׁית : כז וּבְנוֹי דְיוֹסֵף דְאִתְיְלִדוּ לֵיהּ בְּמִצְרַיִם נַפְשָׁתָא
תְרֵין וְיוֹסֵף דַהֲוָה בְּמִצְרַיִם וְיוֹכֶבֶד בְּרַת לֵוִי דְאִתְיְלִידַת בְּמַעֲלְהוֹן לְמִצְרַיִם
בְּנֵי טוּרַיָא סְכוּם כָּל נַפְשָׁתָא לְבֵית יַעֲקֹב דְעָלָא לְמִצְרַיִם שׁוּבְעִין :

וית

וראש שנים במסו' הכא אחי וראש. ואידך זכור עניי ומרודי לענה וראש. כלאי' כנגד' שקרא בנימן לבניו על שם הגלות שאירעו ליוסף וזהו על שם וראש אזכור עניי ומרודי לענה וראש. חשים ב' במסורה מתרי' שבטי' ובני דן חשי' ואכחנו כאלן חשים : דאמרי' בפר' מי שמתו שהיו בני דן כחשים של קנה: פי' אלמטה הוא אח' ומלמעל' הוא מתפצל כמה קנים שמבן אחד שהיה לו יצאו רבים. וזהו כמו כאלן חשים שדרך הנלחמים להדבק זה עם אלו שלא יפרידו אותם האויבים : ומקלה

רש"י

ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה: שלשים ושלש. ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנ' אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים:

רשב"ם

לאה אינו בכלל יוצאי ירכו כי יוצאי ירכו לא היו כי אם ששים ותשע וכי אמר משה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה שיעקב ובניו היו שבעים: עוד הרבה. כלכתי כי לא על איש ישים

(טו) בני רחל אשת יעקב. ובכולן לא נאמר כן אלא שהיתה עיקרו של בית: (כו) כל הנפש הבאה ליעקב. שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה

אשתר

אבן עזרא

קראם הכתוב בנות יעקב בעבור שגדלו בביתו כמו בני מיכל וכן ובנות בניו כי אחת היא: (יח) בן הכנענית. לעד כי נשי השבטים היו ארמיות ומצריות ואדומיות ומדיניות. והזכיר זו לבדה בעבור שעשה שמעון שלא כהוגן לקחת כנענית ועל זה הדבר הזכיר מות ער ואונן בעבור היותם בני כנענית: (כג) נעמן. הוא בן בנימין כי יש נעמן שהוא בן בנו: (כד) ובני דן חשים. יתכן שהיו שנים ומת אחד מהם ולא הזכירו הכתוב או כן דרך הלשון. יש אומ' כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון כי ששים ותשע היו וזה המפרש טעה בעבור שמצאנו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש והם שלשים

ושתים

ד' כתו' ג' פלגי' : כָּל־הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה
מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים : ס כח
ג' וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו אֶל־
פו"ג זמו' כן יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה
ג' : ג' וַיָּבֹאוּ אַרְצָה גֹּשֶׁן : כט וַיֶּאְסֹר
יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־
ב' ומ' ונעכין יִשְׂרָאֵל אָבִיו גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו
וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיֵּבְךְּ עַל־
צַוָּארָיו עוֹד : ל וַיֹּאמֶר
ג' ומ"ג יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה
ג' ומ"ג הַפָּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ
כִּי עוֹדְךָ חָי : לא וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו
אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה
ב' וחד אמרה וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי וּבֵית־אָבִי
נמ' כלגי' : אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי :
ח' ר"פ לב וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן כִּי־
אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאנָם וּבְקָרָם
וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ : לג
וְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה
וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם : לד
וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ
ג' מ"ג עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה
גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת
מִצְרַיִם

נפשתא תרתין כל נפשתא
לבית יעקב דעלא למצרים
שבעין : כח וית יהודה
שלח קדמוהי לות יוסף
לפנאה קדמוהי לגשן ואתו
לארעא דגשן : כט וטקים
יוסף רתיכוהי וסליק לקדמות
ישראל אבוהי לגשן ואתחזי
ליה ונפל על צורית ובכא
על צורית עוד : ל ואמר
ישראל ליוסף אילו אנא
מאית זמנא הדא מנחם אנא
בתר דחזיתינון לאפך ארי
עד כען קיים את : לא
ואמר יוסף לאחוהי ולבית
אבוהי אסק ואחוי לפרעה
ואימר ליה אחי ובית אבא די
בארעא דכנען אתו לותי :
לב וגובריא רעי ענא ארי
גברי מרי גיתי הוו ועניהון
ותוריהון וכל דלהון איתיו :
לג ויהי ארי יקרי לכון
פרעה ויימר מה עובדיכון :
לד ותימרון גברי מרי
גיתי הוו עבדך מזעירנא
ועד כען אף אנחנא אף
אבהתנא

רשב"ם

ימים : (לג) והאנשים רועי צאן. כל זה אמר
יוסף לפרעה : (לד) כי תועבת מצרים. בזויים
היו בעיניהם כל רועי הצאן כי מאוס הצאן בעיניה'
בין לאכילה בין לזבח כדכתי' הן נזבח את תועבת
מצרים

רש"י

(אסתר ב) וכמו והנה רחל באה עם
הצאן לפיכך טעמו למטה באל"ף לפי שכשיצאו
לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש. והשני
כל הנפש לבית יעקב הבאה' מצרימה שבעים
הוא לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בבית לפי
שכשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות : (ועיין בביאורי
לת"י ומשם תמצא לדעת כמאמר ברש"י) . ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו לומר

שמתן

כח וְיַת יְהוּדָה שָׁדַר קֳדָמוֹי לְוַת יוֹסֵף לְמִחְוְיָא קֳדָמוֹי אָרְחָא וּלְמִכְבְּשָׁא יַת עֲמוּרַיָא דְאַרְעָא וּלְאַתְקְנָא קֳדָמוֹי בֵּית מֵישְׁרוֹי בְּגוֹשְׁנָא וְאָתוּ לְאַרְעָא דְגוֹשֶׁן : כט וְטַקִּים יוֹסֵף אַרְתִּיכֵיהּ וְסַלִּיק לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל אָבוּי לְגֹשֶׁן וְקָדָם דְאִשְׁתְּמוֹדְעֵיהּ אָבוּי סָגַד לֵיהּ וְאִתְחַיֵּיב לְמֶהֱוֵי שְׁנוֹי קְטִיעָן וְאִתְחָא וְאִתְחַמֵּי לֵיהּ וּרְכַן עַל פְּרִיקַת צַוְורֵיהּ וּבְכָא עַל צַוְורֵיהּ תּוּב עַל דְסָגַד לֵיהּ : ל וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף אִין מַיְיתָנָא בְּהָדָא זִמְנָא מִתְנַחֵם אֲנָא דִי בְּמִיתוּתָא דְמַיְיתִין בָּהּ צַדִּיקַיָּא אֲנָא מַיֵּית בָּתַר דְחָמִית סְבַר אַפָּךְ אֲרוּם עַד כְּדוֹן אַנְתְּ קַיָּים : לא וַאֲמַר יוֹסֵף לְאָחוֹי וּלְבֵית אָבוּי אִיסַּק וְאֶתְנֵי לְפַרְעֹה וְאֵימַר לֵיהּ אַחוּי וּבֵית אַבָּא דִּבְאַרְעָא דִכְנַעַן אָתוּ לְוָתִי : לב וְגוּבְרַיָא רַעֲיָין דְעָאן אֲרוּם גוּבְרֵי מָרֵי גֵיתֵי הֲווֹ וְעָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל דִּלְהוֹן אַיְיתִיו : לג וִיהֵי אֲרוּם יִקְרֵי לְכוֹם פַּרְעֹה וְיֵימַר תָּנוּן לִי מַה עוֹבָדֵיכוֹן : לד וְתֵימְרוּן מָרֵי גֵיתֵי הֲווֹ עַבְדָּךְ מִטַלְיוּתָנָא וְעַד כְּדוֹן בְּגִין דְתֵיתְבוּן בְּאַרְעָא

ירושלמי

לְאַתְקָנָה לֵיהּ אֲתַר בֵּית מֵישְׁרוֹי לְגוֹשְׁנָא :

רש״י

שמתו לפני ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן׳ מצאתי בויקרא רבה עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלוהות הרבה׳ יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד: (כח) להורות לפניו׳ כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתישב בה: לפניו׳ קודם שיגיע לשם׳ ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: (כט) ויאסור יוסף מרכבתו׳ הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו: וירא אליו׳ יוסף נראה אל אביו: ויבך על צואריו עוד׳ לשון הרבות בכיה וכן כי לא על איש ישים עוד לשון רבוי הוא איננו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר׳ על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע: (ל) אמותה הפעם׳ פשוטו כתרגומו ומדרשו סבור הייתי למות שתי מיתות בעה״ז ולעה״ב שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומ׳ שיתבעני הקב״ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: (לא) ואמרה אליו אחי וגו׳ ועוד אומר לו והאנשים רועי צאן וגו׳: (לד) בעבור תשבו בארץ גושן׳ והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו

שאין

אבן עזרא

וספים ובדרש כי יוכבד נולדה בין החומות גם זה תמה למה לא הזכיר הכתו׳ הפלא שנעש׳ עמה שהוליד משה והיא בת ק״ל שנה ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים ולא די לנו זה הנער על שעשו פייטני׳ פיוטים ביו׳ שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר״כ שנה וכי אחיה אי כך וכך שנים דרך אגדה או דברי יחיד והנכון בעיני שיעק׳ בחשבון וממנו יחל כאילו אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש והראיה על זה שאמר בתחלה יעקב ובניו ואם טען טוען ויאמ׳ כי הנה כתו׳ ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש דע כי הכתוב לא חשש להוציא אחד משבעים כאשר אמר אשר יולד לו בפדן ארם ולא נולד לו בנימין שם כי גם בזו הפרשה שנים עדים כאחד שאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו והנה הזכיר כי יעקב מבני ישרא׳ כי לא הלך הכתו׳ כי אם אח׳ הרוב והעד השני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימ׳ שבעים ומנשה ואפרי׳ לא באו׳ מצרים כי שם היו ושם נולדו וכתוב אחריו בשבעי׳ נפש ירדו אבותיך מצרימה ואלה שניהם לא ירדו ג״כ זה שכתו׳ לעד כי יעקב נכנס בחשבון

כי

מצרים כל־רעה צאן: מז — סו'מק'ל'קמ' כתי'ה'כס'ף תיכות:
א ויבא יוסף ויגד לפרעה
ויאמר אבי ואחי וצאנם
ובקרם וכל־אשר להם באו
מארץ כנען והנם בארץ גשן:
ב ומקצה אחיו לקח חמשה — ג'
אנשים ויצגם לפני פרעה: — ל' וחסר
ג ויאמר פרעה אל־אחיו
מה־מעשיכם ויאמרו אל־
פרעה רעה צאן עבדיך גם־ — כן כתיב בלשון רבים:
אנחנו גם־אבותינו: ד — ס'מ"ג
ויאמרו אל־פרעה לגור
בארץ באנו כי־אין מרעה
לצאן אשר לעבדיך כי־כבד
הרעב בארץ כנען ועתה — י"ח נטעז
ישבו־נא עבדיך בארץ גשן:
ה ויאמר פרעה אל־יוסף — ג'נטע'ר"פ
לאמר אביך ואחיך באו
אליך: ו ארץ מצרים
לפניך הוא במיטב הארץ
הושב את־אביך ואת־אחיך — ג'וא'ג' ב' תפקו'לג'ו'
ישבו בארץ גשן ואם־ידעת — ב'
ויש־בם אנשי־חיל ושמתם — ג
שרי מקנה על־אשר־לי:
ז ויבא יוסף את־יעקב — ב"ת
אביו ויעמדהו לפני פרעה — ב' וחסר
ויברך יעקב את־פרעה:
ח ויאמר פרעה אל־יעקב
כמה ימי שני חייך: ט ויאמר — ה'ס' נחו'
יעקב אל־פרעה ימי שני מגורי — ה'לפ' נחו'
שלשים ומאת שנה מעט

ורעים

אבהתנא בדיל דתיתבון — אהרן
בארעא דגשן ארי מרחקין
מצראי כל רעי ענא: א
ואתא יוסף וחוי לפרעה ואמר
אבא ואחי ועניהון ותוריהון
וכל דלהון אתו מארעא
דכנען והא אנון בארעא — ומקצ'אחיו ב"ק נב
דגשן: ב ומקצת אחוהי
דבר חמשא גוברין ואקימנון
קדם פרעה: ג ואמר
פרעה לאחוהי מה עובדיכון
ואמרו לפרעה רעי ענא
עבדך אף אנחנא אף
אבהתנא: ד ואמרו לפרעה
לאתותבא בארעא אתינא
ארי לית רעיא לענא די
לעבדך ארי תקיף כפנא
בארעא דכנען וכען יתבון
כען עבדך בארעא דגשן:
ה ואמר פרעה ליוסף
למימר אבוך ואחך אתו
לותך: ו ארעא דמצרים
קדמך היא בדשפיר בארעא
אותיב ית אבוך וית אחך
יתבון בארעא דגשן ואם — ואם ידעת
ידעת ואית בהון גוברין — ברכות כג
דחילא ותמנינון רבני גיתי
על דלי: ז ואיתי יוסף
ית יעקב אבוהי ואקימניה
קדם פרעה ובריך יעקב ית
פרעה: ח ואמר פרעה
ליעקב כמה יומי שני חייך: — ויאמר
ט ואמר יעקב לפרעה יומי — פרעה
שני תותבותי מאה ותלתין — מגילה יז
שנין זעירין ובישין הוו יומי — ויאמ'יעקב
שני חיי ולא אדביקו ית יומי — סם
שני חיי אבהתי ביומי

תותבותהון

בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן אֲרוּם מְרַחֲקִין מִצְרָאֵי כָּל רָעֵי עָנָא : א וְאָתָא יוֹסֵף
וְתָנֵי לְפַרְעֹה וַאֲמַר אַבָּא וְאַחַי עָנְהוֹן וְתוֹרֵיהוֹן וְכָל דִּי לְהוֹן אָתוּ מֵאַרְעָא
דִּכְנַעַן וְהָא הִינוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן : ב וּמִקְצַת אָחוֹי דְּבַר חַמְשָׁא גּוּבְרִין
זְבוּלוּן דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר וְאָקִימִינוּן קֳדָם פַּרְעֹה : ג וַאֲמַר פַּרְעֹה
לְאָחוֹי דְּיוֹסֵף מַה עוֹבָדֵיכוֹן וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה רָעֵי עָנָא הֲווֹ עַבְדָּךְ אוּף אֲנַן
אוּף אֲבָהָתָן : ד וַאֲמָרוּ לְפַרְעֹה לְאִיתוֹתָבָא בְּאַרְעָא אָתֵינָא אֲרוּם לֵית
אֲתַר בֵּית רַעְיָא לְעָנָא דִּלְעַבְדָּךְ אֲרוּם תַּקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן וּכְדוּן
יִתְבוּן כְּעַן עַבְדָּךְ בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן : ה וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף לְמֵימַר אֲבוּךְ
וְאָחָךְ אָתוּ לְוָותָךְ : ו אַרְעָא דְמִצְרַיִם קֳדָמָךְ הִיא בְּבֵית שְׁפַר אַרְעָא
אוֹתֵיב יַת אֲבָךְ וְיַת אָחָךְ יִתְבוּן בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאִין חַכִּימְתָּא דְּאִית בְּהוֹם
גּוּבְרִין דְּחֵילָא וּתְמַנִּינוּן רַבָּנֵי גֵּיתֵי עַל דִּידִי : ז וְאַיְתֵי יוֹסֵף יַת יַעֲקֹב
אֲבוּי וְאָקִימֵיהּ קֳדָם פַּרְעֹה וּבְרִיךְ יַעֲקֹב יַת פַּרְעֹה וַאֲמַר יְהֵא רַעֲוָא
דְּיִתְמַלוֹן מוֹי דְּנִילוּס וְיַעֲדֵי כַּפְנָא מִן עַלְמָא בְּיוֹמָךְ : ח וַאֲמַר פַּרְעֹה
לְיַעֲקֹב כַּמָּה אִינוּן יוֹמֵי שְׁנֵי חַיָּיךְ : ט וַאֲמַר יַעֲקֹב לְפַרְעֹה יוֹמֵי שְׁנֵי
תּוֹתָבוּתִי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין קַלִילִין וּבִישִׁין הֲווֹ יוֹמֵי שְׁנֵי חַיַּי דְּמִן טַלְיוּתִי
עֲרַקִית מִן קֳדָם עֵשָׂו אָחִי וְאִיתוֹתָבִית בְּאַרְעָא דְּלָא דִּידִי וּכְדוּן בְּעִידַן
סֵיבְתִי נַחְתִית לְאִתּוֹתָבָא הָכָא וְלָא אַדְבִּיקוּ יוֹמַי יַת יוֹמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבָהָתַי
ביומי

ומקצה אחיו לקח נגימט' החלשים · ממיטב הארץ מים' גשן · ושמתם שרי' נח"ס' ושמת' שר' מקנה על אשר לי : ואידקושית' נארין · אלמד שהיו מתוכים ושרים על ראשי' האיילים שהיו שם כתובי' ומונחים נארגו הפלך וזה הוא ושמת' נארון ויעמדהו ב' במסרה ויעמדהו לפני פרעה ואך

ויעמדהו לפני אלעזר הכהן וסניה' חסרים לפי שיצחק היה זקן והיו צריכין לסומכו כדי שיוכל לעמוד גם יהושע היה מת"ש שנע שיח"יכהינ לפני משה והיה ירא ממשה שלא יעניסהו והיו צריכין לסומכו ולכך חסרים אלא היית' עמידתן שלימה' ביתה' פרעה ב' נמסר' את כל הכסף ויתה פרעה יערוב כנד ניתם

רשי

שאין אתם ב קיאין במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם : כי תועבת מצרים כל רועה צאן · לפי שהם להם אלהות: (ב) ומקצה אחיו · מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו · ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימן · אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן · אבל שמות הגבורי' כפל · וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן וכן לזבולן וכן לאשר זהו לשון ב"ר שהיא אגדת א"י · אבל בגמ' בבלית שלנו מצינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשי' ואותן הביא לפני פרעה ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא טעם יש נדבר כדאי' בב"ק · ובברית' דספרי שנינו כה בזאת הברכה כמו גמ' שלנו : אנשי חיל · בקיאין באומנותן לרעות צאן: על אשר לי · על צאן שלי: (ז) ויברך יעקב · היא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלוד"יר בלעז: (ח) שני מגורי · ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ ולא השיגו בטובה: (ט) ויברך יעקב · כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים

רשב"ם

מצרים וגו': (ד) לגור בארץ ולא מתוך חוסר ממון אלא בשביל מרעה לצאנינו · כל זה אמרו שלא יאמר פרעה ליקח משל יוסף כאו : (ו) אנשי חיל ראוים לגבורה ולשררה כמו אשת חיל את · ואני הצעיר מצאתי תרגו' שרי מקנה רבני חילא לפרוש רבנו : (ט) מעט ורעים · לפי שנראה יעקב בעיניו זקן יותר מדאי ששאל לו כמה ימי שני חייך השיב לו יעקב מעט הם אבל רעים

אבן עזרא

כי יעקב נכנס בחשבון כי נפש יש לו והוא העיקר : (ל) ויאסר יוסף · על ידי צווי כמו ויבן שלמה את הבית : (לה) כי תועבת מצרי' כל רועה צאן · לאות כי בימים ההם לא היו המצרים אוכלי' בשר ולא ישחטו אדם שיזבח צאן כאשר יעשו היום אנשי הודו ומי שהוא רועה

ג' וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא
הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי
ג' ומ"ל בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם׃ י וַיְבָרֶךְ
יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי
פ' לין מלרע פַרְעֹה׃ יא וַיּוֹשֵׁב יוֹסֵף אֶת־
אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם
אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב
הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר
ג' צִוָּה פַרְעֹה׃ יב וַיְכַלְכֵּל
ס' יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו
ט' וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי
ד' ר"פ הַטָּף׃ יג וְלֶחֶם אֵין בְּכָל־
הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד
ג' וזפיק וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ
כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב׃ יד וַיְלַקֵּט
יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
ס' בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן
ג' · ג"א בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים וַיָּבֵא
ג' יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃
טו וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ
ד' מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־
מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־
לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי
ל' אָפֵס כָּסֶף׃ טז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם
בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף׃ יז
ג' וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף
וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים
ג' ונפסוק וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר
ב' ג' דג וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם בַּלֶּחֶם
ג' בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא׃

תנייתא
יח וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא

תּוֹתָבוּתְהוֹן׃ י וּבָרִיךְ יַעֲקֹב
יָת פַּרְעֹה וּנְפַק מִן קֳדָם
פַּרְעֹה׃ יא וְאוֹתֵיב יוֹסֵף
יָת אֲבוּהִי וְיָת אֲחוֹהִי וִיהַב
לְהוֹן אַחְסָנָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם בִּדְשְׁפַר בְּאַרְעָא
בְּאַרַע רַעְמְסֵס כְּמָא דְּפַקֵּיד
פַּרְעֹה׃ יב וְזָן יוֹסֵף יָת
אֲבוּהִי וְיָת אֲחוֹהִי וְיָת כָּל בֵּית
אֲבוּהִי לַחְמָא לְפוּם טַפְלָא׃
ויכלכל ג' זרג יג וְלַחְמָא לֵית בְּכָל אַרְעָא
אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא לַחֲדָא
וְאִשְׁתַּלְהִי עַמָּא דְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם וְעַמָּא דְּאַרְעָא
דִּכְנַעַן מִן קֳדָם כַּפְנָא׃ יד
וְלַקֵּט יוֹסֵף יָת כָּל כַּסְפָּא
דְּאִשְׁתְּכַח בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
וילקט יוס פספיסק ט וּבְאַרְעָא דִּכְנַעַן בְּעִבוּרָא דִּי
אִנּוּן זָבְנִין וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת
כַּסְפָּא לְבֵית פַּרְעֹה׃ טו
וּשְׁלִים כַּסְפָּא מֵאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִּכְנַעַן
וַאֲתוֹ כָל מִצְרָאֵי לְוָת יוֹסֵף
לְמֵימַר הַב לָנָא לַחְמָא וּלְמָה
נְמוּת לָקֳבְלָךְ אֲרֵי שְׁלִים
כַּסְפָּא׃ טז וַאֲמַר יוֹסֵף
הָבוּ גֵּיתֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן
בְּגֵיתֵיכוֹן אִם שְׁלִים כַּסְפָּא׃
יז וְאַיְתִיוּ יָת גֵּיתֵיהוֹן לְוָת
יוֹסֵף וִיהַב לְהוֹן יוֹסֵף לַחְמָא
בְּסוּסָוָתָא וּבְגֵיתֵי עָנָא וּבְגֵיתֵי
תוֹרֵי וּבַחֲמָרַיָּא וְזַנִּינוּן
בְּלַחְמָא בְּכָל גֵּיתֵיהוֹן בְּשַׁתָּא
הַהִיא׃ יח וּשְׁלֵימַת שַׁתָּא
הַהִיא וַאֲתוֹ לְוָתֵיהּ בְּשַׁתָּא

בְּיוֹמֵי תְּתָבוּתְהוֹן : י וּבָרִיךְ יַעֲקֹב יַת פַּרְעֹה וּנְפַק מִן קֳדָם פַּרְעֹה :
יא וְאוֹתֵב יוֹסֵף יַת אֲבוּי וְיַת אֲחוֹי וִיהַב לְהוֹן אַחְסָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
בְּבֵית שְׁפַר אַרְעָא בְּאַרְעָא דְפֵילוּסִין
הֵיכְמָא דְפַקִּיד פַּרְעֹה : יב וְזָן יוֹסֵף
יַת אֲבוּהִי וְיַת אֲחוֹי וְיַת כָּל בֵּית אֲבוּי
לַחֲמָא לְפוּם דְמִצְטְרִךְ לְטַפְלַיָּא :
יג וְלַחְמָא לֵית בְּכָל אַרְעָא אֲרוּם תְּקִיף כַּפְנָא לַחֲדָא וְאִשְׁתַּלְהוֹן דַיָּירֵי
אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְדַיָּירֵי אַרְעָא דִכְנַעַן מִן קֳדָם כַּפְנָא : יד וּלְקֵיט יוֹסֵף
יַת כָּל כַּסְפָּא דְאִישְׁתְּכַח בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְאַרְעָא דִכְנַעַן בְּעִיבוּרָא
דְהִינוּן זַבְנִין וְאַיְיתִי יוֹסֵף יַת כַּסְפָּא בְּבֵית הִיפְתִּיקָא דְפַרְעֹה : טו וּשְׁלִים
כַּסְפָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמֵאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ מִצְרָאֵי לְוַת יוֹסֵף לְמֵימַר
הַב לָנָא לַחְמָא וְלָמָא נְמוּת כָּל קִבְלָךְ אֲרוּם שְׁלִים כַּסְפָּא : טז וַאֲמַר
יוֹסֵף הָבוּ גֵיתֵיכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן מָזוֹן בְּגֵיתֵיכוֹן אִין פְּסַר כַּסְפָּא : יז וְאַיְיתִיוּ
יַת גֵיתֵיהוֹן לְיוֹסֵף וִיהַב לְהוֹן יוֹסֵף לַחְמָא בְּסוּסָוָן וּבְגֵיתֵי עָנָא וּבְגֵיתֵי תּוֹרֵי
וּבַחֲמָרָא וְזָנִינוּן בְּלַחְמָא בְּכָל גֵיתֵיהוֹן בְּשַׁתָּא הַהִיא : יח וּשְׁלִימַת שַׁתָּא
הַהִיא וַאֲתוֹ כָּל מִצְרָאֵי לְוָתֵיהּ בְּשַׁתָּא תִנְיֵיתָא וַאֲמַר לֵיהּ לָא נְכַסֵּי מִן
רִבּוֹנִי אֲרוּם אִין שְׁלִים כַּסְפָּא וְגֵיתֵי בְעִירָא לְרִבּוֹנִי לָא אִשְׁתַּיַּיר לָנָא קֳדָם
רִבּוֹנִי אֱלָהֵן גוּפִינַן וְאַרְעָן :

ירושלמי
וּפִילוּסִים :
וְחֲסִיל :

פ עה׳ בשביל שלא זכר השונות פ. שה לו יוסף והביא כל הכסף לביתו על זה נא הערוג תחלה ביתה פרעה דבר א זר לומר כיון שאכנסין הכסף חזר נחזר. ביתה תרגום מלנו כך נא הערוג: חזר פרעה שהיה לפנים חזר נחזר :
סא

רש"י

ומעלי' רשות ומה ברכה ברכו שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשק' ומברכתו של יעק' ואילך הי' פרע' בא על נילוס והוא עול' לקראתו ומשקה את הארץ תנחומא: (יא) רעמסס ׳ מארץ גושן היא: (יב) לפי הטף ׳ לפי הצריך לכל בני ביתם: (יג) ולחם אין בכל הארץ ׳ חוזר לענין הראשון לתחלת שני הרעב: ותלה ׳ כמו ותלאה לשון עיפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה היורה זקים (משלי כו): בשבר אשר הם שוברים ׳ נותנין לו את הכסף: (יד) אפס ׳ כתרגומו שלים: (טו) וינהלם ׳ כמו וינהגם ודומה לו אין מנהל לה (ישעיה נא) על מי מנוחות ינהלני (תלים כג): (יז) בשנה השנית ׳ לשני הרעב: כי אם תם הכסף וגו׳ כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדוני: בלתי אם גויתנו ׳ (כמו אם לא גויתנו ה"ג רא"ם וכן בדפוס

רשב"ם

למה

רעים הם ולכך אני נראה בעיניך זקן יותר מדאי: (יג) ותלה כמו ותכה מכעס עיני ׳ הה"י עיקר לפיכך מפיק ה"י וכן נגה אור: ארץ מצרים וארץ כנען אבל הרחוקות יותר מארץ כנען לא היו באי' לארץ מצרי' כי רחוקו' יותר מדאי או שמא לא היה שם רעב גדול כל כך :

העביר

אבן עזרא

גאון תועבה היא שהוא שותה החלב ואנשי הודו לא יאכלו ולא ישחטו כל אשר יצא מחי מרבים עד היום הזה: (א) ארץ גושן ׳ בכלל בארץ רעמסס פרט והגאון נח ולפי דעתי כי רעמסס פתוח העין אינכה שהיו דרים שם ישראל כי מערי מסכנות פרעה היתה: (ה) שרי מקנה ׳ כשים כפרד: (יג) ותלה על משקל ותתע כמתלהלה כמו כמתעתע וטעמו כאדם שלא ידע מה יעשה: (טו) ויתום: מפעלי הכפל כמו וידום השמש: (טז) הבו: היה הה"א ראוי להיותו נע בפתח וחטף: אפס כסף: פועל

אבד

וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי
ג׳ ג׳ קמצי׳ כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה
הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר
ל׳ וחל גויותיכם לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ
וְאַדְמָתֵנוּ׃ יט לָמָּה נָמוּת
לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ
קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ
ו׳ דגשי׳ ד׳ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ
עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה
ג׳ כ׳ ח׳ ואו׳ וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם׃
ד׳ כ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת
מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ
ז׳ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי־חָזַק
ית״ג ח׳ נתו׳ עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ
י״ב לְפַרְעֹה׃ כא וְאֶת־הָעָם
הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה
גְבוּל־מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ׃ כב
רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה
כ׳ כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה
וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן
לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ
אֶת־אַדְמָתָם׃ כג וַיֹּאמֶר
ח׳ יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי
אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת־אַדְמַתְכֶם
ג׳ לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם
אֶת־הָאֲדָמָה׃ כד וְהָיָה
ו׳ נלו׳ ב׳ ג׳ בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית
מ ל׳ לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה
ג׳ ח׳ בליסבר ג׳ לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל
ל׳ וה ח חד מן ג׳ חסר ב׳ ליסבר לְטַפְּכֶם׃ כה וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי
והיינו

תִנְיֵיתָא וַאֲמַרוּ לֵיהּ לָא נְכַסֵּי (אחרן)
מִן רִבּוֹנִי אֱלָהֵין שְׁלִים כַּסְפָּא
וְגֵיתֵי בְעִירָא לְוָת רִבּוֹנִי
לָא אִשְׁתְּאַר קֳדָם רִבּוֹנִי אֱלָהֵין
גְּוִיָּתָנָא וְאַרְעָנָא׃ יט לְמָא
נְמוּת לְעֵינָךְ אַף אֲנַחְנָא אַף
אַרְעָנָא קְנֵי יָתָנָא וְיָת אַרְעָנָא
בְּלַחְמָא וּנְהֵי אֲנַחְנָא וְאַרְעָנָא
עַבְדִין לְפַרְעֹה וְהַב בַּר זְרַע
וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת וְאַרְעָא לָא
תְבוּר׃ כ וּקְנָא יוֹסֵף יָת
כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה
אֲרֵי זַבִּינוּ מִצְרָאֵי גְּבַר חַקְלֵיהּ
אֲרֵי תְקֵיף עֲלֵיהוֹן כַּפְנָא
וַהֲוָת אַרְעָא לְפַרְעֹה׃ כא
וְיָת עַמָּא אַעֲבַר יָתֵיהּ
מִקְּרֵי לִקְרֵי מִסּוֹף תְּחוּם
מִצְרַיִם וְעַד סוֹפֵיהּ׃ כב
לְחוֹד אַרְעָא בוּמְרַיָּא לָא קְנָא (ואת העם חולין ס)
אֲרֵי חוּלָקָא לְכוּמְרַיָּא מִן קֳדָם
פַּרְעֹה וְאָכְלִין יָת חוּלָקְהוֹן
דִּיהַב לְהוֹן פַּרְעֹה עַל כֵּן לָא
זַבִּינוּ יָת אַרְעֲהוֹן׃ כג
וַאֲמַר יוֹסֵף לְעַמָּא הָא קְנֵיתִי (ואכלו את)
יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין וְיָת אַרְעֲכוֹן (נילם יו)
לְפַרְעֹה הָא לְכוֹן בַּר זְרַע
וְתִזְרְעוּן יָת אַרְעָא׃ כד וִיהֵי
בְּאַעוֹלֵי עֲלַלְתָּא וְתִתְּנוּן חַד
מִן חַמְשָׁא לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע
חוּלְקִין יְהוֹן לְכוֹן לְבַר זְרַע
חַקְלָא וּלְמֵיכַלְכוֹן וּלֶאֱנָשׁ
בָּתֵּיכוֹן וּלְמֵיכַל לְטַפְלְכוֹן׃
כה וַאֲמַרוּ קַיֵּימְתָּנָא נִשְׁכַּח
רחמין

יט למא נמות ועינך חמן אוף אנן אוף ארען קני יתן וית ארען בלחמא ותהי אנן וארען עבדין לפרעה והב בר זרעא וניחי ולא נמות וארע לא תשתומם : כ וקנא יוסף ית כל ארעא דמצראי לפרעה ארום זבינו מצראי גבר חקליה ארום תקיף עליהון כפנא והות ארעא חליטא לפרעה:

כא וית עמא דמדינתא אעבר יתהון לקורייתא ועמא דקרייתא אעבר למדינתא מן בגלל אחוי דיוסף דלא יתקרון גלולאי בגין כן טלטלינון מסיפי תחום מצרים ועד סופיה : כב לחוד ארעא דכומרניא לא זבן מן בגלל דחמון ליה זכותא בזמן דבעא רבוניה למקטליה ושיזבוהי מן דין קטול וברם ארום חולקא אמר למיתיהבא להום מלות פרעה ואכלין ית חולקהון דיהב להון פרעה בגין כן לא זבינו ית ארעהון : כג ואמר יוסף לעמא הא קניתי יתכון יומא דין וית ארעכון לפרעה הא לכון בר זרעא ותזרעון ית ארעא : כד ויהי באישוניה במכנוש עללתא ותיתנון חומשא לפרעה וארבע חולקין יהי לכון לבר זרעא דארעא ולמיכליכון ולפרנוס בתיכון ולמיכול לטפלכון: כה ואמרו קיימתנא נשכח רחמין בעיני רבוני ונהי עבדין לפרעה :

ירושלמי

וית עמא דהוון שרין במדינתא אעבר בקרייתא וית עמא דהוון שרין בקרייתא אעבר במדינתא דלא יהוון מונין לבנוי דיעקב ואמרין להון אבהתי גילולאי :

שא נ' במסו' שא לכם זרע על גם ונתתם חמ' ית לפרעה : וה"א ניחוקאל הא דר"ך בראש נתתי על שם תתמולו על זקן : ונחור : ונת לה : וטף: כם ס: הרי חמשה : וחלא ב"ניא חא כלי : פרו"א : והנה: כסף: פרש: ו' רז"ל: הרי חמשה מרים : אחי

רש"י

נדפוס ישן ועיין בנ"א מייסד גירסא שכייה):(יט) ותן זרע: לזרוע האדמה ואע"פ שאמר יוסף ועוד ה' שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרי' באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספת' דסוטה : לא תשם: לא תהא שממה לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש :

(כ) ותהי הארץ לפרעה: קנויה לו : (כא) ואת העם העביר יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ והושיב של עיר זו בחברתה ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים : מקצה גבול מצרים וגו' כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים מקצה גבולה ועד קצה גבולה : (כב) הכהנים הכומרים כל לשון כהן משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה כמו כהן מדין כהן און חק לכהנים חק כך וכך לחם ליום : (כג) הא כמו הנה (כמו גם אני הא דרכך בראש נתתי) : (כד) לזרע השדה שבכל שנה : ולאשר בבתיכם ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם : טפכם בנים קטנים : (כה) נמצא חן לעשות לנו זאת

כמו

רשב"ם ושוי

העביר אותו לערי' כמו שעשו סנחריב כדכתיב אל ארץ כארצכם לכדי שלא יטענו כח חזקה איש איש בארצו לאחר מכירה :

חסלת ויגש מיסוד רבינו שמואל

ויחי

אבן עזרא

עבר כמו כי ירא לשבת בצוער ואל תתמה שיאמר לשון מות על האדמה כי הפך זה ואתה מחיה את כלם : (א) תשם מגזרת והבמות תישמנה ומשקלו תדע מצאנו בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב ויתכן שהיה הרעב שלש שנים ולא היו כמו הב' שעברו : (ג) ואת העם העביר. העתיק כל אחד

ממקומו

וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה׃ כו
ה׳ וחבר וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־
הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם
ג׳ לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת
הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה
לְפַרְעֹה׃ כז וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן
כ׳ : ליוהל ופרו : וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד׃

ומפטירין ניחזקאל סימן ל״ז ואתה בן אדם
קח לך עץ :

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה
ומטעי׳ כהון וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע
שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה׃
כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל
קריבה ימי למיתה ג׳ : ק׳ לָמוּת וַיִּקְרָא ׀ לִבְנוֹ לְיוֹסֵף
וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת
יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת
אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃ ל
ל׳ ומל כי נשאתני : וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי
מִמִּצְרַיִם

אהרן רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי
עַבְדִּין לְפַרְעֹה׃ כו וְשַׁוִּי
יָתַהּ יוֹסֵף לִגְזֵירָא עַד־יוֹמָא
הָדֵין עַל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם
דִּיהוֹן יָהֲבִין חַד מִן חַמְשָׁא
וישב לְפַרְעֹה לְחוֹד אַרְעָא
ישראל דְּכוּמְרַיָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן לָא הֲוָת
נהדרין קו לְפַרְעֹה׃ כז וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּאַרְעָא
דְגֹשֶׁן וְאַחְסִינוּ בַהּ וּנְפִישׁוּ
וּסְגִיאוּ לַחֲדָא׃

כח וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם שְׁבַע
עַשְׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵי חַיּוֹהִי מְאָה וְאַרְבְּעִין
ויקרבו ימי וּשְׁבַע שְׁנִין׃ כט וּקְרִיבוּ
סנ.הדרין קו יוֹמֵי־יִשְׂרָאֵל לִמְמָת וּקְרָא
לִבְרֵיהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵיהּ אִם־
כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָךְ
שׁוּ־כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי
וְתַעֲבֵיד עִמִּי טֵיבוּ וּקְשׁוֹט
לָא־כְעַן תִּקְבְּרִנַּנִי בְּמִצְרָיִם׃
ונשאתני ל וְאֶשְׁכּוֹב עִם־אֲבָהָתַי
כתו ותקיא וְתִטְּלִנַּנִי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרִנַּנִי
נזיר סה בִּקְבוּרַתְהוֹן

רשב״ם

ויחי (כט) ויקרבו ימי ישראל למות כל מקום
שאדם חפץ לצוות את בניו צריך לאמר ויקרבו
וכן ויהי כי זקן יצחק וגו׳ ויקרא את עשו וגו׳ לא
ידעתי יום מותי׳ וכן ויקרבו ימי דוד למות ויצו
את שלמה בנו׳ ועיקר התחלת פרשה זו מן וישב
ישראל בארץ מצרים וגו׳ כי עליו מחובר ויחי יעקב
אלא שלא רצו הקהלות לסיים פרשת ויגש בותהי
הארץ לפרעה וסיימוה בוישב ישראל: שים נא ידך
כבר פירשתיו אצל עבד אברהם :

ויסתתו

רש״י

כמו שאמרת׳ והיינו עבדים לפרעה׳
להעלות לו המס הזה בכל שנה לחק שלא יעבור:
(כו) וישב ישראל בארץ מצרים׳ והיכן בארץ
גשן שהיא מארץ מצרי׳: ויאחזו בה לשון אחוזה:

חסלת ויגש

ויחי (כח) יעקב׳ למה פרשה זו סתומה
לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו
עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד
שהתחילו לשעבדם׳ ד״א שבקש לגלות את הקץ
לבניו ונסתם ממנו בק״ר: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות׳ כל מי שנאמר בו קריבה למות לא

הגיע

ויחי יעקב
וירבו מאד
ויחי
יעקב בגימ'
ראה שטים
רבוא : וזהו
שב' גרא ותו
ילדיו :
כראותו
אותיות
רבואות :
ילדיו עו"ה
שטים לויר
שראה שטים
רבוא מילדיו
ד א וירבו

כו וְשַׁוִּי יוֹסֵף לִגְזֵירָא עַד יוֹמָא הָדֵין עַל אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְפַרְעֹה לְמִיסַב
חוּמְשָׁא מִן עֲלַלְתָּא לְחוֹד אַרְעָא דְכוּמְרַנְיָא בִּלְחוֹדֵיהוֹן לָא הֲוַת לְפַרְעֹה :
כז וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּבְנוֹ לְהוֹן בָּתֵּי מֶדְרָשִׁין וּפַלְטִין
בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאַחְסִינוּ בָהּ אַחְסָנַת חַקְלִין וְכַרְמִין וּנְפִישׁוּ וּסְגִיאוּ לַחֲדָא :

כח ויחי וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם שְׁבַסְרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי יַעֲקֹב
סְכוּם יוֹמֵי חַיּוֹי מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין : כט וּקְרִיבוּ
יוֹמֵי יִשְׂרָאֵל לִמְמַת וּקְרָא לִבְרֵיהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵיהּ אִין כְּדוֹן אַשְׁכָּחִית
רַחֲמִין קֳדָמָךְ שַׁוִּי כְּדוֹן אִידָךְ בִּגְזֵירַת מְהוּלְתִּי וְתַעֲבֵיד כְּדוֹן עִמִּי טִיבוּ
וּקְשׁוֹט לָא כְדוֹן תִּקְבְּרִינַנִי בְּמִצְרָיִם : ל וְאִשְׁכּוֹב עִם אֲבָהָתַי וְתִטְלִינַנִי
מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרִינַנִי בִּקְבוּרַתְהוֹן וּמִן בִּגְלַל דְּהוּא בְּרֵיהּ לָא שַׁוִּי יְדֵיהּ אֱלָהֵן

מאד ויחי י'
יעקב מ' מאד
שראה ל'
רבוא דלקמן
קאמר במאד
מאד והוא ס'
רבוא : וה"ב
לא כתיב אלא
חדמאד
דהיינו הקני
והן כתיבי
לקמן ו"
לשובות ויש
פרו וישרצו
וי בוויעבו
ויאמר מאד
והכאלא

רשי

הגיע לימי אבותיו (יצחק חיה ק"פ ויעקב קמ"ז נדוד כאמר קריבה אביו חיה מ' שנים והוא חיה ע') ויקרא לבנו ליוסף · למי שהיה יכולת בידו לעשות : שים נא ידך · והשבע : חסד ואמת · חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול : אל נא תקברני במצרים · סופה להיות עפרה כנים (ומרחשן תחת גופי) ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרי' ע"א : (ל) ושכבתי עם אבותי · וי"ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי ואתה תשאני ממצרים ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ונשאתני ממצרי' וקברתני בקבורתם ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא גויעה ולא הקבורה כמו וישכב דוד עם אבותיו (מלכי' א ב) ואח"כ ויקבר בעיר

אמר אבן עזרא

ממקומו ויש אומרים כי על אנשי כרך מצרים דבר הכתוב שהעבירם מהמדינה לערי' כדי לעבוד את האדמה : (כו) הכהנים · הם כדברי המתרגם ארמית : (כז) ויאחזו בה · שקנו שם אחוזה :

(חסלת ויגש)

ויחי (כט) שים נא ידך · מפורש בדברי אליעזר גם חסד ואמת : (ל) ושכבתי עם אבותי · כנוי למיתה או יהיה פירושו אל נא תקברני במצרים ואשכב עם אבותי ואיך יהיה זה שתשאני ממצרים ותקברני בקבורתם: (לא) וישתחו ישראל · שחלק כבוד למלכות והנכון בעיני שכתן שבח לשם ואין זה כהשתחוות אברהם כי שם מפורש לבני חת : (ב) ויאמ' האומ' ליוסף וכן אשר ילדה אותה ללוי במצרים: ויגד · המגיד ליעקב או היה האומר ליוסף או היה שליח מיעקב · וטעם הנני מפרך על דעת הגאון שאמ' לי השם הנני מפרך ובן לא נולד לי רק מתה רחל ועתה ידעתי כי בעבור בפיך הנולדי' לך אמר הנני מפרך וזה הפירוש אין לו טעם וריח כי מה פרש בין בני יוסף ובין בני ראובן ועוד כי בנימין נולד לו אחר זו הנבואה והנכון בעיני שאמר השם אמר לי כי ארץ כנען תהיה לזרעי אחוזת עולם ואני אתן לך בנחלת הארץ הבכורה ויקחו אפרים ומנשה חלקם בארץ כאשר יקח ראובן ושמעון שהם הגדולים מבני ואשר תוליד אחרי אפרים ומנשה יקראו על שם אחיהם הנזכרים שירשו עמם בנחלתם והמפרש שאמר ומולדתך על בני מכיר שיולדו על ברכי יוסף לא ישרו בעיני דבריו כי מה טעם על שם אחיהם ואם יטעון טוען כי לא מצאנו ליוסף בנים אחרים גם זו איננה טענה כי יתכן שהיו ובעבור שירשו עם אחיהם לא הזכירם הכתו' ורבי' כאלה · וטעם ואני בבואי מפדן שמתה רחל פתאום ולא יכלתי להוליכה לקברה במער' כאשר קברתי לאה ואמר זה ליוסף שלא יחר לך שאנכי מאתך

ג' ממצרים וקברתני בקברתם
כ"א: חד מן י"ג חסר׃ ויאמר אנכי אעשה כדברך׃
לא ויאמר השבעה לי
וישבע לו וישתחו ישראל על־
ראש המטה׃ פ מח
כ' ר"פ א ויהי אחרי הדברים האלה
חי: ז' ח' וח' י"ל ויאמר ליוסף הנה אביך חלה
ד ויקח את־שני בניו עמו את־
ג' דסמי' מנשה ואת־אפרים׃ ב
ג' ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך
א' יוסף בא אליך ויתחזק ישראל
ג' וישב על־המטה׃ ג ויאמר
יעקב אל־יוסף אל שדי נראה־
אלי בלוז בארץ כנען ויברך
אתי׃ ד ויאמר אלי הנני
ג' · ג' · כ"ב מפרך והרביתך ונתתיך
לקהל עמים ונתתי את־
הארץ הזאת לזרעך אחריך
אחזת עולם׃ ה ועתה שני־
ס בניך הנולדים לך בארץ
כ"א מצרים עד־באי אליך מצרימה
לי־הם אפרים ומנשה כראובן
ד' · ג' ושמעון יהיו־לי׃ ו ומולדתך
אשר־הולדת אחריהם לך
ג' יהיו על שם אחיהם יקראו
ג' בנחלתם׃ ז ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ
כנען

בקבורתהון ואמר אנא אעביד
כפתגמך׃ לא ואמר קיים
לי וקיים ליה וסגיד ישראל
על ריש ערסא׃ א והוה
בתר פתגמיא האלין ואמר
ליוסף הא אבוך שכיב מרע
ודבר ית תרין בנוהי עמיה ית
מנשה וית אפרים׃ ב וחוי
ליעקב ואמר הא ברך יוסף
אתי לותך ואתקף ישראל
ויתיב על ערסא׃ ג ואמר
יעקב ליוסף אל שדי אתגלי
לי בלוז בארעא דכנען ובריך
יתי׃ ד ואמר לי הא אנא
מפיש לך ומסגי לך ואתנינך
לכנשת שבטין ואתן ית
ארעא הדא לבנך בתרך
אחסנת עלם׃ ה וכען
תרין בנך דאתילידו לך
בארעא דמצרים עד מיתי
לותך למצרים דילי אינון
אפרים ומנשה כראובן
ושמעון יהון קדמי׃ ו
ובנין דתוליד בתריהון דילך
יהון על שום אחיהון יתקרון
באחסנתהון׃ ז
ואנא במיתי מפדן מיתת
עלי רחל בארעא דכנען
בארחא בעוד כרוב ארעא
למיעל

אהרן
וישתחו תנילה יו
ויאפיליוס' מניעא עו סנהדרין קו
הנני מפרך הוריות ע"ג ויקו
ועתה שני כריתות ל
אפרים ומנשה נתרא קמא כתובות ע"ג
הוריות ו על שם יבמות כו הור ות ו
ואני בבא סנהדרין כג

רשב"ם

(לא) וישתחו ישראל ליוסף ממקום שהיה של במטה: (א) ויאמר ליוסף אדם אחד אמר וכן ויגד המגיד ליעקב: (ב) וישב על המטה· היו רגליו למטה לארץ ולכך כתוב לפניכו ויוציא יוסף אותם

רש"י

בעיר דוד: (לא) וישתחו ישראל· תעלא בעידניה סגיד ליה: על ראש המטה· הפך עצמו לצד השכינה מכאן אמרו שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה· ד"א לראש המט' על שהיתה

מטתו

אמר אנא אעביד כפתגמך : לא ואמר קיים לי וקיים ליה ומן יד
אתגלי עלוי יקר שכינתא דיי וסגיד
ישראל על ריש דרגשא : א והוה
בתר פתגמיא האלין ואיתאמר ליוסף
למימר אבוך שכיב מרע ודבר ית
תרין בנוי עמיה ית מנשה וית אפרים : ב ותניאו ליעקב למימר הא
ברך יוסף אתי לותך ואתקף ישראל ויתיב על דרגשא : ג ואמר יעקב
ליוסף אל שדי אתגלי לי בלוז בארעא דכנען ובריך יתי : ד ואמר לי
הא נא מפיש לך ומסגי לך ואיתנינך לכנשת שבטין ואיתין ית ארעא
הדא לבנך בתרך אחסנת עולם : ה וכדון תרין בנך דאיתילידו לך
בארעא דמצרים עד דאתית לותך למצרים דילי אינון אפרים ומנשה
כראובן ושמעון מתחשבין לי : ו ובנך די תוליד בתריהון דילך יהון
על שום אחיהון יתקרון באחסנתהון : ז ואנא דבעיתי מינך למקברי
עם אבהתי מיתת עלי רחל בתכיף בארעא דכנען באורחא בעוד סוגעי
ארעא למיעול לאפרת ולא יכילית לסוברותה למקברה במערת כפילתא

וקברתה

ירושלמי

ושבח ישראל על ריש דרגושה :

בעל הטורים

כתיבי א"א תלתא ויפרו וירבו מאד · ולהאיל·ושכב לרוש הכי · כי גראותו י'דין כי עולה נ' פולה שלשי' רגואות מילדיו ד"א ויחי יעקב גאין שלא חיה ימים טובים גלא נער אלא פשנין ויחי י"ז שנה פשנו' ליוסף עד שנמכר וי"ז שנה במצרים · ד"א ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה שהראשונים לא היו חיים שהרי אמר כי ארד אל בני אבל שאולה · שבע עשרה שנה כנגד י"ז שנים שגדל הוא יוסף · כלכלו י"ז שנה · ויחי ימי יעקב בכל מקום של' ויהי ימי לא הגיע לימי אבותיו ויהי ימי חנוך ויהי ימי למך וכן

רש"י

מיטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך
הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד
בצדקו : (א) ויאמר ליוסף · אחד מן המגידים
והרי זה מקרא קצר וי"א אפרים היה רגיל לפני
יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גשן הלך אפרי'
אצל אביו למצרים להגיד לו : ויקח את שני בניו
עמו · כדי שיברכם יעקב לפני מותו : (ב) ויגד ·
המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות קצרי
לשון : ויתחזק ישראל · אמר אע"פ שהוא בני מלך
הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכו' וכן
משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי
וכן אליהו וישנס מתניו וגו' : (ד) ונתתיך לקהל
עמים · בשרני שעתידי' לצאת ממני עוד קהל ועמי'
ואע"פ שאמר לי גוי וקהל גוים גוי אמר לי על בנימן
קהל גוים הרי שנים לבד מבנימן ושוב לא נולד
לי בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק ועתה אותה מתנה אני נותן לך : (ה) הנולדים לך עד באי
אליך · לפני באי אליך כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך : לי הם · בחשבון שאר בני הם
ליטול חלק בארץ איש כנגדו : (ו) ומולדתך וגו' · אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי
אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואע"פ שנחלקה הארץ למנין
גלגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו
שבטים אלא אלו (להטיל גורל הארץ למנין שמות השבטים ונשיא לכל שבט ושבט ודגלים לזה ולזה) :
(ז) ואני בבאי מפדן וגו' · ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי

רשב"ם

אותם מעט ברכיו וגם להגיד חוזקו של יעקב
שכל דברי צוואתו עם' בישיב' ורגליו על הארץ עד
שסיים כל דבריו ואח"כ ויאסוף רגליו אל המט'
הכניסם אל המטה כמו ואספת ש תוך ביתך
ואין איש מאסף אותי הביתה : (ג) כדשה שי
בלוז בשובי מפדן ארם · וכתיב אני אל שדי
פרה ורבה : (ה) ועתה שני בניך וגו' · כלומר
מאחר שנתן לי הקב"ה את ארץ כנען הרי
ברשותי לעשותך בכור ליטול פי שני שבטים
ולכך שני בניך יטלו כנגד ראובן ושמעון : עד
באי לפני בואי · כדכתיב וליוסף יולד שני בני'
בטרם תבא שנת הרעב כלומר קודם שבאתי
מצרימה : (ו) ומולדתך בניך או בני בניך
שנולדו לך אחרי באי באילו שבע

עשרה

כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם:
ח וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה:
ט ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם:
י ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם:
יא ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך:
יב ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו וישתחו לאפיו ארצה:
יג ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ישראל ואת מנשה בשמאלו מימין ישראל ויגש אליו:
יד וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור:

למיעל לאפרת וקברתה תמן באורח אפרת היא בית לחם:
ח וחזא ישראל ית בני יוסף ואמר מן אלין:
ט ואמר יוסף לאבוהי בני אינון די יהב לי יי הכא ואמר קריבנון כען לותי ואברכנון:
י ועיני ישראל יקרן מסיבו לא יכיל למחזי וקריב יתהון לותיה ונשיק להון וגפף להון:
יא ואמר ישראל ליוסף מחזי אפך לא סברית והא אחזי יתי יי אף ית בנך:
יב ואפיק יוסף יתהון מן קדמוהי וסגיד על אפוהי על ארעא:
יג ודבר יוסף ית תרויהון ית אפרים בימיניה מסמאלא דישראל וית מנשה בסמאליה מימינא דישראל וקריב לותיה:
יד ואושיט ישראל ית ימיניה ושוי על רישא דאפרים והוא זעירא וית סמאליה על רישא דמנשה אחכמינון לידוהי ארי מנשה בוכרא:

ועיני ישראל יומא נח

שכל את מנחות נג

ובריך

רשב״ם

עפרה שלה שהייתי כאן על שם אחיכם יקראו ולא יהיו שבטים כי אם בתי אבות כי כל שבטים כמש שהיו בשעת ביאת יעקב בין בניו בין בני בניו היו בתי אבות ולהם נתחלקה הארץ כדאמרי׳ בבבא בתרא וכדכתי׳ בפנחס אפי׳ בבני פרץ לחצרון משפחת החצרוני לחמול משפחת החמולי וכן בבני בלע ארד ונעמן וגו׳ וכתי׳ לבסוף לשה תחלק הארץ בנחלה

רש״י

לארץ שבדי מתה סמוך לבית לחם: כברת ארץ מדת ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי ר׳ משה הדרשן ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה: ואקברה שם ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך

וְקַבַּרְתָּהּ תַּמָּן בְּאוֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם : ח וְחָמָא יִשְׂרָאֵל יַת בְּנוֹי
דְיוֹסֵף וַאֲמַר מַן מַאן אִתְיְלִידוּ לָךְ אִלֵּין : ט וַאֲמַר יוֹסֵף לְאָבוּי בְּנַיי הִינוּן
דִּיהַב לִי מֵימְרָא דַּיְיָ כְּדֵין כְּתָבָא דְעָלֶיהָ נְסֵיבִית יַת אָסְנַת בְּרַת דִּינָה
בְּרַתָּךְ לְאִנְתּוּ וַאֲמַר קָרֵיבִינוּן כְּדוֹן לְוָתִי וַאֲבָרֵיכִינוּן : י וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל
יְקָרָן מִן סֵיבוּ וְלָא יָכִיל לְמֵיחְמֵי וְקָרֵיב יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ וְנַשֵּׁק לְהוֹן וְגַפֵּיף לְהוֹן :
יא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף מֶחְמֵי סְבַר אַפָּךְ לָא חֲשֵׁיבִית וְהָא אַחְמֵי יָתִי יְיָ
אוּף יַת בְּנָךְ : יב וְאַפֵּיק יוֹסֵף יַתְהוֹן מִלְוַת רְכוּבוֹי וּסְגֵיד עַל אַפּוֹי עַל
אַרְעָא : יג וּדְבַר יוֹסֵף יַת תַּרְוֵיהוֹם יַת אֶפְרַיִם מִן צְטַר יְמִינֵיהּ דְּהוּא
שְׂמָאלֵיהּ דְּיִשְׂרָאֵל וְיַת מְנַשֶּׁה מִן צְטַר שְׂמָאלֵיהּ דְּהוּא יַמִּינָא דְּיִשְׂרָאֵל
וְקָרֵיב לְוָתֵיהּ : יד וְאוֹשִׁיט יִשְׂרָאֵל יַת יְמִינֵיהּ וְשַׁוִּי עַל רֵישָׁא דְאֶפְרַיִם
וְהוּא זְעֵירָא וְיַת שְׂמָאלֵיהּ עַל רֵישָׁא
דִּמְנַשֶּׁה פְּרַג יַת יְדוֹי אֲרוּם מְנַשֶּׁה

ירושלמי
פרג ית ידוי

בכ"מ של נ"ג קריאה שנע שנים וארבעים ואחת שנה אנה המעט תחל מה שלא עשה כן נאגרה ויכח' בשביל [illegible] ימין מעטים ורעי הזכיר המעט תחלה ואילג' שנים פחו' מאביו. משום דכתיב קללת חכם

נוי לא תנא· על שקול רחל ואחר את אשר תמנא את אל יד לא יחיה· חסדו לו מכין ונו"ה שהוא ל"ג משכותיו ויקרנו יתי ב' במסו' שנא ואידך בי דוד היתה בנדרש אמר הב"ב אתה מצי קמ"ד מזמורים

בוברא

רש"י

לך שעל פי הדיבור קברתי' שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנ' קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם· ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שעור חרישה' יו' (ס"א ארץ) ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה אחת קוריא"ה בלעז כדאמרינן כרוב ותני כמה דמסיק תלמא חבי כרבא : (ח) וירא ישראל את בני יוסף· בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה : ויאמר מי אלה· מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה : (ט) בזה· הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמי' על הדבר ונחה עליו רוח הקדש : ויאמר קחם נא אלי ואברכם· זה שאמר הכתוב ואנכי תרגלתי לאפרי' קחם על זרועותיו (הושע יא) תרגלתי רוח ביעקב בשביל אפרים עד שלקחן על זרועותיו : (יא) לא פללתי : לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד : פללתי : לשון מחשבה כמו הביאי עצה עשי פלילה (ישעיה טז) : (יב) ויוצא יוסף אתם : לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליישבם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם : וישתחו לאפיו : כשחזר לאחוריו מלפני אביו : (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל : הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו וכיון שהוא הבכור מיומן לברכה : (יד) שכל את ידיו : כתרגומו אחכמינון בהשכל וחכמה

השכיל

רשב"ם

בנחלה וגו' לשמות מטות אבותם ינחלו וכן בני בניו של יוסף שנולדו אחרי כן יקראו על שם אחיהם בנחלתם והיו בתי אבות כדכתי' בפרש' פנחס : (ז) ואני בבואי מפדן באותו הדרך לאחר שברכני הקב"ה מתה רחל באותו הדרך בעוד הרבה דרך עד היישוב לכן קברתיה בדרך כי לא הי' פנאי לקוברה אצל לאה במערת המכפלה ושלא יקפידו יוסף על אמו הוצרך לומר כן : (ח) וירא ישראל אף ע"פ שכתוב לפניו ולא יוכל לראות : יש רואה דמות אדם ואין מכיר דמות פניו : וכן לא יראני האדם וכתיב ראיתי את ה' : (ט) בזה במלכות בזאת : (יא) ראה כמו ראות וכן עשה כיום הזה : לא פללתי לא דנתי בלבי כל פילול לשון דין וכן ויעמוד פנחס ויפלל עשה נקמה· כדכתי' ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו וגו' לשון נקמת דין : (יג) את אפרים בימינו להושיבו אצל שמאלו של ישראל : (יד) שכל את ידיו. כמו שכל שהוא לשון אדם מעוקם

ונפתל

אבן עזרא

מאתך שלא עשיתי לכבוד אמך· ואחר שאמר וירא ישראל את בני יוסף איך יאמר לא יוכל לראות רק

טעמו

ג״א טו ויברך את־יוסף ויאמר
האלהים אשר התהלכו
ב אבתי לפניו אברהם ויצחק
האלהים הרעה אתי מעודי
ג״ר״פ עד־היום הזה: טז המלאך
כו״ל חסר הגאל אתי מכל־רע יברך
נמ״כמ״ל את־הנערים ויקרא בהם
ב שמי ושם אבתי אברהם
פ׳ ג׳ ויצחק וידגו לרב בקרב
הארץ: יז וירא יוסף כי־
ו ישית אביו יד־ימינו על־ראש
ג׳ ג׳ אפרים וירע בעיניו ויתמך יד־
אביו להסיר אתה מעל ראש־
אפרים על־ראש מנשה: יח
פ ויאמר יוסף אל־אביו לא־כן
אבי כי־זה הבכר שים ימינך
על־ראשו: יט וימאן אביו
ויאמר ידעתי בני ידעתי גם־
הוא יהיה־לעם וגם־הוא יגדל
ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו
וזרעו יהיה מלא־הגוים: כ
ג׳ מ״ל ויברכם ביום ההוא לאמור
ב׳ ספר בך יברך ישראל לאמר ישמך
אלהים כאפרים וכמנשה
וישם

טו וברך ית יוסף ואמר
אלהא די פלחו אבהתי
קדמוהי אברהם ויצחק יי דזן
יתי מדאיתני עד יומא הדין:
טז מלאכא די פרק יתי
מכל בישא יברך ית
עולימיא ויתקרי בהון שמי
ושום אבהתי אברהם ויצחק
וכנוני ימא יסגון בגו בני
אנשא על ארעא: יז וחזא
יוסף ארי שוי אבוהי יד
ימיניה על רישא דאפרים
ובאיש בעינוהי וסעד ידא
דאבוהי לאעדאה יתה מעל
רישא דאפרים לאנחותה
על רישא דמנשה: יח
ואמר יוסף לאבוהי לא כן
אבא ארי דין בוכרא שוי
ימינך על רישיה: יט
וסריב אבוהי ואמר ידענא
ברי ידענא אף הוא יהי לעם
ואף הוא יסגי וברם אחוהי
זעירא יסגי מיניה ובנוהי
יהון שליטין בעממיא:
כ ובריכינון ביומא ההוא
למימר בך יברך ישראל
למימר ישוינך יי כאפרים
וכמנשה ושוי ית אפרים קדם
מנשה

האלהים פסחים קיח
המלאך גם
וידגו לרב ברכות כ סוטה לו
מניעה לו
יתרא קיא
וירא יוסף מנחות א
וזרעו יהיה הא׳ ולים נא

רשב״ם

ונפתלי כי מנשה הבכור׳ וידע היה יעקב שיוסף בנו הביאם שיהא מנשה לימינו של יעקב ואפרים לשמאלו והוא רצה לתת ימינו על ראש הצעיר ושאלו על ראש הבכור: (טו) ויברך את יוסף ברכת הבנים היא ברכת האב: (טז) ויקרא בהם שמי שיהיה ורעם וזרע זרעם: וידגו מגזרת קטופי למד פעל של הי׳ כמו מן בכה ויבכו מן שבה וישבו: (יז) כי
ישית

רש״י

השכיל את ידיו לכך ומדעת פי יודע היה כי מנשה הבכור ואע״פכ לא שת ימינו עליו: (טז) המלאך הגואל אותי מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי כענין שנ׳ ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו׳ אנכי האל בית אל: יברך את הנערים מנשה ואפרים: וידגו כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע
שולטת

בוכרא : טו וברך ית יוסף ואמר יי דיפלחו אבהתי קדמוי אברהם
ויצחק יי דאיזן יתי מדאיתני עד יומא הדין : טז יהי רעוא קדמך
דמלאכא דזמינת לי למיפרקיתי מכל בישא יברך ית טלייא ויתקרי בהון
שמי ושום אבהתי אברהם ויצחק והיכמא דכווורי ימא סגי מסתגי במיא
כדין בנוי דיוסף יתקפון לסגי בגו ארעא : יז וחמא יוסף ארום משוי
אבוי ית יד ימיניה על רישא דאפרים ובאיש קדמוי וסעדא לידא דאבוי
לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על רישא דמנשה : יח
ואמר יוסף לאבוי לא כדין אבא ארום דין בוכרא שוי יד ימינך על רישיה:
יט וסרב אבוי ואמר ידענא ברי ידענא דהוא בוכרא אוף חכימנא
דאוף הוא יהי לעם רב ואוף הוא יסגי וברם אחוי קלילא יסגי יתיר מניה
ובנוי יהון סגיאין בעממיא : כ ובריכינון ביומא ההוא למימר בך יוסף
ברי יברכון בית ישראל ית ינוקא ביומא דמהולתא למימר ישוינך יי
כאפרים

מכוין שכות יעקב תוכה כמות: מה הוא ובנו מלכו כיחד אף אתה ימלוך ש׳מה ככך נחיין׳ ד״א מב יעקב ל״א הגיע לימי אבותיו אף דוד כן דכתיב ביה והמלך דוד זקן בא בימים וכו׳ • לא ידך נגרי מילהי חבל

ואמת • פרס י חבל שיושין עם המתים-נוהג אמת-אמת׳ כוזרי׳ ארון מטה תכריכין • וישתחו כגי׳ סודים על נשורה טובה על המטה כ׳ במגר׳ ויש על המטה והיין כותל על המטה שהנדיקים אפילו כשהן חולים

רש״י

סולמת בכם : (יז) ויתמוך יד אביו • הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו : (יט) ידעתי בני ידעתי • שהו׳ הבכור : וגם הוא יהיה לעם ויגדל שעתיד גדעון לצאת ממנו שהק״בה עושה נס על ידו : ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו • שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחל את הארץ וילמד תורה לישראל : וזרעו יהיה מלא הגוים • כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון : (כ) בך יברך ישראל : הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה : וישם את אפרים • בברכתו לפני מנשה להקדימו בדגלים ובחנכת הנשיאים :

רשב״ם

ישית קודם שבירכם וראה יוסף שהיכל את ידיו ויאמר יוסף לאביו לא כן אבי אין לכרם ולומ׳ לא יפה אתה עושה שא׳ הי׳לו לשאול לאביו מדוע אתה עושה כן׳ שא׳ כך אמר יוסף ליעקב לא כן סדורי׳ הבני׳ כמו שאתה סבור דיקדקתי להביאם כסדר לפי ימינך ושמאלך לתת הבכור לימינך והצעיר לשמאלך אלא בימיני לקחתי הבכור והצעיר בשמאלי לכך אתה מעקם ידיך: (יח הבאתי לא כן אבי לא עשיתי כן שא׳ הבכו׳ לימינך והצעיר לשמאלך אמר לו יעקב ידעתי בני ידעתי כי חכם אתה והביאתם כסדר לפי ימיני ושמאלי מפני שאתה סבור שאשים ימיני על הבכור אבל אני מתכוין לתת ימיני על

ואני

הצעיר שהוא לימיני : (יז) להסיר אותו מעל ראש אפרים כדי לשומה על ראש מנשה • וכן כל לשון הסרה כתובים בקוצר • סורה אלי אל תירא • סורה משם לפנות אלי ויסורו אליו סרו משם לבא אליו :
(יט) ואולם ואלא : (כ) בך יברך ישראל איש איש את בנו : וישם את אפרים לפני מנשה : באומרו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה וכן לשון שימה נופל בדברים ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

אבן עזרא

טעמו לראות היטב שיכירם : (יב) ויוצא יוסף מעם ברכיו • מאומר נריך להיו׳ וטעם מעם ברכיו כי הוא יושב על המטה • וטעם לא פללתי לא דמתי כלבי מגזרת פלילים : (יג) ויקח יוסף • ובבר לקח וכבר הראיתך רבים כאלה : (יד) שכל את ידיו • כאלו ידיו השכילו מה שהוא רוצה לעשות : כי מנשה הבכור • אף על פי שמנשה הוא הבכור וכן כי עם קשה עורף ורבי׳ כן • וטעם המלאך הגואל אותי תמצא בפרשת ואלה שמות : (טז) ויקרא בהם שמי • כי הנה כל ישראל יקראו אפרים גם יוסף גם אמר הכתוב רחל מבכה על בניה כי היא היתה עקר מתעבתו על כן אמר הכתוב

בני

וישם את־אפרים לפני מנשה:
כא ויאמר ישראל אל־יוסף
ז׳ י׳ ג׳ הנה אנכי מת והיה אלהים
י׳ עמכם והשיב אתכם אל־ארץ
כג׳ מור׳ חסר כה״א: ב׳ כ״ה: ג׳ אבתיכם: כב ואני נתתי לך
ג׳ שכם אחד על־אחיך אשר
לקחתי מיד האמרי בחרבי
ג׳ ובקשתי: פ

מט

א ויקרא יעקב אל־בניו
ו׳ ויאמר האספו ואגידה לכם
ג׳ את אשר־יקרא אתכם
ד׳ באחרית הימים: ב הקבצו
ו׳ י׳ ו׳ ושמעו בני יעקב ושמעו אל־
ישראל אביכם: ג ראובן
פ״מלעיל ו׳ בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז:

מנשה: כא ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא דיי בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון: כב ואנא יהבית לך חולק חד יתיר על אחך די נסיבית מידא דאמוראה בצלותי ובבעותי: א וקרא יעקב לבנוהי ואמר אתכנשו ואחוי לכון ית דיערע יתכון בסוף יומיא: ב אתכנשו ושמעו בני יעקב וקבילו אולפן מן ישראל אבוכון: ג ראובן בוכרי את חילי וריש תוקפי לך הוה חזי למסב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא

ואני נתתי בתרא קנג
ויקרא יעקב פסקים נג
בחיו וראשית ינמות עז

פחז

רשב״ם

לפניהם׳ וזאת התורה אשר שם משה שימה בפיהם: (כא) הנה אנכי מת ויודע אני שאחרי מותי יהי׳ שנים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם לאחר ד׳ מאות שנה שנא׳ לאברהם: (כב) ואני באותה הארץ נתתי לך חלק אחד יותר על אחיך שמנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לו לקחת שני חלקים בארץ אשר אני ובניי עתידים לקחת מיד האמורי בחרבי ובקשתי במלחמת יהושע ׳ ואע״פ שכתוב ביהושע לא בחרבך ולא בקשתך אותו פסוק בשני מלכי האמורי מדבר וכמו שאמרו חכמים נרעה לא עברה את הירדן וכתיב ביהושע ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן לא בחרבך ולא בקשתך זכותו של יעקב גרם להם: (א) ויקרא יעקב שלח בשבילם: האספו כי שבטים כפש הגדילו באלו שבע עשרה שנה ונעשו עם רב וכלדברי רבותינו (לפש) מאות אלף׳ את אשר יקרא אתכם ענין גבורתם ונחלתם (ג) כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז דיבר אחד הוא׳ דרך המקראות לכפול את דבריהם כמו קילי

רש״י

(כב) ואני נתתי לך׳ לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואי זו זו שכם שנ׳ ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם: שכם אחד על אחיך׳ שכם ממש היא תהיה לך חלק א׳ יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי: כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיה׳ להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן: ד״א שכם א׳ הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם לשון חלק הוא והרבה יש לו דומים במקר׳ אחלקה שכם (תלים כא) כי תשיתמו שכם תשית שוכאי לפני לחלקים: (הושע ו) דרך ירצחו שכמה איש חלקו (צפניה ג) לעבדו שכם אחד: אשר לקחתי מיד האמורי: מיד עשו שעשה מעשה אמורי: ד״א שהיה צד אביו באמרי פיו: בחרבי ובקשתי: היא חכמתו ותפלתו: (ועיין בר״אם שכתב דא״א לפרש על חרבם של שמעון ולוי דהא לא עשו מדעתו שהרי כעס עליהם ע״ז׳ ולעד״ן בלאו הכי א״א לפרש

כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וּבְמִנְיַן שִׁבְטַיָּא יִתְמְנֵי רַבָּא דְאֶפְרַיִם קֳדָם רַבָּא דִּמְנַשֶּׁה וּמַנִּיַת אֶפְרַיִם דִּיהֵי קֳדָם מְנַשֶּׁה : כא וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הָא אֲנָא מָטָא סוֹפִי לִמְמָת וִיהֵי מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן וְיָתִיב יַתְכוֹן לְאַרְעָא דַּאֲבָהַתְכוֹן : כב וַאֲנָא הָא יְהָבִית לָךְ יַת קַרְתָּא דִּשְׁכֶם חוּלָק חַד לְמַתְּנָא יַתִּיר עַל אַחָךְ דִּי נְסֵיבִית מִידֵיהוֹן דֶּאֱמוֹרָאֵי בְּעִידָן דִּי עַלְתוּן לְגַוָּוהּ וְקָמִית וְסַיְיעִית יַתְכוֹן בְּסַיְיפִי וּבְקַשְׁתִּי:

א וּקְרָא יַעֲקֹב לִבְנוֹי וַאֲמַר לְהוֹם אִדַּכּוּ מִסּוֹאֲבוּתָא וְאֵיחַוֵּי לְכוֹן רָזַיָּא סְתִימַיָּא קִיצַיָּא גְנִיזַיָּא וּמַתַּן אַגְרֵהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא וּפוּרְעֲנוּתְהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא וְטַלְנֵיתָא דְעֵדֶן מַה הִיא כַּחֲדָא מִתְכַּנְּשִׁין תְּרֵיסַר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל מַקְפִין דַּרְגְּשָׁא דְדַהֲבָא דִרְבִיעַ עֲלָהּ וּמִן דְּאִתְגְּלֵי אִיקַר שְׁכִינְתָא דַּיְיָ קִיצָא דַעֲתִיד מַלְכָּא מְשִׁיחָא לְמֵיתֵי אִתְכְּסֵי מִינֵּיהּ וּבְכֵן אֲמַר אִיתוּ וְאִיתְנֵי לְכוֹן מַה דְיֶאֱרַע יַתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא : ב אִתְכַּנְּשׁוּ וּשְׁמַעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבִּילוּ אוּלְפַן מִן יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן : ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַנְתְּ רֵישׁ חֵיל שִׁמּוּשִׁי וְשֵׁירוּי קְרִיוּת הִרְהוּרִי חָמֵי הֲוֵי לָךְ בְּכוּרוּתָא ורבות

ירושלמי

וַאֲנָא הָא יְהָבִית לָךְ חוּלַק חַד יַתִּיר עַל אֲחָךְ לְבוּשֵׁיהּ דְּאָדָם קַדְמָאָה נְסִיב יָתֵיהּ אַבְרָהָם אֲבוּי דְאַבָּא מִן יְדוֹי דְּנִמְרוֹד רְשִׁיעָא וִיהַב יָתֵיהּ לְיִצְחָק אַבָּא וְיִצְחָק אַבָּא יְהַב יָתֵיהּ לְעֵשָׂו וַאֲנָא נְסֵבִית יָתֵיהּ מִן יְדוֹי דְעֵשָׂו אָחִי לָא בְּחַרְבִּי וְלָא בְקַשְׁתִּי אֱלָהִין בִּזְכוּתִי וּבְעוּבָדֵי טָבַיָּא : וּקְרָא אֲבוּנָן יַעֲקֹב לִבְנוֹי וַאֲמַר לְהוֹן אִתְכַּנִּישׁוּ וְאַתְנֵי לְכוֹן קִיצָא גְּנִיזָא רָזָיָא טְמִירַיָּא וּמִיתַּן אַגְרַיָּא דְצַדִּיקַיָּ' וּפוּרְעֲנוּתְהוֹן דְּרַשִׁיעַיָּא וְטַלְיוּתֵיהּ דְעֵדֶן מָה הוּא כַּחֲדָא אִתְכַּנָּשׁוּ תְּרֵי עַשְׂרֵתִי שִׁבְטַיָּא דְיַעֲקֹב וּמַפְקִין לְדַרְגָּשׁ' דְדַהֲבָה דַהֲוָה אבונן

בעל הטורים

מתחזקים פני' וי' תוך ישראל ויש' על המטה והרשעים אז ילך נתוקפין הן כופלין שכח' והם נכונ' על המטה. אפרים ומנשה כנית ראובן ושמעון. יקראו כי נחמי על שם אחיהם יקראו בנחלתם. בניו יקראו על שבט הלוי כמו שבכאן נקראו בנחלתם על שם אחיהם שהיו להם ערי המגרש מכל שבטי ישראל: קחם נא אלי ואברכם. קחם לית וחד קחם ואבכי תרגלתי לאפרי' קחם פי' תרגלתי לאפרים השרתי שכינתי עמו בשביל אפרי' אימתי נשיני שנתנרקשפי יעקב וקחם על זרועו שני' קחם נא אלי ואברכם מזקן כתיב חסר על שם ויהי כי זקן יצחק ותכהי' עיניו מראו. כשם שריחם יעקב לאביו בברכתו כשכהו עיניו כן עשו לו בניו בברכו אותם שהחליף לו יוסף תכשה באפרים. והוא הצעיר בגימ' הוא הקטן עצמו לכן זכה ויצא ממנו יהושע שהוא מלא חכמה. ויקרא שנים

רש"י

לפרש עליהם למה כתיב טעם יהיה על שכתנו ליוסף מפני שלקחוה שמעון ולוי בחרבם ובקשתם והלא אדרבה מזה הטעם ראוי שיותן לשמעון ולוי ולא ליוסף ודוק) : (א) ואגידה לכם. בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומ' דברי' אחרים : ראשית אוני : היא טיפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו : אוני : כוחי כמו מצאתי און לי (הושע יב) מרוב אונים (ישעיה מ) : ולאין אונים : יתר שאת : ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה.

רשב"ם

אולי כחו אולי ממוני : וגם אוני ממוני הוא כדכתי' מצאתי און לי וידיו תשבנה אונו כלומר כבודי אתה ומתוך כך אולי וראשית ממוני יתר על אחיך היה לך לשאת ויתר עז היה לך למלוך על אחיך. אבל פחזה ובהלה היה לך כמים הנשפכין לכן אל תותר לא הבכורה ולא

אבן עזרא

בני רחל אשת יעקב וכאשר ילדה רחל מיד אמר ללבן שלחני גם נתן לו הבכורה כי הוא ראשית מחשבתו ואחר שלא היה ראובן ראוי לבכורה היה יוסף שהו' פטר רחם ולא דן וגד כי הם בני השפחו' והימין נכבד מהשמאל ויותר תקיף : (יט) מלא הגוים. גוים רבים יצאו ממנו : (כ) בך יברך ישראל

ג׳ · ג׳ וא׳ ותותר : — ד פחז כמים אל תותר כי
עלית משכבי אביך אז חללת
יצועי עלה : פ ה שמעון
כו׳ ג׳ פתח — ולוי אחים כלי חמס
ג׳ · ו׳ חסר פלים׳ : — מכרתיהם : ו בסדם אל
ג׳ — תבא נפשי בקהלם אל תחד
כבדי כי באפם הרגו איש
א׳ חס׳ כליש׳ — וברצנם עקרו שור : ז
ב׳ זקף קמץ — ארור אפם כי עז ועברתם
ג׳ — כי קשתה אחלקם ביעקב
ואפיצם

אונקלוס

ומלכותא : ד על דאזלתא — אהרן
לקביל אפך הא כמיא ברם — פחז כמים
לא אהניתא חולק יתיר לא — שנת כג
תיסב ארי סליקתא בית — אז חללת
משכבי אבוך בכן אחילתא — סס
לשווי ברי סליקתא : ה — בסדם אל
שמעון ולוי אחין גברין גברין — סנהדרין
בארע תותבותהון עבדו — כי באפם
גבורא : ו ברזיהון לא הות — מגלה ט
נפשי באיתכנושיהון למהך
לא נחתית מן יקרי ארי — ארור אפם
ברוגזהון קטלו קטול — יומא כג
וברעותהון תרעו שור סנאה:

ז ליט רוגזיהון ארי תקיף וחמתהון ארי קשיא אפלגינון ביעקב ואבדרינון
בישראל

רשב״ם

ולא במלכות : (ד) כי עלית משכבי אביך · וכן כתוב בדברי הימי׳ ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישרא׳ ולא להתייחס לבכורה כי יהוד׳ גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף : יצועי עלה כלומ׳ יצועי היתה עולה · הרבה לשון פעל מתפעלים לשון פועל כמו נתתי כסף השדה נותן אני : (ה) מכירותיהם · אחותיהם · כפל לשון של שמעון ולוי אחים כלומר שמעון ולוי אחים היו לרעה כלי חמס היתה אחותם · מכרותיך ומולדתך לשון קרובים · אבל מכרותיהם משקל דגש הוא · כמו משיבותיהם לשון קורבה אבל הריש במקום החירק נהפכת לצר״י הוא · כמו ברך תחת ברך · איכר ושיכר וכן חרף ה׳ · ושרת את אחיו כלם משקל דגש · מכרותיהם לור פרנטיים בלע״ז: (ו) בסודם אל תבא נפשי · יהי רצון שלא תבא נפשי בעצתם כי כל אל שכתובה להבא כן או קללה או בקשה או ציווי לא ימצא אל לשעבר לכן אין לפרש לא באה נפשי : כי באפם שהרי באפם עקרו שור · כמו ואת סוסיהם תעקר : (ז) ארור אפם · לא יגליהו באפם להנקם ולעשות רעה ולכן כי איני רוצה שיהיו בקהלם ובחיבורם יחד אחלקם ביעקב . כי לוי נתפזר בשנים עשר שבטים כדכתי׳ ביהושע נמצא שמעון לבדו בלא לוי :

יהודה

רש״י

בכהונה לשון נשיאות כפים : ויתר עז במלכו׳ כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה : (ד) פחז כמים · הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך אל תותר · אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויו׳ לך ומהו כפחז אשר פחזת . כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שעלה על יצועי שם שכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי : פחז שם דבר הוא לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח ואלו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה : יצועי · לשון משכב ע״ש שמציעים אותו ע״י לבדין וסדינין והרבה דומים לו אם אעלה על ערש יצועי (תלים קלב) אם זכרתיך על יצועי (שם סג) : (ה) שמעון ולוי אחים בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו מי הם א״ת ראובן או יהוד׳ הרי לא הסכימו בהריגתו א״ת בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלימה שנא׳ והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגו׳ יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם על כרחך שמעון ולוי הם שקרא׳ אביהם אחים : (העולם חקשים פה קינור ורוק וס״ג לא חישבו ע״ש ולכו דרך אחר בו וקב׳

המנע

נעשו'ויקרא
נכם שמ' •
ויקרא שמו
בישראל •
ואמר שכל
שבטי ישראל
וקראו על
שם יוסף
מכתי' נאת
נורע עמן
בני יעקב
ויוסף אלה •
תעתי בני'
חמשה מלכי'
שה' מלכים
יצאו ממנשה
וזרעו יהיה
מלא גוים ע'
יהושע ביום
ההוא לאמר
ישימך אלהים
כאפרים
וכמנשה •
לאמו'ו' מלא
בגו'מקומו'
הקדים
אפרי'למנש'
כנגד ששה
צדיקים
שופטים
שיעמדו

ורבות כהונתא ומלכותא ועל די
חטית ברי אתיהיבת בכירותא ליוסף
ומלכותא ליהודה וכהונתא ללוי :
ד מדמינא לך לגינא קלילא דעלון
לגווה נחלין מוחין מתגברין ולא
יכילת למסובלא יהון ואסתחיפת כן
איתרעת ראובן ברי די חטית לא
תוסיף ועל די חטית ישתבק לך ארום
אתחשב לך כאילו עלתא לאיתא
דשמיש עמה אבוך בעידן
דבלבילתא שוויי דסליקת עלה :
ה שמעון ולוי אחין תלאמין מאני
זיינא שנינא למחטוב היא
אשתמודעותהון : ו בעטתהון לא
אתרעיית נפשי ובמכנשהון לשכם
למחרבה לא אתייחד יקרי ארום
ברוגזהון קטלו מלכא ושולטניה
וברעותהון פכרו שור בעלי דבביהון :
ז אמר יעקב ליט הוה כרכא דשכם
כד עלון לגווה למחרבה ברוגזיהון
דתקיף וחמתהון על יוסף ארום קשיא
אמר

אבונן יעקב רביע בגוה בעידן
די יתני להון קץ ברכתא
ונחמתא מן די איתגלי ליה
רזא איתכסי מניה מן די
אפתח ליה תרעא איטרד
מניה חזר אבונן יעקב ובריך
לבנוי גבר כעובדוי טביא
בריך יתהון : מן דאתכנשו
תרי עשרתי שבטוי דיעקב
ואקיפו דרגשא דדהבא דהוה
אבונן יעקב רביע בגוה
סברין דהוא גלי להון סדרי
ברכתא ונחמתא ואתכסי
מיניה : ענה אבונן יעקב
ואמר להון אברהם אבוי
דאבא קם מניה פיסול
ישמעאל וכל בני קטורה
ויצחק אבא קם מניה פיסול
עשו אחי ואנא דחיל דלא יהי
ביניכון גבר לביה פליג על
אחוי למיזל למפלח קדם
טעוון

ממנו • ועל
כן לא משול
תמשול בנו
מלא ו'
אבל לא
תלוך תמלוך
עלינו חסר
וי"ו שכל
המלכים
שעמדו ממנו
היו רשעים •
אפרים לפני
מנשה דגלים
בנשיאים •
שכם אחד
בגימ' בחלק
בכורה •
ויקרא יעקב
לבניו ישראל
נגלות להם
הקץ ונסתם
ממנו • אמר
יעקב שמא
יש בכם חטא
אמרו לו
תדקדק
בשמותינו
לא תמצא
בהם חטא •
ואמר להם
גם אין בהם

רש"י

במלע מלהשתרע) : כלי חמס • אומנות זו של
רציחה חמס הוא בידיהם מברכת עשו היא זו אומנות
שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו : מכרותיהם •
לשון כלי זיין הסייף בלשון יוני מכי"ר תנחומא. דבר
אחר מכרותיהם בארץ מגורתם כהנו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך (יחזקאל יו) וזהו
תרגום של אנקלוס : (ו) בסודם אל תבא נפשי • זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא
את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת א"ת אסורה בת יתרו מי התירה לך אל יזכר
שמי בדבר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב : ובקהלם : כשיקהיל קרח שהוא
משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן • אל תחד כבודי • שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר
קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן
נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל : אל תחד כבודי • כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך
אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אותם בקבורה
(ישעיה יד) : כי באפם הרגו איש : אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין כלם אלא כאיש אחד וכן הוא
אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד, וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים, זהו מדרשו, ופשוטו
אנשים קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל,
וברצונם עקרו שור, רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו, עקרו אפרי' טיר בלעז
(יהושע יא) לשון את סוסיהם תעקר, (ז) ארור אפם כי עז, אפי'

אבן עזרא

ישראל • כל בני ישראל : (כ) וישם את אפרים •
בדבור הברכ' : (כב) שכם אחד : יש אומרי'
כי על עיר שכם רמז שגם היא היתה לבני יוסף
וטעם

כי ואפיצם בישראל : פ

ח יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך : ט גור אריה יהודה מטרף בני עלית כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו : י לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא

פול' מ"ל כמ"ה : ל' וחד בערף ב' : ב' ר"פ בכפ' ומנ' יס' ג' ב' ר"פ בכפ'

בישראל : ח יהודה את אודיתא ולא בהיתתא בך יודון אחך ידך תתקיף על בעלי דבבך יתבדרון סנאך יהון מחזרין קדל קדמך ויהון מקדמין למשאל בשלמך בני אבוך : ט שלטון יהי בשרויא ובסופא יתרבא מלכא מדבית יהודה ארי מדין קטלא ברי נפשך סליקתא ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא ולית מלכו דתזעזעיניה : י לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדיליה היא

אהרן ידך בעורף מגלה י תהלים כג לא יסור סנהדרין ה הוריות יא עד כי יבא סנהדרין צח

רשב"ם

(ח) יהודה אתה יודוך · המפרש ישבחוך אחיך שטות הוא בידו · אלא לפי שגינה את הראשונים ונטל מלכות מראובן ומן שמעון ולוי אמר ליהודה אבל אתה יתנו לך אחיך הוד מלכות כמו שמוכיח סוף הפסוק וישתחוו לך בני אביך · וכן ונתת מהודך עליו · תן לו משירותך במיך · וכן בדניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות וכן בשלמה כתיב הוד מלכות ויתן עליו הוד מלכות בדברי הימים · יודוך ימליכוך · כמו יהודוך · כדכתיב כי על כן עמים יהודוך · וכן יושיע ה' כמו יהושיע · הוד מלכות : אין הי' עיקר אלא מגזרת חטופי פה פיעל הוא של אות יו"ד כמו ישב ינא · שיאמר הוניא הושיבי וכן מן ירה בים הורה · ויורו המורים · וכן איש לא הוכה מגזרת לא תוכו · וכן יאמר הודו לה' · יודו לה' יהוגה · ודיחם · כלם עיקרם בראשם אות יו"ד ונופלת לפרקים ובמקום אות יו"ד בנוקימה: וישתחוו שתמלוך עליהם: בני אביך · לפי שמארבע אמהות היו אמר בני אביך אבל כשבירך יצחק את יעקב כתיב בני אמך : (ט) גור אריה יהודה · כמו והנה כפיר אריות · הנער קרוי גור כדכתי' בתוך כפירים רבתה גוריה · לפי שהוא קל וגבור יותר מאריה זקן משיל את יהודה לגור אריות : מטרף בני עלית · את יהודה בני לאחר שעלה מלטרוף טרף באומות ותכרע ותשכב בעירך ולא יבא אויב להחרידך ולהקימך ממקומך : זהו עיקר פשוטו · והמפרשו במכירת יוסף לא ידע פשוטו של פסוק ולא בהילוך טעמים כלל : (י) לא יסור שבט מיהודה · המלכות שניתן לו להשתחוות לו כל אחיו שנים עשר לא תפסוק ממנו כל אותה הגדולה ולא מחוקק ושררה מזרעו עד כי יבא יהודה שילה · כלומר עד כי יבא מלך יהודה הוא רחבעם בן שלמה שבא

רש"י

אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל : אחלקם ביעקב · אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים · דבר אחר אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו דרך כבוד : (ח) יהודה אתה יודוך אחיך · לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה נסוג לאחוריו וקראו יעקב בדברי רצוי לא אתה כמותם · ידך בעורף אויביך · בימי דוד ואויבי תתה לי עורף : (שמואל ב כב) בני אביך · על שם שהיו מנשים הרבה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק : (ט) גור אריה · על דוד נתנבא בתחלה גור בהיו' שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו

לאחד

יונתן בן עוזיאל

אמר יעקב אין שריין הינון תריהון כחדא לית מליך ושולטן דיקום קדמיהון אפליג אחסנת בנוי דשמעון לתרין חולקין חולק חד יפוק ליה מגו אחסנת בני יהודה וחולק חד ביני שאר שבטיא דיעקב ואבדר שבטא דלוי בגו כלהון שבטיא דישראל:

ח יהודה אנת אודית על עובדא דתמר בגין כן לך יהודון אחך ויתקרון יהודאין על שמך ידך יתפרעון לך מבעלי דבבך למפתק גירין להון כד יחזרון קדל קדמך ויהון מקדימין למישאל בשלמך בני אבוך: ט מדמי אנא לך יהודה ברי לגור בר אריון דמן קטוליה דיוסף ברי סליקת נפשך ומדינא דתמר תהי משיזב נייח ושרי בתקוף הא כאריא והי כליתא דכד נח מן יקימיניה: י לא פסקין מלכין ושליטין מדבית יהודה וספרין מאלפא

ירושלמי

טעון אוחרניין עניין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמרין שמע מינן ישראל אבונן יי אלהנא יי חד עני יעקב אבונן ואמר יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין: ראובן בוכרי את חילי ושירוי צערי חמי הוה לך ראובן ברי למסב תלתא חולקין יתיר על אחך בכורותא כהונתא מלכותא ועל דחטיית ראובן ברי איתיהיבת בכורותא ליוסף ומלכותא ליהודה וכהונתא רבתא לשיבטא לוי: פחז מדמי אנא לך ברי ראובן לגנא ועיר דעלוי בגורה נחלין שטפין דלא יכלית לסוברא יתהון ואתרעת מן קדמיהון כן אתרעת ראובן ברי בעובדך טביא דחטיית לא תוסיף למיחטי ועל דחטיית ישתבק לך: שמעון ולוי אחין תלמין גיברין מרי זיינא שנינא עבדו קרב מן טליותהון בארעא בעלי דבביהון עברו נצחני קרביהון: בעצתחון לא אתרעיית נפשי

בעל הטורים

אותיות קץ]: וסמינו אותיו' שמע ו'שאמר להם שמע ישראל שיש בו שש תיבות· ושמעו בני יעקב ושמעו בגימט' הוא נקה לגלות הקץ' ושמעו אל ישראל בני' זהו קנו של מלך החש ח· ראובן בני' לא בכור· יעקב לוא בגימ' בכורה תחל הכיט במ' ור' הכא ל תתק כבודי ואידן לא תחל אתה בבכור' שבקש יעקב שאף לאח'הק ור' לא יהיו מוכירין אותו במעש' קרח וזהו נקהלם שכ' שם ויקהלו עליהם קרח

אגל כשמייחסם על הדוכן הזכירו ואומר בן לוי בן ישראל· שמעון ולוי אחים בגימטרי' אין להם כארץ· פי' כאפס סבלנ' אים בגימט' זה שכם בן חמור יהודא כיה שמו צריך להיות נראה הקף· בי"ת נראה שי"ן ר' יהודה אתה יודוך· ה' א' הבאים אחריהם כים סי' וסמוך לך מ"ס אתה טנו אהליך וי"ו ואינו דם כם את שמים· על ססכי כיה· גור על ימים אחיך ידן בעורף אויביך ר"ת בגימט'

רש"י

כשהמליכוהו עליהם וזהו שתרג' אנקלוס שלטון יהא בשרוי' בתחלתו: מטרף· ממה שחשדתיך בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל לארי: בני עלית· סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו'· וכן בהריגת תמר שהודה צדקה ממני לפיכך כרע שכב וגו' בימי שלמה איש תחת גפנו וגו': (י) לא יסור שבט מיהודה· מדוד ואילך אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות

אבן עזרא

וטעם בחרבי ובקשתי על השם כאשר אמר דוד מגני וקרן ישעי והנכון בעיני שפי שכם אחד חלק אחד והוא ממשפחת על שכמם ולעבדו שכם אחד: על אחיך· נוסף על אחיך וטעם אשר לקחתי אשר יקחו ישראל בחרבם ובקשתם והזכיר האמורי בעבור שאין בשבעה גוים חזק כמוהו הלא תראה את' שנשארו שני מלכי האמורי הגדולי' אמר יהושע לתת אותנו ביד האמורי ואל תתמה על מלת לקחתי כי לאמר שהשם נתנה נפה לאברהם הם יקחנו שהיא שלהם וכן כאמר ליעקב לך אתננה ולזרעך: (א) את אשר יקרא אתכם· דבר הנביא לעתיד ותעו האומרים שהם ברכות בעבור שאמר בסוף ויברך אות' והיה ברכת ראובן ושמעון ולוי ועל דרך הנבואה אמר וזאת אשר דבר להם אביהם ואחר כן ברך אותם ולא הזכיר הכתוב הברכות: (ג) ראובן בכורי אתה כחי· בך נראה בתחלה כחי והבכור יקרא ראשי'

ג׳ כ״ג וחד
שילו כ״ע כ׳ :
ג׳ וחד ליקהת
ג׳ י׳ ל׳
ג׳ ו״כ
ג׳ נ׳ נ׳ נ׳
פג׳ וא׳ קמ׳:
וזבולן פתיב
ג׳ חסר
ה״פ נל״ם׳:

יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים:
יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה
וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן
לְבֻשׁוֹ וּבְדַם עֲנָבִים סוּתֹה:
יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן
שִׁנַּיִם מֵחָלָב: פ יג זְבוּלֻן
לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף
אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל צִידֹן: פ
יד יִשָּׂשכָר חֲמֹר גֶּרֶם רֹבֵץ
בֵּין

הָיא מַלְכוּתָא וְלֵיהּ יִשְׁתַּמְעוּן
עַמְמַיָּא: יא יַסְחַר יִשְׂרָאֵל
לְקַרְתֵּיהּ עַמָּא יִבְנוּן הֵיכְלֵיהּ
יְהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵיהּ
וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא בְּאוּלְפַן עִמֵּיהּ
יְהֵי אַרְגְּוָן טַב לִלְבוּשֵׁיהּ
כְּסוּתֵיהּ מֵילָא מֵילָא צְבַע
זְהוֹרִי וְצִבְעוֹנִין: יב יִסְמְקוּן
טוּרוֹהִי בְּכַרְמוֹהִי יְטוּפוּן
נַעֲווֹהִי בַּחֲמַר יְחַוְּרָן
בִּקְעָתֵיהּ בְּעִיבוּר וּבְעֶדְרֵי
עָנָא: יג זְבוּלֻן עַל סְפַר
יַמְמַיָּא יִשְׁרֵי וְהוּא יִכְבּוֹשׁ מְחוֹזִין בִּסְפִינָן וְטוּב יַמָּא יֵיכוֹל וּתְחוּמֵיהּ יְהֵי
מָטֵי עַל צִידוֹן: יד יִשָּׂשכָר עַתִּיר בְּנִכְסִין וְאַחֲסַנְתֵּיהּ בֵּין תְּחוּמַיָּא:

אהרן
אסרי לגפן ברכות כז כתובות קי״א
חכלילי כתובות קי״א ולבן שנים כתובות סס
זבולן לחו׳ פסחים ו
יששכר נדרים כ נ״ק יז נדה לא

וחזא

רשב״ם

לחלק המלוכה בשילה שהוא קרוב לשכם אבל אז יסורו עשרת השבטי׳ ממנו וימליכו את ירבעם ולא נשאר לרחבעם בן שלמה רק יהודה ובנימין: יקהת עמים. קבוצת האומות שהיו כפופים תחת שלמה אביו כדכתיב הוא רודה בכל עבר הירדן הנהר נתקבצו שם להמליך רחבעם כדכתיב וילך רחבעם שכמה. כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו. ושכם אצל שילה כדכתי׳ ביהושוע ויאסוף יהושוע כל ישרא׳ שכמה וכל הפרשה ולבסוף מפרש כל אילו הדברים הי׳ לפני ה׳ בשילה וגם בשופטים הנה חג ה׳ בשילה במסילה העולה בית אל שכמה וגו׳. וגם בירמיה ויבאו האנשים משכם ומשמרון. וקרקע חלקה היה בשכם סביב האלה אשר עם שכם הראויה להתקבץ שם בני אדם ולכבוד משכן אשר בשילה הסמוך שם. ויעקב עיקר הגדולה של יהודה שמדוד עד רחבעם פירש אבל חוסר הגדולה (לא) רצה לפרש אלא מכללו של מקרא אתה מדקדק שמשילה ואילך נתמעטה: (יא) אסרי לגפן עירה עיר בן אתונו׳ צריך לקשור לגפן אחת להטעינו מרוב ענבים: ולשורקה א׳ את בני אתונו׳ כפל לשון כדכתי׳ בשלמה וישראל ויהודה רבים איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כי משופע ביין היו: כבס ביין לבושו לאחר שנכרו הענבים ודורכין אותן בגיתות מתלכלכין

בגדיהם

רש״י

המלכות: ומחוקק מבין רגליו. תלמידים אלו נשיאי א״י: עד כי יבא שילה. מלך המשיח שהמלוכה שלו. וכן תרגמו אנקלוס. ומדרש אגדה שילו שי לו שנ׳ יובילו שי למור׳: (תלי׳ עו) ולו יקהת עמים. אסיפת העמים שהיו׳ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בלשון זה והם נקראים עיקר נופל כגון נון של נונף ושל נושך ואלף שבאחותי באזניכם (איוב יג והוא לשון חרב) ושבאבחת חרב (יחזקאל כא) ופי׳ אימת חרב והו׳ לשון זיין) ואסוף שמן. אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנ׳ אליו גוי׳ ידרושו ודומה לו (משלי ל) עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטי׳ שבפניה מפני זקנתה ובגמ׳ דיתביה ומקהו אקהתא בשוקי דנהרדעא במסכת יבמות ויכול היה לומר קהיית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעיין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד: שורקה. זמורה ארוכה קורי״רא בלעז: כבס ביין. כל זה לשון רבוי יין: סותה. לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא. א׳ סדי כמו אוסר דוגמת מקימי

מעפר

יונתן בן עוזיאל

מַאלְפֵי אוֹרַיְיתָא מִזַּרְעֵיהּ עַד זְמַן דְּיֵיתֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא וְעֵיר בְּנוֹי וּבְדִילֵיהּ יִתְּמַסְּון עַמְמַיָּא : יא מַה יָאֵי מַלְכָּא מְשִׁיחָא דְּעָתִיד לְמֵיקוּם מִדְּבֵית יְהוּדָה אָסַר חַרְצוֹי וְנָחִית וּמְסַדֵּר סִדְרֵי קְרָבָא בְּעֲלֵי דְּבָבוֹי וּמְקַטֵּל מַלְכִין עִם שׁוּלְטָנֵיהוֹן וְלֵית מְלִיךְ וְשׁוּלְטַן דְּיֵיקוּם קֳדָמוֹי מְסַמֵּק טוּרַיָּא מִן אָדַם קְטִילֵיהוֹן לְבוּשׁוֹי מְעַגְעֲגִין בְּאַרְמָא מְדַמֵּי לְעָצוּר דְּעִנְבִּין : יב מַה יָאִין הִינוּן עֵינוֹי דְּמַלְכָּא מְשִׁיחָא כְּחַמְרָא זַכְּיָא מִן לְמֵיחְמֵי גִּילוּי עֶרְיַין וְשִׁדְיוּת אַדַם זַכַּאי וְשִׁנּוֹי נְקִיַּין מִן חַלְבָּא דְּלָא לְמֵיכַל חֲטוֹף וְאַנוּסָא וּכְדֵין יִסְמְקוּן טוּרוֹי וּמַעֲצַרְתֵּיהּ מִן חַמְרָא וְגוּלְמָתוֹי יְחַוְורָן מִן עֲלַלְתָּא וּמִן דִּירִין דְּעָאן : יג זְבוּלוּן עַל סַפְרֵי יַמָּא יִשְׁרֵי וְהוּא יְהֵא שַׁלִּיט בְּמַחוֹזִין וּמְכַבֵּשׁ חַפְרְכֵי יַמָּא בִּסְפִינָתָא וּתְחוּמֵיהּ יִמְטֵי עַד צֵידוֹן : יד יִשָּׂשכָר חַמִּיר בְּאוֹרַיְיתָא וְשִׁבְטָא תַּקִּיף יָדַע בּוֹנֵי בְּזִימְנַיָּא וְהוּא מַרְבַּע

בֵּינֵי

דוד · דכתיב ניב ואוני · תתה לי עורף : ישתחוו לך ג' במסורה בכח תד · ואיך כל הארץ ישתחוו לך · ויאמרו לך · וכן ואל ככו ג' במסורת ואל כינו מבל אלהים · ואדוניכו דוד עלטם כסאו נשמע כגדי רגוא רבנן קרא הי אחד ניאא' לדוד : גור א' יה יהודה כנים' דוד ושלמה · גור אריה יסודה ר"ת נגים' דוד : גור אריה יהודה נגים' זה נחשבון : עליתג נס' ומרף נני

ירושלמי

נַפְשִׁי וּבִכְנִשְׁתְּהוֹן לְבִרְכָא דִּשְׁכֶם לְמֶחֱרְבָהּ יְתֵיהּ לָא חָסַר עַל יְקָרִי אָרוּם בְּרוּגְזֵיהוֹן קְטִילוּ מַלְכִין עִם שַׁלְטוֹנִין וּבִרְעוּתְהוֹן זְבִינוּ יוֹסֵף אֲחֵיהוֹן דִּמְתִיל לְתוֹרָא : אָרוּר לֵית הֲוָה כְּרַכָּא דִשְׁכֶם דְּעָלוּ לְגַוֵּיהּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לְמֶחֱרְבָהּ בְּרוּגְזְהוֹן אֲרוּם תַּקִּיף הֲוָה וּבְחֵמַתְהוֹן אֲרוּם קַשְׁיָא הֲוַת אָמַר אֲבוּנָן יַעֲקֹב אִין שָׁרְיָן הִינוּן כַּחֲדָא לֵית אוּמָּא וּמַלְכוּ יָכְלָא לְמֵיקַם מִן קֳדָמֵיהוֹן אַפְלִיג יַת שִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן סַפְרִין מַלְפֵי אוֹרָיְתָא בִּכְנִשְׁתָּא דְיַעֲקֹב וְאֵיבַדַּר יַת שִׁבְטָא דְּלֵוִי בְּבָתֵּי מִדְרְשָׁא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל : יְהוּדָה לָךְ יוֹדוּן כָּל אַחָךְ וְעַל שְׁמָךְ יִתְקְרוּן כָּל יְהוּדָאֵי יְדָךְ יִתְפָּרְעוּן לָךְ מִבַּעֲלֵי דְּבָבָךְ יְהוֹן מַקְדְּמִין וְשָׁאֲלִין בִּשְׁלָמָךְ

כל

כי עלית : עלית משכני אכין : עלית לתרום : נרמזו כאן אמר עלית ו' ראוי ליקח מתנו' כהונה ומלכו' ד' תי' כיה ויתן עוז למלכו ונ' גרס לך שהפ סדת אותו כי עלית משכני אכין · ולי יהודה אמר אנכי אתה שאטרף בני עלית וכית וע' ית ולקחת מתנו' מלוכה ומחקק מבין רגלין, נגים' תלמידי חכמים ובני מחקק עולם רמ"ח ברמ"ח איברי צלם על שם ערוכה בכל ושמורה: ינא

רש"י

מעפר דל (תלים קיג) היושבי בשמים (עס קכג) וכן בני אתונו כענין זה · ואנקלוס תרגם במלך המשיח · גפן הם ישראל · עירה זו ירושלם · שורקה ישראל ואכבי נטעתיך שורק (ירמיה ב) : בני אתונו · יבנון היכליה לשון שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים · גפן אלו צדיקים בני אתונו עבדי אוריית' באולפן על שם רוכבי אתונו' צחורות · כבס ביין יהא ארגוון טב שליבושו דומה ליין והנעוכין הוא בלשון סותה שהאשה לובשת ומסיתה בהן את הזוכר ליתן עיניו בה · ואף רבותינו פירשו בגמ' לשון הסתת שכרות במסכת כתובות ועל היין שמא תאמר אינו מרוה ת"ל סותה : (יב) חכלילי · לשון אודם כתרגומו וכן למי חכלילות עינים (משלי כג) שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין : ולבן שנים · מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן · וכן פי' המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב ולפי תרגומו עינים לשון הרים שמשם צופים למרחוק · ועוד תרגמו בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח היקבים כעווהי יקבים שלו ולשון ארמי הוא במסכת ע"א כעוא דרתחו יהוורן בקעתיה תרגום שנים לשון שני הסלעים : (יג) לחוף ימים · על חוף ימים תהיה ארצו

אבן עזרא

ראשי' און וכמוהו ראשית אונים : יתר שאת · ראוי היית ליתרון על הכל שהוי' נשא : ויתר עז · כפול בטעם כדרך כל הנבואות ופי' עז תקיף : (ד) פחז · בעבור שפחזת כמים : אל תותר · לא יהיה לך יתרון והיה ראוי להיות אל תותר

ג' פ"פת' בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם׃ טו וַיַּרְא
ז מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת הָאָרֶץ כִּי
נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי
ג' לְמַס עֹבֵד׃ ס טז דָּן יָדִין
י"ג עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃
יז יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ
ג'ו כ'כ' ג' שְׁפִיפֹן עֲלֵי אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי
סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר׃ יח
ז' דפ' וקיס מן ג' מלין לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָה׃ ס
ג' בטעם יט גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא
יגד

טו וחזא חולקא ארי טב ואחרן (?) וית ארעא ארי מעבדא פירין ויכבוש מחוזי עממיא וישיצי ית דיריהון ודישתארון בהון יהון ליה פלחין ומסקי מסין׃ טז מדבית דן יתבחר ויקום גברא ביומוהי יתפריק עמיה ובשנוהי יגוחון כחדא שבטיא ישראל׃ יז יהי גברא דיתבחר ויקום מדבית דן אימתיה תתרמי על עממיא ומחתיה תתקף בפלשתאי כחיוי חורמן ישרי על אורחא וכפתנא יכמון על שבילא יקטיל גברי משרית פלשתאי פרשין עם רגלאין יעקר סוסון ורתיכין וימגר רוכביהון לאחורא׃ יח לפורקנך סברית יי׃ יט מדבית גד משרית מזיינין כד יעברון ית ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין

דן ידין — פסחים ל' / סוטה י' — יהי דן נחש / סוטה ט' — שפיפון עלי / סוטה י' / סנהדרין קי"ב

רשב"ם

בגדיהם בדריכת היינות. כדכתי' מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת. וכתב שם וכל מלבושי אגאלתי. ואחר הדריכה שותים את היין. ולכך הוא אומר חכלילי עינים מיין. כדכתי' למי חכלילו' עינים למאחרים על היין: סותה לשון בגד: (יב) חכלילי אדמו' עינים קרוי כן: ולבן שינים משתיית חלב. כדכתי' שתיתי ייני עם חלבי. וכן בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב. ולבן כמו לבן. כשהוא דבוק יאמר ולבן. כמו מן חלב וחלב כאן: (יג) לחוף ימים. שפת הים שהים חופף שם ומתהפך. ואם תאמר מה בצע מאחר ששפת הים גבוהה מאוד ואין יכולין לרדת שם לקנות סחורה לכן הוא מפר' והוא לחוף אניות במקום הנמל והספנה כמוכה ובאין האניו' ובאין יושבי הארץ וקונים סחורה שבאניו': עד צידון. שהוא מקום סחורה רבה כדכתי' סוחר צידון ועובר ים מילאוך ביחזקאל ובישעי' כתי' בושי צידון כי אמר ים מעוז הים וגו' ולכן אמר משה שמח זבולון בצאתך בים לסחורה: (יד) יששכר חמור גרם. לא כזבולון שהולך עם עוברי ימים לסחורה אלא עובד אדמתו והיה כחמור בעל אברים חזק

מאד

רשי

ארצו: חוף כתרגומו ספר מרק"א בלעז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף אניות במקום הנמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבלון עוסק בפרקמטי' וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבלון בצאתך ויששכר באהלך (דברים לג) זבולון יוצ' בפרקמטי' ויששכר עוסק בתור' באהלי': וירכתו על צידון: סוף גבולו יהא סמוך לצידון ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן: (יד) יששכר חמו' גרם חמו' בעל עצמו' סובל עול תור' כחמור חזק שמטעינין אותו משאוי כבד: רובץ בין המשפתי' כחמו' המהלך ביו' ובלילה ואין לו לינה בבי' וכשהו' רוצ' לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שהוליך שם פרקמטיא: (טו) וירא מנוחה כי טוב: ראה לחלקו ארץ מבורכ' וטובה להוציא פירות: ויט שכמו לסבול: עול תורה ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד לפסוק להם הוראו' של תורה וסדרי עבורין שנ' (ד"ה א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעש' ישרא' ראשיה' מאתי' מאתי' ראשי סנהדראות

העמיד

יונתן בן עוזיאל

ביני תחומי אחוי : טו וחמא נייחא דעלמא דאתי ארום טב וחולקא דארעא דישראל ארום בסימא היא בגין כן ארכין כתפי למלעי באורייתא והוו ליה אחוי מסקי דורונין : טז מדבית דן עתיד דייקום גברא דידון ית עמיה דינין דקשוט כחדא ישתמעון ליה שבטיא דישראל :

יז יהי גברא דיתבחר ויקום מדבית דן מדמי לחורמנא דרביע על פרשת אורחא ולרישי חיוין דכמין על שבילא דנכית סוסיא בעיקביה ונציל מן אימתיה רכביה מתפרקיד לאחוריה היכדין יקטיל שמשון בר מנוח ית כל גיברי פלישתאי לפרשיא ולרגלאי ויעקר סוסותהון וממגר דבביהון לאחורא : יח אמר יעקב כד חמא ית גדעון בר יואש וית שמשון בר מנוח דקיימין לפרוקין לא לפורקניה דגדעון אנא מסכי ולא לפורקניה דשמשון אנא מודיק דפורקנהון פורקן דשעתא אלהין לפורקנך סבית ואוריקית יי דפורקנך פורקן עלמין :

ירושלמי

כל בנוי דאבוך : מרמי אנא לך ברי יהודה לגור בר אריון מן קטלוי דיוסף את הויתא משיזיב מן דינא דתמר ברי את הויתא זכאי ניח ושרי כגו קרבא היך אריא והיך אריותא ולית אומא ומלכו דתיקום לקובלך : לא פסקין מלכין מדבית יהודא אף לא ספרין מלפי אורייתא מבני בנוי עד זמן דייתי מלכא משיחא דדידיה היא מלכותא וליה עתידין דישתעברון כל מלכותא דארעא : מה יאי הוא מלכא משיחא דעתיד למיקם

(נ"א א"א לפורקני' דמשיח בן דוד דהוא עתיד לפרקיה ית בני ישראל ולאפקותהון מגלותא ולפורקנא שגיא' נפשי) יט שבטא דגד יעברון מזיינין עם שאר שבטיא ית נחלי

רש"י

העמיד וכל אחיהם על פיהם : ויט שכמו · השפיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם · ואנקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס עובד : (יז) דן ידין עמו · ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה' עמו : כאחד שבטי ישראל · כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה : (יז) שפיפון · הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהו' נושף ואתה תשופנו עקב (בראשית ג) : הנושך עקבי סוס · כך דרכו של נחש ודימהו לנחש הנושך עקבי סוס : ויפול רוכבו אחור · שלא נגע בו · ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת את שני עמודי התוך וגומר (שופטים יו) ושעל הגג מתו · ואונקלוס תרגם כחוי חורמן שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם וכפיתנא כמו פתן יכמון יארוב : (יח) לישועתך קויתי ה' · נתנבא שיקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר זכרני וחזקני אך הפעם וגו' (שם) : (יט) גד גדוד יגודנו · כלם לשון גדוד הם וכך חברו מנחם · ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין י"ל גדוד שם דבר צריך שני דלת"ין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות

אבן עזרא

תותר בשורק כו"יו ואחרי' אמרו רק את'פתות כמים הנשפכי' ולא הותרת כלום רק על דעתי שלא תמצא מלת אל רק במקום צווי וא"ע"פ שנמצא ודרך כתיבה אל מות ואיננו צווי ופי' אל תבקש יתרון אפי' פחז כמי' ויהיה משקל תותר זכור

בעל הטורים

שילה בגימ' משיח שילה בגימ' משה דכתיב ביה ויתא ראשי עם שאו ביתה יקוה לקדשו · דכתיב הרי יהודה רננתם · וירכתו עד צידן כתיב חסר צידן לשון צידה שהיה מספק מזון ליששכר יששכר חמר גרם קרי בי' חמור גרם : שמעה לאה קול נעקת החמור ויצאה לקראת יעקב ותניאתו לאהלה · בין המשפתים שנים במס' הכא · ואידך למה ישבת בין המשפתים כמו הבמו' נושא כל המשוי כך היה יששכר נושא משואו של ישראל בתורה ו וכ כההדרן זהין משל יששכר כתיב הכא רובץ בין המשפתים וכתיב התם למה ישבת בין המשפתים · רובץ שהיו מרבצין תור' בישראל · מלחמת הגוי' שהיתה הניה בקדם והיה נחולי דכתי' התם למה ישבת בין המשפתים שהיתה כחלתי על שפת הים : בין ים

ג׳ יָגֻד עָקֵב׃ ס כ מֵאָשֵׁר
ג׳ שְׁמֵנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־
ג׳ מֶלֶךְ׃ ס כא נַפְתָּלִי אַיָּלָה
ב׳ ג׳ יחס׳ יא׳ שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר׃
פ׳ ל׳ ג׳ בלור׳ ס כב בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן
פ׳ ונפסוק ג׳ פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה
ג׳ וחסר עֲלֵי־שׁוּר׃ כג וַיְמָרֲרֻהוּ
ג׳ ג׳ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים׃
ותשב

אהרן סַגִּיאִין יְתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן׃ כ
דְּאָשֵׁר טָבָא אַרְעֵיהּ וְהִיא
נפתלי מְרַבְיָא בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין׃
סוטה יא ות כא נַפְתָּלִי בְּאַרַע טָבָא
יִתְרְמֵי עַדְבֵיהּ וְאַחְסַנְתֵּיהּ
בן פורת תְּהֵי מַעְבְּדָא פֵּירִין יְהוֹן מוֹדַן
ברכות כא וכט וּמְבָרְכִין עֲלֵיהוֹן׃ כב בְּרִי
סוטה לו דִּיסְגֵּי יוֹסֵף בְּרִי דְּיִתְבָּרַךְ
נ״קי״ו כְּגוּפַן דִּנְצִיב עַל עֵינָא דְּמַיָּא
מציעא פד תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְקוּן מִבְּנוֹהִי
נתרא קיח
זבחים קיח יְקַבְּלוּן חוּלָקָא וְאַחְסַנְתָּא׃

כג וְאִתְמַרְרוּ עִמֵּיהּ וְנַקְמוּהִי וְאַעִיקוּ לֵיהּ גֻּבְרִין גִּבָּרִין בַּעֲלֵי פַלְגוּתָא׃

ותכת

רשב״ם

מצוי בין המשפתים תחומי העיר לחרוש ולעבוד את האדמה · כדכתי׳ על כל מים משלחי רגל השור והחמור · לחרוש ולזרוע וכן אמר משה שמח זבולון בצאתיך ויששכר באהליך וירא יששכר מנוחת האדמה כי טוב יותר מלצאת למרחקים ואת הארץ כי נעמה ומלאת כדכתי׳ אל המנוחה ואל הנחלה · ויט שכמו לסבול עול של מלכי ישראל ויהי למס עובד לתת למלכים עישור תבואותיו כדכתי׳ ואת שדותיהם יעשר · זהו עיקר הפשט ובשורת עושר הוא לשבט יששכר: (טז) דן ידין עמו המפרש על שמשון לא ידע בעומק פשוטו של מקרא כלל · וכי יעקב בא להתנבאות על אדם שנפל ביד פלשתים וינקרו את עיניו ואת עם פלשתים נענין רע · חליל׳ חליל׳ אך על שבטו של דן נתנבא שהי׳ מאסף לכל המחנות וגם ביהושע כתי׳ והמאסף הולך אחר הארון ולפי שהיה הולך כל הימים בין בימי משה בין בימי יהושע אחר כל הדגלים והיה צריך להלחם עם כל האומות הרודפים אחריהם לזנב כל הנחשלים אחריהם בדרך ולהנקם מן האומות כי גבורים היו · לכך אמר יעקב דן ידין עמו · ינקום נקמת עמו כאח׳ כל שבטי ישרא׳ היה נוקם נקמות׳ ומשמרם מרודפיהם כמו כי ידין ה׳ את עמו וגו׳ ודם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכמו ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה: (יז) יהי שבטו של דן נחש עלי דרך להרוג את האומות · ויפול רכבו האויבי׳ נופלים לפניו: (יח) לישועתך דן קויתי ה׳ ביומי׳ אותך משגבך על האומו׳: (יט) גד גדוד

רש״י

אותיו׳ וכן אמר כצפור לנוד (משלי כו) מגזרת שבעתי נדודים (איוב ז) שם כפל שדוד מגזרת ישוד צהרי׳ אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כמו יגוד ינוד ירום ישוד ישוב וכשהו׳ מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתבולל יתעודד · ובלשון מפעיל יתום ואלמנה יעודד לשובב יעקב אליו משובב כתיבות יגודנו האמור כאן אין לשון שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד ׳הימנו כמו בני יצאוני יצאו ממני׳ גד גדוד יגודנו גדודי׳ יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא יגוד עקב · כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלת׳ שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש: עקב · בדרכן ובמסילותם שהלכו ישובו כמו עקבותיך לא נודעו (תלי׳ עו) וכן בעקבי הצאן בלשון לעז טרציא״ש: (כ) מאשר שמנה לחמו · מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין · וכן בירכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו׳: (כא) אילה שלוחה · זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל פירותי׳ כאיל׳ זו שהיא קלה לרוץ: אילה שלוח׳ אילה משולח׳ לרוץ: הנותן אמרי שפר · כתרגומו · ד״א על מלחמת סיסרא כדכתיב ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו׳ שופטים

נחלי ארנונא והינון יכבשון קדמיהון
ית עמורייא דארעא והינון יהדרון
מזיינין בסופא בנכסין סגיאין וישרון
בשליותא לחלאה מן עיבר יורדנא
דכדין אתרעון והות להון ואתקבלו
אחסנתהון : כ טובוי דאשר מן
שמינין הינון פירוי ארעיא מרביית
בושמין ועיקרי סמנין : כא נפתלי
עזגד קליל דמי לאיילא דרהיט על
שיני טוריא מבשר בשורן טבן דהוא
בשר דעד כדון יוסף קיים והוא אזדרז
ואזל למצרים ואייתי איניתא דחקיל
כפילתא דלית בה לעשו חולקא וכד
הוה פתח פומיה בכנישתא דישראל
למשבחא מבחר מכל לשניא : כב
ברי דרבית יוסף ברי דרבית ותקיפת
וסוף הוה עלך למתקף דכבשת
יצרך בעובדא דריבונתך ובעובדא
דאחך מרמי אנא לך לגופן שתילא
על מבועין דמיין דשלחת שורשהא
ותברת שיני כיפיא ובעובדתהא
כבשת כל אילני סרקא כן כבשתא

למיקם מדבית יהודה אסר
חרצוי ונפיק לקרבא לקביל
שנאוי ומתקטלין מלכין עם
שלטונין מסמק נהריא מדם
קטיליהון ומחור גולמתיה מן
תרב גבריהון לבושוי
מעגעגין כאירמא והוא מדמי
לדפוס עינבין : מה יאין
אינון עינוי דמלכא משיחא
למיחמי מן חמרא זכיכא
מלמחמי בהין גילוי עריות
ושפיכות דם זכיי שינוי כקיין
בהלכה ממיכל בהין חמסין
וגזלין יסמקון טורוי מן גופני
ומעצרתי מן חמריה יחוורון
גולמתיה מן סיגוי עבור
ועדרין דען :
יששכר שבטא תקיף
ותחומיה יהוי
ממצע ביני תרין תחומיא :
וחזא בית מקדשא דאתקרי
מנוחה

יוסף ברי בחכמתך ובעובדך טביא כל חרשי מצראי וכד הוו מקלסין
קדמך הוו בנתהון דשלטונייא מהלכן על טורייא ושדיין לקמך שירין
וקטלאין דדהבא מן בגלל דתתלי עינך בהן ולא תליתא עינך בחדא
מנהון למתחייבא בהין ליום דינא רבא : כג וממרירו ליה ונצו ליה כל
חרשי

ניכ:ה · כדמתרגם' אספכתי' כ"ן תקומית · נאס עונד פ'סם נאמר' הכא ולא דן דיעוש ע אמר לא הוריש ויתנה לאס עונד · וינלס פלמה לאס עו:ד נומר לא כי שלומדת ירה לכל ישראל שא שהעל' להם אס מממונכו שהיה מהפי' לכ: מי שינא ללמוד כאחד שנטי ישרא: פירו' כדוק' ולכן אותיות של ראפי שבוקים ד'ן ליסועתך שניתה' כדוד יגודכו ג' נאמר' הכא ואיתך לעלו' ועם יגודכו פי' שנכי גד לקחו כחלה מעבר לירדן והיו נשין עליון גדולים

שהגויים שסטיניו וזהו פירוש גדוד יגודכו יגוד אותו : והוא יגוד עקב · שהיו גבורים והיו נלחמים. הם ומחזירין אותם עלי עקבם ולא די שמחזירי' אותם אלא שהיו עולים אחרי:ם נאמרים לשלול שלל וזהו לעלות לעם יגודנו שהיו עולים על עם אשר יגודכו אותו : כפתלי אילה שלוחה כנא על מ'חמת ברק עם כיסרא שלקח עשרת אלפים מ פתלי ואמר לשון נקבה אילה שלוחה על שם דבורה : הנותן אמרי שפר פ"ס

רש"י

(שופטי' ד) והלכו שם בזריזו' וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו (שם ה) : הנותן אמרי שפר' על ידם שרו דבורה וברק שירה · ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה · ותרגומו יתרמי עד ביה יפול חבלו והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושבח:
(כב) בן פרת · בן חן והוא לשון ארמי אפריין כמשייה לרבי שמעון בסוף בבא מציעא : בן פורת עלי עין · חנו כטוי על העין הרואה אותו : בנות צעדה עלי שור · בנות מצרי' היו צועדות על החומה להסתכל

אבן עזרא

זכור מלחמה אל תוסף והגאון אמר אפי' דבר רק כמי' לא יהיה לך יתרון ופחז מגזרת אנשים רקים ופחזים ואין פוחזים ספוך : אז חללת מיום שחללת נסתלק יצועי כאילו אמר עלה מעלי גם תמנא מלת עלה כרת כמו אומר אלי אל תעלני בחצי ימי וזאת הפרשה מפורשת בדברי הימים והחללו יצועי אביו ואמר על יהודה שהוא הנגיד והבכורה ליוסף וי"ח ולא להתייח' לבכורה שיהא תחל' המספ' מראובן : שמעון ולוי אחים · בעבור מעשה שכם :

כד ותשב באיתן קשתו
ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב
משם רעה אבן ישראל:
כה מאל אביך ויעזרך ואת
שדי ויברכך ברכת שמים
מעל ברכת תהום רבצת
תחת ברכת שדים ורחם:
כו ברכת אביך גברו על־
ברכת הורי עד תאות גבעת
עולם תהיין לראש יוסף
ולקדקד

כד ותבת בהון נביאותיה על דקיים אורייתא בסתרא ושוי בתוקפא רוחצניה בכן יתרמא דהב על דרעוהי ואחסין מלכותא ותקיף דא הות ליה מן קדם אל תקיפא דיעקב דבמימריה זן אבהן ובנין זרעא דישראל: כה מימר אלהא דאבוך יהי בסעדך וית שדי ויברכינך ברכן דנחתן מטלא דשמיא מלעילא ברכן דנגדן ממעמקי ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך: כו ברכתא דאבוך יתוספן על ברכתא דילי

בריכו

אהרן ותשב נוטה לו

רשב"ם

גדוד ישראל יגודו אחריו כשיהיו הולכים למלחמת יהושע. וכדכתי' חלוצים תעברו לפניכם ובשובו גד מן המלחמה ישובו של גד אחר עקיבן של ישראל שכן דרך כשיוצאין למלחמה יוצאין תחילה ובחזרתן הם אחרונים לשמור את השבטים מן המלחמה פן ירדפו האויבים אחריהם: (כ) מאשר שמנה לחמו כי מאשר היו מביאין שמן זית ומטגנים מאכלם בשמן. וכן אמר משה וגו' מברכים אשר יברכוהו ישראל ויהי רצוי להם לפי שטובל בשמן רגלו: והוא יתן מעדני מלך מס של שמן היו נ... ן מאכו מלכי ישראל למשוח בו לעדן את בשרם כדאמרי' במנחות אנפיקונין שמן זית שלא הביא שליש ולמה אותם שמשיר את השער ומעדן את הבשר. כמו היתה לי עדנה בשר חלק: (כא) אילה שלוחה גבורים קלים כאילות כדכתיב וכצבים בהרים למהר: הנותן אמרי שפר. בשובם מן המלחמה מבשרים מתוך קלותם לבשר בשורות משופרות של נצחון המלחמה וכדכתי' זבולון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה כדרך הצבאים הרצים על מרומי הרים: (כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. הרי פסוק זה דוגמת לשנאי' בראש המקרא אלא שמזכיר במי הוא מדבר וחוזר וכופל שני ראש המקרא ומסיים דבורו. כמו נשאו נהרות

ה' נשאו נהרות קולם

רש"י

להסתכל ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם (ד"א כנ"ל כי לפי' ראשון הוא שור חומה וק"ל) עלי שור על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב. ומ"א יש רבים וזה נוטה ליישב המקרא. פרת תי"ו שבו הוא תקון הלשון כמו על דברת בני האדם: שור כמו לשור ד"א עלי שור. בשביל לשור. ותרגום של אנקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו' וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן. הרי לשבטי יוסף פרת לשון פריה ורביה ויש מ"א בו המתיישבים על הלשון בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו. אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכ' זכית לגדולה: בנות צעדה עלי שור. להסתכל בך בצאתך על מצרים. ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע. ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כדגים שאין עין הרע שולט בהם: (כג) וימררוהו ורבו. וימררוהו

אחיו

יונתן בן עוזיאל

חַרְשֵׁי מִצְרָאֵי וְאוּף אָכְלוּ קוּרְצוּי קֳדָם
פַּרְעֹה סְבָרִין לְמַחְתָּא יָתֵיהּ מִן יְקָרֵיהּ
אָמְרִין עֲלוֹי לִישַׁן תְּלִיתָאֵי דְקָשֵׁי הֵי
כְּגִירִין : כד וְהַדְרַת לְמִתַּב
לְקַדְמוּתָא תְּקוֹף אֵיבְרֵיהּ דְלָא
לְמִשְׁמְשָׁא עִם רִבּוֹנְתֵּיהּ וְאִתְבַּדְרוּ
יְרוֹי מִן הִרְהוּרָא זַרְעָא וּכְבַשׁ יִצְרֵיהּ
מִן אוּלְפַן תְּקִיף דְקַבִּיל מִן יַעֲקֹב
וּמִתַּמָּן זְכָא לְמֶהֱוֵי פַּרְנָסָא
וְלְאִתְחַבְּרָא בְּגְלוֹף שְׁמָהָן עַל אַבְנַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל : כה מִמֵּימַר אֱלָהָא
דְאָבוּךְ יְהֵי סֵיוְעָךְ וּמִן דְמִתְקְרֵי שַׁדַּי
יְבָרְכִינָךְ בִּרְכָן דְנַחְתָּן מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא
מִלְּעֵילָא וּמְטוּב בִּרְכָן מַבּוּעֵי תְהוֹמָא
דְסַלְקָן וּמְכַסְּיָן צִמְחִין מִלְרַע בְּרִיכִין
יְהֶוְיָין הַדַּיָּא דְיַנְקַת מִנְהוֹן וּמְעַיָּיא
דִרְבָעַת בְּהוֹן : כו בִּרְכָתָא דְאָבוּךְ
יִתּוֹסְפַן עַל בִּרְכָתָא דְבָרִיכַן יָתִי
אֲבָהָתוֹי אַבְרָהָם וְיִצְחָק דְחַמִּידוּ לְהֵין
רַבְרְבָנֵי עַלְמָא יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו וְכָל
בְּנָהָא דִקְטוּרָה יִתְכַּנְּשַׁן כָּל אִלֵּין

בִּרְכָתָא

ירושלמי

מְנוּחָה אֲרוּם טָב הוּא וְיַת
אַרְעָא אֲרוּם שְׁמֵינִין אִינוּן
פֵּירֵיהּ וְאַרְכֵּן כַּתְפֵיהּ לְמִלְעֵי
בְּאוֹרַיְיתָא וַהֲוָון לֵיהּ כָּל אֲחוֹי
מַסְקֵי מִסִּין :
יְהֵי פָּרוֹקָא דַעֲתִיד לְמֵיקָם
יִתְקִיף וְיִתְגָּאֵה עַל כָּל
מַלְכְוָתָא וְהוּא יְהֵוֵי מְדַמֵּי
לְחִוְיָא דִרְבִיעַ בְּאוֹרְחָא
וּלְחוּרְמָנָא דְכָמִין בְּפָרָשַׁת
אוֹרְחָתָא דְמָחָא לְסוּסָא
בְּעִיקְבֵיהּ וּמִן אֵימְתֵיהּ
מִסְתַּבַּר רוֹכְבֵיהּ לְאִתְהַפִּיךְ
לַאֲחוֹרֵיהּ וְהוּא שִׁמְשׁוֹן בַּר
מָנוֹחַ דְאֵימְתֵיהּ עַל בַּעֲלֵי
דְבָבוֹי וְחַלְחַלְתֵּיהּ עַל שַׂנְאוֹי
וּמַקְטִיל מַלְכִין עִם שִׁלְטוֹנִין :
אָמַר אֲבוּנָן יַעֲקֹב דְלָא
לְפוּרְקָנֵיהּ דְגִדְעוֹן בַּר יוֹאָשׁ
סַכְיַית נַפְשִׁי דְהִיא שַׁעֲתָא וְלָא
לְפוּרְקָנֵיהּ דְשִׁמְשׁוֹן דְהוּא

פּוּרְקָן

בעל הטורים

ותשר לבורה
אילה שלוחה
הנותן אמרי
שפר בגימ׳
שיר ונחה׳
אילה שלוחה
הנותן אמרי
שפר בגי׳
ותשר לבורה
וברק בן
אבינועם
ביום ההוא ׳
בן פורת
יו׳ ף לא
הוכיר וכשמו
כמו שנצפה
לאחרים
שחילק לו
בכוד בשביל
התלכות
ותחיל נשם
נכיו ׳ בן
פרת
בגימ׳ מנשה
ואפרים ׳
ד״א בן
פורת בן
פותר ע״פ
פתרון
חלומות ׳
בנות צינדה
עלי שור בנא

על מ׳חמת
יהושע יכיתו
שירו לו
נמנים מן
הקומה ׳
ותשב באיתן
קשתו
שנתחזק
כנגדן: מעל
נ׳ נמסרה
ברכות שמים
מעל ׳ מעל
השמים מעל׳
יקרה אל
אותים מעל
ואל הארץ
לדין עמו :
פי׳ פילגין
עמו יקרא
אל השמים
לסכוע טל
ומטר ואל
הארץ לתנוצ
לתת יבולה
כדכתיב בה
ג׳ ידין
עמים :
רובנת שלשה
נמסו ברכו׳
תהו רובנת
תחת: ואיך
כמי ביוסף

רש״י

אחיו ׃ וימררוהו פוטיפר ואשתו לאשרו לשון וימררו את חייהם: ורבו ׳ כעסו לו אחיו אנשי ריב ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו׳ ואף אם לשון רביית חצים הוא כן היה לו לינקד איננו אלא לשון פועלו כמו שמו שמים שהוא לשון הושמו וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו על ידי אחרים ולשון שמו רמו רבו מעליהם. הוא משומתי׳ את עצמם כתרוממו מעצמם כעמו אנשי ריב ׳ וכן דומו יושבי אי כמו כלמו ׳ וכן תרגם אנקלוס ונקמוהי: בעלי חצים ׳ שלשונם כחץ ׳ ותרגומו לשון ותבי המתלה אותן שהיו ראויים לחלק עמו בנחלה: (כד) ותשב באיתן קשתו ׳ נתישבה

אבן עזרא

מכרותיהם ׳ י״א מן הכרת פניהם ואיננו נכון בדקדוק וי״א קניניהם כמו מכרו שאתם ואין מכרו כי אם מלשון מכירה וי״א מלשון מכירה שמכרו עצמן כמו עם חרף נפשו למות והנכו׳ בעיני שהוא מגזרת מכורותיך והוא חסר בי״ת כמו הנמצא בית יי׳ אשר צויתי מעון והטעם על החמס שעשו שאחר שהכניסו אנשי שכם בברית הרגום במרמה: (ו) בסודם אל תבא נפשי אמר רב אהרן שפי׳ אל תבא נפשי כמו ובא השמש והטעם שלא ארצה להיות חוץ מעצתם והנה פירושו הפך הדבר כי חמס טעם לכלי חמס והלא אמר לשניהם עכרתם אותי ובאמת כי השתכן יעקב וביתו על ידם לולי חתת אלהי׳ היו מסבבים להשמי׳ הכל וכן פירו׳ ארור אפם וברצונם עקרו שור ארור כי אפם עז ואלה פירושים קרים ׳ בסודם אל תבא נפשי א״ר משה הכהן ז״ל כי כבודי כמו נפשי ורבים בספר תהלות במוהו ויפה פי׳ כי הטעם הוא כפול כדרך הנבואות של אניך

וְלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ פ
כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר
יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃
כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר
לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם
אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ
אֹתָם׃ כט וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי
קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־
הַמְּעָרָה

ג׳ זקף קמץ
כו ל׳ פתחין
ו׳
דסתכחתא
ע״ג מ״ג
נתו׳
י״ב
ט״נמ״ג
נתו׳ :
ג׳ ג׳ פתחי׳
דין קמ׳ : ד׳

בִּרְכָּן אֲבָהָתִי דְּחַמִּידוּ לְהוֹן אַהֲרֹן רַבְרְבַיָּא דְּמִן עָלְמָא יְהֶוְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַבְרָא פְּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי׃ כז בִּנְיָמִין בְּאַרְעֵיהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתָּא בְּאַחְסַנְתֵּיהּ יִתְבְּנֵי מַקְדְּשָׁא בְּצַפְרָא וּבְפַנְיָא יְהוֹן מְקָרְבִין כָּהֲנַיָּא קוּרְבָּנָא וּבְעִידָּן רַמְשָׁא יְהוֹן מְפַלְּגִין מוֹתַר הוּלָקְהוֹן מִשְּׁאַר קוּדְשַׁיָּא׃ כח כָּל אִלֵּין שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲסַר וְדָא דְּמַלֵּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן וּבָרֵיךְ יָתְהוֹן גְּבַר דְּכְבִרְכְּתֵיהּ בָּרֵיךְ יָתְהוֹן׃ כט וּפַקֵּיד יָתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן

אהרן
ולקדקד
שנת קלט
בנימין זאב
סוטה יא
זנאים כז

רשב״ם

קולס׳ כי הנה אויביך ה׳ כי הנה אויביך יאבדו עד מתי רשעים ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו׃
הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל׃ ימינך ה׳ נאדרי בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב אף כאן בן פורת יוסף בן הפורה וגדל יוסף ועל מה הוא גדול בן פורת עלי עין׳ גדל ורבה על עין להסתכל למעלה מן העין בקומתו וביופיו בנות מצרים צעדה כל אחת ואחת עלי שור׳ לשון ראייה כפל לשון של עלי עין׳ כמו ומגבעות אשורנו שהיו בנות מצרים צועדות והולכות לראותו כמו אשת פוטיפר וחבירותיה׳ ומתוך כך וימררו ורבו מתוך שנתנה אשת פוטיפר עיניה בו השליכוהו בבית האסורים׃ (כג) ורבו׳ כפל לשון של אחים שבפסוק כמו ישובו עליו רביו׳ קליו׳ ולכן הוא כדגש׳ אבל מגזרת מריבה יאמר אשר רבו׳ בני ישראל׳ כמו מן קם קמו מן שב שבו׳ כן יאמר מן הרב רב עם מן ישראל רבו׳ ומדמה הפסוק לשון הרע של פוטיפר לחצים כדכתי׳ חץ שחוט לשונם מרמה דבר׳ וידרכו את לשונם קשתם שקר׳ ורבו מגזרת רבב׳ כמו שבו מן סבב׳ גללי ורובי מן רבן׳ רבו שיטרו״ט בלע״ז׃ (כד) ותשב באיתן קשתו הקשת החזק שקורין אלבלסטרא שושיבין אותו על עץ איתן וחזק שקורין פורקא והמושך בקשת ההוא אם הוא אדם חזק מאוד מושך את יתר הקש׳ בזרועיו

רש״י

כשיושבה בחזק׃ קשתו׳ חזקו׃ ויפוזו זרועי ידיו׳ זו היא נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז זאת היתה לו מידי הקב״ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עיקרן של ישראל לשון האבן הראשה לשון מלכות ואונקלוס אף הוא כך תרגמו׃ ותשב׳ ותבת בהון נביאותיה החלומו׳ אשר חלם להם על דקים אורית׳ בסתרא תוספת הוא ולא מלשון עברי שבמקרא ושוי תוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו וכך לשון התרגום על העברי ותשב כנואתו בשבי׳ שאיתנו של הקב״ה היתה לו לקשת ולמבטח בכן יתרמא דהב על דרעוהי לכך ויפזו זרועי ידיו׳ לשון פז׃ אבן ישראל׳ לשון נוטריקון אב ובן אבהן ובנין יעקב ובניו׃ (כה) מאל אביך׳ היתה לך זאת והוא יעזרך׃ ואת שדי׳ ועם הקב״ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך׃ ברכות שדים ורחם׳ ברכת׳ דאבא ודאמא׳ כלומר יתברכו המולידים והיולדות שהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון והנקיבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן׃ שדים׳ ירה יירה שתרגמינן אישתדאה יישתדי אף שדים כאן על שם שהזורע

יונתן בן עוזיאל

בִּרְכָתָא וְיִתְעַבְדָן כְּלִיל דִּדְבֵי לְרֵישׁ יוֹסֵף וּלְקַדְקְדֵיהּ דְּגַבְרָא דַּהֲוָה רַב וְשַׁלִּיט בְּמִצְרַיִם וְזָהִיר בִּיקָרָא דְּאָחוֹי : כז בִּנְיָמִין שִׁבְטָא תַּקִּיף כְּדִיבָא טַרְפֵיהּ בְּאַרְעֵיהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִינַת מָרֵי עָלְמָא וּבְאַחְסַנְתֵּיהּ יִתְבְּנֵי בֵּית מוּקְדְשָׁא בְּצַפְרָא יְהוֹן כַּהֲנַיָּא מְקָרְבִין אִימַּר תְּדִירָא עַד אַרְבַּע שָׁעִין וּבֵינֵי שִׁמְשָׁתָא יְקָרְבוּן אִימַּר תִּנְיָין וּבְרַמְשָׁא יְהוֹן מְפַלְגִין מוֹתַר שְׁאַר קוּרְבָּנַיָּא וְאָכְלִין גְּבַר חוּלָקֵיהּ : כח כָּל אִלֵּין שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל תְּרֵיסַר כּוּלְהוֹן צַדִּיקִין כַּחְדָא וְדָא דְּמַלִּיל לְהוֹן אֲבוּהוֹן וּבָרִיךְ יַתְהוֹן אֱנָשׁ הֵי כְּבִרְכְתֵיהּ בָּרִיךְ יַתְהוֹן : כט וּפַקִּיד יַתְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן

אנא

ירושלמי

פוּרְקַן עֲבִיד אֶלָּא לְפוּרְקָנָא דְּאָמַרְתְּ בְּמֵימְרָךְ לְמֵיתֵי לְעַמָּךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵיהּ לְפוּרְקָנָךְ סַכֵּיַית נַפְשִׁי : מִדְּבִירַת גָּד יִפְקוּן מְשִׁירִין מְטַכְּסִין זֵינִין וְאִינוּן יַעַבְרוּן יַת יִשְׂרָאֵל יַת יַרְדְּנָא וְאִינוּן יַחְסְנוּן יַתְהוֹן יַת אַרְעָא דִּכְנַעַן וּבָתַר כֵּן יַחְזְרוּן בִּשְׁלָם לְמַשְׁכְּנֵיהוֹן : טוּבוֹי דְּאָשֵׁר מַה שְׁמֵינָה הִיא אַרְעָא וְאַרְעֵיהּ תְּהֵוֵי מַסְפְּקָא תַּפְנוּקֵי מַלְכַיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל : נַפְתָּלִי עוֹגַד דְּקַלִּיל לְמִבְשַׂר בְּשׂוּרָן טָבָן וְהוּא בַשַּׂר לַאֲבוּנָן

יעקב

בעל הטורים

ומתהום וונות תחת והאסרוננת והיינו דאמרין בפ' ג' דתעניות אין לך טפה שיורדת מלמעלה שאין טפחיי' עולה מלמטה מן התהום והיינו ומתהום רוננת תחת והאסרוננת יליף רוננת רוננת מתהום רוננת לאמינינן שהמונא קן

כנים שחייב בשילוחה : ורכות שדים הם השמים שיריקים מט' ורח' קיה שארץ שמול' פירו' ולעורב יחלק ש לנגני' אלו שקרבנות : התחלת התיבה שאחרי שמותן כנין כנורי : אחים אתה : נתוף : חמור : ידין : גדוד : שמנה : אילה : דן זאב : עולה לחסנון סב"ה כמנין

רש"י

שהזרע יורה כחץ ; (כו) ברכות אביך גברו וגו' הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שברך את הורי : עד תאות גבעות עולם · לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרים מגעת עד ד' קצות העולם שנ' ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק · לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד · ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' זהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם : תאות · אשמו"לץ כך חברו מנחם בן סרוק : הורי לשון הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר : עד תאות · עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה תתאו לבא חמת : תהיין · כלם לראש יוסף : נזיר אחיו · פרישא דאקוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל נזורו אחור · ור"דו תשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ : (כז) ויפוזו זרועי ידיו כמו ויפזו שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו : מידי אביר יעקב · שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא בסוטה · ואנקלוס תרג' תאות עולם לשון תאוה וחמדה וגבעות לשון מנוקי ארץ שחמדתו אמו והזקיקתו לקבלם : (כח) בנימין זאב יטרף · זאב הוא אשר יטרף לבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבעה ובא על שאול שהיה כונח באויביו סביב שנ' ושאול לכד המלוכה וילחם באלוס ובמואב וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע : בבקר יאכל עד · לשון בזה ושלל המתורגם עדאה · ועוד יש לו דומה בלשון עברית אז חולק עד שלל ועל שאול הוא אומר שעמד בתחל' פריחתן וזריחתן של ישראל : ולערב יחלק שלל · אף משתשקע משמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל : יחלק שלל · מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנ' הנה בית המן נתתי לאסתר · ואנקלוס תרגם בו! שלל הכהנים בקדשי המקדשים :(כט) וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם · והלא

אבן עזרא

מה אקוה והנה בסודם כמו בקהלם ותבא כמו תחד וכפשי כמו כבודי ויאמר רבי יהודה בן בלעם הספרדי שטע'ר' משה כי כבוד הנפש הוא הגוף כמו עדי בגואר כטעם המשביע בטוב עדיך וראייתו וכבודי לעפר ישכן שלה ואני

אומר

מסרה

ד' חסר

פ' ר' פסוק א' תלתין י' פסוק' אית בהון ג' מלין זמיין ב' קדמאי וא' כסנין ג"ו ות' ית כתיב וא' :

בראשית מט

המערה אשר בשדה עפרון
החתי : ל במערה אשר
בשדה המכפלה אשר על
פני ממרא בארץ כנען אשר
קנה אברהם את השדה
מאת עפרן החתי לאחזת
קבר : לא שמה קברו את
אברהם ואת שרה אשתו
שמה קברו את יצחק ואת
רבקה אשתו ושמה קברתי

את

אונקלוס

להון אנא מתכניש לעמי
קברו יתי לות אבהתי
במערתא דבחקל עפרון
חיתאה : ל במערתא
דבחקל כפילתא די על אפי
ממרא בארעא דכנען דיזבן
אברהם ית חקלא מן עפרון
חיתאה לאחסנת קבורה :
לא תמן קברו ית אברהם
וית שרה אתתיה תמן קברו
ית יצחק וית רבקה אתתיה
ותמן קבריה ית לאה :

וזביני

רשב"ם

בזרועיו וכפפין זרועיו עד גופו ויורה החץ למרחוק · ואם הוא חלש אינו יכול למשוך החבל · וכן פירוש המקראות · מצרים ירו בו חצים וכתנוהו בני הסוחר ועכו בכבל רגלו והוא יצא ומלך עליה' כי קשת שלו הי' חזק ואיתן משלהם ואסרם כדכתיב לאסור גריו בנפשו : ויפוזו זרועי ידיו כנפפו זרועיו במושכו חבל הקשת וזרק חיציו עליהם כי איש חזק הי' למשוך הקשת איתן שקורין פורקא וכן מליכו זרוע אלא דריכ' קשת · כדכתי' ונחתה נחושה זרועותי והלשון דריכת קשת · וכן כי חציך נחתו בי · ותנחת עלי ידיך : ויפוזו כנפפו · כמו ויהי דוד מפזז ומכרכר · פיזון בידים : כירכור ברגלים · ויפוזו מן פזז · כמו ישובו מן סבב : מידי אביר יעקב · ע"י הב"ה בא לו זה הנצחון והממשלה · אביר יעקב כפל לשון רועה אבן ישראל וכן אביר הרועי' אשר לשאול וגם הרועי' קרואי' אבירים על הבקר והשוורים הקרואי' אבירים כדכתי' עדת אבירי' בעגלי עמים : וכן סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני · מידי אביר יעקב מי גרם לך הקב"ה שהי' אביר יעקב : האל היה הרועה אותי עד היום הזה שעל ידי גדולתך זן אותי במצרים · משם הב"ה גרם להיות רועה אבן ישראל משפחת ישראל שכלכל יוסף את אביו ואת אחיו · אבן לשון אב ומשפחה נו"ן יתירה כמו נו"ן של שבעון ועורון · ומ"ם של ריקם · ותהי הכנם : (כה) מאל אביך · בא לך כל זה · והוא יעזרך : ברכות תהום · שהתהום עולה ומשקה את הארץ , ברכות שדים · שלא יבא השדים למוקים ולא ימותו הילדים מחוסר חלב : ורחם ואף בתוך הרחם לא ימות העוברי ולענין הקללה כתיב למפרע תן להם רחם משכיל ואפי' כשיגדלו יהיו השדים צמוקים · ולא זו אף זו : (כו) ברכות אביך גברו על ברכות הורי · ברכות אביך יעקב שבירכני הקב"ה כדכתי' והנה ה' נצב עליו וגו' · גברו על ברכו' הרים כדכתי' שם ופרצת ימה וקדמה וגו' נחלה טובה ובלא מצרים מעולה מכל הרי עולם : עד תאות · עד סוף גבעות עולם · לשון והתאויתם · מתאו לבא חמת · וברכות משה מוכיחין על פסוק זה · כי הורי לשון כפל של גבעות עולם דכתיב שם ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם · ואותן ברכות תהיינה לראש יוסף : נזיר אחיו מלך על אחיו : (כז) בנימין זאב יטרף על שאול שהיה מלך ראשון כתנבא שכשם בכל סביבותיו בכל האומות וכת' שם בכל אשר יפנה ירשיע · שאבל בכל האומות וגם בנימין היה עם

מלכי

רש"י

והלא יש מהם שלא ברכ' אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביו מה שאמ' בענין יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כלם במשמע · אשר כברכתו · ברכה העתידה לבא על כל א' ואחד ברך אותם לא היה לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת"ל ברך

אותם

יונות החמה ולא תיות
האח וכו׳ של
הב׳ כו׳ כגון
עלה: כישרא
מחלנו: נידון
עונה: ידוה:
עקב: מלך:
ספר: אחיו:
שלל: עולה
סנ״ד כמנין
יונות הלבנה
וזהו שנ׳ לה
אשר ה׳ נותן
שמש לאור
יומם חוקות
ירח וכוכבים
לאור לילה
וגו׳ אם
ימושו החקי׳
האלה מלפני
נאם ה׳ גם
זרע ישראל
ישותו
מהיות לפני
גוי כל הימי׳
יעקב הקדי׳
דן לגד
כסדר
תולדותם:

מסה הקדים
גד לדן לפי
ש׳ ואקיור
נסלקו: ואת
א׳ ר דנר
להם אניהם
סיים בזאת
וזו נלמו ן
פתח משה
וגרכם ואת
הברכה וזהו
מזקנים
אתבונן:
ויאלמו

אנא מתכניש לעמי קברו יתי לות אבהתי למערתא די בחקל עפרון חתאה: ל במערתא די בחקל כפילתא דעל אפי ממרא בארעא דכנען דזבן אברהם ית חקלא מן עפרון חיתאה לאחסנת קבורתא: לא תמן קברו ית אברהם וית שרה אנתתיה

יעקב מן שירויא דהוא עד כדון יוסף בחיין והוא נחית למצרים בשעא זעירא ואייתי אוניתא דחקלא כפיל מן פלטין דיוסף וכשהוא פתח פומיה בכנישתא דיעקב לישניה חלי כדובשא: ברי דרביתא יוסף ברי דרביתא ותקיף ותתחמי לך למתקף מרמי אנא יוסף ברי לגופנא שתילא על מבועין דמיין דשלחת שורשיה לתחומיא ופטירת שיני כל כיפיא שלחת למרומיא וכבישת כל אילניא כן כבשת יוסף ברי בחוכמתך ית כל חרשיהון דמצראי וית כל חכימהון דהוו בזימנא דארכיבו יתך בארתיכא תיניינא דהוה לפרעה והוו מכריזין קדמך ואמרין דין הוא אבוי דמלכא ייחי ויתקיים אבא דמלכא דרב בחוכמתא וזעיר בשניא וחוו בנתהון דמלכיא ובנתיהון דשלטוניא מרקדן עלך על כוויא ומציתן עלך מן חרכיא והוו מזרקן קדמך שירין עזקין קטילין מניכין וכל מני דהב סבירין דאת תלי עינך ומסתכל בחדא מנהון חס לך יוסף ברי דלא תליתא עינך בחדא מנהון והוון בנתיהון דמלכיא ובנתיהון דשלטוניא אמרין אילין לאילין דין הוא גברא חסידא יוסף דלא הלך בתר חיזו עינוי ולא בתר הירהור ליביה ארום חיזו עינוי והירהור לביה מובדין

רש״י

אותם לפי שנתן ליהודה גבור ארי ולבנימן חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל יכול שלא כללן כלם בכל הברכות ת״ל ברך אותם: (ל) כאסף אל עמי על שם שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן שיש אסיפה

רשב״ם

מלכי יהודה הצדיקים אשר גברו על האומות כדכתי׳ באסא וביהושפט וביחזקיהו: ולערב יחלק שלל שכן מנהגו של זאב · זאב ערבות ישדדם · כזאבי ערב לא גרמו לבקר: (כח) אשר כברכתו · העתיד לבא לו כמו שאמור למעלה אשר יקרא אתכם באחרית הימים: (לא) לאחוזת קבר · ולא יוכלו לערער מלקוברכי:

ויאסוף

אבן עזרא

אומר ר׳ יהודה טעה כי הנה הכתוב אומר למען יזמרך כבוד לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי שהוא הגוף וזה כבודי לעפר הוא על דרך משל שיכניע נפשו על העפר שאין למטה הימנו והנה אתן לו עד נאמן והוא דבקה לעפר נפשי: תחד · מלשון יחד ועל דעת רבי משה הכהן המדקדק ז״ל שהנח הנעלם תחת אלף אחד וכן אמר על לא תאשם · וטעם בסודם כמו בהוסדם יחד עלי אחר שכליהם הם חמס אל תבא נפשי בסודם: הרגו איש: שם המין כמו שור וחמור והרמז על אנשי עיר שכם: שור · חומה וכן בנעדה עלי שור וכבר באר׳תי בספ׳ מאזני׳ כי החולם והשורק יתחלפו זה בזה: ועקרו כמו סוסיהם תעקר וזה אות כי עיר שכם גדולה היתה כי היא מוקפת חומה: (ז) ארור אפם כי אז · דרך נבואה או דרך תפלה שיחסר אפם וטוב להם כי ארור הפך ברוך וכאשר הברכה תוספות הארירה מגרעת ועברתם כפול הטעם וכן אחלקם ואפיצם והטעם שהם אלה ראויים שיפרדו ולא יתחברו יחדו והנה

מנאכו

אֶת־לֵאָה׃ לב מִקְנֵה
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ
מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ לג וַיְכַל
ד' נתורס' יַעֲקֹב לְצַוֺּת אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף
ה' תנינ' רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף
אֶל־עַמָּיו׃ נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף
עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־
לוֹ׃ ב וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו
ז' אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־
ג אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־
יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ
ארבעים

לב זְבִינֵי חַקְלָא וּמְעַרְתָּא דִּי־
בֵיהּ מִן בְּנֵי חִתָּאָה׃ לג
וְשֵׁיצִי יַעֲקֹב לְפַקָּדָא יָת בְּנוֹהִי
וּכְנַשׁ רַגְלוֹהִי לְעַרְסָא
וְאִתְנְגִיד וְאִתְכְּנֵישׁ לְעַמֵּיהּ׃
א וּנְפַל יוֹסֵף עַל אַפֵּי
אֲבוּהִי וּבְכָא עֲלוֹהִי וּנְשֵׁיק
לֵיהּ׃ ב וּפַקֵּיד יוֹסֵף יָת
עַבְדוֹהִי יָת אַסְוָתָא לְמֶחֱנַט
יָת אֲבוּהִי וַחֲנַטוּ אַסְוָתָא יָת
יִשְׂרָאֵל׃ ג וּשְׁלִימוּ לֵיהּ
אַרְבְּעִין יוֹמִין אֲרֵי כֵּן שָׁלְמִין
יוֹמֵי חֲנִיטַיָּא וּבְכוֹ יָתֵיהּ מִצְרָאֵי
שבעין

רשב"ם

(לג) ויאסוף רגליו הכניסן במטתו כי עד עתה היה יושב כדכתי' וישב על המטה: ויוצא אותם יוסף מעם ברכיו ולהגיד כח חיבתו של יעקב שנתן הב"ה בו כח עד עת גויעה: (ב) לחנוט: פתרונו לפי ענייננו

רש"י

אסיפה בלשון עברי שהיא לשון הכנסה כגון ואין איש מאסף אותי הביתה· ואספתו אל תוך ביתך באספכם את תבואת הארץ הכנסתם לבית מפני הגשמים. באספכם את מעשיכם, וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא לשון הכנסה:

אל אבותי, עם אבותי: (א) ויאסוף רגליו הכני' רגליו: ויגוע ויאסף: ומית' לא נאמרה בו ואמרו רבותינו יעקב אבינו לא מת: (ב) לחנוט את אביו· ענין מרקחת בשמים הוא: (ג) וימלאו לו: השלימו לו ימי חניטתו

אבן עזרא

מצאנו כי גורל שמעון נפל בתוך נחלת בני יהודה והנה הוא ברשות אחד וגם עריו לא היו דבקים זו לזו רק מפוזרות בינות גורל יהודה גם כן לוי שהיו לו שמנה וארבעי' עיר והן מפוזרות בינות השבטים: (ח) יהודה אתה יכשמך וכן יודוך אחיך וכאשר יראו כי ידיך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך כמו למלך וכן מצאנו גור אריה המשילו לגור אריה הקטן שהוא במין ואריה כאשר יגדל ואין בו כף הדמות כמו ועיר פרא: (ט) מטרף בני עלית· דמית לי בני לגור אריה כאשר עלית מהטרף והטעם מטרף אחר וזהו פשוטו ואם נפרשנו על דבר יוסף היה ראוי שיהיה תחת עלית העלית כי עלית פועל עומד והנה הפסו' הבא אחריו לעד והלא תראה ותעל אחד מגוריה· וטעם כרע רבץ כאריה שמנהג האריה אחר שטרף ישב על כרעיו וירבץ ואילו היה עובר כל מין חיות לא יקום ומפניהם שיברח: (י) לא יסור שבט מיהודה: לא יסור שבט גדולה מיהודה עד שבא דוד שהוא תחלת מלכות יהודה וכן היה הלא תראה כי דגל יהודה נוסע בראשונה גם אחר השם יהודה יעלה בתחלה: ופי' מחוקק סופר שיחוק על הספר: וטעם מבין רגליו שכן דרך כל סופר להיות יושב בין רגלי הקטן: שילה· יש אומרי' בדרך במתרגם ארמית כטעם שלו ויש אומרי' שהוא מגזרת ובשליתה ויש מי שהוציאו מלשון קדמוננו ז"ל שליל ויש מי שפירש אותו על עיר שילה ויפרש יבוא כמו ובא השמש או עד כי יבא קץ שילה כי כן כתוב ויטוש משכן שילה ואחר כן ויבחר בדוד עבדו גם זה איננו רחוק או יהיה שילה כמו בנו והה"א תחת ו"ו כמו בתוך אהלה מגזרת לא תשלה אותי שפי' לא תוליד: ומלת יקהת כמו ליקהת אם והי"וד משרת
לעתיד

ובזכותיה דיעקב אתמנען ארבעין
שנין מן מצרים ולא הוה כפנא אלהן
תרתין שנין בלחודיהן : ד ועברו
יומי בכיתיה ומליל יוסף עם רבוני
בית פרעה למימר אין בבעו
אשכחנא רחמין בעיניכון מלילו
כדון במשמעיה דפרעה למימר :
ה אבא קיים עלי למימר הא אנא
מיית בקברי דחפרית לי בארעא
דכנען תמן תקברינני וכדון איסק
כדון ואיקבור ית אבא ואיתוב : ו
ואמר פרעה סק וקבור ית אבוך
היכמא

וזהיר ביקריהון דאחוי : מרמי
ליה לרוב חטוף בתחומיה
יתבני מקדשא ובאחסנתיה
תשרי איקר שכינתא דיי
בצפרא יהוון כהניא מקרבין
אימר תמידא ומנחתיה ועם
מטמעי שמשא יהוון כהניא
מקרבין אימר תמידא
ומנחתיה וברמשא יהוון
מפלגין קורבניא דבני ישראל:
וארכע יוסף בערס דשינדפין
דמחפיא דהב ומקבעא
מרגלין ומחוקא במאני בוצא

וארגונא תמן שפכין חמרין וריחנין טבין תמן מוקדין בוסמנין תמן
קיימין גוברין מן בנוי דעשו תמן קיימין שלטונין מן בנוי דישמעאל
תמן קאים אריה יהודה גברהון דאחוי ענייהודה ואמר לאחוי איתו נבני
לאבונן ארזא רמא דרישו מטי עד צית שמיא ברם שורשוי עד דרי
עלמא דמניה קמו תרי עשרתי שבטין דמניה קמו כהניא
בהצוצרתהון וליואי בכנריהון ובכין ארכין יוסף באפוי דאבוי ובכא עלוי
ונשיק יתיה :

ופקידו

אבן עזרא

ולא ירצו לצאת למלחמה לעזוב מקומם וכן אמר משה ויששכר באהליך והנו נותנים מס למלך ישראל
שלא יבאו או לגוים שלא יבאו להלחם עליה': (טז) דן ידין עמו· רמז שיהיה בעל דגל באחד בני הגבירה'
והנה היה כקצין על כל עם המשפחות · ודמהו ברוב גבורתו לנחש · גם יתכן להיות פי' שפיפון
מגזרת הוא ישופך ראש והטעם כפול · וטעם לישועתך קויתי יי' בעבור שהוא נושך עקבי סוס ויפול
מרוכב הסוס שלא ישוף ראשו בקרבו על כן אמר הנביא לישועתך קויתי יי' והג"ה לנכח דן ופי' קויתי
השם להיו ישועתך או בא שם תחת שם הפעל והטעם להושיעך וכן כרנה בישועתך אם הג"ה לנכח
דוד או המשיח בנו ויאמר הנגיד כי תחם מלת ויאמר וכן ראוי להיותו ויאמר לישועתך קויתי יי' ורבי
יצחק אמר כאשר ראה הנביא בנו דן בדמות נחש בדרך הכבושה מיד פתח יעקב ואמר היום עני השם :
(יט) גד· התכנה שיבא עליו גדוד והוא יגלחנו באחרונה: יגודנו כמו לעם יגודנו גם יגוד מפעלי
הכפל השורק תחת חולם כמו ירון ושמח ואכחנו לא כלע היום כל התלאות העוברות על אבותינו :
(כ) מאשר יש אומרי' כי המ"ם נוסף והנכו' בעיני שמארץ אשר יבא לחם ושמן ופה לחם לשון נקבה וכן
בית ומקום ויד ואש ועין ורוח וארץ וארון ועם· וטעם מעדני מלך ידוע וכן אמר משה וטובל בשמן
רגלו: (כא) נפתלי אילה שלוח' · על דרך דורון והמקבל הדורון נותן אמרי ספר וי"א שאילה רמז
לדורה הנותן אמרי שפר רמז לשיר' ברק עמה ואם נפתלי בעבור נפתלו: (כב) בן פורת יוסף · בן
כמו סעיף והוא לשון נקבה וכן ועל בן תמנת לך ודקדוק פורת פועלת כי על שני דרכי' ימצא הפועל
כמו אויבת גם אויבת וכן פורה ופורת מלשון פריה ויש מי שפירש אותה מלשון ותצלח פארות· והזכי'

בן

מסרה

ונ"כ
נ
י"ג
י"פסו' נתו'
גם · גם ועל' ניניהון
ה'
י"זמ"לנתו'
ג'
ט'

פרעה עלה וקבר את אביך
כאשר השביעך׃ ז ויעל
יוסף לקבר את אביו ויעלו
אתו כל עבדי פרעה זקני
ביתו וכל זקני ארץ מצרים׃
ח וכל בית יוסף ואחיו ובית
אביו רק טפם וצאנם ובקרם
עזבו בארץ גשן׃ ט ויעל
עמו גם רכב גם פרשים ויהי
המחנה כבד מאד׃ י ויבאו
עד גרן האטד אשר בעבר
הירדן ויספדו שם מספד
גדול וכבד מאד ויעש לאביו
אבל שבעת ימים׃ יא וירא
יושב הארץ הכנעני את
האבל בגרן האטד ויאמרו
אבל כבד זה למצרים על כן
קרא שמה אבל מצרים אשר
בעבר הירדן׃ יב ויעשו
בניו לו כן כאשר צום׃ יג
וישאו אתו בניו ארצה כנען
ויקברו אתו במערת שדה
המכפלה

אונקלוס

ית אבוך כמא דקיים עלך׃
ז וסליק יוסף למקבר ית
אבוהי וסליקו עמיה כל עבדי
פרעה סבי ביתיה וכל סבי
ארעא דמצרים׃ ח וכל בית
יוסף ואחוהי ובית אבוהי
לחוד טפלהון ועניהון ותוריהון
שבקו בארעא דגשן׃ ט
וסליקו עמיה אף רתיכין אף
פרשין והות משריתא סגיאה
לחדא׃ י ואתו עד בית
אידרי דאטד די בעיברא
דירדנא וספדו תמן מספד
רב ותקיף לחדא ועבד
לאבוהי אבלא שבעא יומין׃
יא וחזא יתיב ארעא
כנענאה ית אבלא בבית
אידרי דאטד ואמרו אבל
תקיף דין למצראי על כן קרא
שמה אבל מצרים די בעיברא
דירדנא׃ יב ועבדו בנוהי
ליה כן כמא די פקידינון׃
יג ונטלו יתיה בנוהי
לארעא דכנען וקברו יתיה
במערת חקל כפלתא דזבן
אברהם ית חקלא לאחסנת
קבורא

תולדות אהרן

עלה וקבור סוטה לו
ויעל יוסף סוטה ט' וי"ג
וכל בית סוטה י"ג
ויעל עמו שם ט
ויבאו עד שם י"ג
ויספדו שם שם
ויעש שנת קנ"ג
וישאו אותו סוטה י"ג חולין צ"ב

רשב"ם

לגמרי׃ (ט) ויעל עמו העלה יוסף עמו גם רכב גם וגו' כמו ויעל עולות. לשון מפעיל׃ (יא) יושב הארץ הכנעני. כלומר וירא הכנעני שהוא יושב

רש"י

שלא יאמר א"כ אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקדש שאני מכיר עודף על ע' לשון ואתה אינך מכיר בו כדאי' במסכת סוטה׃ (י) גרן האטד. מוקף אטדין היה. ורבותינו דרשו על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כלן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרי' כגרן המוקף סייג של קוצים׃ (יב) כאשר צום. מהו אשר צום׃ (יג) וישאו אותו בניו. ולא בני בניו שכך צום אל ישאו מטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום ג' למזרח וכן לד' רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך. מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותו' באות שמסר להם אביהם

היכמא דקיים עלך : ז וסליק יוסף למקבור ית אבוי וסליקו עמיה כל
עבדוי דפרעה סבי ביתיה וכל סבי ארעא דמצרים : ח וכל אנש
ביתא דיוסף ואחוי ובית אבוי לחוד טפלהון ועניהון ותוריהון שבקו
בארעא דגשן : ט וסליקו עמיה אוף ארתכין אוף פרשין והות
משירייתא סגיאה לחרא : י ואתו עד בית אידרי דאטד די בעוברא
דיורדנא וספדו תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוי אובלא שבעא
יומין: יא וחמא יתבי ארעא כנענאי אובלא בבית אדרי דאטד ושריין
קטורי חרצהון בגין איקר דיעקב והוו מחוין בידיהון ואמרין אבל תקיף
דין למצרים בגין כן קרא שמא דאתר אבל מצרים די בעוברא דיורדנא:
יב ועבדו בנוי ליה היכדין כמא דפקידינון : יג ונטלו יתיה בנוי
לארעא דכנען ושמיע פתגמא לעשו רשיעא ונטל מן טורא דגבלא
בלגיונין סגיאין ואתא לחברון ולא הוה שביק ליוסף למיקבור ית אבוי
במערת כפילתא מן יד אזל נפתלי ורהט ונחת למצרים ואתא בההוא
יומא ואייתי אוניתא דכתב עשו ליעקב אחוי על פלגות מערת כפילתא
ומן יד רמז לחושים בר דן ונטל סייפא וקטע רישיה דעשו רשיעא והות
רישיה דעשו מתגלגל עד דעל לגו מערתא ואיתנח בגו עיטפיה דיצחק
אבוי וגופיה קברו בנוי דעשו בחקל כפילתא ובתר כן קברו יתיה בנוי
דיעקב במערת חקל כפילתא דיזבן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורתא
מן

אבן עזרא

בן פורת פעמים כדרך אנשי לשון הקדש כי הנה אויביך יי' כי הנה אויביך והטעם פעם אחר פעם תמיד ועל הפי' השני יהיה הת"ו תחת ה"א כתי"ו ושבת לנשיא · וטעם בנות צעדה עלי שור שיוסף היה כבן פרת ועשה בנות צעדה כל אחת ואחת מהן על החומה והטעם שגבהו מאד על החומות הבנויו' יבנות צעדה על דרך זבובי מות: (כג) וימררוהו יאמר הפגיד שפירושו שמו מררתו כמו מטרה ואחר כך יורו בעלי חצים וככה השמיעו אל בבל רבים ובטעם וימררוהו ישבו עליו רביו כסוף ישפוך לארץ מררתו : וישטמוהו · מוקדם קדם וימררוהו כאילו אמר וכבר שטמוהו וזה רמז על אחיו שמכרוהו : (כד) ותשב באיתן · במקום איתן קשתו ׃ ויפוזו · ויתחזקו והקרוב אלי מפוז ויש מפרשי' אותו מפז ואין טעם לו והטעם ששטמוהו בעלי חצים והתחברו לשפוך מררתו וקשתו היתה חזקה ופחדו ממנו ולא יכלו לו כי היו ידיו חזקים מידי אביר יעקב משם רמז אביר יעקב שהוא השם מאותו הכח יכול והיה רועה אבן ישר' וכן היה ויכלכל יוסף · וטעם אביר יעקב שהוא ידע אהבתו את יוסף · וטעם אבן כטעם הדבר וי"א כי משם כמו מאז וכזה לא מצאנוהו בכל המקרא גם אבן ישראל שאת לנו והיה כאבן ושב לרעות והטעם לאחיו' במאכל וזאת דרך רחוקה : (כה) מאל אביך · על דעתי שהוא דבק עם הפסוק שהוא למעלה והטעם זה הכח שהיה בידך מאל אביך היה והו' יעזרך ומ"ם מאל משרת עצמו ואחר עמו כמו כאל שדי ושמי יי' והנה הטעם כפול ומאת שדי והוא יברך אותך והגאון פירש תאחל מאל אביך ויתכן היות ברכ' שמים דבק עם מאל אביך והטע' יתברך במלת תהיין ברכו' תהום כאשר אמ' משה וממגד ארץ גם תהו' לשו' נקב' וכן תהו' רוממתהו וכן טעמו שירדו גשמים ממעל נהרנו ויגרו המעיינות והנחלי' מהתהו' שהיא רובצת תחת לאר' : (כו) ברכות שדי' ורחם · דמה השדי' לשמי' והרחם לתהו' והטעם שירבו בניו והפך זה רחם משכיל ושדים צומקי' : ברכות אביך · אלה הברכו' שברכתיך עצומי' הם ויתחברו עם ברכות הורי שברכוני והורי כמו יולדי וכן ותהר את מרים

תורה

המכפלה אשר קנה אברהם
את־השדה לאחזת־קבר
ע' חסר מאת עפרן החתי על־פני
ממרא: יד וישב יוסף
כ"ס מצרימה הוא ואחיו וכל־
העלים אתו לקבר את־אביו
נ' אחרי קברו את־אביו: טו
ויראו אחי־יוסף כי־מת
כ"כ · נ' אביהם ויאמרו לו ישטמנו
ד' · כ"ד יוסף והשב ישיב לנו את כל־
הרעה אשר גמלנו אתו:
ד'ג' מ"ל · טז ויצוו אל־יוסף לאמר
ד' אביך צוה לפני מותו לאמר:
ק' מ' פל יז כה־תאמרו ליוסף אנא
פוק' מלין שא נא פשע אחיך וחטאתם
נתר טעמ' כי־רעה גמלוך ועתה שא נא
נ' לפשע עבדי אלהי אביך ויבך
יוסף בדברם אליו: יח
וילכו גם־אחיו ויפלו לפניו
ג' דגש' ויאמרו הננו לך לעבדים:
יט ויאמר אלהם יוסף אל־
נ' תיראו כי התחת אלהים אני:
פ' חסינלים' כ ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטבה
כ"כ נ' ח' פ"כ למען עשה כיום הזה להחית עם־רב:

ועתה

אונקלוס:

קבורא מן עפרן חיתאה על־
אפי ממרא: יד ותב יוסף
למצרים הוא ואחוהי וכל־
דסליקו עמיה למקבר ית־
אבוהי בתר דקבר ית־אבוהי:
טו וחזו אחי יוסף ארי־מית
אבוהון ואמרו דילמא יטר־
לנא דבבו יוסף ואתבא יתיב
לנא ית־כל־בישתא דגמלנא
יתיה: טז ופקידו לות־
יוסף למימר אבוך פקיד קדם
מותיה למימר: יז כדין
תימרון ליוסף בבעו שבוק
כען לחובי אחך ולחטאיהון
ארי־בישתא גמלוך וכען
שבוק כען לחובי עבדי אלהא
דאבוך ובכא יוסף במללותהון
עמיה: יח ואזלו אף־אחוהי
ונפלו קדמוהי ואמרו הא־
אנחנא לך לעבדין: יט
ואמר להון יוסף לא־תדחלון
ארי דחלא דיי אנא: כ
ואתון חשבתון עלי בישא
מן קדם יי אתחשבת לטבא
בדיל למעבד ביומא הדין
לקיימא

וישב יוסף סוטה ינ
אביך צוה יבמות סה
אנא שא יומא פו
יבמות סה
ועתה שא יומא פו
וילכו גם מגילה יז

רשבם

יושב בארץ הזאת: (טז) ויצוו אל יוסף לאמר ויצוו לפני נכנעים לאמר אל יוסף: (כ) אלהים חשבה לטובה יהקב"ה גרם לכם ואתם לא פשעתם בי כי

רשי

אביהם לישא מטתו: (יד) הוא ואחיו וכל העולים אתו· בחזרן כאן הקדים אחיו למצרי' העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: (טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם· מהו ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן: לו ישטמנו

וימלאו שנים במסורת וימלאו לו ארבעים יום וימלאו ימיה ללדת · רמז לסוף מי יום הולד כוכר' אלכי מת ב' במקור' חלא כיעקב ואידך במשה ואידך ביוסף אף על פי שאמרו יעקב לא מת כיון שאמ' משה אלכי מת שאמר אותו גם הוא ובלשון שאמר יעקב אמר גם יוסף · וכל זקני. שלשה במסור' וכל זקני פרעה· ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם וכל זקני העי' ההיא בני עגלה ערופה · וזהו שדרשו לא שפכה שלא פטרנוהו בלא מזון דהיינו וכל זקני ישראל לאכול כו' ולא פטרנוהו בלא לויה דהיינו וכל זקני פרעה אליו לארוכו

אנתתיה תמן קברו ית יצחק וית רבקה אנתתיה ותמן קברית ית לאה: לב זביני חקלא ומערתא דביה מן בני חתאה: לג ופסק יעקב לפקדא ית בנוי וכניש רגלוי לגו דרגשא ואתגניד ואתכניש לעמיה: א ואַרבע יוסף ית אבוי בערס דשנדפין מחפייא דהב טב מקבעא אבנין טבין ומחזקא באטוני דבוץ תמן הוו שדיין חמרין רתיחין ותמן מוקרין רישי בוסמנין תמן הוו קיימין גברין מן דבית עשו וגברין מן דבית ישראל תמן הוה קאים אריא יהודה גבריהון דאחוי ענא ואמר לאחוי אתון ונבני על אבונן ארזא רמא דרישיה מטי עד צית שמייא ברם ענפוי מטלן על כל דיירי ארעא ושרשוי מטיין עד ארעית תהומא מניה קמו תריסר שבטין מניה עתיד למיקום מלכין ושליטין וכהניא בפלוגתהון לקרבא קורבנין ומניה ליואי במחלוקתהון לזמרא הא בכן אתרכין יוסף על אנפי אבוי ובכא עלוי ונשיק ליה: ב ופקדי יוסף ית עבדוי ית אסוותא לבסמא ית אבוי ובסימו אסוותא ית ישראל: ג ושלימו ליה מן דארתבסם ארבעין יומין ארום כדין שלמין יומי בסימיא ובכון יתיה מצראי שובעין יומין אמרין אלין לאלין איתון נבכי על יעקב חסידא דבזכותיה עדת כפנא מן ארעא דמצרים דהוות גזירתא למהוי כפנא ארבעין ותרתין שנין ובזכותיה

מוכרין בר נשיא מגו עלמא בגין כדון יקום מינך תרין שבטיא מנשה ואפרים ויקבלון חולק ואחסנא עם אחיהון בפילוג ארעא: אמרו לקובליה ולא יכלו ליה כל חרשיהון דמצרים וכל חכימין אמרו בישתיה קדם רבוניה אכלו קרצוהי קדם פרעה מלכא דמצרים מן בגלל למנחתא יתיה מן יקריה אמרו עלוי לישן תליתאי כפלטרין דפרעה דהיה קשי עלוי היך גירא: ואשרי תוקפא רוחצניה בשני ידוי ודרעוי ובעא רחמין מן תקיפא דאבוי דיעקב דמתחות אדרע גבורתיה מדברין ואתיין שבטיא דישראל: בירכן הדין דינקת מנהון ומעיא דירבעת בהון: ברכתא דאבוך יתוספן עלך על ברכתא דבריכו יתך אבהתך אברהם ויצחק סתולין לטוריא ומן ברכתא ארבעתי אמהתא דמתילין בגולמתא שרה רבקה רחל ולאה ייתין כל ברכתא אילין ויתעברון כליל דרבו על רישי דיוסף ולקדקדא דגברא דהוה רב ושליט בארעא דמצרים וזהיר

אל יעקב · בוס ג' במס' ויעשו בכית וכן כאשר בוס · הקים את דברי יונדב אשר בוס · מן תאמר עבני עשה ונפשי ובפשי בוס לאמר · מה זה מדבר בע"ג ובפשי ופשלי בוס אף יודבו בזה לבכין שלא יעגלו ע"א · וכן יעקב כשנקש לגלות הקץ לבכיו ובעלם ממנו אמר שמא יש בכם עובדי ע"א אמרו לו שמע ישראל וגו' :

אבן עזרא

לעתיד וטעמו שיסודו גוים אל משמעתו וכן היו עמים רבים תחת יד דוד ושלמה בנו ואין טעם עד כי יבא שילה שיסור השבט ממנו כבוא שילה רק טעמו כמו לא יחסר לפלוני לחם עד שיגיע עת שיהיו לו שדות וכרמים רבות וכמוהו כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך שישיבהו

ארבעים יום כי כן ימלאו ימי
נ'וחס'ו'י' החנטים ויבכו אתו מצרים
שבעים יום: ד ויעברו ימי
בכיתו וידבר יוסף אל בית
פרעה לאמר אם נא מצאתי
י' חן בעיניכם דברו נא באזני
ד' ר"פ פרעה לאמר: ה אבי
נ' השביעני לאמר הנה אנכי
ד' · נ' מת בקברי אשר כריתי לי
בארץ כנען שמה תקברני
י ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה: ו ויאמר
פרעה

שבעין יומין: ד ועברו
יומי בכיתיה ומליל יוסף עם
בית פרעה למימר אם כען
אשכחית רחמין בעיניכון
מלילו כען קדם פרעה
למימר: ה אבא קיים עלי
למימר הא אנא מאית בקברי
דאתקנית לי בארעא דכנען
תמן תקברינני וכען איסק
כען ואקבר ית אבא ואיתוב:
ו ואמר פרעה סק וקבור
ית

אהרן · אבי השביעני סוטה לו אשר כריתי ר"ה כו כוטה יג חו ין נג

רשב"ם

עניינו · ומנחם פרשו מגזרת הגשה פניה : (ה) ואשובה אל ידאג שאני נוטש את ארצו לגמרי

רש"י

חניטתו על שמלאו לו מ' יום: בכו אותו מצרי' ע' יום · מ' לחניטה ול' לבכי' לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין: (ה) אשר כריתי לי · כפשוטו כמו כי יכרה איש · ומדרשו עוד מתישב על הלשון כמו אשר קניתי · אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה · ועוד מדרשו לשון כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה : (ו) כאשר השביעך · ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא

אבן עזרא

אל הארץ : (יא) אסרי · היו"ד נוסף כמו היושבי לסוסתי : עירה · כמו על שלשים עירים · ויו"ד בני אתונו נוסף או יהיה פירושו כי אסרי ישרת עצמו ואחר עמו : ולשרקה · כפול כי היא כגפן ועיר כאתון ג"כ ובדם ענבי סותה וי"א שהוא כמו כסותו והוא חסר כ"ף · והנכון בעיני שהוא מגזר' מסוה והטעם שתרבה תבואת כרמיו עד שיסור עירה לגפן ולא יחוש אם יאכל ענבים : ותחת מים יכבס ביין לבושו. ולאהו לדם בעבור שיתאדם וזה על דרך משל כמו יטפו ההרים עסים עד שיקרא חכלילי עינים מרוב היין שהוא שותה כי החכלילות יראה בעין משכרות היין ושניו לבנות מרוב אכלו חלב : (יב) ולבן שנים · שם התאר וקראו שנים על שם מערכות שנים בעבור היותם שתי מערכות יאמר הגאון ז"ל חכלילי עינים יותר מהיין וכן אמר מחלב ואחרים אומרים כי לבן שינים שלא יאכל דבר טמא ולא יתור אחרי עיניו וזה דרך דרש מעוטם : והזכיר בתחלה השבטים כאשר נולדו רק הקדים זבולן על יששכר בעבור כפול נחלתו בין זבולן ובין דן : (יג) לחוף ימים · גם זה לאות כי זאת דרך נבואה ופי' לחוף מחוז והוא מגזרת חופף עליו כל היום כי האניות לא תעמדנה במקום מגולה לרוח : וירכתו על צידון · שיגיע ירכו על צידון : (יד) חמר גרם · דמהו לחמור שיש לו עצם כבד והנה חמור סמוך על כן רובץ : בין המשפתים · בין המערכות ויתכן היותו מגזרת ה' תשפות שלום לנו : (טו) וירא מנוחה · כאשר ראה ארצו ומקום מנוחתו כעימי' נטה שכמו לסבול כל משא כאשר ישא החמור ושב כעבד נותן מס וזה הטעם על יששכר שלא היו גבורים
ולא

מִן עֶפְרוֹן חִתָּאָה עַל אַנְפֵּי מַמְרֵא : יד וְתַב יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הוּא וְאַחוֹהִי וְכָל דִסְלִיקוּ עִמֵּיהּ לְמִקְבּוּר יַת אָבוּי בָּתַר דְקָבַר יַת אָבוּי : טו וְחָמוּ אֲחֵי יוֹסֵף אֲרוּם מִיוֹת אֲבוּהוֹן וְלָא הֲוָה מִסְתַּחַר עִמְּהוֹן בְּחֶדְוָא לְמֵיכוּל לְחֶדָא וַאֲמַר מַה דִּילְמָא נָטַר לָנָא סִנְאָה יוֹסֵף וַאֲתָבָא יְתִיב לָנָא יַת כָּל בִּישָׁא דִגְמַלְנָא יָתֵיהּ : טז וּפַקִּידוּ יַת בִּלְהָה לְמֵימַר לְיוֹסֵף אֲבוּךְ פַּקִּיד קֳדָם מוֹתֵיהּ לְמֵימַר לָךְ : יז כִּדְנָא תֵימְרוּן לְיוֹסֵף בְּמָטוּ שְׁבוֹק כְּדוּן לְחוֹבֵי אַחָךְ וּלְחַטָאֵיהוֹן אֲרוּם בִּישָׁא גְמָלוּךְ יָתָךְ וּכְדוּן שְׁבוֹק בְּבָעוּ לְחוֹבֵי עַבְדֵי אֱלָהָא דַאֲבוּךְ וּבְכָא יוֹסֵף בְּמַלְּלוּתְהוֹן עִמֵּיהּ : יח וַאֲזָלוּ אוּף אַחוֹי וְאִתְרְכִינוּ קֳדָמוֹי וַאֲמָרוּ הָא אֲנַן לָךְ לְעַבְדִין : יט וַאֲמַר לְהוֹם יוֹסֵף לָא תִדְחֲלוּן אֲרוּם לָא נִיגְמוֹל לְכוֹן בִּישְׁתָא אֱלָהֵן טַבְתָא אֲרוּם דָחִיל וּמִתְבַּר מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא : כ וְאַתּוּן חֲשַׁבְתּוּן עֲלַי מַחְשְׁבִין בִּישִׁין דְמָא דְלָא הֲוֵינָא מִסְתְּחַר עִמְּכוֹן לְמֵיכַל מִן בִּגְלַל רְנַטִירְנָא לְכוֹן כְּבוּ הוּא וּמֵימְרָא דַייְ חַשְׁבָא עֲלַי לְטַבְתָא דַאֲבָא הֲוָה מוֹתִיב לִי בְּרֵישָׁא וּמִן קֳדָם יְקָרֵיהּ הֲוֵינָא מְקַבֵּל וּכְדוּן לֵית אֲנָא מְקַבֵּל בְּגִין דְאִיזְכֵּי לְמִתְעַבְדָא לָן שֵׁיזָבְתָא בְּיוֹמָא הָדֵין לְקִיָּמָא

ירושלמי

וּפַקִּידוּ שִׁבְטַיָא יַת בִּלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל לְמֵימַר אֲבוּךְ פַּקִּיד קֳדָם עַד לָא יִתְכְּנֵישׁ לְמֵימַר :

וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף לָא תִדְחֲלוּן אֲרֵם חִסְלַת בִּישָׁא דַעֲבַדְתּוּן לִי הָדָא קֳדָם יְיָ אִינוּן מַחְשַׁבְתְּהוֹן דִבְנֵי אֱנָשָׁא :

רש"י

ישטמנו • שמא ישטמנו לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי כגון לו יהי כדברך לו שמעני ולו הושנו לו מתנו • ויש לו משמש בלשו' אם ואולי כגון לו חכמו לו הקשבת למצותי • ולו אנכי שוקל על כפי • ויש לו משמש בלשון שמא • לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא • ויש אולי לשון בקשה כגון אולי יראה ה' בעניי • אולי ישיב ה' אותי הרי הוא כמו לו יהי כדברך • ויש אולי לשון אם אולי יש נ' צדיקי' : (יז) ויצו אל יוסף • כמו ויצום אל בני ישראל צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל • אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן • ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמ' והוא נער את בני בלהה : אביך צוה • שנו בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו : (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך : אם אביך מת אלהיו קיים והם עבדיו : (יח) וילכו גם אחיו : מוסף על השליחות : (יט) כי התחת אלהים אני • שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני

אבן עזרא עם

פורה גבר : תאות • מגזר' ותתאויתם והטעם שתגבהנה הברכו' : נזיר אחיו • מגזר' נזר והוא שיוך כמו כליל לב : (כח) בנימין • דמהו לזאב כי גבור היה והאות אנשי הגבעה : עד • תרגו' שלל וכן אז חלק עד שלל ליום קומי לעד בגל' עדים • ולערב יחלק הטרף שהלל לבניו וישועה אמר כי זה רמז לשאול שהכה את עמלק • וטעם בבקר בתחלת המלכות ולערב בגלות על דבר מרדכי וזהו לדרך דרש ודעת המתרג' ארמי' יודע : (כט) איש אשר כברכתו: כאשר באה לכל אח' מהברכ' כן ברך אותם כטעם איש כפתרון חלומו : (כט) ויצו אותם: שילכו כולם עם יוסף לקברו : (לג) ויאסף רגליו אל המטה : כי בתחלה ישב על המט' ורגליו תלויו' כמנהג ארץ אדום היום ולא כן מטות

בעל הטורים

לו ישטמנו יוסף • כשחזרו מלקבור את אביהם עבר יוסף על הבור שהשליכוהו בו ובירך ואמר ברוך שעשה לי נס במקום הזה • אמרו עדין הוא זוכר מה שעשינו לו ר"ת לו ישטמנו יוסף הלוא' ישטמנו יוסף בלבו לא יעשה לנו מעשה שאם חפץ לעשות ישיב לנו כל הרעה שגמלנוהו כי מה שעשינו לו גרמנו שנעשה מלך מחמת שמכרנוהו ונתגלגל הדבר ונעשה מלך במצרים כן יעשה לנו התחת אלהי' אני בלשון שהשיב יעקב לרחל כשבקשה ממנו פקיד' ע"י רחמי' ונער בה בו בלשון השיב לאחיו על כן הוא • שלשה במס' והשליש' התחת זאת לא יתית שמעי • שבאות לשון שאמר לאחיו כפרע משמעי שאחיו לחדו ממנו לדבר בלשונו •

כא ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם: כב וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: כג וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף: כד ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: כה וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את עצמתי מזה: כו וימת יוסף בן

מסרה: כי׳ ט״ל מ״ג בתורה: ל׳ בי׳ כל נסב׳ קנ׳ במ״ג רפי׳: ד׳ י׳ ה׳ ב׳ ומא׳ ג׳ ד׳ ג׳ ג׳ חס׳ ג׳ מלא׳ ו׳ חסר

אונקלוס: לקיימא עם סגי: כא וכען לא תדחלון אנא איזון יתכון וית טפלכון ונחים יתהון ומליל תנחומין על לבהון: כב ויתיב יוסף במצרים הוא ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועשר שנין: כג וחזא יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר מנשה אתילידו ורבי יוסף: כד ואמר יוסף לאחוהי אנא מאית ויי מדכר דכיר יתכון ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק וליעקב: כה ואומי יוסף ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי יתכון ותסקון ית גרמי מכא: כו ומית יוסף בר מאה

תורת אהרן: ויתחסאות׳ מגילה ין סנהדרין קח — וישבע כתובו׳ קיא

רשב״ם

כי לטובתכם נתכוון הב״ה: (כג) גם בני מכיר בנים שניים ומ״מ של אפרים פרו ורבו יותר כמו שאמר יעקב אחיו הקטן יגדל ממנו: (כד) ויאמר יוסף לאחיו אנכי מת והאלהים פקוד יפקוד וגו׳ ופסוק שאחריו מוכיח שהשביעם להעלות עמהם: (כו) ויישם כמו ויושם וכן ויקץ נח כמו ויוקץ מן ישב ויושב. מן יצא כמוצאים היא מוצאת מן ירד והורד המשכן: בארון כקבר בארץ כי עתידים היו להעלות בארון: כששבת מהם אף וחרון: ועברו ירדן בשמחה ורון: חבצלת השרון: ונחשל ויתיר שפוך את שיחי. להודי ושבחי: לאיך את פני הטוב כילותי. ואם אבד נכחי. מבטן נוחי ירח בחוקי מאור רק שלחי דברי על תומם בספר פתשל. אפי רב דמש עד כי הוא שלשל: לומו המרות אישענו

רש״י

אני יכול והלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקדוש ברוך הוא חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: (כא) וידבר על לבם דברים המתקבלים על הלב עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם יש לך אח שהורג את אחיו ד״א עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו׳: (כג) על ברכי יוסף כתרגומו גדלן בין ברכיו:

חסלת ויחי וספר בראשית ב״ה

עם סגי מדבית יעקב : כא וכדון לא תידחלון אנא איזון יתכון וית
טפלכון ונחים יתהון ומליל תנחומין על לבהון : כב ויתיב יוסף
במצרים הוא ובית אבוי וחיא יוסף מאה ועשרין שנין : כג וחמא
יוסף לאפרים בנין דרין תליתאין אוף בני מכיר בר מנשה כד איתילידו
גזירינון יוסף : כד ואמר יוסף לאחוי הא אנא מיית ויי מידכר ידכר
יתכון ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא דקיים לאברהם ליצחק
וליעקב : כה ואומי יוסף ית בני ישראל למימר לבניהון הא אתון
משתעבדין במצרים ולא תזידון למיסוק ממצרים עד זמן דייתון תרין
פרוקין ויימרון לכון מדכר דכיר יי יתכון ובעידן דאתון סלקין תסקון
ית גרמי מיכא : כו ומית יוסף בר מאה ועשר שנין

ובסימו

אנכי מת
ואחי' פקוד
יפקד אתכם
פירוש אנכי
בשר ודם
היום כאן
ומחר בקבר
אבל מלך אל
חי וקים הוא
יפקד' אתכ'
ורמז שני
פעמים פ"א
פ"א י פיר'
בשנים אלכתי
פ' שנים כך

יבוא לכם
גואל בן
שמונים שנה
שנה אי כמי
יפקוד לשון
חסרון כמו
כפקד מתנו
איש י רמז
שמנין פקוד
חסר את'
שנה ושאר
רל'ו' וישבע
יוסף את בני
ישראל י ולא
השביע לבניו
אלא אמר

להם בשכם לקחתם אותו ושם תחזירהו • ובמדרש יש שהשביעם שלא ידחקו את הקץ כי יוסף ידע את הקץ • שיעקב
גלה לו • ויחנטו שנים בהאי פרשה ויחנטו את ישראל • ויחנטו את יוסף • כדאי' בבכורות דיוסף ישפלוניה דלאו ידלוניה'
בשביל שחנט את אביו חנטוהו ג"כ • ויישם בארון כדי שיהא מזומן להם בצאתם אמן :

חסלת ספר בראשית

רשב"ם

איש עכו פסל . ובראש אלה שמות • יסוד החכמות • לאוילים ראמות • את נור ראש אומות • ילבש מאמות • לו שארית חמות • יבנה הבשמות • קדושות כשדמות • ימוה מערמות • עפר החומות • ואבנים שלימות • כולם מתאימות • כפרת אשמות • נפשות העגומות • יבנה במומות • בחר ממקומות • ולא יעלו במות • חלבי הבהמות •

חסלת ויחי מיסוד רבינו שמואל : .

אבן עזרא

מטות הישמעאלים : (ז) ויעלו אותו כל עבדי פרעה : כל אנשי מצרים לבד מיוסף עבדי פרעה יקראו : (ג) ויחנטו • כדמות אבק ויתכן רק על דרך רחוקה מעט להיות כמוה התאכה חנטה פגיה : (ה) אשר כריתי • חפרתי כמו כי יכרה איש : (ט) רכב • כמו מרכבת : פרשים ידועים : (י) ויעש לאביו אבל : אחר שקברוהו כאשר אמרו קדמונינו ז"ל : (יג) ויעשו בניו • פירוש והנה עשו בניו כאשר צום שנשאוהו וקברוהו במקום שצוה : (טו) לו ישטמנו • שאם יטור לנו איבה כמו וישטום עשו ויש לו במקרא על דרכים רבים : אנא • לשון פיוס • ויאמר הגאון כי התחת אלהים אני כאילו אני במקום אלהים שנפלתם לפני ותאמרו אנחנו עבדיך : (כ) למען עשה • שם הפועל : (כג) בני שלשים • בעבור היות אלה בני שמוכה הנה יהיו הבנים רבעים : ילדו • גדלו : (כו) ויחנטו אותו • הרופאים : ויישם בארון • שם אותו אחד והנה הטעם ישם על משקל וייצר ויאמר רבי יונה המדקדק כי הפירק תחת שורק והוא רחוק בעיני • וטעם בארון בקמצו' הבי"ת הוא שהכין לנפשו :

חסלת ספר בראשית

בן מאה ועשר שנים ויחנטו
נ׳ וכתי׳ וקרי אתו ויישם בארון במצרים :

מאה ועסר שנין וחנטו יתיה
ושמוהי בארונא במצרים :

חזק חזק

הפטרת ויחי · ויקרבו ימי דוד למות · במלכים בסימן ב׳ :

יונתן בן עוזיאל

ובסימו יתיה ועטרון יתיה ושוון
יתיה בגלוסקמא ושקעון יתיה בגו
גילום דמצרים :

ירושלמי

ובסימו יתיה ושמודי
בגלוסקמא בארעא
דמצרים :

חזק חזק

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה : אך לד סימן
וחציו ועל חרבך תחיה : ופרשיותיו י״ב : זה שמי לעלם סימן :
וסדריו מ״ג גם ברוך יה סימן : ופרקיו נ׳ : יי׳ חננו לך קוינו סימן :
מניין הפתוחות שלשה וארבעים והסתומות שמנה
וארבעים : הכל תשעים ואחת פרשיות צא אתה וכל העם
אשר ברגליך סימן :

ב"ה

הפטרת

מכל השנה כמנהג אשכנזים וספרדים

וברכות ההפטרה לפניה ולאחריה :
עם פירוש רד"ק נדפסו בחברת ג' חומשים
הנחמדים עם ג' תרגומים ועם פירושים
הגדולים רש"י והרשב"ם והאבן עזרא
והמסרה שלו ותולדות אהרן ובעל הטורים

נדפס פה ק"ק. ברלין

תחת ממשלת אדונינו המלך האדיר החסיד
פרידריך הראשון יר"ה ויתנשא
מלכותו אמן :

שנת תס"ג לפ"ק

1703

ברכות שאומרים קודם ההפטרה ולאחריה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
אשר בחר בנביאים טובים
ורצה בדבריהם הנאמרים באמת:
ברוך אתה יי הבוחר בתורה
ובמשה עבדו ובישראל עמו
ובנביאי האמת וצדק:

וכשסיים ההפטרה יאמר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
צור כל העולמים צדיק
בכל הדורות האל הנאמן האומר
והעושה המדבר ומקיים שכל
דבריו אמת וצדק: נאמן אתה
הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך
ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב
ריקם כי אל מלך נאמן ורחמן אתה
ברוך אתה יי האל הנאמן בכל
דבריו:

רחם על ציון כי היא בית חיינו
ולעלובת נפש תושיע
במהרה בימינו ברוך אתה יי
משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא
עבדך ובמלכות בית דוד
משיחך במהרה יבא ויגל לבנו
על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד
אחרים את כבודו כי בשם
קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו
לעולם ועד ברוך אתה יי
מגן דוד:

על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת
הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדושה
ולמנוחה לכבוד ולתפארת:
על הכל יי אלהינו אנו מודים לך
ומברכים אותך יתברך שמך בפי
כל חי תמיד לעולם ועד ברוך
אתה יי מקדש השבת:

לשלש רגלים

על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת הזה
ועל יום חג המצות הזה שנתת לנו
יי אלהינו לקדושה ולמנוחה
לששון ולשמחה לכבוד
ולתפארת: על הכל יי אלהינו
אנו מודים לך ומברכים אותך
יתברך שמך בפי כל חי תמיד
לעולם ועד ברוך אתה יי מקדש
השבת וישראל והזמנים:
לשבועות ועל יום חג השבועות
הזה וכולי לסכות ועל יום חג
הסכות הזה וכולי לשמיני עצרת
ועל יום שמיני חג העצרת הזה וכו':

בראש השנה

על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת

הזה

הזה ועל יום הזכרון הזה שנתת
לנו יי אלהינו לקדושה ולמנוחה
לכבוד ולתפארת ׃ על הכל יי
אלהינו אנו מודים לך ומברכים
אותך יתברך שמך בפי כל חי
תמיד לעולם ועד ודברך
אמת וקים לעד ׃ ברוך אתה יי
מלך על כל הארץ מקדש השבת
וישראל ויום הזכרון ׃

בצום כפור

על התורה ועל העבודה ועל
הנביאים ועל יום השבת
הזה ועל יום הכפורים הזה שנתת
לנו יי אלהינו לקדושה ולמנוחה
לסליחה ולמחילה ולכפרה
לכבוד ולתפארת ׃ על הכל יי
אלהינו אנו מודים לך ומברכים
אותך יתברך שמך בפי כל חי
תמיד לעולם ועד ודברך אמת
וקים לעד ׃ ברוך אתה יי מלך
מוחל וסולח לעונותינו ולעונות
עמו ישראל ומעביר אשמותינו
בכל שנה ושנה מלך על כל הארץ
מקדש השבת וישראל ויום
הכפורים ׃

הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ־בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי עָלָיו מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא׃ לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא־יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ׃ קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵהָה לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט׃ לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד־יָשִׂים בָּאָרֶץ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֵלוּ׃

כאן מתחילין האשכנזים והספרדים:

כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ׃ אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם׃ לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃ אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃ הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם׃ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם׃ יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ׃ יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃ יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃ הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד׃ אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ׃ וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ

אדריכם

פירוש רד"ק

כה אמר האל ה'. האל שהוא בורא שמים. הענין הזה אמרו הנביא כמה פעמים לפי שהיו בדורו בעלי אמונה רעה שהיו מאמינים כי העולם לא נברא אלא כך היה קדמון. ומפני האמונות הרעות ההם היה שונה תמיד הענין הזה כי ה' יתעלה הוא בורא העולם ומחדשו והוא מוציאו מאין ליש: ונוטיהם. שנטה אותם כאהל על הארץ: וצאצאיה. פירו' ברא צאצאיה עליה כי אחר שאמר' ותראה היבשה אמר תדשא הארץ ואחר כן נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה: אני ה'. אומר לישראל אני ה' שעשיתי כל זה יכול להוציאך מהגלות ואני הוא שקראתיך בצדק כשהגיע זמנך לצאת שתצא ולא תירא בצאתך כי אני אחזי' בידך: ואצרך. אשמרך מן הגוים שלא ירעו לך: לברית עם. לקיו' כל עם ועם כי בעבורך מתקיי' כל העול'. וכן תהי' ג"כ לאור גוי' כמו שאמ' והלכו גוי' לאורך. והאור היא התורה שתצא להם מציון: לפקח. אני ה' קראתיך לפקוח עינים עורות כלומר עיניכם שהם עורות בגלות מרוב הצרות. וכן להוציא ממסגר אסיר. אתה שאתה אסיר בגלות ובבית כלא ויושב בחשך: אני ה' הוא שמי. הוא שמי המיוחד לי כי אני הוא אדון על הכל ועוד לא אתן כבודי לאחר כמו שעשיתי עד הנה שלא עשיתי משפט ברשעים על כן לא הכירוני ונטו אחרי האלילים ואחרי הוציאי ישראל מהגלות ואעשה עמהם נפלאות גדולות יכירוני כל העמים כי אין בלעדי אחרי עשותי משפ' ברשעים. כמו שאומר והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו': ותהלתי לפסילים. ולא תהלתי ולא זכר עומד במקום שני' וכן תקות ענוי' תאבד ורבי' כמוהם: הראשונות הנה באו. אמר הנביא הנבואות

הראשונות

אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים׃ נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ׃ הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת׃ מִי עִוֵּר כִּי אִם עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה׃ ראות קרי רָאִית רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע׃ יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה

וְיַאְדִּיר׃ ע"ב וְהוּא עַם בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין אֹמֵר הָשַׁב׃ מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר׃ מִי־נָתַן למשסה קרי לִמְשׁוֹסֶה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ׃ וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ

יעקב

פירוש רד"ק

הראשונות שנבאתי על סנחריב הנה באו: וחדשות אני מגיד · ועתה אני מגיד לכם נבואות חדשות שלא שמעתם ואשמיע אותן אתכ' בטרם תצמחנה · ואומ' תצמחנה על דרך משל כי הדבר החדש הוא כמו הצמח שיתחדש ויתגלה על פני האר' אחרי הסתרו כן תהי' תשועת ישר': שירו לה' · בעת גאולת ישר': יורדי הים באניות כלומ' בים וביבשה ישירו לה' · ואמר ומלואו · על דגי הים שהם מלוא הים: ישאו קול: מדבר ועריו · על דרך משל כאילו ישאו קול בשורה המדבר והערים: חצרים תשב קדר · וכן ישאו קול החצרים שתשב קדר כי בני קדר שוכנים במדבר באהלים שהם כמו החצרי' שהם הכפרי' כמו ובתי החצרים: ירונו יושבי סלע · וכן יושבי סלע ר"ל המגדלים שבנוים על הסלעים ועל ההרים ירונו ויצוחו ושכיפם ענין צעקה: ישימו · יתנו לו בפיהם הכבוד והתהלה: ה' כגבור יצא · לתשועת ישראל: יעיר קנאה · קנאת ישראל שהעבידו' בגלות כמה שנים: יריע אף יצריח · הכל דרך משל למכבים במלחמה שהם מריעים ומצריחים להתגבר על אשר כנגדם · ויצריח כמו יריע: החשיתי · אמר האל יתברך מזמן רב החשיתי ושתקתי בצער ישראל בגלות והתאפקתי בסבל צרם: כיולדה אפעה · עתה אפעה כמו היולדה שצועקת בחבליה כן אצעק על אויבי ישראל שהם אויבי: אשים אשאף יחד · אשימים ואבלעם יחד כל אויבי ענין בליעה והשחתה: אחריב הרים ונבעו' · משל על מלכי האומו' וכן עשבם · וכן נהרים ואגמים משל על האומות שהם מלאים כל טוב כמו הנהרו' והאגמים עתה יחסרו כל הטוב ההוא ויהיו כמו הנהרות והאגמי' שיבשו ושבו איים שהם מקומות לשב': והולכתי אבל ישראל שהם כעורי' בגלות אוליך אותם בדרך לא ידעו שאוליכם לארצם: החרשים · אתם ישראל שאתם חרשים לשמוע דבר ה' ועורים לראותו · ולא עוד אלא שאתם אומרים לנביאי: מי עור · אתם תאמרו על נביא ה' שהוא עבדי שהוא עור: כמלאכי · נביאי שאשלח לכם תאמרו מי עור וחרש כמוהו: כמשלם · עבדי הנביא שהוא שלם תאמרו עליו מי עור כמוהו: ראות · ואתם תראו צרות רבות: ולא תשמור · בעין לבכם למה באו אליכם הצרות האלו והנה עיניכם רואות ועורות כי מה תועיל הראיה לרואה אם לא ישמור את דרכו: ה' חפץ למען צדקו · יעשה לא למענכם שיגדיל תורתו עדין בימי הגאולה ויאדיר אותה כמו שכתוב כי מלאה הארץ דעה את ה': והוא עם · ישראל הוא עם בזוז שבוזזים אותם אויביהם ושוסים אותם תמיד: הפח בחורים כלם · כמו על חור פתן אומ' כי באורי' אם התחבאו

שם

יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי
גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה׃
כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ־אָנִי וּבַנְּהָרוֹת
לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא
תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ׃ כִּי
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ
וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ
בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן
אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת
נַפְשֶׁךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ־אָנִי
מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב
אֲקַבְּצֶךָּ׃ אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן
אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק
וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃ כֹּל הַנִּקְרָא
בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו
אַף־עֲשִׂיתִיו׃ הוֹצִיא עַם־עִוֵּר
וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃
כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ
לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת
יַשְׁמִיעֻנוּ

פירוש רד"ק

שם יפיחו אותם אויביהם כלומ' ילכדו אותם בפח שלה׳. ובאמרו חורים ר"ל מערות: ובבתי כלאים החבאו. אח כשילכדום אויביהם יחביאו' בבתי כלאי' ובכל הרע הזה לא ישיבו אל לבם כי עונותיהם הוא זה: השב בפתח הסי"ן. ור"ל אין אומ' לאויב השב הבזה: מי בכם יאזין זאת. זאת התוכחה מי בכם שיאזינה וישמע מה שעתיד להיות בסוף הימים והו לאשור ויתודה ויאמר מי נתן למשיסה: זו חטאנו: זו אשר חטאנו. וי"מ זו במקום אשר וכן נרשת זו שכנו: ועזוז. שם שלם והוא כמו עז: ותלהטהו. המלחמה אמרו ותלהטהו מסבי' על ביאת סנחרי' על ערי יהודה ויתפשם: ותבער בו. כאשר בא חילו לירושלים: ועתה כה אמ' ה'. הענין הזה דבק במה שלמעלה מזה ותלהטהו מסביב כמו שפירשנו ועת הנטים יושבי ירושלם מסנחריב. ויש לפרש ג"כ זאת הפרש' עתידה: בוראך יעקב. שתכיר כי אני בוראך ובורא העולם: אל תירא כי גאלתיך. מחרב סנחריב כי לא ילכוד ירושלים. ואם היא עתיד פי' גאלתיך מן הגלות: כי תעבור במים. לפי שהמשיל חיל סנחריב למי הנהר כמו שאמר את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וגומר אמר ליושבי ירושלם כי לא ישטפו' בהם' מלך אשור ולא תבער בהם אשו כי המשילם גם כן לאש כמו ותלהטהו מסביב. ואם היא עתידה יאמר כי בגאלתך מהגלות ותעבור בין האומות שהם כנהרות או כמו אש לא יזיקוך כי אני ה' קדוש ישרא'. אני קדוש ישראל אביכם ואני מושיע אותך: נתתי כפרך מצרי' כוש וסבא תחתיך. כאשר בא חיל סנחרי' ושם פניו לירושלם שמע אל תרהקה מלך כוש לאמר יצא להלחם אתך ושב לו ונלחם עם כוש וסבא ומצרים ושב לו עם השבי הבוא להלחם בירושלם ושם נגף האל מחנהו ועתה אומר כי כוש וסבא ומצרי' נתנם האל כופר לישראל ונתנו ביד מלך אשו' תחת ישר'. ואם היא עתידה יהיה הענין מה שנאמר בנבואות דניאל כי בא מלך הצפון ברכב ובפרשים וגומר וארץ מצרים לא תהיה לפלטה: מאשר יקרת. כפל הענין' עוד ואמר מאשר יקר ונכב' ישראל בעיני אתן אלה האמו' תחתיך: אל תירא. זה לא יתכן פירושו אלא עתיד' ולא כפירשנו מה שלפני זה על סנחריב יאמר אל תירא כי כמו שעשיתי עמך בזמ' עבר כן אעשה עמך בעתיד ואקבץ גלותך מארבע כנפות העולם. ומ"ש זרעך ר"ל אפילו הקטני' שבהם לאסף יום ש אקבצך יורה על תחיית המתים שיחיו אותם שהיו בדור ההוא וגלו: אומר. והנה זכר ארבעה רוחות כי תימן הוא דרום. ומ"ש לרוחות הוא על דרך משל כאלו הרוחות ישאום ממקום' ויביאום אל ארץ ישרא': כל הנקרא בשמי. כי ישראל נקרא עם ה': ולכבודי בראתיו. כמו שאמר בוראך יעקב ויוצרך ישראל שהם מכירים ויודעים כי האל בראם וברא העולם והם מודים בזה יותר מאחר האומות והנה הם נבראים לכבוד האל כי הם מודים בו ומודיעים שהשם ברא יצירת האדם מאין ליש לא מאין ממש שהרי נברא מן העפר אלא כיון שלא נברא תכמותו שהוא בשר כאלו נברא מאין: היצירה תקון אבריו:

העשיה

יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ
וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: אַתֶּם עֵדַי
נְאֻם יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי
לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי
אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי
לֹא יִהְיֶה:

הפטרת תולדות בס׳ ישעיה כפי מנהג :

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה
וְצַהֲלִי לֹא חָלָה כִּי רַבִּים
בְּנֵי שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר
יְהוָה: הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ
וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל תַּחְשֹׂכִי
הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי:
כִּי יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם
יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ: אַל
תִּירְאִי כִּי לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל תִּכָּלְמִי
כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ
תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא
תִזְכְּרִי עוֹד: כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
אֱלֹהֵי כָל הָאָרֶץ יִקָּרֵא: כִּי
כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ
יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר
אֱלֹהָיִךְ: בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ
וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ: בְּשֶׁצֶף
קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ
וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ
יהוה

פירוש רד״ק

העשיה תקון מזונותיו וצרכי גופו: הוציא · מקוד כלומר אמרתי להוציא עם עור שהם בגלות כעורים וכחרשים: כל הגוים נקבצו · עבר במקום עתיד יאספו הם וחכמים כולם: מי בהם · שיגיד זאת העתידה: וראשונות ישמיענו · הראשונות הם ענין סנחריב · ישמיעונו אותם טרם היותם כמו שהשמעתים אני מהיותם על ידי: יתנו עדיהם · שאמרום טרם היותם: ויצדקו כאשר עליהם כי צדיקים: וישמעו ויאמרו אמת · ואם לא יודיע ישמעו מה שיאמר הנביא ויאמרו כי אמת הוא ויודו על האמת: אתם עדי · אמ׳ לישר׳: ועבדי אשר בחרתי הוא הנביא · אמר אתם עדי כי מה שאמרתי לכם בדבר סנחריב על הרעה שעש׳ לכם ועל תפלתו הכל אמרתי לכם על ידי הנביא קודם שיהיה: וכן הנביא עד שאמר לכם בשמי וכאשר אמר כן היה: למען תדעו · מן הראשונות תדעו האחרונות כי יתקיימו:

(חסלת הפטרת בראשית)

רני עקרה · יתרגומו שבחי ירושלים דהות כאיתתא עקרה דלא ילידת: לא חלה · כי ההרה תחיל קרוב ללדתה: בני שוממה · אע״פ שהיתה ירושלם ימים רבים שוממה רבים יהיו בניה: מבני בעולה · הם אומות העולם שהם כבעולות כלומר כאשה שיושבת עם בעלה ובניה והפכה האלמנה והשכולה שהיא שוממה · והיא ירושלם שהיא כאלמנה ולא אלמנה ממש כי בעלה חי וקיים: הרחיבי · מרוב בנים שיבואו לך: מקום אהלך · הוא ירושלים: משכנותיך · שאר ערי ישראל: יטו · המטים היריעות ימשכו אותם למרחוק: ימין ושמאל תפרוצי · ע״ד ופרצת ימה וקדמה וזכר דרום וצפון · וזרעך גוים ירש כולל מזרח ומערב: וערים נשמות · ישראל יושיבו אותם: אל תיראי · אל תפחדי שיהיה אחרך מגלות זה כאשר היה משאר גליות שמצאוך צרות רבות: לא תבושי · לעולם אחר שתצאי מזה הגלות: בושת עלומיך · הצרות שהיו לך כבר בארצך קרא עלומים: וחרפת אלמנותיך · הצרות שהיו לך בגליות שהיית כאלמנה ומרוב טובה תשכחם: לא תחפירי · הוא כמו תבושי: כי בועליך ·

כי

יהוה: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה:

עד כאן הפטרת כי תצא

כאן מתחילים הפטרת ראה ישעיה סימן נ"ד

עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים: ושמתי כדכד שמשתיך ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ: וכל בניך למודי יהוה ורב שלום בניך: בצדקה תכונני רחקי מעשק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך: הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול: הנה קרי הן אנכי בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם יהוה: הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא

כסף

פירוש רד"ק

מי שהיה אדוניך הוא עושיך והוא יהיה בועליך ובגלות בעלוך אדונים זולתו: ה' צבאות · אדון צבאות מעלה ומטה והיכולת בידו: אלהי כל הארץ יקרא · כי כל העמים יודו בו: כי כאשה · אין את כמו באשה שמת בעלה · אלא כאשה שקצף עמה בעלה ועזבה והוא חי וקיים: כי כאשה עזובה · קראך ה' ולא אשה אלמנה · וא"ת שיעזבך לעולם כי ימאס בך · והלא אשת נעורים את כי לא תמאס לעולם: ברגע · אותם הימים שעזבתיך לא יהיו נחשבים רק כרגע קטן · כנגד ימי הטובה שיהיו רבים: בשצף קצף · במעט קצף · או בחרי קצף: כי מי נח · פירו' זאת הגלות והשביה היא לך כמו מי נח כמו שהם לא יהיו עוד שהרי כבר נשבעתי כי לאו לאו שבוע' · כן נשבעתי אחרי צאתך מהגלות מקצוף עליך ומגער בך: ההרים ימושו · הם דברים הקיימים יותר אשר בארץ · ואף על פי כן פעמים ימושו ברעש הארץ אבל ברית שלומי לא תמוט כי הוא יותר קיים:

עניה סוערה · מסוערת הגלות: לא נוחמה · עד עתה: מרביץ · מושיב או משכיב כלומר שיהיו אבני היסוד אבני פוך שהם כעין חול: והם מרגליות ועליהם אדבין אבני הקיר · וזה אומר לירושלם: כדכד · היא מרגלית שחורה: שמשותיך · החלונות שתכנס בהם השמש: אקדח · אבן מזהירה כאש · מן קודחי אש: אבני חפץ · כלומר האבנים שהיו בכל גבולך תהלה אשים אותם לאבנים טובות ומרגליות: למודי ה' · כי כולם ידעו את ה' למקטנם ועד גדולם: ורב · ר"ל וירבה: בצדקה · שתעשי תהיי נכונה בגדולה · ותהיי רחוקה מעושק: כי לא תיראי · אפילו פחד ויראה לא יהיה לך · ותהי' רחוק ממחיתה שלא תקרב אליך: הן גור · הנה יאספו אליך עמים: אפס מאותי · לא במצותי · והם גוג ומגוג אין האסיפה הזאת מאתי · ואע"פ שנאמר בנבואת יחזקאל והביאותיך אל הרי ישראל · אמר אפס מאותי לא יעלו מאתי להרע לך וכמחשבותיהם רק להכאתך לטובתך לשלול שלל: מי גר אתך וגו' · כענין שנאמר על הרי ישראל יפול: הן אנכי: אע"פ שיבא גוג ומגוג והגוים אשר עמו בכלי מלחמה מעשה ידי אדם הם: ואני עשיתיו: וכיון שאני עשיתי העושה ובידי לחבל

כסף ובלוא מחיר יין וחלב : למה
תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם
בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי
ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם:
הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי
נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם
חסדי דוד הנאמנים : הן עד
לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים:
הן גוי לא תדע תקרא וגוי לא
ידעוך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך :

הפטרת לך לך בישעיה סימן מ׳א׳ כאן מתחילים האיטליאני :

ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר
קדוש: שאו מרום עיניכם
וראו מי ברא אלה המוציא
במספר צבאם לכלם בשם יקרא
מרב אונים ואמיץ כח איש לא
נעדר :

כאן מתחילים האשכנזים והספרדים

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל
נסתרה דרכי מיהוה ומאלהי
משפטי יעבור : הלוא ידעת אם
לא שמעת אלהי עולם יהוה בורא
קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין
חקר לתבונתו : נתן ליעף כח
ולאין אונים עצמה ירבה : ויעפו
נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו:
וקוי יהוה יחליפו כח יעלו אבר
כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא
ייעפו : החרישו אלי איים ולאמים
יחליפו

פירש רד״ק

לאכל העושה : כל מכין המעשה כי אני בראתי משחית לחבל הם וכליהם : באש פחם · כי בפחם יפעלו חרשי ברזל : ומוציא כלי · למה שהוא רוצה לעשות למעשהו : יוצר · לשון חרבות צורים : כלומר כל כלי זיין אשר יחדדוהו בשבילך להלחם בך : לא יצלח · לבעליו ולא יזיק לך : וכל לשון · אם יהיה לך משפט עם גוי אחד : תרשיע אותו במשפט ויצא הוא חייב · כלומר לא יזיקו לך לא במעשה ולא בדברי׳ · וזאת היא נחלת עבדי ה׳ : הוי כל צמא · לשון קריאה וזמון · ר״ל כמו שהצמא מתאוה למים כך הנפש החכמה מתאוה לתורה ולחכמה שנמשלו למים ·׳ שאי אפשר לעולם בלעדם · כענין שנאמר לא רעב ללחם וגומר : ואשר אין לו כסף · לא יחוש כי בחנם יתנו לו : יין וחלב · לקח טוב מיין וחלב : שברו׳ קנו : למה תשקלו כסף · למה תיגעו עצמכם בחכמות נכריות בלא לחם כי הם לא נקראו לחם · ויגיעכם בלא לשבעה · כי לא יועילו לגוף ולנפש : ואכלו טוב : זה התורה שנאמר כי לקח טוב וגו׳: ותתענג בדשן · כמו שהדבר השמן הוא תענוג הגוף · כן התורה היא תענוג הגוף והנשמה וחייה : חסדי דוד · שאגמול לדוד חסדיו : עד לאומים · שר וגדול עליהם מוכיח ומעיד דרכם על פניהם : נגיד ומצוה · כמו שהאדון מצוה עבדיו : הן גוי לא תדע · שהוא רחוק מא״י תקרא ויבא לשמשך · בשמעם הנפלאות ירוצו לעבודתך למען ה׳ אלקיך ולקדוש ישרא׳ · ולמען קדוש ישראל כי פארך הוא כי הוא נתן לך תפארת זו : סליק פירוש הפטרת כה · ראה · וכי תצא :

(הפטרת לך לך)

למה תאמר יעקב · עם יעקב שהם בגלו׳ למה תאמר נסתרה דרכך וכולי באורך הגלו׳ לא ישגיח על הצרות שאתה סובל : משפטי יעבור · משפטי ודיני שהיה לו לריב עם הגוים העובדים כי׳ אותו המשפט יעבור ממנו · ולמה תאמ׳ זה הלא ידעת מדרך השכל · אם לא שמעת ממלמד ומורה:

יַחֲלִיפוּ כֹחַ יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו
לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח
צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם
וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ
נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃ יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם
אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃ מִי־פָעַל
וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי
יְהוָה רִאשׁוֹן וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־
הוּא׃ רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת
הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃
וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק פַּטִּישׁ
אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב
הוּא וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃
וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר
בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃
אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ
וּמֵאֲצִילֶיהָ קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי
אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מְאַסְתִּיךָ׃
אַל־תִּירָא כִּי־עִמְּךָ אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע
כִּי־אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־
עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ בִּימִין צִדְקִי׃
הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ
כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ תְּבַקְשֵׁם
וְלֹא

פירש רד"ק

כי אלהי עולם ה' כמו עד האלהי' ר"ל שופט העולם כלו כי הוא בראו והא'הוא משגיח על מעשי ידיו ואחר שהוא שופט העולם יקח נקמתך מהם: וא"ת כי לא יוכל בכל עת לשפוט כי ייגע לפעמים. לפיכך אמר לא ייעף ולא ייגע כי הוא בורא קצות העולם שברא הארץ עגולה באמצע הגלגלי' כנקודה והוא מעמיד' בכחו ומסבב הגלגלים בכח שאין לו הפסק א"כ אינו מגל לאות כאשר אינו עושה משפט במעבידי ישראל. וא"ת מאחר שאין לכחו הפסק למה ראה בצרת ישראל בגלות זה האריך ולא יושיעם. בתשובה אין חקר לתבונתו לא נוכל לחקור עליה ולהשיג חכמתו. אבל הוא יודע מה יעשה: נותן ליעף כח. וכשירצה יתן לישראל היעפים בגלות כח ולאין אונים עצמה ירבה: וייעפו נערים. גבורת אויביהם המנוערים מן המצות תיעף: ובחורים. אותם שהן עכשיו גבורים כבימי הבחרות יכשלו ואתם קווי ה' יחליפו כח חדש וחזק. ותעלו אבר פירש כנף כנשרים כי הנשר ישוב לימי עלומיו כל עשר שנים עד שנת המאה: החרישו אלי. שתקו והאזינו כי המדבר לא יאזין: איים. אומות. או שוכני איים: יחליפו כח. יתאמצו בטענות אם יוכלו להשיבני: יגשו. אחר שישמעו דברי אז ידברו אם יש להם מענה: למשפט נקרבה: אני והם: מי העיר ממזרח: מי העיר את אברהם להביאו מארם שהוא במזרח מבית עבדי פסילים: צדק יקראהו לרגלו: כל מקום שהיתה רגלו באה קורא צדק כענין שנאמר ויקרא שם אברם בשם ה' לעזוב עבודת האלילים ולקרוא בשם ה' ולהוכיחם על עבודתם ולא פחד מהם וממלכיהם מי העיר לבבו לעשות כן הלא אנכי ה': ומי הוא שנתן לפניו גוים ומלכים ירד ר"ל שהשליטו בארבעת המלכים במעט עם: ירד: ענין ממשלה: יתן כעפר. נתן את חרבו מפיל חללים כאפר: ואת קשתו מרבה הרוגים ונופלים כקש נדף. או ישב על חרב וקשת כל אחד מהמלכים: ירדפם יעבור שלום: רדף אותם ועבר בשלום כי לא נכשל ברודפו אותם: אורח ברגליו לא יבא: וזהו הפליאה כי הלך בדרך אשר לא היה רגיל לבא בה ברגלו ועכ"ז יעבור שלום: מי פעל ועשה לו את זאת: מי שהוא קורא הדורות מראש לאדם הראשון עשה גם זאת לאברהם: אני ה' ראשון. להפליא פלא ולעזור: ואת אחרונים אני הוא. אף עמכם בנים אחרונים אהיה לעזור אתכם: ראו איים. יושבי האיי' הגבורות שעשה ויראו קצו' הארץ יחרדו שמעו זה הדבר מפי המגידים: קרבו ויאתיון. לפני אברהם אבינו כמלך שלום שיצא לקראתו ואע"פ כל איש את רעהו יעזורהו לעשו' הפסילים

וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן
וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר
לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ אַל־
תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל
אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ
לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת
תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ
תָּשִׂים׃ תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם
וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל
בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃

הפטרת וירא נמצאת ב׳ מלכים סימן ד׳

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים
צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר
עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי
עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה
בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ
לַעֲבָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע
מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־
לך קרי לָכִי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין
לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ
שָׁמֶן׃ וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים
מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־ שכניך קרי שְׁכֵנָכִי
כֵּלִים

פירש רד״ק

הפסילים ולא כתנו אל לבם הפלא הזה שנעשה ע״י אברהם בעבור אמונתו הנבדלת מאמונ׳ הגוים והם אמר דבק בו הו׳ עזרהו על המלכי׳ האלה ולא די שלא אמרו זה אלא שהחזיקו יותר בפסילים: חרש. חרש עצים עושה תחלה הפסל מעץ ומחזק בדברו צורף הכסף והזהב לעשות הצפוי מהרה. והצורף מה יעשה ממהר מלאכתו ומחליק פטיש להכו׳ טסי הכסף או הזהב: מחליק. מעביין ואמכי אים חלק: הולם פעם. פירוש מחליק פטיש להכות בו הטסין על הסדן. את הולם כאלו אמר להולם הולם מכה און והלמ׳: פעם. הסדן שמכין עליו: אומר לדבק טוב. כשמדבק הטפין על פסל העץ יפה שטות ואומ׳ טוב הו׳ ואח״כ יחזקהו במסמרי׳ כדי שלא ימוט טם הכסף היום או מחר מעליו: ואתה ישראל. אינך כגויי הארצות כי עבדי אתה הקנוי לי משני אבות: זרע אברהם. שלא הכירני מתוך תוכחה אלא מתוך אהבה: מקצות הארץ ומאציליה. מגדולי הארץ וממלכי׳ קראתיך ולקחתיך לחלקי: ולא מאסתיך. כשמו שבאמ׳ ואת עשו שנאתי: אל תשתע. אל ימס לבך להיות כשעוה: הנחרים בך. כמו נבי אמי נחרו בי. יבושו ויכלמו כיון שלא תעלה מחשבת׳ שהיו חושבים שלא יצאו מרשותם לעולם: תבקשם. כ״כ יאבדו שיהיו כאפס ואין שלא תמצא׳: מצותך. כמו בן לריב ולמצה: תולעת יעקב. משפחת יעקב החלושה כתולע׳ שאין לה גבורה אלא בפיה: מתי מספר אנשי ישראל: למורג חרוץ. כליהוא של עץ וכבד ועשוי חריצי׳ חריצים כעין כלי נפחים של ברזל שקורין לימא וגוררין על הקשין של שבלים ומחתכן עד שנעשו תבן דק: חדש. כשהו׳ חדש הוא חותך הרבה עד שלא הוחלקו פיותיו: בעל פפיו׳. הם חדודי החריצין: תדוש הרי׳ מלכי׳ ושרי׳: תזרם. תזרה אותם כבמזר׳ לרוח והרוח תפיץ המוץ והם יהיו כמו המוץ ורוח תשא׳ לגיהנם:

השלמת הפטורת לך לך: הפטרת וירא אליו

ואשה אחת. אשת עובדיה היתה: והנושה. הוא יהורם בן אחאב שהיה מלוהו ברבית מש שזן את הנביאים בימי אביו. לך כאמר ויך את יהורם בין זרועיו שפשטו ליטול רבית: אסוך שמן. לגין שיש בו כדי סיכת שמן: והגרת הדלתי׳ כבוד הנס הוא לבא בהצנע: והמלא תסיעי. מלפני׳ ותתני כלי אחר במקומו למלאותן נבואות הנס של תוזי ממקומו לפי שהק״בה עושהו כמעיין ואין דרך מעיין לזוז ממקומו: הם

כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי׃ וּבָאת
וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ
וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה
וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי׃ וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ
וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ
הֵם מַגִּישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מוצקת קרי
מיצקת׃ וַיְהִי כִּמְלֹאת הַכֵּלִים
וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד
כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד
הַשָּׁמֶן׃ וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ
הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־
הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־ נשיך קרי נשיכי וְאַתְּ
ובניך קרי בניכי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ וַיְהִי
הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם
אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־
לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֻר שָׁמָּה
לֶאֱכָל־לָחֶם׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ
הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים
קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ
תָּמִיד׃ נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־
קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה
וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ
אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא
שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־
שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ
קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ
וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־
נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־
כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ
הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־
שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי
יֹשָׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ
ויאמר

פירוש רד"ק

מגישים אליה · הכלים: ויהי כמלאת הכלים · באגדה והיה כמשלם מניא ואמרת לבנה קריב לי עוד מני חבירי דחספא דמאן די גזר על מאני ריקנים דיתמלון יגזור על מאני תבירי ויתקנון · והוה לקיט מאני שבירי ומשוי חד על חד ומתחברי במימרא דיי' קודשא בריך הוא ועמודא דמשחא קאים על כולהון עד דשלימו כל מאנייא אמר ברא לית עוד מנא ושמע עמודא דמשח' ופסק: ויעמד השמן · שלבא עוד · וי"א כי הוקיר שער השמן: ותבא ותגד וגו' · באת ליטול עצה אם למכור אם להמתין עד שיוקיר עוד · אמר לה לכי מכרי כי יש די ושלמי את נשייך ולחיות את ובניך בנותר על שיהיו המתים: אשה גדולה · חשובה בעלת נכסים ובעלת השם · ובדרש אחותה של אבישג השונמית היתה · אמו של עדוא הנביא · הנה נא ידעתי · כי היה אלישע ידוע בישראל · ואע"פ שאמרה נא · אינו אומר כי עתה ידעה ולא קודם זה אלא ר"ל עתה צריך שנעשה לו כבוד ונייחד לו מקום בביתינו כיון שהוא רגיל אצלינו וידעתי כי איש אלהים קדוש הוא · ורז"ל אמרו שעתה ידעה כי איש אלהים קדוש הוא ולא קודם לזה שלא ראתה זבוב על שלחנו וקרי בסדינו: עליית קיר · עלייה בנויה בקירות אבנים: חרדת אלינו · לשון תנועה והשתדלו': ואלינו · ר"ל בשבילנו: היש לדבר לך · רוצה לומר שידבר בעבורך אם תצטרך והיא השיבה בתוך עמי אנכי יושבת כלומר בתוך עמי ומשפחתי והם ידברו אם אצטרך: ויאמר · אלישע לגחזי כי היא הלכה מלפניו אחר שענתה לו: ומה לעשות · כלומר במה נוכל לגמלה טובה לטובה שעשתה עמנו אמר גחזי אבל בן אין לה ואישה זקן אינה צריכה כי אם לדבר זה בלבד: ואישה זקן · כלומר אם תאמר אם אין לה עתה יהיה לה בן לזמן תדע כי אישה זקן ולא ידע יום מותו כי קרוב לפרקו הוא: קרא · לה כי כבר הלכה מלפניו: ויאמ' למועד הזה · אפשר שנאמר לו בהודה העת בנבואה: או אמר בלבו ובטח באל יתבר' שיקיים דברו ע"ד ותגזור אומר ויקם

לך

ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה
זקן: ויאמר קרא לה ויקרא לה
ותעמד בפתח: ויאמר למועד
הזה כעת חיה את קרי אתי חבקת
בן ותאמר אל אדני איש האלהים
אל תכזב בשפחתך: ותהר
האשה ותלד בן למועד הזה כעת
חיה אשר דבר אליה אלישע:
ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו
אל הקצרים: ויאמר אל אביו
ראשי ראשי ויאמר אל הנער
שאהו אל אמו: וישאהו ויביאהו
אל אמו וישב על ברכיה עד
הצהרים וימת: ותעל ותשכבהו
על מטת איש האלהים ותסגר
בעדו ותצא: ותקרא אל אישה
ותאמר שלחה נא לי אחד מן
הנערים ואחת האתנות וארוצה
עד איש האלהים ואשובה: ויאמר
מדוע את קרי אתי הולכת קרי הלכתי
אליו היום לא חדש ולא שבת
ותאמר שלום:

כאן מסיימין הפטרה קצת קהלות

ותחבש האתון ותאמר אל נערה
נהג ולך אל תעצר לי לרכב כי
אם אמרתי לך: ותלך ותבא אל
איש האלהים אל הר הכרמל ויהי
כראות איש האלהים אתה מנגד
ויאמר אל גיחזי נערו הנה
השונמית הלז: עתה רוץ נא
לקראתה ואמר לה השלום לך
השלום לאישך השלום לילד
ותאמר שלום: ותבא אל איש
האלהים אל ההר ותחזק ברגליו
ויגש גיחזי להדפה ויאמר איש
האלהים הרפה לה כי נפשה
מרה לה ויהוה העלים ממני ולא
הגיד לי: ותאמר השאלתי בן
מאת אדני הלא אמרתי לא
תשלה אתי: ויאמר לגיחזי חגר
מתניך וקח משענתי בידך ולך
כי תמצא איש לא תברכנו וכי
יברכך איש לא תעננו ושמת
משענתי על פני הנער: ותאמר
אם הנער חי יהוה וחי נפשך אם
אעזבך ויקם וילך אחריה: וגחזי
עבר לפניהם וישם את המשענת
על פני הנער ואין קול ואין קשב

וישב

פירוש רד"ק

לך ועשה הקב"ה רצונו של נביא והרתה וילדה: כעת חיה. כמו שאת קיימת היום ולשלום כך תהיי קיימת למועד הזה וחובקת בן: חובקת בן. שתטלי אותו בחיקך אל אדוני אל תאמר חובקת בן מה לי חבוקו אם סופי לקוברו וזהו שאמרה לו כשמת הלא אמרתי כי לא תשלה אותי: אל תכזב. יש תרגמו דבר שיפסוק יש בידך לבקש רחמים ויתן לי בן אך בבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא: אל תכזב. כמו לא יכזבו מימיו: ראשי ראשי. היה לו כאב הראש ודרך הכואבים או הבוכים לכפול דבריהם וכן מעי מעי אוחילה: לא חדש ולא שבת. למדו רז"ל שחייב אדם להקביל פני רבו בשבת וברגל שכאמר לא חדש ולא שבת מכלל דבחדש ובשבת היה לה ללכת אליו: ותאמר שלום. לא רצתה לגלות

וישב לקראתו ויגד לו לאמר לא
הקיץ הנער : ויבא אלישע הביתה
והנה הנער מת משכב על מטתו :
ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם
ויתפלל אל יהוה : ויעל וישכב
על הילד וישם פיו על פיו ועיניו
על עיניו וכפיו על כפיו (כפיו קרי) ויגהר
עליו ויחם בשר הילד : וישב וילך
בבית אחת הנה ואחת הנה ויעל
ויגהר עליו ויזורר הנער עד שבע
פעמים ויפקח הנער את עיניו :
ויקרא אל גיחזי ויאמר קרא אל
השנמית הזאת ויקראה ותבוא
אליו ויאמר שאי בנך : ותבא
ותפל על רגליו ותשתחו ארצה
ותשא את בנה ותצא :

הפטרת חיי שרה במלכים נכימן א׳ :

והמלך דוד זקן בא בימים
ויכסהו בבגדים ולא
יחם לו : ויאמרו לו עבדיו יבקשו
לאדני המלך נערה בתולה
ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת
ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך :
ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל
וימצאו את אבישג השונמית ויבאו
אתה למלך : והנערה יפה עד
מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו

והמלך

פירוש רד״ק

לגלות לאדם עד שתראה הנביא : אל תעצר לי אל תעכב על ידי את הרכיבה : להדפה · בגבור
כבודה שלא תשק רגלי הנביא או לכבוד הנביא שלא תחזק ברגלו : העלים ממני · עד אותה שעה
שנפלה לרגליו : לא תשלה · לא תשגה אותי ע״ד טעות תרגום שגגה שלו : חגור מתניך · אמר לו זה
לפי שילך במהרה בזריזות : כי תמצא איש לא תברכנו · זה אמר לו כדי שלא יתעכב בדרך ותהיה
כוונתו בשליחותו ולא יפנה לבו לדבר אחר לא במעשה ולא בדבור · ובדרש שהיה כשחוק בעיניו וכל
האדם שהיה פוגע בו היה אומר לו התאמן שהמשה הזה מחיה את המת לפיכך לא עלתה בידו : ואין
קול · לענות : ואין קשב · לשמוע כי אילו היה שומע ולא היה יכול לענות היה מתנועע או רומז
בעיניו או בידיו אבל זה לא היה בו לא זה ולא זה : לא הקיץ הנער · מצאנו הקיצה למת כמו הקיצו
ורננו שוכני עפר : וישם פיו על פיו׳ הכל לכוין לשון התפילה על מי שמתפלל עליו כמו שאמר ביצחק
לנוכח אשתו · ואפשר גם כן להנשים על הנער לחממו בחום הטבעי היוצא מפיו למעיניו כי רוב הנסי׳
נעשים עם מעט תחבולה כדרך הטול׳ : ויגהר · התנפל והשתטח עליו כמו ויגהר ארצה : ויזורר · נתעטש :
השלמת הפטר׳ וירא אליו : הפטרת חיי שרה
והמלך דוד זקן · בן שבעי׳ שנה היה שהרי בן שלשים היה במלכו וארבעים שנה מלך ואא״כ מפני
המלחמות שנלחם תשש כחו וקפצ׳ עליו הזקנה · והזקן כל שהוא מזקין חומו הטבעי הולך
וחסר לפיכך ויכסוהו בבגדים · ובדרש כל המבזה את הבגדי׳ אינו נהנה מהם לבסוף ולפי שכרת את
כנף המעיל אשר לשאול לא נהנה מהבגדי׳ · ועוד אמרו ז״ל כיון שראה דוד המלאך עומד בירושלם
וחרבו שלופ׳ בידו נצטנן מיראתו : בתול׳ · בתולי׳ מחממין את בשרה : סוכנת · מחממת וכן בוקע
עצים יסכן בם · וי״מ סוכנת מועלת מפני הנגנה וכן הוכח בלבר לא יסכן : לא ידעה · שהבתולה יפה
לחום מן הבעולה · ורז״ל אמרו משום לא ירבה לו נשי׳ וכבר היו לו שמנה עשר : מתנשא · מתפאר
ומתגאה משום דלא עצבו אביו אמ׳ בלבו שאביו היה אוהב אותו אבל בניו וגם הוא טוב תואר : איש

והמלך לא ידעה׃ ואדניה בן
חגית מתנשא לאמר אני אמלך
ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש
רצים לפניו׃ ולא עצבו אביו
מימיו לאמר מדוע ככה עשית וגם
הוא טוב תאר מאד ואתו ילדה
אחרי אבשלום׃ ויהיו דבריו עם
יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן
ויעזרו אחרי אדניה׃ וצדוק הכהן
ובניהו בן יהוידע ונתן הנביא
ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד
לא היו עם אדניהו׃ ויזבח אדניהו
צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת
אשר אצל עין רגל ויקרא את כל
אחיו בני המלך ולכל אנשי יהודה
עבדי המלך׃ ואת נתן הנביא
ובניהו ואת הגבורים ואת שלמה
אחיו לא קרא׃ ויאמר נתן אל
בת שבע אם שלמה לאמר
הלא שמעת כי מלך אדניהו
בן חגית ואדנינו דוד לא ידע׃
ועתה לכי איעצך נא עצה ומלטי
את נפשך ואת נפש בנך שלמה׃
לכי ובאי אל המלך דוד ואמרת
אליו הלא אתה אדני המלך
נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה
בנך ימלך אחרי והוא ישב על
כסאי ומדוע מלך אדניהו׃ הנה
עודך מדברת שם עם המלך ואני
אבוא אחריך ומלאתי את דבריך׃
ותבא בת שבע אל המלך החדרה
והמלך זקן מאד ואבישג השונמית
משרת את המלך׃ ותקד בת
שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך
מה לך׃ ותאמר לו אדני אתה
נשבעת ביהוה אלהיך
לאמתך כי שלמה בנך ימלך
אחרי והוא ישב על כסאי׃
ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני
המלך לא ידעת׃ ויזבח שור
ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני
המלך ולאביתר הכהן וליאב שר
הצבא ולשלמה עבדך לא קרא׃
ואתה אדני המלך עיני כל ישראל
עליך להגיד להם מי ישב על כסא
אדני המלך אחריו׃ והיה כשכב
אדני המלך עם אבתיו והייתי
אני ובני שלמה חטאים׃ והנה

עודנה

פירוש רד"ק

רצים · כטולי טיול ותקוקי כפות הרגלי׳ כמנהג המלכי׳ שהולכים לפניה׳ רגלים בכלי זיין : ולא עצבו · ולא הכלימו · לפיכך יצא לתרבות רעה : וגם הוא טוב תואר · כאבשלום שנאמר וכאבשלו׳ לא היה איש יפה והיא גרמה להם שנתגאו : ילדה · חגית אם אדוניהו אחרי שילדה מעכה את אבשלום ובדרש גדלתו אחר תרבות שגדלה אמו של אבשלום : ויהיו דבריו עם יואב ונומר דבריו ועצתו · לפי שהיה יודע שלבו של דוד עליו על שהרג את אבנר ועמשא ואבשלום וסופו שיצוה את בנו המולך תחתיו עליו לפיכך היה רוצה שימלוך זה על ידו ויאהבנו ועם אביתר הכהן · שנשתלק מן הכהונה

עודנה מדברת עם המלך ונתן הנביא בא: ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה: ויאמר נתן אדני המלך אתה אמרת אדניהו ימלך אחרי והוא ישב על כסאי: כי ירד היום ויזבח שור ומריא וצאן לרב ויקרא לכל בני המלך ולשרי הצבא ולאביתר הכהן והנם אכלים ושתים לפניו ויאמרו יחי המלך אדניהו: ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא: אם מאת אדני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדיך קרי עבדך מי ישב על כסא אדני המלך אחריו: ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך: וישבע המלך ויאמר חי יהוה אשר פדה את נפשי מכל צרה: כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה: ותקד בת שבע אפים ארץ ותשתחו למלך ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם:

ובאיטליאני מוסיפים

ויאמר המלך דוד קראו לי לצדוק הכהן ולנתן הנביא ולבניהו בן

יהוידע

פירוש רד"ק

בכהונה ושם תחתיו צדוק כשהיה בורח מפני אבשלום לכך ויעזרו אחרי אדוניה: ומריא. כתרגומו ופטימין הצאן והבקר היו מהמרעה והמריא הוא צאן ובקר שהם מפוטמין בבית על האבוס: עם אבן הזוחלת. הזוחלת סמוך לה: הזוחלת. אבן גדולה שהיו הבחורים מנסים בה את כחם להזיזה ולגררה לשון מים זוחלין וזוחלי עפר: עין רוגל. ת"י עין קצרא. הוא כובס ונקרא הכובס בעבור זה רוגל לפי שהוא מכבס ומשפשף הבגדים ברגליו: לא קרא. לא קרא אלה לפי שידם עם שלמה: ומלטי את נפשך. מן המחלוקת לאחר מות המלך שירצ' כל אחד למלוך כמו שהבטיחו הקב"ה ויתכן לפרש ומלטי את נפשך מבזיון שלא תהיו עבדי' לאדוניה: נשבעת לאמתך. יודע היה נתן שנשבע לה ששמע זה ממנה ולמה נשבע לה אמרו כי כשמת הילד אמר' בת שבע הילד מת מפני העון אפילו יהיה לי ממך בן של קיימא יבזוהו אותו אחיו מפני שבאתי אליך בעון מתחלה ולא רצתה להזקק לו עד שנשבע לה כי הבן שיהיה לו ממנה ראשונה ימלוך אחריו ואמר לה כי על פי הנבואה נאמר לו זה: תשרת את המלך. אמר בספו' הזה לפי שנכנס' בת שבע החדרה ואף כי היה המלך בשכבה במטתו עם אבישג ולא היה רשות לאדם אחר להכנס שם בלא רשות אבל היא לפי שהיתה אשתו נכנסה החדרה בלי רשות: מה לך. לפי שלא היתה רגילה לבא אצלו וידע כי על דבר נחוץ באה: ולשלמה עבדך לא קרא. כיון שלא קראהו בסעודה זו וקרא לשאר בני המלך נראה כי לדבר מלוכה עשה זבח זה וקרא לכל הסומכים ידו שיאכלו עמו: חטאי'. חסרים ומצוערי' מן הגדולה כמו אל השערה ולא יחטיא. וי"מ אם לא יהיה בני מלך מלך גלוי עון יהיה לנו כי יאמרו מפני עון שנמצא בו ובן שנולד ממני לא היתה לו מלוכה. וי"מ כנגד דוד אמרה אלא שכנתה מפני כבודו כלו' אתה תהיה חוטא בזה כי אתה נשבעתלי בה': ונתן הנביא בא ויגידו וגו'. בא בחצ' או בבתים הפנימים עד שיאמרו למלך ויכנס ברשותו:

אתה

יְהוֹיָדָע וַיָּבֹאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת־עַבְדֵי
אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת־שְׁלֹמֹה בְנִי
עַל־הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר־לִי וְהוֹרַדְתֶּם
אֹתוֹ אל קרי עַל־גִּחוֹן׃ וּמָשַׁח אֹתוֹ
שָׁם צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל וּתְקַעְתֶּם בַּשּׁוֹפָר
וַאֲמַרְתֶּם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׃

הפטרת תולדות בתרי עשר במלאכי בסימן א׳׃

מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד
מַלְאָכִי׃ אָהַבְתִּי אֶתְכֶם
אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ
הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה
וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב׃ וְאֶת־עֵשָׂו
שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה
וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר׃ כִּי־
תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה
חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם
גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם
יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה
וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל
לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד
אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־
אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָה
צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃
מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל

ואמרתם

פירוש רד״ק

אתה אמרת · שימלוך בתמיהה · כי ירד היום אל עין רוגל לזבוח׃ קראו לבת שבע · נראה מזה כי בת שבע יצאה מן החדר׳ כשבא נתן הנביא · כדי שלא יכיר המלך כי זה הדבר היה מוסכם ביניהם׃ על הפרדה הוא סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך׃ אל גיחון · הוא מעין השלוח מכאן שאין מושחין את המלכים אלא על המעין סימן שתמשך מלכותו׃

(השלמת הפטרת חיי שרה) הפטרת תולדות נח

משא דבר ה׳ · דבר הנמס׳ למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל׃ ביד מלאכי · כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות׃ אל ישראל · להוכיחם על מעשיהם׃ ואוהב את יעקב · לתת לו את ארץ חמדה׃ ואת עשו שנאתי · להודפו אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו וכנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא נותן לו מנה יפה׃ הריו · לפי שנקראת ארצו הר שעיר אמר הריו · ואף על פי שארצכם היתה שממה גם כן את שבת׳ אליה והנכם יושבי׳ בה אבל הם לא ישובו לארצ׳ לעולם הנה תראו כי אהבתי זרע יעקב ושנאתי זרע עשו׃ לתנו׳ מדבר · שישכנו בארצם תנים ובנות יענה כמו במדבר׃ כי תאמר אדו׳ רששנו · ואם אמו׳ אדום מתחלתנו רשים היינו אבל עתה שהעשרנו מביזת ירושלם נשוב ונבנה חרבו׳ שלנו׃ כה אמר ה׳ · אם יבנו אני אהרוס׃ גבול רשעה · כלומר כרשעת יושביה ארצה חרבה לעולם כי גדלה רשעת׳ לפני השם שבגדו באחיהם בני יעקב והאל ית׳ צוה לישראל לא תתע׳ אדומי והם הרעו להם בכל אשר יכלו ושמחו בחורבנ׳ ובגלותם׃ יגדל ה׳ מעל לגבול ישראל · יראה גדולתו מעל לגבולכם להודיע כי אנחנו עמו׃ בן · יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואת׳ קרויין בני ועבדי ועתה אם אב אני לכם איה כבודי׃ הכהנים בוזי שמי · הפך כבוד הבן לאב · הוכיח תחלה לכהנים שהיה להם להוכיח ולהורות ולא די שאין אתם מוכיחים אות׳ אלא שאת׳ סומכים יד הרעים · ואמרתם במה בזינו כלומר ידעתי שתאמרו לי במה בזינו · הרי הבזיון מגישים על מזבח וגומר׃ לחם · קרבן ׃מגול·

וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא׃ וְכִי
תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ
פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא
לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה חַלּוּ
נָא פְנֵי־אֵל וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה
זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם
וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ
בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה
לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ כִּי מִמִּזְרַח
שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי
בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי

וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאַתֶּם
מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה
מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃
וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם
אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם
גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה
וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה
אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃ וְאָרוּר
נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ
מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא
בַגּוֹיִם׃ וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה
הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃ אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ

ואם

פירוש רד"ק

מתועב ומטונף: במה גאלנוך. ואם תאמרו במה גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי באמרכם שולחן ה' הוא והמזבח נבזה הוא שמקריבים שם הדם והחלבי' שהם דברי בזוים ואינ' משימים לבם למה זה האל יתבר' להקריב דם וחלבים: וכי תגישון. כשמביאין לכם שה עור לזבוח ולהקריבו את' אומרי' אין זה רע וטוב הוא להקריבו והי' עליכ' הכהני' לומר למביאי' אותו זה רע הוא להקריבו כמו שכתוב בתורה עורת או שבור וגומר: הקריבהו נא. הישא פניך בעבור אות' מנחה אם תבקש ממנו דבר אבל ישנאך ויכעס עליך: פחתך. הוא המושל והשלטון: ועתה חלו נא פני אל. ועתה אתם הכהנים העושים הרעה הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישרא' לבקש עליהם רחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה: ויחננו. הנביא כלל עצמו בכלל ישרא' כמו שאמר מרע"ה וסלחת לעונינו וגו'. ומהאל ית' למד דבר זה שאמר לו עד אנה מאנתם וגו': הישא מכם פני'. לשמוע תפל' מפיכ' ולחון את שלוחיכם: מי גם בכם ויסגור דלתים. הלואי ויקום איש טוב בכ' שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן התועבה הזה: ולא תאירו. פי' ובחנ' תבערו אש על המזבח כי הקרב' שתקריבו עליו לא לרצון יהיה לכם ולא למביאים אותו ואין לי חפץ לא במנחתכם ולא בכם: כי ממזרח שמש. כל הישוב הוא ממזרח למערב ואיננו כן מצפון לדרום כי איננו מיושב כולו: גדול שמי בגוים. אף על פי שעובדי' לצבא השמים מודים כי שאני הסבה הראשונה אלא שעובדי' אותם לפי דעת' שיהיו אמצעיים ביני וביניהם. ואר"זל דקרו ליה אלהא דאלהיא: ובכל מקום. אף האומות מתנדבים לשמי: וניבו נבזה אכלו. ניבו של מזבח השגור בשפתותיכם זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרים עליו: הנה מתלאה. בהמה כחושה כי אנו עניים ואין יכולת להשיג למבחר בדרי': והפחתם אותו. זו היא אחת מי"ח תיבות של תיקון סופרים הפחתם אותו אותי כתיב אלא שכינה הכתו' וכתבו אותו והפחתם והאבלת' לשון נופח נפש אותי ואת שלחני: נוכל. מתנכל ואומ' מחשב במרמ' בדברי שקר לפני לאמר אין לי טובה מזו: ויש בעדרו זכר. איל הנגון לעולה והוא

נולד

אם־לא תשימו על־לב לתת כבוד
לשמי אמר יהוה צבאות ושלחתי
בכם את־המארה וארותי את־
ברכותיכם וגם ארותיה כי אינכם
שמים על־לב: הנני גער לכם
את־הזרע וזריתי פרש על־פניכם
פרש חגיכם ונשא אתכם אליו:
וידעתם כי שלחתי אליכם את
המצוה הזאת להיות בריתי את־
לוי אמר יהוה צבאות: בריתי
היתה אתו החיים והשלום ואתנם־
לו מורא וייראני ומפני שמי נחת

הוא: תורת אמת היתה בפיהו
ועולה לא־נמצא בשפתיו בשלום
ובמישור הלך אתי ורבים השיב
מעון: כי־שפתי כהן ישמרו־דעת
ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך
יהוה־צבאות הוא:

הפטרת ויצא יעקב בהושע בסימן י״א:

ועמי תלואים למשובתי ואל־
על יקראהו יחד לא ירומם:
איך אתנך אפרים אמגנך ישראל
איך אתנך כאדמה אשימך
כצבאים

פירוש רד״ק

גודר וזובח משחת בעל מום כמו משחת׳ בם: אליכם · הכהנים · אני מצוה המצוה הזאת שלא תקריבו אלא על מזבחי: וארותי · וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר: וגם ארותיה · כלומר עד עת ארותי הברכה שנתתי לכם מעת שהחלותם לבזותי בהבאת הקרבנות ועת׳ אוסיף עוד במארה אם לא תשמעו: הנני גוער · ענין השחתה: וזריתי פרש · זבל הבהמות כמו ואת פרשה: חגיכם · ר״ל קרבנותיכם כי הקרבן נקרא חג · כמו חלב חגי לפי שרוב הקרבנות קרבים בחג · ור״ל בזה הענין כמו שאתם מבזים אותי בקרבנות כן אבזה אתכ׳ בהם כי הדבר הנבזה בבהמו׳ הוא הפרש ואותו אזר׳ על פניכ׳ ור״ל לא תקבלו שכר מאתי כ״א לרע׳ ולבוז׳ ואגעור לכם את זרע השד׳: ונשא אתכ׳ אליו הטון ישא ואתכם ע׳ הבזיון הזה מדה כנג׳ מדה אתם בזית׳ אותי ותהיו בזוים: וידעתם · להיו׳ בריתי את לוי · לפיכ׳ אני מצו׳ אתכ׳ כל כך לפי שארצ׳ שתהיה בריתי עם שבט לוי שקיימתי: בריתי היתה אתו: עם ראש השבט לכהונה והוא אהרן קדוש ה׳ ופנחס אשר קנא לאלהיו ובפנחס נאמר הנני נותן לו את בריתי שלום · והחיי׳ נתן לו כי מלאכו לו חיי׳ יותר משלש מאות שנה אפילו למי שאמר כי פנחס איננו אליהו שהרי מצאנו אותו שהיה בפלגש בגבעה כמו שכתוב ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן עומד לפניו בימים ההם והיו לו משכותיו עד הזמן ההוא יותר משלש מאות שנה: ואתנ׳ לו · נתתים לו בעבור מורא שיראני: ומפני שמי נחת הוא · לשון תחת נתיירא: תורת אמת היתה בפיהו · כמו שהיתה תורת ה׳ בפיו כן היתה בלבו · וזהו תורת אמת · וזהו ועולה לא נמצא בשפתיו: בשלום ובמישור הלך אתי אהרן ואלעזר ופנחס · וכן במעשה העגל השיבו כל שבטיהם מעון שנ׳ ויאספו אליו כל בני לוי: כי שפתי כהן · עליהם מוטל לשמור דעת לפי שהרי תורה יבקשו מפיהו לפניו שכב׳ דבר · זה מסור להם יורו משפטיך ליעק׳: כי מלאך · שלוחו של הק״בה כמלאכי השרת וליכנס לפנים במחיצתו:

השלמת הפטרת תולדות:

הפטרת ויצא

ועמי תלואים למשובתי · כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי: ואל על יקראוהו · יקראוהו הנביאים תמיד לשוב אל אל עליון ית׳: יחד לא ירומם · וכלם כאחד אין בהם שישוב לאל ית׳ וירומם אותו ויגדלו בלבו ובפיו: איך אתנך אפרי׳: אף על פי שחטאת מאד לפני אני מרחם ואומר איך אתנך אפרי׳ ביד אויב: אמגנך ·

אמסרך

כִּצְבֹאִים נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ
נִחוּמָי׃ לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא
אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי
וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא
בְּעִיר׃ אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה
יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים
מִיָּם׃ יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם
וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים
עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ סְבָבֻנִי
בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָ׳
וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים
נֶאֱמָן׃ אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף
קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה
וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן
לְמִצְרַיִם יוּבָל׃ וְרִיב לַיהוָה עִם־
יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו
כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ׃ בַּבֶּטֶן עָקַב
אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃
וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־
לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ׃
וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ׃
וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט
שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד׃
כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק

אהב

פירוש רד"ק

אמסרך ביד אויב כמו אשר מגן צריך בידיך: כאדמה. כי כן היה חייב להפוך ארצך כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים לפי חטאיך הרבים אלא שנהפך עלי לבי שלא להשחית ולהשאיר לך פליטה: יחד נכמרו נחומי. נתגלגלו נחומי שאני נחם על הרעה אשר חשבתי לך לעשות ולא אעשם: לא אשוב. מלדבר בטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים: כי אל אנכי. המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטובה כמו לא איש אל ויכזב וגו': בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך ולא אבוא בעיר אחר: אחרי ה' ילכו. אף על פי שאסלק בעונ' שכינתי מקרבך ואגלה אותם מארצם עוד יהיה זמן רב שילכו אחרי השם וידרשוהו בגלות: כאריה ישאג. כמו הארי שישאג שיתאספו החיות אליו כי הוא מלך החיות כן יאספו בני ישראל לקול שאגת האל יתב': ויחרדו בנים מים. ויתכנשון גלוותא ממערבא: יחרדו כצפור ממצרים. אותם שהם במצרים יחרדו לשוב לארצם כמו הצפור החרדה לשוב אל קנה ואותם שהם בארץ אשור יחרדו לצאת ממנה לשוב אל ארצם כמו היונה החרדה לשוב אל שובכה. וזכר מצרים ואשור והוא הדין לשאר מקומות אלא שזכר המקומו' שחשבו להעזר בהם ונכשלו בהם וגלו אליהם: סבבוני בכחש אפרים. אבל עתה סבבוני אותי בכחש ובמרמה שעושים. וזכר אפרים בעבור ירבעם שהיה ממטה אפרים ובית ישראל שאר שבטי ישראל שהיה עמו אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד ביראת אלקים: רד. כמו וירד מיעקב: ועם קדושים נאמן. קדושים במקום אל כמו אלקים קדושים הוא אמר כי נאמן עוד יהודה עם האל יתברך: רועה רוח. לשון ריע מתחבר לדברי רוח לע"א: ורודף קדים. כמו ורודף רוח קדים וזכר קדים כי הוא קשה שברוחות ומזקת לבני אדם כי עבודת העגלים הזיקה להם: כל היום כזב ושוד ירבה. אינו חוזר בו מרשעו לשוב לעבודת האלקים אלא כרתו ברית עם אשור לעזרם וכן עם מצרים: ושמן. שלהם למצרים מובילים לתת שוחד למצרים לעזור אותם: וריב לה' עם יהודה. אלהים הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו. בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר: ובאונו שרה את אלקים. נתתי בו כח להאבק עם המלאך ולהיותו שר כנגדו: בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני והמלאך היה מבקש ממנו הניחני כי עכשיו סופו של הקדוש ברוך הוא ליגלות עליך בבית אל ושם

ידבר

אהב: ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא: ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים עד אושיבך באהלים כימי מועד: ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה: אם גלעד און אך שוא היו בגלגל שורים זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי:

כאן מתחילין האשכנזים הפטרת וישלח יעקב:

ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר: ובנביא העלה יהוה את ישראל ממצרים ובנביא נשמר: הכעיס אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו אדניו: כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת: ועתה יוספו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים כלה להם הם אמרים זבחי אדם עגלים ישקון: לכן יהיו כענן בקר וכטל משכים הלך כמץ יסער מגרן וכעשן מארבה: ואנכי יהוה אלהיך מארץ

מצרים

פירוש רד"ק

ידבר עמנו והוא ואני נשבים לך על הברכות שבירכך יצחק: וה' אלקי הצבאות ה' זכרו · כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: ואתה באלקיך תשוב · בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד: כנען בידו מאזני מרמה · אתם סומכים על כנען שאתם סוחרים ורמאים ועל עושרכם אתם אומרים אך עשרתי ולמה אעבוד את הקדוש ברוך הוא: און · כמו הון: או פירושו כמו כח כמו ולאין אוני' עצמ' ירבה: כל יגיעי לא ימצאו לי עון · עוד רעה אחרת אומר כי הוא עושק ואומר כי בכל מה שיגע ואסף לא ימצאו לו ממון של עון וחטא: ואנכי ה' אלקיך מארץ מצרים · כמו שעשיתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים וכלכלתי אתכם במדבר והושבתי אתכם באהלים · כן אני עתיד עוד כשאוציאכ' מארצו' העמים להושיב אתכם באהלים: ודברתי על הנביאים · כמו עם הנבאי' · להוכיח אתכ' ולהחזיר אתכם למוטב: וביד הנביאים אדמה · נראיתי להם בכמה דמיות ד"א אדמה להם דברי ע"י משלים כדי ליישבם על שומעיהם: אם גלעד און · אם בא להם שבר ואונם הם גרמו לעצמ' כי אך שוא היו ובגלגל שורי' זבחו לע"א: גם מזבחותם: רבים כגלים שעל תלמי שדי תלמי שדי היא מענית המחרישה שקרוייה תלם:

(השלמת הפטרת ויצא) (ככאן מתחילים האשכנזי' הפטר' וישלח):

ויברח יעקב וגו' כאל' שאומר כחוזר על הראשונות שדברנו למעלה וישר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לך הוכרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר · את הצאן: ובנביא העלה · ועוד עשיתי חסד עם בניו שירדו למצרים ונשתעבדו שם ושלחתי להם נביא שהעלה אותם ממצרים ברכוש רב והוא משה: ובנביא נשמר · ארבעים שנה שהיו במדבר נשמרו על ידי נביא שנתתי להם ולא חסרו דבר: הכעיס אפרים · לבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו: תמרורי' · הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו ישראל לעבודת אלילים: עליו יטוש · עליו יטילם הקדוש ברוך הוא: וחרפתו · שחרף את האל יתברך בעשותו העגלים הכל ישיב לו גמולו בראשו · אדוניו: הוא

הקדוש

מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע
וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ אֲנִי יְדַעְתִּיךָ
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבֹת׃
כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם
עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־
שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃
אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר
לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת
הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל
כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ׃ אֱהִי מַלְכְּךָ
אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ
אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃
אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח

בְּעֶבְרָתִי׃ צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה
חַטָּאתוֹ׃ חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ
הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד
בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם
מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי
קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃
כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים
רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ
מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה
אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃ תֶּאְשַׁם
שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב
יִפְּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו
יְבֻקָּעוּ׃

שובה

פירוש רדק

שקלום ברוך הוא: כדבר אפרים רתת· מתחילה קודם שחטא אפרים היה מוראו על העמים כי בדברו היה אוחז רתת ורעדת השומע אותו: נשא הוא בישראל· כלומר היה רם וגדול ונשא בשבטי ישראל וכיון שאשם בבעל מת: וימת· נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב: זבחי אדם עגלים ישקון· כהני עבודת אלילים אומרים לישראל מי שזובח בנו לעבודת אלילים כדי הוא להיות נושק עגל שהרי דורון חביב הקריב לו: וכטל משכים הולך· וכטלא דמותי פסיק· כמוץ יסוער מגרן· כמוצא דנשבא רוחא מאידרא: וכעשן מארובה: כעשן היוצא מן החלון: ואלקים זולתי לא תדע· לא היה לך לדעת: בארץ תלאובות· בארץ צמאה והיא המדבר: כמרעיתם וישבעו וגו' כאשר באו למקום מרעיתם והוא ארץ כנען היו להם כל טוב וישבעו וירם לבם ושכחוני· כמו שאמר כן תאכל ושבעת ונומר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך· ואמר וישמן ישורון ויבעט וגו': ואהי להם· כיון שהם שכחוני גם אני זנחתי' ונתתים ביד העמים והייתי להם כמו שחל או כמו נמר הטורפים: אשור· כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקו' אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב וכן ת"י כנימר' כמין על שבילא: כדוב שכול· כמו שוכל כלומר המוכן לשכל ואם ימצא אדם או בהמה יבקע מהרה: ואקרע סגור לבם· לבם שהוא סגור ולא יבין אקרענו כדרך הדוב אוחז בצפורניו בחזה וקורע עד הלב: שחתך ישראל· חבלת עצמך ישראל כי בי פשע ומרדת בעזרך וי"ת שחתך ישראל וגו'· כד חבלין אתון בית ישראל עובדיכון סלטין בכון עממיא כי בי בעזרך כד תייבין אתון לאורייתא ממרי הוה בסעדכון: אהי אפוא אהי' קיים לעולם אבל מלכך איפה שמאסת במלכותו ושאלת מלך שיושיעך ויהי הוא שיושיעך בכל עריך· שבאים עליהם האויבים: ושפטיך ששמ' עליך מדעתך הרי אתה רואה כי לא יועילוך: אתן לך מלך· נתתי לך מלך באפי כי לא ברצוני שאלתם מלך· וכן לקחתי אותו בעברתי שמת במלחמת פלשתים· צרור עון אפרי'· כמו הדבר השמור בתוך הצרור וצפון הוא אתי כי עת צרה באהלו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים: חבלי יולדה: צירי' כציר יולדה יבאו לו בצרות שאביא עליו: והוא בן לא חכם· אמ' כי הנולדי' אינם חכמי' כלו' הדורו' הבאים שראו אבותיהם בצרה בעונותיה' לא התבוננו ולא שבו ממעלי אבותיהם ועשו רע כמוהם

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃ קְחוּ
עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ
אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב
וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּר ׀
לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־
נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא

מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי
מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ
יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ
כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן
וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃
אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי
עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן
ממני

פירוש רד״ק

נמוכים: במשבר בנים · שהיולדות יושבות עליו לילד אם היה חכם לא היה עומד עת אחת במשבר פי' בצרה כי מיד שהיו שבים אל השם ית' היו נצלים מהצרה: מיד שאול אפדם · הייתי פודה אותם מיד שאול אם היו חכמי' אבל עתה אהי דבריך מות אשים עצמי לדבר עליך דברי מות: אהי קטבך שאול · ואני אהיה גורם כריתתך לשאול · קטבך ענין כריתה וכן ומקטב ישוד צהרים: נחם יסתר מעיני · הנוחם שהייתי מנחם על רעתם עתה יסתר מעיני כל כך הרבו לפשוע: כי הוא · כי אפרים הו' מפרי' בין אחי' עד שלא עשה העגלים היה הולך וגדל ופור' בין אחיו כמו שאמר יעקב עליו ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו · ועתה שחטא יבא קדים רוח ה' הוא מלך אשור כי ארץ אשור מזרחית לארץ ישראל ועוד אמר קדים לפי שהוא רוח קשה · וכן ת"י מלך תקיף כרוח קידומא: רוח ה' · אמר רוח ה' לפי שהאל ית' העיר את רוחו לבא על ישראל ממדבר עולה · כי הרוח הוא תמיד במדב': ויבוש מקורו · מפני אותו הרוח שהוא מלך אשור יבוש מקור אפרים שהוא היה מתחילה כמו עץ פורה על מים: יבוש · שרשו יבוש: ויחרב · כמו יבש מן חרבו המים: הוא ישסה · אותו המלך ישסה אוצרות כל כלי חמדתו: תאשם · הוא ענין שממה: וזכר שמרון כי היא ראש ממלכת אפרים וכן אמר וראש אפרים שמרון: מרתה · מרדה כמו ממרים הייתם: ירטשו · דרך אכזריות להפיל הקטני' בקרקע או ש
הקירות לבקעם: והריותו · נשי' מעוברות שבתוכה :

שובה ישראל שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון: כי כשלת בעונך · כי אתה רואה שכשלת בעונך לפיכך יש לך לשוב אל ה' יתברך כי אין מקומך ממכשולך אלא תשובתך אליו ובאמרו עד כמו אל וכן ושבת עד ה' אלקיך ואמרו רז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר עד ה' אלהיך: קחו עמכם דברי' · איני שואל מכם אלא דברים טובים שתתודו בהם עונותיכם: ושובו אל ה' · בכל לבבכם ולא בשפתים בלבד: ואמרו אליו · כלומר אמרו לפניו בדברי' האלה וכיוצא בהן: כל תשא עון · כל עון תשא והוא הפוך · פירש כל עוונותינו סלח: וקח טוב · וקח דבר טוב או לב טוב: ונשלמה פרי' · שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותה בריצוי דברי שפתינו: אשור לא יושיענו · והתודו לפניו ואמרו אשור שבטחנו בו עד עתה ידענו כי לא יושיענו כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה' התשועה: על סוס לא נרכב · שהיינו שלוחים רוכבי סוסים אל אשור שיושיענו לא נעשה עוד זה: ולא נאמר עוד · למעשה ידינו שהם אלהינו: אשר בך · לבדך תהי תקותנו המרח' יתומי': ארפא משובתם · אמר הנביא כך אמר לי רוח הקדש מאחר שיאמרו לפני כן: ארפא משובת' ואוהבם בנדבת רוחי אע"פ שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבם כי שב אפי ממנו: אהיה כטל לישראל · אמר טל לפי שאינו נפסק כן טוב האל ית' לא יהיה נפסק מהם: יפרח כשושנה · אמר כשושנה לפי שנמשלה כנסת ישראל לשושנה: ויך שרשיו כלבנון · כמו עצי הלבנון שהם גדולים
ושרשיהם

ממני פריך נמצא׃ מי חכם ויבן
אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי
יהוה וצדקים ילכו בם ופשעים
יכשלו בם׃

הפטרת וישלח כמנהג בני ספרד ׳ וכמנהג ק״ק איטליאני
יתרי אחר בעבדיה בסימן א׳׃

חזון עבדיה כה אמר אדני יהוה
לאדום שמועה שמענו מאת
יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה
עליה למלחמה׃ הנה קטן נתתיך
בגוים בזוי אתה מאד׃ זדון לבך
השיאך שכני בחגוי סלע מרום
שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ׃
אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים
שים קנך משם אורידך נאם יהוה׃
אם גנבים באו לך אם שודדי לילה
איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אם
בצרים באו לך הלוא ישאירו
עללות׃ איך נחפשו עשו נבעו
מצפניו׃ עד הגבול שלחוך כל
אנשי בריתך השיאוך יכלו לך
אנשי שלמך לחמך ישימו מזור
תחתיך אין תבונה בו׃ הלוא
ביום ההוא נאם יהוה והאבדתי
חכמים

פירוש רד״ק

ושרשיהם רבים כן יהיו נטועים באדמתם ׃ ומה שאמר ויך על דרך ומחה על כתף ים כנרת כלומר יכו השרשי׳ הנה והנה באורך וברוחב ׃ ילכו יונקותיו ׳ כלומר יתפשטו הנה והנה והיונקות הם הענפים הרכים כמו היונק ׃ ויהי כזית הודו ׳ שיהא כח לחותו קיים כמו הזית שעליו לחים כל השנה כלומר שלא יפסק טובו כל הימים ׃ וריח לו כלבנון ׃ כי הלבנון יש בו מינים רבים מעצים ומעשבים ויש בהם נותני ריח טוב רוצה לומר שילך שמם הטוב למרחוק ׃ ישובו לארצם ויהיו יושבי׳ בצל האל יתברך ׃ יחיו דגן ׃ יחיו עצמם בכל עת במצות האל יתברך שיקיימו כמו הדגן המחי׳ את האד׳ ׃ זכרו כיין לבנון ריחו כמו אזכרת ׃ לה׳ ׃ אמר ריח יין הגפן ׳ כמשלו ישרא׳ לו יהי׳ כריח יין לבנון שיש לו ריח טוב ׃ אפרי׳ יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים ׃ ואמר הק״בה כשיאמר אפרים זה ׃ אני עניתי ואשורנו ׳ כלומ׳ אני אענהו מצרתו ואביט אליו בעת רצון ׃ אני כברוש רענן ׳ אני אהיה לך כמו הברוש רענן שכופפין ראשו אבל שרשיו כן אני מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח ׃ כלומר אהיה מצוי לך ואם תאמר הברוש אינו עושה פירות ממני פריך נמצא בכל עת ובכל זמן ׃ מי חכם ויבן אלה ׃ כשהשלי׳ הושע נבואתו אמר מי בכם חכם ויבין אלה התוכחות שדברתי עד הנה ׃ ופושעים יכשלו בם ׳ בשבילם על שלא הלכו בהם כן ת״י ׃ הפטרת וישלח כמנהג בני ספרד ומנהג ק״ק איטליאני

חזון עובדיה ׃ מה שנבא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת ׳ אמרו חכמי׳ עובדיה גר אדומי היה אמר הק״בה מהם ובהם אביא עליהם יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם היינו דאמרי אנשי מפא דחק נגרא בגויה נשרוף חרדלא בו בעל הערוך כאומן שחק הכף אותו הכף עצמו שורף פיו בחרדל אזן והנה כל נבואתו היתה על אדום ואמר כי עם חרבן אדום תהיה תשועות ישראל ׃ כה אמר ה׳ אלהים לאדום ׳ בעבור אדום כמו אמרי לי אחי הוא ׃ שמועה שמענו מאת ה׳ ׳ שיאמרו הגוים על אדום שמועה שמענו מאת ה׳ וכאלו ציר בגוים שולח ומה היא השמועה שיאמרו גוי לגוי קומו ונקומה עליה למלחמה ׃ עליה על ארץ אדום ׃ הנה קטן בזוי אתה מאד ׳ כלומר שלא יחושו לך שאר הגוים אם תאבד ׃ נתתיך ׃ כמו אתנך כי בנבואות עבר במקום עתיד רבים ׃ זדון לבך השיאך ׳ להגדיל שם ולהרחיב אף לאחיך יעקב ׃ שכני בחגוי סלע ׳ כשהיית שוכן בהר שעיר השבת שאתה

השגב

חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃
וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת־
אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ מֵחֲמַס
אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ
לְעוֹלָם׃ בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם
שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ
שעריו קרי שְׁעָרוֹ וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ
גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם׃ וְאַל־
תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־
תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם
וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃ אַל־
תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־
תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ
וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ׃
וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית
אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם
צָרָה׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־
הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ
גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ׃ כִּי כַּאֲשֶׁר
שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ
כל

פירוש רד"ק

בשגב בו ואין מי שיורידך ממנו : מרום שבתו : מרום ישיבתו היה בחגוי סלע והוא הר שעיר : שכני : כמו שוכן והי"ו נוספת כחגוי : כמו חוג הארץ חג וחוג ענין אחד כלומר סביב הסלע ר"ל ראש הסלע והוא המגדל הבנוי עליו : אם תגביה כנשר : אם תגבי' שבתך כמו הנשר שיעוף גבוה מכל העופות : שים : כמו תשים : אם גנבי' : אמר דרך תימה שיתמהו הרואי' בעת החרבן של אדום ויאמרו מה זה היה לך אם גנבים שודדוך בלילה שהיית ישן ולא הרגשת בהם למעשם ולקום כנגדם : הלא יגנבו דיים כי דרך הגנבים לגנוב דיים כלומר די יוכלו שאת ויניחו השאר : אם בוצרי' באו לך כלו' אם באו לך שודדי' ביום כבוצרי' שיבצרו הכרם וישובו פעם אחר פעם לבצור כמו שאמ' הטב ידך כבוצר על סלסילו' אע"פכ אי אפש' שלא ישאירו עוללו' שאינ' נראו' להם מקטנותן והן נסתרו' תחת עלי הגפן אבל אתה איך נחפשת שלא השאירו השודדים לך כלום אפילו מטמוני מסתרים : א' כדמית' : נכרת' : כדמו עמי מבלי הדעת : ור"ש פירש : איך נדמי' : למה נרדמת דומם עד שנגנבו כל רכוש' : איך נחפשו עשו : פירוש מטמוני עשו : נבעו : תרגום ויבקש ובעא : וכן אם תבעיון בעיו : עד הגבול : אנשי בריתך ואוכלי לחמך שהיית בוטח בהם הם הגלוך והשלחוך על גבול אויביך השודדי' אותך : לחמך פירוש אוכלי לחמך : מזור · פי' חילו ומכה : וכן וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו : תחתיך : בסתר שהסתירו עצתם ממך : אין תבונה בו : בעשו שלא הבין מה שהיו עושים לו אנשי בריתו : הלא · באדום היו חכמי' ובאת שברם אבדה חכמתם · וכן היו בהם גבורים והיא מברכת . יצחק ועל חרבך תחיה וביום שברם וחתו גבוריך תימן : וחתו גבוריך תימן · הוא מבני אליפז בן עשו : למען יכרת איש מהר עשו מקטל · האל ית' יתן חתת בהם למען יכרת איש מהר עשו : מקטל · מרוב הרג שיהרגו בהם יכרת כל איש מהם : מחמס · בשביל חמס שעשי' ליעקב כי בחרבן בית שני הרעו אדומי' לישראל : ביום עמדך מנגד · כספר טיטוס על ירושלם היו בני אדום שמחים לאידם ומריעים להם בארצם כאשר יוכלו להסגיר הפלטי' מהם לבני כתים עומדי' מנגד ושמחו על חרבנם והיה ראוי להם לעוזרם כי אחיה' היו והאל ית' מנע את ישרא' בעברם במדבר שלא להרע להם בעבו' האחוה : ביום שבות זרים חילו · פי' ביום ששבו זרים והם שבתיי' נכסיו וקניניו : ידו גורל · השליכו גורל על שבי ירושלם בחלקם אותו שרי חיל האויבי' : גם אתה כאחד מהם · מעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאי' עליהם : ואל תרא ביום אחיך · לא היה לך לראו' ביו' צרת אחיך ואחר כך פירש ביום אחיך זהו ביום נכרו · פירש נכרו שנתנכר מארצו וה"ה כנכרי · וי"מ אותו ביום המסרו ביד אויביו מן נכר אותו אלהי' בידי שפירושו

כָּל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ
כְּלוֹא הָיוּ׃ וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה
פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב
אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב
אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו
לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־
יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה
דִּבֵּר׃ וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו
וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־
שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן
וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃ וְגָלֻת הַחֵל־
הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־
צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּסְפָרַד
יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו
וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

הפטרת וישב בתרי עשר בעמוס בסימן ב׳ :

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה
פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה
לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק
וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם׃ הַשֹּׁאֲפִים
עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ
עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־
הנערה

פירוש רד״ק

מסר: ואל תגדל פיך׳ בשחוק או בדברים אחרים: אל תרא גם אתה׳ כמו האחרים שהיו נכרי׳ ואתה את: ואל תשלחנה׳ פירוש ואל תשלחנה ידיך בנכסיו: ואל תעמוד על הפרק׳ הוא אם הדרך מקום שמתפרקי׳ הדרכי׳ אחת הנה ואחת הנה והאדומי׳ היו עומדים על הפרק שלא יוכל לנוס אחד מישראל שלא יתפשוהו והיו שומרים עליהם הדרכים: כי קרוב׳ אע״פי שהיה רחוק מיום הגאולה כי ביום גאולת ישראל יהיה אותו היום הרי הוא כמו קרוב כיון שהאל אמר שיהיה ראוי שיחשבו אותו כמו קרוב: כי כאשר שתיתם׳ עשיתם משתה ושמחה על חרבן הר קדשי כן תשתו כוס התרעלה אתה וכל הגוים: ושתו ולעו׳ יבלעו כמו ילע קדש: והיו כלא היו׳ ויהו כלים עד שלא יכירו מקומ׳ כאלו לא היו: ובהר ציון תהי׳ פלט׳ אע״פי שכלו רבים מישראל בגלות פלט׳ גדולה תהיה להם עוד בהר ציון שגלו משם: והיה קדש׳ ישראל יהיה קדש לה׳: את מורשיהם׳ כנכסי עממיא דהא מחסנין להון: והיה׳ כמו אש אוכלה קש כן יאכלום ויכלום׳ ורז״ל דרשו כי זכר יוסף לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של יוסף: וירשו הנגב את הר עשו׳ מהר עשו ירשו את הנגב והוא ארץ המישור: והשפלה את פלשתים׳ והשפלה ירשו מארץ פלשתים כי לא יצטרכו להרים להשגב בהם ולא לזרוע בהם אם לא ירצו כי השפלה והנגב יספיק להם: וירשו את שדה אפרים׳ שמתחלה היו יושבים בהר אפרים ובהר שמרון ואז לא יצטרכו להרי׳ לא לשבת ולא לזרוע אלא השדות שהם המישור: ובנימן את הגלעד׳ וכן בנימן שהיה גבולו בירדן יירש משם והלאה את המישו׳ בארץ הגלעד: וגלות החל הזה׳ החל חסר יו״ד והוא כמו החיל פירו׳ גלות החל הזה לבני ישראל כלומר שהם בני ישראל שהם מפוזרים בגלות: אשר כנענים׳ כלומר אשר גלו והם עם כנעני׳ עד צרפת: ועלו מושיעים׳ המלך המשיח וחביריו: לשפוט את הר עשו׳ לקחת משפט ישראל מהם על כל אשר הרעו להם: והיתה לה׳ המלוכה׳ ואז תהיה המלוכה לה׳ לבדו כי כל הגוים יודו במלכותו:

(חסלת הפטרת וישלח)　　　　הפטרת וישב

כה אמר ה׳ על מכרם בכסף צדיק׳ פי׳ מטין משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדייכין וזה עוקף עליו ובוטלה במים קלים כדי לגדור ולגנב׳ כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם וזהו בעבור נעלי׳ לשון נעילה׳ דבר אחר מחייבין את הזכאי כדי שיצטרך העני למכור

הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃
וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־
מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית
אֱלֹהֵיהֶם׃ וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־
הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים
גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד
פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת׃
וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים
שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃
וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים
וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃ וַתַּשְׁקוּ
אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם
לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ׃ הִנֵּה אָנֹכִי
מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק
הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר׃ וְאָבַד
מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ
וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְתֹפֵשׂ
הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא
יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃
וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס
בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ שִׁמְעוּ
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־
הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי
מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן
אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֺנֹתֵיכֶם׃
הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ׃
הישאג

פירוש רד"ק

שדהו בקנין גמור שהוא בנעל שנאמר שלף איש נעלו: השואפי' על עפר ארץ בראש דלים· השופטים הם השואפים ומביטי' ומכוונים שיהיה עפר ארץ בראש דלים שמשימים שוטרים תחתיהם אם לא יתנו העניים על פיהם יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום והנה עפר הארץ בראש דלים: ודרך ענוים יטו· שיטו דינם במשפטיהם בשוחד שנותני' בעלי דינם העשירים: ואיש ואביו ילכו אל הנערה· ולא יבוש הבן מאביו לבעול בעולת אביו וזהו חלול שם קדשי שאמרתי להם קדושים תהיו: ועל בגדי' חבלים יטו· שהם חובלים הבגדי' מאשר לא יתנו על פיהם ויאכלו וישתו עליהם בבתי ע"א ופירו' יטו ישו עצמם להסב אצל כל מזבח ועל המאכל ועל המשתה וההסיבה נקרא' הטייה לפי שמטה אדם עצמו כשוכב וכן במשנה יטו ויקראו והטיתי לקרות: ענושים· שהם עונשים אותם כסף וזהב וישתו בו בית אלהיהם ואנכי השמדתי את האמרי מפני חקותם הרעים שהיו להם השמדתי אותם מפניכם ואתם עזבתם את חקותי הטובים ולקחתם חקות האמורי וזכר האמורי כי הוא החזק שבשבע האמות כמו שאמר אשר כגובה ארזים גבהו: וחסון· תקיף כמו והיה החסון לנעורת: אלוני' תרגום בלוטין קשט' כייר בלע"ז: ואקים· עוד עשיתי עמכם טובה גדולה שלא עשיתי עם כל עם שהשריתי רוח נבואה בכם· וטעם מבניכ' אפילו הנערים כשמוא' וירמיה ב"ש הזקנים שיש בהם חכמה: ומבחוריכם לנזירי'· אפילו הבחורי' שדרכם ללכת אחר תאות הבשר והיין נתתי בהם רוח טהרה שינזרו מן היין ויהיו קדושי' לי: האף אין זאת· בתמיה כלומר הלום אתם יכולים להכחיש את זאת: ותשקו את הנזירי' יין· כלומר פתיתם אותם בדברי' עד ששמעו לכם לשתות יין ובטל קדושת': לא תנבאו· לעמוס נוה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהוד': הנה אנכי מעיק תחתיכ' במקומכ' אעיק לכם שלא תוכלו לברוח ולהנצל: מעיק· ענין צוקה וצרה: ואמ' כאשר תעיק העגלה עד"מ כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק ותציק: ואמר עמיר ולא אמר משא אמר כי מפני הנבת הוא מיכך

תד

הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ
הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי
אִם־לָכָד׃ הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח
הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח
מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד׃ אִם־
יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ
אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא
עָשָׂה׃ כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה
דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים׃ אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא
אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא׃

הפטרת מקץ מלכים א׳ בסימן ג׳ ׃

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא
יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד ׀ לִפְנֵי
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ
שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו׃
אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־
הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו׃ וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה
הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ
בַּבָּיִת׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי
וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ
יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי
שְׁתַּיִם

פירוש רד״ק

יותר כושל הגבור מכושל משל אחר ׃ ואבד מנוס ׃ לא יאמץ כחו ׳ לא יהיה בו יכולת להאמץ כחו במחשבתו כי יפחד ויבהל ויאבד כחו ׃ ותופש הקשת לא יעמוד ׃ כנגד האויב כי לא יהיה בו כח לדרוך קשתו ׃ ואמיץ לבו בגבורים ׃ כי הגבורה בלב ואף הוא ירך לבבו ולא יעמוד כנגד האויב אלא ינוס ערום וטעם ערום שיפשוט בגדיו שלא יכבדו עליו וינוס קל מהר׳ ׃ שמעו ׃ המשפחה ׃ הגוי כולו נקרא משפחה וכן אם משפחת מצרים לא תעלה ׃ רק אתכם ׃ לפי שידעתי אתכם ובחרתי בכם מכל עם לפיכך אפקוד עליכם את כל עונותיכם שאתם ראיתם וידעתם את כל אותותי ומופתי שעשיתי לכם והטבתי לכם ׃ הילכו שנים ׃ כלומר אחר שפשעתם ׃ כי ראו מה קרה אתכם כי לא יוכל אדם לצאת מן העיר מפחד האויב ולא אפילו שני׳ אם לא נועדו יחדיו ללכת בדרך אחד ולעמוד כנגד האויב אם יפגע בהם ׃ הישאג ׃ פירושו דרך משל כמו האריה שלא ישאג ביער שלא יהיה לו טרף כי כשמוע החיות קולו יעמדו במקומם מפחדם לו ויבא ויטרף מהם את אשר ירצה כן האויב בבואו עליכם לא ישוב ריקם שלא יהרג או שלא ישבה מכם ׃ התפול ׃ הוא מבואר כי לא ישוב האויב מעליכם ריקם ׃ אם יתקע ׃ כתרגומו אם יתקע שופרא בקרתא בלא זמניה הלואי כי פעמים רבות יתקע שופר בעיר שלא יחרדו העם כמו לשמחה ולשירים או להקהיל פעם על תקנת דברי העיר לפיכך תרגם בלא זמניה שאין בעיר אחת מאלה ידוע כי להזהיר העם מהאויב הוא ואיך לא יחרדו העם כשמעם כן אתם לא תחרדו לדברי הנביא שאני שולח לכם ׃ אם תהיה רעה בעיר ׃ פי׳ ואיך תחשבו שתבוא רעה בעירכם שלא עשה אותה האל יתברך אחרי שהנביא אמרה לכם טרם בואה ׃ כי לא ׃ וכיון שגלה סודו אל עבדיו הנביאים להזהירכם ותראו שבא כמו שאמרו לכם תדעו כי מה׳ באה לכם הרעה ולמה לא תשובו מדרכיכם הרעים ותנצלו מהרעה ׃ אריה שאג ׃ מי לא ינבא ׃ ואיך תצוו עליהם שלא ינבאו והלא משאגת האריה יפחד כל שומעו ואיך לא יפחד ויחרד הנביא לקולו ואיך יוכל לעמוד שלא ימלא את דברי אשר צויתיו ׃

(הפטרת ויהי מקץ ׃)

ויקץ והנה חלום ׃ כשידע החלום ׃ כשהקיץ ושמח במתנה טובה שנתן לו האל ובא אל ירושלם והעלה עולות ושלמים לפני ארון ברית ה׳ ועש׳ משתה לכל עבדיו ׃ ובדרש והנה ח׳ו׳ ׃ והנה הבין שחלומו אמת שומע ינוק מצפצף ומבין לשונו כלב נובח ומבין לשונו ׃ אז תבאנה ׃ כמו באו ופירש או באם שב מגבעון ובא לו לירושלם בא לו זה הדין לידו ונראתה בו המתנה הטובה שנתן לו הקב״ה חכמה ובינה ׃ אשר

שכנה

שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת׃ וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו׃ וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי׃ וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ לִי־חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃ וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת ויגש יחזקאל בסימן ל"ז

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חבריו קרי חֲבֵרָו וּלְקַח עֵץ

אחד

פירוש רד"ק

שכב׳ עליו · פי׳ כי מפני ששכב׳ עליו מת כי אילו לא מת כך אלא שקדמו אולי לא נולד הספק הזה כי היו מכירו׳ אותו אחר כשי׳ בתוליו והיה נודע למי הוא לפיכך אמרה אשר שכבה : ואתבונן · הסתכלתי בבקר בצורתו : ותדברנה · אלה הטענו׳ שנו ושלשו לפני המלך כמנהג בעלי הדין שכל אחד סוגר בטענותיו לחזק ולהטיב ולהבי׳ לשופט : ויאמר המלך זאת אומרת · אמרו רז״ל מכאן שצריך הדיין לשנו׳ טענות בעלי הדין כדי שישמעו בעלי הריב שהבין טענותיה׳ ועליהם ישפוט : גם לי גם לך לא יהיה · ואמרה כנגד אומרי חרב גזורו · ומה שלא לקח אותו אחר שהאחרת אמ׳ תנו לה כי ידעה כי מרחמ׳ עליו אמרה ושבה כי המלך לא יתנהו לה : היא אמו · כיון שמרחמת עליו · ובדר״ז״ל יצאה בת קול ואמרה היא אמו : לעשו׳ משפט · לפי׳ יראו מפניו לעשות דבר רע ואפי׳ בסתר כי ראו כי ברוב חכמתו יוציא לאו׳ משפט אמו שנעש׳ בזה המשפ׳ :

(הפטרת ויגש)

ויהי ולבני ישראל אל חברו · שבט בנימין שהיה עם שבט יהוד׳ לעולם גם לאחר שנחלק׳ המלכו׳ : ליוסף עץ אפרים · לפי שבעת שנחלק׳ המלכו׳ היה מלך ירבעם שהי׳ משבט אפרי׳ נקרא׳ו עשר׳ השבטים על שם אפרים : וקרב · צווי כמו כתב לי פלג לשון : לך לעץ אחד · אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אחד שם בשני עצמו שי׳ לחלכות ישר׳ שנחלקת אחר כך תקרב אותם אחד אל שכות אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד : והיו לאחדים בידך · שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת : ונתתי

אותם

אחד וכתב עליו ליוסף עץ אפרים
וכל בית ישראל חבריו קרי חברו :
וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ
אחד והיו לאחדים בידך : וכאשר
יאמרו אליך בני עמך לאמר הלוא
תגיד לנו מה אלה לך : דבר
אלהם כה אמר אדני יהוה הנה אני
לקח את עץ יוסף אשר ביד
אפרים ושבטי ישראל חבריו קרי חברו
ונתתי אותם עליו את עץ יהודה
ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידי :
והיו העצים אשר תכתב עליהם
בידך לעיניהם : ודבר אליהם כה
אמר אדני יהוה הנה אני לקח את
בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו
שם וקבצתי אתם מסביב והבאתי
אותם אל אדמתם : ועשיתי
אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל
ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא
יהיו קרי יהיה עוד לשני גוים ולא יחצו
עוד לשתי ממלכות עוד : ולא
יטמאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם
ובכל פשעיהם והושעתי אתם
מכל מושבתיהם אשר חטאו בהם

וטהרתי אותם והיו לי לעם ואני
אהיה להם לאלהים : ועבדי דוד מלך
עליהם ורועה אחד יהיה לכלם
ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו
אותם : וישבו על הארץ אשר
נתתי לעבדי ליעקב אשר ישבו
בה אבותיכם וישבו עליה המה
ובניהם ובני בניהם עד עולם ודוד
עבדי נשיא להם לעולם : וכרתי
להם ברית שלום ברית עולם יהיה
אותם ונתתים והרביתי אותם
ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם :
והיה משכני עליהם והייתי להם
לאלהים והמה יהיו לי לעם : וידעו
הגוים כי אני יהוה מקדש את
ישראל בהיות מקדשי בתוכם
לעולם :

הפטרת ויחי ויקרבו במלכים א׳ בסימן ב׳ :

ויקרבו ימי דוד למות ויצו את
שלמה בנו לאמר :
אנכי הלך בדרך כל הארץ וחזקת
והיית לאיש : ושמרת את
משמרת יהוה אלהיך ללכת
בדרכיו

פירוש רד״ק

אותם עליו · אתן שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה · עליו פירושו עמו : את עץ · פי׳ עם עץ : ועבדי דוד · המלך המשיח יקרא שמו דוד לפי שיהיה מזרע דוד · או רמז לתחיית המתים : וישבו · לעבדי ליעקב · כענין שנתתיה ליעקב בלא מצרים : יהיה · אותם פירושו עמם : ונתתי׳ · פי׳ ונתתים בארצי או בברכתי :

(הפטרת ויחי)

ויקרבו והיית לאיש · זריז ומושל בכעסך וכובש את יצרך · ורש״י פי׳ והיית לאיש שלא תהיינה פעולותיך פעולות צעיר שני׳ וכער אבל תהיינה פעולות איש גדול וזה אמר׳ יהיה עם ההתישבות בעצה : ללכת בדרכיו · תיקון המדו׳ מה הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא רחום אף אתה היה רחום

בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת
מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם׃
לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ
אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת
בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר
לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃
וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי
יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־
שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־
נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם
דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי
מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו
וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ וְעָשִׂיתָ
כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם
שְׁאֹל׃ וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי
תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ
כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי
אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃ וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי
בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא
קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי
מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן
וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־
אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃ וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ
כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ
בְּדָם שְׁאוֹל׃ וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃ וְהַיָּמִים
אשר

פירוש רד״ק

חוס : לשמור חקותיו · המצות שלא נגלה טעמם : מצותיו · אשר נאמר בהם מצות כגון שלוח שמאי והפרת נדרים וכיוצ׳ בהן : ומשפטיו · הדינין : ועדותיו אשר הם עדות וזכר כמו שבת ומועדים וכיוצ׳ בהם שהם לזכר : תשכיל · תצליח : את כל אשר תעשה · כמו בכל אשר תעשה : וגם אתה וגם לרבות על מצות ה׳ אשר צוהו ללכת בדרכי ה׳ אמר וגם זאת היא מדרכי ה׳ לבער אנשי הרשע כי אתה ידעת את אשר עשה לי יואב וגומר : אשר עשה לי · פירושו אשר עשה לשני שרי צבאות ישראל ולי עם מה שעשה להם כי אבנר אני הבטחתיו קבלתיו באהבתי ועמשא גם כן היה בשליחותי ומשך אנשי יהודה אלי וי״מ אשר עשה לי שהרג אבשלום ולפי׳ הזה יהיה אשר עשה לשני שרי חסר וי״ו השמוש ואשר עשה ובדרש אשר עשה לי שהראה הספ׳ ששלח לו דוד ביד אוריה : לשני שרי צבאות ישראל · כי אבנר היה שר צבא ועמשא שמהו אבשלום שר צבא : ויהרגם · בשלום · טעמו עם ויהרגם · כלומ׳ ויהרגם בשלום ושם אותם דמים כאלו היו דמי מלחמה ונתן הדמי׳ ההם שעשה אותם דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו כמו שנאמ׳ ועליו חגור חרב מצומדת לו על מתניו : ובנעלו אשר ברגליו · שנפלו מתים לרגליו · ויש דרש ובנעלו אשר ברגליו שהרג אבנר בערמה ושאל לו בדמת היאך חולצת והיה שוחה ומראה לו כי בשיניה היא חולצת אז הכהו וז״ש לדבר אתו בשל לשון של נעלך והנה אמר ובנעלו אשר ברגליו : ועשית כחכמתך · כלומר שלא תהרגנו עד שתמצא עליו עילה אע״פי שהוא חייב מיתה כי מלחמות ה׳ נלחם וטובות נמצאו בו אלא שהרג לאלה שני השרים חנם לפיכ׳ תעשה כחכמתך שתביאהו לידי עילה ושיבה שיתחייב הריגה : ולא תורד שיבתו בשלום שאול שלא תניחנו למות מיתת עצמו אלא יהרג כמו שהרג : כי כן קרבו אלי · בזה הדרך קרבו אלי במאכל ובמשתה : והנה עמך · כלומר אע״פי שהוא משבט בנימן · עמך וברשותך הוא להביאו לידי מיתה · או פי׳ והנה עמך בירושלם כדי שתוכל למצוא לו עילה ושיבה להמיתו · ובדרש כי רבו היה והיה מלמדו וזהו טעם עמך : קללני · בזה

אותי

אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים
שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים
וּבִירוּשָׁלִַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ
שָׁנִים׃ וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל כִּסֵּא דָּוִד
אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃

פירוש רד"ק

אותי בדברי: במעשה: נמרצת. חזקה כמו מה נמרצו אמרי יושר: ירד לקראתי. שאמחול לו ונשבעתי לו שלא אמיתנו ואף על פי שכשנשבעתי לו חייב מית' הוא ולשמור שבועתי לא המיתנו עד שתמצא לו עילה ועון כי איש חכם אתה ותדע למצ' לו עילה: בעיר דוד. היא ציון :

(חסלת הפטרת ויחי :)